ఉందురు. యుద్ధమున జయేచ్ఛగల రాజులు జైత్రయాత్రలు చేయుచుందురు. (7)

ఈ కాలమున సూర్యుడు తనకిరణములను దక్షిణ దిశయందు ప్రసరింపజేయుచుండగా (సూర్యకిరణములు నిటారుగా దక్షిణదిశప్రాంతమున పడుచుండగా) ఉత్తరదిశ తిలకము (బొట్టు) లేని స్త్రీవలె నిస్తేజమై (వెలవెలబోవుచు) ఉండును.[1] (8)

దక్షిణాయనమునందు హేమంతకాలమున సూర్యుడు దూరమగుటవలన ప్రకృతిసహజముగా హిమవత్పర్వతము నందు మంచు గడ్డకట్టును. అందువలన ఆ పర్వతమునకు హిమాలయము' అను పేరు సార్థకమయ్యెను. (9)

ఈ ఋతువునందు పగటివేళ మధ్యాహ్న సమయమున సూర్యకిరణములయొక్క స్పర్శ సుఖకరముగా ఉండి, జనసంచారములకు అనువుగానుండును. నీడలు, నీళ్లు జనులకు బాధాకరములుగానుండును. (10)

ఈ కాలమున పగటివేళలలో సూర్యకిరణములవేడి తగ్గియుండును. మంచు దట్టముగా పడుచుండును. జనులు తట్టుకొనలేనంతగా చల్లనిగాలులు వీచుచుండును. అరణ్యములలోని వన్యప్రాణులు మంచుదెబ్బకు తట్టుకొనలేక బయట సంచరింపవు. అందువలన అరణ్యములన్నియును శూన్యములై యుండును. (11)

ఈ ఋతువునందు ప్రజలు ఎట్టి ఆచ్ఛాదనములును లేని మేడలపైభాగములయందు పరుండుట మానివేయుదురు. పుష్యమాసరాత్రులలో ప్రదేశములన్నియును మంచుచే ఆవరింపబడియుండును. విపరీతమైన చలిగాలులు వీచుచుండును. రాత్రిసమయములు దీర్ఘములగును. (12)

పాగమంచుచే చంద్రమండలము ఆవరింపబడి, అది యెట్టబారుట చేతను, సూర్యకిరణకాంతులు దానిపై పడకుండుటవలనను చంద్రుడు 'నిఃశ్వాసములచే మలినమైన అద్దమువలె' తేజోరహితుడైయుండును. (13)

వెన్నెలరాత్రిమంచుబిందువులుఆవరించుటచేపున్నమినాడు సైతముఅదిప్రకాశించుటలేదు.ఎండవేడికివన్నెతగ్గినసీతాదేవివలె అది శోభావిహీనమై కనబడుచున్నది. (14)

పడమటిగాలులు సహజముగనే చల్లగానుండును. ఈ ఋతువునందలి ప్రాతఃకాలములయందు మంచుతాకిడి తోడగుటవలన వాటిచల్లదనము రెట్టింపగుచుండును. ఈ ఋతువునందు యవల, గోధుమల చేలుగల అరణ్య ప్రదేశములు పాగమంచుచే కప్పబడియుండును. సూర్యుడు ఉదయించినంతనే ఆ మంచు తొలగి, అవి క్రౌంచ, సారస పక్షుల కలరవములచే శోభిల్లుచుండును. (15-16)

బాగుగా పంటకు వచ్చిన వరిపైరులు పూర్తిగా ధాన్యముతో నిండి, బంగారమువలె పసుపువన్నె గలిగి యున్నవి. ఖర్జూరపుష్పముల ఆకృతిలోనున్న ఆ వరికంకులు ధాన్యము యొక్క బరువుచే కొద్దిగా తలలువంచి శోభిల్లుచున్నవి. (17)

సూర్యుడు ఉదయించి పైకి వచ్చుచు తన కిరణములను అంతటను ప్రసరింప జేయుచున్నాడు. ఐనను దట్టమైన పాగమంచు అలముకొనియుండుటచే మనకు ఆ కిరణములు వేడిని కలిగించుటలేదు. అందువలన సూర్యుడు చంద్రునివలె చల్లగా భాసిల్లుచున్నాడు. (18) ఈ సమయమున ఎండ ఎఱుపు, కొద్దిగా తెలుపుతో గూడిన పసుపువన్నెలు గలిగి పృథ్వినై విలసిల్లుచున్నది. ప్రాతఃకాలమున దానితీవ్రత అంతగా కనబడుట లేదు. కాని మధ్యాహ్న సమయమున అది కొంత సుఖస్పర్శను ఇచ్చుచున్నది. (19) ఈ వనభూమియందలి పచ్చికబయళ్లన్నియును మంచు పడుటచే కొద్దిగా తడిసియున్నవి. ఆ నీటి బిందువులపై లేతయెండ పడుచుండుటచే ఆ నేల (ముత్యముల మిలమిలలతో) మిగుల కనువిందు గావించుచున్నది. (20)

మిగులదప్పిగొన్న అడవి ఏనుగు నిర్మలజలమును సుఖ భావనతో స్పృశించుచు (స్పృశించి, ఆ జలముల చల్లదనమునకు తట్టుకొనలేక) తన తొండమును వెనుకకు దీసికొనుచున్నది. (21) నీటి సమీపముననున్న ఈ జలపక్షులు రణరంగమున ప్రవేశించుటకు సాహసింపజాలని పిఱికివారివలె నీట మునుగుటకు భయపడుచున్నవి. (22)

రాత్రివేళలలో మంచుచేతను, చీకటిచేతను కప్పబడినవై, ప్రాతఃకాలమున పాగమంచుచే ఆవరింపబడిన పూలులేని వనవృక్షములు నిద్రించుచున్నట్లు కనబడుచున్నవి. (23)

ఇప్పుడు నదీజలములు పాగమంచుచే కప్పబడి కనబడుట లేదు. కాని అందలి బెగ్గురుపిట్టల (జలపక్షుల) మధుర ధ్వనులచేతను, మంచుచే తడిసియున్న ఇసుకతిన్నెల వలనను నదులఉనికి తెలియవచ్చుచున్నది. (24)

నిరంతరము మంచు పడుచుండుటవలనను, సూర్య కిరణములమాంద్యముచేతను మిగుల చల్లగానుండుటచే జలములు పర్వతశిఖరమునుండి జాఱినను విషమువలె త్రాగుటకు యోగ్యములుగా లేవు. (25)

మంచుదెబ్బకు పద్మములన్నియును వాడిపోయినవి. వాటి యందలి కేసరములును, కర్ణికలును శిథిలములైనవి. వాటికాడలుమాత్రమే మిగిలియున్నవి. కావున సరస్సులు శోభావిహీనములై యున్నవి. (26) ఈ హేమంత ఋతువునందును పురుషశ్రేష్ఠుడు, ధర్మాత్ముడు ఐన భరతుడు నీ యెడబాటువలన దుఃఖితుడై నీయందుగల భక్తితో

1) ఈ శ్లోకమునందు భూగోళశాస్త్ర విషయములును, జ్యోతిశ్శాస్త్ర సంగతులును ప్రస్తావింపబడినవి.

అయోధ్యాపురమునందు తపస్సు చేయుచున్నాడు. అతడు 'నేను రాజును' అను అభిమానము లేకుండ వివిధములగు సకలభోగములను త్యజించి, రాజ్యాధికారమును శ్రీరాముని (నీ) పాదములపై మోపి, జటాధారియై, కందమూలఫలములను ఆహారముగాగొనుచు మిగుల చల్లని కటికనేలపై శయనించు చున్నాడు. (27-28)

అతడును ఈ సమయములో ప్రతినిత్యము పౌరులతో గూడి స్నానమాచరించుటకై సరయూనదికి వెళ్లుచుండును. అతడు సహజముగా సుఖములలో పుట్టిపెఱిగినవాడు, సుకుమారుడు, ఇప్పుడును సుఖములను అనుభవింప దగినవాడు. అట్టి భరతుడు ఈ అపరరాత్రులయందు సరయూనదీజలములలో ఎట్లుస్నానముచేయగలడు?(29-30)

భరతుడు పద్మపత్రములవంటి నేత్రములుగలవాడు, శ్యామవర్ణమువాడు, సన్నని నడుముగలవాడు. ధర్మములను బాగుగా ఎఱిగిన వాడు, సత్యవచనుడు, అకృత్యములకు పాల్పడనివాడు, జితేంద్రియుడు, ప్రియముగా మధురముగా మాట్లాడుచుండెడివాడు, ఆజానుబాహువు, శత్రుసంహార సమర్థుడు, మహాపురుషుడు, గొప్ప వీరుడు, అట్టి భరతుడు వివిధభోగములను త్యజించి, పూజ్యుడవైన నిన్ను త్రికరణ శుద్ధిగా ఆశ్రయించినాడు. (31-32)

మహాత్ముడైన భరతుడు రాముని (నీ) సేవలకు ఆటంకము కలిగించునను భావముతో స్వర్గమును గూడ తిరస్కరించి, వనవాసమున నున్న నిన్ను అనుసరించుచు తాపసధర్మములను పాటించుచున్నాడు. (33) 'లోకములో మానవులు తండ్రిని అనుసరింపక తల్లినే అనుసరింతురు' అను లోకోక్తి మిథ్యయని అతడు ఋజువు చేసినాడు. (34)

సత్యసంధుడైన దశరథమహారాజునకు భార్యయయ్యును, ధర్మనిరతుడైన భరతునకు తల్లియయ్యును కైకేయి ఇట్టి క్రూరురాలు ఎట్లైనది?" (35)

తనపైగల భక్తిచే ధార్మికుడైన లక్ష్మణుడు కైకేయి మాతను నిందించుచు ఇట్లు పలుకగా అందులకు తప్పుబట్టుచు శ్రీరాముడు అతనితో ఇట్లనెను. (36)

"నాయనా! లక్ష్మణా! పినతల్లియైనకైకేయిని ఎట్టిపరిస్థితిలోను ఇట్లు నిందింపదగదు. ప్రస్తుతము కోసలరాజ్యమును పాలించుచున్న భరతునిగూర్చి మాట్లాడుము. (37) నాబుద్ధి వనవాసవ్రతదీక్షయందే నిశ్చలముగా నున్నప్పటికిని భరతునిపైగల అనురాగకారణముగా అది చాంచల్యమునకు లోనగుచున్నది. (వనవాసకాలము ముగియకముందే భరతుని చూచుటకై నా మనస్సు తహతహపడుచున్నది.) (38)

భరతునిపలుకులు చెవులకింపైనవి, మృదుమధురములు, హృదయమునకు హత్తుకొనునవి. మనస్సును ఆహ్లాదపఱచునవి. అతని వచనములు ఇప్పటికిని నామదిలో మెదలుచునే యున్నవి. (39) ఓ లక్ష్మణా! బుద్ధిమంతుడైన భరతుడు, వీరుడైన శత్రుఘ్నుడు, నీవు, నేను మఱల కలసిమెలసి ఆనందించు సమయము ఎప్పుడో గదా!" (40)

ఈ విధముగా కలతచెందుచు శ్రీరాముడు గోదావరీనదీ తీరమునకు చేరెను. అతడు సీతా లక్ష్మణులతోగూడి నదీజలములలో స్నానమొనర్చెను. (41)

పిమ్మట వారు దేవతలకును, ఋషులకును, పితృ దేవతలకును జలములతో తర్పణములనొనర్చిరి. ఉదయించు చున్న సూర్యుని, ఇతరదేవతలను ఏకాగ్రతతో స్తుతించిరి.(42)

సీతాలక్ష్మణులతోగూడి గోదావరిజలములలో స్నానమొనర్చిన శ్రీరాముడు పార్వతీదేవితో, నందీశ్వరునితో గలిసి గంగాజలములలో స్నానమాచరించిన పరమశివునివలె విరాజిల్లెను. (43)

* * *

17. పదునేడవసర్గము

పురాణ కథా ప్రసంగములతో పంచవటియందు కాలముగడపుచున్న శ్రీరాముని కడకు రావణుని చెల్లెలైన శూర్పణఖ వచ్చుట. ఆమె శ్రీరాముని వనవాసమును గూర్చి తెలిసికొనుట - తనను గూర్చి ఆయనకు వివరించుట- కామపరవశయైన ఆ రాక్షసి తనను భార్యగా స్వీకరింపుమని ఆయనను కోరుట

నదీజలములలో స్నానాదికములను ముగించికొనిన పిమ్మట సీతారామలక్ష్మణులు ఆ నదీతీరమునుండి తమఆశ్రమమునకు బయలుదేఱిరి. ఆశ్రమమునకు చేరిన పిదప రామలక్ష్మణులు పూర్వాహ్ణ సమయమున ఆచరింప వలసిన బ్రహ్మయజ్ఞాది నిత్యకార్యక్రమములను పూర్తిచేసికొనిరి. అనంతరము వారు పర్ణశాలలో ప్రవేశించిరి. (1-2)

రామలక్ష్మణులు నిత్యము మహర్షుల పూజలను అందుకొనుచు హాయిగా నివసించుచుండిరి. వివిధ పురాణేతిహాసాదికథాప్రసంగములతో కాలముగడుపసాగిరి.(3)

పర్ణశాలయందు సీతాదేవితోగూడి, సుఖాసీనుడైయున్న మహాబాహువగు శ్రీరాముడు చైత్రమాసమునందు చిత్తా నక్షత్రయుక్తపూర్ణిమనాటి చంద్రునివలె భాసిల్లుచుండెను.(4)

శ్రీరాముడు అట్లు సుఖాసీనుడై పురాణకథా ప్రసంగములలో మునిగియుండగా విధివశమున ఒకానొక రాక్షసి ఆయనకడకు

వచ్చెను. (5) అచటికి వచ్చిన ఆ రాక్షసి పేరు శూర్పణఖ. ఆమె రాక్షసరాజైన దశకంఠునకు (రావణునకు) చెల్లెలు. ఆమె దేవేంద్రునివలె విరాజిల్లుచున్న శ్రీరామచంద్రప్రభువును పరికించి చూచెను. (6)

శ్రీరాముడు విశాలమైన వక్షఃస్థలముగలవాడు, గొప్ప భుజబలముగలవాడు, తామరరేకులవంటి కన్నులుగలవాడు, ఆజానుబాహుడు, ఆయనముఖవికాసము నిరుపమానమైనది, అతడు చూడముచ్చటగొల్పువాడు, గజమువలె గంభీరగమనుడు. జటాజూటములను ధరించియున్నవాడు. మిగుల సుకుమారుడు, మహాబలశాలి, మహారాజ లక్షణములతో విలసిల్లుచున్నవాడు, నల్లకలువలవలె శ్యామవర్ణశోభితుడు, మన్మథునివలె సౌందర్యనిధి, దేవేంద్రవైభవముతో విరాజిల్లుచున్న శ్రీరాముని జూచి ఆ రాక్షసి కామపరవశయయ్యెను. (7-9)

శ్రీరామునిముఖము సుందరమైనది. శూర్పణఖ ముఖమేమో వికృతమైనది. ఈయననడుము సన్ననిది. ఆమెనడుము లావైనది. ఈయన విశాలనేత్రుడు. ఆమె విరూపాక్షి. ఈయన కురులు నీలకాంతులతో నిగనిగలాడుచున్నవి. ఆమెది రాగిజుట్టు. ఈయన రూపము ప్రసన్నమైనది. ఆమెఆకృతి వెగటుగొల్పునది. ఈయన స్వరము మధురము. ఆమెది గాడిదగొంతు. ఈయన నవయువకుడు. ఆమె కడుముసలిది. ఈయన సరళముగా మాట్లాడును. ఆమె పలుకులు వక్రములు. ఈయనది న్యాయమార్గము. ఆమెది పెడదారి. ఈయన దర్శనము సంతోషము కలిగించును. ఆమె దర్శనము రోతపుట్టించును. ఇది ఇట్లుండగా శూర్పణఖ కామవికారములకు లోనై, (మంచిచెడ్డలను మఱచి) ఆయనను ఇట్లు ప్రశ్నించెను. (10-12)

"ఓ సుందరా! నీవు జటాధారివై తాపసవేషమున ఉన్నావు. కాని భార్యాసహితుడవై ధనుర్బాణములనుగూడ ధరించి యుంటివి. రాక్షసులకు నివాసభూమియైన ఈ అరణ్యమునకు ఎందులకు వచ్చితివి? ఇంతకును నీవు ఇచటికి వచ్చిన పనియేమి? వివరముగా దెల్పుము." (13)

రాక్షసియైన శూర్పణఖ ఇట్లు అడుగగా శత్రుసంహార సమర్థుడైన రాముడు ఎట్టి దాపరికమూ లేకుండా ఆమెతో ఇట్లనెను. (14) శ్రీరాముడు సర్వదా సత్యవచనుడు. ఎన్నడును ఆయన అసత్యము పలికి యెఱుగడు. అందునా ఆయన పవిత్రమైన ఆశ్రమజీవనము (వనవాసము)ను కొనసాగించు చున్నప్పుడు, స్త్రీలసమక్షమున (ఆయన సత్యవ్రతమును గూర్చి) ఇక చెప్పవలసినది ఏమున్నది. (15)

"దశరథుడు అను ఒక మహారాజు గలడు. అతడు ఇంద్రునివలె పరాక్రమశాలి. ఆయన పెద్దకుమారుడను నేను. అందఱును నన్ను 'శ్రీరాముడు' అని యందురు. (నా పేరు శ్రీరాముడు) ఇతడు నా చిన్నతమ్ముడు, పేరు లక్ష్మణుడు. నిష్ఠతో నియమములతో నన్ను అనుసరించి యుండువాడు. ఈమె నాభార్య, విదేహరాజు (జనకమహారాజు) యొక్క కూతురు. ఈమెపేరు సీత. మాతండ్రిగారైన దశరథ మహారాజుయొక్క, కైకేయిమాతయొక్క ఆదేశానుసారము తపోరూపధర్మమును నడపుటకై (వనవాసముచేయుటకై) మేము ఇచటికి ఏతెంచితిమి. ఓ వనితా! ఇంతకును నీవు ఎవరు? ఎవరికి చెందినదానవు. (నీ తండ్రి యెవరు? నీ భర్తయెవరు?) నిన్నుగూర్చి వివరముగా తెలుపుము. (16-19)

చూచుటకు నీరూపము వికృతముగానున్నది. దీనిని బట్టి నీవు ఒక రాక్షసస్త్రీవి' అని భావింతును. ఇక్కడికి నీవు ఎందులకు వచ్చినట్లు? పూర్తిగా విశదపఱుచుము"- (20)

శ్రీరాముడు పలికిన వచనములను వినిన పిమ్మట కామాతురయైన ఆ శూర్పణఖ ఇట్లు నుడివెను- "ఓ రామా! వినుము నా విషయములను నీకు యథార్థముగా దెలిపెదను. నా పేరు శూర్పణఖ. నేను కామరూపిణియైన రాక్షసిని. అందఱికిని భయమును గొల్పుచు నేను ఈ అరణ్యమున స్వేచ్ఛగా సంచరించుచుందును. (21-22) రాక్షసప్రభువైన రావణుడు నా సోదరుడు. అతడు విశ్రవసుని కుమారుడు, మహావీరుడు, మిగుల బలశాలి. ఈ విషయమును నీవు వినియే యుండవచ్చును. ఎల్లప్పుడును నిద్రించు స్వభావముగల కుంభకర్ణుడును నా సోదరుడే. అతడు మిక్కిలి బలముగలవాడు. ధర్మాత్ముడైన విభీషణుడు కూడ నా సోదరుడే. కాని ఆయనలో మాత్రము రాక్షసలక్షణములు లేవు. (23-24)

రణరంగమున తిరుగులేని వీరులైన ఖరదూషణులును నా సోదరులే. వారినందఱిని వీడి నేను స్వేచ్ఛగా తిరుగుచుందును. అద్భుతమైన నీరూపమును దర్శించినప్పటి నుండియు నేను కామపరవశనైతిని. పురుషశ్రేష్ఠుడైన నిన్ను భర్తగా పొందగోరి నీ కడకు వచ్చితిని. నేను మిక్కిలి మహిమలు (శక్తిసామర్థ్యములు) గలదానను. నా బలము తిరుగులేనిది. స్వయముగా అంతటను సంచరింపగలను. నాకు భర్తవై చిరకాలము నాతో సుఖముగా జీవించుము. (నేనుండగా) ఇంక సీతతో నీకేమి పని? (ఇంక నీకు సీతతో పని లేదు.)(25-26)

ఈమె అవయవములు ఎగుడుదిగుడుగా ఉన్నవి. ఈమె రూపము వికారమును గొలుపునట్టిది. ఈమె నీకు తగినభార్య కాదు. (ఒకసారి) నా అందమును జూడుము. నేను మాత్రమే నీకు భార్యగా తగుదును. కనుక నన్ను చేపట్టుము. (27)

ఈ సీత భయంకరమైన వికృతరూపము కలిగియున్నది. ఈమె నడుము వంగియున్నది, చెడు స్వభావము గలది. ఈ మనుష్యకాంతను, నీ తమ్ముని నేను భక్షించెదను. మనకు

అడ్డు తొలగును. (28) ఓ అందగాడా! అటుపిమ్మట మనము ఇద్దఱము కలిసి, పర్వతశిఖర ప్రదేశములయందును, వివిధములగు వనములలోను హాయిగా విహరింపవచ్చును." (29) మత్తిల్లిన చూపులుగల ఆ రాక్షసి యొక్క పలుకులను విని, మాటనేర్పరియైన శ్రీరాముడు ఎగతాళిగా నవ్వుచు ఆమెతో ఇట్లు పలుకదొడంగెను. (30)

* * *

18. పదునెనిమిదియవసర్గము

రామలక్ష్మణులు శూర్పణఖను తిరస్కరించుట - ఆమె సీతాదేవిపై దాడికి దిగుట - శ్రీరాముని సూచనపై లక్ష్మణుడు ఆమెను విరూపను గావించుట. పిమ్మట ఆ రాక్షసి తన సోదరుడైన ఖరుని ఆశ్రయించుట

కామవికారములకు లోనైన ఆ శూర్పణఖను జూచుచు, శ్రీరాముడు ఆమెతో పరిహాసపూర్వకముగా మృదుమధురముగా ఇట్లనుడివెను. (1)

"ఓ శూర్పణఖా! నేను వివాహితుడను. ఈమె నా ప్రాణేశ్వరి. నీ వంటి స్త్రీలకు సవతిపోరువలన దుఃఖమే మిగులును గదా!(2) చూడముచ్చటగానున్న ఇతడు నాతమ్ముడు. భార్యకు దూరముగా ఉన్నవాడు చక్కని సౌశీల్యము గలవాడు. పేరు లక్ష్మణుడు, మిగుల ప్రతాపశాలి, ఇతడు చాల కాలము నుండి భార్యాసుఖము ఎఱుగనివాడు. భార్యయొక్క అవసరము ఉన్నవాడు. యువకుడు, అందగాడు. రూపవైభవమును బట్టి నీచే భర్తగా కోరదగినవాడు. (3-4) ఓ విశాలాక్షీ! ఓ సుందరీ! నా సోదరుడైన ఇతనిని ఎట్టిసవతిబాధయు లేకుండా, సూర్యకాంతి మేరు పర్వతమునువలె సేవింపుము. (ఆశ్రయింపుము)"(5)

కామాతురయైన ఆ రాక్షసి రాముడు ఇట్లు పలికిన పిదప ఆయనను విడిచిపెట్టి, వేగముగా లక్ష్మణునిసమీపించి, అతనితో ఇట్లు నుడివెను. (6) "అద్భుతమైన రూపముగల నీకు సర్వాంగసుందరినైన నేను భార్యగా తగుదును. నన్ను చేపట్టి, దండకారణ్యముల యందు అంతటను నాతోగూడి విహరించి సుఖింపుము-" (7)

ఆ రాక్షసి ఇట్లు పలికిన పిమ్మట, మాటకారియైన లక్ష్మణస్వామి ఆ శూర్పణఖను ఎగాదిగాజూచుచు చిఱునవ్వుతో ఇట్లనెను. (8) "ఓ సుందరీ! నేను పూజ్యుడైన మాఅన్నగారి అధీనములో ఉన్నవాడను. (అస్వతంత్రుడను) దాసుడనైన నాకు భార్యవై, నీవును దాసిగా ఉండదలచితివా? (దాసివి అగుటకు ఎట్లు సమ్మతింతువు?) (9)

ఓ విశాలాక్షీ! నీవు నిర్మలమైన వన్నెగలదానవు. పూజ్యుడైన మాఅన్న సర్వశుభలక్షణశోభితుడు. కావున నీవు ఆయనను చేపట్టి చిన్నభార్యవై ఆనందింపుము. అప్పుడు నీకోరికలన్నియు తీరును- మా అన్నభార్యయైన సీతాదేవి వికారమైన రూపము గలది, ప్రశస్తి లేనిది, భయమును గొలుపునది, వంగిన నడుముగలది, పైగా వృద్ధురాలు.[1] కనుక మా అన్న ఈమెను పరిత్యజించి నిన్ను, చేపట్ట గలడు. (10-11) చక్కని లావైన నడుముగల ఓ సుందరీ! ఇట్టి నీరూప సౌభాగ్యమును కాదని తెలివిగలవాడు ఎవ్వడైనను మానవ స్త్రీలపై మనసుపడునా?" (మనుష్యకాంతలలో రత్నమైన సీతాదేవి యొక్క అందచందములను కాదని బుద్ధిమంతుడైన వాడు ఎవ్వడు ఈ (నీ) రూపముపై ఆశపడును?) (12)

భయంకరమైన ఆకారముగలది, లావైన పొట్టగలది ఐన శూర్పణఖ లక్ష్మణుని పరిహాసవచనములలోని అంతరార్థమును తెలిసికొనలేక వాటిని నిజమని నమ్మెను. (13)

---

1) పదునేడవ (17వ) సర్గము లోని 28 వ శ్లోకములో సీతాదేవి వికృతముగా నున్నదని తెలుపుచు శూర్పణఖ సీతను గూర్చి ఉపయోగించిన విశేషణములనే లక్ష్మణుడును ఇచట (18వ సర్గలో 11వ శ్లోకములో) సీతాదేవిని వర్ణించుచు ప్రయోగించెను. కాని ఈ విశేషణముల యెడ లక్ష్మణుని దృష్టిలో బాహ్యార్థము వేఱు. అంతరార్థము వేఱు. బాహ్యార్థము (పైకి తెలియవచ్చెడి అర్థము) ఈ 11వ శ్లోకమునకు తాత్పర్యముగా ఈయబడినది.
ఇక లక్ష్మణుని దృష్టిలో దాని అంతరార్థము-
విరూపా = విశేషరూపము గలది, త్రిలోకసుందరి, అసతి = (న విద్యతే అన్యాసతీ యస్యాఃసా = అసతీ) సాటిలేని సద్గుణవతి, పరమపతివ్రత, కరాళా = చక్కగా ఒద్దుపొడవులు గలది, (నిండైన విగ్రహము గలది) నిర్దతోదరీ = (నిమ్నం ఉదరం యస్యాఃసా) తను మధ్య = సన్నని నడుము గలది. వృద్ధా = చక్కని జ్ఞానము చేతను, ఉత్తమశీలముచేతను, సద్గుణములచేతను గొప్పది, - ఇక తాత్పర్యము-
సీతాదేవి త్రిలోకసుందరి, స్త్రీలలో సాటిలేనిది. (పరమపతివ్రత) స్త్రీలకు తగినట్లు ఎత్తైనది, సన్నని నడుము గలది, చక్కని జ్ఞానము, ఉత్తమ శీలము, సద్గుణములు గల ఉత్తమురాలు. కనుక శ్రీరాముడు ఉత్తమురాలైన, తనభార్యతో (సీతాదేవితో) సుఖముగా జీవించును. అట్టి భార్యయుండగా శ్రీరాముడు వికృతరూపవు, చెడ్డ గుణములు గలదానవు, భయంకరముగా ఉన్నదానవు, వంగిన నడుముగలదానవు, ముసలిదానవు ఐన నిన్ను పరిత్యజింపక ఎట్లుండును. ఎట్టి పరిస్థితిలోను ఆ పూజ్యుడు నిన్ను చేపట్టడు.

శత్రువులకు అజేయుడు, వారిని గడగడలాడింపగల వీరుడు ఐన శ్రీరాముడు సీతాదేవితోగూడి పర్ణశాలయందు హాయిగా కూర్చొనియుండగా కామాతురయైన శూర్పణఖ ఆయనను సమీపించి ఇట్లు నుడివెను. (14)

"భయంకరమైన వికృతాకారము గలది, చెడుస్వభావము గలది, వృద్ధురాలై వంగిన నడుముగల నీ భార్యను చేరదీసి, నీవు నన్ను ఆదరించుట లేదు. కనుక ఓ రామా! నీవు చూచుచుండగనే (నీముందే) మనుష్యకాంతయైన ఈమెను ఇప్పుడే నమలివేసెదను. పిమ్మట ఎట్టి సవతిబాధయు లేకుండా సీతోగూడి హాయిగా విహరించెదను". (15-16)

కాలుచున్న కొఱివివలె ఎఱ్ఱని చూపులుగల ఆ శూర్పణఖ క్రుద్ధురాలై, రోహిణీతారసైబడు భీకరమైన తోకచుక్కవలె లేడిపిల్లవంటి చూపులుగల సీతాదేవిపై దాడికిదిగెను. (17)

మృత్యుపాశమువలె మీదబడుటకు వచ్చుచున్న ఆ శూర్పణఖను జూచి మిగుల బలశాలియైన శ్రీరాముడు కుపితుడై, హుంకారముతో ఆమెను నిలువరించి, వెంటనే లక్ష్మణునితో ఇట్లనెను. (18)

"ఓ సౌమిత్రీ! క్రూరులైనదుష్టులతోపరిహాసముఏవిధముగను పనికిరాదు. కనుక ఓ సౌమ్యా! సీతాదేవికి (మీ వదినెకు) ఎట్టి ఆపదయు రాకుండ చూడుము. ఓ పురుషశ్రేష్ఠా! కురూపియు, క్రూరస్వభావయు, మదించియున్నదియు, మహోదరియు ఐన ఈ దుష్టరాక్షసిని విరూపను గావింపుము. (19-20) అన్న ఇట్లు తనను ఆదేశింపగా, మహాబలశాలియైన లక్ష్మణుడు క్రుద్ధుడై శ్రీరామునిప్రక్కనఉన్నఖడ్గమునుదీసికొని, ఆ శూర్పణఖయొక్క ముక్కుచెవులను ఖండించెను. (21)

తన ముక్కుచెవులు ఖండింపబడగా ఆ భయంకర శూర్పణఖ పెడబొబ్బలు పెట్టుచు వచ్చిన త్రోవను బట్టి, తన వనములకు పరుగులు దీసెను. వికృతాకారము గలిగి, నెత్తురోడుచుండుటచే భయంకరముగా నున్న ఆ రాక్షసి వర్షాకాలమునందలి మేఘమువలె పలువిధములుగా గర్జనలు చేసెను. (22-23)

అట్లు రక్తము కారుచుండగా మిక్కిలి భయంకరమైన ఆకారముగల ఆ రాక్షసి చేతులు పైకెత్తి, లబోదిబోమని మొత్తుకొనుచు మహారణ్యమున ప్రవేశించెను. (24)

ఆ దండకారణ్యము (జనస్థానము) నందు ఆమె సోదరుడైన ఖరుడు నివసించుచుండెను. అతని ఆకారము భీకరమైనది. పెక్కుమంది రాక్షసులు అతనికడచేరియుండిరి. ముక్కుచెవులు తెగి, విరూపమైయున్న ఆ శూర్పణఖ ఆ ఖరుని సమీపించి, ఆకాశమునుండి పిడుగువలె నేలపై పడిపోయెను. (25) ఖరుని సోదరియు, రక్తముతో తడిసియున్నదియు, భయముతో ప్రాణములు అన్నబట్టియున్నదియు ఐన ఆ శూర్పణఖ, శ్రీరాముడు భార్యయగు సీతతో తమ్ముడైన లక్ష్మణునితో దండకారణ్యముననివసించుచున్నవిషయమును, ఆయనవలన తనముక్కుచెవులు తెగి, తాను విరూపయైన వృత్తాంతమును పూర్తిగా అతనికి (ఖరునికి) వివరించెను. (26)

* * *

19. పందొమ్మిదవసర్గము

శూర్పణఖను విరూపను గావించిన రామలక్ష్మణులమీదికి, క్రుద్ధుడైన ఖరాసురుడు తన పదునాలుగుమంది యోధులను యుద్ధమునకు పంపుట

ముక్కుచెవులు తెగిపోయి, రక్తముతో తడిసి విరూపయై, తనముందు నేలపై పడియున్న తనసోదరియగు శూర్పణఖ దుఃస్థితిని జూచి ఖరాసురుడు మిగుల క్రుద్ధుడై ఆమెను ఇట్లడిగెను. (1) "ఓ సోదరీ! లెమ్ము, నీ నిస్సహాను, చిత్తవైకల్యమును వీడుము. నీ ముక్కుచెవులు కోసి, నిన్ను ఇట్లు వికృతరూపను చేసినదెవరు? ఇప్పుడే వివరముగా తెలుపుము. (2)

ఇతరుల జోలియే పట్టక ఒకచోట ప్రశాంతముగా ఉన్న విషపూరితమైన కృష్ణసర్పమును (నల్లత్రాచును) వినోదముగానైనను తనవ్రేళ్లతో బాధించుచున్న ఆ మొనగాడెవ్వడు? ముందువెనుకలు ఆలోచింపక నిన్నుజేరి నీ ముక్కుచెవులను కోసినవాడు తనమెడకు తాను మృత్యుపాశమును బిగించుకొనినట్లే. అంతేగాదు అతడు కాలకూట విషమును త్రాగినట్లే. ఇంక వాడు తనచావును తాను కొనితెచ్చుకొనినట్లే- ఈ విషయమును అతడు ఎఱుగనట్లున్నది. (3-4) ఓ సోదరీ! శూర్పణఖా! నీబలపరాక్రమములు సాటిలేనివి, నీవు కామరూపిణివి, ఎచ్చటనైనను నిర్భయముగా సంచరింపగలదానవు. అంతేగాదు మృత్యుదేవతతో సమానురాలవు. అట్టి నిన్ను ఈ దుఃస్థితికి గుఱిచేసినదెవరు? నిన్ను ఈ విధముగా విరూపనుగా చేసిన ఆ మహావీరుడెవరు? దేవ, గంధర్వ జాతులకు చెందినవాడా? లేక మహాత్ములైన ఋషులలో ఒకడా? ఎవడు వాడు? (5-6)

పాకాసురుని చంపినవాడు, సహస్రాక్షుడు, దేవతలలో ప్రముఖుడు ఐన ఇంద్రుడుదప్ప మఱియొకడు ఎవ్వడును (నిన్ను ఇట్లు బాధించి) నాకు అప్రియమును గూర్చుటకు సాహసింపడు. ఈ లోకమున అట్టి వానిని ఎవ్వనిని నేను ఇంతవఱకు చూడలేదు. (7) శత్రువులనురూపుమాపునట్టి

నాబాణపరంపరద్వారా హంస నీటితోగలసియున్న పాలనువలె నేడే ఆ అపరాధియొక్క ప్రాణములను పీల్చివేసెదను. (8) ఓ సోదరీ! నీకు తీరనివ్యథగూర్చిన ఆ వీరుడు ఇక మిగిలియుండడు. రణరంగమున మిగుల వాడియైన నా బాణములచే వానిమర్మస్థానములను (ఆయువుపట్టులను) ఛేదించెదను. వానిశరీరమునుండి నురుగులతో ప్రవహించెడి వేడిరక్తముతో భూమి తనదాహమును తీర్చుకొనగోరుచున్నది. (9)

యుద్ధరంగమున నాచేతిలో మృతిచెందిన ఆ వీరునియొక్క శరీరముకడ వివిధములగు పక్షులు గుమిగూడి, ఆ కళేబరమునుండి మాంసఖండములను చీల్చుకొని (పీక్కొని) సంతోషముతో తినగలవు. (10) ఇక సమరభూమియందు నా చేతికి చిక్కిన ఆ క్రూరుని దేవతలు, గంధర్వులు, పిశాచములు, రాక్షసులు మున్నగువారు ఎవ్వరును రక్షింపజాలరు- (11)

ఓ సోదరీ! మొదట ఈ పరిస్థితినుండి తిన్నగా కోలుకొనుము. పిమ్మట పరాక్రమశాలినివైన నిన్ను ఈ దుఃస్థితికి గుఱిచేసిన దుర్జనుడెవరో తెలుపుము-" (12) కోపముతో రెచ్చిపోయిన తన సోదరుని మాటలను వినిన పిమ్మట ఆ శూర్పణఖ కన్నీరుగార్చుచు అతనితో ఇట్లు నుడివెను. (13)

"ఓ సోదరా! మన దండకారణ్యమున ఇరువురు రాజకుమారులు చేరిరి. వారు నవయువకులు, అంతేగాదు చక్కని రూపలావణ్యములు గలవారు, మిక్కిలి సుకుమారులు, ఐనను సాటిలేని బలపరాక్రమములు గలవారు, మఱియు పద్మములవలె విశాలమై మనోహరమైన నేత్రములుగలవారు వారు వల్కలములను, జింకచర్మములను ధరించియున్నారు, కందమూలఫలములే వారిఆహారములు. వారు జితేంద్రియులు, తాపసులు, ధర్మనిరతులు. వారు దశరథమహారాజు యొక్కకుమారులు, అన్నదమ్ములు, పేర్లు రామలక్ష్మణులు. గంధర్వరాజులవలె వారు నిరుపమానతేజోమూర్తులు, గొప్ప రాజచిహ్నములు గలవారు. వారు దేవతలో, మనుష్యులో తెలుపజాలను. (14-16)

వారిచెంత నేను సన్ననినడుముగల ఒక మగువను జూచితిని. ఆమె నిండుజవ్వని, చక్కని సుందరి, మిలమిల లాడుచున్న పెక్కు ఆభరణములను ధరించియున్నది. ఆ యువతి రక్షణ నిమిత్తముగా ఆ యుభయులవలన నేను ఒక దిక్కులేని దానివలె కులటవలె ఇట్టి దురవస్థకు లోనైతిని. రణరంగమున ఆ ఇరువురు యువకులు మృతిచెందిన వెంటనే నురుగులతోగూడిన వారిరక్తములను, ఆ కుటిలాత్మురాలి రక్తమును తనివిదీర త్రాగగోరుచున్నాను. (17-19)

ఓ సోదరా! ఆ ముగ్గురియొక్క రుధిరమును రణరంగమునందే తృప్తిగా జుఱ్ఱెదను- ఇదియే నా ఏకైక వాంఛ. దానిని నీవు నెఱవేర్చి తీరవలెను-" (20)

శూర్పణఖ పలుకులు విన్నంతనే ఆ ఖరాసురుడు మిగుల మండిపడెను. వెంటనే అతడు యమునివలె భయంకరులైన పదునాలుగుమంది యోధులను శ్రీరామునిమీదికి యుద్ధమునకు పంపుచు వారిని ఇట్లాదేశించెను. (21)

"ఓ యోధులారా! ఇరువురు మానవులు వల్కలములను, జింకచర్మములను ధరించియు, శస్త్రధారులై భయంకరమైన ఈ దండకారణ్యమునకు వచ్చియున్నారు. వారితో ఒక తరుణియు గలదు. మీరు అచటికి వెళ్ళి, దురాచారులైన ఆ యువకులిరువురిని, ఆ తరుణిని పరిమార్చిరండు. అప్పుడు నా సోదరియైన ఈ శూర్పణఖ ఆ ముగ్గురి రక్తమును త్రాగగలదు. ఓ రాక్షసులారా! ఇదియే నా సోదరికోరిక. ఇట్లు చేయుట నాకును మిగుల ఇష్టము. వెంటనే వెళ్లి, వారిపై మీపరాక్రమమును జూపి, వారిని చంపివేయుడు. అప్పుడు నా సోదరికోరిక తీరును." (22-24)

ఖరుడు ఈ విధముగా ఆదేశించిన పిమ్మట ఆ పదునాలుగుమంది రాక్షసయోధులు ఆ శూర్పణఖను వెంటబెట్టుకొని, గాలిచే నెట్టబడిన మేఘములవలె పంచవటికి చేరిరి. (25) పిమ్మట ఆ రాక్షసులు మహాపరాక్రమశాలియైన శ్రీరామునిపై నిశితములైన తమబాణములను ప్రయోగించిరి. ఐనను వనగజములు మండుచున్న అగ్నిజ్వాలలను ఎదుర్కొనలేనట్లు వారు శ్రీరాముని దెబ్బతీయ లేకపోయిరి.(26)

* * *

20. ఇరువదియవసర్గము

ఖరుడు పంపిన రాక్షసయోధులను శ్రీరాముడు ఒక్క డే హతమార్చుట

శూర్పణఖ మఱల ఖరుని ఆశ్రయించుట

అనంతరము క్రూరురాలైన శూర్పణఖ శ్రీరాముని ఆశ్రమమునకు చేరి, అచటనున్న సీతారామ లక్ష్మణులను ఆ రాక్షసులకు చూపెను. (1) అప్పుడు మహాబలశాలియైన శ్రీరాముడు జనకమహారాజు కూతురైన సీతాదేవితోడను, లక్ష్మణునితోడనుగూడి పర్ణశాలయందు ఆసీనుడై యుండెను. ఆ రాక్షసులు ఆ ముగ్గురిని జూచిరి. (2) పరాక్రమశాలియైన శ్రీరాముడు తన ఆశ్రమముకడకు వచ్చియున్న ఆ రాక్షసులను, రాడ్డసిని (శూర్పణఖను) చూచెను. పిమ్మట అతడు తేజోమూర్తియు, తమ్ముడును ఐన లక్ష్మణునితో ఇట్లు నుడివెను. (3)

ఓ సౌమిత్రీ! ఒక క్షణకాలముపాటు సీతాదేవిని రక్షించుచు ఇచటనే యుండుము. ఈ రాక్షసి (శూర్పణఖ) తో గూడి ఇచటికి వచ్చిన ఈ రాక్షసులను వధించెదను. (4)

మహాత్ముడైన రామునియొక్క సమయస్ఫూర్తితోగూడిన పలుకులను విని, లక్ష్మణుడు "సరే" యని పలికి, అన్నఆజ్ఞను తలదాల్చెను. (5) వెంటనే శ్రీరాముడు బంగారముతో అలంకరింపబడిన తన ధనుస్సును సంధించెను. పిమ్మట ఆ ధర్మాత్ముడు (యుద్ధవీరుడు) ఆ రాక్షసులతో ఇట్లనెను.(6)

"మేము ఇరువురము సోదరులము, దశరథునికుమారులము, రామలక్ష్మణులము. మేము ఈ సీతాదేవితోగూడి సులభముగా చొఱరాని ఈ దండకారణ్యమున ప్రవేశించితిమి. మేము కందమూల ఫలములను దినుచు జితేంద్రియులమై, తాపసధర్మములను ఆచరించుచు ఈ దండకవనమున నివసించుచున్నాము. మమ్ము మీరు ఎందులకు బాధించుచున్నారు? (7-8)

హింసాప్రవృత్తిగల మీవంటి పాపాత్ములను రణరంగమున వధించుటకై, మహర్షుల ఆదేశముననుసరించి, నేను ధనుర్బాణములను, ఆయుధములను చేపట్టితిని. ఓ రాక్షసులారా! మీరు నాతో యుద్ధముచేయదలచుకొన్నచో పాఱిపోక నిర్భయముగా ఇచ్చటనే యుండుడు. లేక మీకు ఏ మాత్రము ప్రాణములమీద తీపియున్నను వచ్చిన త్రోవపట్టుడు." (9-10)

అంతట బ్రహ్మహత్యలకు పాల్పడువారు, శూలములను ధరించెడి వారు ఐన ఆ పదునాలుగుమంది రాక్షసులు శ్రీరామునిపలుకులను విని, మిగుల మండిపడుచు ఆయనతో ఇట్లు వచించిరి. (11) "మహాకాయుడు, మాకు ప్రభువు ఐన ఖరునకు నీవు కోపమును తెప్పించితివి. నేడు రణభూమియందు మాచేతిలో నీకు చావు తప్పదు. కనుక నీవే ప్రాణములపై ఆశ వదులుకొనుము. మేము పెక్కుమందిమి, నీవు ఒంటరివాడవు. మా యెదుట సమరరంగమున నిలబడుటకు నీకు శక్తి ఎక్కడిది? ఇంక యుద్ధము చేయుట గూడనా!'[1] (12-13)

యుద్ధమునకు రమ్ము! మేము భుజబలముల కొలదియు ప్రయోగించిన పరిఘలు (ముండ్ల ఇనుప గదలు) శూలములు, పట్టిసములు (ఖడ్గములు) మొదలగు ఆయుధములదెబ్బకు నీ చేతిలోని ధనుస్సు ముక్కలగును. నీ గర్వము అణగును, తుదకు నీప్రాణములుగూడ మిగులవు." (14)

ఆ పదునాలుగుమంది రాక్షసయోధులు ఇట్లు పలికి, మిగుల క్రుద్ధులై, వివిధములగు ఆయుధములను పైకెత్తి శ్రీరాముని మీదికి విజృంభించిరి. పిమ్మట వారు అజేయుడైన ఆ రఘురామునిపై శూలములను విసరివేసిరి. (15)

అంతట శ్రీరాముడు వారు ప్రయోగించిన పదునాలుగు శూలములను తన బంగారుబాణములచే అక్కడికక్కడే పూర్తిగా ముక్కలుముక్కలు గావించెను. (16) ఆ పిమ్మట మహాతేజశ్శాలియైన రఘునాథుడు మిక్కిలి క్రుద్ధుడై, శిలలపై సానలుదీఱి, సూర్యునివలె వెలుగులను విరజిమ్ముచున్న పదునాలుగు బాణములను చేతబట్టెను. అనంతరము శ్రీరాముడు విల్లెక్కుపెట్టి, రాక్షసులపై గుఱిపెట్టి, ఇంద్రుడు వజ్రాయుధమునువలె ఆ బాణములను వారిపై వదలెను. (17-18)

ఆ బాణములు కాంచనభూషితములై, బంగారు పిడులు గలిగి తళతళమెఱయుచున్నవి. అవి రాక్షసుల వక్షఃస్థలములను వేగముగా (క్షణములో) చీల్చివేసి, రక్తసిక్తములై బయటికి వచ్చినవి. పిమ్మట ఆ శరములు పిడుగులవలె ధ్వనించుచు భూగర్భమున చేరినవి. (19) శ్రీరామునిబాణముల దెబ్బలకు వారిగుండెలు బ్రద్దలైనవి. అవయవములన్నియును రక్తముతో తడిసిపోయినవి. వారు మొదలు నఱుకిన చెట్లవలె నేలపైబడి, అసువులబాసిరి.(20)

ఆ విధముగా నేలపైగూలిన ఆ రాక్షసులను జూచి, ఆ శూర్పణఖ క్రోధముతో ఊగిపోయెను. ఆమె భయముతో వణకుచు అచట మిగుల భీకరధ్వనులను గావించెను. ఆమె అట్లు గగ్గోలు పెట్టుచు మిక్కిలి వేగముగా ఖరుని కడకేగెను. పిమ్మట దుఃఖము పొంగిపొఱలుచుండగా ఆర్తితో ఆయనముందు నేలపై పడిపోయెను. ముక్కుచెవులు ఖండింపబడగా స్రవించిన రక్తము ఆమె ముఖముపై కొద్దిగా ఎండి చారికలు గట్టియుండెను. అప్పుడు ఆమె ఎండిపోయిన జిగురుగల అందుగుచెట్టువలె ఒప్పుచుండెను. మిక్కిలి శోకార్తయైయున్న ఆ శూర్పణఖ ఆర్తనాదము చేయుచు మిగుల విషణ్ణవదనయై సోదరునియెదుట వెక్కి వెక్కి యేడ్చుచు కన్నీరు గార్చెను. (21-24) రణరంగమున రాక్షసులు పడిపోవుటను జూచిన శూర్పణఖ పరుగుపరుగున తనసోదరుడగు ఖరుని జేరి, ఆవృత్తాంతము నంతయును అతనికి వివరముగా తెలిపెను. (25)

* * *

1) ఓ రామా! నీవు ఏకైకమహా (తిరుగు లేని)వీరుడవు. ఖరుని ప్రేరణతో ఇట్లు వచ్చితిమేగాని మేము పెక్కుమందిమి ఉన్నప్పటికిని నిజముగా యుద్ధరంగమున నీ ముందు నిలువగలశక్తి మాకెక్కడిది? ఇకమేము నీతో యుద్ధము చేయుట గూడనా? ఆ ఖరుని చేతిలో మరణించుట కంటెను నీ చేతిలో మృతి చెందుటయే మాకు మేలు గదా! (గోవిందరాజీయ వ్యాఖ్యలో ఈ భావము ప్రస్తావింపబడినది.)

21. ఇరువదియొకటవసర్గము

పదునాలుగుమంది రాక్షసయోధులు రామునిచే హతులైన విషయమును ఖరునకు తెలుపుచు శూర్పణఖ అతనిని ఆ రఘువరుని మీదికి తెచ్చగొట్టుట

సమస్తరాక్షసుల వినాశముకొఱకే దాపురించినదా యనునట్లు మఱల తనకడకు వచ్చి, నేలపై బడియున్న ఆ శూర్పణఖను జూచి, ఆ ఖరుడు మిగుల క్రుద్ధుడై, ఆమెతో స్పష్టముగా ఇట్లు పలికెను. (1)

"ఓ శూర్పణఖా! వీరులు, రక్తపానము చేసెడివారు ఐన ఆ రాక్షసయోధులను నీప్రీతికొఱకై ఆదేశించి పంపినది ఇప్పుడే గదా! మఱల ఎందులకు ఏడ్చుచుంటివి? (2)

నేను పంపిన ఆ రాక్షసులు నాకు మిగుల విశ్వాసపాత్రులు, విధేయులు, (నాయందు అనురక్తులు) అనుక్షణమూ నా హితమునే గోరెడివారు. ఎవరెంతగా దెబ్బతీసినను వారు చచ్చెడివారు కారు. వారు నామాటను జవదాటరు. (3)

'ఇంకను ఏమి ముంచుకొని వచ్చినది? ఓ ప్రభూ! అని గగ్గోలుపెట్టుచు నేలపై బడి పామువలె మెలికెలు దిరుగుచున్నావు' కారణమేమి? నేను నీకు అండగా ఉండగా దిక్కులేని దానివలె ఎందుకు ఏడ్చుచున్నావు? లెమ్ము- భయపడవద్దు, ఇంక నిస్పృహను వీడుము" (4-5)

ఈ విధముగా పలుకుచు ఖరుడు ఓదార్చగా అసాధ్యురాలైన ఆ శూర్పణఖ (మనసు చిక్కబట్టుకొని) కన్నీటిని తుడుచుకొని, తన సోదరునితో ఇట్లు నుడివెను. (6)

"సోదరా! ముక్కుచెవులు ఖండింపబడగా, నెత్తుటితో తడిసి, నీ అండ చేరితిని. నీవు ఆత్మీయతతో నన్ను ఓదార్చితివి. ఓ వీరా! నీవుకోపోద్రిక్తుడవైనాకుతృప్తిగూర్చుటకైరామలక్ష్మణులను చంపుటకు పదునాలుగుమంది రాక్షసయోధులను పంపియుంటివి. వారుకుపితులై శూలములను, ఖడ్గములను ధరించి, శ్రీరామునిపైకి విజృంభించిరి. కాని సమరమున శ్రీరాముడువాడియైనతనబాణములచేవారిఆయువుపట్టులను చీల్చి, అందఱిని హతమార్చెను. (7-9) అప్పుడు ఆ మహాబలశాలురు క్షణములో నేలకొఱగుటను, శ్రీరాముని యుద్ధపటిమను చూచి, నేను భయముతో కంపించిపోయితిని. ఓ రాక్షసేశ్వరా! నేను ఇప్పుడు మిగులభీతితో దుఃఖమునమునిగియున్నాను. ఎప్పుడు ఎటునుండి ఏ ప్రమాదము వచ్చిపడునో అను భయము నన్ను వెంటాడుచున్నది. అందువలన నేను మఱలనిన్ను శరణుజొచ్చితిని.(10-11) విషాదమనెడిమొసళ్లతో నిండినదియు, అంతులేని భయమనెడి తరంగపరంపరలతో ఉప్పొంగుచున్నదియు ఐన అపారమగు శోకసాగరమున మునిగియున్న నన్ను ఏలరక్షింపవు? (నీవు రక్షింపనిచో నా గతి యేమి?) (12)

శ్రీరాముని ఎదుర్కొనుటకై అచటికి నా వెంట వచ్చిన మాంసభక్షకులగు ఆ రాక్షసులందఱును ఆయనయొక్క నిశితశరములకు బలియై నేలగూలిరి. (13)

ఓ నిశాచరా! నామీదను, ఆ రాక్షసులయెడలను నీకు ఏమాత్రము దయయున్నను, నీకు ఆ రాముని ఎదిరింపగల శక్తిసామర్థ్యములు ఉన్నచో, దండకారణ్యమున నివసించు రాక్షసులను హతమార్చుచున్నట్టి ఆ రఘురాముని జయింపుము. (14) నాకు పరమశత్రువైన ఆ రాముని నీవు నేడే చంపకున్నచో నేను నీయెట్టయెదుటనే నిస్సంకోచముగా ప్రాణములను పరిత్యజింతును. (15) వేలకొలదిబలములు నీకు బాసటగా ఉన్నను, నీవు యుద్ధమున మహాబలశాలియైన ఆ రాముని ముందు నిలువజాలవని నా బుద్ధికి తోచుచున్నది. (16)

'నేను శూరుడను' అని నీవు నిన్నుగూర్చి గొప్పలు చెప్పుకొనుచుంటివే గాని నిజముగా నీవు శూరుడవు కానే కావు. నీలో పరాక్రమము ఉన్నదనుట అసత్యము. ఏలనన మానవమాత్రులైన ఆ రామలక్ష్మణులను సైతము హతమార్చుటకు నీకు శక్తి చాలకున్నది. (17)

ఓ నిశాచరసోదరా! నీకు నిజముగా శ్రీరాముని ఎదుర్కొనగల శక్తిసామర్థ్యములు ఉన్నచో దండకారణ్యవాసియైన అతనిని జయింపుము. (హతమార్చుము) లేనిచో నీవు మన రాక్షసజాతికే కళంకము తెచ్చినవాడవగుదువు.(18)

ఒక మానవమాత్రునిగూడా ఎదుర్కొనగల బలపరాక్రమములు లేని నీకు ఈ దండకారణ్యమున నివసించు అర్హత ఎక్కడిది? కనుక వెంటనే నీ ఆత్మీయులతోసహా ఈ జనస్థానమును (దండకవనమును) వీడి వెళ్లిపొమ్ము. (19) సోదరా! శ్రీరామునిప్రతాపముచే నీవు పరాభవము పాలై, త్వరలోనే నశింపగలవు. దశరథమహారాజు కుమారుడైన ఆ రాముడు మిగుల పరాక్రమశాలి సుమా! అంతేగాదు అతని సోదరుడైన లక్ష్మణుడుగూడ తిరుగులేని శక్తిసామర్థ్యములు గలవాడు. నాముక్కుచెవులను కోసినవాడు అతడే. (20-21)

లావైన పొట్ట గల ఆశూర్పణఖ ఈ విధముగా పలురీతుల విలపించుచు సోదరుడగు ఖరునిసమీపమున దుఃఖార్తయై, లబలబ మొత్తుకొనుచు, గుండెలు బాదుకొనుచు కొంతతడవునకు సొమ్మసిల్లెను. (22)

* * *

22. ఇరువదిరెండవసర్గము

పదునాలుగువేలమంది రాక్షసయోధులతోడను, దూషణునితోడను గూడి ఖరుడు యుద్ధమునకు బయలుదేరుట

రాక్షసులందఱిసమక్షమున శూర్పణఖ శూరుడైన ఖరుని ఈ విధముగా అవమానింపగా వెంటనే అతడు ఉగ్రుడై, ఆమెతో ఇట్లు తీవ్రవచనములను పలికెను. (1)

"ఓ సోదరీ! నీకు జరిగిన ఈ తీరనిఅవమాన కారణముగా నాలో క్రోధము పెల్లుబుకుచున్నది. అది పర్వదినములలో సముద్రమునందు ఉవ్వెత్తుగా లేచెడి తరంగములవలె ఆపరానిదైయున్నది. (2) రాముడు మానవమాత్రుడు, పైగా అల్పాయుష్కుడు. నాపరాక్రమముముందు అతడొక లెక్కా? తాను చేసిన దుష్కార్యములఫలితముగా అతడు నేడు ప్రాణములను కోల్పోవుట తథ్యము. నేను రామునినే గాదు, అతనితమ్ముడైన లక్ష్మణునిగూడ నేడే యమపురికి పంపెదను. కనుక సోదరీ! నీవు భయమును వీడుము, కన్నీరు తుడుచుకొనుము. (3-4)

ఓ రాక్షసీ! (శూర్పణఖా!) అల్పాయుష్కుడైన ఆ రాముని నాగండ్రగొడ్డలిచే రణభూమియందు నేడే హతమార్తును. అతనిఎఱ్ఱనివేడిరక్తమును నీవు తనివిదీర పానముచేయుదువు గాక-" (5)

ఖరునినోట వచ్చిన మాటలను విని ఆ దుష్టరాక్షసి ఎంతయు పొంగిపోయెను. పిమ్మట ఆ మూర్ఖురాలు రాక్షసశ్రేష్ఠుడైన తన సోదరుని పొగడ్తలలో ముంచెత్తెను. (6) ఈ విధముగా శూర్పణఖ యొక్క దూషణ భూషణములకు గుఱియైన ఆ ఖరాసురుడు తన సేనాధిపతియైన దూషణునితో ఇట్లు పలికెను. (7)

ఓ సేనాపతీ! మనసైన్యములోని పదునాలుగువేలమంది యోధులను అనుక్షణము నా కనుసన్నలలో మెలగుచుందురు. ఆ రాక్షసవీరులు మిక్కిలి వడిగలవారు, బలశాలురు. రణరంగమున వెన్నుచూపనివారు. వారు నల్లని మేఘములవలె ఒప్పుచుందురు, రూపమున శత్రుభయంకరులు, పగవారిని నిర్దాక్షిణ్యముగా తునుమాడెడివారు. దుష్టావేశములకు లోనై ప్రాణిహింసయొనర్చుటలో సిద్ధహస్తులు, బలశాలురలో అగ్రగణ్యులు, పెద్దపులులవలె దర్పముగలవారు, (పెద్ద పెద్ద ప్రాణులను సైతము గుటుక్కున మ్రింగి వేయగల) విశాలములైన నోళ్లుగలవారు, మిగుల పరాక్రమవంతులు. అట్టి మనరాక్షసయోధులను నానావిధములగు వాహనములపైనను, వివిధములగు ఆయుధములతోడను యుద్ధమునకై సన్నద్ధులను గావింపుము (8-10)

ఓ సౌమ్యుడా! వెంటనే నా రథమును సిద్ధపఱుచుము. మఱియు ధనుస్సులను, పదునైన బాణములను, చిత్రవిచిత్రములైన ఖడ్గములను, బల్లెములను, ఇంకను వివిధములగు ఇతరాయుధములను అందుచేర్చుము- (11)

యుద్ధవిద్యలలో ఆఱితేఱిన నేను దుష్టుడైన ఆ రాముని తుదముట్టించుటకై, మిగుల బలవంతులు (దృఢగాత్రులు) పులస్త్యవంశమునకు చెందినవారు ఐన యోధులకు ముందుభాగమున నిల్చి, యుద్ధమునకు వెళ్లదలచుచున్నాను.[1] (12) ఖరాసురుడు ఈ విధముగా పలికిన పిమ్మట దూషణుడు "అయ్యా! సూర్యునివలె ప్రకాశించుచున్న రథమునకు రంగురంగుల గుఱ్ఱములను పూన్చితిని. అది మీకొఱకు సిద్ధముగా ఉన్నది" అని తెలిపెను. (13)

ఆ రథము మేరుశిఖరమువలె ఉన్నతమైన ఆకారము కలిగియుండెను. మేలిమి బంగారముతో అలంకరింపబడి యుండెను. దానిచక్రములు బంగారముతో నిర్మింపబడినవి. అది మిగుల విశాలమైనది. దాని నొగలునందు వైడూర్యములు పొదగబడినవి. ఆ రథమున చేపలు, పూవులు, చెట్లు, కొండలు, సూర్య చంద్రులు, పక్షులగుంపులు, చుక్కలు మొదలగునవి, బంగారముతో చెక్కబడి, మంగళకరములై కనువిందు గావించుచుండెను. అందు ఖడ్గములు మున్నగు ఆయుధములు భద్రపఱచబడినవి. చక్కగా రవళించు గంటలు, మువ్వలు, ఆ రథమునకు అమర్చబడినవి. దానికి జాతిగుఱ్ఱములు పూన్చబడినవి. దానిపై ధ్వజపతాకములు శోభిల్లుచుండెను. అట్టి రథమును ఆ ఖరాసురుడు యుద్ధావేశముతో అధిరోహించెను. (14-16) అంతట మిగుల పరాక్రమశాలురైన రాక్షసయోధులు ఖరుడు రథమున ఆసీనుడగుటను గమనించిరి. పిమ్మట వారు ఆ రథమునకును, మహాబలశాలియైన దూషణునకును చుట్టును జేరి నిలిచిరి.(17)

ఖరుని యుద్ధసన్నద్ధతను గమనించిన రాక్షస యోధులందఱును గొప్ప ధనుర్బాణములను, దృఢమైన కవచములను, నిశితములైన ఆయుధములను, ధ్వజములను ధరించి, అక్కడ చేరగా రథమునందు ఆసీనుడైయున్న ఆ రాక్షసుడు 'యుద్ధమునకు బయలుదేఱుడు' అని వారికి ఆజ్ఞల నిచ్చెను. (18) ఆ రాక్షససైనికులు ధరించిన కవచములు,

1) ఖరునినోట వెలువడిన ఈ మాటలలో దైవికముగా భావికథాసూచకములైన విషయములు గోచరించుచున్నవి. రణకౌశలముగల నేను మహాకాయులు, పులస్త్యవంశజులు ఐన రావణాది రాక్షసయోధుల వధార్థము అసహాయశూరుడైన రాముని యెదుట నిలబడుటకై వెళ్లగోరుచున్నాను. (రాముని చేతిలో మడియుటకై ముందుగా వెళ్లదలంచుచున్నాను.)

ఆయుధములు, ధ్వజపతాకములు శత్రుభయంకరములై యుండెను. ఖరునిఆజ్ఞయైన వెంటనే ఆ సైన్యము రణోత్సాహముతో మహానాదములనొనర్చుచు జనస్థానము నుండి మిగుల వేగముగా బయలుదేఱెను. (19) శత్రుభయంకరులైన పదునాలుగువేలమంది రాక్షస యోధులు ఇనుపగుదియలను, అడ్డకత్తులను, శూలములను, వాడియైన గండ్రగొడ్డళ్లను, ఖడ్గములను, చక్రములను చేతబట్టిరి. ఇంకను వారు మెఱయుచున్న చిన్నచిన్న ఈటెలను, బల్లెములను, భయముగొల్పునట్టి ముండ్లగదలను, గొప్ప గొప్ప ధనుస్సులను, వివిధములగు గదలను, నానావిధములగు ఖడ్గములను, ఇనుపపాన్పులుగల రోకళ్లను, వజ్రాయుధములను (ఎనిమిది అంచులుగల ఆయుధములను) ధరించియుండిరి. వారందఱును ఖరుని ఆదేశములను పాటించుచు జనస్థానము నుండి ముందునకు సాగిపోవుచుండిరి. (20-22)

శత్రువులకు భయమును గొల్పునట్టి పరాక్రమశాలురైన ఆ రాక్షసవీరులు రణోత్సాహముతో అగ్రభాగమున పరుగులు దీయుచుండగా జూచి, ఖరుని రథము (ఖరుడు) గూడ వారికి వెనుక (భాగమున) తిన్నగా సాగిపోవుచుండెను. (23)

అంతట ఆతని రథసారథి బంగారుఆభరణములచే అలంకరింపబడిన ఆ రంగురంగుల రథాశ్వములను యుద్ధయాత్రకై ఖరుని ఆదేశానుసారము అదలించుచుండెను. (నడిపించుచుండెను) (24) శత్రుసంహారకుడైన ఖరునియొక్క ఆ రథము అట్లు వేగముగా ముందునకు సాగుచుండగా దాని చక్రధ్వనులు దశదిశలయందు మాఱుమ్రోగుచుండెను.(25)

శత్రువును వధించుటకై తహతహపడుచున్న ఖరునిలో క్రోధము ఇనుమడించుచుండెను. అతడు మృత్యుదేవత (యముని) వలె భయంకరుడై యుండెను. పెనుగాలులతో ఱాళ్లవర్షమును కురియుచు గర్జించుచున్నమేఘమువలె ఖరుడు తీవ్రమైనకంఠస్వరముతో రథసారథిని ప్రేరేపించుచుండెను.(26)

* * *

23. ఇరువదిమూడవసర్గము

అపశకునములు ఎన్ని ఎదురైనప్పటికిని ఖరుడు వాటిని సరకుగొనక ప్రగల్భములను పలుకుచు సైన్యముతో ముందునకు సాగుట - రామలక్ష్మణులను సమీపించుట

ఆ రాక్షససైన్యము జనస్థానమునుండి బయలుదేఱి వెళ్లుచుండగా గాడిదవలె బూడిదరంగులో దట్టముగానున్న మేఘములు అశుభసూచకముగా రక్తధారలను వర్షించెను.(1)

ఆ ఖరునిరథమునకు పూన్చబడిన గుఱ్ఱములు వేగముగా సాగిపోవుచు పూవులతో నిండి, చదునుగా నున్న రాజమార్గమునందు ఆకస్మికముగా (దైవికముగా) తొట్రుపాటునకు గుఱియైనవి. (2) శ్యామవర్ణముగల ఆకాశము నందు సూర్యునిచుట్టును ఎఱ్ఱనిరంగుతో ఒకపరివేషము (కాంతివలయము) ఏర్పడెను. అది అలాతచక్రము (కొఱివిని త్రిప్పగా ఏర్పడు చక్రము) వలె కన్పట్టుచుండెను. (3) అనంతరము ఖరునిరథముపైభాగమున బంగారు దండముగల ఎత్తైన పతాకమును ఒక గ్రద్ద సమీపించెను. అది దృఢమైన కాయము (శరీరము) గలిగి, భయంకరముగా నుండెను. ఆ గ్రద్ద పతాకము చుట్టును తిరిగి దానిపై నిలిచెను. (4)

మాంసమును భక్షించునవియు, కర్ణకఠోరముగా అఱచునట్టివియు అగు క్రూరమృగములును, పక్షులును ఆ జనస్థానమును సమీపించి నానావిధములుగా వికృతస్వరములను గావించెను. (5) సూర్యుడు ప్రకాశించుచున్న (పగటి) సమయమున వికృతస్వరములతో (కూతలతో) భీతిగొల్పుచు నక్కలు, రాక్షసులకు అమంగళమును సూచించుచు కర్ణకఠోరముగా కూసినవి. (6) తెక్కలుతెగిన (ఇంద్రుని వజ్రాయుధముచే తెక్కలు ఖండింపబడగా రక్తసిక్తములైయున్న) పర్వతములవలె ఒప్పుచు, ఎఱ్ఱనిజలములు కలిగియున్న మహామేఘములు ఆకాశమును పూర్తిగా కప్పివేసినవి. (7) మేఘములు ఆకాశమును కప్పివేయుటచే సూర్యరశ్మిసోకక, గగుర్పాటు గల్గించుచు (కన్నుపొడుచుకొనినను కానరానంతగా) అన్ని దిక్కుల యందును చిమ్మచీకట్లు క్రమ్ముకొనెను. అందువలన దిక్కుతోచని పరిస్థితి ఏర్పడెను. (8)

సహజముగా అది సంధ్యాకాలము కానప్పటికిని, ఆకాశమున మబ్బులు పట్టియుండుటచే రక్తము పులుముకొనిన రీతిగా ఎఱ్ఱనికాంతులు అంతటను వ్యాపించియున్న కారణముగా అదినిజముగా సంధ్యాసమయమా అనునట్లు తోచుచుండెను. అప్పుడు దుష్టములైన మృగములు, పక్షులు ఖరుని రథమునకు ముందు భాగమున జేరి బిగ్గఱగా అఱచినవి. రాబందులు, నక్కలు, గ్రద్దలు భయమును సూచించుచు గోలపెట్టినవి.(9)

నక్కలకూతలు యుద్ధవిషయమున అశుభసూచకములు. అవి త్వరలో సంభవించెడి అపజయములను తెలుపు చుండును. అట్టి నక్కలు నిప్పులు గ్రక్కుచున్న ముఖములతో ఖరుని సేనలకు అభిముఖముగా చేరి భీకరముగా కూసినవి. (10)

సూర్యుని సమీపమున పరిఘ (ఇనుపగుదియ) ఆకారమున కబంధమువలెనున్న మేఘఖండము కన్పట్టుచుండెను. గొప్ప గ్రహమైన రాహువు అపర్వణియందు (పర్వదినముగాని

సమయమున) సూర్యుని పట్టుకొనెను.[1] (11)

ప్రతికూల వాయువులు (పెనుగాలులు) తీవ్రముగా వీచెను. సూర్యకాంతులు వెలవెలబోయెను. (సూర్యకాంతులను కప్పివేయునంతగా ధూళితో గూడిన పెనుగాలులు వీచెను) మిణుగురు పురుగులవలె మినుకు మినుకుమనుచు నక్షత్రములు పగటిపూటయందే ఆకాశమున తోచెను. (12)

తామరకొలనులలోని చేపలు, జలపక్షులు అడుగు భాగమునకు చేరినవి. కమలములు వాడిపోయినవి. ఆక్షణమున పూవులు, కాయలు, ఆకులు రాలిపోయి, చెట్లు మోడువారియున్నవి. (13) మేఘములవలె ధూసరవర్ణము (బూడిదరంగు) గల ధూళులు గాలిలేకుండగనే పైకెగసినవి. (దుమ్ములు పైకెగసి ఆకాశమును కప్పివేసినవి) అచటి గోరువంకలు కిచకిచమనుచు కూయసాగెను. (14) ఉల్కలు (తోకచుక్కలు) చూచెడివారిని భీతిల్లజేయుచు భయంకర పక్షులవలె రొదచేయుచు ఆకాశమునుండి నేలపై రాలెను. కొండలతో, కోనలతో, అడవులతో గూడిన సమస్తభూమియు ఒక్కసారిగా కంపించెను. (15)

రథమున ఆసీనుడై గట్టిగా అఱచుచున్న ప్రతిభాశాలియగు ఖరునియొక్క ఎడమభుజము అదిరెను. అతనికి గొంతు పెగలకుండెను. మాటలు తడబడుచుండెను. అతడు అన్నివైపుల పరికించి చూచుచుండగా కన్నుల నీరుగ్రమ్మెను, నొసట బాధయేర్పడెను. ఐనను మూర్ఖుడైన అతడు యుద్ధయాత్ర నుండి వెనుదిరగలేదు. (16-17) భీతిని గొలుపుచు వరుసగా చెలరేగిన ఆ మహోత్పాతములను జూచినంతనే ఖరుడు గర్వముతో నవ్వుచు రాక్షసవీరుల నందఱిని ఉద్దేశించి ఇట్లనెను. (18)

"బలవంతుడు దుర్బలశత్రువులను కొంచెముగూడ లెక్కసేయడు. అట్లే ఈ సందర్భమున మనకు పరంపరగా వచ్చిపడిన మహోత్పాతములు ఎంతగా భయమును గొల్పునవి యైనను ధైర్యశాలినైన నేను వాటిని ఏమాత్రము సరకుగొనను. (19)

నేను తలచుకొన్నచో ఆకాశమునందలి నక్షత్రములను సైతము నా వాడిబాణములచే రాలగొట్టెదను. నాకే కోపము వచ్చినచో మృత్యుదేవతనుగూడ మట్టిగఱిపింతును. (20)

బలగర్వితుడైన రాముని, అతనితమ్ముడైన లక్ష్మణుని తీవ్రములైన నా బాణములచే మట్టుపెట్టక తిరిగిరాను (తిరిగి వచ్చుటకు ఇచ్చగింపను)[2] (21) శూర్పణఖను అవమానించిన కారణముగా రణరంగమున రామలక్ష్మణులు మడియుట తథ్యము. ఆ విధముగా నా సోదరికోరిక నెఱవేఱితీరును. అప్పుడు శూర్పణఖ ఆ యిరువురిరక్తములను కడుపార త్రాగగలదు.(22)

నేనొనర్చిన అన్ని యుద్ధములలోను 'పరాజయము' అనుమాటనే యెఱుగను. దానిని (నా జయశక్తిని) మీరు ఇప్పుడు (ఈ సమరమున) ప్రత్యక్షముగా చూడగలరు- నా మాటలు కల్లలుగావు. (23) మదించిన ఐరావతమును వాహనముగా గలవాడైనను, తిరుగులేని వజ్రాయుధమును తన శస్త్రముగా ధరించియున్నను ఆ దేవేంద్రుని సైతము నేను కుపితుడనైనచో రణరంగమున తుదముట్టింపగలను. ఇక మానవమాత్రులైన రామలక్ష్మణులు[3] నాకు ఒక లెక్కయా?" (24)

మృత్యుపాశములచే బంధింపబడి (చావుమూడి) యుండుటవలన ఆ రాక్షసయోధులందఱును ఖరుని గర్జనమును (ప్రగల్భవచనములను) విని సంతోషముతో మిగుల పొంగిపోయిరి. (25)

మహాత్ములైన ఋషులును, దేవతలును, గంధర్వులును, సిద్ధచారణులును ఆయుద్ధమును చూడగోరినవారై అచటికి చేరిరి. అప్పుడు ఆ పుణ్యాత్ములు (పుణ్యకర్ములు) ఒకరికొకరు చేరువగా చేరి, పరస్పరము ఇట్లు సంభాషించుకొనిరి.(26-27)

"పూజ్యములైన గోమాతలకును, బ్రాహ్మణోత్తములకును, లోకకల్యాణకాంక్షగల తదితరసాధుపుంగవులకును శుభమగుగాక - చక్రధారియైన శ్రీమహావిష్ణువు సమరభూమియందు రాక్షసలోకమును హతమార్చినట్లు శ్రీరాముడు పౌలస్త్యవంశజులైన ఈ రాక్షసులనందఱిని తునుమాడి జయమును పొందుగాక." (28-29)

---

1) కబంధః = తలలేని మొండెము, ధూమకేతువు.
సాధారణముగా పర్వణి (పర్వ) కాలమున సూర్యచంద్రగ్రహణములు ఏర్పడుచుండును. అనగా అమావాస్యనాడు పగటిసమయమున సూర్యగ్రహణము, పూర్ణిమనాడు రాత్రియందు చంద్రగ్రహణము సంభవించుచుండును. కాని అశుభసూచకముగా ఒక్కొక్కప్పుడు అపర్వణికాలమునను (పాడ్యమితోగూడిన పూర్ణిమనాడు లేదా పాడ్యమితో గూడిన అమావాస్యనాడు) చంద్ర సూర్య గ్రహణములు వచ్చుచుండును.

2) ఖరుడు, దూషణుడు, త్రిశిరుడు అను మువ్వురును పూర్వజన్మలో యాజ్ఞవల్క్యమహర్షిసుతులు. వారు పరమశివుని ఆగ్రహమునకు గురియై శపింపబడిరి. ఆ కారణముగా వారు ఖరదూషణత్రిశిరులు అను రాక్షసులై పుట్టిరి. 'శ్రీరాముని చేతిలో మృతులైన పిమ్మట మీకు శాపవిముక్తి లభించును' అని శంకరుడు ఆనాడు వీరిని అనుగ్రహించియుండెను. ఆ కారణమున శ్రీరాముడు మహావీరుడు అని తెలిసియు, దుర్నిమిత్తములు ఎన్ని ఎదురైనను తమకు శాపవిముక్తి కలుగుటకై వారు శ్రీరామునిచేతిలో మడియుటకే ముందునకు సాగిరి- తత్త్వ దీపిక.

3) కుమానుషౌ = కౌ = భూమౌ మనుష్యరూపేణ అవతీర్ణౌ - దుష్టశిక్షణ శిష్టరక్షణ కావించుటకై భూమండలమున మానవరూపమున అవతరించిన దివ్యపురుషులు-

ఆకాశమునందు విమానములలో నున్న దేవతలును, మహర్షులును ఈ యుద్ధమునందును, రాబోవు సంగ్రామముల యందును శ్రీరాముని విజయవిశేషములను మిగుల కుతూహలముతో పలువిధముల చర్చించుకొనుచు రణరంగమున మడియనున్న ఆ రాక్షససేనను పరికించిచూచిరి. (30) మహాసైన్యముతోగూడిన ఖరుడు రథముపై వేగముగా ముందునకుసాగెను. అతనిని జూచి, వెంటనే ఆ రాక్షసయోధులందఱును ఆయనను అనుసరించిరి. (31)

శ్యేనగామి, పృథుగ్రీవుడు, యజ్ఞశత్రువు, విహంగముడు, దుర్జయుడు, కరవీరాక్షుడు, పరుషుడు, కాలకార్ముకుడు, మేఘమాలి, మహామాలి, సర్పాస్యుడు, రుధిరాశనుడు అను పండ్రెండుమంది మహావీరులును ఖరునిరథమునకు చుట్టును నిలిచి పయనించుచుండిరి. అట్లే మహాకపాలుడు, స్థూలాక్షుడు, ప్రమాథి, త్రిశిరుడు అను నలుగురు సేనాపతులును దూషణుని వెంట సాగిపోవుచుండిరి. (32-34)

అంగారకాది గ్రహములసమూహము సూర్యచంద్రులనువలె మిగుల బలోపేతమైన ఆ రాక్షసవీరసేన సమరోత్సాహముతో మిక్కిలి వేగముగా రాజకుమారులైన ఆ రామలక్ష్మణులను సమీపించెను. (35)

* * *

24. ఇరువదినాల్గవసర్గము

అప్పుడేర్పడిన అపశకునములను బట్టి రాక్షసులకు వినాశము, తమకు విజయము తథ్యమని శ్రీరాముడు లక్ష్మణునకు తెలుపుట - అన్న ఆదేశముతో లక్ష్మణుడు సీతాదేవిని దీసికొని ఒక పర్వత గుహనుజేరుట- శ్రీరాముడు యుద్ధ సన్నద్ధుడగుట

మిగుల పరాక్రమశాలియైన ఖరుడు శ్రీరాముని ఆశ్రమమునకు (పంచవటికి) బయలుదేఱిన పిమ్మట ఏర్పడిన ఉత్పాతములను రామలక్ష్మణులును జూచిరి. (1)

ప్రజలకు కీడును సూచించెడి ఆ మహాభయంకరములైన ఉత్పాతములను జూచి, శ్రీరాముడు రాక్షసులకు ఉపద్రవము రానున్నదని తలంచి, లక్ష్మణునితో ఇట్లనెను. (2)

"మహాబాహుడవైన ఓ లక్ష్మణా! సమస్తప్రాణులకును అశుభములను సూచించునట్టి ఈ మహోత్పాతములను పరిశీలింపుము. ఇవి రాక్షససంహారములను తెలుపునట్టి ప్రమాదఘంటికలు. (3) ఇదిగో! చూడుము, గాడిదలవలె బూడిదరంగుగలిగిన మేఘములు ఆకాశమున సంచరించు చున్నవి. అవి కర్ణకఠోరముగా భీకరగర్జనలను కావించుచు రక్తధారలను వర్షించుచున్నవి. (4) ఓ లక్ష్మణా! నా (మన) బాణములన్నియును సమరోత్సాహముతో ప్రతాపాగ్నిని వెళ్లగ్రక్కుచున్నవి. బంగారు కొనలుగల మన ధనుస్సులు యుద్ధమునకు సన్నద్ధమగుచున్నవి. (5) సౌమిత్రీ! వనముల యందు సంచరించుచున్న ఈ పక్షుల యొక్క కూజితములు (అఱుపులు) వెంటనే (భవిష్యత్తులో) మనకు ఎట్టిభయమూ లేదనియు, శత్రువుల జీవితములు సంశయాస్పదములనియు సూచించుచున్నవి. మనము త్వరలో ఘోరమైన యుద్ధమును జేయవలసియున్నది కాని ఓ శూరా! నా కుడిభుజము పదేపదే అదరుచుండుటను బట్టి మనకు జయము, శత్రువులకు అపజయము కలుగునని తెలియుచున్నది. లక్ష్మణా! ఉత్సాహముతో వెలుగులను జిమ్ముచు ప్రసన్నముగానున్న నీముఖముగూడ ఈ విషయమునే సూచించుచున్నది. యుద్ధమునకు సిద్ధమగు వారిముఖములు వెలవెలబోవుచున్నచో (తేజోవిహీనమై యున్నచో) వారికి అపజయము, మరణము తప్పవు. (6-9)

లక్ష్మణా! క్రూరకర్ములైన రాక్షసులయొక్క ఘోరములగు అఱుపులు, వారు మ్రోగించుచున్న భేరీల యొక్క భయంకర ధ్వనులు ఇచటికి వినబడుచున్నవి, ఆలకింపుము. (10)

శుభములను కోరుకొనెడి దూరదర్శియైన (తెలివిగల) పురుషుడు తనకెదురగు ఆపదలను ఊహించుచు రాబోవు అనర్థములకు తగిన ప్రతిక్రియలను చేయవలెను. (ఆలోచింపవలెను) (11)

అందువలన ఓ లక్ష్మణా! నీవు ధనుర్బాణములను చేతబట్టి మీ వదినెయగు సీతాదేవిని తీసికొని, వృక్షములతో నిండిన, దుర్గమమగు ఒక కొండగుహకు చేరుము. అచట ఆమెకు రక్షకుడవై యుండుము. (12) (అప్పుడు యుద్ధమునకు సిద్ధమగుచున్న లక్ష్మణుని జూచి,) శ్రీరాముడు "నాయనా నీవు నా మాటలను కాదనవలదు. నా పాదములనంటి ఒట్టుపెట్టుకొనుము. సీతాదేవితోగూడి వెంటనే వెళ్లుము.(13)

సోదరా! నీవు శూరుడవు, మిగుల బలశాలివి. ఈ రాక్షసులమూకలను నీవే తుదముట్టింపగలవు. అందు సందేహములేదు. కాని ఈ నిశాచరులనందఱిని నేనే చంపగోరుచున్నాను." (14)

శ్రీరాముడట్లు ఆదేశించిన వెంటనే లక్ష్మణుడు ధనుర్బాణములను దీసికొని, వదినెయగు సీతాదేవితో గూడి, దుర్గమమైన (చొఱరాని) ఒక గుహకు చేరెను. (15)

సీతామాతను దీసికొని లక్ష్మణుడు గుహకు వెళ్లగానే

శ్రీరాముడు భళీ! అని తృప్తిపడుచు, దృఢనిశ్చయ మొనర్చుకొని, కవచమును ధరించెను. అగ్నికాంతులను విరజిమ్ముచున్న కవచమును ధరించిన ఆ రాముడు చీకటిలో పాగలేని అగ్నివలె విరాజిల్లెను. (16-17)

పిమ్మట ఆ మహావీరుడు వింటిని దీసికొని, వాడియైన తన బాణములను చేతబట్టెను. తరువాత అతడు దశదిశల యందును ధనుష్టంకారములను నింపుచు స్థిరముగా నిలిచెను. (18) అంతట దేవతలు, గంధర్వులు, సిద్ధులు, చారణులు, తదితర మహాత్ములు యుద్ధమును జూడవలెననెడి కుతూహలముతో అచటికి చేరిరి. పుణ్యకర్ములు, మహాత్ములు ఐన ఋషులును, భృగుమహర్షి మొదలగు మహామహులును అచటికి చేరి, పరస్పరము సంభాషించుకొనసాగిరి. (19-20)

'పూజ్యములైన గోమాతలకును, బ్రాహ్మణోత్తములకును, లోకకల్యాణకాంక్షగల తదితరసాధుపుంగవులకును శుభమగుగాక. చక్రధారియైన శ్రీమహావిష్ణువు యుద్ధక్షేత్రమున రాక్షసలోకమును హతమార్చినట్లు, శ్రీరాముడు పౌలస్త్య వంశజులైన ఈ రాక్షసులనందఱిని తునుమాడి జయమును పొందుగాక' ఇట్లు సంభాషించుకొనిన పిమ్మట మఱల వారు ఒకరినొకరు చూచుకొనుచు ఈ విధముగా మాట్లాడు కొనసాగిరి. (21-22)

"అటు అంతులేని దురాగతములకు పాల్పడు రాక్షసయోధులేమో పదునాలుగువేలమంది. ఇటు ధర్మాత్ముడైన శ్రీరాముడుమాత్రము ఒక్కడే. ఇక యుద్ధము జరుగుట యెట్లు?" అనియనుకొనుచు రాజర్షులు, సిద్ధగణములవారు, బ్రాహ్మణోత్తములు, విమానములలో ఉన్న దేవతలు యుద్ధమును దర్శించుటకు మిగుల ఉత్కంఠతో నుండిరి. (23-24) వైష్ణవతేజోవిలసితుడైన శ్రీరాముడు సంగ్రామ రంగమున అగ్రభాగమున నిలిచియుండగా జూచి, ఆయన యొక్క పరాక్రమప్రభావములను ఎఱుగని ప్రాణులన్నియును భయముతో మిక్కిలి వ్యథ చెందెను. ఎట్టి మహాకార్యమునైనను సునాయాసముగా చేయగల శ్రీరామునియొక్క నిరుపమానరూపము సర్వదా ప్రసన్నముగా నుండును. కాని రణభూమియందు నిలిచియున్న ఆయన రూపము జగత్తును లయ మొనర్చుటకై 'పినాకము' అను త్రిశూలముతో సిద్ధపడిన ప్రళయకాలరుద్రునిరూపమువలె భయావహమై ఒప్పుచున్నది.[1] (25-26)

దేవతలు, గంధర్వులు, చారణులు మొదలగు వారు ఒకరితోనొకరు ఇట్లు మాట్లాడుకొనుచుండగా, అంతటను వ్యాపించియున్న రాక్షసులసేన కనబడెను. అది గంభీరములైన ధ్వనులను కావించుచుండెను. భీకరములైన కవచములను, ఆయుధములను, ధ్వజపతాకములను కలిగియుండెను.(27)

ఆ రాక్షససైనికులు సింహనాదములను చేయుచుండిరి, 'శత్రువును నేను చంపుదును, నేను చంపుదును' అని పలుకుచు వారు ముందుకు దూకుచుండిరి. ధనుష్టంకారములను కావించుచుండిరి. ఒడలుమఱచి పిచ్చిగా ఎగురుచుండిరి, గట్టిగాకేకలు వేయుచుండిరి. దుందుభులను మ్రోగించుచుండిరి. రణోత్సాహముతో వెలువడిన రాక్షసుల కోలాహలధ్వనులతో ఆ వనమంతయు నిండిపోయెను. (28-29) వనములలో సంచరించునట్టి పెద్దపులులు మొదలగు క్రూరమృగము లన్నియును ఆ భీకరశబ్దములకు భయపడి, వెనుదిరిగి చూడకుండ నిశ్శబ్దప్రదేశములకు పరుగులు దీసినవి. (30)

క్రమముగా ఆ సేన సముద్రమువలె గంభీరుడును, వివిధములగు ఆయుధములను ధరించియున్నవాడును ఐన శ్రీరాముని వేగముగా సమీపించెను. (31) యుద్ధవిద్యలలో ఆఱితేఱిన శ్రీరాముడు తనచూపులను అంతటను ప్రసరింపజేయుచు యుద్ధమునకు సిద్ధపడి, ఎదురుగా వచ్చుచున్న ఆ ఖరునిసైన్యమును చూచెను. (32)

ఆ రాక్షసులను వధించుటకై, ఆ మహావీరుడు వింటిని ఎక్కుపెట్టి, తూణీరములనుండి బాణములను దీసి క్రుద్ధుడై నిలిచెను. (33) క్రుద్ధుడైన శ్రీరాముడు ప్రళయకాలాగ్నివలె తేజరిల్లుచు శత్రువులకు దుర్నిరీక్ష్యుడైయుండెను. మహాతేజస్సుతో గూడిన శ్రీరాముని జూచి, భీతిల్లిన వనదేవతలు పరుగులు దీసిరి. (34)

యుద్ధావేశముతో క్రుద్ధుడైయున్న శ్రీరామునిరూపము దక్షునియజ్ఞమును ధ్వంసముచేయుటకు ఉద్యుక్తుడై, త్రిశూలధారియైన రుద్రునిరూపమువలె ఒప్పుచుండెను.(35)

కదనరంగమునందలి అగ్రభాగమున నిలిచియున్న రామునిలో ఆవేశించియున్న తీవ్రమైన తేజస్సునుగాంచి, ప్రాణు

---

1) స్కాందపురాణమునందు ఈ ఘట్టమున శ్రీరామునిరూపము ఇట్లు వర్ణింపబడినది.

శ్లో॥ శంఖం చక్రంచ శూలంచ పినాకం ఖేటమేవ చ । ఖట్వాం ఘంటాం చ డమరుం బాణపాశాంకుశం తథా ॥
చాపం వజ్రంచ ఖడ్గంచ పరశుం త్రాసకారణం । జయశ్రియంచ గంగాంచ దదృశుః సిద్ధచారణాః ॥

ప్రళయకాలరుద్రతేజోవిలసితుడైన శ్రీరాముడు ధరించిన శంఖచక్రములను , బల్లెమును, 'పినాకము' అను పేరుగల త్రిశూలమును, (పినాకము = శివునిత్రిశూలము, శివునివిల్లు) దాలును, శివధనుస్సును, ఘంటమును, డమరుకమును, బాణములను, పాశమును, అంకుశమును, కోదండమును, వజ్రాయుధమును, ఖడ్గమును అట్లే భయంకరమైన గండ్రగొడ్డలిని, జయలక్ష్మిని, గంగను దర్శించిరి.

లన్నియును భయకంపితములై వేగముగా పరుగెత్తినవి.(36)

రాక్షసుల యొక్క ఆ సైన్యము ధనుర్బాణములను, ఆభరణములను, ధ్వజపతాకములను, అగ్నివలె మెఱయుచున్న కవచములను ధరించియుండెను. అప్పుడు ఆసేన సూర్యోదయసమయమున నల్లని మేఘ సమూహమువలె విలసిల్లుచుండెను. (37)

* * *

25. ఇరువదిఐదవసర్గము

రాక్షసయోధులు శ్రీరామునిపై దాడికి దిగుట - ఆ ప్రభువు వారిని హతమార్చుట

ఖరుడు తనముందుభాగమున నడుచుచున్న యోధులతో గూడి, (రఘువరుని) ఆశ్రమమునకు చేరి, శత్రుసంహారసమర్థుడై, రణావేశములో (క్రుద్ధుడై) ధనుర్ధారియై (కదనరంగమున నిలిచి) యున్న శ్రీరాముని గాంచెను. (1)

అతడు రాముని జూచిన పిదప విల్లంబులను చేబూని, ధనుష్టంకారమొనర్చుచు 'రథమును రామునకు ఎదురుగా పోనిమ్ము' అనిసారథినిఆదేశించెను. ఖరునియాజ్ఞననుసరించి, సూతుడు గుఱ్ఱములను అదలించుచు, మహాబాహువైన శ్రీరాముడుఒంటరిగాధనుష్టంకారముగావించుచునిలిచియున్న ప్రదేశమునకు రథమును నడిపెను. (2-3)

సమరసన్నద్ధుడైయున్న ఆ ఖరుని గాంచి, శ్యేనగామి మొదలగు రాక్షససచివులు అందఱును బిగ్గఱగా సింహనాదముల నొనర్చుచు అతని చుట్టునుజేరి నిలబడిరి. ఆ రాక్షసుల మధ్య రథమునందున్న ఖరుడు ఆకాశమున తారల (చుక్కల) మధ్య ప్రకాశించుచున్న అంగారకునివలె శోభిల్లుచుండెను. (4-5)

అంతట ఆ ఖరుడు యుద్ధభూమియందు సాటిలేని పరాక్రమశాలియైన రాముని నొప్పించుటకై ఆయనపై వేయిబాణములను ప్రయోగించి, అట్టహాసముతో మహానాదమొనర్చెను. పిమ్మట ఆ రాక్షస యోధులెల్లరును కోపోద్రిక్తులై, శత్రుభయంకరమైన ధనువును ధరించి, అజేయుడైన ఆ రామునిపై నానావిధములగు ఆయుధములను ప్రయోగించిరి. ఇంకను వారు ఆ యుద్ధమున రోషముతో విజృంభించి ఇనుపగుదియలు, కత్తులు, శూలములు, ఈటెలు, ఖడ్గములు, గండ్రగొడ్డళ్లు మొదలగు వానిని శ్రీరామునిపై విసరివేసిరి. మహామేఘముల వలె ఒప్పుచు మిగుల బలశాలురైన ఆ రాక్షసులు గర్జించుచు, రథములపై గుఱ్ఱములపై, కొండలవలెనున్న ఏనుగులపై అధిష్ఠించి, కాకుత్స్థుడైన శ్రీరాముని చంపబూని కదనరంగమున ముందునకు ఉరికిరి. (6-9) ఒక మహాపర్వతముపై మేఘములు వర్షధారలను కురిసినట్లు ఆ రాక్షసయోధులు శ్రీరామునిపై బాణములను వర్షించిరి. పిదప క్రూరులైన ఆ రాక్షసులు శ్రీరాముని చుట్టుముట్టిరి. (10-11)

సముద్రము నదీప్రవాహములనువలె శ్రీరాముడు ఆ రాక్షసులు ప్రయోగించిన ఆయుధములనన్నింటిని తన నిశితశరములచే నిరోధించెను. (తుత్తునియలు గావించెను) అగ్నిజ్వాలలవలె వెలుగులను విరజిమ్ముచున్న వజ్రాయుధములు ఎంతగా ఖండించుచున్నను నిశ్చలముగా నుండెడి మహాపర్వతమువలె ఆ రాక్షసులు తీవ్రములైన ఆయుధములచే తనశరీరమును ఎంతగా గాయపఱచినను శ్రీరాముడు ఏమాత్రము వ్యథచెందలేదు. రాక్షసుల ఆయుధముల తాకిడికి ఆ రఘురాముని అవయవములన్నియును రక్తసిక్తములాయెను. అప్పుడు ఆ మహావీరుడు సంధ్యాకాలమున ఎఱ్ఱబాఱియున్న మేఘములచే పరివృతుడైన సూర్యునివలె తేజరిల్లెను. (12-14)

ఒంటరిగానున్న శ్రీరాముని పదునాలుగువేలమంది రాక్షసయోధులు చుట్టుముట్టగా జూచి, దేవతలు, గంధర్వులు, సిద్ధులు, మహర్షులు మెదలగు వారందఱును మిగుల ఖిన్నులైరి. (15) అంతట శ్రీరాముడు మిక్కిలి క్రుద్ధుడై, తనధనువును మండలాకారముగా జేసి, ఆ రాక్షసులపై వందల వేలకొలది పదునైన బాణములను వదిలెను. యుద్ధమున శ్రీరాముడు అవలీలగా ప్రయోగించిన ఆ శరములు వారింప శక్యముగానివి, యమదండమువలె భయంకరములైనవి, లక్ష్యమును ఛేదించువఱకును సూటిగా సాగిపోవునవి. వాటిధాటికి శత్రువులు తట్టుకొనలేకుండిరి. శ్రీరాముడు అనాయాసముగా శత్రుసైన్యములపై ప్రయోగించిన ఆ అస్త్రములు యముని కాలపాశములవలె రాక్షసులప్రాణములను హరించెను.(16-18)

ఆ శరములు రాక్షసులదేహములను ఛేదించి, రక్తసిక్తములై అంతరిక్షమునకు చేరి, అగ్నిజ్వాలలవలె విరాజిల్లెను. (19)

శ్రీరామునియొక్క ధనుర్మండలమునుండి (మండలాకృతిలో నున్న ధనువునుండి) అత్యుగ్రములైన లెక్కలేనన్ని బాణములు రాక్షసులప్రాణములను హరించుటకై బయల్వెడలినవి. శ్రీరాముడుయుద్ధమునతానుప్రయోగించిన ఆ బాణములచే రాక్షసులయొక్కవందలవేలకొలదిధనుస్సులను ధ్వజపతాకములను, కవచములను, శిరస్సులను, ఆభరణములతో గూడిన బాహువులను ముక్కలు ముక్కలు గావించెను. (20-21)

ఆ రఘువరుడు శత్రురథములను ముక్కలు గావించుచు, ఆభరణములు గలిగియున్న రథాశ్వములను, సారథులను, గజములనధిరోహించిన యోధులను, అశ్వములను, అశ్వములపైనున్న సైనికులను, కాల్బలములను హతమార్చెను. (మృత్యుముఖమునకు చేర్చెను) (22-23) శ్రీరామునియొక్క నాళీక (నాళములుగల) బాణములకును, ఇనుపశరములకును, మిగుల పదునైన కొనలుగల వికర్ణి (చివరమెలికలుగల) బాణములకును తీవ్రముగా గాయపడిన ఆ నిశాచరులు దీనముగా ఆర్తనాదములుగావించిరి. (24) రఘువీరుడు నిశితములైన తనబాణములచే ఆ రాక్షసులఆయువు పట్టులను ఛేదించెను. అప్పుడు వారు విలవిలలాడుచు దావాగ్నికి దగ్గమై నిస్తేజమైన వనమువలె సుఖశాంతులకు దూరమైరి. (25)

కొంతమంది మిక్కిలిబలశాలురైనరాక్షసవీరులు రామునకు అభిముఖులై తమయొక్క మహాయుధములైన శూలములు, ఖడ్గములు, గండ్రగొడ్డళ్లుమొదలగు వాటినిఆయనపై విసరిరి. మహాబాహువైన రఘువీరుడు ఆ ఆయుధములను తన శరపరంపరచే అడ్డుకొని, వారి కంఠములను ఖండించెను, ప్రాణములనుహరించెను.(26-27)ఆరాక్షసులకవచములు, ధనుస్సులు ముక్కలు ముక్కలుకాగా, తలలు తెగిపోగా, వారి మొండెములుగరుత్మంతునిఱెక్కలవాయువేగముననేలగూలిన మహావృక్షములవలె భూమిపై పడిపోయెను. (28)

చావగా మిగిలిన రాక్షసులు రాముని శరముల తాకిడికి తాళలేక విషణ్ణవదనులై ఖరుని శరణు జొచ్చుటకై ఆయనకడకు పరుగులుదీసిరి. (29) అంతట దూషణుడు వారినందఱిని కూడగట్టుకొని, ఓదార్చి యుద్ధావేశముతో యముడు ప్రళయరుద్రుని కడకు వెళ్లినట్లు శ్రీరామునిమీదికి పరుగెత్తెను. రణరంగమునుండి తిరిగి వచ్చిన రాక్షసులు దూషణునిఅండ చూచుకొని, నిర్భయులై, సాహసముతో మద్దిచెట్లను, తాటిచెట్లను, పెద్దపెద్ద బండలను, ఆయుధములనుగొని, రామునితో పోరాడుటకై మిగుల వేగముగా కదనరంగమునకు కదిలిరి. (30-31)

మహాబలశాలురైన ఆ రాక్షసులు శూలములను, ఇనుప గుదియలను, ధనువులను చేబూని, రణరంగమున నిలిచి, శ్రీరామునిపై శరములను తదితరములైన ఆయుధములను నిరంతరముగా ప్రయోగించిరి. ఇంకను వారు వృక్షములను పెద్దపెద్ద శిలలను ఆయనపై కురిపించిరి. (32)

మఱల ఆ రాక్షసయోధులకును శ్రీరామునకును మధ్య అద్భుతమైనసంకులసమరముగుర్వాటుగలిగించుచుమిక్కిలి భయంకరముగా జరిగెను. ఆ రాక్షసులు ఎంతయు క్రుద్ధులై అన్నివైపులనుండియు శ్రీరాముని చుట్టుముట్టిరి. (33-34)

ఆ రాక్షసులు అన్నిదిశలయందును వ్యాపించి, ఈటెలతో విజృంభించుచు శరవర్షములను కురిపించుచుండుటను మహాబలశాలియైన శ్రీరాముడు గమనించెను. వెంటనే ఆ మహావీరుడు భీకరనాదమొనర్చి, దివ్యకాంతులను కలిగియున్న గాంధర్వాస్త్రమును వారిపై ప్రయోగించెను. (35-36) అప్పుడు మండలాకారముననున్న ఆ ధనుస్సునుండి (గాంధర్వాస్త్ర ప్రభావముచే) వేలకొలది బాణములు బయల్వెడలినవి. అవి దశదిశలను పూర్తిగా కప్పి వేసినవి. (37)

శ్రీరాముడు శత్రుభయంకరములగు పదునైనబాణములను తూణీరములనుండి తీసికొనుటగాని, సంధించుటగాని, వాటిని ప్రయోగించుటగాని ఆ రాక్షసులు గుర్తింప లేకుండిరి. అవి తమను తాకి గాయపఱచినప్పుడుమాత్రమే వాటివిషయము ఆ రక్కసులకు తెలియుచుండెను. (38)

శ్రీరాముని బాణపరంపర సూర్యునితోసహా ఆకాశమును పూర్తిగా కప్పివేయగా అంతటను చీకట్లు అలముకొనెను. ఆ శరములన్నియును శ్రీరామునిముఖము నుండియే వెలువడుచున్నవా? యనునట్లు గోచరించుచుండెను. (39)

ఏ మాత్రమూ వ్యవధిలేకుండా వచ్చిపడుచున్న బాణముల ధాటికి వారు ఆ క్షణముననే ఒక్కుమ్మడిగా మరణించుటయు, అదేక్షణములోనే నేలకొఱగుటయు జరుగుచుండెను. లిప్తకాలములోనే ఆ కళేబరములతో రణభూమి నిండిపోవుచుండెను. (40) ఆ రణభూమియందు ఎచ్చట చూచినను వేలకొలది రాక్షసులు చెల్లాచెదరుగా పడియుండిరి. వారిలో కొందఱు కొనయూపిరితో నుండిరి. కొందఱి తలలు తెగిపడియుండెను. కొందఱిశరీరములు ఛిన్నాభిన్నములై యుండెను. మఱికొందఱితనువులు చీల్చబడియుండెను. పెక్కుమంది చచ్చిపడియుండిరి. (41) శ్రీరాముని బాణములధాటికి తలపాగాలుగల శిరస్సులు, భుజకీర్తులుగల బాహువులు, వివిధములగు ఆభరణములుగల తొడలు, మోకాళ్లు వేర్వేఱుగా పడియుండెను. గుట్టలు, మదపుటేనుగులు, రథములు ముక్కలుముక్కలై నేలపాలైయుండెను. నానావిధములైన చామరములు, వీవనలు, ఛత్రములు, ధ్వజములు ఛిన్నాభిన్నములై అచట పడియుండెను. చిత్రవిచిత్రములైన శూలములు, అడ్డకత్తులు, ఖడ్గములు, ఈటెలు, గండ్రగొడ్డళ్లు, వివిధాకారములుగల శరములు ముక్కలుముక్కలై అందంతటను పడియుండెను. పెద్దపెద్ద బండరాళ్లు నుగ్గునుగ్గై యుండెను. అప్పటి ఆ సమరభూమి మిక్కిలి భయంకరముగా కన్పట్టుచుండెను. (42-45)

* * *

26 ఇరువదిఆఱవసర్గము

శ్రీరాముడు దూషణుని, అతని అనుయాయులైన రాక్షసయోధులను సంహరించుట

అంతట దూషణుడు తనసైనికులు శ్రీరాముని చేతిలో హతులగుచుండుట గమనించెను. పిమ్మట ఆ పరాక్రమశాలి యుద్ధరంగమున వెన్నుచూపనట్టి ఐదువేలమంది రాక్షస యోధులను యుద్ధము చేయుటకై ఆదేశించెను. వారు మిగుల వేగముగలవారు, భయంకరులు, శత్రువులకు లొంగనివారు.(1)

ఆ రాక్షసులు శూలములతో, అడ్డకత్తులతో, ఖడ్గములతో రామునిమీదికి విజృంభించిరి. ఇంకను వారు అన్నివైపుల నుండియు ఆయనపై ఎడతెఱిపిలేకుండ శిలలను వర్షింపసాగిరి, మహావృక్షములను విసరివేయుచుండిరి, శరములను పరంపరగా ప్రయోగించుచుండిరి. (2)

సంకులసమరమున కుశలుడైన శ్రీరాముడు ప్రాణాంతకములైన ఆ శిలలవర్షములను, ఎడములేకుండ వచ్చిపడుచున్న వృక్షములను తనతీవ్ర బాణములచే వమ్ముగావించెను. (3) ఎంతటి వర్షమునకైనను చలింపని వృషభమువలె శ్రీరాముడు రాక్షసులశరవర్షమును నిగ్రహించుచు, ఏ మాత్రము తొణకక వారిని వధించుటకై క్రుద్ధుడై చెలరేగెను. అట్లు క్రోధమును వహించిన ఆ వీరుడు (రాముడు) సింహమువలె పరాక్రమించుచు, అగ్నివలె తేజస్సులను విరజిమ్ముచు ఖరుని సేనాపతియైన దూషణునిపైనను, సైన్యముమీదను, అంతటను శరపరంపరను ప్రయోగించెను. (4-5)

అంతట శత్రువులను భంగపఱచెడివాడును, ఖరుని సేనానాయకుడును ఐన దూషణుడు మిక్కిలి క్రుద్ధుడై, పిడుగులవంటి శరములను ఆ రాఘవునిపై వేసెను. (6)

సమరవీరుడైన శ్రీరాముడు మిగుల ఆగ్రహించినవాడై దూషణునియొక్క మహాధనుస్సును తన ఖడ్గముతో ముక్కలుగావించెను, మఱియు నాలుగు బాణములతో వాని రథాశ్వములను నాల్గింటిని హతమొనర్చెను. (7)

శ్రీరాముడు ఆ విధముగా, తనపదునైన బాణములచే ఆ రథాశ్వములను కూల్చివేసిన పిమ్మట ఒక అర్ధచంద్రాకార బాణముతో రథసారథిశిరస్సును ఖండించెను. అనంతరము మూడుబాణములచే దూషణునివక్షఃస్థలముపై దెబ్బతీసెను. ఆ దూషణుని ధనుస్సు భంగముకాగా, రథము శిథిలముకాగా, అశ్వములు హతమైపోగా, సారథి నేలకూలగా, అతడు ఎంతయు విజృంభించి, పర్వతశిఖరమువంటి ఒక ఇనుపగుదియను చేతబట్టెను. ఆ పరిఘము చూచెడివారికి గగుర్పాటు కల్గించునదియుండెను. అది బంగారురేకులతో చుట్టబడినది. దేవతలసైన్యమునుగూడ మర్దించునది, అన్నివైపుల వాడియైన ఇనుపముండ్లతో ఒప్పుచున్నది, శత్రువుల వసతో (క్రొవ్వుతో) తడిసినది, వజ్రమువలె, వజ్రాయుధమువలె కఠిన (ప్రమాదకర)మైనది, శత్రువుల పురద్వారములను ఛేదించునది. మహాసర్పమువలె శత్రువులకు భయమును గొల్పునది. అట్టి ఇనుపకట్ల గుదియను దీసికొని, మిగుల క్రూరుడైన ఆ దూషణుడు రణరంగమున రామునిమీదికి ఉఱికెను.(8-12)

ఆ విధముగా తనమీదికి దూసికొని వచ్చుచున్న దూషణుని యొక్క శౌర్యపరాక్రమసూచకములైన ఆభరణములుగల రెండుభుజములను శ్రీరాముడు రెండుబాణములచే ఖండించెను. (13) అంతట దూషణునిరెండుహస్తములు తెగిపోగా అపరిమితప్రమాణములోనున్న ఇనుపకట్ల గుదియ రణరంగమున ఇంద్రధ్వజమువలె అతనిచేతులనుండి పడిపోయెను. (14)

రెండుభుజములును ముక్కలుముక్కలుకాగా ధీరుడైన ఆ దూషణుడు దంతములు విఱిగిన మదపుటేనుగువలె నేలకొరిగెను. (15)

ఆవిధముగా రఘువీరునిచేతిలో నిహతుడై నేలపాలైన దూషణునిజూచి, సమస్తప్రాణికోటియును 'బాగుబాగు' అనుచు శ్రీరామునకు జేజేలు పలికిరి. (16)

శ్రీరాముడు దూషణుని హతమార్చినందులకు మిగుల బలశాలురైన మహాకపాలుడు, స్థూలాక్షుడు, ప్రమాథి అను ముగ్గురు సేనానాయకులు ఎంతయు క్రుద్ధులై తమకును చావు దగ్గఱపడుటతో ఆ రఘువీరుని మీదికి ఒక్కుమ్మడిగా విజృంభించిరి. (17) మహాకపాలుడు ఒక మహాశూలమును, స్థూలాక్షుడు అను రాక్షసుడు అడ్డకత్తిని, ప్రమాథియనువాడు గండ్రగొడ్డలిని చేపట్టియుండిరి. అట్లు మీదికి వచ్చిపడుచున్న ఆ రాక్షసయోధులను జూచి, శ్రీరాముడు ఇంటికి వచ్చిన అతిథులనువలె వారిని మొనదేలియున్న వాడియైన తనబాణములచే సత్కరించెను. (18-19) ఆ రఘువరుడు తీవ్రమైన శరములచే మహాకపాలుని శిరస్సును ఛేదించెను, పెక్కుబాణములచే ప్రమాథిని నుగ్గునుగ్గు గావించెను. స్థూలాక్షుని యొక్క ముఖమున తీక్ష్ణములైన బాణములను నాటెను. అంతట ఆ రాక్షసయోధుడు ఒక మహావృక్షమువలె నేలకొరిగెను.(20-21)

పిమ్మట శ్రీరాముడు కోపావేశముతో క్షణమాత్రమున ఐదువేలశరములను ప్రయోగించి, దూషణుని అనుయాయులైన ఐదువేలమందియోధులను మృత్యుముఖమున చేర్చెను. (22)

దూషణుడును, అతని అనుచరులందఱును శ్రీరాముని చేతిలోహతులైనట్లెఱింగి, ఖరుడు క్రుద్ధుడై మహాబలశాలురగు

తనసేనాపతులను ఇట్లు ఆదేశించెను. "మనదూషణుడు మహాసేనతోగూడిమానవమాత్రుడైనరామునితోయుద్ధమొనర్చి, తన అనుయాయులందఱితో సమర రంగమున మడిసెను. కనుక ఓ రాక్షసయోధులారా! మీరందఱును వివిధములగు ఆకారములుగలశస్త్రములతో అతనినిచంపివేయుడు."-ఇట్లు పలికినపిమ్మటఖరుడుక్రోధావేశముతో రామునిమీదికిపరుగు దీసెను. (23-25) అంతట శ్యేనగామి, పృథుగ్రీవుడు, యజ్ఞశత్రువు, విహంగముడు, దుర్జయుడు, కరవీరాక్షుడు, పరుషుడు, కాలకార్ముకుడు, మేఘమాలి, మహామాలి, సర్పాస్యుడు, రుధిరాశనుడు - అను మహావీరులైన పండ్రెండుమంది సేనానాయకులు తమసైనికులతోగూడి రామునిమీదికి విజృంభించి, ఆయనపై బాణ పరంపరను ప్రయోగించిరి. (26-28)

అప్పుడు పరాక్రమశాలియైన రఘువీరుడు వజ్రమణులతో, బంగారముతో నిర్మితములై, అగ్నితుల్యములైన బాణములచే ఆ మహాసైన్యముపై దెబ్బతీసెను. బంగారుపిడులు గలవి, వాడియైనవి యగు ఆ శరములు అగ్నిజ్వాలలను చిమ్ముచు వజ్రాయుధములు మహావృక్షములనువలె ఆ రాక్షసులను అందఱిని నిర్మూలించెను. (29-30) పిదప శ్రీరాముడు వందమంది రాక్షసులు ఎదురైనప్పుడు కర్ణికాకారములుగల వందశరములతోడను, తనను వేయిమంది ఎదుర్కొనినప్పుడు వేయిబాణముల తోడను వారిని కదనరంగమునకు బలియిచ్చెను. ఆ బాణములదెబ్బకు వారి కరములును, ఆభరణములును చిన్నాభిన్నములాయెను. ధనుస్సులు తుత్తునియలయ్యెను. ఆ నిశాచరులందఱును నెత్తురోడుచు నేలగూలిరి. రక్తసిక్తములైన ఆ రాక్షసుల కేశములు రణరంగము నందంతటను చెల్లాచెదరుగా పడియుండెను. అప్పుడు ఆ యుద్ధభూమి దర్భలతో వ్యాప్తమైన మహావేదికవలె ఒప్పారెను. (31-33)

కనుఱెప్పపాటులో వేలకొలది రాక్షసులు హతులుకాగా ఆ వనప్రదేశమంతయును మాంసఖండములతో, రక్తపు బురదలతో నిండి మిగుల భీతి గొలుపుచు నరకతుల్యమై ఒప్పెను. ఎట్టి వాహనమూలేని శ్రీరాముడు ఒక్కడే భయంకరకృత్యములను ఒనర్చునట్టి పదునాలుగువేలమంది రాక్షసయోధులను అవలీలగా మట్టుపెట్టెను. (34-35) సమరభూమియందు అడుగిడిన యోధులలో శత్రుసంహారకుడైన శ్రీరాముడు, మహారథుడైన ఖరుడు, త్రిశిరరాక్షసుడుమాత్రమే మిగిలియుండిరి. మిక్కిలి బలశాలురు, సామాన్యులకు లొంగనివారు, భయంకరాకారులు ఐన మిగిలిన రాక్షసవీరులు ఎల్లరును లక్ష్మణాగ్రజుడైన శ్రీరామునిచేతిలో హతులైరి. (36-37)

ఖరుడు చూచుచుండగనే మహాబలవంతులైన రాక్షస సైనికులందఱును మిగుల పరాక్రమశాలియైన శ్రీరాముని ధాటికి నేలకొఱిగిరి, అప్పుడతడు ఒక మహారథమునెక్కి, వజ్రపాణియైన ఇంద్రునివలె ఒప్పుచు శ్రీరామునితో యుద్ధమునకు తలపడెను. (38)

* * *

27. ఇరువదిఏడవసర్గము

ఖరునిసేనాధిపతియైన త్రిశిరుడు శ్రీరాముని చేతిలో హతుడగుట

శ్రీరామునితో యుద్ధమొనర్చుటకై ఖరుడు వెళ్లుచుండగా అతనిసేనాధిపతియైన త్రిశిరుడు అను రాక్షసుడు అతనిని సమీపించి ఇట్లు నుడివెను. (1)

"ఓ మహావీరుడా! ఆగుమాగుము. తొందరపడవలదు. ఈ యుద్ధమునకు వెంటనే నన్ను నియోగింపుము. మహాబాహువైన రాముడు రణరంగమున నేలకొఱుగుటను చూడగలవు. సకలరాక్షసుల క్షేమముకొఱకై రాముడు వధార్హుడే. ఆ పనిని నేను పూర్తిచేయుదును. నీసమక్షమున ఆయుధమునై స్పృశించి, ఈ విషయమును ప్రమాణపూర్వకముగా వచించుచున్నాను. ఈ సమరమున నేను అతని పాలిట మృత్యుదేవత నగుదునో లేక అతడు నన్ను మృత్యుముఖమున చేర్చునో నీవే ప్రత్యక్షముగా చూడగలవు. కనుక ప్రస్తుతము నీ రణోత్సాహమును నిగ్రహించుకొని, కొంతతడవు ఈ విషయమున సాక్షీభూతుడవైయుండుము. నాచేతిలో రాముడే నిహతుడైనచో విజయగర్వముతో నీవు జనస్థానమును చేరెదవు. లేదా! అతనివలన నేను మడిసినచో అప్పుడు నీవే ఆయనను యుద్ధమున ఎదుర్కొనవచ్చును." (2-5)

మృత్యుప్రేరణచే (చావుదగ్గఱపడుటచే) త్రిశిరుడు అట్లు పలుకగా ఖరుడు అందులకు తనసమ్మతిని దెలుపుచు - 'వెళ్లుము, యుద్ధమొనర్పుము' అని ఆజ్ఞాపించెను. అంతట త్రిశిరుడు శ్రీరాముని ఎదుర్కొనుటకై బయలుదేఱెను. (6)

త్రిశిరుడు (మూడుతలలుగలవాడు) వేగముగా సాగిపోగల గుఱ్ఱములను పూన్చిన రథమును అధిరోహించి, పోరుసల్పుటకై రామునిమీదికి విజృంభించెను. అప్పుడతడు మూడుశృంగముల పర్వతమువలె ఒప్పుచుండెను. (7)

సమరభూమియందు నిల్చిన త్రిశిరుడు నీటితో తడిసిన దుందుభి (భేరి) వలె నినదించుచు ఒక మహామేఘమువలె రామునిపై ఎడతెఱపి లేకుండా బాణములను వర్షింపసాగెను.

(8) శ్రీరాముడు తనవైపునకు దూసికొని వచ్చుచు బాణములను గుప్పించుచున్న త్రిశిరుడు అను రాక్షసుని జూచి, తననిశితములైన బాణములను ధనుస్సునందు సంధించి అతనిని నిరోధించెను, శ్రీరామునకును త్రిశిరునకును మధ్య జరిగిన ఆ ఘోరయుద్ధము బలిష్ఠములైన సింహగజములకు వాటిల్లిన పోరువలె ఒప్పారెను. (9-10)

అంతట త్రిశిరుడు శ్రీరామునిఫాలభాగమును మూడు బాణములతో కొట్టెను. అందులకు శ్రీరాముడు మిగుల కుపితుడై, వెంటనే వ్యంగ్యముగా ఇట్లు పలికెను. "ఆహో! పరాక్రమశాలియైన ఈ రాక్షసుని బలమెంతని చెప్పవచ్చును? ఈతని బాణములు నానొసలును పుష్పములవలె తాకుచున్నవి. (11-12) '(ఓత్రిశిరాసురా!) నాధనుస్సునుండి బయల్వెడలిన శరములను నీవు ఎదుర్కొనుము' అని పలికి క్రుద్ధుడైయున్న శ్రీరాముడు విషసర్పములవంటి పదునాలుగు బాణములతో త్రిశిరుని వక్షఃస్థలముపై దెబ్బతీసెను. పరాక్రమశాలియు, యుద్ధకుశలుడును ఐన ఆ రాఘవుడు వంగినకనుపులు గల నాలుగు శరములతో త్రిశిరునియొక్క వడిగల గుఱ్ఱములను పడగొట్టెను, ఎనిమిది బాణములను వేసి, రాక్షస సేనాపతి సారథిని నొగలునందే కూల్చెను, రథముపై ఎగురుచున్న ధ్వజమును ఒకే ఒక్క శరముతో ఛేదించెను. (13-15)

శ్రీరాముని బాణముల ధాటికి రథము శిథిలముకాగా త్రిశిరుడు దానినుండి క్రిందికి దూకుచుండెను. ఇంతలో రాఘవుడు తన బాణములను ప్రయోగించి అతని వక్షఃస్థలమును బ్రద్దలు గావించెను. అంతట ఆ రాక్షసయోధుడు నిశ్చేష్టుడయ్యెను. (16) ఊహింపనలవికాని ప్రజ్ఞాశాలియగు ఆ రఘువీరుడు క్రుద్ధుడై, మూడు వడిగల శరములతో కొట్టి రాక్షసయోధుని మూడు శిరములను నేలపాలు కావించెను. వాని మూడు తలలును పడిపోగా రాముని శరములకు శిథిలమైన ఆ రాక్షసుని మొండెము నెత్తురోడుచు నేలపై కూలెను.(17-18)

ఖరునిసైనికులలో పెక్కుమంది సమరభూమికి బలికాగా మిగిలిన రాక్షసులు రామునిచేతిలో మిగుల దెబ్బతినిరి. అంతట వారు రణరంగమున నిలువజాలక పెద్దపులిభయమునకు పరుగులు దీయుచున్న లేళ్లవలె అచటినుండి పాఱిపోసాగిరి. అట్లు పాఱిపోవుచున్న ఆ రాక్షసులను జూచి ఖరుడు మిక్కిలి క్రుద్ధుడాయెను. వెంటనే అతడు వారిని మఱల్చి, స్వయముగా చంద్రునిసైకి రాహువువలె శ్రీరాముని మీదికి విజృంభించెను. (19-20)

* * *

28. ఇరువదిఎనిమిదవ సర్గము

ఖరునకును, శ్రీరామునకును మధ్య జరిగిన ఘోరయుద్ధము

యుద్ధభూమియందు దూషణుడు, త్రిశిరుడు నిహతులగుట జూచి, ఖరుడు శ్రీరామునిపరాక్రమ ప్రభావమునకు మిగుల భయగ్రస్తుడాయెను. త్రిశిరదూషణులే గాక జయింపనలవికాని అపారమైన రాక్షససైన్యము ఒకే ఒక్క శ్రీరామునిచేతిలో తనకనులయెదుటనే హతమైపోవుటను మహాబలశాలియైన ఖరుడు వీక్షించెను. పదునాలుగువేలమంది రాక్షసయోధులలో ప్రముఖులెల్లరును మృత్యువు వాతపడగా మిగిలియున్న తనబలములను, చూచి, ఆ ఖరుడు నీరుగారిపోయెను, అతనిగర్వమంతయును చల్లారెను. వెంటనే అతడు నముచియను[1] దానవుడు ఇంద్రునిమీదికి వెడలినట్లుగా శ్రీరామునిపైకి విజృంభించెను. ఖరుడు శక్తిమంతమైన తన ధనుస్సును ఆకర్ణాంతము లాగి, రక్తపురుచికి అలవాటు పడిన మహాసర్పములవలె తీవ్రములైన బాణములను రామునిమీద ప్రయోగించెను. (1-4)

రణరంగమున రథమును అధిష్ఠించియున్న ఆ ఖరుడు శత్రుభయంకరముగా పలువిధముల ధనుష్టంకారములు గావించుచు, వివిధమార్గములలో తన అస్త్రవిద్యాపాటవమును ప్రదర్శింపసాగెను. (5) ఆ రాక్షసవీరుడు ఇట్లు దశదిశలను తనబాణములతో నింపివేయగా అప్పుడు శ్రీరాముడును తన మహాధనుస్సును ఎక్కుపెట్టి, దిక్కులనన్నింటిని తన శరపరంపరతో ముంచెత్తెను. ఆ రఘువీరుడు నిప్పురవ్వలను చిమ్మునట్టిఅగ్నులవలె తీవ్రములైన తిరుగులేని తనబాణములచే వర్షధారలతో మేఘమువలె ఆకాశమును సందులేకుండా కప్పివేసెను. (6-7)

ఖరుడును, శ్రీరాముడును ప్రయోగించిన నిశితములైన బాణములచే ఆకాశము అంతయును నిండిపోగా అది అంతటను శరమయమై ఒప్పుచుండెను. ఆ ఇరువురును ఒకరినొకరు వధింపవలెననెడి ఆవేశకావేశములతో ప్రయోగించిన బాణములు

1) కశ్యపునివలన దనువునందు పుట్టిన వాడు నముచి. ఇతని భార్య ప్రభ – ఆర్ద్రమైన (పచ్చి) దానితోగాని, శుష్కమైన దానితోగాని ఇతడు చావడు. ఇది ఇతనికిగల వరము. దేవదానవుల యుద్ధములో ఇతడు ఇంద్రునిపై దాడి చేసెను. అప్పుడు ఇంద్రుడు వజ్రాయుధముతో ఇతనిని కొట్టెను. కాని వరప్రభావముతో నముచిపై అది పనిచేయక పోయెను. అంతట అప్పుడు ఆకాశవాణి ఇతనివరమును గూర్చి ఇంద్రునకు తెల్పెను. దేవేంద్రుడు (ఆర్ద్రముగానట్టి, శుష్కముగానట్టి) ఫేనముతో (నురుగుతో) నముచిని గొట్టెను. అప్పుడు అతడు మరణించెను.

నభోమండలమును కప్పివేయగా సూర్యదర్శనమే కఱవయ్యెను. (8-9) ఖరుడు మొనదేలియున్న ములుకులుగల బాణముల తోడను, పదునైన అంచులుగల 'వికర్ణి' అను పేరుగల అస్త్రముల తోడను, అంకుశములతో మదపు టేనుగునువలె శ్రీరాముని బాధించెను. (10)

ధనుర్బాణములను చేబూని, రథమున స్థిరముగా నిల్చియున్న ఆ రాక్షసుడు (ఖరుడు) సమస్త ప్రాణులకును పాశములను చేతబట్టియున్న యమునివలె కన్పట్టెను. అపారమైన రాక్షససైన్యమును హతమార్చి, అలిసి యున్నప్పటికిని సమరమున మహాపరాక్రమముతో స్థిరముగా నిలిచియున్న శ్రీరాముని జూచి, ఖరుడు 'ఆ రఘువీరుడు మహాశక్తిసంపన్నుడు' అని తలపోసెను. (11-12) సింహమువలె గంభీరగమనుడైన ఖరుడు మృగరాజువలె పరాక్రమించుచున్నప్పటికిని శ్రీరాముడు సింహము కుందేటిని జూచినట్లుగా అతనిని వీక్షించుచు చెక్కుచెదరక నిలిచియుండెను. (13) కదనరంగమున సూర్యునివలె వెలుగొందుచున్న రథమును అధిరోహించియున్న ఖరుడు తనవినాశనముకై మిడుత అగ్నిమీదికి దూసికొని పోయినట్లు రాముని సమీపించెను. (14)

యుద్ధమున కొంచెముగా అలిసియున్న శ్రీరాముని పరాకును గమనించి, ఖరుడు తనహస్తలాఘవమును ప్రదర్శించుచు, మహావీరుడైన రఘువీరునిపిడికిటనున్న ధనుర్బాణములను ఖండించెను. క్రుద్ధుడైయున్న ఆ ఖరుడు ఇంకను ఇంద్రుని వజ్రాయుధమువలె తీవ్రమైన ఏడు బాణములను తీసికొని శ్రీరామునికవచముపై కొట్టెను.(15-16)

సూర్యతేజస్సుతో విరాజిల్లుచున్న శ్రీరామునియొక్క కవచము ఖరుడు ప్రయోగించిన చక్కని కనుపులుగల బాణములధాటికి దెబ్బతిని నేలపైబడెను. (17)

పిమ్మట ఖరుడు రణరంగమున నిరుపమానమైన తేజస్సుతో ప్రకాశించుచున్న శ్రీరామునిపై అసంఖ్యాకములైన శరములను ప్రయోగించి, ఒక మహానాదమొనర్చెను. (18)

తనశరీరమునందంతటను ఖరుడు బాణములను ప్రయోగింపగా అంతట శ్రీరాముడు క్రుద్ధుడై పొగలు లేని అగ్నివలె ప్రకాశించుచు సమరభూమియందు విరాజిల్లెను. శత్రుసంహారసమర్థుడైన ఆ రఘువీరుడు ఖరుని పరిమార్చుటకై మఱియొక మహాచాపమును ఎక్కుపెట్టి గంభీరముగా ధనుష్టంకారమొనర్చెను. పిమ్మట శ్రీరాముడు తనకు అగస్త్య మహర్షి యొసంగిన, సర్వశ్రేష్ఠమైన వైష్ణవధనుస్సును చేతబట్టి ఖరుని మీదికి విజృంభించెను. (19-21)

అనంతరము శ్రీరాముడు రణభూమియందు వీరావేశముతో బంగారుపుంఖములతో (తెక్కలతో) ఒప్పుచు వంగినకనుపులుగల శరములను ప్రయోగించి, ఖరుని రథధ్వజమును ముక్కలు గావించెను. (22) ఖరుని రథముమీది బంగారుధ్వజము మిగుల రమ్యమై చూడముచ్చట గొల్పునది. అది రాముని బాణముయొక్క దెబ్బకు శిథిలమై, దేవతల ఆజ్ఞమేరకు సూర్యుడే భూమికి దిగివచ్చినాడాయనునట్లు నేలమీద పడిపోయెను. (23)

అంతట ఖరుడు మిగులక్రుద్ధుడై, మావటివాడు చిన్న చిన్న ఈటెలతో మదగజమునువలె నాలుగు బాణములతో రామునిశరీరమును బాధించెను. అప్పుడు ఖరుని ధనుస్సునుండి వెలువడిన పెక్కు బాణములకు గాయపడిన రామునిశరీరము రక్తసిక్తమయ్యెను. అంతట ఆ రఘువరుడు ఎంతయు రోషావిష్టుడయ్యెను. (24-25) అంతట ధనుర్ధారులలో శ్రేష్ఠుడైన శ్రీరాముడు ఆ భీకరసమరమున తనమహాధనుస్సును చేతబట్టి, ప్రసిద్ధములైన ఆఱు బాణములను ఖరునిపై ప్రయోగించెను. వాటిలో ఒక బాణము ఖరునిశిరమును, రెండు శరములు వాని రెండుబాహువులను నొప్పించెను. అర్ధచంద్రాకారముగల మూడుబాణములు ఆ రాక్షసుని యొక్క వక్షస్థలమును గాయపఱచెను. (26-27)

మహాతేజశ్శాలియైన రఘువీరుడు ఖరుని చంపదలచినవాడై క్రోధావేశముతో సూర్యకిరణములవలె తీవ్రములైన పదమూడు బాణములను ప్రయోగించెను. ఆ యుద్ధమున వాటిలో ఒకదానితో రథముయొక్క కాడిని, నాల్గింటితో రథమునకు పూన్చబడియున్న నాలుగు గుఱ్ఱములను భగ్నమొనర్చెను. ఆఱవబాణముతో ఖరుని రథసారథియొక్క శిరస్సును ఛేదించెను. మహాబలశాలియు, మిగుల పరాక్రమశాలియు ఐన శ్రీరాముడు మూడు బాణములచే రథముయొక్క పొలుగఱ్ఱను (నొగలును), రెండు శరములతో ఇరుసును ముక్కలు గావించెను. పండ్రెండవ బాణముతో ఖరుని ధనుర్బాణములను ఖండించెను. ఇంద్రసమానుడైన రఘువీరుడు వజ్రాయుధము వంటి తన పదమూడవ బాణమును ప్రయోగించి ఆ యుద్ధమున ఖరుని మిగుల గాయపఱచెను. (28-31)

శ్రీరాముని శరములధాటికి ఖరునియొక్క ధనుస్సు విఱిగి పోయెను. రథము భగ్నమాయెను. అశ్వములు నేలకొఱగెను, సారథి హతుడయ్యెను. అప్పుడు అతడు చేయునది లేక రథముమీదినుండి దూకి, గదాపాణియై యుద్ధసన్నద్ధుడయ్యెను. (32) అప్పుడు దేవతలు, మహర్షులు మున్నగువారు కూడి, విమానములపై అచటికి విచ్చేసిరి. వారు మహారథుడైన రఘువీరుడు ఖరాసురుని భంగపఱచిన తీరునకు ఎంతయు సంతసించిరి. పిదప వారందఱును ఆ ప్రభువునకు ప్రణతులర్పించి, కొనియాడిరి. (33)

* * *

29. ఇరువదితొమ్మిదవసర్గము

ఖరుడును, శ్రీరాముడును పరస్పరము పరుషోక్తులాడుకొనుట - ఖరుడు శ్రీరామునిపై గదను ప్రయోగించుట - ఆ ప్రభువు దానిని తుత్తునియలు గావించుట

రథమును కోల్పోయి, గదను చేబూని సమరభూమి యందు నిలిచియున్న ఖరుని జూచి, మహాతేజశ్శాలియైన శ్రీరాముడు యుద్ధధర్మమును అనుసరించి, అతనితో హృదయ విదారకముగా ఇట్లు పలికెను. (1)

"ఓ నిశాచరా! గజాశ్వరథబలములతో, కాల్బలములతో కూడిన సైన్యమునకు అధిపతివైన నీవు ఘోరకృత్యములకు పాల్పడితివి. ఈ దుష్కర్మను సమస్తలోకములును ఏవగించుకొనును. (2) సమస్తప్రాణులకును భయమును గూర్చువాడు, హింసించువాడు, పాపకర్మలకు ఒడిగట్టువాడు అగుపురుషుడు ముల్లోకములకు అధిపతియైనను అతడు మృత్యువునుండి తప్పించుకొనజాలడు. ఇక నీవంటి అల్పుని విషయమై చెప్పనేల? లోకకంటకములైన భయంకరకర్మలను ఆచరించు వానిని ఎంతటి దయగలవారైనను మీదికివచ్చిన దుష్టసర్పమునువలె చంపకమానరు. (3-4) కామము[1] వలనగాని, లోభము[2]వలనగాని దుష్కృత్యములకు పాల్పడి, అందులకు పశ్చాత్తాపపడనివాడు తనసర్వైశ్వర్యములను కోల్పోవును. సైగా అతడు వడగండ్లను భక్షించిన నలికండ్లపాము[3]వలె దుర్మరణము చెందును. (అట్టివాడు తన మృత్యువును తానే కొని తెచ్చుకొనిన వాడగును.) అట్లే నీవును మరణింతువు. (5)

ఓ రాక్షసుడా! దండకారణ్యమున ధర్మనిరతులై నివసించుచున్న మహానుభావులగు తాపసులను చంపి నీవు బావుకొనునదియేమి? పాపకర్మలను ఒనరించునట్టి క్రూరులను లోకము గర్హించును. అట్టిపాపాత్ములు (పూర్వపుణ్య విశేషముచే) ఐశ్వర్యములను పొందినను శిథిలములైన వ్రేళ్ళుగల చెట్లవలె త్వరలోనే నశించుదురు. చెట్లు ఆయాఋతువులను అనుసరించి తగినవిధముగా పూవులను పండ్లను పొందినట్లు ప్రాణులు తమ పాపకృత్యములకు తగిన దుష్ఫలితములను (దుఃఖరూప ఫలములను) తగిన సమయమురాగానే (వారి పాపములు పండగనే) తప్పక అనుభవింతురు. (6-8) ఓ నిశాచరా! విషదార్థములను భుజించినవారివలె లోకమునందు పాపములను ఆచరించువారు వాటి ఫలములను వెంటనే పొందుదురు. ఓ రాక్షసుడా! మానవాళికి కీడును తలపెట్టుచు ఘోరములైన పాప కృత్యములకు పాల్పడెడి వారియొక్క ప్రాణములను తీయుటకే దశరథమహారాజు నన్ను ఈ దండకారణ్యమునకు పంపెను. (9-10) ఓ ఖరుడా! సర్పములు పుట్టలో ప్రవేశించునట్లు నేను ప్రయోగించిన నా బంగారుబాణములు నీ శరీరమును నేడే చీల్చుకొనిపోవును (11) నీ వలనమృతి చెందిన ధర్మాత్ములు వెళ్ళిన లోకములకే నీవును ససైన్యముగా నాచే నిహతుడవై చేరెదవు.[4],[5](ఏ పాపమూ ఎఱుగని ఆ పుణ్యాత్ములను చంపిన నీకు నేడు నాచేతిలో చావు తప్పదు.) (12) నేడు నాబాణములదెబ్బకు నేలగూలి, నరకయాతనను (తీవ్రవేదనను) అనుభవించెడి నిన్ను పూర్వము నీచే చిత్రహింసలకు గురియైన మహర్షులు విమానముల యందుండి చూచెదరుగాక- (13)

ఓ రాక్షసాధమా! నీయిష్టమువచ్చినట్లు యథాశక్తి నాపై బాణములను ప్రయోగింపుము. తాటిపండునువలె అవలీలగా నేడే నీ తలను నేలగూల్చెదను-" (14)

శ్రీరాముడిట్లు పలుకగా ఖరుడు మిగుల క్రుద్ధుడాయెను. అతనికన్నులెఱ్ఱబాఱెను. పిమ్మట అతడు ఆవేశముతో వికృతముగా నవ్వుచు రఘువరునకు ఇట్లు ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. (15) "ఓ దాశరథీ! రణమునందు సాధారణసైనికులను జంపి, ఒక మహావీరునివలె నిన్ను నీవు శ్లాఘించుకొనుచుంటివి. నిజముగా నీవు చేసిన యుద్ధము ఏమాత్రమూ ప్రశంసార్హము గాదు. యథార్థముగా పరాక్రమవంతులు, బలశాలులు ఐన నరశ్రేష్ఠులు తమశక్తిసామర్థ్యములకు గర్వింపరు, వాటినిగూర్చి ఏమాత్రము ప్రస్తావింపరు. ఓ రామా! లోకమున కించిత్తైనను ప్రతిభాపటిమలు లేని క్షుద్రులైన క్షత్రియాధములుమాత్రమే నీవలె వ్యర్థముగా ప్రగల్భములను పలుకుచుందురు.(16-18)

యుద్ధమున మృత్యువాసన్నమైయుండగా వీరుడైనవాడు

---

1) అప్రాప్తస్య ప్రాప్త్యాశా కామః = లేనిదానికై అఱ్ఱులుచాచుట కామము.

2) ప్రాప్తపర్యాశా లోభః = లభించిన దానితో తృప్తిపడక పేరాసకుబోవుట లోభము

3) బ్రాహ్మణీ = రక్తపుచ్ఛిక, నలికండ్లపాము. కరకము = వడగండ్లు. నలికండ్లపాము వడగండ్లను తిన్నచో వెంటనే చనిపోవును'- అని ప్రతీతి.

4) యుద్ధమువలన మరణించినవారు'వీరస్వర్గమును' అలంకరింతురు.

5) **శ్లో॥ రామవిద్ధా నిశిచరా బాణైర్మర్మసు తాడితాః । రామమాసాద్య సమరే సాయుజ్యపదవీం గతాః ॥**
పాపకర్ములైన రాక్షసులుసైతము సమరమున శ్రీరాముని బాణములకు గురియై మరణించినచో, వారు రాముని జేరి సాయుజ్యముక్తిని పొందుదురు- స్కాంద పురాణము-(తత్త్వ దీపిక)

ఎవ్వడును తనవంశప్రతిష్ఠనుగూర్చి, తనను గుఱించి అప్రస్తుతముగా గొప్పలు చెప్పికొనడు. కాల్చబడిన కుశలు క్షణకాలముపాటు బంగారువన్నెతో ప్రకాశించియు, మఱుక్షణమునందేఅనితమతేజస్సునుకోల్పోవునట్లుఆత్మస్తుతి చేసికొనుటవలన నీఅల్పత్వమే ప్రదర్శితమగును. (19-20) వివిధములగు గైరికాదిధాతువులచే వ్యాప్తమై, భూభారమును వహించుచు నిశ్చలముగానున్న పర్వతమువలె శత్రువుల రక్తపుచారికలుగల గదను ధరించి, ఈ యుద్ధభూమి యందు నీయెదుట స్థిరముగా నిల్చియున్న నన్ను నీవు చూచుటలేదా? పాశములను చేబూని, ముల్లోకములలోని ప్రాణులను అంతమొందించునట్టి యమునివలె ఈ రణరంగమున నీ ప్రాణములను హరించుటకు గదాపాణినైన నేను ఒక్కడనే చాలుదును- (21-22) నీ విషయమున (నిన్నుగూర్చి) చెప్పవలసినది ఇంకను చాలా ఉన్నది. కానీ నేను చెప్పను. ఎందులకనగా సూర్యుడు అస్తమింపబోవుచున్నాడు. సూర్యాస్తమయమైనచో యుద్ధమునకు విఘ్నము వాటిల్లును. నీవుపదునాలుగువేలమందిరాక్షసయోధులనుహతమార్చితివి. కనుక నిన్ను చంపి, దానికి ప్రతీకారము తీర్చుకొని, వారిబంధుమిత్రులకన్నీరు తుడిచెదను." (23-24)

ఇట్లు పలికి, శ్రేష్ఠమైన కేయూరములుగల ఖరుడు మిగుల క్రోధావేశముతో నిప్పులుగ్రక్కుచువజ్రాయుధమువంటి(తన) గదను రామునిమీదికి విసరెను. (25) ఖరునిచే ప్రయుక్తమై, మంటలను చిమ్ముచున్న బలిష్ఠమైన ఆ గద వృక్షములను, పొదలను భస్మమొనర్చుచు శ్రీరాముని సమీపించెను. అంతట శ్రీరాముడు, అగ్ని కణములను చిమ్ముచు యమపాశతుల్యమై అంతరిక్షమునుండి తన వైపునకు వచ్చుచున్న ఆ గదను తన బాణములచే తుత్తునియలు గావించెను. (26-27)

శ్రీరాముని బాణములధాటికి ముక్కలైన ఆ గద మంత్రములయొక్క, ఓషధులయొక్క ప్రభావమున దెబ్బతినిన సర్పమువలె నేలపాలాయెను. (28)

* * *

30. ముప్పదియవ సర్గము

శ్రీరాముడు ఖరుని వధించుట - దేవతలు, మునులు ఆ ప్రభువును కొనియాడుట - సీతాదేవి పరమానందభరితురాలగుట

ఆ గదను ఛిన్నాభిన్నమొనర్చినపిదప ధర్మాత్ముడైన (నిరాయుధుని వధించుట అనుచితము- అనిభావించునట్టి) శ్రీరాముడు చిరునవ్వు చిందించుచు సంభ్రమాశ్చర్యములకు లోనైయున్న ఖరునితో ఇట్లనెను. (1)

"ఓ రాక్షసాధమా! నీబలమును అంతయును ప్రదర్శించితివి గదా! ఇదియేనా నీబలము? నీవు మిక్కిలి శక్తిహీనుడవయ్యును వ్యర్థముగా ప్రగల్భములను పలుకుచున్నావు. (2)

'ఈ గద శత్రువులను పరిమార్చుటలో తిరుగులేనిది-' అని నీవు ఇంతవఱకును బీరములాడుచుంటివిగదా!. కాని అది నాబాణములదెబ్బకు ముక్కలుముక్కలైనేలపాలైనదిసుమా! (3) 'రణభూమికి బలియైన రాక్షసులయొక్క బంధుమిత్రుల కన్నీటిని తుడిచెదను' అని నీవు పలికియుంటివి. ఆ పలుకులన్నియును కల్లలైనవిగదా! (4)

నీవు నీచుడవు, హీనస్వభావుడవు, దుష్ప్రవర్తనుడవు, రాక్షసుడవు. కనుక నేను నీ ప్రాణములను గరుత్మంతుడు అమృతమునువలె హరించివేసెదను. (5) నేడు నాబాణములతో నీయుదరమును ఛేదించెదను, నీ కంఠమును ఖండించెదను. నీ శరీరముననుండి స్రవించుచు, నురుగులతో బుడగలతో ఒప్పెడి వెచ్చనిరక్తమును భూమి పానముచేయగలదు. (6) ఈ దెబ్బతో నీశరీరావయవములు అన్నియును దుమ్ముకొట్టుకొని పోవును. నీ రెండుభుజములును శరీరమునుండి వేఱై దూరముగా పడిపోవును. అతికష్టముపై లభించిన తరుణినివలె నీవు భూమిని కౌగలించుకొని దీర్ఘనిద్రలో మునుగుదువు. ఓ రాక్షసాధమా! నీవు మరణించుటతో నీవలన బాధలుపడుచు రక్షణ కఱవైయున్న ఋష్యాదులకు ఈ దండకారణ్యములు సుఖావహములై నివాసభూములగును. (7-8) ఓ రాక్షసుడా! నా బాణముల ధాటికి దండకారణ్యము నందలి రాక్షసులందఱును నిహతులైన పిమ్మట మునులు ఎల్లరును ఈ ప్రదేశమునందు నిర్భయముగా సంచరింతురు. (9)

ఇంతవరకును ఇతరులకు భయమును గొలుపుచువచ్చిన రాక్షసస్త్రీలు తమకు ఆత్మీయులైన రాక్షసయోధులందఱును మృతిచెందుటతో కన్నీరుమున్నీరుగా విలపించుచు దిక్కులేనివారై, నా భయమునకు ఇచట ఉండజాలక ఎటువారటు పాఱిపోవుదురు. (10) దుష్టుడవైన నిన్ను పతిగా పొందిన నీ భార్యలందఱును నీవలె దుష్ప్రవర్తన కలవారైరి. (క్రూరజీవనులైరి) నీ మరణ కారణముగా వారు కామపురుషార్థమునకు దూరమై (సర్వసుఖములను కోల్పోయి) శోకమున మునింగి విలవిలలాడుదురు. (11) ఓ ఖరుడా! నీవు క్రూరుడవు, నీచుడవు, క్షుద్రమైన బుద్ధిగలవాడవు, నిత్యము బ్రాహ్మణులను బాధించువాడవు. కనుక నీవలన ఎప్పుడు ఏ ప్రమాదము

వచ్చిపడునో' యను భయసందేహములతో మునీశ్వరులు వణకిపోవుచునే అగ్నికి హానిస్సులను అర్పించుచుందురు.(12)

రణరంగమున తనకు తత్తరపాటును గూర్చుచు రాముడు ఇట్లు పలుకుచుండగా ఖరుడు మిక్కిలి రోషావేశములకు లోనై ఆయనను భయపెట్టుచు ఈ విధముగా పరుషోక్తులాడెను. (13)

"ఓయీ! నిజముగా నీవు అహంకారివి. భయపడవలసిన సమయమునందును నిర్భయుడవై, మంచి చెడ్డలుమఱచి మాట్లాడుచున్నావు. నీకు మృత్యువు ఆసన్నమైయున్నట్లు ఎఱుంగకున్నావు. కాలపాశబద్దులైనవారు (ఆయువు మూడినవారు) వివేకమును కోల్పోయి (జ్ఞానేంద్రియములు పనిచేయక) కార్యాకార్యవిచక్షణకు దూరమగుదురు".(14-15)

రామునితో ఇట్లు పలికిన పిమ్మట, ఆ నిశాచరుడు క్రుద్ధుడై బొమముడివైచి, రణమున రాముని దెబ్బతీయుటకు (యుద్ధ) సాధనమునకై అంతటను కలయజూచెను. అప్పుడతనికి సమీపముననే ఒక మద్దిచెట్టు కన్పించెను. అంతట మహాబలశాలియైన ఆ ఖరుడు పెదవులు బిగబట్టి, తన రెండు చేతులతో ఆ చెట్టు బోదెను గట్టిగా పట్టుకొని, బిగ్గరగా అఱచుచు దానిని పెకలించెను. పిదప దానిని రామునిపై విసరివేయుచు ఓయీ! రామా! ఇకనీవు చచ్చినట్లే' అని పలికెను. (16-18)

అప్పుడు మహాపరాక్రమశాలియైన శ్రీరాముడు తనమీదికి వచ్చుచున్న ఆ వృక్షమును (తన) బాణములతో ముక్కలు గావించి, సమరమున ఆ రాక్షసుని హతమొనర్చుటకై మిక్కిలి రోషావేశపరుడాయెను. క్రుద్ధుడైన శ్రీరామునిమేను చెమర్చెను, కన్నులెఱ్ఱబాఱెను, పెక్కుబాణములను ప్రయోగించి ఆ రఘువీరుడు ఖరుని చీల్చిచెండాడెను. (19-20) రాముని బాణములకు ఖరునిశరీరమున ఏర్పడిన గాయములనుండి నురగలతోగూడిన రక్తము, ప్రస్రవణగిరి నుండి ప్రవహించెడి జలధారలవలె ఎడతెఱిపి లేకుండ స్రవింపసాగెను. (21) యుద్ధభూమి యందు శ్రీరామునిబాణములతాకిడికి ఆ ఖరుడు వ్యాకులపాటునకు లోనయ్యెను. అంతట అతడు రెచ్చిపోయినవాడై రక్తధారలతోడనే రామునిమీదికి ఒక్క యుదుటున విజృంభించెను. నెత్తురోడుచున్న శరీరముతో అతిక్రుద్ధుడై విజృంభించి, తనను సమీపించిన ఖరుని సంహరించుటకు అనువుగా అస్త్రసన్నద్ధుడైయున్న రఘువీరుడు వెంటనే రెండడుగులు వెనుకకు జరిగెను. (22-23)

పిమ్మట శ్రీరాముడు రణరంగమున ఖరుని వధించుటకై అగ్నితుల్యమై (నిప్పులుగ్రక్కుచు) మఱియొక బ్రహ్మాస్త్రమా యనునట్లు ఒప్పుచున్న ఒకబాణమును గ్రహించెను. భావగ్రాహియైన ఇంద్రుడు (అగస్త్యుని ద్వారా) శక్తిమంతమైన ఆ అస్త్రమును శ్రీరామునకు ప్రసాదించెను. రఘువీరుడు ఆ అస్త్రమును సంధించి, ఖరునిపై ప్రయోగించెను. శ్రీ రాముడు ఆ బాణమును ఆకర్ణాంతము లాగి వదలెను. అప్పుడది పిడుగువలె భయంకరధ్వని గావించుచు ఖరునివక్షఃస్థలమును చీల్చెను. (24-26)

శ్వేతారణ్యమున[1] పరమశివుని కంటిమంటకు అంధకాసురుడు భస్మమైనట్లు[2] శ్రీరామునిశరాగ్నికి ఖరాసురుడు దగ్ధమై నేలకొఱిగెను. ఇంద్రుని వజ్రాయుధము యొక్క దెబ్బకు వృత్రాసురుడు బలాసురుడు హతులైనట్లుగను, ఫేనము (నురుగు)చే నముచి మృతుడైన విధముగను శ్రీరాముని బాణముచే ఖరుడు నిహతుడై నేలపాలాయెను. (27-28)

శ్రీరాముడు ఖరుని తుదముట్టించినందులకు మిగుల సంతసించి రాజర్షులు, బ్రహ్మర్షులును అచటికి చేరి, శ్రీరాముని ఆరాధించిరి. పిమ్మట వారు ఆయనతో ఇట్లు నుడివిరి.(29)

" ఓ రామా! మహాతేజస్వియు, పాకశాసనుడును ఐన దేవేంద్రుడు ఈ ఖరసంహారమునకై పవిత్రమైన శరభంగాశ్రమమునకు విచ్చేసెను. పాపాత్ములును, క్రూరులును ఐన ఈ రాక్షసులను హతమార్చుటకై మహర్షులు ఉపాయముగా (ఆశ్రమదర్శనమిషతో) నిన్ను ఇచటికి తీసికొని వచ్చిరి. ఓ రఘువరా! ఈ ఘనకార్యమును (రాక్షసవధను) ఒనర్చి మాకు మేలుచేసితివి. ఇప్పుడిక మునీశ్వరులు అందఱును ఈ దండకారణ్యములయందు తమతమధర్మములను నిర్వర్తించుకొనగలరు." (30-32)

ఇంతలో దేవతలును, చారణులును అచటికి చేరిరి. వారు ఆశ్చర్యానందములతో దుందుభులను మ్రోగించుచు అన్ని వైపులనుండియు శ్రీరామునిపై పుష్పవృష్టిని గుఱిపించిరి.(33)

శ్రీరాముడు వాడియైన తనబాణపరంపరచే ఖరదూషణాది ప్రముఖరాక్షసులతోపాటు క్రూరకర్ములైన పదునాలుగు వేలమంది రాక్షసయోధులను మూడుగడియలలో (ఒకటిన్నర ముహూర్తకాలములో) మహాసంగ్రామమున మట్టిగఱిపించెను. భళీ! నిరుపమాన పరాక్రమశాలియైన శ్రీరాముడు ఎంతటి ఘనకార్యము ఒనర్చినాడు? రఘువీరుడు ప్రకటించిన పరాక్రమము, శత్రుసంహార సామర్థ్యము విష్ణువుయొక్క

1) కావేరీనది సముద్రమున సంగమించు ప్రదేశమునకు సమీపమునగల అరణ్యమును 'శ్వేతారణ్యము' అని అందురు.

2) అంధకాసురుడు సింహికా విప్రచిత్తుల కుమారుడు. ఇతడు తీవ్రమైన తపస్సు చేసి బ్రహ్మదేవునినుండి గొప్పవరములను పొందెను. వరగర్వితుడైన ఈ దనుజుడు సుందరీమణులను బాధింపసాగెను. కామపరవశుడై ఇతడు పార్వతీదేవిని ఆసించెను. ఆ సందర్భమున ఈ అంధకాసురుని శివుడు సంహరించెను.

శౌర్యమును, రణకౌశలమును తలపింపజేయుచున్నవి" అని పలికి, దేవతలు, మునులు మొదలగు వారందఱును తమతమస్థానములకు వెళ్లిరి. (34-36)

ఇంతలో వీరుడైన లక్ష్మణుడు సీతాదేవిని వెంటనిడుకొని, పర్వతగుహనుండి వెలుపలికి వచ్చి తిన్నగా ఆశ్రమమున ప్రవేశించెను. పిమ్మట మహావీరుడైన శ్రీరాముడు రాక్షస సంహారము గావించి విజయుడై, మహర్షుల ప్రశంసలనందుకొని, ఆశ్రమమున అడుగిడెను. అంత లక్ష్మణుడు ఆ ప్రభువును పూజించెను. (37-38)

మహావీరుడైన శ్రీరాముడు అపారమైన రాక్షససైన్యమును మూడుగడియలలోనే రూపుమాపెను. మహర్షులందఱికిని భయమును తొలగించి ఊరట గూర్చెను. తన భర్తయొక్క అపూర్వ విజయమునకును, తనపతియొక్క అత్యద్భుతమైన శౌర్యపరాక్రమ వైభవములకును జానకి పరమానంద భరితురాలయ్యెను. అంతట ఆ దేవి చెక్కుచెదరని నిబ్బరముతోనున్న తన ప్రాణేశ్వరుని పట్టరాని సంతోషముతో కౌగలించుకొనెను. (39-40)

రాక్షసయోధులసమూహములను తుత్తునియలు గావించిన శ్రీరాముని మహర్షులెల్లరును నిర్భరానందముతో పూజించిరి. అప్పుడు చంద్రునిబోలు ముఖకాంతులుగల సీతాదేవి తన భర్తను మఱల మఱల తనహృదయమునకు హత్తుకొని సంతోషపరవశయయ్యెను.[1] (41)

* * *

31. ముప్పదియొకటవ సర్గము

ఖరదూషణాదులు శ్రీరాముని చేతిలో హతులైన విషయమును అకంపనుడు రావణునకు తెల్పుట - అకంపనుని సూచనపై రావణుడు సీతాపహరణమునకై సంకల్పించుట - పిమ్మట అతడు మారీచుని సహాయమర్థించుట - మారీచుని వచనములకు మెత్తబడి దశకంఠుడు తిరిగి లంకకు చేరుట

రావణుని గూఢచారులలో ఒకడైన అకంపనుడు జనస్థానము నుండి త్వరత్వరగా బయలుదేఱి, ప్రత్యేక వార్తలతో మిగులవేగముగా లంకకుచేరి రావణునితో ఇట్లనెను. (1)

"ఓ మహారాజా! జనస్థానమునందు యుద్ధమున ఖరునితోగూడ పెక్కు (పదునాలుగువేల) మంది రాక్షసయోధులు నిహతులైరి, నేను అతికష్టముమీద (చావుదప్పి కన్నులొట్టబోయి) ఇక్కడికి రాగలిగితిని." (2)

అకంపనుడు ఇట్లు పలికిన వెంటనే దశగ్రీవుడు క్రుద్ధుడై కన్నులెఱ్ఱజేసెను. అతడు తనచూపులలో నిప్పులను గురిపించుచు (మండిపడుచు) ఆ గూఢచారితో ఇట్లనెను. (3)

"మనోహరమైన నా జనస్థానమును ఎవడు హతమొనర్చెను? వానికిక నూకలుచెల్లినట్లే. అంతేగాదు వానికి ఏలోకము నందును నిలువనీడలేకుండ జేసెదను. నాకు అప్రియము, (అపకారము) ఒనర్చినవాడు ఇంద్రుడైనను, కుబేరుడైనను, యముడైనను, కడకు విష్ణువేయైనను వానికి మనశ్శాంతి (సుఖము) కఱవగును. (4-5) నేను యమునికే యముడను. (యముని కాలరాచెదను) అగ్నిని సైతము దహించివేసెదను. మృత్యుదేవతనుగూడ చావగొట్టెదను. నాకు కోపము వచ్చినచో నా తేజస్సుచే సూర్యాగ్నులను ఇద్దరిని ఒక్కుమ్మడిగా భస్మమొనర్చెదను. నా పరాక్రమముతో వాయువుయొక్క వేగమునుగూడ నిరోధింపగలను." (6-7) ఆ విధముగా క్రుద్ధుడై నిప్పులు గ్రక్కుచున్న దశగ్రీవునకు అకంపనుడు ప్రణమిల్లి, భయముతో వణకుచు మాటలు తడబడుచుండగా 'దయజూడుము' అనుచు అతనిని శరణువేడెను. (8) రాక్షసేశ్వరుడైన రావణుడు అకంపనునకు అభయమిచ్చెను. అంతట అతడు మనసు కుదుటబడినవాడై ఆ ప్రభువుతో స్పష్టముగా ఇట్లు నుడివెను. (9)

"కోసలప్రభువైన దశరథునికుమారుడు శ్రీరాముడు. అతడు యువకుడు, చక్కని అంగసౌష్ఠవము గలిగిన సుందరుడు, వృషభమునకువలె బలిష్ఠమైనమూపుగలవాడు, గుండ్రనై నునుపుదేలియున్న భుజములుగలవాడు. అతడు మహావీరుడు, సాటిలేని బలపరాక్రములుగలవాడు, సర్వశుభలక్షణములతో వాసికెక్కినవాడు. అతడే ఖరదూషణాదులతోసహా మన జనస్థానయోధులను అందఱిని హతమొనర్చెను." (10-11)

---

1) అ) శ్రీరాముడు నిరుపమానమైన తనశౌర్యపరాక్రమములచే అపారమైన శత్రుసైన్యమును మూడుగడియలలో రూపుమాపి విజయమును సాధించినందులకు జానకీదేవి పరమానందభరితురాలయ్యెను.

ఇ) 'ఆత్మావై పురుషస్య దారాః! అను ప్రమాణవచనమును అనుసరించి, భర్తవిజయమును తనవిజయముగా భావించి, ఆమె సంతోషముతో పొంగిపోయెను.

ఈ) జగజ్జననియైన సీతాదేవికి మహర్షులు పుత్రులవంటివారు. రఘువరుడు రాక్షసులబారినుండి వారిని రక్షించుటవలన ఆమె సంతోషపరవశయయ్యెను. పుత్రులకు రక్షణ ఏర్పడినప్పుడు ప్రతితల్లియు ఆనందించుట సహజమే గదా! ఆ ఆనందపారవశ్యములో సీతాదేవి తనపతిని పదేపదే కౌగలించుకొనెను.

రాక్షసరాజైనరావణుడు అకంపనుని పలుకులను విని, మహా సర్పమువలె బుసలుకొట్టుచు అతనితో ఇట్లు వచించెను.(12)

"ఓ అకంపనా! అతడు మన జనస్థానమునకు ఇంద్రాది సమస్త దేవతల సహాయముతో వచ్చినాడా? తెల్పుము. లేనిచో అతనికి ఇంతటి సామర్థ్యమెక్కడిది?" (13)

రావణుడు మఱల పలికిన మాటలను వినిన పిమ్మట అకంపనుడు మహాత్ముడైన శ్రీరామునియొక్క బలపరాక్రమములనుగూర్చి వివరింపదొడంగెను. (14)

"శ్రీరాముడు గొప్ప తేజస్వి, ధనుర్ధారులలో శ్రేష్ఠుడు, అతని అస్త్రములు దివ్యములైనవి, అతడు చక్కని గుణసంపదగలవాడు, రణరంగమున పరాక్రమించుటలో విష్ణుతుల్యుడు (రణకౌశలమున తిరుగులేనివాడు.) (15)

'లక్ష్మణుడు' అను పేరు గల అతని తమ్ముడు అన్నివిధములుగా అతనికి దీటైనవాడు. మిక్కిలి బలశాలి. కన్నులలో ఎఱ్ఱని జీరలుగలవాడు, అతని కంఠస్వరము దుందుభి ధ్వనివలె గంభీరమైనది. చంద్రునివలె ఆహ్లాదకరమైన ముఖకాంతిగలవాడు. అగ్నికి వాయువువలె అతడు రాజశ్రేష్ఠుడైన శ్రీరామునకు తోడుగా గలడు. ఆ రాముడే జనస్థానమునందలి మనయోధులను పూర్తిగా మట్టిగఱిపించెను. ఆతనికి ఏ దేవతల సహాయమూ అక్కఱలేదు. ఈ విషయమున ఎట్టి విచారణతో పనిలేదు. బంగారుపిడులతో, బలమైన తెక్కలతో గూడిన బాణములను శ్రీరాముడు ప్రయోగించెను. అవి ఐదుతలలుగల పాములై మన రాక్షసవీరులను తినివేసినవి. రాక్షసయోధులు సమరభూమియందు ఎటు వెళ్లినను వారికి ఎదురుగా శ్రీరాముడే కన్పట్టుచుండుటచే వారు భయకంపితులు కాజొచ్చిరి. ఓ పుణ్యాత్ముడా! జనస్థానము శ్రీరామునిచేతిలో ఈ విధముగా ధ్వంసమైపోయెను." (16-20)

అకంపనుని పలుకులను విని, రావణుడు 'అయితే ఆ రామలక్ష్మణులను హతమార్చుటకై ఇప్పుడే జనస్థానమునకు వెళ్లెదను.' అని వచించెను. (21) రావణుడిట్లు పలికిన వెంటనే అకంపనుడు ఈ రీతిగా వచించెను. "ఓ మహారాజా! మానవాతీతములైన (దివ్యములైన) శ్రీరాముని బలపరాక్రమములగూర్చి తెలిపెదను. సావధానుడవై వినుము. పరాక్రమశాలిగా మిగులపేరుమోసిన శ్రీరాముడు నిజముగా కుపితుడైనచో దేవాసురులుసైతము రణమున అతనిని నిగ్రహింపజాలరు. దరులనొరయుచు నిండుగా ప్రవహించెడి నదుల వేగమునుగూడ అతడు తన బాణములతో నిరోధింపగలడు. అశ్విన్యాది నక్షత్రములతో, ఆదిత్యాది నవగ్రహములతో, తదితరతారలతో విలసిల్లెడు ఆకాశమును సైతము అతడు శిథిల మొనర్పగలడు, సముద్రమున మునిగిపోవుచున్న భూమండలమునుగూడ ఉద్ధరింపగలడు. (22-24) ఆ ప్రభువు సముద్రముయొక్క చెలియలికట్టను ఛేదించి సమస్తలోకములను ముంచివేయగలడు. అతడు తన బాణములచే సముద్రముయొక్క (సముద్రతరంగముల యొక్క) ఉధృతిని, వాయువేగమును తనబాణములచే నిరోధింపగలడు. (సముద్రమును ఇంకిపోవునట్లుగను, వాయువు స్తంభించునట్లుగను చేయగలడు.) పురుషోత్తముడును, మహాయశస్వియు ఐన శ్రీరాముడు సంకల్పమాత్రమున సమస్త లోకములయందలి వివిధములగు ప్రాణులను లయ మొనర్చుటకును, మఱల వాటిని సృష్టించుటకును సర్వసమర్థుడు. ఓ మహారాజా! యుద్ధము నందు శ్రీరాముని జయించుట నీకు అసాధ్యము. పాపాత్ములు స్వర్గమును చేరలేనట్లు రాక్షసవీరులెవ్వరును అతనిని జయింపజాలరు. (25-27)

దేవాసురులుసైతము అతనిని వధింపలేరని నా విశ్వాసము. కాని అతనిని వధించుటకు తగిన ఉపాయమొకటి నాకు తోచుచున్నది దయతో ఆలకింపుము. (28) సీతాదేవి అతని భార్య. ఆమె ఉత్తమురాలు, లోకోత్తరసౌందర్యవతి, నిండుజవ్వని, చక్కని అవయవముల పొంకము గలది, రత్నాభరణములను ధరించియున్నది. స్త్రీలలో మేలుబంతి. దివ్యభామినులు గాని, గంధర్వతరుణీమణులు గాని, అప్సరసలుగాని దానవ యువతులుగాని అందచందములలో ఆమె కొనగోటికిని చాలరు. ఇక మనుష్యకాంతలలో ఆమెకు సాటి ఎవరుందురు? (29-30)

ఓ ప్రభూ! సీతయనిన శ్రీరామునకు ప్రాణము. అందువలన ఏదేని యొక ఉపాయముచే అతనిని వంచించి, ఆమెను అపహరించుకొనిరమ్ము. భార్యావియోగమునకు తట్టుకొనలేక అతడు తన జీవితమును చాలించును." (31)

మహాబాహువు, రాక్షసప్రభువు ఐన రావణునకు ఆ అకంపనుని పల్కులు నచ్చెను. అప్పుడతడు శ్రీరాముని మోసగించుట (శ్రీరాముని సీతాదేవికి దూరముగా పంపివేయుట) ఎట్లు?' అని కొంత తడవు ఆలోచించి, అతనితో ఇట్లు నుడివెను. (32)

"ఓయీ! నీవు చెప్పిన ఉపాయము యుక్తముగా ఉన్నది. ప్రాతఃకాలముననే సారథిని వెంటనిడుకొని, నేనొక్కడనే వెళ్లి, ఆ సీతాదేవిని అవలీలగా ఈ లంకానగరమునకు తీసికొని వచ్చెదను." (33) ఇట్లు పలికిన పిమ్మట అతడు సూర్యకాంతులను విరజిమ్మునట్టి రథమునకు జవనాశ్వములను[1] పూన్చి, నలుదిక్కులను ప్రకాశింప జేయుచు (మారీచుని ఆశ్రమమునకు) బయలుదేఱెను. (34)

1) ఖరాః = విశిష్టములైన జవనాశ్వములు **శ్లో॥ అశ్వసృగ్ఘ్రుః సముత్పన్నాః తస్మాదశ్వతరాః ఖరాః । ఖరరూక్షస్వరాస్తీక్ష్ణాః ఖరశీలాః ఖరాంక్రుయుః ॥** అశ్వశాస్త్రము. ఖరములు = అశ్వసంతానము, వీటికంఠస్వరములు తీవ్రముగా భయంకరముగానుండును. ఇవి వేగగమనముగలవి. క్రూరస్వభావముగలవి, వాడియైన గిట్టలుగలవి.

రాక్షసేంద్రునియొక్క ఆ మహారథము ఆకాశమున సాగిపోగలదు. అతడు గగనమార్గమున పయనించుచుండగా ఆ రథము మేఘములమధ్య చంద్రునివలె శోభిల్లెను. (35)

అతడు తాటకసుతుడైన మారీచునియొక్క ఆశ్రమమునకు చేరి, అతనిచెంతకు వెళ్లెను. అప్పుడు మారీచుడు దివ్యములైన భక్ష్యభోజ్యపానీయములతో ఆ రాక్షస ప్రభువునకు అతిథి సపర్యలొనర్చెను. అనంతరము మారీచుడు రావణునకు ఉచితమైన ఆసనమును ఏర్పఱచి, స్వయముగా అర్ఘ్యపాద్యాదులతో పూజించి అతనితో ప్రయోజనకరములైన మంచిమాటలను ఇట్లు వచించెను. (36-37) "ఓ రాక్షసేశ్వరా! నీ రాజ్యమున ఎల్లరును కుశలమేగదా! ఊరకరారు మహాత్ములు. నీవు ఇంత హడావుడిగా వచ్చుటకు ఏదో ఒక గొప్పకారణము ఉండవచ్చునని నేను తలంచుచున్నాను." (38) మారీచుడు ఇట్లు పలికిన పిమ్మట మహాతేజస్వియు, మాటకారియు ఐన రావణుడు అతనితో ఈవిధముగా నుడివెను. (39)

"నాయనా! దండకారణ్యమునకు నాప్రతినిధిగానున్న ఖరుని అసహాయశూరుడైన శ్రీరాముడు హతమార్చెను. జనస్థానమున గల అజేయులైన మనరాక్షసయోధులందఱును యుద్ధమున ఆ రఘువీరునిచేతిలో మడిసిరి. ఇందులకు ప్రతిక్రియగా నేను అతనిభార్యను అపహరింపదలచితిని. ఈ విషయమున నీవు నాకు సహాయపడవలెను." (40)

ఆ రాక్షసప్రభువుయొక్క మాటలను విని, మారీచుడు అతనితో ఇట్లనెను. "ఓ రాక్షసశ్రేష్ఠుడా! సీతను గూర్చిన సమాచారమును నీకు తెలిపినవాడెవడు? బయటికి మిత్రుడుగా కనబడుచున్నను వాస్తవముగా అతడు నీకు శత్రువే సుమా! నీచే గౌరవాదరములను పొందియు అతడు నీకు కీడుతలపెట్టుచున్నాడు. ఇంతకును 'సీతాదేవిని లంకకు తీసికొనిరమ్ము' -అని సూచించిన వాడెవడో తెలుపుము. సమస్తరాక్షసులవైశిష్ట్యమును (ఉనికిని) దెబ్బతీయదలచినట్టి అతడెవడు? నిన్ను ఇట్లు ప్రేరేపించుచున్నవాడెవడో గాని వాడు మాత్రము నిశ్చయముగా నీకు శత్రువే. అతడు విషసర్పమునోటియందుగల కోఱలను నీచే తీయించదలచుచున్నాడు. (అనగా ఆ విషసర్పముయొక్క కాటునకు నిన్ను బలిచేయదలచుచున్నాడు) 'సీతాపహరణము' అను కార్యమునెపముతో నిన్ను ఈ తప్పుత్రోవ పట్టించిన అతడెవడు? ఓ రాజా! హాయిగా నిద్రించుచున్న నీ మాడుపై ఈ విధముగా దెబ్బకొట్టినవాడు ఎవడు? (41-45)

ఓ రావణా! శ్రీరాముడు ఒక మదపుటేనుగు వంటివాడు. పవిత్రవంశమున జన్మించుటయే ఆ గజమునకు తొండము. తిరుగులేని పరాక్రమమే ఆ ఏనుగుమదము. బలమైన బాహువులే ఆ గజమునకుగల దంతములు. సహజముగా మదపుటేనుగుయొక్క మదగంధపువాసన తగిలినంతనే తక్కిన గజములన్నియు భయముతో పాఱిపోవును. అట్లే శ్రీరాముడనెడి మదపుటేనుగును చూచుటకు ఎవ్వరును సాహసింపరు. కావున ఈ సమయమున ఆ వీరునితో నీవు కయ్యమునకు కాలుదువ్వుట మేలుగాదు. (46)

శ్రీరాముడు సింహమువంటివాడు. ఈ రాముడనెడి సింహమునకు రణరంగమునందు అగ్రభాగమున స్థిరముగా నిలిచియుండుటయే జూలు, వాలము. (మృగములను వేటాడుటకు సంసిద్ధమైనప్పుడు సింహము తనజూలును విదల్చి, వాలమును నడుముమీదికి చేర్చును. అట్లే రాముడు శత్రువులను హతమార్చుటకై సమరభూమియందు సన్నద్ధుడై నిల్చియుండును). ఈ నరసింహము యుద్ధకుశలురైన రాక్షసులనెడి మృగములను వధించును. ఈ నృసింహమునకు శరములే నఖములు, శస్త్రములే కోఱలు, నిద్రించుచున్న సింహముజోలికిపోవుట ప్రమాదకరము. అట్లే పరద్రోహచింత లేక ప్రశాంతముగానున్న శ్రీరాముని కవ్వించుట తగదు. (47)

ఓ రాక్షసరాజా! శ్రీరాముడు చొరరాని ఘోరపాతాళబిలము వంటివాడు. అతనిచాపములే ఈ బిలద్వారమునగల మొసళ్లు, బాణములను సంధించుట, వదలుటలో చూపెడివేగమే బురద, శరములే తరంగపంక్తులు, భీకరమైనయుద్ధమే దుస్తరమైన ప్రవాహము, అట్టిరాముడనెడి పాతాళబిలమునందు ప్రవేశించుట యుక్తముగాదు! (48)

ఓ లంకాధిపా! రాక్షసప్రభూ! అనుగ్రహింపుము, దయచేసి శాంతింపుము. తిన్నగా లంకకు వెళ్లి, నీవు నీ భార్యలతోగూడి సర్వదా సుఖింపుము. శ్రీరాముడు తనభార్యతోగూడి వనములలో హాయిగా ఉండగలడు." (49)

మారీచుని పలుకులకు ఊరటచెంది, ఆ రావణుడు లంకాపురమునకు చేరి, తనభవనమున ప్రవేశించెను. (50)

* * *

32. ముప్పదిరెండవసర్గము

శూర్పణఖ లంకకుజేరి, తన అన్నయగు రావణుడు సభలో ఆసీనుడై యుండగా అతనిని దర్శించుట

శూర్పణఖ క్రూరకర్ములైన పదునాలుగువేలమంది రాక్షస యోధులును, ఖరదూషణ త్రిశిరులును ఒకే ఒక్క శ్రీరాముని చేతిలో యుద్ధరంగమున నిహతులగుట స్వయముగా చూచెను. వెంటనే ఆమె మేఘము గర్జించినట్లు ఒక మహానాదమొనర్చెను. (1-2) ఇతరులకు అసాధ్యమైన రీతిగా శ్రీరాముడొనర్చిన ఆ ఘనకార్యమును జూచి, శూర్పణఖ మిగుల భయకంపితురాలయ్యెను. మఱుక్షణమే ఆమె రావణుడు పాలించుచున్న లంకానగరమునకు పరుగులు దీసెను. (3)

ఆ సమయమున రావణుడు 'పుష్పకము' అను పేరుగల తనరాజభవనమున సుఖాసీనుడైయుండగా ఆమె చూచెను. నిండుసభలో మంత్రులతో పరివృతుడైయున్న ఆ రాక్షసప్రభువు దేవతలతో గూడియున్న ఇంద్రునివలె మహాతేజస్సుతో విలసిల్లుచుండెను. (4) సూర్యకాంతులతో మిఱుమిట్లుగొలిపెడి సువర్ణ సింహాసనమును అలంకరించియున్న ఆ రావణుడు బంగారు ఇటుకలతో నిర్మింపబడిన వేదికయందు చక్కని ఆజ్యాహుతులతో వర్ధిల్లుచున్న అగ్నివలె తేజరిల్లుచుండెను. (5)

మహాత్ములైన ఋషీశ్వరులకు కంటకప్రాయుడును, దేవతలు, గంధర్వులు మున్నగు వారికి అజేయుడును ఐన రావణుడు సమరరంగమున నోరు తెరచుకొనియున్న మృత్యుదేవతవలె భయంకరుడై కన్పట్టుచుండెను. (6)

అతడు దేవాసురులకు జరిగిన యుద్ధములయందు వజ్రాయుధముయొక్క తాకిడులకు తట్టుకొనినవాడు. వక్షస్థలమునందు ఐరావతముయొక్క దంతముల రాపిడుల గుర్తులు గలవాడు, ఇరువదిచేతులతో, పదితలలతో ఒప్పుచున్న ఆ వీరునియొక్క వక్షఃస్థలము విశాలమైనది, అతడు చూడముచ్చటగొల్పెడి ఛత్రచామరాదిరాజలక్షణములతో శోభిల్లుచున్నవాడు. (7-8) రావణుడు వైడూర్యములతో, రత్నములతో ఖచితములై, మిఱుమిట్లు గొలుపుచున్న ఆభరణములతో భాసిల్లుచుండెను. మేలిమి బంగారు కుండలములతో ప్రకాశించుచుండెను. అతనిబాహువులు నునుపుదేలి గుండ్రములై పొడవుగా నుండెను. అతని దంతములు తెల్లనికాంతులను విరజిమ్ము చుండెను. అతని ముఖములు విశాలములైనవి, ఆకారము పర్వతతుల్యము. (9)

అతడు దేవతలతో సంభవించిన సమరములయందు పెక్కు పర్యాయములు విష్ణుచక్రముయొక్క ప్రహారములను చవిచూచినవాడు, మహాయుద్ధములందు పెక్కువిధములైన శస్త్రములతాకిడులకు గుఱియైనవాడు, ఇంద్రాది సమస్తదేవతలయొక్క ప్రహారములగుర్తులు అతని శరీరముపై కన్పట్టుచుండెను. అతడు ప్రశాంతముగానున్న మహాసముద్రములను సైతము క్షణములో కల్లోలపఱచగలడు. (10-11)

అతడు మహాపర్వతములనుగూడ విసరివేయగలడు, దేవతలను ముప్పుతిప్పలు పెట్టగలడు, యజ్ఞాది పవిత్ర కార్యములను ధ్వంసమొనర్చెడివాడు, పరసతులను ఆసించెడివాడు, వివిధములగు దివ్యాస్త్రములను ప్రయోగించుటలో ఆఱితేఱినవాడు. మహత్ములయజ్ఞములకు విఘ్నములను కలిగించెడివాడు. నాగలోకమునందలిభోగవతీపురముపైదండెత్తి వాసుకిని జయించినవాడు. తక్షకుని ఓడించి, అతని భార్యను అపహరించినవాడు, రావణుడు కైలాస పర్వతమునకు వెళ్లి, అలకాపురీశ్వరుడగు కుబేరుని జయించెను. అతనినుండి ఇచ్ఛానుసారము పయనింపగల పుష్పక విమానమును, అతనివిహారవనమైన దివ్యమగు 'చైత్రరథము'ను, 'నళిని' అను సరస్సును స్వాధీనముచేసికొనెను. ఇంద్రుని 'నందనవనము'ను గూడ ఆక్రమించెను. (12-15)

మహావీరుడగు అతడు క్రుద్ధుడై ఇతరదేవతలయొక్క ఉద్యానవనములనుగూడ ధ్వంసమొనర్చుచుండును. ఎంతటివారినైనను తపింపజేయువారును[1] లోకములకు వెలుగులను ఇచ్చెడివారునుఐన సూర్యచంద్రులయొక్క ఉదయాస్తమయములను పర్వతశిఖరములవలె మహోన్నతుడైన అతడు తన చేసన్నలచేతనే అదుపు చేయగలవాడు. (16) పూర్వము ధీరుడైన రావణుడు మహారణ్యమునందు పదివేలసంవత్సరములు తపమొనర్చి, బ్రహ్మదేవుని అనుగ్రహమునకై తనశిరస్సులను సమర్పించెను. అప్పుడు ప్రసన్నుడైన బ్రహ్మదేవునినుండి 'మానవులవలనతప్ప దేవదానవ గంధర్వులవలనగాని పిశాచముల, పక్షుల, సర్పముల వలనగాని యుద్ధమున తనకు చావు లేకుండునట్లు' వరమును పొందెను. (17-18)

యజ్ఞములను ఆచరించునప్పుడు ద్విజులు వేదమంత్రములను పఠించుచు సోమలతలనుండి రసమును పిండుదురు. అప్పుడు అచటికి చేరిన బలశాలియైన రావణుడు అట్లుసిద్ధించినసోమరసమును నాశనముచేయుచుండెడివాడు. (19) యజ్ఞములు ముగియుచుండగా వాటిని ధ్వంసము చేయువాడు, క్రూరకర్మలనొనర్చెడివాడు. బ్రహ్మహత్యలకు

1) సూర్యుడు తనవేడికిరణములతో లోకములను తపింప జేయుచుండును. చంద్రుడు చల్లని కిరణములు గలవాడేయైనప్పటికిని విరహమునకు లోనైన జంటలను తపింపజేయుచుండును.

పాల్పడువాడు. దుష్టమైన చరిత్రగలవాడు, కఠినాత్ముడు, దయారహితుడు, ప్రజలకు హాని కలిగించుటలో నిరతుడు, సమస్తప్రాణులను బాధించువాడు, ఎల్లరకును భయమును గూర్చెడివాడు, అసాధారణ బలశాలి, శూరుడు ఐన తన సోదరుడగు రావణుని ఆ శూర్పణఖ దర్శించెను. (20-21)

అతడాసమయమున దివ్యములైన వస్త్రాభరణములను ధరించియుండెను మేలైనపుష్పమాలలతో అలంకృతుడై యుండెను. ఆసనముపై సుఖముగా ఉపవిష్టుడై యుండెను. ప్రళయకాల యమునివలె భీకరుడైయుండెను. (22)

పౌలస్త్యుని వంశమువాడు, వివిధైశ్వర్యసంపన్నుడు, శత్రువులను పరిమార్చువాడు, రాక్షసప్రభువు ఐన రావణుడు తన మంత్రులతోగూడియుండగా భయముతో వణకిపోవుచున్న శూర్పణఖ అతని సమీపమునకు చేరి ఇట్లు వచించెను.(23-24) అడ్డు, అదుపులు లేక స్వేచ్ఛగా సంచరించునట్టి శూర్పణఖ మహాత్ముడైన లక్ష్మణునివలన ఏర్పడిన తన వికృతరూపమును సభలో ప్రదర్శించుచు విశాలలోచనుడైన రావణునితో దారుణ వచనములను ఇట్లు పలికెను. (25)

* * *

33. ముప్పదిమూడవసర్గము

శూర్పణఖ నిందుసభలో ఉత్తమరాజలక్షణములను పేర్కొనుట - రావణుని మూర్ఖత్వమును ప్రకటించుట - అంతట అతడు ఆలోచనలోపడుట

అమాత్యులమధ్య నిండుసభలో సుఖాసీనుడైయున్న లోకకంటకుడగు రావణుడు శూర్పణఖయొక్క వికృత రూపమును, దీనావస్థను జూచియు, ఏమాత్రమూ చలింపకయుండెను. అప్పుడామె మిగుల క్రుద్ధురాలై అతనితో పరుషముగా ఇట్లు నుడివెను. (1)

"ఓ రావణా! అడ్డుచెప్పెడివారులేక నీవు నిరంకుశుడనై నిరంతరము కామభోగములలో మునిగి, కైపెక్కియుంటివి. వినుటకుసైతము మిగులభయంకరమైనపరిస్థితి ఏర్పడినది. నీవు చారులవలన ఇంతకుముందే దానిని తెలిసికొనవలసి యుండెను. కాని నీవట్లు చేయలేదు. (2) క్షణికములైన ఇంద్రియభోగములలో నిరతుడై, స్వేచ్ఛగా ప్రవర్తించుచు సుఖలోలుడైన రాజును శ్మశానాగ్నినివలె ప్రజలు గౌరవింపరు.(3)

పరిపాలనావిధులను స్వయముగా పట్టించుకొనని రాజయొక్క కార్యములన్నియును భంగమగును. అంతేగాక క్రమముగా అతడు రాజ్యభ్రష్టుడగును. (4) గూఢచారులను నియమింపనివాడు,స్త్రీలోలుడై సంకటసమయములయందును మంత్రులను గాని, ప్రజలనుగానిపట్టించుకొననివాడు ఐన రాజును, ఏనుగులు బురదతోనిండిన నదీతీరమునువలె పరిత్యజింతురు. (అనగా అట్టిరాజునకు ప్రజలు దూరమగుదురు). (5) విషయసుఖములలోబడి, రాజ్యపాలనము నందును, రక్షణ విషయమునను జాగృతివహింపక, పరులపై ఆధారపడియుండు రాజులు తమదేశముపై పట్టును కోల్పోవుదురు. అంతేగాక వారు సముద్రమునందు మునిగియున్న పర్వతములవలె అభివృద్ధికి నోచుకొనరు.(6)

దేవగంధర్వదానవులు మిగులధైర్యసాహసములుగలవారు. వారు నీపై ప్రతీకారమునకై పూనుకొనియున్నారు. ఇట్టిస్థితిలో నీవు సరియగు గూఢచారులు[1] లేనివాడవై, చపలచిత్తుడవై రాజుగా ఎట్లు మనగలవు? (7)

ఓ రాక్షసా! నీవు బాలురవలె వివేకశూన్యుడవు, ప్రజ్ఞారహితుడవు, ఎప్పటికప్పుడు తెలిసికొనదగిన విషయముల యందు శ్రద్ధ చూపనివాడవు. ఇట్టిస్థితిలో నీవు రాజుగా ఎట్లు మిగులగలవు? (8)

విజేతలలో శ్రేష్ఠుడా! గూఢచారులపై అదుపు లేనివారు, కోశాధిగారముయొక్క అభివృద్ధిపై దృష్టిపెట్టనివారు, నీతిలేనివారు ఐన రాజులు మూర్ఖులతో సమానులు. (9)

సమర్థులైన గూఢచారులద్వారా భవిష్యత్పరిణామములను, ప్రయోజనములను గ్రహించుచు రాజ్యమును చక్కగా పరిపాలించువారే దూరదృష్టిగల ప్రభువులుగా వాసికాంతురు. (10)

నీ చుట్టును జేరియున్న సచివులందఱును మూర్ఖులు. (ప్రతిభారహితులు) అందువలన నీవు సమర్థులైన గూఢచారులను నియమింపలేకపోయితివి. కావున దండకారణ్యము నందలి నీ స్వజనులందఱు హతులైనను నీవు తెలిసికొనలేకయుంటివి. అక్కడ ఏకైకవీరుడైన రామునిచేతిలో ఖరదూషణాదులతోసహా క్రూరకర్ములైన పదునాలుగు వేలమంది రాక్షసయోధులు రణరంగమునకు బలియైరి. (11-12)

శ్రీరాముడు (రాక్షసులబాధ తొలగించెదనని) ఋషులకు

1) స్వపరరాష్ట్ర కార్యాకార్య జ్ఞాపకః చారః॥
స్వదేశమునందును, ఇతరదేశములలోను జరుగుచున్న, జరుగబోవు పరిణామములను గుర్తించి, కర్తవ్యాకర్తవ్యములను ఎప్పటికప్పుడు తెలుపుచుండువాడే సరియైన గూఢచారి. - (గోవిందరాజీయవాఖ్య.)

అభయమిచ్చినాడు. అతడు జనస్థానమునందలి రాక్షస యోధులను అందఱిని హతమార్చి, దానిని తన వశమునందుంచుకొనినాడు. ఇప్పుడు తాపసులెల్లరును నిర్భయముగా (క్షేమముగా) అచట నివసించుచున్నారు.(13)

ఓ రావణా! నీవు గూఢచారుల సూచనలను పాటింపని వాడవు. భోగలాలసుడవై మత్తిల్లియున్నవాడవు. నీ రాజ్యమున సంభవించిన ప్రమాదస్థితి తెలిసికొనలేకయుంటివి. (14)

రాజు క్రూరుడు, ఆశ్రితులకు సరియగు పోషణ చేయనివాడు, మిక్కిలి మత్తిల్లియున్నవాడు, అహంకారి, కుత్సితుడు ఐనచో అతనికి కష్టకాలము ఏర్పడినప్పుడు సచివులు మొదలగు వారెవ్వరును తోడుగా నిలువరు. (15)

అంతులేనిగర్వముగలవాడు, సత్పురుషుల దరిజేరనివాడు, తనను తాను గొప్పవానినిగా భావించుకొనువాడు, సమయా సమయములను ఎఱుంగక క్రోధమును ప్రకటించువాడు ఐన రాజునకు దుఃస్థితి ఎదురైనప్పుడు స్వజనులే (అంతవఱకును ఆత్మీయులుగానున్న అమాత్యాదులే) హానిగూర్తురు. (16)

సకాలములో కర్తవ్యములను నెఱవేర్చనివాడును, భయావహపరిస్థితులను సరకుగొనక ధీమాధోరణితో వ్యవహరించువాడును ఐన రాజు అతిశీఘ్రముగా రాజ్యభ్రష్టుడగును. అతడు దీనుడై గడ్డిపోచకంటెను చులకనయై పోవును. (17) లోకమునకు ఒక్కొక్కప్పుడు ఎండిపోయిన పుల్లలు, మట్టిగడ్డలు, ధూళులు మొదలగు వానిచేగూడ కొంత ప్రయోజనము కలుగుచుండును. కాని పదవీభ్రష్టుడైన రాజుమాత్రము దేనికిని పనికిరాడు. (18) కట్టుకొనివిడిచిన వస్త్రమువలె, నలిగిపోయినపూలమాలవలె రాజ్యభ్రష్టుడైనరాజు అతడెంత సమర్థుడేయైనను దేనికిని పనికిరాడు. (19) అనుక్షణము జాగరూకుడైయుండువాడు, పరిపాలనాది విషయములలో ఆచితేఱినవాడు, జితేంద్రియుడు, ఇతరులు చేసినమేలును మఱువనివాడు, ధర్మనిరతుడు (ధర్మస్వభావము గలవాడు) ఐన రాజు చిరకాలము (జీవితాంతము) తన దేశమునకు ప్రభువుగా నిలువగలడు. (20)

రాజు నిద్రించు సమయమున కనులు మూసికొనియున్నను, పరిపాలనకు సంబంధించిన విషయమున నిరంతరము కన్నులు తెఱచుకొని (జాగృతి కలిగి) యుండవలెను. (రాజ్యపాలనము నందు ఏమాత్రము సాచివేతకు తావీయరాదు.) మఱియు అతడు అనువగు సందర్భములలో (సహేతుకముగా) మాత్రము క్రోధమును గాని, అనుగ్రహమునుగాని ప్రకటించుచుండవలెను. అట్టి ప్రభువును ప్రజలు గౌరవింతురు. (21)

ఓ రావణా! జనస్థానమునందు అసంఖ్యాకులైన మన రాక్షసయోధులు రణరంగమున ఘోరమరణము పాలైన విషయము చారులద్వారా నీవు సకాలములో తెలిసికొనలేక పోయితివి. దీనిని బట్టి నీవు ప్రజ్ఞాహీనుడవనియు, రాజునకు ఉండవలసిన ఉత్తమలక్షణములు లేనివాడవనియు విదితమగుచున్నది. (22) ఓ రాజా! నీవు శత్రువులయెడ ఉపేక్షాభావముగలవాడవు, సర్వదా ఇంద్రియసుఖలోలుడవు, దేశకాలములనుబట్టి సకాలములో సరియగురీతితో వ్యవహరించుట (స్పందించుట) ఎఱుగని వాడవు. యుక్తాయుక్త విచక్షణ లేనివాడవు. కనుక త్వరలోనే నీ రాజ్యమునకు ముప్పు ముంచుకొనిరానున్నది. నీవు ఆపదలపాలగుట నిశ్చయము". (23)

కొల్లలుగా సంపదలు, తిరుగులేని సైన్యములు కలిగియుండుటచే, దురహంకారియైయున్న రాక్షసరాజు శూర్పణఖ పేర్కొనిన తన అవగుణములను (లోపములను) గూర్చి ఒక పర్యాయము సమీక్షించుకొనెను. పిమ్మట ఆ రావణుడు 'తొందరపడి రామునితో యుద్ధమునకు తలపడవలదు' అని మారీచుడును, 'శ్రీరామునివలన నీ రాజ్యమునకు త్వరలో ముప్పువాటిల్లనున్నది' అని శూర్పణఖయు[1],[2] తెల్పిరి. ఇప్పుడు నా కర్తవ్యమేమి? అని దీర్ఘాలోచనలో పడెను. (24)

* * *

34. ముప్పదినాల్గవసర్గము

శూర్పణఖ రామలక్ష్మణుల అందచందములను, శౌర్యపరాక్రమములను వర్ణించి చెప్పుట - సీతాదేవియొక్క సౌందర్య వైభవములను ప్రకటించి, 'ఆమెకు భర్తకాదగిన వాడవు నీవే-' అని పలుకుచు ఆమెను అపహరించుకొనిరమ్మని రావణునకు సూచించుట

నిండుసభలో అమాత్యుల సమక్షమున క్రుద్ధురాలై పరుషవచనములను పలుకుచున్న శూర్పణఖను జూచుచు, రాముని విషయమున క్రోధావేశపరుడైయున్న రావణుడు ఆమెను ఇట్లు ప్రశ్నించెను. (1)

"ఎవడా రాముడు? అతడెంతటి వీరుడు? అతని రూపురేఖలెట్టివి? అతని బలపరాక్రమములు ఎట్టివి? చొఱరాని

1) శూర్పణఖ =శోణితభాజనేన యజ్ఞాదిసత్క్రియాం నఖయతి (శూర్పణఖ). నఖయతి = విదూషయతి- కుండలతో రక్తమును క్రుమ్మరించుచు యజ్ఞాదిసత్కార్యములను పాడుచేయునది.

2) శూర్పాకారాణి నఖాని యస్యాః సా = శూర్పణఖా. చేటలవంటి గోళ్లు గలది.

దండకారణ్యమున అతడు ప్రవేశించుటకు గల కారణమేమి? ఖరదూషణత్రిశిరులను, వేలకొలదిగాగల రాక్షసయోధులను యుద్ధమున హతమార్చిన ఆ శ్రీరాముని ఆయుధములెట్టివి? ఓ సుందరీ! నీముక్కుచెవులను కోసి, నిన్ను వికృతరూపను చేసినదెవరు? అన్నింటిని వివరముగా తెలుపుము-" (2-3)

రాక్షసరాజు ఇట్లడుగగా క్రోధవివశయైయున్న శూర్పణఖ రామలక్ష్మణులనుగూర్చి తనకు తెలిసినంతలో విపులముగా ఇట్లు చెప్పదొడంగెను. (4) "శ్రీరాముడు దశరథునికుమారుడు, అతడు ఆజానుబాహువు, విశాలమైనకన్నులుగలవాడు, నారచీరలను, జింకచర్మమును ధరించియున్నవాడు, మన్మథునికంటెను అందగాడు. (5) అతడు బంగారుపట్టీలు గలిగి, ఇంద్రధనుస్సువంటి వింటిని ఆకర్ణాంతము లాగి మహావిషసర్పములవలె మెఱయు చున్న తన శరములను ప్రయోగించును. (6) మహాపరాక్రమశాలియైన శ్రీరాముడు యుద్ధరంగమున అమ్ములపొదినుండి భయంకరములైన బాణములను తీసికొనుటయు, ధనుస్సును ఎక్కుపెట్టుటయు, శరములను ప్రయోగించుటయు నేను చూడలేదు. అవి అన్నియును, కనుఱెప్పపాటులో జరిగిపోవుచుండును. కాని ఇంద్రుడు కురిపించిన వడగండ్ల వానకు పైరుపంటలు ధ్వంసమైనట్లు శ్రీరామునిశరవృష్టికి సైన్యమంతయు హతమైపోవుటను మాత్రము చూచితిని. (7-8) శ్రీరాముడు తానొక్కడే రణభూమియందు నిలిచి, తీక్ష్ణములైన బాణములను ప్రయోగించి, ఖరదూషణులతోసహా భయంకరరూపులైన పదునాలుగువేలమంది రాక్షసయోధులను మూడుగడియలలో మట్టిగఱిపించెను. ఋషులకిచ్చిన వాగ్దానముప్రకారము ఆ విధముగా దండకవనమును వారికి నివాసయోగ్యముగా జేసెను. (9-10)

నేను ఆ మహాత్మునిచేతిలో అవమానములపాలైతిని. అతడు ధర్మాత్ముడగుటవలన 'స్త్రీని వధించుట తగదు' అని భావించి, నన్ను విడిచిపెట్టెను. నేను ఎట్టకేలకు చావుదప్పి, ఎట్లో ప్రాణములతో బయటపడితిని. (11)

మహావీరుడైనలక్ష్మణుడు అతనితమ్ముడు. అతడు మిగులతేజస్వి, సద్గుణములనుబట్టియు, పరాక్రమముచేతను అతడు అన్నతో సమానుడు. అతనికి తనయన్నయైన శ్రీరాముని యెడలగల ప్రేమానురాగములు, భక్తివిశ్వాసములు అపూర్వములు. అతడు అధర్మమును ఏ మాత్రము సహింపడు, శత్రువులకు జయింపశక్యముగానివాడు, జయశీలుడు, గొప్పపరాక్రమముగలవాడు, మిగులప్రజ్ఞామూర్తి, సాటిలేని బలశాలి, అతడు తనఅన్నయగు శ్రీరామునకు బహిఃప్రాణము, కుడిభుజము. (12-13)

శ్రీరాముని ధర్మపత్నియగు సీతాదేవి ఆయనతో గూడియున్నది. ఆయనకు ఆమెపైగల ప్రేమ అపారము. ఆమెయు సర్వదా ఆయనహితమునందే నిరతురాలై యుండును. ఆమెకన్నులు విశాలములైనవి, ముఖము నిండుచంద్రునివలె ఆహ్లాదకరము, కేశసౌందర్యము అపురూపమైనది, ఆమె ముక్కు సొగసైనది, ఊరుపులు పొంకములైనవి, ఆమె పేరుమోసిన సౌందర్యవతి. వనదేవతవలె, మఱియొక లక్ష్మీదేవివలె విరాజిల్లుచున్నది. మేలిమిబంగారువన్నె గలది, ఆమె ఎఱ్ఱనినఖములు ఉన్నతములైనవి, నాజూకైన నడుముగలది, ఆ ఒప్పులకుప్ప జనకమహారాజుకూతురు. (14-16) అందచందములలో దేవగంధర్వయక్షకిన్నర భామిను లెల్లరును ఆమెముందు దిగదుడుపే. ఇన్ని మాటలెందులకు నేనింతవఱకును ఈ భూమండలమున అట్టి సుందరిని చూచియే యెఱుగను. (17)

ఆ జానకిని భార్యగా పొందినవాని అదృష్టమే అదృష్టము. ఆమెకౌగిలిసుఖములను అనుభవించినవాని భాగ్యమే భాగ్యము. అట్టి పురుషుడు అన్నిలోకములవారిలోను సర్వశ్రేష్ఠుడై ఇంద్రుని మించి ఖ్యాతికెక్కును. (18) ఆమె సౌశీల్యవతి. చక్కని శరీరసౌందర్యముగలది, ఈ లోకములో రూపమున సాటిలేనిది. ఆమె నీకు భార్య కాదగినది. ఆమెకు భర్త కాదగినవాడవు నీవే. (19)

ఓ మహాబాహూ! చక్కనివక్షస్థలము, జఘన సౌందర్యముగల ఆ సుందరిని నీకు భార్యను జేయుటకై ఇక్కడికి తీసికొనివచ్చుటకు పూనుకొంటిని. కాని క్రూరుడైన ఆ లక్ష్మణుడు నన్నిట్లు వికృతరూపను గావించెను. (20)

పున్నమినాటి చంద్రునివంటి మనోహరమైన ముఖముగల ఆ వైదేహిని చూచినవెంటనే నీవు మన్మథ బాణములతాకిడికి లోనగుదువు. (కామపరవశుడవగుదువు.) నీవు ఆమెను భార్యగా జేసికొనదలచినచో శ్రీరాముని జయించుటకు ముందడుగు వేయుము. (బయలుదేఱుము.) (21-22)

ఓ రాక్షసరాజా! ఆశ్రమవాసి, క్రూరుడు ఐన ఆ రాముని వధించి, ఆ విధముగా ఖరదూషణాది రాక్షసులఆత్మలకు శాంతిని గూర్చుము. నీ నిశితములైన బాణములచే మహారథులైన రామలక్ష్మణులను హతమార్చుము. అనాథయైన సీతతో నీ ఇష్టానుసారము సుఖింపుము. (23-24)

ఓ రాక్షసరాజా! రావణా! నా ఈసూచనలు నీకు నచ్చినచో ఎట్టి సందేహములనూ పెట్టుకొనక నేనుచెప్పినట్లు చేయుము. ఓ ప్రభూ! నీ బలపరాక్రమములను సమీక్షించుకొని, సర్వాంగసుందరియైన సీతను నీభార్యను గావించుకొనుటకై బలవంతముగా ఆమెను అపహరించుకొని రమ్ము.(25-26)

ఓ రాజా! శ్రీరాముడు సూటిగా 'రివ్వున' దూసికొనిపోగల తనవాడిబాణములచే జనస్థానమునందలి ఖరదూషణాది సమస్తరాక్షసవీరులను సంహరించియున్నాడు గదా! ఆ విషయమును ఒకసారి జ్ఞప్తికి దెచ్చుకొని, నీ కర్తవ్యమును నిర్ణయించుకొనుము. (27)

35. ముప్పదిఐదవసర్గము

శూర్పణఖ చెప్పిన మాటలను విన్న పిమ్మట రావణుడు సీతాదేవిని అపహరించుకొని వచ్చుటకై నిశ్చయించుట - వెంటనే అతడు రథమును అధిరోహించి, సముద్రతీర దృశ్యములను గాంచుచు మారీచుని ఆశ్రమమునకు చేరుట

అనంతరము రావణుడు భయకారణముగా గగుర్పాటును గూర్చెడి శూర్పణఖ వచనములను విని సభలోనున్న మంత్రులతో చర్చించి, తన కర్తవ్యమును నిర్ణయించుకొనెను. పిదప అతడు మంత్రులను పంపివైచి తన అంతఃపురమున ప్రవేశించెను. (1) తదుపరి రావణుడు కర్తవ్యమును స్వయముగా నిర్ణయించుకొనెను. సీతను అపహరించుటలో గల గుణదోషములనుగూర్చి తర్కించుకొనెను. తనబలమును శ్రీరాముని బలముతో పోల్చుకొని, కడకు సీతాపహరణమునకే నిశ్చయించుకొనెను, అనంతరము అశ్వశాలకు చేరెను.(2-3)

ఆ రాక్షసరాజు రహస్యముగా అశ్వశాలలో ప్రవేశించిన పిమ్మట 'రథమును సిద్ధపఱచుము' అని సారథిని ఆదేశించెను. (4)

ఆ సారథి కార్యనిర్వహణమునందు కడుసమర్థుడు. రావణుడు ఇచ్చిన ఆజ్ఞను అనుసరించి, అతడు ఆయన అభిమతము మేరకు ఒక శ్రేష్ఠమైన రథమును క్షణములో సిద్ధముచేసెను. ఆ బంగారురథము యజమాని కోరికప్రకారము పయనింపగలదు. అది రత్నఖచితమైనది, దానికి పూన్చిన గుఱ్ఱములు బంగారు జీనులతో, పిశాచాకారములుగల ముఖములతో ఒప్పుచుండెను. కుబేరునిసోదరుడు, సకలైశ్వర్య సంపన్నుడు ఐన రావణుడు మేఘగర్జనవలె ధ్వనిచేయునట్టి ఆ రథమునెక్కి సముద్రతీరమునకు చేరెను. (5-7)

రావణుడు తెల్లని వింజామరలచే సేవింపబడుచుండును. ఆయన రాజచ్ఛత్రము స్వచ్ఛమై తెల్లని కాంతుల నీనుచుండును. ఆ దశాననుని తేరు నీలవైడూర్యములవలె నిగనిగలాడు చుండును. అతడు ఇరువదిబాహువులతో, పదికంఠములతో ఒప్పుచు రాజచిహ్నములతో అద్భుతాకారమున కన్పట్టుచుండును. అతడు దేవతలకు శత్రువు, మునీంద్రులను హింసించుచుండువాడు. పర్వతశిఖరములవలె పదితలలు గలవాడు. యజమాని ఇష్టానుసారము పయనించునట్టి ఆ రథముపై ఆ రాక్షసేశ్వరుడు ఎక్కెను. అతడు తెల్లకొక్కెరలతో ఆవృతమైన మేఘమువలె విద్యుత్కాంతులను విరజిమ్ముచు గగనమార్గమున సాగిపోవుచుండెను. (8-10)

మహావీరుడైన రావణుడు పర్వతపంక్తితోగూడిన సాగర తీరమునకు జేరి, అచటి మనోహరదృశ్యములనన్నింటిని అవలోకింపసాగెను. ఆ తీరమున పూవులతో, పండ్లతో నిండిన వేలకొలది వృక్షములు విరాజిల్లుచుండెను. నలుదిక్కుల యందును చల్లని మధురజలములతో నిండియున్నసరస్సులు, చూడముచ్చటైన వేదికలతో ఒప్పుచున్న విశాలములైన ఆశ్రమములు అలరారుచుండెను. అచట అరటితోటలు, కందిపైరులు, కొబ్బరిచెట్లు, బాగుగాపుష్పించినమద్దివృక్షములు, తాటిచెట్లు, కానుగచెట్లు శోభిల్లుచుండెను. (11-13)

వేలకొలదిగా గల నాగులు, గరుడపక్షులు, గంధర్వులు, కిన్నరులు బ్రహ్మమానసపుత్రులైన వైఖానసులు, మాషగోత్రజులు, వాలఖిల్యులు, అమృతకిరణములను పానము చేయునట్టి దేవతలు, ఆహారనియమములను పాటించునట్టి మహర్షులు, జితేంద్రియులైన సిద్ధులు, చారణులు మొదలగువారితో ఆ తీరప్రదేశములు శోభిల్లుచుండెను.(14-15)

దివ్యములైన ఆభరణములను, పూలమాలలను ధరించెడివారు, చక్కని రూపసంపదగలవారు, ఆటపాటలలో అభిరుచిగలవారు, అందు ఆఱితేఱినవారు ఐన వేలకొలది అప్సరసలు అచట విహరించుచుందురు. ఆ తీరము నందంతటను దివ్యాంగనలసౌందర్యశోభలు వెల్లివిరియు చుండెను, అమృతపానముచేసెడి దేవతలు, దానవులు అచట సంచరించుచుందురు. (16-17)

హంసలు, క్రౌంచపక్షులు, కప్పలు, బెగ్గురుపిట్టలు ఆ ప్రదేశమునందుఅంతటను వ్యాపించి, కోలాహల మొనర్చుచున్నవి. ఆ తీరమున వైడూర్యములనుబోలిన శిలలు సాగరతరంగముల తాకిడికి నునుపుదేలి రమ్యముగా కన్పట్టుచున్నవి. (18) కుబేరుని తమ్ముడైన రావణుడు గగనమార్గమున పయనించుచుండగా ఆయనకు దారిలో విశాలమైన తెల్లని విమానములు కన్పించెను. అవి దివ్యములైన మాలలతో అలంకరింపబడియుండెను. వాటియందు వాద్యగీత నాదములు విన్పించుచుండెను. ఆ విమానములు తపోమహిమచే లోకములనే జయించిన మహాపురుషులకు చెందినవి. అవి ఎచటికైనను స్వేచ్ఛగా పయనింపగలవు. ఆ రాక్షసప్రభువు ఆ మార్గమున గంధర్వులను, అప్సరసలను తిలకించెను.(19-20)

అతడు మార్గమధ్యమున వేలకొలది చందనవనములను గాంచెను. ఆ వృక్షములనుండి ద్రవపదార్థములు స్రవించు చుండెను. అవి సువాసనలను విరజిమ్ముచు హాయిని గొల్పునవియై యుండెను. ప్రశస్తములైన అగరువనములను, సువాసనలను గుబాళింపచేయునట్టి మధురఫలములుగల శ్రేష్ఠములైన తక్కోలవృక్షముల ఉపవనములను, విరబూసిన

కానుగచెట్లను, మఱియు పూబొదలను, తేమలేని ముత్యములరాసులను, అతడాతీరమున జూచెను. (21-23)

శంఖములరాసులను, పగడములకుప్పలను, వెండిబంగారు వన్నెలతో విరాజిల్లుచున్నపర్వత శిఖరములను అతడు అంతటను గాంచెను. (24) ఆ రావణుడు కనువిందుగావించు సెలయేళ్లను, స్వచ్ఛముగానున్న మడుగులను జూచెను. ఇంకను అతడు ధనధాన్యములతో తులతూగుచున్న నగరములను గాంచెను. అవి వనితామణులతోడను, గజాశ్వరథములతోడను నిండియుండెను. అంతటను సమతలముగలిగి, సుందర దృశ్యములతో ఒప్పుచు, పిల్లగాలులచే హాయినిగొల్పుచు స్వర్గతుల్యమై విలసిల్లుచున్న సముద్రతీరమును అతడు సంతోషముతో తిలకించెను. (25-26) ఇట్లు కొంతదూరము పయనించిన పిమ్మట అతడు మేఘసమూహమువలె ఒప్పుచున్న ఒక మఱ్ఱివృక్షమును జూచెను. దానిచుట్టును ఋషీశ్వరులు చేరియుండిరి. దానికొమ్మలు అన్నివైపులను నూఱు యోజనములవఱకు వ్యాపించియుండెను. (27)

మహాబలశాలియైన గరుత్మంతుడు ఒకానొకప్పుడు ఒకమదపుటేనుగును, పెద్దశరీరముగల ఒక తాబేటిని దీసికొని భక్షించుటకై ఆ చెట్టుకొమ్మపై చేరెను. బలమైన తొక్కలుగలవాడును, మిగుల వేగముగలవాడును ఐన ఆ పక్షిరాజుయొక్క బరువునకు ఆగలేక దట్టముగా ఆకులుగల ఆ మఱ్ఱిచెట్టుకొమ్మ విఱిగెను. (28-29) ఆ వటవృక్షముక్రింద వైఖానసులు, మాషగోత్రజులు, వాలఖిల్యులు, సూర్య కిరణములను ఆస్వాదించెడివారు, బ్రహ్మపుత్రులు, యజ్ఞహోమ ధూమములను ఆహారముగా గొనువారు, ఐన ఋషీశ్వరులు చేరియుండిరి. అంతట గరుడుడు వారిపై దయ జూపి, ఒక పాదముతో నూఱు యోజనముల వఱకు వ్యాపించియున్న ఆ శాఖను, మరొక పాదముతో గజకూర్మములను పట్టుకొని వేగముగా వెళ్లిపోయెను. పిమ్మట ధర్మాత్ముడైన ఆ గరుత్మంతుడు పయనించుచునే ఆ గజకచ్ఛపముల మాంసములను భక్షించెను. పిమ్మట అతడు ఒక కిరాతగ్రామమును సమీపించెను. అచట మునులను హింసించునట్టి కిరాతులను ఆ కొమ్మతో కొట్టి చంపి, అతడు అచటి మహర్షులను కాపాడి మిక్కిలి సంతోషించెను.(30-33)

అతడు విజయోత్సాహమును పొంది, రెట్టింపు పరాక్రమముతో అమృతమును గొనివచ్చుటకై నిశ్చయించు కొనెను. అమృతము ఇంద్రునిభవనమున రక్షింపబడుచుండెను. అందువలన అతడు ఇనుపగవాక్షమును ఛేదించుకొని, రత్నమయమైన గృహమును పడగొట్టి, ఆ అమృతమును దీసికొని వచ్చెను. గరుత్మంతుడు ఒక కొమ్మను విఱుగగొట్టగా మిగిలియున్న ఆ మఱ్ఱిచెట్టు మహర్షులకు నీడనిచ్చుచు 'సుభద్రము' అను పేరుతో ప్రసిద్ధిగాంచెను. రావణుడు ఆ వృక్షమును దర్శించెను. (34-36)

రావణుడు నదీపతియైన సముద్రముయొక్క ఆవలి తీరమునకు చేరి అచట రమ్యమై, ప్రశాంతముగా నున్న పవిత్రవనమునందు ఒక ఆశ్రమమును జూచెను, అచట కృష్ణాజినమును ధరించి నారచీరలను దాల్చి, జటాధారియై, ఆహారనియమములను పాటించుచు జీవించుచున్న 'మారీచుడు' అను రాక్షసుని దర్శించెను. అంతట ఆ రాక్షసుడు రావణునకు స్వాగతమర్యాదలను నెఱపి, దివ్యములైన వివిధభోగ్యవస్తువులతో అతనిని విధ్యుక్తముగా అర్చించెను. పిమ్మట ఆ మారీచుడు స్వయముగా అతనిని అన్నపానీయములతో గౌరవించి, అతనితో అర్థయుక్తముగా ఇట్లు నుడివెను. (37-40)

"ఓ రాక్షసరాజా! లంకయందు అందఱును కుశలమేగదా! మఱల ఒంటరిగా వెంటనే నీవు ఇచటికి ఎందులకు వచ్చితివి?" మారీచుడు ఇట్లు ప్రశ్నింపగా వాక్చతురుడైన రావణుడు మారీచునితో ఇట్లు పలికెను. (41-42)

* * *

36. ముప్పదిఆఱవసర్గము

'సీతాపహరణ విషయమున తోడ్పడుము' అని రావణుడు మారీచుని కోరుట – అప్పుడతడు ఆందోళనకు లోనగుట

"ఓ మారీచుడా! నేను నుడువబోవు మాటలను ఆలకింపుము. నేను ఆపదలలో చిక్కుకొనియున్నాను. ఇక నాకు నీవే దిక్కు. (1)

నా సోదరుడైన ఖరుడు, భుజబలశాలియైన దూషణుడు, నా తోబుట్టువైన శూర్పణఖ, మాంసభక్షకుడు, మిగుల పరాక్రమవంతుడు ఐన త్రిశిరాసురుడు, గుఱి తప్పని యోధులైన అసంఖ్యాక రాక్షసవీరులు, ఇంకను తదితరరాక్షసులు నా ఆదేశానుసారము జనస్థానమునందు స్థిరనివాసము కలిగియున్న విషయమును నీవు ఎఱుగుదువు గదా! ఆ మహారణ్యమునందు తమ తపోవిధులను నిర్వర్తించుకొను మునులకు ఆటంకములను కల్గించుచు, రాక్షసులు వారిని బాధించుచుందురు. (2-4) ఘోరములైన కార్యముల నొనర్చువారు, ఖరునిమనస్సును ఎఱిగి ప్రవర్తించువారు, అస్త్రవిద్యలో లక్ష్యసిద్ధిని సాధించినవారు, జనస్థాననివాసులు

ఐన పదునాలుగువేల మంది రాక్షసశూరులు రణరంగమునందు సర్వసన్నద్ధులై శ్రీరామునితో యుద్ధమునకు తలపడిరి.(5-6)

వివిధములగు ఆయుధములను ప్రయోగించుటలో ఆఱితేఱిన ఖరుడుమున్నగు రాక్షసప్రముఖుల యొక్క కవ్వింపుల కారణముగా శ్రీరాముడు రోషావేశపరుడై, సమరభూమియందు ఎట్టిపరుషవాక్యములను పలుకక వెంటనే తనధనుర్బాణములకు పనిచెప్పెను. (7) మనుష్యమాత్రుడైన శ్రీరాముడు యుద్ధరంగమున నిలిచి, ప్రయోగించిన తీక్ష్ణములైన బాణముల ధాటికి పదునాలుగువేలమంది మన రాక్షసయోధులు మట్టిగఱచిరి. ఆ సమరమున ఖరుడు నిహతుడాయెను, దూషణుడు నేలకొఱిగెను. త్రిశిరుడు మృత్యువాతబడెను. దండకారణ్యవాసులు భయరహితులైరి. (8-9)

ఆ రాముడు క్రుద్ధుడైన తండ్రిచేత వెడలగొట్టబడి, భార్యాసహితుడై వనములకు చేరెను. మనసైన్యములను హతమార్చిన ఆ క్షత్రియాధమునకు ఇక ఆయువు మూడినట్లే, అతడు శీలములేనివాడు, కఠిన హృదయుడు, తీక్ష్ణస్వభావము గలవాడు, మూర్ఖుడు, లోభి, ఇంద్రియ నిగ్రహములేనివాడు, ధర్మమును త్యజించినవాడు. అధర్మపరుడు, ప్రాణులకు కీడుతలపెట్టెడివాడు.[1] (10-11) ఎట్టి వైరకారణముగూడ లేకుండ (అకారణముగా) ఆ రాముడు తనబలమును జూచుకొని, నా సోదరి శూర్పణఖ యొక్క ముక్కుచెవులను కోసి, ఆమెను విరూపను గావించెను. అందువలన దివ్యాంగనవలె సౌందర్యవతియైన అతని భార్యయగు సీతను జనస్థానమునుండి బలవంతముగా తీసికొని వచ్చెదను. ఈ విషయమున నీవు నాకు సహాయపడవలెను. (12-13)

ఓ మహావీరుడా! నాకు కుడిభుజమువంటివాడవైన నీవు అండగా నా ప్రక్కన నిలిచియున్నచో, కుంభకర్ణాదులైన నా సోదరులు తోడుగానున్నచో యుద్ధరంగమున సమస్త దేవతలను నేను లక్ష్యపెట్టను. ఓ మారీచుడా! అందువలన నీవు నాకు సహాయకుడవై యుండుము. నీవు సర్వసమర్థుడవు, పరాక్రమము నందును, యుద్ధము చేయుటయందును, సమరోత్సాహము నందును నీవు సాటిలేనివాడవు. పైగా ఉపాయశాలివి, మహావీరుడవు, పలువిధములగు మాయలను పన్నుటలో ఘటికుడవు. అందువలన ఈ కార్యమును సాధించుటకై నేను నీ కడకు వచ్చితిని. (14-16)

ఈ సందర్భమున నీవు సహాయపడవలసిన పద్ధతిని తెల్పెదను. శ్రద్ధగా వినుము. తెల్లనిచుక్కలుగల చిత్రమైన ఒక బంగారులేడిరూపమును పొంది, ఆ రాముని ఆశ్రమమున సీతయెదుట సంచరింపుము. అద్భుతమైన నీ మృగరూపమును జూచి, ఆమె మిగుల మోజుపడును. వెంటనే 'ఈ బంగారులేడిని తెచ్చియిండు' అని ఆమె రామలక్ష్మణులను కోరును. అప్పుడు వారు దూరముగా వెళ్లిపోగా ఆశ్రమమున ఒంటరిగానున్న సీతను నిరాటంకముగా అవలీలగా చంద్రకాంతులను రాహువువలె హరించెదను. (17-20) అంతట రాముడు భార్యావియోగకారణమున క్రుంగి కృశించిపోవును. అప్పుడు నేను తిరుగులేని మనోబలముతో నిస్సంశయముగా అతనిని దెబ్బతీయగలను (వధింపగలను). (21)

శ్రీరామునిపేరును వినినంతనే బుద్ధికుశలుడైన మారీచుడు భయముతో వణికిపోయెను. అతనిముఖము వాడిపోయెను. పెదవులతడి ఆఱిపోయెను. అతడు ఎండినపెదవులను నాలుకతో తడుపుకొనుచు, తెప్పపాటులేక గ్రుడ్లప్పగించి చూచుచు మృతప్రాయుడయ్యెను. అతడు మిగుల ఆర్తుడై రావణుని వైపు చూడసాగెను. (22-23)

ఆ మారీచుడు ఇంతకుముందే మహావనమునందు (మహావనములకు మధ్యనగల విశ్వామిత్రుని ఆశ్రమమునందు) శ్రీరాముని పరాక్రమమును రుచిచూచి యుండెను. అందువలన అతనిమనస్సు భయాందోళనలకు గుఱియయ్యెను. కనుక అతడు రావణునకు నమస్కరించి, అతనికిని, తనకును మేలు చేకూర్చునట్టి వాస్తవవిషయములను ఇట్లు పలికెను. (24)

* * *

1) శ్రీరామునిగూర్చి రావణుడు పలికిన మాటలలో పైకి నిందించుచున్నట్లు కనబడుచున్నను వాస్తవముగా అందు ప్రశంసలే ద్యోతకములగుచున్నవి.
పిత్రానిరస్తః = కైకేయీవరదానమోహితేన పిత్రా ప్రార్థితస్సన్ వనమాగతః = కైకేయికి ఇచ్చిన వరములలో చిక్కుకొనిన తండ్రిచేత అర్థింపబడి వనములకు వచ్చినవాడు.
సభార్యః = సభాయామ్ ఆర్యః = సభ్యః = సభలో పూజ్యుడు, క్షీణజీవితః = క్షీణాః (ఖరాదీనాం) జీవితాః యేన సః = ఖరాదులజీవితములను క్షీణింపజేసినవాడు, క్షత్రియాన్పాతిఇతి క్షత్రియపః, సచా-సౌ అంసనశ్చ = శత్రునాశకః = క్షత్రియులను రక్షించువాడు, శత్రువులను నశింపజేయువాడు, దుశ్శీలః = అశీలః = అత్యంతసుశీలః = సదృత్తః = సత్ప్రవర్తన కలవాడు. కర్కశః = కఠినః శత్రువిషయే = శత్రువులయెడ కఠినముగానుండువాడు, తీక్ష్ణ = కార్యేషు అనలసః = కార్యశూరుడు, అమూర్ఖః = మూర్ఖుడుకానివాడు – వివేకి, అలుబ్ధః = లుబ్ధుడు కానివాడు, = త్యాగి, జితేంద్రియః = ఇంద్రియములను జయించినవాడు, త్యక్తధర్మః = త్యక్తాః విరుద్ధాః ధర్మాః యేన సః = శాస్త్రవిరుద్ధములైన ధర్మములను త్యజించినవాడు, అధర్మాత్మా = అత్యంత ధర్మాత్మా = మిక్కిలి ధర్మాత్ముడు, భూతానామ్ అహితే అరతః = సర్వభూతదయాపరః = సమస్త ప్రాణులయెడ దయగలవాడు. – గోవిందరాజీయ వ్యాఖ్య

37. ముప్పదిఏడవసర్గము

మారీచుడు శ్రీరాముని ఉదాత్తగుణములను గూర్చి రావణునకు వివరించుట - 'సీతాపహరణయత్నమును మానుకొనుము' అని అతడు ఆ లంకాధిపతికి హితవు పలుకుట

ఆ రాక్షసరాజు పలుకులను విని, మాటనేర్పరియు, ప్రజ్ఞావంతుడును ఐన మారీచుడు అతనితో ఇట్లు నుడివెను.(1)

"ఓ రాజా! ఆపదలు వచ్చి పడినప్పుడును యజమానియొక్క హితాహితములను పట్టించుకొనక, ఆయనకడ ప్రాపకమును సంపాదించుటద్వారా తాము లాభపడుటకై ఇచ్చకపుమాటలాడువారు ఈ లోకమున కోకొల్లలు. తాత్కాలికముగ అప్రియముగా కన్పట్టినను దీర్ఘకాలము మీద (మున్ముందు) యజమానికి మేలు గూర్చెడి మాటలను పలికెడువారే ఉండరు. పలికినను వినెడువారును అరుదు.(2)

ఓ ప్రభూ! నీకు సరియైన గూఢచారులు లేరు. నీవు చపలుడవు. కనుక మహావీరుడైన శ్రీరామునిగూర్చి నిజముగా నీవు ఏ మాత్రము తెలిసికొనలేకున్నావు. అతడు సద్గుణములకు నిధి, బలపరాక్రమముల విషయమున అతడు ఇంద్రవరుణులతో సమానుడు. (3) నాయనా! నీవు సీతను అపహరించికొనివచ్చినచో ఈ లోకమునందలి రాక్షసులందఱును క్షేమముగా ఉందురా? (ఉండరు.) శ్రీరాముడు కుపితుడై ఈ రాక్షసలోకమును నిర్మూలింప కుండునా? (నిర్మూలించును.) జానకీదేవి నీ ప్రాణములను హరించుటకై పుట్టలేదు గదా! (అందులకే పుట్టినది.) సీతాదేవి కారణముగా నాకును ఆపద వాటిల్లదుగదా! (వాటిల్లుతీరును.) కామప్రవృత్తిగల నీవంటి నిరంకుశ ప్రభువును పొందినందులకు లంకానగరమునకును, అందలి సమస్తరాక్షసులకును, కడకు నీకును చేటు కలుగకుండునా? (కలుగుట నిశ్చయము.)(4-6)

నీవంటి కామాతురుడు, దుష్టస్వభావముగలవాడు, పాపపులాలోచనలుగలవాడు, మతిలేనివాడు ఐన రాజు తాను నశించుటయేగాక, తనబంధుమిత్రులకును, దేశ ప్రజలందఱికిని వినాశనమును తెచ్చిపెట్టినవాడగును. (7)

కౌసల్యాసుతుడైన శ్రీరాముడు తండ్రిచే వెడలగొట్టబడలేదు, ఏవిధముగను అతడు ధర్మమార్గమును తప్పడు. అతడు లోభికాడు, ఉదారుడు, సచ్ఛీలుడు, ఉత్తమక్షత్రియుడు, ధర్మగుణశోభితుడు ధనుర్ధారులలో శ్రేష్ఠుడు, పరాక్రమశాలి. క్రౌర్యమును ఎఱుగనివాడు, సమస్తప్రాణులయొక్క హితమునకే పాటుపడుచుండువాడు. (8-9)

నాయనా! సత్యసంధుడైన దశరథుడు కైకేయియొక్క కుతంత్రములలో చిక్కుకొనుట గమనించి, ఆయన మాటను నిలబెట్టుటకై శ్రీరాముడు తానుగా వనములకు వచ్చెను.కైకేయికి ప్రియమును గూర్చుటకును, తండ్రివాగ్దానమును నెఱవేర్చుటకును అతడు దండకారణ్యమున ప్రవేశించెను. (10-11)

రావణా! శ్రీరాముడు కఠినాత్ముడు కాడు, సకలవిద్యా విశారదుడు. ఇంద్రియనిగ్రహముగలవాడు, రామునిగూర్చి నీవు వినినదంతయును, పలికినవన్నియును అసత్యములు. ఆ సత్పురుషునిగూర్చి నీవు ఇట్లు పలుకదగదు. అతడు ధర్మస్వరూపుడు, నిరుపమాన పరాక్రమశాలి, దేవతలకు ఇంద్రునివలె అతడు సమస్తలోకములకును ప్రభువు.(12-13)

శ్రీరామునిభార్యయగు సీతాదేవియొక్క పాతివ్రత్యమే ఆమెకు భద్రకవచము. సూర్యకాంతివలె ఆమెను హరించుట అసాధ్యము. అట్టి సీతను బలవంతముగాగొనివచ్చుటకై నీవు ఎట్లు సాహసించుచున్నావు? (14) శ్రీరాముడనెడి అగ్నికి మెఱయుచున్న శరములే జ్వాలలు, ధనుర్బాణములను ధరించిన శత్రువులే దానికి ఇంధనములు. అందువలన అది తేటిపాఱజూడరానిది. కనుక రణభూమి యందు సాహసపరాక్రమములతో ప్రజ్వలించుచున్న ఆ రామాగ్నిని దరిజేరుటకును నీకు అశక్యము. (15)

నాయనా! రావణా! శ్రీరాముడు నీపాలిటి యముడు (మృత్యుదేవత) ఎక్కుపెట్టబడిన రామునియొక్క ధనుస్సే శత్రువులను కబళించుటకై తెఱచుకొని నిప్పులు గ్రక్కుచున్న ఆ మృత్యుదేవతముఖము, శరములే కోపోద్రిక్తమైన ఆ మృత్యుముఖమునుండి వెలువడిన మంటలు, చాపమే (ఆ మృత్యుదేవత యొక్క) పాశము, కావున నీ రాజ్యమును, సుఖమును, కడకు నీజీవితమును బలిగావించుటకై, శత్రుసైన్యములను చీల్చిచెండాడునట్టి అజేయపరాక్రముడైన శ్రీరాముడనెడి యముని దరిజేరుట నీకు తగదు. (16-17)

శ్రీరాముని బలపరాక్రమములు ఊహింపశక్యముగానివి (సాటిలేనివి). జానకి ఆయన అర్ధాంగి. రాముని చాపమునే ఆశ్రయించియున్న (శ్రీరాముని రక్షణలోనున్న) ఆమెను అపహరించుట నీకు కాని పని. (18)

పురుషోత్తముడైన శ్రీరాముడు సింహమునకువలె విశాలమైన వక్షఃస్థలముగలవాడు. (సింహపరాక్రముడు.) ఆయన భార్యయైన సీతాదేవి ఆయనకు ప్రాణములకంటెను ప్రియమైనది, నీడవలె ఆయనను అనుక్షణము అనుసరించి యుండునది. సౌందర్యరాశియు, మిగులతేజోమూర్తియైన శ్రీరాముని ధర్మపత్నియు ఐన ఆ అయోనిజను ఉవ్వెత్తుగా పైకెగయుచున్న అగ్నిజ్వాలనువలె హరించుట నీకు అసాధ్యము. (19-20)

ఓ రాక్షసప్రభూ! వ్యర్థముగా నీవు సీతాపహరణమునకు

పూనుకొనుటవలన కలుగు ఫలమేమి? రణరంగమున నీవు శ్రీరాముని కంటబడినచో ఆ క్షణముననే నీ జీవితము ముగిసినట్లు తలంపుము. మిగుల దుర్లభమైన ఈ రాజ్యమును, సుఖమయమైన నీ జీవితమును కలకాలము అనుభవింప దలచినచో శ్రీరామునితో విరోధము పెట్టుకొనకుము.(21-22)

ఓ రాక్షసరాజా! ధర్మాత్ములైన విభీషణాదులతోడను, ముఖ్యులైన మంత్రులందఱితోడను లోతుగా చర్చించిన పిమ్మటనే నీవు ఒక నిశ్చయమునకు రమ్ము. ఇట్లు పూనుకొనుటలోగల మంచిచెడ్డలనుగుఱించి, బలాబలములను గూర్చి ఆలోచించుకొనుము. నీబలమును, శ్రీరాముని పరాక్రమమును యథార్థముగా ఎఱుంగుము. దీనివలన నీకు కలిగెడి మేలును, కీడును గుర్తెఱింగి, తగినట్లు నడచుకొనుట మంచిది. (23-24)

ఓ రాక్షసరాజా! 'నీవు కోసల రాజకుమారుడైన శ్రీరామునితో యుద్ధమునకు తలపడుట యుక్తము (సరి)కాదు'- అని నేనైతే తలంతును. అంతేగాక నేను నీకు మఱియొక విషయమును నుడివెదను వినుము. అది నీకు మేలైనది, తగినది, యుక్తమైనది. (25)

* * *

38. ముప్పదిఎనిమిదవసర్గము

మారీచుడు తన పూర్వానుభవమును అనుసరించి, బాల్యమునందే శ్రీరామునిలోగల బలపరాక్రమములను గూర్చి రావణునకు వివరించుట - సీతాదేవిని అపహరించినచో సర్వవినాశము తప్పదని హెచ్చరించుట

నేను ఒకానొకప్పుడు పర్వతసమానమైన శరీరము గలిగి, వేయి ఏనుగుల బలముగలవాడనై, పరాక్రమ గర్వముతో ఈ భూమిపై సంచరించుచుంటిని. నల్లనిమేఘమువలె ఒప్పుచు మేలిమిబంగారు కుండలములను, కిరీటమును ధరించి, పరిఘ అను ఆయుధమును చేతబట్టి, దండకారణ్యమున ఋషుల మాంసములను భక్షించుచు తిరుగసాగితిని. (1-2)

అంతట ధర్మాత్ముడైన విశ్వామిత్రమహాముని నాకు భయపడి, ఒకానొకనాడు స్వయముగా దశరథ మహారాజుకడకు వెళ్లి ఇట్లు విన్నవించుకొనెను. (3)

"ఓ మహారాజా! నేను యజ్ఞములను నిర్వహించెడి సమయములలో మారీచుడొనర్చెడి ఆగడములకు నేను మిగుల భయగ్రస్తుడనై యున్నాను. ఇప్పుడు నన్ను శ్రీరాముడే కాపాడవలెను." (4) మహానుభావుడైన విశ్వామిత్రమహర్షి ఇట్లు పలికిన పిమ్మట ధర్మాత్ముడైన దశరథమహారాజు ఆయనకు ఈ విధముగా ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. (5)

"శ్రీరాముడు పన్నెండేండ్ల పసిబాలుడు,[1] పైగా అస్త్రవిద్యలలో ఆఱితేఱినవాడు కాడు. మీరు కోరినచో నేను నా సైన్యముతో అచటికి రాగలను. ఓ మునీశ్వరా! నేను స్వయముగా చతురంగబలములతో అచటికి వచ్చి మీ కోరికను అనుసరించి, మీ శత్రువులైన ఆ నిశాచరులను వధించెదను." (6-7)

ఆ మహారాజుపలుకులను విన్న పిమ్మట విశ్వామిత్రమహర్షి ఆయనతో ఇట్లనెను. "ప్రభూ! ఆ రాక్షసునిఆగడములను అరికట్టుటకు శ్రీరాముడుమాత్రమే సమర్థుడు, మఱి లోకమునందలి ఏ ఇతరబలములకును శక్తి చాలదు. రాజా! యుద్ధములలో నీవు దేవతలనుగూడ ఆదుకొనియుంటివి. నీవు చేసిన ఘనకార్యములు ముల్లోకములలోను ఖ్యాతికెక్కినవి. నీ మహాసైన్యము సమర్థవంతమైనదే. ఓ పరంతపా! దానిని ఇక్కడనే యుండనిమ్ము. శ్రీరాముడు బాలుడేయైనను మిగుల పరాక్రమశాలి, ఆ రాక్షసుని నిగ్రహించుటకు అతడే సమర్థుడు. కనుక నేను శ్రీరాముని నావెంట తీసికొని వెళ్లెదను. నీకు శుభమేయగును." (8-11) ఆ విశ్వామిత్ర మహాముని ఇట్లు పలికి, పరమప్రీతితో రాజకుమారుని వెంటనిడుకొని, తన ఆశ్రమమునకు చేరెను. పిమ్మట ఆ మహర్షి దండకారణ్యమునందలి తనఆశ్రమమున యజ్ఞదీక్షను గైకొనెను. అప్పుడు శ్రీరాముడు తనఅద్భుతమైన ధనుస్సును చేతబట్టి, టంకారమొనర్చుచు, యజ్ఞరక్షణకై సర్వసన్నద్ధుడై నిలిచెను. (12-13)

ఆ సమయమున శ్రీరాముడు సర్వశుభలక్షణములు గలిగి, కిశోరదశయందే యుండెను. ఇంకను యౌవన మంకురింపలేదు. తామరరేకులవంటికన్నులు గల్గియున్న అతడు బ్రహ్మచర్య సూచకములైన ఏకవస్త్రమును, శిఖను ధరించియుండెను. అతడు ధనుర్ధారియై, బంగారు ఆభరణములను దాల్చి, తన అపూర్వశోభలతో ఉదయించుచున్న

1) బాలకాండమున 20వ సర్గయందలి 2వ శ్లోకమున దశరథుడు 'శ్రీరాముడు 16 సంవత్సరములలోపు వయస్సున ఉన్నవాడు (15 ఏండ్లు నిండినవాడు' అని తెలిపియుండెను. - కాని ఇచట మారీచుడు రావణునిమనస్సున భయము పుట్టించుటకై నాలుగు (4) సంవత్సరములు తగ్గించి తెల్పెను. 12 ఏండ్ల వయస్సుననే శ్రీరాముడు అంతటి పరాక్రమశాలియైయున్నప్పుడు ఇప్పుడు అతడు నిండుయౌవనములో ఇంకెంతటి బలశాలియైయుండును? అని తెల్పుటయే మారీచుని అభిప్రాయము.

బాలచంద్రునివలె ఒప్పుచు దండకారణ్యమును ప్రకాశింప జేయుచుండెను. (14-15)

నేను మేఘమువలె నల్లని శరీరముగలవాడనై, మేలిమి బంగారు కుండలములనుదాల్చి, అదే సమయమున ఆ ఆశ్రమముకడకు చేరితిని. నేను మిగులబలశాలినై యుండుటయేగాక, దేవతలచేతను చావులేకుండునట్లు వరములను పొందియుండుటచే మిక్కిలి గర్వితుడనై ఆయుధమునుచేబూనియుంటిని. అట్టినన్నుజూచి, శ్రీరాముడు ఏ మాత్రము చలింపక ధనుస్సును ఎక్కుపెట్టెను. (16-17)

శ్రీరాముని శౌర్యపరాక్రమములను ఎఱుంగక అజ్ఞానము వలన నేను 'ఇతడు బాలుడే గదా!' అని తలచి, ఆయనను సరకుగొనక, (లక్ష్యపెట్టక) త్వరత్వరగా విశ్వామిత్రుని యజ్ఞవేదికకడకు పరుగుపెట్టితిని. (18) ఇంతలో ఆ రఘువరుడు శత్రుసంహారకమైన ఒక వాడిబాణమును నాపై ప్రయోగించెను. ఆ బాణము యొక్క దెబ్బకు నేను నూఱుయోజనముల దూరమునున్న సముద్రములో పడిపోయితిని. నాయనా! రావణా! ఆ వీరుడు నన్ను హతమార్చుటకు సమర్థుడేయైనను అప్పుడు చంపదలంపక, ప్రాణములతో వదిలిపెట్టెను. ఆయన బాణవేగమునకు నెట్టివేయబడి, స్పృహలేనివాడనై గంభీరమైన సముద్రమున బడితిని- చాలకాలమునకు స్పృహవచ్చిన పిమ్మట తిన్నగా లంకకు జేరితిని. (19-21)

ఓ రావణా! ఆయన కృపవలన బ్రతికిబయటపడి, ఇప్పుడు ఇట్లుంటిని. బాలుడైన శ్రీరాముడు పూర్తిగా అస్త్రవిద్యలను నేర్వకున్నను ఎట్టి క్లిష్టకార్యములనైనను అవలీలగా చేయగలసమర్థుడు కనుక నాడు నా సహాయకులందఱును ఆ వీరుని చేతిలో నిహతులైరి. అందువలన నేను నిన్ను ఇట్లు వారించుచుంటిని. ఐనను ఆయనతో విరోధము పెట్టుకొన్నచో నీవు త్వరలోనే తీరని ఆపదలపాలగుట తథ్యము. (22-23) ఓ రాక్షసరాజా! సీతాదేవికొఱకై నీవు రామునితో యుద్ధమునకు సిద్ధమైనచో, భోగవిలాసములలో తేలియాడుచున్నవారును, సామాజికములైన ఉత్సవములలో నిమగ్నులైనవారును అగు రాక్షసులకు సంతాపమును, అనర్థములను తెచ్చిపెట్టినవాడవగుదువు. మఱియు హర్మ్యములతోడను, ప్రాసాదములతోడను బారులుతీరి, వివిధములగు రత్నములతో అలంకృతమై, కలకలలాడుచున్న లంకాపట్టణము సర్వనాశనమై పోవుటను నీవు చూడగలవు. (24-25)

పాపకృత్యములను ఏమాత్రమును చేయనట్టి పవిత్రులుసైతము పాపులను ఆశ్రయించి (కూడి)యున్నచో వారు ఇతరుల పాపములకారణముగా సర్పములతో నిండియున్న మడుగులలోగల చేపలవలె నశింతురు. (26)

సువాసనలనువెదజల్లెడి గంధములను పూసికొనినవారును, అమూల్యములైన ఆభరణములను అలంకరించుకొనినవారును అగు (సర్వైశ్వర్యములతో తులతూగుచు సుఖముగానున్న) రాక్షసులు నీవొనర్చిన దోషములకారణముగా నీవు చూచుచుండగనే నిహతులై పోవుదురు. (27) యుద్ధప్రమాదములో ఆలుబిడ్డలను కోల్పోయినవారును, దారాపుత్రులను కలిగియున్నవారును, రాముని చేతిలో చావగా మిగిలియున్నవారును ఐన రాక్షసులెల్లరును రక్షించెడివారు లేక (దిక్కులేనివారై) చెల్లాచెదరై దశదిశలకును పాఱిపోవుట నీకన్నులముందే జరుగును. (28) రావణా! నీబంగారులంక శ్రీరాముని శరపరంపరలకు ధ్వంసమైపోవును, అగ్నిజ్వాలలు చుట్టుముట్టగా, ఆ మంటలకు ఆహుతియై భవనములన్నియును మాడిమసియైపోవును. ఈ సంఘటనములన్నియును జరుగుచుండుటను నీవు చూడగలవు. ఇందులకు సందేహములేదు. (29)

ఓ రాజా! పరసతులను ఆసించుటకంటెమించిన పాపము మఱియొకటిలేదు. నీ అధీనములోనున్న వేలకొలది యువతులతో సుఖించుట నీకు మేలు. నీవు నీభార్యతో హాయిగానుండుము. నీకులమును, గౌరవమును, ఐశ్వర్యమును, రాజ్యమును, నీకు మిగుల ఇష్టములైన నీ ప్రాణములను కాపాడుకొనుము. నిన్నే నమ్ముకొనియున్న నీప్రియపత్నులతో, నీబంధుమిత్రులతో కలకాలము హాయిగా నుండదలచినచో శ్రీరామునియెడ అపరాధము చేయవలదు. (30-32)

ఓ రావణా! నీమేలు గోరి నేను ఇంతగా నివారించుచున్నను సీతాదేవిని బలవంతముగా అపహరించినచో నీ చతురంగ బలములన్నియును క్షీణించును, నీ ఆత్మీయులందఱును నశింతురు. కడకు నీవును శ్రీరామునిబాణములకు ఆహుతియై మృత్యువాతబడుదువు-" (33)

* * *

39. ముప్పదితొమ్మిదవసర్గము

మారీచుడు దండకారణ్యమునందు శ్రీరాముని బాణముల తీవ్రతను రుచిచూచిన తన మఱియొక పూర్వానుభవమును వివరించుచు 'సీతాపహరణముతగదు' అని రావణుని హెచ్చరించుట

ఓరావణా! నాటియుద్ధమున శ్రీరాముని అనుగ్రహముచే ఎట్టకేలకు సురక్షితుడనై ప్రాణములతో బయటపడి ఇట్లుంటిని. ఇప్పుడుగూడ (రాముని ప్రౌఢావస్థయందును) జరిగిన మఱియొకవృత్తాంతమును గూర్చి తెల్పెదను, సావధానముగా

వినుము. (1)

శ్రీరాముని వలన ఆ విధముగా ప్రాణాపాయస్థితికి లోనైనను నేను ఆయనయెడ విరోధభావమును మాత్రము వీడలేదు. ఒకనాడు మృగరూపమును దాల్చిన ఇద్దఱు రాక్షసులతోగూడి నేను దండకారణ్యమున ప్రవేశించితిని. నేను మాంసమును భక్షించెడి ఒక మహాక్రూర మృగరూపమును ధరించి, ఆ అడవియందు తిరుగసాగితిని. అప్పుడు నిప్పులు గ్రక్కుచున్న (భీకరమైన) నాలుకతో, దృఢమైన శరీరముతో, వాడియైన కోఱలతో మహాబలశాలినైయుంటిని. (2-3) ఆవిధముగా మిగుల భయంకరరూపమున నేను అగ్నిశాలలయందును, పవిత్రజలాశయ తీరములయందును, దివ్యవృక్షముల నీడలయందును తపమొనరించుచుండెడి మునీశ్వరులను హింసించుచు సంచరించుచుంటిని. (4)

దండకారణ్యమున ధర్మకార్యనిరతులైన తాపసులను చంపి, వారిరక్తమాంసముల భక్షించుచుండుటయే నా పనిగానుండెను. అట్లు క్రూరుడనై ఋషులమాంసములను దినుచు రక్తములను ద్రాగుచు, మదించినవాడనై ధర్మవిరుద్ధముగా ప్రవర్తింపసాగితిని. (5-6) నేను అట్లు తిరుగుచు ధర్మాత్ముడై, మునివేషముననున్న శ్రీరాముని, మహానుభావురాలైన సీతాదేవిని, అసహాయశూరుడైన లక్ష్మణుని సమీపించితిని. (7)

సమస్తప్రాణుల హితమును కోరెడివాడును, తాపసవృత్తిని అనుసరించి, ఆహారనియమములను పాటించువాడును, వనవాసియు అగు శ్రీరాముడు మిగులబలశాలియని యెఱింగియు 'ఇతడు తాపస వృత్తిలో ఉన్నాడు గదా! ఎవ్వరినీ హింసింపడుగదా!' అని భావించి, ఆయనను చులకన భావముతో చూచితిని. కాని ఆయనతో నాకుగల పూర్వవైరము గుర్తునకురాగా, ఆయన తీసిన దెబ్బను పదేపదే తలంచుకొనుచు, క్రుద్ధుడనై, వాడికొమ్ములుగల మృగరూపముతో బుద్ధిహీనుడనై, శ్రీరాముని చంపదలచి, ఆయనమీదికి దూకితిని. (8-9) అంతట శ్రీరాముడు ధనుస్సును ఎక్కుపెట్టి, ఆకర్ణాంతము బలముగా లాగి, శత్రుసంహారకములైన పదునైన మూడు బాణములను ప్రయోగించెను. అవి గరుత్మంతునివలె, వాయువువలె వేగముగా ధ్వనిచేయుచు సాగిపోవునవి, వజ్రాయుధమువలె తిరుగులేనివి, దుష్టులైన శత్రువులయొక్క రక్తములను రుచి చూచునట్టివి, వంగినకణుపులుగలవి, అట్లు ప్రయుక్తములైన ఆ మూడుబాణములును మమ్ములను వెంటాడినవి. (10-11)

ఇంతకుముందే నేను శ్రీరామునిపరాక్రమ ప్రభావమును ఎఱుగుదును, ఆయనశరముల తీవ్రతనుగూడ చవిచూచి యుంటిని. కనుక నేను మిక్కిలి భయకంపితుడనై అటునిటు తిరుగుచు ఆ బాణములను తప్పించుకొంటిని. కాని నాతోగూడియున్న ఆ ఇరువురు రాక్షసులును ఆ బాణముల దెబ్బకు నిహతులైరి. (12) ఎట్టకేలకు నేను మాత్రము శ్రీరాముని బాణములకు బలికాకుండ ప్రాణములతో బయటపడి, తిన్నగా ఈ ఆశ్రమమునకు చేరితిని. పిమ్మట పశ్చాత్తాపపడి మునుపటిదుష్కార్యములకు స్వస్తిచెప్పితిని. సదాచరణమునకు దిగితిని. మనోనిగ్రహముతో తపోనిష్ఠలో నిమగ్నుడనైతిని.(13)

వల్కలములను, జింకచర్మమును ధరించిన శ్రీరాముడే అప్పటినుండియు నాకు చెట్టునందును, పుట్టయందును కనబడుచున్నాడు. ధనుర్బాణధారియైన ఆమహామహుడు నాకు పాశహస్తుడైన యమునివలె గోచరించుచున్నాడు. ఓరావణా! (ఉన్నది రాముడొక్కడేయైనను) భయకంపితుడనైన నాకు వేలకొలది రాములున్నట్లు కన్పట్టుచున్నారు. ఆ అరణ్యము నందు ఎక్కడ చూచినను శ్రీరామునిరూపమే నాకు ప్రత్యక్షమగుచున్నది. ఓ రాక్షసరాజా! శ్రీరాముడు తన ఆశ్రమమునందే యున్నను ఇతరప్రదేశములయందును నాకు అతడే కన్పట్టుచున్నాడు. అంతేగాదు నిద్రలో స్వప్నమునందును ఆయనయే కనబడుచుండుటచే భయభ్రాంతుడనై కలవరపాటునకు లోనగుచున్నాను. ఓ రావణా! రామభయము పట్టుకొనిన నాకు రత్నములు, రథములు మొదలగు రకారాది పదములు వినబడినను నేను భయముతో వణకిపోవుచున్నాను. (14-17)

నేను ఆయన పరాక్రమప్రభావమును బాగుగా ఎఱిగినవాడను. ఆ రఘువీరుడు బలిచక్రవర్తిని గాని, రాక్షసవీరుడైన నముచినిగాని అవలీలగా చంపగలసమర్థుడు కావున నీవు ఆయనతో యుద్ధమునకు తలపడుట ఏమాత్రము తగదు. (18)

ఓ రాక్షసరాజా! నీకు చేవయున్నచో శ్రీరామునకు ఎదురుగా నిలిచి పోరుసల్పుము. లేనిచో ఖరాదులు నిహతులైన విషయమును మఱచిపొమ్ము. సీతను దొంగతనముగా అపహరించు ప్రయత్నమును మానుకొనుము. నీవు మఱల నన్ను చూడదలచినచో (నీవు బ్రతికియుండదలచినచో) రామునిగూర్చిన ప్రస్తావనయే చేయకుము. (19)

ధర్మకార్యనిరతులైన (సదాచారసంపన్నులైన) పెక్కుమంది సత్పురుషులు దుష్టసాంగత్యముచేయుటచే ఆ దుష్టులు చేసిన అపరాధములకారణముగా వారు సపరివారముగా నశించుచుండుట లోక ప్రసిద్ధము. కనుక ఓ నిశాచరా! సన్మార్గములోనున్న నేను నీవు చేసెడి దోషకారణముగా సర్వనాశనమగుదును. అయితే నీవు నీచేతనైనట్లు (నీకునచ్చినరీతిగా) చేసికొనుము. నేను మాత్రము ఈ విషయమున నిన్ను అనుసరింపను. (20-21) శ్రీరాముడు మహాపరాక్రమవంతుడు, మిగుల ప్రజ్ఞాశాలి, ఆయనబలము

నిరుపమానమైనది. కనుక నీవు సీతాపహరణమొనర్చినచో అతడు నీ రాక్షసులనందఱిని సంహరింపక మానడు (తప్పక సంహరించును.) (22)

జనస్థానమున నీ ప్రతినిధిగానున్న ఖరుడు శూర్పణఖ కారణముగా అనవసరముగా రామునిపై కయ్యమునకు కాలుదువ్వి, సర్వసమర్థుడైన రామునిచేతిలో హతుడయ్యెను. ఇందులో నిజముగా శ్రీరాముని దోషమేమో తెలుపుము. (23-24) నిక్షేమమును, నీబంధువులహితమును గోరి నేను ఇంతగా నుడువుచుంటిని. ఐనను నీవు నామాటలను పెడచెవినిబెట్టినచో యుద్ధరంగమున రివ్వున దూసికొని వచ్చు శ్రీరాముని బాణములధాటికి నీవు బంధుమిత్ర పరివారములతోగూడ నిహతుడవగుదువు. (25)

* * *

40. నలుబదియవసర్గము

రావణుడు మారీచుని హితవచనములను పెడచెవినిబెట్టుట - మాయలేడిగా మాఱి సీతను ప్రలోభపెట్టుట ద్వారా తనకు తోడ్పడుమని ఆదేశించుట - తన ఆజ్ఞను పాటింపనిచో తన చేతిలో చావుతప్పదని అతనిని హెచ్చరించుట

మారీచుడు రావణునితో పలికిన మాటలు యుక్తియుక్తము లైనవి, అతనికి ఎంతయు మేలుచేయునవి, అవి వినదగినవిగూడ. ఐనను మూర్ఖుడైన రావణుడు, ఆయువు మూడినవాడు ఔషధమును సేవింపనట్లు, ఆ మాటలను చెవికెక్కించుకొనలేదు. (1) అపాయరహితములైన హితవచనములను పలుకుచున్న ఆ మారీచునితో రావణుడు విధిప్రేరితుడై దురుసుగా ఇట్లు (మారీచుడు చెప్పిన దానికి భిన్నముగా) ప్రతికూల వచనములను పలికెను. (2)

"ఓ మారీచా! రాజుయొక్క మనస్సును ఎఱుగక నీవు పలికిన ఈ వచనములు అనుచితములు. ఈ మాటలన్నియును చౌటినేలలోనాటిన విత్తనములవలె నిష్ఫలములు (వ్యర్థములు.) పాపస్వభావము గలవాడు, మూర్ఖుడు, అందునా మానవమాత్రుడు ఐన శ్రీరాముని యుద్ధపరాక్రమమును దెలుపుచు పలికిన నీ వచనములు నన్ను ఏమాత్రమును భయపెట్టజాలవు. (వాటికి నేను భయపడను. అనగా నేను అతనితో యుద్ధమునకు వెనుకాడను, సీతాపహరణ ప్రయత్నమును విరమించుకొనను.) (3-4)

మూర్ఖురాలైన ఒక స్త్రీ (కైకేయి) మాటలకు కట్టువడి తల్లిదండ్రులను, బంధుమిత్రులను, కడకు రాజ్యమును పరిత్యజించి తత్క్షణమే అడవులలో అడుగిడినవాడతడు. యుద్ధమున ఖరుని సంహరించిన ఆ రామునికి ప్రాణముల కంటెను ప్రియమైన సీతను నీ సమక్షముననే తప్పక అపహరించెదను. (5-6) ఓ మారీచా! ఇదియే నా మనసులోని మాట, తిరుగులేని నిర్ణయము. ఇంద్రాదిదేవతలుగాని, అసురులుగాని ఈ ప్రయత్నమునుండి నన్ను మరలింపజాలరు. (7)

సీతాపహరణ కార్యనిశ్చయమునందలి గుణదోషములను (మంచిచెడ్డలను) గూర్చియు, మేలు కీడులను గుఱించియు అడిగినప్పుడు నీవు ఇట్లు తెలుపుట యుక్తము. తన క్షేమలాభములను కోరుకొనెడి తెలివిగల ఏ మంత్రియైనను రాజు అడిగినప్పుడుమాత్రమే అతనియెదుట వినమ్రుడై నమస్కరించి తన ఆలోచనలు ప్రకటింపవలెను. (8-9)

రాజునకు విన్నవించుకొనువిషయములు ఆయన ఆలోచనలకు ప్రతికూలముగా ఉండరాదు. హితకరములైనవి, మేలు గూర్చునవి అగు సూచనలనుగూడ మృదువుగా గౌరవపూర్వకముగా తెలుపవలెను. ఓ మారీచా! ఏరాజైనను ఇతరులనుండి గౌరవాదరములను కోరుకొనుచుండును. భక్తిశ్రద్ధలను విడనాడి రాజుమాటలను త్రోసిపుచ్చుచు ఎవ్వరైనను మాట్లాడినచో ఆ విషయము ఎంతయు హితకరమైనదేయైనను గౌరవార్హుడైన రాజు దానిని మెచ్చడు. (10-11)

ఓ నిశాచరా! మిగుల తేజస్సంపన్నులైన ప్రభువులు ఐదు దివ్యలక్షణములను కలిగియుందురు. అగ్నివలె తీక్ష్ణస్వభావమును, ఇంద్రునిరీతి పరాక్రమమును, చంద్రునిభంగి ఆహ్లాదకరత్వమును, వరుణునిభాతి దుష్టనిగ్రహలక్షణమును, యమునివలె ప్రసన్నతను మహాత్ములైన రాజులు కలిగియుందురు. కనుక ఎట్టిపరిస్థితులయందైనను ప్రభువులు గౌరవార్హులు, పూజ్యులు. (12-13) ఓ మారీచా! నీవు 'రాజును గౌరవింపవలెననెడి' ఈధర్మమును విడనాడి, అజ్ఞానమున మునింగి, అభ్యాగతుడనైన నన్ను దుర్జనునిరీతి పరుషముగా మాట్లాడుచుంటివి. నేను తలపెట్టిన 'సీతాపహరణకార్యము' మంచిదా? చెడ్డదా? అది నాకు క్షేమకరమా? కాదా? అని నేను నిన్ను అడుగుటలేదు. ఓ వీరా! నేను సమకట్టిన ఈమహాకార్యమునందు నీ సహాయము అవసరము. ఇంతమాత్రమే నేను నిన్ను అడిగియుంటిని. నీవు చేయవలసిన సహాయమునుగూర్చి తెల్పెదను వినుము. (14-16)

ఓ మారీచా! వెండివలె తెల్లని చుక్కలుగల చిత్రమైన బంగారువన్నెలేడిగా మాఱి, నీవు రాముని ఆశ్రమ సమీపమున

సీతాదేవియెదుట సంచరించుచుండుము. ఆ విధముగా అచట స్వేచ్ఛగా తిరుగుచు ఆమెను ప్రలోభపెట్టుము. అంతట వైదేహి బంగారుమాయలేడిని జూచి, ఆశ్చర్యపడుచు 'దీనిని నాకు వెంటనే తెచ్చి ఇమ్ము' అని రాముని అడుగును. (17-19)

రాముడు ఆమెకోరికను అనుసరించి, నిన్ను పట్టుకొనుటకు సిద్ధపడగా, నీవు అతనిని చాలదూరమునకు తీసికొనివెళ్లుము. పిదప శ్రీరామునికంఠస్వరమును అనుకరించుచు 'హా! సీతా! హా! లక్ష్మణా! అనుచు బిగ్గఱగా ఆర్తనాదము చేయుము. ఆ మాటలను విని సీత మిగుల దుఃఖితయై, రాముని ఆదుకొనుటకై లక్ష్మణుని ప్రేరేపించును. అన్నయెడలగల భక్తికారణముగా ఆయనకు సహాయపడుటకై, అతడు తొట్రుపడుచు రామునిమార్గమును అనుసరించును. (20-21)

ఆ విధముగా లక్ష్మణుడును ఆశ్రమమునకు దూరమైన పిదప, ఇంద్రుడు శచీదేవినివలె నేనును వైదేహిని సులభముగా తీసికొనివత్తును. ఓ మారీచా! సువ్రతా! ఇంతమాత్రము నా పనిని నెరవేర్చి, నీవు యథేచ్ఛగా వెళ్లుము. ఈ విధముగా సహాయపడినందులకు నీకు నా రాజ్యములో సగభాగమును ఇచ్చెదను. (22-23) ఓ సౌమ్యుడా! ఈ కార్యసాధనకై ఆకర్షణీయమైన రీతిగా వెళ్లుము. నేను రథముపై నిన్ననుసరించుచు దండకారణ్యమునకు వచ్చెదను. ఎట్టి యుద్ధముతో పనిలేకయే శ్రీరాముని వంచించి, సీతను దీసికొని, కృతకృత్యుడనై నీతోగూడ లంకకు చేరెదను. (24-25)

ఓ మారీచా! నేను చెప్పినట్లు చేయనిచో నిన్ను ఇప్పుడే హతమార్చెదను. నీకు ఇష్టము లేకున్నను నీ చేతనే ఈ పనిని చేయించెదను. రాజునకు ఎదురుతిరిగినవాడు ఎన్నడును సుఖపడడు. (26)

ఓ రాక్షసా! నీవు మృగరూపమును దాల్చి సీతారాములకడకు వెళ్లినచో ఒకవేళ విధివశమున నీ ప్రాణములు దక్కవచ్చును. కాని నన్ను వ్యతిరేకించినచో నీ ప్రాణములు అనంత వాయువులలో కలియుట మాత్రము నిజము - బాగుగా ఆలోచించి, ఈ రెండింటిలో నీకు మేలైన దానిని ఆచరింపుము." (27)

* * *

41. నలుబదియొకటవసర్గము

సీతాదేవిని అపహరించినచో 'నీవు సపరివారముగానశించుట తథ్యము' అని మారీచుడు రావణుని మఱల హెచ్చరించుట

రాజగర్వముతో రావణుడు తనస్థాయికి తగనివిధమున ఆజ్ఞాపింపగా, నిశాచరుడైన మారీచుడు ఆ రాక్షసరాజుతో ఇట్లు పరుషముగా పలికెను. (1)

"ఓ నిశాచరా! నీ విట్లు చేసినచో (సీతను అపహరించినచో) భార్యాపుత్రాదులతోడను, అమాత్యులతోడను నీవు నశించుటయేగాక నీ రాజ్యమునందలి ప్రజలెల్లరును మృత్యువు పాలగుదురు. ఇంతకును నీకు సర్వనాశనము తెచ్చిపెట్టు ఈ ఉపదేశమును చేసిన ఆ దుర్మార్గుడెవడు? (2)

ఓరాజా! నీవు సుఖసంతోషములతో హాయిగా ఉండుటచూచి, ఓర్వలేని ఆ పాపాత్ముడెవడు? నిన్ను ఈ మిషతో మృత్యు ద్వారముకడకు చేర్చుటకై ఇట్లు నూఱిపోసిన వాడెవడు? (3)

సూటిగా నిన్ను ఎదిరింపలేని, బలహీనులైన నీ రాక్షసశత్రువులు నీకంటెను బలశాలియైన శ్రీరాముని చేతిలో నీ చావును కోరుకొనుచున్నారనుట స్పష్టము. (4)

ఓ నిశాచరా! ఈ దురాలోచనలను నీ తలకెక్కించిన వాడెవడు? నిజముగా వాడు నీచుడు, నీకు హాని జరుగవలెనని ఎదురుచూచుచున్నవాడు, స్వయంకృతాపరాధమువలననే నీవు నశింపవలయునని తలంచుచున్నవాడు. (5) ఓ రావణా! లోకవిరుద్ధముగా, శాస్త్రములకు వ్యతిరేకముగా ప్రవర్తించుచున్న నిన్ను ఆ పెడదారినుండి మళ్లింపని నీ సచివులు నిజముగా చంపదగినవారే. కానీ నీవేల వారిని చంపక ఉపేక్షించుచున్నావు? (6) విశృంఖలముగా ప్రవర్తించుచు చెడుమార్గమునబడిన రాజును సత్పురుషులైన అమాత్యులు సర్వవిధములుగా ప్రయత్నించి, సరియైన మార్గమునకు మళ్లింపవలెను. నీవు అట్టివాడవేయైనను నీమంత్రులు నిన్ను సన్మార్గమునకు మఱల్చుటలేదు. (7) జయేచ్ఛగల ఓ రావణా! గుణవంతుడైన రాజుయొక్క అనుగ్రహమువలననే మంత్రులు ధర్మమార్గమును అనుసరించుచు భోగభాగ్యములతో తులతూగుచు పేరుప్రతిష్ఠలనుగూడ పొందుచుందురు. కాని రాజు గుణహీనుడైనచో సచివులేగాక తదితరజనులుగూడ సర్వపురుషార్థములనుండియు భ్రష్టులై కష్టములపాలగుదురు. (8-9)

ఓ రావణా! ప్రజలయొక్క ధర్మాచరణముగాని, వారి శ్రేయస్సుగాని రాజుప్రవర్తననుబట్టియే యుండును. కావున ఎట్టి పరిస్థితులలోనైనను రాజులు ధర్మమార్గమున సుస్థిరులై యుండవలెను. (10)

ఓ రాక్షసరాజా! క్రూరదండనద్వారా (నిరంకుశధోరణితో) రాజ్యమును పాలించుట అసాధ్యము అట్లే ప్రజల మనోభావములకు విరుద్ధముగానున్నవాడు ఇంద్రియ నిగ్రహములేనివాడు రాజ్యమును పాలింపజాలడు. (11)

ఎగుడుదిగుడుగానున్న నేలపై వేగముగా పయనించెడి అశ్వములు అసమర్థుడైన సారథితో సహా నశించునట్లు తీక్ష్ణములైన ఉపాయములను ఉపదేశించుమంత్రులు (తమ సూచనలమీదనే ఆధారపడిన) మందబుద్ధియైన రాజుతోసహా నశింతురు. ధర్మమార్గమున సాగిపోయెడి సాధువులలో పెక్కుమంది ఇతరులఅపరాధముల కారణముగనే సపరివారముగా నశించుచుందురు. ఓ రావణా! తోడేలు (లేక నక్క) వలన మేకలు అపాయములపాలగునట్లు క్రూరుడై ధర్మవిరుద్ధముగా ప్రవర్తించు రాజు యొక్క పాలనలో ప్రజలు రక్షణ కఱవై ఇక్కట్లకు లోనగుదురు. అట్లే క్రూరుడవు, దుర్బుద్ధివి, ఇంద్రియనిగ్రహము లేనివాడవు ఐన నీ పరిపాలనలో రాక్షసులందఱును తప్పక నశింతురు. (12-15)

శ్రీరామునిచేతిలో నేను మరణించుటయనునది యాదృచ్ఛికము. అనగా విధినిర్ణయము - కాని నీవు బుద్ధి పూర్వకముగా చేయనున్న అకృత్యమువలన నీవు, నీసైన్యము మరణించుటయనునదిమాత్రము శోచనీయము. (16)

శ్రీరాముడు నన్ను చంపిన మఱుక్షణమే నిన్నును చంపును. కానీ (నీచేతిలో మరణించుటకంటెను) నీ శత్రువుచేతిలో అనగా రామునిచేతిలో మృతి చెందుటవలన నాజన్మతరించును.(17)

ఓ రాజా! నేను శ్రీరాముని సమీపించినప్పుడు ఆయనదృష్టి నాపైపడగానే నేను మరణించినట్లు భావింపుము. కానీ! సీతాదేవిని అపహరించినచో నీవు సపరివారముగా హతమగుట మాత్రము తథ్యమని యెఱుంగుము. నన్ను వెంటనిడుకొనివెళ్లి నీవు శ్రీరామునిఆశ్రమమునుండి సీతను అపహరించుకొని వచ్చినచో నేను, నీవు, నీబంగారులంక, కడకు ఈ రాక్షసులందఱును నశించుట ముమ్మాటికిని నిజము.(18-19)

ఓ నిశాచరా! నీ హితమునే గోరుచు నేను నిన్ను ఎంతగా నివారించుచున్నను నీవు నామాటను ఆలకించుట లేదు- అల్పాయుష్కులు ఆయువుదీఱినప్పుడు సన్మిత్రులు చెప్పిన మాటలను ఏమాత్రము పరిగణింపరు. (20)

* * *

42. నలుబదిరెండవసర్గము

రావణమారీచులు రథముపై పంచవటికి చేరుట - మారీచుడు మాయలేడి రూపమున ఆ ఆశ్రమముముందు సంచరించుట - సీతాదేవి దానిని జూచి ఆశ్చర్యపడుట

మారీచుడు రావణునితో ఇట్లు హితవచనములను పలికినను, పిమ్మట ఆ రాక్షసప్రభువునకు భయపడి, అతడు దైన్యముతో 'సరే! వెళ్లుదము' అనినుడివెను. (1)

"ఓ రావణా! ఎల్లప్పుడును ధనుర్బాణములను, ఖడ్గమును ధరించియుండెడి శ్రీరామునకు మఱల నేను కనబడినచో, నన్ను చంపుటకై అతడు అస్త్రమును ప్రయోగించుటయు, అప్పుడతని చేతిలో నా జీవితము ముగియుటయు తథ్యము.(2)

శ్రీరాముని ఎదిరించినవాడెవ్వడైనను ప్రాణములతో తిరిగిరాడు. రామునియెడ విరోధమును పెట్టుకొనిన నీవు మృత్యుముఖమున చేరినట్లే, ఇప్పుడు ఇక్కడ ఉన్నది నీ ప్రతిరూపముమాత్రమే. అట్లే లోగడ రామునితో విరోధమును బూనిన నేనును మరణించినట్లే. (3) ఓ నిశాచరా! దురాత్ముడవైన నీఅధీనములోనున్న నేను ఇంకేమిచేయగలను? ఇదిగో నీతో వచ్చుచున్నాను నీకు మేలగుగాక - (శ్రీరాముని చేతిలో నీవు మడియుదువుగాక)" (4)

మారీచుని మాటలకు రావణుడు మిగుల సంతుష్టుడై, అతనిని గాఢముగా కౌగిలించుకొని, ఇట్లు నుడివెను. (5)

"ఓ నిశాచరా! నాఅభిప్రాయమునకు అనుగుణముగా నీవు పలికిన ఈ మాటలు నిజముగా నీరోచితములు, యథార్థముగా ఇప్పుడు నీవు మారీచుడవు. ఇంతవఱకు నీవు సామాన్య నిశాచరుడవు మాత్రమే. (6)

ఈ నా రథము రత్నఖచితము. దీనికి భయంకరమైన ముఖములుగల గుఱ్ఱములు పూన్చబడియున్నవి. నాతోగూడ వెంటనే దీనిని అధిరోహింపుము. సీతను ప్రలోభపెట్టుచు నీకు నచ్చినరీతిగా సాగిపొమ్ము. రామలక్ష్మణులు ఆ ఆశ్రమమున లేని సమయమును జూచి, సీతను బలవంతముగా దీసికొని వత్తును." (7-8)

అనంతరము రావణుడును, మారీచుడును విమానమువంటి ఆ రథమును ఎక్కి, ఆ మారీచాశ్రమము నుండి వెంటనే బయలు దేఱిరి. (9) ఆ యిరువురును రథముమీద పయనించుచునే పట్టణములను, వనములను, పర్వతములను, నదులను, వివిధ ప్రదేశములను, నగరములను దర్శించుచు దండకారణ్యమును చేరిరి. పిమ్మట రావణుడు మారీచునితో గూడి శ్రీరాముని ఆశ్రమమును దర్శించెను. (10-11)

అనంతరము ఆ బంగారురథమునుండి దిగి, రావణుడు మారీచునిచేయి పట్టుకొని, అతనితో ఇట్లనెను. (12) "ఓ మిత్రమా! అరటిచెట్లతో శోభిల్లుచున్న ఈ ఆశ్రమమే శ్రీరామునిది. మనము వచ్చిన పనిని వెంటనే ప్రారంభింపుము. (కనక మృగరూపమును ధరింపుము). రావణుని ఆదేశమును అనుసరించి, మారీచుడు అపుడు మృగరూపమును దాల్చి, శ్రీరాముని ఆశ్రమముముంగిట సంచరింపసాగెను.(13-14)

మారీచుడు ధరించిన ఆ మృగరూపము మిగుల

అద్భుతావహముగా నుండెను. దానికొమ్ములు ఇంద్రనీలముల వలె మెఱయుచుండెను. దానిముఖము తెలుపునలుపు వన్నెలతో మిశ్రితమైయుండెను. దాని పెదవులలో ఒకటి ఎఱ్ఱతామరవలెను, మఱియొకటి నల్లకలువరీతిగను ఒప్పుచుండెను. చెవులు ఇంద్రనీలమణుల వలె విలసిల్లుచుండెను. మెడ కొంచెము పైకెత్తబడియుండెను. అధరము ఇంద్రనీలములవలె ముదురు రంగుతో విలసిల్లుచుండెను. (15-16) ఆ లేడియొక్క ఉదరము మల్లెపూవులవలెను, చంద్రుని రీతిగను, వజ్రమణివిధమునను తెల్లనికాంతులను ప్రసరింపజేయుచుండెను. పార్శ్వభాగములు నెమలివన్నెల తోడను, పద్మకేసరములకాంతులతోడను విరాజిల్లుచుండెను. గిట్టలు వైడూర్యమణులవలె ఒప్పుచుండెను. సంధిబంధములు, పిక్కలు దృఢముగా నుండెను. తోక పైకెత్తబడి ఇంద్రధనుస్సువలె పలువన్నెలతో మెఱయుచుండెను.(17-18)

వివిధములగు రత్నములనుబోలిన చుక్కలతో ఒప్పుచున్న ఆ లేడి నిగనిగలాడుచు మనోహరముగానుండెను. మారీచుడు కనులకింపుగొల్పెడి అట్టి మృగరూపమును పొంది, శ్రీరాముని ఆశ్రమము వెలసియున్న ఆ రమ్యమగు వనమునకే వన్నెదెచ్చెను. (19)

ఆ రాక్షసుడు ధరించిన మృగరూపము అపురూపమైన అందములను చిందించుచు, చూడముచ్చట గొల్పుచుండెను. వివిధములగు ధాతువులవన్నెలుగలిగి సీతాదేవిని ప్రలోభపెట్టుటకై ఆ మృగము ఆ పరిసరములలోగల పచ్చికలను మేయుచు అటునిటు తిరుగసాగెను. (20-21) అసంఖ్యాకములైన వెండివన్నెలచుక్కలతో విలసిల్లుచు కనువిందుగావించుచున్న ఆ మృగము ఆయా వృక్షముల చిగురుటాకులను భక్షించుచు ఆ పరిసరములలో సంచరింపసాగెను. ఆ ఆశ్రమసమీపమునగల అరటితోటకడకు చేరి, సీతాదేవికి కనబడునట్లుగా నెమ్మదిగా అడుగులు వేయుచు గన్నేరుమొక్కలచెంతకు చేరెను. పీపుపైభాగమున పద్మకేసరములవన్నెలతో విరాజిల్లుచున్న ఆ విచిత్రమృగము శ్రీరామునిఆశ్రమసమీపమున నిర్భయముగా మసలుచుండెను. (22-24) ఆ పసిడిలేడి రెండుగడియలపాటు దూరముగా వెళ్లి, మఱల అచటికి తిరిగి వచ్చుచుండెను. ఇట్లు పదేపదే పోవుచు వచ్చుచు అది అచట విహరింపసాగెను.(25)

ఆ లేడి కొంతతడవు ఆడుకొనుచుండెను. పిదప కొంతసేపు ఒకచోట కూర్చొనుచుండెను. ఒక్కొక్కసారి ఆశ్రమద్వారము దాక వచ్చి, తిరిగి లేళ్లగుంపుకడకు వెళ్లుచుండెను. (26)

మృగరూపమునమున్న ఆ రాక్షసుడు లేళ్లగుంపులలో జేరి, కొంతవడి సంచరించుచు, సీతాదేవిని దర్శింప వలెననెడి కాంక్షతో మఱల ఆ ఆశ్రమముకడకు చేరుచుండెను, ఈ విధముగా అది చిత్రవిచిత్రములైన విన్యాసములతో (ఎగిరిగంతులు వేయుచు) అచట సంచరింపసాగెను. (27)

అచటి వనములలో సంచరించెడి జింకలును, ఇతర జంతువులును దానిని సమీపించి, తమఘ్రాణశక్తితో అది సామాన్యమృగముగాదని ఎఱింగి, భయపడి దశదిశలకును పాఱిపోసాగెను. (28) జాతిలక్షణమునుబట్టి ఆ రాక్షసుడు మృగములను భక్షించువాడేయైనను, తనరాక్షసస్వభావమును కప్పిపుచ్చు కొనుటకై ఆయావనమృగములను స్పృశించుచుండెనే గాని భక్షించుటలేదు. (29)

అదే సమయమున చక్కని కనుతీరుగల సీతాదేవి పూలుకోయుటకై ఆశ్రమమునగల మొక్కలకడ చేరెను. మనోహరమైన ముఖసౌందర్యముగల ఆవైదేహి గన్నేరుకుసుమములను, అశోకపుష్పములను, మామిడి పూవులను కోయుచు అచట తిరుగుచుండెను. (30-31) సీతాదేవి పెద్దకాలము (దాదాపు 13 సంవత్సరములు) వనవాస జీవితమును గడపిన పరమసాధ్వి.[1] మిగుల శ్రేష్ఠమైనది. ముత్యములవంటి తెల్లనిచుక్కలతో రమ్యమైనది అగు ఆ మృగమును రామపత్ని చూచెను. (32)

అందమైన పలువరుసలు, పెదవులుగల సీతాదేవి రజత తామ్రవర్ణములుగల వెంట్రుకలతో ఒప్పుచున్న ఆ లేడిని ఆశ్చర్యముతో కనులు పెద్దవిగా జేసి, మక్కువతో జూచెను.(33)

అంతట ఆ మాయలేడి రామపత్నియగు సీతాదేవిని జూచుచు, ఆ వనమునకు వెలుగులను విరజిమ్ముచున్నదా యనునట్లు చిత్రవిచిత్రముగా సంచరించెను. (34)

జనకమహారాజు కూతురైన సీతాదేవి వివిధములగు రత్నశోభలతో విలసిల్లుచున్న అట్టి లేడిని ఇదివరలో చూచి యెఱుగదు. అందువలన ఆమె మిక్కిలి ఆశ్చర్యమునకు లోనయ్యెను. (35)

* * *

1) నఞ్+అర్హా = అనర్హా = మిగుల అర్హురాలు. వనవాసస్య అనర్హా = చాలకాలము వనవాసజీవనము అర్హముగా (సముచితముగా) గడపినది. నఞ్‌నకు అత్యంతము, శ్రేష్ఠము అను అర్థము చెప్పుటయు కలదు – విష్ణు సహస్రనామములలో 'అనుత్తమఃఁ అను నామమునకు ఉత్తములలో శ్రేష్ఠుడు. పురుషోత్తముడు – అని గదా పెద్దలవివరణము. త్వరలోనే (ఒక సంవత్సరములో) వనవాసమును పూర్తిచేసికొని ఇంటికి చేరనున్న సమయముగదా ఇది. ఇట్టి రమ్యమైన పసిడివన్నెగల ఈ లేడిని అయోధ్యకు తీసికొనివెళ్లి, అచటి తమ ఉద్యానవనములకు చేర్చినచో ఎంతయు బాగుండును గదా! అని సీత భావించియుండెను. ఇది యొక భావన

43. నలుబదిమూడవసర్గము

కపటమృగమును జూచి 'ఇది రాక్షసమాయ' - అని లక్ష్మణుడు సందేహమును ప్రకటించుట - కాని సీతాదేవి ముచ్చటపడి, దానిని సజీవముగానైనను, చంపియైనను తీసికొనిరమ్మని శ్రీరాముని కోరుట. శ్రీరాముడు సీతాదేవిరక్షణభారమును లక్ష్మణునిపైనుంచి, లేడిని తీసికొనివచ్చుటకై సిద్ధపడుట

చక్కని అవయవసౌభాగ్యముగల సీతాదేవి పూలు గోయుచు ఒక ప్రక్కన బంగారువన్నెతోడను, మఱియొక పార్శ్వమున వెండివన్నెతోడను శోభిల్లుచున్న ఆ మృగమును పరిశీలించి చూచెను. మేలిమి బంగారువన్నెగల ఆ సుందరి మిగుల సంతోషించినదై 'ఆయుధములతో రండు' అని రామలక్ష్మణులను బిగ్గఱగా పిలిచెను. (1-2) వైదేహి పిలుపు నందుకొని, నరశ్రేష్ఠులైన ఆ రామలక్ష్మణులు ఆ ప్రదేశమును పరిశీలించి చూచుచుండగా ఆ మృగము వారిదృష్టిలో పడెను.(3)

అంతట లక్ష్మణుడు ఆ మృగమును జూచి శంకించుచు శ్రీరామునితో ఇట్లు నుడివెను. "అన్నా! ఇది నిజమైన మృగముగాదు. రాక్షసుడైన మారీచుడే ఈ రూపమున ఇచటికి వచ్చియుండవచ్చును. వేటయందలి ఆసక్తితో ఈ వనమున సంచరించెడి రాజులను కామరూపియైన ఆ రాక్షసుడు ఈ మాయామృగరూపమున హతమార్చియుండెను. (4-5) ఓ పురుషశ్రేష్ఠా! మారీచుడు మాయలమారి. అతడే ఈ మాయామృగ రూపమును ధరించియుండవచ్చును. ఇది గంధర్వనగరమువలె చూచుటకు ఉన్నట్లుగా భాసించునేగాని వాస్తవముగా లేనట్టిదే. (6) ఓ జగన్నాథా! చిత్రవిచిత్రములైన వన్నెలతో ఒప్పుచున్న ఇట్టి మృగము ఈ జగత్తునందు ఉండనే ఉండదు. కనుక నిస్సంశయముగా ఇది మాయామృగమే."(7)

మాయలేడియొక్క శరీరసౌందర్యమునకు ఆకర్షితురాలైన సీతాదేవి అట్లు పలుకుచున్న లక్ష్మణుని వారించి, చిఱునవ్వు చిందించుచు, శ్రీరామునితో సంతోషముగా ఇట్లనియె. (8)

"ఓ ఆర్యపుత్రా! మిక్కిలి అద్భుతమైన అందచందములు గల ఈ లేడి నా మనస్సును దోచుకొనుచున్నది. దీనిని తీసికొని రండు. ఓ మహాబాహూ! ఇది మనకు క్రీడామృగముకాగలదు. మన ఆశ్రమపరిసరములలో చూడముచ్చటైన పెక్కు జంతువులు సంచరించుచుండును. సవరపుమెకములు, చమరమృగములు, ఎలుగుబంట్లు, చుక్కలలేళ్లు, వానరములు, కిన్నరమృగములు ఇచట గుంపులు గుంపులుగా తిరుగుచుండును. అవియన్నియును రూపసౌభాగ్యముచే మనోహరములే. కాని దీనితో సరితూగగల మృగమును ఇదివరలో ఎన్నడును చూచియుండలేదు. వన్నెచిన్నెలను బట్టియు, ఇంపుగొల్పెడి మందగమనమును అనుసరించియు, శరీరకాంతిచేతను ఇట్టి మృగము 'నభూతో నభవిష్యతి'.(9-12)

ఇది పలువన్నెలతో విచిత్రముగా ఉన్నది. దీని శరీరముపైగల రత్నబిందువులు ముచ్చటగొల్పుచున్నవి. ఈ మృగము చంద్రునివలె ఆహ్లాదకరమై వనమునందంతటను తనశోభలను నింపుచున్నది. దీనిరూపము అద్భుతమైనది. దీనికాంతులు అపూర్వములు, స్వరము మధురమైనది. చిత్రవిచిత్రములైన దీని అవయవ సౌభాగ్యములు నామనస్సును ఆకట్టుకొనుచున్నవి. (13-14)

ఈ మృగము ప్రాణములతోడనే మీకు పట్టుబడినచో అది ఎల్లరకును ఆశ్చర్యమును గొల్పును. త్వరలోనే మనము వనవాసమును పూర్తి చేసికొని, మఱల మనరాజ్యమునకు చేరుదుము. అప్పుడు ఇది మనఅంతఃపురమునకే ఒక అలంకారముకాగలదు. (15-16) మీకును, భరతునకును. నాకును, నా అత్తగార్లకును అద్భుతమైన ఈ మృగసౌందర్యము ఆశ్చర్యమును గలిగించును. (17) ఓ నరశ్రేష్ఠా! ఒకవేళ ఈ పసిడిలేడి ప్రాణములతో దొరకనిచో దీని చర్మమైనను నాకు సంతోషమునే గూర్చును. మరణించిన ఈ జింకయొక్క బంగారు చర్మమును లేత పచ్చికలతో సిద్ధముచేయబడిన దర్భాసనముపై పఱచుకొని, నీతోగూడ కూర్చొనగోరుచున్నాను. (18-19)

"నాథా! ఈ ఘోరమైన కార్యమునకు పతులను పురికొల్పుట ఉత్తమస్త్రీలకు ఉచితముగాదు. కాని ఈ బంగారులేడియొక్క శరీరసౌందర్యము చూచుటతో నాలో అట్టి కుతూహలము ఏర్పడినది." (20)

ఆ మృగముయొక్క రోమములబంగారుకాంతులను, మేలైన దానికొమ్ములయొక్క మణిశోభలను, దాని శరీరముపై తళుకులీనుచున్న బాలసూర్యునికాంతులను, నక్షత్రములవలె మిలమిలలాడుచున్న చుక్కల వైభవములను చూచిన పిమ్మట ఆ రఘువరుడును ఆ లేడిపై వేడుకపడెను. సీతాదేవి పలికిన వచనములను వినిన పిమ్మట, అద్భుతమైన దానిరూపమును జూచి శ్రీరాముడు ముగ్ధుడాయెను. సీతాదేవి ప్రేరణతోడుకాగా తమ్ముడైన లక్ష్మణునితో శ్రీరాముడు ఇట్లు పలికెను.(21-23)

"ఓలక్ష్మణా! ఈ బంగారులేడికై విదేహరాజకుమారి (వైదేహి) పడుచున్న తపనను చూడుము. ఓ సౌమిత్రీ! అపూర్వమైన రూపవైభవముగల ఇట్టి మృగము లభించుట దుర్లభము. ఇంద్రుని నందనవనమునగాని, కుబేరుని ఉద్యానవనమైన చైత్రరథమునగాని, ఈ భూమండలమున మఱియొక్కడనైనను దీనికి సాటికాగల మృగము ఉండుట అసంభవము.(24-25)

వివిధరీతులలో ఉన్న రోమరాజియు (రోమములును) తళతళమెఱయుచున్న బంగారు చుక్కలును ఈ మృగమును

ఆశ్రయించి శోభిల్లుచున్నవి. ఇది ఆవులించునప్పుడు దీనిముఖమునుండి బయటికి వచ్చుచున్న నాలుక అగ్నిజ్వాలవలె భాసిల్లుచు, మేఘమునుండి వెలువడిన మెఱుపువలె విరాజిల్లుచున్నది. దీనిని పరికింపుము. (26-27)

దీని ముఖము ఇంద్రనీలమణులతో నిర్మితమైన పాత్రవలె విలసిల్లుచున్నది. దీని ఉదరము శంఖముత్యముల కాంతులతో విరాజిల్లుచున్నది. ఇట్టి అపురూపమైన మృగమునకై ఎవరిమనస్సు ప్రలోభపడదు? బంగారు వన్నెలతో, వివిధములగు రత్నకాంతులతో తేజరిల్లుచున్న దీని దివ్యరూపమును గాంచి ఎవరి మనస్సు కుతూహలపడదు? అమాయకురాలైన మిథిలానగర రాజకుమారి దీనికై ఆశపడుటలో ఆశ్చర్యమేమున్నది? (28-29) ధనుర్ధారులైన రాజకుమారులు వినోదముగా వేటాడుటకై మహావనములయందు విహరించుచు మాంసముకొఱకును మృగములను చంపుచుందురు. ఇట్టి అద్భుతమృగవిషయమున ఆసగొనుటలో ఆశ్చర్యపడవలసినది యేముండును? (30)

వేట ప్రయత్నముతో వచ్చినవారు మహావనములలో ధనములను, (ఏనుగులను వేటాడుటవలన లభించు ముత్యములు మొదలగువాటిని) మణులు రత్నములు, బంగారము మొదలగు వివిధములగు ధాతువులను సేకరించుచుందురు. (31)

ఓ లక్ష్మణా! బ్రహ్మభావమును పొందిన తపస్వి సంకల్పమాత్రముచేత పొందిన సంపదయంతయును ఉత్తమమైనదిగా భావింపబడును. ఏలనన అది లోకహితకారియగును- అట్లే రాజులకు వనములలో లభించిన ఇట్టి అమూల్యమైన ధనము ప్రజలయొక్క అభివృద్ధికి తోడ్పడును. లోకకల్యాణార్థమై ముందు వెనుకలాలోచింపక అర్థసంపాదనకు పూనుకొనువాడే 'అర్థి'- అని అర్థశాస్త్రప్రవీణులు పేర్కొందురు. కనుక అమూల్యమగు ఈ మృగచర్మమును సంపాదింపవలెను. శ్రేష్ఠమైన ఈ మృగముయొక్క ప్రశస్తమైన బంగారుచర్మముపై నేనును. సీతాదేవియు ఆసీనులము కాగలము. (32-34)

నల్లచారల ఇష్టి (ఒకజాతిలేడి) చర్మము, బొట్ల ఇష్టి (ఒక జాతిలేడి) చర్మము, ప్రవేణి (ఒకజాతి మృగము) చర్మము (ఏనుగుమీదపఱచెడి ఎఱ్ఱకంబళి), ఉన్నితో సిద్ధపఱచబడిన ఆస్తరణము దీనిస్పర్శసుఖమును ఇయ్యజాలవు. (35)

లోకములో ఈ రెండే దివ్యములైన మృగములు (1) ఆకాశమునచరించు తారామృగము (మృగశీర్ష నక్షత్రము) (2) భూమిపై సంచరించెడి ఈ కాంచనమృగము. (మహీమృగము) నీవు నాతో చెప్పినట్లుగా ఇది రాక్షసమాయయే (మాయామృగమే) ఐనచో దీనిని నేను అవశ్యముగా చంపవలసినదే. (36-37) క్రూరుడు, దుష్టస్వభావముగలవాడు ఐన ఈ మారీచుడు ఇదివఱలో వనములలో సంచరించుచు పెక్కుమంది మహర్షులను హింసించియుండెను. ధనుర్ధారులైన పెక్కుమంది రాజులు వేటకై ఈ దండకారణ్యమునకు వచ్చినప్పుడు వారిని ఈ రాక్షసుడు (మారీచుడు) హతమార్చి యుండెను. కనుక ఇతడు చంపదగినవాడే. (38-39)

పూర్వకాలమున ఈ దండకారణ్యమునందే 'వాతాపి'యను రాక్షసుడు ఉండెడివాడు, వాడు తాపసులను పరాభవించి, కపటోపాయముచే వారికడుపులలో చేరుచుండెడివాడు. కంచరగాడిదనుగాని, తేలునుగాని వాటిసంతానమే గర్భమును చీల్చుకొని వచ్చి చంపినట్లు ఆ రాక్షసుడు మునీశ్వరులను హతమార్చు చుండెడివాడు. (40)

ఒకానొకప్పుడు ఆ వాతాపి లోభత్వమున మిగుల తేజస్వియైన అగస్త్యమహాముని కడకు వెళ్లి, (శ్రాద్ధ కాలమున) అతనికి ఆహారమయ్యెను - ఆ విధముగా అతడు ఆ మహర్షికడుపులో చేరెను. శ్రాద్ధము ముగిసిన పిమ్మట ఆ రాక్షసుడు నిజరూపముతో ఆ మునికడుపును చీల్చుకొని బయటికి వచ్చుటకు సిద్ధపడుచుండెను - అప్పుడు అగస్త్య మహర్షి చిఱునవ్వుతో వానికిట్లనియెను. (41-42)

'ఓవాతాపీ! నీవు యుక్తాయుక్తవిచక్షణలేక నీమాయాశక్తితో ఈ భూలోకమున పెక్కుమంది బ్రాహ్మణోత్తములను పరాభవించితివి. ఆ పాపములు చుట్టుకొని నీవు జీర్ణమై పోయితివి.' (43)

ఓ లక్ష్మణా! ధర్మనిరతుడను, జితేంద్రియుడను ఐన నావంటి వానిని మోసగించినచో ఈ మారీచ రాక్షసుడుగూడ ఆ వాతాపివలెనే నశించును. అగస్త్యునిచేత వాతాపివలె నన్ను జేరిన ఇతడును మడియక తప్పదు. (44) ఓ సౌమిత్రీ! నీవు ధనుర్బాణములతో సర్వసన్నద్ధుడవై, ఇచటనే యుండి మైథిలిని రక్షించుచుండుము. ఈమెను రక్షించుచుండుటయే మన ముఖ్యకర్తవ్యము. ఏ విధముగనైనను దీనిని తీసికొని వచ్చుటకై వెంటనే బయలు దేఱెదను. దీనిని సజీవముగానైనను, చంపియైనను తీసికొని వచ్చెదను. (45-46)

ఓ లక్ష్మణా! ఈ మృగము (లేడి) యొక్క చర్మముపై మనసుపడిన సీతను రక్షించుచుండుము. ఈమెకు మృగచర్మమే ముఖ్యముగావున మృగమును చంపియైనను దానిచర్మమును తీసికొని వచ్చెదను. నీవు ఇచటనేయుండి యేమఱుపాటులేక సీతను రక్షించుచుండుము. (47-48) ఓ లక్ష్మణా! ఒకే ఒక్క బాణముతో ఈ చుక్కలలేడిని వధించి, దీనిచర్మమును దీసికొని శీఘ్రముగా వచ్చెదను. (49) పక్షిరాజైన జటాయువు మిగుల బలశాలి, ప్రజ్ఞావంతుడు, సమర్థుడు. సీతాసంరక్షణ విషయమున ఆతని సహాయమున నీవు అప్రమత్తుడవై యుండుము. అనుక్షణము ఈ పరిసరములలో రాక్షసులవలన ప్రమాదము పొంచియుండును సుమా!" (50)

44. నలుబదినాల్గవసర్గము

మాయలేడిరూపముననున్న మారీచుడు శ్రీరాముని బాణపుదెబ్బకు హతుడై, రాక్షసరూపమును పొందుట - 'హా సీతా! హా లక్ష్మణా!' అను అతని ఆక్రందనవచనములను విని రాముడు కలవరపడుచు పంచవటికి బయలుదేఱుట

మహాతేజస్వియైన శ్రీరాముడు ఆవిధముగా లక్ష్మణుని ఆదేశించి, బంగారుపిడిగల ఖడ్గమును నడుమునకు కట్టుకొనెను. (1) పిమ్మట అతడు మూడు స్థలములయందు వంగియున్న శార్ఙ్గధనువును అలంకారముగా జేసికొని, రెండు తూణీరములను ధరించి, పరాక్రమస్ఫూర్తితో బయలు దేఱెను. (2)

రాజకుమారుడైన శ్రీరాముడు తనను వెంటాడుచున్నట్లు మారీచుడు గమనించి, ఆయనను మోసగించుటకై భయముతో అంతర్హితుడాయెను. మఱల కొంతతడవునకు ఆయనకు కనబడుచు వేగముగా పోసాగెను. శ్రీరాముడు ఖడ్గముతో, ధనుర్బాణములతో సన్నద్ధుడై ఆ మృగమువెంట పరుగిడసాగెను. (3) బంగారుకాంతులీనుచున్న ఆ మృగము తనను పదేపదే చూచుచు ముందుభాగమున భయముతో మహావనమున పరుగెత్తుచుండుటను ధనుర్ధారియైన శ్రీరాముడు చూచెను - ఒక్కొక్కప్పుడు అది శ్రీరామునిబాణమునకు దొరకినట్లే కనబడుచు చిక్కకుండ తప్పించుకొనుచు తనపై ఆయనకు ఆశలను రేకెత్తించుచుండెను. అది మఱియొకప్పుడు శ్రీరామునకు భయపడి, కలవరపాటుతో ఆకాశమున ఎగిరిపోవుచున్నట్లు ఒప్పెను. వేఱొకసమయమున శరత్కాలమునందు మేఘశకలములమధ్యగల చంద్రమండలమువలె అది ఆయావనములయందు కనబడియు కనబడకుండ సాగిపోవుచుండెను. (4-6) మృగరూపముననున్న మారీచుడు ఒక క్షణకాలముపాటు సమీపముననే కనబడును. మఱుక్షణముననే దూరమున తళుక్కుమనును. ఈ విధముగా కనబడియు కనబడకుండ (చిక్కుచున్నట్లే కనబడుచు చిక్కకుండ) శ్రీరాముని ఆకర్షించుచు ఆయనను ఆశ్రమమునకు చాలదూరము తీసికొనిపోయెను. (7-8) మృగమును సజీవముగా పట్టుకొనవలెననెడి మిక్కిలి కుతూహలముతోనున్న శ్రీరాముడు, అది ఇట్లు తనను వంచించుచున్నందులకు ఎంతయు క్రుద్ధుడాయెను. పిమ్మట అతడు అలసిపోయి, ఒకచెట్టునీడనగల పచ్చికపై కూర్చొనెను.(9)

అంతట మృగరూపముననున్న ఆ మారీచుడు ఇతర వన్యమృగములతోగూడి ఆ సమీపముననే శ్రీరామునకు కనబడెను. అతడు ఆవిధముగా రఘువరునకు తికమక కలిగించుచుండెను. తనను పట్టుకొనుటకై వచ్చుచున్న రాముని జూచి ఆ మృగము మఱల పరుగిడసాగెను. వెంటనే అది అంతులేని భయముతో అదృశ్యమాయెను. (10-11)

పిమ్మట ఆ మృగము కొంతదూరప్రదేశమున చెట్లమధ్యనుండి బయటికి వచ్చెను. మహాతేజస్వియైన రాముడు ఆ మృగమును జూచి, దానిని చంపుటకు నిశ్చయించుకొనెను.(12)

మృగమువలన ఎదురైన చిక్కులకు రఘువరుడు కుపితుడై శరమును చేతబట్టెను. మిగుల బలశాలియు, శత్రుసంహారసమర్థుడును ఐన శ్రీరాముడు సూర్యకిరణకాంతులను విరజిమ్ముచున్న ఆ బాణమును మిక్కిలి దృఢమైన తనధనుస్సునందు సంధించి, అల్లెత్రాడును బలముగా లాగెను. పిదప అతడు బ్రహ్మనిర్మితమైన ఆ అస్త్రమును మృగముపై ప్రయోగించెను. వజ్రాయుధతుల్యమైన శ్రేష్ఠమైన ఆ బాణము మిఱుమిట్లు గొలుపుచు, బుసలుకొట్టు సర్పమువలె భయంకరముగా ధ్వనియొనర్చుచు ఆ మృగముయొక్క శరీరమును చీల్చివేసెను. అంతట మారీచుని హృదయము బ్రద్దలాయెను. (13-15)

ఆ బాణపుదెబ్బతో ఆ రాక్షసుడు విలవిలలాడుచు, త్రాటిచెట్టుప్రమాణములో పైకెగిరి, భయంకర శబ్దమొనర్చుచు ఆయువుదీఱినవాడై భూమిపై పడిపోయెను - పిమ్మట ఆ మారీచుడు ప్రాణములు పోవుచున్న ఆ దశలో మృగరూపమును విడిచిపెట్టెను. అప్పుడతనికి రావణునివచనములు జ్ఞప్తికి వచ్చెను. అంతట అతడు 'లక్ష్మణుడు ఆ ఆశ్రమమును వదలి ఇటు వచ్చుటకును, అచట ఒంటరిగా ఉన్న సీతను రావణుడు అపహరించుటకును ఉపాయమేమి?' అని ఆలోచించెను. రావణుని ఆదేశానుసారము ఆ సమయమున తాను చేయవలసినపనిని నిశ్చయించుకొని, అతడు శ్రీరాముని కంఠస్వరమును అనుకరించుచు 'హా సీతా! హా లక్ష్మణా! అని ఆర్తనాదమొనర్చెను. (16-18)

నిరుపమానమైన ఆ రామబాణము వానిఆయువుపట్టుపై దెబ్బతీయగా మహాకాయుడైన ఆ మారీచుడు ప్రాణములను విడుచుచు తన రాక్షసరూపమును పొందెను. (19-20) శరాఘాతమునకు నేలకొఱిగి, రాక్షసుని ఆకారముతోపడియున్న అతడు విచిత్రములైన భుజకీర్తులు, వివిధములగు ఆభరణములు, బంగారుహారములు, పెద్ద పెద్ద కోఱలు కలిగియుండెను. (21)

భయంకరరూపముతో భూమిపై పడియున్న ఆ రాక్షసుని శ్రీరాముడు చూచెను. నెత్తురోడుచున్న ఆతని శరీరము నేలపై

అటునిటు దొర్లుచుండెను. అప్పుడు శ్రీరాముడు లక్ష్మణుని మాటలను జ్ఞప్తికి దెచ్చుకొని, సీతను గూర్చి ఆలోచించెను. 'ఇదియంతయును మారీచుని మాయయే' అని లక్ష్మణుడు ఇంతకుముందే చెప్పియుండెను - అది ఇప్పుడు అక్షరాలా నిజమైనది. ఇట్లు నాచేతిలో హతుడైనవాడు ఆ మారీచుడే. "ఈ రాక్షసుడు 'అయ్యో! సీతా! అయ్యో! లక్ష్మణా!' అని బిగ్గఱగా ఆక్రోశించుచు మరణించెను. ఈ మాటలను విని సీతాదేవి ఏమగునోగదా! మహాబాహువైన నా తమ్ముడు లక్ష్మణుడు ఎట్టి అవస్థకులోనగునోగదా!" అని ధర్మాత్ముడైన శ్రీరాముడు గగుర్పాటును పొందెను. (22-25)

మృగరూపముననున్న రాక్షసుని సంహరించి, వాని భయంకరస్వరమును విని, శ్రీరాముడు దిగులుచెంది, తీవ్రమైన భయమునకులోనయ్యెను. వెంటనే ఆ రఘువరుడు జనస్థానమునకు (దండకారణ్యమునగల తన ఆశ్రమమునకు) సంభ్రమముతో బయలుదేఱెను. (26-27)

* * *

45. నలుబదిఐదవసర్గము

'హా సీతా! హా లక్ష్మణా!' అను ఆక్రందనవచనములను విని, శ్రీరాముడు ఆపదలోచిక్కుపడినట్లు భావించి, సీతాదేవి కలత చెందుట - శ్రీరామునకు సహాయపడుటకై వెళ్లుమ'ని ఆమె లక్ష్మణుని కోరుట - అందులకతడు సిద్ధపడకుండుటచే ఆమె పరుషోక్తులాడుట - విధిలేక లక్ష్మణుడు రాముని కడకు బయలుదేఱుట

సీతాదేవి వనమునుండి వినబడిన ఆర్తస్వరము తన భర్తదేయని తలంచి, 'ఆ రఘువరుని ఆదుకొనుటకై వెంటనే వెళ్లుము' అని లక్ష్మణునితో పలికెను. (1)

"ఓ లక్ష్మణా! బిగ్గఱగా ఆర్తితో పలుకుచున్న ఆ మాటలను వినినప్పటినుండియు నామనసు మనసులోలేదు, నాప్రాణములు నిలుచుటలేదు - వనములో ఆక్రందించుచున్న నీసోదరుని కాపాడుము. సింహములమధ్య చిక్కుపడిన వృషభమువలె నీఅన్న రాక్షసులవశమై, ఆపదలపాలై రక్షణను కోరుచున్నాడు. వెంటనే ఆయనను రక్షించుటకై పరుగెత్తుము." (2-3)

సీతాదేవి అట్లు పలికినను లక్ష్మణుడుమాత్రము (సీతను రక్షించుచు నీవు ఇచటనే యుండుము. అను) అన్నఆజ్ఞను పాటించుచు, కదలక అచటనే యుండెను - అంతట జానకీదేవి మిగుల క్రుద్ధురాలై అతనితో ఇట్లనెను. (4)

"ఓ సౌమిత్రీ! నీ సోదరునియెడ పైకి ప్రేమను నటించుచుంటివేగాని నిజముగా నీవు ఆయనపాలిట శత్రువువే! ఏలనన ఇట్టి ఆపదసమయమునందును నీవు ఆయనకడకు చేరుటలేదు. నీవు నామీదికోరికతో రామునకు హానినే అభిలషించుచున్నావు. నిజముగా నీవు నామీద మనసు పెట్టుకొనియుండుటవలననే ఆయనను రక్షించుటకై వెళ్లుటలేదు. యథార్థముగా నీసోదరునిపై నీకు ఏమాత్రమూ ప్రేమలేదు. ఆయన అవస్థలపాలగుటయే నీకు ఇష్టము. అందువలననే నీవు మహాతేజశ్శాలియైన శ్రీరాముని విషయమే పట్టక నిశ్చింతగానున్నావు. ముఖ్యముగా నీవు శ్రీరామునకు అండగానుండుటకై మాత్రమే మా వెంట అడవులకు వచ్చితివి. అట్టి శ్రీరాముడు సంకటపరిస్థితిలో చిక్కుకొనియున్నప్పుడు ఆ విషయమును ప్రక్కనబెట్టి నన్ను రక్షించుటకై ఇక్కడనుండుటలో అర్థమేమున్నది. ఈ ఆశ్రమమున నేను క్షేమముగనేయున్నానుగదా!" (5-8) భర్త ఆపదపాలైనట్లు భావించుచున్న సీతయొక్క మానసిక స్థితి భయకంపితమైన లేడిస్థితివలెనుండెను. ఆమె శోకమగ్నయై కన్నీరుమున్నీరుగా ఏడ్చుచు ఇట్లు పలుకుచుండగా లక్ష్మణుడు ఆమెతో ఈ విధముగా వచించెను. (9)

"ఓ వైదేహీ! నాగులు, అసురులు, గంధర్వులు, దేవతలు, మానవులు, రాక్షసులు మొదలగు వారెవ్వరును శ్రీరాముని జయింపజాలరు ఇందులకు సందేహములేదు. ఓ దేవీ! శుభప్రదురాలా! దేవతలలో మనుష్యులలో, గంధర్వులలో, పక్షులలో, రాక్షసులలో, పిశాచములలో, కిన్నరులలో, మృగములలో, భయంకరులైన దానవులలో ఎవ్వరును యుద్ధమున విష్ణుపరాక్రమశాలియైన శ్రీరాముని ఎదిరించి నిలువజాలరు. ఇది ముమ్మాటికిని వాస్తవము. (10-12) సమరమున శ్రీరాముడు అవధ్యుడు. (అజేయుడు.) ఆయనకు ఆపదను శంకించుటగాని, నీవు ఇట్లు పరుషముగా మాట్లాడుటగాని తగదు. శ్రీరాముడు లేని ఈ ఆశ్రమమున నిన్ను ఒంటరిగా వదలి వెళ్లజాలను. (13) ముల్లోకములవారును తిరుగులేని బలములతో, ఇంద్రాదిదేవతలతో కూడివచ్చినను శ్రీరాముని బలమును నిలువరింపజాలరు. అమ్మా! నీ మనస్సును నిమ్మళముగా నుంచుకొనుము. ఈ శోకమును వీడుము. నీ భర్త ఆ మృగమును వధించి శీఘ్రముగా రాగలడు. (14-15)

మనకు వినబడినది యథార్థముగా శ్రీరాముని కంఠస్వరము కాదు. ఎవరో మాయా ప్రభావమున అట్లు పలికియుండిరి. అది

ఆ మారీచరాక్షసుడు చేసిన ఇంద్రజాలమై[1] యుండవచ్చును. (16) ఓ వైదేహీ! మహాత్ముడైన శ్రీరాముడు నీరక్షణ భారమును నాపైనుంచి, నిన్ను నాకు న్యాసముగా అప్పగించెను. కనుక నిన్ను ఇచట ఒంటరిగా వదలివెట్టి వెళ్లజాలను. ఈ జనస్థానము నందు మనము ఖరాది రాక్షసులనందఱిని వధించినప్పటి నుండియు మనపై ఈ నిశాచరులు పగబూనియున్నారు. ఈ మహారణ్యమునందు సాధుపురుషులను హింసించుచు సంచరించెడి రాక్షసులు ఇతరుల కంఠస్వరములను అనుకరించుచు పలువిధములుగా పలుకుచుందురు. కావున ఈ విషయమున "నీవు చింతపడవలదు". (17-19)

లక్ష్మణుడు ఈవిధముగా పలుకగా సీతాదేవి ఎంతయు క్రుద్ధురాలై, కన్నులెఱ్ఱజేసి, యథార్థవాదియైన అతనితో ఇట్లు పరుషముగా వచించెను. (20)

"ఓ దుశ్శీలుడా! కఠినాత్ముడా! క్రూరుడా! వంశమునకు చెడ్డపేరుదెచ్చువాడా! రాముడు కష్టాలపాలగుట నీకు ఇష్టమని నేను తలంచుచున్నాను. నాపతి ఇక్కట్లలో చిక్కుపడుటచూచి, దుర్బుద్ధితో నీవు ఇట్లు మాట్లాడు చున్నావు. మేకవన్నె పులులవలె క్రూరులైన నీవంటి శత్రువులలో ఇట్టిపాపబుద్ధియుండుట ఆశ్చర్యకరముగాదు.[2] (21-23)

ఓ లక్ష్మణా! నీవు పూర్తిగా దుష్టుడవు. శ్రీరాముడు ఒంటరిగా వనములకు వచ్చుట చూచి నన్ను పొందవలెననెడి కపటబుద్ధితో నీవు ఆయనవెంట వచ్చియుండవచ్చును. లేదా మాకు హానితలపెట్టుటకై భరతుడే నిన్ను ప్రేరేపించి యుండవచ్చును. (24) ఓ సౌమిత్రీ! ఎట్టి పరిస్థితులలోను నీ కోరికగాని, భరతుని పన్నాగముగాని నెఱవేఱదుసుమా! నల్లకలువలవలె శ్యామవర్ణముగలవాడు, తామరరేకులవలె విశాలములైన నేత్రములుగలవాడు ఐన నా భర్తను ఆశ్రయించుకొని యున్న నేను ఒక క్షుద్రపురుషుని ఎట్లు కోరుకొందును? నాభర్త లేకుండా ఈ భూతలమున ఒక్క క్షణముగూడ బ్రతికియుండ జాలను. ఇదిగో చూడుము. ఇప్పుడే నీ యెదుటనే నేను నా ప్రాణములను త్యజింతును. ఇందులకు సందేహములేదు". (25-26) సీతాదేవి దిగ్భ్రమ గొలుపునట్టి పరుషవచనములను పలుకగా లక్ష్మణుడు ఏమాత్రము తొణకక శిరసువంచి నమస్కరించి, ఆమెతో ఇట్లనెను. (27)

"అమ్మా! సీతాదేవీ! నీవు నాకు పూజ్యురాలవైన దేవతవు. ఇకనీముందు మాట్లాడజాలను. స్త్రీలు ఇట్లు మిక్కిలి అనుచితముగా పలుకుట ఆశ్చర్యకరముగాదు. సాధారణముగా స్త్రీలు ఆయాసందర్భములలో ఇట్లు పరుషోక్తులాడుట లోకసహజము. కొన్ని పరిస్థితులలో వారు వినయాది ధర్మమార్గములను అనుసరింపరు, వారిమనస్సులు చాంచల్యమునకు లోనగుచుండును. వారు క్రూరముగా ప్రవర్తింతురు, ఆప్యాయతకును బంధుభావనకు విఘాతము కల్గింతురు. (28-29) జనకమహారాజు కూతురువైన ఓ సీతాదేవీ! నీవు పల్కిన ఈ నిష్ఠురవచనములు నాచెవులకు కాచబడిన బాణపు ములుకులవలె వేదన గలిగించుచున్నవి. ఇట్టి మాటలకు నేను తట్టుకొనజాలను. లోకమర్యాదను పాటించుచు సముచితముగా మాట్లాడుచున్న నన్ను నీవు పరుషోక్తు లాడుచుండుటను ఈ వనవాసులందఱును వినుచున్నారు. ఈ విషయమున నాకు వారెల్లరును సాక్షులు. (30-31)

నా సహజస్వభావమునుబట్టి నేను అన్నగారిఆజ్ఞను పాలించుటయందే నిరతుడనైయుంటిని. అట్టి నన్ను దుష్టస్వభావముగల సాధారణస్త్రీవలె నీవు ఇట్లు శంకించుచున్నావు. అమ్మా! నీవు పొరపడుచున్నావు. దీనివలన ఏ కీడు రానున్నదోయేమో! (32) అమ్మా! శ్రీరామునికడకు నేను బయలుదేఱుచున్నాను. నీకు భద్రమగుగాక. తల్లీ! వనదేవతలందఱును నిన్ను రక్షించుచుందురుగాక. అమ్మా! జానకీదేవీ! నాకు భయంకరములైన అపశకునములు కన్పట్టు (ఎదురగు) చున్నవి. వీటినిబట్టి చూడగా నేను మఱలివచ్చి, నీవు, మాఅన్నయగు శ్రీరాముడు కలిసియుండగా చూచెడి భాగ్యమునాకు కలుగునో? లేదో? నేను ఎఱుగను."(33-34)

లక్ష్మణుడు ఇట్లు పలికినపిమ్మట జానకీదేవి కన్నీరు మున్నీరుగా విలపించుచు తీవ్రముగా అతనితో ఈ విధముగా వచించెను. (35)

"ఓ లక్ష్మణా! శ్రీరామునకు దూరమై నేను ఒక్క క్షణమైనను బ్రతుకజాలను, అందులకై గోదావరిలో దూకెదను,

---

1) గంధర్వనగరం ప్రోక్తం ఇంద్రజాలం మనీషిభిః ॥ - గోవిందరాజీయ వాఖ్య.

2) లక్ష్మణస్వామి పరమభాగవతోత్తముడు. ఆయనకు సీతారాములయెడగల భక్తిశ్రద్ధలు సాటిలేనివి. సీతాదేవి లక్ష్మణుని ఇట్లు నిందించుట ఒక విధముగా భాగవతాపరాధమే. ఈ అపరాధకారణముగనే ఆవైదేహి పతియెడబాటునకు గురియై, కష్టములను అనుభవింపవలసి వచ్చెను. భగవద్భక్తులను నిందించినవారికి ఇడుములు తప్పవు. కనుక వారిని ఎట్టిపరిస్థితులలోను నిందింపరాదు. రామావతారలక్ష్యము ముఖ్యముగా రావణుని వధించుటయే. రావణాసురునిపాపముపండిననేగాని రాముడు అతనిని వధింపడు. అందులకు అతడు సీతను అపహరించుట ఆవశ్యకము- ఆ కారణముననే లక్ష్మణస్వామిని సీతాదేవి పరుషోక్తులు పలుకవలసి వచ్చినది. ఇదియంతయు భగవల్లీలలో ఒకభాగము.
సీతాదేవి శక్తిస్వరూపిణి. 'రాఘవత్వే భవేత్ సీతా' అనిగదా! ఆర్యోక్తి- (1) ఒకవేళ తొందరపాటువలన అట్టి అపరాధము జరిగినచో క్షమాపణ వేడుకొనవలెను. అప్పుడు సరళస్వభావముగల భక్తులు వారిని క్షమించెదరు.

ఉరివేసికొందును, లేదా! పర్వత శిఖరము నుండి క్రిందపడెదను. తీవ్రమైన విషమును ద్రాగెదను, అగ్నిలో ప్రవేశింతును. ఎట్టి పరిస్థితులలోను శ్రీరాముని తప్ప పరపురుషుని స్పృశింపను." (36-37)

సీతాదేవి దుఃఖమును భరింపలేక ఈ విధముగా లక్ష్మణునిపై విఱుచుకొనిపడెను. అనంతరము ఆమె గుండెలు బాదుకొనుచు ఏడువసాగెను. ఆ విధముగా సీతాదేవి ఏడ్చుచు ఆర్తితో అలమటించుట చూచి, లక్ష్మణుడు మిగుల కలతచెందిన వాడై, ఆమెను ఓదార్చుటకు యత్నించెను. తనను ఓదార్చు నెపముతో ఆలస్యము చేయుచున్నందులకు లక్ష్మణునిపై కినుక బూని, సీతాదేవి ఏమియు మాట్లాడక మౌనము వహించెను.(38-39) సీతాదేవి మొండివైఖరికిని, ఆమె పలికిన తీవ్రవచనములకును నొచ్చుకొనిన లక్ష్మణుడు దోసిలియొగ్గిన వాడై, ఒక ప్రక్కగా నిలబడి ఆమెకు నమస్కరించెను. పిమ్మట 'ఈమెను ఒంటరిగా ఇచట విడిచి పెట్టి వెళ్లుటయెట్లు?' అను తడబాటుతో పదేపదే ఆమెవైపు చూచుచు ఎట్టకేలకు మనస్సును దిటవు చేసికొని, శ్రీరాముని సమీపమునకు బయలుదేఱెను. (40)

* * *

46. నలుబదిఆఱవసర్గము

రామలక్ష్మణులు లేని సమయము చూచుకొని, రావణుడు యతివేషములో సీతాదేవి కడకు వచ్చుట. ఆమెరూప లావణ్యములను వర్ణించుచు, ఆ మహారణ్యమున నివసించుటకుగల కారణములను ఆమెనడుగుట. జానకి ఆ కపటయతికి అతిథి మర్యాదలనొనర్చుట

సీతాదేవియొక్క పరుషవచనములకు లక్ష్మణుడు మిగుల కలతచెందెను. సీతను ఒంటరిగా విడిచిపెట్టి వెళ్లుటకు కాళ్లాడకున్నను అన్నను త్వరగా చేరుటకై వెంటనే అతడు ఆశ్రమము విడిచి బయలు దేఱెను. (1) తగిన అవకాశముకొఱకు ఎదురుచూచుచున్న దశగ్రీవుడు (రావణుడు) లక్ష్మణుడు అటువెళ్లుట గమనించి, వెంటనే సన్న్యాసివేషములో సీతాదేవి సమక్షమున నిలిచెను. (2)

వైదేహి సమీపమునకు యతిరూపమున వచ్చిన రావణుడు మృదువైన కాషాయవస్త్రములను ధరించి యుండెను, శిఖను, ఛత్రమును, పాదుకలను కలిగియుండెను. ఎడమభుజమున దండమును, కుడిచేతిలో కమండలువును ధరించియుండెను. సూర్యచంద్రులులేని సంధ్యాకాలమునందు పెనుచీకటివలె రామలక్ష్మణులులేని ఆశ్రమమున ఆ అతిబలుడు (రావణుడు) సీతాదేవిని సమీపించెను. క్రూరుడైన రావణుడు పతివ్రతాశిరోమణియు, అమాయకురాలును ఐన ఆ రామపత్నిని చంద్రుడులేని రోహిణిని క్రూరగ్రహము[1] వలె చూచెను. (3-5) క్రూరుడు, పాపకృత్యములను ఒనర్చువాడు ఐన రావణుని చూచి, దండకారణ్యమునందలి వృక్షముల కదలికలు ఆగిపోయెను, వాయువు ప్రసరించుట మానెను. పరవళ్లు త్రొక్కుచు ప్రవహించెడి గోదావరినది ఎఱ్ఱబాఱిన కనులతో వీక్షించుచున్న రావణుని గమనించి, నెమ్మదిగా (వేగమును తగ్గించి) ప్రవహింపసాగెను. (6-7)

రాముడు చిక్కులపాలగు సమయముకొఱకు ఎదురు చూచుచున్న దశగ్రీవుడైన రావణుడు అదనుచూచుకొని భిక్షుకుని రూపములో వైదేహికడకు వచ్చెను. (8)

పతిధ్యాసలోనే మునిగియున్న సీతాదేవికడకు దుర్జనుడైన రావణుడు సాధుపురుషుని రూపములో శనిగ్రహము చిత్తానక్షత్రమునువలె సమీపించెను. (9) గడ్డిపరకలచే కప్పబడిన కూపమువలె సత్పురుషుని రూపములో ఆవృతుడైన రావణుడు ఉత్తమురాలును, రామునిధర్మపత్నియు ఐన వైదేహిని చూచి, అచట నిలిచెను. సీతాదేవి అందమైన పలువరుస, చక్కని పెదవులుగలది, నిండుచంద్రునివలె ఆహ్లాదకరమైన ముఖముగలది, తామర రేకులవంటి కన్నులుగలది, పట్టు పీతాంబరమును ధరించియున్నది. రామునియొక్క ఆర్తస్వరమును విన్నది మొదలు దిగులుతో కన్నీరు పెట్టుచున్నది, అట్టి వైదేహి పర్ణశాలయందు కూర్చొని యుండగా ఆ రాక్షసుడు దురాలోచనాపరుడై ఆమెకు మఱికొంత దగ్గఱయగునట్లుగా అడుగిడెను. (10-12) యతివేషమునకు తగినట్లుగా వేదమంత్రములను పఠించుచు అచటికివచ్చిన రావణుడు ఆ నిర్జన ప్రదేశమున ఆమెను చూచి, కామపరవశుడై ఆమెతో సవినయముగా ఇట్లనెను. (13) తనుశోభలచే పద్మములను ధరింపని లక్ష్మీదేవివలె ఒప్పుచు లోకోత్తర సౌందర్యవతియైన ఆ సీతాదేవితో ఆమెను ప్రశంసించుచు రావణుడిట్లనెను. (14)

"పట్టు పీతాంబరమును ధరించి, బంగారు బొమ్మవలె విలసిల్లుచున్న ఓ వనితా! నీవెవరు? నీముఖము, నేత్రములు, కరములు, పాదములు కమలశోభలను వెలార్చుచుండుటచే నీవు పద్మలతవలె విరాజిల్లుచున్నావు. ఓ ఇందువదనా! ఒప్పులకుప్పా! నీవు పార్వతివా? కీర్తివా? శుభస్వరూపురాలైన

1) క్రూరగ్రహములు (అంగారకుడు, శని మొదలగు గ్రహములు) రోహిణిని చూచుట లోకమునకు అనర్థదాయకము.

లక్ష్మివా? అప్సరసవా? ఐశ్వర్యరూపిణివా? స్వతంత్రురాలవైన రతీదేవివా? ఎవరునీవు? (15-16)

ఓ శుభాంగీ! నీ దంతములు (పలువరుస) హెచ్చుతగ్గులు లేక మొనదేలి, తెల్లని కాంతులను విరజిమ్ముచు నునుపుగానున్నవి. నీ నేత్రములు విశాలములు, స్వచ్ఛములు, కనుగొనలయందు ఎఱుపెక్కి, నల్లని కనీనికలు గలిగియున్నవి. జఘనము విశాలమైనది, ఊరువులు ఏనుగుతొండములవలె బలిష్ఠములైనవి. నీ పయోధరములు ఉన్నతములై, గుండ్రముగా నున్నవి. అవి దగ్గఱగాచేరి కొంచెముగా కదలుచున్నవి. పరిపుష్టములై ఎత్తుగా నున్నవి. తాళఫలములవలె నునుపుదేలి, ఆకర్షణీయముగా నున్నవి. మేలైన మణులహారములతో శోభిల్లుచున్నవి. ఓ విలాసినీ! నీ చిఱునవ్వు కమనీయము, నీ పలువరుసలు అద్భుతములు, నీ కనుల అందచందములు అపూర్వములు. ఓకాంతా! వేగముగా ప్రవహించెడి నదీజలములు దఱులను ఒరయునట్లు నీవు నా మనస్సును హరించుచున్నావు. (17-20)

అందమైన కురులుగల ఓ తరుణీ! నీ నడుము పిడికిట పట్టదగినంతసన్నగానున్నది. దివ్య భామినులుగాని, గంధర్వకాంతలు గాని, యక్షకన్యలు గాని, కిన్నర యువతులు గాని నీ అందచందాలముందు దిగదుడుపే. ఇట్టి సౌందర్య రాశియైన నారీరత్నమును నేను ఇంత వఱకును ఈ భూమండలమున చూచియెఱుగను. లోకోత్తరమైన నీ లావణ్యము, సౌకుమార్యము, యౌవనము, ఈ వనమున ఏకాంత వాసము - ఇవియన్నియును నన్ను పిచ్చివానినిగా చేయుచున్నవి. (21-23)

ఓ తరుణీ! భయంకరులు కామరూపులైన రాక్షసులు నివసించెడి ప్రదేశమిది. కనుక ఇట్టి ఘోరారణ్యమున నీవు నివసింపదగదు. నీవు భవనమునకు మఱులుము, నీకు శుభమగుగాక. చక్కని ప్రాసాదములు, సువాసనలను వెదజల్లెడి పుష్పములతో సుసంపన్నములైన అందమైన ఉద్యానవనములు నీవు నివసింపదగినవి. అందమైన చూపులుగల ఓ శుభాంగీ! మేలైన హారములు, షడ్రసోపేతమైన భోజనము, అమూల్యములైన వస్త్రములు నీవు అనుభవింపదగినవి. సర్వశ్రేష్ఠుడైన వరుడే నిన్ను భార్యగా పొందుటకు అర్హుడు. (24-26) ఓ వరాననా! సర్వాంగసుందరీ! ఎవరు నీవు? రుద్రులకును, మరుత్తులకును, వసువులకును, ఆదిత్యులకును సంబంధించిన దేవతామూర్తివని నాకు తోచుచున్నది. (27)

ఇది భయంకరులైన రాక్షసులకు నివాసము. అందువలన గంధర్వులు, దేవతలు, కిన్నరులు మొదలగు వారు ఎవ్వరును ఇచట సంచరింపరు. మఱి ఇచటికి నీవెట్లు వచ్చితివి? (28)

ఈ అరణ్యమున వానరములును, సింహములు, చిఱుత పులులు మొదలగు క్రూర జంతువులును, అట్లే ఎలుగుబంట్లును, మృగములను భక్షించెడి పెద్ద పులులును, రాబందులును సంచరించుచుండును. వాటికి నీవు భయపడుటలేదా? ఓ వరాననా! బలిష్ఠములై, భయమును గొలిపెడి మదపుటేనుగులు ఈ మహారణ్యమున తిరుగుచుండును. ఒంటరిగానున్న నీకు వాటివలన భయము కలుగుట లేదా? (29-30) ఓ కల్యాణీ! నీపేరేమి? నీవు ఎవ్వరిదానవు? ఏ ప్రదేశమునుండి వచ్చితివి? రాక్షసులు నివసించెడి ఘోరమైన ఈ దండకారణ్యమున నీవు ఒంటరిగా సంచరించుటకు కారణమేమి?" (31)

దురాలోచనాపరుడైన రావణుడు వైదేహిని ఇట్లు ప్రశంసించెను. యతివేషమున వచ్చిన ఆ రావణుని జూచి, ఆమె వివిధములగు అతిథిమర్యాదలతో పూజించెను. సీతాదేవి ముందుగా ఆయనను ఆసనముపై కూర్చుండజేసి, అర్ఘ్యపాద్యాదులతో సత్కరించెను, అనంతరము సాధువేషమున నున్న అతనికి పక్వాన్నములు సిద్ధముగా నున్నట్లు తెలిపెను. (32-33)

కమండలువును, కాషాయవస్త్రములను ధరించి, యతివేషములో వచ్చిన అతనిని మైథిలి తేటిపాఱజూచెను. అతడు లోలోన సీతాదేవిని అపహరింపవలెననెడి దుర్బుద్ధి కలిగియేయుండెను. కాని అతిథిగా వచ్చిన అతడు సాధువేషములో ఉన్నందున ఆమె అతనిని అనుమానించుటకు వీలులేకుండెను. కనుక అతనిని ఆతిథ్యమునకు ఆహ్వానించెను. (34)

"ఓ బ్రాహ్మణుడా! ఈ ఆసనమును అలంకరింపుము. ఈ అర్ఘ్యపాద్యములను స్వీకరింపుము. వన్యములైన కందమూల ఫలాదులు నీకొఱకై సిద్ధముగా ఉన్నవి. సావధానముగా భుజింపుము." (35)

నిండుమనస్సుతో, మృదువుగా ఆతిథ్యమునకు ఆహ్వానించుచున్న ఆ రామపత్నిని రావణుడు చూచెను. బలవంతముగా ఆమెను అపహరించి, తనమృత్యువును కొని తెచ్చుకొనుటకు అతడు మనస్సులో నిశ్చయించుకొనెను.(36)

అప్పుడు సీతాదేవి వేటకైవెళ్లిన స్ఫురద్రూపియగు తన పతి, లక్ష్మణునితోగూడి ఎప్పుడు వచ్చునాయని ఎదురుచూచుచుండెను. అట్లు వారు వెళ్లిన దిక్కునకే చూచుచున్న ఆమెకు మహారణ్యమే కనబడెనుగాని రామలక్ష్మణుల అలికిడియే తెలియకుండెను. (37)

* * *

47. నలుబదిఏడవసర్గము

సీతాదేవి తనను గుఱించియు, తన భర్తయగు శ్రీరామునిగూర్చియు తెలిపి, తమ వనవాస కారణములను రావణునకు వివరించుట - తనకు పట్టపు రాణివై హాయిగా సుఖింపుమని రావణుడు ఆమెను ప్రలోభపెట్టుట - సీతాదేవి అందులకు తిరస్కరించుచు, శ్రీరాముని ముందు అతనిని కొఱగాని వానినిగా వర్ణించుట

సీతాదేవిని అపహరింపదలచి, సన్న్యాసివేషములో వచ్చిన రావణుని ప్రశ్నలకు సమాధానముగా ఆ రామపత్ని తనను గూర్చి ఇట్లు చెప్పదొడంగెను. (1) 'ఈ వచ్చినవాడు బ్రాహ్మణుడు, పైగా అతిథి. ఆయనకు ప్రత్యుత్తరమీయనిచో శపించునోయేమో?' - అని క్షణకాలము ఆలోచించి, సీతాదేవి ఇట్లు నుడివెను. (2)

"బ్రాహ్మణోత్తమా! నీకు మేలగుగాక. మిథిలానగరప్రభువైన మహాత్ముడగు జనకమహారాజుయొక్క కుమార్తెనునేను. నాపేరు సీత. శ్రీరామునిభార్యను. నా వివాహానంతరము ఇక్ష్వాకువంశజుల రాజధానియైన అయోధ్యలో ఏలోటూలేకుండా మనుష్యులకు సహజములైన[1] వివిధ సుఖభోగములను అనుభవించుచు పండ్రెండుసంవత్సరములు గడపితిని. పదుమూడవ సంవత్సరమున దశరథమహారాజు శ్రీరాముని యువరాజపట్టాభిషిక్తుని గావించుటకై ముఖ్యసచివులతో మంత్రాలోచన చేసెను. (3-5)

శ్రీరామునియొక్క పట్టాభిషేకసన్నాహములు జరుగుచుండగా మాఅత్తగారైన కైకేయి తన భర్తయైన దశరథ మహారాజును వరములనడిగెను. ఆ కైకేయి లోగడ తనభర్తకు తానొనర్చిన ఉపకారమును, అందులకు ప్రతిఫలముగా నాడు అతడిచ్చెదనన్న వరములను జ్ఞప్తికి దెచ్చెను. సత్యసంధుడైన ఆమహారాజు 'ఆ వరములను తప్పక ఇచ్చెదను' అని శపథము చేసెను. అప్పుడామె 'శ్రీరాముని వనములకు పంపుము నా కుమారుడైన భరతునకు పట్టాభిషేకమును జరిపింపుము' అని మా మామగారిని రెండువరములను కోరెను. (6-7)

'శ్రీరాముడు పట్టాభిషిక్తుడైనచో నేను అన్నపానములను ముట్టను, నిద్రింపను, ఏదోయొక విధముగా నా ప్రాణములను త్యజింతును' అని పలికెను. అప్పుడు ఉదారుడైన మా మామగారు 'ఆ వరములకు మాఱుగా అమూల్యములైన రత్నాభరణాదులను కోరుకొనుము' అని అభ్యర్థించెను. అందులకు ఆమె సమ్మతింపలేదు. (8-9) మిగుల పరాక్రమశాలియగు నా భర్తయొక్క అప్పటివయస్సు ఇరువది ఐదు సంవత్సరములు. నా వయస్సు పదునెనిమిది సంవత్సరములు. (10) సద్గుణ సంపన్నుడు, సత్యవచనుడు, పరమపవిత్రుడు, విశాలములైన నేత్రములుగలవాడు, గొప్ప బాహుబల శోభితుడు, సకలప్రాణుల హితమునే కోరెడువాడు' అని శ్రీరాముడు ఈ లోకమున వాసిగాంచెను. (11) శ్రీరామునకు తండ్రియైన దశరథుడు మహాతేజస్వి, కైకేయిని సంతోషపఱచుటకై తహతహపడుచుండువాడు, అందువలన కైకేయికి ప్రియమును గూర్చుటకై అతడు రాముని పట్టాభిషేకమును ఆపివేసెను. (12) అభిషేక సందర్భమును పురస్కరించుకొని శ్రీరాముడు తండ్రికడకు విచ్చేసెను. అప్పుడు కైకేయి ఆయనతో ఏ మాత్రము జంకులేకుండ ఇట్లనెను. (13)

'ఓ రామా! నేను నుడువుచున్న మీతండ్రిగారి ఆదేశమును వినుము- నిష్కంటకమైన ఈ కోసల రాజ్యాధికారమును భరతునకు అప్పగింపవలెను. నీవు పదునాలుగు సంవత్సరములు వనవాసము చేయవలెను. కనుక ఓ రామా! నీవు వెంటనే వనములకు బయలుదేఱుము- మీతండ్రిని సత్యసంధునిగా జేయుము." (14-15) అంతట శ్రీరాముడు రాజ్యమును వీడి, వనవాసము చేయుటకు ఏమాత్రము వెనుకాడనివాడై, ఆకైకతో 'అట్లే' అని పల్కెను. పిమ్మట దృఢనిశ్చయముగల నాభర్త ఆమెమాటలను తలదాల్చి వనములకు వచ్చెను. (16) ఓ బ్రాహ్మణుడా! 'ఒకరికి ఇచ్చినదానిని తిరిగి స్వీకరింపరాదు, అబద్ధమాడరాదు, సత్యమునే పలుకవలెను. ఎట్టి పరిస్థితులలో నైనను వీటిని తప్పక పాటింపవలెను' అనునది శ్రీరాముని పరమాదర్శము. (17)

అతని తమ్ముడైన లక్ష్మణుడు ఇద్దరు తల్లుల (కౌసల్యా సుమిత్రల) ముద్దులకొడుకు. అతడు మిగుల పరాక్రమశాలి, పురుషశ్రేష్ఠుడు, రణరంగమున అరివీరులను హతమార్చుటలో తిరుగులేనివాడు, అతడు శ్రీరామునకు కుడిభుజము. ధర్మాత్ముడు, దృఢవ్రతుడు, ధనుర్ధారి ఐన లక్ష్మణుడు నావలెనే శ్రీరాముని అనుసరించి వచ్చెను. నేను, లక్ష్మణుడును అతని వెంటరాగా జితేంద్రియుడు, ధర్మనిరతుడు ఐన శ్రీరాముడు తాపసివేషములో జటాధారియై ఈ దండకారణ్యమున ప్రవేశించెను. (18-20) ఓ బ్రాహ్మణోత్తమా! కైకేయి తృప్తికొఱకై మేము ముగ్గురము రాజ్యమును వీడి, ఈ కీకారణ్యములలో బలసహాయముతో మసలుచుంటిమి. ఈ పవిత్రప్రదేశమున నీవు కొంతతడవు విశ్రాంతి దీసికొనుము. నాభర్త సమృద్ధిగా కందమూల ఫలములను తీసికొనిరాగలడు. (21-22)

1) భుంజానా + అమానుషాన్ భోగాన్ = అని పదచ్ఛేదముచేసినచో - అమానుషములు = మానవాతీతములు, దివ్యములు. అమానుషభోగములు = దివ్యభోగములు. మా దాంపత్యజీవనసుఖములు ప్రాకృతములు గావు, దివ్యములు.

ఓ విప్రుడా! పూర్వాశ్రమములో నీ పేరేమి? గోత్రమేమి? ఏ యూరివాడవు? ఒంటరిగా ఈ దండకారణ్యమున సంచరించుటకు కారణమేమి? తెలుపుము." (23)

శ్రీరాముని ధర్మపత్నియైన సీతాదేవి ఇట్లనుడువగా మహాబలశాలియు, రాక్షసులకు ప్రభువు ఐన రావణుడు తీవ్రస్వరముతో ఈ విధముగా ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. (24)

"ఓ సీతా! నాపేరు రావణుడు, నేను రాక్షసరాజును, దేవతలు, అసురులు, నాగులు మొదలగు సమస్త లోకములవారును నాకు భయపడుదురు. (25) ఓ సుందరీ! పట్టువస్త్రములను ధరించి, మేలిమి బంగారుకాంతితో విరాజిల్లుచున్న నిన్నుజూచినది మొదలుకొని నాభార్యలపై నాకు మనసు పోకున్నది. నేను వివిధములగు ప్రదేశములలోగల పెక్కుమంది సుందరీమణులను అపహరించి, తీసికొనివచ్చితిని. నన్ను పతిగా స్వీకరించినచో నీవు పట్టమహిషివి కాగలవు. అప్పుడు వారందఱును నిన్ను సేవింతురు. సముద్రమధ్యమునగల త్రికూటగిరిపై విలసిల్లెడి లంకా మహానగరము నా రాజధాని, దానిచుట్టునుగల సాగరము దానికి అగడ్తయై విలసిల్లుచున్నది. ఓ సీతా! అచట నాతోగూడి వనములలో విహరింపగలవు. ఓ భామినీ! నీవు ఆవైభవములకు అలవాటు పడినపిమ్మట ఈ అరణ్యవాస విషయమునే తలంపవు. నీవు నాభార్యనైనచో వివిధములగు ఆభరణములను అలంకరించుకొనిన ఐదువేలమంది దాసీలు నీకు పరిచర్యలు చేయుదురు."(26-30)

పరమపతివ్రతయైన జానకి రావణుని పలుకులకు మండిపడి అతనిని తృణీకరించుచు ఇట్లు ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. (31)

"నాపతియైన శ్రీరాముడు మేరునగధీరుడు, పరాక్రమమున మహేంద్రతుల్యుడు, మహాసముద్రమువలె గంభీరుడు, సర్వశుభలక్షణసంపన్నుడు, మహావటవృక్షమువలె ఎల్లరకును నీడనిచ్చి ఆదుకొనెడివాడు. సత్యవాక్పరిపాలకుడు, మహానుభావుడు, మహాభుజబలశాలి, విశాలమైన వక్షఃస్థలముగలవాడు, సింహమువలె ఠీవిగా నడచువాడు, పురుషోత్తముడు, సింహపరాక్రముడు, నిండుచంద్రునివలె ఆహ్లాదకరమైన ముఖము గలవాడు, మహారాజకుమారుడు, జితేంద్రియుడు, గొప్ప పేరుప్రతిష్ఠలుగలవాడు, నేను అట్టిమహాత్ముని ధర్మపత్నిని. సర్వకాలసర్వావస్థలయందును ఆయనను అనుసరించియుండుటయే నావ్రతము.(32-35)

నేను ఆడుసింహమును, ఎవ్వరికిని అందను. నన్ను ఆసించుచున్న నీవు ఒక నక్కవు. సూర్యకాంతిని పట్టుకొనలేనట్లు నన్ను నీవు తాకజాలవు. మందభాగ్యుడు (దురదృష్టవంతుడు లేక ఆయువుమూడినవాడు) పెక్కుబంగారువృక్షములకై ఆశపడుచుండును. అట్లే రఘువీరుని ప్రియభార్యనైన నన్ను నీవు ఆసించుచుంటివి. (చావు దగ్గఱపడియే నీవిట్లు కోరుకొనుచుంటివి.) సకలమృగములను హతమార్చెడి పరాక్రమముగల్గి, ఆకలితో నకనకలాడుచున్న సింహముయొక్క నోటిలోని కోఱలను, ఆకలిగొన్న, ఒడుపుగల మహావిషసర్పముయొక్క నోటిలోని కోఱలను పొందగోరుచున్నావు. పర్వతములలో శ్రేష్ఠమైన మందరగిరిని చేతితో పిండిచేయగోరుచున్నావు. ప్రాణములను తీయునట్టి కాలకూటవిషమును త్రాగి, సుఖముగా నుండగోరుచున్నావు. సూదితో కంటిని తుడుచుకొనుటకు ప్రయత్నించునట్లును, కత్తిపదునును నాలుకతో నాకుచు తెలిసికొనుటకు యత్నించునట్లును శ్రీరామునిప్రియభార్యనైన నన్ను నీవు పొందగోరుచున్నావు. (36-40)

మెడకు ఒకపెద్దబండను కట్టుకొని, సముద్రమును ఈదదలచినట్లును, సూర్యచంద్రులిద్దఱిని చేతులతో పట్టుకొనుటకు యత్నించునట్లుగను శ్రీరాముని ప్రియభార్యనైన నన్ను అపహరింపదలచుచున్నావు. (41-42)

మండుచున్న అగ్నిని వస్త్రమున మూటగట్టబూనినట్లు సన్మార్గమున సాగిపోవు శ్రీరామునిపత్నిని హరింపగోరుచున్నావు. పదును దేలియున్న ఇనుపశూలములపై నడువదలచినట్లు, అన్ని విధములుగా రామునకు తగిన భార్యనైన నన్ను పొందగోరుచున్నావు. (43-44)

వనమునందు సింహమునకును నక్కకును, సముద్రమునకును పిల్లకాల్వకును, అమృతమునకును బియ్యపుకడుగునీటికిని మధ్యగలఅంతరము రామునకును నీకును మధ్య గలదు. లోహములలో బంగారమునకును సీసమునకును, మంచిగంధమునకును బురదకును, ఏనుగునకును పిల్లికిని గల తారతమ్యమే శ్రీరామునకును నీకును మధ్యగలదు- గరుత్మంతునకును, కాకికిని, నెమలికిని నీటికాకికిని, హంసకును గ్రద్దకును గల అంతరమే శ్రీరామునకు నీకును మధ్య గలదు. (45-47)

విష్ణుపరాక్రముడైన శ్రీరాముడు ధనుర్బాణములను చేతధరించియున్నంతవఱకును, ఈగ వజ్రమును బియ్యపుగింజనుగా భావించి మ్రింగినచో అది దానికి జీర్ణము కానట్లు, నీవు నన్ను అపహరించినను నేను నీకు వశముగాను. (వజ్రమును మ్రింగిన ఈగ చచ్చిపోవునట్లు నన్నపహరించినచో నీకు మరణమే శరణ్యము.)" (48)

పరమపవిత్రభావములుగల సీతాదేవి దృఢనిశ్చయము గలదై (నిర్భయముగా) రావణునితో ఇట్లు పలికిన పిమ్మట ఆమె శరీరము గాలి దెబ్బకు అరటిచెట్టువలె కంపించెను.(49)

భయముతో వణకిపోవుచున్న ఆ సీతాదేవిని జూచి, మృత్యుదేవతతో సమానమైన ప్రభావముగల ఆ రావణుడు ఆమెకు ఇంకను భయమును గూర్చుటకై తన రాక్షసజాతిని గూర్చియు, తనపరాక్రమమును గుఱించియు, తన దుష్కృత్యములను గూర్చియు వివరింప మొదలిడెను. (50)

48. నలుబదిఎనిమిదవసర్గము

రావణుడు తనవంశవైభవములగూర్చియు, సంపదలనుగుఱించియు గొప్పలు చెప్పికొనుట - దురాలోచనాపరుడైన రావణుని సీతాదేవి తూలనాడుట

ఇట్లు పరుషవచనములను పలుకుచున్న సీతాదేవిపై కుపితుడై, రావణుడు ఫాలభాగమునందు బొమముడివైచినవాడై ఆమెకు ఈ విధముగా ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. (1)

"ఓ సుందరీ! కుబేరుడు నా సవతితల్లికొడుకు. నేను దశకంఠుడనైన రావణుడను, తిరుగులేని పరాక్రమము గలవాడను. నీకు మేలగుగాక. (2) ప్రజలు మృత్యువునకు భయపడునట్లు దేవతలు, గంధర్వులు, పిశాచములు, పక్షులు, సర్పములు నన్నుజూచి భయముతో పాఱిపోవుట జగత్ప్రసిద్ధము. (3) కుబేరుడు నా సవతితల్లి కుమారుడు[1] కారణాంతరమున అతడు కుపితుడై, పరాక్రమించి ద్వంద్వయుద్ధమునకు దిగి, నాచేతిలో ఓడిపోయెను. అంతట ఆకుబేరుడు[2] నాకు భయపడి, సమస్త సంపదలతో విలసిల్లుచున్నదియు, తన రాజధానియు అగు అలకాపురి'ని వీడి పర్వతశ్రేష్ఠమైన కైలాసమునకు చేరెను. ఆ కుబేరునియొద్దనున్న సుందరమైన పుష్పక విమానమును అతనినుండి నా పరాక్రమముతో సంపాదించితిని. అది యజమానికోరికననుసరించి, ఎచటికైనను పయనింపగలదు. నేను దానిమీదనే ఆకాశమున విహరించుచుందును. (4-6)

ఓమైథిలీ! నేను కన్నులెఱ్ఱజేసినంతమాత్రమున (నేను క్రుద్ధుడనైనచో) నన్నుజూచి ఇంద్రాదిదేవతలెల్లరును భయపడి పరుగులు దీయుదురు. నేనున్నచోట గాలులను ప్రసరింపజేయుటకు వాయువు వెనుకాడుచుండును, సూర్యుడు నాకు భయపడి తన వేడికిరణములను చల్లబఱచుచుండును. నేను మసలెడి ప్రదేశములలో చెట్లు తమ ఆకులను కదల్పవు, నదులు వేగముగా ప్రవహింపవు. (7-9) సముద్రతీరమున అపూర్వశోభలతో విలసిల్లెడి లంకానగరము నా రాజధాని. భయంకరులైన రాక్షసులకు అది నెలవు. ఇంద్రుని రాజధానియైన 'అమరావతి' వలె అది మిగుల వైభవోపేతమైనది. దానిచుట్టును గల ప్రాకారము శ్వేతకాంతులతో విరాజిల్లుచుండును. బంగారముతో నిర్మింపబడిన కక్ష్యలతోడను, వైడూర్య మణులు పొదిగిన సింహద్వారములతోడను ఒప్పుచు అది దర్శనీయముగా ఉండును. అందు గజాశ్వరథబలములు సమృద్ధములు, వాద్య ఘోషలు మాఱుమ్రోగుచుండును. అచటి వృక్షములు అన్ని ఋతువులలోను ఫలములతో నిండియుండును. అది ఎల్లవేళలలో ఉద్యానవనములతో కలకలలాడుచుండును. (10-12)

రాజకుమార్తెవైన ఓ సీతా! నీవు నాయందనురక్తురాలవై అచట ఉన్నచో మనుష్యకాంతల జీవనమునుగూర్చి తలంపనే తలంపవు. ఓ సుందరీ! మానవలోక భోగములను, దివ్యలోక భోగములను అనుభవించుచు అల్పాయుష్కుడైన రాముని సంగతినే నీవు స్మరింపవు. (13-14) దశరథుడు తన ప్రియపుత్రుడైన భరతుని రాజ్యాభిషిక్తుని గావించి, రాముడు జ్యేష్ఠుడేయైనను, అసమర్థుడగుటచే అతనిని వనములకు పంపెను. ఓ విశాలాక్షీ! రాముడు రాజ్యభ్రష్టుడగుటచే కర్తవ్యాకర్తవ్యములయెడ నిర్ణయశక్తిని కోల్పోయెను. అతడు విరక్తికి గుఱియై శోకమగ్నుడయ్యెను. అట్టి రామునితో నీకేమి ప్రయోజనము? (15-16)

నేను సమస్తరాక్షసులకును ప్రభువును, నీపై మరులు పెంచుకొని ఇటు వచ్చితిని. కామవికారములకులోనైన నన్ను నీవు తిరస్కరింపరాదు. ఓ భయస్వభావురాలా! నీవు నన్ను కాదన్నచో, ఒకానొకప్పుడు పురూరవుని తనకాలితో తన్ని తిరస్కరించి, మఱల ఆయనపొందుగోరి ఊర్వశి పశ్చాత్తాపపడినట్లు నీవును పరితాపమునకు లోనగుదువు. ఓ సుందరీ! మానవమాత్రుడైన రాముడు పరాక్రమమున నా కాలిగోటికిని సరితూగడు. నీ అదృష్టముకొలది నేను నిన్ను చేరితిని. కనుక నన్ను స్వీకరింపుము." (17-19)

ఆ నిర్జనవనప్రదేశమున రావణుడిట్లు పలుకగా సీతాదేవి మిగుల క్రుద్ధురాలై కన్నులెఱ్ఱజేయుచు ఆ రాక్షసరాజుతో ఇట్లు పరుషముగా వచించెను. (20)

"సమస్తప్రాణులకును పూజ్యుడు, మహాత్ముడు ఐన కుబేరునకు సోదరుడవయ్యును ఇట్టి పాపకృత్యమునకు ఏల పూనుకొనుచున్నావు? ఓ రావణా! నీవు క్రూరుడవు,

---

1) విశ్రవసునకు 'ఇలబిల' యందు కలిగినవాడు కుబేరుడు, కైకసియందు బుట్టినవాడు రావణుడు ఆ విధముగా కుబేరుడు రావణునకు సవతితల్లికుమారుడు.

2) కుబేరుడు బ్రహ్మవలన లోకపాలకుడు, ధనాధిపతి అయ్యెను. ఇతడు శంకరునకు మిత్రుడు. లంకా పట్టణము, పుష్పక విమానము మొదట ఈయనవే. తరువాత రావణుడు బలప్రయోగముచేసి, పుష్పకమును, లంకను ఈతనినుండి లాగికొనెను. నలకూబరుడు, మణిగ్రీవుడు అనువారు ఇతని కుమారులు. ఇతడు నరవాహనుడు. అలకాపురి ఈతని రాజధాని. 'చైత్రరథము' అనునది ఈతని ఉద్యానవనము.

ఇంద్రియసుఖలోలుడవు, నీ బుద్ధి పెడదారి పట్టినది. అట్టి నిన్ను ప్రభువుగా పొందిన రాక్షసులందఱును నీ మూలముగా తప్పక నశింతురు. (21-22) ఎవ్వడైనను ఇంద్రునిభార్యయైన శచీదేవిని అపహరించి, ఒకవేళ ప్రాణములతో మిగిలి యుండవచ్చునేమోగాని, శ్రీరామునిభార్యనైన నన్ను అపహరించినవాడు తన ప్రాణములపై ఆశవదలు కొనవలసినదే. (23) ఓ రాక్షసా! నిరుపమాన సౌందర్యవతియైన శచీదేవిని ఇంద్రుని అధీనమునుండి బలవంతముగా లాగికొనిపోయియు జీవించియుండవచ్చునేమోగాని, నావంటిదానిని అవమానించి (కష్టపెట్టి) నీవు అమృతమును త్రాగినను మరణమునుండి తప్పించుకొనజాలవు." (24)

* * *

49. నలుబదితొమ్మిదవసర్గము

సీతాదేవితనయెడ సుముఖురాలు అగుటకై రావణుడు నయభయవచనములను పలుకుట - అతడు రాక్షసరూపమును పొంది, ఆమెను రథముపై చేర్చుకొని ఆకాశమార్గమున బయలుదేఱుట. నిస్సహాయ స్థితిలోనున్న జానకి తనను రక్షించుటకై లక్ష్మణుని, ప్రకృతిని వేడుకొనుట. జటాయువును అర్థించుట

సీతాదేవి పలుకులను విని, రావణుడు తీరని అసహనమునకు లోనై, (ఏమిచేయుటకును తోచనివాడై), చేతులు పిసికికొనుచు మహాకాయమును ప్రదర్శించెను."(1)

అనంతరము అతడు సీతాదేవితో మఱల గట్టిగా ఇట్లు పలికెను. "ఓసీతా! నీవు నీపతివ్యామోహములోబడి నా శౌర్యపరాక్రమములనుగూర్చి సరిగా వినినట్లు లేదు. ఓ ఉన్మత్తురాలా! నేను ఆకాశమునందుండియే నాభుజబలముచే భూమండలమును పైకెత్తగలను, సముద్రజలములను ఆపోశనము పట్టగలను. (త్రాగివేయగలను.) రణరంగమున నిలిచి మృత్యుదేవతను హతమార్చగలను. సూర్యుని అడ్డుకొనగలను, నాపదునైన బాణములచే భూమిని బ్రద్దలు గావింపగలను. నేను కోరుకొనిన రూపమును ధరింపగలను. నీవు దేనిని కోరినను ఇయ్యగలను, కనుక నన్ను పతిగా స్వీకరింపుము. (2-4)

క్రుద్ధుడై ఇట్లు పలుకుచున్న రావణునికన్నులు సూర్యగోళములై, అగ్నిజ్వాలలను వెలిగ్రక్కినవి, పింగళవర్ణముతో ఎఱ్ఱబాఱినవి. వెంటనే కుబేరునిసోదరుడైన రావణుడు సౌమ్యమైన భిక్షువేషమును పరిత్యజించి, ప్రళయకాలయమునివలె భయంకరమైన తన నిజరూపమును దాల్చెను. (5-6) అప్పుడు రాక్షసరూపమును పొందిన ఆ రావణుడు పదితలలతో ఒప్పుచు ధనుర్బాణములను ధరించియుండెను. క్రోధావేశపరుడైన అతనికనులనుండి చింతనిప్పులు కురియుచుండెను. నల్లని మేఘమువలె విలసిల్లుచు విచిత్రశక్తిసంపన్నుడైన అతడు మేలిమిబంగారు కుండలములను ధరించియుండెను. మహాకాయుడైన రాక్షసరాజగు రావణుడు యతీశ్వరుని రూపమును వీడి, స్వస్వరూపమును దాల్చెను. మేఘసముదాయమువలె నల్లనివాడు, ఎఱ్ఱని వస్త్రములను ధరించినవాడు ఐన ఆ రావణుడు క్రోధముతో కనులెఱ్ఱజేసి, స్త్రీ రత్నమైన మైథిలిని చూచుచు నిలబడెను. (7-9)

పిమ్మట ఆ దశకంఠుడు నల్లనికురులు గలిగి, సూర్యకాంతులను బోలిన తనుశోభలతో విరాజిల్లుచు, చక్కని వస్త్రాభరణములను ధరించియున్న సీతాదేవితో ఇట్లనెను.(10)

"ముల్లోకములలోను ఖ్యాతికెక్కిన వానిని భర్తగా కోరుకొనుచున్నచో నీవు నన్నాశ్రయించుట యుక్తము. నీకు అన్నివిధములుగా తగిన భర్తను నేనే. ఓ కల్యాణీ! కలకాలము నీవు నాతోనే ఉండిపొమ్ము. నిన్ను సంతోషపఱచుచు నీ ప్రశంసలను పొందదగినవాడను నేను. నీకు నేనెన్నడును అప్రియమును కల్గింపను. మనుష్యమాత్రుడైన రామునిపై వ్యామోహమును త్యజింపుము. నాయందే అనురక్తురాలవు కమ్ము. 'నేనే బుద్ధిమంతురాలను' అని భావించుకొనెడి ఓ మూఢురాలా! రాముడు పట్టాభిషిక్తుడును కాలేదు, పైగా రాజ్యభ్రష్టుడైనాడు, అంతేగాక అల్పాయుష్కుడు, ఆయనలో ఏగొప్పదనమును జూచి, ఆయనపై అనురాగము కలిగియున్నావు? ఒక స్త్రీ కారణముగ ఆ తెలివితక్కువవాడు పెక్కుమంది బంధుమిత్రులతో గూడిన రాజ్యమును వీడి, క్రూరమృగములకు నెలవైన ఈ వనమునందు నివసించుచున్నాడు." (11-15)

మైథిలితో ఇట్లు పలికి, దుష్టాత్ముడైన ఆ రాక్షసుడు కామాతురుడై[1] సముచితముగను, ధర్మబద్ధముగను, మాట్లాడుచున్నదియు, గౌరవాదరములకు పాత్రురాలును ఐన

1) **కామాతురాణాం న భయం న లజ్జా** - నీతి శాస్త్రము.
కామముయొక్క పిచ్చిలో మునిగిన వారికి భయము గాని, సిగ్గుగాని ఉండవు.

సీతాదేవిని సమీపించి, ఆకాశమున బుధుడు రోహిణినివలె[1] ఆమెను పట్టుకొనెను. అతడు పద్మాక్షియైన సీతాదేవి కేశపాశమును ఎడమ చేతితోను, ఆమె పాదములను కుడిచేతితోను పట్టుకొనెను. (16-17) మృత్యుదేవతవలె భయంకరుడు, నునుపుదేలి వికృతముగానున్న కోఱలుగలవాడు, మిక్కిలి భుజబలముగలవాడు, పర్వతమువలె మహాకాయము గలవాడు ఐన ఆ రావణుని జూచి, వనదేవతలు ఎల్లరును భయగ్రస్తులై పరుగులుదీసిరి. (18)

అంతవఱకును గుప్తముగానుంచబడిన రావణునిరథము అంతలో అచట బహిర్గతమయ్యెను. అది క్షణములో అంతర్ధానమగుట, మఱుక్షణములో ప్రత్యక్షమగుట మొదలగు మాయాలక్షణములుగలది, అద్భుతమైనది, గుఱ్ఱములచే పూన్చబడియున్నట్టిది, అది సాగిపోవునప్పుడు దానిధ్వనులు కఠోరముగా నుండును. దానిఅంగములు (చక్రములు మొదలగునవి) అన్నియు బంగారువి. (19)

అనంతరము ఆ రావణుడు గొంతుపెంచి, పరుష వచనములతో సీతాదేవిని భయపెట్టుచు, ఆమెను ఒడిలోనికి దీసికొని రథముపైనుంచెను. (20) ఉత్తమపతివ్రతయైన సీతాదేవిని రావణుడు అట్లు తీసికొనిపోవుటకు సిద్ధపడగా ఆమె దుఃఖార్తయై, వనములో సుదూరముననున్న తనభర్తను స్మరించుచు, 'రామా! రామా!' అని బిగ్గఱగా కేకలుపెట్టుచు ఏడువసాగెను. (21)

కామార్తుడైన ఆ రావణుడు తనయెడ విముఖురాలై[2] ఆడుపామువలె మెలికలు తిరుగుచున్న (తననుండి తప్పించుకొనుటకై పెనగులాడుచున్న) ఆ సీతాదేవిని పట్టుకొని, రథముతో ఆకాశమునకు ఎగిరెను. (22)

రావణుడు తనను అట్లు అపహరించుకొని, ఆకాశమార్గమున వెళ్లుచుండగా ఆమె ఆర్తురాలై, నిస్పృహతో కలవరపడుచు బిగ్గఱగా ఏడువసాగెను. (23)

"అయ్యో లక్ష్మణా! ఓ మహాబాహూ! పెద్దల మనస్సులను ఎఱిగి మసలుకొనువాడా! ఈ రాక్షసుడు కోపముతో (ఖరాదిరాక్షసులను సంహరించిన శ్రీరామునిపైగల పగతో) నన్ను అపహరించుకొని పోవుచున్న విషయమును నీవు ఎఱుగవా? (24) ఓ రఘునాథా! ధర్మపరిరక్షణకై నీవు ప్రాణములపై మోహమును, శారీరకసుఖములను, రాజ్యభోగములను అన్నింటిని వదలుకొని వచ్చితివి గదా. ఈ దుర్మార్గుడు అధర్మముగా నన్ను అపహరించుకొని పోవుచుండుట నీవు చూచుట లేదా?" (25) ఓ పరంతపా! దుర్జనులను పరిమార్చుటలో నీవు దక్షుడవని వాసికెక్కితివి. కాని పాపాత్ముడైన ఈ రావణుని శిక్షింపక ఎందులకు ఉపేక్షించుచున్నావు? (26)

పాపాత్మునియొక్క దుష్కర్మలఫలము వెంటనే కనబడదుగదా! విత్తనమునాటినవెంటనేపంటలభింపదుగదా! దేనికైనను తగినసమయము రావలెను. (27) "ఓ రావణా! నీవు ఆయువుదీఱినవాడవైప్రాణాంతకమైన ఈఘోరకృత్యమునకు పాల్పడు చున్నావు. నీవు ఇడుములపాలై రామునిచేతిలో మరణించుట తథ్యము." (28)

అయ్యో! ధర్మాత్ముడైన శ్రీరామునియొక్క ధర్మపత్నినైన నన్ను ఈ దురాత్ముడు తీసికొని పోవుచున్నాడు. ఇప్పుడు కైకేయియొక్క,ఆమెఆత్మబంధువులయొక్క కోరికలునెఱవేఱి, వారి మనసులు కుదుటబడియుండవచ్చును. (29)

"దండకారణ్యమున బాగుగా పుష్పించియున్న ఓ గన్నేరుమొక్కలారా! 'రావణుడు సీతను అపహరించుకొని పోవుచున్నాడు' అని వెంటనే రామునకు తెలుపుడు. ఇది నా ప్రార్థన-ఉన్నతశిఖరములతో ఒప్పుచుపుష్పఫలసంపన్నమైన ఓ ప్రస్రవణ గిరీ! నీకు నమస్కారము రావణుడు సీతను అపహరించుకొని పోవుచున్నాడని వెంటనే శ్రీరామునకు తెలుపుము. హంసలతో, బెగ్గురుపక్షులతో విలసిల్లుచున్న ఓ గోదావరీనదీ! నీకు ప్రణమిల్లుచున్నాను. రావణుడు సీతను అపహరించుకొని పోవుచున్నాడని వెంటనే రామునకు నివేదింపుము. ఈవనములయందుగలవివిధవృక్షములయొక్క అధిదేవతలందఱికిని నమస్కరించుచున్నాను. ఈ రాక్షసుడు నన్ను అపహరించుకొని పోవుచున్న వార్తను వారు నాభర్తకు తెలుపుదురుగాక. (30-33)

ఈవనమును ఆశ్రయించుకొనిజీవించుచున్నపశుపక్ష్యాది సమస్తప్రాణులారా! నేను మిమ్ము శరణు వేడుచున్నాను. మీరు నాభర్తకు 'ఓరామా! నీకుప్రాణములకంటెను మిన్నయైనదియు, నీకు అత్యంత ప్రేమపాత్రురాలును ఐన సీతాదేవిని రావణుడు అపహరించుకొనిపోవుచున్నాడు.ఆమెనిస్సహాయస్థితిలో ఉన్నది' అని నివేదింపుడు. (34-35)

శ్రీరాముడు మహాభుజబలశాలి, ఒకవేళ నన్ను యముడు అపహరించుకొనిపోయినను ఆ విషయము నెఱింగి, ఆ పరలోకమునుండియైనను అతడు తనపరాక్రమముతో నన్ను తీసికొని రాగలడు." (36) విశాలాక్షియైన ఆ సీతాదేవి మిగుల

1) రోహిణి చంద్రునిభార్య. బుధుడు చంద్రుని కుమారుడు. కనుక రోహిణి బుధునకు తల్లితో సమానురాలు. బుధుడు రోహిణినివలె రావణుడు జగన్మాతయైన సీతాదేవిని దుష్టభావముతో పట్టుకొనెను. బుధుడు ఎన్నడును రోహిణిని పట్టుకొనలేదు, పట్టుకొనజాలడుగూడ. రావణునిదుష్కృత్యమును స్పష్టపఱచుటకే అట్లు పోల్చి చెప్పబడినది. ఇది అభూతోపమ.

2) అకారః = విష్ణుః, అ + కామా = అకామా = విష్ణుకామా = శ్రీమహావిష్ణువుపై ప్రేమగలది.

దుఃఖితయై దయనీయ వచనములతో ఇట్లు విలపించుచు ఆ సమయమున చెట్టుపైగల జటాయుపక్షిని జూచెను. (37)

రావణునినిర్బంధములో భయగ్రస్తయైయున్నఆసుందరి ఆ జటాయువును జూచి, దుఃఖపూరితమైన గద్గదస్వరముతో ఆక్రందించుచు ఇట్లు వేడుకొనెను. (38) "పూజ్యుడవైన ఓ జటాయూ! పాపకర్ముడైన ఈ రాక్షసరాజు ఒక దిక్కులేని దానినివలె నన్ను అపహరించుకొని పోవుచున్నాడు. దయజూడుము. ఈ నిశాచరుడు క్రూరుడు, బలశాలి, విజయ గర్వముతో నున్నవాడు, సాయుధుడు, పైగా దురాత్ముడు. అట్టి ఇతనిని ఎదుర్కొనుట నీకు అశక్యము. కావున ఓ జటాయూ! ఇతడు నన్ను అపహరించుకొని పోవుచున్న విషయమును పూసగ్రుచ్చినట్లు పూర్తిగా రామలక్ష్మణులకు వివరింపుము." (39-41)

* * *

50. ఏబదియవసర్గము

సీతాదేవిని తన రథముపై తీసికొని పోవుచున్న రావణుని నిలువరించుచు జటాయువు హితోక్తులు పల్కుట - 'యుద్ధమునకు సిద్ధమగుము'- అని అతనిని హెచ్చరించుట

అంతట అప్పుడే నిద్రకుదిగిన జటాయువు సీతాదేవి యొక్క ఆక్రందనధ్వనులను వినెను. అతడు తటాలున మేల్కొని, రథముపైనున్న రావణుని, వైదేహిని చూచెను. (1)

పర్వతశిఖరమువలె ఉన్నతుడు, మొనదేలిన ముక్కుతో గూడిన ముఖముగలవాడు, రామసేవాతత్పరుడు, పక్షులలో శ్రేష్ఠుడు ఐన జటాయువు ఒక చెట్టుపైనుండి రావణునితో ఇట్లు హితవచనములను పలికెను. (2)

"ఓ దశగ్రీవా! నాపేరు జటాయువు, సనాతన ధర్మమును పాటించువాడను, భగవంతుని నమ్మిన వాడను, (శ్రీరాముని సేవకుడను) నేను మహాబలశాలినైన గ్రద్దను. (3) శ్రీరాముడు దశరథమహారాజుయొక్క కుమారుడు, అతడు సర్వలోకములకును ప్రభువు, మహేంద్ర వరుణులతో సమానుడు, సకలప్రాణులకును హితమును గూర్చువాడు.(4)

నీవు అపహరించుకొనిపోవుచున్న ఈ సీతాదేవి జగన్నాథుడైన శ్రీరామునిధర్మపత్ని, ఈ సుందరి పతివ్రతాశిరోమణి. (5) ఓ బలశాలీ! ధర్మవర్తనుడైన రాజు పరసతులను ఎట్లు స్పృశించును. మీదుమిక్కిలి రాజపత్నులను తప్పక రక్షింపవలెనుగదా! నీచమైన పరదారాభిలాషనుండి నీ బుద్ధిని మఱలింపుము. ఇతరులు (లోకము) నిందించునట్టి కృత్యమును ధీరుడైనవాడు ఎన్నడును చేయరాదు. వివేకము గలవాడు తనభార్యను రక్షించు కొనురీతిగా పరసతులనుగూడ కాపాడవలెను. ఓ పౌలస్త్యనందనా! సత్పురుషులైన రాజులు ధర్మార్థ కామవిషయముల యందు శాస్త్రోక్తములైన మార్గములనే అనుసరింతురు. వాటికి విరుద్ధముగా ఎన్నడును నడచుకొనరు - కనుక నీవు ఇట్లు అకార్యమునకు పాల్పడుట తగదు.(6-8)

ధర్మాచరణమునందును, కామానుభవములయందును, ద్రవ్యములను ఆర్జించుటయందును, వాటిని వినియోగించుట యందును ఎల్లరకును రాజే మార్గదర్శకుడు. ఏలనన పుణ్యకార్యములయందైనను, పాపకృత్యములయందైనను ప్రజలు రాజునే అనుసరింతురు - (యథా రాజా తథా ప్రజాః - అనిగదా). (9)

ఓ రాక్షసరాజా! నీవు పాపశీలుడవు, చపలుడవు. కావున అనర్హుడవైన నీకు ఈ రాజ్యాధికారము ఎట్లు లభించినది? ఇది నీకు లభించుట పుణ్యాత్మునకు ప్రాప్తింపవలసిన స్వర్గవిమానము ఒక పాపాత్మునకు లభించినట్లుగానున్నది - ఎవరి స్వభావమునైనను పూర్తిగా మార్చుట అసాధ్యము - దుష్టాత్ములహృదయములలో సదుపదేశములు ఎక్కువకాలము నిలిచియుండవుగదా! (10-11) శ్రీరాముడు మిక్కిలి బలశాలియే యైనను అతడు ధర్మాత్ముడు అగుటవలన నీ రాజ్యమునకుగాని, నీ లంకానగరమునకుగాని ఎట్టి హానినీ కలిగింపలేదుగదా! మఱి ఆయనభార్యను అపహరించుకొని పోవుచు ఆయనయెడ ఎందులకు అపరాధము చేయుచున్నావు? (12)

జనస్థానమునందున్న ఖరుడు హద్దుమీఱి శూర్పణఖ కారణముగ శ్రీరామునితో పోరునకు తలపడెను. అప్పుడు మహాపరాక్రమశాలియైన ఆ రఘువీరుడు అతనిని హతమార్చెను. యథార్థముగా ఇందులో శ్రీరాముని దోషము ఏమాత్రమును లేదు. అట్టిస్థితిలో ఆ జగన్నాథునిభార్యయైన సీతాదేవిని అపహరించుట ఎంతవఱకు సముచితమో తెలుపుము? (13-14) ఓ రావణా! వెంటనే సీతాదేవిని విడిచిపెట్టుము. లేనిచో ఇంద్రుని వజ్రాయుధము వృత్రాసురుని హతమార్చినట్లు, క్రుద్ధుడైన శ్రీరాముడు అగ్నితుల్యములైన తనచూపుల తోడనే నిన్ను దహించివేయగలడు. నీవు సీతాదేవిని అపహరించుట 'కోఱలనుండి విషమును వెలిగ్రక్కుచున్న కోడెత్రాచును వస్త్రముకొంగున మూటగట్టుకొనుట వంటిది, యమపాశమును మెడకు చుట్టుకొనుట వంటిది'- అని ఎఱుంగలేకున్నావు. (15-16)

ఓ సౌమ్యుడా! మోయగలిగిన బరువును మాత్రమే

తలకెత్తుకొనవలెను. మించిన బరువును నెత్తిన పెట్టుకొన్నచో అది వానిని క్రుంగదీయును. అట్లే ఎవరైనను జీర్ణమగు ఆహారమునే తినవలయును. లేనిచో అది వ్యాధిని తెచ్చిపెట్టును సుమా! ధర్మమునకును, కీర్తిప్రతిష్ఠలకును భంగము గలిగించు పనిని గాని, శరీరమునకు ఖేదమును (ఆయాసమును) కలిగించు కార్యమునుగాని ఎవ్వరును చేయరాదు. (17-18)

నావయస్సు అఱువదివేల సంవత్సరములు. తాతముత్తాతల నుండి సంక్రమించిన రాజ్యమును నేను ధర్మబద్ధముగా పాలించుచున్నాను. నేను అన్నివిధములుగా వృద్ధుడను, పైగా ధనుర్బాణములు మొదలగు ఆయుధములు లేనివాడను. నీవైతే యువకుడవు, ధనుర్బాణములను ధరించినవాడవు, కవచమును రథమును కలిగియున్నవాడవు, ఐనను ఇచట నేను ఉండగా వైదేహిని దీసికొని నీవు క్షేమముగా వెళ్లజాలవు. (19-20)

వేదము పరమప్రమాణమైనది న్యాయసమ్మతములైన హేతువులచేగూడ దానిప్రామాణ్యము ధ్రువీకరింపబడినది. వేదమును ఎవ్వరును నిరాకరింపజాలరు. అట్లే నేను చూచుచుండగా సీతాదేవిని బలవంతముగా అపహరించుకొని వెళ్లజాలవు. (21) ఓ రావణా! క్షణమాగుము, వీరుడనైనచో నాతో యుద్ధము చేయుము. పూర్వము ఖరునివలె నీవును నేలగూలుట తథ్యము. లోగడ శ్రీరామునిచేతిలో దైత్యులు, దానవులు రణరంగమున పలుపర్యాయములు నిహతులైరి. అట్లే వల్కలములను ధరించియున్న ఆ రఘువరుడు సమరరంగమున త్వరలోనే నిన్ను వధించితీరును. (22-23)

ఓ నీచుడా! రాజకుమారులైన రామలక్ష్మణులిరువురును ఇక్కడికి దూరములోనున్నారు. వారికి భయపడియే నీవు వారు లేకుండుట చూచి ఈమెను అపహరించుకొని పోవుచున్నావు. వారిని తీసికొని వచ్చుటకై నేను వెళ్లినచో నీవిచటినుండి పాటిపోవుదువు. అందువలన నేనే నిన్ను చంపెదను. అంతకంటె నేనేమి చేయగలను? కమలపత్రాక్షియైన ఈ సీతాదేవి శ్రీరాముని పట్టమహిషి, ఆ ప్రభువునకు బహిఃప్రాణము, కనుక పూజ్యురాలు. నాబొందిలో ప్రాణములుండగా ఈమెను నీవు తీసికొని వెళ్లజాలవు. (24-25)

దశరథమహారాజు నాకు గాఢమిత్రుడు, శ్రీరాముడు నాకు ప్రభువు. ఆ మహాత్ములిరువురికిని నా ప్రాణములను అర్పించియైనను తప్పక ప్రియమును గూర్పవలెను. (26)

ఓ దశగ్రీవా! ఒక క్షణకాలముపాటు ఆగుమాగుము. ఓనిశాచరా! రణభూమియందు నీకు తగిన సత్కారమును జరిపెదను. తొడిమనుండి పండునువలె నిన్ను రథమునుండి క్రిందపడవేసెదను." (27-28)

* * *

51. ఏబదిఒకటవసర్గము

జటాయువునకును రావణునకును మధ్య పోరు ఘోరముగా సాగుట – జటాయువుధాటికి రావణుని రథాదులు ముక్కలగుట – రావణుని దెబ్బకు గృధ్రరాజు తెక్కలు తెగి నేలగూలుట– తనను రక్షించుటకై వచ్చిన జటాయువునకై సీతాదేవి మిగుల పరితపించుట

ధర్మబద్ధముగా జటాయువు ఇట్లు పలికిన పిమ్మట రావణుడు మిగుల క్రుద్ధుడై తనఇరువది నేత్రముల నుండియు నిప్పులు గురిపించెను. (1) మేలిమిబంగారుకుండలములుగల ఆ రాక్షసరాజు కోపముతో కన్నులెఱ్ఱజేయుచు, అసహనముతో ఊగిపోవుచు ఆ జటాయువుమీదికి దూకెను. (2)

ఆ దండకారణ్యమునందు ఒకరిపైనొకరు దెబ్బ తీయదలచుకొనిన ఆ జటాయురావణులమధ్య, ప్రతికూల వాయువులచే కొట్టబడిన రెండు మేఘములమధ్య జరిగిన సంఘర్షణమువలె తీవ్రమైన యుద్ధము ప్రారంభమాయెను. మాల్యవంతములు' అను పేర్లతో ఒప్పునట్టి రెండు మహాపర్వతములమధ్యవలె ఆ యిరువురి నడుమ యుద్ధము అద్భుతముగా జరిగెను. (3-4)

అప్పుడు మహాబలశాలియైన రావణుడు మిగుల భయంకరములైన, పదునైన ములుకులుగల బాణములను, వాడియైన ఇనుపశరములను, అంకుశములవలె మొనలుగల బాణములను జటాయువుపై కురిపించెను. పక్షిరాజైన ఆ జటాయువు యుద్ధమునందు తనపై రావణుడు ప్రయోగించిన వివిధములగు అస్త్రములను, శరములను త్రిప్పికొట్టెను. పక్షులలో శ్రేష్ఠుడు, మిగుల పరాక్రమ శాలియైన జటాయువు వాడియైన గోళ్లుగల తనకాళ్లతో రావణునిశరీరమును పెక్కు విధముల గాయపఱచెను. (5-7)

పిమ్మట దశగ్రీవుడు మిగుల క్రుద్ధుడై, శత్రువును తునుమాడుటకై యమదండమునుబోలిన భయంకరములైన పదిబాణములను ప్రయోగించెను. అవి తీవ్రములైనవి, పదునైన ములుకులుగలవి. మహావీరుడైన ఆ రావణుడు సూటిగా వెళ్లునట్టి, భీకరములైన ఆ వాడిబాణములను బలముగాలాగి, ప్రయోగించి జటాయువును మిగుల గాయపఱచెను. (8-9)

అంతట జటాయువు ఆరాక్షసుని రథమునందు కన్నీరు

పెట్టుచున్న జానకిని చూచినవాడై, రావణుని బాణములను సరకుగొనక, అతని మీదికి విజృంభించెను. మిక్కిలి పరాక్రమశాలియైన ఆ పక్షిరాజు ముత్యములతో మణులతో చెక్కబడిన రావణునిధనుస్సును, బాణములను తన పాదములఘాటితో ముక్కలు ముక్కలు గావించెను.(10-11)

అనంతరము రావణుడు క్రోధావేశపరవశుడై మఱియొక ధనుస్సును చేబూని, పరంపరగా వేలకొలది బాణములను అతనిపై ప్రయోగించెను. యుద్ధమునందు రావణుని బాణములచే ఆవృతుడైన ఆ జటాయువు గూటిలోని పక్షివలె ఒప్పారెను. అప్పుడు మహాతేజస్వియైన జటాయువు తనపై రావణుడు ప్రయోగించిన బాణపరంపరను తనఱెక్కలతో ఎగురగొట్టెను, పిదప తనపాదములతో అతని ధనుస్సును ముక్కలు గావించెను. మహాబలశాలియైన ఆ పక్షిరాజు అగ్నిజ్వాలలవలె ధగధగలాడుచున్న రావణుని కవచమును తనఱెక్కల బలిమిచే ఛేదించెను. రావణుని రథమునకు పూన్చిన గుఱ్ఱములు బంగారుకవచములు గలిగి అద్భుతముగా నున్నవి, పిశాచములవలె వికృతములైన ముఖములుగలవి, వేగముగా సాగిపోగలవి, అట్టి రథాశ్వములను మిగుల బలశాలియైన జటాయువు చంపివైచెను. (12-16)

రావణుని రథము శ్రేష్ఠమైనది, బలమైన నొగలు (కూబరము) గలది, యజమాని ఇచ్ఛానుసారము పయనింపగలది, అది అగ్నిజ్వాలలవలె మెఱయుచుండెను. దానిచక్రములు బంగారముతో నిర్మింపబడి మణులతో చెక్కబడియుండెను. అట్టి ఆ మహారథమును ఆ పక్షీంద్రుడు భగ్నముగావించెను. ఆ జటాయువు నిండుచంద్రునివలె స్వచ్ఛమైన కాంతులతో విరాజిల్లుచున్న ఛత్రమును, వింజామరలను, వాటిని పట్టుకొనియున్న రాక్షసులను తన ఱెక్కల వేగముతో పడగొట్టెను. మహాబలశాలియు, శ్రీరామునిసేవకుడును ఐన ఆ పక్షిరాజు తనబలమైన ముక్కుతో పొడిచి రథసారథియొక్క శిరమును ఖండించెను. (17-19) జటాయువువలన రావణుని ధనుస్సు ముక్కలయ్యెను. రథము విఱిగిపోయెను. అశ్వములు అసువులు వీడెను. సారథి హతుడయ్యెను. అంతట రావణుడు వైదేహిని దీసికొని నేలమీదికి దుమికెను. వాహనాదులు భగ్నములుకాగా నేలపైబడిన రాక్షసుని జూచి సమస్తప్రాణులును 'బాగుబాగు' అని సంబరముతో పలుకుచు జటాయువును శ్లాఘించెను. (20-21)

వృద్ధావస్థ కారణముగా పక్షిరాజైన జటాయువు మిక్కిలి అలసియుండుటను జూచి, రావణుడు ఎంతయు సంతసించెను. పిమ్మట అతడు సీతాదేవిని దీసికొని మఱల ఆకాశమునకు ఎగిరెను. (22) సీతాదేవిని దీసికొని, సంతోషముతో ఆకాశమున సాగిపోవుచున్న రావణుని జూచి, జటాయువు తానును పైకెగిరెను. పిమ్మట ఆ తేజస్వి అతనికి ఎదురుగా నిలిచి, నిరోధించుచు ఇట్లు పలికెను. (23)

"ఓ అల్పబుద్ధీ! రావణా! శ్రీరామునిబాణములు వజ్రతుల్యములు. అట్టి మహావీరుని భార్యయైన సీతాదేవిని నీవు గొనిపోవుట రాక్షసజాతి నిర్మూలనమునకే. నీవు బంధుమిత్రులతో, అమాత్యులతో, బలములతో, పరివారములతోగూడి, దప్పిగొన్నవాడు ఆరాటపడుచు నీరు ద్రాగునట్లు (సీతాపహరణ రూపమున) విషపానము చేయుచున్నావు. అవివేకులు (బుద్ధిహీనులు) తమదుష్కర్మల ఫలముల నెఱుంగక నీవలెనే వెంటనే నశించుచుందురు. (24-26)

ఎఱుకు (మాంసఖండమునకు) ఆశపడి గాలమునకు చిక్కిన చేపవలె, మృత్యుపాశముచే బద్ధుడవైన నీవు ఎక్కడికి వెళ్లినను దానినుండి తప్పించుకొనజాలవు. ఆశ్రమమునందున్న సీతాదేవిని నీవు అపహరించి, కాకుత్స్థవంశజులు, అజేయపరాక్రములు ఐన ఆ రామలక్ష్మణులకు తీరని అవమానమును గూర్చితివి. ఇంక వారు నిన్ను ఎన్నడును క్షమింపరు. (నిన్ను ప్రాణములతో విడిచిపెట్టరు.) (27-28)

ఓ రావణా! నీవు పిటికివాడవై చేసిన ఈ పనిని లోకము నిందించును. ఇది దొంగలు చేసెడి పని, వీరులు ఎవ్వరును ఈ పద్ధతిని అనుసరింపరు. ఓ దశగ్రీవా! క్షణకాలము నిలువుము. నిజముగా నీవు వీరుడవేయైనచో నాతో యుద్ధము చేయుము. నీ సోదరుడైన ఖరునివలె నీవును మట్టిగఱచెదవు. చావు దగ్గఱపడినప్పుడు పురుషుడు ఆత్మవినాశనముకొఱకు అధర్మకృత్యములకు పాల్పడుచుండును. కనుక సీతాపహరణమునకు ఒడిగట్టిన నీకు వినాశము తప్పదు. దుష్పలితములను ఇచ్చునట్టి ఇట్టి పాపకృత్యములకు ఎవడు సిద్ధపడును? కడకు లోకాధిపతియైన ఇంద్రుడుగాని, సృష్టికర్తయైన బ్రహ్మదేవుడుగాని ఇట్టి దుష్కార్యములకు సాహసింపరు-" (29-32)

జటాయువు ఇట్లు హితవచనములను పలుకుచున్నను వాటిని పట్టించుకొనక, రావణుడు సీతాదేవిని వెంటనిడుకొని, వెళ్లుచునేయుండెను. అప్పుడు పరాక్రమశాలియగు జటాయువు అతనిపీపుపై దాడిచేసెను. (33) పరుగెత్తుచున్న పాగరుబోతు ఏనుగును అదుపు చేయుటకు మావటివాడు దానిని అంకుశముతో పొడిచినట్లు జటాయువు, వెళ్లిపోవుచున్న రావణునిపట్టుకొని, తనపదునైన గోళ్లతో వాని పీపునంతయును గాయపఱచెను. పిమ్మట గోళ్లు, ఱెక్కలు, ముక్కు ఆయుధములుగాగల జటాయువు తనగోళ్లతో ఱక్కుచు, ముక్కుతో పొడుచుచు అతని పీపును గాయపఱచెను, జుట్టుపట్టుకొని లాగెను. (34-35)

జటాయువు పదేపదే పలువిధములుగా బాధించు చుండుటచే రావణుడు క్రుద్ధుడై పెదవులు కంపించుచుండగా ఆ పక్షిరాజును దెబ్బతీయుటకై వెనుకకు మఱలెను. కోపముతో ఊగిపోవుచున్న ఆ రాక్షసరాజు వైదేహిని తన ఎడమచేతితో గట్టిగా పట్టుకొని, ఆ జటాయువుపై అఱచేతితో బలముగా మోదెను. (36-37)

శత్రువులను పరిమార్చుటలో రాటుదేలిన ఆ పక్షిరాజు అదను చూచుకొని అతనిపదిఎడమచేతులను తన ముక్కుతో చీల్చివేసెను. రావణునియొక్క తెగిపోయిన (ఎడమ) చేతులన్నియును సాయుధములై, పుట్టనుండి విషజ్వాలలను వెలిగ్రక్కుచు బయటికివచ్చిన సర్పములవలె, క్షణములో మరల వచ్చెను. అనంతరము దశగ్రీవుడైన రావణుడు సీతాదేవిని వదలిపెట్టి, (నేలకు దించి) కోపముతో ఆ గృధ్రరాజును పిడికిళ్లతో పొడిచెను, కాళ్లతో తన్నెను. (38-40)

అంతట సాటిలేని వీరులైన ఆ రావణజటాయువుల మధ్య రెండుగడియలపాటు పోరు ఘోరముగా సాగెను. అప్పుడు రావణుడు తనఖడ్గమును పైకెత్తి, శ్రీరామునికొఱకై ప్రాణములకు తెగించి పోరాడుచున్న జటాయువుయొక్క రెక్కలను, పార్శ్వభాగములను, కాళ్లను నఱికివేసెను.(41-42)

క్రూరకర్ముడైన రావణునివలన తనరెక్కలు తెగిపోగా, వెంటనే ఆ జటాయువు నేలపై పడిపోయెను. అతని ప్రాణములు అన్నుబట్టెను. రక్తసిక్తమైన దేహముతో జటాయువు భూమిపై పడియుండగా జూచి, సీతాదేవి ఆత్మబంధువును కోల్పోయిన రీతిగా దుఃఖించుచు అతనికడకు పరుగుదీసెను. (43-44)

అమితపరాక్రమశాలియైన ఆ గృధ్రరాజు నల్లని మేఘమువలె ఒప్పుచుండెను. తెల్లని వక్షఃస్థలమును గలిగియుండెను. అతడు చల్లారిన కాఱుచిచ్చువలె ప్రశాంతముగా నుండెను. అట్టి జటాయువును రావణుడు చూచెను. (45) జనకునికూతురు, చంద్రునివలె ఆహ్లాదకరమైన ముఖముగలదియైన, సీతాదేవి రావణుని బలము యొక్క దెబ్బకు భూమిపై బడియున్న ఆ జటాయువును పదేపదే అక్కున జేర్చుకొనుచు ఏడువసాగెను. (46)

* * *

52. ఏబదిరెండవసర్గము

రావణుని పట్టును విడిపించుకొనుటకై సీతాదేవి పెనగులాడుట - అతడు బలవంతముగా ఆమెను తీసికొని, ఆకాశమార్గమున సాగిపోవుట.

శ్రీరాముని ఆశ్రమ సమీపమున భూమిపైబడి కొనయూపిరితో నున్న ఆ గృధ్రరాజును రావణాసురుడు చూచెను. (1) చంద్రముఖియైన ఆ సీతాదేవి రావణునిచేతిలో చావుదెబ్బ తినిన పక్షిరాజును జూచి, దుఃఖముతో మిగుల విలపించెను. అందమైన ముఖముగల ఆ జానకి బలశాలియైన రావణునిధాటికి మిగుల దెబ్బతినిన జటాయువును అక్కునజేర్చుకొని, ఎంతయు దుఃఖితయై ఏడ్చెను. (2-3)

"కన్నులు అదరుట, పక్షులయొక్కకూతలు వినబడుట మొదలగు శకునములు మనుష్యులకు కలుగనున్న సుఖదుఃఖములను సూచించును. (4) ఓ రామా! నాకు వచ్చిన ఈ పెనుఆపదనుగూర్చి నీకు దెల్పుటకొఱకే మృగములు, పక్షులు అటునిటు పరుగెత్తుచున్నవి, ఇది నిశ్చయము. నిజముగా ఇది నీకు తెలియుట లేదేమో? (తెలిసియున్నచో నీవు ఉపేక్షింపవుగదా!) నన్ను కాపాడుటకై ఈ రాక్షసుని ఎదిరించిన జటాయువు నాదురదృష్టవశమున ఈ దుర్మార్గునిచేతిలో దెబ్బతిని, భూమిపై పడియున్నాడు." (5-6)

వనితారత్నమైన సీతాదేవి తనను ముసురుకొనిన ముప్పునకు భయపడుచున్నదై, రామలక్ష్మణులు తనకు చేరువలోనేయున్నట్లు తలంచి, 'ఓరామా! లక్ష్మణా! నన్ను కాపాడుడు' అని పల్కుచు ఆక్రందింపసాగెను. (7) నలిగిపోయిన పూలమాలలును, చెదరిన ఆభరణములును గలిగి, దిక్కులేని దానివలె విలపించుచున్న సీతాదేవికడకు రాక్షసరాజైన రావణుడు త్వరత్వరగా చేరెను. (8) సీతాదేవి తనను సమీపించిన రావణునిచూచి భీతిల్లినదై, లతలు చుట్టుకొనినట్లుగా ఆమె వృక్షములను కౌగిలించుకొనుచు అయ్యో! 'రామా! రామా! రక్షింపుము రక్షింపుము' అని బిగ్గఱగా ఆక్రందింపసాగెను. రామునకు దూరమై, ఒంటరిగా వనమున అట్లు ఏడ్చుచున్న సీతాదేవిని తీసికొనిపోవుటకై రావణుడు ఆమె జుట్టు పట్టుకొనెను. 'తాను ఆవిధముగా చేయుట తనవినాశమును కొనితెచ్చుకొనుట కొఱకే' అని ఆమూర్ఖుడు ఎఱుగడు. (9-10)

రావణుని చేతిలో సీతాదేవికి జరిగిన అవమానమునకు తట్టుకొనలేక చరాచరములతోగూడిన జగత్తంతయును తన సహజకృత్యములకు దూరమై, అజ్ఞానాంధకారములో (ఏమిచేయుటకును తోచని స్థితిలో) మునిగి పోయెను. గాలి వీచుట మానెను, సూర్యుడు కాంతిహీనుడై వెలవెల బోయెను. (11-12) రావణుడు సీతాదేవిని అపహరించుకొనిపోవుచున్న విషయమును తనదివ్యదృష్టిచే ఎఱింగిన బ్రహ్మదేవుడు

'శ్రీమహావిష్ణువు లోగడ దేవతలకు ఇచ్చిన వాగ్దానము నెఱవేఱుచున్నట్లు గ్రహించెను. దండకారణ్యమున నివసించుచుండెడి మహర్షులు అందఱును సీతాపహరణ దృశ్యమునుజూచి వ్యథచెందిరి. కాని ఈనెపమున త్వరలో రావణుని వినాశము కలుగనున్నదని ఎఱింగి సంతోషపడసాగిరి. (13-14)

'రామా! రామా! లక్ష్మణా! లక్ష్మణా! రక్షింపుడు, రక్షింపుడు' అనుచు దుఃఖించుచున్న సీతాదేవిని దీసికొని, రాక్షసరాజైన రావణుడు ఆకాశమున సాగిపోయెను. (15)

జనకరాజకుమారి సర్వావయవములయందును మేలిమిబంగారునగలను ధరించి, పట్టుపీతాంబరములను దాల్చియుండెను. మెఱుపుతీగవలె మెఱయుచుండెను. సీతాదేవియొక్క చీరెకొంగు గాలికి ఎగురుచుండగా రావణుడు దావాగ్నిజ్వాలలతో ఒప్పుచున్న పర్వతమువలె మిగుల భాసిల్లెను. (16-17) మంగళస్వరూపిణియగు సీతాదేవి ధరించిన గుబాళించుచున్న ఎఱ్ఱతామరలరేకులు కొన్ని ఆ రావణునిపై రాలెను. గాలి తాకిడులకు రెపరెప కొట్టుకొనుచు ఎఱుపు వన్నెలను విరజిమ్ముచున్న సీతాదేవి చీరెచెరగు మధ్యాహ్న సమయమున సూర్యునియొక్క అరుణకాంతులతో ఎఱుపెక్కిన మేఘమువలె విలసిల్లు చుండెను. శ్రీరామునకు దూరమై, రావణునిచేజిక్కియున్న సీతాదేవియొక్క చక్కని ముక్కుగల ముఖము కాడలేని పద్మమువలె వాడిపోయియుండెను.(18-20)

చక్కని నొసలు, అందమైన కురులు గలిగి, వికసించిన పద్మమువలె ఒప్పుచు, నిర్మలమైన ఆ జానకి ముఖము నల్లనిమేఘములను చీల్చుకొని ఉదయించుచున్న చంద్రునివలె భాసిల్లెను. (21)

సహజముగా సీతాదేవినిర్మలమైన ముఖము ఎల్లప్పుడును స్వచ్ఛమైన తెల్లని పలువరుసల మిలమిల కాంతులతో మనోహరముగానుండును, నిండుచంద్రునివలె ఆహ్లాదకరమై ఒప్పును, తీరైన నాసికతో అలరారుచుండును, అందమైన ఎఱ్ఱనిపెదవులతో బంగారుకాంతులను వెదజల్లుచుండును. కాని ప్రస్తుతము రాక్షసుని (రావణుని) కారణముగ ఆకాశమున భయకంపితయైయున్న ఆమెయొక్క ముఖము ఏడ్చిఏడ్చి చారికలు గట్టియుండెను. తనపతియగు శ్రీరామునకు దూరమైయున్నందున కడు దుఃఖితయై యున్న ఆమెవదనము పగటిపూట చంద్రునివలె వెలవెలబోవుచుండెను. (22-24)

నల్లని రావణుని అధీనములోనున్న బంగారువన్నెగల సీతాదేవి నీలమణులతోగూడిన సువర్ణమేఖల (బంగారు ఒడ్డాణము)వలె ఒప్పుచుండెను. మేలిమిబంగారునగలను ధరించిన సీతాదేవి స్వచ్ఛమైన కాంతులతో విలసిల్లు చుండెను. రావణునిసమీపముననున్న ఆమె నీలమేఘము ప్రక్కనగల విద్యుల్లత (మెఱుపుతీగ) వలె ఒప్పుచుండెను. (25-26)

ఏనుగునకు బంగారుగొలుసువలె నల్లని రావణునకు చెట్లచిగురుటాకులబోలు ఎఱుపురంగుగల వైదేహి శోభను గూర్చెను. ఆ సీతాదేవియొక్క ఆభరణములసవ్వడులతో రాక్షసరాజైన రావణుడు మెఱుపుతోగూడి గర్జించుచున్న నీలమేఘమువలె ఒప్పుచుండెను. అపహరింపబడుచున్న జానకీదేవి యొక్క కొప్పునుండి జాఱిన పూవులు నేలయందంతటను చెల్లాచెదరుగా పడిపోయెను. అట్లు నలుదిక్కుల రాలిన పూవులన్నియును రావణునిగమన వేగమునకు (గాలులధాటికి) సైకెగిరి అతనిమీదనే పడుచుండెను. (27-30)

తనపై పడుచున్న పూలపరంపరతోగూడిన ఆ రావణుడు తళుకులీనుచున్నట్టి నక్షత్రములవరుసలతో గూడిన ఎత్తైన మేరుపర్వతమువలె ఒప్పాఱెను. (31) సీతాదేవియొక్క రత్నఖచితమైన ఎడమకాలిఅందె జాఱి నేలపై బడెను. అప్పుడది మెఱుపుతీగల వలయమువలె కాంతులీనుచు మధురధ్వనులను గావించెను. (32) ఆకాశమున తనతేజస్సుతో (ఉత్పాత సూచకమైన) ఒక పెద్ద తోకచుక్కవలె భాసిల్లుచున్న సీతాదేవిని అపహరించి, కుబేరునిసోదరుడైన ఆరావణుడు అంతరిక్షమున ముందునకు సాగెను. (33) జానకి ధరించిన ఆభరణములు నిస్సుకణికలవలె ప్రకాశించుచుండెను. అవి ధ్వనిచేయుచు, ఆకాశమునుండి రాలుచున్న చుక్కలవలె ఒక్కొక్కటిగా నేలపై పడిపోయెను. (34)

సీతాదేవి వక్షఃస్థలమునందలి హారము చంద్రునివలె ప్రకాశించుచుండెను. అది ఆమెమెడనుండి జాఱి గగనమునుండి భూమండలమునకు ప్రవహించుచున్న గంగానదివలె భాసిల్లెను. (35) రావణునియొక్క గమనవేగము వలన ఏర్పడిన ఉత్పాతసూచకములగు గాలులయొక్క తాకిడికి చెట్ల పైభాగములు కదలుచుండెను. ఆ కొమ్మలపైగల వివిధములగు పక్షులు కోలాహలధ్వనులు గావించుచుండెను. ఆ వృక్షములు తమ శిరఃకంపనములతో, పక్షులకలరవములతో 'భయపడకుము,' అని సీతాదేవికి అభయము నిచ్చుచున్నట్లు ఉండెను. (36) వాడిపోయిన కమలములతో, భయపడుచున్న మీనములు మున్నగు జలచరములతో గూడియున్న సరస్సులు నిస్పృహకులోనైన సీతాదేవిని గూర్చి ఒక ఆత్మీయురాలివలె దుఃఖించుచున్నవి.[1] (37)

1) వాడిపోయిన కమలములు నిస్పృహతో వెలవెలబోయియున్న సీతాదేవిముఖమును సూచించును - భయపడిన మీనాది జలచరములు ఆమె చూపులలోని కలవరపాటును దెల్పును.

సీతాపహరణసమయమున వివిధప్రదేశములలో గుంపులుగా జేరి, అటునిటు సంచరించుచున్న సింహములు, పెద్దపులులు, లేళ్లు, పక్షులు మొదలగునవి రావణునిమీది కోపముతో సీతను రక్షించుటకై ఆమె ఛాయను అనుసరించుచున్నవాయనునట్లు ఉండెను. పర్వతములు జలపాతములనెడి కన్నీటిని స్రవింపజేయుచున్న ముఖములతో, శిఖరములనెడి బాహువులను పైకెత్తినవై, అపహరింప బడుచున్న సీతాదేవికొఱకై దుఃఖించుచున్నట్లు ఉండెను. (38-39)

రావణునిచే అపహరింపబడుచున్న సీతాదేవిని జూచి, విషయమును గ్రహించిన సూర్యుడు కడుదీనుడై, తన కాంతులను కోల్పోయి, వెలవెలబోయెను. (40) 'రావణుడు అక్రమముగా మోసముతో శ్రీరాముని ధర్మపత్నియైన సీతాదేవిని అపహరించుకొని పోవుచుండుట వలన 'లోకములో ఇకమీదట ధర్మము నశించును, సత్యము అడుగంటును, ఋజు భావమునకు చోటుండదు, దయ మాయమగును' అని సమస్త ప్రాణులను ఒక్కుమ్మడిగా విలపించెను. జింకపిల్లలు పదేపదే ముఖములను పైకెత్తి చూచుచు, సంతతధారగా ప్రవహించుచున్న కన్నీటి కారణముగా చూపులు మందగింపగా, భయముతో వణకుచు దైన్యముతో ఏడ్చినవి. (41-42)

ఆవిధముగా తీరని దుఃఖమునకులోనై, 'లక్ష్మణా! రామా!' అని బిగ్గఱగా జాలిగొలిపెడి స్వరముతో ఏడ్చుచు, పదేపదే నేలవైపు వీక్షించుచున్న సీతాదేవిని జూచి, వనదేవతలు మిగుల వణకిపోసాగిరి. (43-44) సీతాదేవికురులు చెదరియుండెను. నొసట ధరించిన తిలకము చెరిగిపోయెను, అట్టి పతివ్రతను రావణుడు తన చావుదగ్గఱ పడినందున అపహరించెను.(45)

చక్కని పలువరుసగలిగి, సహజముగా చిఱునవ్వుతో ఒప్పుచుండెడి సీతాదేవి బంధుజనులకు (ఆత్మీయులకు) దూరమయ్యెను. ఈ స్థితిలో రామలక్ష్మణులును కనబడకుండుటచే ఆమె దీనవదనయై అంతులేని భయముతో క్రుంగిపోయెను. (46)

* * *

53. ఏబదిమూడవసర్గము

ఆకాశమార్గమున తనను తీసికొనిపోవుచున్న రావణుని మందలించుచు సీతాదేవి తీవ్రముగా పరుషోక్తులాడుట.

ఆవిధముగా రావణుడు తనను దీసికొని, ఆకాశమున సాగిపోవుచుండగా జూచి, సీతాదేవి భయముతో మిగుల కంపించుచు ఎంతయు దుఃఖమున మునింగెను. తనను అట్లు అపహరించుకొని పోవుచున్న రావణునిపై కుపితయై, చేయునది లేకవెక్కివెక్కి యేడ్చుటచే సీతాదేవి యొక్క కన్నులెఱుపెక్కెను. అప్పుడామె దీనముగా విలపించుచు భయంకరములైన చూపులుగల ఆ రాక్షసరాజుతో ఈ విధముగా పలికెను.(1-2)

"ఓ నీచరావణా! రామలక్ష్మణులు లేని సమయమును జూచుకొని, ఒక దొంగవలె నన్ను తీసికొని పాఱిపోవు చుంటివి. ఇట్టి పనిచేయుటకు నీకు సిగ్గగుటలేదా? ఓ దుర్మార్గుడా! నన్ను అపహరింపదలచి, నాభర్తకు భయపడి, నీవు మాయామృగ రూపముతో ఆయనను నాకు దూరము చేసితివనుట నిశ్చయము. మామామగారికి ప్రియమిత్రుడైన జటాయువు నన్ను కాపాడుటకు పూనుకొనగా అతనిని నీవు వధించితివి. అట్లు ఒక ముసలి పక్షిని చంపిన నీవేమి శూరుడవు? (3-5)

ఓ రాక్షసాధమా! యుద్ధరంగమున నీపేరు ప్రకటించుకొని, రఘువీరులతో పోరి, నన్ను ఇటు తీసికొని రాలేదుగదా! దీనినిబట్టి నీపరాక్రమముయొక్క గొప్పదనము కనబడుచునే యున్నది. ఓ నీచుడా! యజమాని లేని సమయమున అతనిభార్యను అపహరించితివి. ఇట్టి నికృష్టమైన పనిని చేయుటకు నీకు సిగ్గులేదా? నీవు పరాక్రమములేని వాడవైనను, మహావీరుడనని గొప్పలు చెప్పుకొనుచుందువు. కాని నీవు ధర్మము తప్పి, చేసిన ఈ క్రూరకార్యమును లోకములోని వీరులెల్లరును నీచమైనదిగా చెప్పికొందురు. ఛీ! నీవు ఆనాడు (నన్ను అపహరించుకొని వచ్చినప్పుడు) నీ బలపరాక్రమములను గూర్చి తెగపొగడుకొంటివి. లోకమున కలకాలము నీ వంశమునకే అపకీర్తిని తెచ్చిపెట్టెడి ఈ నీచరిత్ర సిగ్గుచేటైనది- (6-9)

ఓ రాక్షసుడా! శ్రీరామునకు భయపడి నీవు పలాయనము చిత్తగించుచుంటివి. స్త్రీనైన నేను ఏమి చేయగలను? ఒక్కక్షణకాలముపాటు ఆగుము. నీవు ప్రాణములతో ఇంటికి చేరవు. (శ్రీరాముడు వచ్చి నిన్ను హతమార్చును.) (10)

రామలక్ష్మణులకంటబడినచో నీవూ, నీసైన్యమూ ఒక్క క్షణకాలముగూడ బ్రతికియుండుట దుర్లభము. వారినుండి నీవు తప్పించుకొనజాలవు. అరణ్యమునందు దావాగ్నిజ్వాలలకు పక్షివలె, ఆ ఇరువురువీరుల శరములఘాటికి ఏవిధముగను నీవు తట్టుకొనజాలవు. కావున ఓరావణా! నన్ను విడిచిపెట్టి, నిన్ను నీవు రక్షించుకొనుము. నీవు నన్ను శ్రీరామునకు అప్పగింపనిచో, (ఆయనను నీవు శరణుగోరకున్నచో) నన్ను నీవు అవమానించినందులకు మిగులక్రుద్ధుడైన నాపతి తన తమ్మునితోగూడి వచ్చి నిన్ను హతమార్చితీరును. (11-13)

ఓ నీచుడా! కుటిలబుద్ధితో బలవంతముగా నన్ను అపహరించుకొని వచ్చిన నీసంకల్పము వమ్ము కాకతప్పదు. ఏలనన దైవసమానుడైన నాపతిదర్శనము కాకుండ, శత్రువు యొక్క అధీనములో ఉండవలసి వచ్చినచో ఎంతోకాలము నాప్రాణములను నిలుపుకొనుటకు ఇష్టపడను. నీ శ్రేయస్సునుగాని, హితమునుగాని నీవు చూచుకొనకున్నావు. ఇది నిజము. చావు దగ్గఱపడినప్పుడు మానవుడు విపరీతకార్యములకే పూనుకొనును. నూకలుచెల్లిన వారికందఱికిని హితకరమైన ఆహారము రుచింపదు. ఇప్పుడు నీమెడకు యమపాశము చుట్టుకొనియున్నట్లు నేను తలంచుచున్నాను. నీవు నిజముగా భయపడవలసిన విషయమునందు భయపడుటలేదు. దీనినిబట్టి చూడగా నీవు బంగారు వృక్షములకొఱకు ప్రాకులాడుచున్నట్లు కనబడుచున్నది. (14-18)

రక్తప్రవాహముతో నిండి, ఘోరముగానుండెడి వైతరణీనదిని, భయంకరమైన అసిపత్రవనమును (తీవ్ర వేదనను గూర్చెడి కత్తులతో నిండిన నరకమును) చూచెదవు. అగ్నికి ఎట్టగా కాగిన బంగారు పుష్పములును, బాగుగా వేడెక్కిన వైడూర్యమణులు పొదిగిన ఆకులును గలదియు, మొనదేలియున్న ఇనుపముళ్లుగలదియు ఐన బూరుగుచెట్టు ఆకారముగల స్తంభములను కౌగిలించుకొనెదవు - (ఇది పరసతులను కాంక్షించెడివారికి పట్టెడి నరకయాతన.)(19-20)

కసాయివాడవైన నీవు మహాత్ముడైన ఆ శ్రీరామునకు ఈ విధముగా అపకారము చేయుచున్నందున కాలకూట విషమును త్రాగినవానివలె మరణించుట తథ్యము. (21)

ఓ రావణా! నీవు నివారింపశక్యముగాని యమపాశముచే బంధింపబడితివి. మహాత్ముడైన శ్రీరామునకు భయపడుచు (ఆయననుండి తప్పించుకొనుటకై) ఎక్కడికి వెళ్లిన నీకు మనశ్శాంతి లభించును? (22) ఆనాడు దండకారణ్యమునందు తమ్మునితోడు లేకుండగనే రాముడు ఒక్కడే ఖరుడు మొదలగు పదునాలుగు వేలమంది రాక్షసయోధులను ఒక్కనిముషములో మట్టిగఱపించెను. వివిధములగు అస్త్రములను ప్రయోగించుటలో ఆఱితేఱినవాడు, మహావీరుడు, బలశాలియు ఐన అట్టి శ్రీరాముడు అతని ప్రియభార్యను అపహరించిన నిన్ను తన తీక్ష్ణమైన శరములచే చంపకుండ ఎట్లుండగలడు?" (23-24)

రావణుని అధీనములో ఉండుటచే మిగుల భయశోకములకు లోనైయున్న వైదేహి ఇట్లు వివిధములైన పరుషవచనములను పలుకుచు అతిదీనముగా విలపించెను. (25) మిక్కిలి ఆర్తికిలోనైన సీతాదేవి విలపించుచు, ధైన్యముతో జాలిగొలుపునట్లు బహువిధములుగా వచించెను. ఐనను ఆమెమాటలను లెక్కచేయక భయకంపితయై దయనీయముగా మెలికలు దిరుగుచున్న ఆ రాజకుమారిని ఆ పాపాత్ముడు తీసికొని పోవుచునేయుండెను. (26)

* * *

54. ఏబదినాల్గవసర్గము

రావణుడు సీతాదేవితో లంకకు చేరుట, ఆమెను అచట రాక్షస స్త్రీల రక్షణలో నుంచుట పిమ్మట అతడు ఎనిమిదిమంది రాక్షస యోధులను దండకారణ్యమునకు పంపుట.

రావణుని చేతిలో అపహరణకు గుఱియైన సీతాదేవికి ఆమెను ఆదుకొనువారు ఎవ్వరును కానరారైరి. కాని ఇంతలో ఒక పర్వతశిఖరముపై ఐదుగురు వానర ప్రముఖులు ఆమె కంటబడిరి. అంతట ఒప్పులకుప్పయైన ఆ విశాలాక్షి బంగారుకాంతులీను పట్టు ఉత్తరీయపు కొంగున మంగళకరములైన తన ఆభరణములను కొన్నింటిని మూటగట్టి వారి మధ్యపడునట్లుగా పడిలెను. ఒకవేళ శ్రీరాముడు వారికడకు వచ్చుటయే తటస్థించినచో ఈ సామ్ములను గుర్తుగానిచ్చి, తన అపహరణ విషయమును వారు ఆయనకు తెలుపుదురని భావించి, ఆమె ఆవిధముగా జేసెను. (1-2)

సీతాదేవి తన ఆభరణములను వస్త్రమున మూటగట్టి పడవేసిన విషయమును లంకకు వెళ్లెడి తొందరలో[1] రావణుడు గమనింపనేలేదు. (3) దూరముగానున్న వస్తువులనుగాని, వ్యక్తులనుగాని స్పష్టముగా చూడగల ఆ వానరప్రముఖులు "రామా! రామా!" అని బిగ్గఱగా విలపించుచున్న విశాలనేత్రయగు ఆ సీతాదేవిని దేవతలవలె ఱెప్పలార్పక చూచిరి. (4)

విలపించుచున్న సీతాదేవిని దీసికొని, ఆ రాక్షసరాజు ఆకాశమార్గమున పంపాసరస్సును దాటి లంకవైపుగా తనప్రయాణమును కొనసాగించెను. (5)

తీక్ష్ణమైన కోఱలుగల మహావిషసర్పమును ఒడిలోనికి

1) రావణుని సంభ్రమమునకు కారణములు రెండు - (1) తాను సీతాదేవిని అపహరించుకొని వెళ్లుచున్న విషయము తెలిసి, రాముడు తనను ఎక్కడ వెంటాడునో అనుభయము (2) లంకకు త్వరగా చేరవలయునను ఆరాటము.

చేర్చుకొనినట్లు, తన పాలిటిమృత్యువైన సీతాదేవిని దీసికొని రావణుడు మిక్కిలి సంతోషముతో,[1] పయనించు చుండెను. అతడు అంతరిక్షమార్గమున అరణ్యములను, నదులను, కొండలను, సరస్సులను ధనుస్సునుండివదలిన బాణమువలె అతివేగముగా దాటుచు పయనింపసాగెను- తిమింగిలములకును, మొసళ్లకును నెలవు, నదులకు గమ్యస్థానము, జలములకు నిధిఐన అపారసాగరమును జేరి, అతడు దానిని దాటెను. (6-8)

రావణుడు సీతాదేవిని అపహరించుకొని వచ్చుట చూచి, సముద్రుడు మిక్కిలి క్షోభపడెను. తరంగములు సుడులు దిరిగెను. అందలి మత్స్యములు, మహాసర్పములు భయముతో లోపల దాగికొనెను. (9) అంతరిక్షమున విహరించెడి చారణులు, సిద్ధులు సీతాపహరణదృశ్యమును జూచి, 'ఇది రావణునకు చరమగీతమును పాడును' అని తమలో తాము అనుకొనిరి. (10)

సీతాదేవి రావణునినుండి తప్పించుకొనుటకు పెనగులాడుచుండెను. ఐనను అతడు తనపాలిటి మృత్యువైన ఆవైదేహిని అంకమున జేర్చుకొని లంకానగరమున ప్రవేశించెను. (11) చక్కగా బారులు తీరియున్న వీధులుగల లంకాపురికి చేరి, జనులతో కిటకిటలాడుచున్న పెక్కు కక్ష్యలుగల తనఅంతఃపురమున అతడు ప్రవేశించెను. (12)

నల్లని నేత్రాంతములు గలది, శోకమోహములచే నిఃస్పృహకు లోనైయున్నది అగు సీతను, మయుడు మాయాస్త్రీనివలె రావణుడు అంతఃపురమున ఉంచెను. (13)

'నా అనుమతి లేకుండ ఏ పురుషుడుగాని, స్త్రీగాని ఈమెను చూడరాదు' అని దశగ్రీవుడు పిశాచములవలె వికృతాకారములుగల అచటి రాక్షసస్త్రీలను ఆదేశించెను.(14)

ముత్యములను, మణులను కూర్చిన హారములను, బంగారు నగలను, పట్టు పీతాంబరములను, ఇంకను ఆమె కోరుకొనిన వస్తువులను అన్నింటిని నాకు ఇచ్చిన రీతిగనే ఆమెకును ఒసంగుడు. మీలో ఎవ్వరైనను తెలిసిగాని, తెలియకగాని, ఈ వైదేహిని గూర్చి ఏదైననొక అప్రియవచనమును పలికినచో వారి ప్రాణములు మిగులవు." (15-16)

పరాక్రమశాలియైన రావణుడు ఆ రాక్షసస్త్రీలను అట్లు ఆదేశించి, ఆ అంతఃపురమునుండి వెలుపలికి వచ్చి, 'ఇక చేయవలసినదేమి?' - అని ఆలోచింపసాగెను. ఇంతలో మాంసభక్షకులు, మహావీరులు ఐన ఎనిమిదిమంది రాక్షసులు ఆయనకు కనబడిరి. బ్రహ్మనుండి వరములను పొంది, బలగర్వితుడై యున్న ఆ రావణుడు ఆ రాక్షసుల బలపరాక్రమములను మెచ్చుకొనుచు వారితో ఇట్లనెను. (17-19)

"ఓ యోధులారా! మీరు సాయుధులైవెంటనే జనస్థానమునకు వెళ్లుడు. ఇదివరలో అది ఖరుని అధీనములోనుండెను. అచటి మనవారు అందఱును హతులైరి. ప్రస్తుతము అది శూన్యముగానున్నది. మీరు పూర్తిగా భయమును వీడి (నిర్భయముగా) మీ బలపౌరుషములను నమ్ముకొని, (మహాయోధులైన మీరు రక్షణవిషయమున ఏమరుపాటులేక) ఆ శూన్యారణ్యమున నివసింపుడు. (20-21)

నేను ఇదివరలో ఆ జనస్థాన (దండకారణ్య) రక్షణకై ఖరదూషణాదులతో గూడిన మహాసైన్యమును అచట నిలిపితిని. వారందఱును యుద్ధమున శ్రీరామునిబాణములచే నిహతులైరి. ఆ అపజయము నన్ను వేధించుచున్నది, నాలో ధైర్యము సడలి, క్రోధము పెఱుగుచున్నది. ఆ కారణమున నాకు రామునిపై తీరని బద్ధవైరము ఏర్పడినది. (22-23)

ఆ శత్రువుపై పగదీర్చుకొనుటకు తపనపడుచున్నాను. రణరంగమున అతనిని రూపుమాపెడి వఱకును నాకు నిద్రపట్టదు. ఖరదూషణాదిరాక్షసులను వధించిన ఆ రాముని ఇప్పుడే హతమార్చి, నిర్ధనుడు నిధిని పొందినంతగా తృప్తి పడెదను. (24-25) మీరు జనస్థానమున నివసించుచు రాముని కదలికలను గూర్చియు, ఆయనప్రయత్నములను గుఱించియు పూర్తిసమాచారమును ఎప్పటికప్పుడు నాకు తెలియజేయు చుండుడు. నిశాచరులైన మీరు అందఱును అచటికి జాగ్రత్తగా వెళ్లవలెను, రాముని వధించుటకై (మీరు) నిరంతరము ప్రయత్నించుచుండవలెను. రణరంగమున పెక్కు సందర్భములలో మీరు ప్రదర్శించిన బల పరాక్రమములను గూర్చి నేను ఎఱుగుదును. అందువలననే ఆ దండకారణ్యమునకు మిమ్ములను పంపుచున్నాను."(26-28)

రావణుడు పలికిన ప్రశంసావచనములను వినిన పిమ్మట ఆ ఎనిమిదిమంది రాక్షసయోధులును అతనికి నమస్కరించిరి. తమకు అప్పగించిన ఘనకార్యమును సాధించుటకై లంకను వీడి, అందఱును కలిసి, ఇతరులెవ్వరును తమను గమనింపలేనంత వేగముతో జనస్థానమునకు బయలుదేఱిరి. (29) సీతాదేవిని జూచి కామవికారములకు లోనైన రావణుడు ఆమెను అపహరించుకొనివచ్చి, లంకానగరమున రాక్షసస్త్రీలరక్షణలోనుంచి, మిగుల సంతుష్టుడయ్యెను. మహావీరుడైన శ్రీరామునితో బద్ధవైరము ఏర్పడినప్పటికిని మోహ (అజ్ఞాన) వశమున అతడు పొంగిపోయెను. (30)

---

1) పంచవటి ఆశ్రమమునుండి చాల దూరమువఱకు పయనించియుండుటచే 'ఇంక రామునిభయము తొలగిపోయినది' అను ధీమాతో రావణుడు సంతోషపడెను.

55. ఏబదిఐదవసర్గము

సీతాదేవిని ప్రలోభపఱచుటకై రావణుడు బలవంతముగా తన భవనవైభవాదులను ఆమెకు చూపించుట - ఆమె వాటియెడ విముఖతను ప్రదర్శించుట - తనను భర్తగా స్వీకరింపుమని రావణుడు పదేపదే వేడుకొనుచు ఆమె పాదములపై పడుట.

రావణుడు మిగుల బలశాలురైన ఎనిమిదిమంది భయంకర రాక్షసులకు ఆదేశములనిచ్చెను. పిమ్మట బుద్ధిహీనుడైన అతడు తన ప్రయత్నములో కృతకృత్యుడైనట్లు భావించెను. (1) అతడు సీతాదేవిని తలంచుకొనుచు కామపరవశుడాయెను. అందువలన ఆమెను చూచుటకై త్వరపడుచు రమ్యమైన భవనమున ప్రవేశించెను. (2)

రాక్షసరాజైన రావణుడు ఆ మందిరమున ప్రవేశించిన పిమ్మట రాక్షసస్త్రీలమధ్య శోకముతో వ్యాకులపడుచున్న సీతాదేవిని గాంచెను - అప్పుడు ఆమె దీనురాలై అంతులేని శోకముతో అలమటించుచు, సంతతధారగా కన్నీరుగార్చుచు, పెనుగాలులకు సముద్రమధ్యమున కొట్టుమిట్టాడుచున్న నావవలె ఒప్పారెను- జింకల గుంపునుండి వేఱై, వేటకుక్కలచే ఆవృతమైన ఆడులేడివలె బిక్కుబిక్కుమనుచు అధోముఖియై యున్న సీతాదేవిని ఆ నిశాచరుడు సమీపించెను. శోకాకులయై దైన్యముతోనున్న ఆ జానకి దేనినిగూడ చూచుటకు ఇష్టపడకుండెను. ఐనను ఆ రాక్షసరాజు దివ్యభవనమును తలపింపజేయు తన ప్రాసాదమును ఆమెకు బలవంతముగా చూపింపసాగెను. (3-6)

ఆ సౌధము చిన్నచిన్న భవనములతోడను, ఉన్నతమైన మేడలతోడను నిండియుండెను. అందు వేలకొలది స్త్రీలు సంచరించుచుండిరి. వివిధజాతులకు చెందిన పక్షుల కలరవములతో అలరారుచుండెను. అనేకవిధములగు రత్నకాంతులతో వెలుగొందుచుండెను. అందు మనోహరములైన పెక్కు స్తంభములు నిర్మితములైయుండెను. అవి ఏనుగుదంతములతో, పుటముపెట్టిన బంగారముతో, వెండితో నిర్మింపబడెను. వాటిపై స్ఫటికమణులు, వజ్రవైడూర్యములు పొదగబడియుండుటచే అవి చూడముచ్చట గొలుపుచుండెను. అందు దివ్యదుందుభులు మ్రోగుచుండెను. అది మేలిమిబంగారు ముఖద్వారములతో మిఱుమిట్లు గొల్పుచుండెను. సీతాదేవితో సహా అతడు ఆ భవనముయొక్క చిత్రములైన బంగారు మెట్లను ఎక్కెను. (7-9)

అందలి గవాక్షములు (కిటికీలు) స్వచ్ఛములైన ఏనుగుదంతములతో నిర్మింపబడి దర్శనీయముగా నుండెను. అచట వరుసలు దీటినమేడలు బంగారుకిటికీలతో విరాజిల్లు చుండెను. అందలి భూభాగములు అన్నియును సుద్దతో (గచ్చుతో) నిర్మింపబడి, విచిత్రములైన మణులతో పొదగబడియుండెను. అందలి దిగుడుబావులు, తామరకొలనులు వివిధములగు వృక్షములతో ఆవృతములై రమణీయముగానుండెను. ఇట్లు విరాజిల్లుచున్న తన భవనమును ఆ దశగ్రీవుడు మైథిలికి చూపించెను. కాని శోకవ్యాకులయైయున్న సీతాదేవిమాత్రము వాటియెడ విముఖురాలైయుండెను. (10-12)

పాపాత్ముడైన రావణుడు వైదేహికి తనభవనవిశేషముల నన్నింటిని చూపించిన పిమ్మట ఆమెను ప్రలోభ పెట్టుటకై ఆమెతో ఇట్లు నుడివెను. (13)

"ఓసీతా! నా అధీనములో ముప్పదిరెండుకోట్లమంది రాక్షసయోధులు గలరు. భయంకరకృత్యములను ఒనర్చుటలో వీరు సమర్థులు. వీరుగాక బాలురు, వృద్ధులు పెక్కుమంది గలరు. ఈ అందఱికిని నేను ప్రభువును. వేయిమందిరాక్షసులు నా ఒక్కని సేవలొనర్చుటలోనే నిరతులైయుందురు.(14-15)

ఓ విశాలాక్షీ! ఈనారాజపరివారములన్నియును నీ అధీనములో నుండును. అంతేగాదు నా జీవనసర్వస్వమూ నీ అధీనమే. నీవు నాకు ప్రాణములకంటెను మిన్న. ఓ ప్రియమైన సీతా! ఇంకను పెక్కువేలమంది స్త్రీలు (పరిచారికలు) నన్ను సేవించుచుందురు. నీవు నన్ను చేపట్టినచో వీరియందఱికిని నీవే యజమానురాలవు. కనుక నీవు నా భార్యవు కమ్ము[1]. (16-17)

ఓ సీతా! నా మాటవినుము. ఇట్లు చేయుటయే మంచిది. నీకు మఱియొక ఆలోచన దేనికి. (నీ బుద్ధి రాముని మీదికి పోనీయకుము.') నన్నే సేవింపుము. నీయెడ అనురక్తుడనైన

---

1) భార్యా+అభవప్రియే. అనియు పదచ్ఛేదము చేయవచ్చును. భవము = సంసారము, భవముకానిది అభవము- అనగా సంసారము కానిది, మోక్షము - అభవప్రియే! = మోక్షప్రియే! విష్ణుప్రియే!. 'భార్యా' పదమును భా+ఆర్యా అని విడదీసినచో విశేషార్థము వచ్చును. భా = చిద్రూపిణీ, ఆర్యా= శ్రేష్ఠా, భార్యా భవ = చిద్రూపిణివైన శ్రేష్ఠురాలవు కమ్ము, అనగా నీవు నాకును, ఈ రాక్షసులందఱికిని పాలించుదానవు (ఈశ్వరివి) కమ్ము. - గోవిందరాజీయ వ్యాఖ్యానము.

(కామవికారములకు లోనైన) నన్ను అనుగ్రహింపుము. (18)

ఈ (నా) లంకారాజ్యము వేయియోజనముల విస్తీర్ణము గలది. దీనిని వేలకొలదిరాక్షసులు పరిరక్షించుచున్నారు. సురాసురులెల్లరును ఇంద్రునితోగూడి వచ్చినను దీనిని జయించుట అసాధ్యము. దేవతలయందును, యక్షులలోను, గంధర్వులయందును, పక్షులలోను ఎవ్వరును ముల్లోకములలో పరాక్రమమున నాతో సమానులు కారు. (19-20)

రాముడు రాజ్యభ్రష్టుడై దైన్యముతో తాపసవృత్తిలో నున్నవాడు, ఆయువుదీఱినవాడు, మనుష్యమాత్రుడు, శక్తిహీనుడు. అట్టి వానితో నీకేమిప్రయోజనము? ఓ సీతా! నేనే నీకు తగిన భర్తను. కనుక నన్ను స్వీకరింపుము. ఓ భయస్వభావురాలా! యౌవనము క్షణికము సుమా! దానిని వృథాచేయక నాతోగూడి ఆనందింపుము. (21-22) ఓ సుందరీ! శ్రీరాముని చూడవలెననెడు అలోచనను మానుకొనుము. మానసికముగానైనను అతడు ఇచటికి (ఈ లంకకు) రాజాలడు. ఇక శరీరముతో ఎట్లు సాధ్యము. ఆకాశమున మిగుల వేగముగా ప్రసరించెడి (మహాబలుడైన) వాయువును ఎవ్వడును ఎట్టి పాశములచేతను బంధింపజాలడు. (ఆపజాలడు.) తీవ్రముగా మండుచున్న అగ్నిజ్వాలలను ఎవ్వడును పట్టుకొనజాలడు. (23-24) ఓ శుభాంగీ! నా అధీనములోనున్న నిన్ను తన పరాక్రమముచేత ఇక్కడినుండి తీసికొనిపోగలమొనగాడు (వీరుడు) ముల్లోకములలో నైతము లేడు. (కనబడడు)(25)

నన్ను పతిగా స్వీకరించి, ఈ విశాల లంకారాజ్యమును నీవే ఏలుకొనుము. అప్పుడు నావంటి రాక్షసవీరులును, దేవతలును, ఈ చరాచరప్రపంచమూ నీకు సేవకులగుదురు. నాకు పట్టమహిషివిగా అభిషిక్తురాలవై సంతోషముతో నన్ను ఆనందింపజేయుము. (26) ఓ వైదేహీ! పూర్వజన్మలో చేసికొనిన దుష్కృతఫలములు నీవు వనవాసక్లేశములను అనుభవించుట ద్వారా తీఱినవి. నీసుకృతఫలములను ఇచట పొందుము. ఇచటనేయుండి వివిధములగు పుష్పహారములను, దివ్యములైన గంధములను, అమూల్యములైన ఆభరణములను (ధరించి) నాతోగూడి అనుభవింపుము. (27-28) ఓ సుందరీ! నా సోదరుడైన కుబేరుని నా పరాక్రమముచే జయించి, అతనినుండి పుష్పకవిమానమును గొనివచ్చితిని. అది సువిశాలమై, సూర్యకాంతులను వెదజల్లుచు రమణీయముగానుండును. అత్యుత్తమమైన ఆ విమానముపై నాతోగూడి నీవు హాయిగా విహరింపుము. (29-30)

ఓ తరుణీ! నిర్మలమైన నీ ముఖారవిందము ఆహ్లాదకరమైనది. నీవు ఆర్తితో శోకించుచుండుటవలన అది వెలవెలబోవుచున్నది." (31)

అతడిట్లు పలుకుచుండగా నారీశిరోమణియైన సీతాదేవి చీరెచెంగుతో చంద్రబింబమువంటి తనముఖమును కప్పుకొని, కన్నీరుకార్చెను. (32)

వైదేహి చింతాక్రాంతురాలై యుండుటవలన స్వస్థతను కోల్పోయి వసివాడియున్నది. ఆమె దీనురాలై శ్రీరామునే ధ్యానించుచున్నది. అట్టిస్థితిలో పాపాత్ముడైన ఆ రాక్షసరాజు ఆమెతో ఇట్లు వచించెను. (33)

"ఓ వైదేహీ! ఇట్లు చేయుట అధర్మమగునని భావించి నీవు బిడియపడవలదు. (వెనుకాడవలదు) విధివశమున ఏర్పడెడి ఈ సంబంధము శాస్త్రసమ్మతమే[1]. (34) ఓ జానకీ! ఈ నీ పాదములు మిగుల మృదువైనవి. అట్టి పాదములకు నేను నా పదితలలతో మోకరిల్లుదును. వెంటనే నన్ను అనుగ్రహింపుము. నేను సర్వదా దాసుడనై నీ అధీనములో ఉందును. నేను కామాగ్నిసంతప్తుడనై ఇట్లు పలికితిని. కాని నా పలుకులు నిష్ఫలములు కారాదు. రావణుడెన్నడును ఏస్త్రీకిని శిరసా నమస్కరింపడు." (35-36) జానకితో రావణుడు ఇట్లు పలికిన పిమ్మట అతడు ఆయువు మూడియుండుటచే 'ఇక ఈమె నాకు దక్కినట్లే' అని మనసులో భావించెను. (37)

* * *

1) ఇట్లు పలుకుట ద్వారా రావణుడు సీతాదేవిని వంచించుచున్నాడు. యథార్థముగా ఇట్టి పాపకృత్యములను ధర్మశాస్త్రము ఎన్నడును సమర్థింపలేదు. కన్యను అపహరించుకొనిపోయి, పెండ్లియాడుట 'రాక్షసవివాహము' అనబడును. ఆమె సమ్మతిలేనిచో అదియు నింద్యమే. వివాహితయైన ఒకసాధ్విని అపహరించుట ఘోరమైన పాపము. ఈ పాపఫలితముగా బంగారులంక మట్టిలో గలిసెను. రావణుడు సపరివారముగా నశించెను. అధర్మమును ధర్మముగా భావించుట తామసలక్షణముగదా!

56. ఏబదిఆఱవసర్గము

'నన్ను అపహరించుకొని వచ్చినందులకు శ్రీరామునిచేతిలో నీకు చావు తప్పదు' అని సీతాదేవి రావణుని హెచ్చరించుట - దానికతడు క్రుద్ధుడై, సంవత్సరము గడువు విధించి, ఆమె రక్షణ భారమును రక్కసులకు అప్పగించివెళ్లుట - అతని ఆదేశానుసారము వారు ఆమెను అశోకవనమునకు చేర్చుట.

రావణుడు ఇట్లు పలుకగా సీతాదేవి శోకముచే కృశించియున్నను ఒక గడ్డిపోచను అడ్డుపెట్టుకొని, నిర్భయముగా అతనికి ఈ విధముగా ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను.(1)

సుప్రసిద్ధుడైన దశరథమహారాజు ధర్మపథమునందు స్థిరముగానుండువాడు, సత్యసంధుడు. ఆయనకుమారుడు శ్రీరాముడు. అతడు ధర్మాత్ముడుగా ముల్లోకములలో ఖ్యాతివహించినవాడు. అతడు విశాలనేత్రుడు, ఆజానుబాహువు. సర్వలోకములకును ప్రభువు. ఆయనయే నాపతి. సద్వంశమునకు చెందిన అట్టి మహాపురుషుని భార్యనైన నేను అధర్మమునకు ఎట్లు పాల్పడుదును? (2-3)

సుప్రసిద్ధమైన ఇక్ష్వాకువంశమున ఆవిర్భవించిన అతడు సింహపరాక్రముడు, మహాతేజస్వి. ఆయన తన తమ్ముడగు లక్ష్మణునితో వచ్చి, నీ ప్రాణములను తీయగలడు. నీవు నన్ను బలవంతముగా అపహరించుకొని వచ్చుట అతని కంటబడి యున్నచో నీవును ఖరునివలె యుద్ధరంగమున మట్టిగఱచి యుండెడివాడవు. (4-5) ఘోరరూపులైన 'ఈ రాక్షసులందఱును మహాబలశాలురు' అని నీవు పేర్కొనియుంటివి. కాని గరుత్మంతునిముందు సర్పములవలె వీరెల్లరును రాఘవునియెదుట దేనికిని పనికిరారు. (ఏమాత్రమును నిలువజాలరు.) (6) గంగానదీ తరంగములు దానిదఱులనువలె శ్రీరాముని ధనుస్సునుండి బయలుదేఱిన బంగారుశరములు నీ శరీరమును కూలగొట్టగలవు. ఓ రావణా! సురలకును, అసురులకును నీవు అవధ్యుడవు కావచ్చునేమో గాని (వారు నిన్ను చంపలేకపోవచ్చునేమోగాని) శ్రీరామునకు తీరనికోపమును కలిగించిన నీవు ప్రాణములతోమాత్రము మిగులవు. (7-8)

మిగిలియున్న నీ జీవితము బలశాలియైన శ్రీరామునిచేతిలో పరిసమాప్తియగును. యూపస్తంభమునకు బంధింపబడిన బలిపశువువలె ఇక నీవు ప్రాణములతో నుండుట అసంభవము. ఓ రాక్షసుడా! శ్రీరాముడు రోషముతో కన్నులెఱ్ఱజేసి చూచినచో ఆయన చూపులజ్వాలలకు నీవు వెంటనే మాడి మసియైపోవుదువు. (9-10) శ్రీరాముడే తలచుకొన్నచో చంద్రుని ఆకాశమునుండి భూమికి పడగొట్టగలడు, లేదా మటుమాయమొనర్ప గలడు. మహాసాగరమును సైతము ఇంకిపోవునట్లు చేయగలడు. అంతటి మహాశక్తిమంతుడు అతడు. కనుక ఆ వీరుడు నీ చెఱనుండి నన్ను తప్పక విడిపింపగలడు. (11)

'పరసతిని అపహరించుట'యనెడి నీవు ఒనర్చిన మహాపాపఫలముగా[1] నీ ప్రజ్ఞాపాటవములు, బలములు, సంపదలు, కడకు నీ ప్రాణములు పోయినట్లే భావింపుము. ఇప్పుడు నీవు జీవచ్ఛవముగా మిగిలియున్నావు. నీ పాపకృత్యముల కారణముగా నీ లంకానగరము త్వరలో దిక్కులేనిదియగును. (12)

ఓ రాక్షసుడా! దండకారణ్యమునందు భర్తతో హాయిగా నివసించుచుండెడి నన్ను నీమాయోపాయముచేత నాపతినుండి యెడబాపితివి. ఆ పాపమునకు ఫలముగా నీకింక సుఖశాంతులు కఱవగును. (13) నా భర్తయైన శ్రీరాముడు మహాతేజస్సంపన్నుడు, దైవబలము గలవాడు. ఆ మహావీరుడు తన పరాక్రమ ప్రభావముచే జనసంచారమేలేని దండకారణ్యము నందు నిర్భయముగా నివసించుచున్నాడు. అతడు రణరంగము నందు తన బాణపరంపరచే నీశరీరబలమును నశింపజేయును, గర్వమును అణచివేయును, పరాక్రమమును నిర్వీర్య మొనర్చును. అట్లే నీ మిడిసిపాటును సైతము రూపుమాపును. (14-15)

విధివిలాసముచే మానవులు (వ్యక్తులు) పోగాలము దాపురించినప్పుడు కాలవశులై విపరీతకృత్యములకు పాల్పడుచుందురు. (పొరపాట్లకు లోనగుచుందురు.) (16)

ఓ రాక్షసాధమా! నన్ను అపహరించినట్టి ఆ క్షణమే నీకును, నీరాక్షసులకును, నీఅంతఃపురజనులందఱికిని చావునకు పెట్టుకొనిన ముహూర్తసమయము సుమా! (17)

ఓ నీచరాక్షసా! యజ్ఞశాలలో గార్హపత్యాగ్నికిని, ఆహవనీయాగ్నికిని మధ్యన ఉన్నదియు, స్రుక్కు, స్రువము మొదలగు

1) ఆయుర్బలం యశో లక్ష్మీః పరదారాభిమర్శనాత్!సద్య ఏవ వినశ్యంతి - - స్మృతి - గోవిందరాజీయవ్యాఖ్య. పరసతిని తాకినచో (పరసతియెడ అకృత్యమునకు పాల్పడినచో) అతని ఆయువు, బలము, కీర్తిప్రతిష్ఠలు, సమస్తసంపదలు వెంటనే నశించును.

హోమపరికరములతో ఒప్పుచున్నదియు, ద్విజులు పఠించెడి వేదమంత్రములచే పవిత్రమైనదియు అగు యజ్ఞవేదికయందు చండాలుడు కాలుమోపుటకు అర్హుడు కాడు. అట్లే ధర్మాత్ముడైన శ్రీరామునియొక్క ధర్మపత్నిని, పతివ్రతను ఐన నన్ను తాకుటకు పాపాత్ముడవైన నీవు అనర్హుడవు.(18-19)

ఎల్లప్పుడును సరస్సులలో పద్మములమధ్య రాజహంసతో విహరించుచుండెడి ఆడుహంస గడ్డిపరకలమధ్య మసలెడి నీటికాకివైపు చూచుటకైనను ఎట్లు ఆసక్తి చూపును? అట్లే పురుషోత్తముడైన శ్రీరామునే సర్వస్వముగా భావించెడి నేను పాపివైన నిన్ను కన్నెత్తి చూచుటకుసైతము ఇష్టపడను. (20)

ఓ రాక్షసుడా! "ఈ శరీరము జడపదార్థము. దీనిని నీవు బంధించినను, భక్షించినను సరే! నాకు ఈ శరీరమునుగాని, కడకు నా ప్రాణములనుగాని కాపాడుకొనవలెననెడి తపన లేదు. ఈ భూమండలమున నాకు నిందను, కళంకమును తెచ్చిపెట్టెడి ఏ పనినీ నేను చేయజాలను". (21) వైదేహి క్రుద్ధయై రావణునితో ఇట్లు పరుష వచనములను పలికిన పిమ్మట ఆ మైథిలి ఏమియు మాటాడక మిన్నకుండెను. (22)

సీతాదేవి నుడివిన కటువచనములకు ఒడలు కంపరమెత్తగా రావణుడు ఆమెకు భీతినిగొలిపెడి మాటలతో ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. (23) "ఓ మైథిలీ! నామాట వినుము. నీకు పండ్రెండు మాసముల గడువును ఇచ్చుచున్నాను. ఈలోపల నాయెడ సుముఖురాలివి కానిచో గడువుదీఱిన మఱునాడే నా ప్రాతఃకాలభోజనమునకై వంటవారు నిన్ను ముక్కలు ముక్కలుగా జేయుదురు". (24-25) శత్రువులను బాధించునట్టి రావణుడు సీతాదేవితో ఇట్లు కటువుగా పలికిన పిమ్మట క్రుద్ధుడై, అచటిరాక్షస స్త్రీలతో ఈ విధముగా నుడివెను. (26)

"వికృతములై భయంకరాకారములు గలిగి, రక్తమాంసములను భక్షించెడి ఓ రక్కసులారా! ఈమె అహంకారమును రూపుమాపి, శీఘ్రముగా (నా) దారికితీసికొని రండు". (27)

భయంకరులైన ఆ రాక్షసస్త్రీలు రావణుని ఆదేశవచనములను వినినవెంటనే చేతులు జోడించుచు ఆయనకు నమస్కరించి, క్షణములో సీతాదేవిచుట్టును జేరి నిలచిరి. (28) భీకరస్వరూపుడు, రాక్షసరాజు ఐన రావణుడు భూమిని బ్రద్దలుచేయుచున్నాడా? యనునట్లు 'ధనధన'మని అడుగులు వేయుచు ఆ రక్కసులతో ఇట్లు పలికెను.(29)

"ఈ మైథిలిని అశోకవనమునకు తీసికొని వెళ్లుడు. ఆ వనమధ్య భాగమున ఈమెను ఒక రహస్య ప్రదేశముననుంచి చుట్టునుజేరి మీరు కాపలా కాయుచుండుడు. అచట మీరందఱును భీతినిగొల్పెడి మాటలతోను, సాంత్వన వచనములతోను (నయాన భయాన) ఈ జానకిని అరణ్యములోని ఆడుఏనుగును వలె త్రోవకుతీసికొని రండు". (30-31)

రావణుడు ఇట్లు ఆజ్ఞాపింపగా ఆ రాక్షసస్త్రీలు సీతాదేవిని దీసికొని, అశోకవనమునకు వెళ్లిరి. ఆ వనము నందలి వృక్షములు అన్నిఋతువులలోను ఫలించుచుండును. అన్నివేళల యందును అవి ఫలపుష్పములతో కలకలలాడుచుండును. అచటి పక్షులన్నియును పుష్టికరమైన ఆహారములను తిని మత్తిల్లియుండును. (32-33) జనకునిగారాలపట్టియైన ఆ మైథిలి ఆడుపులులమధ్య జింకవలె ఆ రాక్షస్త్రీలమధ్య చిక్కుపడి, బిక్కు బిక్కుమనుచు శోకించుచుండెను. ఆ జానకి అంతులేని శోకమున మునింగి, పాశములచే బంధింపబడి భయపడుచున్న లేడివలె ప్రశాంతిలేకయుండెను. (34-35)

వికృతములైన చూపులుగల ఆ రాక్షసస్త్రీలు భయపెట్టుచుండుటచే ఆమెకు మనశ్శాంతి లేకుండెను. వారి మధ్య భయశోకములకు లోనైయున్న ఆమె తనప్రాణప్రియుడైన పతిదేవునే స్మరించుచు నిశ్చేష్టురాలై యుండెను. (36)

* * *

ప్రక్షిప్తసర్గము

బ్రహ్మదేవుని ఆజ్ఞానుసారము దేవేంద్రుడు లంకకు వెళ్లి సీతాదేవికి దివ్యమైన పాయసమును అర్పించుట - పిమ్మట అతడు ఆమె యొద్ద సెలవుగైకొని మఱలుట.

సీతాదేవి లంకలో ప్రవేశించిన పిమ్మట బ్రహ్మదేవుడు సంతోషముతోనున్న దేవేంద్రునితో ఇట్లనెను. (1)

"ఓ దేవరాజా! దుర్మార్గుడైన రావణుడు సీతాదేవిని అపహరించుకొనిపోయి లంకలో ఉంచెను. దీనివలన రాక్షసుల వినాశనము జరుగును, ముల్లోకములకును మేలు కలుగును. (2)

పతివ్రతయు, మహాత్మురాలును ఐన జానకీదేవి మొదటి నుండియు సుఖములలోనే పుట్టిపెఱిగినది. ఆమె పతి దర్శనమునకు దూరమయ్యెను. అనుక్షణము ఆమెకు ఎదుట రాక్షసస్త్రీలే కనబడుచున్నారు. ఆ రక్కసులమధ్యనున్న ఆ సాధ్వి భర్తదర్శనమునకై తహతహ పడుచున్నది. (3)

లంకానగరము సముద్ర తీరమున గలదు. పూజ్యురాలైన

సీతాదేవి ఇచట ఉన్నట్లు ఆ రఘువరునకు ఎట్లు తెలియును? ఆ తల్లి మాత్రము ఇచట దుఃఖముతో కుమిలి పోవుచున్నది. ఏ విధముగను ఆమెను చేరుట ప్రస్తుతము శ్రీరామునకు అసాధ్యము. ఇప్పుడు ఆమె ఎట్టి ఆహారమూ తీసికొనుటలేదు. ఇట్టి స్థితిలో ఆమె ప్రాణములతో మిగిలియుండజాలదు. ఇందు సందేహము లేదు. సీతాదేవి ప్రాణములతో నిలిచి యుండనిచో మన కార్యము సిద్ధించుట సంశయాస్పదమే'' (4-6) అందువలన ఓ దేవేంద్రా! నీవు వెంటనే లంకకు చేరుము, సీతాదేవిని దర్శింపుము, దివ్యమైన పాయసమును ఆమెకు సమర్పింపుము.'' (7)

పితామహుడు ఇట్లు ఆజ్ఞాపించిన పిమ్మట సురరాజైన ఇంద్రుడు నిద్రాదేవితోగూడి రావణుని అధీనములోనున్న లంకకు చేరెను. పిమ్మట అతడు నిద్రాదేవితో "నీవు వెళ్లి, రాక్షసులను నిద్రమత్తులో ముంచివేయుము-'' అని పలికెను. సురపతి ఆజ్ఞను తలదాల్చి, నిద్రాదేవి మిక్కిలి సంతోషముతో దేవతలకార్యసిద్ధికొఱకై రాక్షసులను నిద్రావశులను గావించెను. (8-9)

ఇంతలోపల శచీపతియైన దేవేంద్రుడు అశోకవనము నందున్న సీతాదేవిని సమీపించి ఆమెతో ఇట్లు నుడివెను. "పూజ్యురాలైన ఓ జానకీ దేవీ! నీకు మేలు కలుగు గాక. నేను సురరాజును, మహాత్ముడైన శ్రీరామునికార్యసిద్ధికై తోడ్పడగలను. అందులకై నేను నీకడకు వచ్చితిని. కనుక నీవు శోకింపకుము. (10-12)

ఓ శుభాంగీ! నా మాయాప్రభావమున రక్కసులెల్లరును నిద్రలో మునిగియున్నారు. శ్రీరాముడు తనబలములతో సముద్రమును దాటుటకు నేను తోడ్పడుదును. ఓ విదేహ రాజకుమారీ! నేను నిద్రాదేవిని వెంటనిడుకొని ఇచటికి వచ్చితిని. నీ భోజనమునకై నేను స్వయముగా హవిష్యాన్నమును (పవిత్రమైన పాయసమును) తీసికొని వచ్చితిని. ఓ పూజ్యురాలా! నా నుండి ఈ పాయసమును గ్రహించి, ఆరగింపుము. దీని ప్రభావమున ఆకలి దప్పులు నిన్ను ఎప్పటికిని బాధింపవు.'' (13-15)

ఆ సురరాజు ఇట్లు పలుకగా సీతాదేవి ఆయనను శంకించుచు ఈ విధముగా నుడివెను. "నా యెదుట నున్న నీవు శచీపతివైన దేవేంద్రుడవేయని నిన్ను నేను విశ్వసించుట యెట్లు? నేను ఇదివఱలో రామలక్ష్మణుల సమీపమున ఉన్నప్పుడు నీ దేవ చిహ్నములను చూచియుంటిని. నీవు నిజముగా ఆ సురపతివే యైనచో ఆ దివ్యలక్షణములను ప్రకటింపుము.'' (16-17) సీతాదేవిమాటలఆంతర్యమును గమనించి, శచీపతి తనదివ్యచిహ్నములను ప్రకటించెను. అతడు తన పాదములు నేలను తాకకుండ నిలిచెను, ఆయనకనుఱెప్పలు మూతపడుట లేదు. ధూళిస్పర్శయే లేని దివ్యవస్త్రములను ధరించి యుండెను. ఆయన ధరించిన పూలమాలలు వసివాడక యుండెను. ఆయన యొక్క దివ్య చిహ్నములను గాంచిన పిదప సీతాదేవి 'ఇతడు ఇంద్రుడే' యని విశ్వసించి, మిగుల ఆనందించెను. (18-19)

శ్రీరాముని ఎడబాటు కారణముగా శోకించుచున్న సీతాదేవి ఆ ఇంద్రునితో ఇట్లనెను. "ఓ పూజ్యుడా! తమ్మునితో గూడియున్న మహాబాహువగు శ్రీరామునిప్రస్తావన నీ వలన నా చెవినబడినది. ఇది నా అదృష్టము. మా మామగారైన దశరథమహారాజునువలెను, మా తండ్రియగు జనక మహారాజును వలెను నిన్ను పూజ్య భావముతో దర్శించుచున్నాను. నీవలన నా పతికి చక్కని అండ లభించినట్లైనది. ఓ దేవేంద్రా! నీవు ఒసంగిన ఈ దివ్య పాయసాన్నమును నీ ఆదేశానుసారము భుజించెదను. దీనివలన రఘువంశము వర్ధిల్లును.'' (20-22)

అనంతరము ఆ జానకి నిర్మలమైన చిఱునవ్వుతో ఆ హవిష్యాన్నమును ఇంద్రునినుండి స్వీకరించెను. పిదప ఆ మైథిలి దానిని రామలక్ష్మణులకు నివేదన చేసి ఇట్లు నుడివెను. "మహా బలశాలియగు నా పతియు, ఆయన తమ్ముడగు సౌమిత్రియు సుఖముగానున్నట్లు తలంతును. వారికి దీనిని భక్తితో సమర్పించుచున్నాను.'' అని పలికి ఆమె ఆ పాయసమును భుజించెను. ఇట్లు ఆ హవిష్యాన్నమును భుజించిన పిమ్మట ఆ దేవికి ఆకలిదప్పులబాధలు తొలగెను. ఇంద్రునినోట వెలువడిన రామలక్ష్మణులసమాచారమును దెలిసికొని, ఆ జానకి తనమనస్సులో మిగుల సంతసించెను. (23-25)

మహాత్ముడైన దేవేంద్రుడుగూడ ప్రసన్నచిత్తుడై సీతాదేవిని వీడ్కొని, శ్రీరామునికార్యసిద్ధికై సురపురికి (అమరావతికి) చేరెను. నిద్రాదేవియు ఆయనను అనుసరించెను. (26)

* * *

57. ఏబదిఏడవసర్గము

మారీచుని చంపి ఆశ్రమమునకు బయలుదేఱిన శ్రీరామునకు అపశకునములు ఎదురగుట - లక్ష్మణుడు దీనవదనుడై అన్నను సమీపించుట - 'సీతాదేవికి ఎట్టి ప్రమాదము వాటిల్లినదో?' అను ఆందోళనకులోనై శ్రీరాముడు లక్ష్మణుని మందలించుట.

మృగరూపములో సంచరించుచున్న కామరూపియు, రాక్షసుడును ఐన మారీచుని వధించి శ్రీరాముడు వెంటనే ఆశ్రమమునకు మఱలెను. (1) అతడు సీతాదేవిని చూచుటకై తొందరపడుచుండెను. ఇంతలో ఆయనవెనుకభాగమునుండి ఒక నక్కకూత వినబడెను. (2) అప్పుడు దారుణమైన ఆ స్వరమును వినినంతనే ఆయనశరీరము అంతయును కంపించెను. ఇదివఱలో తనకంఠస్వరముతో మారీచుడు పలికిన 'హా సీతా! హా లక్ష్మణా!' అనుమాటలకు 'ఏమి ఆపదరానున్నదో' అని, శ్రీరాముడు శంకకు లోనై యుండెను. ఇప్పుడీ నక్కకూతవలన ఆయన ఇంకను సందేహములోపడి చింతింపసాగెను. (3)

'నక్క ఇట్లు అఱచుట ఎంతయు అశుభసూచకము. వైదేహి రాక్షసులబారినపడక క్షేమముగనే యుండును గదా! మారీచుడు బుద్ధిపూర్వకముగా నాకంఠస్వరమును అనుకరించి, సీతాలక్ష్మణులకు వినబడునట్లు ఆర్తనాదమొనర్చెను. ఆ ఆర్తనచనములు వినబడినంతనే సీతాదేవి ప్రేరణతో లక్ష్మణుడు వెంటనే నా కడకు బయలుదేఱియుండును. (4-6)

రాక్షసులందఱును కలిసి 'సీతను వధించుటకై' చేసిన పన్నాగమే ఇది. ఆ ఉద్దేశముతోనే మారీచుడు బంగారులేడి రూపములో వచ్చి, ఆశ్రమమునుండి నన్ను చాలాదూరము వఱకు తీసికొనివెళ్లెను. నా బాణములదెబ్బకు మరణించుచు అతడు 'అయ్యో! లక్ష్మణా! చచ్చితిని' అని నా కంఠస్వరముతో బిగ్గఱగా అఱచెను. (7-8) దండకారణ్యమున నివసించుట వలన నాకు రాక్షసులతో వైరము ఏర్పడినది. భయంకరములైన అపశకునములేమో వరుసగా ఎదురగుచున్నవి. నేను లేకున్నను ఈ మహారణ్యమున సీతాలక్ష్మణులు క్షేమముగానే యుందురుగదా!' (9)

నక్కయఱపు వినిన పిమ్మట శ్రీరాముడు ఇట్లు ఆలోచించుచు, ఆ మారీచుడు మృగరూపమున వచ్చి, తనను ఆశ్రమమునుండి దూరముగా కొనిపోయినందులకు పలువిధముల శంకించుచున్నవాడై, జనస్థానము వైపుగా ముందునకు సాగెను. (10-11) దీనవదనుడైన శ్రీరాముని జూచి, అచటి మృగములును, పక్షులును దిగులుతో ఆయనను సమీపించి, అప్రదక్షిణముగా తిరుగుచు భయంకరముగా అఱవసాగెను. (12)

మహాఘోరములైన ఆ అపశకునములను గాంచి, రాఘవుడు మిగుల కలవరపడుచు, ఇంకను వేగముగా నడువసాగెను. అతడు సుందరాంగియైన సీతాదేవిని, మహాబలశాలియైన లక్ష్మణుని గూర్చియే ఆలోచించుచు జనస్థానమువైపుగా గబగబ నడిచెను. ఇంతలో చిన్నబోయిన ముఖముతోనున్న లక్ష్మణుడు ఆయనకు కనబడెను. (13-14)

అంతట మిక్కిలి దుఃఖముతో విచారవదనుడైయున్న లక్ష్మణుడు తనకు కొంతదూరమున చింతాక్రాంతుడై వచ్చుచున్న శ్రీరాముని సమీపించెను. (15)

రాక్షసులకు నిలయమైన వనమునందు 'నా' అన్నవారు లేకుండా సీతను అచట ఒంటరిగా విడిచి వచ్చినందులకు లక్ష్మణుని శ్రీరాముడు మందలించెను. పిమ్మట అతడు లక్ష్మణునిఎడమచేతిని పట్టుకొని ఆర్తిని ప్రకటించుచు ప్రేమతో గట్టిగా ఇట్లు కోపపడెను. (16-17)

"సౌమ్యుడవైన ఓ లక్ష్మణా! అయ్యో! నీవు ఆశ్రమమున సీతాదేవిని ఒంటరిగా విడిచివచ్చితివి. నీవు చేసిన ఈ పని గొప్పతప్పిదమునుమా! ఇంతకును ఆమె క్షేమమే గదా? ఓ వీరుడా! ఈ వనములలో సంచరించెడి రక్కసిమూకలు ఆమెను చంపుటయో లేక భక్షించుటయో చేసియుండును. ఇందుకు సందేహము లేదు. ఏలనన నాకు వరుసగా అన్నియును అపశకునములే కనబడుచున్నవి. (18-20)

పురుషశ్రేష్ఠుడవైన ఓ లక్ష్మణా! జనకునికూతురైన సీత ప్రాణములతోనుండుట మనము చూడగలమా? ఏలనన నల్లజింకలు మొదలగు మృగములు, నక్కలు, కాకులు మొదలగు పక్షులు సూర్యునకు ఎదురుగా నిలిచి భయంకరముగా అఱచుచున్నవి. ఇవి అశుభసూచకములు. ఓ మహాబలా! ఆ రాజకుమారి క్షేమమే గదా! (21-23)

మృగరూపములో వచ్చిన ఆ రాక్షసుడు (మారీచుడు) నన్ను ప్రలోభపెట్టుచు, చాలదూరము తీసికొని పోయినాడు. ఎట్టకేలకు నేనతనిని చంపితిని. అతడు మరణించుచు రాక్షసుడుగా మాఱెను. (24)

ఓ లక్ష్మణా! ప్రస్తుతము నా మనస్సు దైన్యమునకు లోనై, సంతోషమునకు దూరమైనది. సీత ఆశ్రమములో ఉండియుండదు. ఆమెను ఏ రాక్షసుడైనను చంపియుండవచ్చును. లేదా అపహరించు కొనిపోయి ఉండవచ్చును.(25)

* * *

58. ఏబదిఎనిమిదవసర్గము

'ఆశ్రమమున ఒంటరిగానున్న సీతాదేవికి ఎట్టి ప్రమాదము సంభవించినదో'? అని శ్రీరాముడు కలవరపడుట - ఆ స్వామి తమ్మునితో గూడి త్వరత్వరగా ఆశ్రమమునకు చేరి, ఆమెకై అంతటను కలయజూచుట.

నిర్జనారణ్యమున సీతాదేవిని ఒంటరిగా వదలి, దీనుడై వచ్చిన లక్ష్మణుని జూచి, ధర్మాత్ముడైన ఆ శ్రీరాముడు అతనిని ఇట్లు అడిగెను. (1)

"ఓ లక్ష్మణా! నేను వనవాసమునకు బయలుదేఱినప్పుడు సీతాదేవి నావెంట దండకారణ్యమునకు వచ్చినది. నీవు ఆమెను ఎక్కడ వదిలి ఇటు వచ్చితివి? రాజ్యభ్రష్టుడనై, దీనుడనై నేను దండకారణ్యమున సంచరించుచుంటిని. సుఖదుఃఖములలో నాకు భాగస్వామినియైన సుందరాంగియగు ఆజానకి ఎక్కడ? ఓ వీరుడా! ఆమె లేకుండ నేను ఒక్క క్షణమైనను జీవించుటకు ఇష్టపడను. (జీవింపజాలను) దేవతవంటి ఆ సీత నాకు ప్రాణతుల్యురాలు. ఇప్పుడు ఆమె ఎక్కడ? బంగారమువంటి ఆ జానకి నా సరసన లేనిచో (నాకు దూరమైనచో) ఈ భూమండలముపై అధికారముగాని, కడకు సురలోకాధిపత్యము గాని నాకు రుచింపవు. నాకు ప్రాణములకంటె మిన్నయైన వైదేహి జీవించియుండునా? ఓ సౌమ్యా! నావనవాసజీవితము వృథాకాదుగదా? (2-6)

ఓ సౌమిత్రీ! సీతాదేవియొక్క ఎడబాటువలన నేను అసువులను వీడినచో, నీవు అయోధ్యకు చేరినచో ఆ కైకేయి తన కోరికలు ఈడేరినందులకు సంతోషపడును గదా?(7)

పుత్రుడు (భరతుడు) పట్టాభిషిక్తుడైనందులకును, శాశ్వతముగా రాజ్యాధికారము చేజిక్కినందులకును కైకేయి కృతార్థురాలగును. అప్పుడు తనయునిఎడబాటు కారణముగా శోకమూర్తియైన కౌసల్యామాతకు ఆమెను సేవింపవలసిన గతి పట్టదుగదా? (8) వైదేహి జీవించియున్నచో నేను మఱల ఈ ఆశ్రమమున కాలుమోపెదను. ఉత్తమ శీలవతియైన ఆమె మరణించుటయే సంభవించినచో నేను నా ప్రాణములను త్యజించెదను. (9)

ఓ లక్ష్మణా! నేను ఆశ్రమమునకు చేరినప్పుడు వైదేహి చిఱునవ్వుముఖముతో ఎదురుగా వచ్చి మాట్లాడకున్నచో (మృత్యుపాలగుటగాని, లేక అపహరణకు గుఱియగుటగాని జరిగినచో) నేను ఇంక ఈ లోకమునందే కనపడను. (10)

ఓ లక్ష్మణా! ఇంతకును సీతాదేవి జీవించియున్నదా? లేదా? నీ అజాగ్రత్త కారణముగా ఆ ఉత్తమురాలు రాక్షసులబారిన పడినదాయేమి? (రాక్షసులు భక్షించినారాయేమి?) తెలుపుము. ఎన్నడును దుఃఖమను మాటనే యెఱుగనిదియు, సుకుమారియు, అమాయకురాలును ఐన వైదేహి నిత్యము వనవాసక్లేశములను అనుభవించుచున్నది. నా యెడబాటువలన ఆమె ఇంకను చింతాక్రాంతురాలైయుండవచ్చును. దురాత్ముడును, కపటియు ఐన ఆ రాక్షసుడు 'అయ్యో! లక్ష్మణా!' అని బిగ్గఱగా కేకపెట్టుటచే మహావీరుడవైన నీకును అన్ని విధములుగా భయము కలిగియుండును. నా కంఠస్వరమును బోలిన గొంతును విని, వైదేహి మిగుల భయపడి, నిన్ను నా కొఱకు పంపియుండును. అందువలన నీవు నన్ను వెదకుచు ఇచటికి వచ్చినట్లు నేను తలంచుచున్నాను. (11-14)

ఓ లక్ష్మణా! ఏ విధముగ జూచినను సీతను వనములో ఒంటరిగా విడిచివచ్చుట గొప్ప తప్పు. దీనివలన మనకు తీరని ముప్పు వీర్పడవచ్చును. మనపై ప్రతీకారము తీర్చుకొనుటకు రాక్షసులకు చక్కని అవకాశము ఇచ్చినట్లైనది. ఖరునిమరణముతో మాంసభక్షకులైన రాక్షసులందఱును మిగుల క్రుంగి పోయిరి. అందువలన ఆ దుర్మార్గులు సీతను చంపవచ్చును. ఇందులకు సందేహము లేదు. (15-16)

శత్రువులను సంహరించుటలో సమర్థుడవైన ఓ సౌమిత్రీ! అయ్యో! అన్ని విధములుగా ఎంతటి కష్టము వచ్చిపడినది? ఇప్పుడు నేను చేయగలిగినది యేమి? ఇది మనతల్రాతయని తలంతును". (17) ఇట్లు శుభాంగియైన సీతాదేవినిగూర్చి చింతించుచునే శ్రీరాముడు లక్ష్మణసహితుడై వేగముగా జనస్థానమునకు చేరెను. (18) చాలా దూరము నడిచియుండుటచే శ్రీరాముడు మిగుల బడలియుండెను. ఆకలిదప్పులకులోనై యుండుటవలన ఆయనముఖము శుష్కించి, కళదప్పియుండెను. అట్టిస్థితిలో ఆయన ఆర్తితోనున్న లక్ష్మణుని మందలించుచు, నిట్టూర్పులు వదలుచు, ఆశ్రమప్రదేశమునకు చేరెను. అందెచ్చటను సీత కనబడక పోవుటచే ఆ వీరుడు తన ఆశ్రమమున ప్రవేశించి, ఆమెకొఱకు అంతటను కలయజూచెను. అందును ఆమె కనబడకపోవుటచే, అతడు 'తాను ఆమెతోగూడి విహరించిన ప్రదేశములను, క్రీడాస్థలమును గాలించెను.' ఫలితము శూన్యమగుటచే అతడు గతస్మృతులను తలంచుచు గగుర్పాటుతో చింతాక్రాంతుడయ్యెను. (19-20)

* * *

59. ఏబదితొమ్మిదవసర్గము

'సీతాదేవిని ఆశ్రమమున ఒంటరిగా వదలివచ్చిన కారణమేమి?' అని రాముడు లక్ష్మణుని ప్రశ్నించుట - వదినె తనను తూలనాడుటచే విధిలేక తాను వచ్చినట్లు సౌమిత్రి అన్నకు తెల్పుట - 'ఐనను నీవు ఆమెను వీడి వచ్చుట యుక్తముగాదు సుమా!' అని శ్రీరాముడనుట.

రఘువంశవర్ధనుడైన శ్రీరాముడు మారీచుని చంపిన ప్రదేశమునుండి ఆశ్రమమునకు మఱలివచ్చు చున్నప్పుడు (మార్గమధ్యములో) దుఃఖార్తుడై తనకడకు చేరిన సౌమిత్రిని ఇట్లు ప్రశ్నించెను. (1)

"ఓ లక్ష్మణా! నీ రక్షణలోనున్నప్పుడు సీతాదేవికి ఎట్టి ప్రమాదమూ కలుగదనెడి విశ్వాసముతోనేను ఆమెను వనములో వదలివచ్చితిని. మఱి ఆమెను ఒంటరిగా అచట విడిచిపెట్టి నీవు ఇచటికి ఎందులకు వచ్చితివి? మైథిలిని ఏకాకిగా ఉంచి, నీవు ఇచటికి వచ్చుటను జూచిన పిమ్మట నిజముగనే అచట ఆమెకెట్టి మహావిపత్తు కలుగనున్నదోయని తలంచి, నా మనస్సు మిక్కిలి వ్యథచెందుచున్నది. (2-3) ఓ సౌమిత్రీ! ఆశ్రమమున సీతాదేవికి తోడుగా ఉన్న నీవు ఆమె లేకుండ ఒక్కడవే దారిబట్టి వచ్చుచున్న నిన్ను దూరముననుండగనే చూచితిని. వెంటనే నా యెడమ కన్ను, బాహువు అదిరినవి.. నేను గుండె పగిలితిని".(4)

వినయాది సద్గుణములతో ఒప్పుచున్న లక్ష్మణుడు ఇదివఱలో సీతాదేవి తనను నిందించినందులకు మిక్కిలి బాధపడి యుండెను. ఇప్పుడు శ్రీరాముడు మందలించుచు పలికిన మాటలకు అతడు ఎంతయునొచ్చుకొనుచు ఆయనతో ఇట్లు నుడివెను. (5)

"అన్నా! నాయంతటనేనే (బుద్ధి పూర్వకముగా) వదినెను వదలి ఇచటికిరాలేదు. ఆమె తీవ్రమైన మాటలచే నన్ను ఒత్తిడిచేయుటవలన నేను నీకడకు వచ్చితిని.- 'అయ్యో! సీతా! అయ్యో! లక్ష్మణా! నన్ను రక్షింపుడు, రక్షింపుడు'- అని నీకంఠస్వరముతో పలికిన ఆర్తనాదములు ఆమెచెవికి చేరెను. ఆ ఆర్తవచనములను విన్నంతనే ఆమె నీపైగల గాఢానురాగము వలన భయవిహ్వలయై (భయముతో వణకిపోవుచు) ఏడ్చుచు ' లక్ష్మణా! వెళ్లుము, వెళ్లుము' - అని నన్ను తొందరపెట్టెను. 'వెళ్లుము' అనుచు ఆమె ఎంతగా ఒత్తిడి చేయుచున్నను మీ అజేయత్వముమీదను, ధైర్యరాహిత్యముపైనను నాకుగల నమ్మకముచే ఆమెకు ఇట్లు ప్రత్యుత్తరము ఇచ్చితిని.(6-9)

"శ్రీరామునకు ఆపద కలిగింపగల రాక్షసుడు ఎవ్వడును ఈ భూమండలమున లేడు. ఇవి రాముని పలుకులు కానేకావు. ఎవడో ఆయన కంఠస్వరమును అనుకరించుచు ఇట్లు పలికియుండును. కావున నీవు నిశ్చింతగానుండవచ్చును.(10)

అమ్మా! శ్రీరాముడు ఉత్తమవంశసంజాతుడు, దేవతలనుసైతము రక్షింపగల సమర్థుడు. అట్టి మహావీరుడు 'హా సీతా! రక్షింపుము' అనుచు దైన్యముతో ఒక అల్పునివలె ఎట్లు పిలుచును? ఓ మంగళస్వరూపురాలా! ఎవడో ఒక దుష్టరాక్షసుడు ఏదేని ఒకప్రయోజనమును ఆసించి, మా అన్నగారి కంఠస్వరమును అనుకరించుచు' త్రాహి త్రాహి' అని పలికియుండవచ్చును. (11-12)

'హా! లక్ష్మణా! త్రాహిమామ్' అని పలికిన స్వరము రామునిది కాదు. కనుక ఒక సామాన్యస్త్రీవలె నీవు ఇట్లు వ్యధచెందుట ఏమాత్రమూ తగదు. తల్లీ! నీవు కలవరపడవలసిన పనియేలేదు. మనస్సును కుదుట బఱచుకొనుము, నన్ను తొందరపెట్టవలదు, కదనరంగమున శ్రీరాముని జయింపగల మొనగాడు ఈ ముల్లోకములలోను ఇంతవఱకును పుట్టలేదు, ఇకమీదట పుట్టబోడు. ఇంద్రాదిదేవతలుసైతము యుద్ధమున శ్రీరాముని జయింపజాలరు." (13-15)

నేనింతగా ధైర్యము చెప్పినను ఆ వైదేహి భ్రాంతికిలోనైన తనతలంపునుండి బయటపడనిదై, సంతతధారగా కన్నీరుగార్చుచు అతిదారుణముగా నాతో ఇట్లనెను. (16)

'మీ అన్న అసువులను వీడినచో నన్ను పొందవలెననెడి పాపబుద్ధి నీలో గూడుకట్టుకొనియున్నది. ఎట్టి పరిస్థితులలోను నీవు నన్ను పొందుటమాత్రము కల్ల. 'శ్రీరాముని తుదముట్టింపుము' అని భరతుడు నీకు సూచించి యుండవచ్చును. అందులకే నీవు ఆయనను (శ్రీరాముని) అనుసరించుచుంటివి. భక్తితో మాత్రము గాదు. అందువలననే ఆర్తితో ఆయన ఎంతగా పిలుచుచున్నను నీవు ఆయనకడకు వెళ్లుట లేదు. నీవు మాఱువేషములోనున్న శత్రుడవు. నాకొఱకే నీవు మమ్ము అనుసరించుచుంటివి. రాముని రూపుమాపెడి అవకాశము కొఱకే నీవు ఎదురుచూచుచుంటివి. ఆ కారణముననే ఆయనకడకు నీవు వెళ్లుట లేదు.' (17-19)

సీతాదేవి ఇట్లు పలుకగా నాలో క్రోధము ఆవేశించినది, కన్నులు ఎఱ్ఱబాఱినవి, పెదవులు అదఱినవి, చేయునది లేక వెంటనే ఆశ్రమమునుండి బయలుదేఱి ఇటు వచ్చితిని."(20)

లక్ష్మణుని మాటలకు శ్రీరాముడు ఎంతయు పరితపించి, 'ఓ సౌమ్యా! ఏది ఏమైనను నీవు ఆమెను అచట ఒంటరిగా విడిచివచ్చుటమాత్రము చాల తప్పు. నేను ఎట్టి రాక్షసయోధులనైనను అదుపుచేయగల సమర్థుడనని

ఎఱింగియు సీత క్రోధముతో పలికిన మాటలకు (నొచ్చుకొని) నీవు ఆశ్రమమునుండి బయలుదేఱితివి. క్రుద్ధురాలైన ఒక స్త్రీ పలికిన పరుషవచనములను పట్టించుకొని, మైథిలిని ఒంటరిగా వదలిపెట్టి నీవిటు వచ్చితివి. ఇది నాకు ఎంతమాత్రమూ సంతోషకరముగాదు. (21-23) సీత పలికిన కఠినవచనములకు నీవు క్రోధవశుడవై నా ఆజ్ఞను ఉల్లంఘించితివి. నీవు అట్లు చేయుట గొప్ప తప్పిదము సుమా! (24)

మృగరూపములో వచ్చిన ఆ రాక్షసుడు నన్ను ఆశ్రమమునుండి చాల దూరమునకు గొనిపోయెను. నేను ధనుస్సును చేతబట్టి, బాణమును ఎక్కుపెట్టి ఆకర్ణాంతము లాగి అవలీలగా ఆ శరముతో అతనిని కొట్టితిని. నాబాణపు దెబ్బకు అతడు నేలగూలెను. అంతట అతడు ఆ మృగరూపమును పరిత్యజించి, రాక్షసుడుగా మాఱెను. అప్పుడతడు భుజకీర్తులను ధరించి, దీనస్వరముగలవాడై యుండెను. (25-26) నా బాణఘాటికి దెబ్బతిని, అతడు నా కంఠమును అనుకరించుచు, దూరమునకు వినబడునట్లు ఆర్తవచనములను పలికెను. ఆ దారుణవచనములను నావిగా అనుకొని, నీవు మైథిలిని అచట వీడి, ఇటు వచ్చితివి.' (27)

* * *

60. అఱువదియవసర్గము

విరహవేదనకులోనైన శ్రీరాముడు సీతాదేవికొఱకై అన్ని ప్రదేశములయందును వెదకుచు మిగుల పరితపించుట.

ఆశ్రమమునకు వచ్చుచున్నప్పుడు శ్రీరామునియొక్క ఎడమకన్ను మిగుల అదరెను[1] ఆయనకాళ్లు తడబడెను.[2] శరీరముకంపింపసాగెను. అశుభసూచకములైన అపశకునములు వరుసగా ఎదురగుట చూచి, 'ఇంతకును సీత క్షేమముగా ఉండియుండునా?' అని శ్రీరాముడు తనలో తాను పదేపదే అనుకొనసాగెను. సీతను చూడవలెననెడి తహతహతో ఆయన త్వరత్వరగా అడుగులు వేసి, ఆశ్రమమునకు చేరెను. అచట ఆమె కనబడక పోవుటచే ఆయనమనస్సు ఉద్వేగమునకు లోనయ్యెను. (1-3)

అంతట ఆ రఘురాముడు త్వరత్వరగా పెద్దపెద్ద అంగలువేయుచు, చేతులను ఆటునిటు ఊపుచు (కదల్చుచు) ఆ పర్ణశాలచుట్టును ఆయాప్రదేశములలో బాగుగా వెదకెను. కాని జానకిమాత్రము కనబడలేదు. వైదేహిలేని ఆ పర్ణశాల ఆయనకు హేమంతఋతువునందు మంచునకు దెబ్బతినిన కమలములతో ఒప్పుచు వెలవెల బోవుచున్న సరస్సువలె కన్పట్టెను. (4-5)

అచటి వృక్షములపైగల తుమ్మెదలన్నియును హీనస్వరముతో రొదచేయుచుండగా ఆ చెట్లే సీతాదేవిని గానక ఏడ్చుచున్నట్లుండెను. ఆమెకరస్పర్శకు దూరమగుటచే పూవులు వాడిపోయియుండెను, జింకలు, పక్షులు ముఖములను చిన్నబుచ్చుకొనియుండెను. వనదేవత లందఱును ఆ ప్రదేశము విడిచి వెళ్లిరి. ఆప్రదేశమంతయు పాడుబడినట్లుండెను. సీతాదేవి సన్న్యాసిరూపమున వచ్చిన రావణునకు సమర్పించుటచే అచటి జింకచర్మములు దర్భలు యథాస్థానమున లేకున్నవి. రావణుడు సీతాదేవిని అపహరించుకొనిపోయిన సందర్భమున ఆమె అతనినుండి తప్పించుకొనుటకై ప్రయత్నించినప్పుడు అచటి ఆసనములు, చాపలు చెల్లాచెదరై అటునిటు పడియుండెను. సీతాదేవి ఎడబాటుచే ఆప్రదేశమంతయును శోభావిహీనమై యుండెను. అట్టి తనఆశ్రమప్రదేశమును జూచి శ్రీరాముడు మిగుల విలపింపసాగెను- (6-7)

సీతను ఎవరైనను అపహరించుకొని పోయిరా? చంపివేసిరా? తప్పిపోయినదా? నన్ను ఆటపట్టించుటకై ఆమె ఎచటనైనను దాగికొనియున్నదా? ఎవ్వరును తోడులేకపోవుటచే భయపడి, ఎవ్వరి కంటబడకుండ వనములలో తిరుగుచున్నదా? పూవులను, పండ్లను సేకరించుకొని వచ్చుటకై ఎచటికైనను వెళ్లినదా? స్నానార్థమై సరస్సునకు వెళ్లినదా? లేక జలములను గొనివచ్చుటకై నదికి పోయినదా?'- అని శ్రీరాముడు పరిపరివిధముల తలపోసెను. (8-9) శ్రీరాముడు ఎంతగా వెదకినను సీతజాడ తెలియక పోయెను. శోకభారముతో ఆయనకన్నులెఱ్ఱబాఱెను. ఆయన ఉన్మత్తునివలె కనబడుచుండెను. అతడు సీతాదేవి కొఱకై చెట్లను పుట్టలను, కొండలను కోనలను, నదీనదములను పరుగులు దీయుచు గాలించెను. ఆమె కనబడకపోవుటచే ఆయన శోకసాగరమున మునింగెను. (10-11)

ఓ కడిమిచెట్టా! నాకు ప్రాణతుల్యయైన సీతాదేవికి

1) **అధో వామదృశస్ఫూర్తౌ బహ్వనిష్టో భవేత్ పుమాన్ ॥**
ఎడమ కన్ను (క్రిందిఱెప్ప) అదిరినచో పురుషునకు పెక్కు అరిష్టములు ప్రాప్తించును.

2) **ప్రయాణకాలే స్ఖలనం కరోతీష్టస్య భంజనమ్॥**
ప్రయాణసమయమున కాళ్లు తడబడినచో (తొట్రుపాటు కలిగినచో) సంకల్పమునకు భంగము వాటిల్లును

నీపూవులనిన పరమప్రీతి. ఆ సుందరి నీకు కనబడినచో నాకు తెలుపుము – ఓ మారేడు వృక్షమా! పద్మినీజాతికి చెందిన మా సీత చిగురుటాకులవలె కోమలమైనది, పట్టుపీతాంబరములను ధరించియుండునది, ఆమె నీకు కన్పించినచో నాకు తెలుపుము– ఓ తెల్లమద్దివృక్షమా! నా ధర్మపత్నియైన సీతకు నీపైగల ప్రేమ అపారము. భయస్వభావురాలైన మా జానకి బ్రతికియున్నదా? లేదా? తెలుపుము. (12-14)

వనస్పతియైన ఈ ककుభ (ఏఱుమద్ది) వృక్షము చక్కగా చిగుళ్లు వేసి, మొగ్గదొడిగి, పూవులతో కనువిందు గావించుచున్నది. దీనినిబట్టి చూడగా ककుభోరువైన (చక్కని ఊరు సౌభాగ్యముగల) సీతాదేవిని ఈ వనస్పతివృక్షము చూచియే యుండవచ్చును.[1] లేనిచో ఇది ఇట్లు పూవులతో కలకలలాడుచు ఉండదు. (15) సీతాదేవి తిలకప్రియ. అనగా తిలక (ఎట్టిగోరింట) పుష్పములపై సీతకు మక్కువ ఎక్కువ. చెట్లలో శ్రేష్ఠమైన ఈ తిలకవృక్షము సంతోషముతో భ్రమరగీతములను వినిపించుచున్నది. అందువలన ఇది సీతాదేవిని తప్పక చూచియే యుండవచ్చును. (16) ఓ ఆశోకవృక్షమా! నీవు ఎల్లరశోకములను తొలగించుచు వారికి సంతోషమును గూర్చుచుండుదానవు. భార్యయొక్క ఎడబాటుచే మిగుల పరితపించుచున్న నాకు వెంటనే సీతాదేవిజాడను తెలిపి, నన్ను శోకరహితునిగా జేయుము. (17)

ఓతాళవృక్షమా! పండిన తాళఫలములవలె చక్కని స్తనసౌభాగ్యముగల సీతాదేవిని నీవు చూచియున్నచో నాపై కనికరము ఉంచి ఆ సుందరి సమాచారమును దెల్పుము.(18)

ఓ నేరేడువృక్షమా! నాకు ప్రీతిని గూర్చెడి సీతాదేవి నేరేడుపండ్లవలె నిగనిగలాడు తనుశోభలుగలది. ఆమె నీకు కనబడియున్నచో, నీవు ఎఱిగిన మేరకు ఆమె సమాచారమును గూర్చి ఏమాత్రము దాచక నాకు తెలుపుము. (19)

ఓగన్నేరువృక్షమా! పరమపతివ్రతయైన నాభార్యకు నీవనిన పరమప్రీతి. నీవు నేడు చక్కనిపూల శోభలతో విలసిల్లుచున్నావు. ఒకవేళ ఆమె నీకు కనబడినదాయేమి? ఐనచో నాకు ఆమె జాడను తెలిపి, పున్నెము గట్టుకొనుము. (20)

మహాయశస్వియైన శ్రీరాముడు ఆ వనమునగల మామిడి వృక్షములను, మంకెన చెట్లను, పెద్దమద్ది చెట్లను, పనసవృక్షములను, ఎట్టి చేమంతిపాదలను, ధవ (చండ్ర) వృక్షములను, దానిమ్మచెట్లను, వేగిసచెట్లను, అట్లే మల్లెతీగెలను మాధవీలతలను, సంపెంగలను, మొగలిపొదలను చేరి, సీత జాడను తెలుపవలసినదని వాటిని అడుగుచు ఒక ఉన్మత్తునివలె కన్పట్టెను. (21-22) వృక్షముల నుండి సమాధానము రాకపోవుటచే శ్రీరాముడు ఒక మృగమును సమీపించి, ఓ హరిణమా! జింకపిల్లలకన్నులవంటి కన్నులుగల మా మైథిలిని నీవు ఎఱుగుదువు గదా! లేళ్లవలె అందమైన చూపులతో ఒప్పెడి ఆకాంత ఆడులేళ్లమధ్య ఉండియుండును. (23)

ఓ గజేంద్రమా! ఏనుగుతొండముఆకారములో చక్కని ఊరుసౌందర్యముగల సీతాదేవిని నీవు గుర్తింతువు గదా! ఆమె నీకు కనబడియున్నచో నాకు తెలుపుము. (24) ఓ పెద్దపులీ! నీవు భయపడవలసిన పనిలేదు. నేను నిన్నేమియు చేయను. నన్ను నమ్ముము. చంద్రునివలె ఆహ్లాదకరమైన ముఖము గలదియు, నాధర్మపత్నియు ఐన సీత నీకు కనబడియున్నచో నాకు (నిర్భయముగా) తెలుపుము. (25)

కమలములవంటి కన్నులుగల నా ప్రియురాలా! (నన్ను జూచి) నీవు దూరముగా ఎందులకు పరుగిడుచున్నావు? నేను నిన్ను చూచితిని సుమా! నీవు చెట్లచాటున దాగికొనుచు నాతో మాట్లాడవేమి? (26) ఓ సుందరీ! ఆగుమాగుము. నాపై నీకు కనికరమే లేదా? నీవు ఎవ్వరినీ పరిహసించెడి స్వభావము గలదానవేగావు. ఇక నన్నేల ఉపేక్షించుచున్నావు? (27)

ఓ శుభాంగీ! నీవు పరుగెత్తుచున్నను నీవు ధరించిన పట్టుపీతాంబరమునుబట్టి నిన్ననేను గుర్తించితినిలెమ్ము. నా యందు ఏమాత్రమైనను ఆదరాభిమానములు ఉన్నచో ఇక నిలువుము. (28)

నేను ఇంతవఱకును భ్రమకు లోనైయుంటిని. నిజముగనే ఆమె ప్రాణములతో మిగిలిలేదు. ఎల్లపుడును చిఱునవ్వుతో నుండెడి ఆమెను రాక్షసులు చంపియుందురు. లేనిచో ఇట్టి కష్టస్థితిలోనున్న నన్ను ఆమె ఎన్నడును ఉపేక్షింపదు. (29)

నా ప్రియురాలును, అమాయకురాలును ఐన సీతాదేవి నాకు దూరమై ఒంటరిగానుండుట జూచి, మాంసభక్షకులైన రాక్షసులు ఆమె అవయవములను ముక్కలుముక్కలుగాజేసి, భుజించియుందురనుట నిజము. (30)

ఆమె ముఖము చక్కని పలువరుసతో, దర్శనీయమైన పెదవులతో అందమైన ముక్కుతో విరాజిల్లుచుండును. ఆమె ధరించెడి కుండలములు చూడముచ్చటగొల్పునవి. అట్టి ఆమెవదనము రాహుగ్రస్తుడైన నిండుచంద్రునివలె కాంతితఱిగి

1) సహజముగా ఈ ककుభ (ఏఱుమద్ది) వృక్షము పుష్పములు లేకుండగనే ఫలించును. కాని సీతాదేవి దర్శనప్రభావముచే (సీతను చూచిన సంతోషముతో) సహజస్వభావమును అధిగమించి, ఈ వనస్పతి పూలశోభలతో కలకలలాడుచున్నది.
దిగంతములవఱకు (సుదూరతీరములకు) వ్యాపించునదిగావున దీనికి 'ककुభము' అని పేరు – కనుక సీతాదేవి ఏదిక్కునకు వెళ్లినను ఇది చూచియేయుండును.

యుండును. (31) తోడులేక ఒంటరియై విలపించుచున్న సీతాదేవియొక్క మెడ సంపెంగపూవువన్నెగలది, కంఠహారములతో విలసిల్లుచుండునది, సుతిమెత్తనిది, మనోజ్ఞమైనది. అట్టి ఆమెకంఠము భక్షింపబడియుండును.(32)

ఆమెబాహువులు నవపల్లవములవలె మృదువైనవి, వాటి అగ్రభాగములును కంపించుచుండును, కంకణములతో, దండకడియములతో అలరారుచుండును, అటునిటు కదల్చబడుచుండును. అట్టి ఆమె బాహువులు రక్కసులచే భుజింపబడియుండును. (33) రాక్షసులకు ఆహారమగుటకే ఆ అమాయకురాలు నాకు దూరమైయుండును. పెక్కుమంది బంధువులు ఉన్నను తోడి బాటసారులగుంపునుండి వేఱైన ఒక స్త్రీవలె ఆమె నిశాచరులచే భక్షింపబడియుండును.(34)

'అయ్యో! మహాబాహుడనైన ఓ లక్ష్మణా! నా ప్రేమ పెన్నిధియైన సీతను నీవు ఎచ్చటనైనను చూచితివా? శుభస్వరూపురాలైన ఓ ప్రియురాలా! సీతా! ఎచ్చటికి వెళ్లితివి? ఎక్కడనుంటివి? అని శ్రీరాముడు మాటిమాటికి విలపించుచు వనములలో పరుగిడుచుండెను. అతడు మిక్కిలి శోకమున మునింగియుండుటవలన ఎదుట సీత లేకున్నను ఆమె తన సమ్ముఖమున నిలిచియున్నట్లే భ్రమకు లోనగుచుండెను, మఱియొకప్పుడు ఉపమాన వస్తువులైన లతాదికములను జూచి, తత్సాదృశ్య ప్రభావమున సీతాభ్రాంతికి గుఱియగుచుండెను. వేఱొకప్పుడు తనకాంతను (సీతను) అన్వేషించుటలో తత్పరుడై ఉన్మత్తునివలె తిరుగుచుండెను. (35-36)

అతడు చిన్నచిన్న వనములను, కీకారణ్యములను, నదీనదములను, పర్వతములను, కొండలలో పుట్టి ప్రవహించెడి సెలయేళ్లను దాటుచు నిలుకడలేనివాడై ఎల్లెడలను తిరుగుచుండెను. (37) ఆ రాముడు ఆ విధముగా విశాలమైన, దట్టమైన అడవులయందు అంతటను సీతాదేవిని కనుగొనుటకై పదేపదే తిరుగుచు మిగుల అలసిపోయెను. ఐనను అతడు నిస్పృహకు లోనుగాక తనకు ప్రాణతుల్యురాలైన జానకిని వెదకుటలోనే సతమతమగుచుండెను. (38)

* * *

61. అఱువదియొకటవసర్గము

శ్రీరాముడు విరహమునకులోనై వ్యథచెందుచుండగా సౌమిత్రి ఆయనను ఓదార్చుట - వారు ఇరువురును జానకికై ఆ వనమునందు అంతటను అన్వేషించుట.

దశరథుని కుమారుడైన శ్రీరాముడు ఆశ్రమ ప్రదేశమంతయును శూన్యముగానుండుట చూచి, పర్ణశాల యందు అడుగిడెను. అచ్చటగూడ సీత కన్పింపలేదు. కాని అందలి ఆసనములన్నియును చెల్లాచెదరుగా పడియుండుటను అతడు గమనించెను. ఆమె కొఱకై ఆచుట్టుప్రక్కల అంతటను బాగుగా గాలించెను. వైదేహి కనబడక పోవుటచే అతడు 'సీతా! సీతా!' అని బిగ్గఱగా కేకలు వేయుచు లక్ష్మణుని బలిష్ఠములైన భుజములను పట్టుకొని ఇట్లనెను. (1-2) "ఓ సౌమిత్రీ! సీత ఎక్కడ? ఇచటినుండి ఎక్కడికి వెళ్లియుండును? నా ప్రాణతుల్యయైన ఆమెను ఎవ్వరైనను అపహరించి యుందురా? లేక ఎవ్వరైనను చంపి, తినియుందురా?" (3)

"ఓ సీతా! చెట్టుచాటున దాగికొని నన్ను ఆటపట్టించుచున్నావా? ఇంక నీ సరసములు చాలును. నీకై పరితపించుచున్న నన్ను ఆదరింపుము. ఓ సౌమ్యురాలా! మచ్చికతో నీతో ఆడుకొనుజింకపిల్లలు, నీవు కనబడకుండుటచే నిన్నే స్మరించుచు కన్నీరు గార్చుచున్నవి." (4-5)

"ఓ లక్ష్మణా! సీతలేకుండ నేను జీవింపజాలను. ఆమెయెడబాటుచే తీరనిశోకముతో స్వర్గస్థుడనగుట నిశ్చయము. అక్కడ మనతండ్రియైన దశరథమహారాజు తప్పక నన్ను చూచును. అప్పుడతడు. 'పదునాలుగు సంవత్సరముల పాటు వనవాసము చేయుము' అని నేను నిన్ను ఆజ్ఞాపించి యుంటిని గదా? ప్రతిజ్ఞాపూర్వకముగా అందులకు నీవు సమ్మతించి వనములకు ఏగితివిగదా? ఆ గడువు ముగియక ముందే నాకడకు ఇట్లు వచ్చితివేమి?'- అని నన్ను నిలదీయును. మఱియు ఇష్టమువచ్చినట్లుగా ప్రవర్తించువాడను, దుర్జనుడను, అసత్యవాదిని ఐన నన్ను మన తండ్రి స్వర్గలోకమున చీకొట్టును. (6-8)

"ఓ సుందరీ! సీతా! నేను నీయందే మనసు నిల్పినవాడను, (నీఅధీనుడను) దీనుడను, మనోరథములు ఈడేరక నిస్పృహకు లోనైనవాడను. కపటియైనవానిని కీర్తి పరిత్యజించినట్లు నీవు నన్ను దైన్యమునకు గుఱిచేసి ఎక్కడికి వెళ్లితివి? సాధ్వివైన నీకు నన్ను విడిచి వెళ్లుట తగనిపని. నీ యెడబాటునకు లోనైన నేను నా జీవితమును చాలించెదను." (9-10)

ఇట్లు శ్రీరాముడు సీతను జూచుటకై తహతహపడుచు విలపింపసాగెను. కాని దుఃఖార్తుడైన ఆ రాఘవునకు జానకిజాడ మాత్రము కఱవయ్యెను. (11) విశాలముగానున్న అడుసులో

కూరుకొనిపోయిన ఏనుగువలె సీతజాడ తెలియక దుఃఖమగ్నుడై విలపించుచున్న ఆ దాశరథిని (శ్రీరాముని) జూచి, లక్ష్మణుడు ఆయనహితమును గోరుచు ఇట్లనుడివెను. (12-13)

"ఓ మహాబాహా! దుఃఖింపకుము. మనము ఇద్దరము కలిసి సీతాదేవిని వెదకుదము. ఈ వనము గుహలవంటి పెక్కు పొదరిండ్లతో విలసిల్లుచున్నది. వనములలో సంచరించుటకును, నిర్మలజలములలో స్నానమొనర్చుటకును మైథిలి మిగుల మక్కువపడుచుండును. కనుక వనమునందుగాని, కమలములతో కలకలలాడుచున్న సరస్సులోగాని ప్రవేశించి యుండవచ్చును. చేపలతోడను, ప్రబ్బలిచెట్లతోడను గూడియున్న నదికి స్నానముచేయుటకై వెళ్లియుండవచ్చును. పరిహాసమునకై ఏదైననొక వనమున దాగియుండవచ్చును. మనలను భయపెట్టుటకుగాని, మనఅన్వేషణ సామర్థ్యమును తెలిసికొనుటకై గాని ఏ అరణ్యమునందైనను దాగికొని యుండవచ్చును. కావున ఓ అన్నా! వెంటనే ఆమెను అన్వేషించుటకై పూనుకొందము. (14-17)

ఓ సోదరా! నీవు సమ్మతించినచో ఆ జానకికొఱకై వనము నందంతటను అడుగడుగునను గాలింతము. ఇక నీవు మనస్సునందు ఏమాత్రము దిగులు పెట్టుకొనవలదు" (18)

లక్ష్మణుడు ఇట్లు ప్రేమతో ఓదార్చగా శ్రీరాముడు మనస్సును దిటవుచేసికొని, తమ్మునితోగూడి సీతకై వెదకసాగెను. (19)

ఆ అన్నదమ్ములు ఇరువురును ఏమాత్రము విసుగుపడక వనములను, గిరులను, నదులను, సరస్సులను సీతకొఱకై పూర్తిగా అన్వేషింపసాగిరి. ఇంకను పర్వతసానువులను, గుహలను, శిఖరములను సమగ్రముగా గాలించిరి. కాని సీతజాడ తెలియదయ్యెను. (20-21) కొండలలోను, కోనలలోను పూర్తిగాగాలించిన పిమ్మట రాముడులక్ష్మణునితో ఇట్లు పలికెను. "ఓ సౌమిత్రీ! ఈ పర్వతమునందు ఎచ్చటను మంగళస్వరూపురాలైన వైదేహీమాత్రము కన్పించుట లేదు.'(22)

అప్పుడు దుఃఖమగ్నుడై పరితపించుచున్న లక్ష్మణుడు దండకారణ్యమున వెదకుచు తేజస్వియైన అన్నతో ఇట్లు నుడివెను. (23) "ఓ సర్వజ్ఞా! శ్రీమహావిష్ణువు బలిని బంధించి, ఈ భూమండలమునువలె, నీవును (శత్రువును నిర్మూలించి) జానకిని పొందగలవు-" (24) లక్ష్మణుడు భక్తితో ఇట్లు పలుకగా (సీతనుగానక) మనఃక్లేశమునకు గుఱియైయున్న శ్రీరాముడు దైన్య స్వరముతో ఇట్లనెను. (25)

"ఓ బుద్ధిమంతుడా! ఈ సమస్తవనమును, వికసించిన పద్మములుగల ఇచటి సరస్సులను, గుహలతో, సెలయేళ్లతో ఒప్పెడి ఈ కొండను పూర్తిగా వెదకితిమి. నాకు ప్రాణముల కంటెను మిన్నయైన వైదేహి మాత్రము కనబడలేదు".(26-27)

సీత కన్పింపకపోవుటచే కృశించియున్న శ్రీరాముడు ఇట్లు విలపించుచు, దీనుడై, అంతులేని శోకమున మునింగినవాడై ఒక క్షణకాలముపాటు నిశ్చేష్టుడయ్యెను. (28) శ్రీరాముడు సంతాపమునకు లోనయ్యెను. ఎంతయు కృశించియుండెను, ఆయన బుద్ధి పనిచేయకుండెను. ఫలితముగా నిశ్చేష్టుడయ్యెను, దైన్యముతో, బాధతో వేడినిట్టూర్పులు విడుచుచుండెను.(29)

కమలనేత్రుడైన ఆ శ్రీరాముడు పదే పదే నిట్టూర్చుచు, కన్నీరు గార్చుచు, మాటలు తడబడుచుండగా 'హా ప్రియా! సీతా! అని మాటిమాటికిని బిగ్గఱగా జానకిని పిలుచుచుండెను. (30)

అంతట ధర్మజ్ఞుడు, ఆత్మీయుడు ఐన లక్ష్మణుడు బద్ధాంజలియై వినయముతో శ్రీరాముని పెక్కు రీతుల ఓదార్చెను. కాని అతడు లక్ష్మణునిమాటలను సరకుగొనక, ఎంతకును తనప్రేమపెన్నిధియైన సీతాదేవి కనబడకుండుటచే 'సీతా! సీతా!' అని గట్టిగా పిలువసాగెను. (31-32)

* * *

62. అఱువదిరెండవసర్గము

సీతాదేవియెడబాటువలన శ్రీరాముడు మిగుల విలపించుట.

కమలలోచనుడు, ధర్మాత్ముడు ఐన శ్రీరాముడు సీత కనబడక పోవుటచే ఆమె మీది వ్యామోహముచే నిస్పృహకు లోనై, చేతులుచాచి, విలపింపదొడంగెను. సీతకన్పింపకున్నను కామపారవశ్యముచే రాఘవుడు ఆమెను చూచుచున్నట్లే భ్రాంతికి లోనై, గద్గదకంఠముతో విలపించుచు ఇట్లు నుడివెను.(1-2)

"ఓ ప్రియురాలా! నీకు పూవులనిన మిక్కిలి ప్రీతి. కనుక నీవు నీశరీరమువలె బంగారువన్నెగల పూలతో నిండిన అశోకశాఖలను కప్పుకొనుచు నాకు మిగుల శోకమును కలిగించుచున్నావు. ఓ దేవీ! అరటిస్తంభములవంటి ఊరువులుగల నీవు వాటిని అరటిఆకులతోకప్పుకొనుచున్నను, నీ ఊరువులను నేను చూచుచునే యున్నాను. వాటిని నీవు దాచుకొనజాలవు. (3-4)

భద్రమైన సౌశీల్యముగల ఓదేవీ! నీవు నవ్వులాటకై గన్నేరు వనమును చేరియున్నావా? నాకు బాధాకరమైన ఆ పరిహాసము ఇక చాలును. ప్రియమైన ఓ సీతా! పూర్తిగా అలసియున్న నాకు పరిహాసముతో ఏమి ప్రయోజనము? ఇట్టి పరిస్థితిలో నాకు అట్టి

పరిహాసము ఏమాత్రము రుచింపదు. నీ స్వభావము నాకు తెలియును నీకు పరిహాసముపై ప్రీతిమెండు. అయితే ఆశ్రమస్థానమునందు పరిహాసమునకు చోటులేదు. కనుక ఓ విశాలాక్షీ! వెంటనే ఇచటికి రమ్ము. నీవు లేకపోవుటచే ఈ ఆశ్రమము బోసిపోయియున్నది." (5-7)

"లక్ష్మణా! నిజముగనే రాక్షసులు సీతను భక్షించియుందురు, లేదా అపహరించియుందురు. అట్లు కానిచో నేను ఇంతగా విలపించుచున్నను ఆమె నన్ను ఉపేక్షించునా? నిశాచరులు జానకిని భక్షించినారని తెలుపుటకాయనునట్లు మూగజీవులైన ఈ జింకలు కన్నీరు గార్చుచున్నవి." (8-9)

ఓ సుందరీ! లోకపూజ్యురాలవైన ఓ సాధ్వీ! ఇంతకును నీవు ఎటుపోయితివి? నీవు (మనము) ఇట్లు ఆపదల పాలగుటచే కైకేయిదేవికోరిక నెఱవేఱును. నేను సీతతోగూడి వనములకు వచ్చితిని. ఐతే సీతలేకుండ ఒంటరిగా అంతఃపురమున మఱల ఎట్లు అడుగిడగలను? అట్టి స్థితిలో జనులు నన్నుగూర్చి 'ఈ రాముడు అసమర్థుడు, దయలేనివాడు-' అని చులకనభావముతో చెప్పికొందురు. సీతను కోల్పోవుటచే నా పిఱికితనము వెల్లడియగును. (10-12) నేను వనవాసమును ముగించుకొని తిరిగి వెళ్లినప్పుడు మిథిలాధిపతియైన జనకుడు మా క్షేమసమాచారములను గూర్చి ప్రస్తావించును. అప్పుడు ఆయనకు నేను ఏమని సమాధానము చెప్పగలను? నా ప్రక్కన సీత లేకుండుటను గమనించి, ఆ విదేహరాజు కూతురుపైగల వాత్సల్యముతో మోహమున మునింగి, మిగుల పరితపించును. (13-14)

భరతునిపాలనలో సుసంపన్నమైయున్న అయోధ్యా పురమునకు నేను వెళ్లనేవెళ్లను. జానకి తోడుగా లేనప్పుడు స్వర్గముగూడ నాకు శూన్యముగనే కన్పట్టును. (15) ఓ లక్ష్మణా! నన్ను నీవు ఎంతగా ఓదార్చినను సీతలేనిదే నేను జీవింపజాలను. కావున నన్ను ఈ వనమునందే విడిచి, సుఖావహమైన అయోధ్యపురికివెళ్లుము. అచటికి వెళ్లిన పిమ్మట నీవు భరతుని గాఢముగా కౌగిలించుకొని, నామాటగా అతనికి ఇట్లు వచింపుము- 'ఓ భరతా! ఈ వసుంధరను (ఈ కోసల రాజ్యమును) పాలింపుము- అని శ్రీరాముడు నిన్ను ఆదేశించినాడు.' (16-17) 'నాయనా! లక్ష్మణా! శోకమున మునిగియుండు కౌసల్యా మాతకును, తల్లి సుమిత్రకును, కైకేయీ దేవికిని నమస్కరింపుము. అయితే కౌసల్యామాతను మాత్రము నీవు ప్రత్యేకముగా రక్షించుచుండుము' ఇది నా ఆజ్ఞ. నీవు ఎల్లప్పుడు నామాటను జవదాటనివాడవుగదా!.(18-19)

ఓ శత్రుసూదనా! నాసీత కన్పింపకుండపోయిన (తప్పిపోయిన) విషయమును నాతల్లికి విపులముగా తెలుపవలెను సుమా!" (20)

చక్కని కురులుగల సీతాదేవి కన్పింపక పోవుటచే, వనమున జేరి, శ్రీరాముడు దైన్యముతో ఇట్లు విలపించుచుండెను. అంతట లక్ష్మణుడు భయముచే చిన్నవోయినముఖముతో మనస్సున కలత చెందినవాడై మిక్కిలి ఆందోళనకు గుఱియయ్యెను. (21)

* * *

63. అఱువదిమూడవసర్గము

శ్రీరాముడు సీతాదేవియొక్క రూపలావణ్యములను జ్ఞప్తికి దెచ్చుకొనుచు ఆమె యెడబాటునకు వ్యథచెందుట.

రాజకుమారుడైన శ్రీరాముడు భార్య యెడబాటువలన మిగుల శోకపీడితుడై, ఆమెనే స్మరించుచు మిక్కిలి పరితపించుచుండెను. అన్నపరిస్థితిని జూచి లక్ష్మణుడును విషాదమున మునింగెను. అంతట శ్రీరాముడు ఎంతయు ఆర్తితో మఱల తీవ్రమైన విచారమునకు లోనయ్యెను. సీతావిరహముతో పరితపించుచున్న రాముడు దుఃఖితుడైయున్న లక్ష్మణునిజూచి, అత్యంతవిచారగ్రస్తుడై వేడినిట్టూర్పులు విడుచుచు, రోదించుచు, వచ్చిపడిన క్లేశమునకు అనువుగా ఇట్లనెను. (1-2)

'ఈ భూమండలమున నావంటి పాపాత్ముడు మఱియొకడు లేనేలేడు'-అని నేను తలంతును. అంతులేని శోకపరంపర నన్ను వెంటాడుచున్నది. అది నాహృదయమును ముక్కలు గావించుచున్నది. మనస్సును వికలమొనర్చు చున్నది. నేను పూర్వజన్మలో బుద్ధిపూర్వకముగా నిజముగనే పెక్కు పాపకర్మలను చేసియుందును. ఆ పాపముల ఫలితముగనే నేను ఒకదాని తరువాత మఱియొకటిగ దుఃఖములను అనుభవించుచున్నాను, ఓ లక్ష్మణా! మొదట రాజ్యాధికారము చేజారిపోయినది. బంధువులకు దూరమైతిని, తండ్రిని పోగొట్టుకొంటిని. తల్లియెడబాటునకు లోనైతిని, ఇవి యన్నియును నాకు గుర్తునకువచ్చుచు నా శోకమును ఇనుమడింపజేయుచున్నవి. (3-5)

ఓ సౌమిత్రీ! ఈ నిర్జనారణ్యమున క్లేశములను

అనుభవించుచున్నను నాకు సీత తోడుగానుండుటవలన నాలోని దుఃఖము అడుగునబడియుండెను. కానిఇప్పుడు సీతావియోగమువలన సమిధలు చేరుటచే అగ్ని ప్రదీప్తమైనట్లు ఆ దుఃఖము మఱల ప్రజ్వలించినది. (పెల్లుబికినది). ఉత్తమురాలైన నాసీత మిక్కిలి భయస్థురాలు. ఎవడేని ఒక రాక్షసుడు ఆమెను బలవంతముగా అపహరించి, ఆకాశమార్గమున తీసికొనిపోయియుండవచ్చును. సహజముగా మధురస్వరముగల ఆ జానకి అప్పుడు ఆ రాక్షసుని భయమునకు మిక్కిలి పీలపోయిన కంఠముతో ఏడ్చియుండవచ్చును.(6-7)

'లోహితము' అను పేరుతో ప్రసిద్ధమై, చూచుటకింపైన శ్రేష్ఠమగు ఎఱ్ఱచందనపుపూతలకు సీతాదేవియొక్క సుందరమైన వక్షఃస్థలము అర్హమైనది. రాక్షసునితో పెనగులాడుటవలన అది రక్తసిక్తమై, సహజశోభను కోల్పోయియుండును. (8) సీతాదేవి ముఖమునుండి వెలువడెడి వచనములు మృదుమధురములై, ఆహ్లాదమును గొలుపుచుండును. ఆమెవదనము నల్లని ముంగురులతో దర్శనీయముగా ఉండును. రాక్షసవశమున నున్నందున ఆ జానకి యొక్క అట్టి సుందరముఖము ప్రస్తుతము రాహుగ్రస్తమైన చంద్రబింబమువలె కళావిహీనమై యుండును. (9)

పరపురుషుని తాకుటకుసైతము ఇష్టపడని సౌశీల్యముగల నాధర్మపత్ని యొక్క కంఠము ఎల్లప్పుడును చక్కనిబంగారు ఆభరణములతో శోభిల్లుచుండును. ఇప్పుడు నిర్జనప్రదేశమున పచ్చినెత్తురుత్రాగెడి రాక్షసులు ఆమెకంఠమును నులిమి, రక్తమును త్రాగియుందురు. (10) నా యెడబాటునకులోనై, ఈ నిర్జనవనమునందు ఒంటరిగానున్న ఆమెను రాక్షసులు అపహరించి, లాగికొని పోయియుందురు. అప్పుడామె క్రౌంచపక్షివలె ధైన్యముతో బిగ్గఱగా కేకలుపెట్టుచు, తన విశాలనేత్రములతో ఱెప్పవాల్చక నాకై ఎదురుతెన్నులు చూచియుండును. (11)

ఓ లక్ష్మణా! ఉదారస్వభావముగల సీత ఇదివఱలో ఒకప్పుడు ఈ శిలాతలముపై నాతోగూడి కూర్చొనియుండెను. సహజముగా మనోహరముగా చిఱునవ్వు చిందించుచుండెడి ఆమె నవ్వుచు అప్పుడు నీతోగూడ ఎన్నో విషయములను ముచ్చటించినది గదా! (12) ఈ గోదావరి నదులలో మిగుల వాసికెక్కినది. నాప్రియమైన సీత ఎల్లప్పుడును ఈ నదిని జూచి ముచ్చటపడుచుండెడిది. బహుశా ఇప్పుడు ఆమె నదికి వెళ్లియుండునని తలంతును. కాని ఆమె ఎప్పుడును నదికి ఒంటరిగా వెళ్లదు గదా! (13) సీతాదేవి ముఖము సర్వదా పద్మశోభలను వెదజల్లుచుండును. కమలములవలె విశాలమైన నేత్రములుగల ఆమె తామరపూలను గొనివచ్చుటకై సరస్సునకు వెళ్లియుండవచ్చును. ఈ యూహయు సరికాదు. ఏలనన ఎప్పుడును నేను తోడుగా లేకుండా ఆమె కమలములను దెచ్చుటకై ఒంటరిగా వెళ్లదు గదా! (14) వనము నందలి వృక్షములు అన్నియును విరబూసిన పూవులతో చూడముచ్చట గొల్పుచుండును. వాటిపైగల వివిధములైన పక్షులయొక్క కలరవములతో అవి వీనులవిందు గావించుచుండును. కావున ఆమె ఇప్పుడు ఆ వనమును జూచుటకై వెళ్లినదో యేమో? కాని అట్లనుకొనుటయు సరిపోదు. ఏలనన భయస్వభావముగల ఆ సీత తానొక్కతెయే అచటికి పోవుటకు భీతిల్లును గదా!(15)

ఓ భాస్కరా! నీవు కర్మసాక్షివి. లోకమున జరిగెడి మంచిచెడుకర్మలన్నియును నీకు తెలియుచుండును. లోకులు సర్వదా ఆచరించిన కర్మలను, ఆచరింపని కర్మలనుగూడ నీవు ఎఱుగుదువు. కనుక నాప్రియమైన సీత ఎక్కడికి వెళ్లినది? ఆమెను ఎవరు అపహరించిరి? ఆమెవిరహముచే శోకమగ్నుడనైయున్న నాకు తెలిపి పుణ్యమునబొమ్ము.(16)

ఓ వాయుదేవుడా! "సమస్తలోకములలో జరుగుచుండెడి సకలవిషయములును సర్వవ్యాపివైన నీకు తెలిసియే యుండును. ఉత్తమవంశమున బుట్టిన నా జానకి అసువులను వీడినదా? లేక ఆమెను ఎవ్వరైనను అపహరించినారా? లేక ఆశ్రమమునకు వచ్చుచు దారిలోనున్నదా? ఈ విషయములను నాకు స్పష్టముగా తెలుపుము" (17)

ఇట్లు శోకపరవశుడై నిఃస్పృహతో విలపించుచున్న శ్రీరామునితో, ధర్మనిరతుడు, ధైర్యశాలి ఐన లక్ష్మణుడు సమయోచితముగా ఇట్లు వచించెను. (18) "ఓ పూజ్యుడా! శోకమును వీడుము, ధైర్యమును వహింపుము. నిరాశపడక వదినెను ఉత్సాహముతో వెదకవలెను. లోకములో ఉత్సాహవంతులు ఎట్టి క్లిష్టకార్యములయందైనను క్రుంగిపోరు." (19)

మిక్కిలి పరాక్రమశాలియైన లక్ష్మణుడు ఇట్లు ఎంతగా ఓదార్చుచున్నను ఆర్తితోనున్న శ్రీరాముడు అతనిమాటలను చెవినిబెట్టలేదు. ధైర్యమును కోల్పోయియున్న ఆ రాఘవుడు మఱల అంతులేని దుఃఖములో కూరుకొనిపోయెను. (20)

* * *

64. అఱువదినాల్గవసర్గము

రామలక్ష్మణులు సీతాదేవికై అన్వేషించుట - శ్రీరాముడు శోకసంతప్తుడై, ఆ దేవిజాడ తెల్పుమనుచు పశుపక్ష్యాదులను, వృక్షములను, గోదావరిని అడుగుట - మృగములద్వారా సంకేతమును పొంది వారు దక్షిణదిశకు వెడలుట. సీతాదేవి ధరించిన పూలను, ఆభరణములను ఆమె పాదచిహ్నములను గుర్తించుట. భగ్నములైన కవచాది యుద్ధసాధనములు ఆయనకు కనబడుట - దేవతలు సీతాదేవిని తీసికొనివచ్చి తనకు అప్పగించనిచో ముల్లోకములను భస్మము చేయుటకు శ్రీరాముడు సిద్ధపడుట.

దుఃఖితుడైయున్న ఆ రాముడు లక్ష్మణునితో "ఓ సోదరా! సీతాదేవి పద్మములను తీసికొని వచ్చుటకై గోదావరీ నదికి వెళ్లినదో యేమో? కనుక నీవు వెంటనే ఆ నదీతీరమునకు వెళ్ళి తెలిసికొనిరమ్ము" అని దైన్యముతో పలికెను. అంతట వేగముగా వెళ్లగలవాడు, శత్రుసంహారసమర్థుడు ఐన లక్ష్మణుడు రమ్యమైన గోదావరీనదియొడ్డునకు వెళ్లెను. చక్కనిరేవులు గల ఆ నదీతీరమునందంతటను వైదేహికొఱకు బాగుగా వెదకివచ్చి శ్రీరామునితో ఇట్లు నుడివెను. (1-3)

"అన్నా! నేనెంతగా గాలించినను అందెచ్చటనూ ఆమె కనబడలేదు. ఆమెకొఱకు బిగ్గఱగా కేకలువేసిననుసమాధానము లేకుండెను. తనను దర్శించినవారిక్లేశములను రూపుమాపునట్టి ఆ వైదేహి ఎచ్చటికి వెళ్లినదోయేమో? ఆమెయున్న ప్రదేశమునుమాత్రము కనుగొనలేకపోయితిని". (4-5)

లక్ష్మణుని మాటలను విని, శ్రీరాముడు ఇంకను సంతాపముతో క్రుంగిపోయెను. (లక్ష్మణుని విచారణతో తృప్తిపడక) రాముడు తానే స్వయముగా గోదావరీనదీతీరమునకు వెళ్లెను. అతడు ఆమెకై అంతటను తిరుగుచు 'సీత ఎక్కడ? సీత ఎక్కడ?' - అని బిగ్గఱగా కేకలు పెట్టెను. (6-7)

వధార్హుడైన (దురాత్ముడైన) రావణుడు సీతాదేవిని అపహరించుకొనిపోయిన విషయమును అచటగల వివిధములగు ప్రాణులుగాని, గోదావరీనదిగాని తెలుపలేదు. 'శ్రీరామునకు ప్రియమైన సీతాదేవియొక్క జాడను తెలుపుము' అని అచటి ప్రాణులన్నియును ఎంత ప్రేరేపించినను, రాముడు శోకమగ్నుడై ఎంతగా ప్రార్థించినను గోదావరీనది మాత్రము ఆమెనుగూర్చి ఒక్కమాటయు పలుకలేదు. దుష్టబుద్ధియైన రావణునియొక్క భయంకర రూపమును, క్రూరకర్మలను తలంచుకొని, భయపడిన ఆ నది వైదేహినిగూర్చి ఏమియు పలుకలేదు.(8-10)

సీత కనబడక పోవుటచే కృశించియున్న రాముడు ఆమెజాడ విషయమున నది మౌనము వహించుటచే నిరాశకు లోనైనవాడై సౌమిత్రితో ఇట్లనెను. (11)

"సౌమ్యుడవైన ఓ లక్ష్మణా! జానకివిషయమున ఈ గోదావరి నది ప్రత్యుత్తరమిచ్చుటలేదు. (పెదవి విప్పుటయేలేదు.) సీత నాప్రక్కన లేకుండ (సీతయెడబాటునకు లోనై) ఒంటరిగా ఉన్న నేను ఆమెతల్లిదండ్రులకు ఈ అప్రియవార్తను ఏమని తెల్పను? (12) రాజ్యవిహీనుడనై, వనములలో కందమూల ఫలములను తినుచు జీవించుచుండెడి నన్ను సీత తన సాహచర్యముచే ఆ క్లేశములను మఱచిపోవునట్లు చేయుచుండెడిది. ఆ సాధ్వి ఇప్పుడు ఎక్కడ ఉన్నట్లు? బంధుమిత్రులకు దూరమై భార్యావిరహమునకు లోనైన నాకు నిద్ర పట్టకుండుటచే రాత్రులు దీర్ఘములై కన్పట్టుచున్నవి. (13-14)

మందాకినీనదీతీరములయందును, ఈ దండకారణ్యముల యందును, ప్రస్రవణగిరిపైనను (అన్ని ప్రదేశములయందును) పదేపదే గాలించెదను. బహుశా సీత అక్కడ కనబడవచ్చును.(15)

బలిష్ఠములైయున్న ఈ మృగములన్నియును మాటిమాటికిని నావైపే చూచుచున్నవి. దీనినిబట్టిచూడగా అవి నాకు సీతజాడను తెలుపదలచియున్నట్లు అనిపించుచున్నది." (16)

పిమ్మట పురుషశ్రేష్ఠుడైన రాఘవుడు ఆ మృగములను చూచి, 'సీత ఎక్కడ?' అనియడిగెను. కన్నీరు గార్చుచు మసకబాఱిన దృష్టితో తమవైపే చూచుచు శ్రీరాముడు అట్లడుగగా, ఆ మృగములన్నియును వెంటనే లేచి దక్షిణదిశకు మఱలి, ఆకాశమువైపు చూడసాగెను. (17-18) అపహరణకు గురియైన సీతాదేవి వెళ్ళిన దిశను అనుసరించి ఆ మార్గమున పఱుగెత్తుచు ఆ మృగములు పదేపదే వెనుకకు మఱలి, శ్రీరామునివైపే చూచుచుండెను. (19)

ఆ మృగములు దక్షిణదిశగా ఆకాశమార్గమును చూచుచు, ఆమార్గమున ముందునకు సాగుచుండెను. దానినిబట్టి అవి సీత వెళ్లిన మార్గమును తమకు చూపుచున్నట్లు లక్ష్మణుడు గ్రహించెను. అవి చెప్పదలచుకొనిన విషయసారాంశమును ప్రజ్ఞాశాలియైన లక్ష్మణుడు గుర్తించి ఆర్తుడైన అన్నతో ఇట్లు నుడివెను. (20-21)

"ఓ పూజ్యుడా! 'సీతయెక్కడ?' అని నీవు అడుగగనే ఈ మృగములన్నియును వెంటనే లేచి దక్షిణదిశగా మార్గమును సూచించుచున్నవి. కనుక అన్నా! మనము రాక్షసులకు ఆలవాలమైన నైరుతిదిశగా వెళ్ళుదము. అట్లు వెళ్ళినచో ఒకవేళ

సీతాదేవి కనబడవచ్చును. లేదా ఆమెను కనుగొను ఉపాయమైనను దొరకవచ్చును". (22-23)

'సరే!' - అని తన ఆమోదమును దెలుపుచు శుభలక్షణ సంపన్నుడైన శ్రీరాముడు, లక్ష్మణుడు వెంట వచ్చుచుండగా భూతలమును పరికించిచూచుచు దక్షిణదిశగా బయలుదేఱెను. ఆ అన్నదమ్ములు ఇరువురును పరస్పరము ఇట్లు మాట్లాడుకొనుచు వెళ్లుచుండగా భూమిపై దారిలో వరుసగా పడియున్న పూవులను జూచిరి. (24-25) చిన్న ఆధారము దొరికినను దానినిగూర్చి పూర్తిగా పసిగట్టగలిగిన రాముడు భూమిపై పడియున్న ఆ పుష్పపరంపరను జూచి, దుఃఖితుడై, లక్ష్మణునితో ఇట్లు దైన్యవచనములను పలికెను. (26)

"ఓ సౌమిత్రీ! నేలపై బడియున్న ఈ పుష్పములను నేను చక్కగా గుర్తించుచున్నాను. ఇవి సీతాదేవి తనకురులపై ధరించినవే. అంతేగాదు వాటిని తెచ్చిపెట్టినదిగూడా నేనే. నాకు ప్రీతిని గూర్చుటకై సూర్యుడు వీటిని వాడిపోనీయలేదు. వాయువు ఎగురగొట్టలేదు, భూదేవి ఆదరముతో భరించుచున్నది. వారు రక్షించుచుండుటవలననే కాబోలు ఇప్పటికిని ఇవి బాగుగా శోభిల్లుచునే యున్నవి." (27-28)

పురుషోత్తముడైన శ్రీరాముడు మిక్కిలి భుజబలశాలియైన లక్ష్మణునితో ఇట్లు పలికిన పిమ్మట, ఆ ధర్మాత్ముడు చక్కని సెలయేళ్ళతో ఒప్పుచుండెడి ప్రస్రవణగిరిని ఉద్దేశించి ఇట్లు నుడివెను. (29)

'ఓ పర్వతరాజమా! నా భార్యయైన సీతాదేవి ఈ రమ్యమైన వనమునందు నా యెడబాటునకు గుఱియైనది. ఆ సర్వాంగసుందరిని నీవు చూచితివా?" (30) మృగరాజు అల్పప్రాణిపై కోపించినట్లు ఆ రాముడు మిగుల క్రుద్ధుడై "ఓ గిరివరా! నేను నీ శిఖరములను ధ్వంసము చేయకముందే బంగారు వన్నెతో కలకలలాడు చుండెడి ఆ సీతాదేవిని నాకు చూపుము". (31-32)

సీతావిరహబాధలో క్రుద్ధుడై రాముడు ఇట్లు పలికిన పిమ్మట ఆ ప్రస్రవణగిరి రామునకు సీతను గూర్చిన సమాచారమును తెలుపుచున్నదా? అనునట్లు ప్రతిధ్వనించెను. కాని ఆమెను మాత్రము చూపలేదు. (33) అనంతరము దశరథునికుమారుడైన శ్రీరాముడు ఆ పర్వతముతో ఈ విధముగా వచించెను. "ఓ శైలమా! సీతజాడ నాకు తెలుపనిచో నీవు నా బాణాగ్నిజ్వాలలో మలమలమాడి మసియైపోవుదువు. నీపై (ఈ కొండపై) శోభిల్లుచున్న గడ్డిపరకలు, చెట్లుచేమలు సర్వనాశనము కాగలవు. అప్పుడిచట సంచరించువాడే యుండడు. (జీవించు ప్రాణియే మిగులదు-)" (34-35)

"ఓ లక్ష్మణా! "సాధ్వియు, చంద్రవదనయు అగు సీతాదేవియొక్క సమాచారమును ఈ నదియైనను తెలుపనిచో దీనిని శుష్కింపజేసెదను." అని పలుకుచు క్రుద్ధుడైన శ్రీరాముడు తనతీక్ష్ణములైన చూపులతో నదిని భస్మమొనర్పనున్నాడా? యనునట్లు ఒప్పుచుండెను. (36)

ఇంతలో శ్రీరాముడు పర్వతమునకును నదికిని సమీపమునగల నేలపై ఒక రాక్షసుని యొక్క పెద్ద పెద్ద పాదముల గుర్తులను చూచెను. రాక్షసుడు (రావణుడు) వెంబడింపగా భయపడుచు రక్షణకొఱకై శ్రీరాముని ఆశ్రయింపగోరి ఇటు నటు పరుగిడిన సీతాదేవి యొక్క పాదముద్రలుగూడ ఆయనకు కనబడెను. (37-38)

శ్రీరాముడు సీతాదేవిపాదచిహ్నములను, రాక్షసుని కాలిగుర్తులను పరికించి చూచుచు ముందునకు వెళ్లుచుండగా ఆయనకు ముక్కలు ముక్కలై పడియున్న ధనుస్సు, అమ్ముల పొదులును, అంతటను ఛిన్నాభిన్నములై పడియున్న రథశకలములును కన్పట్టెను. అప్పుడు రాముడు దిగ్భ్రాంతికి గుఱియై తన అనుంగుతమ్మునితో ఇట్లు పలికెను. (39)

"ఓ సౌమిత్రీ! సీతాదేవియొక్క బంగారు ఆభరణముల ముక్కలు, వివిధములగు హారములు ఇచట పడియున్నవి, చూడుము. ఈ ప్రదేశమునందంతటను కాచబడిన బంగారు ముక్కలవంటి ఈ నెత్తురుబొట్లు చిత్రముగా వ్యాపించియున్నవి. గమనింపుము. (40-41)

ఓ లక్ష్మణా! కామరూపులైన రాక్షసులు వైదేహిని ముక్కలుగా చేసియుండవచ్చును. లేదా భక్షించియుండవచ్చును. సీతాదేవి కొఱకై పరస్పరము కలహించుకొని, ఇద్దరు రాక్షసులు ఘోరయుద్ధమునకు తలపడినట్లు కనిపించుచున్నది.(42-43)

ముత్యములను, మణులను పొదిగి, మేలిమి బంగారముతో నిర్మితమైన ఒక మహాధనుస్సు విరిగి నేలపాలైయున్నది. ఇది యెవరిదై యుండును? ఇచట ఒక బంగారు కవచము ముక్కలు ముక్కలైనేలపై బడియున్నది. ఇది వైడూర్యమణులచే పొదుగబడి మధ్యాహ్నసూర్యునివలె మిఱుమిట్లు గొల్పుచున్నది. ఇంతకును ఇది ఎవరిది? దివ్యములైన మాలలతో అలంకృతమై, నూఱుచువ్వలు గల ఒక ఛత్రము నేలపై ఇచటపడియున్నది. ఈ గొడుగు కట్టగూడ విరిగియున్నది. ఇది ఎవరిదో గదా? బంగారు కవచములను పిశాచముఖములను కలిగియున్న ఈగుఱ్ఱములు రణరంగమున నేలకొఱగియున్నవి. భీకరములైన మహాకాయములు గల ఈ రథాశ్వములు ఎవరివై యుండును? (44-47)

మండుచున్న అగ్నిజ్వాలలవలె కాంతులను విరజిమ్ముచు, సమరధ్వజముతో ఒప్పుచున్న ఒక యుద్ధరథము విఱిగిపడియున్నది. ఇది యెవ్వరిదో సుమా! బంగారపు తాపడము గలిగి, రథముయొక్క ఇరుసుప్రమాణముతో ఒప్పుచు పదునుదేలియున్న ఈ బాణములు ముక్కలు ముక్కలై,

అంతటను చెల్లా చెదరుగా పడియున్నవి. ఇవి ఎవరివై యుండును? ఓ లక్ష్మణా! ఇటు చూడుము. ఇచట బాణములతో నిండిన రెండు అమ్ములపొదులు భగ్నములై పడియున్నవి. అచట చేతిలో కొరడా (చెన్నకోల) పట్టుకొనిన ఒక రథసారథి హతుడై పడియున్నాడు. ఈ తూణీరములు ఎవ్వరివి? ఆ సారథి యెవ్వరివాడు? (48-50)

ఓ నరశ్రేష్ఠుడా! లక్ష్మణా! తలపాగాలను, మణికుండలములను ధరించియున్న ఇద్దరు చామర గ్రాహిణులు రణరంగమున చచ్చి పడియున్నారు. వీరు ఎవరికి చెందియుందురు? (51) ఈ దారిలో కనబడుచున్న కాలిగుర్తులు ఒక రాక్షసునివే. ఇందు సందేహము లేదు. ఈ సంఘటనతో రాక్షసులపై నాకుగల వైరము నూఱు రెట్లు పెఱిగినది. వారినిక ప్రాణములతో వీడను. (52) కామరూపులై కఠినాత్ములగు ఆ రాక్షసులు ఆ సీతాసాధ్విని అపహరించుట గాని, చంపుటగాని, భక్షించుట గాని చేసి యుందురు. మహారణ్యమునందు అపహరణకు గుఱియై, రాక్షసులచే తీసికొనిపోబడు చున్న సీతాదేవిని ఏ ధర్మాత్ముడును[1] రక్షింపలేదు. (ఇంతటి ఆపద వచ్చిపడినప్పుడును ఎవ్వరును రక్షింపకుండుట అధర్మము- అని శ్రీరాముడు కుపితుడాయెను.) (53-54)

ఓ లక్ష్మణా! సీతాదేవి అపహరింపబడుటయో? లేక భక్షింపబడుటయో జరిగియుండును. ఈ సమయములో మనలను ఆదుకొనగల్గిన మహాత్ములెవరు? (ఈ సమయమున నాకు ఇట్టి అప్రియమును కూర్పగల్గిన ఆ మొనగాడు ఎవడు?) సర్వేశ్వరుడు సమస్తలోకములను సృష్టించి, పాలించి, లయ మొనర్పగల సమర్థుడేయైనను ఆ దయాళువు కొన్ని సందర్భములలో ఆపన్నులయెడ మౌనము వహించును. అప్పుడు లోకులు తమకు కలుగు ఆపదలు స్వయంకృతాపరాధ ఫలితములని యెఱుంగక అజ్ఞానముచే ఆ సర్వేశ్వరునిగూర్చి చులకనగా మాట్లాడుదురు. (55-56)

నేను లోకహితమునకై పాటుపడువాడను. మృదుస్వభావము గలవాడను, జితేంద్రియుడను, జీవులయెడ కృపజూపువాడను. గర్వితులైన ఇంద్రాదిదేవతలు నామృదుస్వభావమును బలహీనతగా భావించుచున్నారు. అందువలననే వారు సీతను రక్షింపలేదు. (57)

ఓ లక్ష్మణా! కారుణ్యాదిగుణములు నన్నుజేరి దోషములుగా భావింపబడుచున్నవి. కావున నన్ను అసమర్థునిగా భావించి, దుర్మార్గులు నాభార్యను అపహరించిరి. ఈ క్షణముననే రాక్షసులను, వారికి తోడ్పడు వారిని సర్వనాశనము చేసెదను. చంద్రకాంతులను (వెన్నెలను) నిస్తేజమొనర్చి, ఉదయించుచున్న సూర్యుడు తన ప్రచండతేజమును ప్రకటించునట్లు నాలోని దయాది గుణములను ప్రక్కనబెట్టి, నేడే నా శౌర్యపరాక్రమములను చూపెదను గాక. ఇక నేను విజృంభించినచో యక్షులకును, గంధర్వులకును పిశాచములకును, రాక్షసులకును, కిన్నరులకును, మనుష్యులు మున్నగువారికిని ప్రశాంతియే కఱవగును- చూడుము. లక్ష్మణా! నా బ్రహ్మాస్త్రాది బాణపరంపరచే ఆకాశమునంతయును ఈక్షణముననే కప్పివేసి, ముల్లోకములలో సంచరించెడి వారినందఱినీ ఎక్కడను కాలుమోపలేనివారినిగా జేసెదను. అంతేగాదు. నా ప్రభావముతో అగ్నిజ్వాలలు చల్లబడును, వాయువేగము ఆగిపోవును, సూర్యకాంతులు వెలవెలబోవును, పర్వతశిఖరములు నుగ్గునుగ్గగును, జలాశయములన్నియును ఎండిపోవును. వృక్షములు, లతలు, పొదలు ఛిన్నాభిన్నమగును. సముద్రజలములు ఇంకిపోవును. ఇంతయేల? ముల్లోకములయందును ప్రళయస్థితినే కలిగింతును.(58-63)

ఓ సౌమిత్రీ! దేవతలందఱును గూడి, సీతాదేవిని భద్రముగా నాకు ఇప్పుడే అప్పగింపకున్నచో ఒక్క క్షణములో వారు నా పరాక్రమమును చవిచూడగలరు. అంతేగాదు నేను నా ధనుస్సును ఎక్కుపెట్టి నారి సారించి, బాణములతో ఆకాశమును పూర్తిగా కప్పివేసినచో ఏ ప్రాణియు అచటికి ఎగురజాలదు. (64-65) ఓ సౌమిత్రీ! నా శరప్రయోగములతో సమస్తజగత్తును కల్లోలపఱచెదను. చూడుము. ఆ స్థితిలో పక్షులు, మృగములు మొదలగు ప్రాణులన్నియును మృతిచెందును. లేక చెల్లాచెదరగును. ప్రకృతియంతయును అస్తవ్యస్తమగును. (66)

నేను ఆకర్ణాంతములాగి ప్రయోగించిన బాణములను ఎవ్వరును అడ్డుకొనజాలరు. అట్టి నా శరములద్వారా సీతానిమిత్తమై ఈ లోకమునగల పిశాచములను, రాక్షసులను పూర్తిగా నిర్మూలించెదను. (67) నా బాణములు దిగంతముల వఱకును నిరాఘాటముగా రివ్వున సాగిపోగలవు. వీరావేశముతో నేను ప్రయోగించెడి ఆ శరముల పదునును దేవతలెల్లరును రుచిచూడగలరు. (68)

నా క్రోధప్రభావమునకు ముల్లోకములును నశించినప్పుడు దేవతలును, దైత్యులును, పిశాచములును, రాక్షసులును మిగులరు. దేవ,దానవ, యక్ష, రాక్షసులలోకములన్నియును నా బాణపరంపరధాటికి పెక్కురీతులుగా ముక్కలు ముక్కలై తీరును. (69-70) ఓ సౌమిత్రీ! నా ప్రేమపెన్నిధియైన సీత అపహరణకు గురియైనను, మృత్యువుపాలైనను ఆమెను దేవతలు సురక్షితముగా నాకు అప్పగింపనిచో నా బాణపరంపరకు

1) ధర్మః = ధర్మాత్ముడు, ఆపదలలో ఆదుకొనువాడు. ఆపత్సు రక్షకో ధర్మః = ఆపదలలో రక్షించువాడు ధర్మాత్ముడు.

గుఱిచేసి ఈ లోకములను అన్నింటిని అస్తవ్యస్త మొనర్చెదను. సీతాదేవి భద్రముగా(క్షేమముగా) నన్ను జేరనిచో ఈ సమస్తచరాచరజగత్తును రూపుమాపెదను." (71-72)

లక్ష్మణునితో ఇట్లు పలికిన పిమ్మట శ్రీరాముడు రోషముతో కన్ను లెఱ్ఱజేసినవాడై, ధనుస్సును గట్టిగా పిడికిలితో పట్టుకొని, విషసర్పమువలె భయంకరమై, పదునుదేలి మెఱయుచున్న బాణమును చేతబట్టెను. పిమ్మట శత్రుపురములను (శత్రువులను) ఛేదించువాడును, అజేయుడును ఐన శ్రీరాముడు బాణమునెక్కుపెట్టి, ప్రళయకాలాగ్నివలె క్రుద్ధుడై ఇట్లు నుడివెను. (73-74)

"సమస్తప్రాణులను ఎల్లప్పుడును ముసలితనము, మృత్యువు, కాలము, విధి కబళించుచునేయుండును. వాటిని ఎవ్వరును నివారింపజాలరు. అట్లే నేను క్రుద్ధుడనైనచో నన్ను ఎవ్వరును, ఏవిధముగను ఆపజాలరు. (75)

పూర్వము (నేను మాయామృగమువెంట వెళ్లకముందు) మిథిలానగర రాజకుమారియు, సాధ్వీమణియు ఐన సీతాదేవి చక్కని పలువరుసతో దర్శనీయముగా ఉండెడిది. ఇప్పుడు అట్టి వైదేహిని నాకు అప్పగింపనిచో దేవతలతో, గంధర్వులతో, మానవులతో, నాగులతో, పర్వతములతో విలసిల్లుచుండెడి సమస్తజగత్తును సర్వనాశనము చేయుదును. (76)

* * *

65. అఱువదిఐదవసర్గము

శ్రీరాముడు లోకములను ధ్వంసము చేయుటకు సిద్ధపడగా లక్ష్మణుడు మృదువచనములతో ఆయనను శాంతపఱచుట.

సీతాదేవియెడబాటువలన కృశించియున్న శ్రీరాముడు మిగుల పరితపించుచుండెను. ప్రళయకాలాగ్నివలె లోకములను ధ్వంసమొనర్చుటకు సన్నద్ధుడైయుండెను. ఎక్కుపెట్టిన ధనుస్సును చూచుచు పదేపదే నిట్టూర్చుచుండెను. ప్రళయకాలరుద్రునివలె సమస్తజగత్తును దగ్ధమొనర్పబూనియుండెను. ఇంతగా క్రుద్ధుడైయున్న రామునిస్వరూపమును లక్ష్మణుడు ఇదివఱలో చూచియెఱుగడు. అంతట ఆ సౌమిత్రి వాడిపోయిన ముఖముతో తనఅన్నను జూచి, బద్ధాంజలియై ఇట్లు నుడివెను. (1-3)

"ఓ అన్నా! నీవు వాస్తవముగా మృదుస్వభావము గలవాడవు. జితేంద్రియుడవు, ఇంతవఱకును సకలప్రాణులకును హితమొనర్చుచుండెడివాడవు, ఇట్లు నీవు క్రోధవశుడవై ప్రకృతిని ధ్వంసమొనర్పబూనుట తగదు. (4) చంద్రునిలో ప్రసన్నత, సూర్యునిలో దివ్యకాంతి, వాయువునందు నిరంతరగమనము, భువియందు ఓర్పు నియతములై యున్నవి. ఇవియన్నియును నీలో మూర్తీభవించి యుండుటచే నీకీర్తి చిరస్థిరమైనది. (5)

ఎవడో ఒకడొనర్చిన అపరాధమునకు నీవు సమస్త లోకములను తుదముట్టింపబూనుట తగదు. ఆయుధములతో, పరివారములతోగూడిన ఈ యుద్ధరథము ఎవరిదో ఎఱుగము. దీనిని ఎవరు ఎందువలన ఇట్లు భగ్నమొనర్చిరో గూడ మనకు తెలియదు. (6)

ఓ రాజకుమారా! ఈ ప్రదేశమంతయును యుద్ధాశ్వముల గిట్టలతాకిడిచే, రథచక్రపుటంచుల యొత్తిడిచే నలిగియున్నది. రక్తధారలచే తడిసియున్నది. ఇచట ఘోరయుద్ధము జరిగినట్లు కనబడుచున్నది. మాట్లాడుటలో నేర్పరియైన ఓ రామా! ఈ సంగ్రామ చిహ్నములన్నియును అనగా రథాదులన్నియును ఒక్కనివే, ఇద్దరివి కావు. ఈ యుద్ధమున గొప్పసైన్యము పాల్గొనిన చిహ్నములెవ్వియును కనబడుట లేదు. కనుక ఒక్కడు చేసిన అపరాధమునకై లోకములనన్నింటిని నశింపజేయుట తగదు. కోమలహృదయులు, ప్రశాంతచిత్తులు ఐన పాలకులు అపరాధములకు తగినట్లు దోషులను శిక్షింతురు.[1] (7-9) ఓ రఘువీరా! సకలప్రాణులకును ఎల్లప్పుడును అన్నివిధములుగా నీవే దిక్కు. అట్టి నీయొక్క భార్యను హింసించుటగాని, అపహరించుటగాని మంచిదేయని ఎవడు తలంచును? (10) యజ్ఞదీక్షలోనున్న యజమానికి సత్పురుషులైన ఋత్విజులు శాపాది - అపచారములను చేయజాలనట్లే, దీనజనశరణ్యుడవైన నీకు నదులు, సముద్రములు, పర్వతములు దేవగంధర్వదానవులు అప్రియమును గూర్చుటకు సమర్థులు కారు. (11)

ఓ రాజా! సీతను అపహరించిన దుష్టుని అన్వేషించుటకై నీవు ధనుర్ధారివై సిద్ధపడుము. (అదియే మన ప్రస్తుతకర్తవ్యము) నేను నీకు తోడుగా ఉందును. తపస్సంపన్నులైన మహర్షులు, మనకు సహాయపడుదురు. (12) నీ ధర్మపత్నిని (సీతాదేవిని) అపహరించిన దుష్టుని కనుగొనువఱకును సముద్రమును,

---

1) **యథాపరాధదండానామ్** (కాళిదాస రఘువంశము) సర్గము-1
రఘువంశ ప్రభువులు అపరాధములస్థాయినిబట్టి తగినవిధముగా దోషులను శిక్షించుచుండెడి వారు - ఇది ఉత్తమపాలకుల లక్షణము.

పర్వతములను అరణ్యములను, భయంకరములైన వివిధగిరిగుహలను, నదులను, పద్మసరస్సులను, దేవగంధర్వ లోకములను దీక్షతో గాలింతము. (13-14)

ఓ కోసల ప్రభూ! దేవతలు సామోపాయముచే నీ ప్రేమ పెన్నిధిని నీకు అప్పగింపనిచో అప్పుడు నీవు సమయోచితముగా తగిన కార్యములను నిర్వహింపవచ్చును. (15)

ఓ నరేంద్రా! సత్త్వభావముచే, సామోపాయముతో, వినయముతో న్యాయమార్గమున ప్రయత్నించినప్పటికిని సీత జాడ తెలియనిచో - అప్పుడు నీవు బంగారు పిడులు గలిగి, ఇంద్రుని వజ్రాయుధముతో తుల్యములైన శరములను వర్షించి సమస్త లోకములను రూపుమాపవచ్చును. (16)

* * *

66. అఱువదిఆఱవసర్గము

'అగ్రహావేశములనుమాని, దుష్టుడైన ఆ రాక్షసుని గుర్తించి, వానిని హతమార్చుట ముఖ్య కర్తవ్యము' - అని లక్ష్మణుడు శ్రీరామునకు నివేదించుట.

శ్రీరాముడు శోకమున మునింగి, మిగుల పరితపించు చుండెను. అతడు ఎంతయు సొమ్మసిల్లి, చిత్తస్వాస్థ్యములేక కలవరపడుచు దిక్కులేనివానివలె విలపించుచుండెను. అప్పుడు సౌమిత్రి ఒక క్షణకాలముపాటు అన్నను ఓదార్చి, ఆయనపాదములనొత్తుచు, కర్తవ్యమును సూచించుచు ఆయనతో ఇట్లు పలికెను. (1-2)

"దేవతలకు అమృతమువలె, దశరథమహారాజు ఒనర్చిన అనేకసత్కార్యములకును, మహాతపస్సులకును ఫలముగా నీవు ఆయనకు పుత్రుడవై లభించితివి. నీ సద్గుణములకు ఆనందపరవశుడైన (మురిసిపోయిన) ఆ మహారాజు నీ యెడబాటునకు తట్టుకొనలేక దివ్యత్వమును పొందినట్లు (స్వర్గస్థుడైనట్లు) మనభరతునివలన వినియున్నాము గదా! (3-4)

ఓ కకుత్స్థవంశభూషణా! మహాపురుషుడవైన నీవు ఒక సామాన్యమానవునివలె ఇట్లు శోకింపదగునా? ఇట్లు వచ్చిపడిన ఆపదను మహాధైర్యశాలివైన నీవే నిగ్రహించుకొనకున్నచో అల్పసత్త్వుడైన సాధారణమనుష్యుడు ఇక ఎట్లు తట్టుకొనగలడు? (5) దుఃఖకారణముగా నీవు నీ ప్రభావమును చూపి, ఈ లోకములను అన్నింటిని దహించి వేయుటకు పూనుకొన్నచో తీరని ఆర్తికి గుఱియైన ఈ ప్రజలు ఎల్లరును తమప్రాణములను నిలుపుకొనుటకై ఎచటికివెళ్లగలరు? ఓ నరశ్రేష్ఠా! ఊరడిల్లుము. ఆపదలు రానివారెవ్వరు? (6)

దుఃఖములు వచ్చిపోవుచుండుట లోకసహజము. నహుషుని కుమారుడైన యయాతి స్వర్గమునకు వెళ్లి ఇంద్రుని సమక్షమున నిల్చెను. కాని అతడు తన అహంకారకారణముగ దుఃఖముల పాలయ్యెను.[1] (7) అన్నా! మనతండ్రిగారికి పురోహితుడైన వసిష్ఠమహర్షి తన వందమంది కుమారులను (విశ్వామిత్రుని శాపకారణముగా) ఒక్కదినముననే కోల్పోయి, దుఃఖములకు గుఱియయ్యెను. అంతటి తపస్వికిని దుఃఖములు తప్పలేదు.(8)

సత్యసంధుడవైన ఓ రామా! జగన్మాతయైన భూదేవి సకలలోకములకును పూజ్యురాలు. ఆమెయును అప్పుడప్పుడు చలనరూపమున (భూకంపములరూపములో) దుఃఖములను పొందుచుండుట సుప్రసిద్ధము. (9)

సూర్యచంద్రులు ఈ సమస్తజగత్తునకు నేత్రముల వంటివారు. (ఈ జగత్తునకే నాయకులు) విశ్వమంతటికిని వారే ఆధారము.[2] ఇట్టి శక్తిసామర్థ్యములుగల ఆ సూర్య చంద్రులకును రాహుకేతువులవలన గ్రహణబాధ తప్పుటలేదు. (10) ఓ పురుషశ్రేష్ఠా, పంచమహాభూతములును (భూమి, నీరు, అగ్ని, వాయువు, ఆకాశము) సకలదేవతలును, దేహధారులైన సమస్త ప్రాణులును విధినిర్ణయమును అతిక్రమింపజాలరు. (11) ఓ నరశ్రేష్ఠా! ఇంద్రాదిదేవతలకును సుఖదుఃఖములు తప్పవనుట జగత్ప్రసిద్ధమే గదా! కనుక నీవు విచారింపదగదు. (12) ఓ పుణ్యపురుషా! సీతాదేవి అపహరింపబడినను, ప్రస్తుతము ఆమె కన్పడకున్నను ఒక పామరునివలె నీవు శోకింపవలసిన పనిలేదు. ఓ రామా! నీవలె సత్యా-సత్యములను ఎఱిగినవారును, కర్తవ్యా-కర్తవ్య విచక్షణ గలవారును ఎట్టి దుఃఖములకును క్రుంగిపోరు. (13-14)

ఓ పురుషోత్తమా! ప్రజ్ఞాశాలురైన మహానుభావులు శుభా-శుభములను (మంచిచెడ్డలను) బాగుగా ఎఱుంగుదురు. కనుక నీవు (శోకమును ప్రక్కనబెట్టి) సూక్ష్మబుద్ధితో వాస్తవములను

1) యయాతి చంద్రవంశపురాజు. నహుషుని కుమారుడు. అతనితల్లి ప్రియంవద. అతడు స్వర్గమునకు వెళ్లి, ఇంద్రునియెదుట "ఇచటి తాపసులు నా యంతటి గొప్పవారు కారు" - అని గర్వముతో పలికెను. ఫలితముగా అతడు దుఃఖములపాలయ్యెను.

2) పగటిపూట సూర్యుడు, రాత్రివేళలలో చంద్రుడు నిరంతరము వెలుగులను ప్రసాదించుచుందురు. కావున వీరు జగత్తునకు నేత్రములవంటివారు. వేడిమిని, వర్షములను లోకమునకు అనుగ్రహించుచుండుటచే సూర్యుడును, ఓషధులను పోషించుచు సమస్త ప్రాణులను ఆదుకొనుచుండుటద్వారా చంద్రుడును జగత్తునకు ఆధారమై నిలిచిరి.

గూర్చి ఆలోచింపుము. (15) పూర్వజన్మలలో చేసికొనిన కర్మలగుణదోషములను ఎఱుంగుట అసాధ్యము. కర్మలఫలములు అనుభవించిన పిమ్మట అవి నశించును. కనుక అవి అనిత్యములు. అందువలన కర్మఫలములను అనుభవించియే తీరవలెను. పురుషప్రయత్నము లేకుండ (పట్టుబట్టి మంచిపనులను చేయనిచో) ఇష్ట ఫలములు లభింపవు.[1] (16) ఓ రామా! ఇదివరలో నీవే గదా! నాకు ఇట్లు పెక్కురీతుల బోధచేసియుంటివి. ఇప్పుడు నీకు ఉపదేశింప గలవారు ఎవ్వరు? సాక్షాత్తు ఆ బృహస్పతికిని అసాధ్యము.(17)

ఓ ప్రజ్ఞామూర్తీ! నీ ప్రతిభ సాటిలేనిది. దేవతలకును అది అంతు పట్టదు. కాని శోకకారణముగా నీలో అది (ఇప్పుడు) ప్రసుప్తమై (అణగి) యున్నది. దానిని నేను ఇప్పుడు తట్టిలేపుచున్నాను. (నీకు చెప్పగలవాడనా నేను?) (18)

ఓ ఇక్ష్వాకువంశశిరోమణీ! నీవు ధర్మవీరుడవు. అజేయమైన నీ పరాక్రమమును దేవగంధర్వాది దివిజులపైగాని, మానవలోకమున సాత్త్వికప్రవృత్తిగల ద్విజులపైగాని చూపదగదు. కావున బాగుగా ఆలోచించి, నీ పరాక్రమమును శత్రువులను (రాక్షసులను) వధించుటకై వినియోగింపుము. (శత్రువధకై పూనుకొనుము) (19)

ఓ మహాపురుషా! లోకములనన్నింటిని రూపుమాపుటవలన ప్రయోజనమేమి? అందువలన సీతను అపహరించిన పాపాత్ముడగు శత్రువును ఎఱింగి (ఆ శత్రువుయొక్క అనుపానులు తెలిసికొని) వానిని హతమార్చుము. (20)

* * *

67. అఱువదిఏడవసర్గము

రామలక్ష్మణులు జటాయువును కలిసికొనుట, శ్రీరాముడు ఆ పక్షిరాజును అక్కున జేర్చుకొని ఏడ్చుట.

రఘువీరుడు ఎదుటివారు చెప్పినమాటలఅంతరార్థమును వెంటనే గ్రహింపగల శక్తిశాలి. అతడు అగ్రజుడేయైనప్పటికిని తనకంటె చిన్నవాడైన లక్ష్మణుడు యుక్తియుక్తముగా పలికిన వచనముల సారాంశమును సంతోషముతో గ్రహించెను. 'బాలాదపి సుభాషితమ్' అని గదా! స్మృతి వాక్యము. (1)

మిక్కిలి భుజబలశాలియైన శ్రీరాముడు తనను ఆవేశించిన కోపమును పూర్తిగా నిగ్రహించుకొనెను. చిత్రమైన తనధనుస్సును ప్రక్కనబెట్టెను. పిమ్మట అతడు లక్ష్మణునితో ఇట్లు నుడివెను. (2) "నాయనా! లక్ష్మణా! ఇప్పుడు మనము ఏమి చేయుదము? ఎక్కడికి వెళ్లుదము? సీత జాడ తెలిసికొనుటకు తగు ఉపాయమును ఆలోచింపుము". (3)

అట్లు ఆర్తితో పరితపించుచున్న శ్రీరామునితో లక్ష్మణుడు ఇట్లనెను. "అన్నా! ఈ దండకారణ్యము పెక్కుమంది రాక్షసులతో నిండియున్నది. ఇందు వివిధములగు వృక్షములు, లతలు దట్టముగా వ్యాపించియున్నవి. మొదట జానకీదేవిని ఈ వనమున వెదకుదము. ఇందు సులభముగా అడుగిడరాని కొండలు, పగిలియున్న బండలు, లోయలు, కొండచరియలు, గుహలు గలవు. ఇచట భీతిగొల్పెడి వివిధములగు మృగములు సంచరించుచుండును. ఈ జనస్థానమున కిన్నరుల ఆవాసములు, గంధర్వుల భవనములు ఉన్నవి. మనము ఇరుపురము వీటినన్నింటిని గాలింతము. (4-6) ఓ మహాపురుషా! ఎంతటి పెనుగాలులకైనను చలింపని కొండలవలె నీవంటి ప్రజ్ఞాశాలురైన మహాత్ములు ఎంతటి ఆపదలు ఎదురైనను తొణకరు." (7)

శత్రుసంహారమునకై రోషముతోనున్న శ్రీరాముడు లక్ష్మణుని పలుకులను వినినపిమ్మట 'క్షురము' అను భయంకరమైన శరమును ధనుస్సునందు సంధించి, తమ్మునితోగూడి ఆ వనమంతయును వెదకసాగెను. (8)

కొంతతడవునకు పర్వతశిఖరమువలె మహాకాయము గలవాడు, పుణ్యాత్ముడు ఐన జటాయువును శ్రీరాముడు చూచెను. అప్పుడు ఆ పక్షిరాజు రక్తసిక్తమైన శరీరముతో నేలపైబడియుండెను గిరిశృంగమువలెనున్న ఆ జటాయువును గాంచిన పిమ్మట శ్రీరాముడు లక్ష్మణునితో ఇట్లు నుడివెను. "తమ్ముడా! విదేహరాజకుమారియైన సీతాదేవిని భక్షించినవాడు ఇతడే. ఇందులకు సందేహము లేదు. ఈ కాననమున గ్రద్దరూపమున సంచరించుచున్న రాక్షసుడితడు, విశాలాక్షియైన సీతను భక్షించి, ఇచట హాయిగా కూర్చొనియున్నాడు. సూటిగా సాగిపోగలిగి పదునుదేలి మెరయుచున్న నా బాణములతో ఇతనిని ఇప్పుడే వధించెదను." (9-12)

ధనుస్సునందు క్షురమును (క్షురమను పేరుతో

1) **పూర్వకర్మానుష్ఠానం వినా ఇదానీం ఫలం నోత్పద్యతే. అతః పూర్వకర్మఫలే ఇదానీం ప్రవృత్తే కాతత్ర పరిదేవనా?** (గోవిందరాజీయం). పూర్వజన్మలలో ఆచరించిన పుణ్యపాపకర్మలఫలితములే ఈ జన్మలో ప్రాప్తించును. అట్టి ఫలితములను అనుభవింపవలసివచ్చినపుడు విచారింప (దుఃఖపడ) వలసిన పనియేమి? 'అవశ్యమనుభోక్తవ్యం కృతం కర్మ శుభాశుభమ్" అని గదా! ఆర్యోక్తి.

అర్ధచంద్రాకారముగల బాణమును) ఎక్కుపెట్టియున్న రాముడు ఇట్లు పలికి, మిగుల క్రుద్ధుడై, సముద్రములవఱకు వ్యాపించియున్న సమస్తభూమండలమును కంపింపజేయుచున్న వానివలె ఒప్పుచు, ఆ గృధ్రము (జటాయువు) మీదికి దాడికి వెడలెను. (13) నోట రక్తపునుఱుగులను గ్రక్కుచున్న ఆపక్షిరాజు దీనుడైయున్న ఆ దాశరథితో (రామునితో) ఇట్లు దైన్యవచనములను పలికెను. "ఓ ప్రభూ! ఈ మహారణ్యము నందు గొప్ప ఓషధికొఱకువలె సీతాదేవికై అన్వేషించుచున్నావు. జానకిని అపహరించినవాడు ఒక రాక్షసుడు. అతనిపేరు రావణుడు. నా ప్రాణములనుగూడ అతడే హరించెను.(14-16)

ఓ రామా! నీవును, లక్ష్మణుడును ఆశ్రమమున లేనప్పుడు. ఒంటరిగా ఉన్న సీతాదేవిని బలశాలియైన రావణుడు అపహరించుకొని పోవుచుండగా నేను చూచితిని - వెంటనే నేను జానకీదేవిని ఆదుకొనుటకై ఆమెను సమీపించి, రావణుని నిలువరించితిని. మా ఇరువురిమధ్య జరిగిన ఆ యుద్ధమున నేను రావణుని రథమును ధ్వంసమొనర్చితిని. ఆ మఱుక్షణముననే అతడు నేలపై పడిపోయెను. అతనిధనుస్సును ముక్కలు చేసితిని, కవచమును ఛేదించితిని, యుద్ధరథమును శిథిలమొనర్చితిని. అవియన్నియును ఇవిగో ఇక్కడనే పడియున్నవి. ఇదిగో! రణరంగమున నాఱెక్కలధాటికి నేలగూలియున్న ఈతడే రావణునిరథసారథి. (17-19)

యుద్ధమొనర్చి, మిగుల అలసియున్న నాయొక్క ఱెక్కలను ఆ రావణుడు తనఖడ్గముచే ఖండించి, వైదేహిని దీసికొని, ఆకాశమునకు ఎగిరిపోయెను. నేను ఇంతకుముందే రావణునిచేతిలో దెబ్బతినియుంటిని. ఈ స్థితిలో నన్ను నీవు చంపదగదు". (20-21)

తన ప్రేమపెన్నిధియైన సీతాదేవియొక్క అపహరణ గాథను జటాయువునుండి పూర్తిగా వినినంతనే శ్రీరాముడు బోటబోట కన్నీరుగార్చెను. సీతను రక్షించుటకై ప్రాణములకుసైతము తెగించి పోరుసల్పి, రావణుని ఖడ్గధాటికి ఱెక్కలు ముక్కలై పడియున్న జటాయువును చూచుటతో ఆర్తితో పరితపించుచున్న శ్రీరామునిశోకము రెండింతలాయెను. వెంటనే ఆ రఘువరుడు తనకోదండమును ప్రక్కనబెట్టి, జటాయువును కౌగిలించుకొని, దుఃఖపరవశుడై నేలకుజాఱి యేడువసాగెను. జటాయువుయొక్క దీనస్థితికిని, అన్నయొక్క శోకపరితాపములకును తల్లడిల్లి లక్ష్మణుడును విలపింపదొడగెను. (22-23) తీగెలతో, ముండ్లతో నిండి, కాలుమోపుటకును కష్టముగా ఉన్న మార్గమున నిస్సహాయస్థితిలో కొనయూపిరితో కొట్టుమిట్టాడుచున్న జటాయువును జూచి, శ్రీరాముడు మిగుల దుఃఖితుడై, లక్ష్మణునితో ఇట్లు పలికెను. (24) "తమ్ముడా! ఓ లక్ష్మణా! రాజ్యాధికారము చిక్కినట్లేచిక్కి చేజారిపోయినది. కనీసము రాజ్యమునందైనను ఉండుటకు వీలులేకుండ వనవాసమొకటి వచ్చిపడినది. వనములలోనైనను ప్రశాంతముగా ఉండవచ్చునని తలంపగా ఇంతలో సీతయెడబాటు దాపురించినది. ఇవి చాలవన్నట్లుగా ఆప్తుడైన జటాయువుయొక్క ప్రాణాపాయస్థితి వీటికి తోడైనది. ఇన్నిరీతులుగా శోకాగ్ని నన్ను దహించివేయుచున్నది. ఇట్టి నా శోకాగ్నిముందు (నాదౌర్భాగ్యముముందు) లోకమునందలి అగ్నిశక్తి ఏపాటిది? (25)

నా తాపశాంతికొఱకై జలములతో నిండియున్న సముద్రమున మునుగుదమనుకొన్నను నా దురదృష్టముచే ఆదియును ఎండిపోవును. (26) అంతులేని (అధిగమింపరాని) దుఃఖపరంపర నన్ను వెంటాడుచుండుటనుబట్టి చూచినచో ఈ సమస్తచరాచర ప్రపంచమున నాకంటె భాగ్యహీనుడు మఱియొకడు లేడనుట నిశ్చయము. (27) కడువృద్ధుడైన ఈ జటాయువు మనతండ్రిగారికి ఆప్తమిత్రుడు. నా దురదృష్టము వలన ఈ మహానుభావుడు ప్రాణములన్నబట్టి నేలపై పడియున్నాడు." (28)

శ్రీరాముడు ఇట్లు పెక్కువిధముల పరితాప వచనములను నుడివినపిమ్మట తనతమ్మునితోగూడి ఆ జటాయువునెడ పితృభక్తిని జూపుచు అతనితనువుపై నిమిరెను. (29) ఱెక్కలు తెగి, నెత్తుటిమడుగులో పడియున్న ఆగృధ్రరాజును (జటాయువును) కౌగిలించుకొని, శ్రీరాముడు 'నాబిహీ: ప్రాణమైనమైథిలి ఎక్కడ?' అని పలికి నేలపై పడిపోయెను.(30)

* * *

68. అఱువదిఎనిమిదవసర్గము

జటాయువు అసువులను బాయుట - శ్రీరాముడు అతనికి దహన సంస్కారముల నొనర్చుట - మోక్షము నొసంగుట

క్రూరుడైన రావణునిచే నేలపై పడగొట్టబడిన పక్షిరాజు (జటాయువు)ను జూచుచు, శ్రీరాముడు తనయెడ అత్యంత సేవాభావముగల లక్ష్మణునితో ఇట్లనుడివెను. (1)

"ఓ సౌమిత్రీ! కేవలము నాకు సహాయపడుటకై ప్రయత్నించుచు ఈ జటాయువు యుద్ధమున రావణునిచే దెబ్బతినెను. ఇతడు తనవిలువైన ప్రాణములను కోల్పోనున్నాడు. ఇతని శరీరములో ఇంకను ప్రాణములు మిగిలియున్నవి. కొనయూపిరితో ఉన్నందున ఇతని గొంతు మూగపోయినది. ఇప్పుడితడు స్పృహదప్పి పడియున్నాడు." (2-3)

"ఓ జటాయూ! ఇప్పుడు నీకు ఏమాత్రముగనైనను

మాట్లాడగలశక్తియున్నచో సీతను గూర్చియు, నీ అపాయస్థితిని గూర్చియు నాకు తెలుపుము. నీకు శుభమగును. (4) ఇంతకును రావణుడు సీతను అపహరించుకొని పోవుటకు కారణమేమి? అతడట్లు చేయుటకు అతని యెడ నేనొనర్చిన అపరాధమేమి? ఓ పక్షిరాజా! సహజముగా చంద్రునివలె ఆహ్లాదకరమైన ఆమెముఖము అప్పుడెట్లున్నది? ఆ సమయమున సీతాదేవి నీతో పలికిన మాటలేమి? నాయనా! జటాయూ! అతని రూపమెట్టిది? అతనిబలపరాక్రమములెట్టివి? అప్పుడతడేమి చేసెను? అతని నివాసమెక్కడ? ఆతృతతో అడుగుచుంటిని, తెలుపుము.'' (5-7) అప్పుడు ప్రాణములన్నుబట్టియున్న ఆజటాయువు తన తలనుపైకెత్తి మిగుల విలపించుచున్న ఆ రాముని జూచి, మిక్కిలి హీనస్వరముతో ఇట్లు నుడివెను.(8)

"ఓ రఘురామా! రాక్షసరాజైన ఆ రావణుడు తన ప్రబలమైన మాయాప్రభావమున మబ్బులు క్రమ్ముకొనునట్లుగా చేసి, పెనుగాలులను సృష్టించి, ఆమెను ఆకాశమార్గమున అపహరించుకొని పోయెను. (9) ప్రభూ! రామచంద్రా! నేను అతనితో పోరాడిపోరాడి అలసిపోయియుంటిని. అప్పుడు అతడు అదనుచూచుకొని నా తెక్కలను ఛేదించి, సీతాదేవిని దీసికొని దక్షిణదిశగా సాగిపోయెను. (10)

ఓ రఘువీరా! నా ప్రాణములు కంఠగతములైయున్నవి. మరణవేదనతో నేను కొట్టుమిట్టాడుచున్నాను. దృష్టి మందగించుచున్నది. వట్టివ్రేళ్లవంటి అగ్రభాగములతో, బంగారువన్నెతో ఒప్పుచున్న వృక్షములను నేను చూచుచున్నాను. (అవసానదశలో ప్రాణులకు బంగారువన్నెగల చెట్లు కనబడుచుండునని ప్రతీతి. సౌవర్ణవృక్షదర్శనం మరణ చిహ్నమ్.)(11)

రావణుడు సీతను అపహరించుకొనిపోయిన ముహూర్తమును బట్టి, నీకు కనబడకుండపోయిన (నీ నుండి దూరమైన) సీతారూపధనము యజమానివైన నీకు మఱల త్వరలోనే లభించును. ఇది నిశ్చయము. ఓ కాకుత్స్థా! రాక్షసరాజైన రావణుడు నీ ప్రేమపెన్నిధియైన సీతాదేవిని అపహరించుకొని పోయిన సమయము 'విందa' ముహూర్తకాలము.[1] ఆ విషయమును అతడు ఎఱుగడు. ఆ ముహూర్తము అతనికి మరణాంతకము. కనుక అతడు గాలమునకు చిక్కుకొనిన చేపవలె వెంటనే నశించిపోవుట నిజము. (12-13) ఓ రామా! జనకసుతయైన సీతాదేవికొఱకై నీవు వ్యథ చెందకుము. త్వరలోనే నీవు రణమున ఆ రాక్షసుని హతమార్చి వైదేహితోగూడి ఆనందింపగలవు. (14)

శ్రీరామునకు ఇట్లు ప్రత్యుత్తరమిచ్చుచున్న జటాయువు ఇంకను స్పృహగలిగియే యుండెను. ఇంతలో అవసానదశలో నున్న అతని నోటినుండి మాంసముతో గూడిన రక్తము స్రవించుచుండెను. ఆ స్థితిలో ఆ పక్షిరాజు 'రావణుడు విశ్రవసునికుమారుడు, కుబేరుని సోదరుడు' అని పలుకుచునే అతడు మఱల తిరిగిరాని తనప్రాణములను కోల్పోయెను. (భగవంతుని సమక్షమున ఆ మహానుభావుడు తన అసువులను వీడెను.) (15-16)

'ఇంకను తెలుపుము-' అనుచు చేతులు జోడించి శ్రీరాముడు పదే పదే ఆతృతతో అడుగుచుండగా జటాయువుప్రాణములు అనంతవాయువులలో గలిసిపోయెను. అంతట అతనిశిరస్సు నేలకుఒరిగెను, కాళ్లు చాచుకొనెను, శరీరము తనంతట తానే భూమిపై పడిపోయెను.[2](17-18)

ఎఱ్ఱబాఱిన కనులతో అసువులను వీడి, (కన్నులు తేలవేసియున్న) కొండవలెనున్న జటాయువును జూచి, శ్రీరాముడు కడు దుఃఖితుడై లక్ష్మణునితో ఇట్లు దైన్యవచనములను పలికెను. (19)

"రాక్షసులకు నివాసభూమియైన ఈ దండకారణ్యము నందు పెక్కుసంవత్సరములు ఎట్టి భయము లేకుండ హాయిగా గడిపిన ఈ పక్షిరాజు (జటాయువు) కడకు ఇచటనే ప్రాణములను విడిచెను. పెద్ద కాలము సుఖసంతోషములతో జీవించిన ఈ వృద్ధుడు నేడు ఈ విధముగా మృతిచెంది పడియున్నాడు. విధి నిర్ణయము దాటరానిది సుమా! (20-21)

ఓ లక్ష్మణా! ఇటు చూడుము, సీతాదేవిని కాపాడుటకై రావణుని ఎదిరించి, బలశాలియగు ఆ రాక్షసుని చేతిలో ఈ

---

1) **నష్టం ధనం విందతి (లభతే) అస్మిన్ - ఇతి విందः.**
'వింద' ముహూర్తకాలమున నష్టమైన ధనము తప్పక యజమానికి భద్రముగా లభించును.
శ్లో ॥ రౌద్రः శ్వేతశ్చ మైత్రశ్చ తథా సారభటः స్మృతः । సావిత్రో వైశ్వదేవశ్చ గాంధర్వः కుతపస్తథా ॥
రౌహిణస్తిలకశ్చైవ 'విజయో' నైరృతస్తథా శంబరో వారుణశ్చైవ భగः పంచదశः స్మృతः ॥
ఈ పదునైదు (15)ను పగటిముహూర్తములు. 11వదియైన విజయముహూర్తమునకే 'విందము' అని నామాంతరము.

1) 'రావణునిచేతిలో తీవ్రముగా గాయపడి, ప్రాణాపాయస్థితికి గురియైన జటాయువు శ్రీరాముడు వచ్చెదివఱకు ప్రతికియుండుటకుగల కారణము సీతాదేవి అనుగ్రహమే-' అని స్కాందపురాణము తెలుపుచున్నది.
శ్లో ॥ దేవీ మాం ప్రాహ రాజేంద్ర! యావత్ సంభాషణం మమ ।
భవతస్తావదాసన్ మే ప్రాణా ఇత్యాహ జానకీ ॥
ఓ రామచంద్రప్రభూ! మీతో నేను సంభాషించువఱకు నా బొందిలో ప్రాణములు నిలిచియుండునని సీతాదేవి నన్ను అనుగ్రహించి యుండెను.- అని జటాయువు పలికెను.

జటాయువు నిహతుడాయెను. ఇతడు మనకొనర్చిన మహోపకారము మఱువరానిది సుమా! జటాయువు సమస్తపక్షులకును ప్రభువు. ఇతడు తాతముత్తాతలనుండి తనకు సంక్రమించిన విశాలరాజ్యాధికారమును పరిత్యజించి, మనకు సహాయపడుటకై తనఅసువులనుసైతము అర్పించెను. ఓ సౌమిత్రీ! శూరులు, శరణువేడినవారిని రక్షించెడివారు, ధర్మనిరతులు ఐన సజ్జనులు అంతటను ఉందురు. ఈ ఉదాత్తగుణము పశుపక్ష్యాదులలోను గోచరించును.(22-24)

ఓ పరంతపా! ఓ సౌమ్యుడా! మనకొఱకై రణభూమికి తనప్రాణములనే బలి యిచ్చిన ఈ త్యాగమూర్తి మృతివలన కలిగిన దుఃఖము సీతయెడబాటువలన కలిగిన బాధకంటెను నన్ను మిగుల పరితపింపజేయుచున్నది.[1] (25) సకల సద్గుణములతో సత్పురుషుడుగా మిగుల వాసిగాంచిన మన తండ్రియైన దశరథమహారాజువలె ఈ గృధ్రరాజు నాకు పూజ్యుడు, మాన్యుడు. ఓ సౌమిత్రీ! వెంటనే కొన్ని కట్టెలను తీసికొని రమ్ము. వాటిని మథించి అగ్నిని సిద్ధపఱుచుదము. మనకొఱకై ప్రాణార్పణమొనర్చిన ఈ గృధ్రరాజునకు ఆ అగ్నితో దహనసంస్కారములను నెఱపుదము. ఓ లక్ష్మణా! దుష్టరావణునిచే నిహతుడైన పక్షిరాజుకళేబరమును చితిపై చేర్చి అంత్యక్రియలను నెఱపెదను. (26-28)

సత్యసంపన్నుడవైన ఓ గృధ్రరాజా! వివిధయజ్ఞములను నిత్యము దీక్షతో ఆచరించెడి గృహస్థులకును, తపశ్శీలురైన వానప్రస్థులకును, గార్హపత్యాగ్ని, దక్షిణాగ్ని, ఆహవనీయాగ్ని అను మూడు అగ్నులయందును నిరంతరము హోమకార్యములను నిర్వర్తించెడి సత్పురుషులకును, యుద్ధమున వెన్నుచూపనివారికిని, సన్న్యాసులకును, పంట పొలములను దానముచేయువారికిని, జితేంద్రియులైన (భోగములను త్యజించిన) నిష్కాపరులకును ప్రాప్తించెడి పునరావృత్తి రహితమైన (పునర్జన్మలేని) ఉత్తమలోకములు నీకును ప్రాప్తించును. నాచేదహన సంస్కారములను పొందినందున నీవు మోక్షప్రాప్తికి అర్హుడవు."[2] (29-30)

ఇట్లు పలికిన పిమ్మట ధర్మాత్ముడైన శ్రీరాముడు చితిపై ఉంచబడిన పక్షిరాజుకళేబరమునకు (జటాయువునకు) అగ్ని సంస్కారములనొనర్చి, ఆత్మబంధువును కోల్పోయినరీతిగా మిగుల దుఃఖించెను.[3] (31) అనంతరము మహాపరాక్రమ శాలియైన శ్రీరాముడు లక్ష్మణునితోగూడి వనమునకు వెళ్లి, కందమూల ఫలములను తీసికొనివచ్చెను. పిదప వాటిని జటాయువునకు అర్పించుటకై నేలపై దర్భలను పఱచెను. మహాయశస్వియైన శ్రీరాముడు ఆ కందమూలముల గుజ్జుతో పిండములను జేసెను. వాటిని పచ్చని దర్భలపైనుంచి

---

1) **జటాయుషో దీనదశాం విలోక్య, ప్రియావియోగప్రభవం చ శోకమ్।**
యో వై విసస్మార తమార్ధచిత్తం శ్రీజానకీజీవనమానతోఽస్మి॥
జటాయువునకు మోక్షార్హత – అపరావర్తినాం సద్గతిః. అపరావర్తిః = రణాత్ అపలాయితా = రణరంగమున వెన్నుచూపనివాడు, లోకోపకారార్థము వీరధర్మమును అనుసరించి, వెన్నుచూపక ప్రాణములకుతెగించి రావణునితో పోరాడినవాడు జటాయువు. కావున ఇతడు సద్గతిని పొందుటకు అర్హుడు.
భగవద్భక్తానాం సర్వప్రాణినాం మోక్షాధికారస్య గమ్యమానత్వాచ్చ – భగవద్భక్తిగల (నిష్ఠతో నిరంతరము భగవత్సేవయొనర్చెడి) సమస్త ప్రాణులకును మోక్షప్రాప్తికి అర్హతగలదు. అందువలన రామభక్తులలో ప్రముఖుడైన జటాయువునకు మోక్షమును పొందెడియోగ్యత గలదు.
ఇచట నృసింహపురాణమునందలి విషయమును స్మరించుట యుక్తము –
శ్లో ॥మత్కృతే నిధనం యస్మాత్, త్వయా ప్రాప్తం ద్విజోత్తమ! । తస్మాన్మమప్రసాదేన విష్ణులోకమ్ అవాప్స్యసి ॥
ఓ పక్షిరాజా! నీవు నాకొఱకై అసువులను అర్పించితివి. కావున నీవు నా అనుగ్రహమువలన విష్ణులోకమును పొందగలవు. అని శ్రీరాముడు జటాయువుతో స్వయముగా పలికియుండెను.

2) తననుగూర్చి 'ఆత్మానం మానుషం మన్యే' (నేను మానవమాత్రుడను) అని పేర్కొన్న శ్రీరాముడు మోక్షమును ఎట్లు ప్రసాదించును?
'సత్యేన లోకాన్ జయతి' అను ప్రమాణవచనముననుసరించి సత్యనిష్ఠాగరిష్ఠుడైనందున శ్రీరామునకు సర్వలోకములును అధీనములో ఉండును – కనుక శ్రీరాముడు మోక్షమును అనుగ్రహించుటలో విప్రతిపత్తి లేదు.

3) "వ్యసనేషు మనుష్యాణాం భృశం భవతి దుఃఖితః"– ఆపదలు ముసురుకొనినప్పుడు మానవులు దుఃఖముతో క్రుంగిపోవుదురు – ఇది మానవసహజలక్షణము – కాని శ్రీమహావిష్ణువు యొక్క అవతారమేయైన శ్రీరాముడు నిష్ఠానిగ్రహసంపన్నుడుగదా! ఆ స్థితప్రజ్ఞుడు భరతునికై సంతప్తుడగుటయు, సీతయెడబాటునకు కుమిలిపోవుటయు, జటాయుమృతికి విలపించుటయు ఎంతవఱకు సమంజసము?
శ్రీరాముడు అవతారపురుషుడే (సర్వేశ్వరుడే). ఆ మహాత్ముడు ఆశ్రితవత్సలుడు. కనుక అతడు 'దుఃఖితాన్ ఆశ్రితాన్ ఆకలయ్య తద్దుఃఖేన స్వయమపి దుఃఖిత ఇవ ఆభాతి – తేషాం దుఃఖం అపనయతి.'
కనుక తనను శరణుగోరినవారు, తనభక్తులు దుఃఖములకు గుఱియైనప్పుడు మాయామానుషవిగ్రహుడైన అతడును వారి దుఃఖములలో పాలుపంచుకొనును, ఆ విధముగా వారిదుఃఖములను తొలగించును.' అని త్రికాలవేత్తలైన మహర్షులు తెలిపిరి.

జటాయువునకు పిండప్రదానము చేసెను- (32-33)

చనిపోయినవారికి స్వర్గప్రాప్తికై బ్రాహ్మణులు పఠించెడి యామ్యసూక్తాది (పితృదేవతలకు సంబంధించిన) మంత్రములను శ్రీరాముడు జపించెను (పఠించెను.) (34)

పిమ్మట రామలక్ష్మణులు ఇరువురును గోదావరినదికి వెళ్లి జటాయువునకు సద్గతులు ప్రాప్తించుటకై జలతర్పణములను విడిచిరి. రాఘవులు ఇద్దఱును నదిలోస్నానమాచరించి, జటాయుమోక్షప్రాప్తికై శాస్త్రోక్త ప్రకారము ఉదకశాంతి మున్నగు విధులను నిర్వర్తించిరి. (35-36) జటాయువు సీతాదేవిని రక్షించుటకై మిక్కిలి కష్టసాధ్యమైన, యశస్కరమైన పరాక్రమమును ప్రదర్శించి, యుద్ధమున రావణునిచే హతుడయ్యెను. మహర్షితుల్యుడైన శ్రీరాముడు అతనికి దహనసంస్కారములనుఒనర్చుటచే జటాయువునకు ఆత్మశాంతి, పుణ్యగతులు ప్రాప్తించెను. (37) తర్పణాదికములను ముగించిన పిమ్మట ఆ ఇరువురుసోదరులు జటాయువుపై పరమ విశ్వాసమునుంచి, సీతాదేవిని అన్వేషించెడి కార్యమునకు పూనుకొనిరి. దేవతాశ్రేష్ఠులైన విష్ణుపురందరులవలె వారు వనములో పురోగమించిరి. (38)

* * *

69. అఱువదితొమ్మిదవసర్గము

రామలక్ష్మణులు దండకవనమును, క్రౌంచారణ్యమును దాటి ముందునకు సాగుట – 'అయోముఖి' అను రాక్షసి దారిలో వారికి అడ్డువచ్చి, అసభ్యముగా ప్రవర్తింపగా లక్ష్మణుడు ఆమె ముక్కు చెవులను కోయుట – ఆమె పాతిపోవుట – 'కబంధుడు అను రాక్షసుని చేతులలో బంధింపబడినప్పుడు లక్ష్మణుడు వ్యథ చెందుట – శ్రీరాముడు ఆయనకు ధైర్యము చెప్పుట

రామలక్ష్మణులు జటాయువునకు జలతర్పణములను విడిచిన పిమ్మట ఆఇరువురును వనములలో సీతాదేవిని వెదకుచు నైర్ఋతిదిశగా ముందునకు సాగిరి. ధనుర్బాణములను, ఖడ్గములను ధరించియున్న ఆ ఇక్ష్వాకువంశపు రాజకుమారులు ఇద్దఱును నైర్ఋతిదిశయందు వెళ్లుచు, ఇంతవఱకు ఎవ్వరును అడుగిడని మార్గమున ప్రవేశించిరి. (1-2) వారు ప్రవేశించిన ఆ అరణ్యమునందు పెక్కుపొదలు, వృక్షములు, తీగెలు దట్టముగా అలముకొని యుండుటచే అందు కాలుమోపుటకును వీలులేకుండెను. అది చూచుటకు భయంకరముగానుండెను. అందు పెద్దపులులు, సింహములు సంచరించుచుండెను. మిక్కిలి పరాక్రమవంతులైన ఆ రాజకుమారులు ఆ భీకరారణ్యమును దాటి వేగముగా పురోగమించిరి. (3-4)

తేజోమూర్తులైన ఆ రామలక్ష్మణులు దండకారణ్యమునుండి మూడు క్రోసులదూరము పయనించి, దట్టమైన క్రౌంచారణ్యమునకు చేరిరి. ఆ వనమునందలి పలువన్నెల వృక్షములన్నియును రంగురంగుల మేఘములవలె శోభిల్లుచుండెను. బాగుగా వికసించినపూవులతో నిండి, ఆ అరణ్యము కలకలలాడుచుండెను. అది వివిధజాతులపక్షులతో, సర్పములతో, మృగములతో నిండియుండెను. సీతా వియోగ దుఃఖముతో కృశించియున్న ఆ ఇరువురును వైదేహిజాడకై అక్కడక్కడ ఆగుచు ఆ వనమునంతయును గాలించిరి.(5-7)

పిమ్మట ఆసోదరులిద్దరును క్రౌంచారణ్యమును దాటి, మూడు క్రోసుల దూరము నడచిన పిమ్మట వారు ఒక వనమును చూచిరి. అది క్రౌంచాటవికిని మతంగాశ్రమమునకును మధ్యగలదు – మతంగాశ్రమమునకు తూర్పునగల ఆ దట్టమైన వనము క్రూరమృగములతో, పక్షులతో నిండి భీకరముగా ఉండెను. మఱియు ఇతర జంతువులును ఆ వనము నందంతటను సంచరించుచుండెను. అచట వారికి ఒక గుహ కనబడెను. పాతాళలోకమువలె గంభీరమై (అంతులేనిదై) యున్న ఆ గుహ ఎల్లప్పుడును చిమ్మచీకట్లతో నిండియుండును. (8-10) ఆ నరశ్రేష్ఠులు గుహకడకు చేరగా దానికి సమీపముననే వారికి మిక్కిలి స్థూలశరీరముగల ఒక రాక్షసి కనబడెను. వికృతముగానున్న దానిముఖమును జూచి చిన్న జంతువులన్నియును మిక్కిలి భీతిల్లుచుండెను. వ్రేలాడుచున్న పొట్టతో, తీక్ష్ణములైన కోఱలతో, కర్కశముగా ఉన్న చర్మముతో అది చూచువారికి భయమును గొల్పుచుండెను. (11-12)

చింపిరిజుట్టుతో, అతిస్థూలకాయముతో ఒప్పుచు పెద్ద పెద్ద మృగములను భక్షించుచున్న ఆ రాక్షసిని రామలక్ష్మణులు చూచిరి. (13) అంతట ఆ రక్కసి ఆవీరులను సమీపించి (శ్రీరామునకు) ముందుభాగమున నడచుచున్న లక్ష్మణుని తన చేతులలోనికి దీసికొని, 'రమ్ము, క్రీడింతము' అని పలుకుచు అతని చేతులను పట్టుకొనెను. (14-15) పిమ్మట ఆమె సౌమిత్రితో 'ఓ యువకుడా! నీఅదృష్టమువలన నీకు నేను లభించితిని. నీవు నాకు ప్రియుడవు. నా పేరు అయోముఖి, నాథా! ఓ వీరా! పర్వత శిఖరములమీదను, నదీతీరములయందలి ఇసుకతిన్నెలపైనను జీవితాంతమువఱకునునాతోగూడి రమింపుము-' అని పల్కెను. (16)

అంతట అరిసూదనుడైన లక్ష్మణుడు కుపితుడై, ఖడ్గమును

దీసికొని, ఆరక్కసియొక్క ముక్కు చెవులను, స్తనములను కోసివేసెను. (17) ముక్కుచెవులు తెగిపోగా భయంకర స్వరూపముగల ఆ రాక్షసి వికృతస్వరముతో పెడబొబ్బలుపెట్టుచు వచ్చిన త్రోవనే పరుగులుదీసెను. (18) ఆ రక్కసి వెళ్లిపోయిన పిమ్మట శత్రుసంహారసమర్థులైన రామలక్ష్మణులు ఇద్దఱును ముందుకు నడచుచు ఒక కీకారణ్యమునకు చేరిరి. (19) మహాతేజస్వియు, మిగులబలశాలియు, ఉత్తమశీలము గలవాడును, పవిత్రుడును ఐన లక్ష్మణుడు మిక్కిలి పరాక్రమవంతుడైన అన్నకు నమస్కరించి, ఆయనతో ఇట్లు నుడివెను. (20)

"అగ్రజా! నాయెడమభుజము అదురుచున్నది, నామనస్సు తత్తరపడుచున్నది. ఇంకను అనిష్టసూచకములైన పెక్కుఅపశకునములు గోచరించుచున్నవి. ఆర్యా! ఈ అపశకునములన్నియును ఇప్పుడు నాకు ఏదో ఆపద రానున్నట్లు తెలుపుచున్నవి. కనుక నా పలుకులను ఆలకించి, విపత్తును ఎదుర్కొనుటకు సర్వసన్నద్ధుడవై యుండుము. (21-22)

మిక్కిలి భయంకరమైన వంచులకము (కర్ణవాలము) అను పక్షి పెద్దగా అఱచుచున్నది. ఇది మనకు యుద్ధమున విజయసూచకము". (23) ఆ ఇరువురును సీతాదేవికొఱకై శక్తికొలది ఆ వనమును గాలించుచుండగా ఆ అరణ్యమును బ్రద్దలు గావించుచున్నదా యనునట్లు, దద్దరిల్లజేయుచు, ఒక మహాధ్వని వినబడెను. (24)

అప్పుడు చెలరేగిన ఒక ప్రచండవాయువు గగనమువఱకు వ్యాపించుచున్నట్లు వీచెను. ఆ వనమునుండి బయల్వెడలిన శబ్దము అంతరిక్షమువఱకు ప్రతిధ్వనించెను. (25) 'ఈ శబ్దము ఎక్కడినుండి వచ్చినది?, అని దానినిగూర్చి తెలిసికొన గోరినవాడై, శ్రీరాముడు లక్ష్మణునితో గూడి కొంత ముందుకు నడచెను. పిమ్మట అతడు దూరమునగల పొదయందు మహాకాయుడైన ఒక రాక్షసుని గాంచెను. అతనివక్షఃస్థలము విశాలముగానుండెను. (26)

పిమ్మట ఆ ఇద్దఱును తమఎట్టయెదుట కనబడుచున్న కబంధుని జూచిరి. ఆ మహోన్నతకాయుని తల, మెడ కనబడకుండెను. ముఖము ఉదరభాగముననుండెను. అతని శరీరమంతయు నిక్కపొడుచుకొని మొనదేలియున్న వెంట్రుకలతో నిండియుండుటచే అతడొక మహాగిరివలె కన్పట్టుచుండెను, నల్లని మేఘమువలె రౌద్రాకారము గలిగియుండెను. అతనిస్వరము మేఘగర్జనవలె దడపుట్టించుచుండెను. అతని లలాటము వక్షఃస్థలముననుండెను. అందు విశాలమైన ఒకే ఒక కన్ను ఉండెను. దానిరెప్పవెంట్రుకలు పచ్చని రంగు గలిగియుండెను. అతనినేత్రము అగ్నిజ్వాలవలె భయంకరముగా ప్రకాశించుచుండెను. అది దూరమునగల వస్తువును సైతము చూడగలదు. అతనికోఱలు పాడవైనవి. అతడు పదేపదే నాలుకతో చప్పరించుచుండెను. (27-30)

ఆ కబంధుడు మిక్కిలి క్రూరజంతువులైన ఎలుగుబంట్లను, సింహములను, పెద్దపులులను, ఏనుగులను భక్షించుచుండెను. అతనిరెండుభుజములును (చేతులును) యోజనము వఱకు వ్యాపించియుండెను. అట్టి చేతులతో అతడు ఎలుగుబంట్లను, పక్షులగుంపులను, మృగములను లాగికొనుచుండెను. పెక్కు మృగములగుంపులను ఈడ్చుకొనివచ్చుచుండెను. అట్టి ఆ కబంధుడు తనసమీపమునకు వచ్చిన రామలక్ష్మణులదారిని అడ్డగించి నిలిచెను. (31-32)

అంతట ఆ ఇరువురును ఒక క్రోసెడుదూరము ముందునకు నడచి, తమకెదురుగా మహాకాయము గలిగి మిగుల భయంకరముగానున్న కబంధునిజూచిరి. ఆ రాక్షసుడు తనరెండుచేతులతోడను మృగములను లాగుకొనుచుండెను. శిరస్సులేకుండ కేవలము మొండెముతో ఉన్న అతని ఆకారము చూచుటకు ఘోరముగానుండెను. (33-34) మహాబాహువైన ఆ కబంధుడు మిక్కిలిపాడవైన తనచేతులను బాగుగా చాచి రామలక్ష్మణులను ఇద్దఱిని ఒక్కసారిగాపట్టుకొని బలముకొలది వారిని పీడించుచు తనకడకు లాగికొనెను. (35) మహాతేజోమూర్తులు, మిగుల బలశాలురు ఐన ఆ అన్నదమ్ములు ఖడ్గములను, ధనుర్బాణములను ధరించి యుండిరి. అతడు వారిని అట్లు లాగుచుండగా ఆ ఇరువురును స్పృహను కోల్పోయిరి. (36) అప్పుడు మహాశూరుడైన శ్రీరాముడు ధైర్యముతో ఏమాత్రము వ్యధచెందలేదు. కాని బాలుడైన లక్ష్మణుడు మాత్రము తనకు సర్వదా అండగానుండెడి అన్నగూడ రక్కసునిచేతిలో చిక్కుపడుటవలన ధైర్యమును కోల్పోయి మిక్కిలి వ్యథచెందెను- విషణ్ణవదనుడైయున్న సౌమిత్రి అన్నతో ఇట్లు నుడివెను. (37)

"మహావీరుడవైన ఓ రామచంద్రా! రాక్షసునిచేతులకు చిక్కి నేను అశక్తుడనైయుంటిని. నన్నుగూర్చి ఆలోచింపక (నన్ను ఆదుకొనుటకై ఆగిపోక) ఈ రాక్షసునిబారినుండి, నీవు బయటపడుము. నన్ను ఈ రాక్షసునకు ఆహారముగాజేసి, నీవు వెంటనే హాయిగా వెళ్లిపొమ్ము. త్వరలోనే నీవు సీతాదేవిని పొందగలవని నేను తలంచుచున్నాను. (38-40)

ఓ కాకుత్స్థా! రామా! తాతముత్తాతలనుండి మనకు సంక్రమించిన కోసలరాజ్యాధికారమును తిరిగి నీవు పొందుము. ఆ రాజ్యపాలన (భారము)లో మునిగిపోయినను నన్ను మాత్రము ఎల్లప్పుడును గుర్తుంచుకొనుము. (నన్నుమాత్రము మఱువకుము.)" (41)

లక్ష్మణుడు ఇట్లు పలికిన పిమ్మట శ్రీరాముడు అతనిని ఓదార్చుచు ఇట్లనెను. "నాయనా! ఓవీరా! నీవు ఏమాత్రము

భయపడకుము. నీవంటివాడు ఇట్లు కలతచెందరాదు సుమా!' (42)

ఇంతలో క్రూరుడు, దానవశ్రేష్ఠుడు ఐన కబంధుడు పెద్దగా గర్జించుచు (మహాధ్వనియొనర్చుచు) సోదరులైన ఆ రామలక్ష్మణులను ఇట్లు అడిగెను. (43)

"ఓ యువకులారా! వృషభములకువలె బలిష్ఠములైన మూపులుగల మీరు ఎవరు? ధనుర్బాణములను, మహాఖడ్గములను ధరించి ఇచటికి ఏలవచ్చితిరి? ఇది ప్రమాదకరమైన ప్రదేశము. మీరు నాకు ఆహారమగుటకే ఇటువచ్చినట్లున్నారు. మీరు ఇక్కడికి వచ్చిన పనియేమో తెలుపుడు. ఆకలితో నకనకలాడుచున్న నాకు ఆహారమగుటకే మీరు ఇచటికి వచ్చితిరి. వాడియైన కొమ్ములుగల కోడెలవలెనున్న మీరు ధనుర్బాణములను, ఖడ్గములను ధరించియుంటిరి. మీరు ఇటువచ్చి నానోటికి చిక్కితిరి. ఇక మీ జీవితములు ముగిసినట్లే." (44-46)

దుష్టబుద్ధియైన ఆ కబంధునిమాటలు వినిన పిమ్మట శ్రీరాముడు విచారవదనుడై లక్ష్మణునితో ఇట్లుపలికెను.(47)

"తిరుగులేనిపరాక్రమముగలఓసౌమిత్రీ! ఎంతగావెదకినను సీతాదేవికనబడలేదు. పైగాఆమెజాడతెలియకముందే ఇప్పుడు మనప్రాణములకే ముప్పు ఏర్పడినది. ఒకదానితరువాత మఱియొకటిగా దారుణములైన కష్టములు మనలను వెంటాడుచున్నవి.[1] ఎంతటి వారికైనను కాలప్రభావము అధిగమింపరానిది సుమా! ఓనరశ్రేష్ఠా! ఈ కష్టపరంపరలు నిన్నును, నన్నును ఎట్లు ఆవరించుచున్నవో చూడుము. తమ్ముడా! ఇసుకతోకట్టినఅడ్డుకట్టలు ఎంతటివైనను అవినీటి వేగమునకు కూలిపోకమానవు. అట్లే పరాక్రమవంతులు, బలశాలురు, అస్త్రవిద్యలలో ఆఱితేఱినవారుకూడకాలమునకు వశులైకష్టములపాలగుదురు. ఎట్టిప్రాణులనైనను శాసించుటకు దైవమునకు(కాలమునకు)కష్టము(భారము)కాదు."(48-50)

చెక్కుచెదరని పరాక్రమముగలవాడు, మిక్కిలి వాసికెక్కిన వాడు, ప్రతాపవంతుడు ఐన శ్రీరాముడు పౌరుషముతో ఉత్తేజితుడైన లక్ష్మణునిజూచి, తనమనస్సును దిటవు చేసికొనెను. (51)

* * *

70. డెబ్బదియవసర్గము

కబంధుడు రామలక్ష్మణులను భక్షించుటకు సిద్ధపడుట - సమయస్ఫూర్తితో వారు అతని బాహువులను ఖండించివేయుట - అప్పుడు ఆ రాక్షసునకు కనువిప్పు కలుగగా అతడు రామలక్ష్మణులను ప్రశంసించుట

తనచేతులలో చిక్కియున్న సోదరులగు రామలక్ష్మణులను జూచి, కబంధుడు వారితో ఇట్లునుడివెను. (1) ఓ క్షత్రియ శ్రేష్ఠులారా! నేను ఆకలిగొనియుండుటను చూచియు, ఇంకను మీరు అక్కడనే ఆగియున్నారేమి? నాకు మిమ్ములను ఆ దేవుడే ఆహారముగా పంపినాడు. ఇక మీబుద్ధి పనిచేయదు. (ఆలోచించి లాభము లేదు)" (2) ఆ రాక్షసునిమాటలను విని, లక్ష్మణుడు మిగుల దుఃఖితుడయ్యెను. తన సహజమైన పరాక్రమమును కూడగట్టుకొనినవాడై, సమయోచితముగా ఇట్లు హితవచనములను పలికెను. (3)

"అన్నా! ఈరాక్షసుడు నిన్నూ, నన్నూ తిని వేయకముందే ఇప్పుడే మనము ఖడ్గములతో వీని పొడవైన బాహువులను ఖండించివేయుదము. (4) మహాకాయుడు, భయంకరుడు ఐన ఈ రాక్షసుని బలమంతయును వీనిచేతులలోనేయున్నది. లోకమునగల పెక్కు ప్రాణులను హతమార్చి, వీడు ఇప్పుడు మనలను చంపగోరుచున్నాడు. (5) ఓ రామచంద్రప్రభూ! యజ్ఞవేదికకడకు తీసికొని రాబడిన పశువులనువలె రాజు ప్రతీకారము చేయలేని వారిని వధించుట నింద్యము- కనుక మనము వీనిబాహువులను ఖండించుట మాత్రము చాలును. వీనిని చంపుట అనవసరము." (6)

అప్పుడా రాక్షసుడు ఆ ఇరువురిసంభాషణను విని, మిగుల క్రుద్ధుడాయెను. వెంటనే అతడు తననోరు తెఱచి, రౌద్రాకారముతో వారిని భక్షించుటకు పూనుకొనెను. (7)

సమయస్ఫూర్తిగల ఆ రామలక్ష్మణులు అదనెఱింగి, మిక్కిలి ఉత్సాహభరితులై తమఖడ్గములతో వాని రెండు భుజములను (అరటిబోదెలనువలె) అవలీలగా ఖండించిరి. (8) సర్వసమర్థుడైన శ్రీరాముడు ఆ రాక్షసునకు కుడివైపున ఉన్నందున వానికుడిభుజమును నఱికివేసెను. వీరుడైన లక్ష్మణుడు అతని ఎడమభుజమును ఛేదించెను. అంతట ఆ కబంధుడు తనపొడవైన బాహువులు నఱికివేయబడగా, వెంటనే అతడు భూమ్యాకాశములను, దశదిశలను పిక్కటిల్ల జేయుచు మేఘమువలె గర్జించుచు నేలపై పడిపోయెను. (9-10)

పిదప ఆ దానవుడు నెత్తుటిమడుగులో దోగుచు, తెగిపడియున్న తనచేతులను జూచి, దుఃఖితుడై 'మీరు ఎవరు? అని ఆ వీరులను ప్రశ్నించెను. (11) ఇట్లు పలుకుచున్న

1) రాజ్యాధికారము దూరమగుట, వనవాసము ప్రాప్తించుట, సీతాదేవి అపహరణకు గురియగుట, వీటికితోడు ఇప్పుడు కబంధునిచేతులలో చిక్కుపడుట - ఇవి యన్నియు రామలక్ష్మణులకు కలిగిన కష్టపరంపరలు.

మహాత్ముడగు కబంధునకు శుభలక్షణసంపన్నుడైన లక్ష్మణుడు శ్రీరామునిగూర్చి ఇట్లు తెలిపెను. (12)

"ఇక్ష్వాకువంశజుడైన ఇతడు మిక్కిలి వాసికెక్కినవాడు. ఈయనపేరు శ్రీరాముడు. నేను ఇతని తమ్ముడను. నాపేరు లక్ష్మణుడు. నిర్జనారణ్యమున నివసించుచున్న ఇతడు దివ్యప్రభావసంపన్నుడు, ఈయనధర్మపత్నిని ఒక రాక్షసుడు అపహరించెను. ఆమెను వెదకుచు మేము ఇచటికి వచ్చితిమి. (13-14) ఇంతకును నీవెవరు? శిరస్సు లేనివాడవై మొండెముతో ఈ వనమున పడియుంటివేల? వక్షఃస్థలమున మెఱయుచున్న ముఖముతో, తెగిపోయిన కాళ్లతో ఇక్కడ దొరలుచుంటివేల?" (15)

లక్ష్మణుడు ఇట్లు పలికిన పిమ్మట కబంధుడు ఇంద్రునివచనములను జ్ఞప్తికిదెచ్చుకొనుచు పరమప్రీతుడై వారికి ఇట్లు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. (16)

"ఓ పురుషశ్రేష్ఠులారా! మీకు స్వాగతము. నాఅదృష్టము ఫలించి, నాకు మీదర్శనమైనది. నాభాగ్యవశమున మీరు నా బాహువులను ఖండించితిరి. నా అవినయమువలన నాకు ఈ వికృతరూపము ప్రాప్తించినది. ఓ నరశ్రేష్ఠా! దాని తీరుతెన్నులను గూర్చి యథార్థముగా తెలిపెదను వినుడు." (17-18)

* * *

71. డెబ్బదియొకటవసర్గము

కబంధుడు శ్రీరామునకు తన పూర్వవృత్తాంతమును దెల్పుట - అతని కోరికపై శ్రీరాముడు వానికి సీతాపహరణ వృత్తాంతమును వివరించుట - 'నన్ను దహనమొనర్చిన పిమ్మట నాకు జ్ఞానోదయమగును - అప్పుడు మీకు నేను సహాయపడుదును' - అని కబంధుడు శ్రీరామునకు విన్నవించుట

"గొప్ప బలపరాక్రమములుగల ఓ మహాబాహూ! రామా! పూర్వము నేను వర్ణింపనలవి గాని రూపసౌందర్యమును కలిగియుంటిని. ఇంద్రసూర్యచంద్రులరూపములవలె నా ఆకారము అద్భుతమై ముల్లోకములలో వాసికెక్కినది. అట్టి సురద్రూపినైన నేను (కామరూపుడను అగుటచే) మిక్కిలి లోకభయంకరమైన వికృతరూపమును దాల్చి, అక్కడక్కడ వనములలో నివసించెడి మహర్షులను భయపెట్టుచుండెడి వాడను. (1-2)

ఒకానొకసమయమున 'స్థూలశిరుడు' అను పేరుగల ఒక మహర్షి వనములలో లభించెడి కందమూల ఫలములను సేకరించుచుండెను. అప్పుడు ఆ వికృత రూపముతో నేను ఆయనను భయపెట్టితిని. అందులకు అతడు కుపితుడయ్యెను. ఘోరముగా శపింపశక్తిగల ఆ ఋషి "లోకనింద్యమైన ఈ క్రూరరూపమే నీకు శాశ్వతముగా ఉండిపోవుగాక' అని నన్ను శపించెను. అప్పుడు నేను. క్రుద్ధుడైయున్న ఆ మహర్షిని 'స్వామీ! తీరని అపచారమొనర్చి, మీశాపమునకు గుఱియైతిని. అట్టి ఈ శాపమునుండి నాకు విముక్తి ఎప్పుడు లభించును? అని సవినయముగా అడిగితిని. అప్పుడు ఆ ముని 'శ్రీరాముడు నిర్జనవనమున నీ భుజములను ఖండించి, నిన్ను అగ్నికి ఆహుతిచేసినప్పుడు నీ సహజసుందరరూపము నీకు ప్రాప్తించును.' అని నాతో పలికెను. (3-6)

(ఈ కబంధ రూపము ప్రాప్తించిన విధమును తెలుపుచున్నాను వినుము) ఓ లక్ష్మణా! నేను దనువు యొక్క కుమారుడను, (దానవుడను) సంపన్నుడను. ఒకానొక యుద్ధమున ఇంద్రుడు కుపితుడై నాకు ఈ రూపము కలుగునట్లు చేసెను. (ఇంద్రునివలన నాకు ఈ రూపము కలిగిన విధానము ఇది.) (7) పిమ్మట నేను బ్రహ్మదేవునిగూర్చి తీవ్రముగా తపస్సుచేసితిని. అందులకు అతడు సంతోషించి, నాకు దీర్ఘాయువును ప్రసాదించెను. ఆవరప్రభావమున నేను గర్వితుడనైతిని. దీర్ఘాయువును పొందిన నన్ను ఇక ఇంద్రుడేమి చేయగలడు? అను గర్వబుద్ధితో నేను యుద్ధమున ఇంద్రుని ఎదిరించితిని. (8-9) ఆ కారణమున ఇంద్రుడు నూఱంచులు గల వజ్రాయుధమును నాపై ప్రయోగించెను. దాని ప్రభావమున నా తొడలు, శిరస్సు నా శరీరమున కలిసిపోయెను. (10)

(ఈ వికృతరూపముతో బ్రతికియుండుటకంటెను మరణించుటయే మేలు అని భావించి) నన్ను చంపుమని ప్రార్థించుచున్నను. ఆ ఇంద్రుడు నన్ను చంపకయే విడిచిపెట్టెను- "బ్రహ్మవాక్కులు తిరుగులేనివి. అవి సత్యములగుగాక'- అని అతడు నాతో పలికెను. (11)

"దేవేంద్రా! నీవు వజ్రాయుధముతో నా తొడలను, శిరస్సును, ముఖమును భగ్నమొనర్చితివి. ఇట్టిస్థితిలో ఆహారము లేకుండా సుదీర్ఘకాలము నేను ఎట్లు జీవింపగలను?" అని ప్రార్థించితిని. అప్పుడతడు నాకు యోజనముపొడవుగల రెండుచేతులను ప్రసాదించెను. మఱియు వాడికోఱలుగల ముఖమును నాయుదరమున కల్పించెను. అప్పటినుండియు ఈ వనములో సంచరించు చుండెడి సింహములను, ఏనుగులను, మృగములను, పెద్దపులులను నా పొడవైన చేతులతో అన్ని దిక్కులనుండియు లాగికొని తినుచు ఇంతవఱకును జీవించుచు వచ్చితిని. అప్పుడు ఇంద్రుడు నాతో 'రామలక్ష్మణులు యుద్ధమున నీ చేతులను ఖండింపగనే నీవు స్వర్గమునకు

చేరగలవు.'- అని పల్కెను. (12-15)

"ఓ మహారాజా! అప్పటినుండియు నేను ఈ ఆకారముతో ఈవనములలో కనిపించిన ప్రతిప్రాణిని లాగికొని భక్షించుటకే ఆరాటపడుచున్నాను. ఇంద్రుడు, ముని చెప్పినరీతిగా ఎప్పటికైనను శ్రీరాముడు ఇచటికి తప్పకవచ్చి, నాచేతులకు చిక్కగలడు'- అని విశ్వసించి, ఈ దేహత్యాగమునకు ఎదురు చూచుచున్నాను. ఓ ప్రభూ! ఆ రాముడవు నీవే. ఆ మహర్షినుడివిన ప్రకారము నీవుతప్ప మఱియెవ్వరును నన్ను చంపజాలరు. నీకు శుభమగును. (16-18) ఓ నరశ్రేష్ఠా! మీరు నాకు అగ్నిసంస్కారములను జరిపిన పిమ్మట నాబుద్ధిబలమునుబట్టి మీకు తోడ్పడగలను. మఱియు మీకు సరియగు (సీతాన్వేషణకు సహాయపడు) మిత్రుని సూచింపగలను." (19)

ఆ దానవుడు ఇట్లు పలికిన పిమ్మట ధర్మాత్ముడైన శ్రీరాముడు లక్ష్మణుడు వినుచుండగా ఆ కబంధునితో ఇట్లు వచించెను. (20) "ఓ కబంధుడా! నేనును, నాతమ్ముడును లేకుండుట చూచి ఉత్తమసాధ్వియైన నాభార్యయగు సీతాదేవిని రావణుడు జనస్థానమునుండి నిరాటంకముగా అపహరించుకొని పోయెను. ఆ రాక్షసునియొక్క పేరు మాత్రము నేనెఱుగుదును. అతని రూపమును, నివసించుప్రదేశమును, శక్తిసామర్థ్యములను మేము ఎఱుగము. సీతయెడబాటు కారణముగా మేము శోకార్తులమైయుంటిమి. దారి చూపెడువారులేక ఆమెజాడకై అటునిటు తిరుగుచుంటిమి. దయతో సహాయపడుము. (21-22)

ఓ వీరుడా! ఆయాకాలములలో ఏనుగులచే విరుగగొట్టబడిన చెట్లయొక్క ఎండుకట్టెలు తీసికొనివచ్చి, మేము ఒకలోతైన గుంతను తీసి, అందు నిన్ను దహన మొనర్చెదము. సీతను ఎవరు అపహరించిరో? ఎచట దాచిరో మున్నగు విషయములను అన్నింటిని నీవు ఎఱిగినమేరకు మాకు తెలిపి, ఎంతయు తోడ్పడుము." (23-25)

శ్రీరాముడు ఇట్లునుడివిన పిమ్మట వాక్చతురుడైన ఆ కబంధుడు మాటాడుటలోనేర్పరియైన రఘువీరునితో ఇట్లనెను. (26) "ఓరామా! ప్రస్తుతము నాకు దివ్యజ్ఞానములేదు - మైథిలిని గూర్చి ఏమియు ఎఱుగను. నాకు మీరు అగ్ని సంస్కారములను నడుపుటతో నానిజరూపమును పొంది, ఆమెనుగూర్చి తెలిసినమేరకు వివరించెదను. (27)

ఓ ప్రభూ! దహనసంస్కారముతో నా నిజరూపమును పొందునంతవఱకు 'సీతాదేవిని అపహరించిన రాక్షసుని గూర్చియు, అతని పరాక్రమమునుగుఱించియు తెలిసికొన గలశక్తి నాకులేదు. శాపప్రభావముతో నా జ్ఞానమంతయును నశించినది. లోకనింద్యమైన ఈ రూపము స్వయంకృతాపరాధఫలితమే. ఓరామా! వాహనములు (గుఱ్ఱములు) అలసిపోయి, సూర్యభగవానుడు అస్తమింపకముందే నన్ను గోతిలో ఉంచి, పూర్తిగా దగ్ధమొనర్పుడు. ఓ రఘువీరా! నన్ను గోతిలో ఉంచి, యథావిధిగా దగ్ధమొనర్చిన పిమ్మట నేను ఎఱిగినంతవఱకు మీకు తెలుపగలను. న్యాయవర్తనుడై మాటకు కట్టుబడియుండు వానితో మీరు సఖ్యము చేయవలసియున్నది. అట్టివాడు సద్యఃస్ఫూర్తితో తన పరాక్రమమును చూపి, సంతోషముగా మీకు తోడ్పడగలడు. అతనికి ఈ ముల్లోకములలో తెలియనివిషయమే లేదు. ఏదో ఒక కారణముచే (కారణాంతరమున) అతడు సమస్తలోకములను తిరిగివచ్చెను." (28-33)

* * *

72. డెబ్బదిరెండవసర్గము

రామలక్ష్మణులు కబంధుని దేహమునకు అగ్ని సంస్కారమొనర్చుట - ఆ చితిజ్వాలలనుండి కబంధుడు దివ్యదేహముతో బయటికి వచ్చుట - పిమ్మట అతడు శ్రీరామునకు సుగ్రీవుని వృత్తాంతమును దెలిపి, సీతాన్వేషణలో ఆ కపీశ్వరుడు తోడ్పడగలడనియు, కనుక అతనితో మైత్రి చేయుమనియు పలుకుట

వీరులును, నరశ్రేష్ఠులును ఐన రామలక్ష్మణులు కబంధుని పలుకులను వినిన పిమ్మట గిరిసమీపమున గల గోతికడకు చేరి, అతనిశరీరమునకు నిప్పంటించిరి. లక్ష్మణుడు బాగుగా మండుచున్నకట్టెలతో చితినంతయును వెలిగించెను. అంతట ఆచితిచుట్టును మంటలు పైకిలేచెను. (1-2) చితిపై కాలుచున్న కబంధునియొక్క మహాకాయము క్రొవ్వుతో నిండియున్నందున అది గడ్డకట్టిన నేతి ముద్దవలె ఒప్పుచుండెను. అందువలన అది మంటలలో నెమ్మదిగా కాలుచుండెను. (3)

అంతట మిగుల బలశాలియైన కబంధుడు చితినుండి బయల్వెడలి నిర్మలమైన రెండు వస్త్రములను, దివ్యమైన పూలమాలను ధరించి, పాగలేని అగ్నిజ్వాలవలె పైకిలేచెను. స్వచ్ఛమైనవస్త్రములతో విరాజిల్లుచున్న కబంధుడు అతివేగముగా చితినుండి బయటికి వచ్చెను. అతడు అన్ని అవయవములయందును ఆభరణములను ధరించి, మిగుల సంతుష్టుడైయుండెను. మహాతేజస్వియైన కబంధుడు అంతరిక్షమునకు ఎగిరి, హంసలను పూన్చిన విమానమున

ఆసీనుడయ్యెను. నిరుపమానమైన ఆ విమానము వెలుగులను విరజిమ్ముచుండెను. ఆ కబంధుడు తనదివ్యకాంతులతో అన్నిదిక్కులను ప్రకాశింపజేయుచు శ్రీరామునితో ఇట్లు నుడివెను. ఓ రామా! సీతాదేవి లభించెడి ఉపాయమును తెలిపెదను. సావధానుడవై వినుము.' (4-7) "ఓ ప్రభూ! లోకమున 'సంధి, విగ్రహము, యానము, ఆసనము, ద్వైధీభావము, సమాశ్రయము అను ఆఱు ఉపాయముల[1] ద్వారా ఎల్లరకును సమస్త కార్యములును సాధ్యములగును. (8) ఇంకను దుర్దశలోనే చిక్కుపడియున్నవాడు దుర్దశలనుండి బయటపడు సమయము ఆసన్నమైన మఱియొకనిని సేవించును. (సేవించుట యుక్తము) ఓ రామా! నీ భార్య ఎడబాటువలన ప్రస్తుతము నీవు దుఃఖమున క్రుంగిపోవుచుంటివి. కావున మీరు ఇరువురును దుర్దశలో (ఆపదలలో) చిక్కుపడి యుంటిరి. కనుక మీరు తక్కువ స్థాయిలో నున్నట్లే - కావున ఓ ఆప్తమిత్రుడా! ఇప్పుడు మీకు సహాయపడగల మిత్రుని ఆశ్రయించుట ముఖ్యకర్తవ్యము. అట్లు చేసినచో మాత్రమే మీకార్యము సిద్ధించునని నేను తలంచుచున్నాను. (9-10)

"ఓ రామా! నా పలుకులను ఆలకింపుము- సుగ్రీవుడు అను పేరుగల ఒక వానరుడు గలడు. ఇంద్రుని అంశతో పుట్టిన 'వాలి' ఇతనికి అగ్రజుడు. క్రుద్ధుడైన వాలి ఇతనిని (కిష్కింధ) రాజ్యమునుండి వెడలగొట్టెను. పంపాసరోవర ప్రాంతమున గల 'ఋశ్యమూకము' అను శ్రేష్ఠమైన పర్వతముపై మహావీరుడైన సుగ్రీవుడు నివసించుచున్నాడు. ఆ ప్రజ్ఞాశాలికి నలుగురు వానరప్రముఖులు తోడుగాగలరు. (11-12) ఓ రామా! ఆ వానరప్రభువు మహావీరుడు. మిగులతేజస్వి, అద్భుతమైన ప్రతిభగలవాడు, మాటకు కట్టుబడియుండెడివాడు, వినయమునకు పెట్టినదిపేరు, ధైర్యశాలి, ప్రజ్ఞావంతుడు, ఆమహాత్ముడు సర్వసమర్థుడు, వాక్చతురుడు, చక్కని వర్చస్సుగలవాడు, సాటిలేని పరాక్రమముగలవాడు మహాబలిష్ఠుడైన అతడు రాజ్యకారణముగా తన అన్నయగు వాలిచే కిష్కింధనుండి వెళ్లగొట్టబడెను. (13-14)

ఆ సుగ్రీవుడు నీకు మిత్రుడై సీతాన్వేషణయందు సహాయపడగలడు. కనుక నీవు శోకింపవలసిన పని లేదు. ఓ ఇక్ష్వాకువంశ శ్రేష్ఠా! కానున్నది కాకమానదు. దానిని ఎవ్వరును అడ్డుకొనజాలరు. విధినిర్ణయమునకు తిరుగులేదు. దానిని ఎవ్వరును అతిక్రమింపజాలరు. (కనుక ఓ రామా! నీకు సంభవించిన ఈ దురవస్థ విధినిర్ణయమని యెఱింగి ధైర్యముగానుండుము.) (15-16) ఓ రామా! వెంటనే ఇక్కడినుండి బయలుదేఱుము. మహాపరాక్రమశాలియైన ఆ సుగ్రీవుని నేడే కలిసికొని, అగ్నిసాక్షిగా ఆయనతో మైత్రిని నెఱపుము. ఆ సుగ్రీవుడు వానర (జంతు) జాతికి చెందినవాడు గదా! యనిఅతనిని గూర్చి చులకనగా భావింపవలదు. చేసిన మేలును మఱువనివాడతడు, మహావీరుడు, కామరూపి, (మీ) సహాయమును అర్థించుచున్నవాడు. (17-18) అతడు కోరెడి కార్యమును నెఱవేర్చుటకు మీరు సమర్థులు. మీవలన అతనికార్యము నెఱవేఱినను, నెఱవేఱకున్నను మీ కార్యమును నిర్వహించుటలో అతడు తప్పక తోడ్పడగలడు. (19)

అతడు ఋక్షరజసునికుమారుడు. సూర్యాంశతో జన్మించినవాడు, వాలితో వైరము ఏర్పడగా అతనికి భయపడి, పంపాసరోవరతీరమున తిరుగుచున్నవాడు. (20) రామా! శీఘ్రముగా ఋశ్యమూకపర్వతముపై నివసించు ఆ కపిరాజు నొద్దకు వెళ్లుము. అచట ఆయుధమును అగ్నిసమీపమున ఉంచి, ప్రమాణపూర్వకముగా అతనితో మైత్రిని ఏర్పరచుకొనుము.(21)

ఆ కపీశ్వరుడు రాక్షసలోకమునందలి (రాక్షసులకు సంబంధించిన) సమస్తప్రదేశములను పూర్తిగా యుక్తితో తెలిసికొనగలడు. శత్రువులను తుదముట్టించుటలో సమర్థుడైన ఓ రామా! వేయి (వేలకొలది) కిరణములుగల సూర్యునియొక్క రశ్మి సోకుచున్నంతవఱకుగల ఈ లోకమునందలి ప్రదేశములలో అతనికి తెలియనిది ఏ మాత్రమును లేదు. (అతడు సమస్తప్రదేశములను ఎఱుగును.) అతడు నదీతీరములను, విశాలములైన పర్వతములను, గిరిదుర్గములను, కొండగుహలను తనఅనుచరులైన వానరులతోగూడి వెదకి, నీ భార్యయగు సీతాదేవిజాడను ఎఱుంగగలడు. (22-24)

ఓ రఘువీరా! నీ యెడబాటునకు గుఱియై శోకించుచున్న సీతాదేవిని అన్వేషించుటకై అతడు మహాకాయులైన వానరులను దశదిశలకును పంపగలడు. రావణుని నగరమునందెక్కడ ఉన్నను అతడు ఆ సీతాసాధ్విని తెలిసికొనగలడు. పూజ్యురాలైన నీ ధర్మపత్నియగు సీతాదేవిని మేరుశిఖరములపై ఉంచినను, పాతాళలోకమున దాచినను వానరప్రభువైన ఆ సుగ్రీవుడు అందు ప్రవేశించి అచటి రాక్షసులను పరిమార్చి ఆమెను తీసికొనివచ్చి నీకు అప్పగించగలడు. (25-27)

* * *

1) ఆఱు ఉపాయములు (షడ్యుక్తయః) సంధి విగ్రహ యానాసన ద్వైధీభావ సమాశ్రయాః - షడ్యుక్తయః - శత్రువుతో ఒడంబడికచేసికొనుటయే సంధి, రిపువిరోధము విగ్రహము, శత్రువుమీదికి దండెత్తివెళ్లుట యానము. అనుకూలమైనకాలమునకై ఎదురుచూచుట ఆసనము, బలహీనులును, బలవంతులును ఐన రెండు విధములైన శత్రువులతోడను మాటలతో మంచిగా ఉండుట ద్వైధీభావము. బలవంతుని ఆశ్రయించుట సమాశ్రయము.

73. డెబ్బదిమూడవసర్గము

దివ్య స్వరూపమును పొందిన కబంధుడు ఋశ్యమూకపర్వతమున నివసించెడి సుగ్రీవుని కడకు వెళ్లెడి మార్గమును రామలక్ష్మణులకు దెల్పుచు ఆ దారిలో గల పంపాసరోవరము, మతంగవనము, శబరి ఆశ్రమము, వృక్షసంపద మున్నగువానిని గూర్చి వివరించుట

కార్యమునుగూర్చి బాగుగా ఎఱింగిన కబంధుడు శ్రీరామునకు సీతాదేవిజాడనెఱుంగుటకు అనువగు ఉపాయమును దెలిపి, మఱల ఆయనతో ప్రయోజనకరమైన మాటలను ఇట్లు నుడివెను. (1) ఓ రామా! పశ్చిమదిశగా ఈ మార్గమున వెళ్లినచో మీకు శుభము కలుగును. ఈ త్రోవలోగల చెట్లన్నియును విరబూసిన పూవులతో మనోహరముగా ఉండును. ఈ దారిలో నేరేడు, మోరటి, పనస, జువ్వి, మఱ్ఱి, తుమ్మిక, రావి, కొండగోగు, మామిడి మొదలగు వృక్షములును, చండ్ర, పొన్న, ఎఱ్ఱగోరంట, కానుగచెట్లును, నల్లని అశోకవృక్షములును, కడిమిచెట్లు, గన్నేరుచెట్లు పుష్పభరితములై యుండును. నల్లజీడిచెట్లు, అశోకవృక్షములు, ఎఱ్ఱచందన వృక్షములు, దేవదారువృక్షములు మొదలగునవి అన్నియును కన్పించుచుండును. ఆ వృక్షములను ఎక్కిగాని, బలమును ఉపయోగించి వాటినివంచిగాని అమృత తుల్యములైన వాటిఫలములను భక్షించుచు వెళ్లుడు. (2-5) ఓ రామా! పూలచెట్లుగల ఆ వనమునుదాటిన పిమ్మట నందనవనముతో సమానమైన మఱియొక చక్కనివనము మీకు కన్పించును. అది ఉత్తరకురుభూములవలె పలురీతుల ప్రయోజనకరమైనది. (అది మీకు ఎంతయు తోడ్పడును.) (6)

ఆ వనమునందలి వృక్షములన్నియును అన్ని ఋతువులలోను కోరిన ఫలములను ఇచ్చుచుండును, తేనెలను స్రవించుచుండును. అది చైత్రరథమువలె ఎల్లప్పుడును కలకలలాడుచుండును. అక్కడి చెట్లన్నియును పండ్లబరువుచే వంగియుండును. అందలి చెట్లు దట్టముగా అలముకొని, మేఘములవలె, పర్వతములవలె శోభిల్లుచుండును. (7-8)

లక్ష్మణుడు అవలీలగా అచటి వృక్షములపై ఎక్కిగాని, వాటి కొమ్మలను వంచిగాని అమృతతుల్యములైన కమ్మని పండ్లనుకోసి నీకు ఇయ్యగలడు. ఓ వీరులారా! అన్నివిధములుగా సర్వసమృద్ధమైన ఆయా ప్రదేశములలో సీతాదేవిజాడను తెలిసికొనుటకై అచటి వనములను, పర్వతములను పదే పదే గాలించుచు ముందునకు నడచినచో మీరు పంపాసరోవర తీరమునకు చేరగలరు. ఆ సరస్సుయొక్క తీరమునందు గులకరాళ్లు మచ్చునకైనను కన్పింపవు, అచటితటములు చెక్కుచెదరక చక్కగానుండును. రేవులన్నియును ఎగుడుదిగుడులేక సమతలముగలిగి యుండును. అందు నాచునకు చోటు ఉండదు. సరస్సునందలి అడుగుభాగములు ఏ మాత్రమూ బురదలేకుండ ఇసుకతో గూడియుండును, చక్కగా వికసించిన కలువలు, కమలములు ఆ సరోవరశోభను ఇనుమడింపజేయుచుండును. (9-11)

పంపాజలములలో విహరించెడి హంసలు, బెగ్గురుపక్షులు, క్రౌంచపక్షులు, కురరపక్షులు మధురధ్వనులను గావించుచుండును. అవి మనుష్యులను జూచి భయపడవు. ఏలనన అచటికి వచ్చినవారెవ్వరును ఆ అందమైన పక్షులకు ఏమాత్రమును హానితలపెట్టరు. పైగా వాటికి ఆహారమును అందించెదరు. (12) ఓ రామా! మిక్కిలి లావుగా నేతిముద్దలవలెనున్న చెక్కుదీసిన పండ్లను, ముండ్లను తొలగించిన పిదప దృఢముగానున్న నాగజెముడు మొదలగు పదార్థములను లక్ష్మణుడు సిద్ధపఱచగలడు. ఇంకను అతడు చెక్కుదీసిన కందమూలములను బాణములకు గ్రుచ్చి దోరగా కాచి, ఆయాపదార్థములను తీసికొని రాగలడు. వాటిని వలసిన మేరకు మీరు భక్షించి, పిదప గండుమీనులు, సారమీనులు మొదలగు చేపలకును, రొయ్యలకును ఆదరముతో కొద్ది కొద్దిగా తినిపించి, ఆనందింపుడు. (13-15)

ఓ రామా! పంపాసరోవరమునందలి పుష్పముల సమీపమునగల జలములు సువాసనలతో ఒప్పుచుండును. చల్లని జలములు సుఖప్రదములు, శుభదాయకములు, ఆరోగ్యకరములు. అవి వెండివలె, స్ఫటికములవలె స్వచ్ఛములై నిర్మలముగా ఉండును. నీవు కందమూలఫలాది మధురపదార్థములను సుఖముగా భక్షించునప్పుడు లక్ష్మణుడు పంపాజలములను తామరాకుదొన్నెలలో దీసికొనివచ్చి నీ దాహమును తీర్చగలడు. (16-17)

ఆ వనమున సంచరించెడి అడవిపందులు బలిష్ఠములై వృషభములవలె ధ్వనిచేయుచుండును. పర్వతములగుహలే వాటినివాసస్థానములు. వాటిరూపములు చూడముచ్చట గొల్పుచుండును. దప్పికతీర్చుకొనుటకై పంపాసరోవర తీరమునకు వచ్చినప్పుడు వాటిని మీరు చూడవచ్చును.(18-19)

ఓ రామా! మీరు సాయంసమయములయందు పెద్దపెద్దకొమ్మలుగల పూలచెట్లను జూడుడు, వాటి మీదుగా వచ్చుచుండెడి వాయువుల సుగంధములను ఆఘ్రాణింపుడు. పంపాసరస్సునందలి చల్లనిజలములదృశ్యములను గాంచుడు. ఆవిధముగా అచట విహరించుటవలన మీశోకము దూరమగును. (20)

ఓ రాఘవా! అచట నీవు విహరించునప్పుడు నిరంతరము పూలతోవెల్లివిరియుచుండెడి బొట్టుగు చెట్లును, కానుగ చెట్లును,

చక్కగా వికసించిన కమలములును కలువలును నీ దుఃఖమును పోగొట్టును. ఆ మతంగమహర్షి శిష్యుల ప్రభావమున పూలను ఎవ్వరును త్రుంచరు. మాలలుగా ధరింపరు. అవి ఎన్నడును వాడవు, రాలిపోవు. (21-22) పూర్వము మతంగమహర్షిశిష్యులు అచట ఉండిరి. వారు ఏకాగ్రచిత్తులు, శాంతస్వభావులు. వారు గురువుగారికొఱకు ఆ వనములలో లభించెడి కందమూల ఫలములను, సమిధలను తీసికొని వచ్చుచుండెడివారు. వాటిబరువునకు అలసిపోయిన వారి శరీరములనుండి స్వేదబిందువులు రాలుచుండెడివి. అవి గాలివాటున చెట్లపైబడి పూవులుగా మాఱెడివి. అందువలన అవి నశింపవు.(23-24)

ఓ కాకుత్స్థా!! ఆ శిష్యులందఱును వెళ్లిపోయినను అంతవఱకును వారికి సేవలుచేయుచుండెడి ఒక సన్యాసిని మాత్రము నేటికిని అచటనే యున్నది. 'శబరి' యను పేరుతో ప్రసిద్ధికెక్కిన ఆమె దీర్ఘాయువు. (25) ఆమె నిత్యము ధర్మకార్యములను ఆచరించుటయందే (మహాత్ములను సేవించుటయందే) నిరతురాలు. నీవు దైవతుల్యుడవు, సకలప్రాణులకును వంద్యుడవు. నిన్ను దర్శించిన పిమ్మట ఆమె స్వర్గమును జేరును. (26)

క్రమముగా ఆ పంపాసరస్సుయొక్క పశ్చిమతీరమును ఆశ్రయించి, ముందునకు సాగినచో నీకు ఒక ఆశ్రమప్రదేశము కనిపించును. అది సాటిలేనిది. సామాన్యులు అచటికి చేరజాలరు. ఆ ఆశ్రమ పరిసరములలోను దానికి చేరువలోగల ఋశ్యమూక పర్వతమునందును ఏనుగులు సంచరించుచుండును. కాని ఆ ఏనుగులు ఆశ్రమమునందు ప్రవేశింపజాలవు. ఓ రఘునందనా! మతంగమహర్షి నిర్మించుట వలన అది 'మతంగవనము' అని ప్రసిద్ధివహించెను. (27-29)

ఆ వనము 'చైత్రరథము' (కుబేరుని వనము) మొదలగు దివ్యవనములయొక్క శోభలతో వెల్లివిరియుచుండును. అంతేగాక అది ఇంద్రునకు చెందిన 'నందనవనమునకు' దీటుగానుండును. అచట వివిధములగు పక్షులగుంపులు విహరించుచుండును. మనోహరముగా ఉండెడి ఆ వనమున నీవు శోకరహితుడవై ప్రశాంతముగానుందువు. (30)

పంపాసరోవరమునకు తూర్పున 'ఋశ్యమూకము'[1]అను పర్వతము గలదు. అందలి వృక్షములన్నియును ఎల్లప్పుడును పూవులతో పండ్లతో విరాజిల్లుచుండును. దానికిచుట్టును చిన్న చిన్నకొండలు ఉండుటచే అది సురక్షితముగా ఉండును. కనుక దానిపైకి ఎక్కుట ఎంతయు కష్టము. అందువలన దానికి 'సుదుఃఖారోహణము' అను పేరు ఏర్పడినది. అది పూర్వము బ్రహ్మదేవునిచే నిర్మింపబడినందున మిగుల ప్రశస్తికెక్కినది. (31) ఆ ఋశ్యమూక పర్వతముపై నిదురించినవానికి స్వప్నమున లభించిన సంపదలు నిజజీవితములో వాస్తవములగును. దురాచారుడైన పాపాత్ముడు ఆ కొండమీదికి ఎక్కుటకు అనర్హుడు. ఒకవేళ దురాచారుడు ఎవ్వడైనను ఆ పర్వతమును ఎక్కినచో అతడు నిద్రించు నప్పుడు వానిని రాక్షసులు పట్టుకొని చంపుదురు. (32-34)

పంపాసరోవర తీరములయందును, మతంగవనము నందును సంచరించెడి గున్నఏనుగులపెద్దపెద్ద ఘీంకారములు అచటికిని వినబడుచుండును. (35) అచటనుండెడి మదపుటేనుగులగండస్థలములపై ఎఱ్ఱనిమదజలధారలు స్రవించుచుండును. ఆ గజములు మిగుల బలిష్ఠములై నల్లని మేఘములవలె విలసిల్లుచుండును. ఆ మేలుజాతి ఏనుగులు గుంపుగూడి, ఇతర జాతి ఏనుగులతో కలియక వేఱుగా సంచరించుచుండును. (36) ఆ పంపాసరస్సుజలములు నిర్మలములై చల్లగానుండును. అన్నికాలములయందును అవి సమృద్ధిగానుండును. తాకినంతనే అవి హాయినిగూర్చును, పరిమళములతో ఒప్పుచుండును. అచటి మధుర జలములను ఆ మదపుటేనుగులు తనివిదీర త్రాగి, మఱల వనములలో సంచరించుచుండును. (37) అచట తిరుగాడెడి ఎలుగుబంట్లను, పెద్దపులులను, నీలమణులవలె మనోజ్ఞమైన కాంతులుగలిగి, మిక్కిలి వేగముగా పఱుగెత్తగల నల్లచారల దుప్పులను గాంచుటవలన నీ శోకము తొలగిపోవును. (38)

ఆ ఋశ్యమూకపర్వతముమీద ఒక విశాలమైనగుహ గలదు. దానిద్వారము శిలలచే కప్పబడియున్నందున దానికి 'శిలాపిధానము' అను పేరు ఏర్పడినది. అందు ప్రవేశించుట మిగుల కష్టముతోగూడినపని. ఆ గుహయొక్క తూర్పు ద్వారమున ఒక మడుగుగలదు. అందలి నీరు చల్లగానుండును. ఆ మడుగు ఒడ్డున ఫలములు, కందమూలములు కొల్లలుగా నుండును. లేళ్లగుంపుల సంచారములతో అది మనోహరముగా నుండును. (39-40) సుగ్రీవుడు తనయలుగురు అనుచరులతో గూడి ఆ గుహయందు నివసించుచుండును. అప్పుడప్పుడు అతడు ఆ పర్వతశిఖరముపై మసలుచుండును." (41)

బలశాలియైన కబంధుడు కంఠమున దండను ధరించి, ఆకాశమున నిలిచి సూర్యకాంతులతో వెలుగొందుచుండెను. అతడు ఈ విశేషములను విపులముగా తెలిపిన పిమ్మట వారి అనుజ్ఞకై నిరీక్షించుచు కొంతతడవు అచటనే యుండెను. అంతట రామ లక్ష్మణులు ఆకాశముననిలిచియున్న మహాత్ముడగు కబంధునకు 'ఇకనీవు వెళ్లుము' అని అనుజ్ఞనిచ్చి, తామును అచటి నుండి వెళ్లుటకు సన్నద్ధులైరి. 'అప్పుడు అతడు వారితో' కార్యసిద్ధికై బయలు దేఱుడు' అని వచించెను. అందులకు వారు మిగుల సంతసించి, అతని ప్రయాణమునకు అనుమతిని ఇచ్చిరి. పిమ్మట కబంధుడు రామానుగ్రహముతో స్వర్గమునకు చేరెను. (42-44) కబంధుడు తన

1) ఋశ్యములు అను ఒక జాతి జింకలు మౌనముగా తిరుగుచుండుటచే దానికి 'ఋశ్యమూకము' అను పేరు ఏర్పడినది.

పూర్వరూపమును పొంది చక్కగా విరాజిల్లెను. అతనిశరీరము అంతయు సూర్యకాంతులతో వెలుగొందెను. అతడు రామునకు పంపాసరోవర మార్గమును చూపెను, ఆకాశమునందే నిలిచి, 'మీరు సుగ్రీవునితో తప్పక సఖ్యము చేయుడు' అని పలికెను.(45)

* * *

74. డెబ్భదినాల్గవసర్గము

రామలక్ష్మణులు శబరి ఆశ్రమమునకు చేరుట - ఆమె వారికి అతిథి సపర్యలు గావించుట - శ్రీరాముడు శబరి యోగక్షేమములను విచారించుట - మతంగముని ప్రభావమును దెలుపుచు శ్రీరాముని కోరికపై ఆమె ఆ ఆశ్రమ శోభలను వివరించుట - ఆ స్వామిఆజ్ఞగొని ఆమె దివ్యరూపముతో పరంధామమునకు చేరుట

రాజకుమారులైన ఆ రామలక్ష్మణులిరువును పంపాతీరమును చేరుటకై కబంధుడు తెలిపిన మార్గమును అనుసరించి, ఆ వనమున పడమరదిశగా బయలుదేఱిరి.(1)

మార్గమునగల కొండలలో ఏపుగా పెఱిగి, మధుర ఫలములతో నిండిన పెక్కువృక్షములుండెను. ఆ సోదరులు వాటిని జూచుచు సుగ్రీవుని కలియుటకై ముందునకు సాగిరి. వారు పర్వతశిఖరముపై ఆరాత్రి గడపి, పిమ్మట పంపాసరస్సు యొక్క పశ్చిమతీరమునకు చేరిరి. అనంతరము వారు ఆ తీరముననున్న శబరి ఆశ్రమమును గాంచిరి. అది మిక్కిలి రమణీయముగానుండెను. పిదప వారు చుట్టునువృక్షసంపదతో కలకలలాడుచున్న ఆ ఆశ్రమమునకు చేరి అందున్న శబరిని కలిసికొనిరి. (2-5)

యోగసిద్ధినిపొందిన ఆ శబరి రామలక్ష్మణులను గాంచి, లేచి కృతాంజలియై, వారికి పాదాభివందనమొనర్చెను. పిమ్మట ఆమె వారికి అర్ఘ్యపాద్యాదులతో యథావిధిగా అతిథిమర్యాదలను కావించెను. (6) పిమ్మట నియమనిష్ఠలతో తపశ్చర్యను కొనసాగించుచున్న ఆ సన్న్యాసినితో శ్రీరాముడు ఇట్లు వచించెను. "ఓ తపస్సంపన్నురాలా! నీ తపోవిధులు ఎట్టి ఆటంకములును లేకుండ వర్ధిల్లుచున్నవిగదా? కామక్రోధాదులు నీదరిజేరుట లేదుగదా? నీ ఆహారాదినియమములకు భంగము వాటిల్లుటలేదుగదా? ప్రశాంతజీవనమును కొనసాగించు చున్నావు గదా? ఓ మృదుభాషిణీ! నీవు గురుసేవలలో కృతకృత్యురాలవు అగుచున్నావు గదా?" (7-9)

తపస్సిద్ధురాలును, సిద్ధులకు పూజ్యురాలును, జ్ఞాన వయోవృద్ధురాలును ఐన ఆ శబరి శ్రీరామునకు ఎదురుగా నిలిచి, ఆయనకు ఇట్లు ప్రత్యుత్తరమునిచ్చెను. "ఓ రామచంద్ర ప్రభూ! నేడు నిన్ను కనులార దర్శించుటతో నా తపస్సు సిద్ధించినది, నా తపోజీవనము సఫలమైనది, గురుసేవలు సార్థకములైనవి, ఓ దేవదేవా! పురుషోత్తమా! నిన్ను పూజించుభాగ్యము కలిగినందున నా జన్మ ధన్యమైనది. ఇక నాకు దివ్య (పరం) ధామ ప్రాప్తి అబ్బినట్లే. (10-12)

ఓ రఘునందనా! నీ అవ్యాజకరుణాకటాక్షమువలన నేను పవిత్రురాలను ఐతిని. ఓ శత్రుసంహారకా! నీ అనుగ్రహము వలన నేను పునరావృత్తిరహితమైన పరంధామమును పొందెదను. మతంగమహర్షి శిష్యులైన నా గురువులను నేను భక్తిశ్రద్ధలతో సేవించియుంటిని. నీవు చిత్రకూటమునకు చేరిన సమయమున వారు దివ్యకాంతులతో విరాజిల్లెడి విమానములపై పరమపదమునకు చేరిరి. ధర్మజ్ఞులైన మహానుభావులగు ఆ మహర్షులు నాతో ఇట్లు నుడివిరి. "మిగుల పవిత్రమైన ఈ ఆశ్రమమునకు రామచంద్రప్రభువు ఏతెంచును. సౌమిత్రితోగూడి వచ్చిన ఆ స్వామికి నీవు అతిథిమర్యాదలను నెఱపుము. ఆయనదర్శనభాగ్యమువలన నీవు అక్షయ లోకములను (కైవల్యమును) పొందగలవు.' ఓ పురుషోత్తమా! ఈ పంపాతీరవనమున లభించెడి ఫలమూలాదులను నీకొఱకై నేను సిద్ధపఱచియున్నాను." (13-17)

ధర్మాత్ముడైన శ్రీరాముడు శబరిపలుకులను విని, భక్తిజ్ఞాన వైరాగ్యములతో విలసిల్లెడి ఆమెతో ఇట్లు పలికెను. (18) "ఓ శబరీ! నీ ప్రభావమును, నీగురువుల మహత్త్వమును గూర్చి కబంధునివలన వినియున్నాను. నీకు నాపైగల ప్రేమానురాగములను, ఆసక్తినిబట్టి వాటిని చూడ వేడుకపడుచున్నాను." (19) శ్రీరాముడు ఇట్లు పలుకగా, శబరి వారికి ఆ మహావనమును చూపించుచు ఈ విధముగా నుడివెను. (20)

"ఓ రఘువీరా! దట్టమైన మేఘసముదాయమువలె ఒప్పుచు మృగములతో పక్షులతో నిండియున్న ఈ వనమును చూడుము. ఇది 'మతంగవనము' గా ప్రసిద్ధి గాంచినది. సర్వదా పరమాత్మధ్యానమునందే నిరతులైయుండెడి మాగురువులు మంత్రపూతములైన గంగాదినదీజలములను ఆహ్వానించి ఈ పంపాసరోవరమును రూపొందించిరి. (ఆ పవిత్ర జలములను ఇచట నిలిపిరి.) ఓ రామా! పశ్చిమతీరమునగల ఈ పూజాస్థలమును జూడుము. నాచే సేవింపబడిన గురువులు, వార్ధక్యకారణముగా వణకుచున్న చేతులతో ఈవేదికల యందు పడినపూలతో దేవతలను అర్చించుచుండెడివారు.(21-23)

ఓ రఘువరా! మాగురువులయొక్క తపఃప్రభావముచేత

నేటికిని (వారు పరమపదమునకు చేరిన పిమ్మటగూడ) ఈ వేదికలు తమ దివ్యకాంతులను దశదిశలకును ప్రసరింప జేయుచున్నవి. ఉపవాసశ్రమల కారణముగా బడలియుండుటచే వారు సప్తసముద్రముల వఱకును స్వయముగా వెళ్లలేక వాటిని గూర్చి చింతనచేసిరి. వెంటనే ఆ సాగరముల జలములు ఇచటికి వచ్చి చేరినవి. ఏడు సముద్రముల జలములు కలిసిన ఈ తీర్థమును గాంచుము. దీనిని 'సప్తసాగరతీర్థము' అని పిలుతురు. (24-25) మా గురువులు ఈ తీర్థమునందు స్నానములను ఆచరించి, తమతడివస్త్రములను ఇచటి చెట్లపై ఆఱవేసిరి. వారి శరీరస్పర్శప్రభావమున అవి ఇప్పటికిని చెక్కుచెదరక యున్నవి. వారు కమలములు, కలువలు మొదలగు పుష్పములతో, పూలమాలలతో దేవతార్చనలు సలిపిరి. ఆ పూవులు నేటికిని వాడిపోకయున్నవి. (26-27)

ఓ రామా! ఈ వనశోభలను కనులారగాంచితివి. దాని మహత్త్వమునుగూర్చి పూర్తిగా వింటివి. మీ అనుమతి యైనచో ఈ తనువును పరిత్యజింప గోరుచున్నాను. మా గురువులు వసించిన ఈ ఆశ్రమమునందు నేను పరిచారికను. కనుక నేనును ఆ పుణ్యపురుషులకడకే (పరంధామమునకే) చేరెదను. అందులకు నన్ను అనుమతింపుము. (28-29)

లక్ష్మణునితోగూడియున్న శ్రీరాముడు గురువులయొక్క వైభవములను దెలుపునట్టి ఆమాటలనువిని, మిగుల ఆనందించెను, 'ఇది మిగుల ఆశ్చర్యకరముగా నున్నది'- అని తలంచెను. పిమ్మట శ్రీరాముడు వ్రతనియమములను పాటించుటలో మేటియైన ఆ సన్న్యాసినితో "ఓ శబరీ! భక్తితో నీవొనర్చిన పూజలకు నేను ఎంతయు సంతసించితిని, నీఇష్టానుసారము హాయిగా వెళ్లుము." అని పల్కెను.(30-31)

జడలను, నారచీరలను, జింకచర్మమును ధరించియున్న వృద్ధురాలగు ఆ శబరి అప్పటికప్పుడే తనజీర్ణశరీరమును విడువదలచెను. శ్రీరామునిఆజ్ఞయైన పిదప తనదేహమును అగ్నికి ఆహుతిగాజేసి, అగ్నితేజస్సుతో వెలుగొందుచు ఆమె పరంధామమునకు చేరెను. (32-33)

శబరి పరంధామమునకు బయలుదేఱునప్పుడు ఆమె దివ్యములైన ఆభరణములతోడను, అపూర్వములైన హారముల తోడను, సుగంధాదిలేపనములతోడను, అద్భుతములైన వస్త్రములతోడను ఒప్పుచు దర్శనీయయై యుండెను. ఆమె విద్యుల్లతవలె మెఱయుచు ఆ ప్రదేశము నందంతటను వెలుగులను నింపుచుండెను. (34)

పుణ్యాత్ములును, ఆమెకు గురువులును ఐన ఆ మహర్షులు చేరిన అక్షయలోకములకు శబరియు తన సమాధియోగ ప్రభావముచే చేరెను. (35)

* * *

75. డెబ్బదిఐదవసర్గము

ఋశ్యమూకపర్వతమునకు వెళ్లుచు రామలక్ష్మణులు పంపాసరోవరతీరమునందలి దృశ్యములను గాంచుట

శబరి తన యోగబలముచే పరంధామమునకు చేరిన పిమ్మట శ్రీరాముడు తన సోదరుడైన లక్ష్మణునితో ఇట్లు ఆలోచింపదొడంగెను. (1) ధర్మనిరతుడైన శ్రీరాముడు మతంగమహామునిశిష్యులైన ఆ మహర్షులప్రభావమునుగూర్చి మఱియొకసారి స్మరించిన పిమ్మట ఏకాగ్రచిత్తముతో తనకు తోడునీడగా నున్న లక్ష్మణునితో ఇట్లనుడివెను. (2)

"మహర్షులయొక్క ఈ ఆశ్రమము పుష్పములతో, ఫలములతోనిండి, సకలతీర్థములకును కూడలియై అత్యద్భుతముగా ఒప్పుచు మనకు మిగుల ఆశ్చర్యమును గొలుపుచున్నది. పెద్దపులులును, ఇతర మృగములును పరస్పర విశ్వాసముతో హింసాప్రవృత్తిని మాని ఇచట హాయిగా మసలుకొనుచున్నవి. ఇందు వివిధములగు పక్షులు కలరవములనొనర్చుచు సుఖముగా జీవించుచున్నవి. (3)

ఓలక్ష్మణా! ఇచటి సప్తసాగరతీర్థములలో స్నానములనొనర్చి, పితృదేవతలకు విధ్యుక్తముగా శ్రాద్ధ తర్పణాదికమును ఆచరించితిమి. అందువలన మన అశుభములు అన్నియును నశించినవి, శుభములు (మిత్రలాభములు) కలుగనున్నవి. ఆ కారణమువలన ఇప్పుడు నామనస్సు మిగుల ఊరటచెందినది. ఓనరశ్రేష్ఠా! నాహృదయమున శుభసూచకములైన సంకల్పములు కలుగుచున్నవి. (4-6)

కనుక ఓ లక్ష్మణా! కనులకింపైన ఈ పంపాసరోవర తీరము వెంట వెళ్లుదము రమ్ము. ఋశ్యమూకపర్వతము ఇచటికి సమీపముననే కలదు. అందు సూర్యసుతుడును, ధర్మాత్ముడును అగు సుగ్రీవుడు అనుక్షణము వాలికి భయపడుచు నలుగురు వానరప్రముఖులతోగూడి నివసించు చున్నాడు. ఓ సౌమ్యా! వానరశ్రేష్ఠుడైన సుగ్రీవుని దర్శించుటకై తహతహపడుచున్నాను. సీతాన్వేషణకార్యమున అతడు మనకు ఎంతయు తోడ్పడగలడు." (7-9) ధీరుడైన శ్రీరాముడు ఇట్లు పలుకుచుండగా, సౌమిత్రి ఆయనతో 'అన్నా! అందులకై నామనస్సుగూడ మిగుల ఆరాటపడుచున్నది. కావున త్వరగా వెళ్లుదము.' అని నుడివెను. (10) శత్రుసంహారకుడైన శ్రీరామచంద్రప్రభువు లక్ష్మణసహితుడై ఆ ఆశ్రమమునుండి బయలుదేఱి పంపాతీరమునకు చేరెను. (11) అతడు మునులకు ఆవాసమైన పవిత్రపంపాసరస్సును గాంచెను. ఆ సరస్సు

నానావిధములైన చక్కని చెట్లతో, తీగెలతో అలముకొని యుండెను. అందు ప్రవహించెడి చల్లనిజలములు మధురములు. ఆ సరస్సు సువాసనలను వెదజల్లెడి ఎఱ్ఱతామరలతోడను, తెల్లని, నల్లని కలువల సమూహముల తోడను ఒప్పుచు పలువన్నెలుగల కంబళివలె భాసిల్లుచుండెను. (12-13)

అంతట శ్రీరాముడు స్వాదుజలములుగల ఆపంపాసరస్సు యొక్కతీరమున కొంతదూరము నడచి, 'మతంగసరస్సు' అను పేరుతో ప్రసిద్ధికెక్కిన మడుగులో స్నానమాచరించెను. (14)

ఆ పంపాసరస్సునందు కమలములు, కలువలు, ఎఱ్ఱతామరలు శోభిల్లుచుండెను. దానితీరమునందు అంతటను బాగుగా పుష్పించిన మామిడితోపులు విరాజిల్లుచుండెను. అందు నెమళ్లక్రేంకారములు వినవచ్చుచుండెను. (15)

తిలకవృక్షములు, దానిమ్మ, చంద్ర, ఏరుమద్ది, పుష్పించిన గన్నేరు, విరబూసిన సురపొన్న మొదలగు చెట్లతోడను, జాజి, మల్లెపొదలతోడను, మఱ్ఱి, వేప, అశోక, ఏడాకుల అరటి, మొగలి, గురువింద చెట్లతోడను, ఇంకను అనేకవిధములైన వృక్షములతోను శోభిల్లుచున్న ఆ పంపాసరస్సు వివిధ అలంకారములతో విరాజిల్లుచున్న ప్రమదవలె భాసిల్లుచుండెను. దానితీరమును, అందున్న వనమును గాంచుచు ఆ ఇరువురును ముందునకు సాగుచుండిరి. తీరము నందలి ఆవనము రంగురంగుల పూవులు గలిగి, చాల దూరము వ్యాపించియున్న చెట్లతో రమణీయముగా నుండెను. మఱియు టిట్టిభపక్షులు, నెమళ్ళు, వడ్రంగిపిట్టలు, చిలుకలు, ఇంకను తదితరములైన పక్షులయొక్క కూజితములతో ఆ వనము అలరారుచుండెను. ఆరామలక్ష్మణులిరువురును ఏకాగ్రచిత్తులై పక్షులతో కలకలలాడుచున్న ఆసరస్సును, అచటి వనమును దర్శించుచు త్వరత్వరగా నడచుచు ముందునకు సాగిరి. (16-20)

మఱల వారు చల్లని జలములతోడను, సంతోషముతో కేరింతలు కొట్టుచున్నపక్షులతోడను వివిధములగు వృక్షముల తోడను విరాజిల్లుచున్న పంపాసరస్సును దర్శించిరి. (21)

శ్రీరాముడు వివిధములగు వృక్షములను, పలువిధములగు సరస్సులను గాంచుచు, సీతయెడబాటునకు పరితపించు చున్నవాడై పంపాతీరమున సాగిపోవుచుండెను. ఆ తీరమునకు సమీపమునగల ఉపవనములన్నియును పూవులతో కలకలలాడుచున్నవి. అవి మద్దివృక్షములతో, సంపెంగపూల మొక్కలతో శోభిల్లుచుండెను. అచట తుమ్మెదలగుంపుల ఝంకారములు వినవచ్చుచుండెను. ఆతీరము నిరుపమాన కాంతులతో తేజరిల్లుచుండెను. ఆసరస్సు స్ఫటికములవలె స్వచ్ఛములైన జలములతో నిండియుండెను. అది మనోహరమైన ఇసుకతిన్నెలతో ఒప్పుచుండెను. పద్మములపరిమళములతో గుబాళించు చుండెను- అట్టి పంపాసరస్సును జూచి సత్యపరాక్రముడైన శ్రీరాముడు లక్ష్మణునితో ఇట్లు నుడివెను. (22-24)

"'ఋశ్యమూకము' అను పేరుతో ప్రసిద్ధికెక్కిన పవిత్రమైన పర్వతము గైరికాది ధాతువులతో విలసిల్లు చుండును. అది విరబూసిన వృక్షములతో శోభిల్లు చుండును. అది ఈ పంపాతీరమునందేకలదు" అని ఇంతకుముందే కబంధుడు తెల్పియుండెను. (25) మహాత్ముడైన ఋక్షరజుడను వానరుని కుమారుడు సుగ్రీవుడు. మహావీరుడుగా ఖ్యాతికెక్కిన అతడు ఈ ఋశ్యమూక పర్వతమునై నివసించుచున్నాడు. (26)

'ఓ నరశ్రేష్ఠా! వానరప్రముఖుడైన ఆ సుగ్రీవునికడకు బయలుదేఱుము' అని పలికిన పిమ్మట శ్రీరాముడు సత్యపరాక్రముడైన లక్ష్మణునితో మఱల ఇట్లనెను. (27)

"ఓ సౌమిత్రీ! ప్రస్తుతము నేను రాజ్యాధికారమునకు దూరమై దైన్యావస్థకు లోనైయున్నవాడను. ఇట్టిస్థితిలో సీతాదేవి నన్ను ఓదార్చుచు నాకు ఊరట కల్గించు చుండెడిది. కనుక ఆమె నాకు పదే పదే మనస్సులో మెదలుచున్నది. అట్టి సీతాదేవి నాచెంతలేకుండ నేను ఎట్లు జీవించియుండగలను?" (28)

సీతయెడబాటుతో దుఃఖితుడైయున్న ఆ శ్రీరాముడు తన మాటలను సావధానుడై వినుచున్న లక్ష్మణునితో ఇట్లు పలికెను. పిమ్మట శోకవిషాదములకులోనై ఏమి చేయుటకునుతోచకున్న శ్రీరాముడు లక్ష్మణునితోగూడి, పద్మములతోనిండి కలకలలాడుచున్నదై, మనస్సునకు ఉల్లాసమునుగూర్చెడి పంపాసరస్సులో స్నానము చేయుటకై దిగెను. (29)

జనస్థానమునుండి చాలదూరము ప్రయాణముచేసిన పిమ్మట శ్రీరాముడు క్రమముగా వెదురు మొదలగు పొదలతో నిండి, బాటసారులు ప్రవేశించుటకు అసాధ్యమైన కబంధ వనమునకు చేరెను. పిమ్మట ఆ ప్రభువు నానావిధములగు రంగురంగుల పక్షులతోగూడి, దర్శనీయములైన వనములుగల పంపాసరోవరమును దర్శించెను. (30)

ఇది వాల్మీకిమహర్షి విరచితమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి
అరణ్యకాండము సమాప్తము

శ్రీ శ్రీ శ్రీ

మంగళమ్ మహత్

* * *

శ్రీసీతారామాభ్యాం నమః

శ్రీమద్రామాయణము

కిష్కింధాకాండము

1. మొదటిసర్గము

ఆహ్లాదకరములైన వసంతఋతు శోభలను, మనోహరములైన పంపాసరోవర తీరములయందలి దృశ్యములను చూచుచు శ్రీరాముడు మిగుల విరహవేదనకు గుఱియగుట – లక్ష్మణస్వామి ఉత్సాహపఱచుచు అన్నను ఓదార్చుట – సీతాదేవిని వెదకుచు అచట తిరుగుచున్న రామలక్ష్మణులనుజూచి, సుగ్రీవుడు భయపడుట

శ్రీరాముడు లక్ష్మణస్వామితోగూడి, పద్మములతో, కలువలతో, మత్స్యములతో విలసిల్లుచున్న పంపా సరోవరమునకు చేరెను. అందలి పద్మములు సీతాదేవి ముఖమును, కలువలు ఆమెనేత్రములను, మత్స్యములు ఆమె చూపులకదలికలను స్ఫురింపజేయగా రాఘవుని మనస్సులో సీతాదేవి మెదలెను. అంతట ఆ సీతాపతి మిగుల వ్యాకులపాటునకులోనై ఎంతయు విలపించెను. (1) శ్రీరాముడు ఆ దృశ్యమును చూడగానే ఆయన ఇంద్రియములు చలించెను, సీతాదేవికై ఆరాటపడెను. అప్పుడతడు సౌమిత్రితో ఇట్లనెను.(2)

"ఓ సౌమిత్రీ! ఈ పంపాసరస్సు వైడూర్యములవలె స్వచ్ఛములైన జలములతో శోభిల్లుచున్నది. ఇది వికసించిన కమలములతో, తీరములయందలి వివిధములగు వృక్షములతో కలకలలాడుచున్నది. పరిసరములయందుగల వనములు దర్శనీయములైయున్నవి. ఇచట దట్టముగా, ఏపుగా పెఱిగిన చెట్లు శిఖరములతోగూడిన పర్వతములవలె అలరారుచున్నవి. (3-4)

అచట అయోధ్యానగరమునకు వెలుపలగల నంది గ్రామమునందు ఉపవాసాదివ్రతనియమములను పాటించుచు భరతుడు మిగుల దుఃఖములకు లోనైయున్నాడు. ఇచట సీతాదేవి అపహరణకు గుఱియై ఎంతయు పరితపించుచున్నది. ఈ ఇరువురి వ్యథలకై నేను ఇప్పటికే మిక్కిలి పరితాపమునకు లోనైయున్నాను. (ఆత్మీయుల దుఃఖములను తలంచుకొని తామును దుఃఖపడుట మహాపురుషుల లక్షణము.) ఈరెంటికిని తోడుగా ఇప్పుడు వసంతుడు నన్ను మిగుల పీడించుచున్నట్లున్నాడు. (5)

మనస్సు వ్యాకులమైయున్నవానిని ఏదియును రంజింపజేయలేదు. వానికి దేనియందును ఆసక్తియుండదు. కాని చిత్రవిచిత్రములైన వనములతో, పలువిధములైన రంగురంగుల పూవులతో విరాజిల్లుచు, చల్లని జలములతో మనోహరముగానున్న ఈ పంపాసరస్సు మాత్రము నేను ఇంతగా శోకార్తుడనైయున్నప్పటికిని నన్ను ఆకర్షించుచున్నది. (6) పరిసరములలో కొండచిలువలు మొదలగు మహాసర్పములును, అడవిమృగములును, పక్షులును సంచరించుచున్నప్పటికిని, ఈ సరోవరము కమలములతో, కలువలతో నిండి యుండుటచే మిక్కిలి దర్శనీయముగా నున్నది. (7) ఇదిగో! ఇచటి పచ్చికబయళ్లన్నియును నెమలికంఠమువన్నెలు (నీలము పీతము కలిసిన వన్నెలు) కలిగియున్నవి. వృక్షములనుండి రాలిన పలువన్నెల పూవులతోగూడి ఈ ప్రదేశము రత్నకంబళి పఱచినట్లు శోభిల్లుచున్నది. (8)

ఇచటి చెట్లన్నియును చక్కగా పుష్పించియున్నవి. అందువలన వాటి కొమ్మలన్నియును పూలబరువుతో వంగియున్నవి. పుష్పములతోనిండియున్న లతలు పూర్తిగా వాటికి చుట్టు (అల్లు) కొనియుండుటచే అవి వాటిని కౌగిలించుకొనినట్లు ఒప్పుచున్నవి. (9) ఓ లక్ష్మణా! ఈ వసంతఋతువులో వృక్షము లన్నియును బాగుగా పూవులతో, పండ్లతో నిండారియున్నవి. అంతేగాక వీటిమీదుగా వీచెడి పిల్లగాలులు సువాసనలతోగూడి మిగుల హాయినిగొలుపుచు నాలో సీతాదర్శనకాంక్షను రేకెత్తించుచున్నవి. (10) ఓ సౌమిత్రీ! పూవులతో కలకలలాడుచున్న ఈ వనములశోభలను తిలకింపుము. మేఘములు జలములనువలె ఇవి పుష్పములను వర్షించుచున్నవి. (11) ఓ సౌమిత్రీ! వనములయందలి వివిధములగు వృక్షములు పెనుగాలులకు బాగుగా కదలుచు రమ్యములైన శిలలపై పుష్పములను రాల్చుచు భూమిని కప్పివేయుచున్నవి. నేలపైరాలిపడియున్న పూవులతోడను, రాలుచున్న పుష్పములతోడను, చెట్లమీదనేయున్న కుసుమముల తోడను వాయువులు క్రీడించుచున్నట్లు కనబడుచున్న ఆ దృశ్యమును గాంచుము. (12-13)

పూలతోనిండియున్నవివిధములగువృక్షశాఖలనుకదల్చుచు వాయువులు వేగముగా వీచుచున్నవి. కొమ్మల కదలికలతో తమతమస్థానములనుండి(పూవులనుండి)లేచినతుమ్మెదలు తమ ఝంకారములద్వారా ఆ గాలుల గానములతో శ్రుతి కలుపుచున్నవి. (14) పెద్దపెద్ద గాలులకు చెట్లు ఊగుచు అవి నృత్యము చేయుచున్నవా? అనునట్లు ఒప్పుచున్నవి. ఈ దృశ్యము పర్వతగుహలనుండి పలువిధములుగా ధ్వనించుచు బయటికివచ్చిన వాయువులు మత్తకోకిలల పంచమస్వర వాద్యములతోగూడి ఆ వృక్షములకు నృత్యములో శిక్షణ ఇచ్చుచున్నవా? అనునట్లు కనబడుచున్నవి. (15)

మిక్కిలి బలముగా వీచుచున్న గాలులకు నలుదిక్కుల యందుగల వృక్షములన్నియును ఎంతయు ఊగిపోవుచున్నవి. అప్పుడు ఆ చెట్లకొమ్మలచివరిభాగములు పరస్పరము కలిసిపోగా అవి ఒక మాలగా కూర్చబడినట్లు ఉన్నవి. (16)

మలయపర్వతమునందలి చందనవృక్షములమీదుగా వీచెడి చల్లనిగాలులు సువాసనలను మోసికొనివచ్చుచు సుఖసంస్పర్శతో హాయిని గూర్చుచున్నవి. అవి మన బడలికలను పోగొట్టుచున్నవి. (17) పూదేనెల వాసనలతో గుబాళించుచున్న వనముల యందలి వృక్షములు గాలులకు కంపించుచున్నవై తుమ్మెదల ఝంకారములతో గొంతుకలుపుచు నృత్యములు చేయుచున్నట్లున్నవి. (18) కనువిందుగావించుచున్న కొండచరియలయందలి మహావృక్షములు ఇచట కొల్లలుగా గలవు. అవియన్నియును పూవులతోనిండి, అత్యున్నతములైన శిఖరములను తాకుచు మనోహరముగా అలరారుచున్నవి. మహోన్నతములైన శిఖరములు, వృక్షములు కలసిమెలసి యుండుటచే ఇచటి పర్వతములు పుష్పరాసులవలె మనోజ్ఞముగానున్నవి. (19)

ఇందలి వృక్షముల అగ్రభాగములు పుష్పములచే కప్పబడి, గాలులతాకిడికి అటునిటు ఊగుచున్నవి. తుమ్మెదలే శిరోభూషణములుగాగల ఆ పాదపములు భ్రమర ఝంకారములతో శ్రుతిగలిపి, నృత్యములు చేయు చున్నట్లున్నవి. (20) ఓ లక్ష్మణా! ఇందు అంతటను వ్యాపించి విరబూసియున్న పచ్చగన్నేరు చెట్లను చూడుము. ఇవి పట్టు పీతాంబరములను, బంగారు నగలను ధరించిన మానవులవలె ఒప్పుచు మనోజ్ఞముగా ఉన్నవి. (21)

వివిధములగు పక్షులయొక్క కలరవములతో (మధురధ్వనులతో) విరాజిల్లుచున్న ఈ వసంత ఋతువు సీతాదేవి విరహమునకు లోనైన నా శోకమును అధిక మొనర్చుచున్నది. (22) సీతాదేవి ఎడబాటుచే శోకమున మునింగియున్న నన్ను మన్మథుడు ఇంకను తీవ్రముగా తపింపజేయుచున్నాడు. దీనికితోడుగా సంతోషముతో మత్తిల్లియున్న కోకిల తన పంచమస్వరాలాపనతో ఆహ్వానించుచు నన్ను గేలి చేయుచున్నదా? అనునట్లు ఒప్పుచున్నది. (23) ఓ లక్ష్మణా! వనమునందలి రమ్యమైన ఈ సెలయేటినందుగల జలకుక్కుటము (నీరుకోడి) ఆనందముతో కూయుచు విరహాబాధకు లోనైయున్న నన్ను ఎంతయు శోకింపజేయుచున్నది. (24)

లోగడ పంచవటియందలి ఆశ్రమమునందున్నప్పుడు నా ప్రాణప్రియయైన సీతాదేవి ఈ జలకుక్కుట నాదములను విని, తాను ఎంతయు ఆనందించుచుండెడిది. మఱియు ఆమె నన్నును పిలిచి మురిపింపజేసెడిది. (25) ఓ సౌమిత్రీ! చిత్రవిచిత్రములైన పక్షులు వివిధములగు కలరవములను జేయుచు ఈ ప్రదేశమునందున్న వృక్షములమీద, పాదలపైన, తీగెలమీద ఎగురుచున్నవి, చూడుము. (26) ఓ లక్ష్మణా! ఆడుపక్షులు మగపక్షులతోగూడి సుఖానందములను పొందుచున్నవి. ఆగుంపులోని పక్షులన్నియును, పరస్పరము అభినందించుకొనుచున్నవి. అవి గండుతుమ్మెదల ఝంకారములకు ఉద్దీపితములై సంతోషముతో మధురస్వరములను ఆలపించుచున్నవి. (27)

జలకుక్కుటములయొక్క రతికూజితములతోడను, గండుకోయిలయొక్క కలరవములతోడను కలిసి ఈ వృక్షములును ధ్వనిచేయుచున్నట్లు ఉన్నవి. ఇవియన్నియును నాలో కోరికలను రేకెత్తించుచున్నవి. (28)

ఈ వసంతాగ్ని నన్ను దహించివేయునట్లున్నది. అశోకవృక్షముల యొక్క ఎఱ్ఱని పూలగుత్తులే నిప్పుకణికలు, క్రొత్తచిగురుటాకులే అగ్నిజ్వాలలు, తుమ్మెదల ఝంకారములే అగ్నిమంటల చిటపటధ్వనులు. (29)

సీతాదేవియొక్క కనుతెప్పలు (తెప్పలవెంట్రుకలు) అందమైనవి. చూపులు ప్రసన్నములు, కురులు నిగనిగలాడునవి, ఆమెమాటలు మృదుమధురములు. అట్టి సీతను చూడని నా జీవితము నిష్ప్రయోజనము. (30)

ఈ వసంతఋతువునందు వనములన్నియును చక్కని చిగుళ్లతో, పూవులతో, పండ్లతో కనువిందు గావించుచుండును. కోకిలలు తమ మధురస్వరములను నలుదిక్కుల వ్యాపింపజేయుచు వీనులవిందు గావించు చుండును. కనుక నాకు ప్రాణములకంటె మిన్నయైన సీతాదేవికి ఈ వసంతకాలము మిక్కిలి ఇష్టము. (31) సీతావిరహబాధవలన ఏర్పడిన నా శోకాగ్నిని వసంత ఋతువునందలి రమణీయ ప్రకృతి[1]

1) వసంతఋతు రమణీయ ప్రకృతి = చల్లని మలయమారుతములు వీచుట, చిగురుటాకులతో, పుష్పములతో చెట్లు శోభిల్లుచుండుట, కోకిలలు మధురముగా గానముచేయుట, కమలములు వికసించుట, అంతటను సుగంధ పరిమళములు వ్యాపించుట మొదలగునవి విరహజనుల శోకాగ్నిని వృద్ధిచేయును.

ఇనుమడింపజేసినది. అది ఇప్పటికిప్పుడే క్షణములో నన్ను దహించి వేయుచున్నట్లున్నది. (32) నా ప్రియపత్నియైన సీత కనబడకపోవుట, విరహబాధను ఉద్దీపింపజేయు పుష్పఫల సంపన్నములైన ఈ వృక్షాదులను దర్శించుట అనునవి నా మదనతాపమును వృద్ధిచేయుచున్నవి. సీతాదేవి కనబడనందున నా శోకము అధికమగుచున్నది. పైగా స్వేదబిందువులను తొలగించు మలయానిలము ద్వారా ఈ వసంతుడు నన్నింకను వేధించుచున్నాడు. (33-34)

లేడిపిల్లవలె అందమైన చూపులుగల సీతాదేవియొక్క యెడబాటువలన నేను చింతాక్రాంతుడనై ఎంతయు శోకమునకు గుటియైతిని. దానికితోడుగా ఈ చైత్రమాసమునందలి చల్లని పిల్లవాయువులు నన్ను ఇంకను పరితపింపజేయుచున్నవి.(35)

అచ్చటచ్చట మయూరములు పురులువిప్పి నృత్యము చేయుచున్నవి. అప్పుడు గాలికి కదల్పబడిన వాటి పించములు స్ఫటికములు, మణులు పొదిగిన కిటికీలవలె శోభిల్లుచున్నవి. ఈ నెమళ్లు ఆడుమయూరములతో పరివృతములై పారవశ్యమున మునిగియున్నవి. మదనవికారములకు లోనైయున్న నన్ను అవి ఇంకను విరహబాధకు గుటిచేయుచున్నవి. (36-37) ఓ సౌమిత్రీ! ఇటుచూడుము. పర్వతసానువులయందు నృత్యముచేయుచున్న తనభర్తయగు నెమలితోపాటు ఆడునెమలి కామపరవశయై తానును నాట్యము చేయుచున్నది. మగనెమలికూడ మనోహరములైన తనతొక్కలను విప్పుకొని, క్రేంకారములనొనర్చుచు ప్రసన్నముఖముతో, ప్రేమగా తన ప్రియురాలిని అనుసరించుచున్నది. (38-39)

ఈ వనమునందు మయూరముయొక్క ప్రియురాలైన ఆడు నెమలిని ఏ రాక్షసుడును అపహరింపలేదు. అందువలననే అది తనకాంతతోగూడి ఇచటి రమ్యవనములయందు నాట్యము చేయుచున్నది. ఇది నిశ్చయము. పూలతోనిండిన ఈచైత్రమాసమునందు సీత తోడుగా లేకుండ ఇచట నివసించుట నాకు దుస్సహము. (40-41)

ఓ లక్ష్మణా! ఈ మయూరి కామపరవశయై, భర్తను జేరి రమించుచున్నది. పశుపక్ష్యాదులయందును ఈస్త్రీపురుష ప్రకృతుల పరస్పరప్రేమానురాగములను జూడుము. (42)

సీతాదేవిని రాక్షసుడు అపహరించుకొనిపోనిచో ఆ విశాలాక్షియు వీటివలె నాయెడ మిగుల ప్రేమానురాగములతో ప్రవర్తించెడిది. (43)

ఓ లక్ష్మణా! ఇటుచూడుము. ఈ వసంతఋతువునందు వనములలో విరబూసిన చెట్లపుష్పములన్నియును నాకు నిరుపయోగములేయైనవి సుమా! ఈ వృక్షములయొక్క కుసుమములు చక్కగా శోభిల్లుచు మనోహరముగా ఉన్నను నిష్ఫలములైతుమ్మెదలతోగూడనేలపైరాలుచున్నవి.(44-45)

ఈ పక్షుల గుంపులన్నియును హర్షోల్లాసములతో ఒకదానిని మఱియొకటి ఆహ్వానించుచున్నట్లుగా హాయిగా మధురధ్వనులు గావించుచున్నవి. ఆవిధముగా అవి నాలో తీవ్రమైన కోరికలను కల్గించుచున్నవి. (46) నా ప్రేమ పెన్నిధియైన సీతాదేవి ఉన్నచోటగూడ వసంత ఋతువు ఈ విధముగనే ప్రకృతిని పులకింపజేయుచున్నచో ఆమెయు నావలెనే పారవశ్యముతో శోకించుచుండుట తథ్యము. (47) సీతాదేవి ఏకాంతముగానున్న ఆ ప్రదేశమున వసంతఋతువు ప్రవేశించియుండదు (ఇట్లు విజృంభించి యుండదు) ఒకవేళ అక్కడగూడ వసంత శోభలు వెల్లివిరిసినచో నాకు దూరమైయున్న ఆ కమలనేత్ర వాటికి తట్టుకొని అచట ఎట్లుండగలదు?(48)

నా ప్రేమనిధియైన వైదేహియున్నచోటను వసంతుడు విజృంభించియున్నచో అచట పరులకు భయపడుచు బిక్కుబిక్కుమని కాలముగడపుచున్న ఆసుందరాంగి మాత్రము ఏమి చేయగలదు? (49) తామర రేకులవలె విశాలములైన నేత్రములుగల నాప్రియమైన సీత ఎదుటివారితో ముందుగా మృదువుగా మాట్లాడునది. ఆ తరుణి ఇట్టి వసంతవిజృంభణకు లోనైనచో నిశ్చయముగా ఆమె తన జీవితమును చాలించును. 'నా విరహమునకు గుటియైన సీతాసాధ్వి జీవించియుండుట అసంభవము" అను అభిప్రాయము ఇప్పుడు నా హృదయములో క్రమముగా దృఢపడుచున్నది. (50-51)

వాస్తవముగా సీతాదేవి తనప్రేమానురాగములను పూర్తిగా నామీదనే నిలుపుకొనియున్నది. అట్లే నేనును నా ప్రాణముల నన్నింటిని ఆమెపైననే పెట్టుకొనియున్నాను. (52)

పూలవాసనలతో వచ్చుచున్న చల్లని ఈ పిల్లవాయువులు లోకమునకు సుఖస్పర్శను కలిగించుచున్నవి. కాని నా ప్రియమైన సీతనుగూర్చియే చింతించుచున్న నాకు మాత్రము అవి అగ్నితుల్యములై బాధించుచున్నవి. (53)

ఇదివఱలో సీతనాచెంత ఉన్నప్పుడు ఈ చల్లని గాలులు నాకు ఎంతో హాయినిగూర్చుచు వచ్చినవి. కాని ఇప్పుడు ఆమె నాకు తోడుగా లేనందున అవి నా విరహశోకమును వృద్ధిపఱచుచున్నవి. (54) లోగడ సీతాదేవి నాతో గూడియున్నప్పుడు కాకి ఆకాశమున ఎగురుచు 'కావుకావు' మని అఱచుచుండెడిది. అది అశుభసూచకము (సీతాదేవి ఎడబాటును సూచించునది.) ఇప్పుడు ఆకాకియే చెట్టుపై చేరి, హర్షముతో కూయుచున్నది. ఇది శుభసూచకము (త్వరలోనే జానకి నన్ను చేరునని అది తెలుపుచున్నది.) అంతరిక్షమున విహరించుచు అఱచిన ఆ కాకి సీతను అపహరణకు గుటిచేసినది. చెట్టుమీద కూయుచున్న ఈ కాకి నన్ను విశాలాక్షియైన ఆమె కడకు చేర్చనున్నది. (55-56) ఓ లక్ష్మణా! ఈ వనమునందు బాగుగా పుష్పించిన చెట్లకొమ్మలపై

చేరియున్న పక్షులు కామమును వృద్ధిపఱచునట్టి మధురగానములను చేయుచున్నవి. వాటిని ఆలకింపుము.(57)

ఈ భ్రమరము గాలులకు కంపించుచున్న తిలకపుష్పముల గుత్తులను మదనపరవశయైన ప్రియురాలినివలె త్వరత్వరగా చేరుచున్నది. ఈ అశోకవృక్షము భార్యావిరహమునకు గుఱియైయున్న వారిశోకమును మిగుల అధికమొనర్చును. ఇది గాలులకు అటునిటు ఊగుచున్న తన పూలగుత్తుల ప్రభావముతో సీతయెడబాటుతో బాధపడుచున్న నన్ను భయపెట్టుచున్నట్లు ఉన్నది. (58-59) ఓ సౌమిత్రీ! పుష్పగుచ్ఛములతో అలరారుచున్న ఈ మామిడిచెట్లు శృంగారవిలాసగర్వితులై, అంగరాగములతో విలసిల్లుచున్న నరులవలె కనబడుచున్నవి. (60)

పురుషశ్రేష్ఠుడవైన ఓ లక్ష్మణా! పంపాతీరముననున్న చిత్రవిచిత్రములైన వనపంక్తులలో అచ్చటచ్చట విహరించుచున్న కిన్నరులను గమనింపుము. ఈ సరోవరము నందు అంతటను సువాసనలను వెదజల్లుచు బాలసూర్యునివలె తళుకులీనుచున్న ఈ కెందామరలను తిలకింపుము.(61-62)

ఈ పంపాసరోవరమునందలి జలములు మిగుల నిర్మలముగా ఉన్నవి. ఇందలి కమలములు, కలువలు చూడముచ్చట గొల్పుచున్నవి. ఇందు హంసలు, బెగ్గురు పక్షులు విహరించుచున్నవి. ఇందలి కెందామరలశోభలు అపూర్వములు. (63)

ఈ పంపాసరోవర జలములయందంతటను కమలములు అలరారుచున్నవి. అవి బాలసూర్యకాంతులతో తేజరిల్లుచున్నవి. ఆ పద్మకేసరములపై మధుపములు వ్రాలుటచే అవి ఉయ్యాలలూగుచున్నవి. నిజముగా ఈ పంపాశోభలు కమనీయముగానున్నవి. (64) ఈ సరోవరమునందు చక్రవాకపక్షులు విహరించుచున్నవి. దీని పరిసరములయందుగల వనములు చిత్రవిచిత్రములుగా నున్నవి. నిత్యము దాహము తీర్చుకొనుటకై వచ్చెడి గజయూథములతో, లేళ్ల గుంపులతో దీని అందచందములు ఇనుమడించుచున్నవి. (65) వాయువేగప్రభావమున స్వచ్ఛములైన జలతరంగములు పరవళ్లుద్రొక్కుచున్నవి. ఆ అలలతాకిడిచే ఇందలి కమలముల శోభలు కనులపండువుగానున్నవి. (66)

వైదేహి పద్మపత్రములవలె విశాలములైన నేత్రములు గలది. పద్మములనిన సర్వదా ఆమెకు పంచప్రాణములు. అట్టి జానకి కనబడకపోవుటచే నాకు జీవితముమీదనే విరక్తి కలుగుచున్నది. (67) మిక్కిలి మధురముగా సంభాషించునట్టి ఆ శుభాంగి (సీత) ఎంతగా ప్రయత్నించినను అందనంత దూరతీరములకు చేరియున్నది. ఐనను మన్మథుడు నాచే ఆమెను అనుక్షణము స్మరింపజేయుచున్నాడు. అహో! అతడెంతటి కుటిలుడు? (68)

చక్కగా వికసించిన పూలచెట్లతో వసంతుడు తీవ్రముగా నన్ను హింసింపకున్నచో ఇప్పటి మన్మథ తాపమును (విరహ వేదనను) ఏదోయొక విధముగా సహించియుండెడివాడను. (69) సీతాదేవి చెంతనున్నప్పుడు నామనస్సును రంజింపజేసిన ఆ చక్కని దృశ్యములే ఇప్పుడు ఆమె నాప్రక్కన లేనందువలన శోభావిహీనములై కన్పట్టుచున్నవి. (70) ఓ సౌమిత్రీ! ఈ పద్మములమొగ్గలు, రేకులు సీతాదేవియొక్క నేత్రకోశములను (మొగ్గలవంటి నేత్రములను) పోలియున్నందున అవి నా దృష్టిని ఆకర్షించుచున్నవి (వాటిని చూడవలెననెడి ఇచ్ఛ నాలో కలుగుచున్నది.) (71) పద్మకేసరములను స్పృశించుచు, వృక్షముల (చెట్లకొమ్మల) మధ్యనుండి వీచుచున్న ఈ సుగంధ వాయువులు సీతాదేవి నిఃశ్వాసములవలె మనోహరముగా ఉన్నవి. (72)

ఓ సౌమిత్రీ! ఈ పంపాసరస్సుయొక్క దక్షిణ తీరమునగల పర్వత సానువులయందు బాగుగా పుష్పించి యున్న గన్నేరుకొమ్మ ఎంత అందముగా ఉన్నదో చూడుము. (73)

ఈ మహా (ఋశ్యమూక) పర్వతము గైరికాది ధాతువులచే ఒప్పుచున్నది. తీవ్రమైన గాలులకు రేగిన ఇచటి ధూళులు మిక్కిలి విచిత్రముగా కనబడుచున్నవి. (74)

ఓ సౌమిత్రీ! ఈ పర్వతసానువులయందలి మోదుగ వృక్షములు ఆకులులేనివై, ఎఱ్ఱనిపూవులతో వెల్లివిరియుచు రమ్యముగా ఉన్నవి. అందువలన ఈ చరియలు అగ్నిజ్వాలలతో ఒప్పుచున్నవా? యనునట్లున్నవి. (75) ఓ లక్ష్మణా! ఈ పంపాతీరమున పుట్టి పెఱిగి దట్టముగా ఉన్న ఈ వృక్షపరంపరను చూడుము. ఇందలి జాజి, బొడ్డుమల్లెతీగెలు, గన్నేరుచెట్లు చక్కగా పూవులతో నిండియున్నవి. మొగలి, వావిలి చెట్లు, విరజాజి, పూవులగురివెంద తీగెలు, మల్లె పొదలు బాగుగా పుష్పించి, అంతటను సువాసనలు వెదజల్లుచున్నవి. చిరిబిల్వములు, ఇప్పచెట్లు, అశోకవృక్షములు, పొగడచెట్లు, సంపెంగ, ఎఱ్ఱగోరంటపొదలు, నాగవృక్షములు చక్కగా విరబూసియున్నవి. (76-78)

కడిమిచెట్లు, ఉలిమిరిచెట్లు, ఖర్జూర వృక్షములు, బారంగి (పద్మక) వృక్షములు, నీలాశోకములు పూలతో నిండి అందములనొలుకుచున్నవి. లొద్దుగుచెట్లు, సింహకేసరములు, సుగంధిచెట్లు, ఊడుగుచెట్లు, పచ్చపూలగోరింటచెట్లు, పూర్ణక వృక్షములు, పారిజాత వృక్షములు, మామిడిచెట్లు, కలిగొట్టుచెట్లు, ఎఱ్ఱకాంచన వృక్షములు, నారింజచెట్లు, మద్దిచెట్లు బాగుగా విరబూసి మనోహరముగా ఉన్నవి. (79-81)

ముదురు పచ్చమొగలి చెట్లు, విరిగిచెట్లు, దిరిసెనచెట్లు, ఇరుగుడుచెట్లు, ధవవృక్షములు, బూరుగు చెట్లు, మోదుగచెట్లు,

ఎఱ్ఱగోరంటచెట్లు, నెమ్మిచెట్లు, కానుగచెట్లు, చందనవృక్షములు, స్పందనవృక్షములు, ఇంకను తదితర వృక్షములు మిక్కిలి కుసుమశోభితములై విరాజిల్లుచున్నవి. అవి పూదేనెలను స్రవించుచు, పరిమళములను వెదజల్లుచున్నవి. బాగుగా పుష్పించిన లతలు వాటికి చక్కగా అల్లుకొని యున్నవి. లక్ష్మణా! ఈ పంపాతీరమున అందములనొలుకుచున్న ఈ వృక్షములనన్నింటిని ఒక్క మాఱు తిలకింపుము. (82-83)

తీవ్రమైన గాలులకు ఈ చెట్ల కొమ్మలన్నియును మిక్కిలి కంపించుచు మన చేతులకు అందునంత క్రిందికి వంగుచున్నవి. వాటికి చుట్టుకొనియున్న తీగెలుగూడ కామపరవశలైన స్త్రీలు పురుషులనువలె వాటిని అనుసరించుచున్నవి. (84) వాయువు ఒకవృక్షమునుండి మఱియొక వృక్షమునకును, ఒక పర్వతమునుండి మఱియొక పర్వతమునకును, ఒక వనమునుండి వేఱొక వనమునకును వీచుచు అనేక ఫలరసములను ఆస్వాదించుచు ఆనందించుచున్నట్లు ఉన్నది. (85)

ఈ వనములయందలి కొన్ని చెట్లు బాగుగా వికసించిన పూవులతో నిండి పూదేనెలను స్రవించుచు సువాసనలను అంతటను వ్యాపింపజేయుచున్నవి. మఱికొన్ని వృక్షములు మొగ్గలుదొడిగి శ్యామవర్ణముతో (తొడిమరంగుతో) విరాజిల్లుచున్నవి. (86) 'ఈ పూవులు మనోహరముగా ఉన్నవి, ఇవి కమ్మగానున్నవి, ఇవి బాగుగా వికసించియున్నవి' - అని భావించుచు తుమ్మెదలు ప్రేమానురాగములతో వేర్వేఱు పుష్పములపై ఆసక్తములగుచు మురిసిపోవుచున్నవి. భ్రమరములు పంపాతీరమునందలి వృక్షములపైగల పూవులమీద వ్రాలి, అందలి మధువులను గ్రోలి, అంతటితో తృప్తిపడక ఇతర పుష్పములయందు తేనెలు సమృద్ధిగానుండుటచూచి, మధులాలసతో వాటికడకు పరుగెత్తుచున్నవి. (87-88)

అతిసుకుమారములైన కుసుమములు సహజముగా రాలి, ఈ నేలపై అంతటను వ్యాపించియున్నవి. ఆ విధముగా ఈ ప్రదేశము ఆస్తరణలు పఱచినట్లు ఒప్పుచు శయనించుటకు సుఖావహమైయున్నది. (89) స్వయముగా రాలిన రంగురంగుల పూవులతో ఈ కొండచటియలన్నియును పసుపు, ఎఱుపు మున్నగు పలువన్నెల తివాచీలు పఱచినట్లుగా ఉన్నవి. (90)

ఓ సౌమిత్రీ! వసంతఋతువునందు చెట్లన్నియును పుష్పభరితములైయున్న తీరును తిలకింపుము. ఈ చైత్రమాసమునందు వృక్షములు పోటీపడి పుష్పించినట్లున్నవి. పూలకిరీటమును ధరించిన కొమ్మలుగల వృక్షములు మిగుల శోభిల్లుచు, 'పుష్పించుటలో మీకు శక్తియున్నచో మాతో పోటీకిరండు' అని భ్రమరనాదములద్వారా పరస్పరము ఆహ్వానించుకొనుచున్నట్లున్నవి. (91-92)

ఈ కన్నెలేడిపిట్ట పవిత్రములైన పంపాజలములలో మునిగి తన కాంతతో జలక్రీడలాడుచు నాలో కోరికలను రేకెత్తించుచున్నట్లున్నది. (93) ఈ పంపాసరోవరరూపము మిగుల రమణీయమైనది. దీని పవిత్రసౌందర్యాదిగుణములు జగద్విఖ్యాతములు, మనోహరములు. ఈ విధముగా రూపవైభవము చేతను, గుణసంపద కారణమునను ఇది మందాకినిని తలపింప జేయుచున్నది. (94) ఓ రఘువరా! లక్ష్మణా! సీతాసాధ్వి మనకు ఇక్కడ కనబడినచో ఆమెతోగూడి మనము ఈ ప్రదేశమునందే నివసింతము. అట్టి స్థితిలో ఇంద్రవైభవములనుగాని, అయోధ్యానగరనివాసమును గాని నేను కోరనేకోరను. ఇంతగా రమణీయములైన ఈ పచ్చికబయళ్లపై ఆమెతో గూడి విహరించుట తటస్థించినచో అప్పుడు నాకు ఎట్టి చింతయును ఉండదు. ఇంద్రవైభవాది ఇతరవిషయములను గూర్చి ఎట్టి ధ్యాసయు ఉండదు.(95-96) వివిధములగు మనోహరమైన రంగురంగుల పూవులతో అలరారుచున్న ఈ వనవృక్షములు భార్యావిరహితుడనైయున్న నన్ను మోహపరవశుని జేయుచున్నవి. (97)

ఓ సౌమిత్రీ! ఒక పర్యాయము ఈ పంపాసరస్సును తిలకింపుము. ఇందలి చల్లని జలములు రుచికరములు. అంతటను వ్యాపించియున్న పద్మములు మనోహరములు, చక్రవాకముల యొక్క కదలికలు, కన్నెలేడి పిట్టల క్రీడలు, నీటికోళ్లసంచారములు, క్రౌంచపక్షులవిహారములు ఎంతయు ఆహ్లాదకరములు. దీని తీరమునందు అడవివరాహములు, పలువిధములగు మృగములు సంచరించుచున్నవి. పక్షుల కలకలారావములతో ఈ పంపాసరస్సు అత్యంత శోభాయమానముగానున్నది. (98-99) సంతోషముతో కేరింతలు కొట్టుచున్న వివిధములగు పక్షులు, కమలనేత్రయు, ఇందువదనయు, లావణ్యవతియు, నాప్రేమపెన్నిధియు ఐన సీతాదేవిని తలచుకొనుచున్న నాలో, విరహతాపమును పెంచుచున్నవి. (100)

ఓ లక్ష్మణా! ఇటు చూడుము చిత్రవిచిత్రములుగానున్న ఈ కొండచరియలయందు మగజింకలు ఆడులేళ్లతోగూడి క్రీడించుచున్నవి. అవి హరిణలోచనయైన సీతాదేవికై పరితపించుచున్న నాలో విరహబాధను ఇంకను అధికమొనర్చుచున్నవి. (101) కనువిందుగావించుచున్న ఈ పర్వతసానువునందు అక్కడక్కడ పారవశ్యముతో సంచరించుచున్న పక్షులు, మృగములు నా చిత్తమును ఇంకను కలవరపాటునకు గుఱిచేయుచున్నట్లున్నవి. నాప్రాణప్రియయైన సీత కనబడినచో నాకు మనశ్శాంతి లభించును.(102-103)

తమ్ముడా! లక్ష్మణా! ఈ పంపాతీరమున వీచుచున్న గాలులు ఎంతో హాయిగానున్నవి. ఇప్పుడు సుందరాంగియైన సీత

నాతోగూడి విహరించినచో మాత్రమే నాప్రాణములు మిగులును. ఈ పంపాతీరముల యందలి వనములలో వీచుచున్న నిర్మలవాయువులు కమలముల సువాసనను, చెంగల్వల పరిమళములను వెదజల్లుచున్నవి. వీటిని సేవించుచు విహరించెడి దంపతులశోకములను ఇవి తొలగించును. నిజముగా వారే ధన్యులు. (104-105) కమలదళములవంటి కన్నులు గలదియు, నా ప్రేమపెన్నిధియు ఐన ఆ జానకికి నేనని పంచప్రాణములు. ఆ సాధ్వి నాకొఱకై జీవించును. అట్టి సీతాదేవి ఈ నడిమి వయసులో (నిండుజవ్వనమున) నావిరహమునకు గుఱియై తనప్రాణములను ఎట్లు నిలుపుకొనగలుగుచున్నదో గదా? (106)

సీతాదేవితండ్రియైన జనకమహారాజు, సమస్తధర్మములను బాగుగా ఎఱిగినవాడు, సత్యసంధుడు, ఆ మహానుభావుడు నిండుసభలో మా ఇద్దఱిక్షేమసమాచారములను అడిగినప్పుడు (జానకినిగూర్చి) ఆయనకు నేనేమని చెప్పను? (107) తండ్రి ఆజ్ఞను అనుసరించి, నేను వనములకు బయలు దేఱితిని. పతివ్రతాధర్మమును పాటించి, సీత మందభాగ్యుడనైన నావెంట వనవాసమునకు వచ్చినది. ఆసాధ్వి ఇప్పుడు ఎక్కడనున్నదో యేమో? (108) ఓ లక్ష్మణా! రాజ్యభ్రష్టుడనై, అకారణముగా మాతాపితృసేవలకు దూరమగుచున్నందులకు వికల మనస్కుడనైయున్న నన్ను వీడక నాతో ఆమె వనములకు వచ్చినది. అట్టి సాధ్వియెడబాటునకు గుఱియైనందున దీనుడనైయున్న నేను ఇంక ఎట్లు జీవించియుండగలను?(109)

సీతాదేవియొక్క కనుఱెప్పలు సుందరమైనవి, నేత్రములు మనోహరములు, ఆమె ముఖము సువాసనాశోభితము, ఎట్టి దోషములునులేక చక్కని ఆకృతి కలిగియున్నట్టిది. అట్టి మనోజ్ఞమైన (సీతా) వదనము కనబడనందున (ఆ ముఖ దర్శనములేక) నా మనస్సు కలతచెందుచున్నది. (110)

ఓ సౌమిత్రీ! సీతాదేవి ఎల్లప్పుడును చిఱునవ్వు చిందించుచు మధురముగా మాట్లాడుచుండును. ఆమె పలుకులు ఉదాత్తములు, హితకరములు. నిరుపమానములైన ఆమెవచనములు మఱల వినెడి భాగ్యము ఎప్పుడు కల్గునోగదా? (111) సీతాసాధ్వి వనవాసమున పెక్కు దుఃఖములను ఎదుర్కొనుచు వచ్చినది. ఐనప్పటికిని నేను ఎప్పుడైనను మానసిక వేదనకు గుఱియైనచో దానిని గమనించి, ఆమె తన దుఃఖమును ఏమాత్రమును బయల్పడనీయక, నా దుఃఖమును తొలగించుటకై మధురముగా మాట్లాడు చుండెడిది. ఓ రాజకుమారా! లక్ష్మణా! అయోధ్యకు వెళ్లినప్పుడు, సుతిమెత్తని మనస్సుగల కౌసల్యామాత 'నా అనుంగు కోడలు సీతాదేవి ఎక్కడ?' అని నన్ను అడుగును. అప్పుడు ఆమెతో నేను ఏమని చెప్పను? (112-113) ఓ లక్ష్మణా! ఆ జానకి లేకుండ నేను జీవించియుండుట దుర్లభము. కనుక నీవు ఒక్కడవే అయోధ్యకు వెళ్లి, భరతుని కలిసికొనుము. అతని సోదరప్రేమ సాటిలేనిది". (114)

ఈ విధముగా ఏమియుతోచని స్థితిలో మహాత్ముడగు శ్రీరాముడు మిగుల విలపించుచుండగా సోదరుడగు లక్ష్మణుడు యుక్తియుక్తముగా ఆయనతో ఇట్లు నుడివెను. (115)

"ఓ పురుషోత్తమా! రామా! ధైర్యమును వహింపుము. దుఃఖింపకుము. నీకు మేలు కలుగును (మావదినె సీతాదేవి తప్పక కనబడును.) నీవంటిధీరులు నిరుత్సాహమునకు గుఱికారు (గుఱికారాదు) అన్నా! 'ఆత్మీయుల యెడబాటువలన దుఃఖము కలుగుట లోకసహజము. ఎవ్వరును (ఎంతటి వివేకవంతులును) దానికి అతీతులు కారు. వత్తి నీటిలో తడిసినను నూనెలో మునిగియుండుటవలన అది జ్వలించుచునే యుండును. కనుక ఈ విషయమును మనస్సులో ఉంచుకొని ఆత్మీయులయెడ (వదినెగారియెడ) వ్యామోహమును వీడుము. (116-117)

ఓ శ్రీరామా! రావణుడు పాతాళలోకమునకు గాని, అంతకంటెను దూరమునకుగాని వెళ్ళినను, ఎట్టిపరిస్థితులలోను మనచేతిలో వానికి చావు తప్పదు. మొదట పాపాత్ముడైన ఆరాక్షసుని (రావణుని) ఉనికి తెలియనిమ్ము (తెలిసికొందము) పిమ్మట సీతాదేవిని మనకు అప్పగించినచో అతడు బ్రతికిబయటపడును. లేనిచో అతనిప్రాణములు మిగులవు. ఒకవేళ అతడు సీతాదేవితో సహా అదితిగర్భములో దాగికొన్నను, వైదేహిని అప్పగింపనిచో అక్కడగూడ అతనిని బ్రతుకనీయను (హతమార్చెదను). (118-120)

ఓ పూజ్యుడా! ముందు ఈ దైన్యమును వీడుము. ధైర్యమును వహింపుము. అది మనకు ప్రయోజనకారి. చేసిన ప్రయత్నము విఫలమైనను, వస్తువులను, సంపదలను కోల్పోయినను మఱల పూనిక వహించి ప్రయత్నింపనిచో అభీష్టము నెఱవేఱదు. (121) ఓ ఆర్యా! ఉత్సాహమే నిజమైన బలము. దానికిమించిన బలములేదు. ఉత్సాహము గలవానికి ఈ లోకములో అసాధ్యమైనది లేదు. ఉత్సాహవంతులైనవారు ఎట్టి కష్టకార్యములయందైనను వెనుకకు తగ్గరు. కనుక పూనిక వహించి (పట్టుబట్టి) ముందునకు సాగినచో సీతాదేవి (మనకు) తప్పక లభించును. (122-123) అన్నా! నీవు మిగుల ధైర్యశాలివి. మనోనిగ్రహముగలవాడవు. కనుక కాముకునివలె వ్యవహరింపకుము. శోకమును పాఱద్రోలుము. నీ మహత్త్వమునుగూర్చి నీవు తెలియకున్నావు. (నీ ఔన్నత్యమును నీవు విస్మరించుచున్నావు.)" (124)

శోకమున మునింగియున్న శ్రీరామునకు లక్ష్మణుడు ఇట్లు ధైర్యోత్సాహములను నూటిపోయగా ఆయన తన శోకమోహములను విడనాడి కార్యోన్ముఖుడు అయ్యెను.(125)

సాటిలేని పరాక్రమశాలియైన శ్రీరాముడు మనస్సును దిటవుచేసికొనినవాడై, తీరములయందు గాలులకు ఊగుచు మనోహరముగానున్న చెట్లతో కనువిందు గావించుచున్న పంపాసరస్సును అధిగమించెను. (126) మహాత్ముడైన శ్రీరాముడు లక్ష్మణునితోగూడి సమస్తవనములను, సెలయేళ్లను, పర్వతగుహలను పరికించిచూచుచు సీతాదేవికై వెదకెను. ఎచ్చటను ఆమె కనబడకపోవుటచే మిగుల దుఃఖితుడై ఆతురతతో ముందునకుసాగెను. (127) లక్ష్మణుడు మదపుటేనుగువలె దుర్గమ వనప్రదేశముల యందును నిర్భయముగా సంచరించుచుండు వాడు, శ్రీరామునియందు నిశ్చలమైనప్రేమ (భక్తిశ్రద్ధలు) గలవాడు, మిక్కిలిధైర్యశాలి, ప్రకృతి సౌందర్యమును పట్టించుకొనక శ్రీరామునిసేవలయందు అప్రమత్తుడై (ఏమఱుపాటులేనివాడై) యున్నవాడు. అట్టి సౌమిత్రి వనగమనమును కొనసాగించుచున్న రాఘవునకు రాజనీతిని జ్ఞప్తికిదెచ్చుచు, ఆయనయొక్క బలపరాక్రమములను గుర్తుచేయుచు ఆ సీతాపతిదుఃఖమును దూరముచేసెను.(128)

వానరములకు ప్రభువు, బలశాలియు, వాలికి భయపడి ఋశ్యమూకపర్వతసమీపమున మసలుచుండువాడు ఐన సుగ్రీవుడు ఒకానొకప్పుడు పంపాసరోవరపరిసరములలో తిరుగుచుండగా అద్భుత రూపవైభవములుగల రామలక్ష్మణులను జూచెను. ఆ ఇరువురును వాలిపంపగా వచ్చినవారేమో? అని అతడు మిగుల భయపడి నిశ్చేష్టుడాయెను. (129) ఏనుగువలె గంభీరముగా నడచువాడును, మిక్కిలి ప్రతిభాశాలియు, వానరుడును ఐన ఆ సుగ్రీవుడు ఎక్కువసేపు ఆప్రదేశమునందే తిరుగాడుచున్న రామలక్ష్మణులను జూచి, మిగుల భయముతో వణకిపోవుచు చింతాక్రాంతుడై, మిక్కిలి విచారగ్రస్తుడయ్యెను. (130)

ఆప్రాంతమంతయును మతంగాశ్రమప్రదేశమే. అది పరమపవిత్రమైనది, సుఖప్రదమైనది. మునిశాపగ్రస్తుడైన వాలి అందు ప్రవేశింపజాలడు. కనుక ఇతరవానరములు అన్నియును ఆ ఆశ్రమమును ఆశ్రయించి ఆ వనమును స్థిరనివాసము చేసికొనెను. ఆ వానరములు మహాపరాక్రమ శాలురైన రామలక్ష్మణులను జూచి భయపడి ఆ ఆశ్రమములోనికి పరుగెత్తెను. (131)

* * *

2. రెండవసర్గము

రామలక్ష్మణులను జూచిన సుగ్రీవుడు, వారు వాలి పంపగా వచ్చినవారేమో? అని శంకించి భయపడుట - హనుమంతుడు అతనికి ధైర్యము గొల్పుట, పిమ్మట రామలక్ష్మణులనుగూర్చి తెలిసికొనివచ్చుటకు సుగ్రీవుడు హనుమంతుని పంపుట

చక్కని రూపములుగలవారును, శ్రేష్ఠములైన ఆయుధములను ధరించియున్నవారును, వీరులును ఐన ఆ రామలక్ష్మణులను జూచి, సుగ్రీవుడు (వారు వాలి పక్షమువారు కావచ్చునని భావించి) శంకించెను. (1) అంతట ఆ వానరశ్రేష్ఠుడు మిగుల భీతిల్లినవాడై నలుదెసలను పరికించి చూచుచు ఒకచోట నిలకడలేక అటునిటు తిరుగసాగెను.(2)

రామలక్ష్మణులను జూచుచు మిక్కిలి భయమునకు లోనైన ఆ కపిరాజుమనస్సునకు ఏమియు తోచనిస్థితి పట్టెను. అప్పుడతడు మిగుల దుఃఖాక్రాంతుడయ్యెను. (3) రాజధర్మములను బాగుగా ఎఱింగిన సుగ్రీవుడు ఎంతయును భయకంపితుడై కొంతతడవు ఆలోచించెను. పిమ్మట తనసహచరులైన వానరు లందఱితోగూడి తనయొక్క, శత్రువులయొక్క బలాబలములను గూర్చి సాకల్యముగా చర్చించెను. వానరరాజైన ఆ సుగ్రీవుడు రామలక్ష్మణులను చూచుచు మిగుల ఆందోళన చెందినవాడై, తన మంత్రులతో వారినిగూర్చి ఇట్లు ప్రస్తావించెను. (4-5)

"ఓ సహచరులారా! అడుగిడరాని ఈ దట్టమైన అడవిలో సంచరించుచు ఇక్కడికి వచ్చిన వీరు ఎవరో కారు. వల్కలములను ధరించియున్నను నిజముగా (వీరు) వాలిపంపగా వచ్చిన గూఢచారులే." (6)

అంతట సుగ్రీవునిమంత్రులు ఉత్తమధనుర్ధారులైన ఆ రామలక్ష్మణులను జూచి భయముతో ఆ గిరిశిఖరము నుండి మఱియొక ఉన్నతమైన గిరిశిఖరమునకు పరుగులుదీసిరి. (7) అట్లు నలుదిక్కులకును పరుగులు దీసిన ఆ వానరప్రముఖులు వెంటనే ఒకచోట గుమిగూడిరి. పిమ్మట వారు తమరాజైన సుగ్రీవునిచుట్టునుజేరి, ఆయనకు సమీపమున నిలిచిరి. ఆవిధముగా వానరులందఱును తమబలముతో పర్వతశిఖరములను కంపింపజేయుచు ఒక కొండనుండి మఱియొక కొండకు ఎగురుచు, ఒకచోట చేరి, ఒంటరిగానున్న సుగ్రీవుని యొద్దకు వచ్చిరి. (8-9)

అనంతరము మహాబలశాలులైన వానరులందఱును గంతులు వేయుచు బాగుగా పుష్పించియున్న వనవృక్షములను

విజిచివేసిరి. ఆ మహాగిరియందు అంతటను ఆవిధముగా ఎగురుచున్న వానరులు మృగములను, అడవిపిల్లులను, పెద్ద పులులు మొదలగు జంతువులను భయపెట్టుచు వెళ్లిరి.(10-11)

పిమ్మట ఆ ఋశ్యమూక పర్వతమును ఆశ్రయించుకొని యున్న సుగ్రీవుని మంత్రులు సుగ్రీవుని కలిసికొని, అంజలి ఘటించి నిలబడిరి. (12) పిమ్మట వాలివలన హానిని శంకించి భయగ్రస్తుడైయున్న సుగ్రీవునితో మాటనేర్పరియైన హనుమంతుడు ఇట్లు నుడివెను. (13)

"ఓ వానరులారా! మీరందఱును వాలివలన ప్రమాదము కలుగుననెడి ఈ పిచ్చిభయమును వీడుడు. ఏలనన ఈ మలయ (ఋశ్యమూక) పర్వతమునకు వాలి రాజాలడు. కనుక ఇచట మనకు వాలిభయములేదు. (14) ఓ వానరశ్రేష్ఠా! నీవు వాలిభయముతో ఆందోళనకులోనై పరుగులుదీయుచు (రక్షణకై) ఇచటికి వచ్చితివి. కాని భయంకరస్వరూపుడును, క్రూరకర్ముడును ఐనవాలి (మునిశాపకారణముగా)[1] ఈ ప్రదేశమునకు రాలేడు. ఓ సౌమ్యా! నీ అన్న నీ భార్యను అపహరించిన క్రూరకర్ముడు. ఆ దుష్టాత్మునకు నీవు భయపడుచుంటివి. కాని ఇది నీకు సురక్షిత ప్రదేశము. ఇచట నీకు వాలివలన ఎట్టి ప్రమాదమూ కలుగదు. (15-16) ఓప్రభూ! వానరులకు రాజువయ్యును సామాన్యవానరుని వలె నీవు చంచలత్వమునే ప్రకటించుచున్నావు. ఇది మిగుల ఆశ్చర్యకరము. భయకారణముగా బాగుగా ఆలోచింపవలసిన విషయమునందుగూడ నీబుద్ధిని స్థిరముగా నిలుపుటలేదు.(17)

నీ బుద్ధిని, విజ్ఞానమును,[2] ఇంగితమును ఉపయోగించి, ఇతరుల వ్యవహారమునుబట్టి వారిస్వభావమును గుర్తించి, యుక్తమెఱిగి, ఆచరింపుము. బుద్ధికి పనిజెప్పని (ప్రతిభామూర్తి కాని) రాజు ప్రజలను పరిపాలింపజాలడు. (18)

సుగ్రీవుడు హనుమంతునియొక్క చక్కని (అనువైన) సూచనలు వినెను. పిమ్మట అతడు వాటికంటెను మేలైన వచనములను ఆ మారుతితో పల్కెను. (19)

"ఓ వాయుసుతా! మనకు కనబడుచున్న ఆ ఇరువురును ఆజానుబాహువులు, ధనుర్బాణములను, ఖడ్గములను ధరించియున్నారు, ఇంద్రునివలె పరాక్రమశాలురు, అట్టి వారిని చూచినప్పుడు ఎవరికి భయము కలుగదు? (20) ఈ పురుషోత్తములు ఇద్దఱును వాలి పంపగా వచ్చినవారేయని నా అభిప్రాయము. రాజునకు పెక్కుమంది మిత్రులుందురు. ఈ విషయమున ఎవ్వరినీ నమ్మరాదు సుమా! (వాలి ఈ కొండమీదికి రాలేకపోవచ్చును. అతని మిత్రులు రావచ్చునుగదా!) (21)

శత్రువులు మాఱువేషములలో వచ్చినప్పుడు వారినిగూర్చి లోతుగా విచారింపవలెను. విశ్వసింపదగనివారు (శత్రువులు) నమ్మినవారి బలహీనతలను తెలిసికొని, వారిని దెబ్బతీయుదురు. (నమ్మించి దెబ్బతీయుట శత్రువుల లక్షణము.) (22) వాలి సర్వకార్యములను నిర్వహించుటలో మిగుల కుశలుడు. రాజులు పెక్కు వంచనోపాయములద్వారా శత్రువులను హతమార్చెదరు. కావున అట్టి వారిని గూర్చి సామాన్యమానవులవేషములను ధరించి (గూఢచర్యముద్వారా) లోతుగా తెలిసికొనవలెను. (23)

ఓ మారుతీ! నీవు సామాన్యమానవునిరూపములో వారి కడకు వెళ్లుము. వారి రూపములు, సంభాషణలు, చేష్టలు మున్నగువానిని బట్టి వారినిగూర్చి వారి సౌమ్య - అసౌమ్య లక్షణములను గుఱించి తెలిసికొనుము. వారు మనయెడ సంతుష్టులైయున్నచో (మనకు అనుకూలురుగా కన్పించినచో) వారిని ప్రశంసలతో ముంచెత్తుచు, పదేపదే చేష్టలతో తృప్తిపఱచుచు వారివిశ్వాసమును చూఱగొని వారి నిజమైన ఆంతర్యములను ఎఱుంగుము. (24-25) ఓ వానరోత్తమా! నీవు నాకు ఎదురుగా (కనబడునట్లుగా) ఉండి, వారు ధనుర్ధారులై ఈ వనమున ప్రవేశించుటకుగల కారణమును అడుగుము. వారు నిర్మలమైన (కుటిలత్వములేని) మనస్సులు కలవారుగా అనిపించినను వారి మాటల తీరునుబట్టియు, ముఖముల కవళికలను అనుసరించియు వారు సజ్జనులౌనా? కారా? తెలిసికొనుము." (26-27)

వానరరాజైన సుగ్రీవుడు ఇట్లు ఆదేశించిన పిమ్మట మారుతి రామలక్ష్మణులకడకు వెళ్లుటకై నిశ్చయించు కొనెను. ఎదిరింప శక్యముగానివాడు, రాజనీతి కుశలుడు ఐన సుగ్రీవునిమాటలను గౌరవించి, మహాత్ముడైన హనుమంతుడు అందులకు 'సరే' యనెను. పిమ్మట అతడు మిగుల పరాక్రమశాలులైన రామలక్ష్మణుల యొద్దకు బయలుదేఱెను. (28-29)

---

1) కిష్కింధకు సమీపమునగల ఒక పర్వతము పేరు ఋశ్యమూకము. దీనిపై మతంగమహర్షి తపస్సు చేసికొనుచుండెడివాడు. వాలి దుందుభియను రాక్షసుని చంపి అతని శరీరమును ఎగురవేయగా ఆ రక్తము వచ్చి, మతంగమహర్షిపైబడెను. అందులకు కుపితుడై ఆ మహాముని " వాలి ఈ పర్వతముపై అడుగుపెట్టినచో మృతుడగుగాక" అని అతనిని శపించెను. కనుక వాలి ఆ కొండమీదికి రాజాలడు. అందువలననే వాలికి భయపడిన సుగ్రీవుడు తలదాచుకొనుటకై ఈ పర్వతమును ఆశ్రయించెను.

2) బుద్ధిః = సామాన్యతోజ్ఞానమ్ - బుద్ధియనగా సామాన్య జ్ఞానము.
విజ్ఞానం = విశేషతోజ్ఞానమ్ - విశేషజ్ఞానము- విజ్ఞానము
ఇంగితం = అభిప్రాయసూచకోవ్యాపారః - ఇంగితము అనగా అభిప్రాయములను దెలుపునట్టి ప్రవర్తనాదికము.
(అభిప్రాయమును దెలుపునట్టి చేష్టలు మొదలగునవి.)

3. మూడవసర్గము

హనుమంతుడు రామలక్ష్మణులను కలిసికొని, వారి రూపవైభవములను ప్రశంసించుట - వారి ఆగమన కారణములను గూర్చి అడుగుట - సుగ్రీవుని గూర్చి తెలుపుచు అతడు వారితో సఖ్యమును కోరుచున్నట్లు మారుతి వచించుట - అందులకు వారు సమ్మతించుట

మహాత్ముడైన సుగ్రీవునియొక్క ఆదేశమును తలదాల్చి, హనుమంతుడు ఋశ్యమూకపర్వతమునుండి ఒక్క గంతులో రామలక్ష్మణులున్న ప్రదేశమున వాలెను. (1) పిమ్మట వాయుసుతుడైన హనుమంతుడు ఆ ఇరువురి విశ్వాసమును పొందుటకై (వారికి తనయెడ నమ్మకము ఏర్పడుటకై) తన కపిరూపమును త్యజించి సన్యాసి వేషమును దాల్చెను. (2)

అంతట హనుమంతుడు రామలక్ష్మణుల మనస్సులను ఆకట్టుకొనునట్లుగా మధురవచనములను పలుకుచు సవినయముగా వారిని సమీపించెను. పిదప అతడు ఆ మహావీరులకు ప్రణమిల్లి,(1) భక్తిప్రపత్తులతో కొనియాడుచు తగిన విధముగా వారితో సంభాషించెను. (3) వాయుసుతుడైన మహావీరుడగు హనుమంతుడు సత్యపరాక్రములైన రామలక్ష్మణులకు తగినట్లుగా గౌరవమర్యాదలు నెఱపెను. పిదప సుగ్రీవునిఆదేశమునకు అనుగుణముగా అతడు భక్తితో మృదుమధుర వచనములను ఇట్లు పలికెను. (4)

"ఓ స్ఫురద్రూపులారా! మీరు ఇరువురును రాజర్షుల వలెను, దేవతలవలెను కనబడుచున్నారు. తీవ్రమైన వ్రతదీక్షను చేపట్టిన తాపసులవలె ఉన్నారు. ఐనను మీరు అడవి మృగములకును, ఇతర వనచరులకును భీతిగొలుపుచు, పంపాతీరము నందంతటనుగల వృక్షములను వీక్షించుచున్నారు. ఈ ప్రదేశమునకు ఎందులకై వచ్చితిరి? (5-6)

ఓ సజ్జనులారా! మీరు జటావల్కలములను ధరించి, తాపసులవలె నున్నారు. మిగుల ధైర్యశాలులై, బంగారువన్నెగల మీయొక్కరాకవలన మధురజలములుగల ఈ పంపానదీ తీరము ఎంతయు శోభిల్లుచున్నది. ఇంతకును మీరెవరు? మీరు వనసంచారశ్రమవలన నిట్టూర్పులు విడుచుచున్నారు. బలిష్ఠములైన భుజములు గలిగియున్నారు. సింహములను మించిన బలపరాక్రములుగలవారు. సింహములవలె నిశితముగా చూచెడి మీ చూపులకు ఇచటి ప్రాణులన్నియును మిగుల బాధకు లోనగుచున్నవి. (మీ చూపులకు భయపడి మిమ్ముజూచి భీతిల్లి) ప్రాణులన్నియును పాటిపోవుచున్నవి. ఇంద్రధనుస్సులవంటి చాపములను ధరించిన మీరు శత్రువులను సంహరించుటలో దక్షులు, సౌందర్యమూర్తులైన మీకాంతులు అపూర్వములు. శ్రేష్ఠములైన వృషభములవలె గంభీరగమనులు మీరు. మీ భుజములు ఏనుగుతుండములవలె పొడవైనవి, బలిష్ఠములైనవి. మీరు తేజోమూర్తులైన పురుషోత్తములు. మీ తేజఃప్రభావమున ఈ మహాపర్వతము దివ్యకాంతిమయమై విరాజిల్లుచున్నది. (7-11)

మీరు దేవతలవలె మిగులపరాక్రమవంతులు, తామర రేకులవంటి కన్నులుగలవారు, జటావల్కలములను ధరించి యున్నను మీరు మహావీరులు. శౌర్యపరాక్రములలో మీరు ఒకరికొకరు తీసిపోనివారు, దేవలోకమునుండి దిగివచ్చినట్లున్నారు. సూర్యచంద్రులవలె ఆనందదాయకులైన మీరు దైవికముగా ఈ భూలోకమునకు విచ్చేసినట్లున్నారు. విశాల వక్షఃస్థలములు కలిగియున్న మీరు దివ్యరూప శోభితులు. సింహములవలె మీరు చక్కని మూపులు గలవారు, మదించిన వృషభములవలె శత్రుభయంకరులు, ఉత్సాహశక్తిసంపన్నులు, ఉత్తమ రాజలక్షణములు కలవారు ఐన మీరు రాజ్యభోగములను

---

(1) ఒక సన్యాసి (హనుమంతుడు వానరుడేయైనప్పటికిని ప్రస్తుతము సన్యాసి వేషములోనున్నందున అతడు) గృహస్థులకు (గృహస్థులైన రామలక్ష్మణులకు) నమస్కరింపరాదుగదా? ఇది సంప్రదాయమునకు విరుద్ధముగదా? అని ఒక ఆక్షేపణ. ఇది సంప్రదాయమునకు విరుద్ధముగాదు.

1. రామలక్ష్మణులు అత్యద్భుతమైన రూపసంపదగలవారు. వారిఅపూర్వమైనసౌందర్యవైభవమును దర్శించినంతనే ఆనందాతిరేకములో మునిగి, మైమఱచిన హనుమంతుడు తన సన్యాసివేషమును విస్మరించి వారికి నమస్కరించెను. కనుక ఇది దోషముగాదు. 'యత్ర ఆకృతిః తత్ర గుణాః' అని గదా! పెద్దలమాట.

2. హనుమంతుడు రామలక్ష్మణులయొక్క నిజమైన అంతర్యములను తెలిసికొనివచ్చుటకై సుగ్రీవునిచే పంపబడినవాడు. కనుక అతడు తనమృదుమధుర సంభాషణలచేతను, వినయముతో నమస్కరించుట మున్నగు చేష్టలతోడను వారిమనస్సులను ఆకర్షింపవలసియున్నది. సహజముగా దూతయై వచ్చిన మారుతి తనలక్ష్యసాధనలో భాగముగా నమస్కరించుట సంప్రదాయ విరుద్ధముగాదు.

3. మహావీరలక్షణములు తొణికిసలాడుచున్న వీరిని చూడగానే 'వీరు సుగ్రీవుని విరోధియైన వాలికి బుద్ధిచెప్పగల సమర్థులు' అని తలంచి, తాను సుగ్రీవుని చారుడను' అని తెల్పుటకై హనుమంతుడు వారికి నమస్కరించియుండును. కావున ఇది సమంజసమే.

4. 'భిక్షువు' అనగా బ్రహ్మచారి. బ్రహ్మచారి గృహస్థులకు నమస్కరించుట యుక్తమే. అందువలన ఇది సంప్రదాయబద్ధమే.

పరిత్యజించి, జటావల్కలములను ధరించి, ఈ దుర్గమారణ్యములకు వచ్చుటకు గల కారణమేమి?(12-14)

ఆజానుబాహువులైన మీభుజములు విశాలములై వృత్తాకారము గలిగియున్నవి. అవి పరిఘలవలె బలిష్ఠములు. వివిధములైన అమూల్యములగు ఆభరణములను ధరించుటకు అర్హములైన మీభుజములు ఆభరణ రహితములైయున్నవేల? సముద్రములతో, వనములతో విరాజిల్లుచున్నదియు, వింధ్యాద్రితో, మేరుపర్వతముతో విలసిల్లుచున్నదియు అగు ఈ సమస్త భూమండలమును రక్షించుటకు (పాలించుటకు) మీరు ఇద్దఱును సర్వసమర్థులే. మీరు ధరించియున్న ఈ ధనుస్సులు అపూర్వములు, ఆశ్చర్యకరములు, సుందరములై, చిత్రములైన బంగారుపూతలతో ఒప్పుచున్నవి. అందువలన ఇవి ఇంద్రుని వజ్రాయుధమువలె సువర్ణముచే అలంకృతములై మిగుల మెఱయుచున్నవి. (15-17)

మీ తూణీరములు చూడముచ్చటగానున్నవి. అవి పదునైన బాణములతో నిండియున్నవి. ఆ శరములు బుసలు కొట్టుచున్న సర్పములవలె భయంకరములై శత్రువులప్రాణములను తీయునట్టివి. మీఖడ్గములు పొడవైనవి, విశాలములైనవి. మేలిమి బంగారముతో అలంకృతములు. అవి కుబుసము వీడిన సర్పములవలె విరాజిల్లుచున్నవి. (18-19)

ఓ సత్పురుషులారా! నేను ఇంతగా మాట్లాడుచున్నను మీరు ఏమాత్రమును పెదవివిప్పరేల? వానరులకు ప్రభువైన సుగ్రీవుడు ధర్మాత్ముడు, మహావీరుడు. అతడు తనఅన్నయగు వాలిచేత వంచితుడై మిగుల దుఃఖించుచు రక్షణకై ఈ జగత్తునందు అంతటను తిరుగుచున్నాడు. వానరప్రముఖులకు రాజైన సుగ్రీవుడు మిగుల బుద్ధిశాలి. అతడు పంపగా నేను మీకడకు వచ్చితిని. నేను 'హనుమంతుడు' అను పేరుగల వానరుడను. ధర్మనిరతుడైన ఆ సుగ్రీవుడు మీతో మైత్రిని కోరుకొనుచున్నాడు. నేను వాయుసుతుడను, వానరుడను. అతనిమంత్రిని, నేను కామరూపుడను, కోరుకొనిన చోటునకు (ఎక్కడికైనను) వెళ్లిరాగలను. సుగ్రీవ ప్రభువునకు ప్రీతిని గూర్చుటకై భిక్షువు (సన్యాసి) వేషములో ఋశ్యమూక పర్వతమునుండి ఇచ్చటికి వచ్చితిని." (20-24)

మాటాడుటలో నేర్పరియైన హనుమంతుడు, వాక్యముల అంతరార్థములను గ్రహించుటలో కుశలురు, వీరులు ఐన ఆ రామలక్ష్మణులతో ఇట్లు పలికి, వారి సమాధానమునకై నిరీక్షించుచు మౌనముగానుండెను. (25)

సర్వశుభలక్షణసంపన్నుడైన శ్రీరాముడు హనుమంతుని పలుకులనువిని ఎంతయు సంతోషించెను. పిదప తన ప్రక్కనేయున్న తమ్ముడగు లక్ష్మణునితో ఇట్లు నుడివెను.(26)

"ఓ సౌమిత్రీ! మహాత్ముడు, వానరరాజు ఐన సుగ్రీవుని సచివుడితడు. మనము ఆ సుగ్రీవుని కలియుటకై కోరుకొనుచుండగా అతడే (అతని మంత్రియే) మనకడకు వచ్చెను. (27)

శత్రుసంహార సమర్థుడవైన ఓ సౌమిత్రీ! సుగ్రీవుని సచివుడైన ఈ వానరుడు మాట్లాడుటలో మిగుల కుశలుడు. ఇతడు నాయెడను సుగ్రీవుని యందును ప్రీతిగలవాడు. కనుక ఈయనతో మృదుమధురముగా తగు విధముగా వచింపుము. ఋగ్వేదము నందును, యజుర్వేదమునందును, సామవేదము నందును సుశిక్షితుడైన వాడు (వేదవిజ్ఞాన సంపన్నుడు) మాత్రమే ఇట్లు మాట్లాడుటకు సమర్థుడు. ఇతడు మనతో పెక్కు విషయములను గూర్చి వచించెను. ఆమాటలలో ఎక్కడను అపశబ్దములేనే లేదు. కనుక 'ఇతడు సమస్త వ్యాకరణములను కూలంకషముగా నేర్చినవాడు." అనునది నిశ్చయము. ఈతడు మాట్లాడునప్పుడు ముఖమునందును, కనులలోను, ఫాలభాగమునందును, కనుబొమలయందును, తదితరములైన అవయవములయందును శరీరము నందెచ్చటను ఎట్టి వికారమూ[1] కనబడలేదు. (28-31)

ఇతడు సంక్షిప్తముగా తన అభిప్రాయములను స్పష్టపఱచినాడు. ఇతని మాటలలో సందేహమునకు తావులేదు. ఆగుచుగాని, అర్థరహితముగా పదములను విడగొట్టుచుగాని ఉచ్చరింపలేదు. ఇతడు తొందరపాటులేక ఆత్మవిశ్వాసముతో మాట్లాడినాడు, మనసులోని మాటనే స్పష్టముగా తెలిపినాడు. ఇతడు మఱీ బిగ్గఱగానూగాక, మఱీ సన్నగానూ గాక మధ్యమ స్వరముతో ఉచ్చరించినాడు. (32)

ఈయన పలికిన మాటలు వ్యాకరణశాస్త్ర సమ్మతములు, స్పష్టముగా క్రమమును అనుసరించి యున్నవి. లోకసహజమైన వేగముగలవి, ఆగక ఒక క్రమములో సాగినవి. శుభదాయకములు (మేలును గూర్చునవి), ఆకర్షణీయములు. ఈ మారుతి వచనములు భావములను స్పష్టముగా ప్రకటించుటకు అనుగుణమగు స్వరస్థానములో[2] పలుకబడుటచే[3]

---

1) **గీతీ శీఘ్రీ శిరఃకంపీ, తథా లిఖితపాఠకః। అనర్థజ్ఞోఽల్పకంఠశ్చ, షడేతే పాఠకాధమాః॥** మాట్లాడునప్పుడు రాగాలు తీసెడివాడు, వేగముగా భాషించెడివాడు, తలను కదలించువాడు, వ్రాసిన దానిని చూచి చదివెడివాడు, కంఠస్థముచేసిన దానిని అప్పగించినట్లుగా మాట్లాడెడివాడు, అర్థము తెలియక నుడివెడువాడు, పీలబోయిన కంఠముగలవాడు, ఈ ఆఱుగురును పాఠకాధములు.

2) స్వరములు ఉత్పన్నములగు స్థానములు మూడు (1) వక్షఃస్థలము (2) కంఠము (3) శిరస్సు.

3) 1. వ్యాకరణ నియమములను అనుసరించిన దోషరహితమైన భాషను సంస్కార సంపన్నము (సంస్కృతము) అని వ్యవహరింతురు. 2. శబ్దోచ్చారణమునందు శాస్త్రీయమైన పద్ధతిని 'క్రమము' అనియందురు. 3. ఆగకుండ ధారాళముగా మాట్లాడుటను 'అవిలంబితము' అని పేర్కొందురు.

ఆశ్చర్యమును కలిగించుచున్నవి. ఈయన మధురవచనముల తీరునకు ఎల్లరును ముగ్ధులగుదురు. చంపుటకు కత్తియెత్తిన క్రూరుడుసైతము ఈయన పలుకులకు చల్లబడి ఆకత్తిని దింపవలసినదే. (33-34)

ఓ నిర్మలహృదయా! ఇట్టి బుద్ధికుశలుడైన దూత లభింపని ప్రభువుయొక్క కార్యములు ఎట్లు సిద్ధించును? ఇట్టి విశిష్టగుణములుగలిగి, కార్యసాధకులైన దూతలను కలిగియున్న రాజు నిజముగా అదృష్టవంతుడు. సమయస్ఫూర్తిగల అట్టి దూతలయొక్క చక్కని మాటల ప్రభావముచే ఆ రాజుయొక్క కార్యములన్నియును (ప్రయోజనములన్నియును) సిద్ధించును." (35-36)

శ్రీరాముడు ఇట్లు సూచించిన పిమ్మట, వాయుసుతుడును, సుగ్రీవునిమంత్రియు, వాక్యవిశారదుడును ఐన హనుమంతునితో వచనకుశలుడైన లక్ష్మణుడు ఈ విధముగా పలికెను. (37)

"ఓ విద్వాంసుడా! మహాత్ముడైన సుగ్రీవునియొక్క గుణగణములనుగూర్చి కబంధునివలన ఇంతకుముందే వినియుంటిమి. (ఇప్పుడు నీవలన ఆయన వైశిష్ట్యమును గుఱించి విపులముగా విని ఎంతయు సంతోషించితిమి.) వానర ప్రభువైన ఆ సుగ్రీవునికొఱకై వెదకుచు మేము ఇచటికి చేరితిమి. సత్పురుషుడవైన ఓ మారుతీ! మైత్రి విషయమున సుగ్రీవుని ఆదేశము మేరకు నీవు పలికిన మాటలకు మేము సమ్మతించితిమి. నీ సూచనలను మేము పాటించెదము." (38-39)

పవనసుతుడైన హనుమంతుడు లక్ష్మణుని సమయోచిత వచనములను విని ఎంతయు సంతోషపడెను. ఇక సుగ్రీవుని కార్యము సఫలమగునని (సుగ్రీవునకు వాలి బాధలు తొలగునని) మనస్సును దిటవుచేసికొనెను. సుగ్రీవునకు రామలక్ష్మణులతో మైత్రిని ఏర్పఱచుటకు కుతూహలపడెను. (నిశ్చయించుకొనెను.) (40)

* * *

4. నాలుగవసర్గము

హనుమంతుని అభ్యర్థనపై శ్రీరాముని ప్రేరణను అనుసరించి, సౌమిత్రి తమ వనవాస వృత్తాంతమును, సీతాపహరణ విషయమును మారుతికి వివరించుట - శ్రీరాముడు సుగ్రీవునితో మైత్రికి తన అభిలాషను వెల్లడించుట - ఆంజనేయుడు నిజరూపమును ప్రకటించి, వారిని తన భుజములపై కూర్చుండబెట్టుకొని ఋశ్యమూక పర్వతమునకు చేరుట

హనుమంతుడు లక్ష్మణుని మధురభాషణమును విని, శ్రీరామునికార్యసామర్థ్యమును ఎఱింగి, శ్రీరామునకును, సుగ్రీవునిఅవసరమున్నట్లు గ్రహించి, (శ్రీరామసుగ్రీవుల పరస్పరకార్యలాభాపేక్షలను గుర్తించి) లోలోపల మిగుల సంతోషించెను. అనంతరము సుగ్రీవుని తన మనస్సునందు స్మరణకు దెచ్చుకొనెను. (1) మహాత్ముడైన ఆ సుగ్రీవునకు రాజ్యము ప్రాప్తించుట సంభవమే (తథ్యమే) ఏలనన కార్యసమర్థుడైన శ్రీరాముడు లభించినాడు. కనుక ఆ కార్యము నెఱవేఱినట్లే. (2) అంతట వానరశ్రేష్ఠుడైన హనుమంతుడు మిగుల సంతసించెను. పిమ్మట మాట్లాడుటలో నేర్పరియైన అతడు శ్రీరామునితో ఇట్లనుడివెను. (3)

"ఓ రామా! వనములతో గూడియున్న ఈ పంపాప్రదేశము (దండకారణ్యము) పెద్దపులులతో, భయంకర సర్పములతో, ఇతర క్రూరమృగములతో విలసిల్లుచుండునది. ఈ దట్టమైన అడవిలో కాలుమోపుటయును కష్టమే. నీవు తమ్మునితోగూడి ఇచటికి ఏల వచ్చితివి?" (ఆకారమునందలి పోలికలనుబట్టి లక్ష్మణుడు శ్రీరామునితమ్ముడై యుండునని హనుమంతుడు భావించియుండును) (4) హనుమంతుడు ఇట్లుపలుకగా శ్రీరామునిప్రేరణతో లక్ష్మణుడు మహాత్ముడైన ఆ దాశరథిని (శ్రీరాముని)గూర్చి మారుతితో ఈ విధముగా నుడివెను.(5)

'దశరథుడు' అను ఒక మహారాజుగలడు. అతడు తేజోమూర్తి, ధర్మాత్ముడు. ఆప్రభువు సర్వదా తన రాజధర్మమును అనుసరించి, నాలుగువర్ణములవారిని చక్కగా పరిపాలించెను. ఆయనను ఎవ్వరును ద్వేషింపరు. ఆయనయు ఎవ్వరినీ ద్వేషింపడు. అతడు సమస్త ప్రాణులలోను బ్రహ్మదేవునివలె శ్రేష్ఠుడు. అగ్నిష్టోమాది వివిధ యజ్ఞములను ఆచరించి తగిన విధముగా దక్షిణలను ఇచ్చి అందఱికిని సంతోషమును గూర్చెను. (6-7)

ఆ మహారాజు కుమారులలో శ్రీరాముడు పెద్దవాడు. ఇతడు తన సద్గుణములచే ప్రజలలో ప్రసిద్ధిగన్నవాడు. సమస్త ప్రాణులకును దిక్కైనవాడు. తండ్రియాజ్ఞను శిరసావహించుచు, తదనుగుణముగ ప్రవర్తించుచుండెడివాడు. ఇతడు మహావీరుడు, దశరథుని కుమారులందఱిలోను సద్గుణములచే శ్రేష్ఠుడు. సమస్త రాజలక్షణములతో విలసిల్లుచున్నవాడు. రాజసంపదలను కలిగియున్నవాడు. ఇతడు తండ్రిమాటను నిలుపుటకై కోసలరాజ్యమునువీడి, వనవాసమునకై నాతోగూడి ఈ

అరణ్యములకు వచ్చెను. ఇతడు ఇంద్రియనిగ్రహము గలవాడు ఈ మహాతేజస్వియొక్క భార్య సీతాదేవి. తేజోనిధియైన సూర్యుని సాయంసమయమున ఆయన కాంతి అనుసరించినట్లు, ఆ మహాసాధ్వి ఈ మహాత్మునివెంట వనములకు వచ్చినది.(8-11)

ఇతడు తనకు ఇతరులు స్వల్పముగా మేలొనర్చినను. దానిని కొండంతలుగా భావించువాడు, సర్వజ్ఞుడు. నాపేరు లక్ష్మణుడు, ఈ మహాత్మునకు నేను చిన్న తమ్ముడను. ఈయన సద్గుణములకు వశుడనై, ఈయనను సేవించుటకు దాసుడనై ఇటు వచ్చితిని. (12)

శ్రీరాముడు సమస్త ప్రాణుల హితమునందే నిరతుడై యుండెడివాడు. సకలైశ్వర్యసంపన్నుడును, సమస్త సుఖములను పొందుటకు అర్హుడైనవాడును ఐన ఈ మహాత్ముడు సకలసంపదలను, సుఖభోగములను త్యజించి తండ్రిని సత్యసంధుని గావించుటకై ఈ అరణ్యములకు విచ్చేసెను. ఈయన ఆశ్రమమున లేకుండుటజూచి, కామరూపుడైన ఒక రాక్షసుడు ఈయన భార్యయగు సీతాదేవిని అపహరించుకొని పోయెను. ఆమెను తీసికొనిపోయిన రాక్షసుడెవరో మేమెఱుగము. (13-14)

దితికి పుత్రప్రాయుడైన 'దనువు' అను గంధర్వుడు. మునిశాపకారణముగా రాక్షసత్వమును పొందెను. 'వానరశ్రేష్ఠుడైన సుగ్రీవుడు సర్వసమర్థుడు, రామపత్నియైన సీతాదేవిని అపహరించిన వానిని ఆ మహావీరుడు తెలిసికొనగలడు' అని అతడు తెలిపెను. పిమ్మట ఆ దనువు (రామానుగ్రహమున) మిక్కిలి తేజోమూర్తియై హాయిగా స్వర్గమునకు చేరెను. (15-16)

ఓ మారుతీ! నీవడిగినరీతిగా మా విషయములను యథాతథముగా తెలిపితిని. నేను, మా అన్నయగు శ్రీరాముడును సుగ్రీవుని ఆశ్రయించుచున్నాము. (17-18)

జగన్నాథుడైన ఈ రాముడు ఇదివఱలో కొల్లలుగా దానధర్మములను ఒనర్చి గొప్ప కీర్తిప్రతిష్ఠలను పొందెను. అట్టి శ్రీరాముడు నేడు సుగ్రీవుని ఆశ్రయించుచున్నాడు. (19)

దశరథమహారాజు ధర్మనిరతుడు, ఆపన్నులకు శరణ్యుడు, ఆయన కుమారుడైన శ్రీరాముడు ఆశ్రితులను అందఱిని ఆదుకొనువాడు. అట్టి మహానుభావుడు ఇప్పుడు సుగ్రీవుని ఆశ్రయించుచున్నాడు. ఈ రాఘవుడు నాకు సర్వదా పూజ్యుడు, సర్వలోకశరణ్యుడు, ధర్మాత్ముడు, అట్టి ప్రభువు ఈనాడు సుగ్రీవుని ఆశ్రయించుచున్నాడు. ఇంతవఱకును ఈ ప్రజలందఱును ఈయన అనుగ్రహము చేతనే సుఖశాంతులు పొందుచున్నారు. కాని అట్టి ప్రభువు నేడు వానరేంద్రుని సహాయమును అర్థించుచున్నాడు. (20-22) భూమండలము నందలి సకలసద్గుణసంపన్నులైన రాజులందఱును దశరథమహారాజును దర్శించుటకై వచ్చుచుండెడివారు. ఆ కోసలపతి వారిని అందఱిని చక్కగా గౌరవించుచుండెడివాడు. అట్టి మహానుభావుని పెద్దకుమారుడు శ్రీరాముడు. ఈయన ముల్లోకములలోను విఖ్యాతిగన్నవాడు. ఈ రాఘవుడు నేడు వానర ప్రభువైన సుగ్రీవుని ఆశ్రయించుచున్నాడు. (23-24)

శోకపరవశుడైన శ్రీరాముడు సీతాదేవియెడబాటు కారణముగా దుఃఖముచే కృశించియున్నాడు. అట్టి రాఘవుడు ఆశ్రయించుచున్నందున వానరులకు నాయకుడైన సుగ్రీవుడు ఈయనకు తోడ్పడుట యెంతేని యుక్తము." (25)

లక్ష్మణుడు కన్నీరు గార్చుచు దైన్యముతో ఇట్లు పలుకుచుండగా వాక్చతురుడైన హనుమంతుడు ఆ సౌమిత్రితో ఈ విధముగా నుడివెను. (26)

"ఓ రాజకుమారులారా! మీరు ప్రజ్ఞామూర్తులు, క్రోధమును జయించిన వారు, జితేంద్రియులు, మావానర రాజునకు (సుగ్రీవునకు) మీవంటి మహాత్ముల అవసరము ఎంతేనిగలదు. అదృష్టవశమున మీదర్శనభాగ్యము లభించుచున్నది. ప్రస్తుతము ఆప్రభువు తన అన్నయగు వాలితో వైరము ఏర్పడి రాజ్యభ్రష్టుడైనాడు. ఆ వాలి మారాజును వంచించి, ఆయన భార్యయగు రుమను తన వశములో నుంచుకొనినాడు. ఫలితముగా సుగ్రీవుడు వనములపాలైయున్నాడు. సూర్యపుత్రుడైన ఆ సుగ్రీవుడు మాతోగూడి, సీతాదేవిని వెదకుటలో మీకు సహాయపడగలడు". (27-29)

ఆ హనుమంతుడు ఇట్లు మృదుమధురముగా పలికి 'ఇక మనము సుగ్రీవునికడకు వెళ్లుదము' అని వచించెను. (30)

ధర్మాత్ముడైన ఆ లక్ష్మణుడు ఇట్లు నుడువుచున్న హనుమంతునకు దూతకు తగినట్లుగా గౌరవ మర్యాదలు నెఱపి, తనయన్నయగు శ్రీరామునితో ఈవిధముగా వచించెను. (31)

"అన్నా! రామచంద్రా! వానరుడైన ఈ మారుతి నామాటలకు మిగుల సంతోషించి ఇట్లు పలుకుచున్నాడు. ఈయన మాటలను బట్టి సుగ్రీవునకును నీసహాయము అవసరమని స్పష్టమగుచున్నది. కావున సీతాన్వేషణకు వీరు నిజముగనే తోడ్పడుదురని నమ్మవచ్చును. కనుక నీవును, సుగ్రీవుడును ధన్యులైనట్లే. (32) పవనసుతుడైన హనుమంతుడు మాట్లాడునప్పుడు ఆయనముఖము ప్రసన్నముగా ఉన్నది. అంతేగాక అతడు మిక్కిలి సంతసముతో వచించినాడు. ఆ మహావీరునినోట అసత్యము రాదు." (33)

మిక్కిలి బుద్ధిశాలియు, వాయుపుత్రుడును ఐన హనుమంతుడు మహావీరులైన ఆ రామలక్ష్మణులను వెంటనిడుకొని, వానరరాజైన సుగ్రీవుని కడకు బయలుదేఱెను.

పిమ్మట ఆ హనుమంతుడు భిక్షురూపమును పరిత్యజించి, తన వానరరూపమును పొందెను. అనంతరము అతడు ఆవీరులను తన భుజములపై చేర్చుకొని ముందునకు సాగెను. (34-35)

మిగుల సుప్రసిద్ధుడును, గొప్పపరాక్రమశాలియు, వాయుకుమారుడును, పవిత్రాత్ముడును, వానరశ్రేష్ఠుడును ఐన ఆంజనేయుడు తాను ధన్యుడైనట్లు ఆనందించెను. పిదప ఆరామలక్ష్మణులతో గిరిశ్రేష్ఠమైన ఋశ్యమూక పర్వతమునకు చేరెను. (36)

* * *

5. ఐదవసర్గము

రామలక్ష్మణుల రాకకు మిగుల సంతసించి, సుగ్రీవుడు వారికి అతిథి మర్యాదలు నెఱపుట - అగ్నిసాక్షిగా రామసుగ్రీవులు మిత్రులగుట - వాలి తనకు చేసిన అపకారమును వివరించి, అతనిని వధింపుమని సుగ్రీవుడు శ్రీరాముని వేడుకొనుట - ఆ ప్రభువు వానరేంద్రునకు అభయమిచ్చుట

అంతట హనుమంతుడు ఋశ్యమూక పర్వతమునుండి మలయగిరికిచేరి,[1] సుగ్రీవుని రామలక్ష్మణులున్న ప్రదేశమునకు దీసికొనివచ్చి, ఆ కపిరాజునకు వారినిగూర్చి చెప్పసాగెను.(1)

"మహాత్ముడైన శ్రీరాముడు తన తమ్ముడైన లక్ష్మణునితో గూడి ఇచటికి విచ్చేసినాడు. ఈయన చెక్కుచెదరని పరాక్రమశాలి, ఈ మహావీరుడు నీ శత్రువైన వాలిని పరిమార్పగల సమర్థుడు. ఇతడు ఇక్ష్వాకు వంశమునకు చెందినవాడు, దశరథమహారాజుయొక్క కుమారుడు. స్వధర్మాచరణమునందు సుప్రసిద్ధుడు. తండ్రియాజ్ఞను పాలించుటలో సాటిలేనివాడు, నియమనిష్ఠలతో అరణ్యము నందు ఈ మహాత్ముడు నివసించుచుండగా, ఈయన భార్యను రావణుడు అపహరించుకొనిపోయెను. అందువలన ఇతడు నీసహాయమును గోరి ఇచటికి వచ్చినాడు. (2-4)

ఈయనతండ్రియైన దశరథమహారాజు రాజసూయ - అశ్వమేధయాగములనొనర్చి, అగ్నిదేవుని తృప్తిపఱచెను. బ్రాహ్మణులకు సమృద్ధిగా దక్షిణలను సమర్పించెను, లక్షలాదిగోవులను దానము చేసెను. సత్యసంధుడైన ఆమహారాజు తనతపశ్శక్తిచే ప్రజారంజకముగా కోసల రాజ్యమును పరిపాలించెను. ఆప్రభువు తనభార్యయగు కైకేయికి ఇచ్చిన వరముల కారణముగా ఈశ్రీరాముడు వనములకు ఏతెంచెను. అట్టి ఈ శ్రీరాముడు నీసహాయమును కోరి ఇచటికి వచ్చినాడు. (5-6)

సోదరులైన ఆ రామలక్ష్మణులు నీతోమైత్రిని కోరుచున్నారు. ఆ ఇరువురును మనకు ఎంతయు పూజ్యులు. కావున వారికి ఎదురేగి, అతిథిమర్యాదలను నెఱపుము." (7) హనుమంతుని మాటలకు సుగ్రీవునిమనస్సు సంతోషముతో నిండిపోయెను. రాముని చూచుటవలన అతనికి కలిగిన భయము మటుమాయమయ్యెను. ఆతని దుఃఖము దూరమయ్యెను. (8) అంతట వానరశ్రేష్ఠుడైన సుగ్రీవుడు చూడముచ్చటైన మనుష్యరూపమును ధరించి, శ్రీరాముని సమీపించి, ప్రీతితో ఇట్లు నుడివెను. (9)

"ఓ పూజ్యుడా! నీవు ధర్మనిరతుడవు. (ధనుర్విద్యా కుశలుడవు) గొప్పపరాక్రమశాలివి. సమస్త ప్రాణులయెడలను దయచూపెడివాడవు- అని నీయుదాత్తగుణములనుగూర్చి వాయుసుతుడైన హనుమంతుడు విపులముగా తెల్పియుండెను. (10) ఓ ప్రభూ! నీవంటి మహాత్ముడు వానరుడనైన నాతో మైత్రిని గోరుట నిజముగా నా పాలిటి గొప్ప సత్కారము. ఇది నాకు పరమశ్రేయోదాయకము. ఇదిగో నా స్నేహహస్తమును చాచుచున్నాను. మీరు మనస్ఫూర్తిగామైత్రిని కోరుకొనుచున్నచో మీ చేతితో నాచేతిని కలుపుడు. దీనివలన మన మైత్రీబంధము విడదీయరానిదగును." (11-12)

సుగ్రీవుడు పలికిన శుభవచనములను విని, శ్రీరాముని మనస్సు సంతోషముతో పొంగిపోయెను. వెంటనే అతడు తన హస్తముతో వానిహస్తమును పట్టుకొనెను. నిర్మలమైన ఆమైత్రిని పురస్కరించుకొని, శ్రీరాముడు అతనిని గాఢముగా కౌగిలించుకొనెను. (13-14) అంతట శత్రువులను పరిమార్చుటలో సమర్థుడైన హనుమంతుడు భిక్షురూపమును త్యజించి,[2] తన వానరరూపమును స్వీకరించెను. మిక్కిలి చేవగల రెండు జమ్మి కట్టలతో మథించి, అగ్నిని సిద్ధముచేసెను. పిదప ఆ వాయుసుతుడు ప్రజ్వలించుచున్న ఆఅగ్నిని పూవులు

1) సుగ్రీవుడు రామలక్ష్మణులను చూచి మిగుల భయపడి, ఒక్క గంతులో ఋశ్యమూక పర్వతమునుండి మలయగిరికి (ఋశ్యమూక పర్వతమునందే కొంతదూరమున గల ప్రదేశమునకు) చేరియుండెను.

2) హనుమంతుడు రామలక్ష్మణులను తన భుజములపై తీసికొని వచ్చునప్పుడు భిక్షురూపమును వీడి వానరరూపమును ధరించినను, వారిని ఋశ్యమూకపర్వతమునకు చేర్చిన పిమ్మట, సుగ్రీవునకు విశ్వాసమును కలిగించుటకై అతడు మఱల భిక్షురూపమును దాల్చినట్లు మనము గ్రహింపవలెను.

మున్నగువానితో నిష్ఠతో అర్చించి పరమసంతోషముతో దానిని ఆ ఇరువురిమధ్యనుంచెను. (15-16) అప్పుడు రామసుగ్రీవులు పరస్పరము హస్తములను పట్టుకొని, ప్రజ్వలించుచున్న ఆ అగ్నికి ప్రదక్షిణముల నొనర్చిరి. అట్లు వారు అగ్నిసాక్షిగా మిత్రులైరి. (17) స్నేహబంధముతో మిగుల సంబరపడుచున్న రామసుగ్రీవులు సౌహార్దముతో ఒకరినొకరు ఎంతగా చూచుకొనినను వారికి తనివి దీరకపోయెను. (18)

"ఓ రాఘవా! నీవు ఈనాడు నాకు ప్రాణమిత్రుడవైతివి. దీనివలన నా హృదయము ఉప్పొంగిపోవుచున్నది. ఇప్పటినుండి సుఖదుఃఖములలో మనము ఇరువురము ఒక్కటియే" అని సుగ్రీవుడు పట్టరాని సంతోషమున శ్రీరామునితో నుడివెను. (19) అంతట సుగ్రీవుడు బాగుగా ఆకులతో, పూవులతో నిండియున్న మద్దిచెట్టుకొమ్మను విఱిచి, దానిని ఒక ఆసనముగాచేసి, శ్రీరామునితోగూడి దానిపై కూర్చుండెను. పిమ్మట హనుమంతుడు విరబూసియున్న చందనవృక్షము యొక్క ఒక కొమ్మను సంతోషముతో తీసికొనివచ్చి, లక్ష్మణునికై ఆసనమును వీర్పఱచెను. (20-21)

అంతట సుగ్రీవుడు మిగుల సంతసించినవాడై శ్రీరాముని ప్రశంసించుచు మృదుమధురముగా ఇట్లు పలికెను. ఆసమయమున శ్రీరామునిఅండదండలు లభించినందులకు సంతోషమూ, వాలి భయము వీడనందున వ్యాకులపాటూ సుగ్రీవునికన్నులలో స్పష్టముగా గోచరించుచుండెను. (22)

"శ్రీరామా! మా అన్నయగు వాలి నన్ను వంచించి నా రాజ్యమును, నాభార్యనుగూడ దౌర్జన్యముతో లాగికొనెను. నేను నిరంతరము భయముతో వణికిపోవుచున్నాను. దుర్గమమైన ఈ వనమునకు వాలి రాజాలడుగాన ఇది సురక్షితమని భావించి, ఇచట చరించుచున్నాను. (23) ఓ రాఘవా! మాఅన్న నాతో వైరముపూని, నన్ను అచటినుండి పాఱద్రోలెను. అట్లు మిగుల భయకంపితుడనై, మానసికాందోళనకు లోనై ఈ వనమున వసించుచుంటిని. (24) ఓ మహానుభావా! వాలివలన నేను మిగుల భయార్తుడనై యున్నాను. ఓ కాకుత్స్థా! నాకు అభయమిచ్చి, నాలోని భయమును పోగొట్టుము." (25)

సుగ్రీవుడు ఇట్లు పలుకగా మిక్కిలి బలశాలియు, ధర్మజ్ఞుడును, ధర్మనిరతుడును ఐన శ్రీరాముడు చిఱునవ్వుతో అతనికి ఇట్లు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. (26)

"ఓ కపీశ్వరా! ఆపదలలో ఆదుకొనువాడేగదా మిత్రుడు. నీ భార్యను అపహరించిన వాలిని తప్పక తుదముట్టించెదను. నాశరములు వాడియైనవి. సూర్యునివలె శక్తిమంతములు. రణరంగమున వాటికి తిరుగులేదు. గ్రద్ద ఈకలచే కట్టబడినవి. ఇంద్రునివజ్రాయుధముతో సమానమైనవి. ఇవి పదునుతో మొనదేలియున్నవి, వంకరలేని కణుపులు గలవి. సర్పములవలె భయంకరములైనవి. అట్టి నా బాణములు వేగముగా సాగుచు దుర్మార్గుడైన వాలిని దెబ్బతీయగలవు. (27-29) మహాసర్పమువలె తీక్ష్ణములైన నా బాణములధాటికి వాలి నిహతుడై పర్వతమువలె నేలగూలుచుండగా నేడు చూడగలవు." (30)

శ్రీరాముడు పలికిన మాటలను వినిన సుగ్రీవుడు అవి తనకు హితకరములే యగుటవలన మిగుల సంతోషించెను. పిమ్మట అతడు ఆ రాఘవునితో ఇట్లనెను. (31)

"నరశ్రేష్ఠుడవైన ఓ రాఘవా! నీయనుగ్రహమువలన నా భార్యను, రాజ్యమును పొందబోవుచున్నాను. కనుక ఓ పురుషోత్తమా! తగు ఉపాయమును ఆలోచించి, నాకు బద్ధశత్రువైన మా అన్నను నేడే హతమార్చుము." (32)

శ్రీరామసుగ్రీవులు పరస్పరప్రేమతో మైత్రీ సంభాషణ చేయుచున్నప్పుడు కమలమువంటి సీతాదేవి యొక్క ఎడమనేత్రము, బంగారువన్నెగల వాలియొక్క ఎడమకన్ను, అగ్ని జ్వాలలవంటి రావణుని వామ నేత్రములు ఒక్కసారిగా అదిరినవి. (33)

* * *

6. ఆఱవసర్గము

'సీతాపహరణ వృత్తాంతమును హనుమంతుని ద్వారా వినియుంటిని. ఆ దేవి జాడను దెలిసికొని, ఆమెను తీసికొనివచ్చి నీకు అప్పగించెదను' అని సుగ్రీవుడు శ్రీరామునకు మాట ఇచ్చుట - అతడు జానకీదేవి నగలమూటను దెచ్చి వారికి సమర్పించుట - 'ఆ నగలు సీతాదేవివే' అని తెలిసికొనిన పిమ్మట శ్రీరాముడు రావణుని సపరివారముగా చంపివేసెదనని పల్కుట

మిగుల సంతోషముతోనున్న సుగ్రీవుడు రఘువంశజుడైన శ్రీరామునితో మఱల ఇట్లనుడివెను. (1) "ఓ రామా! ఈ హనుమంతుడు ఎల్లప్పుడును నాకు తోడుగానుండువాడు, మంత్రులలో ముఖ్యుడు. మీరు ఈ వనమునకు వచ్చిన కారణమును ఇతడు ఇంతకుముందే నాతో చెప్పియున్నాడు.(2) జనకరాజుకుమార్తెయు, నీ భార్యయు అగు సీతాదేవి తోడను, నీ సోదరుడగు లక్ష్మణునితోడనుగూడి నీవు వనవాసమును కొనసాగించుచుండగా ప్రజ్ఞాశాలులైన మీ అన్నదమ్ములిరువురును సీతచెంతలేనప్పుడు, అదనుకొఱకు వేచియున్న రావణాసురుడు ఒంటరిగా ఉన్న ఆ జానకిని

అపహరించుకొని పోసాగెను. అప్పుడు ఆమె ఏడ్చుచుండగా విషయమును గ్రహించిన 'జటాయువు' అను గృధ్రము అతనిని ఎదుర్కొనెను. దానిని ఆ రాక్షసుడు చంపివైచెను. అని ఈ వాయుసుతుడు తెలిపియుండెను. (3-4)

ఓ రామా! భార్యయొక్క ఎడబాటువలన కలిగిన దుఃఖము నుండి నీవు త్వరలోనే బయటపడగలవు. మధుకైటభ రాక్షసులు అపహరించిన వేదములను శ్రీహరివలె నేను సీతాదేవిని తీసికొనివచ్చెదను. శత్రువులను సంహరించుటలో దక్షుడవైన ఓ రఘువీరా! పాతాళమునగాని, ఆకాశమునగాని, మఱియెక్కడనున్నను నీ భార్యను గొనివచ్చి నీకు అప్పగించెదను. ఓ రఘునందనా! నా మాటలు ముమ్మాటికిని నిజమని నమ్ముము. గొప్పభుజబలశాలివైన ఓ రాఘవా! ఇంద్రాది దేవతలుగాని, అసురులుగాని విషాహారమునువలె నీ భార్యను గ్రహింపజాలరు (విషాహారము ఎవ్వరికిని జీర్ణము కానట్లు సీతాదేవి ఎంతటివారికిని వశముకాదు.) (5-8)

ఓ మహాబాహూ! ఒకనాడు క్రూరాత్ముడైన ఒక రాక్షసుడు ఒక స్త్రీని తీసికొని పోవుచుండగా నేను చూచితిని. నాఊహప్రకారము ఆమె మిథిలానగరపు రాకుమారియైన సీతాదేవియే. ఇందులకు సందేహము లేదు. ఏలనన ఆమె జీరవోయిన కంఠముతో (ఆర్తస్వరముతో) 'రామా! రామా! లక్ష్మణా! లక్ష్మణా! అని బిగ్గఱగా ఏడ్చుచు, రావణుని అంకస్థలమునందు విలవిలలాడుచు మెలికలు దిరుగుచున్న ఆడు సర్పము వలె ఒప్పుచుండెను. కనుక ఆమెను తీసికొనివచ్చి నీకు అప్పగించెదను. శోకింపకుము. (9-10)

అప్పుడు నేను నానలుగురు మంత్రులతోగూడి ఈ కొండపైనుంటిని. ఆమె నన్ను చూచి, తన ఉత్తరీయమును, నగలను (ఉత్తరీయమునందు కట్టిన నగలమూటను) ఇచట జాఱవిడిచినది. ఓ రామచంద్రా! నేను ఆఉత్తరీయమును, ఆభరణములను (ఆ నగలమూటను) తీసికొని భద్రముగా ఉంచితిని. వాటిని ఇచటికి తీసికొనివచ్చెదను. వాటిని నీవు గుర్తింపగలవు." (11-12)

అంతట శ్రీరాముడు ప్రియవచనములను పలుకుచున్న సుగ్రీవునితో 'మిత్రమా! ఇంక ఆలస్యమెందులకు? వెంటనే వాటిని తీసికొనిరమ్ము-' అని పలికెను. (13) శ్రీరాముడు ఇట్లనుడువగా సుగ్రీవుడు ఇతరులకు చొఱరాని ఒక కొండగుహలో ప్రవేశించెను. రామునకు ప్రియమును చేకూర్చుటకై వెంటనే అతడు సీతాదేవి జాఱవిడిచిన నగలమూటను తీసికొనివచ్చి, 'వీటిని పరిశీలింపుము' అని పలికి వాటిని రామునకు చూపించెను.(14-15) అప్పుడు ఆ రాఘవుడు పవిత్రములైన ఆభరణములు గల ఆ వస్త్రమును దీసికొనెను. అంతట ఆయననేత్రములు అశ్రువులు క్రమ్ముకొనుటచే మంచుచే కప్పబడిన చంద్రునివలె మసకబాఱెను. సీతపైగల గాఢానురాగముతో కనులలో నీరు నిండగా రాముడు 'హా ప్రియా! అని విలపించుచు ధైర్యము సడలి నేలపై పడిపోయెను. (16-17)

అనేకములైన ఆ మేలి అలంకారములను రాముడు తన హృదయమునకు హత్తుకొని, పుట్టలోని పాము రోషముతో బుసకొట్టినట్లు నిట్టూర్పులు విడిచెను. (18) సంతతధారగా కన్నీరుగార్చుచున్న శ్రీరాముడు తన ప్రక్కన ధైన్యముతో నిలబడియున్న సౌమిత్రిని జూచి విలపింపసాగెను. "ఓ లక్ష్మణా! అపహరణకు గుఱియైన వైదేహి భూమిపై వదలిన శరీరాభరణములను, ఉత్తరీయమును చూడుము. రావణునిచే తీసికొనిపోబడుచున్న జానకి వదలిన ఈ నగలు పచ్చిక బయలునందు పడుటచే చెక్కుచెదరకయున్నవి. కనుక ఇవి ఆమె యొక్క ఆభరణములే" అని విలపించెను. (19-21)

రాముడిట్లు పలుకగా లక్ష్మణుడు "అన్నా! ఈ కేయూరములను, కుండలములను నేను ఎఱుగను. కాని నిత్యము మావదినెకు పాదాభివందనము చేయుచుండుటవలన ఈ కాలి అందెలను మాత్రము ఆమెవేయని గుర్తించుచున్నాను." అని నుడివెను. (22)

అంతట రఘునందనుడు దీనుడై సుగ్రీవునితో ఇట్లనెను. "ఓ సుగ్రీవా! నా ప్రాణములకు ప్రాణమైన సీతాదేవిని దుర్మార్గుడైన ఆరాక్షసుడు అపహరించుకొని పోవుటను నీవు చూచితివి. అదిసరే! ఆమెను దీసికొని అతడు ఏదిశగా సాగిపోయెనో తెల్పుము. ఇంతకును ఆరాక్షసుడు ఎక్కడ ఉండవచ్చును? నాకు ఇంతటి దుఃఖమును తెచ్చిపెట్టిన ఆ క్రూరాత్ముని, వానికి తోడగు రాక్షసులను అందఱిని చంపితీఱెదను. ఆ దుష్టుడు సీతాదేవిని అపహరించి, నా తీవ్రమైన కోపమునకు కారకుడయ్యెను. ఆవిధముగా అతడు తనజీవితము అంతమగుటకు మృత్యుద్వారమును తానే తెఱచెను. (23-26) ఓ కపీశ్వరా! ఆ నిశాచరుడు నన్ను వంచించి, నాకు అత్యంత ప్రేమపాత్రురాలైన సీతాదేవిని వనమునుండి అపహరించుకొని పోయెను. వాడెవడో? తెలుపుము. ఆశత్రువును ఇప్పుడే మృత్యుముఖమునకు చేర్చెదను." (27)

* * *

7. ఏడవసర్గము

సుగ్రీవుడు విరహశోకములో ఉన్న శ్రీరాముని ఓదార్చుట – శ్రీరాముడు అతనిమాటలకు ఊఱట చెంది, 'వాలిని చంపెదను' – అని మాట ఇచ్చుట

శ్రీరాముడు శోకార్తుడై ఇట్లు పలికిన పిమ్మట వానరరాజైన సుగ్రీవుడు ఆప్రభువునకు నమస్కరించి, కన్నీరు గార్చుచు డగ్గుత్తికతో ఈ విధముగా వచించెను. (1)

"ఓ రామా! పరస్త్రీని అపహరించుటయనెడి పాపమునకు పాల్పడిన ఆ క్రూరరాక్షసుని నివాసస్థానమును గూర్చి నేను ఏమాత్రము ఎఱుగను. వాడు జన్మించిన ఆ దుష్టవంశము ఏదియో? వాని శక్తిసామర్థ్యములెట్టివో? నాకు తెలియవు. కాని ఓ శత్రుసంహారకా! సీతాదేవిని తీసికొనివచ్చుటకై తగిన ప్రయత్నమును మాత్రము తప్పక చేసెదను- అని ప్రమాణపూర్వకముగా చెప్పుచున్నాను. కనుక ఇక నీవు శోకింపవలదు. పూర్తిగా నా బలపరాక్రమములను ప్రదర్శించి, రావణుని సపరివారముగా హతమార్చెదను. ఆ విధముగా త్వరలోనే నిన్ను సంతోషపఱచి నేను కృతకృత్యుడనయ్యెదను. (2-4)

ఓ ప్రభూ! ఇక ఈదైన్యమును వీడుము. నీ సహజమైన ధైర్యమును వహింపుము.నీవంటిమహావీరులకు ఇట్టిబేలతనము తగదు. నా భార్యయు అపహరణకులోనైనది. ఆవిధమైన దుఃఖము నాకును వచ్చిపడినది. కాని నేను ఈ విధముగా శోకించుటలేదు. ధైర్యమును వీడలేదు. నేను వానరుడను మూఢుడను, ఐనప్పటికిని నాభార్యనుగూర్చి పరితపించుట లేదు. పూజ్యుడవైన నీవు మహాత్ముడవు, గురువులకడ సుశిక్షితుడవు,ధైర్యశాలివి.అట్టినీవు ఇట్లుదుఃఖించుచుంటివేల? (5-7)

సంతతధారగా ప్రవించుచున్న కన్నీటిని ఆపుకొను సత్త్వగుణసంపన్నులు సహజమైన ధైర్యమును విడువరాదు. దుఃఖమునందుగాని, ఆర్థికనష్టములయందుగాని, భయస్థితి ఏర్పడినప్పుడుగాని, ప్రాణములకు ముప్పువచ్చినప్పుడుగాని ధైర్యముగలవాడు తన బుద్ధిబలముతో బాగుగా ఆలోచించుకొని నిస్పృహకులోనుగాడు. మూర్ఖుడు మాత్రమే అనుక్షణము దైన్యమునకు గుఱియగుచుండును. బరువెక్కిన నౌక నీటిలో మునిగినట్లు అతడు (నిగ్రహములేనివాడై) శోకమునకు వశుడగును. (8-10) ప్రభూ! భక్తితో అంజలిఘటించి, నిన్నువేడుకొనుచున్నాను. నన్ను అనుగ్రహింపుము. ధైర్యమును వహింపుము. శోకమును దరిజేరనీయకుము. ఎల్లప్పుడును శోకించువారికి సుఖము శూన్యము. వారి తేజస్సు క్షీణించును. కావున శోకమును దూరమొనర్పుము. (11-12)

పూర్తిగా శోకార్తుడైన వానికి ప్రాణములు నిలుచుటయు కష్టమే. కాబట్టి ఓ రాజేంద్రా! శోకమునుండి బయటపడి గట్టిగా ధైర్యమును అవలంబింపుము. ఓ రామా! నేను స్నేహభావముతో చనవుగలిగి ఇట్లు హితవచనములను పలుకుచుంటిని. దీనిని ఉపదేశముగా భావింపవలదు. నామైత్రిని గౌరవింపుము (విశ్వసింపుము) శోకించుట మానుము." (13-14)

ఆత్మీయతతో గూడిన సుగ్రీవుని మధురమైన ఓదార్పు మాటలకు శ్రీరాముడు కొంత ఊరటచెందెను. పిదప అతడు అశ్రువులతో తడిసియున్న తన ముఖమును ఉత్తరీయముతో తుడుచుకొనెను. సుగ్రీవుని వచనములవలన రామచంద్ర ప్రభువుయొక్క మనస్సుస్తిమితపడెను.పిమ్మటఅతడుసుగ్రీవుని గాఢముగాకౌగిలించుకొని,ఆయనతో ఇట్లునుడివెను.(15-16)

"ఓ సుగ్రీవా! ఆదరాభిమానములతో హితమునుగోరెడి ప్రాణమిత్రుడు చేసెడి పనిని నీవొనర్చితివి. నీవు పలికిన ఈ మాటలు సమయోచితములు, దుఃఖమును తొలగించుటలో సమర్థములు. ఓ మిత్రమా! చక్కని నీ అనునయవచనములతో నేను ఊరటచెందితిని. సహజముగా నీవంటి బంధువు (ఆత్మీయుడు) దొరకుట దుర్లభము. అందునా ఇట్టి ఆపదసమయములో లభించుట ఇంకను కష్టము. (17-18)

అది సరే! సీతాదేవి జాడనుగూర్చియు, దుర్మార్గుడు, క్రూరుడు ఐన రావణాసురుని సమాచారమును గుఱించియు తెలిసికొనుటకు పూనుకొనుము. (19)

ఓ మిత్రుడా! నీమేలుకొఱకై నేను చేయవలసిన పనిని నిస్సంకోచముగా తెలుపుము. వర్షాకాలమునందు పంటపొలములలో నాటిన విత్తనములవలె నావలన ఆకార్యము సఫలమగును. (20) ఓ వానరశ్రేష్ఠా! నా పరాక్రమమునందలి విశ్వాసముతో (ఆత్మవిశ్వాసముతో) వాలిని తప్పక చంపెదనని మాటయిచ్చు చున్నాను. ఇది యథార్థము. నన్ను నమ్ముము. నేను ఇంతవఱకును అసత్యమును పలుకలేదు, ఇక ఎన్నడును పలుకను. ప్రమాణపూర్వకముగా ఇట్లు తెలుపుచున్నాను." (21-22)

శ్రీరాముని మాటలకు, అందునా ఆయన ప్రమాణ పూర్వకముగా పలికినందులకు, సుగ్రీవుడును, అతని సచివులును ఎంతయు సంతసించిరి. (23) ఇట్లు శ్రీరాముడును, సుగ్రీవుడును ఏకాంతముగా (రహస్యముగా) సంభాషించు కొనుచు పరస్పరము తమతమకష్టసుఖములను తెలుపుకొనిరి. (24) వానరప్రముఖుడును, ప్రతిభాశాలియు ఐన సుగ్రీవుడు పురుషశ్రేష్ఠుడును, మహానుభావుడును ఐన శ్రీరాముని మాటలను విని, తన కార్యము (వాలివధ) పూర్తియైనట్లుగా తన మనస్సున తలంచెను. (25)

8. ఎనిమిదవసర్గము

సుగ్రీవుడు తన సంకట పరిస్థితిని గూర్చి శ్రీరామునకు వివరించుట – ఆ ప్రభువు ఆయనను ఊరడించుచు 'వాలితో నీకు ఏర్పడిన వైరకారణములను దెల్పుము–' అని కోరుట

వానరరాజైన సుగ్రీవుడు శ్రీరాముని అభయవచనములకు పొంగిపోయినవాడై, లక్ష్మణుని సమక్షమున ఆ మహాత్మునితో ఇట్లు నుడివెను. (1) "ఓ ప్రభూ రాజోచితములైన శౌర్యవీర్యపరాక్రమాది గుణములకు నిధివైన నీవంటి మహాత్ముడు మిత్రుడుగా లభించుట నా అదృష్టము. నిజముగా నేను అన్నివిధములుగా దేవతలఅనుగ్రహమునకు పాత్రుడనైతిని. (2) ఓ స్వామీ! నీ అండదండలున్నచో ఆ సురరాజ్యాధిపత్యము ప్రాప్తించుటయు సంభవమేగదా! ఇక ఈ కిష్కింధారాజ్యవిషయము వేఱుగా చెప్పనేల? (3)

ఓ రామా! సుప్రసిద్ధమైన రఘువంశమునకు చెందిన నీవంటి మహాపురుషుడు అగ్నిసాక్షిగా నాకు మిత్రుడుగా లభించినందువలన బంధుమిత్రులందఱిలో నేను పూజ్యుడనైతిని. నేను నీకు తగిన మిత్రుడనేయని నీవు క్రమముగా తెలిసికొనగలవు. నాగుణగణములను నేను స్వయముగా తెలుపుకొనుట సమంజసముకాదు గదా? (4-5)

నీవంటి బుద్ధిశాలులకును, మహాత్ములకును ఆత్మజ్ఞానులకు వలె ప్రీతియు, ధైర్యము మిక్కిలి నిశ్చలముగా నుండును గదా! సత్పురుషులైన మిత్రులు వెండి బంగారములు, వస్త్రాభరణములు మొదలగువానిని 'నీవి నావి' అను భేదభావములేక సమానముగా అనుభవించెదరు. ఉత్తమ పురుషుడు తనమిత్రుడు ధనవంతుడైనను, నిర్ధనుడైనను, సుఖములలో ఉన్నను, దుఃఖములలో ఉన్నను, నిర్దోషియైను, దోషియైనను, అతడెట్టివాడైనను తారతమ్యములను చూపక వానిని తనతో సమానునిగనే గౌరవించును. (6-8) ఓ రామా! నిజమైన మిత్రుడు తన స్నేహితునికొఱకై సంపదలను గాని, సుఖములను గాని, అట్లే కడకు తన ప్రాణములనుగాని త్యజించుటకు సిద్ధముగానుండును. ప్రాణమిత్రులముగావున మనము ఇరువురము ఈ స్నేహధర్మమును పాటింతము."(9)

తేజస్వియైన శ్రీరాముడు ఇంద్రునివలె ప్రజ్ఞాశాలియైన లక్ష్మణునిసమక్షమున ప్రియ (మధుర) భాషియైన సుగ్రీవునితో అట్లే అని పలికెను. (10) రామలక్ష్మణులు నిలబడియుండుటను గమనించిన సుగ్రీవుడు వారికి ఆసనములను సమకూర్చుటకై తన దృష్టిని నలువైపులకును ప్రసరింపజేసెను. అప్పుడు సుగ్రీవునకు ఆ సమీపముననే ఒక మద్దిచెట్టు కనబడెను. అది విరబూసిన పూవులతో, చిగురుటాకులతో, తుమ్మెదలతో విరాజిల్లుచుండెను. (11-12) అంతట సుగ్రీవుడు పూవులతో, ఆకులతో, నిండిన ఒక మద్ది కొమ్మనువిఱిచి, ఆసనముగా ఏర్పఱచెను. పిమ్మట అతడు శ్రీరామునితోగూడి దానిపై ఆసీనుడయ్యెను. (13)

అప్పుడు హనుమంతుడు ఆ ఇరువురును కూర్చున్న పిమ్మట మఱియొక మద్దికొమ్మను దీసికొనివచ్చి, వినమ్రుడై నిలబడియున్న లక్ష్మణుని దానిపై ఆసీనుని గావించెను.(14)

పండ్లతో, పూవులతో కనువిందుగావించుచున్న ఆ కొండనైభాగమున సముద్రమువలె గంభీరుడైయున్న శ్రీరాముడు సుఖాసీనుడై యుండగా చూచి సుగ్రీవుడు ఎంతయు సంతసించెను. శ్రీరామునియంతటి మహావీరుడు మిత్రుడైనందులకు సంతోషము, వాలివలన ఎప్పుడు ఏ ఆపద రానున్నదోయను భయము అతనిలో ముప్పిరి గొనుచుండగా ఆ వానరోత్తముడు రామునితో ప్రేమపూర్వకముగా మృదుమధుర వచనములను ఇట్లు పలికెను. (15-16)

"రామా! మా అన్నయైన వాలి నా భార్యను లాగికొని, నన్ను మిక్కిలి అవమానించెను. నేను మిగుల భయముతో దుఃఖితుడనై ఈ ఋశ్యమూకపర్వతమునకుచేరి, ఇచట వసించుచున్నాను. ఓ రాఘవా! అందువలన నా మనస్సు మిగుల కలతచెందినది. ఆ కారణముగా నేను భయాందోళనములకు లోనైయున్నాను. నా సోదరుడైన వాలి నన్ను కిష్కింధనుండి గెంటివేసి, నాతో వైరము పూనియున్నాడు. (17-18) ఓ సర్వలోకశరణ్యా! సమస్తప్రాణుల భయమును తొలగించువాడా! వాలిభయమువలన ఆర్తుడనై దిక్కుతోచక యున్నాను. సర్వరక్షకుడవైన నీవు నన్ను అనుగ్రహించి కాపాడుము."(19)

మిగుల పరాక్రమశాలియు, సమస్తధర్మములను ఎఱిగిన వాడును, ధర్మప్రీతిగలవాడును ఐన శ్రీరాముడు సుగ్రీవునిమాటలను విన్న పిమ్మట దరహాసము చేయుచు అతనితో ఇట్లు నుడివెను. (20)

"ఓ సుగ్రీవా! ఉపకారము జరుగుటయే మిత్రునివలన ఫలము. అపకారము చేయుట శత్రువుయొక్క లక్షణము. నీభార్యను అపహరించిన ఆ వాలిని నేడే చంపివేయుదును. ఓ మహానుభావా! నా ఈ బాణములు మిగులవాడియైనవి, తీవ్రమైనతేజస్సు గలవి. ఇవి కార్తికేయవనమునందు ఉద్భవించినవి గనుక అభేద్యములు, బంగారముతో అలంకరింపబడినవి. గ్రద్దతెక్కలచే కూర్చబడినవి, ఇంద్రుని వజ్రాయుధముతో తుల్యములైనవి. మంచి కణుపులుగలవి, ఎంతయు పదునైనవి, సర్పములవలె భయంకరములు. (21-23)

ఓ వానరశ్రేష్ఠా! వాలి నీకు సోదరునిరూపమునందున్న శత్రువు. అతడు మిగుల పాపాత్ముడు. నా శరములకుగుఱియై అతడు ఒక పర్వతమువలె నేలగూలగా నీవు చూచెదవుగాక." (24)

వానరసేనకు అధిపతియైన సుగ్రీవుడు శ్రీరాముని మాటలకు పరమానందభరితుడై 'బాగుబాగు' అని ప్రశంసించుచు ఇట్లనెను. (25) "ఓ రామా! నేను మిక్కిలి శోకార్తుడనైయున్నాను. శోకముచే విలవిలలాడుచున్న వారికి మహానుభావుడవైన నీవేగదా! దిక్కు. 'నీవు నామిత్రుడవు' అను భావముతో నేను నిన్ను ఇంతగా ప్రార్థియపడుచున్నాను. నీవు నాచేతిలో చేయివేసి, అగ్నిసాక్షిగా మిత్రుడవు ఐతివి. నీవు నాకు ప్రాణతుల్యుడవు. ఈ మాటలను నేను శపథపూర్వకముగా పలుకుచున్నాను. ఇది యథార్థము. నీవు నాకు ప్రాణమిత్రుడవను విశ్వాసముతో ఇంతగా చెప్పుచున్నాను. ఏలనన నాలోని తీవ్రవేదన నామనస్సును అనుక్షణము వేధించుచున్నది." (26-28)

సుగ్రీవుడు ఇట్లు పలుకుచుండగా అతని కనులలో అశ్రువులు నిండెను. దుఃఖాశ్రువులప్రభావమున అతని కంఠము గద్గదమాయెను. అందువలన అతడు బిగ్గఱగా మాట్లాడలేకపోయెను. (29) 'శ్రీరామునకు ధైర్యము చెప్పి ఆయనముందర ఇంతగా శోకించుట తగదు' అని భావించి, సుగ్రీవుడు నదీప్రవాహము వలె స్రవించుచున్న కన్నీటిని ఎట్టకేలకు ఆపుకొనెను. (30)

తేజస్వియైన సుగ్రీవుడు కన్నీటిని ఆపుకొని, నేత్రములను తుడుచుకొనెను. పిదప అతడు నిట్టూర్చుచు శ్రీరామునితో ఇట్లు నుడివెను. (31)

"ఓ రాఘవా! బలవంతుడైన వాలి నన్ను యువరాజు పదవినుండి తొలగించెను. నోటికి వచ్చినట్లుగా దూషించి, కిష్కింధనుండి గెంటివేసెను. నా ప్రాణములకంటెను ప్రియమైన నా భార్యను అపహరించెను. నాకు ఆత్మీయులైన స్నేహితులనందఱిని చెరసాలలో బంధించెను. ఆ పచ్చి దుర్మార్గుడు నన్ను హతమార్చుటకు తీవ్ర ప్రయత్నమొనర్చెను. పెక్కుపర్యాయములు నన్ను చంపుటకై అతడు వానరులను పంపెను. వారందఱును నాచేతిలో నిహతులైరి. (32-34)

ఓ రామా! పరమదయాళుడవైన నీవు ఇక్కడికి వచ్చినప్పుడుగూడ 'నీవు వాలి పంపగా వచ్చినవాడవే' యను శంకతో మిమ్ములను సమీపించుటకు మిగుల భీతిల్లితిని. భయస్థితులలో చిక్కుపడియున్న వారందఱును ప్రతి సంఘటనకును ఉలిక్కిపడుట సహజముగదా! హనుమంతుడు మొదలగు ప్రముఖుల తిరుగులేని అండదండలు నాకున్నవి. ఆ కారణమువలననే ఎన్నికష్టములు వచ్చిపడినను నేను ఇప్పటివఱకును ప్రాణములను నిలుపుకొని యున్నాను. ఆప్తులైన ఈ వానరమిత్రులు అన్నివిధములుగా నన్ను కాపాడుచున్నారు. నేను ఎక్కడికి వెళ్లినను, ఎక్కడ ఉన్నను ఎల్లప్పుడు వారు నాకు తోడుగా ఉందురు. (35-37)

ఓ రామా! నన్నుగూర్చి సంక్షిప్తముగా నీకు తెల్పితిని. ఇంతకంటె ఎక్కువగా నీకు చెప్పదగినది ఏమున్నది? నాఅన్నయైన వాలి మిక్కిలి బలపరాక్రమములు గలవాడు. అతడు నాపాలిటి శత్రువు. అతడు నశించిన మీదటనే నా దుఃఖము దూరమగును. నా సుఖజీవితము ఆయన వినాశముతో ముడిపడియున్నది. ఓరామా! శోకార్తుడనైయున్న నేను నా శోకముతొలగెడి ఉపాయమును నీకు నివేదించితిని. సుఖములలోగాని, దుఃఖములలోగాని ఎవ్వరికైనను మిత్రుడేగదా! గతి-" (38-40)

సుగ్రీవుని పలుకులను విన్న పిమ్మట శ్రీరాముడు అతనితో ఇట్లు నుడివెను. "ఓ సుగ్రీవా! వాలికిని నీకును వైరము ఏర్పడుటకుగల కారణమును నేను వినగోరుచున్నాను. వివరముగా తెలుపుము. మీ వైరకారణమును విని, మీఇరువురి బలాబలములను, గుణదోషములను లోతుగా పరిశీలించెదను. అనంతరము తగిన ఉపాయమును ఆలోచించి, నీకు మేలగునట్లు చూచెదను.[1] (41-42)

వర్షాకాలమునందలి నదీప్రవాహవేగము క్రమక్రమముగా అధికమైనట్లు నీ అవమానకథను వినిన పిమ్మట నా కోపము ఎక్కువయగుచున్నది. అది నా హృదయమును కంపింపజేయుచున్నది. నేను ధనుస్సును సంధించి, బాణమును విడిచినంతనే నీశత్రువు(వాలి)యొక్క ప్రాణములు ఎగిరిపోవును. కనుక ఈలోపలనే నీవునాపైవిశ్వాసముంచి, ప్రశాంతచిత్తముతో నీకథను దెలుపుము." (43-44)

మహాత్ముడైన శ్రీరాముడు ఇట్లు పలుకగా సుగ్రీవుడును, అతని సచివులు నలుగురును మిక్కిలి ఆనందించిరి. అంతట ప్రసన్నముఖుడైయున్న సుగ్రీవుడు వాలికిని తనకును మధ్య ఏర్పడిన వైర కారణమును శ్రీరామునకు సమగ్రముగా వివరింపదొడంగెను. (45-46)

* * *

1) ఓ సుగ్రీవా! నీ అపరాధము స్వల్పమై అతడు ప్రదర్శించిన వైరము తీవ్రముగానున్నచో తప్పక అతనిని చంపి నీకు మేలు చేకూర్చెదను. అట్లుగాక నీ అపరాధము అధికముగానుండి అతనివైరభావము స్వల్పముగా ఉన్నప్పుడు మీ ఇరువురిని సమాధానపఱచి, నీకు సుఖమును కలిగించెదను. – గోవిందరాజీయ వ్యాఖ్య

9. తొమ్మిదవసర్గము

వాలితో తనకు వైరమేర్పడిన రీతిని సుగ్రీవుడు శ్రీరామునకు తెలుపుట

"మా అన్నయగు వాలి శత్రుసంహారమున దక్షుడు. అతడనిన మాతండ్రియగు ఋక్షరజునకు మిక్కిలి ప్రేమ. ఈ వైరము ఏర్పడకముందు నాకును అతనిపైగల ప్రేమ అపారము. మా తండ్రి గతించిన పిమ్మట జ్యేష్ఠుడగుట వలన అతనిని మంత్రులందఱును ఏకగ్రీవముగా వానర రాజ్యమునకు ప్రభువును గావించిరి. తాతతండ్రులనుండి సంక్రమించిన వానరసామ్రాజ్యమును అతడు ఏలసాగెను. నేను అతనికి వినమ్ర భావముతో సేవకుడనై యుంటిని. (1-3)

మయుని కుమారులలో మాయావి పెద్దవాడు, అతడు దుందుభికి అన్న. ఒక స్త్రీ కారణముగా అతనికి వాలితో వైరమున్నదని ప్రతీతి. అతడు ఒక అర్ధరాత్రివేళ జనులందఱును నిద్రించుచుండగా కిష్కింధానగరద్వారము కడకు చేరెను, పిమ్మట బిగ్గఱగా గర్జించుచు వాలిని యుద్ధమునకు పిలిచెను. (4-5) గాఢనిద్రలో ఉన్న నా అన్నయైన వాలి ఆ భీకరగర్జనను వినిన పిమ్మట దానిని సహింపలేక వేగముగా బయటికి వచ్చెను. అప్పుడు స్త్రీలును, నేనును వినయముతో నమస్కరించుచు ఎంతగా వారించుచున్నను మా మనవిని సరకుగొనక వాలి ఆ రాక్షసుని హతమార్చుటకై క్రోధముతో ముందుకు దూకెను. (6-7)

మహాబలశాలియైన వాలి మమ్ములను అందఱిని ప్రక్కకు నెట్టివేసి ఆ రక్కసునితో పోరాడుటకై వెడలెను. అప్పుడు నేనును ప్రేమతో అతనిని అనుసరించితిని. (8) అంతట ఆమాయావి మా అన్నను, నన్నును దూరము నుండియే చూచి, మిగుల భయపడి, వెంటనే పాఱిపోసాగెను. అతడట్లు భీతితో పిక్కబలము చూపుచుండగా మేమును మిగులవేగముగా అతనిని వెంబడించితిమి. ఇంతలో చంద్రుడు ఉదయించుచుండుటచే వెన్నెలకాంతులలో మార్గము స్పష్టముగా గోచరించుచుండెను. (9-10)

ఆ మాయావి అట్లు పరుగిడుచు, గడ్డిచే కప్పబడి యుండుటచే చొరరానిదైయున్న ఒక పెద్ద భూగృహమున (బిలమున) ప్రవేశించెను. అప్పుడు మేము ఆ బిల సమీపమునకు చేరి, అచట ఆగితిమి. ఆ శత్రువు బిలమున ప్రవేశించుటను గాంచి, వాలి రోషావేశముతో ఊగిపోవుచు నాతో ఇట్లనుడివెను. (11-12)

"ఓ సుగ్రీవా! నేను ఈ బిలమున ప్రవేశించి, శత్రువును సంహరించి, తిరిగి వచ్చెడివఱకును నీవు సావధానుడవై ఈ గుహాద్వారముకడనే నిలబడియుండుము." (13)

ఆ మాటలను వినిన పిమ్మట 'నేనును నీ వెంట వచ్చెదను' అని శత్రుసంహారసమర్థుడైన వాలిని వేడుకొంటిని. అంతట అతడు తనపాదములసాక్షిగా నాతో ఒట్టు వేయించుకొని, ఆ మహాగుహలో ప్రవేశించెను. (14) అతడా బిలములో ప్రవేశించిన పిమ్మట పూర్తిగా ఒక సంవత్సరము గడచెను. అంతవఱకును నేను ఆ గుహాద్వారముకడనే నిలిచియుంటిని. 'ఇంతకాలము వఱకును నా సోదరుడు మఱలిరాకపోవుటచే ఆయనకు ఏదైననొక ఆపద కలిగియుండునని నా మనస్సు శంకించెను. అతడు మరణించియుండునని భావించి, అతనిపై నాకుగల అనురాగముచే ఆందోళనకు గుఱియైతిని. (15-16)

పిమ్మట చాలాకాలమునకు ఆగుహనుండి నురుగుతో గూడిన ఎఱ్ఱని రక్తము బయటకు వచ్చుచుండుట చూచి, మిగుల దుఃఖితుడనైతిని. ఇంతలో రాక్షసులయొక్క గర్జన ధ్వనులును, యుద్ధరంగమున దెబ్బతినిన మా అన్నయొక్క ఆక్రందన ధ్వనులును నా చెవికి సోకెను. (17-18)

ఓ మిత్రమా! గుహనుండి రక్తము బయటికి వచ్చుట, రాక్షసులయొక్క గర్జనలు వినబడుట, మాఅన్న యొక్క ఆక్రందనధ్వని చెవికిచేరుట మున్నగు చిహ్నములను బట్టి రాక్షసుడైన మాయావిచేతిలో మా అన్న నిహతుడైనట్లేయని నిశ్చయించుకొంటిని. పిదప కొండంతబండతో ఆ గుహాద్వారమును మూసివేసి, మిగుల శోకార్తుడనై, అన్నకు తిలతర్పణములను వదలి, కిష్కింధకు చేరితిని. (19)

ఈ సమాచారమును నాలోనే నిగూఢముగా నుంచుకొంటిని. ఐనను మంత్రులు పలువిధముల ప్రశ్నించి, దానిని తెలిసికొనిరి. అంతట సచివులు అందఱును సమావేశమై, ఒక నిర్ణయమునకు వచ్చి, బలవంతముగా నన్ను పట్టాభిషిక్తుని గావించిరి. (20) ఓ రఘువరా! ఆయన (వాలి)యొక్క రాజ్యమును న్యాయముగా పరిపాలించుచుంటిని. ఇంతలో వాలి ఆ మాయావి రాక్షసుని చంపి, కిష్కింధకు వచ్చెను. అప్పుడతడు పట్టాభిషిక్తుడనైయున్న నన్నుజూచి కన్నులెఱ్ఱజేసెను. పిమ్మట నామంత్రులందఱిని చెరసాలలో బంధించి, నాతో పరుషముగా పలికెను. (21-22)

'అన్నా! అజ్ఞానముచే నావలన ఈ తప్పుజరిగినది. నన్ను మన్నింపుము.' అని నేను ఎంతగా వేడుకొనుచున్నను, అతడు నామనవిని వినిపించుకొనలేదు. అప్పుడతనిని నిగ్రహింపగలిగిన సామర్థ్యము ఉన్నను సోదరుడను గౌరవభావముచే నాకు అట్టి ఆలోచనయే రాలేదు. శత్రువును వధించి, పురమున ప్రవేశించిన మహాత్ముడగు మా అన్నకు ఎప్పటివలె గౌరవభావముతో పాదాభివందన మొనర్చితిని. ఐనను అతడు నాయెడ

ప్రసన్నుడుకాలేదు. అందువలన నన్ను అతడు ఆశీర్వదింపలేదు. నా కిరీటము అతనిపాదములకు తాకునట్లు నేను ఆయనకు శిరసాప్రణమిల్లినప్పటికిని అతడు నాపై దయచూపలేదు. అతని కోపము ఏమాత్రము చల్లారలేదు. (23-26)

* * *

10. పదవసర్గము

వాలి సుగ్రీవుల వైరకారణములను వినిన శ్రీరాముడు 'వాలిని వధించి నిన్ను శోకవిముక్తుని చేసెదను'- అని పలికి సుగ్రీవునకు ఊరటగూర్చుట

అనంతరము కిష్కింధకు విచ్చేసి, వేగిరపాటుతో క్రోధపరవశుడైయున్న మా అన్నను ప్రసన్నుని గావించు కొనుటకై (మా ఇరువురి హితమును గోరి) వేడుకొంటిని.(1)

'ఓ అన్నా! నీవు శత్రువును పరిమార్చి, క్షేమముగా కిష్కింధకు విచ్చేయుట మా అదృష్టము - దిక్కులేని వాడనైన నాకు నీవే దిక్కు. నీవు అనాథులను ఆదుకొనెడి వాడవు గదా! పెక్కు చువ్వలు గలదియు, చంద్రునివలె స్వచ్ఛమైనదియు ఐన ఈ ఛత్రమును నేను నీకు పట్టుదును, ఈ వింజామరముతో వీచెదను, నిన్ను ఇట్లు సేవించుటకు అనుమతింపుము.(2-3)

ఓ మహారాజా! పూర్తిగా ఒక సంవత్సరముపాటు మీ రాకకై గుహాద్వారముకడ ఆతురతతో నిరీక్షించుచుంటిని. కాని ఇంతలో గుహానుండి రక్తము ప్రవాహముగా వచ్చుట గమనించి మిగుల దిగులు పడితిని. శోకమున మునిగి మిక్కిలి ఆందోళన పడితిని. అనంతరము పర్వత శిఖరమువంటి ఒక బండతో ఆ గుహాద్వారమును మూసివేసితిని. తిన్నగా ఆప్రదేశమునుండి బయలుదేఱి, మఱల కిష్కింధలో అడుగిడితిని. (4-5)

ఇక రాజ్యముగతి ఏమగునోయను విషాదముతో ఇచటికి చేరిన నన్నుచూచి, పౌరులును, మంత్రులును నేను ఇష్టపడకున్నను బలవంతముగా నన్ను రాజ్యాభిషిక్తుని గావించిరి. అందులకు (రాజ్యాధికారమును స్వీకరించి నందులకు) నీవు నన్ను క్షమింపుము. ఈ రాజ్యమునకు పూజ్యుడవైన ప్రభుడవు నీవే. ఎప్పటివలె నేను యువరాజుగా ఉండి, నిన్ను సేవించుచుందును. నీవు లేకుండుటవలన రాజ్యమును పాలించు భారము నాపై ఉంచబడినది. అమాత్యులతో, పౌరులతో, నగరములతో గూడిన ఈ రాజ్యమునకు ఎట్టి శత్రు బాధయులేదు. ఈ రాజ్యమును నేను న్యాయముగా స్వీకరించితిని. దీనిని మఱల నీకు అప్పగించుచున్నాను. శత్రువులను పరిమార్చెడివాడా! ఓ సౌమ్యా! నాపై కోపమును వీడుము. ఓ రాజా! నేను దోసిలొగ్గి, శిరసా ప్రణమిల్లి, అర్థించుచున్నాను. (6-9)

రాజు (ప్రభువు) లేనిచో రాజ్యమున అల్లకల్లోలములు చెలరేగునని తలంచి, మంత్రులును, పౌరులును కూడి రాజ్యమును పాలించు (శాసించు) అధికారమునందు నన్ను బలవంతముగా ఉంచిరి.' (10) నేను ఇట్లు స్నేహపూర్వకముగా (వినమ్రభావముతో) పలుకుచున్నను ఆ వాలి నన్ను గద్దించుచు, ఛీకొట్టుచు పెక్కు దుర్భాషలాడెను. గౌరవార్హులైన మంత్రులను, పౌరులను పిలిచి, మిత్రుల సమక్షమున అతడు నన్ను గూర్చి మిగుల నింద్యముగా పలికెను. (11-12)

'ఓ పౌరులారా! క్రూరుడు, యుద్ధకాంక్షగలవాడు, దుష్టబుద్ధిఐన మాయావి అను మహారాక్షసుడు ఒక అర్ధరాత్రి సమయమున నన్ను యుద్ధమునకు ఆహ్వానించిన విషయము మీకును తెలియును గదా! ఆ రాక్షసుని కవ్వింపుమాటలను విని, రాజగృహమునుండి బయలుదేఱితిని. అప్పుడు దుర్మార్గుడైన ఈ నా సోదరుడు నన్ను అనుసరించెను.(13-14)

మహాబలశాలియైన ఆ రాక్షసుడు ఇతనితో గూడియున్న నన్నుజూచి, కాలికి బుద్ధిచెప్పెను. మేము అతనిని వెంబడించుట చూచి, భయముతో వణకిపోయెను. అంతట అతడు వేగముగా పరుగెత్తుచు ఒక పెద్ద గుహలో దూరెను. (15-16) ఆ మాయావి మిగుల భయంకరమైన ఆ పెద్ద గుహలో ప్రవేశించుటను గమనించిన పిమ్మట నేను క్రూరాత్ముడైన నా ఈ సోదరునితో ఇట్లు వచించితిని. (17) 'ఓ సుగ్రీవా! ఈ రాక్షసుని చంపకుండ నేను పురమునందు అడుగుపెట్టను. అతనిని చంపి, నేను తిరిగివచ్చెడివఱకును నీవు ఈ బిలద్వారముకడనే నిరీక్షించుచుండుము.' (18)

ఇతడు అచ్చటనే యుండునని తలచి, దుర్గమమైన ఆ గుహలో ప్రవేశించితిని. ఆ మాయావిని వెదకుటలోనే ఒక సంవత్సరము గడచిపోయెను. కడకు భయంకరుడైన ఆ రాక్షసుని నేను సులభముగనే కనుగొంటిని. ఆమాయావిని, వాని అనుచరులను నేను అక్కడికక్కడే హతమార్చితిని.(19-20)

వాని ముఖము నుండి, వక్షఃస్థలమునుండి బయల్వెడలిన రక్తప్రవాహముతో దుర్గమమైన ఆ గుహాయంతయు నిండిపోయెను. దుందుభియొక్క కుమారుడును, పరాక్రమశాలియు, నాకు శత్రువు ఐన మాయావిని చంపి, బయటికి వచ్చునప్పుడు ఆతిచే కప్పబడియున్న ఆ గుహాద్వారమును కనుగొనలేక పోయితిని. (21-22) నేను పదే పదే సుగ్రీవా! సుగ్రీవా! అని గొంతెత్తి అఱచిననూ, నాకు ఎట్టి సమాధానము రానందున ఎంతయు దుఃఖితుడనైతిని. (23) అప్పుడు నేను బలముకొలది కాళ్లతో పెక్కు మాఱులు తన్నగా

ద్వారమునకు అడ్డముగానున్న ఆ శిల ముక్కలు ముక్కలాయెను. అంతట నేను ఆగుహనుండి బయటపడి, దారిబట్టి పురమునకు చేరితిని. (24)

దుర్మార్గుడైన ఈ సుగ్రీవుడు తాను రాజు కావలెనను కోరికతో (రాజ్యకాంక్షతో) అన్నయనియు చూడక (సోదరప్రేమను విస్మరించి) నేను బిలమునుండి బయటికి రాకుండ ఒక పెద్దబండతో దానికి అడ్డు కల్పించెను.' (25)

వానరప్రభువైన వాలి ఈ విధముగా నన్ను దూషించి, ఏమాత్రమూ సంకోచము లేకుండ కట్టుబట్టలతో బయటికి గెంటివేసెను. (26) ఓ రఘురామా! అతడు నా భార్యను అపహరించి, నన్ను త్యజించెను. (రాజ్యభ్రష్టుని గావించెను) అతని భయమువలన నేను వనములతో సముద్రములతో గూడిన ఈ సమస్తభూమండలమున సంచరించితిని. భార్య అపహరింపబడుటచే దుఃఖితుడనై, నేను తిన్నగా పర్వతశ్రేష్ఠమైన ఋశ్యమూకమునకు చేరితిని. కొన్ని కారణముల వలన ఆ వాలి ఇందు ప్రవేశింపజాలడు. (27-28)

ఓ రఘువీరా! వాలికిని నాకును మధ్యవైరము ఏర్పడుటకు గల కారణములను పూర్తిగా వివరించితిని. ఎట్టి అపరాధము చేయకున్నను నాకు ఎంతటి దుఃఖము వచ్చిపడినదో చూడుము. (29) సమస్తప్రాణులకును అభయమిచ్చెడి ఓ వీరా! వాలి భయమువలన నేను మిగులమనోవ్యథకు గుఱియైయుంటిని. కనుక నీవు అతనిని నిగ్రహించి నన్ను కరుణింపుము."(30)

తేజస్వియు, ధర్మజ్ఞుడును ఐన రఘువీరుడు సుగ్రీవునిపలుకులను విని, దరహాసముచేయుచు అతనితో ధర్మసహితములైన వచనములను ఇట్లు నుడువసాగెను.(31)

"ఓ సుగ్రీవా! నా బాణములు మిగులవాడియైనవి, తిరుగులేనివి. సూర్యునికిరణములవలె మిఱుమిట్లు గొల్పునవి. దుర్మార్గుడైన ఆ వాలిని అవిక్షణములో దెబ్బతీయగలవు.(32)

వానరోత్తమా! వాలి నీభార్యను అపహరించిన దుర్మార్గుడు. అతడు దుష్టవర్తనుడు. అతడు నాకంట బడునంతవఱకే జీవించియుండును(నా కంటబడిన మఱుక్షణమే అతడు నిహతుడగుట తథ్యము) (33) ఓ వానరోత్తమా! నీవు పూర్తిగా శోకసాగరమున మునిగియున్న సంగతిని నేను గ్రహించితిని. అందులకు నేనును మిగుల పరితపించుచున్నాను. వాలిని చంపి, నిన్ను ఈ తీవ్రమైన దుఃఖమునుండి తప్పక గట్టెక్కింపగలను. త్వరలోనే నీకోర్కెలన్నియును ఈడేరును. ఇక నీవు శోకింపనవసరము లేదు." (34) శ్రీరాముడు పలికిన హితవచనములను విని, సుగ్రీవుడు అవి తనకు మేలు చేకూర్చునని తలంచి, ఎంతయు సంతసించెను. పిదప శ్రీరామునితో అతడు సముచితరీతిలో ఇట్లు మృదువచనములను నుడివెను. (35)

* * *

11. పదకొండవ సర్గము

సుగ్రీవుడు వాలి బలపరాక్రమములనుగూర్చి శ్రీరామునకు వివరించుట - బలగర్వితుడైన దుందుభి వాలిని యుద్ధమునకు ఆహ్వానించుట - వాలి అతనిని హతమార్చుట - వాలిచే విసిరివేయబడిన దుందుభి కళేబరమునుండి చిమ్మిన రక్తము మతంగవనమున పడుట - అందులకు మతంగముని వాలిని శపించుట - ఆ శాపకారణముగా వాలి అచటికి రాజాలడని ఎఱింగి, సుగ్రీవుడు తన సచివులతో గూడి ఋశ్యమూక పర్వతమున తలదాచుకొనుట - శ్రీరాముడు తన పరాక్రమముపై సుగ్రీవునకు విశ్వాసమును కలిగించుటకై దుందుభికాయమును కాలికొనగోటితో చిమ్మివేయుట - మద్దిచెట్టును భేదింపుమని సుగ్రీవుడు ఆ ప్రభువును అర్థించుట

శ్రీరాముడు పలికిన మాటలకు సుగ్రీవునిలో సంతోషము వెల్లివిరిసెను, పౌరుషము పురివిప్పుకొనెను. అప్పుడా వానరోత్తముడు శ్రీరామునిపూజించి, ఆయనను కొనియాడెను. (1)

"ఓ రామా! పదునైన నీ బాణములు నిప్పులు గ్రక్కుచు శత్రువులయొక్క ఆయువుపట్టులను ఛేదింపగలవు. నీవు కుపితుడవైనచో ప్రళయకాల సూర్యునివలె సమస్తలోకములను దహించివేయగలవు. ఇందులకు ఏమాత్రమును సందేహములేదు. (2) ఓ రఘువీరా! వాలియొక్క బలపరాక్రమములను గూర్చియు, ధైర్యస్థైర్యములను గుఱించియు విన్న పిమ్మట అనంతరకర్తవ్యమును నిర్ణయింపుము. (3)

వాలి బ్రాహ్మీముహూర్తమునందే మేల్కొని, భూమండలమునకు నలుదిక్కులయందుగల వనములలో సంధ్యావందనాదికములను ఆచరించి, సూర్యుడు ఉదయింపక ముందే అనాయాసముగా తిరిగి రాగలడు. పరాక్రమశాలియైన వాలి పర్వతముల యొక్కపై భాగములకు చేరి, వాటియొక్క మహోన్నత శిఖరములను బంతులనువలె పైకి ఎగురవేయుచు

పట్టుకొనును. అతడు తనబలమును ప్రదర్శించుచు వనములలో చేవదేలిన వివిధములగు పెక్కువృక్షములను అవలీలగా క్షణములో భగ్నమొనర్పగలడు. (4-6)

ఒకానొకప్పుడు మహిషాకారముగల ఒక మహారాక్షసుడు ఉండెడివాడు. అతని పేరు దుందుభి. అతని శరీరము కైలాసశిఖరమువలె మిగులఎత్తైనది. ఆ పరాక్రమశాలి వేయి ఏనుగుల బలముగలవాడు. మహాకాయముగల ఆదుష్టుడు దేవతలవలన వరములను పొందుటచే వాటిప్రభావమున మిక్కిలి బలగర్వితుడై నదీనాథుడైన సముద్రునికడకు వెళ్లెను. ఉవ్వెత్తు తరంగములతో వివిధములగురత్నరాసులతో ఒప్పుచున్న సాగరమునుజేరి, అతడు దానియెడ చులకన భావమును ప్రదర్శించుచు 'నాతో యుద్ధమునకు రమ్ము' అని ఆ సముద్రుని పిలిచెను. (7-9)

ఓ రామచంద్ర ప్రభూ! మహాబలశాలియు, ధర్మాత్ముడును ఐన ఆ సముద్రుడు జలములనుండి బయటికి వచ్చి, ఆయువుదీరిన ఆ అసురునితో ఇట్లు పలికెను. (10) 'ఓ దుందుభీ! నీవు యుద్ధమున ఆఱితేఱినవాడవు. నీతో యుద్ధమొనర్చుటకు నేను అశక్తుడను. నీతో పోరు సల్పగల సమర్థునిగూర్చి తెల్పెదను వినుము. (11)

ఈ మహారణ్యమునందు 'హిమవంతుడు' అను పేరుతో వాసికెక్కిన ఒక పర్వతరాజు గలడు. అతడు శంకరునకు మామ. తాపసులకు ఆశ్రయుడు. అతడు గుహలతో, పెక్కుప్రవాహములతో ఒప్పుచుండువాడు, వివిధములగు లోయలతో, సెలయేళ్లతో విలసిల్లుచుండువాడు. యుద్ధరంగమున అన్నివిధముల నీకు దీటైనవాడు. ఆ సమర్థునితో యుద్ధము నీకు ప్రీతిని గూర్చును.' (12-13)

సముద్రుడు తనకు భయపడుచున్నాడని తలంచి, ఆ మహారాక్షసుడు ధనుస్సునుండి విడువబడిన బాణమువలె హిమవంతుని కడకు చేరెను. అనంతరము దుందుభి మదపుటేనుగువలె విశాలములైన తెల్లని ఆ కొండశిలలను భూమిపై విసరికొట్టుచు ఒక మహానాదమొనర్చెను.(14-15)

పిమ్మట సౌమ్యుడును, తెల్లనిమేఘములవలె మనోహరమైన ఆకారముగలవాడును ఐన హిమవంతుడు తన శిఖరమున నిలబడి ఆ రక్కసునితో ఇట్లు వచించెను. (16)

యుద్ధప్రీతిగల ఓ దుందుభీ! నేను యుద్ధము చేయుటలో నేర్పరిని కాను, కేవలము తాపసులకు ఆశ్రయమైనవాడను మాత్రమే. కనుక నన్ను బాధింపవలదు. (17)

ప్రజ్ఞాశాలియైన ఆపర్వతరాజు మాటలను విని, దుందుభి కోపముతో కన్నులెఱ్ఱజేసినవాడై అతనితో ఇట్లనెను. (18)

'ఓ హిమవంతుడా! నాకు భయపడిగాని, తగిన ప్రయత్నమును చేయలేకగాని నీవు యుద్ధమునకు అసమర్థుడవైనచో యుద్ధమునకై ఉవ్విళ్ళూరుచున్న నాతో పోరుసల్పగల వానినిగూర్చి ఇప్పుడే తెల్పుము. (19)

ధర్మాత్ముడును, మాటనేర్పరియు ఐన హిమవంతుడు దుందుభి పల్కులనువిని, కుపితుడై ఇంతవఱకు ఎవ్వరును చెప్పని యుద్ధవీరునిగూర్చి అతనికి ఇట్లు వివరించెను.(20)

"ఓ దుందుభీ! 'వాలి' అను ఒక వానరప్రముఖుడు గలడు, అతడు యుద్ధతంత్రములను నేర్చినవాడు, పరాక్రమమున ఇంద్రునితో సమానుడు. అతడు ఇప్పుడు మిక్కిలి వైభవోపేతమైన కిష్కింధానగరమున నివసించుచున్నాడు. అతడు మిక్కిలిప్రజ్ఞాశాలి, యుద్ధములలో ఆఱితేఱినవాడు. 'నముచి' అను రాక్షసునకు ఇంద్రునివలె అతడే నీతో ద్వంద్వయుద్ధమునకు చాలినవాడు. సమరరంగమున ఆవీరుని ఎవ్వరును ఎదిరించి యుండలేదు. నీవు ఇప్పుడే యుద్ధము చేయుటకు ఆరాటపడుచున్నచో వెంటనే అతని కడకు వెళ్లుము. (21-23)

దుందుభి హిమవంతుని మాటలను విని మిగుల క్రుద్ధుడాయెను. వెంటనే అతడు వాలి పాలించుచున్న కిష్కింధానగరమునకు వెళ్లెను. (24) అతడు వాడియైన కొమ్ములుగల మహిషరూపమును ధరించి భయంకరముగా ఉండెను. అప్పుడతడు వర్షాకాలము నందు ఆకాశమున నీటితో నిండిన మహామేఘమువలె ఒప్పుచుండెను. అనంతరము మహాబలశాలియైన ఆ దుందుభి కిష్కింధాపుర ద్వారమున నిలిచి, భూమిని దద్దరిల్లజేయుచు దుందుభి (ఢంకా) వలె మహానాద మొనర్చెను. మహిషరూపమునన్నున్న ఆ దుందుభి సమీపమునగల వృక్షములను విఱుగగొట్టుచుండెను, గిట్టలతో భూమిని బ్రద్దలుగావించుచుండెను. అతడు గర్వముతో విజృంభించుచు, ఏనుగుదంతములతోవలె, తన కొమ్ములతో ఆ పురద్వారమును భేదించుచు గర్జించెను. (25-27)

అంతట అంతఃపురముననున్న వాలి ఆ శబ్దమును విని, దానిని సహింపనివాడై, నక్షత్రములతోగూడిన చంద్రునివలె స్త్రీలతోగూడి బయటకువచ్చెను. అనంతరము ఆ వనమున సంచరించెడి సమస్తవానరములకును ప్రభువైన వాలి మితముగా, స్పష్టముగా దుందుభితో ఇట్లునుడివెను. (28-29)

"మహాబలశాలివైన ఓ దుందుభీ! నిన్ను నేను బాగుగా ఎఱుగుదును ఎందులకు ద్వారమును బ్రద్దలు గావించుచు అఱుచుచున్నావు? ఇక నీ ప్రాణములను కాపాడు కొనుము."(30)

ప్రజ్ఞాశాలియైన ఆ వానరేంద్రుని మాటలను విని దుందుభి రోషముతో కన్ను లెఱ్ఱజేసినవాడై, అతనితో ఇట్లనెను. (31)

"ఓ వీరుడా! స్త్రీలసమక్షమున వారి మెప్పుకొఱకై నీవు ఇట్లు మాట్లాడుట తగదు. ఇప్పుడే నాతో యుద్ధమొనర్పుము. అప్పుడు

నీ బలమెంతటిదో బయటపడగలదు. లేదా ఓవానరా! ఈ రాత్రివఱకు నేను నా కోపమును నిగ్రహించుకొందును. కనుక నీవు సూర్యోదయము వఱకును స్వేచ్ఛగా సాంసారిక సుఖములను, భోగములను అనుభవింపుము. ఇక ఇది నీకు అవసానదశ. కనుక సర్వవానరములకు ప్రభువువైన నీవు నీ కోరికమేరకు నీబంధుమిత్రులందఱికిని తనివిదీర దానధర్మములను చేసికొనుము. వారిని ఆత్మీయతతో కౌగిలించుకొని, వీడ్కోలు తీసికొనుము ఈ కొద్దికాలమైనను వారితో గడుపుము. చివరిసారిగా నీ కిష్కింధానగరమును తేఱిపాఱజూచుకొనుము. నీకు సాటియైన పుత్రుడు మొదలగువారికి నీ రాజ్యాధికారమును అప్పగింపుము. స్త్రీలతో నేడు తృప్తిగా క్రీడింపుము. పిమ్మట నేను నీ గర్వమును రూపుమాపెదను. మద్యపానాదులచే మత్తిల్లియున్నవానిని, యుద్ధమునకు సిద్ధముగాలేనివానిని, నిద్రలోనున్నవానిని, పూర్తిగా నిరాయుధుని, స్త్రీలమధ్య కామపరవశుడైయున్న నీ వంటివానిని చంపినవాడు భ్రూణహత్య చేసినవాడగును.''
(32-36)

అంతట ఆ వాలి ముసిముసి నవ్వులు నవ్వుచు తన భార్యయైన తారను, తదితర స్త్రీలను అందఱిని ఆవలికి పంపివైచి, క్రుద్ధుడై ఆరాక్షసునితో ఇట్లు పలికెను. (37)

"ఓరీ! దుందుభీ! యుద్ధము చేయుటకు నిజముగా నీకు ధైర్యమున్నచో కాచుకొనుము. ఈ వాలి మధుపానముచేసి, మత్తిల్లియున్నాడని భావింపకుము. ఈ మద్యపానమును యుద్ధసమయమున 'వీరపానము'గా ఎఱుంగుము. (సమరోత్సాహమును పెంచుకొనుటకై వీరులు చేసెడి మద్యపానమును 'వీరపానము' అని యందురు.) (38)

వాలి కోపముతో ఇట్లు పలికి, తనతండ్రియైన దేవేంద్రుడు ఒసంగిన బంగారుహారమును మెడలోవేసికొని[1] యుద్ధమునకు సిద్ధమై నిలిచెను. పిమ్మట పర్వతమువలె మహాకాయుడై మహిషాకృతిలో నున్న దుందుభియొక్క కొమ్ములను పట్టుకొని, వానరశ్రేష్ఠుడైన వాలి అతనిని గిరగిరత్రిప్పి నేలకేసికొట్టి బిగ్గఱగా గర్జించెను. ఆవిధముగాకొట్టబడిన దుందుభియొక్క చెవులనుండి రక్తము స్రవించెను. (39-41)

వాలి దుందుభులిద్దఱును ఒకరిని మఱియొకరు జయింపవలెననెడి కోరికతో క్రోధావేశముతో విజృంభింపగా వారిమధ్య పోరు ఘోరముగా సాగెను. అప్పుడు ఇంద్రునితో సమానమైన పరాక్రమశాలియగు వాలి దుందుభిని పిడికిళ్లతో గ్రుద్దుచు, మోకాళ్లతో కుమ్ముచు, ఱాళ్లతో కొట్టుచు, అతనిపై వృక్షములను పెకలించివేయుచు ఘోరముగా యుద్ధమొనర్చెను. (42-43) ఒకరిపైనొకరు దెబ్బతీయుచు, వాలిదుందుభుల మధ్య కొనసాగిన యుద్ధములో రాక్షసునియొక్కశక్తి సన్నగిల్లెను. వాలిబలము ఇనుమడించెను. (44) దుందుభియొక్క ఇంద్రియముల శక్తిసామర్థ్యములు బలహీనములగుచుండెను, శౌర్యధైర్యములు సడలుచుండెను, పరాక్రమము క్షీణించుచుండెను. ఆ స్థితిలో వాలి విజృంభించి, ఆ అసురుని పైకెత్తినేలకేసికొట్టెను. ప్రాణములను బలిగొనెడి ఆయుద్ధమున మహాకాయుడైన దుందుభి వాలిచేతిలో నుగ్గునుగ్గై, నేలకొఱిగి, ప్రాణములను విడిచెను. (45-46)

ఆ విధముగా చచ్చిపడియున్న ఆ దుందుభికళేబరమును మహాబలశాలియైన వాలి తన చేతులతో పైకెత్తి, ఒకే ఒక్క ఊపుతో యోజనదూరమున పడవేసెను. అట్లు విసరివేయబడిన ఆ రాక్షసుని యొక్క నోటినుండి స్రవించుచున్న రక్తబిందువులు గాలివాటున వచ్చి మతంగముని ఆశ్రమముపై పడెను.(47-48)

అప్పుడు ఆ ఆశ్రమముననున్న మతంగమహాముని తనపై పడిన రక్తపు చుక్కలను చూచి, క్రుద్ధుడై 'ఈ పనిచేసినదెవరు?' అని ఆలోచింపసాగెను. (49)

'దుస్సాహసమునకు ఒడిగట్టి, నాపై ఈరక్తమును చిందించిన ఆ దుర్మార్గుడు ఎవడు? నిజముగా అతని స్వభావము చెడ్డది. అతడు బుద్ధిహీనుడు, ముందు వెనుకలు ఆలోచింపనివాడు (తొందరపాటుగలవాడు) మూర్ఖుడు.' ఇట్లు భావించిన పిమ్మట ఆ మహర్షి తన ఆశ్రమము వెలుపలికి వచ్చి, పర్వతాకారమున నేలపై బడియున్న మహిషరూపముగల ఒక కళేబరమును జూచెను. (50-51)

'ఈ అకృత్యమునకు పాల్పడినవాడు వానరప్రముఖుడైన వాలి యని ఆ మహాముని తన తపశ్శక్తిచే గ్రహించెను. వెంటనే అతడు తనపై రక్తము వచ్చిపడుటకు కారకుడైన ఆవాలిని ఇట్లు శపించెను. (52) 'నేను నివసించుచున్న ఈ వనమును నెత్తురుచుక్కలతో వాలి అపవిత్రమొనర్చెను. ఇచటి మహావృక్షములను అతడు ధ్వంసము చేసెను. ఇందు రాక్షసుని శవమును పడవేసెను. కనుక అతడు శిక్షార్హుడు. ఆవాలి ఈ ఋశ్యమూకవనము (పర్వతము)నందు ప్రవేశింపరాదు. ఒకవేళ సాహసించి ఇందు అడుగిడినచో అతనికి మరణము తథ్యము. (53)

నా ఆశ్రమమునకు (ఋశ్యమూక పర్వతమునకు) చుట్టును ఒక యోజనము లోపల కాలుమోపినచో నిస్సందేహముగా అతడు నశించును. అతని మంత్రులు మొదలగు వారు

1) వాలి దేవేంద్రుని అంశతో పుట్టినవాడు. అతడు వాలికి ఒక బంగారు హారమును బహూకరించెను. ఆ మాలను ప్రసాదించుచు ఇంద్రుడు "ఓ వాలీ! నీవు దీనిని ధరించినచో నిన్ను ఎదిరించి, నీతో యుద్ధము చేయుటకు వచ్చిన వీరుడు ఎంతటి వాడైనను వాని బలమంతయును నిన్ను చేరును" అని వచించెను. ఆ మాలమహిమ అట్టిది.

సైతము నా ఆశ్రమప్రాంతమున నివసింపరాదు. ఒకవేళ నివసించి ఉన్నచో వారు నా ఆదేశమును పాటించుచు ఇచటనుండి ఎక్కడికైనను స్వేచ్ఛగా వెళ్లవచ్చును. ఈ నా వనమునందలి మొక్కలను, కొమ్మలను, ఆకులను, ఫలమూలములను పుత్రునితో సమానముగా రక్షించుకొనుచున్నాను. కావున వాలి పక్షమునకు చెందినవారు నా ఆదేశమును కాదని ఇచట ఉన్నచో వారిని గూడ శపింతును. ఇది వాస్తవము. (54-57) వారికి (వాలికి చెందినవారికి) ఒక దినముమాత్రమే గడువు విధించుచున్నాను. రేపటినుండి వారిలో ఏవానరుడు నాకు కనబడినను అతడు వేలకొలది సంవత్సరములు ఒక పాషాణమై పడియుండును.' (58)

అనంతరము ఆ మతంగవనప్రాంతమున నివసించుచున్న వానరులు (వాలికి సంబంధించినవారు) ఆ వనమును వీడి వాలికడకు వెళ్లిరి. వారిని జూచి, వాలి పూజ్యులైన మీరందఱును మతంగవనప్రదేశమున నివసించుచున్నవారుగదా! మఱి అచటినుండి నాకడకు ఎందులకు వచ్చితిరి? అదిసరే! మన వానరులందఱును కుశలమేగదా? అని వారిని ప్రశ్నించెను. (59-60)

అంతట ఆ వానరులందఱును తాము ఆప్రదేశమును విడిచిపెట్టివచ్చిన కారణమును, ఆ ముని వాలిని శపించిన విషయమును బంగారు హారమును ధరించియున్న అతనికి (ఆ వాలికి) వివరముగా తెలిపిరి. (61) అప్పుడు వాలి ఆ వానరులు నుడివిన వచనములను శ్రద్ధగా ఆలకించెను. వెంటనే అతడు మతంగమహర్షి సమీపమునకు వెళ్లి, దోసిలొగ్గి తనను క్షమింపవలసినదిగా ప్రార్థించెను. అప్పుడా మహాముని అతని మాటలను సరకుగొనక తన ఆశ్రమములోపలికి వెళ్లెను. అంతట ఆ శాపప్రభావమునకు భీతిల్లి, వాలి వ్యాకులపాటుతో తిరిగి ఇంటికి చేరెను. ఓ రామా! అప్పటినుండియు ఆ వాలి ఈ ఋశ్యమూక పర్వతమున ప్రవేశించుటకుగాని, కనీసము దీనిని కన్నెత్తి చూచుటకుగాని ఆలోచించుటయే లేదు. (62-64) ఓ రఘువరా! వాలి ఇచటికి రాజాలడని ఎఱింగి, అమాత్యులతో గూడి నేను దుఃఖరహితుడనై ఇచట సంచరించు చుంటిని.(65)

ఇదిగో దుందుభియొక్క అస్థిపంజరము ఇచటనే పడియున్నది గమనింపుము. ఇది ఒక పర్వతశిఖరమువలె ఒప్పుచున్నది. వాలి తనబలముకొలది దీనిని ఇంత దూరమున పడునట్లు విసరివేసెను. (66) రామా! ఇదిగో ఇటుచూడుము. ఇచట విశాలమైన, దృఢమైన ఏడు మద్దిచెట్లుగలవు, వాటికొమ్మలు ఎంతో దూరము వఱకు వ్యాపించియున్నవి. వాలి వాటినన్నింటిని ఒకే ఒక్క దెబ్బతో బలముగా ఊపి, వాటి ఆకులన్నియును రాలిపోవునట్లు చేయగలడు. (67) ఓ రఘురామా! వాలియొక్క సాటిలేని బలపరాక్రమములను గూర్చి నీకు బాగుగా తెలిపితిని. ఓ రాకుమారా! అతనిని యుద్ధమున నీవు ఎట్లు చంపగలవు?" (68)

అంతట లక్ష్మణుడు దరహాసముచేయుచు అట్లు పలుకుచున్న సుగ్రీవునితో "ఓ వానరోత్తమా శ్రీరాముడు వాలిని చంపగలడు.' అను విశ్వాసము కలుగుటకై అతడేమి చేయవలయును?' అని పలికెను. (69) అప్పుడు సుగ్రీవుడు లక్ష్మణునితో ఇట్లు నుడివెను. "ఇదివరలో వాలి ఈ ఏడు సాలవృక్షములలో ఒక్కొక్క దానిని అనేక పర్యాయములు భగ్నముగావించెను. కనుక వీటిలో ఒక్కచెట్టును శ్రీరాముడు ఒకే ఒక్క బాణముతో ఛేదించినచో, అప్పుడు ఈయన పరాక్రమమును జూచి, 'వాలిని ఇతడు చంపగలడు' అని తలంచెదను. మఱియు హతుడైన దుందుభియొక్క ఈ అస్థిపంజరమును ఒకే పాదముతో లేవనెత్తి, బలముకొలది రెండువందల ధనుస్సుల దూరములో (800 మూరలు లేక 400 గజముల దూరములో) పడునట్లు చిమ్మినను 'రాముడు వాలిని హతమొనర్పగలడు' అని నమ్మెదను. (70-72)

పిమ్మట సుగ్రీవుడు తనలో తాను కొంతతడవు ఆలోచించి, కనులలో ఎఱ్ఱని జీరలుగల శ్రీరామునితో మఱల ఇట్లు నుడివెను. (73) వానరోత్తముడైన వాలి మిగుల బలవంతుడు, శూరుడు, శూరులనుసైతము పరిమార్చగలవాడు, అతని పరాక్రమము, పౌరుషము ఎంతయువాసికెక్కినవి. యుద్ధములలో ఓటమిని ఎఱుగనివాడు. లోకవిదితములైన అతని సాహసకృత్యము లన్నియును దేవతలకును అసాధ్యములు.[1] వాటిని పలుమార్లు తలంచుకొని భీతిల్లి, ఈ ఋశ్యమూక పర్వతమును ఆశ్రయించితిని. (74-75)

వానరేంద్రుడైన వాలి జయింపశక్యముకానివాడు, సాధారణముగా అతనిని ఎదిరించుట అసాధ్యము, అతడు క్రోధస్వభావముగలవాడు. అతనిని తలచుకొన్నంతనే నాకు దడ పుట్టును. అందువలననేను ఈ ఋశ్యమూక పర్వతమును విడిచివెళ్లుటలేదు. అతనివలన ఎప్పుడు ఎట్టి ప్రమాదము ముంచుకొనివచ్చునోయను శంకతో మిగుల ఆందోళనపడుచు ఇచట మసలుకొనుచున్నాను. హనుమంతుడు మున్నగు వానరప్రముఖులు నాకు సచివులు, సర్వసమర్థులు, నాయందు అనురాగము గలవారు, వారు నాకు తోడుగా ఉన్నారు.(76-77)

మిత్రులకు అండగానుండెడి ఓ రామా! నీవు కొనియాడదగిన

1) నాలుగు సముద్రములను అవలీలగా చుట్టివచ్చుట, పర్వతశిఖరములను బంతులనువలె ఎగురవేసి పట్టుకొనుట, దుందుభి కళేబరమును ఒక యోజన దూరమున పడునట్లు విసరివేయుట, మద్దిచెట్లను ఛేదించుట – అనునవి వాలియొక్క కొన్ని సాహసకృత్యములు.

ఉత్తమమిత్రుడవు. పురుషశ్రేష్ఠుడవైన నీవు నాకు మిత్రుడుగా లభించుట నా భాగ్యము. హిమవంతునివలె మహోన్నతుడవైన నిన్ను నేను ఆశ్రయించితిని. ఓ రఘువీరా! నా సోదరుడు మిక్కిలి దుర్మార్గుడు, అతడు మిగులబలశాలి. అతని బలపరాక్రమములను గూర్చి నేను బాగుగా ఎఱుగుదును. కాని యుద్ధమునందు నీ శక్తిసామర్థ్యములను నేను చూచియుండలేదుగదా! ఓ ప్రభూ! నిన్ను వాలితో పోల్చిచెప్పుట నిజముగా నా ఉద్దేశ్యముగాదు. నిన్ను చులకనగా భావించుట గాని, భయపెట్టుటగాని అసలేగాదు. అతని క్రూరకర్మలకు నాలో గూడుకట్టుకొనియున్న అధైర్యమును నీ ముందుంచుటయే నా లక్ష్యము. ఓ రాఘవా! నీవు చేసిన వాగ్దానము, నీ నిశ్చలబుద్ధి, చెక్కుచెదరని నీ ధైర్యము, నిండైన నీ విగ్రహము ఇవి చాలును. నివురు గప్పిన నిప్పువంటి నీ తేజస్సును ఇవి సూచించుచున్నవి. (78-81)

మిత్రులు ఎంతగా ప్రేమను కనబఱచుచున్నను, గాఢమైత్రిని చూపుచున్నను వారు మిత్రునిహృదయము నందలి భయస్థితిని తొలగింపజాలరు, అతనిలో పూర్తి విశ్వాసమును నింపజాలరు. పూజ్యుడవైన నీవు ఈ ఏడుమద్దిచెట్లను ఒకే ఒక్క బాణముతో ఛేదించినప్పుడు మాత్రమే నీవు యుద్ధమున వాలిని చంపుటకు సమర్థుడవు. అని నేను విశ్వసింతును." (82-83) మిక్కిలి బుద్ధిశాలియైన సుగ్రీవుని ఆ మాటలను విని శ్రీరాముడు ఒక్క చిఱునవ్వుచిందించెను. పిమ్మట ఆప్రభువు అతనితో ఇట్లు నుడివెను. (84) "ఓ వానరోత్తమా! పరాక్రమ విషయమున నాయందు నీకు విశ్వాసము కుదురుకొననిచో, యుద్ధసమయమున నా శక్తిసామర్థ్యములపై నీకు పూర్తి నమ్మకమును కలిగింతును." (85)

మిగుల భుజబలశాలియైన శ్రీరాముడు ఇట్లు పలికిన పిమ్మట సుగ్రీవునకు విశ్వాసమును కలిగించుటకై తన కాలిబొటనవ్రేలితో దుందుభియొక్క అస్థిపంజరమును అవలీలగా లేవనెత్తి, అది పదియోజనముల దూరమున పడునట్లు చిమ్మివేసెను. (86)

రక్తమాంసములు లేక ఎండి డొల్లగానున్న ఆ దుందుభి యొక్క కళేబరమును శ్రీరాముడు చిమ్మివేయుటను సుగ్రీవుడు స్వయముగా దర్శించెను. పిమ్మట వేడికిరణములను వెదజల్లుచున్న సూర్యునివలె తేజశ్శాలియైన శ్రీరామునితో అతడు అచటనున్న లక్ష్మణునిసమక్షమున, వానర ముఖ్యులైన హనుమదాదులఎదుట అర్థవంతముగా మఱల ఇట్లు వచించెను. (87-88)

"ఓ మిత్రమా! అప్పుడు మాఅన్న యుద్ధము చేసి మిగుల అలసి మత్తిల్లియుండెను. ఐనను అతడు రక్తమాంసములతో, కొనయూపిరితో నున్న దుందుభియొక్క బరువైన కాయమును దూరముగా చిమ్మివేసెను. కాని ఇప్పుడది రక్తమాంసములు లేకుండ గడ్డిపరకవలె తేలికగా ఉన్నది. ఓ రఘునందనా! అట్టి అస్థిపంజరమును నీవు సులభముగా ఎగురగొట్టితివి. అందువలన దీనినిబట్టి మీ ఇరువురిలో ఎవరిశక్తి గొప్పదో తెలిసికొనుటకు వలనుపడదు. ఓ రాఘవా! ఈ దుందుభికాయము అప్పుడేమో రక్తమాంసములతో బరువుగా ఉండెను. ఇప్పుడది ఎండిపోయి తేలికగానున్నది. అప్పటికిని ఇప్పటికిని గల భేదము ఇదియే. కనుక ఓ ప్రభూ! మీ ఇరువురి బలాబలములను గూర్చిన నా సంశయము తీరలేదు. అందువలన నీవు ఒక మద్దిచెట్టును ఛేదించినచో మీ బలాబలములు వెల్లడియగును. (89-92)

ఓ రామా! ఏనుగుతొండమువలె బలమైన నీ ఈ ధనుస్సును బాగుగా సంధించి, ఆకర్ణాంతము లాగి, శక్తిమంతమైన బాణమును వదలుము. ఓ రాజకుమారా! నీవు వదలిన బాణము ఈ సాలవృక్షమును తప్పక భేదింపగలదు. ఈ మాటను నేను ప్రమాణపూర్వకముగా పలుకుచున్నాను. ఇందు ముందు వెనుకలాలోచింపవలసిన పనియే లేదు. ఈ నానమ్మకమును నిజము చేయుము. ఇది నా తృప్తికొఱకే గాని నిన్ను పరీక్షించుటకుగాదు. (93-94)

తేజోమూర్తులలో సూర్యుడు గొప్పవాడు, మహాపర్వతములలో హిమవంతుడు మేలుబంతి. జంతువులలో సింహము మహాశక్తిశాలి. అట్లే పరాక్రమ విషయమున మానవులలో నీవు సాటిలేనివాడవు." (95)

* * *

12. పండ్రెండవసర్గము

శ్రీరాముడు ఏడుమద్దిచెట్లను భేదించుట - ఆ స్వామిశౌర్యపరాక్రమములపై సుగ్రీవునకు నమ్మకము ఏర్పడుట- రఘువరుని సూచనమేరకు సుగ్రీవుడు వాలిని యుద్ధమునకు ఆహ్వానించుట - ఆ ఇరువురును ఘోరముగా పోరాడుట - ఆ అన్నదమ్ముల పోలికలు ఒక్కటిగా ఉండుటవలన శ్రీరాముడు తన బాణమును ప్రయోగింపకుండుట - యుద్ధమున దెబ్బతినిన సుగ్రీవుడు మతంగ వనమునకు చేరుట - శ్రీరాముడు అతనిని ఓదార్చి, కంఠమున (గుర్తుగా) ఒక మాలను ధరింపజేసి, వాలితో మఱల యుద్ధమునకు పంపుట

అంతట మహాతేజస్వియైన శ్రీరాముడు సుగ్రీవుడు పలికిన సముచితములైన వచనములను విని, అతని విశ్వాసము కొఱకు వెంటనే తన ధనువును చేతబట్టెను. (1)

లోకవిఖ్యాతుడైన రామచంద్రుడు తన కోదండమును

గ్రహించిన పిమ్మట ధనుష్టంకారములతో దిక్కులను పిక్కటిల్లజేయుచు ఒక మద్దిచెట్టును గురిచేసి, వాడియైన ఒక బాణమును ప్రయోగించెను. మహావీరుడైన రఘువరుడు వేసిన ఆ బంగారుబాణము ఏడు మద్దిచెట్లను చీల్చుకొనుచు, కొండచఱియద్వారా పాతాళమున ప్రవేశించెను. మిక్కిలి వేగముతో అధోలోకములను చీల్చుకొని వెళ్లిన ఆ బాణము క్షణకాలములో తిరిగి వచ్చి, మఱల శ్రీరాముని తూణీరములో చేరెను. (2-4)

శ్రీరాముని బాణము ఆ ఏడుమద్దిచెట్లను ఒక్క దెబ్బతో అట్లుచీల్చివేయుటనుజూచి,సుగ్రీవుడు మిగుల ఆశ్చర్యపడెను. అంతట ఆవానరరాజు శ్రీరాముని పరాక్రమమునకు మిగుల సంతసించెను.పిమ్మటఅతడుఅంజలిఘటించి,ఆభరణములు వ్రేలాడుచుండగా భూమిపై సాగిలబడి ప్రణమిల్లెను. (5-6) శ్రీరాముని బాణప్రయోగకౌశలమునకు సుగ్రీవుడు ఎంతయు సంతుష్టుడై, ధనుర్ధారులలో శ్రేష్ఠుడు, మహాశూరుడు, ధర్మజ్ఞుడుఐన ఆ రఘువరునితో ఇట్లు పలికెను. (7)

"నరశ్రేష్ఠుడవైన ఓ ప్రభూ! ఇంద్రుడు మొదలగు సమస్త దేవతలను సైతము నీవు నీ బాణములధాటితో రణరంగమున చంపగల సమర్థుడవు. ఇంక నీకు వాలి ఒక లెక్కయా? ఓ రామా! నీవు ఒకే ఒక్క బాణముతో బలిష్ఠములైన ఏడుమద్దిచెట్లను, పర్వతమును, భూమిని (అధోలోకములను) చీల్చివేసితివి. ఇంక రణరంగమున నిన్ను ఎదిరించి నిలువగలవాడెవ్వడు? మహేంద్రునితో, వరుణునితో సమానుడవైన నీవంటి మిత్రుని పొందుటవలన నా భయశోకములు తొలగినవి. నాకు అంతులేని సంతోషము కలిగినది. ఓ రఘువీరా! నీకు చేతులెత్తి నమస్కరించుచున్నాను. సోదరునిరూపములో శత్రువుగా ఉన్న వాలిని నా ప్రీతికొఱకై నేడే వధింపుము. (8-11)

మహాప్రాజ్ఞుడైన శ్రీరామునకు సుగ్రీవుడు లక్ష్మణునివలె ప్రీతిపాత్రుడు అయ్యెను. అట్టి ప్రియమిత్రుని ఆ రఘువరుడు అక్కునజేర్చుకొని ఇట్లు పలికెను. (12) "ఓ సుగ్రీవా! ఇక కిష్కింధకు వెంటనే వెళ్లుదము. నీవు ముందు నడుపుము. వెళ్లి సోదరుని హింసించునట్టి ఆ వాలిని యుద్ధమునకు పిలుపుము." (13)

అనంతరము వారందఱును వాలిరాజధానియైన కిష్కింధకు వెళ్లి, దట్టమైన అడవిలో చెట్లచాటున నిలిచిరి. అంతట సుగ్రీవుడు నడుముబిగించి, యుద్ధసన్నద్ధుడై, వాలిని ఆహ్వానించుటకై భయంకరముగా గర్జించెను. అట్లొనర్చిన ఆ గర్జన ఆకాశమును చీల్చుచున్నదా? అనునట్లు ఉండెను. (14-15)

మహాబలశాలియైన వాలి తన తమ్ముడగు సుగ్రీవుని గర్జనను విని, మిగుల క్రుద్ధుడై తొట్రుపాటుతో నగరమునుండి వెలుపలికి వచ్చెను. అప్పుడతడు అస్తాద్రినిజేరిన సూర్యబింబమువలె ఒప్పుచుండెను. (అనగా అస్తమింప బోవుచున్న సూర్యునివలె తేజోవిహీనుడై యుండెను.) (16)

ఆకాశమునందు బుధుడు, అంగారకుడు అను గ్రహముల మధ్యవలె భూమిపై వాలిసుగ్రీవులమధ్య భయంకరమైన ద్వంద్వయుద్ధము జరిగెను. ఆ సోదరులు ఇరువురును క్రోధావేశపరులై యుద్ధభూమియందు పిడుగుపాటులవంటి అఱచేతిదెబ్బలతోను, వజ్రాయుధములవంటి పిడికిళ్లగుద్దుల తోను పరస్పరము మోదుకొనిరి. (17-18) అప్పుడు ధనుర్ధారియైన శ్రీరాముడు అశ్వినీదేవతలవలె ఒకరితోనొకరు పోలియున్న ఆ ఇద్దఱు వీరులను చూచి, సుగ్రీవుని, వాలిని స్పష్టముగా గుర్తింపలేకపోయెను. అందువలన ఆ రఘునీరుడు ప్రాణాంతకమైన తన శరమును ప్రయోగింపలేదు. (19-20)

ఇరువురును ఘోరముగా పోరుసల్పుచుండగా వాలి చేతిలో మిక్కిలి దెబ్బతినిన సుగ్రీవుడు తనకు రక్షకుడైన రాఘవుడు కన్పింపక పోవుటచే ఋశ్యమూకపర్వతము వైపునకు పరుగులు దీసెను. తనను ఎదిరించి పోరాడుటకు వచ్చిన సుగ్రీవుని చూచి వాలి మండిపడి, తన పిడిగుద్దులతో అతని శరీరమును నుగ్గునుగ్గు గావించెను. అప్పుడు సుగ్రీవుడు తనశరీరము అంతయును రక్తసిక్తముకాగా, మిక్కిలి అలసిపోయి, ఋశ్యమూక పర్వతముపైగల మహావనమున ప్రవేశించెను. (21-22)

మిగుల బలశాలియైన ఆ వాలి ఋశ్యమూక వనమున సుగ్రీవుడు ప్రవేశించుటను జూచెను. పిమ్మట అతడు మతంగముని శాపకారణముగా ఆపర్వతముమీదికి వెళ్లుటకు భయపడి, 'బ్రతికిపోయితివి పొమ్ము' అని పలికి వెనుదిరిగెను. అనంతరము క్రుద్ధుడై అతడు తన నగరమునకు చేరెను.(23)

పిమ్మట శ్రీరాముడుగూడ, తమ్ముడగు లక్ష్మణునితోడను, హనుమంతునితోడనుకూడి సుగ్రీవుడున్న వనమునకు వచ్చెను. అంతట తన కడకు వచ్చిన రామలక్ష్మణులను జూచి, సుగ్రీవుడు సిగ్గుతో తల వంచుకొని,నేలవైపు చూచుచు రామునితో దీనముగా ఇట్లు పలికెను. "ఓ రాఘవా! మీ పరాక్రమమును చూపి తృప్తిపఱచితిరి, వాలిని యుద్ధమునకు ఆహ్వానింపుము అని సూచించితిరి. ఇప్పుడు మీరు చేసిన పనియేమి? నన్ను శత్రువు చేతిలో చావుదెబ్బలు తినునట్లు చేసితిరి. నేను వాలిని చంపను' అని మీరు అప్పుడే వాస్తవమును చెప్పియుండిన బాగుండెడిది. అప్పుడు నేను యుద్ధమునకు వెళ్లకుండెడివాడను."(24-27)

మహాత్ముడైన సుగ్రీవుడు ఇట్లు పలుకగా రఘురాముడు అతనిపై కనికరము చూపుచు మృదువుగా ఇట్లు నుడివెను.(28)

"నాయనా! సుగ్రీవా! క్రోధమును వీడుము, నామాటవినుము. జరిగినదానికి చింతింపవలదు. నేను బాణమును ప్రయోగింపని

కారణమును తెలిపెదను. మీ అన్నదమ్ముల (ఇరువురి) పోలికలును ఒక్కటే. వేషభూషలలోగాని, శరీరప్రమాణములలోగాని, కడకు నడకలలోగాని ఏమాత్రమూ భేదమే లేదు. ఓ వానరోత్తమా! మీ ఇరువురి కంఠస్వరములు, వర్చస్సులు, చూపులు, పరాక్రమములు మాట్లాడుతీరు మొదలగు వానిలో కొంచెముగూడ తేడాలేదు. కావున మీ రూపములలోగల సాదృశ్యముచే నేను భ్రమకు గుఱియైతిని. నా బాణము మిగుల వేగముగలది, శత్రువుల ప్రాణములను తీయుటలో తిరుగులేనిది. భయంకరమైనది. ఐనను మీ ఇద్దఱిలోగల ఒకే పోలికల కారణముగా నేను నా బాణమును వేయనైతిని. నేను త్వరపడి శరమును వేసినచో అది నీ ప్రాణములనే తీయవచ్చును. అందువలన మన ఇద్దఱికిని నష్టము సంభవించును. కనుక నేను బాణప్రయోగము చేయలేదు. (29-33)

ఓ వానరోత్తమా! అనాలోచితముగా తొందరపడి నేను వేసిన బాణము నీకు తగిలినచో నీవు ఆపదకు గుఱియగుదువు. దానివలన లోకము నన్ను మూర్ఖునిగా చపలునిగా భావించును. అభయమిచ్చిన వానిని చంపుటకంటె మహాపాతకము మఱియొకటిలేదు. (34-35) నేనును, లక్ష్మణుడును, సీతాసాధ్వియు నీ అధీనములోని వారము. ఈ వనమునందు మా అందఱికిని నీవే దిక్కు. అందువలన నీవు యుద్ధరంగమున మఱల వాలితో తలపడుము. నాయెడ సంశయము పెట్టుకొనవద్దు. ఓ సుగ్రీవా! ఈ సారి నేను ఒకే ఒక్క బాణముతో వాలిని మట్టికఱిపించెదను చూడుము. ఓ వానరేశ్వరా! నీవు ఒక చిహ్నమును ధరింపుము, దానివలన మీరు ఇద్దఱు ద్వంద్వయుద్ధము చేయుచున్నప్పుడు నిన్ను నేను సులభముగా గుర్తింపగలను." (36-38)

పిదప శ్రీరాముడు లక్ష్మణునితో 'తమ్ముడా! బాగుగా వికసించిన ఈ నాగకేసరపులతను పెకలించి, మహాత్ముడైన సుగ్రీవుని మెడలో వేయుము.' అనెను. (39) అంతట లక్ష్మణుడు ఋశ్యమూకపర్వతముయొక్క చటియయందు బాగుగా వికసించిన పూలతోనిండియున్న నాగకేసరపులతను పెకలించి తీసికొని వచ్చి, ఆ సుగ్రీవుని మెడలో వేసెను. (40)

కంఠమునందు అలంకృతమైన ఆ పూలమాలచే సుగ్రీవుడు రాత్రి[1] యందు నక్షత్రపంక్తిచే ఆవృతుడైన నిండు పున్నమినాటి చంద్రునివలె శోభిల్లుచుండెను. ఇంకను అతడు సంధ్యాకాలమునందు తెల్ల కొంగలచే ఆవృతమైన మేఘమువలె తన శరీరకాంతిచే విలసిల్లుచుండెను. పిమ్మట సుగ్రీవుడు శ్రీరాముని ఆజ్ఞను శిరసావహించి, ఆ ప్రభువుతోగూడ వాలి అధీనములోనున్న కిష్కింధకు బయలుదేఱెను. (41-42)

* * *

13. పదమూడవసర్గము

రామలక్ష్మణులు, సుగ్రీవాదులు కిష్కింధకు బయలుదేఱుట - మహిమాన్వితమైన సప్తజనాశ్రమమును దర్శించి, దానికి నమస్కరించి, వారు ముందునకు సాగుట

లక్ష్మణునకు అన్నయు, ధర్మాత్ముడును ఐన శ్రీరామచంద్రుడు సుగ్రీవునితోగూడి, పరాక్రమశాలియైన వాలిచే పాలింపబడుచున్న కిష్కింధకు బయలుదేఱెను. అప్పుడు ఆ రఘువరుడు బంగారముతో నిర్మితమైన మహాధనుస్సును చేతబట్టి, సూర్యకిరణములవలె శోభిల్లుచు, రణరంగమున విజయమును సాధించెడి శరములను గ్రహించెను. (1-2)

మహాత్ముడైన ఆశ్రీరామునిముందుభాగమున, కంఠమున నిండైన పూలమాలను ధరించియున్న సుగ్రీవుడును, మహా బలశాలియైన లక్ష్మణుడును వెళ్లుచుండిరి. ఆ రఘువీరుని వెనుకభాగమున మహావీరుడైన హనుమంతుడు, వానర ప్రముఖులైన నలుడు, నీలుడు, వానరసేనా నాయకులకు నాయకుడైన మహాతేజశ్శాలియైన తారుడు, నడుచుచుండిరి. (3-4) వారు మార్గమధ్యమున కనువిందుగావించుచు పూవుల బరువుచే వంగియున్న కొమ్మలుగల మహావృక్షములను, సముద్రమున కలియుటకై, నిర్మలజలములతో సాగిపోవుచున్న నదులను, చిన్నచిన్న గుహలను, కొండలను, సెలయేళ్లను, పెద్దపెద్ద గుహలను, ఎత్తైనశిఖరములను, వైడూర్యములవలె స్వచ్ఛములైన ఆకులతోడను, కమలములతోడను, వికసించుచున్న మొగ్గలతోడను శోభిల్లుచు నిర్మలజలములతో నిండియున్న తటాకములను దర్శించిరి. (5-7) కన్నెలేడిపిట్టలు, బెగ్గురుపక్షులు, హంసలు, వంజులములు, నీటికోళ్లు, చక్రవాకములు, ఇంకను తదితరములైన పక్షుల కలరవములతో ప్రతిధ్వనించుచున్న తటాకములను గాంచిరి. (8) వనములలో నిర్భయముగా అంతటను సంచరించుచు, లేతలేత గడ్డిపరకలను తినుచున్న లేళ్లను, ఎత్తైన ప్రదేశములలో నిలబడియున్న హరిణములను వారు చూచిరి. (9) అచటి

1) విపరీతము = రాత్రి (పరీతంతు దివాప్రోక్తం, విపరీతం తు శర్వరీ) పరీతము = పగలు, విపరీతము = రాత్రి; సూర్యః = రాకానిశాకరః = నిండు పున్నమినాటి చంద్రుడు. (రాకా = నిండు పున్నమినాటి రాత్రి) (సూర్యః= రాకామధ్యగతశ్చంద్రః)

అడవి ఏనుగులు తటాకములను కలుషిత మొనర్చుచుండెను, తెల్లని దంతములతో శోభిల్లుచుండెను. విడివిడిగా తిరుగుచు భయంకరముగా ఉండెను, అవి కొండచఱియలయందు ఉత్కృష్టములై నడుచుచున్న పర్వతములాయనునట్లు ఒప్పుచుండెను, మేఘములవలె రాజిల్లుచుండెను. భూమిపై గల రేణువులను మీదికి ఎగుర గొట్టుచుండెను. అట్టి మదపుటేనుగులను వారు వీక్షించిరి. (10-11)

సుగ్రీవుని వశమునందున్నట్టి వారందఱును వనములలో ఆకాశమునందు సంచరించుచున్న ఇతరపక్షులను చూచుచు ముందునకు సాగిరి. (12) వారందఱును కిష్కింధవైపుగా త్వరత్వరగా వెళ్లుచుండగా రఘువంశజుడైన శ్రీరాముడు లతలతో, పాదలతో దట్టమైన చెట్లతో నిండిన వనమును జూచి, సుగ్రీవునితో ఇట్లు నుడివెను. (13)

"ఓ మిత్రమా! ఇచటి ఈ చెట్ల సమూహము ఆకాశమునందలి మేఘజాలము వలె ఒప్పుచున్నది. ఈ అరటితోటలు మేఘమండలమువఱకును వ్యాపించి యున్నవి. వీటి విశేషమేమి? వీటినిగూర్చి తెలిసికొనవలెనని నేను మిగుల కుతూహల పడుచున్నాను. కనుక నీవు వీటి విశేషములను తెలిపి, నాకు సంతృప్తిని కలిగింపగలవు." (14-15)

మహాత్ముడైన ఆ రఘువరుని మాటలను విని, సుగ్రీవుడు వెళ్లుచునే ఆ మహావనమును గూర్చి ఇట్లు వివరించెను.(16)

"ఓ రామా! ఈ విశాలమైన ఆశ్రమము ఉద్యానవనములతో కలకలలాడుచున్నది. ఇందలి కందమూల ఫలములన్నియును మిక్కిలి రుచికరములైనవి. కనుక ఇది అందఱి బడలికలను తీర్చుచుండును. ఈ ఆశ్రమమున 'సప్తజనులు' అని ప్రసిద్ధికెక్కిన ఏడుమంది మహామునులు నివసించుచుండిరి. వారు కఠోరమైన వ్రతములను ఆచరించువారు. వారు తలక్రిందులుగా ఉండి, తపస్సు చేయుచుండిరి. నియమ పూర్వకముగా వారు జలములలో శయనించుచుండిరి. వారు ఏడుదినములకు ఒక పర్యాయము వాయుభక్షణము చేయుచుండెడివారు. ఇట్టి నియమజీవనముతో వారు ఏడువందల సంవత్సరములు తపస్సు చేసి, అనంతరము సశరీరముగా స్వర్గమునకు వెళ్లిరి. (17-19)

మహిమాన్వితులైన వారియొక్క ఈ ఆశ్రమమును ఇట్లు వృక్షపంక్తులు చేరియుండుటచే ఇంద్రాది దేవతలుగాని, అసురులుగాని ఇందు ప్రవేశింపజాలరు. వనములలో సంచరించెడి పక్షులుగాని, ఇతర జంతువులుగాని ఇందు ప్రవేశింపజాలవు. ఆరాటపడి (ఆశపడి) ఇందు ప్రవేశించిన యెడల ఆ ప్రాణులు మఱల తిరిగి రావు. అచటనే ప్రాణములను కోల్పోవును. (20-21) ఈ ఆశ్రమ ప్రదేశమునందు (నృత్యములు చేయువారి) ఆభరణధ్వనులు, (సంగీతమును ఆలపించెడివారి) మధురస్వరములు, తూర్యములు మొదలగు వాద్యనాదములు వినిపించుచుండును. ఇచట దివ్యసుగంధములు గుబాళించుచుండును. వీటినిబట్టి స్వర్గమునకు వెళ్లిన సప్త(ముని)జనులు అప్సరసలతోగూడి తిరిగి వచ్చి, ఇచట వినోదించుచుందురని ప్రతీతి. (22)

త్రేతాగ్నులు (దక్షిణాగ్ని, గార్హపత్యాగ్ని, ఆహవనీయాగ్ని అను మూడగ్నులు) ఇచట ప్రజ్వలించుచున్నవి. వీటినుండి పైకెగసిన పొగలు పావురముల శరీరవర్ణము (బూడిదరంగు) గలిగి చెట్లపైభాగములయందు దట్టముగా వ్యాపించుచున్నవి. (23) చెట్ల పైభాగములన్నియును హోమధూమములచే కప్పబడి యుండుటచే అవి మేఘములచే కప్పబడిన వైడూర్యపర్వతముల వలె విలసిల్లుచున్నవి. (24) ధర్మాత్ముడవైన ఓ రామా! లక్ష్మణునితోగూడి నీవు కార్యసాఫల్యమునకై దోసిలొగ్గి, సాదరముగా ఈ సప్తజనాశ్రమమునకు (సప్తజనమునులకు) నమస్కరింపుము. మహాత్ములైన ఈ మునులకు నమస్కరించిన వారికి అశుభములు ఉండవు. (శుభములు కలుగును) శరీరబాధలు ఉండవు. (25-26)

అంతట రామలక్ష్మణులు అంజలిఘటించి, మహాత్ములైన ఆ సప్తజనమునులకు నమస్కరించిరి. మహాపురుషుడైన రాముడు, లక్ష్మణుడు, సుగ్రీవుడు, ఇతర వానరులు ఆ ఆశ్రమమునకు నమస్కరించిన పిమ్మట సంతోషముతో ముందునకు సాగిరి. వారందఱును సప్తజనాశ్రమమునుండి చాలాదూరము ప్రయాణము చేసిన పిమ్మట వాలిపాలనలో ఉండుటచే జయింపశక్యముగాని కిష్కింధను జూచిరి. అంతట పరోక్షముగా మునుల ఆశీఃప్రభావముతో దివ్యతేజస్సులతో వెలుగొందుచున్న రామలక్ష్మణసుగ్రీవులు శస్త్రాస్త్రములను చేబూని, శత్రువును (వాలిని) పరిమార్చుటకై అతని అధీనములో ఉన్న కిష్కింధకు మఱల చేరిరి. (27-30)

* * *

14. పదునాలుగవ సర్గము

శ్రీరాముని అండజూచుకొని, సుగ్రీవుడు వాలిని యుద్ధమునకు కవ్వించుచు మహానాదమొనర్చుట

రామసుగ్రీవాదులందఱును త్వరత్వరగా వాలిపాలనలో ఉన్న కిష్కింధకు (సమీపమునకు) చేరి, దట్టమైన ఆ వనములో చెట్లచాటున పొంచియుండిరి. సంతోషముతో వనములలో సంచరించునట్టి బలమైన కంఠముగల సుగ్రీవుడు ఆ వనములో

నలుదిక్కులయందును తన దృష్టిని ప్రసరింపజేసి, మిక్కిలి క్రుద్ధుడాయెను. (1-2) పిదప ఆ సుగ్రీవుడు వాలిని యుద్ధమునకు పిలుచుచు, తన అనుయాయులతోగూడి, ఆకాశమునకు చిల్లులు పడునట్లుగా భయంకరగర్జన చేసెను. అది వాయువేగమున మహామేఘమొనర్చిన ఉఱుమువలె భీకరముగా నుండెను. పిమ్మట ఉదయించుచున్న సూర్యునివలె ఒప్పుచు, రెచ్చిపోయిన సింహమువలె నడుచుచున్న సుగ్రీవుడు కార్యశూరుడైన శ్రీరామునితో ఇట్లు విన్నవించెను. (3-4)

"ఓ రఘువీరా! వాలి అధీనములోనున్న ఈ కిష్కింధ వానరయోధులచే రక్షింపబడుచు[1] శత్రుదుర్భేద్యమైనది, అది పుటముపెట్టిన (మేలిమి) బంగారుతోరణములతో విరాజిల్లుచుండును, ధ్వజయంత్రములతో ఒప్పుచుండును. అట్టి నగరమును మనము చేరితిమి. ఓ మహావీరుడా! లోగడ 'వాలిని వధింతును' అని నీవు ప్రతిజ్ఞ చేసియుంటివి. వసంతకాలము లతనువలె ఆ ప్రతిజ్ఞను నీవు సఫలమొనర్పుము." (5-6)

ధర్మాత్ముడైన రఘురామునితో ఇట్లు పలుకగా శత్రుసంహార సమర్థుడైన ఆప్రభువు ఆయనతో ఇట్లనెను. "ఓ వానరోత్తమా! లక్ష్మణుడు 'గజపాహ్వము' అను పేరుగల లతను పెకలించుకొనివచ్చి, గుర్తుకొఱకు నీకంఠమును అలంకరించినాడు. ఓ వీరా! నీ మెడలోగల ఆ లతామాలచేత నీవు రాత్రివేళ ఆకాశమున నక్షత్రమాలికతో ఒప్పుచున్న నిండుపున్నమినాటి చంద్రునివలె శోభిల్లుచున్నావు. (7-9)

ఓ వానరవీరా! నేటి మీద్వంద్వయుద్ధ సమయమున ఒకే ఒక్క బాణముతో వాలిని హతమార్చెదను. దానితో అతనివలన నీలో ఏర్పడిన భయముతొలగును, వైరము తీరిపోవును. ('మరణాంతాని వైరాణి' అని గదా! ఆర్యోక్తి) (10)

ఓ సుగ్రీవా! సోదరునిరూపములోనున్న నీ శత్రువును ఒక్కసారి చూపించిన చాలును. వెంటనే అతడు నాబాణపుదెబ్బకు నేలకొఱిగి, దుమ్ములోబడికొట్టుకొనుచు ప్రాణములను కోల్పోవుట తథ్యము. అతడు నాకంటబడియు, ప్రాణములతో తిరిగిపోయినచో ఆ దోషమునాది. అప్పుడు నీవు నన్ను తప్పుపట్టుము. నేను ఒకే బాణముతో ఏడు మద్దిచెట్లను చీల్చివేయుటను నీవు చూచియే యుంటివిగదా! అట్టి శక్తితోడనే నాచేతిలో అతడు నిహతుడైనట్లే తలంపుము. (11-13)

ఓ మహావీరా! ధర్మహానిని సహింపనివాడనగుటచే నేను ఎట్టి కష్టములు ఎదురైనను ఇంతవఱకును అసత్యమును పలుకలేదు. ఏదియేమైనను ఇక మీదటగూడ అన్యతమును నుడువనేనుడువను. ఇంద్రుడు పాలములో మొలకెత్తిన వరిపైరును సకాల (సరియగు) వర్షములచేత ఫలింపజేసినట్లు నా ప్రతిజ్ఞను నేను నెఱవేర్చెదను. ఇక నీ తొట్రుపాటును విడువుము. కనుక ఓ సుగ్రీవా! బంగారు హారమును ధరించెడి వాలిని యుద్ధమునకు పిలుచుచు గట్టిగా గర్జింపుము. ఆ శబ్దమును వినినంతనే అతడు తన భవనమునుండి బయటికి రాగలడు (యుద్ధరంగమునకు చేరగలడు). (14-16)

ఆ వాలికి యుద్ధమనిన పరమప్రీతి, ఓటమిని ఎఱుగనివాడు, తన బలమునుగూర్చి తానే పొగడు కొనుచుండువాడు. నీవు ఎన్నడును అతనిని జయించి యుండలేదు. కనుక ఏ మాత్రమూ ఆలస్యము చేయక అతడు వెంటనే బయటికి రాగలడు.(17)

స్వీయపరాక్రమమును ఎఱిగినశూరులు (నిజమైన పరాక్రమవంతులు) శత్రువులు యుద్ధమునకు తెచ్చిగొట్టినప్పుడు ఏమాత్రమూ సహింపజాలరు. అందునూ స్త్రీలయెదుట అసలే సహింపరు." (18)

అంతట బంగారమువలె పసుపువన్నెగల ఆ సుగ్రీవుడు శ్రీరాముని వచనములను విని, ఆకాశము బ్రద్దలగునట్లు భయంకరముగా గర్జించెను. ఆ భీకరగర్జనకు భయపడి (సాయంసమయమున ఇండ్లకు చేరుచున్న) ఆవుల ముఖకాంతులు తఱిగి, అరాజకపరిస్థితులలో పరపురుషులు జుట్టుపట్టుకొని లాగుచుండగా, ఎటుపోవుటకును పాలుబోని కులస్త్రీలవలె వ్యాకులపాటుతో పఱుగులు తీయుచున్నవి. యుద్ధరంగమున భంగపడిన గుఱ్ఱములవలె హరిణములు పాఱిపోవుచున్నవి. పుణ్యము, శక్తి తగ్గిన గ్రహములవలె పక్షులు భూమిపై పడిపోవుచున్నవి. (19-21)

సుగ్రీవుడు సూర్యుని అంశతో పుట్టినవాడు, మేఘములవలె గర్జించుటలో ప్రసిద్ధుడు, గాలుల వేగమువలన ఎగిరిపడుచున్న తరంగములుగల సముద్రునివలె శౌర్యముచే వృద్ధిపొందిన తేజస్సుగలవాడై అతడు భీకరమగు నాదముచేసెను. (22)

* * *

1) వాగుర = మృగములను, పక్షులను పట్టెడి వల – హరి = వానరము, కిష్కింధ మీదదాడి చేయు శత్రువులను వానరులు (హరులు) బంధింతురు. అనగా కిష్కింధను రక్షించుచుండెడి వానరయోధులే ఈ నగరము మీదికి దండెత్తెడి శత్రువులపాలిట వలలు.

15. పదునైదవసర్గము

సుగ్రీవునితో యుద్ధమునకు బయలుదేఱుచున్న వాలికి అతని భార్య తార హితవచనములను నుడువుట

అంతఃపురమును చేరియున్నవాడు, సహజముగ కోపస్వభావముగలవాడుఐన వాలి మిగుల ధైర్యశాలియు, తనకు తమ్ముడును అగు ఆ సుగ్రీవునియొక్క గర్జనను వినెను. సమస్తప్రాణులను హడలెత్తించుచున్న ఆధ్వనిని వినిన మఱుక్షణమే అతని మత్తు దిగిపోయెను. కోపము హెచ్చయ్యెను. పింగళవర్ణముగలవాడైన వాలి కోపముతో ఊగిపోయెను. అతనిశరీరము సంధ్యాసమయమున సూర్యునికాంతివలె ఎఱ్ఱబాఱి కళదప్పెను. (1-3) వాలిదంతములు వికృతములై భయమును కలిగించుచుండెను, కోపకారణముగా అతని కన్నులు నిప్పులు కురియుచుండెను. ఏనుగులు పద్మములను పెకలించి వేయుటచే కేవలము తామరకాడలతో మిగిలి, కాంతి తఱిగియున్న మడుగువలె అతడు శోభావిహీనుడై యుండెను. (4) వాలి సహింపరాని ఆ సుగ్రీవుని నాదమును విని, భూమిని చీల్చివేయుచున్నట్లుగా వేగముగా అడుగులు వేయుచు బయలుదేఱెను. (5)

ఆ సమయమున ఆతనిభార్యయైన తార భయముతో తొట్రుపడెను. పిదప ఆమె ప్రేమతో తనపతిని కౌగిలించుకొని, తన అనురాగమును ప్రకటించుచు అతనితో ఇట్లు హితవచనములను పలికెను. (6)

"ఓ మహావీరా! నా ఈమంచిమాటలను వినుము. వేగముగా ప్రవహించుచున్న నదీజలమువలె, నీలో పెల్లుబుకుచున్న ఈ కోపమును ప్రాతఃకాలమున నిద్రనుండి లేచిన పురుషుడు రాత్రివేళ ధరించిన పూలదండనువలె త్యజింపుము. ప్రభూ! యుద్ధమున నిన్ను మించినవాడు నీ శత్రువులలో ఎవ్వడును లేడు. నీవు ఎవ్వరికిని తీసిపోవు, సుగ్రీవునితో రేపు ఉదయము పోరాడవచ్చును. నీవు ఇప్పటికిప్పుడు యుద్ధమునకు వెళ్ళుట మంచిదికాదు. నిన్ను ఆపుటకు గల కారణమును తెలిపెదను వినుము. (7-9)

"స్వామీ! ఇంతకుముందుగూడ సుగ్రీవుడు ఇచటికివచ్చి, కోపముతో నిన్ను యుద్ధమునకు పిలిచియుండెను. అప్పుడు యుద్ధమునకు వెళ్లి అతనిని చావమోదితివి. నీ పిడిగుద్దులకు తట్టుకొనలేక అతడు మతంగవనమునకు పాఱిపోయెను. ఒకసారి ఓడిపోయి నీచే దెబ్బలు తినిన అతడు మఱలవచ్చి నిన్ను ఆహ్వానించుచున్నాడు. దీనినిబట్టి ఇందు ఏదో రహస్యము ఉన్నట్లు నాకు అనిపించుచున్నది. (10-11)

మహాగర్జన చేయుచున్న సుగ్రీవునియొక్క దర్పమును, ప్రయత్నమును, నాదముయొక్క తీవ్రతనుబట్టి చూచినచో ఈసారిఅతడు గట్టిప్రయత్నముతో వచ్చినట్లు కనబడుచున్నది. కాబట్టి ఆతని ఈ ప్రయత్నమును ఒక సామాన్యవిషయముగా భావింపరాదు, దానిని చులకనగా చూడరాదు. ఈ పర్యాయము పోరుసల్పుటకు వచ్చిన సుగ్రీవుడు ఒంటరివాడుగా (ఎవరి అండదండలూ లేకుండా) వచ్చినాడని నేను తలంపను. బలమైన సహాయమును కూడగట్టు కొనియే అతడు ఇట్లు గర్జించుచున్నాడు. (12-13)

సుగ్రీవుడు సహజముగనే తెలివిగలవాడు, కార్యకుశలుడు. వ్యక్తులయొక్క శౌర్యపరాక్రమములను, గుణగణములను లోతుగా పరీక్షింపకుండా వారితో చెలిమిచేయడు. ఓ మహావీరా! ఇది నేను ఊహించి చెప్పుచున్నమాటకాదు. ఇంతకుముందు మనకుమారుడైన అంగదుడు ప్రసంగవశమున తెలిపిన విషయమునే మీహితముగోరి చెప్పుచున్నాను. (14-15)

కుమారుడైన అంగదుడు ఉపవనములో విహరించు చున్నప్పుడు మిక్కిలి విశ్వాసపాత్రులైన గూఢచారులు అతనికి ఈ వార్తను తెలిపిరి. అతడు దానిని నాతోనుడివెను. (16)

అయోధ్యకు ప్రభువైన దశరథమహారాజుయొక్క కుమారులు రామలక్ష్మణులు, వారు ఇక్ష్వాకు వంశమునకు చెందినవారు, మహాశూరులు, రణరంగమున అజేయులుగా వాసికెక్కినవారు, శత్రువులకు ఎదిరింపశక్యముగానివారు, సుగ్రీవునకు మేలుచేయుటకై అతనికి మిత్రులైరి. శ్రీరాముడు నీ తమ్మునకు అండగా ఉన్నాడట. అతడు యుద్ధభూమియందు తిరుగులేని పరాక్రమశాలి, ప్రళయకాలమునందలి అగ్నివలె శత్రుబలములను దెబ్బతీయుటలో మిగుల సమర్థుడు.(17-18)

శ్రీరామచంద్రప్రభువు సాధుజనులకు ఒక మహావృక్షము వంటివాడు. (మహావృక్షము తనను చేరిన వారికి మొదట తాపమును పోగొట్టును, పిదప పుష్పములను, ఫలములను అందించి వారికి పరమసంతోషమును కూర్చును. అట్లే శ్రీరాముడు తనను ఆశ్రయించిన (సుగ్రీవాది) సాధుజనులకు మొదట అభయమిచ్చి, ప్రాణభయము మొదలగు తాపములను తొలగించును, అనంతరము అన్నివిధముల తోడునీడగా ఉండి వారికి పరమానందమును గూర్చును.[1]) ఆపదలలో ఉన్నవారిని అతడు రక్షించును. కష్టములలో (చిక్కులలో) ఉన్నవారికి

1) **వాసుదేవతరుచ్ఛాయా నాఽతి శీతా, న ఘర్మదా । నరకాంగారశమనీ, సా కిమర్థం న సేవ్యతే ॥**
శ్రీ మహావిష్ణువు అనెడి మహావృక్షముయొక్క నీడ మిక్కిలి (తట్టుకొనలేని) చల్లదనమును గాని, మిక్కిలి (భరింపరాని) వేడినిగాని ఇయ్యదు. నరకయాతనలు అనెడి మంటలను చల్లార్చును. (ఆయనను శరణుజొచ్చిన వారిని నరక బాధలు తాకనైన తాకవు) కనుక ఆ పరమాత్ముని సేవింపకుండుట యెట్లు? (ఆ మహానుభావుని సేవించినచో ఇహపరలాభములు అబ్బును.)

ఆశ్రయమైనవాడు, సర్వరక్షకుడుగా లోకవిఖ్యాతిని గన్నవాడు. (19) ఆప్రభువు జ్ఞానస్వరూపుడు, వేదములు మొదలగు సకల శాస్త్రముల విజ్ఞానములకు కుదురైనవాడు, తండ్రియాజ్ఞను పాలించుటయందు నిరతుడు, గైరికాది ధాతువులకు పర్వతమువలె సకలసద్గుణములకు గని. (20)

ఆ రఘువీరుడు రణరంగమున శత్రువులకు జయింప శక్యముగానివాడు, సాటిలేనిపరాక్రమశాలి, అట్టి మహాపురుషునితో నీకు విరోధము తగదు. శూరుడా! నా ఈ చిన్న మనవిని ఆలకింపుము. నిన్ను తప్పుపట్టుట నా ఉద్దేశ్యము కాదు. నేను నీ మేలుకొఱకే చెప్పుచున్నాను, దయతో దానిని పాటింపుము. ఓ రాజా! వెంటనే సుగ్రీవుని యువరాజుగా పట్టాభిషిక్తుని జేయుట ఎంతేని యుక్తము. బలవంతుడైన (శ్రీరాముని సహాయముగల) నీ సోదరునితో యుద్ధమునకు దిగవలదు. ఇప్పుడు నీవు. పూర్తిగా వైరభావమును విడిచి పెట్టుము, శ్రీరామచంద్ర ప్రభువుతో చెలిమి చేయుము, సుగ్రీవునకు ప్రీతిని గూర్పుము ఇట్లు చేయుటయే నీకు క్షేమకరమని తలంతును. (21-24)

నీ సోదరుడైన సుగ్రీవుడు నీకంటెను చిన్నవాడు, దగ్గఱకు తీయదగినవాడు, అతడు దూరముగా ఉన్నను, ప్రక్కనేయున్నను అన్ని విధములుగా నీకు ఐనవాడేగదా! వాస్తవముగా అతడు నీకు ఆత్మీయుడు, ఈ లోకమున అట్టివాడు నాకు కనబడుటలేదు. కనుక నీవు అతనిని యువరాజుగా గౌరవించుట మొదలగు సత్కారములతో దగ్గఱకు చేర్చుకొనుము. (25-26) ఈ వైరమును నీవు పూర్తిగా త్యజించినచో అతడు నీకు కుడిభుజముగా ఉండగలడు. సుగ్రీవుడు ఎల్లప్పుడును నీకు వినయవిధేయుడైన బంధువే - అని నాభావన. నీ తమ్మునియెడ నీవు సద్భావమునే చూపుము. ఇప్పుడు నీకు ఇంతకంటె మఱియొక మార్గము లేదు.(27-28)

నాకు ప్రియమును గూర్చదలచినచో, నాకు హితమును గోరినచో ఇంతగా ప్రార్థించుచు పలుకుచున్న నామాటలను పాటింపుము. ప్రభూ! నేను పలికిన హితవచనములను దయతో ఆలకింపుము. ఇట్లు వచించి నందులకు నన్ను కోపగింపకుము. కోసలరాజుయొక్క కుమారుడు శ్రీరాముడు ఇంద్రునియంతటి మహా పరాక్రమశాలి. కాబట్టి ఆప్రభువుతో యుద్ధము నీకు తగదు. (29-30) తార ఇంతవఱకును తనపతితో పలికిన మాటలు అతనికి హితకరములు, క్షేమదాయకములు, వినాశకాలము దాపురించియున్నందున ఆయువుమూడిన ఆవాలికి ఆమె మాటలు ఏమాత్రము రుచింపలేదు. (31)

* * *

16. పదునాఱవసర్గము

వాలిసుగ్రీవులు భయంకరముగా పోరాడుట - శ్రీరాముడు ప్రయోగించిన అమోఘమైన బాణమునకు వాలి నేలగూలుట

చంద్రునివలె మనోహరమైన ముఖముగల తార నుడివిన మాటలను విని, వాలి ఆమెను మందలించుచు ఇట్లనెను.(1)

"ఓ సుందరీ! సుగ్రీవుడు నాకు సోదరుడే! కాదనను, కాని ఇప్పుడు నాకు అతడు శత్రువు. అతడు నన్ను ఱెచ్చగొట్టుచు గర్జించుచుండగా నేను ఎందుకని సహింపవలెను? ఓ తారా! నీవు ఉత్తపిఱికిదానవు. యుద్ధమునవెన్నుచూపనివారు, ఎవ్వరికిని ఎదిరింపశక్యము గానివారు ఐన శూరులకు శత్రు తిరస్కారమును సహించుట మరణముకంటెను హీనము. రణభూమియందు కయ్యమునకు కాలుదువ్వుచు పిట్టగొంతుతో పాలికేకలు పెట్టుచున్న సుగ్రీవుని మిడిసిపాటును సమర్థుడనైన నేను సహింపజాలను. శ్రీరామునివలన నాకు ప్రమాదము కలుగునని శంకించుటగాని, అందులకై దుఃఖపడుటగాని చేయవలదు. అతడు బాగుగా ధర్మమును ఎఱిగినవాడు, కర్తవ్యాకర్తవ్యములు తెలిసినవాడు. అట్టి ప్రభువు నిరపరాధినైన నాకు హాని ఎట్లు తలపెట్టును? (2-5)

ఓ తారా! నాపై నీకుగల ప్రేమానురాగములను, భక్తిని ప్రకటించితివి. మంచిది, తోడినితలతోగూడి మఱలిపొమ్ము. ఇంక నీవు నా వెంట ఎందుకు వత్తువు? నీతత్తరపాటును మానుము. యుద్ధభూమికి వెళ్లి, సుగ్రీవునితో పోరాడి, అతని గర్వమును అణచెదను. అంతేగాని అతని ప్రాణములను మాత్రము తీయను. యుద్ధరంగమున నిలిచియున్న సుగ్రీవునియొక్క రణకండూతిని తీర్చెదను. వృక్షములతోకొట్టి, పిడిగిళ్లతో పొడిచి, అతనిని నుగ్గునుగ్గుగావించి పంపెదను. దురాత్ముడైన సుగ్రీవుడు నా శక్తికిని, యుద్ధకౌశలమునకును తట్టుకొనజాలడు. తారా! నామీదనీకున్న అనురాగమును తెలిపితివి. నా బుద్ధికిపదునుబెట్టి నాకు సహాయపడితివి. నా ప్రాణములపై (నామీద) ఒట్టుపెట్టుకొని చెప్పుచున్నాను. ఇంక నీపరిజనులతోవెళ్లుము. యుద్ధమున నాసోదరుడైన ఆసుగ్రీవుని జయించి నేను తప్పక తిరిగిరాగలను." (6-10)

అంతట ఎల్లప్పుడును ప్రియముగా భాషించునట్టి తార తన భర్తయగు వాలిని కౌగిలించుకొనెను. స్వ-పరభేదములేక అందఱి హితమును గోరెడి ఆమె దుఃఖించుచు, నెమ్మదిగా

తన పతికి ప్రదక్షిణము చేసెను. అనంతరము ఆమె తన భర్తకు విజయమును గోరుచు, మంత్రపూర్వకముగా స్వస్తి వచనములను పలికెను, పిమ్మట పట్టరాని దుఃఖముతో తోడివనితలతోగూడి అంతఃపురమున ప్రవేశించెను.(11-12)

తార అంతఃపురస్త్రీలతోగూడి తనభవనమున ప్రవేశించిన పిమ్మట, వాలి క్రుద్ధుడై, మహాసర్పమువలె బుసలు కొట్టుచు, నగరమునుండి వెలుపలికి వచ్చెను. మహాబలశాలియైన వాలి మిక్కిలి కోపోద్రిక్తుడై నిట్టూర్చి, శత్రువుజాడ తెలిసికొనుటకై నలుదిక్కుల పరికించి చూచుచు నిలిచిపోయెను. ఇంతలో మహాపరాక్రమ శాలియైన వాలికి బంగారువన్నెగల సుగ్రీవుడు కనబడెను. అతడు నడుము బిగించి యుద్ధసన్నద్ధుడై అగ్నివలె తేజరిల్లుచుండెను. (13-15)

అప్పుడు సమీపముననేయున్న మహాపరాక్రమవంతుడగు సుగ్రీవుని చూచిన పిమ్మట ఆ వాలి ఇంకను క్రుద్ధుడై, వస్త్రమును నడుమునకు గట్టిగా బిగించుకొనెను. అట్లు యుద్ధసన్నద్ధుడైన పరాక్రమశాలియగు వాలి పిడికిలి బిగించి, రెట్టింపు ఉత్సాహముతో యుద్ధము చేయుటకై సుగ్రీవునకు ఎదురుగా నడచెను. పిమ్మట సుగ్రీవుడుగూడ పూనికతో పిడికిలి బిగించి, మెడలో బంగారు హారమును ధరించిన వాలితో తలపడుటకు మిక్కిలి వేగముగా ముందుకు దూసికొనివచ్చెను. (16-18)

యుద్ధమున నేర్పరియైన సుగ్రీవుడు ఆవిధముగా మహావేగముతో ముందుకు వచ్చుచుండగా, వాలి కన్నులెఱ్ఱ జేయుచు అతనితో ఇట్లు పలికెను. (19)

"ఓరీ! ఇదిగో చూడుము. వ్రేళ్లనన్నింటిని ముడిచి నాపిడికిలిని గట్టిగా బిగించితిని. బలముగా ఈ పిడికిలితో ఒక్క దెబ్బ వేసిన నీ ప్రాణములు ఎగిరిపోవును." (20)

వాలి ఇట్లు పలికినందులకు సుగ్రీవుడు మిగుల క్రుద్ధుడై అతనితో ఇట్లనెను. "ఇదిగో! కాచుకొనుము. నాపిడికిలితో నీ తలపై మోదినచో అది నీప్రాణములను హరించివేయును." అని పలుకుచు అతడు క్రుద్ధుడై వేగముగా దూసికొనివచ్చెను. ఇంతలో వాలి కొట్టిన పిడికిలి దెబ్బతో అతని నోటినుండి రక్తము స్రవింపసాగెను. అప్పుడు అతడు సెలయేళ్లతోగూడిన పర్వతమువలె ఒప్పుచుండెను. అంతట సుగ్రీవుడు వెంటనే ఒక మద్దిచెట్టును పెకలించి, దానితో మహాపర్వతమును వజ్రాయుధముతో వలె వాలిని కొట్టెను. (21-23) వ్యాపారులు ఎక్కువ సంఖ్యలో ఎక్కుటవలన బరువునకు తట్టుకొనలేక సముద్రములో అటునిటు ఊగిపోవు నావవలె మద్దిచెట్టు దెబ్బకు దిమ్మెరపోయిన వాలి ఒక్కసారిగా చలించెను. (24)

ఆ వాలిసుగ్రీవులు ఇరువురును తిరుగులేని బలపరాక్రములు గలవారు, గరుడునివలె మిక్కిలి వేగముగలవారు, యుద్ధావేశమునకు లోనైయున్నవారు, భీకరమైన ఆకారములుగలవారు, శత్రుభావముతో ఒకరినొకరు చంపబూనియున్నవారు, ఎదుటివారి బలహీనతలు గ్రహించుటలో నిమగ్నులైయున్నవారు, వారు పూర్ణిమనాడు సంధ్యాసమయమునందు ఆకాశమునందలి చంద్రసూర్యులవలె ఒప్పుచుండిరి. అప్పుడు వాలి బలపరాక్రమములతో విజృంభించుచుండెను. సూర్యాంశతో పుట్టినవాడు, మహావీరుడు ఐన సుగ్రీవుడు యుద్ధమున మెత్తబడు చుండెను. వాలిధాటికి సుగ్రీవుని దర్పము అణగిపోయెను. పరాక్రమము సన్నగిల్లెను. అప్పుడు సుగ్రీవుడు క్రోధావేశముతో వాలి మీదికి వేగముగా విజృంభించెను. (25-27)

వారు కొమ్మలతో గూడిన పెద్దపెద్ద వృక్షములతోడను, పర్వతశిఖరములతోడను, వజ్రాయుధమువంటి గోళ్లతోడను, పిడికిళ్లతోడను, మోకాళ్లతోడను, పాదములతోడను, బాహువులతోడను పరస్పరము పదేపదే కొట్టుకొనసాగిరి వారియొక్క పోరు వృత్రాసురునకు ఇంద్రునకు మధ్య జరిగిన యుద్ధమువలె భయంకరముగా కొనసాగెను. (28) వనచారులైన ఆ ఇరువురు వానరులును రక్తసిక్తములైన దేహములతో పోరాడుచుండిరి. వారు మహామేఘములవలె ఘోరముగా గర్జించుచు ఒకరినొకరు హెచ్చరించుకొను చుండిరి. (29)

క్రమక్రమముగా శక్తిక్షీణించుచుండుటచే వానరప్రముఖుడైన సుగ్రీవుడు మాటిమాటికి దిక్కులు చూచుచుండుటను శ్రీరాముడు గమనించెను. (30) గొప్పబలశాలియు, మహావీరుడును ఐన శ్రీరాముడు ఆపదలలో చిక్కుకొనిన వానరేశ్వరుడగు సుగ్రీవునిజూచి, వాలిని వధించుటకై ఒక్కసారి తన బాణమువైపు చూచెను. వెంటనే ఆ ప్రభువు విషసర్పముతో సమానమైన శరమును ధనుస్సునందు సంధించెను. ప్రళయకాలయముడు 'కాలచక్రము' అను ఆయుధమును చేపట్టినట్లు అతడు తన చాపమును ఎక్కుపెట్టెను. ఆ స్వామియొక్క భయంకరమైన ధనుష్టంకారమునకు పక్షులన్నియును వణకిపోయినవి, ప్రళయకాలము వచ్చి మీదబడినట్లుగా సమస్త మృగములును ఎటున్నవటు పరుగులు దీసినవి. (31-33)

ఆ రఘువీరుడు ప్రయోగించిన మహాశరము వజ్రాయుధమువలె భయంకరధ్వని చేయుచు, పిడుగువలె నిప్పులు గ్రక్కుచు వాలివక్షఃస్థలమునందు నాటుకొనెను. అంతట మహాబలశాలియు, వానరప్రభువుఐన ఆ వాలి పరాక్రమము క్షీణించినవాడై, శ్రీరామునియొక్క బాణధాటికి నిలువలేక నేలపై పడిపోయెను. ఆశ్వయుజ మాసమునందు పూర్ణిమనాడు నేలపై పడవేయబడిన ఇంద్రధ్వజమువలె[1] వాలి భూమిపై పడిపోయెను.

1) గౌడ (వంగ) దేశమునందు ఒక మహోత్సవసమయమున ఆశ్వయుజమాసమునందు పూర్ణిమనాడు ఇంద్రుని ఉద్దేశించి ధ్వజమును ప్రతిష్ఠింతురు. ఉత్సవానంతరము దానిని నేలపై పడవేయుదురు. – (తత్త్వదీపిక)

అప్పుడు అతడు వన్నెతఱిగి స్పృహను కోల్పోయెను.(34-36)

ప్రళయకాలమునందు హరుడు తనముఖమునుండి పొగతో గూడిన అగ్నిని వదలినట్లు పురుషోత్తముడైన శ్రీరాముడు ప్రళయకాలమృత్యువువంటి తన బాణమును ప్రయోగించెను. అది బంగారముతో వెండితో అలంకృతమైనది. శత్రువులను రూపుమాపునది, కాంతులతో మిఱుమిట్లు గొల్పుచున్నది. ఇంద్రాంశతో పుట్టిన వాలియొక్క శరీరము నుండి జలధారలవలె రక్తము ప్రవహించెను. ఆ రక్తముతో అతని శరీరము పూర్తిగా తడిసిపోయెను. అతడు పెనుగాలికి కూలిన, పుష్పించిన అశోకవృక్షమువలెను. ఆకాశమునుండి జాఱిపడిన ఇంద్రధ్వజమువలెను అచేతనుడై రణరంగమున నేలపై పడిపోయెను. (37-38)

* * *

17. పదునేడవసర్గము

శ్రీరాముడు తనను నేలగూల్చినందులకు వాలి ఆ ప్రభువును అధిక్షేపించుట

శ్రీరాముడు తన తీవ్రమైన బాణముతో కొట్టగా యుద్ధమునందు నిగ్గుదేలిన వాలి మొదలు నఱికిన వృక్షమువలె నేలకొఱిగెను. మేలిమి బంగారు ఆభరణములను ధరించినవాలి త్రాళ్లు విప్పివేసిన ఇంద్రధ్వజమువలె అవయవములన్నియును నేలకు తాకునట్లుగా పడిపోయెను. వానరులకు ప్రభువైన ఆ వాలి భూమిపై పడిపోవుటతో అతని రాజ్యము చంద్రుడులేని ఆకాశమువలె కళదప్పెను. (1-3)

ఆ మహాత్ముడు నేలపైబడినప్పటికిని బలపరాక్రమములు, శోభ, ప్రాణములు అతని దేహమును విడిచిపెట్టలేదు. వజ్రములు పొదగబడిన ఇంద్రదత్తమగు ఆ బంగారుదండ వానరప్రభువు యొక్క ప్రాణములను, బలమును, తేజస్సును కాపాడెను. బంగారుమాలతో ఒప్పుచున్న మహావీరుడగు ఆ వాలి సంధ్యాసమయమునందలి ఎఱ్ఱనికాంతులతో కూడియున్న మేఘమువలె విలసిల్లుచుండెను. నేలపై పడియున్న వాలియొక్క శోభ అతడు ధరించినమాల, అతని దేహము, దానిపై నాటుకొనియున్న బాణము అను మూడు రూపములుగా విరాజిల్లుచున్నది. (4-7) శ్రీరాముడు ప్రయోగించిన ఆ అస్త్రము స్వర్గమునకు దారిజూపునది. అట్టి ప్రభావముగల ఆ శరము వీరుడైన వాలిని పరమపదమును పొందుటకు అర్హునిగా జేసెను. (8) యుద్ధరంగమున పడియున్న ఆ వాలి తిన్నగా కన్నులు తెఱచి చూచుచుండెను. అప్పుడు అతడు మంటలు ఆఱిపోగా మిగిలియున్న అగ్నివలె ఒప్పుచుండెను. పుణ్యము క్షీణించిన పిమ్మట దివినుండి భువికి జాఱిన యయాతివలెను యుగాంతమునందు దైవికముగా నేలరాలిన సూర్యునివలెను విలసిల్లుచుండెను. అతడు మహేంద్రునివలె ఎదిరింప శక్యముగానివాడు, ఉపేంద్రునివలె సహింపరానివాడు, అతడు ఇంద్రునివరమువలన జన్మించినవాడు, బంగారుహారమును ధరించినవాడు, అతని వక్షఃస్థలము విశాలమైనది అతడు ఆజానుబాహువు, చక్కని ముఖకాంతిగలవాడు, అతనికన్నులు బంగారువన్నె గలిగి మెఱయుచుండును. అట్టివాలిని రామలక్ష్మణులు ఆదరముతో చూచి ఆయనను సమీపించిరి. (9-12)

అంతట వాలి మహాబలశాలులైన రామలక్ష్మణులను జూచెను. పిదప అతడు సవినయముగా ధర్మబద్ధముగనే శ్రీరామునితో ఇట్లు పరుషవచనములను పలికెను. "స్వామీ! నీవు ఒక మహారాజుగారి కుమారుడవు. సకల ధర్మశాస్త్రములను అభ్యసించినవాడవు. ఉత్తమవంశమున జన్మించినవాడవు, సత్త్వగుణము గలవాడవు. పరాక్రమవంతుడవు, ధర్మనియమములను పాటించువాడవు, అన్నివిధములుగా ఖ్యాతికెక్కినవాడవు. నేను వేఱొకనితో యుద్ధము చేయుచున్నప్పుడు నీవు నన్ను చంపి ఏమి బావుకొంటివి? నేను విజృంభించి యుద్ధము చేయుచున్నప్పుడు నా వక్షఃస్థలమున బాణముతో ఎందుకు కొట్టితివి? (13-15)

'శ్రీరాముడు కనికరముతో ఆశ్రితులను కాపాడుచుండువాడు, ఎల్లప్పుడును ప్రజలహితమునకే పాటుపడువాడు, దయామయుడు, గొప్పఉత్సాహశక్తిగలవాడు, సదాచార సంపన్నుడు, చేపట్టినదీక్షను విడువనివాడు', అని సకల ప్రాణులును ఈ భూమండలమున నీ కీర్తిని గానము చేయుచుండును. (16) ఓ ప్రభూ! ఇంద్రియనిగ్రహము, మనోనిగ్రహము, సహనము, ధర్మాచరణము, ధైర్యము, సత్యవ్రతము, పరాక్రమము, అపరాధులను దండించుట మొదలగు అన్నియును రాజులకు ఉండవలసిన గుణములు.

ప్రభూ! ఆ ఉత్తమగుణములన్నియు నీలో ఉన్నవనియు, అంతేగాక నీవు సద్వంశమునకు చెందినవాడవనియు తలంచి, నాభార్యయగు తార అడ్డుపడినను వినక సుగ్రీవునితో యుద్ధమునకై వచ్చితిని. ఇంతకుముందు నీ దర్శనము కాలేదు. 'ఇతరులతో యుద్ధమున మునిగియున్న నన్ను ధర్మాత్ముడైన శ్రీరాముడు దెబ్బతీయడు'. అని నేను విశ్వసించియుంటిని. కాని నీబుద్ధి దారితప్పినదనీ, నీవు ధర్మమను ముసుగు కప్పుకొనిన అధర్మపరుడవనీ, నీ ఆచారవ్యవహారములు

పాపముతో కూడియున్నవనీ, గడ్డిచే కప్పబడిన బావివంటి వాడవనీ నేనెఱుగను. బూడిదలో దాగియున్న నిప్పువలె నీవు సత్పురుషుల వేషములో ఉన్న పాపాత్ముడవు, ధర్మమును అడ్డుపెట్టుకొని లోకమును మోసగించుచున్నవాడవు అనియు నేను ఇంతవఱకును ఎఱుగను. (17-21)

నీ దేశమున, నీ పురమున నేను ఎన్నడును నీకు అపకారమును తలపెట్టలేదు. నిన్ను అవమానపఱచియు ఎఱుగను. అట్టి నిరపరాధినైన నన్ను నీవు ఎందులకు చంపబూనితివి? (22) నేను కాయకసరులను తినుచు వనములలో జీవించుచుండెడి వానరుడను. నిన్ను ఎదిరించి, యుద్ధము చేసిన వాడనుకాను. మఱియొకరితో పోరాడుచున్నపుడు నీవు నన్ను ఎందులకు చంపబూనితివి? ఓ రాజా! నీవు ధర్మపరునివలె జటావల్కలముల వేషమును ధరించితివి. వాస్తవముగా నీవు అధర్మపరుడవు. (23-24)

క్షత్రియవంశమున పుట్టినవాడు, వేదశాస్త్రములను అభ్యసించినవాడు, జ్ఞానియగుటచే సంశయములు లేనివాడు, ధర్మమార్గమును అవలంబించినవాడు ఎవడు ఇట్టి క్రూరమైన కర్మకు పాల్పడును? (25-26) ఓ రామా! నీవు రాజవంశమున జన్మించినవాడవు. ధర్మాత్ముడుగా ప్రసిద్ధిగన్నవాడవు. పైగా సామ్యరూపముతో ఉన్నవాడవు. కాని అట్టినీవు ఇట్టి క్రూరకర్మలకు ఎందులకు ఒడిగట్టితివి? ఓ ప్రభూ! శాంతగుణము, దానము, సహనము, ధర్మాచరణము, సత్యవచనము, ధైర్యము, పరాక్రమము, అపరాధులను దండించుట అనునవి మహారాజుల లక్షణములు. రామా! మేము వనములలో సంచరించెడి మృగములము, ఫలమూలములే మా ఆహారములు. ఇదియే మా జీవనవిధానము. నీవేమో నరుడవు. పైగా మహారాజువు. (27-28)

రాజ్యముకొఱకును, వెండి బంగారములకొఱకును సంపదలకొఱకును సామాన్యముగా రాజులకు కలహములు జరుగుచుండును. మఱి ఇప్పుడు ఈ వనమున నానుండి ఏ ఫలములను ఆసించుచున్నావు? (29)

నీతిని పాటించుట, అణకువ కలిగియుండుట దోషులను దండించుట, నిర్దోషులయెడ (సజ్జనులయెడ) అనుగ్రహమును (ప్రసన్న భావమును) ప్రదర్శించుట రాజు పాటింపవలసిన ముఖ్య విధులు. వీటిని అవివేకముతో తారుమారు చేయరాదు. పాలకులు నియమములకు లోబడి యుండవలయును, తోచిన రీతిగా ప్రవర్తింపరాదు. నీవు కామదాసుడవు, కోపస్వభావుడవు, చపలుడవు, నయవినయాది రాజధర్మములను విచక్షణ రహితముగా నడపువాడవు. యుక్తాయుక్తములను మఱచి తోచినరీతిగా ఇతరులను చంపెడివాడవు. ఓనరేశ్వరా! నీకు ధర్మమునందు ఆదరభావములేదు. కార్యసాధనమునందు నీ బుద్ధి స్థిరమైనదికాదు. నీవు విశృంఖలముగా ప్రవర్తించువాడవు. కావున ఇంద్రియములకు వశుడవు. నిరపరాధినైన నన్ను నీ బాణముచే కొట్టితివి. ఇట్టి నీచమైన పనికి ఒడిగట్టిన నీవు ఇందులకు సత్పురుషులకు ఏమని సమాధానము చెప్పెదవు. (30-33)

రాజద్రోహి, గోబ్రాహ్మణహత్యలకు పాల్పడినవాడు, చోరుడు, ఎల్లప్పుడు ప్రాణులను వధించుచుండువాడు, నాస్తికుడు, అన్నకంటెను ముందుగా పెండ్లిచేసికొనినవాడు, వీరందఱికిని నరకయాతనలు తప్పవు. చాడీలు చెప్పెడివాడు, లోభి, మిత్రద్రోహి, గురుద్రోహి మొదలగువారు పాపాత్ముల లోకములకు పోవుదురు. ఇందు ఏమాత్రము సందేహములేదు. (34-35)

ఓ రఘువీరా! సత్పురుషులకు జింకచర్మము ఆసనాదులకు ఉపయోగపడును. నా చర్మము అందులకు పనికిరాదు. చమరీమృగముల కేశములు చామరములుగా దైవ సేవలకు ఉపయోగపడును. నా రోమములు అందుకు అనర్హములు. ఏనుగులఎముకలు (దంతములు) లోకమునకు ఉపయోగపడినట్లు నా ఎముకలు ఉపయోగపడవు. నీవంటి ధర్మాత్ములకు నా మాంసఖండములు తినుటకు అయోగ్యములు. ఏవైనా అనివార్యకారణములవలన బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్యులు మాంసాహారులైనచో వారికి పంచనఖ జంతువులలో ముళ్లపంది, కుక్కలనుచంపెడి వరాహము, ఉడుము, కుందేలు, తాబేలు అను ఐదు మాత్రమే భక్షింపదగినవి. ప్రాజ్ఞులు నా చర్మమునుగాని, ఎముకలనుగాని తాకనే తాకరు. నేను ఐదుగోళ్ల జంతువునే ఐనను నా మాంసపు ముక్కలు తినుటకు పనికిరావు. (తినరానివి) (36-38)

ముందు చూపుగల (సర్వజ్ఞురాలైన) తార నా హితమును కోరుచు సత్యమును (ఇప్పుడు యుద్ధమునకు వెళ్ళుటకు తగదు అని) పలికినది. కాని ఆమె మాటలు కాదని (లక్ష్యపెట్టక) నా మూర్ఖత్వముచే ఆయువు మూడి (విధివిలాసమున) నేను ఇటు యుద్ధమునకు వచ్చితిని. (39) కాకుత్స్థా! శీలవతియైన యువతికి ధూర్తుడైన పతిచేతిలో రక్షణ కఱవైనట్లు నీవంటి రాజుయొక్క పాలనలో బడిన భూమి (రాజ్యము) దిక్కులేనిదియగును.(40)

నీవు కపటివి, ఇతరులకు అపకారము చేయుచు జీవించువాడవు, నీచపుపనులను చేయువాడవు, నక్క వినయముగలవాడవు. ఇట్టి పాపాత్ముడవైన నీవు మహాత్ముడైన దశరథమహారాజునకు కొడుకువై ఎట్లు పుట్టితివి? (41) శ్రీరాముడు అనెడి ఏనుగు సదాచారములనెడి బంధములను త్రెంచివేసినది, సత్పురుషుల ధర్మమార్గమును విడిచిపెట్టినది, ధర్మమనెడి అంకుశమును పాఱవేసినది. అట్టి ఏనుగు చేతిలో నేను హతుడనైతిని. (42)

నీవు చేసిన పని అనుచితమైనది, దీనిని సత్పురుషులు

నిందింతురు. ఇది నీకు శ్రేయస్కరమూకాదు. ఇట్టి అకృత్యమునకు పాల్పడిన నీవు సజ్జనులమధ్య దీనిని ఎట్లు సమర్థించుకొందువు. (43) ఓ రాజా! నిరపరాధులమైన మా వంటివారియెడ నీ పరాక్రమమును ప్రదర్శించితివి. ఇట్టి నీ పరాక్రమమును నీకు అపకారము చేసినవారియెడ చూపినట్లు మాత్రము నేను ఎఱుగను. రాజకుమారా! శక్తి సామర్థ్యములను ప్రకటించుటకు ఎదురుగా నిలిచి నీవు నాతో యుద్ధమునకు దిగియున్నచో మఱుక్షణమే నా చేతిలో హతుడవై నీవు మృత్యువు కౌగిలిలో చేరి యుండెడివాడవు. (44-45) రణరంగమున నన్ను ఎవ్వరును ఎదిరింపజాలరు. అట్టి నేను వేఱొకనితో యుద్ధము చేయుచున్నప్పుడు మద్యపానముచేసి, స్పృహదప్పిపడియున్న వానిని పాము కాటువేసినట్లు నీవు చాటున దాగియుండి నన్ను దెబ్బతీసితివి. (46)

సీతాదేవిని తీసికొనివచ్చుటకై నీవు సుగ్రీవుని ఆశ్రయించితివి. అతనిత్పప్తికై నీ బాణముతో నన్ను చావుదెబ్బ కొట్టితివి. అట్లు గాక ఆ దేవికొఱకై నీవు ముందుగా నన్నే కోరియుండవలసినది. అప్పుడు నేను ఆ సాధ్విని ఒక్కరోజులో తీసికొని వచ్చి నీకు అప్పగించెడివాడను. అంతేగాదు రావణుని యుద్ధమున చావగొట్టి, బంధించి, అతనిని నీముందు ఉంచెడివాడను. (47-48)

రావణుడు సీతాదేవిని సముద్రజలములలోగాని, పాతాళలోకమున గాని, లేక మఱెక్కడ దాచియుంచినను, నీ ఆజ్ఞయైనచో, మధుకైటభులు పాతాళమునదాచిన శ్వేతాశ్వతరీ రూపమున నున్న వేదములను హయగ్రీవుడు తీసికొని వచ్చినట్లుగా, ఆ సాధ్విని తీసికొనివచ్చి యుండెడివాడను.(49)

నేను మరణించిన పిమ్మట సుగ్రీవుడు కిష్కింధకు రాజు అగుట యుక్తమే, కాని యుద్ధమున నీవు నన్ను చంపిన తీరు మాత్రము పూర్తిగా అనుచితము. (50) లోకమునందలి ప్రాణులు ఎప్పుడో ఒకప్పుడు మరణింపవలసిదే. ఇది సహజము, అనివార్యము. కావున నామృతికై నేను దుఃఖించుటలేదు. కాని ఈ విధముగా నన్ను చంపుట ఉచితమని భావించినచో నీవు బాగుగా ఆలోచించి నాకు ప్రత్యుత్తరమిమ్ము. (51)

మిక్కిలి ప్రజ్ఞావంతుడైన వాలి రామునిబాణపు దెబ్బకు గాయపడినవాడై ఇట్లు పలికిన పిమ్మట నోఱు ఎండిపోయి సూర్యకాంతులతో వెలుగొందుచున్న శ్రీరామునివైపు చూచుచు మిన్నకుండెను. (52)

* * *

18. పదునెనిమిదవసర్గము

వాలి చేసిన ఆక్షేపణలకు శ్రీరాముడు ధర్మసమ్మతముగా సమాధానమిచ్చుట - అతనిని ఓదార్చుట - అంగదుని ఆదరింపవలసినదిగా వాలి ఆ ప్రభువును అర్థించుట

శ్రీరాముని బాణపుదెబ్బకు గుఱియైన వాలి వినయముతో ధర్మార్థసహితములైన హితవచనములను అజ్ఞానకారణముగ ఆరఘువరునితో ఇట్లు పరుషముగా పలికెను. (1) రఘువరుని ఆక్షేపించుచు పలికిన పిమ్మట వాలి తేజస్సులేని సూర్యునివలెను, జలములను వర్షించిన మేఘమువలెను, మంటలుచల్లారిన అగ్నివలెను ఒప్పుచు ఉండెను. ధర్మార్థముల లోతులను బాగుగా ఎఱిగినవాడు, వానరశ్రేష్ఠుడు, ప్రభువు ఐన వాలితో శ్రీరాముడు ఇట్లనుడివెను. (2-3)

"వాలీ! ధర్మార్థకామములను, లౌకికములైన ఆచారములను తెలిసికొనక అజ్ఞానముచే నీవు నన్ను ఇప్పుడు తప్పుపట్టుచున్నావు. సౌమ్యుడా! లౌకికమర్యాదలను (ఆచారములను) బాగుగా ఎఱిగినవారు, బుద్ధిబలము గలవారు ఐన పెద్దలను అడిగితెలిసికొనకుండ, వానరులకు సహజమైన చపలత్వమువలన నన్ను ఇట్లు తూలనాడుచున్నావు. (4-5)

కొండలతో, కోనలతో, అరణ్యములతో కూడిన ఈ భూమి (జంబూద్వీపము) అంతయును ఇక్ష్వాకు ప్రభువుల అధీనము లోనిది. ఇచటి మృగములను, పక్షులను, మనుష్యులను నిగ్రహించుటకును, అనుగ్రహించుటకును వారికి అధికారముగలదు. ఈ భూమిని ధర్మాత్ముడైన భరతుడు పరిపాలించు చున్నాడు. అతడు సత్యసంధుడు, ఋజువర్తనుడు, ధర్మకామార్థరహస్యములను ఎఱిగినవాడు నిగ్రహానుగ్రహ సమర్థుడు. రాజనీతిని, శిక్షాశాస్త్రమును, సత్యమును, శాస్త్రవిహితపద్ధతిని దేశకాల పరిస్థితులను చక్కగా తెలిసిన మహారాజు భరతుడు. అతడు మిగుల పరాక్రమశాలి.(6-8)

మేమును, ఇతరరాజులును ఆతనియొక్క ధర్మబద్ధములైన ఆదేశములను పాటించుచు[1] ధర్మపరిరక్షణకై ఈ భూమియందు అంతటను సంచరించుచున్నాము. (9) రాజశ్రేష్ఠుడు, ధర్మనిరతుడు ఐనట్టి భరతుడు ఈ సమస్తభూమిని పరిపాలించుచుండగా, అట్టి ధర్మమును (ఆశాసనమును) ఎవరు అతిక్రమింపగలరు? రాజు (భరతుని) యొక్క ఆజ్ఞను అనుసరించి, మేము అందఱము పూర్తిగా ధర్మాచరణమునందు నిమగ్నులమై యున్నాము. ధర్మమార్గమును వీడి ప్రవర్తించువారిని

1) చిన్నవాడైన భరతుడు తనకంటె పెద్దవాడైన శ్రీరామునకు ఆదేశమిచ్చుట యెట్లు? రాజశాసన విషయమున చిన్న పెద్ద తారతమ్యములకు చోటులేదు. **కనిష్ఠేన జ్యేష్ఠనియోగః కథమ్? ఇత్యపేక్షాయాం రాజధర్మోఽయమ్ ఇత్యాశయేన ఉక్తం ధర్మపదమ్.**

మేము తప్పక దండించెదము. నీవు పూర్తిగా స్వార్థపరుడవు (భోగలాలసుడవు), రాజధర్మముయొక్క మార్గమును (రాజశాసనమును) వీడినవాడవు. ధర్మవిరోధమునకు పూనుకొనిన వాడవు. కావున నీ అకృత్యములకు ధర్మజ్ఞులు నిన్ను నిందింతురు. (10-12)

తనకంటెపెద్దవాడైన అన్న, తండ్రి, విద్యనేర్పిన గురువు అను ఈ ముగ్గురును ధర్మమార్గమున ప్రవర్తించు వారికి తండ్రులు. అట్లే తనకంటె చిన్నవాడైన సోదరుని (తమ్ముని), తనకు కలిగిన కుమారుని, తనకడవిద్యలను నేర్చిన గుణవంతుడగు శిష్యుని (ఈ మువ్వురిని) పుత్రునివలె చూచుకొనవలయును. ఇదియే లోక ధర్మము. (13-14)

ధర్మము మిక్కిలి సూక్ష్మమైనది. సత్పురుషులకును అంతంత మాత్రముగా అంతుపట్టనిది. సమస్త ప్రాణులయొక్క హృదయములలో ఉన్న పరమాత్మయే శుభాశుభములను (ధర్మాధర్మములను) ఎఱుంగును. (శ్రీరాముడు అవతారపురుషుడుగావున ఆయన ధర్మా ధర్మములను బాగుగా ఎఱుంగును.) (15) ఓ వానరా! నీవు సహజముగా చపలుడవు, బుద్ధిబలము లేని చపలులైన వానరులతో నీవు మంత్రాలోచన చేయుచుందువు. దానివలన ప్రయోజనము శూన్యము. అనగా నీవు వారివలన ధర్మమార్గమును తెలిసి కొనజాలవు. ఒక జాత్యంధుడు (పుట్టుకతో అంధుడు) ఇతర జన్మాంధులవలన మార్గమును తెలిసికొనజాలడుగదా! (16)

వాలీ! నేను ఇంతకుముందు చెప్పిన మాటలను ఇంకను స్పష్టపఱచెదను. నీవు కేవలము కోపావేశములో నన్ను నిందించుట తగదు. నేను నిన్ను చంపుటకు గల కారణమును వివరించెదను వినుము. నీవు పరంపరగా వచ్చుచున్న ధర్మమును గంగలోగలిపి, నీ తమ్ముని భార్యతో సుఖించుచున్నావు. మహాత్ముడగు సుగ్రీవుడు నీకు తమ్ముడు. అతని భార్యయగు రుమ నీకు కోడలితో సమానురాలు. అనగా కూతురువంటిది. అతడు బ్రతికియుండగా నీవు కూతురువంటి రుమతో కామాతురుడవై పాపకృత్యమునకు ఒడిగట్టితివి. ఓ వానరా! నీవు కామముతో కనులు మూసికొని పోవుటచే ధర్మము తప్పి తమ్ముని భార్యతో శరీరసుఖములకు పాల్పడితివి. అందువలన నీకు ఈ దండన విధింపవలసివచ్చినది. ఓ వానరేశ్వరా! ధర్మవిరుద్ధముగా ప్రవర్తించుచు, లోకమర్యాదకు (సదాచారమునకు) స్పష్టి చెప్పి, పాపకృత్యములలో దిగిన వానిని ఈ విధముగా దండించుటకంటె మఱియొక మార్గము లేదుగదా! (17-21)

నేను క్షత్రియ వంశమునకు చెందినవాడను. కనుక నేను పాపాత్ముడవైన నిన్ను క్షమింపరాదు. 'కూతురు, సోదరి, తమ్మునిభార్య - వీరియెడ కామాతురుడై ప్రవర్తించిన వానిని వధించుటయే తగిన శిక్ష' అని ధర్మశాస్త్రము పేర్కొనుచున్నది. (22-23)

ఈ దేశమును పరిపాలించు మహారాజు భరతుడు. మేము అతని ఆదేశములప్రకారము ప్రవర్తింతుము. నీవు ధర్మము తప్పినవాడవు. కనుక మేము నిన్ను ఉపేక్షించుట యెట్లు కుదురును? ప్రాజ్ఞుడు, మహారాజుఐన భరతుడు ఈ దేశమును ధర్మమార్గమున పరిపాలించుచు ధర్మమును అతిక్రమించిన వారిని, కట్టుబాట్లకు లోబడక స్వేచ్ఛగా ప్రవర్తించువారిని శిక్షించుట యందు నిరతుడైయున్నాడు. (24-25) ఓ వానరశ్రేష్ఠా! భరతునిఆదేశములను అనుసరించి, మర్యాదలను అతిక్రమించెడి నీవంటి వారిని అదుపుచేయుటకే పూనుకొనియున్నాము. (26) సుగ్రీవుడు నాకు లక్ష్మణుని వంటివాడు, అతడు తన భార్యను, రాజ్యమును తిరిగి పొందుటకై నాతో మైత్రిచేసినాడు. నాకు మేలు చేయుటకు అతడు ఆసక్తి కలిగియున్నాడు. సఖ్యము చేసికొనుసమయమున వానరుల సమక్షమున 'నీవు నీ భార్యను, రాజ్యమును తిరిగి పొందునట్లు చేసెదను' అని నేను సుగ్రీవునకు మాట ఇచ్చియుంటిని. చేసిన ప్రతిజ్ఞను ఉపేక్షించుట నావంటి వానికి కుదురదుగదా?(27-28)

ధర్మబద్ధములైన ఇట్టి బలమైన పెక్కు కారణముల వలన నీకు తగిన దండనను విధించితిని. దీనిని నీవు బాగుగా అర్థము చేసికొనుము. నీకు విధించిన ఈ శిక్ష అన్ని విధములుగా ధర్మబద్ధమేయని నీవు తలంపుము. (29-30) ధర్మనిరతుడైన వానికి మిత్రునకు సహాయపడుటయే కర్తవ్యము. నీవును ధర్మదృష్టిగలవాడవు. కనుక నేను నీకు విధించిన ఈ శిక్షను' న్యాయముగనే భావింపుము. (31)

వానరా! రాజోచితములైన సదాచారములను ప్రతిపాదించు రెండు శ్లోకములను మనువు తన మనుధర్మ శాస్త్రములో పేర్కొనినట్లు ప్రతీతి. ధర్మపాలనమునందు నేర్పరులైన వారు వాటిని సాదరముగా స్వీకరించిరి. ఆ మనుధర్మ శాస్త్రము చెప్పిన నియమములనే నేను ఇప్పుడు అనుసరించితిని.(32)

ఆ మనుస్మృతిలోని విషయములు ఇవి. పాపములను ఒనర్చిన మానవులు రాజు విధించిన శిక్షను అనుభవించిన పిమ్మట వారు ఆ పాపములనుండి విముక్తులై, పుణ్యాత్ములైన సత్పురుషులవలె స్వర్గమునకు చేరుదురు. రాజు శిక్షించినను, లేక కనికరించి విడిచి పెట్టినను చోరుడు తన పాపమునుండి విముక్తుడగును. కాని రాజు పాపాత్మునకు తగిన శిక్షను విధింపనిచో ఆ దోషియొక్క పాపము రాజునకు చుట్టుకొనును.[1] (33-34)

నీవు చేసిన ఇట్టి పాపకృత్యమునే పూర్వకాలమున శ్రమణుడు

1) రాజా రాష్ట్రకృతం పాపమ్. ప్రజలు చేసిన పాపకార్యముల ఫలితమును రాజు అనుభవింపవలసి యుండును. - నీతిశాస్త్రము

అనువాడు చేసియుండెను. మావంశమువాడైన మాంధాత చక్రవర్తి అతనికి ఘోరమైన శిక్షను విధించెను. (35)

ఇతరులు (ప్రజలు) పాపములను చేసినప్పుడు రాజులు ఏమఱుపాటున వారిని శిక్షింపనిచో ఆ పాపములు వారికే అంటును. అందులకై వారు ప్రాయశ్చిత్తము చేసికొనినచో ఆ పాపములు వారిని పీడింపక శాంతించును. వానరశ్రేష్ఠా! నీకు విధించిన ఈ మరణదండన ధర్మసమ్మతమైనది. కావున దీనికై పరితపింపవలసిన పనిలేదు. ఏలనన మనము స్వతంత్రులముకాము, ధర్మశాస్త్రమునకు లోబడియుండవలసిన వారము. (36-37)

ఓ వానరరాజా! ఇంకను మఱియొక కారణమును తెల్పెదను వినుము. సహేతుకమైన ఈ వివరణమును విన్నచో నీ కోపము తొలగిపోవును. (38) ఓ వానరోత్తమా! ఈ విధముగా నిన్ను శిక్షించినందుకు నా మనస్సులో సంతాపమూలేదు, దుఃఖమూలేదు. రాజులు మొదలగువారు వలలను పఱిచి, పాశములను ప్రయోగించి, పలువిధములైన కపటోపాయములను పన్ని, చాటున పొంచియుండి గాని, లేక ఎదురుగానుండిగాని పెక్కు మృగములను వేటాడుచుందురు. ఆ మృగములు భయపడి పాఱిపోవుచుండవచ్చును, లేదా విశ్వసించి సమీపముననైనను ఉండవచ్చును. అవి ఏమఱుపాటున ఉన్నను, జాగ్రత కలిగియున్నను, లేక వీరిని గమనింపక పాఱిపోవుచున్నను క్షత్రియులు వాటిని గాయపఱచెదరు. ఇట్లు వేటాడుట వారికి ఏమాత్రము దోషమూకాదు. (39-41)

వానరా! బాగుగా ధర్మములను ఎఱిగిన మహారాజులు గూడ వేటాడుచుందురు. కనుక నిన్ను యుద్ధమున బాణమువేసి వధించితిని. నీవు నాకు ఎదురుగా నిలిచి యుద్ధము చేసినను, చేయకున్నను చాటున పొంచియుండి వధించుటలో తప్పులేదు. ఏలనన నీవు శాఖామృగానివి. (42)

ప్రజలను దుర్లభమైన ధర్మమార్గమున నడిపించెడి వారు, వారు జీవించుటకు తోడ్పడెడివారు, వారి అభివృద్ధికి (ప్రగతికి) కృషిచేసెడివారు రాజులే. ఇందు సందేహములేదు. వారిని హింసింపరాదు, నిందింపరాదు, ఆక్షేపింపరాదు, వారినిగూర్చి పరుషవచనములను పలుకరాదు. ఏలనన వారు మనుష్యుల రూపములలో ఈ భూమిపై సంచరించెడి దేవతలు.(43-44)

ఓ వానరా! నేను మా తాతముత్తాతలు అనుసరించిన ధర్మమార్గమునందే నడచుకొనుచున్నాను. నీవు ధర్మ రహస్యములను ఎఱుంగక కేవలము కోపావేశములోబడి నన్ను నిందించుచున్నావు." (45)

శ్రీరాముడు ఇట్లు పలికిన పిమ్మట వానరేశ్వరుడైన వాలి తన అజ్ఞానముచే ధర్మాత్ముడైన శ్రీరాముని నిందించినందులకు మిక్కిలి పరితపించెను. అతనికి ధర్మతత్త్వము బోధపడుటవలన శ్రీరామునియందు ఎట్టి దోషమూలేదని గ్రహించెను. పిమ్మట అతడు దోసిలొగ్గి ఆ రఘువరునితో ఇట్లు నుడివెను. (46)

"ఓ నరోత్తమా! నీవు పలికినది వాస్తవమే. ఇందు ఏమాత్రమూ సంశయములేదు. నీవంటి సర్వజ్ఞునకు నాబోటి అల్పజ్ఞుడు సమాధానము ఇయ్యజాలడు. ఓ రఘువరా! ఇంతవఱకును నేను పొరపాటున అనుచితముగా మాట్లాడి, నీకు కష్టము కలిగించితిని. అందులకు నన్ను దోషిగా తలంపకుము. నీవు పరమార్థతత్త్వమును బాగుగా ఎఱిగినవాడవు. ప్రజలమేలుకొఱకై పాటుపడెడివాడవు, సహేతుకముగా దండించుటలో నీబుద్ధిపదునైనది, మొక్కపోనిది. ఓ ధర్మజ్ఞా! ధర్మము తప్పినవాడను, అకృత్యములకు పాల్పడిన వాడను ఐన నన్నును ధర్మబద్ధమైన వచనములతో దారి చూపి ఆదుకొనుము".

(47-50)

బురదలో దిగబడిపోయిన ఏనుగువలె దీనదశలోనున్న వాలి కన్నీరుగార్చుచు గద్గద కంఠముగలవాడై, శ్రీరాముని వైపుచూచుచు ఆర్తస్వరముతో తిన్నగా ఇట్లనెను. ప్రభూ! నన్నుగూర్చిగాని, నా భార్యయగు 'తార'ను గుఱించిగాని, నా బంధుమిత్రులనుగూర్చిగాని నాకు ఏమాత్రమూ దిగులులేదు. కాని బంగారు భుజకీర్తులను ధరించిన మా అంగదుడు ఎంతయు బుద్ధిమంతుడు ఇతనిని గూర్చియే నాకు బెంగ.(51)

ఈ చిట్టితండ్రిని ఈ చేతులమీదుగా గారాబముతో పెంచినాను. నేను కనబడక పోయినచో ఇతడు నీరు లేక ఎండిపోయిన చెఱువువలె దిగులుతో చిక్కిశల్యమైపోవును. రామా! ఇతడు ఎంతయు పసివాడు, లోకము తెలియనివాడు, ఒక్కగానొక్క కుమారుడు, తారయందు జన్మించిన ఇతడు నాకు ప్రాణతుల్యుడు, నావలె బలశాలి. ఐనను ఇతనిని నీవే కాపాడవలెను. (52-54) స్వామీ! సుగ్రీవుని యందువలె ఈ అంగదుని మీదను నీ పరిపూర్ణమైన వాత్సల్యమును ప్రసరింప జేయుము. ఇతనిని రక్షించుభారమునీదే. కర్తవ్యమును, అకర్తవ్యమును బోధించుచు ఇతనికి దారిచూపెడి వాడవును నీవే. ప్రభూ! భరతునిమీదను, లక్ష్మణునిపైనను నీకు గల ప్రేమానురాగములనే సుగ్రీవుని యందును, అంగదుని యెడలను చూపుము. (55) రామా! నా వియోగమువలన తార దుఃఖముతో మిక్కిలి దీనావస్థకు లోనగును. నా దోషకారణముగా సుగ్రీవుడు ఆమెను దోషిగా భావించుటగాని, అవమానించుటగాని చేయకుండునట్లు చూడుము. (56)

స్వామీ! భక్తిప్రపత్తులతో నిన్ను శరణుజొచ్చి నీ అనుగ్రహమునకు పాత్రుడైనవాడు ఈ రాజ్యమును పాలింపసమర్థుడగును, అంతేగాదు ఈ భూమండలమునే శాసింపగలడు, స్వర్గసుఖములనుగూడ పొందుటకు అర్హుడగును. నీ చేతిలో మృతిచెందవలెననెడి కోరికతోనే నా

భార్యయగు తార ఎంతగా వారించుచున్నను ఆమె మాటలను పెడచెవిని బెట్టి, నాతమ్ముడగు సుగ్రీవునితో ద్వంద్వయుద్ధము చేయుటకై ఇటు వచ్చితిని." వాలి సవినయముగా శ్రీరామునితో ఇట్లు పలికి మిన్నకుండెను. (57-60)

అంతట శ్రీరాముడు ధర్మసమ్మతములైన మృదువచనములతో జ్ఞానోదయమైన వాలిని ఊరడించుచు ఇట్లు పలికెను. (61) ఓ వానరా! నీ భార్యాపుత్రుల విషయమై ఇంక నీవు ఏమాత్రము చింతింపవలసిన పనియేలేదు. మేము చేసిన కార్యమును గుఱించిగాని, నీ పాపకృత్యములను గూర్చిగాని నీవు ఆలోచింపవలదు.[1] మేము ధర్మవిషయమున స్థిరనిశ్చయము కలిగియున్నాము. (62-63) శిక్షింపదగినవానిని సహేతుకముగా శిక్షించిన వాడు దోషికాడు, అతనికి ఏపాపమూ అంటదు. అట్లే నేరము చేయుటవలన శిక్షార్హుడైనవాడు తగిన శిక్షను అనుభవించినచో అప్పుడతడు దోషములనుండి విముక్తుడగును. ఇట్లు వారు ఇద్దఱును కృతార్థులేయగుదురు. (64)

వాలీ! ఈ విధముగా శిక్షను అనుభవించుటద్వారా నీవు పాపరహితుడవైతివి. ధర్మశాస్త్రమును అనుసరించి శిక్షను పొందుటవలన నీకు శుద్ధస్వరూపము లభించినది. (65)

వానరోత్తమా! నీ హృదయమునందు నాటుకొనియున్న శోకమును, అజ్ఞానమును, భయమును వీడుము. నీవు నీ ప్రారబ్ధకర్మఫలమును అనుభవింపక తప్పదు. దానిని అతిక్రమించుట సాధ్యము కాదు. అంగదుడు ఇంతవఱకును నీనుండిపొందిన ప్రేమానురాగములనే సుగ్రీవునినుండియు, నానుండియు పొందగలడు, సంశయింపవలసిన పనిలేదు. నీవలెనే, సుగ్రీవుడును, నేనును ప్రేమతో అంగదుని విచారింతుము. (66-67)

శ్రీరాముడు రణరంగమున శత్రువులను తునుమాడుటలో సర్వసమర్థుడు, ధర్మమార్గమున నడచునట్టి ఆమహాత్ముడు పలికిన సమాధానవచనములు మధురములు. వాటిని వినిన పిమ్మట వాలి యుక్తి యుక్తముగా ఇట్లు నుడివెను. (68)

"ఓ మహాప్రభూ! నీ బాణపుదెబ్బకు తెలివి తప్పిన నేను అజ్ఞానముచే నిన్ను తీవ్రముగా నిందించితిని. నీవు మహేంద్రుని వలె బలశాలివి, శత్రుభయంకరమైన పరాక్రమము గలవాడవు. ప్రసన్నుడవై నా అపచారమును మన్నింపుము. (69)

* * *

19. పందొమ్మిదవసర్గము

వాలినేలగూలిన వార్తను విని, దుఃఖితయైన తార అంగదునితోగూడి రణభూమికి బయలుదేఱుట - భయకంపితులై పాఱిపోవుచున్న వాలి అనుచరులను 'అట్లు పాఱిపోవలదు' అని తార కోరుట - అనంతరము ఆమె వాలి (తనభర్త) దుర్దశను జూచి విలపించుట

వానరప్రభువైన ఆ వాలి శ్రీరాముని తీవ్రమైన బాణపుదెబ్బకు నేలపై పడియున్నవాడై, ఆరఘువరుడు సహేతుకముగా పలికిన మాటలను విని, ఏమియు మాట్లాడక మిన్నకుండెను. (1) సుగ్రీవుని ఱొళ్లదెబ్బలకు వాలియొక్క అవయవములు శిథిలములయ్యెను, చెట్లతాకిడికి అతడు మిగుల గాయపడెను. శ్రీరాముని బాణాహతికి ప్రాణములు అన్నబట్టి (అవసానదశకు చేరి) అతడు స్పృహను కోల్పోయెను. (2)

వానరశ్రేష్ఠుడైన వాలి రణరంగమున శ్రీరాముడు ప్రయోగించిన బాణముయొక్క దెబ్బకు మిక్కిలి గాయపడి పడియున్నట్లు అతని భార్యయగు తారకు తెలిసెను. భర్తయొక్క వధవార్తను వినినంతనే ఆమె గుండె బ్రద్దలయ్యెను. ఆ అప్రియవార్తను విని ఆమె భయముతో చలించిపోయెను. వెంటనే ఆమె తన కుమారునితోగూడి, అనేక కక్ష్యలను దాటుచు, ఆ కొండగుహనుండి బయటికి వచ్చెను. (3-4)

అంగదుని అనుయాయులైన వానరులు మిగుల బలశాలురే, ఐనప్పటికిని ధనుస్సును చేతబట్టియున్న శ్రీరామునిజూచి, ఎంతయు భీతిల్లి, పాఱిపోయిరి. (5) జట్టునాయకుడు హతుడుకాగా మృగములన్నియును తమ గుంపునువీడి చెల్లాచెదరై పఱుగులు దీయుచున్నట్లు వాలి పడిపోవుటతో మిక్కిలి భయపడి పాఱిపోవుచున్న వానరులను ఆ తారచూచెను. (6) ఆ వానరులందఱును శ్రీరాముని జూచి, ఆయన బాణములు తమను వెంటాడుచున్నట్లుగనే భావించి గడగడ లాడుచుండిరి. అట్టి స్థితిలోనున్న వారిని సమీపించి, తార మిగుల దుఃఖితయై వారితో ఇట్లనెను. (7) "ఓ వానరులారా! మహారాజైన వాలికి మీరు అందఱును అనుచరులుగదా! ఆస్వామిని వీడి, దిక్కులేని వారివలె భయపడి ఏల పరుగులు

1) నేను నిన్ను శిక్షించుట ధర్మసమ్మతమే. కనుక ఆ విషయమును గూర్చిన ఆలోచనను మానుము. అట్లే నీవు చేసిన పాపకృత్యముల ఫలితముగా నీకు నరక ప్రాప్తియగునేమోయని చింతింపవలదు. ఏలనన నీవు నీదోషములవిషయమున పూర్తిగా పశ్చాత్తాపపడితివి, మఱియు తగిన శిక్షను అనుభవించితివి. (పశ్చాత్తాపం హరతి పాపమ్)

దీయుచున్నారు? రాజ్యలోభముచే సుగ్రీవుడు పన్నిన పన్నాగమిది. శ్రీరామునిచే దూరమునుండియే పడగొట్టగల తీవ్రములైన బాణములను ప్రయోగింపజేసి, అతడు తనఅన్నను దెబ్బతీసెను. కనుక మీరు భయపడవలసిన పనియేమి?" (8-9)

కామరూపులైన ఆ వానరులందఱును వాలిభార్యయగు తార పలికిన మాటలను వినిన పిమ్మట, సమయమునకు తగినట్లు యుక్తియుక్తముగా ఆమెతో ఇట్లు నుడివిరి. (10)

"ఓ దేవీ! మృత్యువు శ్రీరామునిరూపములోవచ్చి, వాలిని హతమార్చి, తీసికొనిపోవుచున్నది. కాని నీ పుత్రుడైన అంగదుడు జీవించియేయున్నాడు. కనుక అతనిని రక్షించుకొనుటకై మఱలి రమ్ము. వీరుడైన వాలి విసరిన మహావృక్షములను, పెద్దపెద్ద శిలలను వజ్రతుల్యములైన తనబాణములచే వమ్ముచేసి శ్రీరాముడు వాలిని పడగొట్టెను. ఇంద్రునితో సమానమైనశక్తిగల వాలి పడిపోయిన వెంటనే ఈ వానరబలములన్నియును చెల్లాచెదరై కిష్కింధవైపుగా పరుగెత్తుచున్నవి. (11-13) ముందు కిష్కింధానగరద్వారమును రక్షించుకొనవలెను. మీ కుమారుడైన అంగదుని పట్టాభిషిక్తుని గావింపవలెను. అతడు రాజ్యసింహాసనమున ఆసీనుడైన పిమ్మట వానరులందఱును ఆయనను సేవింపగలరు. అమ్మా! అట్లు గానిచో ఈ కిష్కింధ యందు నివసించుట మాకు సమ్మతముగాదు. అపుడు వెంటనే వానరులు అందఱును ఇతరదుర్గములను ఆశ్రయింతురు. (14-15)

వానరప్రభువైన వాలి కొంతమంది వానరులను కిష్కింధ నుండి వెళ్లగొట్టెను. వారిలో కొందఱు తమ భార్యలను ఈ కిష్కింధలోనే ఉంచివెళ్లిరి, మఱికొందఱు భార్యలతోగూడి (సకుటుంబముగా) వెళ్లిపోయిరి. భార్యలను ఇక్కడనే ఉంచి వెళ్లినవారు విరహబాధలలో ఉన్నారు, భార్యలతో (సకుటుంబముగా) వెళ్లిన వారు పరస్త్రీగమనాభిలాషులై యున్నారు. ఇంకను సుగ్రీవాదిజ్ఞాతులు ఉండనే యున్నారు. ఈ అందఱి వలనను మనకు నిరంతరము ప్రమాదము పొంచియుండును. (16) స్మితభాషిణి (దరహాసముతో మాట్లాడునది)యైన తార తనకు సమీపమున ఉన్న వానరులు పలికిన మాటలను విని, తన స్థాయికి తగినట్లుగా నిండుగా ఇట్లు వచించెను. (17)

"వానరులారా! వానరోత్తముడు, మహాత్ముడు ఐన నా భర్త మృతిచెందిన పిమ్మట నాకు పుత్రునితో పనియేమి? ఇంక రాజ్యమెందులకు? నాకు నాజీవితము మీదనే ఇచ్ఛనశించినది. శ్రీరాముని బాణపుదెబ్బకు నా స్వామి నేలగూలెను. ఇంక ఆ మహాత్ముని పాదములే నాకు గతి." (18-19)

ఈ విధముగా పలికిన పిమ్మట తార శోకముతో క్రుంగిపోయి చేతులతో గుండెలపై బాదుకొనుచు తలపైకొట్టుకొనుచు దుఃఖముతో పరుగెత్తెను. అట్లు పరుగిడుచు ఆమె యుద్ధములలో ఎదిరించిన మాయావి మొదలగు దానవప్రముఖులను మట్టికఱిపించిన తన భర్త భూమిపైపడియుండగా చూచెను. (20-21) ఇంద్రుడు వజ్రాయుధమునువలె వాలి మహాపర్వతములను సైతము విసరివేసెడివాడు, వాయువువలె మహావేగముగలవాడు, మహామేఘములవలె గర్జించువాడు, ఇంద్రునియంతటి పరాక్రమశాలి, అట్టివాడు ఇప్పుడు వర్షించిన మేఘమువలె చేష్టలుడిగియుండెను. (22)

అతడు భయంకరముగా గర్జించువారిని సైతము తన గర్జనలతో గడగడలాడించువాడు, మహావీరుడైన శ్రీరామునిచేతిలో నేలకొఱిగిన శూరుడు. మాంసముకొఱకై ఒకసింహము మఱియొక సింహముచే మడిసినట్లు రాజ్యముకొఱకై తమ్ముడైన సుగ్రీవునికారణముగా ఇతడు హతుడయ్యెను. (23) సకలజనులచే పూజింపబడునదియు, పతాకములతో ఒప్పుచున్నదియు, వేదికలచే శోభిల్లుచున్నదియు ఐన ఒక దేవాలయమును, అందుదాగిన సర్పముకొఱకు గరుత్మంతుడు పడగొట్టగా అది శిథిలావస్థకు చేరును. దానివలె వాలి దీనస్థితిలో పడియుండెను. (24)

అప్పుడు శ్రీరాముడు తన ధనుస్సును నేలకు మోపి, దానిని ఆనుకొని నిలబడియుండెను. లక్ష్మణుడును ఆయన ప్రక్కన ఉండెను. వాలితమ్ముడైన సుగ్రీవుడును అచటనే ఉండెను. వారినందఱిని తార నిర్మలచిత్తముతో చూచెను. (25)

పిమ్మట ఆమె వారిని అధిగమించి, ముందునకు సాగి, యుద్ధభూమియందు పడియున్న తన భర్తను చూచెను. ఆయన దీనస్థితిని గమనించి ఆమె గుండె పగిలెను, శోకసంతప్తయై నేలమీదపడిపోయెను. (26)

పిదప తార నిద్రనుండిమేల్కొనినదానివలె లేచి 'ఆర్యపుత్రా!' అని బిగ్గఱగా గగ్గోలు పెట్టెను. అనంతరము ఆమె మృత్యుపాశములచే బంధింపబడిన (అవసానదశకు చేరిన) తన పతిని జూచి, కన్నీరుమున్నీరుగా విలపించెను. (27)

ఆడు లకుమికిపిట్టవలె ఆక్రందించుచున్న ఆ తారను, ఆమె వెంటవచ్చిన అంగదుని చూచి, సుగ్రీవుడు మిక్కిలి విషాదమునకు లోనయ్యెను. (28)

* * *

20. ఇరువదియవసర్గము

అవసానదశలో నేలపై పడియున్న భర్తను కౌగిలించుకొని తార మిగుల విలపించుట

శ్రీరాముడు తనధనుస్సును ఎక్కుపెట్టి ప్రయోగించిన ప్రాణాంతకమైన బాణముచే దెబ్బతిని వాలి భూమిపై పడియుండెను. చంద్రవదనయు, సౌందర్యవతియు ఐన ఆ తార తనభర్తను సమీపించి, ఆయనను కౌగిలించుకొనెను. (1) గజరాజువలె బలిష్ఠుడును, దేవేంద్రునివలె పరాక్రమశాలియు, వానర ప్రభువూ ఐన వాలి బాణముచే కొట్టబడి, మొదలునఱికిన చెట్టువలె పడియుండెను. అట్టి తన పతినిచూచి, తార శోకముతో కుమిలి పోయినదై తత్తఱపాటుతో పరితపించెను. (2)

"ఓ మహావీరా! నీవు యుద్ధమున తిరుగులేని పరాక్రమశాలివి. వానరులలో ప్రముఖుడవు. నిరపరాధినైన నేను దీనురాలనై నీ ప్రక్కనే యున్నను నాతో మాట్లాడవేమి? ఓ వానరప్రభూ! లెమ్ము. మేలైన శయ్యపై పండుకొనుము. నీవంటి మహారాజులు ఇట్లు కటికనేలపై పండుకొనరాదుగదా! భూపతీ! నీకు నామీదికంటెను భూకాంతపైననే మక్కువ ఎక్కువ. ఏలనన నీ భార్యనైన నన్ను విడిచిపెట్టి, మృతిచెందిన పిమ్మటగూడ ఆమెనే కౌగిలించుకొని సేవించుచున్నావు. (3-5)

మహావీరా! నీవు ధర్మయుద్ధమొనర్చి స్వర్గమునకు వెళ్ళెడిదారిలోగూడ కిష్కింధవంటి ఒక రమ్యమైన నగరమును నిర్మించుకొనినట్లుస్పష్టమగుచున్నది.లేనిచో కిష్కింధను వదలి ఇక్కడ ఏల పండుకొని యుందువు? సువాసనలతోనిండిన ఉద్యానవనములలో మేము నీతోగూడి హాయిగా విహరించి యుంటిమి. ఇప్పుడు నీవు వాటినన్నింటిని వదలిపెట్టి వెళ్లుచున్నావు. మహాసేనాధిపతులకు అధిపతివైన నీవు మరణించుటచే నిరాశకులోనై ఆనందమునకు దూరమైతిని, అంతులేనిశోకముతోకుమిలిపోవుచున్నాను.నాప్రాణేశ్వరుడవైన నీవు హతుడవై ఇట్లు పడియుండగా చూచినప్పుడు నిజముగా నాగుండెవేయిముక్కలు కావలసియున్నది.అట్లు కాకపోవుటను బట్టి అది పాషాణమువలె కఠినమైనదని తేలుచున్నది.(6-9)

ఓ వానరేంద్రా! నీవు సుగ్రీవుని భార్యను హరించి, అతనిని కిష్కింధనుండి వెళ్లగొట్టితివి. దాని ఫలమును ఇప్పుడు ఇట్లు అనుభవించితివి. నిజముగా నేను నీమేలు కోరెడిదానను. అందువలననే నీ శ్రేయస్సునుగోరి, పెక్కు హితవచనములను పలికితిని. కాని అజ్ఞానముచే వాటిని పెడచెవిని బెట్టుటయేగాక పైగా నన్ను నిందించితివి. అభిమానధనుడవైన పూజ్యుడా! నీరస్వర్గమునందు చక్కని రూపము, నిండు యౌవనము గలిగి విఖ్యాతిగుచున్నవారు, కామశాస్త్రమునందు ఆఱితేఱినవారు ఐన అప్సరసల యొక్క చిత్తములను దోచివేయుదువు కాబోలు.(10-12)

నేడు కాలపురుషుడు (యముడు) నీ ప్రాణములను తీయుటకే వచ్చినాడనుట నిశ్చయము - ఏలనన ఎంతటి వారికిని వశముకాని నిన్ను అతడు బలవంతముగా సుగ్రీవునకు లొంగునట్లు చేసినాడు. (13) ఇంతకుముందు ఎన్నడును నేను దుఃఖమును, దైన్యమును ఎఱుగనే యెఱుగను. ఇప్పుడు వైధవ్యమును పొంది, శోకసంతాపములకులోనై దైన్యముతో దిక్కులేని దానివలె జీవింపవలసియుండును. (14)

వీరుడైన అంగదుడు సుఖములలో పుట్టి పెఱిగినవాడు, అతడు మన గారాల బిడ్డడు. అట్టి సుకుమారుడు నేటినుండి తన పినతండ్రియైన సుగ్రీవునియొక్క కోపతాపములను భరించుచు జీవింపవలసియుండును. ఇకమీదట ఆ చిన్నారికి ఎట్టి దురవస్థ పట్టునోయేమో? (15) నాయనా! అంగదా! ధర్మవత్సలుడైన మీ తండ్రిని కనులార చూడుము. ఇకముందు ఆయన దర్శనము నీకు దుర్లభము. (16)

ఓ ప్రాణేశ్వరా! పుత్రుని ఊరడింపుము, అతనికి సందేశమును ఇమ్ము. నీవు స్వర్గమునకు వెళ్లుచున్నందున ఒక్కసారి అతనిశిరస్సును మూర్కొనుము. రామచంద్ర ప్రభువు నిన్ను చంపి ఘనకార్యమునే చేసినాడు. అతడు సుగ్రీవునకు తాను చేసిన ప్రతిజ్ఞను నెఱవేర్చి, ఋణవిముక్తుడైనాడు.(17-18)

ఓ సుగ్రీవా! శత్రువైన నీ అన్న (వాలి) మరణించినాడు. నీకోరిక నెఱవేఱినది. ఇంక నీవు రుమతో ఆనందింపుము. నిర్విచారముగా రాజ్యసుఖములను అనుభవింపుము. (19)

ఓ జీవితేశ్వరా! ఇట్లు నేను ఎంతగా విలపించుచున్నను ప్రేమతో మాట్లాడవేమి? ఇదిగో నీ భార్యలందఱును ఇచటికి వచ్చియున్నారు. వారివైపు ఒకసారి చూడుము." (20)

తార విలపించుటను విని, అక్కడనున్న వానరస్త్రీలు అందఱును దీనుడైయున్న అంగదుని దగ్గఱకు తీసికొని, దుఃఖార్తులై మిగుల ఆక్రందించిరి. (21) తార మఱల ఇట్లనెను. "బాహువులకు భుజకీర్తులను ధరించిన ఓ వీరుడా! వాలీ! అంగదుని విడిచి పెట్టి, మఱలిరాని లోకములకు వెళ్లుచున్నావేమి? పుత్రుడనిన నీకు ప్రాణము. నీవలె గుణవంతుడైన కుమారుని వీడి, ఇట్లు వెళ్లుట తగదు. సుందరా! నాథా! వీరా! నన్ను, అంగదుని ఇక్కడనే విడిచిపెట్టి, ఇతరలోకములకు దీర్ఘప్రయాణమునకు బయలుదేఱితివి. నేనుగాని, అంగదుడుగాని నీకు అప్రియమును గూర్చితిమా? (కష్టము కలిగించితిమా?) ఓ దీర్ఘబాహూ! వానరప్రభూ! నా అజ్ఞానకారణముగా నావలన నీకు ఏ కొంచెముగానైనను

అప్రియము కలిగియున్నచో నన్నుక్షమింపుము. నీ పాదములకు శిరసువంచి ప్రణమిల్లుచున్నాను." (22-24)

భర్త సమీపముననేయున్న సుందరియగు ఆతార తోడివానరస్త్రీలతోగూడి దీనముగా ఏడ్చుచు ప్రాయోపవేశమునకు (నిరశన దీక్షకు) సిద్ధపడెను. (25)

* * *

21. ఇరువదిఒకటవసర్గము

హనుమంతుడు తారను ఊఱడించుట

ఆకాశమునుండి రాలిన తారక (నక్షత్రము)వలె భూమిపై పడియున్న (వాలి భార్యయగు) తారను ఓదార్చుచు వానరశ్రేష్ఠుడైన హనుమంతుడు మృదువుగా ఇట్లు నుడివెను. (1)

"దేవీ! ఏ ప్రాణియైనను తెలిసిగాని, తెలియకగాని చేసిన శుభాశుభకర్మలయొక్క ఫలములను (సుఖదుఃఖ రూప ఫలములను) జీవించియుండగా ఈ లోకమునందుగాని మరణానంతరము పరలోకమునందుగాని అనుభవించియే తీరును - (వాలి మరణమునకు సుగ్రీవుడు నిమిత్త మాత్రుడు, ఆతని కర్మలే అందులకు కారణములు) నీవే శోచనీయస్థితికి గుఱియై యుంటివి. మఱినీవు ఎవరి కొఱకు శోకించెదవు? నీవు ప్రస్తుతము దైన్యస్థితికి లోనైయుంటివి. ఇంక ఎవరి కోసము జాలిపడెదవు? ఈ శరీరము నీటిబుడగవలె అస్థిరమైనది. కనుక ఈ దేహమునందున్న జీవుడు మఱి ఏ జీవుని కొఱకును శోకింపవలసిన పని లేదు. (2-3)

అమ్మా! నీకుమారుడైన అంగదుడు పసివాడు, నీవు అతని ఆలనపాలనలు చూడవలసియున్నది. ఇకముందు అతని బాగోగులను (భవిష్యత్తును) గూర్చి నీవు విచారింపవలసియున్నది. దేవీ! నీవు అన్నియును తెలిసిన దానవు, 'ఏ ప్రాణి ఎప్పుడు పుట్టునో? ఎప్పుడు మరణించునో ఎవ్వరును ఎఱుగరు. ఈ సత్యమును నీవును ఎఱుగుదువు. కావున ఈ విలాపమును మాని, పరలోకమున సుఖములను ఇచ్చెడి పుణ్యకార్యములనే ఇచట చేయుట యుక్తము.(4-5)

తల్లీ! అసంఖ్యాకులైన ఈ వానరులందఱును మహారాజైన వాలిమీదనే లక్షలకొలది, కోట్లకొలది ఆశలను పెట్టుకొని (ఆయననే నమ్ముకొని) జీవించుచున్నారు. అట్టి మహాత్ముడు ఇప్పుడు కాలధర్మము చెందెను. (ఇంతమంది స్వజనులకు పట్టుగొమ్మగా నిలిచిన ఆ ప్రభువు వీరినందఱిని విడిచిపెట్టి తన సుకృతఫలములను అనుభవించుటకు వెళ్లినాడు. కావున ఆయన కొఱకై విచారింపవలదు.) ఈ వానరప్రభువు న్యాయమును అనుసరించి తన రాజ్యమును చక్కగా పరిపాలించినాడు. స్వజనులదుఃఖములను తొలగించి, వారికి ఊరట గూర్చినాడు, వారికి సంతృప్తికరముగా పెక్కు ప్రయోజనములను కలిగించినాడు. వారొనర్చిన అపరాధములను క్షమించుచు వారిని ఆదుకొనినాడు. అతడు ధర్మాత్ముల (పుణ్య) లోకమునే చేరినాడు. కనుక ఆయనకై దుఃఖింపవలసిన పనిలేదు. (6-7)

ఓ పూజ్యురాలా! ఈ వానరప్రముఖులందఱికిని, నీ కుమారుడైన ఈ అంగదునకును, ఈ వానరభల్లూకముల రాజ్యమునకును నీవే రక్షకురాలవు. ఓ దేవీ! ఈ అంగద సుగ్రీవులు ఇరువురును శోకసంతప్తులై యున్నారు. వారికి ఊరట కలిగించి, భావికార్యక్రమమునకు ప్రోత్సహింపుము. నీ పర్యవేక్షణలో ఈ అంగదుడు రాజ్యమును పరిపాలింపగలడు. (8-9)

తల్లిదండ్రులకు సద్గతులను ప్రాప్తింపజేయుటయే సంతానము కలిగినందులకు ఫలము అని శాస్త్రములు తెలుపుచున్నవి. కనుక మహారాజునకు సుగతులు లభించుటకై అంగదుడు ఉత్తరక్రియలను ఆచరింపవలెను. దానికి ఇది తగిన సమయము. ముందు మహారాజైనవాలికి మరణానంతర సంస్కారములను జరుపవలయును. పిదప అంగదుని పట్టాభిషిక్తుని గావింపవలెను. సింహాసనమును అధిష్ఠించిన అంగదుని జూచిన పిమ్మట నీ మనస్సునకు కొంత ఊరట గలిగి, శాంతి చేకూరును." (10-11)

భర్తవియోగమునకు దుఃఖించుచున్న ఆ తార మారుతి వచనములను విని, పిమ్మట తన సమీపమునేయున్న అతనితో ఇట్లనుడివెను. (12)

"మారుతీ! త్రాసులో అంగదునివంటి వందమంది కుమారులను ఒక ప్రక్కను, మృతుడైనను ఆమహావీరుని పత్నిగా ఆయనను కౌగిలించుకొని సహగమనము చేయుట మఱియొక ప్రక్కను, ఉంచినచో రెండవదియే మొగ్గుచూపును. అనగా సహగమనమే నాకు ప్రీతికరము. వానరరాజ్యముపై నాకు ఎట్టి అధికారమూలేదు. అంగదుని పట్టాభిషిక్తుని జేయుట నాచేతిలోపనిగాదు. అతని పినతండ్రియైన సుగ్రీవుడే సమస్త కార్యములను నిర్వహించుటలో సమర్థుడు. అతడే అంగదునకు దగ్గఱివాడు. నాకంటెను సుగ్రీవుడే అంగదుని యోగక్షేమములను గూర్చి చక్కగా ఆలోచింపగలడు. (13-14) ఓ మారుతీ! నీవు వానరులలో ప్రముఖుడవు. అంగదుని గూర్చి నీవు చెప్పిన ఈ ఆలోచన సరికాదు. సుగ్రీవుడు అంగదునకు తండ్రియంతటివాడు. ఈ సందర్భమున తల్లినైన నాకంటెను,

సుగ్రీవుడే అంగదునకు శ్రేయస్సును గూర్చగల ఆత్మబంధువు. (15)

ఓ హనుమంతా! వానరప్రభువైన వాలి నాకు ప్రాణనాథుడు. ఈ లోకమునగాని, పరలోకమునగాని నా స్వామిని ఆశ్రయించుటయే నాకు యుక్తము. రణరంగమున వీరునితో పోరాడుచు హతుడైన ఈ ప్రభువు సేవించుచున్న శయనమునే నేనును ఆశ్రయించుట ధర్మము. అనగా పతితో సహగమనము చేయుటయే నా కర్తవ్యము. (16)

* * *

22. ఇరువదిరెండవసర్గము

కొనయూపిరితోనున్న వాలి తన తమ్ముడైన సుగ్రీవునితోడను, కుమారుడైన అంగదునితోడను హితోక్తులు పలికి అసువులను కోల్పోవుట

తిన్నగా శ్వాసపీల్చుచు కొనయూపిరితో ఉన్న వాలి అంతటను కలయజూచుచు, మొట్టమొదట ఎదురుగా ఉన్న తన తమ్ముడగు సుగ్రీవుని గాంచెను. (1)

వానరాధిపతియైన వాలి యుద్ధమున సఫలుడైన సుగ్రీవుని సంబోధించి, ఆత్మీయతతో స్పష్టముగా ఇట్లు నుడివెను.(2)

"సోదరా! నీ భార్యను నా వశమునందుంచుకొని, నిన్ను కిష్కింధనుండి వెళ్లగొట్టినందులకు నన్నుదోషిగా తలంపవద్దు. ఇదియంతయు విధివిలాసమున జరిగినది. నేను బలగర్వితుడనై అజ్ఞానవశమున అట్లు చేసితిని. అన్నదమ్ములమైన మనము కలిసిమెలసి హాయిగా జీవించెడి యోగమును దైవము మనకొసట వ్రాయలేదు. కనుక పరస్పరము సోదరప్రేమతో మసలుకొనవలసిన మనము అందులకు విరుద్ధముగా ప్రవర్తించితిమి. నేను ఇంకొక్క క్షణములో ఈ తనువును చాలించి, పరలోకమునకు వెళ్లుచున్నట్లు ఎఱుంగుము. కావున ఇప్పుడు ఈ వానరరాజ్యమును నీవు స్వీకరింపుము. నాయనా! సుగ్రీవా! నా ఈసమస్తసంపదలను, రాజ్యమును, కడకు నా ప్రాణములను సైతము ఈ క్షణమునందే త్యజించి వెళ్లుచున్నాను. 'వాలి యుద్ధమున అజేయుడు, ఎంతటి వీరునకును లొంగెడివాడు కాడు' అని నాకు గల కీర్తినేటితో అంతరించినది. (3-6)

ఓ వీరుడా! ఈ అవసానదశలో నేను నుడువుచున్న ఈ మాటలను ఆలకింపుము. రాజ్యమును పాలించుట మిక్కిలి క్లిష్ట (భార)మైనదే, ఐనప్పటికిని అందులకు నీవు సమర్థుడవు, కనుక వెంటనే పట్టాభిషిక్తుడవు కమ్ము. (7) తమ్ముడా! ఇదిగో! కన్నీరు మున్నీరుగా ఏడ్చుచు నేలపై పడియున్న ఈ అంగద కుమారుని చూడుము. ఇతడు నాకు ప్రాణములకంటె మిన్నయైనవాడు, సుఖములలో పుట్టిపెఱిగినవాడు, మాయామర్మము లెఱుగని పసివాడు, బుద్ధిమంతుడు, హాయిగా జీవింపవలసినవాడు కనుక వీనిని నీసొంతకుమారునిగా చూచుకొనుము. తండ్రిలేని ఈ చిన్నారికి ఏలోపమునూ రానీయకుండా అన్ని విధములుగా సర్వసమర్థుని గావింపుము. నాకు మాఱుగా వీనికి వస్త్రాభరణాదులను అన్నింటిని నీవే సమకూర్చవలయును, శత్రుబాధలు లేకుండా చూడవలసిన వాడవు నీవే. ఇతనికి ఎట్టి భయమూ లేకుండా అండగా నిలుపుము. (8-9)

నాయనా! సుగ్రీవా! ఈ తారాకుమారుడు మిగుల తేజస్వి, నీవలె పరాక్రమశాలి, రాక్షసాదిశత్రువులను వధించునప్పుడు నీకు కుడిభుజముగా ఉండగలడు. ఈ అంగదుడు మిక్కిలి బలశాలి. చురుకుదనము గలవాడు, యువకుడు, రణరంగమున విక్రమించి, తనస్థాయికి తగినట్లు సాహసముతో పోరాడగలడు. (10-11)

సుగ్రీవా! నా ధర్మపత్నియగు ఈ తార సుషేణుని కూతురు.[1] ఈమె ఎంతయు సూక్ష్మబుద్ధిగలది. అర్థవిశ్లేషణమునందు చతురురాలు, రాబోవు ఆపదలను పసిగట్టగలదు, సకల విషయములయందును సమర్థురాలు. (12)

'ఇట్లు చేయుట యుక్తము' అని తార ఏకార్యమును గూర్చి చెప్పినను దానిని నిస్సంశయముగా (ఏమాత్రమూ సందేహపడక) చేయవచ్చును. ఆమె చెప్పినదేదియు మఱియొక రీతిగా (అన్యథా)కాదు. (13) తమ్ముడా! శ్రీరాముని కార్యమును (ఆదేశమును) ఎట్టి సంకోచమూ లేకుండా చేయుము. అట్లు చేయనిచో అది అధర్మమగును. (నీవు మాట ఇచ్చిన ప్రకారము సీతాన్వేషణ కార్యమును చేయనిచో అది అధర్మము అగును) ఆయన మనస్సును నొప్పించినచో నిన్ను శిక్షింపక మానడు.(14)

సుగ్రీవా! ఇదిగో! ఈ దివ్యమైన బంగారు మాలను నా

1) పాలసముద్రమును మథించినప్పుడు 'తార' అందుండి జన్మించెను. అప్పుడు ఆమెయొక్క దక్షిణ (కుడి) హస్తమును వాలియు, వామ(ఎడమ) హస్తమును సుషేణుడును పట్టుకొనిరి. అంతట ఆమె కొఱకు వారు ఇరువురును వివాదమునకు దిగిరి. దేవతల తీర్పులో తార సుషేణునకు కూతురయ్యెను, వాలికి భార్య అయ్యెను. ఇది స్కాంద పురాణ ప్రమాణము.
శ్లో॥ దేవైః సుషేణ కలహే పుత్రీతి ప్రతిపాదితా ।
సుషేణో దుహితుః తస్యాః స్వయంవరమ్ అకల్పయత్ । ఇత్థమ్ ఊఢా కపీంద్రేణ తారా సర్వాంగ సుందరీ ॥

బొందిలో ప్రాణములు ఉండగనే ధరింపుము. లేనిచో నేను మృతిచెందిన మఱుక్షణమే ఈ మాలయందున్న అజేయశక్తి, ప్రభావము మాయమగును." (15)

అన్నయగు వాలి సోదరప్రేమతో ఇట్లు పలికిన పిమ్మట సుగ్రీవుడు సంతోషమునకు దూరమై, రాహుగ్రస్తుడైన చంద్రునివలె కాంతివిహీనుడయ్యెను. (16)

ఆ వాలి పలికిన వచనములకు సుగ్రీవునిమనస్సు కుదుటబడెను. అన్నపై అతనికిగల వైరభావము తొలగిపోయెను. అతడు సావధానుడై (శ్రద్ధాదరములతో) అన్న చెప్పినట్లు చేయుచు ఆయన ఇచ్చిన బంగారు మాలను గ్రహించెను. (17) వాలి ఆ బంగారుహారమును సుగ్రీవునకు ఇచ్చిన పిమ్మట అక్కడనేయున్న అంగదునివైపు చూచెను. ప్రాణములను విడుచుచున్న ఆస్థితిలో అతడు పుత్రవాత్సల్యముతో ఇట్లు పలికెను. (18)

"నాయనా! నామరణానంతరము నీ పినతండ్రియగు సుగ్రీవుడు చెప్పినట్లు నడచుకొనుచుండుము. దేశకాల పరిస్థితులను అనుసరించుచు నడచుకొనుము. ప్రియమునకు పొంగిపోవుటగాని, అప్రియమునకు క్రుంగిపోవుటగాని చేయక సుఖదుఃఖములను సమానముగా భావింపుము. (19) మహాబాహుడవైన ఓ అంగదా! నేను నిన్ను ఎల్లప్పుడును ప్రేమతో లాలించితిని. నా దగ్గఱ నడుచుకొనినట్లు ప్రవర్తించినచో పినతండ్రియగు సుగ్రీవునికడమాత్రము నీ ఆటలు సాగవు.(20)

శత్రువులను అదుపుచేయగలవాడా! సుగ్రీవుని శత్రువులనుగాని, వారి మిత్రులనుగాని కలియవద్దు. నీవు నిగ్రహముగలిగి, రాజునకు ప్రయోజనమును గూర్చుపనులనే ఆచరింపుము. సంతతము ఆయనయొక్క అదుపు ఆజ్ఞలలోనే ఉండుము. నీవు సుగ్రీవుని కడ మిక్కిలి చనవుతో ప్రవర్తింపకుము, అట్లని ఆయనకు అతి దూరముగా ఉండకుము. ఈ రెండును దోషములే. కనుక ఈ రెండింటికిని మధ్యేమార్గమున నడచుకొనుము." (21-22)

ఇట్లు పలికిన పిమ్మట బాణము గ్రుచ్చుకొనుటవలన కలిగిన బాధకు అతనికన్నులు తిరుగసాగెను. భయంకరములైన అతని దంతములు బయటికి వచ్చెను. ప్రాణములు ఎగిరిపోయెను. అప్పుడు అచటి వానరులు, సేనాపతులు, వానరప్రముఖులు అందఱును తమ ప్రభువుయొక్క మృతికి బిగ్గఱగా ఏడ్చుచు దీనముగా ఇట్లు వచించిరి. (23-24)

"మన ప్రభువు స్వర్గస్థుడైనందున కిష్కింధ శూన్యమాయెను. ఉద్యానవనములు, పర్వతములు, అడవులు వెలవెలబోవుచున్నవి. ఆ స్వామి గతించినందున వానరుల ముఖములు కళదప్పినవి. (25) వాలి మిక్కిలి వేగముగా సాగిపోవునప్పుడు అచటి అరణ్యములు, ఉపవనములు, సరస్సులు మొదలగు చోట్లగల పూవులన్నియును ఆయన వేగమునకు ఎగిరి ఆయనను అనుసరించుచుండెడివి. ఇట్లు ఆ పని చేయగలవారు ఎవరు? (26)

దీర్ఘమైన బాహువులు గలవాడు, మహాత్ముడు ఐన 'గోలభుడు' అను గంధర్వునకును వానరప్రభువైన వాలికిని ఘోరయుద్ధము జరిగెను. ఆ సమరము పదునైదు సంవత్సరముల కాలము రాత్రింబవళ్లు నిర్విరామముగా కొనసాగెను. పదునాఱవసంవత్సరమున వాలిచేతిలో గోలభుడు హతుడయ్యెను. భయంకరములైన దంతములు గల ఆప్రభువు దుష్టుడైన ఆ గంధర్వుని హతమార్చి, మాకు ఆదుర్మార్గుని భయములేకుండ చేసెను. అట్టి మహాబలశాలియైన వాలి ఇప్పుడు ఇతరులచేత ఎట్లు హతుడయ్యెను?" (27-29)

దట్టమైన అడవిలో ఒక సింహమువలన గోనాథుడు (ఆబోతు) మరణించినప్పుడు ఆ గోపతి (వృషభము)తో కలిసి మసలెడి ఆవులు దుఃఖించినట్లు, వానరులకు ప్రభువు, వీరుడు ఐన వాలి సింహపరాక్రముడైన శ్రీరామునిచేత నిహతుడుకాగా అచటి వానరులందఱును క్షోభతో మిగుల క్రుంగిపోయిరి.(30)

తన పతి మరణించిన కారణముగా తార దుఃఖ సముద్రములో మునిగిపోయెను. చచ్చిపడియున్న భర్త ముఖమును చూచి, ఆమె ఆయనను కౌగిలించుకొని, నటికి వేయబడిన చెట్టును అల్లుకొనియున్న తీగెవలె నేలపై పడిపోయెను. (31)

* * *

23. ఇరువదిమూడవసర్గము

మృతిచెందిన వాలియొక్క బలపరాక్రమములను ప్రశంసించుచు తార పరితపించుట

వానరేంద్రుడైన వాలి బంధుమిత్రులందఱిని వీడి స్వర్గస్థుడుకాగా, తార ఆయనముఖమును మూర్కొనుచు ఇట్లనెను. (1)

"మహావీరా! నేను చెప్పిన మాట వినక నాకు తీరని దుఃఖమును తెచ్చిపెట్టితివి. ఇప్పుడు నీవు కటికఱాళ్లతో నిండి, మిక్కిలి బాధాకరమైన ఈ ఎగుడుదిగుడు నేలపై ఇట్లు పడియుంటివి. (2) ఓ వానరేంద్రా! నామీదకంటెను ఈ భూకాంతపైననే నీకు ప్రేమ ఎక్కువగా ఉన్నట్లున్నది. అందువలననే కాబోలు నాతో ఒక్కమాటకూడా మాట్లాడకుండా ఆమెను కౌగలించుకొని పండుకొని యున్నావు. (3)

సాహసవంతుడవైన మహావీరా! నీవు వెళ్లగొట్టిన సుగ్రీవుడే ఇప్పుడు మొనగాడైనాడు, అతని అధీనములోనే పడిపోయితిని. ఇది విధి వైపరీత్యము. ఎంత ఆశ్చర్యకరము? స్వామీ! ఈ భల్లూకముఖ్యులు, వానరప్రముఖులు అందఱును ఇంతవఱకును బలశాలివైన నిన్ను సేవించుచున్నారు. వీరి విలాపములను, కుమిలిపోవుచున్న అంగదుని ఆక్రందనను, నా దీనవచనములను వినియు నీవు ఏలమేల్కొనవు? (4-5)

ప్రభూ! ఇంతకుముందు యుద్ధమున నీచే హతులైన శత్రువులు ఇచటనే నేలపాలైరి. ఇప్పుడు నీవును మృతుడవై ఈ నేలపై పడియుంటివి. దానినిబట్టి ఇది 'వీరశయనము' (వీరులను బలిదీసికొను ప్రదేశము) అని స్పష్టమగుచున్నది.(6)

స్వామీ! ధర్మయుద్ధమునందు నీవు తిరుగులేని బలశాలివి, నీవు యుద్ధప్రీతిగలవాడవు (యుద్ధభీతి లేనివాడవు) నాప్రాణనాథుడవు. అట్టి నీవు నేడు నన్ను అనాథనుగా (దిక్కులేని దానినిగా) చేసివెళ్లిపోయితివి. ప్రభూ! తెలివి (దూరదృష్టి) గలవాడు తన బిడ్డను శూరునకు ఇచ్చి వివాహము చేయరాదు. చూడుము వీరుని భార్యనైన కారణముగ నేను ఇప్పుడు విధవనైతిని. అన్ని విధములుగా నేను ఇట్లు దురదృష్టవంతురాలనైతిని. పట్టపురాణిగా నాలో గల అహంకారము దెబ్బతినినది, శాశ్వతముగా సుఖములలో తేలియాడవలసిన నాకు ఈ దుర్గతి పట్టినది. అగాధమైన అంతులేని శోకసాగరములో మునిగిపోయితిని. (7-9)

నిజముగా నా హృదయము ఇనుమువలె మిక్కిలి కఠినమైనది. అందువలననే కాబోలు భర్త మరణించుటను చూచియు అది ముక్కలు ముక్కలై పోలేదు. (10) నా భర్త సహజముగా సహృదయుడు, నాకు అత్యంతప్రియుడు, యుద్ధమున మహావీరుడు. అట్టి శూరుడు నేడు మృతిచెందినాడు. (11) స్త్రీ పుత్రసంతానవతియైనను, ఆమెకు ధనధాన్య సంపదలకు ఏమాత్రము లోటులేకున్నను, పతిని కోల్పోయినచో లోకులు ఆమెను 'విధవ' అనియే పిలిచెదరు. (12) ఓ వీరా! నీవు నిత్యము లక్కరంగుగల ఎట్టని కంబళితోగూడిన మెత్తని తల్పముపై పరుండియుండెడి వాడవు. ఆ విధముగనేడు నీవు గాయపడి నీశరీరమునుండి స్రవించిన రక్తపుమడుగులో పండుకొనియుంటివి. (13) ఓ వానరేంద్రా! నీ శరీరమంతయును రక్తముతో తడిసి, దుమ్ముకొట్టుకొనియున్నది. అందువలన నేను నిన్ను గాఢముగా కౌగలించుకొనలేకపోవుచున్నాను.(14)

సుగ్రీవునకు నీతో ఏర్పడిన బద్ధవైరకారణముగా అతడు అనుక్షణము భీతిల్లుచు వణకిపోవుచుండెను. శ్రీరాముడు ఒకే ఒక్క బాణముతో నిన్ను హతమార్చెను. నీవు చనిపోవుటతో నీ తమ్ముని భయముగూడ తొలగిపోయినది. ఇప్పుడు అతడు కృతార్థుడు ఐనట్లే - (15)

నాథా! నీవు ప్రాణములను కోల్పోయినను నీమీది మమకారముతో నేను నిన్ను కౌగలించుకొనుటకై తహతహపడుచుంటిని. కాని నీ గుండెపై నాటుకొనియున్న బాణము నన్ను వారించుచున్నది. (నాకు అడ్డువచ్చుచున్నది.)' (16)

కొండగుహలో చేరి మెఱయుచున్న సర్పమువలె ఒప్పుచు వాలియొక్క శరీరమున గ్రుచ్చుకొనియున్న శరమును అప్పుడు సుగ్రీవునిసేనాపతియైన నీలుడు లాగివేసెను. వాలియొక్క శరీరమునుండి లాగబడుచున్న ఆ బాణకాంతి అస్తాద్రి శిఖరములచే నిరోధింపబడుచున్న (అస్తమించుచున్న) సూర్యకిరణకాంతివలె అలరారుచుండెను. (17-18)

వాలియొక్క శరీరమునందు ఏర్పడిన గాయములనుండి స్రవించుచున్న రక్తధారలు పర్వతమునుండి ప్రవహించుచున్న ఎఱ్ఱని గైరికాదిధాతువులధారలవలె అంతటను చిందిపడెను. (19)

శ్రీరాముని అస్త్రఘాటికి మృతుడైపడియున్న వాలియొక్క శరీరము యుద్ధభూమియందలి ధూళిచే నిండియుండెను. తార శూరుడైన తన భర్తను (భర్త శరీరమును) తుడుచుచు కన్నీళ్లతో కడిగెను. (20) రణమునందు బాగుగా దెబ్బతినుటచే వాలి శరీరము అంతయును రక్తముతో నిండియుండెను. అట్టి తన పతిని చూచిన పిమ్మట ఆ తార పింగాక్షుడైన అంగద కుమారునితో ఇట్లనెను. (21)

"నాయనా! అంగదా! మీ తండ్రియొక్క ఘోరమైన అవసానదశను చూడుము. ఆయన ఒడిగట్టిన పాపకర్మల ఫలితముగా ఆ అన్నదమ్ముల (వాలిసుగ్రీవుల) మధ్య ఏర్పడిన వైరము నేటితో ముగిసినది. మీ తండ్రియొక్క శరీరము బాలసూర్యునివలె భాసిల్లుచున్నది. ఇప్పుడు అతడు మృత్యుముఖమున చేరినాడు. పూజ్యుడైన ఆమహారాజునకు నమస్కరింపుము" (22-23)

తన తల్లియగు తార ఇట్లు పలికిన పిమ్మట అంగదుడు 'నేను మీ కుమారుడనైన అంగదుడను' అని పలుకుచు, బలిష్ఠములైన తన చేతులను చాచి, జనకుని పాదములకు నమస్కరించెను. (24) తదుపరి తార ఇట్లు నుడివెను. "ప్రభూ! మనకుమారుడైన అంగదుడు మీ పాదములకు ప్రణమిల్లుచున్నాడు. కాని నీవు ఎప్పటివలె 'కుమారా! దీర్ఘాయుష్మాన్‌భవ' అని ఏల ఆశీర్వదింపవు? అప్పుడే సింహముచేత నిహతమైన వృషభమును లేగదూడతోగూడిన ఆవువలె, నేను కుమారుడైన అంగదునితోగూడి, శ్రీరామునివలన మరణించిన నిన్ను (నీ సన్నిధికి) చేరితిని. స్వామీ! నీవు యుద్ధయజ్ఞమును ముగించుకొని, శ్రీరాముని బాణపుదెబ్బ అనెడి జలములో నీ ధర్మపత్నినైన నన్నువిడిచి,

(నేనులేకుండా) ఈ అవభృథస్నానమును ఎట్లు ఆచరించితివి? (25-27)

దేవతలకు ప్రభువైన మహేంద్రుడు యుద్ధమున నీ పరాక్రమమునకు మెచ్చి, నీకు బహూకరించిన బంగారు హారము నిరంతరము నీ కంఠమున మెఱయుచుండెడిది. అది ఇప్పుడు కనబడుటలేదేమి? (28) అందఱిని సమానముగా గౌరవించువాడా! సూర్యుడు అస్తమించుచున్నను మేరుపర్వతముయొక్క శోభ తఱుగనట్లు, ప్రాణములునిన్ను వీడినను నీ దేహకాంతి తగ్గలేదు. (29)

ఓ ప్రభూ! నీ హితమును కోరుచు నేను చెప్పిన మాటలను నీవు పెడచెవిని బెట్టితివి. యుద్ధమునకు వెళ్లుచున్న నిన్ను నేను నివారింపజాలనైతిని. నీవు రణరంగమున హతుడవైతివి. నీవు మరణించుటవలన నేను, అంగదుడును నిర్జీవులమైతిమి (చచ్చినవారితో సమానులమైతిమి.) రాజ్యలక్ష్మి నీతోగూడ నన్నును విడిచిపెట్టినది. (30)

* * *

24. ఇరువదినాలుగవసర్గము

సోదరుని (వాలి) మృతికారణముగా సుగ్రీవుడు శోకమగ్నుడై జీవితముపై విరక్తి పొందుట - తాను ప్రాణత్యాగము చేయుటకు శ్రీరాముని అనుమతిగోరుట - తార శ్రీరాముని ఔన్నత్యమును కొనియాడుట - పిదప తననుగూడ చంపి తన భర్తకడకు చేర్చుమని ఆ స్వామిని ప్రార్థించుట - శ్రీరాముడు ఆమెను ఓదార్చుట

భర్త మరణించుటచే తట్టుకొనలేని బాధతో సంతతధారగా కన్నీరుగార్చుచు, శోకసముద్రమున మునిగియున్న ఆ తారను జూచి తేజశ్శాలియైన సుగ్రీవుడు చలించిపోయెను. అంతేగాక అతడు దారుణమైన తన అన్న మృతికి మిక్కిలి పరితపించెను. (1)

అతడు క్షణకాలముపాటు తారవైపు చూచి తానును కన్నీరుమున్నీరుగా ఏడ్చెను. అతని మనస్సును ధైన్యము ఆవరించెను. అతడు లోలోన కుమిలిపోవుచు భృత్యులతో గూడి చిన్నబోయిన ముఖముతో తిన్నగా శ్రీరాముని జేరెను.(2)

పురుషశ్రేష్ఠుడైన శ్రీరాముడు సర్పతుల్యములైన బాణములను, కోదండమును ధరించి నిలిచియుండెను. చక్కని అవయవముల పొందికగలిగి యశస్వియైన ఆ రఘువీరునికడకు చేరి సుగ్రీవుడు ఇట్లు నుడివెను. (3)

"రాజకుమారుడవైన ఓ మహాప్రభూ! నీవు చేసిన ప్రతిజ్ఞను నిలబెట్టుకొంటివి. రాజ్యఫలముగూడ నాకు దక్కినది. కాని ఇప్పుడు నాకు రాజ్యభోగములపై మనస్సే పోవుటలేదు. అంతేకాదు, జీవితము మీదనే నాకు విరక్తి కలిగినది. (4) పట్టమహిషియైన మావదినె (తార) గుండె పగిలి ఆక్రందించుచున్నది. పురజనులు దుఃఖమగ్నులై గగ్గోలు పెట్టుచున్నారు. మా అన్నయేమో కన్నుమూసినాడు. బ్రతుకుటయా? లేక మరణించుటయా? అను సందేహములో పడియున్నాడు అంగదకుమారుడు. ఈ స్థితిలో నామనస్సు రాజ్యాధికారమువైపు మొగ్గు చూపుటలేదు. (5)

ఇక్ష్వాకువంశజుడవైన శ్రీరామా! మా అన్నయగు వాలి ఇంతకుముందు నన్ను తీవ్రముగా అవమానించియున్నాడు. దానివలన కలిగిన క్రోధము నా మనస్సును దహించివేసినది. వాటికి తట్టుకొనలేక అతనివధను కోరుకొంటిని. కాని వానరప్రభువైన మాఅన్న మృతి చెందుటతో ఇప్పుడు నేను తీవ్రమైన పరితాపమునకు లోనైతిని. అది నన్ను జీవితాంతము వెంటాడగలదు. (6) ఓ రామా! ఇంతవఱకును పర్వతశ్రేష్ఠమైన ఆ ఋశ్యమూక శైలమునందే ఏదోఒకవిధముగా కాలము గడపుచు వచ్చితిని. నా (వానర) స్వభావమునకు తగినట్లుగా జీవించుటకు జీవితాంతము అచట నివసించుటయే ఇప్పుడు నాకు మేలనిపించుచున్నది. అంతేగాని నా అన్నను పోగొట్టుకొనుటద్వారా నాకు స్వర్గసుఖములు లభించినను అవి ఏమాత్రమూ సంతోషకరములుగావు. (7)

ఓ రామా! మాఅన్నయగు వాలి మహానుభావుడు, కర్తవ్య - అకర్తవ్యములను బాగుగా ఎఱిగినవాడు, అతడు నాతో యుద్ధము చేయు సమయమున 'తమ్ముడా! నిన్ను నేను చంపదలచుకొనలేదు. నీవు స్వేచ్ఛగా ఎక్కడనైనను సంచరింపవచ్చును' - అని పలికియుండెను. ఇట్లు పల్కుట అతనికే చెల్లును. కాని దురాత్ముడనైన నేను అతనినిగుఱించి మీకు తగువిధముగాచెప్పి, (మీద్వారా) అతని మృతికి కారకుడనైతిని. నా మాటలు, నాచేష్టలు నాకేతగును. (8)

ఓ రఘువీరా! సద్గుణశాలియైన అన్నను చంపుటవలన కలిగెడు దుఃఖము ప్రబలమైనదా? లేక ఆ సోదరుని చంపుటద్వారా లభించు రాజ్యసుఖములు ప్రబలమైనవా? అని ఆలోచించినప్పుడు ఎంతటి స్వార్థపరుడైనను భ్రాతృవధను ఎట్లు కోరుకొనును? (9) వాలి తనయొక్క ఔన్నత్యము (పేరు ప్రతిష్ఠలు) దెబ్బతినరాదని తలంచి, నన్ను చంపవలెననెడి తలంపును తన మనస్సునకే రానీయలేదు. కాని నా దుర్బుద్ధి కారణముగా అతనికి ప్రాణహానిని గలిగించి, నేను ఘోరమైన

అపరాధమునకు పాల్పడితిని. (10)

(మొదటిసారి జరిగిన పోరులో) వాలి నన్ను ఒక చెట్టుకొమ్మతో కొట్టగా ఆదెబ్బకు నేను ఆర్తనాదము చేయసాగితిని. అప్పుడతడు నన్ను ఓదార్చి "మఱలనాతో ఇంక ఎప్పుడును యుద్ధమునకు తలపడకుము' అని నన్ను హెచ్చరించి పంపెను. (11) మా అన్నయేమో తనసోదరప్రేమను, గౌరవభావమును, ధర్మమును పాటించెను నేనైతే కామక్రోధములను, మా వానరులకు సహజమైన చాపల్యమును ప్రదర్శించితిని. (12)

త్వష్టయొక్క కుమారుడైన విశ్వరూపుని వధించిన ఇంద్రునివలె నేను మాసోదరుని చంపి మహాపాపమునకు ఒడిగట్టితిని.[1] ఇట్టి పాపమును చేయకుండుటయే గాక వానిని గూర్చి ఆలోచించుటయు మహాదోషము. సత్పురుషులు అట్టి పాపకర్మలకు దూరముగా ఉందురు. మఱియు వాటిని ఏ విధముగనూ అభిలషింపరాదు, చూడనుగూడ చూడరాదు. ఇవి ఎల్లరకును త్యజింపదగినవి. (13)

ఇంద్రుడు విశ్వరూపుని చంపుటద్వారా తనకు చుట్టుకొనిన బ్రహ్మహత్యా పాపమును భూమి 'ఊషర' క్షేత్రరూపముననను, నీరు నఱుగు రూపములోను, వృక్షములు జిగురు రూపమునను, స్త్రీలు రుతురూపమునను గ్రహించి ఆయనకు ఆ బరువును తొలగించిరి. ఎవ్వరికిని ఉపయోగపడని శాఖామృగమునైన నాపైబడిన ఈ పాపభారమును స్వీకరించుటకు ఎవరు ముందుకు వత్తురు? ఎవరు దీనిని భరింపగలరు? (14) ఓ రఘువీరా! నేను ఇట్టి పాపకృత్యము చేసి, అధర్మమునకు పాల్పడితిని. ఇది వంశమునే నశింప జేయునది. ఈ విధముగా మహాపాపినైన నేను ప్రజాగౌరవమును పొందుటకు అనర్హుడను. యువరాజుగా ఉండుటకును తగను. ఇక రాజుగా ఎట్లుండగలను? (15)

ఇట్టి మహాపాపమొనర్చిన నేను మిక్కిలి నీచుడను. దీనివలన నన్ను సజ్జనులు వీడగించుకొందురు. లోకము లన్నియును నన్ను వెలివేయును. జడివాననీరు మహావేగముతో పల్లపు ప్రదేశములను ముంచివేసినట్లు ఈ మహాపాపము నన్ను ఆవరించును. (16)

మహాపాపమనెడి మదపుటేనుగు నదులదఱులనువలె నన్ను క్షణక్షణము పాడుచున్నది. సోదరునివధయే ఈ పాపమనెడి ఏనుగునకు వీపు, తోక. సంతాపమే దీనికి తొండము, కన్నులు, శిరస్సు, దంతములు. (17)

వన్నెదఱిగిన బంగారము అగ్నిలో కాల్చబడుచున్నప్పుడు దానిలోని మాలిన్యము తొలగిపోవునట్లుగా నాలోని సాధుభావము (సత్ప్రవర్తన) సంతాపమునకు లోనగుటచే దానికంటిన పాపము దూరమై పోవుచున్నది. ఎంత ఆశ్చర్యము. (18)

ఓ రఘువీరా! వానరప్రభువైన వాలి నా కారణముగా వధింపబడుటవలనను, పిత్వవియోగముచే అంగదుడు కుమిలిపోవుచుండుటవలనను వానరులెల్లరును కడు దుఃఖితులైయున్నారు. ఆ యోధులను పరికించి చూడగా వారి ప్రాణములు సగము ఎగిరిపోయినట్లు అనిపించుచున్నది.(19)

ఓ రఘువీరా! సజ్జనుడును, తండ్రిమాటజవదాటక వశుడై ప్రవర్తించువాడును ఐన కుమారుడు సులభముగనే లభింపవచ్చునేమో కాని అంగదునివంటి పుత్రుడు ప్రాప్తించుట మాత్రము అసంభవము. అట్లే వాలివంటి సోదరుని సాన్నిధ్యము ఏదేశమునందునూ లభింపదు. (20) అంగదుడు దుర్భరమైన ఇట్టి పిత్వవియోగమునకు తట్టుకొని జీవించుట ఎంతయు కష్టము. అతడు జీవించి యున్నచో మాత్రము అతనికొఱకై తల్లియగుతారయు తప్పక జీవించును. తనయుడు జీవింపకున్నచో అంతులేని పరితాపముతో దీనయై, ఇక ఆమెయు మిగులదు ఇది నాగట్టి నమ్మకము. (21)

రామా! తోబుట్టువైన వాలి ఇప్పటికే మరణించి యున్నాడు. ఇక పుత్రుడైన అంగదుడును అసువులు వీడినచో నేను బ్రతికియుండుట అసంభవము. వారిపైగల మమకారముతో వెంటనే నేను అగ్నిజ్వాలలకు ఆహుతి అయ్యెదను. ఈ వానర వీరులు నీ ఆదేశానుసారము సీతాన్వేషణ గావింతురు.(22)

మహారాజకుమారుడవైన ఓ రామా! నేను మృతిచెందినను సీతాన్వేషణకార్యము ఏమాత్రము ఆగదు. అది పూర్తిగా సఫలమగును. నేను నా వంశమునకే తీరని అప్రతిష్ఠను తెచ్చిపెట్టితిని. ఇక నావలన అది అంతరించి పోవును. క్షమింపరాని పాపకార్యమునకు పాల్పడిన నేను జీవించియుండుటకు అర్హుడను కాను. కనుక మరణించుటకు నన్ను అనుమతింపుము." (23)

ఆర్తుడై అలమటించుచున్న సుగ్రీవుని వచనములను విని, ఆ రఘువీరుడు అతని ఆర్తిలో పాలుపంచుకొనుచు కంటతడిపెట్టెను. అతడు తనను ఆశ్రయించిన వారిని ఆదుకొనుటకై వారి విరోధులను శిక్షించునట్టి వాడు. ఐనను శ్రీరామచంద్రుని మనస్సు క్షణకాలముపాటు కలతకు లోనయ్యెను. (24) భూదేవివలె మిక్కిలి సహనముగలవాడును,

1) 'త్వష్ట' అని ఒక ప్రజాపతి పేరు. ఇంద్రునిపైగల కోపముచే అతనికి కీడుచేయుటకై ఈప్రజాపతి మూడు శిరములుగల 'విశ్వరూపుడు' అను వానిని సృజించెను. విశ్వరూపుడు ఇంద్రపదవిని గోరి తపస్సు చేయుచుండెను. ఇతని తపస్సును భంగము చేయుటకై ఇంద్రుడు శతధా ప్రయత్నించినను లాభము లేకపోయెను. అంతట అతడు ఈ తపస్వి శిరమును స్వయముగా ఖండించి, మహాపాపి అయ్యెను.

లోక రక్షకుడును ఐన ఆ స్వామి అప్పుడు తనను తార పదేపదే చూచుచుండుట గమనించెను. అంతట శోకమగ్నయై ఆక్రందించుచున్న తారయొక్క దుఃఖమును తొలగింప దలచినవాడై ఆ ప్రభువు ఆదరముతో ఆమెవైపు చూచెను.(25)

చారునేత్రయైన తార వానరప్రముఖులకు ప్రభువైన తననాథుని కౌగిలించుకొని పడియుండెను. అప్పుడు శ్రీరాముడు ఆమెకడకు వచ్చుటను గమనించిన ముఖ్యసచివులు అతిదైన్యముతో అచట పడియున్న ఆ వీరపత్నిని లేవదీసి కూర్చుండబెట్టిరి. (26) ప్రముఖులైన మంత్రులు పతిచెంతనున్న ఆ తారను లేవదీయునప్పుడు ఆమె పెనగులాడుచు పదే పదే తన భర్తపై బడుచు ఆయనను కౌగిలించుకొనుచుండెను. ఇంతలో ధనుర్బాణములను ధరించి, తన తేజస్సుచే సూర్యునివలె భాసిల్లుచు అటు వచ్చుచున్న శ్రీరాముని ఆమె చూచెను. (27)

పురుషోత్తముడైన ఆశ్రీరామచంద్రుని ఇంతకుముందు ఆ తార చూచియుండలేదు. కాని అంగదుని వలన ఆ ప్రభువుయొక్క శుభలక్షణములను గూర్చి వినియుండెను. అందమైన నేత్రములతో, చక్కని రాజలక్షణములతో విలసిల్లుచున్న ఆస్వామిని చూచిన పిమ్మట మాత్రము 'ఈయన కకుత్స్థ వంశజుడైన ఆమహానుభావుడు ఇతడే' అని ఆమె ఆయనను గుర్తించెను. (28)

శ్రీరాముడు పరాక్రమమున ఇంద్రుని యంతటివాడు, శత్రువులకు అజేయుడు. సాధ్వియైన ఆ తార ఆర్తురాలై, దుఃఖముతో కుమిలిపోవుచున్నదై, శక్తిలేకున్నను తూలుచూ సోలుచూ ఆ మహానుభావుని పాదములచెంత చేరెను. పిమ్మట ఆ తార శోకభారముచే ఒడలు మఱచినదై, (శోకావేశములో కుపితయై) ఇతడు ఒకే ఒక్క బాణముతో నా భర్తను హతమార్చినవాడు' అని భావించి, పరుషవచనములను మాట్లాడు సంకల్పముతో రాముని చేరెను. కాని శ్రీరాముని ప్రభావముచే ఆమెలోని తీవ్రభావము తగ్గిపోయెను. అంతట ఆమె ఆప్రభువుతో ఇట్లనెను. (29-30)

"ఓ రామా! నీవు దేశకాలాదులకు అతీతుడవు. కనుక వాక్కులకును, మనస్సునకును అందనివాడవు, భక్తి, జ్ఞాన, వైరాగ్యాదుల చేతనూ నీవు సులభముగా లభ్యుడవు కావు. ఇంద్రియ వికారములైన కామక్రోధాది అరిషడ్వర్గములను జయించినవాడవు, ధర్మమును రక్షించుటకై అవతరించినవాడవు. నీ కీర్తిప్రతిష్ఠలు శాశ్వతములు. నీవు సమస్త కార్యములను యుక్తాయుక్త విచక్షణతో ఆచరించువాడవు, సహనమున భూదేవి వంటివాడవు. కనులలో ఎఱ్ఱని జీఱలు గలవాడవు, ధర్మరక్షణకై నిరంతరము ధనుర్బాణములను ధరించి యుండెడివాడవు, తిరుగులేని బలశాలివి, దృఢమైన చక్కని అవయవములపొందికగలవాడవు. మానవ శరీరముతో లభించు లౌకికసుఖములను పరిత్యజించి, దివ్యశరీరవైభవములు గలిగియున్నవాడవు. (31-32)

[1]ఓరామా! నానాథుని చంపిన బాణముతోడనే నన్నును చంపివేయుము, నేను ఆయన సమీపమునకు చేరెదను. నేను లేకున్నచో ఆయన సుఖముగా ఉండజాలడు, స్వర్గమునందు విచిత్రములైన వేషములను దాల్చి, తమ శిరములపై ఎఱ్ఱని పుష్పములను ధరించిన అప్సరసలు విశాలనేత్రుడగు నాపతిచుట్టు చేరియుండగా అతడు వారిని బాగుగా చూచియు, అచట నేను కన్పింపకపోవుటచే నాస్వామి వారితో ఆనందింపడు.(33-34)

ఓ రఘువీరా! నీ అర్ధాంగియగు సీత నీచెంత లేకుండుటచే అందమైన ఋశ్యమూకపర్వత సానువులయందున్నా నీవు శోకమున మునిగి పరితాపమునకులోనైతివి. అట్లే నేను సరసన లేకుండుటచే నా భర్తయగు వాలియు సకలసుఖములకు ఆలవాలమైన స్వర్గమునందును దుఃఖములకు లోనై కృశించిపోవును. (35) యౌవనమునన్నున్న పురుషుడు తనభార్య దూరముగా ఉన్నంత వఱకును విరహవేదననుండి బయటపడజాలడు - అను విషయమును నీవును ఎఱుగుదువు. కనుక దానిని మనస్సునందుంచుకొని, ఆయన నా యెడబాటు వలన కలిగెడు దుఃఖమును పొందకుండుటకై నన్ను చంపి ఆయనకడకు చేర్చుము. (36)

పూజ్యుడవైన ఓ మహాత్మా! "ఈ తారను చంపినచో నాకు స్త్రీహత్యాపాపము చుట్టుకొనునేమో?" అని నీవు సందేహపడవలదు. ఏలనన పురుషునకు భార్య విడదీయరాని వ్యక్తి, అనగా ఆయన శరీరమే. ఈ విషయమును శాస్త్రములును వేదములును నొక్కి చెప్పుచున్నవి.[2] కావున 'ఈ తార ఆమెభర్త యగు వాలి ఆత్మయే' అని భావించి, నీవు నన్ను చంపివేయుము. (37)

'ఈ లోకమున కన్యాదానమునకు (కన్యను ఒక పురుషునకు

1) ఇంతవఱకును శ్రీరాముని దివ్యతేజో విశేషములను దర్శించి విస్మితురాలైన తార క్షణకాలము తనశోకమును మఱచి ఆప్రభువుయొక్క దివ్యగుణవైభవములను వర్ణించెను. అనంతరము తన సహజలక్షణములను అనుసరించి, ఆప్రభువుతో నుడువుచున్నది.

2) **'అర్ధో వా ఏష ఆత్మనః యత్పత్నీ' 'ఆత్మాహిదారాః'** పురుషునకు అతని భార్య సగభాగము (అర్ధాంగి) భార్యయే పురుషునకు ఆత్మ - వేద శాస్త్రప్రమాణములు. యజ్ఞయాగాది శాస్త్రోక్తకర్మలయందు భార్యాభర్తలిద్దఱికిని సమానమైన అధికారము ఉండును. అనగా భార్యతోడులేకుండా పురుషుడు యజ్ఞకర్మలను ఆచరింపరాదు. దీనినిబట్టి ఆలుమగలయొక్క అవినాభావ సంబంధము తేటతెల్లమగుచున్నది.

భార్యగా దానము చేయుటకు) మించిన పుణ్యకార్యము మఱియొకటి లేనేలేదు' అని జ్ఞానుల అభిప్రాయము. ఓ రఘువీరా! నీవును ఈ ధర్మమును పాటించి, నన్ను నా భర్తయైన ఆ వాలికి ఇచ్చివేయుము. ఓ ధర్మజ్ఞా! నన్ను చంపి ఇట్లు దానము చేయుటవలన (నన్ను నా భర్తకడకు పంపుటవలన) నీకు ఏమాత్రమూ అధర్మపాపము అంటనే అంటదు.(38-39)

ఓ ప్రభూ! భర్తచే వంచితురాలను, (నాభర్తయైన వాలి నాకు మాట మాత్రము చెప్పకుండా నన్ను ఇచటనే విడిచిపెట్టి తాను పరలోకమునకు ఏగినాడు) నాథుడు (దిక్కు)లేనిదానను, ఈ విధముగా ఆర్తితో అలమటించు చున్నదానను. కనుక నీవు నన్ను చంపుట తగును. (నన్ను చంపి నా భర్త కడకు పంపుటయే న్యాయము) నాపతి ఏనుగువలె గంభీరముగా నడచెడివాడు, వానరులలో శ్రేష్ఠుడు, ఉత్తమమైన, మహిమాన్వితమైన బంగారుమాలను ధరించుచుండెడివాడు. ఆమహాత్మునకు దూరమై ఇంక నేను బ్రతుకజాలను."(40)

తార ఈ విధముగా పలికిన పిమ్మట - మహాత్ముడగు ఆ ప్రభువు ఆమెను ఓదార్చుచు ఇట్లు హితవచనములను పల్కెను. "ఓ వీరపత్నీ! ఇట్లు విరక్తికి లోనుకావద్దు. ఈ లోకములనన్నింటిని విధాత(బ్రహ్మ)యే సృష్టించెను గదా! ఈ సమస్తప్రాణులకును సుఖదుఃఖములనుకూర్చెడివాడు అతడేయని పండితులును, పామరులును ఎఱుగుదురు. ముల్లోకవాసులును ఆయన వశములోనివారే. కనుక ఆవిధి (బ్రహ్మ) విధానమును ఎవ్వరును అతిక్రమింపజాలరు. నీ కుమారుడైన అంగదుడు త్వరలోనే యువరాజు కాగలడు. ఆవిధముగా నీకు పరమసంతోషమే ప్రాప్తించును. విధినిర్ణయమే అంత. అందువలన వీరపత్నులు ఎవ్వరును విలపింపరాదు." (41-43)

శత్రువులను శిక్షించునట్టి శ్రీరాముడు ఇట్లు యుక్తియుక్తముగా పలికి, తారను ఓదార్చెను. అప్పుడు ఆ వీరపత్ని మిక్కిలి ఊరటచెందినదై ముఖమున సంతృప్తిని స్ఫురింపజేసెను. పిదప ఆమె సంతోషవచనములను పలుకుచు తన దుఃఖమును వీడెను. (44)

* * *

25. ఇరువదిఐదవసర్గము

శ్రీరాముడు దుఃఖమగ్నులైన సుగ్రీవాదులను ఓదార్చుట - వాలి కళేబరమునకు దహన సంస్కారములను నిర్వహింపవలసినదని లక్ష్మణుడు ఆదేశించుట, తారుడు శిబికాదులను తెప్పింపగా అంగదుడు తన తండ్రికి ఉత్తర క్రియలను ఆచరించుట

వాలి మరణమునకు సుగ్రీవుడును, తారయు, అంగదుడును శోకించుచుండగా రామలక్ష్మణులును వారి దుఃఖములో పాలుపంచుకొనిరి. అంతట శ్రీరాముడు సుగ్రీవాదులను ఓదార్చుచు ఇట్లు నుడివెను. (1) మృతిచెందిన వాలికై మీరు ఎంతగా విలపించినను ఆయన ఆత్మకు శాంతి లభింపదు. తనువు చాలించిన వారికి దహన సంస్కారాది ఉత్తరక్రియలను ఆచరించుటవలన వారికి ఊర్ధ్వలోకలాభములు కలుగును. కావున మీరు వెంటనే ఆ కార్యక్రమములను ప్రారంభింపుడు. మీరు ఇంతవఱకును ఎంతయు దుఃఖించి యున్నారు. ఇంక లోకమర్యాదను పాటించి అగ్నిసంస్కారములను జరుపవలసి యున్నది. ఏపనినైనను కాలము మించిపోయిన తరువాత చేయుట అశక్యము. (2-3)

నియతి అనగా కాలము లేక దైవము. లోకమునందు కాలమే సర్వకర్మలకును కారణము. కార్యసాధనము గూడ అదియే. కర్మలను ఆచరించు విషయమున సమస్తప్రాణులును ప్రేరణను పొందుటకు కాలమే కారణము. ఏవ్యక్తియు ఏపనినైనను స్వతంత్రముగా చేయలేడు, ఇతరులతో చేయింపజాలడు, లోకమంతయును స్వభావమును అనుసరించి ప్రవర్తించును. స్వభావమునకు ఆధారము కాలము. కాలము తన వ్యవస్థను అతిక్రమింపదు. కాలము ఎప్పుడును నశింపదు. స్వభావమును (ప్రారబ్ధకర్మను) అనుసరించి ఏవ్యక్తియు కాలమును ఉల్లంఘింపడు. (కాలోహిదురతిక్రమః) (4-6)

కాలమునకు బంధుత్వముగాని, మిత్రత్వముగాని, జ్ఞాతిభావముగాని ఉండదు. అనగా కాలమునకు పక్షపాతధోరణి ఉండదు. కాలము లౌకికహేతువులకు కట్టుబడియుండునది కాదు. దానిపై ఎవ్వరి పరాక్రమమూ పనిచేయదు. అది ఎవ్వరికినీ లొంగియుండునది కాదు. కావున కాలతత్త్వమును ఎఱింగిన జ్ఞాని 'కాలము పరిణామశీలము' అని తెలిసికొనగలడు. ధర్మార్థకామములుగూడ కాలక్రమమును అనుసరించియే ప్రాప్తించును. (7-8)

నా బాణపు దెబ్బ ద్వారా ప్రాయశ్చిత్తము నొంది, వాలి తనదైన శుద్ధప్రకృతిని (భావమును) పొందినాడు. అనగా పాపరహితుడైనాడు, విధ్యుక్తముగా తానొనర్చిన ధర్మార్థ కామములకు సంబంధించిన పవిత్రకార్యమును చేసినాడు. అనగా దివ్యలోకమును చేరినాడు. (9) వానరప్రభువైనవాలి ప్రాణములకు తెగించి (ప్రాణములను రక్షించుకొనుటపై

శ్రద్ధచూపక) స్వధర్మ (వీరధర్మ)మును అనుసరించి పోరాడి, వీరస్వర్గమును అలంకరించెను. సర్వోన్నతమైన గతిని పొందెను. (వాలికి సద్గతి ప్రాప్తించెను) కనుక మీరు ఎవ్వరును ఆయనకై పరితపింపవలదు. ఇప్పుడు ఇంక మీకర్తవ్యమును (వాలికి అంత్యక్రియలను) నెఱవేర్చుడు." (10-11) శ్రీరాముడు ఇట్లు పలికిన పిమ్మట శత్రుసూదనుడైన లక్ష్మణుడు దుఃఖితుడైయున్న సుగ్రీవునితో సవినయముగా ఇట్లు వచించెను. (12)

"ఓ సుగ్రీవా! తారకును, అంగదునకును తోడుగా ఉండి, వాలికి దహనసంస్కారాదిప్రేతకార్యములను నడుపుము. వాలికి అగ్నిసంస్కారములకై సమృద్ధిగా ఎండుకట్టెలను, దివ్యములైన చందనాదులను తెప్పింపుము. (13-14)

సుగ్రీవా! దీనుడైయున్న ఈ అంగదునిలో ధైర్యమును కలిగింపుము. నీమనస్సులోని మూఢత్వమును తొలగింపుము. (ఇప్పుడు ఏమిచేయవలెను? అను అయోమయస్థితినుండి బయటపడుము.) ఈ కిష్కింధానగరము అంతయును నీ అధీనములోనున్నది. (15) మరణానంతరము ఉత్తరక్రియలకు అవసరమగు పూలదండలను, వివిధములగు వస్త్రములను, నేతిని, తైలమును, గంధాదులను ఇంకను తదితర వస్తువులను అంగదుడు తీసికొని రావలెను. (16)

ఓ తారుడా! నీవు త్వరగా వెళ్లి ఒక పల్లకీని తీసికొనిరమ్ము. ఇట్టి సందర్భములలో పనులను సావధానముగా త్వరగా చేయుట మంచిది. శవవాహనమైన పల్లకీని మోయుటకు సమర్థులు, బలిష్ఠులు ఐన వానరులు సిద్ధముకావలెను. వారు వాలి కళేబరమును తీసికొని పోవుదురు." (17-18) సుమిత్రాదేవి కుమారుడు, శత్రువులను హతమొనర్చుటలో సర్వసమర్థుడు ఐన లక్ష్మణుడు సుగ్రీవునితో ఇట్లు నుడివిన పిమ్మట అన్న సమీపమునకు చేరెను. (19)

అంతట తారుడు లక్ష్మణస్వామి మాటలను తలదాల్చి, జాగ్రత్తగా శిబికను తీసికొని వచ్చుటకై త్వరత్వరగా కిష్కింధా నగరమున ప్రవేశించెను. ఆ శవపేటికను మోయగల బలవంతులైన వానరులచే పల్లకీని మోయించుకొనుచు తారుడు అచటినుండి తిరిగివచ్చెను. (20-21)

ఆ పల్లకి రథమువలె దివ్యముగా ఉన్నది. అందు రాజులకు తగిన ఆసనము ఏర్పఱచబడినది. అందు చిత్రింపబడిన అందమైన పక్షులు, చక్కని వృక్షములు ఆ పల్లకికి మిక్కిలి శోభను ఇచ్చుచున్నవి. అందు కాల్బలముల చిత్రములు విలసిల్లుచున్నవి. అందు అంతటను నిర్మాణకౌశలము ఉట్టిపడుచున్నది. అది సిద్ధుల విమానమువలె సన్నని రంధ్రములతో గూడిన గవాక్షములను కల్గియున్నది. అది విశాలముగా చక్కగా విశ్వకర్మచే (శిల్పులచే) నిర్మింపబడినది. అందు చెక్కలతో నిర్మితములైన క్రీడాపర్వతములచిత్రములు చక్కని శిల్ప శోభలతో ఒప్పుచున్నవి. శ్రేష్ఠములైన ఆభరణములతో, చిత్రవిచిత్రములైన పూలదండలతో అది అలంకరింపబడి యున్నది. అందు కృత్రిమమైన గుహలు, అడవులు చిత్రింపబడినవి. అది ఎఱ్ఱచందనపు పూతలతో ఒప్పుచున్నది. బాగుగా వికసించిరాలిన పుష్పములు అందలి ఆసనమున చల్లబడినవి. దానికి అలంకరింపబడిన పద్మమాలలు బాలసూర్యుని ఎఱ్ఱని కిరణశోభలను వెదజల్లుచున్నవి. అట్టి శిబికను తారుడు తీసికొని వచ్చెను. (22-26)

శ్రీరాముడు ఆ శిబికను చూచి లక్ష్మణునితో "వాలిని (వాలిశవమును) త్వరగా తీసికొని వెళ్లి, ప్రేతకార్యములను (దహనసంస్కారాదులను) జరుపవలెను." అని పలికెను.(27)

అంతట సుగ్రీవుడు అంగదునితోగూడి ఏడ్చుచు వాలి కళేబరమును లేవనెత్తి పల్లకిలోనికి చేర్చెను. ప్రాణములనుకోల్పోయియున్న వాలియొక్క శరీరమును వివిధములగు దండలతో, వస్త్రములతో, భూషణములతో అలంకరించిరి. (28-29)

వానరశ్రేష్ఠుడు కిష్కింధకు ప్రభువుఐన సుగ్రీవుడు ఇట్లు ఆదేశించెను. "పూజ్యుడైన వాలికి తగినట్లు రాజలాంఛనములతో ఉత్తర (దహనసంస్కారాది) క్రియలను జరుపవలెను. వానరులు వివిధములగు రత్నములను శిబికకు ముందు భాగమున పుష్కలముగా చల్లుచు వెళ్లవలెను. మహాసంపన్నులు. వైభవోపేతులు ఐన మహారాజులకు వలె వానర ప్రభువైనవాలికిని అంత్యక్రియలను వెంటనే ఘనముగా నిర్వహింతురు గాక." (30-32)

మృతుడైనవాలికి దగ్గఱి బంధువులైన తారుడు మొదలగు వానరులు అంగదుని కొగిలించుకొని, ఏడ్చుచు ముందునకు నడిచిరి. (33) మిక్కిలి ఆప్తులు, వాలి అధీనములోనున్నవారు ఐన అచటి వానర స్త్రీలు ఎల్లరును వీరా! వీరా! అని గగ్గోలు పెట్టుచు వారివెంట నడిచిరి. వాలిభార్యలైన తార మొదలగు వారు అందఱును తమపతి మృతికి కన్నీరు మున్నీరుగా దైన్యముతో విలపించుచు ఆ పల్లకిని అనుసరించిరి. ఆ వానరస్త్రీలు అందఱును బిగ్గఱగా ఏడ్చుచుండుటచే ఆ ధ్వనులు అంతటను ప్రతిధ్వనించు చుండెను. అప్పుడు ఆ పరిసరములలో గల వనములును, కొండలును ఆక్రందించుచున్నవా? అను నట్లుండెను. (34-36)

కొండలమీదినుండి ప్రవహించుచున్న నది[1]యొక్క జలములచే ఆవృతమై, జనసంచారములేనట్టి ఇసుకతిన్నెపై,

1) ఇది తుంగభద్రానది, సహ్యాద్రినుండి బయలుదేఱి, కిష్కింధానగరపర్వతముల మధ్యనుండి ప్రవహించుచున్నది. ఇది కడకు కృష్ణానదిలో కలియును.

శోకముచే కృశించియున్న పెక్కుమంది వానరులు ఒకచితిని పేర్చిరి. ఆ పల్లకిని మోయుచున్న వారు అందఱును ఆశిబికను క్రిందికి దించి, శోకమగ్నులై ఆ నిర్జనప్రదేశమున ఒక ప్రక్కకు చేరి నిలిచియుండిరి. (37-38) పిమ్మట తార పల్లకిలో పండుకొనబెట్టియున్న తన పతినిజూచి, ఆయనశిరమును తనయొడిలోనికి చేర్చుకొని, అంతులేనిదుఃఖముతో మిగుల విలపింపసాగెను. (39)

"అయ్యో! వానరేంద్రా! అయ్యయ్యో! జీవితేశ్వరా! ప్రేమమూర్తీ! శ్రేష్ఠుడవైన ఓ మహాబాహూ! అయ్యో! నాప్రేమవెన్నిధీ! ఇట్లు విలపించుచున్న నన్ను ఏలచూడవు? ఎంతయు శోకముతో కుమిలిపోవుచున్న ఈపురజనులను ఎందులకు కనికరించుటలేదు? అభిమానధనుడా! నీవు ప్రాణములను వీడినను నీ ముఖమున ఏమాత్రము కళదప్పలేదు. నీవు కన్నుమూసినను అస్తమించుచున్న సూర్యకిరణకాంతులతో వెలుగొందుచు నీవు జీవించి యున్నట్లేతోచుచున్నది. ఆ మృత్యువే ఈ రాముని రూపమున వచ్చి నిన్ను లాగుకొని పోవుచున్నట్లున్నది. శ్రీరాముడు ప్రయోగించిన ఒకే ఒక్క బాణముచే నీవు చనిపోవుటతోబాటు ఇచట నున్న మేము అందఱము విధవలమై పోయితిమి. (40-42)

ఓ రాజేంద్రా! నిన్ను తమప్రాణములతో సమానముగా చూచుకొనెడి ఈ నీ ప్రియసతులెల్లరును ఏమియు తోచని అయోమయస్థితిలో పడి, దారివెంట కాళ్లీడ్చుకొనుచు ఇచ్చటికి వచ్చిరి. చంద్రవదనలైన ఈ నీ పత్నులందఱును నీకు ప్రియమైనవారే గదా! వారిని గమనింపవేల? (వారి వైపే చూడవేల?) (43) ఓ స్వామీ! ఇదిగో! వానరప్రభువైన సుగ్రీవుడు, తారుడు మొదలగు సచివులందఱును ఇప్పుడు ఇచట చేరియున్నారు. వారివైపే చూడవేల? (44) ఓ శత్రుసూదనా! ఓ పుణ్యాత్ముడా! ఈ పురజనులు అందఱును నీచుట్టును చేరియున్నారు. వారివారి అర్హతలను అనుసరించి, ఆ వానరులను అందఱిని పంపివేయుము. నీప్రేమకై తపనపడుచున్న మేమందఱము నీతో విహరింతుము."(45)

శోకముతో అల్లాడుచు తార ఇట్లు విలపించుచుండగా, ఇతరవానరస్త్రీలు దుఃఖమునుండి కొంత తేరుకొని, ఆమెను లేవదీసి కూర్చుండబెట్టిరి. తండ్రికై ఆక్రందించుచున్న అంగదుడు శోకభారముతో కాలుసేతులాడనివాడై, సుగ్రీవుని సహాయముతో వాలికళేబరమును చితిపై నుంచెను. అనంతరము అతడు విధ్యుక్తముగా తండ్రి చితికి కొఱివి బెట్టెను. పిమ్మట అంగదుడు మనస్సు పనిచేయనివాడై దీర్ఘప్రయాణము చేయుచున్న (పరలోకములకు ఏగుచున్న) తండ్రికి (చితికి) అపసవ్యముగా ప్రదక్షిణమొనర్చెను. (46-48)

వానరులందఱును శాస్త్రప్రకారము వాలికి అంత్యసంస్కారముల నొనర్చి, అతనికి తిలతర్పణములను సమర్పించుటకై చల్లని శుభజలములుగల నదీతీరమును చేరిరి. (49)

పిదప వానరులు అందఱును ఒకచోటచేరి, సుగ్రీవతారాసహితులై, అంగదుని ముందుంచుకొని వాలికి తిలోదకములను ఇచ్చిరి. (50) మహాబలశాలియైన శ్రీరాముడు దీనుడైయున్న సుగ్రీవునియొక్క శోకములో పాలుపంచుకొని, దైన్యముతో ప్రేతకార్యములను అన్నింటిని నడిపించెను.[1](51)

ఇక్ష్వాకువంశజుడైన రఘువరునియొక్క బాణముచే హతుడైన వాలి మిగుల పరాక్రమశాలి, సుప్రసిద్ధుడు, అతనికి అంత్యసంస్కారములను జరిపిన పిమ్మట సుగ్రీవుడు శ్రీరాముని కడకు చేరెను. అప్పుడు లక్ష్మణసహితుడైన శ్రీరాముడు అగ్నితేజస్సుతో వెలుగొందుచుండెను. (52)

* * *

26. ఇరువదిఆఱవసర్గము

"కిష్కింధకు విచ్చేసి సుగ్రీవుని పట్టాభిషిక్తుని గావింపుడు" అని మారుతి శ్రీరాముని అభ్యర్థించుట - తండ్రి ఆనతి మేరకు తాను నగరమున ప్రవేశింపరాదనియు, ప్రస్రవణగిరియందే ఉండెదననియు శ్రీరాముడు తెల్పుట - "రాజ్యాభిషిక్తుడవై వర్షాకాలము ముగిసిన పిమ్మట సీతాన్వేషణ ప్రయత్నమును ప్రారంభింపుము" - అని రామచంద్రుడు సుగ్రీవుని ఆదేశించుట - సుగ్రీవుడు తాను పట్టాభిషిక్తుడై అంగదుని యువరాజును జేయుట

వాలికి దహనసంస్కారాది ఉత్తరక్రియలు ముగిసిన పిమ్మట సుగ్రీవుడు స్నానాదులను ముగించుకొనెను. కాని అతడు ఇంకను దుఃఖమునుండి తేరుకొనలేదు. అప్పుడు ముఖ్యులైన వానరసచివులు ఆ వానరప్రభువుచుట్టును చేరి నిలబడిరి. (1) ఎట్టి కార్యములనైనను సులభముగా సాధింపగలవాడు, మహాబాహువు ఐన శ్రీరామునియొద్దకు సుగ్రీవాది వానరులు

1) వానరాది తిర్యగ్జాతులకు (తిర్యక్కులు = పశుపక్ష్యాదులు) శాస్త్రవిహితమైన దహనసంస్కారాది - ఉత్తర క్రియలకు అర్హతలేదు. కాని వాలి మొదలగు వానరులు దైవాంశసంభూతులగుటవలన వారికి వేదాధ్యయనయోగ్యతయు, మరణానంతరము విధ్యుక్తములైన దహనసంస్కారాది ఉత్తరక్రియలకు అధికారమూ కలవు. - గోవిందరాజీయ వ్యాఖ్య

ఎల్లరును మహర్షులు బ్రహ్మదేవునికడకువలె చేరి అంజలి ఘటించి నిలిచిరి. అంతట మేరు పర్వతము వలె గంభీరుడు, ఉదయసూర్యునివలె శోభిల్లు ముఖము గలవాడు, వాయుసుతుడు ఐన హనుమంతుడు శ్రీరామునకు నమస్కరించి, ఇట్లు పలికెను. (2-3)

"ప్రభూ! తాతముత్తాతలనుండి వచ్చుచున్నదియు, సులభముగా లభ్యముకానిదియు ఐన వానర మహాసామ్రాజ్యము నీ అనుగ్రహమువలన సుగ్రీవునకు ప్రాప్తించెను. నీ ఆజ్ఞయైనచో ఆ మహాత్ముడు బంధు మిత్రులతోగూడి, శుభప్రదమైన కిష్కింధానగరమున ప్రవేశించి, సమస్త కార్యములను చేపట్టగలడు. (4-5)

ప్రభూ! ఈ వానరోత్తముడు వివిధములగు సుగంధ జలములతోడను, ఔషధములతోడను విధి విధానముగా పట్టాభిషిక్తుడైన పిమ్మట, అమూల్యములగు రత్నములతోడను, హారములతోడను నిన్ను భక్తిశ్రద్ధలతో అర్చింపగలడు. రమ్యమైన ఈ కిష్కింధానగరమున ప్రవేశించి, వానరరాజ్యమునకు సుగ్రీవుని పట్టాభిషిక్తుని గావింపుము. ఆ విధముగా వానరులందఱికిని సంతోషమును గూర్చ ప్రార్థన." (6-7)

శత్రుసూదనుడును, ప్రజ్ఞాశాలియు, వాక్చతురుడును ఐన శ్రీరాముడు హనుమంతుని పలుకులను విని ఆయనతో ఇట్లనెను. (8) "ఓ సౌమ్యుడా! పదునాలుగుసంవత్సరముల వనవాస కాలము ముగియువఱకును నేను గ్రామమునగాని, నగరమునగాని ప్రవేశింపరాదు. ఇది మాతండ్రి ఆజ్ఞ. వీరుడు, వానరశ్రేష్ఠుడు ఐన సుగ్రీవుడు వివిధములగు సంపదలతో తులతూగుచు, మనోహరముగా ఉన్న కిష్కింధలో ప్రవేశించి, వెంటనే రాజ్యాభిషిక్తుడగుగాక." (9-10)

హనుమంతునితో ఇట్లు పలికిన పిమ్మట శ్రీరాముడు సుగ్రీవునకు ఇట్లు సూచించెను. "ఓ వీరుడా! నీవు లోకవ్యవహారదక్షుడవు. ఈ అంగదుడు సత్ప్రవర్తనగలవాడు, మిక్కిలి బలశాలి, పరాక్రమవంతుడు, కనుక ఇతనిని యువరాజుగా పట్టాభిషిక్తుని గావింపుము. నీ అన్నయగు వాలియొక్కకుమారుడు అంగదుడు శ్రేష్ఠుడు, పరాక్రమమున అతనియంతటివాడు. గట్టి ధైర్యసాహసములుగల వాడు, యువరాజుగా ఉండదగినవాడు. (11-12)

వర్షములు కురిసెడి నాలుగు మాసములు[1] వార్షికములు అని పేర్కొనబడును. మొత్తముగా కలిపి దీనిని 'వర్షాకాలము' అని యందురు. బాగుగా వానలు పడు (వర్షాకాలమునకు సంబంధించిన) నాలుగు మాసములలో ఈ శ్రావణమాసము మొదటిది. (13) ఓ సౌమ్యుడా! సీతాన్వేషణప్రయత్నమునకు ఈ వర్షాకాలము అనువైనది కాదు. కనుక నీవు సుఖముగా నుండెడి కిష్కింధకు వెళ్లుము. నేను లక్ష్మణునితోగూడి ఈ ప్రస్రవణగిరియందే నివసించెదను. (14)

ఓ సత్పురుషుడా! ఈ పర్వతగుహ మిగుల విశాలమైనది, రమ్యమైనది. ఇచట వీచెడి గాలులు హాయిని గొల్పునవి, కమలములకును, కలువలకును, నిర్మల జలములకును ఇక్కడ కొదువలేదు. కార్తికమాసము ప్రారంభమగుకాలమున అనగా ఆశ్వయుజమాసము ముగియు సమయమున నీవు రావణవధకై సేనలను సంసిద్ధపఱుచుము. ఇదియే మా సూచన. ఇంక నీవు నీ నగరమున ప్రవేశింపుము. నీ రాజ్యమున పట్టాభిషిక్తుడవై, నీవు మిత్రులను సంతోషపఱుచుము." (15-17)

శ్రీరాముడు ఇట్లు ఆదేశించిన పిమ్మట వానరప్రభువైన సుగ్రీవుడు ఇంతవఱకును వాలిచే పరిపాలింపబడిన రమ్యమగు కిష్కింధానగరమున ప్రవేశించెను. (18) అంతకుముందే వేలకొలది వానరులు కిష్కింధలో ప్రవేశించియుండిరి. ఇంతలో నగరములో ప్రవేశించిన వానరప్రభువగు సుగ్రీవునకు నమస్కరించి, వారు ఆయన చుట్టునుజేరిరి. అనంతరము పౌరులెల్లరును భక్తిశ్రద్ధలతో ఆ ప్రభువును దర్శించి, భూమిపై సాగిలపడి నమస్కరించిరి. (19-20)

పరాక్రమశాలియైన సుగ్రీవుడు పౌరులను అందఱిని లేవనెత్తి, ఆత్మీయముగా సంభాషించెను. పిమ్మట ఆమహాబలశాలి వాలియొక్క ప్రశాంత (శుభావహ)మైన అంతఃపురమున అడుగిడెను. (21) పిమ్మట వానరప్రభువగు సుగ్రీవుడు సభాస్థలికి రాగా సుహృదులైన వానరులు ఆయనను దేవతలు దేవేంద్రునివలె పట్టాభిషిక్తుని గావించిరి. వారు బంగారు చువ్వలు, దండము కల్గిన స్వచ్ఛమైన ఛత్రమును పట్టిరి. ఇంకను బంగారు పిడులుగల మేలైన తెల్లని వింజామరలతో వీచిరి. (22-23)

అమూల్యములైన వివిధములగు రత్నములను, నానావిధములగు బీజములను, ఓషధులను, పాలుగారునట్టి వృక్షములకు పూసిన చక్కని పూవులను, తెల్లనివస్త్రములను, అనులేపములను, భూమిపైనను, జలములలోను ఉత్పన్నములై సువాసనలను వెదజల్లుచున్న పూలమాలలను, దివ్యములైన చందనములను, పలువిధములగు సుగంధములను, బంగారుఅక్షతలను, కొట్టిధాన్యమును, తేనెలను, నేతులను, పెఱుగులను, పులిచర్మములను, వరాహచర్మముతో

1) 'పక్షా వై మాసాఃʼ అను శ్రుతివచన ప్రమాణమును అనుసరించి మాసము అనగా పక్షము. అని అర్థము. లౌకిక వ్యవహారప్రసిద్ధిని బట్టి రెండు పక్షములు ఒక మాసము. శ్రావణభాద్రపదమాసములకు సంబంధించిన నాలుగు పక్షములును వేదప్రమాణమును అనుసరించి నాలుగు మాసములుగా భావింపబడును. వర్షాకాలమునకు సంబంధించిన నాలుగు పక్షములలో శ్రావణమాసమునకు సంబంధించిన మొదటి పక్షము (శుక్ల పక్షము) ప్రారంభమైనది - అనిదీని యర్థము.

సిద్ధపఱచబడిన పాదరక్షలను, మైపూతలను, గోరోచనమును, మణిశిలలను అవివాహితలైన పదునాఱుమంది యువతీ మణులు తీసికొని వచ్చిరి. (24-27)

అనంతరము వానరశ్రేష్ఠుడగు సుగ్రీవుని పట్టాభిషిక్తుని చేయుటకుముందుగా ఆ వానరులు హోమములు మున్నగు విధులను నిర్వహించుటకై ఆహ్వానించిన బ్రాహ్మణోత్తములకు అమూల్యములగు రత్నములను, నూతనవస్త్రములను, మధురములగు భక్ష్యములను సమర్పించి, వారిని సంతోషపఱిచిరి. మంత్రవేత్తలైన ఆ ఋత్విజులు హోమవేదికకు నాలుగుపైపుల దర్భలను పఱచి, ప్రజ్వలించుచున్న అగ్నిదేవునకు వేదమంత్రములచే పవిత్రములైన హవిస్సులను సమర్పించిరి. (28-29)

అనంతరము రమ్యమైన రాజభవనము యొక్క పైభాగమున శ్రేష్ఠములైన ఆస్తరణములను (కంబళ్లను) పఱచిరి. ఆ భవనమును రంగురంగుల పూలమాలలతో అలంకరించిరి. అచట బంగారు కాళ్లుగల ఆసనమును ఏర్పఱచిరి. ఆ ఋత్విజులు వేదమంత్రములను పఠించుచు ఆసనముపై సుగ్రీవుని తూర్పుముఖముగా కూర్చుండబెట్టిరి. (30)

వానర శ్రేష్ఠులు నలుదిక్కులయందుగల నదీనదముల నుండియు, పుణ్యతీర్థముల నుండియు, సమస్త సముద్రముల నుండియు నిర్మలములైన పవిత్ర జలములను తీసికొనివచ్చి, బంగారు కలశములలో ఉంచిరి. (31-32) మహర్షులు సూచించినరీతిగాకల్పసూత్రములనుఅనుసరించివిధ్యుక్తముగా, శాస్త్రప్రకారము శుభ్రమైనబంగారుకలశములతో, వృషభముల కొమ్ములతో నిర్మలములైన ఆ పరిమళ జలములను తీసికొని, గజుడు, గవాక్షుడు, గవయుడు, శరభుడు, గంధమాదనుడు, మైందుడు, ద్వివిదుడు, హనుమంతుడు, జాంబవంతుడు, నలుడు మున్నగు వానరప్రముఖులు, సహస్రాక్షుడైన ఇంద్రునకు వసువులవలె, సుగ్రీవునకు అభిషేకమహోత్సవమును నిర్వహించిరి. (33-35)

సుగ్రీవుని పట్టాభిషేక మహోత్సవము ముగిసిన వెంటనే మహాత్ములైన వేలకొలది వానరోత్తములు అందఱును పరమ సంతోషముతో తమ ప్రభువునకు జయధ్వనులు కావించి కోలాహలమొనర్చిరి. (36)

వానరోత్తముడైన సుగ్రీవుడు శ్రీరామునిఆదేశమును పాటించుచు, అంగదుని అక్కున జేర్చుకొని, అతనికి యువరాజ పట్టాభిషేకమును జరిపెను. (37) అంగదుడు అభిషిక్తుడైన వెంటనే మహానుభావులైన వానరులు 'బాగుబాగు' అనుచు జయ నినాదములు చేసిన పిమ్మట వారు సుగ్రీవుని అభినందించుచు పూజించిరి. ఈ విధముగా సుగ్రీవాంగదుల పట్టాభిషేక మహోత్సవములు ముగిసిన పిమ్మట, వానరులెల్లరును పట్టరాని సంతోషముతో మహాత్ములైన రామలక్ష్మణులను పదేపదే కొనియాడిరి. (38-39)

పర్వతగుహయందు మనోహరముగానున్న ఆ కిష్కింధా నగరము పతాకములతో, ధ్వజములతో విరాజిల్లెను. అందలి జనులందఱును సంతోషముతో పొంగిపోయిరి. (40)

మహాపరాక్రమశాలియగు ఆ వానరప్రభువు (సుగ్రీవుడు) శ్రీరామునికడకు వచ్చి, పట్టాభిషేకమహోత్సవముల శుభవార్తలను ఆ ప్రభువునకు నివేదించెను. తన భార్యయగు రుమను చేపట్టెను. దేవేంద్రుడు అమరావతిని వలె అతడు రాజ్యాధికారమును స్వీకరించెను. (41)

* * *

27. ఇరువదిఏడవసర్గము

శ్రీరాముడు ప్రస్రవణగిరిని వర్ణించుట - సీతాదేవియెడబాటు కారణముగా శోకించుట - లక్ష్మణుడు అన్నను ఓదార్చుట

సుగ్రీవుడు వానరులకు ప్రభువుగా పట్టాభిషిక్తుడైన పిమ్మట శ్రీరాముని కడకు వచ్చి, ఆయన ఆశీస్సులను గైకొని తిరిగి కిష్కింధలో ప్రవేశించెను. అనంతరము రఘువరుడు లక్ష్మణ సహితుడై ప్రస్రవణగిరికి చేరెను. (1) ఆ ప్రస్రవణపర్వతమున పెద్దపులులు మొదలగు క్రూరమృగములు సంచరించుచుండెను. భయంకరమైన సింహగర్జనలు ప్రతిధ్వనించుచుండెను. పలువిధములైన పొదలు, లతలు విరివిగా వ్యాపించి యుండెను. అచట అనేకవృక్షములు దట్టముగా ఏపుగా పెఱిగియుండెను. అచట ఎలుగుబంట్లు, కోతులు, కొండముచ్చులు, అడవిపిల్లులు తిరుగాడుచుండెను. ఆగిరిశిఖరములు మేఘపంక్తులవలె ఒప్పుచుండెను. నిర్మలములైన జలాశయములు సమృద్ధిగా ఉండెను. (2-3)

లక్ష్మణునితో గూడి శ్రీరాముడు ఆ గిరిశిఖరము నందలి మిక్కిలి విశాలమైన ఒక పెద్దగుహను తమకు నివాసముగా నిర్ణయించుకొనెను. (4) సౌమ్యుడు పుణ్యపురుషుడు ఐన శ్రీరాముడు' శరత్కాలములో సీతాన్వేషణప్రయత్నమును ప్రారంభించెదము' అని సుగ్రీవునితో ఏర్పాటు చేసికొని యుండెను. దానికి తగినట్లుగా రఘునందనుడు వినయశీలసంపన్నుడైన లక్ష్మణునితో ఇట్లు నుడివెను. (5)

'ఓ శత్రుసూదనా! విశాలమైన ఈ గిరిగుహ మిక్కిలి

రమ్యముగా ఉన్నది. ఇచట అనుకూలమైన గాలులు వీచుచున్నవి. సౌమిత్రీ! ఈ వర్షాకాలము ముగియువఱకు ఇచటనే నివసింతము. (6) ఓ లక్ష్మణా! ఈ పర్వతశిఖరము మిక్కిలి ఉన్నతమై మనోహరముగా ఉన్నది. ఇది తెలుపు, నలుపు, ఎఱుపురంగుల శిలలతో శోభిల్లుచున్నది. వివిధములగు గైరికాదిధాతువులతో విరాజిల్లుచున్నది. దరులయందలి సెలయేళ్లతో కనువిందు గావించుచున్నది. వివిధములగు వృక్షములవరుసలతో, చిత్ర విచిత్రములగు లతలతో వ్యాప్తమైయున్నది. ఈ ప్రాంతమంతయును పలువిధములైన పక్షుల కల కలారావములతో ప్రతిధ్వనించుచున్నది. ఇచటి నెమళ్లక్రేంకారములు ఇంపుగొలుపుచున్నవి. ఇచటగల జాజిపొదలు, మల్లెపొదలు, వావిలి, ఎఱ్ఱగోరంట చెట్లు, కడిమి, మద్ది, సాలవృక్షములు బాగుగా పుష్పించి, చూడముచ్చటగా ఉన్నవి. (7-10) ఓ రాజకుమారా! లక్ష్మణా! మనకు సమీపముననే యున్న ఈ సరస్సు చక్కగా వికసించిన పద్మములతో కలకల లాడుచున్నది. వర్షాకాలమున అది ఇంకను చేరువకాగలదు.(11)

ఓ సౌమ్యా! ఈ గుహయొక్క ఈశాన్యభాగము పల్లముగా ఉన్నది. శుభకరమైనది. పడమరభాగమున మిక్కిలి ఎత్తుగా నుండుటచే పెనుగాలుల బాధయుండదు. ఈ గుహకు ముందుభాగమున గల బండలు సమతలముగలిగి సుఖకరములుగా ఉన్నవి. ఇవి కాటుకకొండనుండి పగులగొట్టి తీసినవాటివలె నల్లగా పొడవుగా ఉన్నవి. (12-13) గుహకు ఉత్తరమునగల ఈ పర్వతశిఖరము పగిలిన కాటుకకొండవలె ఒప్పుచు విశిష్టముగా కన్పట్టు చున్నది. చూడుము. (14) దక్షిణ భాగమున వెండివలెనున్న ఈ తెల్లనిశిఖరము గైరికాది వివిధధాతువులతో విలసిల్లుచు మఱియొక కైలాసశిఖరమా యనునట్లు శోభిల్లుచున్నది. (15) ఈ గుహకు ముందుభాగమున తూర్పుదిక్కుగా, నిర్మలజలములతో చక్కగా ప్రవహించుచున్న ఈ నది త్రికూటపర్వతమునుండి జాలువారెడి గంగానదివలె విరాజిల్లుచున్నది. (16)

ఆ నదీతీరమునందు అటనట సంపెంగలు, ఎఱ్ఱగోరంటలు, తాళవృక్షములు, పూలగురివెందలు, పద్మకములు, సరళములు, అశోకములు, ప్రబ్బలిచెట్లు, తిమిశములు, పొగడచెట్లు, మొగలిచెట్లు, ధవవృక్షములు, హింతాలములు, చెఱకుగడలు, కడిమిచెట్లు, ముంజగడ్డి, యష్టిమధుకములు మొదలగునవి నానారూపములలో అలరారుచుండుటచే ఆ నది వివిధములగు వస్త్రములను, ఆభరణములను అలంకరించుకొనిన యువతివలె భాసిల్లుచున్నది. (17-19) వందలకొలది పక్షులగుంపులయొక్క కలకలధ్వనులతో ఇది ప్రతిధ్వనించు చున్నది. ఇందు చక్రవాకములు పరస్పరానురాగములతో పరవశించిపోవుచున్నవి. (20)

తీరములయందలి రమ్యమైన ఇసుకతిన్నెలపై హంసలు, బెగ్గురుపక్షులు విహరించుచుండుటచే ఈ నది బాగుగా అలంకరించుకొనిన తరుణి చక్కగా దరహాసము చేయుచున్నట్లున్నది. (21) ఈ నదియందు ఒకచోట నల్లకలువలు దట్టముగా వ్యాపించి యున్నవి. ఇంకను అక్కడక్కడ దివ్యములైన ఎఱ్ఱకలువలు, తెల్లకలువలు, కలువలమొగ్గలు అందముగా కన్పట్టుచున్నవి. (22)

ఇందలి జలములపై తేలియాడు వందలకొలది పక్షులు అటునిటు కదలుచు కనువిందుగావించుచున్నవి, నెమళ్లయొక్క క్రేంకారములు, క్రౌంచపక్షుల మధురధ్వనులు వినసొంపుగా ఉన్నవి. ఈ నదియొక్క అందచందములు బహురమ్యములు. ఈ నదిని ఆశ్రయించి పెక్కుమంది మునులు తమ తపశ్చర్యలను కొనసాగించుచున్నారు. (23)

ఇచట ఒకప్రక్కన వరుసలు దీఱియున్న చందనవృక్షములు, మఱియొక వైపున మద్దివృక్షములపంక్తులు ప్రయత్న పూర్వకముగా సమముగా పెంచబడినట్లున్నవి. చూడుము.(24)

ఓ పరంతపా! ఔరా! ఈ ప్రదేశము ఎంతరమణీయముగా ఉన్నది. ఇది మనము నివసించుటకు ఎంతయు అనుకూలముగా తోచుచున్నది. కావున లక్ష్మణా! మనము ఇచటనే ప్రశాంతముగా నివసించెదము. (25)

ఓ రాజకుమారా! సుగ్రీవునినగరమైన కిష్కింధ చిత్ర విచిత్రములైన వనములతో రమ్యముగా అలరారుచు ఇచటికి సమీపముననే యున్నది. ఓ మహావిజేతా! వానరులందఱును పరమ సంతోషముతో నృత్యములు చేయుచున్నట్లున్నది. వీణా, వేణు, మృదంగ, తాళముల ఆడంబరధ్వనులతో గీతములు వినబడుచున్నవి. (26-27)

కపీంద్రుడైన సుగ్రీవునకు రాజ్యాధికారము దక్కినది, మిత్రులు చేరువైరి, భార్యతోడైనది, సంపదలు కొల్లలుగా ప్రాప్తించినవి. కనుక ఇప్పుడతడు ఆనందముతో ఉన్నాడనుట నిశ్చయము." (28)

ఇట్లు పలికిన పిమ్మట శ్రీరాముడు ఆ ప్రస్రవణగిరిపైగల గుహలో చక్కని ఒక లతాగృహమున లక్ష్మణునితో గూడి నివసింపసాగెను. (29)

ఆ పర్వతము పూవులు, పండ్లు సమృద్ధిగా గలిగి సుఖజీవనమునకు అనువుగా నుండెను. అట్టి చోట నివసించుచున్నప్పటికిని ప్రాణములకంటె మిన్నయైన తన భార్య (సీతాదేవి) అపహరింపబడి, దూరముగా ఉండుటవలన ఆమెనే స్మరించుచున్న శ్రీరామునకు అది ఏమాత్రమూ సంతోషమును కల్గింపకుండెను. అంతేగాక ఉదయాద్రినుండి వెడలిన చంద్రుని చూచిన పిమ్మట పండుకొనియున్నను (చంద్రముఖియైన సీతావిరహకారణముగా) శ్రీరామునకు రాత్రులయందు

నిద్రయే పట్టకుండెను. (30-31)

సీతావియోగమువలన కలిగిన దుఃఖకారణముగా శ్రీరాముడు కన్నీరుగార్చుచు వేదనపడుచుండెను. అట్లు అనుక్షణము శోకముతో పరితపించుచున్న ఆ రఘువరుని జూచి లక్ష్మణుడును కుమిలిపోవుచుండెను. అట్టి స్థితిలో ఆ సౌమిత్రి అన్నను ఓదార్చుచు ఇట్లు నుడివెను. (32-33)

"అన్నయ్యా! నీవు మహావీరుడవు. నీవు ఎంతయు వ్యథ చెందితివి. నీవంటి ఉదాత్తపురుషుడు శోకింపదగదు. దుఃఖించుట వలన సకల ప్రయోజనములును దెబ్బతినును. ఇవి అన్నియును నీకు తెలిసిన విషయములే. ఓ రఘువరా! నీవు కార్యశూరుడవు, సర్వశుభలక్షణసంపన్నుడవు, ధర్మమార్గనిరతుడవు, ఎల్లప్పుడును లక్ష్యసిద్ధికై కృషిచేయువాడవు. ఆత్మవిశ్వాసము గలవాడవు. కనుక నీవు విచారపడవలదు. (34-35)

అన్నా! నీవు ఇప్పుడు ధైర్యమును కోల్పోయినచో మాయావియైన శత్రువును, అందునా రాక్షసుని రణరంగమున హతమార్చుటకు శక్తిలేనివాడవు అగుదువు. కనుక శోకమును పూర్తిగా విడనాడుము, గట్టిగా కార్యోన్ముఖుడవుకమ్ము. పిమ్మట ఆ రాక్షసుని సపరివారముగా తుదముట్టింపుము. (36-37)

ఓ కాకుత్స్థా! నీవు గట్టిగా పూనుకొనినచో సముద్రములు, అరణ్యములు, పర్వతములు మున్నగువానితో గూడిన ఈ సమస్తభూమండలమును తలక్రిందులు చేయగలవు. ఇక ఈ రావణుడునీకు ఒక లెక్కయా? (38) వర్షాకాలము ఆరంభమైనది, శరత్కాలమువఱకు వేచియుండుము. పిదప రావణుని, అతని సేనలను, కడకు రాజ్యమును నీవు రూపుమాపగలవు. (39) నివురుగప్పిన నిప్పును (పై బూడిదను తొలగించి) ఆహుతులతో సకాలములో ప్రజ్వలింపజేసినట్లు, నీలో నిద్రాణమైయున్న పరాక్రమమును నా మృదువచనముల ద్వారా మేలుకొలుపుచున్నాను." (40)

లక్ష్మణుడు పలికిన మేలైన హితవచనములను ఆదరముతో ఆలకించి, శ్రీరాముడు ఆత్మీయుడైన తన తమ్మునితో మృదు మధురముగా ఇట్లు నుడివెను. (41)

"ఓ సౌమిత్రీ! నీవు నాపైగల అనురాగముతో సమయోచితముగా పలికిన ప్రియవచనములు మిక్కిలి హితకరములు, అమోఘములు, అవి పరాక్రమ శోభితములు. (42)

సమస్తకార్యములకు భంగకరమైన ఈ శోకమును ఇదిగో! ఇప్పుడే పరిత్యజించుచున్నాను. నాలోని తిరుగులేని బలపరాక్రమములు నీ అద్భుతవచనముల వలన ఉత్తేజితమైనవి. (43) తమ్ముడా! నీ సూచనలను తప్పక పాటించెదను. సుగ్రీవుడు కార్యోన్ముఖుడగువఱకును, వర్షాకాలమున పొంగి ప్రవహించెడి నదులు ప్రశాంతమగు వఱకును ఆగుచు, శరత్కాలమునకై నిరీక్షింతును. (44)

ఉపకారము పొందిన వీరుడు తప్పక ప్రత్యుపకారమును చేసియే తీరును. అట్లుగాక చేసిన మేలు మఱచి ప్రత్యుపకారమును చేయనిచో సజ్జనులమనస్సులు నొచ్చుకొనును. కనుక సత్పురుషులు నిందింతురని భయమునైనను సుగ్రీవుడు మనకు తప్పక సాయపడును". (45)

శ్రీరాముడు పలికిన వచనములు భవిష్యత్కార్యక్రమమునకు అనుగుణముగా నున్నవని తలంచి, లక్ష్మణుడు తనముఖ కవళికలలో ఎంతేని సంతోషమును ప్రకటించెను. పిమ్మట అతడు చేతులు జోడించి నమస్కరించుచు నయనాభిరాముడైన శ్రీరామునితో ఇట్లు వచించెను. (46)

"ఓ నరేంద్రా! నీవు చెప్పిన రీతిగా, నీ కోరిక మేరకు వానర రాజైన సుగ్రీవుడు మన కార్యములను అన్నింటిని త్వరలోనే తప్పక పూర్తి చేయగలడు. కనుక పూజ్యుడవైన నీవు శరత్కాలమువఱకు నిరీక్షించుము. నీవు శత్రు సంహారదక్షుడవు. కనుక శోకరహితుడవై వర్షాకాలము ముగియు వఱకు ఓపిక పట్టుము. (47)

అన్నా! కోపమును అణచుకొని, శరత్కాలమువఱకు వేచియుండుము. ఈ వర్షాకాలమునందలి నాలుగు మాసములలో సంభవించెడి కష్టములను సహింపుము. శత్రువును వధించుటయందు నీలోగల ఉత్సాహమును సడలనీయక సింహములు సంచరించునట్టి ఈ వనమునందు నాతోగూడి వసింపుము. (48)

* * *

28. ఇరువది ఎనిమిదవసర్గము

శ్రీరాముడు వర్ష-ఋతువిశేషములను వర్ణించుచు మధ్య మధ్య తన విరహవేదనను ప్రకటించుట-'మన సహాయమును పొందిన సుగ్రీవుడు మనకు తప్పక తోడ్పడును'-అని లక్ష్మణునితో నుడువుట

శ్రీరాముడు వాలిని తుదముట్టించి, సుగ్రీవుని కిష్కింధకు పట్టాభిషిక్తుని గావించెను. పిమ్మట ఆ రఘువరుడు ప్రస్రవణగిరిపై (మాల్యవంతమున) నివసించు సమయమున లక్ష్మణునితో ఇట్లనెను. (1)

"సౌమిత్రీ! ఇంతకుముందు మనము ప్రస్తావించుకొనిన రీతిగా వర్షాకాలము రానేవచ్చినది. పర్వతములవంటి మేఘములు ఆకాశమునందు అంతటను వ్యాపించియున్నవి. చూడుము.(2)

స్త్రీ తొమ్మిది మాసములు గర్భమును ధరించి, అనంతరము శిశువునకు జన్మనిచ్చినట్లు, ఆకాశము సూర్యకిరణములద్వారా సముద్రజలములను పీల్చి తొమ్మిదిమాసములు తనలో నిలుపుకొని, వర్షరూపమున ఇప్పుడు ఆ జలసంపదను అందించుచున్నది. (3) సోదరా! మేఘపంక్తులు (వరుసలు) అనెడి మెట్లద్వారా ఆకాశమునకు చేరి, కొండమల్లె, గన్నేరు పూలమాలికలతో మనము మనవంశమునకు మూలపురుషుడైన సూర్యభగవానుని అలంకరింపవచ్చును. (4)

సంధ్యారాగకాంతులచే ఎఱుపెక్కి, ఆర్ద్రమైనతెల్లనిమేఘ కాంతులచే ఆవరింపబడియున్న ఆకాశము తెల్లని కట్టుగుడ్డతో గూడిన రక్తసిక్తమైన వ్రణమువలె కన్పట్టుచున్నది. (5)

పిల్లగాలులే నిట్టూర్పులుగా, సంధ్యారాగములే ఎఱ్ఱచందనపు పూతలుగా, తెల్లని మేఘములే వివర్ణమైన (పాలిపోయిన) ముఖకాంతులుగా ఒప్పుచున్న ఆకాశము కామాతురునివలె[1] భాసిల్లుచున్నది. (6) వేసవితాపమునకు వేడెక్కినదై, తొలకరిజల్లులకు తడిసిన భూమి విరహతాపముచే వేడికన్నీరు గార్చుచున్న సీతవలె ఆవిరిని వెలిగ్రక్కుచున్నది. (7) మేఘములమధ్యనుండి తిన్నగవీచుచు, పాటలవర్ణము (తెలుపు ఎఱుపులతో గూడిన వన్నె) గల కలువల చల్లదనమును, మొగలిపూవుల సువాసనలను తీసికొనివచ్చుచున్న మందమారుతములను దోసిళ్లతో బట్టి త్రాగుట శక్యమే అని అనిపించుచున్నది. (8)

బాగుగా వికసించిన పూవులుగల అర్జునవృక్షములతోను, సువాసనలను వెదజల్లెడి మొగలిపొదలతోను ఒప్పుచు ప్రశాంతముగా నున్న ఈ ప్రస్రవణగిరి, శత్రుమరణానంతరము అర్జునపుష్పమాలలతోడను, మొగలిపూవుల సుగంధముల తోడను అలంకృతుడైన సుగ్రీవునివలె జలధారలచే అభిషేకింప బడుచున్నది. (9)

మేఘములనెడి కృష్ణాజినములను, వర్షధారలనెడి యజ్ఞోపవీతములను ధరించి, వాయువులతో నిండిన గుహలు గల పర్వతములు బ్రహ్మచారులవలె వేదాధ్యయనమును ప్రారంభించుచున్నట్లుగా తోచుచున్నది. (10) మెఱుపులనెడి బంగారుకొరడాలతో కొట్టబడుచున్న ఆకాశము మేఘగర్జనలనెడి ఆర్తనాదములతో తనవేదనను ప్రకటించుచున్నట్లు ఉన్నది. నీలమేఘమును ఆశ్రయించి, మెఱయుచున్న విద్యుల్లత (మెఱుపుతీగ) రావణుని చెఱలో శోకించుచున్న సీతాదేవిని స్మరింప జేయుచున్నది. (11-12)

మేఘములు దట్టముగా అలముకొనియుండుటచే ఆకాశమున చంద్రుడు, నక్షత్రములు (శుక్రాది గ్రహములు) మఱుగునబడినవి (కనబడుటలేదు) అందువలన ఆ చీకట్లలో తూర్పుమొదలగు దిశలు తెలియుటలేదు. అట్టి ఈ రాత్రులు ప్రేయసీప్రియులసుఖానుభవములకు అనుకూలముగా ఉండుటచే వారికి హాయిని గూర్చుచున్నవి. (13) ఓ లక్ష్మణా! ఈ పర్వతశిఖరములపై బాగుగా వికసించిన కొండమల్లెల శోభలను పరికింపుము. తొలకరి జల్లులు పడుటచే కొన్నిచోట్ల అవి భూమినుండి వెలువడిన ఆవిరిచే కప్పబడియున్నవి, మఱికొన్ని తావుల వర్షజలస్పర్శచే కలకలలాడుచున్నవి. కాని శోకమగ్నుడనైన నాకుమాత్రము అవి విరహతాపమును పెంచుచున్నవి. (14)

వర్షములు బాగుగా కురియుచుండుటచే దుమ్ములు అణగిపోయినవి, చల్లని గాలులు వీచుచున్నవి. వేసవి కాలతాపములు తగ్గిపోయినవి, రాజులజైత్రయాత్రలు ఆగిపోయినవి, ఇతర (దూర) ప్రదేశములకు వెళ్లినవారు స్వస్థలములకు తిరిగి వచ్చుచున్నారు.[2] (15)

మానససరోవరమునందు నివసించుటకు ఆరాటపడు హంసలు[3] స్వస్థానమునకు బయలుదేఱినవి, ఇప్పుడు చక్రవాకములు ప్రియులను చేరినవి. ఎడతెఱపిలేని వానల వలన మార్గములు మిగుల దెబ్బతినుటచే రథములు మున్నగు వాహనముల సంచారములు ఆగిపోయినవి. (16) ఆకాశమున మేఘములు చెల్లాచెదరైయున్నవి. మేఘములు ఆవరించియున్న చోట ఆకాశము కనబడుటలేదు, అవి అడ్డులేనిచోట స్పష్టముగా కనబడుచున్నది.[4] ఇంకను అక్కడక్కడ పర్వతములడ్డుకొని యుండుటచే ప్రశాంతముగా నున్న సముద్రమువలె భాసిల్లుచున్నది. (17)

వేగిస, కడిమి పుష్పములతో కలిసి తెల్లగను,

1) కామాతురుడు విరహబాధకారణముగా నిట్టూర్పులు విడుచుచుండును, విరహతాపమునుండి బయటపడుటకై చల్లని చందనమును పూసికొనుచుండును. ఆ బాధకు తట్టుకొనలేక అతని ముఖమంతయు పాలిపోయియుండును.

2) భగవదనుగ్రహవీక్షణములు ప్రసరించినంతనే రజస్తమోగుణములు అంతరించును, భక్తజనుల నిత్యజీవనవిధానమున ప్రశాంతి చేకూరును, హృదయతాపములు తొలగును. ఆధ్యాత్మికాది తాపత్రయములు శాంతించును. భవబంధములు తొలగిపోవును. జీవులకు స్వస్థలమైన పరమపదము ప్రాప్తించును. -గోవిందరాజీయ వ్యాఖ్య-

3) 'పరమహంస'లుగా కీర్తింపబడు సన్యాసులు చాతుర్మాస్యదీక్షలకారణముగా సంచారములు మానుకొని తమ ఆశ్రమములకు చేరిరి. మోక్షకాంక్షగలవారు భగవదనుగ్రహపరాయణులు అగుదురు. భగవత్కటాక్షముచే లౌకికకర్మలయందు ప్రవృత్తులుకారు.

4) మోహము తొలగని సాధకునకు బ్రహ్మస్వరూపము ద్యోతకముకాదు. అది వీడినంతనే ఆత్మ స్వరూపము స్పష్టమగును.

పర్వతములయందలి గైరికాది ధాతువులతో గూడి ఎఱ్ఱగను ఉన్న వర్షజలములతో ఒప్పుచు, నెమళ్ల క్రేంకారములవలె గలగల ధ్వనులను జేయుచు సెలయేళ్లు వేగముగా ప్రవహించుచున్నవి.[1] (18) ఈ వర్షాకాలమున తుమ్మెదలవలె నల్లగానుండి కమ్మని రసముతో నిండిన నేరేడుపండ్లను, బాగుగా పండి, అనేక వర్ణములు గలిగి, గాలులతాకిడికి నేలపై రాలిపడిన మామిడిపండ్లను జనులు మిక్కిలి మక్కువతో తిందురు.[2](19)

మెఱుపులనెడి పతాకములతో, కొంగలపంక్తులనెడి పూలమాలలతో, పర్వతశిఖరములవంటి ఆకారములతో ఒప్పుచు మహాధ్వనులతో గర్జించుచున్న మేఘములు, మెఱయుచున్న జయపతాకములతో, తెల్లని పూలమాలలతో, పర్వతశిఖరములవంటి పెద్దపెద్ద ఆకారములతో విలసిల్లుచు, ఘీంకరించుచున్న (యుద్ధరంగమునందలి) మదపుటేనుగుల వలె అలరారుచున్నవి. (20) లక్ష్మణా! మేఘములన్నియు బాగుగా వర్షించి యుండుటచే ఆ వాననీటికి పచ్చిక బయళ్ళు ఏపుగా పెఱిగి కలకలలాడుచున్నవి. నెమళ్లగుంపులు నృత్యోత్సవములు ప్రారంభించినవి. కనుక మధ్యాహ్నసమయమున కనువిందు గావించుచున్న ఈ వనములశోభలను తిలకింపుము. (21)

కొంగలతోగూడిన మేఘములు జలభారమును మోయుచు ఉఱుముచు, పర్వతములయొక్క ఉన్నత శృంగప్రదేశముల యందు అక్కడక్కడ ఆగుచు, సాగిపోవుచున్నవి.[3] (22)

గర్భధారణార్థము బలాకపక్షులు మేఘములపై మక్కువ జూపుచు, వాటిని కలియుటకై సంతోషముతో బారులు తీరి ఎగురుచున్నవి. ఆ బలాకపంక్తులు గాలికి కదలుచు, ఆకాశముయొక్క మెడలో వ్రేలాడుచున్న తెల్లనిపద్మముల మాలికలవలె కన్పట్టు చున్నవి. (23) అక్కడక్కడ చిన్నచిన్న ఆరుద్రపురుగులుగల పచ్చికబయళ్ళతో గూడిన భూమి అటనట లక్కరంగుచుక్కలు గలిగి, ఎక్కువభాగము చిలుకపచ్చ వన్నెతో ఒప్పుచున్న కంబళమును (శాలువను) కప్పుకొనిన స్త్రీవలె రాజిల్లుచున్నది. (24)

ఈ వర్షాకాల సమయమున ప్రాణులు గాఢనిద్రలో ఉన్నప్పుడు జీవాత్మ మెల్లగా పరమాత్మను చేరును. నది వేగముగా ప్రవహించుచు సముద్రమును చేరును. సంతోషముతో బలాకపక్షిమేఘమును సమీపించును, యువతి సకామభావముతో సేవించుటకై తనప్రియుని సమీపించును. (25)

వనములన్నియును నెమళ్లనృత్యములతో శోభిల్లుచున్నవి. కడిమిచెట్లన్నియును చక్కనికొమ్మలతో, పూలతో అలరారు చున్నవి. వృషభములు, గోవులు సమానముగా కామ ప్రవృత్తి కలిగియున్నవి. భూమండలము అంతయును పైరు పంటలతో, వనములతో విరాజిల్లుచున్నది. (26) ఈ వర్షాకాలమున నదులు పొంగి ప్రవహించుచున్నవి. మేఘములు వర్షించుచున్నవి, మదపుటేనుగులు ఘీంకరించుచున్నవి, వనములన్నియును కలకలలాడుచున్నవి, ఎడబాటునకు లోనైన యువతీయువకులు విరహముతో బాధపడుచున్నారు, మయూరములు నాట్యములు చేయుచున్నవి. వానరములు విరివిగా పండ్లు లభించు చుండుటచే నిర్విచారముగా (సంతోషముతో) ఉన్నవి. (27)

సెలయేళ్లతీరములయందు విహరించుచున్న మదపు టేనుగులు మొగలిపూవుల వాసనలను ఆఘ్రాణించి, పరమసంతోషముతో పరవశించియున్నవి. జలపాతముల యొక్క మహాధ్వనులకు అవి వ్యాకులపాటునకు లోనై, ఘీంకరించుచు మయూరముల క్రేంకారములతో స్వరము కలుపుచున్నవి. (28)

జడివానలతాకిడికి మిగుల దెబ్బతిని, కడిమిచెట్ల కొమ్మలపై చేరిన తుమ్మెదలకు అంతకుముందే బాగుగా త్రాగిన పూదేనెల మత్తు క్రమముగా దిగిపోయినది. (29) నేరేడువృక్షములకు గుత్తులు గుత్తులుగా ఉండి, రససమృద్ధిగల పండ్లు బొగ్గుపాడి ముద్దలవలె నల్లగా అలరారుచున్నవి. అట్టిపండ్లుగల ఆ కొమ్మలు తుమ్మెదల గుంపులతో నిండిపోయినట్లు కన్పట్టుచున్నవి.(30)

మెఱుపుతీగలనెడి పతాకములతో ఒప్పుచు, మిగుల గంభీరముగా గర్జించుచున్న మేఘములయొక్క రూపములు, మెఱయుచున్న జయపతాకములతో విలసిల్లుచు, మిక్కిలి గంభీరముగా ఘీంకారములు సలుపుచు యుద్ధమునకు సిద్ధమగుచున్న ఏనుగులయొక్క రూపములవలె విరాజిల్లుచున్నవి. (31) రణరంగమున యుద్ధమునకు సిద్ధముగా ఉన్న మదపుటేనుగు మేఘగర్జనను విని, అది ప్రతిపక్షమునందలి ఏనుగుయొక్క ఘీంకారమేయని తలంచెను. వెంటనే ఆ గజము వనపర్వతముల మార్గమున సాగిపోయి, ఎచ్చటను శత్రుగజము కనబడకపోవుటచే అది తనభ్రమయేయని భావించెను. వెంటనే అది తన స్థానమునకు మఱలెను. (32)

ఇచటి వనములమధ్యప్రదేశములు కొన్నిచోట్ల తుమ్మెదలు

---

1) భక్తులహృదయములలో జ్ఞానము, సాత్త్వికరాజసగుణములు మిశ్రితమైయుండును. వారి ముఖములనుండి జాలువాఱెడి భక్తి ప్రేరితములైన భగవన్నుతులు పరిసరములయందు ప్రతిధ్వనించుచుండును.

2) భగవదనుగ్రహముచే జీవులు తమకర్మలను అనుసరించి, శుభాశుభఫలములను అనుభవింతురు.

3) హృదయమునందు భగవంతుని నిలుపుకొని (భగవంతుని భారమును హృదయమున మోయుచు) దైవధ్యానమునందు నిమగ్నులైన జ్ఞానులు నిరంతరము ఆ పరమేశ్వరుని స్తుతించుచు క్రమక్రమముగా తమపాపములను అధిగమించుచు పరంధామమును చేరుదురు.

ఝంకారములు చేయుచున్నట్లుగను, మఱికొన్ని తావుల నెమళ్లు నృత్యములు చేయుచున్నట్లుగను, మఱికొన్నిచోట్ల మదపుటేనుగులు సంచరించుచున్నట్లుగను తోచుచు అనేక కార్యకలాపములకు ఆశ్రయమైయున్నట్లు భాసిల్లుచున్నవి.(33)

ఆ వనమధ్యప్రదేశము కడిమి, సర్జ, అర్జున, మెట్టతామర మొదలగు పుష్పములతో ఒప్పుచు, వర్షజలములతో పరిపూర్ణమై, మత్తిల్లిన నెమళ్లకలరవములచే, నృత్యములచే విలసిల్లుచుండుటవలన అది మధుశాలవలె తోచుచున్నది.(34)

రంగురంగుల ఱెక్కలుగలవి, దప్పిగొన్నవి అగు ఆ చాతకపక్షులు, ఇంద్రునిఅనుగ్రహముచే కురిసి, తామరాకులమీదపడి, మంచిముత్యములవలె మెఱయుచున్న ఆ వర్షజలమును సంతోషముతో త్రాగుచున్నవి. (35)

తుమ్మెదలఝంకారములే తంత్రీవాద్యములుగా, కప్పలబెకబెకలే కంఠతాళములుగా, మేఘగర్జనలే మృదంగధ్వనులుగా మిళితములై వనములలో సంగీతము సాగుచుండెను. ఆ తంత్రీ, తాళ, మృదంగవాద్యములకు అనుగుణముగా పింఛములే ఆభరణములుగా నెమళ్లు కొన్ని పురివిప్పి లయబద్ధముగా నృత్యము చేయుచున్నవి. క్రేంకారములతో రాగయుక్తముగా గానము చేయుచున్నవి, మఱికొన్ని వృక్షాగ్రభాగమున నిలిచి, ఆ గానానందమును పొందుచున్నవి. ఈ విధముగా ఆ వనములు సంగీతమయములై తోచుచున్నవి. (36-37) పలు రూపములు, ఆకృతులు, రంగులు, ధ్వనులు గలవి, బాగుగా నిద్రలో మునిగియున్నవియగు కప్పలు మేఘగర్జనలకు మేల్కొని, వర్షాకాలపు మేఘములు కురియుచున్న జలధారలతాకిడికి లోనై బెకబెకలు చేయుచున్నవి. (38)

చక్కని స్తనసౌభాగ్యముగల నూతనవధువు కామావేశమునకు లోనై, లజ్జను ప్రక్కనబెట్టి, పండ్లు, పాలు, చందనాదికానుకలతో తనభర్తను చేరుచున్నట్లు వర్షములకు ఉప్పొంగిన నదులు చక్రవాకములనెడి స్తనములతో ఒప్పుచు మర్యాదలను ఉల్లంఘించి, (గట్లను కూలగొట్టుచు) నూతనములగు ఫలపుష్పాది బహుమతులతో తమపతియైన సముద్రుని జేరుటకు పరుగులుదీయుచున్నవి. (39)

నల్లని మేఘములపై చేరిన జలములతో నిండిన నల్లని మేఘములు దావాగ్నిచే దగ్ధమగుచున్నశైలములపై సమూలముగా కాఱుచిచ్చునకు కాలిపోవుచున్న మఱికొన్ని పర్వతములవలె ఒప్పుచున్నవి. (40) అచటి వనములలోని నెమళ్లు సంతోషముతో చక్కగా క్రేంకారములు సలుపుచున్నవి, ఆరుద్రపురుగులతో నిండియున్న పచ్చికబయళ్లు కనువిందుగావించుచున్నవి. కదంబ-అర్జున పుష్పములసువాసనలు గుబాళించు చున్నవి. అట్టి రమ్యవనములలో గజములు సంచరించు చున్నవి.(41)

సరస్సులలోని పద్మములకేసరములు తొలకరివానల జలధారలకు దెబ్బతినగా వెంటనే తుమ్మెదలు వాటిని వీడి, అప్పుడే వికసించిన కదంబపుష్పముల కేసరములపై సంతోషముతో వాలుచున్నవి. (42) వర్షాకాలమునందు గజేంద్రములు మదించియున్నవి. వృషభములు సంతోషముతో ఱంకెలు వేయుచున్నవి, వనములలో మృగరాజులు హాయిగా విశ్రాంతి తీసికొనుచున్నవి. ప్రకృతి అందచందములతో పర్వతములు మనోహరముగా ఉన్నవి. మహారాజులు జైత్రయాత్రలు మాని కళారాధనతో ఆనందించుచుండిరి. దేవేంద్రుడు విలాసముగా మేఘములతో వినోదించుచుండెను. ఇట్లు ప్రాణులన్నియును మానసోల్లాసమును పొందుచున్నవి. (43)

ఆకాశమున నిలిచియున్న మేఘములు సముద్రఘోషలను మించి గర్జనలు చేయుచున్నవి. అవి తమ వర్షధారలచే నదులను, చెఱువులను, సరస్సులను, బావులను, సమస్త భూమండలమును ముంచెత్తుచున్నవి. (44) వర్షములు కుండపోతగా వేగముగా పడుచున్నవి, వాయువులు మహాధ్వనులతో వీచుచున్నవి. నదులు జలములతో ఉప్పొంగి, గట్లను తెగగొట్టుచు, మార్గములను ముంచివేయుచు చకచకా ప్రవహించుచున్నవి.(45)

మానవులచే జలకలశములద్వారా మహారాజులు అభిషేకింపబడునట్లు, ఇంద్రునిచే ప్రేరేపింపబడి, వాయువులచే కొనిరాబడిన మేఘములనెడి జలకుంభములచే అభిషేకింప బడుచున్న పర్వతములు తమ రూపములను, వైభవములను లోకమునకు ప్రదర్శించుచున్నట్లు ఒప్పుచున్నవి. (46)

మేఘములు ఆకాశమును కప్పివేయుటచే రాత్రివేళ నక్షత్రములుగాని, పగటిపూట సూర్యుడుగాని కనబడుటలేదు. భూమియంతయు జలమయమైనది. అంతటను చీకట్లు దట్టముగా అలముకొనుటచే దిక్కులు స్పష్టముగా గోచరించుటయే లేదు. (47) మహోన్నతములైన పర్వతశిఖరములు వర్షధారలచే పూర్తిగాక్షాళితములై (కడుగబడినవై) మిక్కిలి ప్రకాశించుచున్నవి. వాటిపై విశాలములైన పెక్కు జలపాతములు ప్రవహించుచుండుటచే అవి ముత్యాల హారములను ధరించినట్లు భాసిల్లుచున్నవి.(48)

కొండఱాళ్లు అడ్డుపడుటవలన మహాపర్వతశిఖరముల నుండి ప్రవహించు జలపాతములవేగము ఆగిపోయి, అవి నెమళ్ల క్రేంకారములతో నిండిన గుహలలో పడుచున్నవి. అప్పుడు అవి చెల్లాచెదరైన ముత్యాలహారములవలె విరాజిల్లుచున్నవి.(49)

పర్వతశిఖరములనుండి విశాలములై మహావేగముగా ప్రవహించుచున్న జలపాతములు క్రిందనున్న ప్రదేశములపైబడి వాటిని శుభ్రపఱచుచున్నవి. అప్పుడు అవి పర్వతగుహలు ధరించిన ముత్యాల హారములవలె శోభిల్లుచున్నవి. (50)

నలుదిక్కులయందు అంతటను పడుచున్న వర్షధారలు, స్వర్గస్త్రీలు తమప్రియులతో క్రీడించుచున్నప్పుడు తెగిపోయిన కంఠహారములనుండి రాలిపడుచున్న ముత్యములవలె ఒప్పుచున్నవి. (51) పక్షులన్నియును తమతమగూండ్లకు (గూళ్లకు) చేరినవి. కమలములు ముకుళించుకొని పోవుచున్నవి, జాజిపువ్వులు వికసించుచున్నవి. దీనిని బట్టి సూర్యుడు అస్తమించుచున్నట్లు తెలియుచున్నది. (52) మార్గములన్నియును నీటిప్రవాహములలో మునిగిపోవుట వలన త్రోవలు స్పష్టముగా గుర్తింప వీలులేకున్నవి. అందువలన ముందునకు సాగిపోవుచున్న రాజులసైన్యములు తమతమజైత్రయాత్రలను మానుకొని వెనుకకు మఱలినవి. భాద్రపదమాసమునందు వేదమును పఠింపగోరిన సామవేదశాఖకు చెందిన బ్రాహ్మణులు అధ్యయనము చేయు సమయము ఆసన్నమైనది. (53-54)

కోసలదేశప్రభువైన భరతుడు నాలుగుమాసములకు కావలసిన గృహోపకరణములను, సమృద్ధిగా సంపదలను సమకూర్చుకొని ఆషాఢపూర్ణిమనాటినుండి చాతుర్మాస్యవ్రత దీక్షను పూనియే యుండును. (55) నేను వనవాసమునకు బయలుదేఱునప్పుడు అయోధ్యా ప్రజలఆర్తనాదములు పెల్లుబికినట్లు, వర్షజలములకు పొంగిన సరయూనదీ ప్రవాహము యొక్క వేగముగూడ వృద్ధిచెంది యుండుట నిశ్చయము సుమా! (56)

శత్రువిజేతయైన సుగ్రీవుడు భార్యను చేరదీసి, రాజ్యాధికారమును చేపట్టియున్నాడు. అతడు మిగుల సంతోషమును గూర్చెడి ఈ వర్షాకాలమున సుఖానందములను అనుభవించుచున్నాడు. నాయనా! లక్ష్మణా! మఱి నేనైతే మహారాజ్యాధికారమును జాఱవిడుచుకొంటిని. నా భార్య అపహరింపబడినది. ప్రస్తుతము నేను ప్రవాహవేగమునకు కోసికొనిపోయిన నదీతీరమువలె కృశించియున్నాను. నా శోకమునకు అంతులేకున్నది. వర్షములు విజృంభించి కురియుచున్నవి. అందువలన ఎటు పోవుటకును వీలులేకున్నది. రావణుడేమో బలమైనశత్రువు. ఈ గడ్డుపరిస్థితులనుండి బయటపడుట కష్టముగా తోచుచున్నది. (57-59)

ఎటు ప్రయాణము చేయుటకును ఈ సమయము అనువుగాదు. త్రోవలు అన్నియును పాడైపోయియున్నవి. కిష్కింధకు వెళ్లుచు సుగ్రీవుడు నాకు నమస్కరించునప్పుడు ఈ వర్షాకాల పరిస్థితులను దృష్టిలో ఉంచుకొని, సీతాన్వేషణ ప్రయత్నమును గూర్చి నేను అతనితో ఒక్కముక్క గూడ చెప్పలేదు. సుగ్రీవుడు ఎంతో కాలము కష్టములను అనుభవించిన పిదప భార్యను పొందగలిగినాడు. ఇక మనకార్యము చాలా శ్రమతో గూడినది. స్వల్పకాలములో అది సిద్ధించునదికాదు. కనుక అప్పుడు అతనితో ఏ మాటయు ప్రస్తావింపదలచుకొనలేదు. (60-61)

సుగ్రీవుడు కొంతకాలము ఆగిన పిమ్మట, శరత్కాలము మొదలుకాగానే గుర్తించి, అతడే మనకు ఉపకారము చేయుటకు స్వయముగా పూనుకొనగలడు. ఇందులకు సందేహములేదు. ఓ బుద్ధిమంతుడా! అందువలన అతడు మనకార్యమునకు దిగువఱకును, పొంగిపొఱలుచున్న నదులు శాంతించు వఱకును నిరీక్షించుచు ఇచటనే ఉండెదను. (62-63)

ఉపకారమును పొందిన వీరుడు ప్రత్యుపకారమును తప్పకచేయును. పొందిన ఉపకారమును మఱచి, ప్రత్యుపకారమును చేయనిచో సత్పురుషుల మనస్సులు బాధపడును. నలుగురూ తనను నిందింతురను భయముతో నైనను సుగ్రీవుడు మనకు సాయపడును.'' (64)

శ్రీరాముడు పలికిన వచనములు భవిష్యత్కార్యక్రమమునకు అనువుగా ఉన్నట్లు భావించి, లక్ష్మణుడు తన ముఖకవళికలద్వారా సంతోషమును ప్రకటించెను. పిమ్మట అతడు అంజలి ఘటించి నయనాభిరాముడైన శ్రీరామునితో ఇట్లు నుడివెను. (65)

"ఓ నరేంద్రా! నీవు చెప్పిన రీతిగా నీ కోరికమేరకు సుగ్రీవుడు మనకార్యములను అన్నింటిని త్వరలోనే తప్పక నెఱవేర్చగలడు. పూజ్యుడవైన నీవు శరత్కాలము వఱకు నిరీక్షించుచుండుము. నీవు శత్రుసంహార సమర్థుడవు. కనుక శోకరహితుడవై వర్షాకాలము ముగియువఱకును ఓపిక పట్టుము. (66)

* * *

29. ఇరువదితొమ్మిదవసర్గము

శరత్కాలము ప్రారంభమైన విషయమును గుర్తించి, మిత్ర కార్యమునకు (సీతాన్వేషణమునకు) పూనుకొనవలసినదిగా హనుమంతుడు సుగ్రీవునకు యుక్తియుక్తముగా సూచించుట - మారుతిమాటలను ఆదరించి ఆ కపిరాజు సేనలను సమీకరింపుమని 'నీలుడు' అను సేనాపతిని ఆజ్ఞాపించుట

హనుమంతుడు మెఱుపులు, మేఘములు లేకుండ నిర్మలముగా ఉన్న ఆకాశమును చూచెను. అది బెగ్గురు పక్షుల కలరవములతో నిండియుండెను. పిండి ఆరబోసినట్లు వెన్నెల వ్యాపించి యుండుటచే మనోహరముగా ఉండెను. (1)

అంతట మారుతి వర్షాకాలము ముగిసి, శరత్కాలము ప్రారంభమైనట్లును, అది సీతాన్వేషణకు తగిన

సమయమనియు గుర్తించి, వెంటనే సుగ్రీవునికడకు వెళ్లెను. అప్పుడు సుగ్రీవుడు సంపదలలో మునిగితేలుచు ధర్మార్థములను పట్టించుకొనక యుండెను. కాము పరవశుడై ఏకాంతమున భోగలాలసుడై యుండెను. తనను బాధించినట్టి వాలి హతుడై, రాజ్యాధికారము చేజిక్కుటతో నిరంతరము స్త్రీలోలుడై యుండెను. అతని మనోరథములు అన్నియును సిద్ధించియుండెను. తన భార్యయగు రుమతోడను, తారతోడనుగూడి అహోరాత్రములు విహరించుచుండెను. అతడు ఈ విధముగా కృతార్థుడగుచున్నందున అతని విరహబాధ తొలగిపోయెను. నందనవనమున దేవేంద్రుడు అప్సరసలతోవలె అతడు తన తరుణీమణులతో క్రీడించుచుండెను. అతడు రాజ్యపాలన భారమును పూర్తిగా మంత్రులపైననే ఉంచెను. మంత్రుల కార్యకలాపములను ఏ మాత్రమూ పట్టించు కొనకుండెను. (2-5)

సుగ్రీవుడు సర్వదా కామపరతంత్రుడగుటవలన రాజ్యస్ఫూర్తి దెబ్బతినినది. వాయుసుతుడు సకల శాస్త్రముల రహస్యములను బాగుగా ఎఱిగినవాడు, కర్తవ్య కర్తవ్యముల యొక్క యథార్థజ్ఞానము గలవాడు, ఏయే సమయములయందు ఏయే ధర్మములను పాటింపవలెనో చక్కగా తెలిసినవాడు, మాట్లాడుటలో నేర్పరి, అట్లు సర్వసమర్థుడైన హనుమంతుడు పెడదారిబట్టిన సుగ్రీవుని ప్రవర్తనను గమనించెను. పిమ్మట వాక్యవిశారదుడైన మారుతి మనోహరమైన మృదుమధురములగు వచనములచే మాటల ఆంతర్యమును గమనింపగల ఆ వానర ప్రభువును ప్రసన్నునిగా జేసికొనెను. పిమ్మట అతడు ప్రభువుయొక్క హితమును గోరుచు ఆయనతో పెక్కువచనములను పలికెను. అవి సత్యములు, ప్రయోజనకరములు సామమార్గమున ధర్మార్థ నీతియుక్తములు. శాస్త్రప్రమాణబుద్ధితో గట్టివిశ్వాసముతో పలికినవి. ప్రభువుపైన ఆదరాభిమానములతో ప్రియముగా నుడివినవి. (6-8)

"పూజ్యుడవైన ఓ ప్రభూ! నీకు రాజ్యాధికారము ప్రాప్తించినది, కీర్తిప్రతిష్ఠలు అబ్బినవి. వంశపరంపరగా వచ్చుచున్న సంపదలు వృద్ధిచెందినవి. మిత్రులకిచ్చిన వాగ్దానముప్రకారము వారి కార్యక్రమములు నిర్వర్తింప వలసియున్నవి. మిత్రులకు చేయవలసిన సహాయమును (ప్రత్యుపకారమును) సకాలములో చేసి, సన్మార్గమున ప్రవర్తించువానికి రాజ్యము, యశస్సు, పరాక్రమము వృద్ధియగును. అట్లుగాక విలంబము చేసినవానికి విపరీతఫలములే కలుగును. (9-10)

ఓ రాజా! కోశము, (ధనాగారము) సేన, మిత్రులు, దృఢమైన శరీరము అనునవి సమానస్థాయిలో ఉండి, తనవశములో ఉన్నప్పుడే ఆ రాజు విశాలమైన రాజ్యమును పాలింపగలడు, అనుభవింపగలడు. ఓ ప్రభూ! నీవు సదాచారసంపన్నుడవు, సన్మార్గమున నడచు కొనుచున్నవాడవు. కనుక చేసిన వాగ్దానము ప్రకారము నీవు మిత్రుని (శ్రీరాముని) కార్యమును సఫలము చేయుము. (11-12)

సమస్తసుఖభోగములను పరిత్యజించి, మిక్కిలి ఆదరముతో ఉత్సాహవంతుడై మిత్రునికార్యము సఫలమొనర్చుటకై పాటుపడువానికి ఎట్టి అనర్థములును ప్రాప్తింపవు. సకాలములో మిత్రుని కార్యసాధనకు పూనుకొనక సమయము మించిన పిమ్మట ప్రయత్నమును ఎంతగొప్పగా చేసినను దానివలన మిత్రునకు ఎట్టి ప్రయోజనమూ కలుగదు. (13-14)

మహావీరా! శత్రుసూదనా! శ్రీరాముడు మనకు పరమమిత్రుడు. మనము ఆయనకార్యమును సాధించి పెట్టవలసియున్నది కనుక వెంటనే సీతాన్వేషణకు పూనుకొనవలెను. ఇప్పటికే కాలాతీతమైనది. (15-16) రాజా! సీతాన్వేషణకు ఇది తగిన సమయమని శ్రీరాముడు ఎఱుంగును. అందుకై అతడు త్వరపడుచున్నాడు గూడ. ప్రస్తుతము ఆయన నీపై ఆధారపడియున్నాడు ప్రాజ్ఞుడైనందున సమయము మించిపోవుచున్న విషయమును నీకు గుర్తుచేయుటకు అతడు వెనుకాడుచున్నాడు. శ్రీరాముడు నీకు ప్రాణమిత్రుడు (ఆప్తబంధువు) మీ వంశోన్నతికి (నీ అభివృద్ధికి) ఆయనయే హేతువు, అతులప్రభావశాలి, సహజముగనే సాటిలేని సద్గుణములు గలవాడు. ఓ వానరేశ్వరా! ఆ మహాత్ముడు ఇదివఱకే నీకు మేలుచేసియున్నాడు కావున నీవు వెంటనే ప్రత్యుపకారము చేయుటకు పూనుకొనుము. సీతాదేవిని వెదకుటకై వానర ప్రముఖులను ఆజ్ఞాపింపుము. (17-19)

రాముడు ప్రేరేపింపకముందే ఆయన కార్యమును ప్రారంభించినచో మనము కాలాతీతము చేసినట్లుగా పరిగణింపడు. కాని ప్రేరేపింపబడిన పిమ్మటనే మనము కార్యోన్ముఖులమైనచో కాలవిలంబమునకు మనమే బాధ్యులమగుదుము. (20) నీకు ఎట్టి మేలూ చేయనివారికిని ఉపకారము చేయు స్వభావమునీది, వాలిని వధించి, నీకు రాజ్యమును, సంపదలను లభింపజేసిన శ్రీరామునకు సహాయపడవలసిన విషయమున ఇక చెప్పవలసినది యేమున్నది? (21) వానరములకును, భల్లూకములకును ప్రభువైన ఓ సుగ్రీవా! మహాశక్తిమంతుడవూ, గొప్ప పరాక్రమశాలివే ఐనను శ్రీరామునకు ప్రీతిని గూర్చెడి సీతాన్వేషణకు వానరులను ఆజ్ఞాపించుటకై నీవు ఇంకను సిద్ధపడవేమి? (22)

ఆ రఘువీరుడు తన బాణములచే సురాసురులను, నాగులను లొంగదీసికొనుటలో మిక్కిలి సమర్థుడేయైనను నీవు చేసిన ప్రతిజ్ఞమేరకు (నీ ద్వారా) కార్యసిద్ధికై ఎదురుచూచుచున్నాడు. ఆ ప్రభువు ప్రాణములను కూడా

లెక్కచేయక వాలిని వధించి, నీకు ప్రియమును గూర్చినాడు. కనుక ఆ స్వామియొక్క ధర్మపత్నియైన వైదేహికొఱకై భూమండలమును, ఆకాశమును గాలింతము. (23-24)

దేవతలు, గంధర్వులు, అసురులు, మరుద్గణములు, యక్షులు మొదలగువారికి ఆ రఘువీరుడు ఏమాత్రము భయపడడు. ఇక ఆయనకు రాక్షసులు ఒక లెక్కయా? మహాశక్తిశాలియు, ఇంతకు ముందే నీకు ప్రియమొనర్చినవాడును ఐన శ్రీరామునకు సర్వశక్తులను ఒడ్డియైనను సహాయపడుట ఎంతేని యుక్తము. (25-26)

వానరేశ్వరా! నీ ఆజ్ఞయైనచో రామకార్యమొనర్చుటకు మేము కటిబద్ధులమై యున్నాము. అధోలోకములయందుగాని, ఈ భూమండలమునగాని, జలములలోగాని, కడకు అంతరిక్షమున గాని మమ్ములను అడ్డుకొనగల మొనగాడెవ్వడు? ఓ వానరరాజా! మహోత్ములైన కోట్లకొలది వానర యోధులు నీ అధీనములో ఉన్నారు. వారిని ఎంతటి వారును ఎదిరింపజాలరు. అందువలన వారిలో ఎవ్వరు ఎక్కడ ఏమిచేయవలయునో నిర్ణయించి ఆజ్ఞాపింపుము". (27-28)

హనుమంతుడు సకాలములో యుక్తియుక్తముగా నివేదించిన మృదువచనములను విని, సత్త్వసంపన్నుడైన సుగ్రీవుడు వెంటనే తగు నిర్ణయమునకు వచ్చెను. (29)

అంతట ఆ వానరరాజు సర్వదా సర్వకార్యదక్షుడైన 'నీలుడు' అను సేనాపతిని అన్ని దిక్కులనుండియు సమస్త సైన్యములను సమీకరించుటకై తన అభిమతము ప్రకారము ఆదేశించెను.(30)

"ఓ సేనాపతీ! యూథపతులతో గూడిన మన సమస్త సేనలు వెంటనే ఇచటికి చేరునట్లుగా ఉపసేనాపతులందఱికిని ఆజ్ఞఇమ్ము. శీఘ్రగమనముగలవారు, పనిలో చురుకైనవారు, రాజ్యపుపాలిమేరలను రక్షించువారు ఐన వానర యోధులను వెంటనే ఇచటికి చేర్చవలెను. ఆ సైన్యపర్యవేక్షణబాధ్యత అంతయు నీదే. ఇది నా ఆజ్ఞ. వారు అందఱును పదునైదు దినములలో ఇచటికి చేరవలెను. అట్లురాని వారికి మరణదండన విధింపబడును. ఇది తిరుగులేని ఆజ్ఞ. ఈ నా ఆదేశమును అనుసరించి, అంగదుని వెంటనిడుకొని, వానర ప్రముఖుల కడకు వెళ్లుము." అని పలికి, పరాక్రమశాలియు, వానరప్రభువు ఐన సుగ్రీవుడు ఈ వ్యవస్థను ఏర్పఱచిన పిమ్మట తన అంతఃపురమున ప్రవేశించెను. (31-34)

* * *

30. ముప్పదియవసర్గము

శరత్కాలమునందలి ప్రకృతిశోభలను గాంచుచు శ్రీరాముడు విరహవేదనకు లోనగుట - లక్ష్మణుడు అన్నను ఓదార్చుట - శరత్కాలము వచ్చినను సుగ్రీవుడు సీతాన్వేషణకు పూనుకొనలేదని భావించి, శ్రీరాముడు అతనిపై కుపితుడగుట - కిష్కింధకు వెళ్లి సుగ్రీవునకు కర్తవ్యమును గుర్తుచేయుమని లక్ష్మణునితోనుడువుట

సేనాపతియైన నీలునకు ఆజ్ఞలను ఇచ్చిన పిమ్మట సుగ్రీవుడు కిష్కింధలో ప్రవేశించెను. వర్షరాత్రులను ప్రస్రవణగిరిపై గడపిన శ్రీరాముడు మేఘములు తొలగిపోవుటచే నిర్మలముగానున్న ఆకాశమును చూచి, సీతాదేవియెడబాటునకు మిక్కిలి శోకపీడితుడయ్యెను. క్రమముగా స్వచ్ఛముగానున్న గగనమును, ప్రసన్నముగా ఉన్న చంద్రమండలమును, పండువెన్నెల విరబూసిన శరద్రాత్రులను గాంచి, ఆ ప్రభువు సీతాదేవికొఱకై ఇంకను వ్యాకులుడయ్యెను. 'సుగ్రీవుడు భోగలాలసుడై యున్నాడు, ఇంతవఱకును జానకి జాడయే తెలియదయ్యెను. రావణునిపై దండెత్తుటకు సమయము మించిపోవుచున్నది. అని తలపోయుచు ఆ రాఘవుడు ఇంకను శోకమగ్నుడాయెను. (1-3)

ఒక ముహూర్తకాలము (రెండుగడియల) తరువాత శ్రీరాముడు స్వస్థలోనికి వచ్చెను. పిదప ఆ ప్రజ్ఞాశాలి తన మనస్సులో మెదలుచున్న సీతాదేవిని గూర్చి చింతింపసాగెను. అనంతరము బంగారువన్నెగల ధాతువులతో ఒప్పుచున్న పర్వతముపైభాగమున ఆ ప్రభువు ఆసీనుడయ్యెను. పిమ్మట ఆ స్వామి శరత్కాలము నందలి ఆకాశమును చూచి, తన ప్రేమపెన్నిధియైన సీతాదేవిని స్మరింపసాగెను. మెఱుపులు, మేఘములు లేకపోవుటచే నిర్మలముగా ఉన్నదియు, బెగ్గురుపిట్టల కలరవములతో నిండినదియు అగు ఆకాశమును జూచి, ఆర్తస్వరముతో ఇట్లు విలపించెను. (4-6)

"సారసపక్షులవలె మధురస్వరముగల సీత నా ఆశ్రమమునందు ఆ పక్షులతో సంభాషించుచు వినోదించుచుండెడిది. ఇప్పుడు ఆ బేల తన మనస్సును ఎట్లు ఆహ్లాదపరచుకొనుచున్నదో యేమో! బంగారు వన్నెగల స్వచ్ఛమైన పూవులతో నిండిన వేగిసచెట్లనుదర్శించి, నాకైపరికించి చూచుచుండెడి సీత ఈ సమయమున నేను కనబడకుండుటచే ఎంతగా దిగులు పడుచున్నదోగదా! (7-8)

సర్వాంగసుందరి, మధురముగా భాషించునది ఐన సీతాదేవి పూర్వము వినసొంపైన కలహంసలరవములకు మేల్కొనుచుండెడిది. ఇప్పుడు నాప్రాణేశ్వరి ఎట్లు

మేల్కొనుచున్నదో గదా! కమలములవలె విశాలములైన నేత్రములు గలదియు, నాయెడబాటునకులోనైనదియు అగు సీత తన ప్రక్కన సంచరించెడి చక్రవాకముల ధ్వనులనువిని, (ఆ విరహబాధను) ఎట్లు ఓర్చుకొనుచున్నదోగదా! (9-10)

సరస్సులు, నదీతీరములు, దిగుడుబావులు, అరణ్యములు, ఉద్యానవనములు మొదలగు రమ్యప్రదేశములలో నేను సంచరించుచున్నను అందమైన కనులుగల ఆ సీత తోడుగా లేకుండుటచే నాకు సుఖము శూన్యమైనది. (11) సీతాదేవి సహజముగనే సుకుమారి, (కోమలమైనశరీరము, మెత్తనిమనస్సుగలది.)పైగా ప్రస్తుతము నా యెడబాటునకు లోనైయున్నది. అట్టి జానకిని శరత్కాలగుణములను (ఎడబాటునకులోనైయున్న ప్రేయసీ ప్రియులను బాధించు లక్షణములను) కలిగియున్న మన్మథుడు చిరకాలము పీడింపడుగదా!" (12) రాజకుమారుడు, నరశ్రేష్ఠుడుఐన శ్రీరాముడు ఈ విధముగా వేదనపడుచు, వర్షజలబిందువులకై ఆరాటముతో ఎదురుచూచెడి చాతకమువలె సీతాదేవికొఱకు పరితపింపసాగెను. (13)

శుభలక్షణములుగల లక్ష్మణుడు రమ్యములైన పర్వత ప్రాంతములలో ఫలములకొఱకై అంతటను సంచరించి, తిరిగివచ్చినవాడై అన్నను చూచెను. అప్పుడు సుతిమెత్తని మనస్సుగలవాడైన శ్రీరాముడు అంతులేని చింతకులోనై, నిర్జనప్రదేశమున ఒంటరిగా పరాకున కూర్చొనియుండెను. అన్నయొక్క విషాదస్థితిని జూచి లక్ష్మణుడు ఎంతయు నొచ్చుకొని, ఆయనతో ఇట్లనెను. (14-15)

"అన్నా! పరాక్రమమును విస్మరించి, (పురుషప్రయత్నమును మాని) ఈవిధముగా కామపరతంత్రుడవగుటవలన ఏమి ప్రయోజనము? దీనివలన చిత్తస్థైర్యము దెబ్బతినును. అందువలన లాభమేమి ఇట్టి స్థితిలో మనస్సును చిక్కబట్టుకొన్నచో ఈ చింత దూరమగును. (16) అన్నా! దైన్యమును వీడుము. కార్యసాధనకు పూనుకొనుము. మనస్సును ప్రసన్నముగావింపుము. ఇప్పుడు చిత్తస్థైర్యమును (ధైర్యమును) వహింపుము. సుగ్రీవుడు మొదలగు సహాయకులయొక్క సామర్థ్యమును ఉపయోగించుకొనుము. కార్యసిద్ధికి తోడ్పడు విధానమును అవలంబింపుము. (17) ఓ నరోత్తమా! శత్రువులు ఎంతటివారైనను నీ ధర్మపత్నియైన సీతాదేవిని సమీపింపజాలరు. (పొందజాలరు) ఓ మహావీరా! ఉవ్వెత్తుగా ప్రజ్వలించుచున్న అగ్నిశిఖలను సమీపించినచో ఆమంటలకు దగ్ధముగాక ఎవ్వడు మిగులును? (18)

అంతట శుభలక్షణసంపన్నుడు, అజేయుడు ఐన లక్ష్మణునితో శ్రీరాముడు తన స్వభావమునకు అనుగుణముగా ఇట్లు నుడివెను. "నాయనా! నీవు పలికిన మాటలు ఇప్పుడేగాక మున్ముందుగూడ హితమును గూర్చునవి, రాజనీతి యుక్తములైనవి, అవి ఔరటనుకలిగించునవి, ధర్మార్థ సహితమైనవి. ఇప్పుడు మనము సీతాన్వేషణకార్యమునకు సర్వసన్నద్ధులము కావలెను. ఆకార్యమును సాధించుటకై ఉత్సాహముతో పట్టుదలతో ప్రయత్నింపవలెను. ఆకార్యము కష్టసాధ్యమేయైనను దానినిగూర్చి ముందే ఆలోచింపరాదా? తప్పక ఆలోచింపదగును. (19-20)

పిమ్మట తామరరేకులవంటి విశాలమైన నేత్రములుగల సీతాదేవినిగూర్చి ఆలోచించుచు శ్రీరాముడు దిగులు చెందిన ముఖముగలవాడై లక్ష్మణునితో ఇట్లు వచించెను. (21)

"దేవేంద్రుడు అనువుగా (పుష్కలముగా) వర్షములను కురిపించి, భూమిని సస్యశ్యామలమొనర్చి, కృతకృత్యుడయ్యెను. (వర్షాకాలము పూర్తియయ్యెను.) రాజకుమారా! మేఘములు మిగుల గంభీరముగా గర్జించుచు పర్వతములమీదను, వృక్షములపైనను, నగరములమీదను సంచరించుచు బాగుగా వర్షించి సేదదీర్చుకొనుచున్నవి. ఇంతవఱకును నల్లకలువల రేకులవలె శ్యామవర్ణము గలిగియున్న (జలములతో నిండియున్న) మేఘములు బాగుగా వర్షించుటద్వారా దిక్కులను అన్నింటిని నల్లబఱచి (సమస్త భూమిని పైరు పంటలతో నింపి) మదరహితములైన ఏనుగులవలె ప్రశాంతముగా సాగిపోవుచున్నవి. (22-24)

ఓ సౌమ్యా! జలములతో ఒప్పుచు, బొండుమల్లెల పరిమళములను, అర్జునపుష్పములసువాసనలను వెదజల్లుచు, మహావేగముతో విజృంభించుచు సంచరించిన వానగాలులు ఇప్పుడు శాంతించియున్నవి. (25) లక్ష్మణా! ఇంతవఱకును హోరెత్తించిన మేఘములగర్జనలు, ఏనుగులఘీంకారములు, నెమళ్లక్రేంకారములు, సెలయేళ్ల గలగలలు చప్పున సద్దుమణిగినవి. (26) చిత్రవిచిత్రములైన రంగుల సానువులతో విలసిల్లుచున్న పర్వతములు, మేఘములు బాగుగా వర్షించుటచే మలినములు తొలగి నిర్మలములై, చిత్రమైన కాంతులతో వెలుగొందుచున్నవి. (27) నవసంగమవేళయందు బిడియపడుచున్న స్త్రీలు తమ జఘనములనువలె ప్రవాహములు తగ్గిపోవుటచే నదులు తమ ఇసుక తిన్నెలను తిన్నతిన్నగా ప్రదర్శించుచున్నవి. (28)

ఇదిగో! శరత్కాలము తనశోభలను ఏడాకుల పొన్నవృక్షముల కొమ్మలమీదను, సూర్యచంద్రనక్షత్రముల కాంతులపైను, శ్రేష్ఠమైన ఏనుగుల లీలావిలాసముల యందును ప్రసరింపజేయుచు రానేవచ్చినది. (శరత్కాలము నందు ఏడాకులపొన్న చెట్లకొమ్మలు చక్కగా రాజిల్లుచున్నవి, నక్షత్రముల మిలమిలలు, సూర్యునికాంతులు, చంద్రుని యొక్క వెన్నెలలు హాయిని గొల్పుచున్నవి, శ్రేష్ఠములగు గజముల యొక్క

లీలావిలాసములు చూడముచ్చట గొల్పుచున్నవి.) (29) ఇప్పుడు బాగుగా విప్పుకొనిన చిత్రవిచిత్రములగు పలురంగుల పుష్పములతో వైభవోపేతమైన శరత్కాల శోభలు అంతటను వెల్లివిరియుచున్నవి. అందునా ఉదయభానుని యొక్క కిరణములస్పర్శతో సరస్సులలో చక్కగా వికసించిన కమలముల కాంతులు ఇంకను కనువిందుగావించుచున్నవి. (30)

ఈ శరత్కాలవాయువులు ఏడాకులపొన్నపూల సువాసనలతో ఒప్పుచు అవిచ్ఛిన్నముగా (నిరంతరము) వీచుచున్నవి. తుమ్మెదలగుంపులు వాటియొక్క గుణములను గానముచేయుచున్నవి. అవి వనములలోని మదపుటేనుగులదర్పమును అధికము చేయుచున్నవి. (31)

హంసలు, చక్రవాకములు జంటలు జంటలుగా వచ్చుచున్నవి. అవి మిక్కిలి సంతోషముతో తెక్కలను విప్పుకొనియున్నవి. సరస్సులపై వాటికి మక్కువ ఎక్కువ. అట్టి హంసలు, చక్రవాకములు శరత్కాల ప్రభావమున వైరములను మాని ఇచటి మహానదుల ఇసుకతిన్నెలపై కలిసిమెలసి విహరించుచున్నవి. (32) బాగుగా మత్తిల్లియున్న ఏనుగుల యందును, దర్పముతోనున్న వృషభముల సమూహముల యందును, స్వచ్ఛములైన జలములతో ప్రవహించుచున్న నదులయందును శరత్కాలవైభవములు ఎంతయు ప్రతిఫలించుచున్నవి. (33)

ఆకాశమున మబ్బులు కనబడకపోవుటచే (తొలగిపోవుటచే) అడవిలోని నెమళ్లు తమకు శోభను గూర్చెడి పింఛములను ముడుచుకొనినవి. అవి తమ ప్రియురాండ్రపై ఆసక్తిని వీడి నిస్తేజములైనవి, సంతోష రహితములై ధ్యానమగ్నములై నట్లున్నవి. (34) ఇచట చక్కగా వికసించిన పూలబరువుచే వంగిన కొమ్మలు గల మంకెన చెట్లు విరివిగానున్నవి. అవి ఇంపైన పరిమళములను వెదజల్లుచున్నవి, పచ్చని బంగారువన్నెతో కన్నులకు ఇంపుగొలుపుచున్నవి. అట్టి మంకెన వృక్షములతో నిండి ఈ వనమధ్య ప్రదేశములన్నియు కలకలలాడుచున్నవి. (35)

ఈ వనగజేంద్రములు ఆడుఏనుగులతోగూడియున్నవి. వీటికి సరస్సులనిన పరమప్రీతి, వనములయందు సంచరించుటలో ఆసక్తిగలవి, ఏడాకుల పొన్నపూలవాసనలకు మత్తిల్లియున్నవి, గండస్థలమునుండి మదజలములను స్రవింపజేయుచున్నవి. మత్తిల్లి భోగలాలసతోనున్నవి. అందువలన మదపుటేనుగులన్నియు మందగమనముతో సాగిపోవుచున్నవి. (36) మేఘములు తొలగిపోవుటచే ఆకాశము స్వచ్ఛమైన శస్త్రమువలె విరాజిల్లుచున్నది. నీరు తగ్గిపోవుటచే నదులు సన్నగా ప్రవహించుచున్నవి. ఎఱ్ఱతామరలమీదుగా వచ్చుచుండుటచే వాయువులు చల్లగా వీచుచున్నవి. చీకట్లు తొలగిపోవుటచే దిక్కులన్నియును చక్కగా ప్రకాశించుచున్నవి. (37) సూర్యకిరణముల వేడిచే బురదప్రదేశములు ఎండిపోయినవి. వర్షాకాలము ముగియుటవలన కొద్దిగా రేగిన దుమ్ములు దట్టముగా అలముకొనియున్నవి. ఈ శరత్కాలము పరస్పరవైరములతో, అసూయలతోనున్న నరేంద్రులకు జైత్రయాత్రలకై అనువుగా ఉన్నది. (38) ఇచటి వృషభములు శరత్కాల వైభవముచే ప్రియమును గొల్పెడి శరీరశోభలు గలిగియున్నవి, సంతోషముతో పొంగిపోవుచున్నవి. అవి కొమ్ములతో చిమ్ముటవలన పైకెగిరిన దుమ్ములు వాటి శరీరములపై వ్యాపించియున్నవి. ఇప్పుడవి మిక్కిలి మదించి పోరాడుటకు ఆరాటపడుచున్నవి. ఆ వృషభములు ఆవుల గుంపుల మధ్యచేరి అంకెలు వేయుచున్నవి. (39)

వనములలోని ఆడుఏనుగులు భర్తపై తీవ్రమైన ప్రేమానురాగములు గలవై, తోడి ఆడుఏనుగులతో కలిసి, కామావేశముతో బాగుగా మదించి, మందగమనముతో వెళ్లుచున్న మగ ఏనుగు చుట్టునుజేరి, దానిని అనుసరించి నడచుచున్నవి. (40) నెమళ్లు తమకు అందమునుగూర్చెడి అలంకారములైన పింఛములను త్యజించి, నదీతీరముల యందు చేరినవై, హంసలగుంపులచే భయపెట్టబడుచున్నవా యనునట్లు, దీనములై నిరుత్సాహముతో గబగబ నడచుచున్నవి. (41)

గండస్థలములనుండి మదజలములు కారుచున్న గజేంద్రములు పెద్దపెద్ద ఘీంకారములతో కన్నులేడి పిట్టలకును, చక్రవాకములకును భీతినిగూర్చుచు, అందమైన కమలములతో అలరారుచున్న సరస్సులలోని జలములను అటునిటు కదల్చుచు తమదాహమును తీర్చుకొనుచున్నవి. (42)

ఈశరత్కాలమున నదులు బురదలు తొలగి నిర్మలజలములతో రమణీయముగానున్నవి. వాటి తీరములయందలి ఇసుకతిన్నెలపై గోవులు హాయిగా సంచరించుచున్నవి. అవి సారసపక్షులకలరవములచే ప్రతిధ్వనించుచున్నవి. అట్టి నదీజలములలో హంసలు సంతోషముతో త్రుళ్లింతలాడుచున్నవి. (43) నదీప్రవాహముల ఘోషలు, మేఘములగర్జనలు, సెలయేళ్లగలగలలు, గాలుల విజృంభణలు, నెమళ్ల క్రేంకారములు, ఉత్సాహములు తొలగిన మండూకముల బెకబెకలు చప్పున పూర్తిగా శాంతించినవి.(44)

వానలు జోరుగా పడుచున్నప్పుడు (వర్షాకాలమున) భయంకరమైన విషసర్పములు పుట్టలలో దూరి చాల కాలము అచటనే యున్నవి. తగినంత ఆహారము లేకపోవుటచే ఆకలితో నకనకలాడుచు అవి బక్కచిక్కియున్నవి. వర్షములు ఆగిపోవుటచే ఆ రంగురంగుల పాములన్నియును బిలములలోనుండి బయటికి వచ్చుచున్నవి. (45) సంధ్యాసమయము ఎఱుపు

రంగును నింపుకొన్నది. అప్పుడు మిక్కిలిశోభలను చిందించెడి చంద్రకిరణముల స్పర్శచేత కలిగిన సంతోషకారణముగా ఆకాశమున తారకలు మిలమిల లాడుచున్నవి. ఆ సంధ్య స్వయముగా అంబరమును వీడుచున్నది. అహో! ఏమాశ్చర్యము! అనురాగవతియైన సంధ్యయనెడి నాయిక తనప్రియుని కరస్పర్శవలన పరవశించినదై, అరమోడ్పుకన్నులతో ఒప్పుచున్నది. ఆ పారవశ్యములో ఆమె స్వయముగనే అంబరములను (వస్త్రమును) త్యజించుచున్నది. (46)

ఉదయించిన చంద్రబింబము అనెడి ఆహ్లాదకరమైన ముఖముగలదియు, మెఱయుచున్న నక్షత్రములనెడు ఉన్మీలితనేత్రములు గలదియు, పండువెన్నెలయనెడి వస్త్రములను ధరించినదియు అగు రాత్రి మనోహరముఖముతో, అరమోడ్పుకనులతో భాసిల్లుచు తెల్లచీరకట్టుకొన్న తరుణివలె విరాజిల్లుచున్నది. (47)

బాగుగా పక్వమునకువచ్చిన వరిగింజలను తిని, ఆనందించుచు వేగముగా సాగిపోవుచున్న చక్కని బెగ్గురు పిట్టలపంక్తి గాలితాకిడికి పైకి ఎగిరిన పూలమాలవలె ఆకాశమున వ్యాపించుచున్నది. (48) గాఢనిద్రలో మునిగియున్న హంసలతో విలసిల్లుచు, కలువలతో విరాజిల్లుచు చూడముచ్చటగానున్న మహాసరస్సులోని నీరు, మేఘములు తొలగి రాత్రివేళ నిండుచంద్రునితో, తారకల తళతళలతో ఆహ్లాదకరముగానున్న అంతరిక్షమువలె భాసిల్లుచున్నది. (49)

చుట్టును వ్యాపించి, తళుకులీనుచున్న హంసలనెడి ఒడ్డాణములతో ఒప్పుచు, చక్కగా వికసించిన పద్మముల మాలికలతో, కలువలహారములతో అలరారుచున్న దిగుడు బావులు మేలైన వస్త్రాభరణములను ధరించిన తరుణీమణుల వలె శోభిల్లుచున్నవి. (50)

పిల్లనగ్రోవి (వేణువు)చే పలికింపబడిన తూర్య, గీత, వాద్యముల నాదములు, ప్రాతఃకాలమునందు వీచుచున్న వాయువులచే అంతటను వ్యాప్తములగుచున్నవి. ప్రభాతవేళ పెఱుగు చిలుకుటవలన కలిగెడి చప్పుళ్లు, దూడలకొఱకై ఆరాటపడుచున్న గోవులఅంబారవములు, కామ పరవశములైయున్న వృషభములఅంకెలు ఒకదానికొకటి మించి ప్రవర్తిల్లుచున్నవి. (51) నదీతీరములయందు క్రొత్తగా మొలచి, బాగుగా పెఱిగిన తెల్లుగడ్డి పిల్లవాయువులకు అటునిటు కదలుచున్నది. అది పూలకాంతులను విరజిమ్ముచు, ఉతికిఆరవేయబడిన స్వచ్ఛములైనతెల్లని పట్టువస్త్రముల శోభలతో విరాజిల్లుచున్నది. (52)

తుమ్మెదలు వనములలో స్వేచ్ఛగా సంచరించుచున్నవి, బాగుగాపూదేనెలను గ్రోలి, సంతోషముతోపరవశించియున్నవి, అవి పద్మములయొక్క, వేగిసపూల యొక్క పుప్పొడుల ప్రభావముచే పసుపు వన్నెలతో ఒప్పుచున్నవి. అవి గాలిలో కలసివచ్చుచున్న పరిమళములను ఆసించుచు ప్రియురాండ్రతో గూడి ఆ వాయువులను అనుసరించుచున్నవి. (53) శరత్కాలము యొక్క రాకతో జలములు నిర్మలములైనవి. కలువలు చక్కగా వికసించినవి. క్రౌంచపక్షులు మధురముగా కూయుచున్నవి. చంద్రుడు పండువెన్నెలలను ప్రసరింపజేయు చున్నాడు. ఇవి అన్నియును శరత్కాలవైభవమును చాటుచున్నవి. (54) ప్రాతఃకాలమున ఒడ్డునకు చేరిన చేపలనెడు వడ్డాణములతో ఒప్పుచున్న నదీవధువుల (నదులనెడి స్త్రీలయొక్క) మందగమనములు, రాత్రివేళపతులతో హాయిగా సుఖించి, అలసిపోయి ఉదయమున లేచి వచ్చుచున్న స్త్రీల మందగతులవలె ఒప్పుచున్నవి. (55)

చక్రవాకపక్షులతో ఒప్పుచు, నాచుతీగలతో విలసిల్లుచు, తెల్లుగడ్డియనెడి పట్టువస్త్రములచే ఆవృతములైన నదులముఖములు, పత్రరేఖలతో (చెక్కిళ్లపై అలంకరించుకొనెడి చిత్రములతో) గూడి, గోరోచనమును అలుముకొని, మేలి ముసుగులను కప్పుకొనిన వనితలముఖములవలె అలరారుచున్నవి. (56) ఈ శరత్కాలమున వనములు అన్నియును చక్కగా వికసించిన గోరంటమొక్కలతోడను, వేగిసచెట్లతోడను చిత్రవిచిత్రములుగా విలసిల్లుచున్నవి. తుమ్మెదలు సంతోషముతో ఝంకారములు చేయుచున్నవి. ఇట్టి వనములయందు మన్మథుడు తన ధనుస్సునందు తీవ్రములైన పుష్పబాణములను సంధించి, విరహములోనున్న జంటలపై దాడిచేయుచు ప్రచండవేగముతో సంచరించుచున్నాడు. (57)

మేఘములు పుష్కలములైన వానలతో లోకమునకు సంతోషమును గూర్చినవి, నదులను, తటాకములను జలములతో నింపినవి. అనువుగా వర్షించి భూమిని పాడిపంటలతో వర్ధిల్లజేసినవి. పిమ్మట అవి ఆకాశమును వీడి వెళ్లిపోయినవి. (58) లక్ష్మణా! జలాశయములు నిర్మలమైన నీటితో నిండి ప్రసన్నముగా ఉన్నవి. వాటితీరములయందలి క్రౌంచపక్షులు మధురధ్వనులను గావించుచున్నవి. అవి చక్రవాకముల గుంపులతో చూడముచ్చటగా ఉన్నవి. కొండచఱియలు పుష్పించిన వేగిసవృక్షములతో, ఏడాకుల పాన్నచెట్లతో, ఎఱ్ఱకాంచనవృక్షములతో, నల్లని మంకెనచెట్లతో అలరారుచు కనువిందుగావించుచున్నవి. (59-60) నాయనా! సామిత్రీ చూడుము. నదులయొక్క ఇసుకతిన్నెలపై అంతటను హంసలు, బెగ్గురుపక్షులు చక్రవాకములు, క్రౌంచపక్షులు సంచరించుచున్నవి. (61)

ఓ రాజకుమారా! పరస్పరము బద్ధవైరములుగల రాజులు ఒకరిని మఱియొకరు జయింపగోరినవారై, జైత్రయాత్రలకు

బయలుదేఱు సమయము ఆసన్నమైనది. రాజులయొక్క జైత్రయాత్రలలో ఇది మొదటిది. కాని సుగ్రీవుడుమాత్రము ఇంతవఱకును మనకడకు రానేలేదు. కనీసము అతడు అట్టి ప్రయత్నమునకు దిగినట్లు గూడ నాకు అనిపించుటలేదు. (62-63)

ఓ సౌమ్యుడా! ఇంతవఱకును సీతాదేవిజాడయే తెలియకున్నది. ఆమె యెడబాటుకారణముగా నేను శోకమునకులోనై మిగుల పరితపించుచున్నాను. ఈస్థితిలోనున్న నాకు ఈ నాల్గుమాసములును నూఱు సంవత్సరములుగా (నాలుగు యుగములుగా) తోచుచున్నవి. ఆడుచక్రవాకము తన భర్తనువలె జానకి నన్ను అనుసరించినది. అందునా ఆమె నాతో ఒక ఉద్యానవనమునకు వచ్చినట్లుగా ఘోరమైన ఈ దండకారణ్యములకు ఏతెంచినది. (64-65)

తమ్ముడా! లక్ష్మణా! నేను రాజ్యాధికారమునకు దూరమై వనములకు ఏతెంచితిని. నా ప్రేమపెన్నిధియైన సీతాదేవిని ఎడబాసి, దుఃఖార్తుడనైతిని. ఇట్టి నాపై వానరరాజైన సుగ్రీవుడు దయ చూపుటలేదు. (66) "ఓ పరంతపా! ఈ శ్రీరాముడు అండదండలు లేనివాడు, రాజ్యమును కోల్పోయినవాడు, రావణునిచే వంచితుడు, ఇంటికి దూరముగా ఉన్నవాడు భార్య యెడబాటుచే దుఃఖించుచున్నాడు, దైన్యముతో నన్ను శరణుజొచ్చినాడు." అని తలంచుచు వానరేంద్రుడు, దురాత్ముడు ఐన సుగ్రీవుడు నన్ను చులకన చేయుచున్నాడు. (67-68) పరస్పరము సహాయపడుటకు సుగ్రీవుడు నాతో ప్రతిజ్ఞాపూర్వకముగా ఒప్పందము చేసికొనియున్నాడు. సీతాదేవిని అన్వేషించుటకు సమయమును నిర్దేశించి యున్నాడు, నా సహాయముతో అతని పని నెఱవేఱినది. ఇప్పుడు ఆ దుర్మతి తన ప్రతిజ్ఞనే విస్మరించినాడు. కనుక ఓ లక్ష్మణా! నీవు వెంటనే కిష్కింధకు వెళ్లుము. మూర్ఖుడై ఇంద్రియసుఖములలో మునిగియున్న వానరరాజగు సుగ్రీవునితో నామాటగా ఇట్లు చెప్పుము. (69-70)

"ఇదివఱలో ఉపకారము చేసి, ప్రత్యుపకారమును ఆసించి, తన కడకు వచ్చినప్పుడు, మీకు తప్పక సహాయము చేయుదును' అని వారికి ప్రతిజ్ఞా పూర్వకముగా ఆశకల్పించి, ఆ ఆశను వమ్ముచేసిన వాడు ఈ లోకములో అధముడు. (71)

తాను ఇచ్చినమాట శుభముగాని, అశుభముగాని దానికి కట్టుబడియుండువాడే నిజమైన వీరుడు, ఉత్తమ పురుషుడు.

మిత్రులసహాయముతో తమ పనులను పూర్తి చేసికొని, పిదప వారికి సహాయపడని వారు కృతఘ్నులు. అట్టివారు చనిపోయిన పిమ్మట వారి కళేబరములను పచ్చిమాంసములను తినెడి క్రూరమృగములుగూడ ముట్టవు." అని- (72-73)

లక్ష్మణా! నా వింటికొమ్ములు బంగారముతో నిర్మింపబడినవి. అవి మెఱుపుతీగలవలె మిఱుమిట్లు గొలుపుచుండును. రణరంగమున అట్టి నాధనుస్సును ఎక్కుపెట్టి బాణమును ప్రయోగించుటను నిజముగా అతడు చూడదలచుకొన్నట్లున్నది. (నా బాణపుదెబ్బను రుచి చూడదలచుకొన్నట్లున్నది.) (74)

యుద్ధభూమియందు క్రుద్ధుడనై నేను విజృంభించినప్పుడు వజ్రాయుధధ్వనివలె భయంకరమైన నా ధనుష్టంకారమును అతడు మఱల వినదలచుకొన్నాడోయేమో? (75)

రాకుమారా! వీరా! నీవు నాకు తిరుగులేని సహాయకుడవు (కుడిభుజము వంటివాడవు) నా పరాక్రమ ప్రభావమును అతడు పూర్తిగా ఎఱుగును (నా పరాక్రమము దెబ్బకు తాళ వృక్షములు కూలిపోవుట, వాలి నేలగూలుట మొదలగునవి అతనికి తెలియును. ఇట్లెఱింగియున్నప్పటికిని "మాట తప్పినచో శ్రీరామునిచేతిలో వాలికి పట్టిన దుర్గతి నాకును తప్పదు'- అను భయము (చింత) సుగ్రీవునకు లేకుండుట ఆశ్చర్యకరము. (76) శత్రుపురంజయా! వాలిని వధించుట, సీతాదేవిని అన్వేషించుట అను రెండు ప్రయోజనములను సాధించుట కొఱకే మనకును సుగ్రీవునకు ప్రతిజ్ఞాపూర్వముగా మైత్రియేర్పడినది. వాలివధ పూర్తియైనది. సుగ్రీవునకు రాజ్యాధికారము ప్రాప్తించుట మొదలగు ప్రయోజనములును కలిగినవి. అతని అవసరములన్నియును తీరినవి. కనుక ఆ వానరేంద్రుడు తాను చేసిన ప్రమాణమును విస్మరించి, సీతాన్వేషణకొఱకు ప్రయత్నించుట లేదు. (77) వర్షాకాలము ముగిసిన వెంటనే సీతాన్వేషణకై యత్నించుటకు అతడు ప్రతిజ్ఞ చేసియున్నాడు. కాని అతడు సుఖభోగములలో మునిగి ఈ నాలుగుమాసములు గడచిపోయిన విషయమునే తెలియలేకున్నాడు. సుగ్రీవుడు మంత్రులతో, బంధువులతో గూడి మత్తుపదార్థములను సేవించుచు, వినోదములలో మునిగియున్నాడు. శోకములో మునిగి, దైన్యముతోనున్న మనపై అతడు ఆసక్తి చూపుటలేదు. (78-79)

మహాబలశాలివైన లక్ష్మణా! వెంటనే నీవు సుగ్రీవుని కడకు వెళ్లుము. కృద్ధుడనైనేను చెప్పుచున్న ఈ మాటలను అతనితో నుడువుము- (80)

'సుగ్రీవా! మీ అన్న మృతుడై వెళ్లిన మార్గము ఇంకను మూయబడలేదు- నీవు ఇచ్చినమాటకు కట్టుపడియుండుము. వాలి వెళ్లినత్రోవను అనుసరింపకుము. సమర భూమియందు నాబాణప్రహారమునకు వాలి ఒక్కడు మాత్రమే హతుడైనాడు. చేసిన ప్రతిజ్ఞను పాటింపనిచో నీవు సపరివారముగా మృత్యులోకమునకు ఏగుదువు.'(81-82)పురుషశ్రేష్ఠా!లక్ష్మణా! మనమున్న ఈ పరిస్థితులకు అనుగుణముగా మన కార్యము సిద్ధించునట్లు చూడుము. దానికి తగినట్లుగా సుగ్రీవునితో ఇట్లు నుడువుము. త్వరపడుము, కాలముగడచి పోవుచున్నది.(83)

'ఓ వానరేశ్వరా! ధర్మము శాశ్వతమైనది. దానిని దృష్టిలో ఉంచుకొని నాకు చేసిన వాగ్దానమును నిజము చేయుము. అట్లు చేయనిచో నేను ప్రయోగించిన బాణములకు హతుడవై మృత్యులోకమున నీవు మీఅన్నను చూడవలసివచ్చును.'(84)

మనువంశజుడైన లక్ష్మణుడు తనఅన్న మిక్కిలి క్రుద్ధుడయ్యెను దీనముగా మాట్లాడుటను జూచి, సుగ్రీవుని విషయమున మండిపడుచు, అతనిని శిక్షించుటకు సిద్ధమాయెను. (85)

* * *

31. ముప్పదియొకటవసర్గము

శ్రీరాముని సూచనమేరకు లక్ష్మణుడు కిష్కింధకు చేరుట - తన రాకను గూర్చి తెల్పుటకై అంగదుని సుగ్రీవుని కడకు పంపుట - సుగ్రీవునకు జాగృతిని కలిగించుటలో అంగదుని ప్రయత్నము ఫలింపకుండుట - ప్లక్షుడు, ప్రభావుడు అనుముఖ్య సచివులు సుగ్రీవుని మేలుకొలిపి, లక్ష్మణస్వామి రాకను దెలిపి, కర్తవ్యమును వివరించుట

మహారాజకుమారుడైన శ్రీరాముడు ఆ సమయమున సీతాదేవి ఎడబాటువలన శోకమున మునిగి దీనుడై యుండెను. ఐనను మిక్కిలి శక్తిసంపన్నుడైన ఆ ప్రభువు సుగ్రీవునియెడల మిక్కిలి క్రుద్ధుడై యుండెను. అప్పుడు లక్ష్మణుడు తన అన్నతో ఇట్లు నుడివెను. (1)

"అన్నా! సుఖదుఃఖములలో పాలుపంచుకొనుట మిత్రుల లక్షణము. కాని వానరుడైన సుగ్రీవుడు మనకు మిత్రుడయ్యును అట్లు ప్రవర్తించుటలేదు. 'వాలి వధింపబడుట, రాజ్యలాభము కలుగుట, భార్య చేరువయగుట మొదలగు ప్రయోజనములు మనవలన కలిగినవి' అను విషయమును అతడు మఱచినాడు. అందువలన అతనిధ్యాస మనపైపే మఱలుటలేదు. కనుక ఇంక వానరరాజ్యవైభవములను అనుభవింపజాలడు. (2)

ఓ వీరా! సుగ్రీవుడు మతిభ్రమించి, తుచ్ఛమైన ఇంద్రియసుఖములలో పడియున్నాడు. నిజముగా అతడు బుద్ధిలేనివాడు, కావున అతనికి నీవు చేసిన మహోపకారమునకు ప్రత్యుపకారము చేయవలసిన మాటనే మఱచినాడు. అతడు గుణహీనుడు. కనుక అట్టి వానికి రాజ్యమును ఇయ్యగూడదు. కాబట్టి ఆ వానరుడు తనఅన్నవలె మృత్యుమార్గమును అనుసరింపక తప్పదు. ఇప్పుడు నాలో పెల్లుబుకుచున్న ఈ కోపావేశమును ఆపుకొనలేకున్నాను. మాట తప్పిన సుగ్రీవుని నేడే హతమార్చెదను. అంతట అంగదుడురాజై, ప్రముఖులైన వానరులతోగూడి సీతాదేవికొఱకై అన్వేషింపగలడు." (3-4)

శ్రీరాముడు శత్రువీరులను తుదముట్టించుటలో సర్వసమర్థుడు, తనను ఆశ్రయించిన వారికి ఏమాత్రమూ హానిగూర్చడు. అట్టి రాముడు పలికిన దైన్యవచనములను విన్నంతమాత్రముననే లక్ష్మణుడు రణావేశపరుడై క్రోధముతో ధనుర్బాణములను చేపట్టి, ఒక్క ఉదుటున లేచెను. అట్టి లక్ష్మణునిచూచి శ్రీరాముడు అతనితో సహేతుకముగా ఇట్లు అనునయవచనములను పలికెను. (5)

"లక్ష్మణా! నీవంటివాడు ఇట్లు పాపమును (మిత్రవధను) ఆచరింపడు. వివేకముతో బాగుగా ఆలోచించి, నిజమైన పాపిని శిక్షించువాడు మాత్రమే వీరుడు, సత్పురుషుడు. సౌమిత్రీ! నీవు సత్ప్రవర్తన గలవాడవు. ఈ విధముగా సుగ్రీవుని చంపుటకై నిశ్చయించుట తగదు. ఇదివరలో అతని యెడ నీకున్న ప్రేమను, మైత్రిని ఆదేవిధముగా కొనసాగింపుము. (6-7)

'సీతాన్వేషణకై యత్నింపవలసిన సమయము మించిపోయినది' అని సుగ్రీవునితో కటువచనములతో గాక మృదువుగా పలుకుము." (8)

పురుషశ్రేష్ఠుడు, శత్రువులను హతమార్చగల వీరుడుఐన లక్ష్మణుడు తన అన్న ఆజ్ఞాపించిన రీతిగా కిష్కింధాపురమున ప్రవేశించెను. (9) అంతట నిర్మలమైన మనస్సుగలవాడు, ప్రాజ్ఞుడు, అన్నకు ప్రియమును గూర్చుచు, ఆయన హితము కొఱకే ఎల్లప్పుడును పాటుపడుచుండువాడు ఐన లక్ష్మణుడు సుగ్రీవుని చంపెడి ఆలోచనను మార్చుకొని అతని భవనమును చేరెను. (10)

ప్రళయకాలయమునివలె భయంకరుడైన లక్ష్మణుడు, గిరిశిఖరమును బోలిన ఇంద్రధనుస్సువంటి చాపమును గ్రహించి, మందరపర్వతమువలె ఒప్పుచుండెను. (11) లక్ష్మణుడు తన అన్నయొక్క ఆదేశమును పూర్తిగా (తు.చ.తప్పక) పాటించువాడు, బుద్ధియందు బృహస్పతితో సమానుడు. అట్టి ఆ సౌమిత్రి తాను సుగ్రీవునితో చెప్పవలసిన విషయములను, వాటికి ఆ వానరప్రభువు ఇచ్చెడి ప్రత్యుత్తరములను, పిమ్మట తాను అతనికి చేయవలసిన సూచనలను బాగుగా ఆలోచించుకొని బయలుదేఱెను. సీతాన్వేషణవిషయమున సుగ్రీవుడు అశ్రద్ధ చూపుటవలన శ్రీరామునిలో శోకక్రోధములు పెల్లుబుకుటను చూచి, లక్ష్మణునిలో కోపాగ్ని ప్రజ్వరిల్లెను. అంతట సుగ్రీవునిపైగల అసంతృప్తితో అతడు పెనుగాలివలె విజృంభించుచు వెళ్లెను. (12-13)

లక్ష్మణుడు అమితవేగముతో వెళ్లుచుండుటచే ఆ ధాటికి వివిధములగు మద్దిచెట్లు, తాటిచెట్లు నేలకు ఒఱిగిపోవుచుండెను. త్రోవలో ఉన్న ఇతరవృక్షములను, కొండశిఖరములను అతడు పెకలించి, విసరివేయుచుండెను. కార్య - అవసరమును బట్టి

పెద్దపెద్ద అంగలు వేయుచు అతడు మహాగజమువలె సాగిపోవుచుండుటచే అతనిపాదముల క్రింద పడిన బండలన్నియును ముక్కలు ముక్కలు అగుచుండెను.(14-15)

ఇక్ష్వాకువంశజుడైన లక్ష్మణుడు సుగ్రీవుని రాజధానియైన కిష్కింధానగరమును చూచెను. దట్టమైన కొండలమధ్య విలసిల్లుచున్న ఆ నగరముచుట్టును చేరియున్న సైన్యములు దానిని రక్షించుచుండెను. అందువలన అది ఇతరులు ప్రవేశించుటకు అసాధ్యముగా ఉండెను. (16)

సుగ్రీవునిపైగల రోషముతో లక్ష్మణుని పెదవులు వణకుచుండెను. అప్పుడు అతడు కిష్కింధ వెలుపల సంచరించుచున్న వానరయోధుల గుంపులను చూచెను. (17)

నగరము వెలుపలనున్న వానరులును, కొండలమధ్య మదపుటేనుగులవలె బలశాలులైన వానరులును పురుషశ్రేష్ఠుడైన లక్ష్మణునిజూచి, వందలకొలదిగానున్న పర్వతశిఖరముల మీదికి చేరిరి, ఏపుగా పెఱిగిన మహావృక్షములకు ఎగబ్రాకిరి. (18) ఆయుధములు గలిగియున్న ఆ వానరులను జూచిన పిమ్మట మంటలలో పెక్కుకట్టెలను వేసినప్పుడు విజృంభించిన అగ్నివలె లక్ష్మణుని కోపము రెట్టింపాయెను.(19)

యుగాంతమున చెలరేగిన ప్రళయకాలమృత్యువువలె క్రుద్ధుడైయున్న ఆ లక్ష్మణునిగాంచి, వందలకొలదిగా నున్న వానరులందఱును భయముతో వణకిపోవుచు నలుదిక్కులకు పాఱిపోయిరి. (20) పిమ్మట కొందఱు వానరప్రముఖులు సుగ్రీవుని భవనమున ప్రవేశించి, క్రుద్ధుడై వచ్చుచున్న లక్ష్మణస్వామిని గూర్చి నివేదించిరి. ఆ సమయమున కామాసక్తుడైన సుగ్రీవుడు తారతో గూడి వినోదించుచుండెను. అందువలన అతడు వానరప్రముఖుల వచనములను ఆలకింపలేదు. అప్పుడు కొండలవలె, ఏనుగులరీతి, మేఘములతో సమానముగా మహాదేహములు గలిగియున్న ఆ వానరులు మంత్రుల ఆదేశమును విని, మిక్కిలి సంతసించినవారై, నగరము వెలుపలికి చేరిరి. (21-23)

గోళ్లు, దంతములే ఆయుధములుగాగల ఆ వానరులు భయంకరమైన ఆకారములతో వికృతముగా కనబడుచుండిరి. వారిముఖములు విచిత్రములుగా ఉండెను. వారందఱును పెద్దపులులవలె దర్పముగలవారు. వారిలో కొందఱు పదియేనుగుల బలమును, మఱికొందఱు వందయేనుగుల బలమును, ఇంకను కొందఱు వేయి యేనుగుల బలమును గలిగియుండిరి. మహాబలశాలులైన ఆ కపులు చెట్లను చేతబట్టుకొని, అందు అంతటను వ్యాపించియుండిరి. వానరులచే రక్షింపబడుచు శత్రువులకు దుర్భేద్యముగా ఉన్న కిష్కింధను కుపితుడైన లక్ష్మణుడు గాంచెను. (24-26)

అంతట మహాశక్తిశాలులైన వానరులందఱును ప్రాకారము నుండి పరిఖ (అగడ్త) నుండి వెలుపలికి వచ్చి, లక్ష్మణునకు కనబడునట్లు నిలబడిరి. (27) ప్రజ్ఞాశాలియైన ఆ లక్ష్మణవీరుడు తన అన్నయొక్క ఆర్తిని, సుగ్రీవుని ఏమఱుపాటును మనస్సునకు తెచ్చుకొని ఇంకనూ కుపితుడయ్యెను. అంతట ఆ నరశ్రేష్ఠుని కన్నులు ఎఱ్ఱబాఱెను. అతడు దీర్ఘముగా వేడినిట్టూర్పులు వదలుచు పొగతోగూడిన అగ్నివలె ఒప్పారెను. అంతేగాదు అతడు ఐదు తలల సర్పమువలె భయంకరముగా ఉండెను. మెఱయుచున్న బాణాగ్రములే ఆసర్పముయొక్క కదలుచున్ననాలుకలు, ధనుస్సే దానిపడగ, ఆయన యొక్క తేజస్సే ఆసర్పముయొక్క విషము. (28-30)

ప్రళయకాలాగ్నివలె జ్వలించుచున్నవాడును, ఆదిశేషునివలె బుసలుకొట్టుచున్నవాడును ఐన లక్ష్మణుని సమీపించి, అంగదుడు భయముతో వణకిపోవుచు మిక్కిలి విషాదమునకు లోనయ్యెను. (31) లక్ష్మణుని కన్నులు రోషముతో ఎఱుపెక్కియుండెను. మహావీరుడుగా వాసికెక్కిన ఆ సౌమిత్రి అంగదుని ఇట్లు ఆదేశించెను. "నాయనా! అంగదా! సుగ్రీవునకు నారాకను గూర్చి ఇట్లు తెలుపుము. 'శ్రీరాముని తమ్ముడు, శత్రుదమనుడు ఐన లక్ష్మణుడు నీకడకు వచ్చియున్నాడు. తన అన్నయొక్క దుఃఖమునకు పరితపించుచు అతడు ద్వారముకడ నిలిచియున్నాడు. అతని మాటలను పాటింపదలచినచో తగినరీతిగా ప్రవర్తింపుము. (నీవు ఆయన కడకు వచ్చెదవా? లేక ఆయననే నీయొద్దకు తీసికొనిరావలెనా? తెలుపుము-) "నాయనా! అంగదా! ఈ మాత్రము పలికి, వెంటనే తిరిగిరమ్ము." (32-34)

లక్ష్మణునిమాటలను విని, అంగదుడు మిగుల బాధపడెను. పిమ్మట సౌమిత్రిరాకను తెలుపుటకై అతడు తనపినతండ్రికడకు వెళ్లెను. ఆ వాలికుమారుడు లక్ష్మణుని వచనములకు మిగుల దిగులు పడెను, అతనిముఖము వాడిపోయెను. వెంటనే బలశాలియు, యువరాజు ఐన అంగదుడు సుగ్రీవుని పాదములపైబడి ఆయనకు ప్రణమిల్లెను. (35-36)

మహాతేజస్వియైన అంగదుడు తనపినతండ్రికి నమస్కరించిన పిమ్మట తన తల్లియగు తార చరణములకు మ్రొక్కరిల్లెను. పినతల్లి రుమకు ప్రణమిల్లెను. అనంతరము లక్ష్మణస్వామిరాకనుగూర్చి వారికి నివేదించెను. (37) అప్పుడు కామపరవశుడైన సుగ్రీవుడు మితిమీఱి మధువును గ్రోలుటచే మత్తులో మునిగియుండెను. అతడు ఆ మత్తులోనుండి ఎంతకును తేఱుకొనలేదు. (38) అంతట క్రుద్ధుడైయున్న లక్ష్మణుని జూచి, భయముతో వానరులు దిక్కుతోచనివారై, ఆయనను ప్రసన్నుని జేసికొనుటకై కిలకిలారావములు కావించిరి. మహాప్రవాహమువలె గంభీరుడై యున్న లక్ష్మణుని జూచి, ఆ వానరులు ఆయన సమీపమునకు చేరి

సింహనాదమొనర్చిరి. అది పిడుగుపాటువలె భీకరముగా నుండెను. ఆ మహాధ్వనికి వానరప్రభువు మేల్కొనెను. మత్తుచే మైమఱచి పడియున్న అతని కనులు ఎఱ్ఱబాఱియుండెను. అతనిమెడలోని మాలలు, ఆభరణములు చెదరియుండెను. (39-41)

అంగదుని ఆహ్వానముపై ప్లక్షుడు, ప్రభావుడు అను ఇరువురు మంత్రులు అతని వెంటవచ్చిరి. వారు వానరప్రభువునకు ముఖ్యులు, దూరదృష్టిగలవారు, వారు ధర్మార్థరహస్యములను విశదపఱచుటకై వచ్చిన లక్ష్మణుని ప్రశంసించిరి. (42-43)

అంతట దేవతలకు ప్రభువైన ఇంద్రునివలె ఆసీనుడైయున్న సుగ్రీవుని సమీపమునకుచేరి, ఆ ఇద్దఱు మంత్రులు సవినయముగా విస్పష్టములైన వచనములతో ఆ ప్రభువును సంతోషపఱచి ఇట్లు పలికిరి. (44) "రాజా! సోదరులైన రామలక్ష్మణులు మహాత్ములు, సత్యసంధులు, మనకు ఆప్తమిత్రులు, వారు మహారాజకుమారులు, రాజ్యపాలనమునకు అర్హులు, మీకు రాజ్యమును ప్రసాదించినవారు. ఆ అన్నదమ్ములలో ఒకడైన లక్ష్మణస్వామి ధనుర్ధారియై ద్వారముకడ నిలిచియున్నాడు. వానరులు అందఱును ఆయనకు భయపడి గడగడలాడుచు గగ్గోలుపెట్టుచున్నారు. ఇదిగో! రాఘవునకు ప్రియసోదరుడైన లక్ష్మణుడు ఆ రాముని ఆదేశమును అనుసరించి ఆయన సందేశమును గొనివచ్చినవాడు. అడ్డగించినవారిఅంతుచూడగల సమర్థుడు. రాజా! తారయొక్క గారాలపట్టియైన ఈ అంగదుడు ఆ లక్ష్మణుడు పంపగా నీకడకు వచ్చినవాడు. (45-48)

ఓ వానరేంద్రా! పరాక్రమశాలియైన లక్ష్మణుడు కోపముతో కన్నులెఱ్ఱజేయుచు తనచూపులతో వానరులను దహించివేయుచున్నాడాయనునట్లు ద్వారముకడ నిల్చియున్నాడు. మహారాజా! నీవు వెంటనే నీకుమారుడైన అంగదునితో, బంధువులతో, అనుచరులతో ఆయన సమీపమునకు వెళ్లి శిరసా ప్రణమిల్లుము. ఆయన రోషమును చల్లార్చుము. ఓ రాజా! ధర్మాత్ముడైన శ్రీరామునిఆదేశమును శ్రద్ధాదరములతో ఆచరింపుము. సత్యసంధుడవు కమ్ము, చేసిన ప్రతిజ్ఞకు కట్టుబడియుండుము." (49-51)

* * *

32. ముప్పదిరెండవసర్గము

లక్ష్మణుడు కుపితుడైనందులకు సుగ్రీవుడు ఆందోళనపడుట - శ్రీరాముడు సుగ్రీవునకు చేసిన మహోపకారమును గుర్తు చేయుచు, కృతజ్ఞతతో ఆ రఘువరునకు ప్రత్యుపకారము చేయుమని హనుమంతుడు ఆ వానరరాజునకు హితవుపల్కుట

లక్ష్మణుడు కుపితుడైయున్నట్లు మంత్రులసమక్షమున అంగదుడు చెప్పగా విని, సుగ్రీవుడు భయముతో ఆసనమునుండి దిగ్గున లేచెను. సుగ్రీవుడు కర్తవ్యమును బాగుగా ఆలోచింపగలవాడు. కనుక అతడు శ్రీరాముని ఔన్నత్యమును, తన అల్పత్వమును గ్రహించెను. మంత్రాంగమును బాగుగా ఎఱిగి, దానిని చక్కగా నడుపుటలో సమర్థులైన మంత్రులతో అతడు ఇట్లు నుడివెను. (1-2)

"నేను శ్రీరాముని తమ్ముడైన లక్ష్మణస్వామినిగూర్చి ఎప్పుడును పరుషముగా మాట్లాడియుండలేదు. ఆయనకు కించిత్తైనను అపకారమును చేసియెఱుగను. ఇప్పుడు ఆ మహాత్ముడు నాపైక్రుద్ధుడగుటకు కారణమేమి? కుటిలాత్ములు, నా శత్రువులు, నాలో దోషములను వెదకెడివారు లేనిపోనివి కల్పించి, లక్ష్మణునితో చెప్పియుండవచ్చును. (3-4)

మంత్రులారా! మీ బుద్ధిబలమునేరకు యుక్తియుక్తముగా ఆలోచించి, లక్ష్మణునిమనస్సులోని ఆంతర్యమును గుర్తింపుడు. అప్పుడు అతని కోపకారణము వాస్తవముగా తెలియగలదు. (5) నాకు రామునివలనగాని, లక్ష్మణునివలన గాని ఎట్టి భయమూ లేదుగదా? కాని మిత్రుని అకారణకోపము నాలో ఆందోళనను కలిగించుచున్నది. మిత్రుని సంపాదించుకొనుట సులభమే. కాని ఆమైత్రిని నిలుపుకొనుట మాత్రము చాల కష్టము. ఏలనన చిత్తములు చంచలములు. కావున ఏ చిన్నసంఘటన వలననైనను ఆమైత్రి దెబ్బతినవచ్చును.(6-7)

మహాత్ముడైన శ్రీరాముడు నాకు మహోపకారము చేసియున్నాడు. (ఆ ప్రభువు వాలిని వధించి, నన్ను కిష్కింధకు రాజును గావించినాడు. ఆయనవలననే నా భార్య నాకు దక్కినది, అద్భుతమైన సుఖములు అమరినవి.) అట్టి సత్పురుషునకు ఏ చిన్న ప్రత్యుపకారమునూ చేయలేకపోవుచున్నాను. అందువలననే ఆ స్వామియనిన భయమగుచున్నది." (8)

సుగ్రీవుడు ఇట్లు పలికిన పిమ్మట వానరులలో ప్రముఖుడైన హనుమంతుడు మంత్రులందఱు వినుచుండగా సుగ్రీవుని ముందు తన ఆలోచనలను ఇట్లు ప్రకటించెను. (9)

"ఓ వానరరాజా! ఆ రామచంద్రప్రభువు చెలిమితో నీకొనర్చిన గొప్ప ఉపకారము ఎంతయుమేలైనది. ఎన్నడునూ మఱచిపోరానిది. అది ఇప్పుడు నీ మనసులో మెదలుచుండుట

ఏవిధముగనూ ఆశ్చర్యకరము గాదు. (10) మహావీరుడైన శ్రీరాముడు లోకాపవాదము వచ్చునేమోయని భయపడక[1] నీకు ప్రీతినిగూర్చుటకై ఇంద్రునియంతటి పరాక్రమశాలియైన వాలిని హతమార్చెను. అన్ని విధములుగా నీ మీదగల ప్రేమకారణముగనే నీ మేలుగోరియే శ్రీరాముడు కుపితుడై యున్నాడు. ఇందు ఏమాత్రమూ సంశయము లేదు. అందువలననే శుభలక్షణసంపన్నుడైన తమ్ముడగు లక్ష్మణుని నీయొద్దకు పంపినాడు. (11-12) బాగుగా వికసించిన పొన్నపూలతో, ఏడాకులఅరటి చెట్లతో కలకలలాడుచు ఆహ్లాదకరమైన శరత్కాలము రానేవచ్చినది. సమయజ్ఞులలో నీవు శ్రేష్ఠుడవేయైనను సుఖలోలుడవై కాలాతీతవిషయమును గుర్తించుటలేదు. (13)

మేఘములన్నియును తొలగిపోవుటచే ఆకాశము ఆహ్లాదకరముగా ఉన్నది. అందు గ్రహములు, నక్షత్రములు మిలమిలలాడుచున్నవి. నదులు, సరస్సులు నిర్మలమైన జలములతో ఇంపుగొల్పుచున్నవి. దిక్కులన్నియును ప్రసన్నముగా ఉన్నవి. (14) ఓ వానరరాజా! సీతాన్వేషణమునకు ప్రయత్నింపవలసిన సమయము ఆసన్నమైనది. నీవు సుఖలోలుడవై ఈ విషయమును విస్మరించినట్లు తలంచి, ఈ లక్ష్మణుడు ఇచ్చటికి వచ్చియున్నాడు. (15) మహాత్ముడైన శ్రీరాముని భార్య అపహరణకు గురియైనది. అందువలన అతడు ఆర్తితోనున్నాడు. కావున అతడు ఆవేదనతో లక్ష్మణుని ద్వారా పంపిన వచనములు పరుషములుగానున్నను వాటిని నీవు ఓర్చుకొనవలెను. (బాధలలో ఉన్నవారు కఠినముగా పలికినను వాటిని పట్టించుకొన రాదు.) (16)

ఆ ప్రభువు విషయమున అపరాధము చేసియుంటివి, కనుక నీవు అంజలిఘటించి, (శరణుజొచ్చి) లక్ష్మణుని ప్రసన్నుని చేసికొనుటయే తగిన ఉపాయము. అది తప్ప మఱియొకదారి నాకు కనబడుటలేదు. (17) రాజు నియమించుకొనిన మంత్రులు ఎల్లప్పుడును విధిగా అతని హితమును గోరియే పలుకుచుండవలెను. కనుక నేను నిర్భయముగా నా నిశ్చితాభిప్రాయమును (కఠినసత్యమును) నుడువుచున్నాను. (18) ఆ రామచంద్రప్రభువు నిజముగా క్రుద్ధుడైనచో కోదండమును (ధనుస్సును) చేబూని, దేవతలు, అసురులు, గంధర్వులు మున్నగువారితో గూడిన ఈ సమస్త జగత్తును తనవశములోనుంచుకొనగలడు. (19)

రాజా! ఇదివరలో నీవు ఆ స్వామివలన గొప్ప ఉపకారమును పొందియుంటివి. దానిని పదేపదే గుర్తుచేసికొనుచు ఆయన అనుగ్రహమును పొందవలసియున్నది. అంతేగాని ఆ ప్రభువునకు కోపము తెప్పించుట ఏమాత్రమును తగదు.(20)

ఓ వానరేంద్రా! నీవు, పుత్రుడైన అంగదునితో, బంధుమిత్రులతో గూడి ఆయనకు శిరసా ప్రణమిల్లుము. చేసిన ప్రతిజ్ఞకు కట్టుబడి భార్య తనభర్తకువలె నీవు ఆయనకు విధేయుడవై యుండుము. (21)

ఓ కపీంద్రా! రామలక్ష్మణులశాసనమును మనస్సులోనైనను ఉల్లంఘింపరాదు. ఆ ఇద్దఱును దేవేంద్రునివలె పరాక్రమ సంపన్నులు. ఆ మహాపురుషులబలము నీమనస్సునకు తెలియును". (22)

* * *

33. ముప్పదిమూడవసర్గము

లక్ష్మణుడు కిష్కింధానగర శోభలను, అంగదాదుల భవనములను తిలకించుచు సుగ్రీవుని ప్రాసాదమునకు చేరుట - లక్ష్మణుని దర్శించుటకు భీతిల్లుచు, సుగ్రీవుడు ఆయనను శాంతపఱచుటకై తారను పంపుట - తార యుక్తియుక్తముగా సంభాషించి, ఆ సౌమిత్రిని శాంతపఱచుట, అంతఃపురములోనికి ఆహ్వానించుట

పిమ్మట అంగదుడు శత్రుదమనుడైన లక్ష్మణుని ఆహ్వానించెను. అంతట సౌమిత్రి శ్రీరామునిశాసనమును అనుసరించి, ఘోరముగానున్న కిష్కింధ (గుహ)లో ప్రవేశించెను. (1) ద్వారపాలకులుగా ఉన్న మహాకాయులు, మిక్కిలి బలశాలురు ఐన వానరులు అందఱును లక్ష్మణస్వామిని జూచి, అంజలిఘటించి నిలబడిరి. (2) క్రుద్ధుడై నిట్టూర్పులు విడుచుచున్న దశరథతనయుడగు లక్ష్మణునిజూచి, వారు మిగుల భీతిల్లి, ఆయనకు దూరముగనే ఉండిపోయిరి. (ఆయనతోగూడి లోపలికి వెళ్లలేదు.) (3)

మహాతేజశ్శాలియైన ఆ లక్ష్మణమూర్తి దివ్యమై, రమ్యముగానున్న ఆ మహాగుహను జూచెను. అందలి వనములు వికసించిన పూలతో కలకలలాడుచుండెను. అది రత్నములతో నిర్మింపబడి, అమూల్యములైన వస్తువులతో ఆకర్షణీయముగా ఉండెను. అది సంపన్నులగృహములతో, రాజభవనములతో అలరారు

1) శ్రీరామునకు వాలి ఎట్టి అపకారమును చేయలేదు. అందువలన అతడు ఆ ప్రభువునకు శత్రువు కాడు. అట్టి స్థితిలో ఆ ప్రభువు తనకు శత్రువు కానివానిని చంపుట అన్యాయముగదా! అని లోకము నిందించునేమోయని వెనుకాడక ఆ రఘువీరుడు వాలిని హతమార్చెను.

చుండెను, వీథులన్నియును అమూల్యములగు వస్తువుల అంగళ్లతో విలసిల్లుచుండెను. అన్ని కాలములయందును పుష్పించి, ఫలించెడి వృక్షములతో విరాజిల్లుచుండెను. (4-5)

అందలి వానరులు కామరూపులు, దేవతల, గంధర్వుల అంశలతో పుట్టినవారు, వారు దివ్యములైన హారములను, వస్త్రములను ధరించి దర్శనీయముగా ఉండిరి. (6) ఆ నగరము నందలి రాజవీథులు ఎల్లప్పుడును ఘుమఘుమలాడెడి చందన, అగరు, పద్మముల సువాసనలతోడను, మిరాదేశమునకు చెందిన మధువులతోడను గుబాళించుచుండెను, అందు గిరులనుండి ప్రవహించెడి సెలయేళ్లు స్వచ్ఛముగానుండెను. (7)

అంగదుడు, మైందుడు, ద్వివిదుడు, గవయుడు, గవాక్షుడు, గజుడు, శరభుడు, విద్యున్మాలి, సంపాతి, సూర్యాక్షుడు, హనుమంతుడు, వీరబాహుడు, సుబాహుడు, నళుడు, కుముదుడు, సుషేణుడు, తారుడు, జాంబవంతుడు, దధివక్త్రుడు, నీలుడు, సుపాటలుడు, సునేత్రుడు, మొదలగు మహాత్ములైన కపిప్రముఖులయొక్క భవనములు రాజమార్గము నందు విలసిల్లుచుండెను. దృఢముగానున్న ఆ గృహముల అందచందములను లక్ష్మణుడు దర్శించెను. (8-11)

స్వచ్ఛముగానున్న మేఘములవలె ఒప్పుచు, దివ్యములగు మాలలతో అలంకరింపబడిన ఆ భవనములు ధనధాన్య సంపదలతో, స్త్రీ రత్నములతో శోభిల్లుచున్నవి. (12)

వానరరాజైన సుగ్రీవునిమహాభవనము దేవేంద్రుని ప్రాసాదమువలె, మిక్కిలి రమ్యముగా ఉండెను. దాని చుట్టునుగల ప్రాకారము తెల్లని కాంతులను విరజిమ్ముచుండెను. అది ఇతరులకు అలభ్యమైనది. (13)

ఆ భవనముయొక్క శిఖరములు కైలాసశిఖరములవలె స్వచ్ఛములై తెల్లని కాంతులతో మెఱయుచుండెను. ఆ భవనసమీపమున బాగుగా వికసించిన పుష్పములతో, అందఱికిని ఇష్టమగు ఫలములతోగూడిన వృక్షములు విరాజిల్లుచున్నవి. ఇవి మాత్రమేగాక అచట దివ్య పుష్పఫలములతోగూడి, చల్లనినీడలనిచ్చుచున్న మహావృక్షములును గలవు. వాటిని ఇంద్రుడు ప్రసాదించెను. అవి నల్లని మేఘములవలె రమ్యములై శోభిల్లుచుండెను. ఆ భవన సింహద్వారమును బలిష్ఠులైన వానరులు శస్త్రములను చేబూని రక్షించుచుండిరి. అది మేలిమిబంగారు తోరణములతో, దివ్యములగు మాలలతో అలంకృతమై తళతళలాడుచుండెను. అట్లు రమ్యమైన సుగ్రీవుని గృహమున మిక్కిలి బలశాలియైన లక్ష్మణుడు మేఘములమధ్య సూర్యునివలె ప్రవేశించెను. ఆయనకు ఎవ్వరును అడ్డుచెప్పలేదు. (14-17)

ధర్మాత్ముడైన ఆసౌమిత్రి పెక్కుమంది పరిజనులతో ఒప్పుచున్న ఏడు కక్ష్యలను దాటెను. పిమ్మట అతడు కట్టుదిట్టములతో సురక్షితముగానున్న ఒక పెద్ద అంతఃపురమును చూచెను. ఆ అంతఃపురమునందు అచ్చటచ్చట మిక్కిలి విలువైన ఆస్తరణములు పఱచబడియుండెను. వాటిపై బంగారముతో వెండితో నిర్మింపబడిన తల్పములు, శ్రేష్ఠములైన పెక్కు ఆసనములు అమర్చబడియుండెను. (18-19)

అతడు అందు ప్రవేశించుచునే నిరంతరము కొనసాగుచున్న మధురసంగీతమును వినెను. అది వీణ మొదలగు తంత్రీవాద్యములతోడను. సమతాళగతులతోడను (త్రిశ్రమిశ్ర, చతురస్రాది గతులతోడను.) మిళితమైయుండెను. ఆ భవనమునందు చక్కనిరూపములతో నిండుయౌవనములతో ఆకర్షణీయములైన వివిధాకారములు గల పెక్కుమంది స్త్రీలు ఆయనకు కనబడిరి. వారు ఉత్తమ వంశములకు చెందినవారు, చిత్ర విచిత్రములైన మాలలను ధరించినవారు, పండ్లను, విశిష్టములైన హారములను సమకూర్చుచున్నవారు. మేలైన ఆభరణములను ధరించినవారు. పిమ్మట లక్ష్మణుడు సుగ్రీవుని అనుచరులను గాంచెను. వారు అన్ని విధములుగా సంతృప్తులై యుండిరి, ప్రభుసేవలలో సావధానులైయుండిరి, శ్రేష్ఠములైన వస్త్రములను, ఆభరణములను ధరించి యుండిరి.(20-23)

పిమ్మట ఆ లక్ష్మణస్వామి కాలిఅందెలసవ్వడులను, ఒడ్డాణముల గలగలలను విని, లోపలికి వెళ్లుటకు సంకోచించెను. ఆభరణముల ధ్వనులనుగూడ విని, మిగుల క్రుద్ధుడై, దిక్కులు పిక్కటిల్లునట్లుగా ధనుష్టంకారమును గావించెను. (24-25)

మహాబాహువైన లక్ష్మణుడు ఉన్నతమైన రఘువంశజుల మర్యాదను పాటించుచు కొంచెము వెనుకకు తగ్గెను, శోకమున మునిగియున్న శ్రీరామునికై పరితపించుచు ఆ స్వామి ఒక ఏకాంత (స్త్రీలసవ్వడిలేని) స్థలమున నిలిచెను. (26)

ఆ ధనుష్టంకారమును వినినంతనే వానరరాజైన సుగ్రీవుడు అచటికి లక్ష్మణుడు వచ్చినట్లు గ్రహించి, భయముతో తన ఉన్నతాసనమునుండి ఉలిక్కిపడిలేచెను. (27) 'అంగదుడు ఇంతకు ముందే నాతో చెప్పినరీతిగా సోదరప్రేమగల లక్ష్మణుడు వచ్చియున్నాడనుట నిశ్చయము' అని సుగ్రీవుడు తనలో తాననుకొనెను. (28) అంగదుడు చెప్పినట్లు లక్ష్మణుడు వచ్చిన విషయము ఆ ధనుష్టంకారమువలన సుగ్రీవునకు ధ్రువపడెను. వెంటనే అతనిముఖము వెలవెలబోయెను. (29) వానరప్రభువైన సుగ్రీవుడు భయముతో మానసికముగా మిగుల ఆందోళన పడెను. అనంతరము అతడు కర్తవ్యమును గూర్చి తర్కించుకొని, సుందరియైన తారతో ఇట్లు హితవచనములను పలికెను. (30)

"ఓ సుందరీ! శ్రీరామునితమ్ముడైన లక్ష్మణుడు సహజముగా మృదుస్వభావముగలవాడు, ఇప్పుడు క్రుద్ధుడై ఇచ్చటికి వచ్చినాడు. అందులకు కారణము ఏమైయుండును?

ఉత్తముడాలా! ఆ రాజకుమారునకు అకారణముగా కోపము రాదుగదా? అయితే ఆయనకు కోపము ఎందులకు వచ్చినట్లు? ఆలోచింపుము. (31-32) మనము ఆయన విషయమున ఏ కొంచెముగానైనను అపచారము చేసినట్లు నీకు అనిపించుచున్నదా? అయినచో ఆ దృష్టితో బాగుగా ఆలోచించి వెంటనే తెలుపుము. లేదా! నీవే స్వయముగా అచటికి వెళ్లి, ఆయనతో మాట్లాడుము. నీ మృదువచనములతో ఆయనను ప్రసన్నునిగా జేయుము. ఆయన పవిత్రమైన మనస్సుగలవాడు, కనుక నీ ముందు అతడు కోపపడడు. మహాత్ములు స్త్రీలపట్ల ఏ మాత్రమూ కఠినముగా వ్యవహరింపరు సుమా! (33-35)

కిష్కింధకు విచ్చేసిన ఆ లక్ష్మణుడు శత్రుసంహార దక్షుడు, కమలపత్రములవంటి నేత్రములు గలవాడు. నీ మృదువచనములకు ఆ స్వామి ప్రసన్నుడైన పిమ్మట నేను ఆయనను దర్శింతును." (36)

అంతట సుగ్రీవుని వచనానుసారము ఆ తార లక్ష్మణునికడకు బయలుదేఱెను. తొట్రుపాటుతో ఆమె అడుగులు తడబడుచుండెను. మధువులు గ్రోలుటచే ఆమెకనులు మూతలు పడుచుండెను. ఆమె నడుమునకు ధరించిన ఒడ్డాణముయొక్క బంగారుసూత్రములు వ్రేలాడు చుండెను. శుభలక్షణములతో ఒప్పుచున్న ఆ తార వినమ్రయై ఆ స్వామిసన్నిధికి చేరెను. (37) రాజకుమారుడైన ఆ లక్ష్మణుడు వానరరాజపత్నియైన ఆ తారను చూడగానే గౌరవభావముతో ముఖమును దించుకొనెను. స్త్రీలయెదుట కోపమును ప్రకటించుట ఉచితముగాదని తలంచి ఆ మహాత్ముడు శాంతము వహించెను. (38) ఆ తార మధువును సేవించియుండుటచేతను, ఆ రాజకుమారుని చూపులలో ఆమెకు ప్రసన్నత గోచరించుటచేతను స్త్రీ సహజమైన బిడియమును విడనాడెను. పిమ్మట ఆమె లక్ష్మణుని శాంతపఱచుటకై విశేషార్థములతో గూడిన ప్రేమపూరిత చతురవచనములను పలికెను. (39)

"ఓ మహారాజకుమారా! నీ కోపమునకు కారణమేమి? నీ ఆజ్ఞను పాటింపని వాడెవడు? ఎండిన వృక్షములు గల వనముమీదికి దూసికొనివచ్చుచున్న దావాగ్నిని ఎవడు సమీపించును?" (40) ఊరటగూర్చుపద్ధతిలో ఆమె అధికమైన ప్రేమను ప్రకటించుచు నిస్సంకోచముగా పలికిన మాటలను విని, లక్ష్మణమూర్తి ఆమెతో ఇట్లు నుడివెను. (41)

"ప్రభువుహితమునే గోరెడి ఓ తారా! నీ ప్రభువు సుఖభోగములలో మునిగి, ధర్మార్థములను పాటించుట లేదు- ఈ విషయమును నీవు ఏల గమనించుటలేదు. సుగ్రీవుడు మంత్రులతో, రాజ్యాంగసభ్యులతోగూడి మధుసేవలలోనే పడియున్నాడు. శోకమగ్నులమైన మా సంగతినే మఱచిపోయినాడు. అతడు రాజ్య ప్రయోజనములను గూర్చియు ఆలోచించుటలేదు. (42-43) ఆ వానరరాజు నాలుగు నెలలకాలము (అవధి) ముగిసినంతనే సీతాన్వేషణకు పూనుకొందునని మాట ఇచ్చియున్నాడు. కాని మదమత్తుడై విహరించుచు ఆ అవధి గడచిపోయిన సంగతినే ఎఱుగకున్నాడు. (44) ధర్మార్థములసిద్ధికి ప్రయత్నించువాడు మధుపానలోలుడు కారాదు. మధుపానమువలన ధర్మార్థకామములు దెబ్బతినును. (45)

ఉపకారముచేసిన వానికి ప్రత్యుపకారము చేయకుండుట గొప్ప అధర్మము. (క్షమింపరాని నేరము.) గుణవంతుడైన మిత్రుని పోగొట్టుకొనుటవలన అర్థకామములు రెండును నష్టమగును. (46) తన మిత్రుని అర్థకామములయందు సహాయపడువాడు, ఇచ్చినమాటమీదనిలబడి ధర్మమునకు కట్టుబడియుండువాడు నిజమైన మిత్రుడు. కాని నీ స్వామిలో ఈ రెండు లక్షణములును లోపించినవి. మిత్రుడైన శ్రీరామునకు సీతాన్వేషణయందు తోడ్పడుట లేదు. తాను స్థిరముగా ధర్మమునందు నిలిచియుండుట లేదు. (47)

ఓ తారా! కార్యసాధనమార్గమును ఎఱిగినదానవు. ఇట్టి స్థితిలో మేము ఏమి చేయుట యుక్తమో, మాకొఱకు అతడేమి చేయవలెనో నీవే తెలుపుము." (48)

ఆ తార పూర్తిగా ధర్మార్థసహితములైన లక్ష్మణుని వచనములను విని, తద్ద్వారా ఆయన మధురస్వభావమును గుర్తించెను. పిమ్మట ఆమె శ్రీరామునికార్యమైన సీతాన్వేషణ విషయమున కాలాతీతమైనట్లు భావించి, ఆ సౌమిత్రికి విశ్వాసము కలుగునట్లుగా మఱల ఇట్లు నుడివెను. (49)

"వీరుడవైన ఓ రాజకుమారా! ఇది కోపపడవలసిన సమయము కాదు. పైగా ఆత్మీయుల విషయమున కోపము ఏ మాత్రమూ తగదు. మీ కార్యసాధనవిషయము ఆయన మనస్సున మెదలుచునే యున్నది. ఆయనవలన ఏదైనా పొరపాటు జరిగియున్నచో దానిని నీవు ఓర్చుకొనుము (అందులకు క్షమింపుము) (50)

ఓ రాజపుత్రా! మిక్కిలిపరాక్రమశాలి బలహీనునిపై కోపపడి ప్రయోజనమేమి? పైగా నీవు ప్రయత్నశీలుడవు, శాంతమూర్తివి. అట్టి నీవంటివాడు కోపమునకు ఎట్లు వశమగును? (51)

స్వామీ! వానరవీరులకు ఆత్మీయుడైన శ్రీరామచంద్రప్రభువు యొక్క పరాక్రమమును నేను ఎఱుగుదును. సీతాన్వేషణ కార్యమునకు విలంబము జరిగినదనియు నాకు తెలియును. మీరు మాకు చేసిన మహోపకారమునుగూడ నేను ఎఱుగుదును. ఇప్పుడు వెంటనే సీతాన్వేషణ కార్యమునకు పూనుకొనవలసిన విషయమును గూడ నేను ఎఱుగుదును. ఓ నరవరా! అధిగమింపరాని కామవికారములయొక్క ప్రభావమునుగూడ

నేను ఎఱుగుదును. మఱియు సుగ్రీవుడు సుఖభోగలోలుడై ఉన్నాడనియు నాకు తెలియును. ఆ కారణముగా ముఖ్యకర్తవ్యమైన సీతాన్వేషణ కార్యమునందు ఆయన మనస్సు మఱలకయున్నది. (52-53)

నీవు పూర్తిగా కోపమున మునిగియున్నందున కామప్రభావమును ఎఱుగకయున్నావు. భోగాసక్తుడైనవాడు దేశకాలములను గూర్చిగాని, అర్థధర్మములను గుఱించిగాని ఆలోచింపడు. (54) శత్రువీరులను హతమార్చుటలో సమర్థుడవైన ఓ లక్ష్మణా! సుగ్రీవుడు కామాసక్తుడై సిగ్గువిడిచి, సుఖలోలుడై నా చెంతనే యున్నాడు. ఆ వానరప్రభువు నీకు సోదరుని వంటివాడు. కావున ఇప్పుడు ఆయనను దయతో క్షమింపుము. (55)

స్త్రీజన వ్యామోహాదులకు వశులుగాక, సంతతము ధర్మాచరణమునందును, తపశ్చర్యలయందును నిరతులై యుండెడి మహర్షులుగూడ కామాభిలాషలకు బానిసలగుదురు. ఇక సుగ్రీవుడు సహజముగనే చపలుడైన వానరుడు, పైగా ప్రభువుగూడ, అట్టివాడు సుఖభోగములకు ఎట్లు వశుడు కాకుండును?'' (56) సాటిలేని బలపరాక్రమములుగల లక్ష్మణునితో ఆ తార ఈ విధముగా అర్థవంతములైన మాటలను - పలికిన పిమ్మట మదముచే పరవశింపజేసెడి వచనములను తన ప్రభువు హితమునుగోరి సవిలాసముగా ఇట్లు నుడివెను.(57)

"ఓ నరోత్తమా! సుగ్రీవుడు సుఖములకు దాసుడేయై యున్నను మీ కార్యమును సాధించుటకై (సీతాదేవి జాడ తెలిసికొనుటకై) తగిన ఆజ్ఞలను ఇచ్చియేయున్నాడు. ఆయన ఆదేశములను శిరసావహించి, వివిధములగు పర్వత ప్రాంతములలో నివసించుచున్నవారు, కామరూపులు, మహావీరులు ఐన కోట్లకొలది వానరులు వచ్చియేయున్నారు. (58-59)

ఓ మహాబాహూ! (పరస్త్రీలను చూచుట అనుచితమని భావించి నీవు బయటనే నిలబడియుంటివి. అట్లు చేయుట వలన) నీ సత్ప్రవర్తనను నీవు ఋజువుచేసికొంటివి. సత్పురుషులు గౌరవభావముతో (మాతృభావముతో సోదరీభావముతో) పరస్త్రీలను చూచుట దోషము గాదు. కావున లోపలికి రమ్ము. (60) శత్రుసూదనుడు, మహాబాహువు ఐన లక్ష్మణుడు తారయొక్క అభ్యర్థనపై, ఆమెప్రేరణను అనుసరించి, సుగ్రీవుని అంతఃపురమున ప్రవేశించెను. (61)

పిమ్మట అతడు అమూల్యమైన ఆస్తరణముగల బంగారు సింహాసనముపై సూర్యునివలె వెలుగొందుచున్న సుగ్రీవుని జూచెను. ఆ సుగ్రీవుడు చిత్రములైన దివ్యాభరణములను, అపూర్వములైన మాలలను, వస్త్రములను ధరించియుండెను. దివ్యమైన రూపము గలిగి సుప్రసిద్ధుడైన ఆ వానరప్రభువు అజేయుడైన మహేంద్రునివలె విలసిల్లుచుండెను. ఇంకను అతడు దివ్యములగు ఆభరణములను, వస్త్రములను దాల్చిన తరుణీమణులతో పరివృతుడైయుండెను. అట్టి స్థితిలో ఉన్న అతనిని జూచి, రోషావేశముతో కన్నులెఱ్ఱబాఱినవాడై లక్ష్మణుడు ప్రళయకాల యమునివలె ఒప్పాఱెను. (62-64)

విశాలములైన కనులుగలవాడు, మేలిమిబంగారు వన్నెగలవాడు, వీరుడు ఐన సుగ్రీవుడు ఉన్నతమైన ఆసనముపై చేరి, రుమను గాఢముగా కౌగిలించుకొనియుండెను. అప్పుడు మిక్కిలిక్రుద్ధుడై కన్నులు పెద్దవిగా చేసియున్న లక్ష్మణమూర్తిని ఆ సుగ్రీవుడు చూచెను. (65)

* * *

34. ముప్పదినాల్గవసర్గము

లక్ష్మణస్వామి సుగ్రీవుని మందలించుట

ఎదిరింపశక్యముగానివాడు, నరశ్రేష్ఠుడు ఐన లక్ష్మణుడు క్రుద్ధుడై తనమందిరమున ప్రవేశించినంతనే చూచి సుగ్రీవుడు నిశ్చేష్టుడయ్యెను. (1) మహాతేజస్వియైన ఆ లక్ష్మణుడు శోకమున మునిగియున్న తనఅన్నకొఱకై తపించుచు, క్రుద్ధుడై నిట్టూర్పులు విడచు చుండెను. అట్టి సౌమిత్రిని జూచి, సుగ్రీవుడు కంగారుతో బంగారుసింహాసనమునుండి ఒక్కఉదుటున ఎగిరిపడెను. అప్పుడతడు అలంకృతమైయున్న గొప్ప ఇంద్రధ్వజము ఆకాశమునుండి జాఱిపడినట్లు ఒప్పాఱెను. (2-3) సుగ్రీవుడు అట్లు ఎగిరిపడగానే రుమ మొదలగు స్త్రీలు, ఆకాశమున పూర్ణచంద్రుడు ఉదయింపగనే తారకలవలె, అతనిని అనుసరించి లేచినిలబడిరి. (4)

అలంకృతుడైయున్న సుగ్రీవునియొక్క కన్నులు మత్తుచే ఎఱ్ఱబాఱియుండెను. అతడు దోసిలియొగ్గి తడబడుచున్నవాడై లక్ష్మణుని సమీపించి నిలబడెను. అప్పుడా సౌమిత్రి స్థిరముగా కల్పవృక్షమువలె ఒప్పుచుండెను. (5)

నక్షత్రముల నడుమ చంద్రునివలె స్త్రీలమధ్య రుమతోగూడి యున్న సుగ్రీవునితో క్రుద్ధుడైయున్న లక్ష్మణుడు ఇట్లనెను.(6)

"సుగ్రీవా! ధైర్యశాలియు, ఉత్తమవంశమున జన్మించిన వాడును, మెత్తని స్వభావము (దయ) గలవాడును, ఇంద్రియ నిగ్రహము గలవాడును, సత్యవచనుడును ఐన రాజే లోకమున గౌరవాదరములకు అర్హుడగును. అధర్మపరుడు, ఉపకారము చేసిన మిత్రులకు మాటఇచ్చి తప్పినవాడు ఐన రాజు మిక్కిలి

క్రూరాత్ముడుగా పరిగణింపబడును. (7-8)

అశ్వవిషయమున బొంకినవాడు (గుఱ్ఱమును దానమిత్తునని పలికి మాటతప్పినవాడు) మూఁడు అశ్వములను చంపిన పాపమును మూటగట్టుకొనును, అట్లే గోమాత విషయమున అసత్యమునకు పాల్పడిన వానిని వేయి గోవులను చంపిన పాపము చుట్టుకొనును. ఆవిధముగా తోడిమానవునకు వాగ్దానము చేసి తప్పినవాడు తనను, తన బంధువులను చంపిన వానితో సమానుడు, అతనికి దుర్గతులు తప్పవు. ఇక పురుషోత్తముడైన శ్రీరామచంద్రునకిచ్చిన వాగ్దానమును భంగమొనర్చినవాడు సకలప్రాణులను హతమొనర్చిన మహాపాపాత్మునితో తుల్యుడు. (అతడు రౌరవాది నరకయాతనలను అనుభవింపక తప్పదు.) (9)

ఓ వానర రాజా! మిత్రులవలన ఉపకారమును పొంది, (తన కార్యమును గట్టెక్కించుకొని) తిరిగి వారికి ప్రత్యుపకారము చేయనివాడు కృతఘ్నుడు, అతడు వధార్హుడు. అంతేగాదు, సకలజనులముందును అతడు మృతప్రాయుడు. చేసినమేలును మఱచిన వానిని (కృతఘ్నుని) చూచి బ్రహ్మదేవుడు క్రుద్ధుడై ఈ శ్లోకమును ప్రకటించెను. దీనిని సమస్తలోకములును ఆదరించినవి. దానిని నీవు తెలిసికొనుము. బ్రహ్మహత్యకు పాల్పడిన వానికిని, మద్యపానము చేసినవానికిని, దొంగకును, వ్రతభంగమొనర్చిన వానికిని ప్రాయశ్చిత్తముద్వారా ఆ పాపములనుండి విముక్తి కలుగునని సత్పురుషులు పేర్కొనిరి. కాని కృతఘ్నుని పాపములకు మాత్రము ఏ విధముగను విముక్తి కలుగదని తెల్పిరి. (10-12)

ఓ వానరా! నీవు నీచుడవు, పైగా కృతఘ్నుడవు, మీదు మిక్కిలి అసత్యవాదివి, శ్రీరామునిసహాయముతో ముందుగా నీపనిని నెఱవేర్చుకొంటివి. ఇంతవఱకును దానికి ప్రత్యుపకారమునుగూర్చి తలంపవైతివి. నీకోరిక నెఱవేఱినది (నీ అవసరము తీఱినది) ఆ ప్రభువునకు ప్రత్యుపకారమును చేయవలయునను తలంపుతోవెంటనే సీతాన్వేషణ కార్యమునకు పూనుకొనవలెను గదా! (13-14) ఓ సుగ్రీవా! నీవు తప్పుడు ప్రమాణమును చేసినవాడవు. అందువలననే ఆ ప్రమాణమునకు కట్టుబడక తుచ్ఛమైన భోగములలో పడితివి. నీవు కప్పవలె ధ్వని చేయునట్టి పామువని (వంచకుడవని)[1] శ్రీరాముడు తలంపలేదు. (15) ఓ సుగ్రీవా! నీవు దురాత్ముడవు. మహాపాపివి. ఐనను మహాత్ముడు, సకలసద్గుణసంపన్నుడు, దయార్ద్ర హృదయుడు ఐన శ్రీరాముని అనుగ్రహమువలననే నీకు ఈ వానరరాజ్యము దక్కినది సుమా! (16) శ్రీరాముడు ఎంతటికార్యములనైనను అవలీలగా చేయగలడు. ఆ స్వామిచేసిన మేలును నీవు విస్మరించినచో నేడే ఆ ప్రభువు యొక్క వాడిబాణములకు ఆహుతియై నీ అన్నను దర్శింపగలవు. సుగ్రీవా! వాలివెళ్లిన మార్గము ఇంకను మూయబడలేదు. నీ ప్రతిజ్ఞకు కట్టుబడియుండుము. లేనిచో నీకు నీ అన్న వెళ్లిన దారియే దిక్కు. (17-18)

ఇక్ష్వాకువంశశ్రేష్ఠుడైన శ్రీరామునియొక్క ధనుస్సునుండి ప్రయోగింపబడిన వజ్రసమానములైన బాణములతీవ్రతను ఇంతవఱకును నీవు రుచి చూచియుండలేదు. నీవు అనుభవించుచున్న ఈ సుఖములు శాశ్వతమని తలంచుచున్నావు. అందువలననే నీవు శ్రీరామునికార్యము (సీతాన్వేషణకార్యము)ను మనస్సులోగూడ గుర్తుపెట్టుకొన్నట్లు లేదు." (19)

* * *

35. ముప్పదిఐదవసర్గము

పెద్దకాలము దుఃఖములపాలైన సుగ్రీవుడు కామానుభవములలో మునిగిపోవుటను తార సమర్థించుట - సీతాన్వేషణకు తగిన ఏర్పాట్లను చేయుచున్నందున ఆ వానరరాజు (సుగ్రీవుడు) కృతఘ్నుడు కాదని వివరించుట - కనుక శాంతి వహింపుమని తార లక్ష్మణుని సవినయముగా వేడుకొనుట

మిక్కిలి తేజస్వియై వెలుగొందుచున్న లక్ష్మణుడు ఇట్లు పలుకుచుండగా చంద్రునివలె ఆహ్లాదకరమైన ముఖముగల తార ఆ సౌమిత్రితో ఇట్లు నుడివెను. (1)

"ఓ లక్ష్మణస్వామీ! సుగ్రీవునితో నీవు ఇట్లు పరుషముగా పలుకుట తగదు. ఇతడు వానరరాజు, పైగా నీకు మిత్రుడు. కనుక నీవంటి మహాత్మునినోటినుండి ఇట్టి కఠినవచనములు వచ్చుట ఏమాత్రమూ ధర్మము గాదు. ఓ వీరుడా! వానరరాజైన ఈ సుగ్రీవుడు కృతఘ్నుడుకాడు, వంచించు వాడును కాడు, కఠినాత్ముడును అబద్ధములాడు వాడును, కుటిలుడును కానేకాడు. రణరంగమున ఇతరులకు అసాధ్యమైన ఉపకారమును శ్రీరాముడు చేసియున్నాడు, వానరవీరుడైన ఈ సుగ్రీవుడు ఆ మేలును మఱవలేదు. ఓ పరంతపా! ఆ ప్రభువు యొక్క

1) సర్పము కప్పను నోటగఱచినప్పుడు ఆ మండూకము 'బెక బెక' అని అఱచును. ఆ ధ్వనిని విని, దూరమున ఉన్నవారు అక్కడ ఉన్నది కప్పయే యని భావింతురు. కాని వాస్తవముగా అది పాము. అట్లే నీవును మేకవన్నె పులివి. నీ మాటలు వేఱు - నీ స్వరూపము వేఱు.

అనుగ్రహమువలననే ఈ సుగ్రీవుడు శాశ్వతముగా వానర రాజ్యమును, కీర్తిప్రతిష్ఠలతోపాటు రుమను, నన్నును పొందగల్గెను. (2-5)

ఇతడు లోగడ తీరని కష్టముల పాలయ్యెను. ఇప్పుడు సుఖభోగములు ప్రాప్తింపగనే వాటిలో బడి మైమఱచి, విశ్వామిత్ర మహామునివలె కాలము గడచిపోవుచున్న విషయమునే ఎఱుగకున్నాడు. లక్ష్మణా! ధర్మాత్ముడైన విశ్వామిత్రమహాముని మేనక వలపులలో చిక్కుకొని కాలమునే మఱచిపోయెను. ఆ పదిసంవత్సరముల కాలమూ ఆయనకు ఒకదినముగనే గడచిపోయెనట. మహాతేజస్వియు, కాలము విలువ తెలిసిన వాడునుఐన విశ్వామిత్రునియంతటివాడే భోగాసక్తుడై కాలమునే మఱచిపోవుట సంభవించినప్పుడు ఇక సామాన్యుడైన ఈ సుగ్రీవునిసంగతి చెప్పనేల? (6-8)

ఓ స్వామీ! ఆహారము, నిద్ర, భయము, దాంపత్య సుఖము అనునవి ప్రాణులకు సహజములైన దేహధర్మములు.[1] ఆపదలపాలైనప్పుడు అలసిన సుగ్రీవునకు ఈ దేహధర్మములు అనువుగా అమరలేదు. రామానుగ్రహముతో ఆ ఆపదలు తొలగగా ఇతనికి ఆహారనిద్రాదుల సుఖములను పొందెడి భాగ్యము కలిగినది. ఆ సుఖములలో మునిగిన ఈ వానరేంద్రునకు తనివితీరక, అందే పరవశించిపోవుచున్నాడు. ఇతనిపరిస్థితిని గమనించి కామవశుడైయున్న ఇతనిదోషమును క్షమించుట న్యాయము. (9)

నాయనా! లక్ష్మణా! యథార్థవిషయములను తెలిసికొనకుండ సామాన్యునివలె (పామరునివలె) తొందరపడి క్రోధవశుడవు కావలదు. (10) ఓ పురుషశ్రేష్ఠా! పరాక్రమవంతులైన (మనోబలముగల) నీవంటివారు ముందు వెనుకలు ఆలోచింపక ఆవేశముతో క్రోధమునకు వశులుగారు. (11) ఓ ధర్మజ్ఞుడా! మమ్ము అనుగ్రహింపవలసినదిగా సుగ్రీవుని పక్షమున (సుగ్రీవునకు మాఱుగా) నేను నిన్ను త్రికరణశుద్ధిగా వేడుకొనుచున్నాను. తీవ్రమైన రోషావేశములో కలిగిన ఈ అలుకను వీడుము. శ్రీరామునకు ప్రీతిని గూర్చుటకై ధనధాన్యసంపదలను, కిష్కింధారాజ్యమును, నన్నును, కడకు రుమను సుగ్రీవుడు పరిత్యజించునని నా దృఢమైన విశ్వాసము. ఈ వానరప్రభువు రణరంగమున రావణుని హతమార్చి రోహిణిని చంద్రునితోవలె సీతాదేవిని శ్రీరామునికడకు తప్పక చేర్చగలడు. (12-14)

'లక్ష్మణప్రభూ! లంకలో రాక్షసులు వేలకొలది (అసంఖ్యాకులుగా) ఉన్నట్లు ప్రసిద్ధి. వారందఱును ఎదిరింప శక్యము గానివారు, కామరూపులు. వారిని అందఱినీ హతమార్చినిదే సీతాదేవిని అపహరించిన రావణుని నేలగూల్చుట అశక్యము. (15-16) ఇతరుల సహాయము లేకుండా సుగ్రీవుడు ఒక్కడే అంతమంది రాక్షసులను యుద్ధభూమియందు సంహరించుట అసాధ్యము. అందునా కటికదుర్మార్గుడైన రావణుని తుదముట్టించుట అతనికి ఇంకను అశక్యము.' (17) వానరరాజైన వాలి లంకలోని సేనల సంఖ్యను పూర్తిగా తెలిసినవాడు. అతడు చెప్పినందువలననే నాకు ఈ విషయములు తెలిసినవి. రావణుడు ఇంత సేనను ఎట్లు సమకూర్చుకొనగల్గెనో నేను ఎఱుగను. నేను వాలినుండి విన్నదానినే నీకు తెలుపుచున్నాను. (18)

యుద్ధమున మీకు సహాయపడుటకుగాను పెక్కుమంది వానరయోధులను తీసికొని వచ్చుటకై సుగ్రీవుడు ఇంతకుముందే వానరప్రముఖులను పంపియున్నాడు. శ్రీరాముని కార్యమును (సీతాన్వేషణ కార్యమును) సఫలమొనర్చుటకై మిక్కిలి బలపరాక్రమశాలులైన వానరయోధులయొక్క రాకకు నిరీక్షించుచు సుగ్రీవుడు ఈ నగరమునుండి కదలలేదు. (19-20)

ఓ సౌమిత్రీ! నీవు ఇచ్చటికి రాకముందే సుగ్రీవుడు సీతాన్వేషణనిమిత్తమై తగిన ఏర్పాట్లు చేసియున్నాడు. మహాబలశాలులైన ఆ వానరులందఱును ఇప్పటికే ఇచటికి రావలసియుండెను. శత్రుసూదనుడవైన ఓ కాకుత్స్థా! కోట్లకొలది భల్లూకయోధులు (ఎలుగు బంట్లు) వందలకొలది కొండముచ్చులు, తేజోమూర్తులైన పెక్కు కోట్లమంది వానర వీరులు నేడే నీ కడకు రాగలరు. దయదలచి కోపమును వీడుము. (21-22)

వాలి వధింపబడుటవలన భయముతో వణకిపోవుచున్న వానరస్త్రీలు అందఱును ఇంకను ఎట్టి ప్రమాదము వచ్చిపడునోయని మిగుల శంకించుచున్నారు. ఇప్పుడు కోపముతో భయంకరముగా ఉన్న నీ ముఖమును, రక్తకాంతులను చిమ్ముచున్న నీ కన్నులను చూచుచున్నవారి మనస్సులు మిక్కిలి ఆందోళనచెందుచున్నవి." (23)

* * *

1) ఆహార నిద్రాభయమైథునాని సమానమేతత్ పశుభిర్నరాణామ్ ॥

36. ముప్పదిఆఱవసర్గము

తార ప్రార్థనతో లక్ష్మణస్వామి శాంతించుటను గమనించి, సుగ్రీవుడు శ్రీరాముని బలపరాక్రమములను ప్రశంసించుచు, తాను ఆ ప్రభువునకు అనుయాయినని తెల్పుట - ఆ వానర రాజు మాటలకు ప్రసన్నుడైన సౌమిత్రి తన పరుషోక్తులకు మన్నింపుమని కోరుట - శ్రీరాముని సన్నిధికి రమ్మని పిలుచుట

తార ధర్మబద్ధములైన వచనములను సవినయముగా పలుకగా మృదుస్వభావముగల సౌమిత్రి ఆమాటలను మౌనముగా వినెను. (1) తారవచనములను ఆలకించి, లక్ష్మణస్వామి ప్రశాంతముగా నుండుటను గమనించి, వానర ప్రభువగు సుగ్రీవుడు తనలో ఆ సౌమిత్రివలన కలిగిన మహాభయమును స్నానానంతరము తడిగుడ్డనువలె పరిత్యజించెను. పిమ్మట ఆ వానరరాజు సుఖభోగములకు చిహ్నముగా తనకంఠమున ధరించిన, చిత్రవిచిత్రమగు దివ్యమాలను సంతోషాతిరేకముతో త్రెంచివేసెను, మత్తునుండి బయటపడెను. (2-3) అంతట వానరప్రముఖుడైన ఆ సుగ్రీవుడు మహా బలశాలియైన లక్ష్మణునకు సంతోషమును గూర్చుచు వినమ్రతతో ఇట్లనుడివెను. (4)

'ఓ సౌమిత్రీ! వాలిదౌర్జన్య కారణముగా నేను కోల్పోయిన సంపదలు, కీర్తిప్రతిష్ఠలు, వానరరాజ్యము రామచంద్రప్రభువు యొక్క అనుగ్రహముతో మఱల నాకు దక్కినవి. (5)

ఓ శత్రుసంహారకా! మహావీరా! లోకవిఖ్యాతుడైన ఆ రామచంద్రప్రభువు చేసిన సాహసోపేతమైన మహోపకారమునకు తగినట్లుగా ప్రత్యుపకారమును చేయగల సమర్థుడెవడు?(6)

ధర్మాత్ముడైన ఆ రఘువీరుడు తనపరాక్రమముచేతనే రావణుని హతమార్చి, సీతాదేవిని పొందగలడు. ఆ ప్రభువునకు నా సహాయము నిమిత్తమాత్రము. ఆ మహాత్ముడు ఒకే ఒక్క బాణముతో ఏడుతాళ వృక్షములను, మహాపర్వతమును, భూమిని చీల్చివేసెను. అట్టి స్వామికి నేను చేయగల సహాయము ఏ పాటిది? ఓ లక్ష్మణా! ఆ రాముడెక్కుపెట్టిన అద్భుతమైన ధనుష్టంకారధ్వనికి పర్వతములతో సహా భూమి అంతయును కంపించెను. అట్టి అసహాయశూరునకు ఇతరులసహాయముతో పనియేమి? (7-9) ఓ నరశ్రేష్ఠా! రావణుని, అతనిసైన్యములను హతమార్చుటకై ఆ మహాప్రభువు చేయు జైత్రయాత్రలో నేను ఆయన వెంటనుందును. ఆ స్వామియందుగల విశ్వాసము వలనగాని, చనవుచేగాని నేను ఏకొంచెముగానైనను హద్దుమీఱి యుండవచ్చును. కావున ఈ భృత్యుడు క్షంతవ్యుడు. లోకమునందు సామాన్యులలో తప్పు చేయనివాడెవడు?" (10-11) మహాత్ముడైన ఆ సుగ్రీవుడు ఇట్లు పలికిన మీదట లక్ష్మణుడు ఎంతయు సంతుష్టుడై ప్రేమపూర్వకముగా అతనితో ఇట్లనెను. (12) "వానరేంద్రుడవైన ఓ సుగ్రీవా! వినయస్వభావముగల నీవంటివాడు తోడుగా ఉన్నప్పుడు మా అన్నయైన శ్రీరామునకు ఎవరి అండదండలతో ఏమిపని? నీవు ఆయనకు కుడిభుజము వంటివాడవు. (13) ఓ సుగ్రీవా! నీవు మిగుల ప్రతిభాశాలివి, నీ మనస్సు నిర్మలమైనది, నీవు ఋజుస్వభావము గలవాడవు. (నిష్కపటివి.) కనుక ఈ కిష్కింధా రాజ్యముయొక్క సాటిలేని సంపదలను అనుభవించుటకు నీవు నిజముగా అర్హుడవు. (14)

ఓ వానరరాజా! ప్రతాపశాలియైన శ్రీరాముడు నీ సహాయముతో రణరంగమునందలి శత్రువులను అందఱిని త్వరలోనే సంహరింపగలడు. ఇందులకు సందేహములేదు.(15)

ఓ సుగ్రీవా! నీవు కృతజ్ఞుడవు, మిత్రధర్మమును, యుద్ధాది సమస్తధర్మములను బాగుగా ఎఱిగినవాడవు. నీవు ఇప్పుడు పలికిన వచనములు సహేతుకములు, సముచితములు.(16)

ఓ వానరశ్రేష్ఠా! నీవును, మా అన్నయు తప్ప, సామర్థ్యము ఉండియు నమ్రతతో మాట్లాడు వాడుగాని, తనదోషములను గుర్తింపగల వాడుగాని ఈ లోకమున ఎవ్వడుండును? బలపరాక్రమములయందు నీవు మాఅన్నయంతటివాడవు. దైవానుగ్రహమువలననే చాలకాలమునకు నీసహాయము లభించినది. (17-18) ఓ వీరా! అదిసరే! వెంటనే నీవు నాతో బయలుదేఱుము. నీవు ఆచటికివచ్చి, భార్యయెడబాటువలన మిక్కిలి కృశించియున్న నీ మిత్రుని ఓదార్పుము. (19)

వానరరాజా! శోకనిమగ్నుడైయున్న శ్రీరాముని పల్కులను విని, నేను ఎంతయు వ్యథచెందితిని. ఆ వేదన కారణముగా నేను ఆ కోపములో నిన్ను నా పరుషోక్తులతో నొప్పించితిని. అందులకు నన్ను క్షమింపుము. (20)

* * *

37. ముప్పదిఏడవసర్గము

"వివిధ పర్వతములయందుగల కపివరులను తీసికొనివచ్చుటకై వానర ప్రముఖులను పంపుము" అని సుగ్రీవుడు హనుమంతుని ఆదేశించుట - మారుతి పంపగా వెళ్లిన వానర నాయకులు వివిధ ప్రదేశములలోగల వానరులను సుగ్రీవుని కడకు తీసికొనివచ్చుట

మహాత్ముడగు లక్ష్మణుడు ఇట్లు పలికిన పిమ్మట సుగ్రీవుడు తనప్రక్కననేయున్న సచివుడగు హనుమంతునితో ఈవిధముగా నుడివెను. (1)

మహేంద్రగిరి, హిమవత్పర్వతము, వింధ్యాచలము, కైలాసపర్వతము, తెల్లని శిఖరములుగల మందరాచలము అను ఈ ఐదు పర్వతశిఖరములపై ఉండు వానరులను తీసికొని రావలెను. పడమటి దిక్కున సముద్రతీరమునందు ఎల్లప్పుడును మధ్యాహ్న సూర్యుని కాంతులతో భాసిల్లెడి పర్వతప్రదేశములలోగల వానరులను తోడ్కొని రావలెను. సంధ్యారుణకాంతులతో విలసిల్లెడి. ఉదయగిరి యందు దట్టమైన పద్మతాళవనముగలదు. దానిని ఆశ్రయించుకొనియున్న వానర ప్రముఖులను వెంటనిడుకొని రావలెను. నల్లని మేఘములవలె ఒప్పుచు ఏనుగులవలె బలిష్ఠులై అంజనాద్రిపై నివసించుచున్న వానరులను, తోడ్కొని రావలెను. మనశ్శిలాగుహాలయందు వసించుచు బంగారువన్నెలతో ప్రకాశించెడి వానరులను, మేరుపర్వతముమీదగల వానరులను ధూమ్రగిరిని ఆశ్రయించుకొనియున్న వానరులను తీసికొని రావలెను.(2-5)

మధ్యాహ్నసూర్యునికాంతులతో విలసిల్లుచు, మహారుణ పర్వతముపై మైరేయము అను మధువులను సేవించుచు వేగముగా పరుగెత్తగల వానరులను, మిక్కిలి రమ్యములై సువాసనలను వెదజల్లుచుండెడి మహా వనములయందలి వానరులను, మిక్కిలి మనోహరములైన తాపసులవనముల యందంతటనుగల వానరులను, ఇంకను ఈ భూమండలమునగల ఆయావానరులను అందటిని సామ, దానాది - ఉపాయములతో తీసికొని వచ్చుటకై తగిన వానర ప్రముఖులను పంపుము. (6-9) నేను వేగముగా వెళ్లిరాగల కొంతమంది దూతలను ఇంతకు ముందే పంపియుంటిని. వారిని తొందరపెట్టి తీసికొని వచ్చుటకై మఱికొంతమంది వానరదూతలను వెంటనే పంపుము. (10) సుఖభోగములలో మునిగియున్నవారిని, పనులను ఆలస్యముగా చేయువారిని అందటిని శీఘ్రముగా ఇక్కడికి తీసికొనిరమ్ము. ఇది నా శాసనము. నలుదిక్కులయందును గల వానరులు అందఱును నా ఆజ్ఞప్రకారము పదిదినములలో విధిగా ఇచటికి చేరవలెను. అట్లు రానివారు రాజశాసనమును ధిక్కరించిన దుర్మార్గులు అగుదురు. అట్టివారు అందఱును వధార్హులు. (11-12) నా అధీనములోనున్న వందలు, వేలు, కోట్ల కొలదిగా గల వానరులు అన్ని దిక్కులనుండి వెంటనే ఇచటికి రావలెను. ఇది నా ఆదేశము. (13) భయంకరమైన రూపములుగలిగి, మేఘములవలె, పర్వతములవలె ఒప్పుచుండెడి వానరప్రముఖులు ఆకాశమును కప్పివేయుచున్నారా యనునట్లు నా ఆజ్ఞప్రకారము గుంపులు గుంపులుగా ఇచటినుండి వెళ్లవలెను. (14)

వానరుల నివాసస్థానములను బాగుగా ఎఱిగిన ఈ దూతలందఱును ఆయాప్రదేశములకు వెళ్లవలెను- పిమ్మట ఈ భూమండలమునగల వానరులు అందఱిని వెంటబెట్టుకొని, ఈ సుగ్రీవాజ్ఞమేరకు త్వరత్వరగా ఇచటికి చేరవలెను-"(15)

వానరప్రభువుయొక్క ఆజ్ఞను శిరసావహించి, హనుమంతుడు వడివడిగా వెళ్లగలవానరులను అన్ని దిక్కులకును పంపెను- (16)

రాజాజ్ఞప్రకారము ఆ వానరులు అందఱును వెంటనే పక్షులు, నక్షత్రములు సంచరించునట్టి ఆకాశమార్గమున సాగిపోయిరి. (17) ఆ వానరదూతలు సముద్రతీరములయందును, పర్వతప్రాంతములయందును, వనములలోను, సరోవర ప్రదేశములయందును నివసించుచున్నట్టి కపులను అందఱిని రామకార్యార్థమై కిష్కింధానగరదిశకు తరలించిరి. (18)

ప్రళయకాలయమునివలె భయంకరముగానున్న వానరప్రభువగు సుగ్రీవునిఆజ్ఞను వినినంతనే వానరులు గడగడవణకుచు ప్రయాణమైరి. (19) అనంతరము కాటుకవలె నల్లగా ఉన్నవారు, మిక్కిలి వేగముగలవారు ఐన మూడు కోట్లమంది వానరులు అంజనాద్రినుండి బయలుదేఱి రాముడున్న ప్రదేశమునకు విచ్చేసిరి. (20) సూర్యుడు అస్తమించునట్టి పర్వతశ్రేష్ఠమైన అస్తాద్రియందు నివసించునట్టి వారు, మేలిమి బంగారు దేహచ్ఛాయగలవారు ఐన వానరులు పదికోట్లమంది ఆ గిరిని విడిచి వచ్చిరి. సింహముయొక్క జూలువంటి వన్నెగల వేయికోట్లమంది వానరులు కైలాస శిఖరములనుండి బయలుదేఱివచ్చిరి. (21-22)

హిమవత్పర్వతమును ఆశ్రయించి, ఫలమూలములతో జీవించుచుండెడి వేలకోట్లకొలదిగా గల వానరులు అచటికి చేరిరి. (23) కుజునివలె ఎఱ్ఱనివర్ణముగలవారు (అగ్నివలె తేజోమూర్తులు), భయంకరస్వరూపులు, భీకరమైన చేష్టలుగలవారు ఐన కోట్లకొలది వానరులు వింధ్యపర్వతము నుండి వేగముగా విచ్చేసిరి. కొంతమంది పాలసముద్ర తీరమునుండియు, మఱికొందఱు కానుగవనములనుండియు

వేగముగా వచ్చిరి. వారిఆహారము కొబ్బరి, వారిసంఖ్య లెక్కింపనలవికానిది- వనములనుండియు, గుహలనుండియు, నదీతీరములనుండియు వానరసేనలు గుంపులు గుంపులుగా సూర్యకాంతులను కప్పివేయుచు మిక్కిలి వేగముగా వచ్చిపడినవి. (24-26) కపులనందరినీ తీసికొనివచ్చుటకై వెళ్లిన మహావీరులగు వానరదూతలందఱును మహావృక్షములతో నిండిన హిమవత్పర్వతమును దర్శించిరి. (27)

రమ్యమైన ఆ మహాపర్వతముపై ఒకానొకప్పుడు రుద్రయాగము కనులపండువుగా నిర్వహింపబడినది, దివ్యమైన ఆ యజ్ఞము సమస్త దేవతలకును సంతోషకరమై యొప్పెను. (28) ఆ యజ్ఞశాలయందు క్షీరాన్నము, ఆజ్యాది హోమద్రవ్యములు ప్రవించినవి. అందువలన అచట ఉత్పన్నములైన అమృతతుల్యములగు ఫలమూలములను ఆ వానరులు చూచిరి. ఆ హవ్యాన్నమునుండి ఉత్పన్నములైన ఫలమూలములు దివ్యములు, మనోహరములు. ఎవ్వడైనను వాటిని ఒక్కసారి తిన్నచో వానికి ఒక నెలవఱకు ఆకలియే యుండదు. పండ్లను ఆహారముగా గొనెడి ఆ వానరప్రముఖులు ఆ దివ్యములైన ఫలమూలములను, అద్భుతములైన ఓషధులను తనివిదీర ఆరగించిరి. ఆ యజ్ఞశాలకు వెళ్లిన వానరులు సుగ్రీవునకు సంతోషమును గూర్చుటకై సువాసనలను వెదజల్లుచున్న అచటి పుష్పములను తీసికొనివచ్చిరి.(29-32)

ఆ వానర ప్రముఖులు అందఱును భూమండలమునగల సకలవానరులను త్వరత్వరగా నడిపించుచు, తమతమ గుంపులకు ముందు భాగములయందు సాగిపోవుచుండిరి. వేగగమనములో సమర్థులైన ఆ వానరనాయకులు అందఱును తమ ప్రభువు విధించిన గడువునకే త్వరత్వరగా కిష్కింధకు చేరి, సుగ్రీవుని సమక్షమున నిలిచిరి. (33-34)

ఆ వానరనాయకులెల్లరును తాము తీసికొనివచ్చిన ఓషధులను, ఫలమూలములను తమప్రభువునకు కానుకలుగా సమర్పించి, ఆయనకు ఇట్లు నివేదించిరి. (35)

"మహారాజా! మేము వానరులకొఱకై కొండలను, కోనలను, సముద్రతీరములను, నదీతటములను, అడవులను గాలించితిమి. ఈ భూమిపై గల వానరులందఱును మీ యాజ్ఞను తలదాల్చి ఇచటికి చేరుచున్నారు-" (36)

వారివచనములను విని వానరరాజైన సుగ్రీవుడు మిగుల సంతోషించెను. పిమ్మట వారు సమర్పించిన కానుకలను ఆదరముతో స్వీకరించి, ఎంతయు సంతుష్టుడాయెను.(37)

* * *

38. ముప్పదిఎనిమిదవసర్గము

సుగ్రీవుడు లక్ష్మణునితోగూడి ప్రస్రవణగిరికి చేరి, శ్రీరాముని దర్శించుట - 'సీతాదేవిని అన్వేషించుటకై పూనుకొనుము'- అని ఆ రఘురాముడు సుగ్రీవుని కోరుట - "ఈ కార్యనిమిత్తమై వేర్వేఱు పర్వత ప్రాంతములనుండి కోట్లకొలది వానరవీరులు ఇక్కడికి వచ్చుచు దారిలో ఉన్నారు" అని ఆ వానరరాజు శ్రీరామునకు తెలుపుట

సుగ్రీవుడు వానరప్రముఖులు సమర్పించిన కానుకలను స్వీకరించెను. ఆ దూతలకు కృతజ్ఞతలను తెలిపిన పిమ్మట వారినందఱిని పంపివైచెను. (1) తాము వెళ్లిన కార్యములను సాధించుకొని తిరిగి వచ్చిన ఆ వానరప్రముఖులను పంపివేసిన పిమ్మట సుగ్రీవుడు తానును, మహాబలశాలియైన శ్రీరాముడును కృతార్థత చెందినట్లు భావించెను. (2)

అంతట సమస్తవానరులలో ప్రముఖుడు, మిక్కిలి బలశాలియు ఐన సుగ్రీవునకు సంతోషమును గూర్చు లక్ష్మణుడు సవినయముగా "ఓ సౌమ్యుడా! సముచితమని భావించినచో వెంటనే కిష్కింధనుండి శ్రీరామునికడకు బయలుదేఱుము" అని నుడివెను. (3)

ఆ లక్ష్మణస్వామి పలికిన చక్కని మాటలను విని, సుగ్రీవుడు ఎంతయు సంతుష్టుడై, మఱల ఆయనతో ఇట్లు వచించెను.(4)

"స్వామీ! అట్లేయగుగాక - మీ ఆజ్ఞను శిరసావహింతును. వెంటనే రామచంద్రప్రభువు కడకు వెళ్లుదము." అని సుగుణసంపన్నుడైన లక్ష్మణునితో పలికిన పిమ్మట అతడు తార మొదలగు వానరస్త్రీలను అందఱిని పంపివైచెను.(5-6)

అనంతరము సుగ్రీవుడు "మీరందఱును ఇక్కడికి రండు" అని ముఖ్యులైన వానరులను బిగ్గఱగా పిలిచెను. ఆయన మాటలను వినిన వెంటనే వారందఱును విచ్చేసిరి. ఆ వచ్చిన వారందఱును అంతఃపురమునందు ప్రవేశించుటకు యోగ్యులు. వారు చేతులు జోడించి తమ ప్రభువుసమక్షమున నిలబడిరి. అంతట సూర్యతేజస్సుతో వెలుగొందుచున్న సుగ్రీవుడు "ఓ వానరులారా! వెంటనే నా పల్లకీని ఇక్కడికి చేర్చుడు" అని వారిని ఆదేశించెను. వడిగా వెళ్లగలిగిన ఆ వానరులు రాజాజ్ఞను శిరసావహించి, చూడముచ్చటైన పల్లకీని అచటికి చేర్చిరి. (7-10)

అచట ఉంచబడిన ఆ శిబికను జూచి సుగ్రీవుడు 'లక్ష్మణా! త్వరగా దీనిలో కూర్చుండుము.' అని ఆయనను ప్రార్థించెను. (11)

అంతట లక్ష్మణునితోగూడి సుగ్రీవుడు సూర్యతేజస్సుతో ప్రకాశించుచున్న ఆ బంగారుపల్లకీని ఎక్కెను. దానిని

పెక్కుమంది వానరులు మోయుచుండిరి. (12)

వానరులు తమ ప్రభువుశిరస్సుపై శ్వేతచ్ఛత్రమును పట్టిరి, ఆయనకు అన్నివైపులనుండి తెల్లని వింజామరలతో వీచుచుండిరి. శంఖములను పూరించుచుండిరి. భేరీలను మ్రోగించుచుండిరి, వందిమాగధులు స్తుతించుచుండిరి. విశాలమైన వానరరాజ్యమునకు ప్రభువైన సుగ్రీవుడు అట్లు రాజమర్యాదలతో బయలుదేఱెను. (13-14)

వందలకొలది వానరులు వాడియైన శస్త్రములను చేబూని, ఆయనచుట్టునుజేరి నడచుచుండిరి. ఆ విధముగా అతడు శ్రీరాముడు ఉన్న ప్రస్రవణగిరికి సాగిపోవుచుండెను. మహాతేజస్వియైన సుగ్రీవుడు లక్ష్మణసహితుడై రాముడు నివసించుచున్న ఆ ఉత్తమపర్వత ప్రదేశమునకు చేరి, పల్లకీ నుండి దిగెను. (15-16) శ్రీరాముని కడకు చేరిన పిమ్మట సుగ్రీవుడు ఆ ప్రభువునకు అంజలిఘటించి నమస్కరించెను. అనంతరము అనుచరులైన వానరులును తమరాజువలెనే శ్రీరామునకు భక్తిశ్రద్ధలతో ప్రణమిల్లిరి. (17) మొగ్గదొడిగిన పద్మములుగల సరస్సువలె విలసిల్లుచున్న ఆ మహావానర సైన్యమును జూచి, శ్రీరాముడు సుగ్రీవుని యెడ ప్రసన్నుడాయెను. (18) పాదములపై శిరస్సును మోపి, సాగిలబడియున్న ఆ వానరరాజును లేవనెత్తి, శ్రీరాముడు ప్రేమాదరములతో ఆయనను అక్కున చేర్చుకొనెను. పిమ్మట శ్రీరాముడు సుగ్రీవునకు కూర్చుండుటకై ఆజ్ఞను ఇచ్చెను. వెంటనే ఆ వానరేంద్రుడు నేలపై ఆసీనుడయ్యెను. అనంతరము ఆ రఘువీరుడు ఆయనతో ఇట్లు నుడివెను. (19-21)

"వీరుడవైన ఓ వానరోత్తమా! నిత్యము ధర్మార్థకామములకు తగిన సమయములను నిర్ణయించుకొని, వాటికి అనుగుణముగా ప్రవర్తించువాడే రాజు. ధర్మార్థములను విస్మరించి, కేవలము కామములను అనుభవించుచుండువాడు చెట్టుపైకొమ్మన నిద్రించువానితో సమానుడు. అతడు క్రిందబడిన (పతనమైన) తరువాతనే మేల్కొనును (తెలివి తెచ్చుకొనును.) (22-23)

శత్రువులను వధించుటయందు ఆసక్తిగలవాడు, మిత్రులను సంపాదించుకొనుటయందు నిరతుడు, నియమములకు కట్టుబడి ధర్మార్థకామములను ఆచరించునట్టివాడు ఐన రాజు ధర్మఫలములను అనుభవించుటకు యోగ్యుడగును. శత్రువులను సంహరించుటలో సమర్థుడైన ఓ వానరరాజా! సీతాన్వేషణకు పూనుకొనవలసిన సమయము ఆసన్నమైనది. కనుక ఈ విషయమునుగూర్చి నీ సహచర మంత్రులతో బాగుగా ఆలోచింపుము." (24-25)

శ్రీరాముడు ఇట్లు పలికిన పిదప సుగ్రీవుడు ఆ ప్రభువుతో ఇట్లనెను. (26)

"ఓ మహాబాహూ! విజేతలలో శ్రేష్ఠుడవైన ఓ దేవా! మీతో చెలిమి ఏర్పడకముందు నేను వానరరాజ్యమును, సంపదలను, కీర్తిప్రతిష్ఠలను పోగొట్టుకొనియుంటిని. మీ అనుగ్రహమువలనను, మీ తమ్మునితోడ్పాటుచేతను వాటినన్నింటిని మఱల శాశ్వతముగా పొందితిని. మేలుచేసిన వారికి ప్రత్యుపకారము చేయనివాడు అధర్మపరుడు, మానవాధముడు. (27-28)

ఓ శత్రుసూదనా! వందలకొలదిగాగల ఈ వానర ప్రముఖులు భూమండలమునగల బలశాలులైన వానరులకు అందఱికిని రాజాజ్ఞను తెలిపి, వారిని ఆహ్వానించి వచ్చిరి. ఓ రఘువీరా! చూచుటకు భయంకరముగానున్న భల్లూకవీరులు, కొండముచ్చులు, దేవగంధర్వులఅంశలతో జన్మించిన వానరులు తమతమసైన్యములతోగూడినవారై ఇచటికి వచ్చుచు దారిలో ఉన్నారు. వీరు అందఱును మహారణ్యములను, వనదుర్గములను బాగుగా ఎఱిగినవారు. మనయెడ శ్రద్ధాసక్తులుగలవారు, కామరూపులు. (29-31)

ఓ పరంతపా! ఒకరివెంట వందమంది, మఱియొకరివెంట లక్షమంది, ఇంకొకరివెంట కోటిమంది, మఱియొకరి వెంట పదివేలమంది వానరసైనికులు గలరు. ఈ విధముగా ఒక్కొక్కరివెంట ఇంకను శంకువు, అర్బుదము, మధ్యము, అంతము, సముద్రము, పరార్థము, అను సంఖ్యలలో[1] వానరయోధులు గలరు. వారు ఇంద్రునితో సమానమైన పరాక్రమములుగలవారు. వారు అందఱును త్వరలో ఇచటికి చేరగలరు. (32-33) వారందఱును మేరుపర్వతమువలె, మందరగిరివలె దృఢమైనవారు. వింధ్యాచలప్రదేశములు, మేరుశిఖర ప్రాంతములు వారినివాసములు. వారు త్వరలో నిన్ను చేరగలరు, వారు రాక్షసరాజైన రావణుని, వానియొక్క బంధుమిత్రులను, పరివారములను యుద్ధభూమికి బలియిచ్చి,

1) ఈ సంఖ్యావిషయములు జ్యోతిశ్శాస్త్రమునందు ఇట్లు పేర్కొనబడినవి. **ఏకందశ శతంత్వస్మాత్ సహస్రమ్ అయుతం తతః । పరం, లక్షం, ప్రయుతం, కోటిమ్, అధార్బుదం, బృందం, ఖర్వం, నిఖర్వంచ, తస్మాన్మహా సరోజం, శంకుం, సరితాంపతిం త్వంతం మధ్యం, పరార్ధమాహుః, యథోత్తరం దశగుణం తథాజ్ఞేయమ్ ॥**
ఒకటి, పది, వంద, వేయి, అయుతము, లక్ష, ప్రయుతము, కోటి, అర్బుదము, బృందము, ఖర్వము, నిఖర్వము, పద్మము, శంకువు, సముద్రము, అంతము, మధ్యము, పరార్ధము – అనునవి సంఖ్యలు. వీటిలో వరుసగా ఒక సంఖ్య కంటే తరువాతి సంఖ్య పదిరెట్లు అని ఎఱుంగవలెను.

సీతాదేవిని తీసికొని రాగలరు." (34)

ప్రజ్ఞాశాలియైన శ్రీరాముడు ఈ మాటలను విని, తన ఆజ్ఞలను పాలించునట్టి సుగ్రీవుడు సీతాన్వేషణకై చేయుచున్న ప్రయత్నములను గమనించి, మిక్కిలి సంతసించెను. అప్పుడు ఆయనకన్నులు బాగుగా వికసించిన నల్లకలువలవలె విప్పాటి దర్శనీయములై రాజిల్లుచుండెను. (35)

* * *

39. ముప్పదితొమ్మిదవసర్గము

శ్రీరామచంద్రుడు సుగ్రీవునకు తన కృతజ్ఞతలను తెల్పుట - ఆయా దిక్కులకు వెళ్లిన వానర ప్రముఖులు కోట్లకొలదిగానున్న తమతమ వానరసైన్యములతో వచ్చి సుగ్రీవుని కలియుట

ఆ సుగ్రీవుడు పలుకుచున్న మాటలను విని, ధనుర్ధారులలో శ్రేష్ఠుడైన శ్రీరాముడు తనయెదుటనే అంజలి ఘటించి, నిలిచియున్న ఆ వానరేంద్రుని తన బాహువులతో గాఢముగా కౌగిలించుకొనెను, పిమ్మట అతనితో ఇట్లు నుడివెను. (1)

"మిత్రుడా! ఇంద్రుడు వర్షములను కురిపించుట, వేయికిరణములుగల సూర్యుడు చిమ్మచీకట్లను పాఱద్రోలుట, చంద్రుడు తనచల్లని కాంతులతో ఈ భూమండలమునకు ఆహ్లాదము గూర్చుట - అనునవి వారి సహజలక్షణములు. అట్లే మిత్రులకు ప్రత్యుపకారము చేయుట నీవంటి సత్పురుషునకు సహజగుణము - ఇందు ఆశ్చర్యపడవలసిన విషయము ఏ మాత్రమూ లేదు. సౌమ్యుడవైన ఓ సుగ్రీవా! నీయందలి ఈ ప్రత్యుపకార (శుభ) లక్షణము ఆశ్చర్యకరముగాదు. ఏలనన నీవు ఎల్లప్పుడును ప్రియవచనములనే పలికెడి వాడవు. నీ స్వభావమును నేను ఎఱుగుదును. (2-4)

ఓ సుగ్రీవా! నీవు నాకు తోడుగా ఉన్నచో నేను రణరంగమున శత్రువులను అందఱిని అవలీలగా జయించెదను. నీవు నాకు ప్రాణమిత్రుడవు. కనుక నీవే నాకు సహాయపడవలెను. (5)

అనుహ్లాదుడను రాక్షసుడు శచీదేవినివలె రాక్షసాధముడైన రావణుడు తనవినాశముకొఱకే సీతాదేవిని వంచనతో అపహరించుకొని పోయెను. ఇంద్రుడు గర్వోన్మత్తుడైన అనుహ్లాదుని, అతనికి తోడ్పడిన పులోముని రణరంగమున చంపివేసినట్లుగా నేను దుష్టుడైన ఆ రావణుని నా వాడియైన బాణములతో త్వరలోనే సంహరించెదను." (6-7)

శ్రీరాముడు ఇట్లు పలుకుచుండగా, ఆకాశమున సూర్యుని యొక్క వేడికిరణకాంతులను కప్పివేయుచు దుమ్ములు చెలరేగెను. అట్లు దుమ్ములు అంతటను వ్యాపించుటచే అన్ని దిక్కులయందును చీకట్లు అలముకొనెను, కొండలు, వనములు, అరణ్యములు మొదలగు వానితో భూమి యంతయును కంపించెను. అప్పుడు వాడియైన దంతములు గలవారు, మిగుల బలశాలురు, మదపుటేనుగులవలె ఒప్పుచున్న వారు ఐన అసంఖ్యాకులగు వానరులు 'ఇసుక వేస్తే రాలనంతగా' భూమిపై వ్యాపించియుండిరి. మరుక్షణముననే కామరూపులైన వానరసేనానాయకులు, కోట్లకొలదిగానున్న వారి పరివారములతో భూమిని ఆవరించియుండిరి. (8-11)

నదీ, సముద్రతీరములందును, పర్వత, వనప్రదేశముల యందును నివసించెడి మహాబలశాలులైన వానరులు అచటికి చేరిరి. వారు మేఘములవలె గర్జించుచుండిరి. వారిలో కొందఱు బాలసూర్యునివలె ఎఱుపురంగుతోను, మఱికొందఱు చంద్రునివలె స్వచ్ఛమైన వన్నెతోను, ఇంకను కొందఱు పద్మకేసరములవలె పసుపువన్నె కలిగియుండిరి. వారిలో పెక్కుమంది మేరు పర్వత నివాసులు, శ్వేతవర్ణములవారు. (12-13)

తేజస్వియైన 'శతవలి' అను వానరవీరుడు పదివేలకోట్ల మంది అనుచరులతోగూడి అచటికి చేరెను. మేరుపర్వతమువలె ధీరుడు, పరాక్రమశాలి, తారకు తండ్రియైన సుషేణుడు పెక్కువేలకోట్లమందితో అచటికి వచ్చెను. సుగ్రీవునకు మామయైన రుమతండ్రి మఱియొక వేయికోట్ల మందితో అచటికి చేరెను. (14-16)

పద్మకేసరముల వన్నెగలవాడును, బాలసూర్యునివలె చక్కని ముఖశోభగలవాడును, వానరులందఱిలో శ్రేష్ఠుడును, ప్రజ్ఞాశాలియు, హనుమంతునితండ్రియు అగు 'కేసరి' అను వానరప్రముఖుడు వేలకొలది వానరసైనికులతో అచటికి చేరెను. కొండముచ్చులకు ప్రభువు, గొప్ప పరాక్రమశాలి ఐన గవాక్షుడు వేయికోట్లమంది వానరులతో అచటికి వచ్చెను. శత్రువులను రూపుమాపెడివాడు, అమితమైన వేగముగలవాడు, అగు ధూమ్రుడు అను భల్లూకనాయకుడు రెండువేల కోట్లమంది భల్లూకములతో వచ్చెను. (17-20) గొప్పవీరుడగు పనసుడను వానరయోధుడు మహాపర్వత సన్నిభులు, భయంకరాకారులు ఐన మూడుకోట్లమంది వానరులతో అచటికి చేరెను. కాటుకకొండవలె గొప్ప ఆకారముగలవాడు, మహాకాయుడు ఐన నీలుడు అను వానర యోధుడు పదికోట్లమంది అనుచరులతో అచటికివచ్చెను. (21-22)

గవయుడు అను వానరసేనానాయకుడు మహాపరాక్రమశాలి, మేరుపర్వతమువలె దృఢమైనవాడు అతడు

ఐదు కోట్లమంది వానరులతో విచ్చేసెను. (23)

దరీముఖుడను వానరనాయకుడు మిగుల బలశాలి, అతడు వేయికోట్లమంది అనుచరులతో సుగ్రీవునికడకు వచ్చెను. అశ్వినీదేవతల కుమారులైన మైందుడు, ద్వివిదుడు అనువారు మిగుల బలాఢ్యులు. వారు ఒక్కొక్కరు వేయికోట్లమంది అనుచరులతో అచటికి చేరిరి. (24-25) మిగుల తేజస్వియు, వీరుడును ఐన గజుడు మిక్కిలి బలశాలి, అతడు మూడుకోట్లమంది వానరులతో సుగ్రీవుని సమీపించెను.(26)

భల్లూకప్రభువైన జాంబవంతుడు మిక్కిలితేజస్వి. అతడు సుగ్రీవునకు అతిసన్నిహితుడు, అతడు పదికోట్లమంది భల్లూకయోధులతో గూడి వచ్చెను. (27)

మిక్కిలి బలపరాక్రమములుగల రుమణ్వంతుడను వానర ప్రముఖుడు వందకోట్లమంది అనుచరులతోగూడి ఆ వానరప్రభువు సమీపమునకు త్వరత్వరగా విచ్చేసెను. (28)

పిమ్మట గంధమాదనుడనువాడు కోటానుకోట్లమంది వానరులను వెంటబెట్టుకొని అచటికి వచ్చెను. (29)

యువరాజైన అంగదుడు తనతండ్రియైన వాలివలె గొప్ప పరాక్రమశాలి, అతడు వేయిపద్మముల, నూఱుశంకువుల సంఖ్యలో అనుచరవానరులతోగూడి అచటికి చేరెను. (30)

నక్షత్రకాంతులతో విలసిల్లుచున్నవాడు, భీమపరాక్రముడు ఐన 'తారుడు' అను వానర ప్రముఖుడు ఐదు కోట్లమంది వానరులతో వచ్చి రాజునకు దూరముగా నిలబడెను. (31)

వానరవీరుడగు ఇంద్రజానువు పదకొండుకోట్లమంది వానరులకు అధిపతి, అతడు వారితోగూడి విచ్చేసెను. బాలసూర్యుని కాంతులతో విలసిల్లుచుండెడి రంభుడనువాడు కోట్లకొలది వానరయోధులతోగూడి అచటికి చేరెను.(32-33)

వీరుడు, బలశాలి, వానరనాయకుడు ఐన దుర్ముఖుడను వానరప్రముఖుడు రెండుకోట్లమంది వానరులతోగూడి అచటికి వచ్చెను. కైలాసశిఖరములవలె ఉన్నతులు, శత్రువులకు భయమును గొల్పెడి పరాక్రమశాలురుఐన వేయికోట్లమంది వానరులను వెంటబెట్టుకొని హనుమంతుడు ఏతెంచెను. (34-35)

మహాపరాక్రమశాలియగు నలుడు వృక్షములపై నివసించెడి కోట్లకొలదివానరులతోగూడి అచటికి విచ్చేసెను. (36)

శుభలక్షణసంపన్నుడైన దధిముఖుడు మహాత్ముడైన ఆ సుగ్రీవునకు అత్యంతముఖ్యుడు. అతడు పదికోట్లమంది వానరులతోగూడి అచటికి విచ్చేసెను. (37) శరభుడు, కుముదుడు, వహ్ని, రంభుడు ఇంకను పెక్కుమంది కామరూపులైన వానరులు పర్వతములతో, వనములతో కూడిన సమస్త భూమండలమును గాలించి, అసంఖ్యాకవానరులను వెంటబెట్టుకొని వచ్చిరి. ఈ వచ్చిన వానరులందఱును భూమండలమున ప్రసిద్ధిగన్నవారు. (38-40)

ఆ వానరులు ఎగురుచు, దుముకుచు, గర్జించుచు, మేఘములు సూర్యునివలె సుగ్రీవునిచుట్టును చేరిరి. చక్కని బాహువులు గలిగిన ఆ వానరులు మిగుల సంతోషించుచు కేరింతలతో కోలాహలమొనర్చుచు వినమ్రతతో తమ రాకను గూర్చి సుగ్రీవప్రభువునకు తెల్పిరి. (41-42)

ఇంకను కొందఱు వానరశ్రేష్ఠులు తగిన విధముగా వస్త్రాభరణాదులను సర్దుకొని, సుగ్రీవునిసమీపమున దోసిలొగ్గి నిలబడిరి. అంతట ధర్మజ్ఞుడైన సుగ్రీవుడు శ్రీరామునికడ అంజలిఘటించి నిలిచి, అచటికి వచ్చిన వానరులను గూర్చి ఆ ప్రభువునకు నివేదించెను. అనంతరము అతడు ఆ వానరులతో ఇట్లనెను. 'ఓ వానరులారా! సమస్తపర్వతముల యందును, సెలయేళ్లయందును, వనములలోను మీమీబలములను సుఖముగా నిలుపుడు'. అప్పుడు ఆయాగుంపులకు నాయకుడైన వాడు తన బలమునుగూర్చి తెలిసికొనుటకు వీలగును. (43-44)

* * *

40. నలుబదియవసర్గము

'సీతాదేవి జాడను తెలిసికొనుట, రావణుని నివాసమును పసిగట్టుట, అనునవి ముఖ్య కర్తవ్యములు-' అని శ్రీరాముడు తెల్పుట - ఆ ప్రభువు సూచనపై సుగ్రీవుడు 'వినతుడు' అను వానర ప్రముఖుని నాయకత్వమున కపివరులను తూర్పుదిక్కునకు పంపుచు, ఆ దిశయందలి విశేషములను వర్ణించుట

అనంతరము బలవైభవములతో ఒప్పుచున్న వానర ప్రభువగు సుగ్రీవుడు శత్రుబలములను తునుమాడెడి పురుషోత్తముడైన శ్రీరామునితో ఇట్లనెను. (1)

"ఓ ప్రభూ! శక్తిశాలులగు వానరులు ఇచటికి వచ్చి తమకు అనువగు ప్రదేశములలో నిలిచియున్నారు. వారందఱును మదపుటేనుగులవలె బలిష్ఠులు, నా రాజ్యమున నివసించువారు కామరూపులు. నా ఆదేశానుసారము వెల్లివచ్చిన ఈ వానరప్రముఖులు శత్రుభయంకరులు, దైత్యులతో, దానవులతో సమానులు. వీరు పెక్కుయుద్ధములలో తమ సాహసపరాక్రమములను ప్రకటించిన యోధులను

వెంటనిడుకొని వచ్చిరి. (2-3)

రామా! ఈ వానరులు శత్రువులపై లంఘించి, వారిని హతమార్చుటలో ఖ్యాతికెక్కినవారు, బలశాలులు, రణరంగము నందు అలసటను ఎఱుగనివారు, సాటిలేని పరాక్రమము గలవారు, కార్యశూరులు (అప్పగించిన పనిని చక్కగా నెఱవేర్చువారు), వీరు నేలమీదను, నీటిపైనను సంచరింపగలరు, వివిధములగు పర్వతములు, వృక్షములు వీరి నివాసస్థానములు, ఇచటికి వచ్చిన ఈ కోట్లకొలది వానరులందఱును నీ సేవకులు, నీ ఆజ్ఞలను తు,చ,తప్పక పాటింతురు, ప్రభువునకు హితమును గూర్చుటలో నిరతులు, ఓ శత్రుసంహారకా! వీరు అందఱును నీ అభీష్టమును నెఱవేర్చగల సమర్థులు. (4-6) ఓ నరోత్తమా! వేలసంఖ్యలో ఉన్న నిరుపమాన పరాక్రమవంతులగు సైనికులతో ఈ వానరప్రముఖులు సిద్ధముగా ఉన్నారు. రావణునిపై యుద్ధమునకు వెళ్లుటకై ఇది తగిన సమయమని తలంచినచో తెల్పుము. ఇదియంతయు నీ సైన్యమే- ఇది నీ అధీనములోనున్నది. తగినరీతిగా ఆజ్ఞాపింపదగును. (7) కార్యసాధనలో వీరిశక్తిసామర్థ్యములను నేను నీకు వివరించితిని. నీ యిష్టానుసారము వీరిని ఆజ్ఞాపింపుము." (8)

ఈ విధముగా పలుకుచున్న సుగ్రీవుని ఆ దాశరథి ప్రీతితో గాఢముగా కౌగిలించుకొని, అతనితో ఇట్లు నుడివెను. (9)

"ఓ ప్రజ్ఞాశాలీ! ఇంతకును సీతాదేవి జీవించియున్నదా? లేదా! అను విషయమును, రావణుడున్న ప్రదేశమును ఎఱుంగవలెను. సీతాదేవిజాడను, రావణుని నివాసస్థానమును తెలిసికొనిన పిమ్మట సమయోచితముగా కర్తవ్యమును గూర్చి నీతో చర్చించి, తగిన కాలమును నిర్ణయించెదను. (10-11)

కిష్కింధాధిపతివైన ఓ వానరరాజా! సీతాన్వేషణ కార్యము నావలనను, లక్ష్మణుని వలనను కాని పని. ఈ కార్యసాధనకు కారకుడవు నీవే. దీనిసాఫల్యము నీ చేతిలోనే గలదు. ఓ వీరా! నా (సీతాన్వేషణ) కార్యమును సాధించు విధానము నీకే బాగుగా తెలియును. ఇందులకు సందేహము లేదు. కనుక నీవే తగువిధముగా నిర్ణయించి, నీ అనుచరులను ఆజ్ఞాపింపుము. (12-13)

ఓ సుగ్రీవా! లక్ష్మణుని తరువాత నీవే నాకు ఆప్తుడవు. పరాక్రమశాలివి, బుద్ధిమంతుడవు, సమయస్ఫూర్తి గలవాడవు, నాకు హితమును గూర్చుటయందే నిరతుడవు, పరోపకారము చేయుటయందు నిష్ఠగలవాడవు. కార్యసాధనలో దక్షుడవు."(14)

శ్రీరాముడు ఇట్లు యుక్తియుక్తముగా పలికిన పిమ్మట ఆ వానరప్రభువు వెంటనే సేనానాయకుడైన వినతుని పిలిపించెను. పర్వతమువలె మహాకాయుడు, మేఘమువలె గర్జించువాడు, మిగుల బలశాలి ఐన ఆ యూథపతిని ధీశాలులైన రామలక్ష్మణులసమక్షమున సుగ్రీవుడు ఇట్లు ఆదేశించెను. (15-16)

"ఓ వానరోత్తమా! సూర్యచంద్రులవలె తేజోమూర్తులు, దేశకాలములకు అనుగుణముగా ప్రవర్తించెడివారు ఐన వానరులతో గూడి, కర్తవ్యాకర్తవ్యములను నిర్ణయించుకొనుము. చురుకైన వేలకొలదిగాగల ఆ వానరులను వెంటబెట్టుకొని, కొండలతో, కోనలతో, అరణ్యములతో నిండిన తూర్పు దిక్కునకు బయలుదేఱుము. అచట సీతాదేవిజాడను, రావణుని నివాసస్థలమును పసిగట్టుటకై మీరు అందఱును పర్వతశిఖర ప్రాంతములను, వనములను, నదీతీరములను బాగుగా గాలింపుడు. (17-19)

గంగ, రమ్యమైన సరయు, కౌశికి, యమున మున్నగు నదులను, యామునగిరిని, సరస్వతి, సింధు, మణులవలె స్వచ్ఛమైన జలములుగల శోణ, మహిపర్వతములనుండియు, వనముల మధ్యగా ప్రవహించెడి కాలమహి మున్నగు నదీతీరములయందును వెదకుము. (20-21) బ్రహ్మమాల, విదేహ, మాళవ, కాశి, కోసల, మగధ మొదలగు మహాగ్రామములను, పుండ్ర, అంగ దేశములయందలి జనపదములను, కోశకారుల పత్తనములను, వెండిగనులు గల భూములు మున్నగు ప్రదేశములను అన్నింటిని దశరథుని కోడలు, శ్రీరాముని భార్యయు ఐన సీతాదేవికై గాలింపుడు. (22-23) సముద్రములలోగల పర్వతములను, వాటిమధ్యగల ద్వీపములయందలి నగరములను, మందరాచలశిఖరము మీదగల గ్రామములలో నివసించుచున్న జనులను విచారింపుడు. వారిలో కొందఱికి చెవులుండవు, కొందఱి పెదవులు చెవులవఱకు వ్యాపించియుండును, కొందఱి ముఖములు అయోమయములై భీతినిగొల్పుచుండును, వారు ఒకేఒక్కపాదము గలవారైనను వేగముగా సంచరించుచుందురు. వారిలో కొందఱు వంశాభివృద్ధిగలవారు. కొందఱు బలశాలులు, నరభక్షకులు, కొందఱు కిరాతులు, చెవులను కప్పియుండు కేశములుగలవారు, కొందఱు బంగారువన్నె గలిగి దర్శనీయముగా ఉందురు. కొందఱు కిరాతులు ద్వీపములలో నివసించుచు పచ్చిచేపలను తిందురు. కొందఱు జలములలో సంచరించుచుందురు. వారు భయంకరులు, నరవ్యాఘ్రములుగా ప్రసిద్ధికెక్కినవారు. వీరి అందఱి నివాసస్థానములకు వెళ్లి, వానరులందఱును సీతాదేవి ఆచూకిని, రావణుని నివాసస్థానమును వెదకవలెను. (24-28)

ఇట్లు కొంతదూరము వెళ్లిన పిమ్మట యవద్వీపము కనబడును. అది రత్నముల రాశిగా వాసిగాంచినది, ఏడు ఖండములుగా ఏర్పడియున్నది. దానిచుట్టును సముద్రము, కొండలు ఆవరించియున్నవి. నావలద్వారాగాని, లంఘించిగాని అచటికి చేరవీలగును. పిమ్మట సువర్ణ ద్వీపమును,

రూప్యకద్వీపమును చేరుదురు. అవి బంగారు వెండి గనులకు నెలవైనవి. యవద్వీపమును దాటిన పిమ్మట 'శిశిరము' అను పర్వతము కనబడును. దాని శిఖరములు ఆకాశమును తాకుచుండును, దేవతలు, దానవులు అచట విహరించు చుందురు. ఈ ద్వీపములకు సంబంధించిన గిరిదుర్గముల యందును, సెలయేళ్ల సమీపమునను, వనములలోను పూజ్యురాలైన సీతాదేవియొక్క జాడకొఱకు గాలింపవలెను. (29-31)

పిమ్మట సముద్రమును దాటి ఆవలితీరమునగల శోణనదమునకు చేరవలెను. అది మిక్కిలిలోతైనది, ఎఱ్ఱని జలములతో వేగముగా ప్రవహించునది. ఆ ప్రదేశమున సిద్ధులు, చారణులు విహరించుచుందురు. ఆ శోణనదము యొక్క తీరములయందు చిత్రవిచిత్రములుగా ఉండెడి రమ్యమైన వనములుగలవు. అందు సీతాదేవి జాడకొఱకై, రావణుని నివాసమును ఎఱుంగుటకై తీవ్రముగా గాలింపవలెను.(32-33)

పర్వతములనుండి ప్రవహించెడి నదులను, మనోహరమైన ఉద్యానవనములను, చక్కని గుహలుగల పర్వతములను, వనములను పూర్తిగా వెదకవలెను. శోణనదీదులను అన్వేషించి, ముందునకు సాగినచో ఇక్షుసముద్రము వచ్చును. అది పెనుగాలులకు ఉవ్వెత్తుగా ఎగసిపడు తరంగములతో తీవ్రఘోషలతో ఒప్పుచుండును. ఆ సముద్రమునందు వెదకిన పిమ్మట భయంకరమైన ద్వీపములను గాలింపవలెను.(34-36)

ఆ ఇక్షుసముద్రమునందు మహాకాయులైన అసురులు ఉందురు. వారు తమఆకలిని దీర్చుకొనుటకై నిత్యము ప్రాణులనీడలను గ్రహించి, వారిని భక్షించుచుందురు. దీర్ఘకాలమునుండి అట్లు జీవించుటకు వారికి బ్రహ్మదేవుని అనుమతి గలదు. కావున ఆ అసురులను తప్పించుకొని పోవుచుండవలెను. ఆ ఇక్షుసముద్రము నల్లని మేఘమువలె కన్పట్టుచుండును. దానిలో భయంకరమైన పెద్దపెద్ద సర్పములు నివసించుచుండును. అందు భీకరమైనగర్జనలు వినిపించుచుండును. యుక్తితో ఆ ఇక్షుసముద్రమును దాటుడు. అనంతరము 'లోహితము' అను మధుసముద్రముయొక్క తీరమునకు చేరెదరు. అచట శాల్మలీ (బూరుగు) వృక్షములు అధిక సంఖ్యలో గలవు. అందువలన దానికి శాల్మలీద్వీపము అనిపేరు. అది ఒక మహాద్వీపము. (37-39)

వినతాపుత్రుడైన గరుత్మంతునిభవనము అచట గలదు. దానిని విశ్వకర్మ నిర్మించెను. అది కైలాస శిఖరమువలె ఉన్నతమైనది, వివిధరత్నకాంతులతో మిఱుమిట్లు గొలుపుచుండును. (40) ఆ శాల్మలీ ద్వీపమునందలి గిరిశిఖరముల యందు 'మందేహులు' అను రాక్షసులు వ్రేలాడు చుందురు. వారు పర్వతప్రమాణములలో మహాకాయములు గలిగి భయంకరముగా ఉందురు. వారు నిత్యము సూర్యోదయ సమయమున ఊర్ధ్వముఖులై భాస్కరుని మ్రింగుటకై ప్రయత్నించుచుందురు. కాని ఆ సందర్భమున సూర్యుని కిరణముల తీవ్రతకును, గాయత్రీ మంత్రములకును (ద్విజులు సమర్పించెడి అర్ఘ్యప్రదానములకు) మిగుల దెబ్బతిని, నిహతులై, వారు ఆ మధు (సురా) సముద్రమున పడిపోవుచుందురు. మఱల ఉజ్జీవితులై వారు శైలశిఖరములపై వ్రేలాడు చుందురు. ఇట్లు అనుదినము జరుగు చుండును. (41-42)

తిరుగులేని వీరులైన ఓ వానరులారా! (ఆ పిమ్మట, ఘృత, దధిసముద్రములు మీకు కన్పట్టును. అందు సీతాదేవికై అన్వేషింపుడు) అచటినుండి ముందునకు సాగిన పిమ్మట 'క్షీరోదము' అను సముద్రము మీకు గోచరించును. అది తెల్లనిమేఘకాంతులతో విలసిల్లుచుండును. అందలి తరంగములు ముత్యాలహారములవలె మెఱయుచుండును. ఆ సముద్రమధ్యమున 'ఋషభము' అను పేరుగల తెల్లని మహాపర్వతము ఒకటి గలదు. ఆ పర్వతమునందు అన్నివైపులయందును పెక్కువృక్షములు దట్టముగా వ్యాపించియుండును. అవి బాగుగా వికసించిన పూవులతో శోభిల్లుచు దివ్యములైన పరిమళములను వెదజల్లుచుండును. ఆ ఋషభగిరిపై 'సుదర్శనము' అను పేరుగల సరస్సు గలదు. ఆ సరోవరము వెండివలె తెల్లని కాంతులు గల పద్మములతో విరాజిల్లుచుండును. ఆ కమలములలోని కింజల్కములు మేలిమి బంగారు కాంతులతో మనోహరముగా ఉండును. ఆ సరస్సునందు రాజహంసలగుంపులు విహరించుచుండును. అందు దేవతలు, చారణులు, యక్షులు, కిన్నరులు, అప్సరసలతోగూడి సంతోషముతో జలవిహారములు సలుపుటకై వచ్చుచుందురు. (43-46)

ఆ క్షీరసముద్రమును దాటి కొంతదూరము పురోగమించిన పిదప స్వచ్ఛమైన మధురజలములుగల ఒక మహాసముద్రము కన్పట్టును. అది సకల ప్రాణులకును భయమును గొల్పుచుండును. అందు 'ఔర్వుడు' అను మహామునియొక్క కోపమువలన ఏర్పడినట్టి దివ్యతేజస్సు ప్రవేశించెను. ఆ బడబాగ్నికే 'హయముఖము' అని పేరు. చరాచరములతోగూడి, మహావేగముతో కదలుచుండెడి జలములే ఆ అగ్నికి ఆహారము. ఆ సముద్రమున నివసించెడి మహాప్రాణులు సైతము ఆ బడబాగ్నిని జూచి భయముతో గగ్గోలు పెట్టుచుండును. ఆ ప్రాణులగోల అచట ఇప్పటికిని వినబడుచుండును.(47-49)

ఈ మధురజలధికి ఉత్తరభాగమునందు పదమూడు యోజనముల దూరములో ఒక పెద్ద బంగారు పర్వతముగలదు. దానిపేరు 'జాతరూపశిలము'. ఆ గిరి శిఖరమున సర్పాకృతి 'అనంతుడు' అను పేరుతో ఆదిశేషుడు ఆసీనుడైయుండును.

అతడు చంద్రునివలె తెల్లని వన్నెవాడు, భూభారమును వహించెడి మహాత్ముడు, పద్మపత్రములవలె విశాలములైన నేత్రములు గలవాడు, అతడు నీలవస్త్రములను ధరించును, వేయిపడగలు గలవాడు, సమస్త ప్రాణులకు అతడు వంద్యుడు. మీకు అక్కడ ఆ మహాత్ముని దర్శనము కాగలదు. (50-52) ఆ పర్వతమునైన మహాత్ముడైన ఆదిశేషునియొక్క ధ్వజము తాటిచెట్టు ఆకారములో ఒప్పారుచుండును. దాని పతాకము బంగారుతో నిర్మితమై, మూడు శిరముల గుర్తులతో విలసిల్లుచుండును. ఆ తాల ధ్వజమునకు ఒక వేదికయు కలదు. ఈ తాల ధ్వజమును తూర్పుదిశయందు దేవతలు నిర్మించిరి.(53-54)

ఆ 'జాతరూపశిలము' అను పర్వతమును దాటిన పిమ్మట హేమమయమైన 'ఉదయాద్రి' కన్పట్టును. అది దర్శనీయముగా ఉండును దాని శిఖరము నూఱుయోజనముల వఱకు విస్తరించి, ఆకాశమును తాకుచుండును. బంగారు కాంతులతో మెఱయుచున్న ఆ శిఖరమునకు ఉదయగిరి ఒక చక్కని వేదికగా అమరియున్నది. ఆ ఉదయాచలము మద్దిచెట్లతోడను, తాలవృక్షములతోడను, కానుగచెట్లతోడను, బాగుగా పుష్పించిన గన్నేరుచెట్లతోడను విరాజిల్లుచున్నది. అవి అన్నియును సువర్ణమయములై, సూర్యకాంతులవలె ఒప్పుచున్న దివ్యశోభలను వెదజల్లుచున్నవి. అచట 'సౌమనసము' అను పేరుగల దృఢమైన ఒక బంగారు శిఖరము విరాజిల్లుచుండును. అది ఒక యోజనముమేరకు విస్తరించియున్నది, పది యోజనముల ప్రమాణములో ఎత్తుగా ఉన్నది. (55-57)

పూర్వము శ్రీమహావిష్ణువు వామనావతార సమయమున త్రివిక్రముడై ఒక పాదమును 'సౌమనస' శిఖరము మీదను, రెండవ పాదమును మేరుశిఖరమునైనను ఉంచెను. సూర్యుడు జంబూద్వీపమునకు ఉత్తరభాగమున పరిభ్రమించి, మిక్కిలి ఉన్నతమైన సౌమనసశిఖరమునకు చేరిన పిమ్మట మేరుగిరికి దక్షిణభాగమున ఉన్నవారికి స్పష్టముగా గోచరించును.(58-59)

ఆ సౌమనసశిఖరముమీద వైఖానసులు, వాలఖిల్యులు[1] అను మహర్షులు దర్శనమిత్తురు. వారు గొప్ప తపస్సంపన్నులు, సూర్యతేజస్సుతో విరాజిల్లుచుందురు. (60) ఉదయాద్రికి ముందు భాగమున 'సుదర్శన' ద్వీపము గలదు. సూర్యుడు ఉదయగిరిపైగల సౌమనసశిఖరముమీదికి చేరినంతనే, ఆ స్వామియొక్క కిరణప్రసారముతో సుదర్శనద్వీపనివాసులలో చైతన్యము వెల్లివిరియును. అందువలననే దీనికి 'సుదర్శనద్వీపము' అను పేరు ఏర్పడినట్లు ప్రతీతి. (61)

ఆ ఉదయపర్వతమునందుగల శిఖరములపైనను, గుహలయందును, వనములలోను సీతాదేవిజాడను, రావణుని నివాసమును పసిగట్టుటకు ఇటునటు (ప్రత్యంగుళము) గట్టిగా గాలింపుడు. (62) సువర్ణమయమైన ఉదయాచలతేజస్సులు, మహాత్ముడైన సూర్యునియొక్క కాంతులు వ్యాపించుటవలన ప్రభాత సంధ్య ఎఱుపు వన్నెతో దర్శనీయముగా ఉండును.(63)

సూర్యుడు ఉదయించెడి ఈ స్థానమును మొట్టమొదట బ్రహ్మసృష్టించెను. కనుక బ్రహ్మలోకమునకును, భూలోకమునకును ఇది ద్వారమువంటిది. (ఊర్ధ్వలోకవాసులు భూలోకమునకు ఈ ద్వారమునుండియే ప్రవేశింతురు. అట్లే భూలోకనివాసులు ఈ ద్వారముద్వారా ఊర్ధ్వలోకములకు చేరుదురు.) మొదట ఈ ద్వార నిర్మాణము ఈ దిశయందే జరుగుటవలన దీనికి పూర్వదిశ (తూర్పుదిక్కు) అను పేరు ఏర్పడెను. (64) ఆ ఉదయాచలముయొక్క పరిసర ప్రాంతముల యందును రావణునికై, సీతాదేవికై అంతటను అన్వేషింపుడు. (65)

ఆ ఉదయాద్రిని దాటిన పిదప ఆప్రాంతమంతయును అగమ్యము. అది దేవతలకు నివాసము. అచట సూర్యచంద్ర కిరణములు ప్రసరింపవు గావున అది అంధకారమయము, అదృశ్యము. (66) తూర్పుదిశయందుగల కొన్ని పర్వతములను, గుహలను, వనములనుగూర్చి నేను తెల్పలేదు వాటి అన్నింటి యందును జానకీదేవిజాడకై మీరు అన్వేషింపుడు. (67)

ఓ వానరులారా! ఆ ఉదయాద్రివఱకే వానరులు వెళ్లగలరు. దానితరువాతిప్రదేశములు అన్నియును చిమ్మచీకట్లతో నిండియుండును. అవి నిర్జనప్రదేశములు (అందు ఏ ప్రాణులును సంచరింపవు.) వాటినిగూర్చి నేను ఎఱుగను.(68)

నేను తెల్పినరీతిగా ఉదయగిరివఱకునుగల సమస్త ప్రదేశములలో సీతాదేవికొఱకై, రావణుని నివాసమునకై జాగ్రత్తగా వెదకుడు. ఒక నెలలోపల మీరు తిరిగి రావలెను. ఆ నెల గడువును దాటరాదు. అవధి దాటి వచ్చినవారికి నాచేతిలో చావు తప్పదు. సీతాదేవికై అన్వేషించి, కృతార్థులై మఱలి రండు. ఓ వానరులారా! తూర్పుదిక్కు అంతయును వనములతో నిండియున్నది. ఆ దిశదేవేంద్రుని అధీనములోనిది. ఆ ప్రదేశము నందంతటను నేర్పుగా గాలింపుడు. శ్రీరాముని ప్రేమపెన్నిధియైన సీతాదేవిజాడను పట్టుకొని హాయిగా తిరిగిరండు. మీకు క్షేమమగుగాక. (69-71)

* * *

1) బ్రహ్మదేవునియొక్క నఖముల (గోళ్ల)నుండి ఉదయించినవారు వైఖానసులు. సృష్టికర్తయొక్క రోమములనుండి ఉద్భవించిన వారు వాలఖిల్యులు.

41. నలుబది ఒకటవసర్గము

అంగదుని నాయకత్వమున హనుమంతుడు మొదలగు వానర యోధులను దక్షిణ దిక్కునకు పంపుచు సుగ్రీవుడు వారికి ఆ దిశయందలి విశేషములను వివరించుట

సుగ్రీవుడు గొప్ప వానరబలమును (వినతుడు మున్నగు వానరులను) తూర్పు దిశకు పంపిన పిమ్మట అన్ని విధములుగా నిగ్గుదేలిన వానరులను దక్షిణదిశకు పంపించెను. (1)

అగ్నిసుతుడైన నీలుడు, కపివరుడైన హనుమంతుడు, బ్రహ్మాంశసంభూతుడు, మహాబలశాలియు ఐన జాంబవంతుడు, సుహోత్రుడు, శరారి, శరగుల్మడు, గజుడు, గవాక్షుడు, గవయుడు, సుషేణుడు,[1] ఋషభుడు, మైందుడు, ద్వివిదుడు, విజయుడు, గంధమాదనుడు, హుతాశనసుతులైన ఉల్కాముఖుడు, అసంగుడు, వాలికుమారుడైన అంగదుడు మున్నగు వానరవీరులను మహావీరుడు, వానర ప్రభువు ఐన సుగ్రీవుడు సీతాన్వేషణకై దక్షిణదిశకు వెళ్లవలసినదిగా ఆదేశించెను. వీరందఱును పరాక్రమసంపన్నులు, వేగగమనములో దిట్టలు. ఈ వానరవీరులకు అందఱికిని మహాబలశాలియైన అంగదుని నాయకునిగా నియమించి దక్షిణదిక్కునకు పంపెను. (2-6) ఆ దిశయందు అతికష్టముగానైనను అడుగిడుటకు సాధ్యముగాని కొన్ని ప్రదేశములనుగూర్చిమాత్రమే సుగ్రీవుడు ఆ వానరప్రముఖులకు వివరించెను. (7)

ఓ వానర వీరులారా! సీతాన్వేషణమును మీరు వింధ్య పర్వతము[2] నుండి ప్రారంభింపుడు. ఆ గిరి పెక్కు శిఖరములతోడను, వివిధములగు వృక్షములతోను, లతలతోను విలసిల్లుచుండును. అక్కడినుండి కదలిన పిమ్మట నర్మదానది వచ్చును. మహావిషర్పములకు నెలవగుట వలన దానిని దాటుట సులభముగాదు. పిదప రమ్యములైన గోదావరి, మహానది, కృష్ణవేణి, వరద, పెద్దపెద్ద పాములకు ఆశ్రయమైన మహాభాగ మొదలగు నదీతీరములను గాలింపుడు. (8-9)

మేఖల, ఉత్కల, దశార్ణదేశములయందలి నగరములను, అట్లే అశ్వవంతి, అవంతి పురములను, అంతటను సీతాదేవికై అన్వేషింపుడు. (10) మనోహరములైన విదర్భ, ఋషిక, మాహిషక, వంగ, కళింగ, కౌశిక మొదలగు దేశములయందలి వివిధ ప్రాంతములను బాగుగా వెదకుడు. అనంతరము దండకారణ్యమునందలి పర్వతప్రాంతములను, నదీ తీరములను, గుహలను, గోదావరీ నదియొక్క పాయలను నిశితముగా పరిశీలింపుడు. అట్లే ఆంధ్ర, పుండ్ర, చోళ, పాండ్య, కేరళ మున్నగు దేశములలోని సకలభాగములను అన్వేషింపుడు. (11-12)

వివిధములగు గైరికాదిధాతువులతో విలసిల్లుచు సుశోభితమైన మలయపర్వతమును[3] మాత్రము తప్పక వెదకుడు. ఆ గిరి శిఖరములు చిత్రవిచిత్రములుగానుండును. అందలి వనములన్నియును రంగురంగుల పూవులతో దర్శనీయముగా ఉండును. ఆ మహాగిరిపై చందన వృక్షవనములు కోకొల్లలు. (13-14)

అటనుండి క్రమముగా ముందునకు సాగినచో మీకు కావేరీ నది దర్శనమిచ్చును. దివ్యమైన ఆ పవిత్రనది నిర్మలమైన జలములతో ప్రవహించుచుండును. ఆ నదీతీరములయందు అప్సరసలు విహరించుచుందురు. ఆ మలయ పర్వతముమీద నివసించుచున్న[4] అగస్త్యమహాముని ని దర్శింపుడు. ఆ మహాత్ముడు సూర్యునివలె భాసిల్లెడి మహాతేజోమూర్తి. ఆ మహాత్ముని ప్రసన్నుని జేసికొని, ఆయన అనుజ్ఞతో మహానదియైన తామ్రపర్ణిని దాటుడు. ఆ నది మొసళ్లతో నిండియుండును సుమా! ఆ నది చిత్రవిచిత్రములైన ద్వీపములతో, దట్టముగా వ్యాపించియున్న చందన వృక్షములతో శోభిల్లుచుండును. అట్టి తామ్రపర్ణి ఒక యువతి తన భర్తను జేరునట్లు సముద్రమునుజేరును. (15-18)

అనంతరము పాండ్యరాజుల నగరము వచ్చును. అది దివ్యమై బంగారు కాంతులతో తేజరిల్లుచుండును. అది ఆ

---

1) వానరప్రముఖులలో సుషేణులు ఇద్దఱుగలరు. ఒకడు తారయొక్క తండ్రి, వాలికి మామ. మఱియొకడు – అన్యుడు. ఇక్కడ పేర్కొనబడినవాడు తారతండ్రి కాడు.

2) సుగ్రీవుడు వానరసమూహములను ఆయాదిశలకు పంపునప్పుడు వింధ్యపర్వతమును కేంద్రముగాజేసికొనెను. వింధ్యకును హిమవత్పర్వతమునకును మధ్యగల పవిత్రప్రదేశమును 'ఆర్యావర్తము' అని యందురు. అది ఉత్తరదిశ. వింధ్యకు దక్షిణమునగల ప్రదేశమును 'దక్షిణాపథము' అని పిలుతురు. అది దక్షిణదిశ.

3) గోవిందరాజీయ వ్యాఖ్యానమున అయోముఖపర్వతము సహ్యాద్రిగా పేర్కొనబడినది. కాని చందనవృక్షశోభితముగా వర్ణింపబడినందున అది 'మలయ పర్వతము' ఐయుండునని తిలక్ వ్యాఖ్యానము తలంచుచున్నది.

4) పంచవటికి ఉత్తరమునగల అగస్త్యాశ్రమమును శ్రీరాముడు దర్శించినట్లు ఇదివఱలో పేర్కొనబడినది. ఇప్పుడు అగస్త్యుడు (అగస్త్యాశ్రమము) మలయపర్వతముమీద ఉన్నట్లు తెలుపబడినది. ఇట్లు పేర్కొనుటలో వైరుధ్యము ఏమియులేదు. ఏలనన ఆదిశంకరాచార్యులవారిమఠములు పలుచోట్ల ఉన్నట్లు అగస్త్యునిఆశ్రమములుగూడ వేర్వేఱుచోట్ల ఉండియుండవచ్చును గదా!

మహారాజులస్థాయికి తగినట్లు ముత్యములచేతను, మణులచేతను అలంకరింపబడి యుండును. సీతాదేవికై ఆ ప్రదేశములనుగాలింపుడు. (19)

పాండ్యనగరమును దాటినపిమ్మట మీరు సముద్ర తీరమునకు చేరుదురు. అచట సముద్రలంఘనవిషయమున మీ కార్యక్రమమును నిశ్చయించుకొనుడు. ఆ సముద్రము నందు అగస్త్యుడు పర్వతోత్తమమైన మహేంద్రగిరిని నెలకొల్పెను. దానిపై చిత్రవిచిత్రములైన వృక్షములు పెక్కుగలవు. అవి పుష్పములతోను, ఫలములతోను కలకలలాడుచుండును. ఆ మహాసముద్రమును చొచ్చుకొని యున్న మహేంద్రగిరి బంగారు కాంతులను విరజిమ్ము చుండును అది వివిధములగు వృక్షములతోడను, లతలతోడను శోభిల్లుచుండును. అక్కడ దేవర్షులు సంచరించుచుందురు, ప్రముఖులైన యక్షులు, అప్సరసలు విహరించుచుందురు. సిద్ధులు, చారణులు గుంపులుగా చేరుచుందురు. మిక్కిలి మనోహరమైన ఆ మహేంద్రగిరికి దేవేంద్రుడు ప్రతిపర్వదినము నందును సముద్రస్నానాదులకై వచ్చుచుండును. (20-23)

ఆ మహేంద్రపర్వతమునకు నూఱుయోజనముల దూరమున ఒక మహాద్వీపముగలదు. అది దీపకాంతులతో విలసిల్లుచుండును. అందు ప్రవేశించుట మానవ మాత్రులకు అసాధ్యము. ఆ ప్రదేశమంతయును బాగుగా వెదకవలెను. అంతేగాదు ఆ సీతామాతకొఱకు ఏకాగ్రతతో ప్రతి అంగుళము పట్టుబట్టి గాలింపవలెను ఆ ప్రదేశమంతయును రాక్షసరాజైన రావణుని అధీనములోనుండును. అతడు ఇంద్రునివలె పరాక్రమశాలి. సీతాపహరణమునకు పాల్పడిన ఆ దుర్మార్గుడు వధార్హుడు. (24-25)

ఆ దక్షిణ సముద్రముయొక్క మధ్యలో 'అంగారక' అని ప్రసిద్ధికెక్కిన ఒక రాక్షసి గలదు. ఆ రాక్షసి సముద్రముమీద పయనించువారి నీడలను ఆకర్షించి, వారిని భక్షించు చుండును. (26) ఆ లంకాద్వీపమునందును సంశయాస్పదములైన (సీతాదేవి ఇచట ఉండవచ్చునని భావించెడి) స్థలముల నన్నింటిని నిశితముగా గాలింపుడు. మీసందేహములు అన్నియును తీరినపిమ్మట (సీతాదేవి అచట లేదని పూర్తిగా తేలిన పిమ్మట) లంకా ద్వీపమును దాటి ముందునకు సాగుడు. మిగుల తేజస్వి (అమిత పరాక్రమశాలియైన) శ్రీరామప్రభువు యొక్క పత్నియగు సీతామాత యొక్క జాడను కనుగొనుటకై దక్షిణ దిశగా వెళ్లుడు. (27)

లంకాద్వీపమును దాటి ఆ దక్షిణ దిశయందే ముందునకు వెళ్లినచో వందయోజనములదూరమున ఆ సముద్రమునందు 'పుష్పితకము' అను ఒక పర్వతము కన్పట్టును. అది శోభాయమానముగా ఉండును. అందు సిద్ధులు, చారణులు సంచరించుచుందురు. దాని చుట్టును అగాధమైన సముద్రము ఆవరించియున్నది. అది సూర్యచంద్రులశోభలతో వెలుగొందుచుండును. ఆ గిరియొక్క శిఖరములు మిక్కిలి ఎత్తైనవై, ఆకాశమును తాకుచున్నవాయనునట్లు ఉండును. ఆ పుష్పితకపర్వతము యొక్క ఒక బంగారుశిఖరమును సూర్యుడు తన కిరణములతో ప్రకాశింపజేయుచుండును, ఒక వెండిశిఖరముపై చంద్రుడు తనవెన్నెలకాంతులను ప్రసరింపజేయుచుండును. ఆ పర్వతము కృతఘ్నులకును, క్రూరులకును, నాస్తికులకును కన్పట్టదు. ఓ వానరోత్తములారా! ముందుగా ఆ శైలమునకు ప్రణమిల్లి, అనంతరము అచట అన్వేషింపుడు. (28-31) తిరుగులేని పరాక్రమశాలులైన ఓ వానరులారా! ఆ పుష్పితక పర్వతమును దాటిన పిమ్మట పదునాలుగు యోజనముల దూరములో 'సూర్యవంతము' అనిశైలము వచ్చును. దానికివెళ్లవలసిన మార్గము అతిక్లిష్టమైనది. (32)

ఆ సూర్యవంతగిరినిగూడ దాటినపిదప 'వైద్యుతము' అను పర్వతము వచ్చును అందలి వృక్షములు సర్వకాలముల యందును ఫలపుష్పములతో అలరారుచు మనోహరముగా ఉండును. అవి అందఱి అభిరుచులను తీర్చగల వివిధఫలములను ఒసంగుచుండును. ఓ వానరోత్తములారా! అచట మిక్కిలి రుచికరములైన కందమూలఫలములను ఆరగింపుడు, మేలైన మధువులను సేవింపుడు. సావధానముగా సీతాదేవికై అన్వేషింపుడు. (33-34)

అనంతరము మీరు 'కుంజరము' అను పర్వతమును చేరుదురు. అది కనువిందుగావించుచుండును. ఆగిరిపై అగస్త్యమహామునికై విశ్వకర్మ నిర్మించిన భవనము గలదు. అది ఒక యోజనము మేరకు విస్తరించి పదియోజనముల ఎత్తుకలిగియున్నది. దివ్యమైన ఆ బంగారుభవనము వివిధములగు రత్నములతో విరాజిల్లుచుండును. (35-36)

కుంజర పర్వతమునుండి ముందునకుసాగినచో 'భోగవతి' అను పురము కనబడును. అది సర్పములకు నిలయము. అందలి కక్ష్యలు విశాలమైనవి. అది అన్నివైపుల పరిరక్షింపబడుచుండును. కావున అందు ప్రవేశించుట అసాధ్యము. తీక్ష్ణమైన కోఱలుగల భయంకరమైన విషసర్పములచే ఆ భోగవతీపురము రక్షింపబడుచుండును. అందు మహాప్రాజ్ఞుడు, సర్పములకు రాజు ఐన వాసుకి నివసించు చుండును. భోగవతినగరమును గాలించిన తరువాత దానికి చుట్టును ఆ సమీపముననేగల ఇతర ప్రదేశములను అన్నింటిని బాగుగా అన్వేషింపవలెను. (37-39)

భోగవతీపురమును దాటిన పిమ్మట వృషభాకృతిలో ఒక మహాశైలము వచ్చును. దానిపేరు 'వృషభపర్వతము' అది

వివిధరత్నములతో విలసిల్లుచు సర్వసంపదలతో తులతూగుచుండును. ఆ గిరి గోరోచనమువలె పసుపు వన్నెతోడను, తామరాకులవలె ఆకుపచ్చవర్ణముతోడను, తమాలపత్రమువలె నీలవర్ణముతోడను ఒప్పెడి వివిధములగు చందనములకు ఉత్పత్తిస్థానము. ఆ చందనవృక్షములు అగ్నివలె తేజరిల్లుచుండును. ఆ చందనవనమును ఘోరరూపములుగల 'రోహితులు' అను గంధర్వులు సంరక్షించుచుందురు. కనుక ఆ చందనవృక్షములను చూచి ఆనందింప వలెనేగాని వాటిని తాకరాదు. శైలూషుడు, గ్రామణి, శిగ్రువు, శుభ్రువు, బభ్రువు అను పేర్లుగల ఐదుగురు గంధర్వ ప్రభువులు ఆ వృషభ గిరిపై నివసించుచుందురు. వారు అందఱును సూర్యకాంతులతో విరాజిల్లుచుందురు. (40-43)

ఆ వృషభగిరిని దాటినపిమ్మట భూమియొక్క సరిహద్దు కన్పట్టును. అది సూర్యచంద్రాగ్నులతేజస్సులతో వెలుగొందెడి దేహములుగల పుణ్యపురుషులకు నివాసస్థానము. ఆ ప్రదేశమునందు మిగుల శక్తిశాలులు, స్వర్గగమనమునకు అర్హులైనవారుమాత్రమే నివసించుచుందురు. (44)

అనంతరము కనబడునది పితృలోకము, అది సర్వ భయంకరమైన యమసదనము. అచటిచిమ్మచీకట్లలో ఎవ్వరును ప్రవేశింపజాలరు. కనుక మీరు అచటికి వెళ్లరాదు. (45)

వీరులైన ఓ వానరప్రముఖులారా! నేను చెప్పిన రీతిగా భూమిసరిహద్దువఱకుగల ఈ ప్రదేశములవఱకు మాత్రమే మీరు వెళ్లగలరు, వెదకగలరు. ఆ పిమ్మట మీకు దారియే దొరకదు. (46) ఇంతవఱకు తెలుపబడిన ప్రదేశములను అన్నింటిని బాగుగా వెదకిన పిమ్మట ఇంకను అన్వేషింపదగిన ప్రదేశములు ఏవైనను మీదృష్టికి వచ్చినచో వాటినిగూడ గాలించి, సీతామాత ఆచూకీ తెలిసికొని రాగలరు. (47)

నేను విధించిన ఒకనెలగడువులోపల అందఱికంటెను ముందుగా వచ్చి, 'నేను సీతాదేవిని దర్శించితిని' - అని తెలిపినవాడు నాతో సమానముగా భోగభాగ్యములను అనుభవించుటకును, సుఖముగా జీవించుటకును అర్హుడగును. నాకు అతనినిమించిన ప్రేమాస్పదుడు మఱియొకడు ఉండడు, అతడు నాకు ప్రాణతుల్యుడు, ఎన్ని దోషములు ఉన్నను అతడు నాకు ఆత్మబంధువే! (48-49)

మిత్రులారా! మీరు సాటిలేని బలపరాక్రమములు గలవారు. ఉన్నతగుణములకు నెలవైన సద్వంశములలో జన్మించినవారు. ఏ విధముగా నైనను మీరు జనకమహారాజసుతయైన సీతాదేవిజాడను తెలిసికొని రండు. అందులకు తగిన ప్రయత్నములను ఈక్షణమునుండియే ప్రారంభింపుడు.(50)

* * *

42. నలుబదిరెండవసర్గము

సుగ్రీవుడు సీతాన్వేషణనిమిత్తమై తన మామయగు సుషేణునియొక్క నేతృత్వమున కొంతమంది వానరయోధులను పశ్చిమదిశకు పంపుచు వారికి ఆ దిక్కునగల విశేషములను తెల్పుట

అంగదాది వానరులను దక్షిణదిశకు పంపినపిమ్మట వానరరాజైన సుగ్రీవుడు తారయొక్క తండ్రియు, తనకు మామయు ఐన సుషేణునికడకు చేరి, దోసిలొగ్గి నమస్కరించెను. యూథపతియగు ఆ సుషేణుడు మేఘమువలె నీలవర్ణమువాడు, మిగుల పరాక్రమశాలి. అతడేగాక మరీచి మహర్షికుమారుడును, మిక్కిలి తేజస్వియు ఐన మారీచుడుగూడ అక్కడనే యుండెను. అతడు మహేంద్రునితో సమానమైన వర్చస్సుగలవాడు. ఆ కపివరుడు శూరులగు వానరులతో గూడియుండెను. అతడు సూక్ష్మబుద్ధి, ఎంతయు బలాఢ్యుడు, వేగమున గరుత్మంతునితో సమానుడు. ప్రముఖులైన వానరులు పెక్కుమంది అతని చుట్టును చేరియుండిరి. ఇంకను మరీచిమహర్షి అంశలతో పుట్టిన వానరులు కొంతమంది అచటనే యుండిరి. వారును మహాబలశాలులు, తేజస్సంపన్నులు వారినందఱిని సీతాన్వేషణకై పశ్చిమదిశకు వెళ్లవలసినదిగా ఆదేశించుచు సుగ్రీవుడు ఇట్లనుడివెను. "ఓ వానరప్రముఖులారా! సుషేణునినాయకత్వమున మీరు అందఱును రెండులక్షలమంది వానరవీరులతో గూడి సీతాదేవి జాడను తెలిసికొనుడు." (1-5)

'ఓ కపిశ్రేష్ఠులారా! సౌరాష్ట్రప్రాంతములను, బాహ్లీక దేశములను, శూర, భీమ ప్రదేశములను, విశాలములై మనోహరముగా ఉండెడి జనపదములను, మహానగరములను, పున్నాగవృక్షములతోను, వకుళవృక్షములతోను, ఉద్దాలక వృక్షములతోను, మొగలిపొదలతోడను కూడియున్న మధ్యదేశమును సీతాదేవికొఱకై గాలింపుడు. (6-7)

పవిత్రమైన చల్లనిజలములతో పశ్చిమదిశకు ప్రవహించెడి నదీతీరములయందును, మునీశ్వరులు తపశ్చర్యలను ఒనర్చెడి వనములయందును, దట్టమైనఅడవులలోను, దుర్గములైన కొండలపైనను సీతాదేవికై అన్వేషింపుడు. (8)

అనంతరము పశ్చిమదిశయందు మరుభూములవంటి మెట్టనేలలను, నిటారుగానున్న శిలాప్రాంతములను, కొండలచే ఆవరింపబడియున్న దుర్గమప్రదేశములను బాగుగా వెదకుడు. (9)

ఓ వానరులారా! పిదప ఇంకను పడమరదిశగా సాగినచో సముద్రతీరమునకు చేరుదురు. అందలి జలములలో తిమింగిలములు, మొసళ్లు సంచరించుచుండును. ఆ

సముద్రజలములు ప్రశాంతముగా ఉండును. ఆ సాగరతీరమునగల మొగలిపొదలలోను, కానుగతోపులలోను, కొబ్బరి తోటలలోను, మీ వానరులందఱును సంచరింప వచ్చును. ఆ తీరమునగల పర్వతములయందును, వనములలోను రావణుని నివాసమును, సీతాదేవిఆచూకీని తెలిసికొనుటకై తీవ్రముగా అన్వేషింపుడు. (10-12)

అనంతరము మురచీ పట్టణమును, రమ్యమైన జటీపురమును, అవంతిని,[1] అంగలోపాపురిని, అలక్షిత వనమును, ఇంకను విశాలములైన ప్రదేశములను, పట్టణములను గాలింపుడు. సింధునది సముద్రమున కలియు ప్రదేశమున హేమగిరియను ఒక పర్వతముగలదు. అది నూఱుశిఖరములుగలది, ఎత్తైన వృక్షములతో నిండినది. (13-14)

రమ్యములైన ఆ పర్వతశిఖరములయందు సింహములవలె క్రూరములైన పక్షులు నివసించుచుండును. అవి తిమింగిలములను, ఏనుగులనుగూడ తమగూండ్ల (నివాసముల) లోనికి ఈడ్చుకొనిపోవుచుండును. ఆ సింహముల (ఆక్రూరజంతువుల) నివాసస్థలములు నీటితో నిండిన ఆ విశాలప్రదేశమునందు అంతటను గలవు. వాటి సమీపమునగల శిఖరములయందు మదపుటేనుగులు మిక్కిలి గర్వించినవై మేఘగర్జనలవలె ఘీంకరించుచు ఒడలుమఱచి తిరుగుచుండును. చిత్రమైన వృక్షములు గల దాని బంగారుశిఖరము మహోన్నతమై ఆకాశమును తాకుచుండును. కామరూపులైన మీ వానరులందఱును అందు అడుగడుగునను గాలింపవలెను. (15-17) కొంచెము ముందునకు సాగినపిమ్మట సముద్ర మధ్యమున 'పారియాత్రము' అను ఒక మహాపర్వతము గోచరించును. దాని బంగారుశిఖరము నూఱుయోజనముల విస్తృతికలిగియుండును. సామాన్యులకు దానిదర్శనము దుర్లభము. మీరు అచటికి వెళ్లి, సీతాదేవి కొఱకై బాగుగా వెదకవలెను. (18) ఆ పారియాత్ర పర్వతశిఖరముపై ఇరువది నాలుగు కోట్లమంది గంధర్వులు నివసించుచుందురు. వారు కామరూపులు, వేగగమనులు, అగ్నితో సమానమైన తేజస్సు గలవారు, భయంకరులు. అగ్నిజ్వాలలవలె తేజరిల్లునట్టి ఆ గంధర్వులు వేర్వేఱు ప్రాంతములనుండి అచటికి చేరుచుందురు. మీరు ఎంతటి పరాక్రమవంతులైనను వారి సమీపములకు వెళ్లరాదు. వారికెట్టి హానియు కలిగింపరాదు. ఆ శిఖరమునందలి ఎట్టిఫలములను తీసికొనరాదు. ఏలనన దృఢకాయులు, మహాబలశాలులు, వీరులు, మిగుల భయంకరులు ఐన ఆ గంధర్వులు అచటి ఫలమూలములను రక్షించుచుందురు. వారిని ఎదుర్కొనుట మిగుల కష్టము. ఐనను అచట జానకీదేవిజాడను తెలిసికొనుటకై గట్టిగా యత్నింపవలెను. వానరులుగా ప్రవర్తించువారికి ఆ గంధర్వుల వలన ఎట్టి భయమూ ఉండదు. (19-22)

పారియాత్రపర్వతమునకు సమీపములో సముద్రమునందు 'వజ్రగిరి' అను పేరుగల ఉన్నతమైన ఒక పర్వతము గలదు. అది వివిధములగు వృక్షములతోను, లతలతోను శోభిల్లుచుండును, వైడూర్యములవలె అది స్వచ్ఛములైన కాంతులతో విలసిల్లుచుండును. వజ్రమువలె ఆ గిరి కఠినమైనది. ఎటు చూచినను అది నూఱుయోజనముల మేరకు వ్యాపించి యుండును. దానివైభవము అపూర్వము. ఆ గిరిగుహలయందు ఆ తల్లిఆచూకీకొఱకు పట్టుబట్టి గాలింపవలెను. (23-24)

ఆ సమీపముననే 'చక్రవంతము' అను ఒక మహాశైలము గలదు. అది సముద్రమున నాల్గవవంతు వ్యాపించియున్నది. దానిపై విశ్వకర్మవేయి అంచులుగల ఒక చక్రమును నిర్మించెను. పురుషోత్తముడైన శ్రీమహావిష్ణువు ఈ పర్వతమునందు నివసించుచున్న పంచజనుడు, హయగ్రీవుడు అనుదానవులను చంపి, వారినుండి 'పాంచజన్యము' అను శంఖమును, 'సుదర్శనము' అను సహస్రారచక్రమును తీసికొనివచ్చెను. చిత్రములైన ఆ పర్వతసానువులయందును, విశాలములైన గుహలయందును రావణునినివాసమును, వైదేహిజాడను పసిగట్టుటకై తీవ్రముగా వెదకుడు. (25-27)

ఓ వానరులారా! ఆ చక్రవంతగిరికి అఱువది యోజనముల దూరములో అగాధమైన ఆ సముద్రమున 'వరాహగిరి' గలదు. అది బంగారుశిఖరములతో విలసిల్లుచుండును. దానిపై ప్రాగ్జ్యోతిషపురము గలదు. అది సువర్ణమయము. ఆ నగరమును 'నరకుడు' అను దానవుడు పరిపాలించుచుండును. అతడు కడుదుష్టాత్ముడు అచటి చిత్రవిచిత్రములైన సానువుల యందును, విశాలములైన గుహలయందును సీతాదేవి జాడను, రావణుని నివాసమును తెలిసికొనుటకై గట్టిగా అన్వేషింపుడు. (28-30)

ఆ వరాహగిరిని దాటినపిమ్మట సర్వసౌవర్ణపర్వతము వచ్చును. దాని గుహల లోపలిభాగములును, వెలుపలి భాగములును సువర్ణమయములు. అది నిరంతరము వేలకొలది జలధారలతోడను, సెలయేళ్లతోడను విరాజిల్లు చుండును. ఆ పర్వతముపై అంతటను సంచరించుచుండెడి ఏనుగుల ఘీంకారములు, వరాహముల ఘుర్ఘురధ్వనులు, సింహముల గర్జనలు, పెద్దపులుల గాండ్రింపులు ఆ గుహలలో ప్రతిధ్వనించు చుండును. ఆ ప్రతిధ్వనులకు రెచ్చిపోయి, ఆ గజాదులన్నియును ప్రతిగర్జనలను చేయుచుండును. (31-32)

అటు పిమ్మట మీరు 'మేఘవంతము' అను పర్వతమునకు

1) తూర్పుదిశామార్గమున పేర్కొనబడిన అవంతికంటె ఇది వేఱైనది.

చేరుదురు. ఆ గిరిపైననే దేవతలు మహేంద్రుని 'సురరాజు'గా పట్టాభిషిక్తునిగావించిరి. ఆ ఇంద్రుడు పచ్చనిగుబ్బములు గలవాడు, వైభవోపేతుడు, పాకాసురుని సంహరించినవాడు.(33)

దేవేంద్రునివలన సురక్షితముగా ఉన్న ఆ మేఘవంత పర్వతమును దాటి ముందునకు సాగినపిమ్మట మీకు అఱువదివేల బంగారుకొండలు (బంగారు కొండల ప్రాంతము) కన్పట్టును. అవి అన్నివైపుల బాలసూర్యుని కాంతులతో వెలుగొందుచుండును. ఆ పర్వతములపైనున్న వృక్షములు బంగారువన్నెగల పూవులతో చూడముచ్చట గొల్పుచుండును. ఆ బంగారుకొండలమధ్య పర్వతములకు రాజైన మహోన్నతమగు మేరుగిరి మీకు దర్శనమిచ్చును. పూర్వకాలమున సూర్యుడు ప్రసన్నుడై ఆ మేరు పర్వతమునకు ఒక వరమును ఇచ్చుచు ఇట్లు పలికెను. "ఓ పర్వతరాజా! నిన్ను ఆశ్రయించుకొనిన వారందఱును నా అనుగ్రహ ప్రభావముచే రాత్రింబవళ్లు (నిరంతరము) బంగారుకాంతులతో విరాజిల్లు చుందురు. నీపైన నివసించెడి దేవతలు, గంధర్వులు, దానవులు నీయందు అనురక్తులై బంగారు వన్నెగల దివ్యతేజస్సులతో వెలుగొందుదురు." (34-38)

విశ్వేదేవతలు, మరుద్గణములు, అష్టవసువులు, ఇతరదేవతలు సాయంసమయమున శ్రేష్ఠమైన మేరు పర్వతమునకు విచ్చేసి, సూర్యభగవానుని ఉపాసింతురు. ఆ కర్మసాక్షి వారిపూజలను అందుకొనిన పిమ్మట సమస్తప్రాణులకును అదృశ్యుడై అస్తాద్రిని చేరును. సువిశాలములైన ఆ మేరుపర్వతభూములనుగూడ జానకీదేవి జాడకొఱకై అన్వేషించుట మఱువరాదు సుమా! (39-40)

మేరుపర్వతమునకును అస్తాద్రికిని మధ్య పదివేల యోజనముల దూరముగలదు. దానిని ఆ మార్తాండుడు అర్ధముహూర్తకాలములో అధిగమించి, అస్తాచలమును చేరగలడు. (41) ఆ పశ్చిమాద్రి శిఖరముపై విశ్వకర్మ దివ్యమైన ఒక మహాభవనమును నిర్మించెను. అది పెక్కు మేడల వరుసలతోగూడి సూర్య కాంతులతో విరాజిల్లుచుండును. ఆ మహాభవనము పాశహస్తుడైన మహాత్ముడగు వరుణుని నివాసస్థానము. దానిప్రాంగణము వివిధములగు పక్షులకు నిలయమైన చిత్రవిచిత్రములగు వృక్షములతో శోభిల్లుచుండును. మేరుగిరికిని అస్తాద్రికిని మధ్యపదిశాఖలుగల ఒక మహాతాళ వృక్షముగలదు. అది బంగారు కాంతులీనుచు దర్శనీయముగా ఉండును. దాని క్రిందిభాగమున ఒక చిత్రమైన వేదిక అలరారుచుండును. అచటి దుర్గములయందును, సరస్సుల తటముల యందును, నదీతీరములయందును, సీతాదేవిజాడకై, రావణునినివాసమునకై బాగుగా గాలింపుడు. (42-45)

ఆ ప్రాంతమున 'మేరుసావర్ణి' అను మహర్షి గలడు. అతడు మిగుల ఖ్యాతిగన్నవాడు, సమస్త ధర్మములను ఎఱిగినవాడు, బాగుగా తపమొనరించిన పవిత్రాత్ముడు. బ్రహ్మదేవుని యంతటివాడు. ఆ మహాముని సూర్యునివలె మహాతేజస్వి, ఆ మహాత్మునకు సాష్టాంగముగా ప్రణమిల్లి, మైథిలి ఆచూకీనిగూర్చి అభ్యర్థింపుడు. అందువలన కార్యసిద్ధి కలుగవచ్చును.(46-47)

సూర్యభగవానుడు ప్రాతఃకాలమునందు ఉదయగిరినుండి అస్తాద్రివఱకుగల జగత్తున పూర్తిగా చీకట్లను పాఱద్రోలి, సమస్త ప్రాణులకును వెలుగులను ప్రసాదించును, సాయం సమయమునకు అస్తాద్రిని చేరును. ఓ వీరులారా! పశ్చిమదిశయందు ఇంతవఱకే వానరులు వెళ్లగలరు. అటు పిమ్మట సూర్యుని ప్రకాశముగాని, ఏదేశపుసరిహద్దుగాని కన్పట్టదు. కావున ఆ తరువాతగల ప్రదేశమును గూర్చి నేను ఎఱుగను. (48-49)

అస్తాద్రివఱకు గాలించి, రావణుని నివాసస్థానమును, జానకీదేవి జాడను తెలిసికొని, నెలలోపల తిరిగిరండు. గడువుమీఱి అచట మసలరాదు. సకాలములో ఇచటికి రానివారికి నా చేతిలో చావు తప్పదు. (50)

ఓ వానరులారా! మా మామయు, మహాశూరుడుఐన సుషేణుడు మీతో రాగలడు. మీకు నాయకుడైన ఆయనయొక్క ఆదేశములను పూర్తిగా అనుసరింపగలరు. ఈ సుషేణుడు మిగుల బలశాలి, మహాబాహువు, పైగా పెద్దవాడు, మార్గదర్శకుడు. మీరును తిరుగులేని పరాక్రమశాలులే. ఐనను అన్ని విషయములయందును ఈయనమాటయే చెల్లును. ఈయన నాయకత్వమున మీరు పశ్చిమదిశను గాలింపుడు. మహాతేజశ్శాలియైన రామచంద్రప్రభువు యొక్క పత్నియగు సీతామాతజాడ తెలిసినచో ఇంకమనము కృతార్థులమైనట్లే. ఆ మహాత్ముడు చేసిన మహోపకారమునకు ఆ విధముగా మనము ఋణముతీర్చుకొనినవారమగుదుము. (51-53) సీతాన్వేషణ కార్యము సఫలమగుటకు నేను నుడివినట్లేగాక మఱియొక ఉపాయము మీకు తోచినచో దేశకాలపరిస్థితులకు అనుగుణముగా మీరు నిశ్చయించుకొని, ఆ విధముగా చేయగలరు." (54)

సుషేణుడు మొదలగు వానరప్రముఖులందఱును సుగ్రీవుని ఆదేశములను కడు శ్రద్ధతో వినిరి. పిదప ఆ వానరరాజుఅనుమతిని గైకొని వారు ఎల్లరును వరుణదేవుని పాలనలో సురక్షితముగా ఉన్న పశ్చిమదిశకు పయనమైరి.(55)

* * *

43. నలుబదిమూడవసర్గము

సుగ్రీవుడు 'శతవలి'యను వానరవీరుని నాయకత్వమున తగినంతమంది వానరయోధులను ఉత్తరదిశకు పంపుచు, వారికి ఆ దిశావిశేషములను సమగ్రముగా వివరించుట

వానరశ్రేష్ఠుడైన సుగ్రీవుడు తనమామయగు సుషేణుని పశ్చిమదిశకు వెళ్లవలసినదిగా ఆదేశించెను. పిదప ధర్మజ్ఞుడైన ఆ వానరరాజు వానరనాయకుడైన 'శతవలి' అను వీరునితో తనకును శ్రీరామునకును హితకరమగు వచనములను ఇట్లు నుడివెను. (1-2)

"ఓ శతవలీ! నీతో సమానులైన వానరవీరులతోగూడి, వైవస్వతునియంశలతో జన్మించిన నీ సహచరమంత్రులను వెంటనిడుకొని, ఉత్తరదిశకు బయలుదేఱుము. ఆ ఉత్తరదిశ మహిమాన్వితమైనది. హిమవత్పర్వతము ఆ దిశకే ఒక దివ్యాభరణము. పూజ్యురాలైన సీతామాతజాడకై మీరు ఆ దిశయందు అంతటను పూర్తిగా గాలింపుడు. (3-4)

లక్ష్యసిద్ధి సాధించుటలో ఆఱితేఱిన ఓ వానరులారా! ఈ సీతాన్వేషణకార్యము మనప్రయత్నములతో సఫలమైనచో శ్రీరామచంద్రప్రభువు ఎంతయు సంతోషించును. ఆ విధముగా మనము ఋణవిముక్తులమై ధన్యులమగుదుము. మహోత్ముడైన ఆ రఘువీరుడు మనకు ఎంతయో మేలు చేసినాడు. ఆ స్వామికి ప్రత్యుపకారము చేయగలిగినచో మన జీవితములు పూర్తిగా సఫలములగును. (5-6) మనకు ఉపకారము చేయని వాడెవ్వడైనను మనలను అర్థించినప్పుడు అతనికి తోడ్పడినచో మనజన్మలు సార్థకములగును. ఆ రామచంద్రప్రభువు ఇంతకుముందే మనకు మహోపకారమొనర్చియున్నాడు. ఇక ఆయనకు సహాయపడవలసిన విషయమునుగూర్చి చెప్పనేల?(7)

ఓ వానరవీరులారా! 'మీరు ఎల్లప్పుడును నాకు హితమును గూర్చుచు, నన్ను సంతోషపెట్టుటయందే నిరతులైయుందురు. కనుక నేను ఇంతవఱకును తెలిపిన విషయములను మనస్సులలో నిలుపుకొని, మీరు ఏ విధముగనైనను జానకీదేవి జాడను తెలిసికొనియే తీరవలెను. పురుషోత్తముడు, శత్రువిజేతయు, ఐన ఈ శ్రీరాముడు సకలప్రాణులకును ఆరాధ్యుడు. పైగా మనపై పరమప్రేమగలవాడు. (8-9)

నేను చెప్పబోవుచున్న వనములయందును, దుర్గములలోను, నదీతీరములయందును, కొండలపైనను, గుహలలోను మీరు మీ బుద్ధిబలమును ఉపయోగించుచు ఆ తల్లి ఆచూకికొఱకై గట్టిగా అన్వేషింపుడు. (10)

మ్లేచ్ఛదేశములను, పులిందులభూములను, శూరసేనుల రాజ్యములను బాగుగా అన్వేషింపుడు, అట్లే ఇంద్రప్రస్థమును, దాని పరిసరప్రదేశములను, దక్షిణకురుభూములైన కురుక్షేత్రాది ప్రాంతములను, మద్రకదేశములను, కాంభోజరాజ్యములను, యవనులభూములను శకులదేశములను, ఆరట్టకదేశ భాగములను, బాహ్లీక రాజ్యములను, ఋషిక ప్రదేశములను, పురురాజుల భూములను, టంకణ దేశప్రాంతములను, చీన, పరమచీన భూములను, ఎల్లప్పుడును మంచుతో నిండియుండు ప్రదేశములను, దరదదేశములను, హిమవత్పర్వత ప్రాంతములను, దట్టముగా ఉండెడి లొద్దుగచెట్లమధ్యను, పద్మక వృక్షములలోను, దేవదారు వనములయందును రావణుని నివాసమును, సీతాదేవిజాడను పసిగట్టుటకై పదేపదే నిశితముగా గాలింపుడు. (11-14)

దేవతలు, గంధర్వులు సంచరించునట్టి సోమాశ్రమ ప్రాంతములను వెదకుడు. పిమ్మట పెద్ద సానువులుగల కాళపర్వతమునకు వెళ్లుడు. ఆగిరియందుగల పెద్దపెద్ద గుహలలోను, సెలయేటితీరములయందును రామపత్నియగు సీతాదేవికొఱకై ప్రత్యంగుళము అన్వేషింపుడు. (15-16)

ఆ కాళగిరిని దాటిన పిమ్మట 'హేమగర్భము' అను పేరుగల మహాపర్వతము వచ్చును, ఆ పిమ్మట 'సుదర్శనము' అను పెద్దకొండ ఎదురగును. ఈ రెండింటిని గాలించి, ముందునకు సాగినచో 'దేవసఖ' శైలమును చేరుదురు. ఆ గిరి పక్షులకు ఆశ్రయము, అది వివిధములగు పక్షులగుంపులతో నిండియుండును, అనేకవిధములగు చక్కనివృక్షములతో కలకలలాడుచుండును. ఆ పర్వతముపైగల వనములలోను, సెలయేళ్లతీరములయందును, గుహలలోను రావణుని నివాసమునకై, సీతాదేవిజాడకై అందంతటను గట్టిగా అన్వేషింపుడు. (17-19)

ఆ దేవసఖపర్వతము దాటినపిమ్మట ఎటుచూచినను వందయోజనములమేరకు శూన్యప్రదేశమే కన్పట్టును. అందు కొండలుగాని, నదులుగాని, వృక్షములుగాని ఉండవు. అందువలన ఎట్టి ప్రాణులును అచట నివసింపవు. (20)

ఆ శూన్యప్రదేశమును అధిగమించినపిమ్మట ఒక దుర్గమారణ్యము ఎదురగును, దానిని చూచిన వెంటనే మీ ఒడలు పులకరించును. అచట మీకు కైలాసశిఖరము కన్పట్టును. తెల్లనికాంతులతో విలసిల్లుచుండెడి ఆ కైలాసమును జూచినంతనే మీకు పరమసంతోషము కలుగును. అచట కుబేరునిదివ్య భవనము గలదు. దానిని విశ్వకర్మ నిర్మించెను. అది తెల్లని మేఘములవలె విరాజిల్లుచు బంగారు అలంకారములతో అలరారుచుండును. అక్కడ విశాలమైన సరస్సుగలదు. అందలి కమలముల, కలువల శోభలు

అపూర్వములు. అందు హంసలు, కన్నెలేడిపిట్టలు విహరించుచుండును, అప్సరసలు అచట క్రీడించుచుందురు. ఆ ప్రాంతమునకు యక్షరాజైన కుబేరుడు అధిపతి. సర్వశుభలక్షణములుగల అతడు సమస్తప్రాణులకును పూజ్యుడు. ఆ ధనపతి అచట యక్షులతోగూడి హాయిగా విహరించుచుండును. చంద్రకాంతులతో విలసిల్లెడి ఆ పర్వతశిఖరములయందును, గుహలలోను, రావణుని నివాసమునకై, వైదేహీదేవిజాడకై అంతటను క్షుణ్ణముగా గాలింపుడు. (21-25)

ఆ పిమ్మట మీరు క్రౌంచగిరికి వెళ్లుడు. అందు బిలమువలె కన్పట్టెడి దుర్గమమైన ఒక గుహగలదు. కుమారస్వామి, తనశక్తిని ('శక్తి' అను ఆయుధమును) ప్రయోగించినందున అది అట్లు ఏర్పడినట్లు ప్రతీతి. అందు కాలుమోపుటయు అసాధ్యమని ప్రసిద్ధి. కనుక అందుజాగరూకులై ప్రవేశింపుడు. అచట సూర్యునివలె తేజోమూర్తులైన మహాత్ములగు మహర్షులు నివసించుచుందురు. ఆ దివ్య స్వరూపులను దేవతలుగూడ సాదరముగా అర్చించుచుందురు. ఆ క్రౌంచపర్వతముయొక్క ఇతరగుహలను, సానువులను, శిఖరములను, సెలయేళ్లను, గిరిమధ్య భాగములను పూర్తిగా నిశితముగా గాలింపవలెను. (26-28)

క్రౌంచశిఖరమును వెదకిన పిమ్మట 'అవ్యక్షము' అను పేరుగల కామశైలమును,[1] పక్షులకు నెలవైన మానసపర్వతమునుగూడ వెదకుడు. అచ్చట ఎట్టి ప్రాణులను నివసింపవు. అంతేగాదు దేవతలు, దానవులు, రాక్షసులు మున్నగువారుగూడ సంచరింపరు. అచటగల సానువులను, మైదానప్రదేశములను గట్టిగా అన్వేషింపుడు. క్రౌంచపర్వతమును అధిగమించినపిమ్మట 'మైనాకము' అను పర్వతము కన్పట్టును. అచట మయుడు అను దానవుడు నిర్మించుకొనిన భవనముగలదు. ఆ గిరిపై అక్కడక్కడ కింపురుషస్త్రీలయొక్క భవనములును గలవు. ఆమైనాకశైలము యొక్క సానువులను, మైదాన ప్రదేశములను, గుహలను బాగుగా గాలింపుడు. (29-32)

మైనాకపర్వతమును వెదకి ముందునకు సాగినపిదప ఒక పవిత్రమైన ఆశ్రమము వచ్చును. దానిని సిద్ధులు సేవించుచుందురు. అక్కడ సిద్ధులు, వైఖానసులు, వాలఖిల్యులు మొదలగు మహాత్ములు తమ తపశ్చర్యలను కొనసాగించుచుందురు. వారు అందఱును తపస్సిద్ధినంది పునీతులైరి. ఆ మహానుభావులకు వినయపూర్వకముగా నమస్కరించి, సీతామాతయొక్క జాడనుగూర్చి అర్థింపగలరు. ఆ ఆశ్రమమునందు 'వైఖానసము' అను సరస్సుగలదు. అందలి జలములు బంగారువన్నెగల కమలములతో నిండియుండును. అందు మధ్యాహ్న సూర్యుని కాంతులతో విలసిల్లెడి అందమైన హంసలు విహరించుచుండును. యక్షులకు ప్రభువైన కుబేరునియొక్క గజవాహనమునకు 'సార్వభౌమము' అని పేరు. అది ఆడు ఏనుగులతోగూడి సర్వదా ఆప్రదేశమున సంచరించుచుండును. (33-36)

ఆ వైఖానససరస్సును దాటివెళ్లినపిమ్మట ఒక ప్రదేశము వచ్చును. అచ్చట సూర్యచంద్రులయొక్క, నక్షత్రములయొక్క దర్శనమే యుండదు. అక్కడ మేఘములుగాని, మెఱుపులుగాని కనబడవుసరిగదా వాటిగర్జనలుగూడ వినబడవు. ఆకాశము కేవలము శూన్యమై యుండును. ఐనను సూర్యకిరణములు ప్రసరించినట్లుగా ఆ ప్రదేశము అంతయును దివ్యతేజోమయమై యుండును. దేవతలతో సమానులైన తపస్సిద్ధులు ఆ ప్రదేశమున విశ్రమించుచుందురు. వారు స్వయంప్రకాశకులు, వారిజ్ఞానతేజస్సులే అచటి వెలుగులకు కారణము. (37-38)

ఆ ప్రదేశమును దాటినపిదప 'శైలోదము' అను పేరుగల నది వచ్చును. ఆ నదియొక్క రెండుతీరముల యందును 'కీచకములు' అను వెదుళ్లుగలవు. ఆ వెదుళ్లు వంగి, పరస్పరము పెనవైచుకొని వంతెనవలె ఒప్పుచుండును. అచటి సిద్ధులు ఆ వెదుళ్లవంతెన మీదుగా ఉభయతీరములకును తమ రాకపోకలను సాగించుచుందురు. ఆ శైలోదన నదీతీరముననే ఉత్తరకురుభూములు గలవు. అవి పుణ్యాత్ములకు నిలయములు. (39-41)

ఆ ఉత్తరకురుదేశమున పెక్కునదులు గలవు. అవి జలసమృద్ధిగల జీవనదులు. వాటిలో బంగారుపద్మములు, తామరతీగెలు, నీలవైడూర్యములవంటి ఆకులు అలరారుచుండును. తరుణ సూర్యుని కాంతులతో ఒప్పుచు, బంగారువన్నెగల్గియున్న ఎఱ్ఱదామరలతో అచటి జలాశయములు ఎల్లప్పుడును కలకలలాడుచుండును. అచటి జలాశయములు నల్లకలువలతో నిండియుండును. ఆ కలువల ఆకులు అమూల్యములైన నీలమణులవలెను, వాటి కేసరములు బంగారుకాంతులతోను ఒప్పుచుండుటచే అవి చిత్రవిచిత్రములుగా శోభిల్లుచుండును. (42-44)

అందలి నదులు మిక్కిలి ఎత్తైన ఇసుకతిన్నెలతో మనోహరముగా ఉండును. ఆ తీరములు మిక్కిలి విలువైన గుండ్రని ముత్యములతో మణులతో, బంగారములతో విరాజిల్లుచుండును. ఆ నదులలోనికి చొచ్చుకొనియున్న పర్వతములు బంగారుకాంతులను విరజిమ్ముచు అగ్నిజ్వాలలవలె మెఱయుచుండును. అవి వివిధములగు రత్నములకు నిలయములు. (45-46) అచటి వృక్షములు

1) ఈ పర్వతమునందు మన్మథుడు తపమొనరించినందున దీనికి 'కామశైలము' అను పేరు ఏర్పడినది.

పక్షులగుంపులకు నివాసములు. అవి అన్ని కాలముల యందును అద్భుతపరిమళములను వెదజల్లెడి పూవులతోడను, రసవంతములై నోరూరించెడి పండ్లతోను ఒప్పుచు అందఱి అభిరుచులను తీర్చుచుండును. (47)

అచటి కొన్ని వృక్షములు వస్త్రములను ప్రసాదించును, ముత్యములు, వైడూర్యములు పొదిగిన చిత్రములైన ఆభరణములను అనుగ్రహించును. స్త్రీలును, పురుషులును ధరించుటకు అవి అనువుగా ఉండును. మఱికొన్ని వృక్షములు అన్ని ఋతువులయందును హాయిని గొల్పుచుండును. (48-49)

తదితరవృక్షములలో కొన్ని శ్రేష్ఠములైన, చిత్రవిచిత్రములైన బంగారుతల్పములను, ఆస్తరణములను సృష్టించును. మఱికొన్ని మనస్సునకింపైన మాల్యములను, కమ్మని పానీయములను, వివిధములగు భక్ష్యములను సమకూర్చును. (50-51)

అచటి స్త్రీలు సద్గుణములుగలవారు, చక్కనిరూపములు, యౌవనముగలవారు. అచట దివ్య తేజస్సంపన్నులైన గంధర్వులు, కిన్నరులు, సిద్ధులు, నాగులు, విద్యాధరులు స్త్రీలతోగూడి ఆనందించుచుందురు. (52)

స్త్రీలతో చేరియున్నవారు అందఱును సత్కార్యములను ఒనర్చినవారు, సుఖలాలసులు, భోగాసక్తులు. అచట నిరంతరము మధురగీతాలాపనలు, ఇంపైన వీణావేణు మృదంగ తాళధ్వనులు, కమ్మని దరహాసములసవ్వడులు వినిపించుచుండును. అవి సకలప్రాణుల మనస్సులను రంజింపజేయుచుండును. అచట సుఖములకు నోచుకొనని వారుగాని, చెడు ఆలోచనలు గలవారుగాని ఉండనే ఉండరు. అచటివారిలో అనుదినము సద్గుణములు వృద్ధిచెందు చుండును.(53-55)

ఆ కురుదేశప్రాంతములను అన్వేషించిన పిమ్మట ఉత్తరదిశ యందు లవణసముద్రము వచ్చును. ఆ సముద్రము నడుమ 'సోమగిరి' అను పేరుగల ఒక మహాపర్వతముగలదు. అది సువర్ణమయము. ఇంద్రలోకమునందును, బ్రహ్మలోకము నందునుగల దేవతలు ఆకాశమున నిలిచి, ఆపర్వతరాజము యొక్క అందచందములను తిలకించుచుందురు.(56-57)

రాత్రివేళలో సూర్యుడులేకున్నను, సోమగిరికాంతులతో ఆ ప్రదేశము సూర్యప్రభలతో వెలుగొందుచున్నట్లే యుండును. (58)

అచ్చట విశ్వాత్మకుడైన విష్ణుభగవానుడు, ఏకాదశమూర్తి స్వరూపుడైన శంకరభగవానుడు, సృష్టికర్తయైన బ్రహ్మయు నివసించుచుందురు. ఈ త్రిమూర్తులను బ్రహ్మర్షులు సేవించుచుందురు. ఎట్టి పరిస్థితులలోను మీరు ఉత్తర కురుభూములనుదాటివెళ్లరాదు. శక్తిశాలులైన దైత్యులు సైతము దానిని అతిక్రమించి వెళ్లజాలరు. ఆ సోమగిరి యందు ప్రవేశించుట దేవతలకుసైతము అసాధ్యము. కనుక అందంతటను సీతాదేవి కొఱకు అన్వేషించి తిరిగిరండు.(59-61)

ఓ వీరులారా! వానరులైన మీరు ఇంతవఱకు మాత్రమే వెళ్లగలరు. ఆపైన సూర్యరశ్మియే యుండదు. కనుక ఆ తరువాత ఏదేశములున్నదియు నేను ఎఱుగను. ఇంతవఱకును నేను తెల్పిన ప్రదేశములను అన్నింటిని పూర్తిగా గాలింపుడు. నేను పేర్కొనని ప్రదేశములవిషయమున మీ బుద్ధి కౌశలమును అనుసరించి అన్వేషింపుడు. (62-63)

ఓ వానరయోధులారా! మీరు అందఱును వాయుదేవుని వలె సర్వత్ర సంచరింపగలరు. మహాత్ములైన అగ్నివలె తేజోమూర్తులు. మీరు ఎన్ని శ్రమలకోర్చియైనను ఆవైదేహీదేవిని జూచి, ఆమె క్షేమవార్తను తీసికొని రాగలిగినచో శ్రీరామచంద్ర ప్రభువు ఎంతయు సంతోషించును. ఇక నేను పొందెడి ఆనందమునకు అవధియే యుండదు మీరు ఈ ఘనకార్యమును సాధించుకొని వచ్చినచో, అన్ని విధములుగను ప్రశంసావహములైన సత్కారములతో మిమ్ములను, మీ బంధుమిత్రులను గౌరవింతును. ఆ పిమ్మట మీరు, ఆలుబిడ్డలతో గూడి సుఖసంతోషజీవితములను అనుభవింప గలుగుదురు. మఱియు మిమ్ము ఆశ్రయించిన ఇతర ప్రాణులనుగూడ పోషింపగలరు. అప్పుడు మిమ్ము ఎదిరించి నిల్వగల శత్రువులే యుండరు. (64-65)

* * *

44. నలుబదినాలుగవసర్గము

'సీతాన్వేషణ కార్యమును హనుమంతుడే తప్పక సాధింపగలడు' - అను విశ్వాసముతో సుగ్రీవుడు మారుతిని ప్రశంసించుట - శ్రీరాముడును ఆంజనేయుని శక్తి సామర్థ్యములను మెచ్చుకొనుచు, 'ఆయనపై సీతాదేవికి నమ్మకము కలుగుటకై, ఆనవాలుగా తన ఉంగరమును ఆ వాయుసుతునకు ఇచ్చుట

'సీతాన్వేషణ కార్యమును వానరోత్తముడైన ఆ హనుమంతుడు తప్పక సాధింపగలడు.' అని సుగ్రీవునకు గట్టి నమ్మకముగలదు. కనుక అతడు ఆ మారుతితో ప్రత్యేకముగా ఇట్లు చెప్పదొడంగెను. సమస్త వానరులకును ప్రభువైన సుగ్రీవుడు మిగుల ఆప్యాయతను ప్రకటించుచు మిక్కిలి పరాక్రమశాలియు, వాయుసుతుడును అగు హనుమంతునితో ఇట్లు వివరముగా

పలికెను. (1-2)

"ఓ వానరోత్తమా! వివిధములగు పెక్కు జంతువులు తిరిగెడి భూమిపైగాని, మేఘములు మొదలగునవి సంచరించెడి ఎట్టి ఆధారమూలేని అంతరిక్షమున గాని, సుడిగాలులు సంభవించెడి ఆకాశమున గాని, దివ్యశక్తి సంపన్నులైన దేవతలుండెడి స్వర్గమునగాని పశుపక్ష్యాదులు సంచరింపజాలని నీటియందుగాని నీ గమనమునకు అడ్డు ఉండదు. (3)

అసురులు, గంధర్వులు, నాగులు, మానవులు, దేవతలు, సముద్రములు, పర్వతములు ఉండెడి సమస్త లోకములును నీకు సుపరిచితములు. వీరుడవైన ఓ వానరోత్తమా! ఎదురులేని గమనమునందును, వేగమునందును, శక్తి సామర్థ్యముల యందును నీవు మహాపరాక్రమశాలియైన నీతండ్రియగు వాయుదేవుని యంతటివాడవు. బలపరాక్రమముల విషయమున ఈ భూమండలమునందు నీకు సాటియైన ప్రాణియేలేదు. కాబట్టి సీతాదేవిజాడను తెలిసికొనదగిన మార్గమును నీవే ఆలోచింపుము. (4-6) నీతికోవిదుడవైన ఆంజనేయా! అసాధారణమైన బుద్ధికుశలత, సాటిలేని బలపరాక్రమములు నీయందే గలవు. నీవు గొప్ప ఉపాయశాలివి. దేశకాలములకు అనుగుణముగా ప్రవర్తింపగలవాడవు." (7) సుగ్రీవుని మాటలనుబట్టి సీతాన్వేషణకార్యభారము హనుమంతునిపైననే ఉన్నట్లు శ్రీరాముడు గ్రహించెను. ఆ కార్యసాధనకు హనుమంతుడు సమర్థుడనిగూడ గ్రహించెను. పిమ్మట ఆప్రభువు ఇట్లు ఆలోచింపసాగెను. (8)

"హనుమంతుడు సీతాన్వేషణకార్యమును తప్పక నెఱవేర్చగలడు" అని సుగ్రీవునకు గట్టి నమ్మకముగలదు. అట్లే హనుమంతుడును తాను ఆపనిని సాధింపగలనని పూర్తి ఆత్మవిశ్వాసముతో ఉన్నాడు. హనుమంతుడు ఇదివఱలో సాధించిన కార్యములనుబట్టి అతనిసామర్థ్యమును సుగ్రీవుడు ఎఱిగియున్నాడు. కనుక ఆ వానరరాజు ఈ పనిని ఇతనికి అప్పగించెను. అందువలన ఇతనివలన కార్యము సఫలమగుట తథ్యము." (9-10)

మహాతేజస్వియైన శ్రీరాముడు కార్యసాధనయందు దక్షుడైన హనుమంతునిపైపు ఒక్కసారి పరికించి చూచెను. పిమ్మట ఆస్వామి 'ఇక తనకార్యము సఫలమైనట్లే' అని భావించి ఎంతయు సంతుష్టుడయ్యెను, లోలోపల పొంగిపోయెను. అట్లు సంప్రీతుడైన ఆ ప్రభువు రాజకుమారియైన సీతాదేవికి ఆనవాలుగా ఉండుటకై తన పేరు చెక్కబడిన ఉంగరమును హనుమంతునకు ఇచ్చి, ఇట్లనుడివెను. "ఓ వానరశ్రేష్ఠా! ఈ ముద్రికను జూచిన పిమ్మట సీతాదేవి 'ఇతడు రామునికడనుండి వచ్చిన దూతయే' అని తలంచి, ఎట్టి వ్యాకులపాటునకు లోను గాకుండ నిన్ను పూర్తిగా విశ్వసించును. నీతో మాట్లాడును. ఓ వీరుడా! నీ కార్యోత్సాహము, నీ ధైర్యసాహసములు, నీ పరాక్రమము, సుగ్రీవుని సందేశము. ఇవి అన్నియును కార్యసిద్ధిని నాకు సూచించుచున్నవి." (నీ వలన కార్యసిద్ధి కలుగునని నేను నమ్ముచున్నాను.) (11-14)

అంతట ఆ వానరశ్రేష్ఠుడు అంజలి ఘటించి, రామ ముద్రికను తీసికొని, శిరస్సునందు ఉంచుకొనెను. పిమ్మట అతడు ఆ ప్రభుపాదములకు ప్రణమిల్లి, అటనుండి బయలుదేఱెను. (15) వానర వీరుడైన ఆ మారుతి ఆ మహాకపిసైన్యమును వెంటనిడుకొని పయనమయ్యెను. అప్పుడు ఆ మహాత్ముడు మేఘములులేని నిర్మలమైన ఆకాశమున నక్షత్రములతో గూడియున్న చంద్రునివలె శోభిల్లెను. అప్పుడు శ్రీరాముడు ఇట్లు వచించెను. (16)

"వాయుసుతుడవైన ఓ ఆంజనేయా! నీవు మిక్కిలి బలశాలివి, పైగా సింహపరాక్రముడవు. నేను నీ శక్తి సామర్థ్యములను ఆశ్రయించితిని. అద్భుతమైన నీ బలపరాక్రమములను పూర్తిగా ప్రదర్శించి, సీతాదేవి క్షేమసమాచారములను తెలిసికొని రమ్ము." (17)

* * *

45. నలుబదిఐదవసర్గము

సుగ్రీవుని ఆజ్ఞనుగొని వానరప్రముఖులు తమ అనుయాయులతోగూడి సీతాన్వేషణకై ఆయా దిక్కులకు బయలుదేఱుట - వానరులు సుగ్రీవుని యెదుట బీరములు పలుకుట

వానరప్రభువైన సుగ్రీవుడు ఆ వానరులను అందఱిని సమావేశపఱచి "శ్రీరామకార్యము (సీతాన్వేషణము) సఫలమగుటకై నేను విపులముగా తెల్పిన ప్రదేశములను అన్నింటిని వెదకుడు." అని పలికెను. (1) అంతట ఆ వానరప్రముఖులు తమప్రభువుయొక్క తిరుగులేని శాసనమును తలదాల్చి, మిడుతలవలె భూమిని కప్పివేయుచు అచ్చటినుండి బయలుదేఱిరి. (2)

సీతాదేవిని అన్వేషించుటకై విధించిన నెలగడువును నిరీక్షించుచు శ్రీరాముడు లక్ష్మణసహితుడై ఆ ప్రస్రవణ గిరియందే నివసించుచుండెను. (3) గిరిరాజమైన హిమవత్పర్వతముతో మనోహరముగా ఒప్పుచున్న ఉత్తరదిశకు వానరవీరుడైన శతవలి తన అనుచరులతోగూడి వెంటనే బయలుదేఱెను. (4)

'వినతుడు' అను వానర నాయకుడు తనవారితోగూడి

తూర్పుదిక్కునకు ప్రయాణమాయెను. తారుడు, అంగదుడు మొదలగు వారిని వెంటనిడుకొని, కపిశ్రేష్ఠుడైన మారుతి అగస్త్యమహాముని సంచరించిన దక్షిణ దిశకు వెడలెను. కపివరుడు. వానర నాయకుడు ఐన సుషేణుడు వరుణదేవుని పాలనలో ఉన్నదియు, మిక్కిలి దుర్గమమైనదియు అగు పడమరదిక్కునకు తనవారిని వెంటబెట్టుకొని అటనుండి కదలెను. (5-7) వానరరాజైన సుగ్రీవుడు ప్రముఖులైన వానరసేనాపతులను నలుదిక్కులకు యథావిధిగా పంపించి, సంతృప్తుడై హాయిగా ఉండెను. (8) ఆయా వానరసేనా నాయకులందఱును రాజాజ్ఞను శిరసావహించి, తమతమ దిశలకు శీఘ్రముగా సాగిపోయిరి. (9)

'రావణుని హతమార్చి సీతామాతను తీసికొనివచ్చెదము' అని పలుకుచు ఆ వానరులు సంతోషాతిశయముచే బిగ్గఱగా అఱచుచు, గర్జించుచు, తమనుతాము ప్రశంసించుకొనుచు, సింహనాదములను గానించుచు, వికృతముగా కేకలు వేయుచు ముందునకు సాగిరి. (10)

'ఆ దుష్టరావణుడు నా చేతికి దొరకినచో నేనొక్కడనే వానిని రణరంగమున నేలగూల్చెదను. పిమ్మట అతని సేనలను అన్నింటిని చీకాకు పఱచి, క్షణములో జానకీదేవినిగైకొని వచ్చెదను.' (11) 'మీరందఱును ఇక్కడనే ఉండుడు. జానకీదేవి బిక్కుబిక్కుమనుచు పాతాళములో ఉన్నప్పటికిని నేను ఒక్కడనే అచటికివెళ్లి, ఎన్ని శ్రమలకు ఓర్చియైనను ఆ తల్లిని తీసికొనివచ్చెదను. (12)

'వృక్షములను పెకలించివైచెదను, కొండలను పిండిచేసెదను, భూమిని బ్రద్దలు కావించెదను. సముద్రములను కల్లోల పఱచెదను, నేను ఎన్ని యోజనముల ఎత్తునకైనను నిస్సంశయముగా ఎగురగలను.' 'నేను వందలకొలది యోజనములు ఎగురగలను.' 'నేను వందకుమించి యెగురగలను.' 'భూమండలమున గాని, సముద్రమునగాని, పర్వతములయందుగాని, అరణ్యములలో గాని, పాతాళ లోకమున గాని, నన్ను ఆపగలవారు ఎవ్వరును ఉండరు.' (13-15)

బలగర్వితులైన వానరులలో ఒక్కొక్కడు ఈ విధముగా సుగ్రీవుని యెదుట ప్రగల్భములు పలికిరి. (16)

* * *

46. నలుబదిఆఱవసర్గము

'ఈ సమస్త భూమండలమునందలి వివిధ ప్రదేశములను గూర్చి నీకు ఎట్లు తెలియును?' అని శ్రీరాముడు సుగ్రీవుని ప్రశ్నించుట - అప్పుడు అతడు తాను నలుదిక్కులయందును తిరిగి తిరిగి కడకు ఋశ్యమూకపర్వతమును చేరిన సంగతిని తెలుపుట

వానరప్రముఖులు అందఱును తమతమ బలములతో వెళ్లిన పిమ్మట శ్రీరాముడు 'ఈ సమస్తభూమండలమును గూర్చి మీకు ఎట్లు తెలియును?' అని సుగ్రీవుని ప్రశ్నించెను.(1)

పిమ్మట సుగ్రీవుడు శ్రీరామునకు నమస్కరించి, ఆ ప్రభువుతో ఇట్లనెను. "ఓ నరోత్తమా! దయతో వినుడు, అంతయును విపులముగా వివరింతును. మా అన్నయగు వాలి మహిషాకారములో ఉన్న దుందుభి (మాయావి) యను రాక్షసుని మలయగిరివైపు తఱిమికొట్టెను. అప్పుడు ఆ రాక్షసుడు మలయపర్వతగుహలో దూరెను. అంతట వాలియు అతనిని చంపదలచి, ఆ పర్వతగుహలో ప్రవేశించెను. (2-4)

అప్పుడు నేను మా అన్నమీది ప్రేమతో ఆ గుహద్వారము కడనే వేచియుంటిని. ఇట్లు సంవత్సర కాలము గడచినను మా అన్నమాత్రము తిరిగిరాలేదు. అనంతరము వేగముగా ప్రవహించుచువచ్చిన రక్తముతో ఆ బిలమునిండిపోయెను. అందులకు నేను మిక్కిలి ఆశ్చర్యముతో తట్టుకొనలేనంతగా భ్రాతృశోకమున మునిగితిని. (5-6)

అంతట నిజముగా 'మా అన్నయే ఆ దానవునిచేతిలో మరణించియుండును' - అని నేను భావించితిని. అప్పుడు 'బిలమును మూసివేసినచో ఆ మహిషుడు బయటికి రాలేక అందే మరణించుట జరుగును' - అని తలంచి, వెంటనే నేను కొండంత బండను తీసికొనివచ్చి, ఆగుహద్వారమునకు అడ్డుపెట్టితిని. పిమ్మట నేను మా అన్న బ్రతుకుపై ఆశ వదులుకొని, కిష్కింధకు చేరితిని. వెనువెంటనే విశాలమైన ఈ రాజ్యమును రుమను, తారను చేపట్టితిని. నిర్భయముగా మిత్రులతో గూడి నివసింపసాగితిని. (7-8)

ఇంతలో, ఆ రాక్షసుని చంపిన మా అన్న వాలి కిష్కింధకు రానే వచ్చెను. వాలిని చూచిన వెంటనే నేను భయముతో గజగజ వణకుచు సగౌరవముగా రాజ్యాధికారమును ఆయనకు అప్పగించితిని. కాని మాఅన్నమాత్రము మనస్తాపమునకులోనై, క్రోధముతో ఉడికిపోవుచు నన్ను చంపుటకు సిద్ధపడెను. అప్పుడు మంత్రులతో నేను పాఱిపోసాగితిని. అతడు నా వెంటబడెను. అట్లు వాలి నన్ను, నా మిత్రులను తఱుముచు వెంటాడెను. అప్పుడు నేను మిత్రులతోగూడి, పలు నదీతీరములను, వనములను, నగరములను గాంచుచు పిక్కబలము

చూపసాగితిని. ఆసమయమున నాకు ఈభూమి అద్దములో నున్న[1] దానివలెను, అలాతచక్రము రీతిగను, ఆవుగిట్ట ప్రమాణమునను కన్పట్టెను. (9-13)

నేను మొదట తూర్పుదిశగా వెళ్లితిని, ఆదిక్కున పలు విధములైన వృక్షములను, కొండలను, రమ్యములైన నదీతీరములను, పెక్కుసరస్సులను కాంచితిని. ఇంకను అచట గైరికాది ధాతువులతోగూడిన ఉదయాద్రిని, నిత్యము అప్సరసలు విహరించెడి క్షీరసాగరమును చూచితిని. ఓ ప్రభూ! వాలి మమ్ములను వేగముతో వెంటాడుచుండగా ఆ తూర్పునుండి మఱలివచ్చి, వెంటనే మఱియొక దిశగా పరుగెత్తదొడంగితిని. (14-16)

వాలి తిరిగివచ్చి నన్ను వెంటబడితఱుమగా నేను ఆ దిశనుండి దక్షిణదిశగా పరుగులు దీసితిని. అది దట్టముగా వృక్షములుగల వింధ్యపర్వతముతోడను, చక్కని చందన వృక్షములతోడను విలసిల్లుచుండెను. ఆ దక్షిణదిశయందు ఇంకను దట్టముగా వృక్షములుగల పెక్కు పర్వతములను కాంచితిని. అచ్చటను వాలి నన్ను వెంటాడుచుండుటచే ఆ దక్షిణదిశనుండి నేను పశ్చిమదిశకు చేరితిని. ఆ దిక్కున వివిధములగు దేశములను, గిరిశ్రేష్ఠమైన అస్తాద్రిని చూచితిని. (17-19)

ఆ పడమరదిశయందును విడిచిపెట్టక వాలినన్ను వెంటాడుచుండుటచే అతని ధాటికి తట్టుకొనలేక ఉత్తర దిశకు పరుగెత్తితిని. ఆదిక్కున హిమవత్పర్వతమును, మేరుగిరిని, లవణసముద్రమును గాంచితిని. (20) ఆ విధముగా వాలి నన్ను తఱుముచుండగా నాకు ఎచ్చటను రక్షణ లభింపకపోయెను. (తలదాచుకొనుటకు భద్రమైన ప్రదేశముగాని, ఆదుకొను పుణ్యాత్ములు గాని లభింపరైరి.) అప్పుడు ప్రజ్ఞాశాలియైన హనుమంతుడు నాతో ఇట్లు నుడివెను.(21)

"ఓ రాజా ఇప్పుడు నాకు జ్ఞప్తికి వచ్చినది. "వానర ప్రభువైన వాలి ఈ ఆశ్రమ ప్రదేశమున ప్రవేశించినచో అతని శిరస్సు నూఱు ప్రక్కలగును." అని మతంగమహాముని శపించియుండెను. కనుక అతడు అచ్చటికి రాడు. కావున ఆ ఆశ్రమమునందు ఎట్టి భయమూలేకుండ హాయిగా నివసింపవచ్చును." (22-23)

కనుక ఓ రాజకుమారా! అప్పుడు నేను నా మంత్రులతో గూడి ఋశ్యమూకపర్వతమును ఆశ్రయించితిని. మతంగ మహాముని శాపమునకు భయపడి వాలి అచటికి రాలేదు. ఓ ప్రభూ! ఈ విధముగానేను సమస్త భూమండలమును ప్రత్యక్షముగా చూచుట సంభవించెను. పిమ్మట ఈ ఋశ్యమూక పర్వతగుహకు చేరితిని." (24-25)

* * *

47. నలుబదిఏడవసర్గము

ఒక్క దక్షిణ దిశకు వెళ్లిన వారు తప్ప తక్కిన దిక్కులకు వెళ్లిన వానరులందఱును 'అంతటను గాలించియు' సీతాదేవిని గానక, నెలరోజుల గడువు ముగియునాటికి మఱలి వచ్చి సుగ్రీవుని చేరుట

వానరయూథములన్నియును సీతాదేవిజాడను కనుగొనుటకై సుగ్రీవుని ఆదేశానుసారము వెంటనే ఆయా దేశములకు వెళ్ళెను. వారు సరస్సులను, నదీతీరములను, లతాగృహములను, చెట్టుచేమలులేని ప్రదేశములను, నదులు అడ్డుగానుండుట వలన సులభముగా వెళ్లరాని ప్రదేశములను, అట్లే కొండలను కోనలను అంతటను ఆ తల్లి ఆచూకీకై వెదకిరి. సుగ్రీవుని ఆజ్ఞను తలదాల్చి, ఆ వానరప్రముఖులు అందఱును పర్వతములను దట్టమైన అడవులను నిశితముగా గాలించిరి. (1-3)

వారు ఎల్లరును పగలంతయును సీతను వెదకుటయందే నిమగ్నులై రాత్రివేళలో నియమితప్రదేశమునకు చేరుచుండిరి. వారు అన్నిఋతువులలోను, ఫలించెడి చెట్లను ఆశ్రయించి, ఆ పండ్లతో తమఆకలిని తీర్చుకొనుచుండిరి. ఆ నెల రోజులలోను పగటివేళలో ఆకలి మాటను విస్మరించి, సీతామాతకై వెదకుచు, రాత్రిసమయములలో ఫలములను భుజించి విశ్రమించుచుండిరి. (4-5) వారు బయలుదేఱిన నాటినుండి ఒక మాసము దినములు సీతాదేవికొఱకై వెదకి, ఆమెజాడను గానక నిరాశతో ప్రస్రవణగిరికి (మాల్యవంత పర్వతమునకు) మఱలివచ్చి, కపిరాజైన సుగ్రీవుని కలిసిరి. (దక్షిణదిశకు వెళ్లిన హనుమాదులు మాత్రము రాలేదు.) (6)

సుగ్రీవుని ఆదేశమును అందుకొని, అనుచరులతోగూడి తూర్పుదిక్కునకు వెళ్లిన మహాబలశాలియగు వినతుడు సీతాదేవికొఱకై ఎంతయు వెదకి ఆమెనుగానక మఱలివచ్చెను. 'శతవలి'యను మహాకపివీరుడు తనబలములతో

1) భూమండలము ఎంత విశాలమైనదైనను అద్దమున అది చిన్నదిగానే కనబడును. (కొండ అద్దమందు కొంచెమై యుండదా?) అలాతము = కొఱివి. కొఱివిని దీసికొని త్రిప్పునప్పుడు అది ఒక చక్రమువలె కనబడును. ఆవు పాదము చిన్నదిగదా! మిక్కిలి వేగముగా పఱుగుదీయుచున్న సుగ్రీవునకు ఈ భూమండలము అంతయు అద్దములోనున్న దానివలె, అలాతచక్రమువలె, గోష్పాదమువలె చిన్నదిగా తోచెను.

ఉత్తరదిశయందు అంతటను బాగుగా గాలించి, రిక్తహస్తములతో తిరిగి వచ్చెను. 'సుషేణుడు' అను వానర ప్రముఖుడు తన మిత్రులతో గూడి గడువు ముగియు వఱకును పశ్చిమ దిక్కున నలుమూలలలోను ఆ తల్లికై అన్వేషించి, నిరాశతో సుగ్రీవుని సన్నిధికి చేరెను. (7-9) వారందఱును ప్రస్రవణగిరిపై శ్రీరామునితోగూడి ఆసీనుడైయున్న సుగ్రీవుని కడకు చేరి, ఆయనకు నమస్కరించి ఇట్లు నివేదించిరి. (10)

"ఓ వానరరాజా! మీరు ఆదేశించిన రీతిగా సమస్త పర్వతములను, వనములను, కీకారణ్యములను, నదీ తీరములను, సముద్రతటములను, జనపదములను, ఆ తల్లిజాడకై బాగుగా అన్వేషించితిమి. ఇంకను మీ సూచనమేరకు సకలగుహలను, అందు అంతటను బాగుగా తీగెలల్లుకొనిన వివిధములగు పొదరిండ్లను, ఎంతయు వెదకితిమి. సాధారణముగా ప్రవేశించుటకు అసాధ్యములైన పలు విధములైన ద్వీపములయందును, పెక్కుదేశముల యందును, మిట్టపల్లములతో ఒప్పుచు కాలుమోపుటకే అసాధ్యముగానున్న దుర్గములయందును ప్రత్యంగుళమూ గాలించితిమి. భయంకరమైన ఆకారములుగల క్రూరజంతువులు అడ్డుతగిలినప్పుడు వాటిని హతమార్చితిమి. శ్రీరామచంద్రప్రభువు యొక్క కార్యమును సాధించుటకై మా సర్వశక్తులను ఒడ్డి ప్రయత్నించితిమి. కాని మాకృషిఫలింపలేదు. (11-13) ఓ మహారాజా! వాయుసుతుడైన హనుమంతుడు మహాశక్తిశాలి, కారణజన్ముడు, ఆ మహాత్ముడే సీతామాతజాడను తెలిసికొని రాగలడు. ఏలనన రావణుడు సీతాదేవిని అపహరించి తీసికొని వెళ్లిన దక్షిణదిశకే ఆ వానరోత్తముడు అంగదాదులతోగూడి వెళ్లినాడు." (14)

* * *

48. నలుబది ఎనిమిదవసర్గము

అంగదాదులు వింధ్యకు దక్షిణమునగల ప్రదేశములను అన్నింటిని సీతాదేవికై అన్వేషించుచు, కండు మహర్షి శాపముతో నిర్జనారణ్యముగా మాఱిన ప్రదేశములను గూడ గాలించుట - ఆ సందర్భమున అంగదుడు ఒక ఘోర రాక్షసుని నేలగూల్చుట

తారుడు, అంగదుడు మున్నగువారితోగూడి వానర ప్రముఖుడైన హనుమంతుడు సుగ్రీవుని ఆదేశానుసారము ఆయాదేశములకు బయలుదేఱెను. ప్రముఖులైన వానరులందఱును వెంటరాగా మారుతి దూరప్రయాణమొనర్చి, తిన్నగా వింధ్యకు చేరెను. అనంతరము వారు అచటి గుహలను, దట్టమైన అడవులను, వింధ్యపర్వతశిఖరములను, నదీతీరములను, దుర్గములను, సరస్సులను, విశాలమైన వృక్షములను, చెట్లతోపులను, ఇతరములగు పలుగిరులను, పెద్దపెద్ద వృక్షములను సీతాదేవికై గాలించిరి. (1-3)

పిమ్మట మిథిలానగరప్రభువగు జనకునియొక్క కూతురైన సీతాదేవిని అన్వేషించుచు, వీరులైన ఆ వానరులందఱును ఆ ప్రదేశములయందు అంతటను తిరిగిరి. కాని వారికి ఆమెజాడమాత్రము తెలియ కుండెను. (4) ఇతరులకు ఎదిరింపశక్యముగాని ఆ వానరులు ఆమెను వెదకునప్పుడు పలువిధములగు కందమూలఫలములను భక్షించుటద్వారా తమ ఆకలిని దీర్చుకొనుచు అక్కడక్కడ విశ్రమించిరి. (5) వింధ్య పరిసరములలోగల ఒక ప్రదేశము చొరరాని గుహలతోడను, కీకారణ్యములతోడను నిండియుండెను. అచట నీరు దొరకదు, జనులులేరు, ప్రాణిశూన్యమైన ఆ అటవీప్రాంతము భయమును, గగుర్పాటును కలిగించునదై యుండెను. అట్టి దుర్గమప్రదేశములయందును వారు పెక్కుశ్రమలకోర్చి గాలించిరి. (6) పిమ్మట ఆ వానరప్రముఖులు అందఱును ఆప్రదేశమును వీడి, మఱియొక దుర్గమప్రదేశమున నిర్భయులై ప్రవేశించిరి. (7)

వారు అడుగిడిన ఆ ప్రదేశమునందలి వృక్షములు పండ్లుగాని, పూవులుగాని, కడకు ఆకులుగాని లేక మోడువాఱియున్నవి. అచటి నదులలోని నీరు ఎండి పోయినది. కందమూలములు గూడ అచట లభింపవు. అచట అడవిదున్నలు, లేళ్లు, ఏనుగులు, పెద్దపులులు, పక్షులు మొదలగునవిగాని, తదితర వన్యమృగములుగాని గోచరింపవు. అక్కడ వృక్షములు, ఓషధులు, లతలు, పొదలు లేనే లేవు. ఆ ప్రదేశమునందు నవనవలాడు ఆకులు, వికసించిన పద్మములుగల సరస్సులు లేవు. అచట తుమ్మెదల రొదలుగాని, సువాసనలను వెదజల్లెడి పూవులు గాని లేవు. వేయేల? అక్కడ చూడదగిన దృశ్యములే లేవు. (8-10)

ఒకానొకప్పుడు మహానుభావుడైన కండుడు అను పేరుగల మహర్షి అచట ఉండెడివాడు ఆ మహాముని సత్యవాది, గొప్ప తపస్సంపన్నుడు, నియమనిష్ఠలుగల వారిలోమేటి. కాని ఆయన అంతులేని కోపము గలవాడు. పదునాఱు సంవత్సరముల వయస్సుగల ఆయన కుమారుడు ఆ వనమునందే మరణించెను. అందులకు ఆ మహాముని ఆ వనముపై మిక్కిలి క్రుద్ధుడై ఆ వననాశనమునకు కారకుడయ్యెను. ధర్మాత్ముడైన

ఆ కండుమహర్షి దానిని శపించెను. తత్ప్రభావమున పాడైపోయిన ఆ వనమునుండి పశుపక్ష్యాదులు పాఱిపోయెను, ఎవ్వరును అచట తలదాచుకొనుటకు వీలులేకపోయెను, అంతట అది ప్రవేశించుటకు అనువుగాని ప్రదేశమాయెను. (11-13)

ఆ ప్రదేశమునందలి అడవులను, గిరిగుహలను, నదీతీరములను ఆవానరులు సమష్టిగా గాలించిరి. సుగ్రీవునకు ప్రియమును గూర్చెడి ఆ వానరప్రముఖులు ఎంతగా వెదకినను జానకీదేవిగాని, ఆమెను అపహరించిన రావణుడుగాని వారికి కనబడలేదు. (14-15) వెంటనే వారు మఱియొకప్రదేశమున ప్రవేశించిరి. అది లతలతోడను, పొదలతోడను నిండి భయంకరముగా ఉండెను. అచట వారు దేవతలకు గూడ భయపడని క్రూరాత్ముడగు ఒక రాక్షసుని జూచిరి. మఱియొక కొండవలె నిలిచియున్న ఆ భీకరరాక్షసుని గాంచి, వారు వెంటనే నడుము బిగించిరి. ఆ అసురుడు ఆయా వానరులను అందఱిని కలయజూచి, "ఇక మీకు నా చేతిలో చావు తప్పదు." అని పలుకుచు ఆ బలశాలి క్రుద్ధుడై గట్టిగా పిడికిలి బిగించి, వారిమీదికి విజృంభించెను. (16-18)

అట్లు తమమీద విఱుచుకొని పడుచున్న ఆ రాక్షసుని గాంచి, వాలిసుతుడైన అంగదుడు 'వీడే రావణుడు' అని తలంచి, వానిని తన అఱచేతితో చఱచెను. (19-20) వాలి సుతుడైన అంగదునిదెబ్బకు ఆ అసురుడు దిమ్మెరపోయి, నోటినుండి రక్తము గ్రక్కుచు ఒక పర్వతమువలె నేలగూలెను. అతడు మరణించిన పిదప ఆ వానరులు జయోత్సాహముతో ఆ గిరిగుహయందంతటను పూర్తిగా గాలించిరి. వారందఱును ఆ అడవిని పదే పదే వెదకినపిమ్మట మఱియొక భయంకరమైన పర్వతగుహలో ప్రవేశించిరి. (21-22)

వారు ఆగుహను బాగుగా అన్వేషించినను ఆ తల్లి జాడ దొరకకపోవుటచే ఖిన్నులై, బయటికి వచ్చి ఒక చెట్టు మొదట దీనమానసులై కూర్చుండిరి. (23)

* * *

49. నలుబదితొమ్మిదవసర్గము

హనుమదాదులు దక్షిణదిశయందు తీవ్రముగా సీతాన్వేషణను కొనసాగించుచుండగనే సుగ్రీవుడు విధించిన మాసము గడువు ముగియుట - ఐనను నిరుత్సాహపడక 'మనప్రయత్నమును విడువరాదు'-అని అంగదుడు సూచించుట - గంధమాదనుడు అంగదుని పలుకులను బలపఱచుట - పిమ్మట వారు క్రోధవనమునందును, రజతాద్రిపైనను, తదితర వనములను అన్వేషించి, అలసిపోయి కొంత విశ్రాంతి తీసికొని ముందునకు నడచుట

అంతట మిక్కిలి ప్రజ్ఞాశాలియైన అంగదుడు కొంత అలసటకు లోనైయున్నను ఆ వానరులందఱికిని ఊరట గూర్చుచు, వారితో తిన్నతిన్నగా ఇట్లు నుడివెను. (1)

"వానరులారా! మనము అందఱము ఒక్కుమ్మడిగా వనములను, పర్వతములను, నదీతీరములను, దుర్గములను, దట్టమైన అడవులను, కొండచఱియలను, గిరిగుహలను పూర్తిగా గాలించితిమి. ఎక్కడెక్కడ ఎంతగా వెదకినను జానకీదేవిమాత్రము మనకు కనబడలేదు. అంతేగాక దివ్యాంగనలతో సమానయగు సీతాదేవిని అపహరించుకొని పోయిన ఆ రాక్షసుడును కనబడలేదు. (2-3) మనకు సుగ్రీవుడు ఇచ్చిన గడువేమో మీఱిపోయినది. అతడైతే చండశాసనుడు. అందువలన మనమందఱము గలిసి అంతటను ఇంకను శ్రద్ధగా గాలింతము. (4) మనలను ఆవరించిన ఈ కునికిపాట్లను, విచారమును మానివైచి, నిద్రావస్థనుండి బయటపడి, జనకుని కూతురైన సీతాదేవి కనబడునంతవఱకును గట్టిగా అన్వేషింతము. (5)

'విరక్తికి లోనుకాకుండుట, ధైర్యోత్సాహములను కలిగి యుండుట కార్యసిద్ధికి ముఖ్యలక్షణములు' అని అనుభవజ్ఞులు చెప్పుదురు. అందువలన మీతో నేను ఈ వచనములను పలుకుచుంటిని. (6) నేడును మనమందఱము ఖేదమును వీడి, మఱియొకసారి ఈ వనమును గాలించుటకు పూనుకొనవలెను. ఈ పర్యాయము ప్రత్యంగుళము జాగ్రత్తగా అన్వేషింతము. ఇంతవఱకును దిగులుపడుచు కూర్చున్నది ఇక చాలును. పూనికతో కృషిచేసినచో ఫలము తప్పక లభించును. నిరాశకులోనై ఎట్టి ప్రయత్నమూ చేయనిచో మనము కాలుగూడ కదపలేము. (7-8)

సుగ్రీవుడు సహజముగనే కోపస్వభావముగలవాడు. పైగా ఆ రాజు వేయు శిక్షయు మిక్కిలి తీవ్రముగా ఉండును. కనుక అతనియెడలను, మహాత్ముడైన శ్రీరామునివిషయముననను మనము ఎల్లప్పుడును భయభక్తులతో మెలగవలెను. మనఅందఱిహితము కొఱకే నేను ఇట్లు చెప్పుచుంటిని. మీకును రుచించినచో అట్లు చేయుదము, లేనిచో మనవానరులందఱికిని మేలుగూర్చెడి మఱియొక విధానము ఏదైనను మీకు స్ఫురించినచో దానిని తెల్పుడు." (9-10)

అంగదుడు ఇట్లు పలికిన పిమ్మట 'గంధమాదనుడు' అను వానరుడు దప్పికచే అలసియున్న కంఠముతో (మిక్కిలి

ఆయాసపడుచు) అస్పష్టముగా ఇట్లు నుడివెను. (11)

"అంగదుడు పలికిన వచనములు మన అందఱికి సమ్మతమేగదా! అతనిపలుకులు హితకరమైనవి, ఆచరణ సాధ్యములైనవి. కనుక అతడు చెప్పినట్లే చేయుదము. మహాత్ముడైన సుగ్రీవుడు తెల్పినరీతిగా ఇచట గల గిరులను, గుహలను, కొండచఱియలను, నదీతీరములను, అడవులను, శూన్యప్రదేశములను, సెలయేళ్లను, మనము మఱల వెదకుదము. అంతేగాక అందఱము సకల గిరిదుర్గములను, వనము నందంతటను పూర్తిగా గాలింతము. (12-14)

వెంటనే మహాబలశాలులైన ఆ వానరులందఱును సర్వసన్నద్ధులై, దక్షిణదిశయందలి వింధ్యపర్వత పరిసరములలోగల అడవులు మొదలగు వానిని అన్నింటిని పూర్తిగా వెదకిరి. (15) పిమ్మటవారు శరత్కాలమునందలి మేఘమువలె శోభిల్లుచున్న రజతపర్వతమును అధిరోహించిరి. అది ఎత్తైన శిఖరములతోడను, పెద్దపెద్ద గుహలతోడను విరాజిల్లుచుండెను. (16)

అచట సీతాదేవిదర్శనమునకై తహతహపడుచున్న ఆ వానరప్రముఖులు రమ్యమైన కోద్రవనమును, ఏడాకుల అరటిచెట్లతోటలను అన్వేషించిరి. మిక్కిలి పరాక్రమశాలులైన ఆ కపులు అడ్డంకులను అధిగమించుచు శ్రమతో ఆ రజతాద్రి పైభాగమునకు చేరి బాగుగా వెదకిరి. ఐనను వారికి శ్రీరామునకు ప్రాణతుల్యమైన వైదేహియొక్క జాడమాత్రము చిక్కకపోయెను. (17-18)

అక్కడనుండి అటునిటు చూచినప్పుడు వారి చూపులు ఆ కొండగుహలపైబడెను. వెంటనే ఆవానరులు క్రిందికి దిగి, వాటిని అన్నింటిని నిశితముగా గాలించిరి. భూమిమీదికి చేరి గుహలను గాలించుటతో, వారు మిక్కిలి అలసిపోయి, ఒడలు దెలియని స్థితికి చేరిరి. అందువలన వృక్షమూలములను ఆశ్రయించి, ఒక క్షణకాలము గడపిరి. (19-20)

ఒక ముహూర్తకాలము విశ్రాంతి తీసికొనుటవలన వారి బడలికలు కొంతవఱకు తొలగిపోయెను, ఊరట చేకూరెను. మఱల వారు ఆ దక్షిణదిశను పూర్తిగా వెదకుటకు సన్నద్ధులైరి. పిమ్మట వానరశ్రేష్ఠులైన హనుమంతుడు మొదలగు ఆ ప్రముఖులందఱును సీతాన్వేషణకై బయలుదేఱిరి. అప్పుడు వారు వింధ్య పర్వతమును మొదటినుండితుదివఱకు అన్ని మూలలయందును ప్రత్యంగుళము సావధానులై అన్వేషించిరి. (21-22)

* * *

50. ఏబదియవసర్గము

హనుమదాది వానరవీరులు ఆయా ప్రదేశములను వెదకుచు ఆకలి దప్పులకులోనై 'ఋక్షబిలము'నకు చేరుట - ఆ బిలమునందు పక్షులు రాకపోకలు సాగించుచుండుటను, పక్షుల తెక్కలు తడిసియుండుటను గమనించిన మారుతి 'ఇచట నీళ్లు లభ్యమగును' అని పేర్కొనుట - వారు అందఱును ఆ భయంకర గుహలో ప్రవేశించుట - అచట వారికి ఒక స్త్రీరత్నము కనబడుట

వానరప్రముఖుడైన హనుమంతుడు తారునితో, అంగదునితోగూడి, వింధ్యపర్వతమునందలి గుహలను, దట్టమైన అడవులను గాలించెను. ఇంకను ఆ మహాత్ముడు సింహములు, పెద్దపులులు సంచరించెడి గుట్టలను, గుబురులను, నదీతీరములను, ఆ వింధ్యకు సంబంధించిన ఎగుడు దిగుడు నేలలను పెద్దపెద్ద సెలయేళ్లుగల ప్రదేశములను అన్వేషించెను. (1-2)

పిమ్మట ఆ వానరులు వింధ్యగిరిపైభాగమునగల నైరృతిదిశకు చేరిరి. ఆ ప్రదేశమున వసించుచుండగా వారి కాలములో ఎక్కువ భాగము అక్కడనే గడచిపోయెను. పెద్దపెద్ద గుహలతోడను, దట్టమైన అరణ్యములతోడను నిండిన ఆదిశయందు వారు కాలుమోపుటకును అసాధ్యముగా ఉండెను. (3-4) ఐనను ఆ ప్రదేశమున వారు సమైక్య భావముతో ఒకరికొకరుతోడుగా ప్రక్కప్రక్కననే నడచుచుండగా మారుతి ఆ పర్వతమును పూర్తిగా గాలించెను. (5)

గజుడు, గవాక్షుడు, గవయుడు, శరభుడు, గంధమాదనుడు, మైందుడు, ద్వివిదుడు, సుషేణుడు, జాంబవంతుడు, నలుడు, యువరాజైన అంగదుడు, తారుడు మున్నగు వానరులు ఆ దక్షిణదిశయందు కొండలతో నిండిన ఆయా ప్రదేశములను వెదకుచుండగా అక్కడ వారికి తెఱువబడియున్న ఒక బిలము (గుహ) కనబడెను. (6-7)

ఆ దుర్గముపేరు 'ఋక్ష బిలము'. అది ఒక దానవుని అధీనములో గలదు. అక్కడకు చేరిన ఆ హనుమదాదులు మిక్కిలి అలసిపోయిరి. ఆకలిదప్పులకు లోనైయుండిరి. కనీసము దాహమునీర్చుకొనుటకై మంచి నీరైనను దొరికిన బాగుండునని తపనపడుచుండిరి. బాగుగా పరికించి చూచిన పిమ్మట 'ఆ మహా బిలము లతావృక్షములతో కప్పబడియున్నట్లు వారు గమనించిరి. ఆ గుహలోపలి నుండి క్రౌంచపక్షులు, హంసలు,

బెగ్గురుపక్షులు, చక్రవాకములు బయటికి వచ్చుచుండెను. ఆ పక్షులు నీటితో తడిసియుండెను, పద్మములరేణువులు అంటుకొని యుండుటచే అవి ఎట్టిగా కనబడుచుండెను.(8-9)

పిమ్మట ఆ వానరోత్తములు బిలము కడకు చేరిరి. ఆ బిలమునుండి సువాసనలు వచ్చుచుండెను. వారికి అందు ప్రవేశించుట అసాధ్యముగా తోచెను. ఆ స్థితిని జూచి, వారు ఆశ్చర్యచకితులైరి. చక్కని తేజస్సులు గలవారు, మిక్కిలి బలశాలులు ఐన ఆ వానరప్రముఖులు అచటికి చేరిన పిమ్మట దానిని బాగుగా పరికించి చూచిరి. అప్పుడు వారికి 'ఇది పాతాళగుహయా?, లేక రావణుని మాయామందిరమా?, అను శంకలు గలిగెను. పక్షులు తడిసియుండుటనుబట్టియు, వాటిరాకపోకలను అనుసరించియు అందు జలములు ఉండునని ఊహించిరి. అచటి ప్రతికూలపరిస్థితులకు వారు ఎంతయు నీరసపడిరి. (10-11)

'ఈ బిలము పలువిధములగు ప్రాణులకు ఆవాసమై యున్నది. ఇది చూచుటకు భయంకరమై ఒక మహా రాక్షసుని యొక్క భవనమును పోలియున్నది, లోపలికి పోవుటయు కష్టసాధ్యమే.' అని వారందఱును తలపోసిరి. పర్వతశిఖరమువలె మహోన్నతుడు, ఎట్టి దుర్గమారణ్యములయందైనను సంచరించుటలో నిపుణుడు, ఐన ఆ మారుతి ఆ వానరులందఱితో ఇట్లు నుడివెను. (12-13)

"పర్వతపంక్తులతో నిండిన ఈ దక్షిణదిశయందలి ప్రదేశములను అన్నింటిని వెదకివెదకి మనము అందఱము ఎంతయు అలసిపోయితిమి. ఐనను సీతాదేవిజాడ తెలియలేదు. (14) ఈ బిలమునుండి హంసలు, క్రౌంచపక్షులు, బెగ్గురుపక్షులు చక్రవాకములు తడిసిన ఱెక్కలతో అన్ని వైపులనుండియు బయటికి వచ్చినవి. పైగా ఈ బిలద్వారమునొద్దగల వృక్షములన్నియును పచ్చని ఆకులతో కలకలలాడుచున్నవి. కావున ఇచట చక్కని జలములతోనిండిన బావిగాని, మడుగుగాని తప్పక ఉండి తీరును." (15-16)

హనుమంతుడు ఇట్లు పలికినపిమ్మట ఆవానరులు అందఱును ఆ బిలమున ప్రవేశించిరి. సూర్యచంద్రుల కిరణములు సోకని కారణముగా అచట చిమ్మచీకట్లు ఆవరించియుండెను. దానిని చూడగనే వారికి గగుర్పాటు కలిగెను. ఆ కపిప్రముఖులు ఆ చీకటి గుహలోనికి ప్రవేశించు చుండగా దానిలోపలినుండి సింహములు, వివిధములగు మృగములు, పక్షులు బయటికి వచ్చుచుండుటను గమనించిరి. వారు వాయువేగముతో లోనికి చకచక వెళ్లుచుండిరి, చీకటియందును వారు చూడగలుగుచుండిరి. వెలుగునందువలె ఆ తిమిరమునందును వారిశక్తిసామర్థ్యములకు అడ్డు లేకుండెను. వారిదృష్టి విశిష్టమైనదగుటచే వారు సహజముగనే అంతటను పరికింపగలుగుచుండిరి. (17-19)

ఆ వానరోత్తములు వేగముతో పూర్తిగా ఆ గుహలోనికిచేరిరి. ఆ ప్రదేశమంతయు వెలుతురుతో నిండియుండెను. అది మిగుల మనోహరముగా ఉండెను. (20)

ఆ బిలమునందు పలువిధములగు చెట్లు దట్టముగా అలముకొనియుండుటచే అది చొరరానిదై యుండెను. అందువలన వారు పరస్పరము తమ చేతులను ఊతగాగొని, తిన్నగా ఒక యోజనముదూరము ముందునకు వెళ్లిరి. (21)

దప్పిగొనియుండుటవలన వారిలో చురుకుదనము తగ్గియుండెను. ఐనను దాహము తీర్చుకొనుటకై తహ తహపడుచు అలసత్వమునకు తావీయక కొంత తడవు వేగముగా ముందునకుసాగిరి. ఆ వానర వీరులు మిక్కిలి అలసిపోయి ఆకలిదప్పులచే కృశించియుండిరి. వారు తమ జీవితములపై ఆశవదలుకొని దీనవదనులై యుండిరి. అట్టి స్థితిలో వారికి ఒక వెలుగు కన్పట్టెను. (22-23)

వారు ఆ ప్రదేశమునకు రాగానే వారికి ప్రశాంతమైన ఒక వనము కనబడెను. అది వెలుతురుతో నిండి యుండెను. అందలి వృక్షములు అగ్నిజ్వాలలవలె వెలుగొందుచు, బంగారుకాంతు లీనుచుండెను. అచట మద్ది, తాళ, పున్నాగములు, ఏఱుమద్దిచెట్లు, అశోకములు, ధవవృక్షములు, చంపకములు, నాగవృక్షములు, గన్నేరుచెట్లు మున్నగునవి బాగుగా పుష్పించియుండెను. చిత్రములైన బంగారువన్నెగల పూలగుత్తులు, ఎఱ్ఱని చిగురుటాకులు అల్లుకొనియున్న లతలు అచటి చెట్లకు ఆభరణములుగా విలసిల్లుచుండెను. అవి ఉదయసూర్యకాంతులతో మెఱయుచుండెను, వాటి వేదికలపై వైడూర్యమణులు పొదగబడి యుండెను. ఆ వృక్షముల కాండములు రజతకాంతులతో తళతళలాడుచుండెను. (24-27)

అక్కడి సరస్సులు నీలవైడూర్యమణుల వన్నెలతో విలసిల్లుచు పలువిధములగు పక్షులకు నిలయములై యుండెను. బాలభానునికాంతులతో, చక్కని కేసరములతో ఒప్పుచున్న అచటి పద్మములు మనోజ్ఞముగా ఉండెను. ఆ సరస్సులయందలి నిర్మలజలములలో బంగారుకాంతులీను మత్స్యములు, అద్భుతములైన తాబేళ్లు సంచరించుచు కనువిందుగావించుచుండెను. అట్టి అందమైన సరస్సులను ఆవానర ప్రముఖులు బాగుగా తిలకించిరి. (28-29)

పిమ్మట వారికి ప్రముఖములైన భవనములు కన్పట్టెను. వాటి శిఖరములు బంగారముతోను, వెండితోను నిర్మితములై యుండెను. ఆ గృహముల కిటికీలు సువర్ణమయములై, ముత్యాల జాలములతో విలసిల్లుచుండెను. వాటి నేలలన్నియును వెండి బంగారములతో నిర్మింపబడి,

వైడూర్యమణులచే పొదుగబడియుండెను. (30-31) అచటి వృక్షములపూవులు పగడములవన్నెలను, పండ్లు మణుల కాంతులను విరజిమ్ముచుండెను. తుమ్మెదలు నిగనిగలాడుచు మకరందములను గ్రోలుటకై వాటిమీద వాలియుండెను.(32)

ఆ భవనములయందు అంతటనుగల తల్పములు, ఆసనములు బంగారముతో, మణులతో నిర్మితములై చిత్రవిచిత్రములుగా ఉండెను. అచటి వాహనములు అమూల్యములు, అచటి బంగారు, వెండి, కంచు పాత్రలు అన్నియును అపూర్వములు, అగరు, చందనపరిమళములు దివ్యములు, కందమూలఫలాది- ఆహార పదార్థములు అన్నియును మధురములు, అచటి పానీయములును, తేనెలును మిగుల రుచికరములు, శ్రేష్ఠములు. అచట కనబడుచున్న వస్త్రములు దివ్యములు, అమూల్యములు. కంబలములు, మృగ చర్మములు చిత్ర విచిత్రములు. అక్కడ ఉంచబడిన దీపములు అగ్నికాంతులను ప్రసరింపజేయుచుండెను. నిగ్గుదేలిన అచటి మేలిమి బంగారురాసులు ఆ ప్రదేశమునకే వన్నెదెచ్చు చుండెను. ఈ దృశ్యములు అన్నియును ఆ వానరులకు సంతోషమును గూర్చెను. (33-37)

మిగుల బలశాలులైన ఆ వానరవీరులు ఆ గుహయందు పలుప్రదేశములను వెదకిన పిమ్మట సమీపముననేయున్న ఒక స్త్రీని చూచిరి. ఆమె కృష్ణాజినమును వస్త్రముగా ధరించి యుండెను, ఆహార నియమములను పాటించుచుండుటచే ఆ తాపసి తేజోరాశిగా విలసిల్లుచుండెను. ఆ దివ్యస్త్రీని జూచి ఆ వానరులు సంభ్రమాశ్చర్యములకు లోనై, దూరముననే ఉండిపోయిరి. అప్పుడు హనుమంతుడు "అమ్మా! నీవెవరు? ఈ గుహ ఎవరిది?" - అని ఆమెను అడిగెను. (38-40)

పర్వతాకారుడైన హనుమంతుడు అంజలి ఘటించి, వృద్ధురాలైన ఆతాపసికి ప్రణమిల్లి, ఇట్లు అర్థించెను. "మాతా! ఎవరమ్మా నీవు? ఈ భవనము, గుహ, ఈ బంగారురత్నాలరాసులు ఎవరివి? దయతో తెల్పుము."(41)

* * *

51. ఏబదిఒకటవసర్గము

హనుమంతుని ప్రశ్నకు సమాధానముగా 'ఈ భవనమును నిర్మించిన వాడు మయుడు. బ్రహ్మదేవుడు ఈ భవనమును 'హేమ' అను అప్సరసకు బహూకరించెను. ఆమె దీని రక్షణ బాధ్యతను నాకు అప్పగించినది' అని 'స్వయం ప్రభ' - అను తాపసి పలుకుట- 'ఇచటి ఫలములను భుజించి, మీ రాకకు గల కారణములను తెల్పుడు' అని ఆమె వారిని అడుగుట

ధర్మనిరతయు, మహాత్మురాలును, జింకచర్మమును వస్త్రముగా ధరించియున్నదియు అగు ఆ తాపసితో హనుమంతుడు మఱల ఇట్లనెను. (1)

"అమ్మా! మేము ఆకలిదప్పులతో అలసి, అన్ని విధములుగా నలిగియుంటిమి. కనుక సాహసమొనర్చి ఈ చీకటిగుహయందు అడుగిడితిమి. భూతలమునందలి ఈ బిలము మిక్కిలి విశాలముగా ఉండుట జూచి, దాహ నివృత్తికై ఇందు ప్రవేశించితిమి. కాని అద్భుతమైన ఇచటి వివిధ పదార్థములను జూచి మిగుల దిగ్భ్రాంతి చెందితిమి. 'ఇవి రాక్షసమాయా కల్పితములేమో?' అని సందేహించితిమి. 'ఏచో మన ఆకలిదప్పులు తీరుటయెట్లు' - అని తలంచి బాధపడితిమి. మా వివేకము దెబ్బతినినది.(2-3)

తల్లీ! ఇచ్చట ఉదయభానుని కాంతులతో విలసిల్లుచున్న సువర్ణమయ వృక్షములు, పరిశుభ్రమైన భోజనపదార్థములు, ఫలమూలములు, బంగారుభవనములు, వెండిగృహములు, మణులతెరలతో ఒప్పుచున్న బంగారుకిటికీలు కనబడుచున్నవి. ఇంతకును ఇవి ఎవరివి? బంగారువన్నెలతో ఒప్పెడి ఇక్కడి వృక్షములు స్వచ్ఛములై పూలతో, పండ్లతోనిండి సువాసనలను వెదజల్లుచున్నవి. ఇది ఎవరిప్రభావము? ఇచటి సరస్సులలోని జలములు నిర్మలములై బంగారు కమలములతో శోభిల్లుచున్నవి, బంగారుకాంతులీను మత్స్యములు తాబేళ్లతో కలిసి విహరించుచున్నవి. దీనికంతకును కారణము నీ మహిమయా? లేక మఱొకరి తపోబలప్రభావమా? ఈ విషయములు ఎవ్వియును మాకు తెలియవు. కనుక దయతో స్పష్టపఱుచుము." (4-8)

మారుతి ఇట్లు మాటాడిన పిమ్మట ధర్మనిరతురాలును, ఎల్లప్పుడు సమస్తప్రాణులమేలునే కోరునదియు ఐన ఆ తాపసి ఆయనకు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. (9) "పూర్వము 'మయుడు' అను ఒక దానవశ్రేష్ఠుడు కలడు. అతడు మిగుల మాయావి, మిక్కిలి శక్తిమంతుడు. అతడే తనమాయచే ఈ కాంచనవనమును అంతయును నిర్మించెను. అతడు దానవప్రముఖులకు విశ్వకర్మగా (శిల్పిగా) ఉండెడివాడు. దివ్యమైన ఈ బంగారు భవనమునకు నిర్మాత అతడే. (10-11) ఆ మయుడు ఒక మహావనమునందు వేయి సంవత్సరములు తీవ్రముగా తపమొనర్చి బ్రహ్మదేవుని వలన దివ్యమైన ఒక

వరమును పొందెను. దాని ప్రభావమున అతనికి శుక్రాచార్యుని నుండి శిల్పశాస్త్ర జ్ఞానమంతయును లభించెను.[1] (12)

బలశాలియైన అతడు సకలసుఖభోగములకు వలసిన భవనములను, వనాదులను చక్కగా నిర్మించుకొని, కొంతకాలము ఈ మహావనమునందే హాయిగా నివసించెను. ఆ దానవశ్రేష్ఠుడు 'హేమ'యను అప్సరసయందు ఆసక్తుడైయుండుటను దేవేంద్రుడు గమనించెను. అందులకు ఆ సురపతి కుపితుడై తనవజ్రాయుధమును చేతబట్టి ఆ మయుని సంహరించెను. (13-14)

అపూర్వమైన ఈ వనమును, ఈ బంగారు గృహమును బ్రహ్మదేవుడు 'హేమ'కు బహూకరించెను. ఆ విధముగా ఆ అప్సరస వీటిని పొంది, చాలకాలము ఇందు సుఖభోగములను అనుభవించెను. ఓ వానరోత్తమా! నేను మేరుసావర్ణిసుతను, పేరు స్వయంప్రభ. ఆ హేమయొక్క ఈ భవనమును కాపాడుచు నేను ఇందు నివసించుచుంటిని. నా ప్రియసఖియైన హేమ నృత్తగీతములయందు నైపుణ్యము గలది. ఈ భవనమును రక్షించు బాధ్యత ఆమె నాకు అప్పగించినది. (15-17)

ఓ కపివరా! మీరు వచ్చిన పనియేమి? ఈ అడవులను అన్వేషించుటకుగల హేతువేమి? దుర్గమమైన ఈ వనము మీదృష్టికి ఎట్లు వచ్చినది? ముందుగా ఈ ఫలమూలాది భోజనపదార్థములను ఆరగింపుడు, ఈ కమ్మని పానీయములను సేవింపుడు. పిమ్మట తిన్నగా మీవృత్తాంతములను విశదపఱచుడు." (18-19)

* * *

52. ఏబదిరెండవసర్గము

హనుమంతుడు తమ రాకకుగల కారణములను స్వయంప్రభకు వివరించుట - వానరులు తన అతిథి సత్కారములను స్వీకరించినందులకు ఆమె సంతోషమును ప్రకటించుట

పరాక్రమశాలులైన ఆ వానరప్రముఖులను అందఱిని ఉద్దేశించి, ధర్మనిరతురాలైన ఆతాపసి (స్వయం ప్రభ) సావధానముగా ఇట్లు నుడివెను. (1) 'ఓ వానరులారా! ఈ ఫలమూలాదులను భక్షించుటవలన మీ ఆకలిదప్పులు తీఱినవిగదా! మీ విశేషములను వినగోరుచున్నాను. మీకు ఎట్టి అభ్యంతరము లేనిచో విశదీకరింపుడు." (2)

వాయుసుతుడైన హనుమంతుడు ఆమెమాటలను విన్న పిమ్మట, ఎట్టి దాపఱికమూ లేకుండ తమవృత్తాంతములను వినయముతో ఆమెకిట్లు వివరింపసాగెను. (3) "దశరథమహారాజుయొక్క పెద్దకుమారుడు శ్రీరాముడు. అతడు సమస్తలోకములకును ప్రభువు. శక్తి సామర్థ్యముల యందు ఆ స్వామి దేవేంద్రునితో, వరుణునితో సమానుడు. సకల సద్గుణసంపన్నుడైన ఆ ప్రభువు పిత్రాజ్ఞను అనుసరించి దండకావనమున ప్రవేశించెను. భార్యయగు సీతాదేవియు, తమ్ముడగు లక్ష్మణుడును అతని వెంటవచ్చిరి. వారు దండకారణ్యమున వనవాసము చేయుచుండగా దుష్టరావణుడు ఆయన భార్యను (సీతాదేవిని) అపహరించుకొని పోయెను. (4-5)

వానరవీరుడైన సుగ్రీవుడు ఆ ప్రభువునకు మిత్రుడు. అతడు మా వానరులందఱికిని రాజు. ఆయనఆజ్ఞను అనుసరించి మేము ఇటు వచ్చితిమి. 'ఆ సుగ్రీవుడు' ఓ వానరప్రముఖులారా! సీతాదేవిజాడను, కామరూపియు, రాక్షసుడు ఐన రావణుని నివాసమును వెదకుటకై మీరందఱును దక్షిణదిశకు వెళ్లుడు." అని మమ్ములను ఆదేశించియుండెను. ఆ రాజుయొక్క ఆనతిని తలదాల్చి, అంగదుడు మొదలగు వారితోగూడి మేము, యమునిచే పాలింపబడుచు, అగస్త్యమహర్షి సంచరించుటచే పునీతమైన ఈ దిక్కునకు వచ్చితిమి. (6-8) మేము అందఱమును దక్షిణదిశయందలి ప్రదేశములను అన్నింటిని పూర్తిగా గాలించితిమి, ఆకలి గొంటిమి, అలసి పోయితిమి. చివఱకు ఒక వృక్షము క్రిందికి చేరితిమి. మా ముఖములు వాడిపోయినవి, ఈ కార్యమును సాధించుట ఎట్లు?' అని, మేము ఆలోచింపదొడంగితిమి. ఈ చింతాసముద్రమునుండి బయటపడలేకపోయితిమి. ఇట్టి స్థితిలో మేము నలువైపులయందును దృష్టి సారింపగా లతలతోడను, వృక్షములతోడను కప్పబడి, చీకట్లతో నిండియున్న ఈ బిలము కన్పించెను. (9-11)

నీటిలో తడిసి, తెక్కలనుండి జలములను జార్చుచు ఈ బిలమునుండి బయటబడుచున్న హంసలు, లకుముకి పిట్టలు, బెగ్గురుపక్షులు మొదలగువానిని మేము చూచితిమి. అప్పుడు నేను 'మన దాహములు తీరుటకై ఇందు ప్రవేశించుట మంచిది'

1) ఉశనసుడు = (ఉశన కుమారుడు) శుక్రాచార్యుడు - ఉశనసునియొద్ద గల (శిల్ప) శాస్త్ర జ్ఞానము ఔశనసము. ఔశనసమును పొందెననగా ఉశనసునినుండి శిల్పశాస్త్రమును పొందెనని భావము. 'మయుడు' అనువాడు త్రిపురములకు అధిపతి. శంకరునివలన ఆ త్రిపురములు నశించిన పిమ్మట అతడు ఆత్మరక్షణముకొఱకు ఈ బిలమును నిర్మించుకొని, ఇందు తలదాచుకొనెను. అని మత్స్యపురాణమునందు ప్రస్తావింపబడినది. - గోవింద రాజీయము

అని వానరులకు సూచించితిని. అప్పుడు వారును 'నీటిలో తడిసిన పక్షులు బయటికి వచ్చుటను జూచి, ఇచట నీరు ఉండవచ్చును' - అని భావించి, నామాటకు అంగీకరించిరి, పిమ్మట వారు స్వామికార్యము త్వరగా పూర్తిచేయవలయునను ఆరాటముతో - 'వెళ్లుదము, అందు ప్రవేశింతము' అని పలికిరి. (12-13)

అంతట మేము అందఱము దగ్గఱగా చేరి, పరస్పరము చేతులు ఊతగాగొని, ఈ చీకటి గుహలో ధైర్యముతో ప్రవేశించితిమి. మేము వచ్చిన పని ఇది, ఈ పనికై వచ్చి మేము అందఱము నిన్ను చేరితిమి. మేము ఆకలితో కృశించియుంటిమి. అతిథిమర్యాదలతో దయతో నీ వొసంగిన ఫలమూలాదులను బాగుగా ఆకలి గొనియున్న మేము తనివిదీర తింటిమి. ఆకలితో అన్నుబట్టియున్న మమ్ములను నిజముగా నీవు నేడు రక్షించితివి. ఈ వానరులు నీకు చేయగల ప్రత్యుపకారమును తెల్పుము." (14-17)

మారుతి ఇట్లు పలికిన పిమ్మట సర్వజ్ఞురాలైన ఆ స్వయంప్రభ ఆ కపియోధులందఱితో ఇట్లు నుడివెను. "ఓ వీరులారా! సాదరముగా పలికిన మీమాటలే నాకు పరమ సంతోషమును గూర్చినవి. ఇచట నా ధర్మజీవనమును నేను గడపుచుంటిని, మిమ్ము శ్రమపెట్టబోను." (18-19)

* * *

53. ఏబదిమూడవసర్గము

వానరుల ప్రార్థనపై స్వయంప్రభ తన తపః ప్రభావముచే వారిని అందఱిని గుహ వెలుపలికి (సముద్ర తీరమునకు) చేర్చుట - సుగ్రీవుడు విధించిన గడువు ముగిసినట్లు అంగదుడు గమనించుట - 'కార్య సాఫల్యము కాకుండ వెళ్లినచో ఆ వానర రాజు మనలను తప్పక వధించును. అతని చేతిలో మరణించుటకంటెను ఇచటనే ప్రాయోపవేశము చేయుట యుక్తము' అని అంగదుడు నుడువుట - స్వయంప్రభ గుహలోనే నివసించినచో ప్రాణభయము ఉండదని తారుడు పలుకుట - ఆ సూచనను వానరులు ఆమోదించుట

తాపసియైన ఆ స్వయంప్రభ ధర్మసహితముగా ఇట్లు చక్కని మాటలను పలికిన పిమ్మట సత్కర్మలను ఆచరించెడి ఆమెతో హనుమంతుడు ఇట్లు నుడివెను. (1)

"ఓ ధర్మాత్మురాలా! మేము అందఱము నిన్ను శరణు గోరుచున్నాము. మహాత్ముడైన సుగ్రీవుడు మాకు ఒక గడువును విధించెను. మేము ఆ గడువులోపలనే సీతాన్వేషణకార్యమును ముగించుకొని ఆయనను చేరవలసియుండెను. కాని ఆసమయము మాకు ఈ బిలమునందే ముగిసినది. మహాత్మురాలవైన నీవే మమ్ములను దుర్గమమైన ఈ బిలమునుండి బయటపడవేయవలయును. మేము ఆ సుగ్రీవుని ఆజ్ఞను పాటింపలేక పోయితిమి, ప్రాణములపై ఆశవదలుకొంటిమి. సుగ్రీవుడు శిక్షించునను భయముతో ఆందోళనపడుచున్న మమ్ము ఇక నీవే రక్షింపవలెను.(2-4)

ఓ ధర్మనిరతురాలా! మేము గొప్ప కార్యమును సాధింపవలసియున్నది. ఆ కార్యసిద్ధికై ఎంతయు కృషిసల్పితిమి. కాని పరిస్థితులప్రభావమున ఈ గుహలో చిక్కుపడి ఆ పనిని పూర్తిచేయలేకపోయితిమి." (5)

హనుమంతుడు ఇట్లు వచించిన పిమ్మట తాపసియైన ఆ స్వయంప్రభ ఆయనతో ఇట్లనెను. "ఈ బిలములో ప్రవేశించిన వాడు ఇందుండి ప్రాణములతో బయటపడుట కష్టము. కాని నేను నియమనిష్ఠలతో ఆచరించిన నా తపస్సుయొక్క ప్రభావముచే వానరులైన మిమ్ములను అందఱిని ఈ బిలము నుండి ఉద్ధరించెదను. ఓ వానరోత్తములారా! మీరందఱును కనులు మూసికొనుడు. అట్లు చేయనిచో (కనులు మూసికొననిచో) ఇందుండి బయటపడజాలరు." (6-8)

ఆమె పలికిన అభయవచనములకు వారు మిగుల సంతసించి, వెళ్లుటకై తహతహపడుచు, వెంటనే తమ సుకుమారమైన చేతులతో కనులు మూసికొనిరి. మహాత్ములైన ఆ వానరులు చేతులతో ముఖములను, కప్పుకొనిన మఱుక్షణముననే ఆ మహిమాన్వితురాలు వారిని బిలమువెలుపలికి చేర్చెను. (9-10)

అనంతరము ధర్మపరాయణయైన ఆ తాపసి క్లిష్టప్రదేశమైన ఆ గుహనుండి బయటపడిన ఆ వానరులను ఓదార్చి వారితో ఇట్లనెను. (11) ఇది వింధ్యపర్వతము (శాఖ) సకలశోభా విలసితము, చక్కని చెట్లతో, తీగెలతో విరాజిల్లుచున్నది, ఇందు పెక్కు సెలయేళ్లు ప్రవహించుచున్నవి. ఇటు వైపుననున్న ఈ సముద్రమును 'మహోదధి'- అని పిలుతురు. ఓ వానరులారా! మీకు శుభమగుగాక. ఇక నేను నా భవనమునకు వెళ్లెదను." అని పలికిన పిమ్మట స్వయం ప్రభ అద్భుతమైన ఆ గుహలో ప్రవేశించెను. (12-13)

అనంతరము వారు వరుణునకు నిలయమైన ఆ మహోదధిని జూచిరి. అది ఎగసిపడుచున్న అలలతో భీతిగొల్పుచుండెను. ఉవ్వెత్తుతరంగములతో నిండిన ఆ అపారమైన సముద్రఘోషలు అంతటను ప్రతిధ్వనించుచుండెను.

మయుని మాయా శిల్పములతో నిర్మితమైన ఆ గిరి దుర్గమును వెదకుటలోనే వారికి సుగ్రీవుడు పెట్టిన మాసము గడువు ముగిసెను. (14-15)

ఆ మహాత్ములు వింధ్యగిరియొక్క నైఋతిభాగమున బాగుగా పుష్పించియున్న ఒక వృక్షముయొక్క నీడలో కూర్చొని చింతాక్రాంతులైయుండిరి. వసంత-ఋతువునందలి అచటి వృక్షములు అన్నియును పూలబరువుతో వంగియుండెను. లతలు వాటికి అల్లిబిల్లిగా అల్లుకొనియుండెను. అట్టి వృక్షములను జూచి, (వసంత - ఋతువు రాబోవుచున్నదని గమనించి, గడువు ముగిసిన కారణముగా సుగ్రీవునివలన ఏ ప్రమాదము వచ్చి పడునోయని) భయసందేహములకు గుఱియైరి. వారు వసంత - ఋతువు రాబోవుచున్న విషయమును గుర్తించి, తమలో తాము చర్చించుకొనిరి, రాజు ఇచ్చిన కాలవ్యవధి మీఱినందున భయముతో భూమిపై పడిపోయిరి. (16-18)

అంగదుడు సింహవృషభములవలె చక్కని మూపుతో, బలిష్ఠములైన పొడవైన భుజములతో ఒప్పుచున్న వాడు, మిక్కిలి ప్రాజ్ఞుడు, యువరాజు. అతడు వృద్ధులైన వానరులను, తదితరకపులను తగిన విధముగా గౌరవించుచు, చక్కని సంబోధనలతో మధురముగా ఇట్లు వచించెను. (19-20)

"వానరమిత్రులారా! కపిరాజైన సుగ్రీవునియొక్క శాసనమును అనుసరించి, మనమందఱము సీతాన్వేషణకై కిష్కింధనుండి బయలుదేఱితిమి. మనము బిలమునందు ఉన్నప్పుడే ఆయన పెట్టిన మాసవ్యవధి పూర్తియైనది. కాని ఆ విషయము మీకు ఏలతట్టలేదు? మనము మనకు అప్పగించిన కార్యమును ఒక మాసములో పూర్తి చేయుటకు అంగీకరించి ఆశ్వయుజమాసములో బయలుదేఱితిమి. అదియును గడచిపోయినది. కనుక ఇప్పుడు మన కర్తవ్యమేమి? మీరు రాజునకు విశ్వాసపాత్రులు, నీతిమార్గమునందు కుశలురు. ప్రభువు హితమునందే నిరతులైయుందురు. వివిధములగు కార్యములను నిర్వహించుటలో మీరు సాటిలేనివారు. కనుకనే అన్ని కార్యములయందును మీరే నియమింపబడుచుందురు. మీరు బలపరాక్రమ శాలులుగా అన్ని దిక్కులయందును వాసిగాంచితిరి. మహారాజు ఆదేశమునేరకు నన్ను ముందుంచుకొని బయలుదేఱితిరి. మనకు అప్పగించిన పనిలో కృతార్థులము కాలేదు. కనుక ఇప్పుడు మనము మరణించుటయే మంచిది. ఇందులకు మనకు ఎట్టి సంకోచమూ అక్కఱలేదు. కపిరాజు ఆజ్ఞను పాటింపని వానికి సుఖమెట్లు దక్కును? (21-25)

సుగ్రీవుడు స్వయముగా విధించిన కాలవ్యవధి ముగియనే ముగిసినది. ఇప్పుడు మన వానరులకు అందఱికిని ప్రాయోపవేశమే దిక్కు. మఱియొక మార్గము లేదు. సుగ్రీవుడు సహజముగనే తీవ్రస్వభావము గలవాడు, పైగా ఇప్పుడు మనకు అతడు ప్రభువు. అపరాధము చేసి యుంటిమిగాన ఇప్పుడు ఆయన సమీపమునకు వెళ్లినచో ఆస్వామి మనలో ఎవ్వరినీ క్షమింపడు - సీతాదేవిజాడను తెలిసికొనకుండ వెళ్లినచో అతడు మనలను వధించి తీరును. అందువలన భార్యాపుత్రులపైనను, సిరిసంపదల మీదను, ఇండ్లు వాకిండ్లవిషయముననను మోహమును త్యజించి, ఇక్కడే, ఈక్షణముననే ప్రాయోపవేశమునకు పూనుకొనుట యుక్తము. (26-28)

మనము (కార్యము సఫలము కాకుండ) మఱలి వెళ్లినచో ఆయన మరణదండన విధించుట తథ్యము. ఇట్లు నిరర్థకముగా ఆయనచే వధింపబడుటకంటె మనము ఇచటనే అసువులను వీడుట మంచిది. (29) సుగ్రీవుడు నన్ను యువరాజుగా చేయలేదు. ఎంతటి కార్యమునైనను అవలీలగా సాధించువాడు, మహారాజ కుమారుడు ఐన ఆ శ్రీరామచంద్ర ప్రభువే నన్ను యువరాజుగా పట్టాభిషిక్తుని గావించెను. వానర రాజైన సుగ్రీవుడు మొదటినుండియు మాకు బద్ధశత్రువు. ఆయనఆజ్ఞను ఉల్లంఘించిన నన్ను చూచినచో అతడు కఠినమైన మరణదండన విధించును. ఇది నిశ్చయము. నా మిత్రులందఱును చూచుచుండగా బ్రతికియుండగనే నేను అతనివలన అకాలమృత్యువునోట పడుట యెందులకు? కాబట్టి ఇక్కడనే పవిత్రమైన ఈ సాగరతీరమునందే ప్రాయోపవేశమును చేసెదను." (30-32)

యువరాజైన అంగదకుమారుడు పలికిన మాటలను వినిన పిమ్మట ఆ వానరప్రముఖులందఱును దీనముగా ఇట్లు నుడివిరి. (33) "నిజముగా సుగ్రీవుడు తీక్ష్ణస్వభావముగలవాడు. శ్రీరాముడు తన ప్రియపత్నియైన సీతాదేవియందు అనురక్తుడైయున్నాడు. సీతజాడ తెలిసికొనక మనము వెళ్లినచో శ్రీరామునిమెప్పు పొందుటకై ఆ వానరరాజు మనలను తప్పక వధించును. నేరము చేసినవారు ప్రభువు సమీపమునకు వెళ్లుట ఏ మాత్రము తగదు. ఏది ఏమైనను ఎంతగా గాలించియైనను సీతాదేవి జాడను తెలిసికొనిన పిమ్మటనే ఆ వీరునికడకు వెళ్లవలెను. లేనిచో ఆయనచేతిలో మనకు చావు తప్పదు." (34-36)

భయముతో వణకిపోవుచున్న వానరులు పలికిన మాటలను వినిన యనంతరము 'తారుడు' అను వాడు ఇట్లు నుడివెను. "ఇక్కడ కూర్చొని ఇట్లు విచారపడుటవలన ప్రయోజనము లేదు. మీకు అందఱికిని ఇష్టమైనచో ఆ తాపసి (స్వయంప్రభ) గుహకే వెళ్లి మనము అందఱము అక్కడనే నివసింతము. ఆ గుహ మాయాప్రభావమున నిర్మింపబడినది, మిక్కిలి దుర్గమమైనది. అది పండ్లచెట్లకును, జలాశయములకు నెలవు. కనుక అన్నపానాదులకు లోటు ఉండదు. అక్కడ ఉన్నచో

శ్రీరాముని వలన గాని, వానరరాజు వలనగాని, కడకు ఆ దేవేంద్రుని వలనగాని మనకు ఏమాత్రము భయము ఉండదు." (37-38)

తారుడు పలికిన మాటలు అంగదునకును అనుకూలముగా ఉండుట వానరులు గమనించిరి. వారికి అవి సమ్మతముగా ఉండెను అప్పుడు వారు "తారుడు చెప్పిన పద్ధతినే ఎట్టి ఆలస్యము లేకుండ, ఇప్పుడే ఆచరించెదము. అప్పుడు మనకు ఏ మాత్రమూ ప్రమాదము ఉండదు." అని పలికిరి. (39)

* * *

54. ఏబదినాలుగవసర్గము

హనుమంతుడు అంగదునిలోగల రాజలక్షణములను గుర్తించుట - అంగదుడు సూచించిన ప్రాయోపవేశ విషయమును, తారుడు తెలిపిన గుహనివాసమును నిరాకరించుట - సుగ్రీవునితో వేఱగుటకు వానరులు ఒప్పుకొనరనుట - సీతాన్వేషణ కార్యమును సాధించుకొని వెళ్లుట యుక్తమని తెల్పుట

చంద్రునివంటి కాంతిగల తారుడు ఇట్లు పలుకుచుండగా హనుమంతుడు అంగదునిలో రాజ్యమును పాలింపగల సామర్థ్యము ఉన్నట్లు తలంచెను. "వాలికుమారుడైన అంగదునిలో అష్టాంగములు (బుద్ధికి సంబంధించిన ఎనిమిది గుణములు),[1] నాలుగు బలములు,[2] పదునాలుగు విశిష్ట లక్షణములు[3] కలవని హనుమంతుడు గుర్తించెను.(1-2)

ఈ అంగదుడు తేజస్సునందును, బలమునందును, పరాక్రమమునందును శుక్లపక్షచంద్రునివలె అను దినము వృద్ధిచెందుచున్నవాడు. బుద్ధియందు బృహస్పతి, పరాక్రమము నందు తనతండ్రియగు వాలితో సమానుడు, శుక్రుని మాటలను దేవేంద్రుని వలె తారుని వచనములను శ్రద్ధగా వినుచున్నవాడు, రాజాజ్ఞను సాధించు ప్రయత్నమున బాగుగా అలసిపోయి యున్నవాడు ఈవిధముగా ఆలోచించుచు సకలశాస్త్రవేత్తయైన అంగదుని తన అభిప్రాయములకు అనుకూలముగా మార్చుటకు పూనుకొనెను. అంతట హనుమంతుడు 'సామ, దాన, భేద, దండములు' అను చతురుపాయములలో మూడవదియగు భేదోపాయము ద్వారా వానరులను అందఱిని తన అభిప్రాయములకు అనుగుణముగా (అంగద, తారుల ఆలోచనలకు భిన్నముగా) తన వాక్చాతుర్యముచే మార్చుటకు ప్రయత్నించెను. (3-6)

ఈ విషయమున ఆ వానరులందఱిలో భేదభావములు ఏర్పడగా, హనుమంతుడు కోపముతో పెక్కు కఠిన వచనములను పలుకుచు అంగదుని మందలించెను. (7)

"ఓ అంగదా! యుద్ధమునందు మీ పినతండ్రియైన సుగ్రీవునికంటెను నీవు మిగుల సమర్థుడవు. అంతేగాదు, మీ తండ్రియైన వాలివలె నీవు ఈ కపిరాజ్యమును బాగుగా రక్షించుచు, చక్కగా పరిపాలింప గలవు. ఓ కపివరా! ఈ వానరులు ఎల్లప్పుడును చంచలమనస్కులు. వారు తమభార్యాసుతులను వదలుకొని, నీ ఆజ్ఞకు (ప్రాయోపవేశపద్ధతికి) ఏమాత్రము ఇష్టపడరు. (8-9)

ఓ వాలిసుతా! మహాకపులైన ఈ జాంబవంతుడు, నీలుడు, సుహోత్రుడు మొదలగు వానరులెవ్వరును సుగ్రీవుని వ్యతిరేకించి, నిన్ను అనుసరింపరు. నేనుగూడ నీపక్షము వహింపను, మమ్ములను సామ, దాన, భేదములచేగాని, కడకు దండోపాయముచేగాని సుగ్రీవునినుండి వేఱుచేయజాలవు. ఏ మాత్రమూ దాపఱికములేకుండ నీయెదుటనే పలుకుచున్నాను. 'బలవంతునకు బలహీనునితో వైరము ఏర్పడినచో ఒక్కొక్కప్పుడు అతడు ఆ దుర్బలుని క్షమించుట

---

1) బుద్ధికి సంబంధించిన ఎనిమిది గుణములు.
శ్లో॥ గ్రహణం ధారణం చైవ, స్మరణం ప్రతిపాదనం । ఊహోఽపోహోఽర్థ విజ్ఞానం, తత్త్వజ్ఞానంచధీగుణాః ॥
వినవలెననెడి కోరిక, వినుట, వినిన విషయమును గ్రహించుట, గ్రహించిన దానిని మనస్సున నిలుపుకొనుట, ఊహించుట సంశయనివృత్తి, అర్థమును చక్కగా గ్రహించుట, తత్త్వజ్ఞానమును ఎఱుంగుట.

2) నాలుగు బలములు - సామదానభేదదండోపాయములు (ఇవి శత్రువును లొంగదీయుటకు తగిన ఉపాయములు) మఱియు బాహుబలము, మనోబలము, ఉపాయబలము, బంధుబలము.

3) రాజునకు ఉండవలసిన పదునాలుగు విశిష్ట లక్షణములు.
శ్లో॥ దేశకాలజ్ఞతా, దార్ఢ్యం, సర్వక్లేశ సహిష్ణుతా, సర్వవిజ్ఞానితా, దాక్ష్యమ్, ఊర్జః, సంవృతమంత్రతా ।
అవిసంవాదితా, శౌర్యం, శక్తిజ్ఞత్వం, కృతజ్ఞతా, శరణాగతవాత్సల్యమ్, అమర్షిత్వమ్, అచాపలమ్ ॥
దేశకాలజ్ఞానము, దృఢత్వము, అన్నివిధములైన క్లేశములను సహింపగల శక్తి, వివిధవిషయములయందు పరిజ్ఞానము, సామర్థ్యము, ఉత్సాహము లేక బలము, మంత్రాలోచనములను గోప్యముగా ఉంచుట, పరస్పరవిరోధములైన మాటలు పలుకకుండుట, శౌర్యము, తనబలమును, శత్రుబలమును ఎఱిగియుండుట, కృతజ్ఞత, శరణాగతవాత్సల్యము, తగినసమయమున కోపమును ప్రకటించుట, స్థిరత్వము గల్గియుండుట.

సంభవమగును. కాని బలహీనుడు బలవంతునితో వైరము పూనినచో అతడు క్షేమముగా ఉండజాలడు. కనుక దుర్బలుడు ఆత్మరక్షణను కోరుకొన్నచో ఎన్నడును బలవంతునితో విరోధము పెట్టుకొనడు.' అని విజ్ఞులు తెల్పుచుందురు.(10-12)

'ఈ గుహలో చేరినచో ఇది సర్వరక్షకము (తల్లివలె ఒడిలో చేర్చుకొని కాపాడును.) అక్కడ మనకు ఎవరి వలననూ ఎట్టి ప్రమాదమూ ఉండదు.' అని తారుడు తెలిపియుండెను. కాని ఇది భ్రమమాత్రమే. ఏలనన ఈ గుహను దెబ్బతీయుట లక్ష్మణుని బాణములకు మిగుల చిన్నపని. ఇదివఱలో మయుని చంపుటకై ఇంద్రుడు ప్రయోగించిన వజ్రాయుధము ఈ గుహకు స్వల్పమైన హానిని మాత్రమే కల్గించినది. కానీ లక్ష్మణుడైతే తన బాణములచే ఈ గుహను ఆకునువలె చీల్చివేయగలడు. ఇంద్రునిదగ్గఱ ఉన్నది ఒకే ఒక్క వజ్రాయుధము. కాని లక్ష్మణుని కడ దానితో సమానములైన బాణములు పెక్కుగలవు. ఆ శరములు పర్వతములను సైతము తుత్తునియలు చేయగలవు. ఆయనకు ఈ బిలమొక లెక్కయా? (13-15)

ఓ పరంతపా! అంగదా! నీవు ఈ బిలమున ప్రవేశించిన మఱుక్షణమే ఈ వానరులు నిన్ను విడిచి పెట్టి వెళ్లగలరు, అందులకు వారు నిశ్చయించుకొనియున్నారు. వారందఱును ఆలుబిడ్డలను స్మరించుచు బెంగపెట్టుకొని యున్నారు. ఆకలిదప్పులతో అలమటించుచున్నారు. కటికనేలపైపరుండలేక దుఃఖించుచున్నారు. కనుక వారు నిన్ను విడిచి వెళ్లగలరు. (16-17)

నీ హితమును గోరెడి బంధుమిత్రులందఱును నీకు దూరముకాగా నీవు ఒంటరివాడవు అగుదువు. అప్పుడు నీవు గడ్డిపఱకలకదలికలకును భయపడగలవు. లక్ష్మణునియొక్క బాణములు తీవ్రమైనవి, మహావేగముగలవి, ఎదిరింపశక్యము గానివి, శత్రువులను రూపుమాపునవి. కర్తవ్యమును (సీతాన్వేషణకార్యమును) విస్మరించిన నిన్ను అవి ఎన్నటికిని వధింపక మానవు- అంగదా! నీవు మాతో గలిసి సీతాన్వేషణ కార్యమును సాధించుకొని, మఱల వినయవిధేయతలతో సుగ్రీవుని జేరినచో అతడు నిన్ను క్రమముగా రాజ్యాభిషిక్తుని గావించును. (18-20)

వాలిసుతా! మీ పినతండ్రియైన సుగ్రీవుడు ధర్మనిరతుడు నీ శ్రేయస్సును కాంక్షించువాడు, నియమములను పాటించువాడు, అంతశ్శుద్ధిగలవాడు, ప్రతిజ్ఞకు కట్టుబడియుండువాడు కనుక అతడు ఎన్నడును నిన్ను చంపడు. అంగదా! సుగ్రీవుడు ఎల్లప్పుడును నీ తల్లి తారకు ప్రీతిగూర్చుచుండువాడు. ఆమెను ప్రాణమొక యెత్తుగా చూచుకొనును. అతనికి నీవు తప్ప వేఱొక సంతానములేదు. (అతనికి వారసులెవ్వరును లేరు.) కావున మనము కార్యమును సఫలమొనర్చుకొని వెళ్లుటయే యుక్తము." (21-22)

* * *

55. ఏబదిఐదవసర్గము

అంగదుడు సుగ్రీవుని నిందించుట - ప్రాయోపవేశమునకు దిగుట - అతనియెడ జాలిని ప్రకటించుచు వానరులందఱును ఆమరణనిరాహారదీక్షకు పూనుకొనుట

హనుమంతుడు వినయపూర్వకముగా పలికిన వచనములు ధర్మసహితములైనవి. అవి సుగ్రీవునియెడ ఆయనకుగల ప్రభుభక్తిని ప్రకటించుచున్నవి. ఆ మారుతి మాటలను వినిన పిమ్మట అంగదుడు ఇట్లనెను. (1)

"ఓ వాయుకుమారా! స్థిరబుద్ధి, అంతఃకరణశుద్ధి, దయ, ఋజువర్తనము, పరాక్రమము, గాంభీర్యము మొదలగు గుణములు సుగ్రీవునిలో మచ్చునకైనను కానరావు. (2)

సుగ్రీవుని యొక్క అన్నయగు వాలికి ప్రియపత్నియు, పట్టమహిషియు ఐన తార అతనికి వదినె, ధర్మము ప్రకారము మాతృమూర్తితో సమానురాలు. అట్టి వదినెను తనఅన్న బ్రతికియుండగనే అతడు స్వీకరించెను. ఇదియేపాటి ధర్మము? అంతేగాదు దుందుభితో యుద్ధమునకు వెళ్లినప్పుడు వాలి అతనిని గుహద్వారము కడ రక్షణకు నియమించెను. అతడు ఆ బిలద్వారమును మూసివేసి అన్నకు ద్రోహము చేసెను. అట్టి సుగ్రీవుని ధర్మజ్ఞుడు అని యెట్లు చెప్పగలము? (3-4)

మహాయశస్వియైన శ్రీరాముడు సుగ్రీవునితో అగ్నిసాక్షిగా మైత్రిచేసి, అతనికి మహోపకారమొనర్చెను. అట్టి రామచంద్ర ప్రభువునే (సీతాన్వేషణకార్యమునే) మఱచిపోయెను. అట్టి కృతఘ్నుడు ఎవరి మేలును మాత్రము గుర్తుంచుకొనును? అధర్మమునకు వెఱచిగాక, కేవలము లక్ష్మణుడు తనను చంపునేమోయను భయము చేతనే అతడు మనలను సీతాన్వేషణకార్యమునకై ఆదేశించెను. ఇందులో ధర్మము ఎక్కడ ఉన్నది? అతడు మిగుల పాపాత్ముడు, కృతఘ్నుడు పైగా బుద్ధిహీనుడు, చపలుడు. అట్టి వానిని ఉత్తమ వంశమున జన్మించిన వాడు, శత్రువులను జయింపగోరువాడు, పూజ్యుడు ఐన పురుషుడు ఎప్పుడైనను విశ్వసించునా? (5-7)

ఒకవేళ అతనికి కొడుకు కలిగినచో అతడు గుణవంతుడైనను, గుణహీనుడేయైనను అతడే రాజ్యార్హుడగును. (సుగ్రీవుడు రాజ్యమును అతనికే కట్టబెట్టును.) కనుక శత్రువుయొక్క కుమారుడనైన నన్ను

అతడెట్లు బ్రతుకనిచ్చును? (8) సుగ్రీవునకు దూరముగా ఉండదలచిన నా ఆలోచనలు బయటపడినవి. ఆయన ఆదేశమును అనుసరింపక (సీతాన్వేషణమును మాని) నేను అపరాధినైతిని. నా శక్తియు క్షీణించినది. ఇట్టిస్థితిలో కిష్కింధకు వెళ్లి, బలహీనుడైన అనాథ (దిక్కులేని) వలె నేను ఎట్లు జీవింపగలను? (9)

సుగ్రీవుడు వంచకుడు, క్రూరుడు, కనికరములేనివాడు. రాజ్యాధికారమును నిలుపుకొనుటకై అతడు నన్ను రహస్యముగా దండించును, శాశ్వతముగా బంధించును, కిష్కింధకు చేరి బంధింపబడి దుఃఖములపాలగుటకంటె, ఇచటనేయుండి ప్రాయోపవేశము చేయుటయే నాకు శ్రేయస్కరము. కావున ఇందులకు నన్ను అనుమతించి, వానరులెల్లరును గృహోన్ముఖులుగావచ్చును. దయతో వినుడు. నేను ప్రతిజ్ఞాపూర్వకముగా పలుకుచున్నాను. కిష్కింధకు రానేరాను, ఇక్కడనే ప్రాయోపవేశముచేసి మరణించెదను. నాకు అదియే మేలు. (10-12)

బలశాలులైన రామలక్ష్మణులతోను, మా పినతండ్రియు, వానరేంద్రుడును, ఐన సుగ్రీవ మహారాజుతోను నాకు మాఱుగా నమస్కార పూర్వకముగా కుశల ప్రశ్నలుగావించి, నా క్షేమసమాచారములను తెలుపుడు. మాపినతల్లియైన రుమతోను నేను ఆమె ఆరోగ్యకుశలములను అడిగినట్లు తెల్పుడు. మఱియు మా తల్లియగు తారను ఓదార్చుడు. సహజముగనే ఆమెది జాలిగుండె. నేననిన ఆమెకు పంచప్రాణములు. పైగా ఆమె మిగుల పరితపించుచున్నది. ఇచట నేను మరణించినట్లు వినినవెంటనే ఆమె తన అసువులను వీడుట తథ్యము."(13-15)

అంగదుడు ఈ విధముగా పలికి, ఆ వృద్ధవానరులకు అందఱికిని నమస్కరించెను. పిమ్మట అతడు భూమిపై దర్భలను పఱచుకొని, దీనవదనుడై ఏడ్చుచు వాటిపై కూర్చుండెను. ఈ విధముగా దర్భలపై ఆసీనుడైయున్న అంగదునిజూచి, వానరప్రముఖులు అందఱును దుఃఖముతో రోదించుచు వేడివేడి కన్నీరు గార్చిరి. పిమ్మట వారు సుగ్రీవుని నిందించుచు వాలిని ప్రశంసింపసాగిరి. అనంతరము అంగదుని చుట్టును జేరి, తామును ఆమరణ నిరాహారదీక్ష చేయుటకు నిశ్చయించుకొనిరి. (16-18)

అంగదుని అభిప్రాయమును గుర్తించి, వానరులెల్లరును నీటిని ఆచమించి, అచ్చటనే తూర్పుదిక్కునకు మళ్లి కూర్చుండిరి. వారు సముద్రమునకు ఉత్తరతీరమున దక్షిణమునకు కొనలు ఉండునట్లుగా దర్భలను పఱచుకొని, వాటిపై చేరిరి. పిమ్మట ఆ వానరశ్రేష్ఠులు తాము ఈ విధముగా తనువులను చాలించుటయే యుక్తమని తలంచిరి.(19-20)

తదుపరి ఆ వానరులు 'శ్రీరాముని వనవాసమును, దశరథుని మరణమును, దండకారణ్యమున ఖరదూషణాదుల సంహారమును, జటాయువుయొక్క మరణమును, రావణునిచే సీతాపహరణమును, వాలివధను, శ్రీరాముని కోపమునుగూర్చి పరస్పరము సంభాషించుకొనుచు భయభ్రాంతులైరి.(21-22)

మహాపర్వత శిఖరములవలె ఉన్నతములైన శరీరములుగల అసంఖ్యాకులైన వానరులు భయముతో బిగ్గఱగా కేకలు వేయసాగిరి. అవి ఆ పర్వతగుహాలయందు అంతటను ప్రతిధ్వనించెను. అప్పుడు ఆ పర్వతము మేఘగర్జనలతో నిండిన ఆకాశమువలె ప్రతీతమయ్యెను. (23)

* * *

56. ఏబది ఆఱవసర్గము

గిరిశిఖరముననున్న గృధ్రరాజగు సంపాతి ప్రాయోపవేశమునకు దిగిన వానరులను జూచుట - 'వీరందఱును నాకు ఆహారమగుదురు - ఇది విధి విలాసము' - అని అతడు పల్కుట - విచారగ్రస్తుడైయున్న అంగదుడు ఆ మాటలను విని, హనుమంతునితో గత సంఘటనలను గూర్చి తెలుపుచు జటాయువు యొక్క ఔన్నత్యమును, మృతిని ప్రస్తావించుట - సోదరుడగు జటాయువు ప్రస్తావనను వినినంతనే సంపాతి వానరులతో స్నేహపూర్వకముగా మాట్లాడుట

ఆ వానరులందఱును ప్రాయోపవేశమునకు సిద్ధమై కూర్చొనియున్న ప్రదేశమునకు సమీపమున ఒకానొక గృధ్రరాజు చేరెను. ఆ పక్షిరాజుపేరు సంపాతి. అతడు చిరంజీవి, బలపరాక్రమములచేసుప్రసిద్ధుడు, ఉపకారస్వభావముగలవాడు, జటాయువునకు సోదరుడు. (1-2)

వింధ్యమహాపర్వతగుహనుండి బయటికివచ్చి, ఆ పక్షిరాజు అచటకూర్చొనియున్న వానరులను జూచి మిక్కిలి సంతోషముతో ఇట్లు నుడివెను. (3)

"మానవుడు పూర్వజన్మలో చేసికొనిన సుకృతములనుబట్టి అతని యోగక్షేమములను భగవంతుడే చూచుకొనును సుమా! కనుక దైవవశమున చాలాకాలము తరువాత అప్రయత్నముగనే ఆహారము నేడు నాకోటిముందునకు వచ్చినది. (4) ఆ సంపాతి వానరులనుజూచి, 'ఈ ప్రాయోపవేశమునకు పూనుకొనిన వానరులలో మరణించిన వారిని వరుసగా (ఒకరి తరువాత మఱియొకరిని) భక్షింతును.' అని పల్కెను- (5)

ఆహారముకొఱకై ఆరాటపడుచున్న ఆ పక్షియొక్క మాటలను

విని, అంగదుడు మిగుల ఉద్విగ్నుడై హనుమంతునితో ఇట్లనెను. (6)

"ఓ మారుతీ! చూడుము. సీతాన్వేషణనిమిత్తమై ఇచటికి వచ్చిన వానరులకు ఆపదను కల్గించుటకై సాక్షాత్తుగా సూర్యపుత్రుడైన ఆ యముడే ఇటు వచ్చినాడు. ఇంతవఱకును శ్రీరాముని కార్యమూ నెఱవేఱలేదు. సుగ్రీవునిఆదేశమూ పూర్తిచేయుట జరుగలేదు. ఇంతలో అనుకొనకుండగనే హఠాత్తుగా మనపై ఈ ఆపద వచ్చిపడినది. గృధ్రరాజైన జటాయువు సీతాదేవిని ఆదుకొనుటకై చేసిన సాహసకార్యమును గూర్చి మీరు పూర్తిగా వినియేయుంటిరి. పశుపక్ష్యాది సమస్తప్రాణులును మనవలె ప్రాణములకు సైతము తెగించి శ్రీరామునకు ప్రియమును చేయుచున్నవి (సహాయపడు చున్నవి.) మిత్రులు, దయాపరులైనవారు ఈ విధముగా పరస్పరము తోడ్పడుచుందురు. అందువలన ఆప్రభువునకు మేలుచేయుటకొఱకై మనము ప్రాణత్యాగము చేయుదము. ధర్మజ్ఞుడైన జటాయువు శ్రీరామునకు ప్రియమును గూర్చెను. (7-11)

రఘువీరుని కార్యమునకై జీవితములపై ఆశను వీడి మిక్కిలి శ్రమపడితిమి. పెక్కు అడవులను గాలించితిమి. ఐనను సీతాదేవి జాడను కనుగొనలేకపోయితిమి. (12) యుద్ధమున రావణునిచే హతుడైన గృధ్రరాజగు జటాయువే నిజముగా అదృష్టవంతుడు అతనికి మనవలె సుగ్రీవుని బాధ లేకుండపోయినది. పైగా పరమగతి ప్రాప్తించినది. (13) దశరథమహారాజు స్వర్గస్థుడగుట, జటాయువు హతుడగుట, సీతాదేవి అపహరణకు గుఱియగుట. ఈ సంఘటనలన్నియును వానరులజీవితములకే సందేహమును తెచ్చిపెట్టినవి. రామలక్ష్మణులు సీతాదేవితో సహా వనవాసము చేసిరి. శ్రీరాముడు ఒకే ఒక్క బాణముతో వాలిని వధించివేసెను. ఇంక ఆ రఘువీరుని ఆగ్రహమునకులోనై రాక్షసులందఱును మృత్యువుపాలు కానున్నారు. ఈ విపరీత సంఘటనలు అన్నియును కైకేయి పొందిన వరదానఫలితములేగదా!" (14-16)

వానరులు విచారముతో పదేపదే పలికిన మాటలను విని సంపాతి ఎంతయు నొచ్చుకొనెను. ప్రాయోపవేశ దీక్షలో నేలపైబడియున్న వానరులను గాంచి అతడు మిక్కిలి చలించిపోయెను. పిమ్మట మహాత్ముడైన ఆ గృధ్రరాజు దీనముగా ఇట్లు నుడివెను. (17) వాడియైన ముక్కుగలవాడగు ఆ గృధ్రరాజు అంగదుని నోట వెలువడిన మాటలను విని, ఉచ్చస్వరముతో ఇట్లు పలికెను. (18)

"నా సోదరుడైన జటాయువుయొక్క వధనుగూర్చి ప్రకటించుచున్న ఈ వ్యక్తి ఎవరు? అతడు నాకు ప్రాణములకంటెను ప్రియతముడు. ఈ వచనములు నా మనస్సును ఆందోళనపఱచుచున్నవి. దండకారణ్యమునందు నా సోదరునకును రాక్షసునకును యుద్ధము ఎట్లు సంభవించినది? చాలా కాలమునకు పిమ్మట నా తమ్మునిపేరు నా చెవికి సోకినది. మహాత్ములారా! నన్ను ఈ గిరిశిఖరమునుండి దయతో క్రిందికి దింపుడు. (19-21)

నా తమ్ముడు మిగుల సద్గుణములు గలవాడు. అతని బలపరాక్రమములు మిగుల కొనియాడదగినవి. ఎంతోకాలము తరువాత అతనిని గుఱించి విని, మిగుల సంతుష్టుడనైతిని. ఓ వానరప్రముఖులారా! దండకారణ్యము నందు నివసించుచున్న నా తమ్ముడగు జటాయువు యొక్క వధ ఎట్లు జరిగినది? నేను వినగోరుచున్నాను. దయతో వివరింపుడు. (22-23) పెద్దలయొక్క ఆదరాభిమానములకు పాత్రుడైన శ్రీరాముడు దశరథునకు ప్రియమైన జ్యేష్ఠకుమారుడు. అట్టి దశరథుడు నా సోదరునకు మిత్రుడెట్లయ్యెను? (24)

శత్రుసంహారమునందు సమర్థులైన ఓ వానరులారా! సూర్యకిరణములవేడికి నాఱెక్కలు మాడిపోయినవి. అందువలన నేను ఎగురజాలను. కనుక నేను స్వయముగా మీకడకు వచ్చుటకు అశక్తుడను. కాబట్టి నన్ను ఈ పర్వతముమీదినుండి దయతో క్రిందికి దింపుడు." (25)

* * *

57. ఏబదిఏడవసర్గము

'సంపాతివలనగాని, ప్రాయోపవేశకారణమున గాని మనము మృతిచెందుట తథ్యము' – అని వానరులు నిశ్చయించుకొనుట – పిదప అంగదుడు సంపాతిని సమీపించి, శ్రీరాముని వనవాసగాథను, సీతాపహరణ కథను, దశరథ జటాయువుల మైత్రిని, రావణునివలన జటాయుమృతిని, వాలి వధను, సీతాదేవికొఱకై తమ అన్వేషణ వృత్తాంతమును వివరించుట

సోదరుని మృతివార్త విని, దుఃఖితుడైయున్న సంపాతియొక్క కంఠస్వరము గద్గదమయ్యెను. వానర యోధులు అతనిమాటలు వినియు వాటిపై వారికి విశ్వాసము ఏర్పడలేదు. ఏలనన అతడు తమను చంపునేమోయను శంక వారిమనస్సులలో మెదలుచుండెను. (1) ప్రాయోపవేశమునకు కూర్చొనియున్న ఆ వానరులు ఆ గృధ్రరాజును చూచి, అతడు తమను

తినివేయునను తలంపుతో వారు మానసికముగా ఉద్రేకమునకు లోనైరి. పిమ్మట ఆ కపిశ్రేష్ఠులు అందఱును. "మనము పూర్తిగా ప్రాణత్యాగమునకు సిద్ధపడియే ఈ ప్రాయోపవేశదీక్షకు దిగితిమి. ఇప్పుడు అతడు మనలను భక్షించినచో మనసంకల్పమే నెఱవేఱును. అంతట మనము కృతకృత్యులమగుదుము." అని నిర్ణయించుకొనిరి. (2-3)

పిమ్మట అంగదుడు గిరిశృంగమునుండి క్రిందికి దిగి సంపాతితో ఇట్లు వచించెను. "ఓ పక్షిరాజా! పూర్వము 'ఋక్షరజుడు' అను ఒక వానరేంద్రుడు ఉండెను. అతడు మా పితామహుడు, మిగులప్రతాపశాలి, ధార్మికుడైన ప్రభువు. వాలిసుగ్రీవులు ఆయనకుమారులు. ఆ ఇద్దరును అమోఘబలశాలులు. మా తండ్రి యగువాలి వానరులకు ప్రభువు. అతడు కార్యశూరుడుగా లోకమున ఖ్యాతి వహించినవాడు. (4-6)

దశరథమహారాజుయొక్క కుమారుడు శ్రీరాముడు. ఆ జగత్ప్రభువు ఇక్ష్వాకువంశమువారిలో ప్రముఖుడు. సద్గుణసంపన్నుడైన ఆ రఘువీరుడు తన భార్యయగు సీతాదేవితో, తమ్ముడగు లక్ష్మణునితోగూడి దండకారణ్యమున ప్రవేశించెను. అతడు తండ్రియాజ్ఞను పాలించుటలో నిరతుడు. నిరంతరము ధర్మమార్గమునే అనుసరించెడివాడు. వారు దండకారణ్యమున ఉన్నప్పుడు ఆయనధర్మపత్నియగు సీతాదేవిని రావణుడు అపహరించుకొనిపోయెను. (7-8)

శ్రీరాముని తండ్రియైన దశరథమహారాజునకు గృధ్రరాజైన జటాయువు పరమమిత్రుడు. రావణుడు సీతాదేవిని అపహరించుకొని ఆకాశమున వెళ్లుచుండగా అతడు గమనించెను. వెంటనే జటాయువు రావణుని ఎదుర్కొని, వానిరథమును భగ్నమొనర్చెను, సీతాదేవికి అండగానిలిచెను. అంతట వృద్ధుడైన జటాయువు సాహసముతో పోరాడియు యుద్ధమున రావణునిచే హతుడయ్యెను. ఈ విధముగా బలశాలియైన ఆ రావణునిచే ఆ గృధ్రరాజు హతుడైన పిమ్మట శ్రీరాముడు అతనికి అంత్యసంస్కారములను నెఱపెను. రామకార్యార్థమై అసువులను అర్పించిన ఆ జటాయువునకు ఉత్తమగతులు ప్రాప్తించెను. (9-11)

అనంతరము శ్రీరాముడు మాకు పినతండ్రియు, మహాత్ముడును ఐన సుగ్రీవునితో మైత్రి ఏర్పఱచుకొనెను. సుగ్రీవుని ఆదుకొనుటకై అతడు మాతండ్రిని వధించెను. సుగ్రీవునితోడను, అతని మంత్రులతోడను మా తండ్రికి విరోధము ఉన్నందున శ్రీరాముడు వాలిని హతమార్చి, సుగ్రీవుని పట్టాభిషిక్తుని గావించెను. శ్రీరామునిసహాయముతో వానరులకు ప్రభువై, రాజ్యాధికారమును చేబట్టిన సుగ్రీవుడు సీతాన్వేషణనిమిత్తమై మమ్ములను ఇటు పంపెను.(12-14)

శ్రీరాముని కార్యార్థమై ఇటు బయలుదేఱినమేము అన్నివైపుల యందును సీతాదేవికొఱకై నిశితముగా గాలించితిమి. కాని రాత్రివేళ సూర్యకాంతివలె మాకు ఆమె దర్శనము కాలేదు. ఆ అన్వేషణలో ఉన్నట్టి మేము ఏకాగ్రచిత్తులమై దండకారణ్యమును అంతయును గాలించుచు, విశాలమైన ఒక గుహయందు అజ్ఞానవశమున ప్రవేశించితిమి. అది ఒక ధర్మాత్ముఁరాలిది. ఆ బిలమును మయుడు అను దానవుడు తనమాయచే నిర్మించెను. సీతాదేవిజాడకై అందు గాలించుచుండగనే, మా ప్రభువు (సుగ్రీవుడు) మాకు విధించిన మాసము గడువు ముగిసినది. కపిరాజుయొక్క ఆజ్ఞను మేము ఎల్లప్పుడును శిరసావహించు చుందుము. అట్టి మేము ఆయన పెట్టిన అవధిని అతిక్రమించుటచే భయముతో ప్రాణత్యాగమునకై ప్రాయోపవేశమునకు దిగితిమి. మేము అందఱము వచ్చిన పనిని పూర్తిచేయక ఆచటికి వెళ్లినను రామలక్ష్మణులును, సుగ్రీవుడును క్రుద్ధులగుదురు, అప్పుడు మా ప్రాణములెట్లును మిగులవు. (15-19)

* * *

58. ఏబదిఎనిమిదవసర్గము

జటాయువు తన తమ్ముడే యనియు, అతనితో కలిసి సూర్యమండలమునకు ఎగిరినప్పుడు తన తెక్కలు కాలి తాను వింధ్యపర్వతముపై పడిన విషయమును సంపాతి వానరులకు తెల్పుట - సీతాదేవి జాడను, రావణుని నివాసమునుగూర్చి తెల్పుమని అంగదుడు కోరుట - రావణుడు సీతాదేవిని అపహరించిన విషయమును, ప్రస్తుతము ఆమె లంకలో ఉన్న సంగతిని సంపాతి వానరులకు వివరించుట

ప్రాణములమీద ఆశలను వదలుకొనిన వానరులయొక్క దైన్యవచనములను వినిన పిదప సంపాతి కంటతడిబెట్టెను. పిమ్మట అతడు వారితో బిగ్గఱగా ఇట్లనుడివెను. (1)

"ఓ వానరులారా! బలశాలియైన రావణునిచే హతుడైనట్లు మీరు తెలిపిన ఆ జటాయువు నాకు తోబుట్టువు, తమ్ముడు. నేను ఇప్పుడు వృద్ధుడను, పైగా తెక్కలు కాలిపోయి

యున్నవాడను. కనుక నా సోదరుని చంపిన దుష్టరావణునిపై పగదీర్చుకొనుటకు అశక్తుడను. అందువలన ఇంతటి బాధాకరమైన వార్తను వినియు నేను మౌనముగా సహించుచుంటిని. (2-3)

పూర్వము వృత్రాసురవధ జరిగినప్పుడు మేము అన్నదమ్ములము ఇద్దరము 'ఆకాశమున వేగముగా ఎగిరెడి విషయమున' పరస్పరము పోటీపడి, వేడికిరణములతో వెలుగుచున్న సూర్యమండలమును సమీపించితిమి, మిక్కిలి వేగముగా ఎగిరి వినువీధికి చేరితిమి. మధ్యాహ్నసమయమున సూర్యకిరణముల వేడికి తట్టుకొనలేక జటాయువుయొక్క శక్తి క్షీణించెను. అంతట సూర్యకిరణముల తాపమును భరింపలేక విలవిలలాడుచున్న నాతమ్ముని జూచి, నేను మిక్కిలి బాధపడితిని. వెంటనే ప్రేమతో అతనిపై నా తెక్కలను కప్పితిని. ఓ వానరోత్తములారా! సూర్యకిరణముల వేడికి నా తెక్కలు మాడిపోగా ఈ వింధ్యపర్వతముపై పడిపోయితిని. అప్పటినుండి నేను ఇక్కడనే నివసించుచుంటిని. తదాది నా తమ్ముని జాడయే నాకు తెలియకుండెను." (4-7)

జటాయువుయొక్క అన్నయగు సంపాతి ఇట్లు పలుకగా, మిగుల తెలివిగలవాడు, యువరాజు ఐన అంగదుడు అతనితో ఈ విధముగా నుడివెను. (8)

"ఓ పక్షిరాజా! నీవు చెప్పినదంతయును నేను వింటిని. నీవు వాస్తవముగా జటాయువునకు సోదరుడవైనచో, ఒకవేళ ఆ రాక్షసుని నివాసము తెలిసియున్నయెడల దయతో వివరింపుము. రాక్షసుడైన ఆ రావణుడు త్వరలోరానున్న అనర్థములను గుర్తింపలేకయున్నాడు. 'అతడు ఇక్కడికి సమీపముననే యున్నాడా? లేక దూరప్రదేశమున ఉన్నాడా?' నీవు ఎఱింగినచో తెల్పుము." (9-10) జటాయువునకు అన్నయు, మహాశక్తిశాలియు ఐన సంపాతి వానరులకు సంతోషమును గూర్చుచు తనకు అనుగుణమైన రీతిలో ఇట్లు నుడివెను.(11)

"ఓ వానరులారా! నేను తెక్కలు కాలిన పక్షిని, శక్తిహీనుడను, నాకు చేతనైనంతలో శ్రీరామునకు మాట సాయము చేయగలను. నేను అతల, వితలాదివరుణ లోకములను, (అధోలోకములను) విష్ణువు త్రివిక్రమ - (వామన) అవతారమున ఆక్రమించిన ఊర్ధ్వలోకములను బాగుగా ఎఱుగుదును. దేవాసుర సంగ్రామములు, అమృతార్థమై జరిగిన క్షీరసాగరము నాకు తెలియును. వృద్ధావస్థచే నాశక్తి ఉడిగియున్నను, ప్రాణశక్తి క్షీణించినను శ్రీరాముని కార్యమునకు తోడ్పడుటయే నాప్రథమ కర్తవ్యము. (12-14)

చక్కని రూపసంపదగలిగి, వివిధములగు ఆభరణములను ధరించియున్న ఒక తరుణిని దుర్మార్గుడైన రావణుడు అపహరించుకొనిపోవుచుండగా నేను చూచితిని. ఆ స్త్రీ రామా! రామా! లక్ష్మణా! అని వాపోవుచుండెను. ఆమె తన ఆభరణములను తీసివేయుచుండెను. ఆమె శరీరమంతయును వణకిపోవుచుండెను. ఉదయాద్రిపై ప్రసరించుచున్న సూర్యకాంతులవలె ఆమెపట్టుపీతాంబరము శోభిల్లు చుండెను. నల్లని రాక్షసుని ప్రక్కనున్న ఆ తరుణి మేఘముప్రక్కన మెఱయుచున్న మెఱుపుతీగెవలె ఒప్పుచుండెను. పదేపదే శ్రీరాముని నామమును స్మరించుచున్నందున 'ఆ తరుణి సీతయే' అని నేను తలంతును. ఇంక ఆ రాక్షసుని నిలయమును గూర్చి తెల్పెదను వినుడు. (15-18)

ఓ వానరులారా! ఆ రాక్షసుని పేరు రావణుడు. అతడు విశ్రవసునియొక్క ఔరస పుత్రుడు, కుబేరుని సోదరుడు. లంకానగరము అతని నివాసము. ఇచటికి వందయోజనముల దూరమున సముద్రమునడుమ ఒక ద్వీపము గలదు. అచట విశ్వకర్మ లంకానగరమును నిర్మించెను. అది మిగుల రమ్యమైనది. అందలి గృహద్వారములు సువర్ణమయములు, బంగారు వేదికలు చిత్రములైనవి. ఆ నగరమునకు చుట్టునుగల మహాప్రాకారములు సూర్యకాంతులతో తేజరిల్లుచుండును. (19-21)

సీతాదేవి ఆ లంకయందలి రావణునిఅంతఃపురమునందు బంధింపబడియున్నది. ఆమె పట్టు వస్త్రమును దాల్చియున్నది. దీనురాలైయున్న ఆ సీతామాతను రాక్షసస్త్రీలు కాపలా కాయుచున్నారు. లంకానగరముచుట్టునుగల సముద్రము దానిని రక్షించుచున్నది. జనకమహారాజుకూతురైన మైథిలిని అక్కడ చూడగలరు. సముద్రముమీద పూర్తిగా నూఱు యోజనములదూరము ప్రయాణించిన పిమ్మట, దాని దక్షిణ తీరమునగల లంకలో రావణుని చూడగలరు. కనుక ఓ వానరులారా! వెంటనే మీ పరాక్రమమును చూపుచు సముద్రమును లంఘించుటకు త్వరపడుడు. మీరు అక్కడ అవశ్యము సీతాదేవిని దర్శించి క్షేమముగా తిరిగిరాగలరు. నా దివ్యదృష్టితో చూచి పలుకుచున్న మాటలివి. (22-25)

పావురములు, ధాన్యమును (గింజలను) తినిజీవించెడి పక్షులు భూమికి కొంతదూరముననే ఆకాశమున ఎగురగలవు. అది మొదటిమార్గము. కాకులు, చెట్ల పండ్లను భక్షించెడి ఇతరపక్షులు మఱికొంత ఎత్తున పయనింపగలవు. అది రెండవ మార్గము. నీటికాకులు, క్రౌంచపక్షులు, లకుముకి పిట్టలు అంతకంటెను ఎత్తునగల మూడవమార్గమున సంచరింపగలవు. దానికంటెను పైనగల నాల్గవ మార్గమున డేగలును, అంతకంటెను ఎత్తునగల ఐదవమార్గమున గ్రద్దలును ఎగురగలవు. బలపరాక్రమములు గలవి, చక్కని రూపములతో, యౌవనములతో విలసిల్లుచుండెడి హంసలు ఆపైన ఉన్న ఆఱవ మార్గమున పయనింపగలవు. వినతాసుతులైన గరుత్మంతుడు

అరుణుడు (అనూరుడు) అంతకంటెను ఎత్తునగల ఆకాశ (ఏడవ) మార్గమున సంచరింతురు. మేము అందఱమును వైనతేయసంతానమే. (26-28)

నేను ఆ వైనతేయుని వంశమువాడను గనుక ఇక్కడ నుండియే రావణుని, జానకిని స్పష్టముగా చూచుచున్నాను. మాకును గరుడునివలె దివ్యమైన దృష్టి, బలము గలవు. కావున ఓ వానరులారా! మేము మా ఆహారబలముచేతను, సహజమైన దివ్యశక్తివలనను శతయోజనముల వఱకేగాక అంతకంటె దూరమునకును అనుక్షణము చూడగలము. దూరముననున్న ఆహార పదార్థమును గ్రహించి, దానిని భక్షించుట మా జాతి లక్షణము. కుక్కుటములు మొదలగు పక్షులు తమ కాళ్లదగ్గరనున్న (సమీపముననున్న) ఆహార పదార్థములను మాత్రమే తిని జీవించును. (29-31)

మాంసభక్షకుడైన ఆ రావణుడొనర్చిన సీతాపహరణ, నా సోదరుని వధించుట అను రెండు కృత్యములును మిక్కిలి నింద్యములే- అందులకై వానిపై పగదీర్చు కొనవలసియే యున్నది. మొదట ఈ లవణ సముద్రమును లంఘించు ఉపాయమునుగూర్చి ఆలోచింపుడు. ఆ తరువాత సీతాదేవిని దర్శించి, కృతార్థులై కిష్కింధకు చేరవచ్చును. (32-33)

వరుణునకు నిలయమైన సముద్రతీరమునకు చేరుటకై సహాయపడుటకు మిమ్ము ఆర్థించుచున్నాను. అక్కడ మహాత్ముడు, స్వర్గస్థుడుఐన నా తమ్ముడగు జటాయువునకు జలాంజలులను (తర్పణములను) సమర్పింతును." (34)

అనంతరము మిగుల బలశాలులైన ఆవానరులు తెక్కలు మాడిపోయిన సంపాతిని ఆ సముద్ర తీర ప్రదేశమునకు చేర్చిరి. సంపాతి తన సోదరునకు జలతర్పణములను సమర్పించిన పిమ్మట వానరులు అతనిని మఱల యథాస్థానమునకు చేర్చిరి. అతని ద్వారా సీతాదేవి సమాచారమును ఎఱింగి, ఆ వానరులు ఎంతయు సంతోషపడిరి. (35-36)

* * *

59. ఏబదితొమ్మిదవసర్గము

సీతాపహరణ వృత్తాంతమును తెలుపుమని జాంబవంతుడు సంపాతిని అడుగుట - అప్పుడు సంపాతి "నా సుతుడైన 'సుపార్శ్వుడు' రావణుడు సీతాదేవిని అపహరించి తీసికొని పోవునప్పుడు చూచినట్లు నాకు తెల్పినాడు" అని వారికి వివరించుట - "ధైర్య సాహసములతో సముద్రమును లంఘించి, సీతాదేవి జాడకై అన్వేషింపుడు" అని వానరులకు తెల్పుట

గృధ్రరాజైన సంపాతి నుడివిన అమృతతుల్యములగు వచనములను విన్న పిమ్మట ఆ వానరులందఱును పరమానంద భరితులైరి. (1) వానర (భల్లూక) శ్రేష్ఠుడైన జాంబవంతుడు తోడి వానరులందఱితో గూడి వెంటనేలేచి, నేలపై నిలబడెను. పిమ్మట అతడు సంపాతిని ఇట్లు ప్రశ్నించెను. (2)

"పూజ్యుడవైన ఓ మహాత్మా! ఇంతకును సీతాదేవి ఎక్కడ ఉన్నది? ఆమెను చూచిన వారెవరు? ఆమెను ఎవరు అపహరించిరి? వీటిని అన్నింటిని దయతో తెల్పుము. ఈ వానరులను ఇక నీవే ఆదుకొనవలెను. (3) వజ్రాయుధమువలె తీవ్రములై వేగముగా సాగిపోవు శ్రీరాముని బాణములధాటిని, లక్ష్మణుడు స్వయముగా ప్రయోగించెడి శరములప్రభావమును గుర్తింపని ఆ మూర్ఖుడు ఎవడు?" (4)

సీతాదేవి జాడను తెలిసికొనగోరి, గుమిగూడిన వారు, తన యందు ప్రీతితో ఉన్న వారు ఐన వానరులను మఱల ఓదార్చుచు ఆ సంపాతి సంతోషముతో ఇట్లు పలికెను. (5)

"వైదేహి ఎట్లు అపహరింపబడినదీ, ఆ విశాలాక్షి ఇప్పుడు ఎక్కడ ఉన్నదీ, ఎవరు నాకు ఈ విషయములను తెలిపినదీ - అను వాటిని గుఱించి నేను విన్నదానిని యథాతథముగా మీకు వివరించెదను, వినుడు. (6) ఇప్పుడు నేనున్న ఈ గిరిదుర్గము పెక్కు యోజనములమేరకు విస్తరించియున్నది. చాలా కాలము క్రిందట నేను ఈ కొండపై పడితిని. నేను వృద్ధుడనై యున్నందున నా ప్రాణశక్తియు, బలపరాక్రమములును క్షీణించినవి. ఇట్టి స్థితిలో ఉన్న నన్ను నాకుమారుడు, పక్షులలో శ్రేష్ఠుడు ఐన 'సుపార్శ్వుడు' అనువాడు ఆయా సమయములలో ఆహారాదులను సమకూర్చుచు నన్ను పోషించుచున్నాడు.(7-8)

గంధర్వులు మిక్కిలి కామప్రవృత్తిగలవారు, సర్పములకు కోపము ఎక్కువ. జింకలు భయస్వభావము గలవి. మా జాతికి (గ్రద్దలకు) ఆకలి అధికము. ఒకానొకనాడు ఆకలితో నకనకలాడుచు నేను ఆహారముకొఱకు ఎదురు చూచుచుంటిని. నాకు ఆహారమును తీసికొని వచ్చుటకై నా కుమారుడు బయటికి వెళ్లెను. మాంసము దొరకక పోవుటచే అతడు సూర్యుడు అస్తమించిన పిమ్మట రిక్తహస్తములతో తిరిగి వచ్చెను. వృద్ధుడనై యున్న నేను అప్పుడు ఆకలిదప్పులబాధలకు తట్టుకొనలేక కుపితుడనైతిని. ఆ ఆవేశములో నేను నాకుమారుని తీవ్రముగా మందలించితిని. ఎల్లప్పుడును సంతోషమును గూర్చుచుండెడి నాకుమారుడు, తిండిలేక బాధపడుచున్న నన్ను వినయముతో

ఓదార్చి, జరిగిన విషయమును ఇట్లు చెప్పదొడంగెను.(9-12)

"తండ్రీ! నేను ఎప్పటివలె ఆహారమును సంపాదించుకొని వచ్చుటకై ఆకాశమునకు ఎగిరితిని. అంతట మహేంద్రగిరి ద్వారముకడకు చేరి, అచట నిలబడితిని. (13)

పిమ్మట సముద్ర జలములలో సంచరించెడి వేలకొలది ప్రాణులయొక్క మార్గమును నిరోధించి, వాటిని పట్టుకొనుటకై తలను క్రిందికివంచి అచటనే వేచియుంటిని. ఆ సమయమున ఛేదింపబడిన కాటుక కొండవలె నల్లగా నున్న ఒక దుష్టుడు ఒక స్త్రీని తీసికొని పోవుచుండుటను నేను చూచితిని. ఆ వనిత ఉదయ సూర్యుని కాంతులతో విలసిల్లుచుండెను. (14-15)

ఆ స్థితిలో ఉన్న నేను ఆ ఇద్దరినిజూచి, వారిని నీకు ఆహారముగా తీసికొనివచ్చుటకు నిశ్చయించుకొంటిని. కాని ఆ పురుషుడు సవినయముగా 'దారి ఇమ్ము' అని నన్ను మృదువుగా అడిగెను. నీచుడుసైతము తనను సవినయముగా సమీపించిన వానిని హింసింపడు. (కొట్టడు) ఇక నా వంటి కులీనుని విషయమున చెప్పవలసినదేముండును?(16-17)

అంతట అతడు తన తేజస్సుచే ఆకాశమును కప్పివేయుచున్నాడా యనునట్లు వేగముగా వెళ్లిపోయెను. పిమ్మట ఆకాశమున సంచరించెడి సిద్ధులు, చారణులు మొదలగువారు నా కడకు వచ్చి నన్ను ప్రశంసించిరి. 'నాయనా! అదృష్టవశమున నీవు బ్రతికిపోయితివి. రావణుడు తనకడనున్న స్త్రీని (రక్ష్యవస్తువును) రక్షించుకొనుటలోనే నిమగ్నుడై యుండుటవలన ఎట్టకేలకు అతడు నీ జోలికి రాకుండ వెళ్లి పోయినాడు నీకు తప్పక శుభములు కలుగును.' అని మహర్షులు నాతో పలికిరి. (18-19) మిక్కిలి శుభంకరులైన ఆ సిద్ధపురుషులు ఇట్లు పలికిన పిమ్మట 'ఆ వెళ్లిన వాడు రాక్షస రాజైన రావణుడు అనియు, జనకునికూతురూ, శ్రీరాముని ధర్మపత్నియు ఐన సీతాదేవిని అతడు అపహరించుకొని పోవుచున్నాడనియు, నేను తెలిసికొంటిని. ఆమె ధరించిన ఆభరణములు చెదరియుండెను. పట్టువస్త్రము నలిగియుండెను. కేశములు జాఱియుండెను. అనుక్షణమూ ఆమె రామలక్ష్మణులను గూర్చి స్మరించుచు ఏడ్చుచుండెను. నారాకలో కాలాతీతము అగుటకు కారణము ఇదియే' అని కాలమువిలువ తెలిసిన సుపార్శ్వుడు ఈ విషయమును నాకు సమగ్రముగా నివేదించెను.(20-22)

అట్టి ఆవేదన గలిగించు విషయమును వినినప్పటికిని ఆ దుష్టునిపై విజృంభింపవలెనను ఆలోచన నాకు కలుగలేదు. నేను తెక్కలుడిగిన పక్షిని, నేనేమి చేయగలను? నేను నా బుద్ధిబలమునుబట్టి నాకు సాధ్యమైన మాట సాయము చేసెదను. దానిని మీరు పౌరుషముతో సాధింపవలసి యున్నది. ఆ విషయమును తెలిపెదను. (23-24)

నేను వాఙ్మనస్సులచే తోడ్పడి మీ అందఱికిని సంతోషమును గూర్చెదను. శ్రీరాముని కార్యము నా కార్యమే. అందు సంశయము లేదు. వానరరాజగు సుగ్రీవుడు పంపగా వచ్చిన మీరందఱును ప్రజ్ఞావంతులు. మిగుల బలశాలులు, చక్కని ఆలోచనాశక్తి గలవారు. దేవతలకును అజేయులు. రామలక్ష్మణుల బాణములు తెక్కలు గలవి, వాడియైనవి అవి ముల్లోకములను నిగ్రహించుటయందును, అనుగ్రహించుట యందును సమర్థములు. మీకు శత్రువైన దశకంఠుడు మిక్కిలి బలపరాక్రమములు గలవాడే కావచ్చును. కాని మీవంటి సర్వసమర్థులకు అతనిని జయించుట ఏమాత్రమూ కష్టముగాదు. మీరు ఇక ఏ మాత్రమూ ఆలస్యము చేయక దృఢముగా నిశ్చయించుకొని, సీతాన్వేషణకు పూనుకొనుడు. మీవంటి ప్రతిభామూర్తులు కార్యసాధనయందు ఉపేక్షవహింపరు. (25-29)

* * *

60. అఱువదియవసర్గము

సంపాతి ఆత్మకథ

గృధ్రరాజైన సంపాతి తన సోదరుడైన జటాయువునకు జలాంజలులను సమర్పించి, స్నానమొనర్చి గిరిదుర్గము కడ ఆసీనుడైయుండెను. అంతట వానరప్రముఖులు అతని చుట్టును చేరి కూర్చుండిరి. (1)

తోడి వానరులందఱితోగూడి అంగదుడు సంపాతి సమీపమున కూర్చొనియుండెను. అంతట గృధ్రరాజు వారందఱికిని తనయెడ పూర్తిగా విశ్వాసము ఏర్పడుటను గమనించి, సంతోషముతో మఱల వారికిట్లనెను. (2)

"ఓ వానరులారా! మైథిలిని గూర్చి నాకు తెలిసినదంతయును యథాతథముగాతెలిపెదను. ఏకాగ్రచిత్తులై నిశ్శబ్దముగా వినుడు. ఇది చాలా కాలము క్రిందట జరిగిన విషయము. ఒకానొకప్పుడు సూర్యునియొక్క ప్రచండ తాపమునకు నా అవయవములన్నియును అస్తవ్యస్తములైనవి. అంతేగాక ఆ సూర్యకిరణముల వేడికి నాతెక్కలు మాడిపోయినవి. అప్పుడు నేను ఈ వింధ్యశిఖరమునైగల వనమునందు పడిపోయితిని. ఆఱుదినములవఱకును స్పృహలేని స్థితిలో చేష్టలుడిగి పడియుంటిని. అటుపిమ్మట నాకు తెలివిరాగా నలువైపులను పరికించి చూచితిని. దిమ్మదిరిగియున్న ఆస్థితిలో నాకు ఏమియు అంతుపట్టకుండెను. సముద్రములు, పర్వతములు, సమస్తమైన నదులు, సరస్సులు, వనములు, సాగరతీరములు మొదలగు

వాటినన్నింటిని పరికించి చూచితిని. నేను పడియున్న ప్రదేశము సముద్రతీరమునందలి వింధ్య పర్వతముయొక్క దక్షిణ ప్రాంతమని నాకు తోచినది. అది సంతోషముతో కిలకిలారావములు గానించుచున్న పక్షులగుంపులతోడను, విశాలములైన గుహలతోడను, ఎత్తైన శిఖరములతోడను ఒప్పుచున్నది. నా పూర్వానుభవమునుబట్టి ఇది వింధ్యయొక్క దక్షిణభాగమని నిశ్చయించుకొంటిని. (3-7)

ఇచ్చట పవిత్రమైన ఒక ఆశ్రమము కలదు. అది దేవతలచేతను పూజలందుకొనునది. అందు 'నిశాకరుడు' (చంద్రుడు) అను ఋషియుండెడివాడు. అతడు గొప్పతపశ్శాలి. ధర్మజ్ఞులైన ఓ వానరులారా! ఆ నిశాకరముని స్వర్గస్థుడయ్యెను. ఆ ఋషిలేకున్నను నేను ఇక్కడనే మసలుచున్నాను. ఇప్పటికి ఎనిమిదివేల సంవత్సరములు గడచినవి. ఎగుడు దిగుడుగానున్న వింధ్యగిరిపైభాగమునుండి అతి కష్టముమీద నెమ్మదిగా క్రిందికి దిగితిని. మొనలుదేఱిన దర్భలుగల ఈ ప్రదేశమునకు మిగుల ప్రయాసపడి మఱలచేరితిని. (8-10) ఆ ఋషిని దర్శింపగోరి, మిక్కిలి శ్రమపడి అచటికి చేరితిని. ఇదివరలో నేను, జటాయువు (మేము ఇరువురము) ఆయనను దర్శించియే యుంటిమి. ఆ ఆశ్రమసమీపమునందలి వాయువులు సువాసనలను వెదజల్లుచుండును. అచటి వృక్షములన్నియును నిరంతరము పుష్పములతో ఫలములతో కలకలలాడు చుండును. ఆ పవిత్రాశ్రమమునకు చేరిన పిమ్మట ఆ సమీపముననేయున్న ఒక చెట్టుక్రిందికి చేరితిని. పూజ్యుడైన ఆ నిశాకరమహర్షి దర్శనముకొఱకు అచట వేచియుంటిని. (11-13)

ఆ ఋషి స్నానాదులను ముగించుకొని, ఆశ్రమమునకు తిరిగివచ్చుచుండగా ఆయనను కొలది దూరములో చూచితిని. అప్పుడు అతడు ఉదఙ్ముఖుడై (ఉత్తర దిక్కునకు అభిముఖుడై) చూడశక్యముగాని తేజస్సుతో వెలుగుచుండెను. ఎలుగుబంట్లు, సృమరములు, పెద్దపులులు, సింహములు, ఏనుగులు, సర్పములు ఆ మహర్షిచుట్టును చేరి, ప్రాణులు బ్రహ్మదేవునివలె ఆయనను అనుసరించుచున్నవి. (14-15)

మహారాజు తనభవనమును ప్రవేశింపగనే మంత్రులు, సమస్తబలములు తమ తమ స్థానములకు మఱలినట్లు ఆ నిశాకరమహర్షి ఆశ్రమమున అడుగిడగనే ఆప్రాణులన్నియును యథాస్థానములకు వెళ్లి పోయెను. ఆశ్రమములో ప్రవేశించినట్టి ఆముని నన్నుజూచి సంతుష్టుడై, క్షణకాలము బయటికి వచ్చి, నేను వచ్చిన కార్యమును గూర్చి అడిగెను. (16-17)

ఓ సౌమ్యుడా! నీ రోమములు అన్నియును ఊడిపోయి యున్నవి, తెక్కలు మాడియున్నవి, శరీరము అంతయును గాయపడియున్నది. ఇందులకు గల కారణము నాకు బోధపడుటలేదు. ఓ సంపాతీ! మీ సోదరులు ఇరువురును కామరూపులు, వేగమున వాయుదేవునితో సమానులు, గృధ్రజాతికే మీరు ప్రభువులు, మీ ఇద్దరిని ఇదివఱలో నేను చూచియుంటిని. నీవు పెద్దవాడవు, జటాయువు నీ తమ్ముడు. మీరు ఉభయులును మనుష్యరూపమును దాల్చి నా పాదములకు ప్రణమిల్లితిరి. అదిసరే, ఇంతకును నీకు వచ్చిన ఈ వ్యాధియేమి? తెక్కలు ఇట్లు శిథిలములగుటకు కారణమేమి? నిన్ను ఈ విధముగా ఎవరు దండించిరి? (గాయపఱచిరి?) నేను అడిగిన ఈ విషయములను అన్నింటిని విశదీకరింపుము." (18-21)

* * *

61. అఱువదిఒకటవసర్గము

సంపాతి తన తెక్కలు దగ్ధమైపోయిన కారణమును నిశాకరమునికి తెల్పుట

నిశాకరమహర్షి అట్లు అడిగిన పిమ్మట నేను, నా సోదరుడు సాహసముచేసి, సూర్యమండలమునకు ఎగిరిన విషయమును ఆ మహాత్మునకు పూర్తిగా వివరించితిని. మేము చేసిన ఆ కృత్యము మిగుల ప్రమాదకరమైనది, కష్టసాధ్యమైనది. (1)

"ఓ మహాత్మా! ఈ విషయమును మీకు తెలుపుటకు సిగ్గుపడుచున్నాను. గాయపడియుండుటచే నా ఇంద్రియములు పట్టుదప్పియున్నవి. మీదు మిక్కిలి అలసియుంటిని. మీకు ప్రత్యుత్తరమిచ్చుటకు శక్తి చాలకున్నది. (2)

వీరులమైన మేము (నేను, జటాయువు) ఇరువురము బలగర్వితులమై మా పరాక్రమములను తెలిసికొనగోరి, పోటీపడి ఆకాశమునకు ఎగిరితిమి. 'సూర్యుడు అస్తాద్రిని చేరెడులోపల ఆ భాస్కరునికడకు వెళ్లిరావలెను' అని కైలాసశిఖరమునందలి మునుల సమక్షమున పందెము వేసికొని బయలుదేఱితిమి. పిమ్మట మేము ఇద్దఱము ఒక్కసారిగా ఆకాశమునకు చేరి, అటనుండి భూమిపైగల వేర్వేఱు నగరములను చూచితిమి. అవి రథచక్రముల ప్రమాణములో కనబడినవి. మాకు అక్కడక్కడ వీణానాదములు, వేణుగానములు, మృదంగధ్వనులు, వేదఘోషలు వినబడినవి, మఱియు ఎఱ్ఱనివస్త్రములను ధరించి, గానము చేయుచున్న పెక్కుమంది స్త్రీలు కనబడిరి. (3-6)

వేగముగా ఆకాశమున మఱికొంతపైకి వెళ్లి, సూర్యమార్గమును చేరితిమి. అక్కడినుండి క్రిందికి చూడగా భూమిపైగల వనములు పచ్చికబయళ్లవలె కన్పట్టెను. భూమండలమునన్నున్న కొండలన్నియును పఱచబడిన బూళ్లవలె గోచరించెను. నదులన్నియును భూమికి అలంకరించిన

హారములుగా ఒప్పుచుండెను. భూతలమునగల హిమవత్పర్వతము, వింధ్యశైలము, మేరుగిరి మొదలగునవి జలాశయమునందలి ఏనుగులవలె భాసిల్లుచుండెను. అప్పుడు మా శరీరములు చెమర్చినవి, తీవ్రమైన ఖేదమునకును, భయమునకును గుఱియైతిమి. మా చిత్తములు భ్రమకు లోనయ్యెను. ఇంద్రియములు, మనస్సు మిగుల దుర్బలములయ్యెను. అజ్ఞానము ఆవరించెను. మాకు ఆగ్నేయము, దక్షిణము, పడమర మొదలగు దిక్కులే తెలియనిస్థితి ఏర్పడెను. ఈ లోకమంతయు నియమబద్ధముగా యథాస్థితిలో కొనసాగుచున్నను మాకు అది ప్రళయకాలాగ్నిచే దగ్ధమై పోయినట్లు తోచెను. (7-11)

మా మనస్సులు పనిచేయని స్థితికి చేరెను. కన్నులు బైర్లుక్రమ్మెను. ఎంతగా ప్రయత్నించినను ఏమియు కన్పడకుండెను. అట్టి స్థితిలో మనోదృష్టులను కేంద్రీకరింపజేసి గట్టి ప్రయత్నముతో చూడగా సూర్యమండలము గోచరమయ్యెను. అప్పుడు భాస్కరుడు మాకు భూమండల ప్రమాణములో కన్పట్టెను. (12-13)

అంతట జటాయువు నాతో చెప్పకుండగనే భూమివైపు జాఱిపోసాగెను. అతనిదుస్థితినిజూచి, ఆదుకొనుటకై నేను ఆకాశమునుండి అతనికడకు చేరితిని. వెంటనే అతనిని నా ఱెక్కలతో కప్పివేసితిని. అందువలన అతడు సూర్యుని తాపమునకు మాడిపోకుండ సురక్షితుడయ్యెను. కాని నా ఱెక్కలు మాత్రము దగ్ధమైపోవుటచే నేను క్రిందపడితిని. (14-15)

జటాయువు దండకారణ్యమున పడిపోయి యుండవచ్చునని అనుకొంటిని. నేను మాత్రము ఱెక్కలు మాడిపోవుటచే నిశ్చేష్టుడనై వింధ్యపర్వతముపై పడిపోయితిని. రాజ్యమును కోల్పోయితిని. సోదరుడు దూరమాయెను. ఱెక్కలు కాలిపోయెను. పరాక్రమము నశించెను. ఈ గిరిశిఖరమునుండి క్రిందబడి చచ్చిపోవుటయే మేలని అనుక్షణము ఆలోచించుచుంటిని. (16-17)

* * *

62. అఱువదిరెండవసర్గము

నిశాకరముని సంపాతిని ఓదార్చుచు భవిష్యత్తులో శ్రీరాముని కార్యమునకు తోడ్పడుమని అతనిని ఆదేశించుట

ఆ మునివరునితో ఇట్లు పలికిన పిమ్మట నేను మిగుల దుఃఖితుడనై ఏడ్చితిని. అంతట ఆ మహాత్ముడు క్షణకాలముపాటు ధ్యానమగ్నుడై నాతో ఇట్లు నుడివెను. (1)

"ఓ సంపాతీ! దుఃఖింపకుము. నీ చిన్న, పెద్ద ఱెక్కలు మఱల వచ్చును. అట్లే నీ దృష్టి గూడ బాగగును, క్షీణించిన నీ ప్రాణశక్తి, బలపరాక్రమములు యథాస్థాయికి పుంజుకొనును. రాబోవు కాలములో గొప్పగొప్ప ఘనకార్యములు సంభవించునని పురాణములద్వారా వినియుంటిని. ఆ విన్నవిషయములు అన్నింటిని నా తపఃప్రభావమున దివ్యదృష్టిద్వారా తెలిసికొంటిని. (2-3)

ఇక్ష్వాకువంశమున 'దశరథుడు' అను మహారాజు ఉండును. ఆయనకు మహాపరాక్రమశాలియగు 'రాముడు' అను కుమారుడు కలుగును. సత్యపరాక్రముడైన శ్రీరాముడు పిత్రాజ్ఞను అనుసరించి, తనభార్యయగు సీతాదేవితో, తమ్ముడగు లక్ష్మణునితోగూడి అరణ్యములకు చేరును. రాక్షసుడైన రావణుడు ఆ రామునిభార్యను అపహరించి తీసికొని వెళ్లును. ఆ రాక్షసరాజును సురాసురులుగూడ చంపజాలరు. (4-6)

సీతాదేవి మహాపతివ్రత, వాసికెక్కిన వనితామణి. రావణుడు భక్ష్యభోజ్యములను, వివిధసుఖభోగములను ఆశచూపి, ప్రలోభపెట్టినను ఆమె వాటిని అంగీకరింపదు. ఆమె నిరంతరము తనపతినే ధ్యానించుచు దుఃఖములో మునిగియుండును. 'రాక్షసరాజు సమకూర్చిన ఆహారమును ఆమె గైకొనదు' - అని ఎఱింగిన దేవేంద్రుడు దేవతలకుగూడ దుర్లభమైన, అమృతతుల్యమైన పరమాన్నమును ఆమెకు సమర్పింపగలడు. ఆ పాయసమును ఇంద్రుడు ఇచ్చుచున్నాడని తెలిసికొని దానిని ఆమె గ్రహించును. అందు మొదటిముద్దను శ్రీరామచంద్రుని ఉద్దేశించి, నేలపై ఉంచును. అట్లు ఉంచునప్పుడు 'నా పతిదేవుడు, ఆయనతమ్ముడు లక్ష్మణుడు జీవించియున్నను, లేక దివ్యత్వమును పొందియున్నను ఈ పరమాన్నము వారికి చెందుగాక-' అని పలుకును. (7-10)

శ్రీరామునిదూతలైన వానరులు సీతాదేవిని వెదకుచు నీ సమీపమునకు రాగలరు. అప్పుడు నీవు ఆ రామపత్ని సమాచారమును వారికి తెలుపవలసియుండును. ఏ విధముగను నీవు ఇచటినుండి కదలరాదు. ఇట్టిస్థితిలో నీవు మాత్రము ఎక్కడికి వెళ్లగలవు? దేశకాలముల కొఱకు నిరీక్షించుచుండుము. నీ ఱెక్కలు మఱల నీకు రాగలవు. నేను ఇప్పుడే నీకు ఱెక్కలు వచ్చునట్లు చేయగలను. కాని అందులకు పూనుకొనను. నీవు ఇచ్చట ఉండియే లోకమునకు గొప్పమేలు చేయగలవు. నీవు రాజకుమారులైన రామలక్ష్మణులకార్యసిద్ధికై సహాయపడుము. దానివలన వారికేగాక బ్రాహ్మణులకును, ఇంద్రాదిదేవతలకును, మునీశ్వరులకును హితము కలుగును. (11-14)

నేను అన్నదమ్ములైన ఆ రామలక్ష్మణులను చూచుటకు కుతూహలపడుచున్నాను. కాని అంతవఱకు ఈ ప్రాణములను

నిలుపుకొనుటకు ఇష్టపడను. కనుక ఈ తనువును త్యజించెదను." అని భవిష్యత్తులో జరుగు సంఘటనలను దర్శింపగల ఆ మహర్షి ఇట్లు పలికెను అని సంపాతి వానరులతో నుడివెను. (15)

* * *

63. అఱువదిమూడవసర్గము

సంపాతికి తెక్కలు రాగా వానరులను ఉత్సాహపఱచి, అది విను వీథికి ఎగిఱిపోవుట - సంపాతి మాటలకు ఆనందించిన వానరులు ధైర్యోత్సాహములను కూడగట్టుకొని, సీతాన్వేషణకు పూనుకొనుట

వాక్చతురులలో శ్రేష్ఠుడైన ఆ నిశాకరమహర్షి ఇట్టివే మఱికొన్ని వచనములను ప్రశంసాపూర్వకముగా పలికి, నాకు అనుజ్ఞ ఇచ్చి, ఆయన తనఆశ్రమమున ప్రవేశించెను. పర్వత గుహనుండి బయటికి వచ్చి, తిన్నతిన్నగా వింధ్యగిరి మీదికి చేరి, నేను మీకొఱకు నిరీక్షించుచుంటిని. నాటినుండి ఆ ముని పలికిన వచనములను మనస్సున నిలుపుకొని, దేశకాలములకు అనుగుణముగా మీకొఱకు ఎదురుచూచుచునేయుంటిని. ఆ నిరీక్షణలో పందలకొలది సంవత్సరములు గడచిపోయినవి. (1-3)

ఆ నిశాకరమహర్షి తనువునువీడి స్వర్గస్థుడయ్యెను. అప్పటినుండి నేను పెక్కు తర్కవితర్కములలో పడితిని. ఫలితముగా అంతులేని సంతాపము నా మనస్సును దహించివేయుచున్నది. నాకు జీవితముపై విరక్తి కలిగి మరణించుటయే మేలని పెక్కు పర్యాయములు అనుకొంటిని. కాని ఆ మునివచనములు ఆ ఆలోచనల నుండి నన్ను మఱల్చినవి. ఆ మహర్షి ఉపదేశములు నా ప్రాణములను కాపాడినవి, అగ్నిజ్వాలలు చీకట్లను తొలగించినట్లుగా అవి నా దుఃఖమును శాంతింపజేసినవి. (4-5)

దుష్టుడైన రావణునియొక్క పరాక్రమమును నేను పూర్తిగా ఎఱుగుదును. అందువలన 'సీతాదేవిని నీవు ఎందులకు రక్షింపలేదు?' అని నేను నా కుమారుని తీవ్రముగా మందలించితిని. నాకుమారుడైన సుపార్శ్వుడు సీతాదేవిని రావణుడు అపహరించుకొని పోవుచున్నప్పుడు ఆమెవిలాపమును స్వయముగా వినియుండెను. సీతాదేవిని రక్షింపగల రామలక్ష్మణులు ఆమెకు దూరమున ఉన్న సంగతియు అతనికి తెలియును. దశరథునిపై నాకు గల ఆదరభావమును గూడ అతడెఱుగును. ఐనను అతడు ఆ మైథిలిని రక్షించుటకు ప్రయత్నింపలేదు. నా సుతునియొక్క ఈ వైఖరి నాకు మిక్కిలి అసంతృప్తిని కల్గించినది. అందువలన నేను అతనిని కోపగించితిని." (6-7) సంపాతి ఆ వానరులతో ఇట్లు పలుకుచుండగా వారు చూచుచుండగనే ఆ గృధ్రరాజునకు ఎప్పటివలె తెక్కలు వచ్చెను. (8)

ఆ సంపాతి ఎఱ్ఱని ఈకలుగల తెక్కలతో ఒప్పుచు తనశరీరమును చూచుకొని, పరమానందభరితుడయ్యెను. అనంతరము అతడు వానరులతో ఇట్లు నుడివెను. (9)

"మిత్రులారా! సూర్యకిరణములయొక్క తీవ్రమైన వేడికి పూర్తిగా మాడిపోయిన నా తెక్కలు మహాత్ముడైన ఆ నిశాకరమహర్షియొక్క ప్రభావమువలననే మఱల వచ్చినవి. నిండు యౌవనదశలో నాలో ఉన్న పరాక్రమము, బలపౌరుషములు నేడు మఱల నాకు సమకూరినవి. అన్ని విధములుగా గట్టి పూనికతో అన్వేషింపుడు. మీకు సీతాదేవిజాడ తప్పక లభింపగలదు. నాకు మఱల తెక్కలు వచ్చుటయే అందులకు ప్రబల నిదర్శనము. కనుక ఇక మీకార్యము సిద్ధించినట్లే." (10-12)

పక్షిరాజైన ఆ సంపాతి వానరులందఱితో ఇట్లు పలికిన పిమ్మట తన తెక్కల బలిమిని తెలిసికొనగోరి, ఆ పర్వత శిఖరము నుండి వినువీధికి ఎగిఱెను. (13)

ఆ వానరప్రముఖులు సంపాతిపలుకులను విని, పరమసంతోషముతో పొంగిపోయిరి. పిదప వారు తమ బలపరాక్రమముల ద్వారా కార్యసాధనకు సర్వసన్నద్ధులైరి. వాయువుతో సమానమైన బలపరాక్రమములుగల ఆ వానరశ్రేష్ఠులు మఱల ధైర్యోత్సాహములను కూడగట్టుకొనిరి. సీతాన్వేషణకు ఉన్ముఖులై, అభిజిత్తుముహూర్తము[1] కొఱకు ప్రతీక్షింపసాగిరి. (14-15)

* * *

1) **శ్లో॥ సూర్యాచ్చతుర్థకం లగ్నమ్, అభిజిత్ పరికీర్తితమ్ । సర్వదోషహరం చైవ, ప్రశస్తం శుభకర్మసు ॥** (జ్యోతిష శాస్త్రము) సూర్యోదయానంతరము (ఉదయలగ్నమునుండి) నాల్గవలగ్నము 'అభిజిల్లగ్నము. (అభిజిన్ముహూర్తము.) అది సర్వదోషహరము, శుభకార్యములకు ప్రశస్తము.

64. అఱువదినాలుగవసర్గము

అపారమైన సముద్రమును జూచి, వానరులు అందఱును 'దీనిని లంఘించుటయెట్లు? అని విచారములోపడుట - అంగదుడు వారిని ప్రోత్సహించుచు వారికిగల గమన సామర్థ్యములను వెల్లడింపుడని కోరుట

గృధ్రరాజైన సంపాతి వారిని ప్రోత్సహించుచు ఇట్లు పలికిన పిమ్మట సింహపరాక్రములైన ఆ వానరులు అందఱును మిక్కిలి సంతోషముతో గుమిగూడి ఎగిరి గంతులు వేయుచు కేరింతలుకొట్టిరి. సంపాతి వచనములను వినిన పిమ్మట ఆ వానరులు సీతాదేవిని దర్శించుటకై ఉబలాటపడసాగిరి. అప్పుడు వారు రావణుని నివాసస్థానమైన లంకకు వెళ్లుటకై సాగర తీరమునకు చేరిరి. (1-2) సాటిలేనిపరాక్రమశాలులైన ఆ వానరులు సముద్రతీరమునకు చేరిన పిమ్మట, నానావిధసంపదలతో నిండిన ఈ విశాలవిశ్వమునకు ప్రతినిధివలె నున్న ఆ సాగరమును చూచిరి. మహాబలశాలులైన ఆ వానరవీరులు దక్షిణ సముద్రముయొక్క ఉత్తరతీరమునకు చేరినపిదప తమకు అనువగు ఒక స్థానమును ఏర్పఱుచుకొనిరి. (3-4)

ఆ సముద్రమునందు వికృతములైన వివిధములగు పెద్దపెద్ద జలచరములు క్రీడించుచుండెను. అందలి మహాతరంగములు నోళ్లు తెఱచుకొని, మ్రింగబోవుచున్నవా? యనునట్లు ఎగసిపడుచుండెను. ఆ సముద్రము ఒక చోట ప్రశాంతముగా నిద్రించుచున్నట్లుగను, వేఱొక చోట కేరింతలు కొట్టుచున్నట్లుగను ఒప్పుచుండెను. మఱియొకచోటగల తరంగములు త్రుళ్లింతలు గొట్టుచు పర్వతప్రమాణములో విలసిల్లుచుండెను. అది పాతాళలోకమున నివసించెడి దానవశ్రేష్ఠులకు నెలవైయుండెను. గగుర్పాటును కలిగించుచున్న ఆ సాగరమును జూచి వానరప్రముఖులు మిక్కిలి దిగాలు పడిరి. (5-7) అంతట వానరులు అందఱును ఆకాశమువలె అధిగమింపరాని సముద్రమును గాంచి, 'ఇక వెంటనే దీనిని లంఘించుట యెట్లు?' అని పలుకుచు విచారమునకు లోనైరి. అపారమైన ఆ సముద్రమును గాంచుటతో విషాదమునకు లోనై, భయభ్రాంతులైయున్న ఆ కపిసైనికులను గాంచి యువరాజైన అంగదుడు వారిని ఓదార్పసాగెను. (8-9)

మహాబలశాలియు, ప్రతిభామూర్తియు ఐన ఆ వాలిసుతుడు అంతులేని విషాదములో మునిగియున్న ఆ వానరప్రముఖులతో సమయోచితముగా ఇట్లు నుడివెను. (10)

"ఓ వానరోత్తములారా! ఎవ్వరును మనస్సునకు విచారమును రానీయరాదు. విచారపడుట మహాదోషము (ప్రమాదకరము) విషాదము వ్యక్తులను క్రుంగదీయును. ఱెచ్చిపోయిన సర్పము బాలుని కాటువేసినట్లుగా అది మనలను దెబ్బతీయును. పరాక్రమమును చూపవలసిన సమయమున విషాదమునకు తావిచ్చిన వాడు తేజోవిహీనుడగును. ఆకారణమున అతని పురుషార్థము (కార్యము) నెఱవేఱదు." (11-12)

ఆ రాత్రి గడచిన పిమ్మట అంగదుడు పెద్దలు, పిన్నలు ఐన వానరులందఱితో సమావేశమై, సముద్రమును దాటుటను గూర్చి లోతుగా చర్చించెను. (13) వానరసైనికులు అందఱును అంగదుని చుట్టును జేరి, ఇంద్రుని చుట్టును చేరిన సురసైనికులవలె విలసిల్లిరి. (14)

వాలి తనయుడైన అంగదుడు, వాయుసుతుడైన హనుమంతుడు రక్షకులుగా ఉండగా ఈ వానరసేనను నిలువరింపగల మొనగాడెవ్వడు? (15) అంతట మిక్కిలి శౌర్యపరాక్రములు గలవాడు, శత్రుసంహార సమర్థుడు ఐన అంగదుడు అచటి వానర వృద్ధులతోడను, తదితర సైనికులతోడను సాదరముగా అర్థవంతములగు మాటలను ఇట్లు నుడివెను. (16)

"ఓ మిత్రులారా! ఇప్పుడు ఈ విశాలసముద్రమును లంఘింపగల మహాశక్తిశాలి ఎవరు? శత్రుసంహార దక్షుడైన సుగ్రీవుని సత్యసంధునిగావింపగలవారు ఎవ్వరు? (సుగ్రీవుడు శ్రీరామునకు ఇచ్చిన మాటను నిలబెట్టగలవారు ఎవరు?) ఓ కపులారా! సముద్రముమీద వందయోజనముల దూరము లంఘింపగలవీరుడు ఎవడు? ఈ వానరప్రముఖులను అందఱిని ఈ మహాభయమునుండి (ఈ సంకట పరిస్థితుల నుండి) రక్షింపగలవారు ఎవరు? ఇప్పుడు ఎవరి అనుగ్రహ ఫలితముగా మనము ఈ కార్యమునందు కృతార్థులము కాగలము? పిమ్మట సుఖముగా ఇచటనుండి బయలుదేఱి, కిష్కింధకు చేరి ఇండ్లువాకిండ్లను, ఆలు బిడ్డలను చూచుకొనగలము? ఎవరి అనుగ్రహమువలన మనము బలశాలులైన రామలక్ష్మణుల కడకును, సుగ్రీవుని సమీపమునకును చేరి, వారికి సంతోషముతో మన ముఖములను చూపగలము? (17-20) మనవానరులలో ఈ సముద్రమును లంఘింపగల సమర్థులు ఎవరైనను ఉన్నచో వెంటనే వారు ముందునకు వచ్చి, మాకు అభయదానము చేసి, పుణ్యము కట్టుకొనవలెను." (21)

అంగదుని వచనములను వినిన పిమ్మట అచట నున్న వారిలో ఎవ్వరునూ పెదవి విప్పనేలేదు. అప్పుడు ఆ వానరసైనికులు అందఱును నిమ్మకు నీరెత్తినట్లు నిశ్చలముగా ఉండిపోయిరి. (22) అంతట వానరశ్రేష్ఠుడైన అంగదుడు ఆ కపులను ఉద్దేశించి, మఱల ఇట్లు నుడివెను. "మీరు అందఱును

బలశాలులలో శ్రేష్ఠులు, తిరుగులేని పరాక్రమములు గలవారు, ఎట్టి కళంకమూ లేని ఉత్తమవంశమున జన్మించినవారు, అందటి గౌరవాదరములను చూరగొన్నవారు. ఎప్పుడైనను, ఎవ్వడైనను, ఎక్కడైనను మీ గమనమును అడ్డుకొన గలవాడు ఎవ్వడును ఉండడు. కనుక ఓ వానరశ్రేష్ఠులారా! సముద్రమును లంఘించుటయందు మీమీ శక్తి సామర్థ్యములను వెల్లడింపుడు." (23-24)

* * *

65. అఱువదిఐదవసర్గము

వానరవీరులు సముద్రమును లంఘించుటయందు తమకుగల శక్తి సామర్థ్యములను ప్రకటించుట- మొత్తము మీద సముద్రమును లంఘించి తిరిగి రాగల వీరుడు 'హనుమంతుడు మాత్రమే' - అని పలికి జాంబవంతుడు ఆయనను ప్రేరేపింతుననుట

అంగదుని పలుకులను వినిన పిమ్మట ఆ వానర ప్రముఖులు అందఱును గమనమునందు తమ తమ సామర్థ్యములనుగూర్చి ఉత్సాహముతో క్రమముగా ఇట్లు నుడువదొడంగిరి. (1) గజుడు, గవాక్షుడు, గవయుడు, శరభుడు, గంధమాదనుడు, మైందుడు, ద్వివిదుడు, సుషేణుడు, అట్లే జాంబవంతుడు ఇట్లు వచించిరి.(2)

గజుడు పదియోజనముల దూరమును, గవాక్షుడు ఇరువది యోజనములవఱకును ఎగురగలిగినట్లు తెల్పిరి. గవయుడు అను వానరుడు తాను ముప్పది యోజనముల మేరకు వెళ్లగల్గునట్లు తన వారితో పేర్కొనెను. 'శరభుడు' అను కపివరుడు తనగమనశక్తి నలుబది యోజనముల వఱకు కలదని నుడివెను. మిగుల బలశాలియైన 'గంధమాదనుడు' మొత్తము మీద ఏబది యోజనముల వఱకు ఎగురగలను, ఇందులకు సందేహములేదు' అని వచించెను. పిమ్మట 'మైందుడు' అను కపివరుడు 'నాకు అరువది యోజనముల వఱకు ఎగురగలశక్తి కలదు.' అని స్పష్టపఱచెను. పిదప మహాతేజస్వియగు 'ద్వివిదుడు' అను కపిశ్రేష్ఠుడు 'నేను నిస్సందేహముగా డెబ్బది యోజనముల దూరము వెళ్లగలను' అని నొక్కి చెప్పెను. అనంతరము వానర ప్రముఖుడగు 'సుషేణుడు' తాను ఎనుబది యోజనములవఱకు వెళ్లగలిగినట్లు ఆ కపివరులకు వివరించెను. (3-9)

వీరు అందఱును ఇట్లు తెలిపిన పిమ్మట వారిలో మిగుల వృద్ధుడగు జాంబవంతుడు వారి వారి మాటలను ప్రశంసించుచు, తననుగూర్చి ఆ కపివరులకు ఇట్లు తెలిపెను. (10)

"మిత్రులారా! లోగడ మాకును గమనమునందు కొంతవఱకు శక్తిసామర్థ్యములు కలవు. మేము అందఱము ఇప్పుడు వృద్ధులమైతిమి. అందువలన మాకు శక్తి చాలకున్నను కపిరాజైన సుగ్రీవుడు, శ్రీరామచంద్ర ప్రభువు తలపెట్టిన ఈ సీతాన్వేషణమును ఉపేక్షించుటకు వలను పడదు. కాని ప్రస్తుతము కాల పరిణామమును బట్టి నేను నిస్సంశయముగా తొంబది యోజనముల దూరము వెళ్లగలను." (11-13)

జాంబవంతుడు ఆ కపివరులందఱితో మఱల ఇట్లు నుడివెను. "గమనమునందు నా శక్తిసామర్థ్యములు ఇంత మాత్రమేగాదు. మహాదాతయగు బలిచక్రవర్తి యజ్ఞము చేయుచున్నప్పుడు సనాతనుడైన శ్రీమహా విష్ణువు మూడు అడుగులతో ఈ విశ్వమును కొలిచెను. సమస్త విశ్వమును ఆక్రమించిన ఆ విరాట్పురుషునకు ఆసమయమున నేను కొలది కాలములోనే ప్రదక్షిణ మొనర్చితిని. అప్పటి నా శక్తి అట్టిది. (14-15)

నేను యౌవనమునందు ఉన్నప్పుడు బలమున ఇతరులెవ్వరును నాతో చాలకుండిరి. కాని ఇప్పుడు నేను వృద్ధుడనగుటచే నా గమనశక్తి క్షీణించినది. ప్రస్తుతము ఎగురుటలో నాకున్న ఈ పాటి శక్తి కార్యసాధనకు ఎంతవఱకు సరిపోవును? అని తర్కించుకొనుచున్నాను. కాని ఈకార్యము నెఱవేఱుటకు ఇంతమాత్రపు శక్తి సరిపోదని నిర్ణయించుకొంటిని." (16-17)

అంతట కపివరుడైన అంగదుడు మిగుల ప్రజ్ఞాశాలియైన జాంబవంతుని మాటలను మెచ్చుకొనుచు, అందులకు ప్రత్యుత్తరముగా అతడు ఇట్లు సాదరవచనములను పలికెను. (18)

"జాంబవంతా! నేను మాత్రము వందయోజనముల వఱకు ఎగురగలను. కాని నాకు మఱల తిరిగి రాగల శక్తి ఉండునో లేదో? చెప్పజాలను." (19)

అనంతరము మాటనేర్పరి ఐన జాంబవంతుడు వానరశ్రేష్ఠుడైన అంగదునితో ఇట్లు నుడివెను. "వానర భల్లూకములకు నాయకుడవైన ఓ యువరాజా! నీ గమనశక్తిని నేను ఎఱుగుదును. నీవు వందల, వేల యోజనముల దూరమునకైనను వెళ్లిరాగల సమర్థుడవే. కాని ఇది తగిన పద్ధతి కాదుగదా! కార్యములను నిర్వహించుటకు ప్రభువు ఇతరులను పంపవలెనేగాని ముందుగా తాను వెళ్లగూడదు. ఓ వానరోత్తమా! వీరిలో ఎవరినైనను నీవు పంపవచ్చును. నాయనా! పరంతపా! నీవు మాకు నాయకుడవు. కావున నిన్ను రక్షించుకొనుట మా కర్తవ్యము. సైన్యములకును నీవు రక్షణీయుడవు. ఇదియే లోకపద్ధతి కాబట్టి ఒక అమూల్యమైన నిధినివలె పాలకుడైన

నిన్ను మేము సదా రక్షించుకొనవలసి యున్నది. (20-23) ఓ అరిందమా! అంతేకాదు ఈ అన్వేషణ మహాకార్యమునకు నీవే మూలము. (ముఖ్యుడవు) కార్య ప్రయోజనమునకు (వృక్ష) మూలమును కాపాడుకొనవలయును. ఇది కార్యసాధకుల లక్షణము. (వృక్ష) మూలము సురక్షితముగా ఉన్నప్పుడే మేలైన పూవులు, పండ్లు కొల్లలుగా ఏర్పడును. (24)

నిరుపమాన పరాక్రమశాలీ! పరంతపా! అందువలన పూజ్యుడవు, ప్రజ్ఞాపరాక్రమములు గలవాడవు ఐన నీవే ఈ కార్యసాధనకు హేతువు. (25) ఓ కపివరా! నీవు మహారాజకుమారుడవు, ఇప్పుడు మాకు ప్రభుడవు. నిన్ను ఆశ్రయించుకొని (నీ అండదండలు) ఉన్నప్పుడే కార్యసాధనము నందు మేము సమర్థులము కాగలము. (26)

ప్రజ్ఞాశాలియైన జాంబవంతుడు ఇట్లు హితవచనములు పలుకగా వానర ప్రముఖుడు, వాలిసుతుడు ఐన అంగదుడు ఈ విధముగా ప్రత్యుత్తరము ఇచ్చెను. (27)

"నేను వెళ్లినచో తక్కిన వానరప్రముఖులు ఎవ్వరును వెళ్లజాలరు. అప్పుడు మన అందఱికిని ప్రాయోపవేశమే శరణ్యము. ధీశాలియైన ఆ సుగ్రీవుని ఆదేశమును పూర్తిచేయక మనము కిష్కింధకు వెళ్లినచో అక్కడగూడ మన ప్రాణములకు రక్షణయుండదు. వానరప్రభువైన ఆ సుగ్రీవుడు అనుగ్రహించుటలో మిగుల ఉదారుడు. (సాటిలేనివాడు) కోపము వచ్చినచో అతడు ప్రళయ కాలయముడు. కనుక ఆ మహానుభావుని ఆదేశమును అతిక్రమించి వెళ్లినచో మనకు వినాశము తప్పదు. ఓ మహాత్మా! సీతాదేవిజాడను తెలిసికొనుటకు ఎట్టి ఆటంకములూరాని (ఏర్పడని) సరియైన మార్గమును (ఉపాయమును) నీవే తెలుపుము. ఏలనన నీవు సమస్త విషయములను ఎఱిగినవాడవు." (28-32)

అంగదుడు ఇట్లు నుడివిన పిమ్మట వానరప్రముఖుడు, వీరుడు ఐన జాంబవంతుడు అందులకు ప్రత్యుత్తరముగా ఆ వాలిసుతునితో ఇట్లనెను. (33)

"ఓ వీరుడా! ఈ నీకార్యమునకు ఏమాత్రమూ లోపము కలుగదు. సీతాదేవిజాడను తెలిసికొనుటలో ఎట్టి ఆటంకమూ రాకుండెడి ఉపాయమును నేను తెలిపెదను. ఇదిగో! ఈ వీరుడు మన కార్యమును సాధింపగలడు. ఆ మహాత్మునకు నేను ప్రేరణ గూర్చెదను". (34)

ఆ సమయమున వానర ప్రముఖుడుగా వాసికెక్కిన హనుమంతుడు ఏకాంతముగా ఒకచోట హాయిగా కూర్చొనియుండెను. అతడు ఎంత దూరము వఱకైనను లంఘింపగల (వెళ్లిరాగల) సమర్థుడు. అట్టి వానరవీరుని వానర భల్లూకములలో ముఖ్యుడైన జాంబవంతుడు ప్రేరేపింపసాగెను. (35)

* * *

66. అఱువదిఆఱవసర్గము

జాంబవంతుడు ఆంజనేయుని జన్మవృత్తాంతమును తెలిపి, ఆయన బలపరాక్రమములను ప్రశంసించుట - పిమ్మట సముద్ర లంఘనమునకై ఆ మారుతిని ప్రేరేపించుట - అనంతరము హనుమంతుడు తన అద్భుతరూపమును ప్రకటించుట

జాంబవంతుడు అనేక లక్షలకొలదిగా ఉన్న ఆ వానర సైనికులు మిగుల విషాదమునకు లోనైయుండుటను బాగుగా గమనించెను. అంతట అతడు హనుమంతుని ప్రేరేపించుచు ఇట్లు నుడివెను. (1)

"ఓ ఆంజనేయా! నీవు వానరులందఱిలో సాటిలేని వీరుడవు. సమస్త శాస్త్రములలోను ఆఱితేఱిన వాడవు. నీవు ఇట్లు ఏకాంతప్రదేశమున కూర్చుండి ఏమాత్రమూ మాట్లాడక, మౌనమువహించియుంటివేల? ఓ వాయుసుతుడా! తేజస్సునందును, బలపరాక్రముల యందును నీవు వానరరాజైన సుగ్రీవుని యంతటి వాడవు, రామలక్ష్మణులకును ఏమాత్రము తీసిపోవు. (2-3)

కశ్యపమహర్షివలన వినతయందు గలిగిన గరుత్మంతుడు మిగుల బలశాలి. అతడు పక్షిలోకములో శ్రేష్ఠుడుగా వాసిగాంచినవాడు. మహాబలవంతుడగు ఆ పక్షిరాజు వేగగమనమునందు సుప్రసిద్ధుడు. అతడు సముద్ర జలములనుండి మహాసర్పములను బయటికి లాగుకొని పోవుచుండగా నేను పెక్కు పర్యాయములు చూచితిని. ఆ గరుత్మంతుని తెక్కలబలమువలె నీభుజబలమూ తిరుగులేనిది. పరాక్రమమునందును, వేగగమనమునందును నీవు అతనికి ఏమాత్రమూ తక్కువ కాదు. ఓ కపివరా! బలము, ప్రజ్ఞ, తేజస్సు, ధైర్యసాహసములు మున్నగువాటియందు సకల ప్రాణులకంటెను నీవు శ్రేష్ఠుడవు. ఇట్టి నీ ప్రత్యేకతను నీవు గుర్తింపవేమి? సముద్రమును లంఘించుటకు సిద్ధపడవేమి? (4-7)

అప్సరసలలో శ్రేష్ఠురాలుగా ప్రసిద్ధివహించిన 'పుంజికస్థల' 'అంజన' అను పేరుతో ఖ్యాతికెక్కెను. ఆమె 'కేసరి' అను వానరునకు పత్ని అయ్యెను. ఆమె ముల్లోకములయందును అందచందములలో మేలుబంతిగా వాసిగాంచెను. శాపవశమున ఆమె ఈ భూలోకమున కామరూపిణియగు ఒక వానరస్త్రీగా

జన్మించెను. నాయనా! మహాత్ముడు, వానరప్రభువు ఐన కుంజరునకు ఈమె కూతురు. (8-9) వానర స్త్రీ ఐనప్పటికిని ఆమె సర్వాంగసుందరి. కామరూపిణి యగు ఆమె ఒకానొకప్పుడు చక్కని రూప యౌవన శోభలతో మానవరూపమును ధరించెను. చిత్రవిచిత్రములైన మాలలను, ఆభరణములను, అమూల్యములైన పట్టు వస్త్రములనుదాల్చి, ఆమె వర్షాకాలపు మేఘములవలె ఒప్పుచున్న పర్వతాగ్రమునందు సంచరించుచుండెను. (10-11)

పర్వతముపై విహరించుచున్న ఆ విశాలాక్షి ధరించిన పచ్చని వస్త్రము ఎట్టని అంచులతో తళతళ మెఱయుచుండెను. ఇంతలో వాయుదేవుడు ఆమె వస్త్రమును తిన్నగా అపహరించుకొనిపోయెను. ఆమె చక్కని ఊరువులను, స్తనసౌభాగ్యమును, మనోహరమైనముఖమును, విశాలమైన నితంబమును, సన్నని నడుమును కలిగియుండెను. పేరుమోసిన ఆ సర్వాంగసుందరినిజూచి, వాయుదేవుడు కామపర వశుడయ్యెను. పిదప అతడు పూర్తిగా కామవికారములకు లోనై, ఆ పూజ్యురాలియందు మరులు గొనినవాడై, తనదీర్ఘమైన బాహువులతో ఆమెను కౌగలించుకొనెను. (12-15)

అప్పుడు మచ్చలేని ప్రవర్తనగల ఆ అంజన జరిగిన సంఘటనకు విభ్రాంతురాలై 'నేను పతివ్రతను, నా సౌశీల్యమును భంగపఱచుటకు పూనుకొనిన వీడు ఎవడు?' అని పలికెను. ఆమెమాటలను విని, వెంటనే వాయుదేవుడు ఇట్లు నుడివెను. (16-17)

"ఓ సుందరీ! నిన్ను ఏమియు బాధింపను. నేను కౌగలించుకొనినప్పటికిని, నిన్ను మానసికముగ మాత్రమే, పొందితిని. పూజ్యురాలైన నీకు ఎట్టి కళంకమూ అంటదు. కనుక భయపడవలదు. మహాపరాక్రమశాలి, బుద్ధి సంపన్నుడు ఐన సుతుడు నీకు కలుగును. అతడు ధైర్యసాహసములు గలవాడు, మిగులతేజస్వి, బలపరాక్రమముల యందు సాటిలేనివాడు కాగలడు. ఆకాశమునకు ఎగురుటయందును, సముద్రములను లంఘించుటలోను అతడు నాయంతటివాడు కాగలడు." (18-19)

ఓ కపివరా! మహాబాహూ! వాయుదేవుడు ఇట్లు అనుగ్రహవచనములను పలికి వెళ్లిన పిమ్మట మీ తల్లియగు అంజనాదేవి తన మనస్సు కుదుటబడగా మిగుల సంతుష్ట రాలయ్యెను. పిదప ఆమె ఆ గుహయందు వానరశ్రేష్ఠుడైన నీకు జన్మనిచ్చెను. (20)

అనంతరము నీవు బాల్యదశలో ఉన్నప్పుడు ఉదయించుచున్న సూర్యునిజూచి, ఆ సూర్యబింబమును వనమునందలి ఫలమనుకొని, దానిని గ్రహింపగోరి ఆకాశమునకు ఎగిరితివి. ఓ మహాకపీ! ఆసందర్భమున నీవు పెక్కువందల యోజనములదూరమునకు ఎగిరితివి. అప్పుడు సూర్యకిరణముల వేడి నీపై ఎంతగా ప్రభావము చూపినను (ఎంతతీవ్రముగా పడినను) నీవు ఏమాత్రమూ క్లేశమునకు గుఱికాలేదు. అప్పుడు అంతరిక్షమునకు దూసికొని వచ్చుచున్న నిన్నుజూచి, ధీమంతుడైన ఇంద్రుడు మిగులక్రుద్ధుడై, నీపై తన వజ్రాయుధమును ప్రయోగించెను. అప్పుడు నీవు పర్వత శిఖరముపై పడిపోగా నీకోమలమైన దవడలు దెబ్బతినెను. అప్పటినుండి నీవు 'హనుమంతుడు' అను పేరుతో ప్రసిద్ధికెక్కితివి. (21-24)

అంతట వాసనలను తీసికొనివెళ్లువాడు, మహావృక్షాదులను పెకలించివేయగల మహాబలుడు ఐన వాయుదేవుడు, నీవు అట్లు గాయపడుటను జూచి, మిగుల క్రుద్ధుడయ్యెను. వెంటనే ఆ స్వామి ముల్లోకములలోను గాలిని స్తంభింపజేసెను. తత్ఫలితముగా ముల్లోకములును క్షోభకు గుఱికాగా లోకపాలురును, సకల దేవతలును దిక్కుతోచనివారై క్రుద్ధుడైన వాయుదేవుని ప్రసన్నుని జేసికొనిరి. నాయనా! సాటిలేని పరాక్రమముగలవాడా! అప్పుడు ఆ స్వామి దేవతలయెడ అనుగ్రహము చూపెను. (శాంతించెను) అంతట 'సమరమునందు ఎట్టి ఆయుధమువలనను నీకు మృతియుండనట్లు' బ్రహ్మదేవుడు వరమును ప్రసాదించెను. నీవు వజ్రాయుధము దెబ్బకు కూడ క్షేమముగా ఉండుట చూచి ఇంద్రుడు సంతుష్టుడై, నీకు స్వచ్ఛందమరణము ప్రాప్తించునట్లు వరమిచ్చెను. (25-29)

ఓ మారుతీ! నీవు కేసరి యనువానియొక్క భార్యయగు అంజనయందు జన్మించినవాడవు (క్షేత్రజుడవు) నిరుపమానమైన పరాక్రమము గలవాడవు. నీవు వాయుదేవుని వరమువలన అవతరించినవాడవు. (ఔరస పుత్రుడవు.) కనుక నీవు తేజస్సు (వేగము, బలము) నందు వాయుదేవుని యంతటివాడవు. నాయనా! ఇట్టి మహాత్ముడైన నీయొక్క బలమును మేము ఎంతని కొనియాడగలము? ఇది లోక కల్యాణదాయకమైన మహాకార్యము. దీనిని సాధించుటకు నీవే సమర్థుడవు. నీవు అంజనాసుతుడవు. ఇప్పుడు మా అందఱికిని ప్రాణరక్షకుడవు నీవే. (30)

వాయుసుతుడవైన నీవు లంఘించుటలో (ఎగురుటలో) ఆ మహాత్మునితో సమానుడవు. మేము అందఱము కొన ఊపిరితో ఉన్నాము. ఇప్పుడు మమ్ము నీవే కాపాడవలయును. కార్యసామర్థ్యమునందును పరాక్రమము నందును నీవు ఆ గరుత్మంతుని యంతటి వాడవు. (31)

నాయనా! శ్రీ మహావిష్ణువు వామనుడుగా (త్రివిక్రముడుగా) అవతరించిన కాలమున నేను కొండలతో కోనలతో, అరణ్యములతో నిండియున్న ఈ సమస్త భూమండలమునకు

ఇరువదియొక్క పర్యాయములు ప్రదక్షిణ మొనర్చితిని.(32)

అమృతముకొఱకు క్షీరసాగరమును మథించు సమయమున దేవతల ఆదేశమును అనుసరించి మేము వివిధ ప్రదేశములనుండి దివ్యౌషధులను తీసికొనివచ్చి ఆ సముద్రమునందు ఉంచితిమి. వాటినుండి అమృతము ఏర్పడెను. అప్పుడు మేము తిరుగులేని బలము కలిగియుంటిమి. ప్రస్తుతము నేను వృద్ధుడను. కనుక నాబల పరాక్రమములు క్షీణించినవి. ఇట్టి పరిస్థితిలో మన అందఱిలోను నీవే ధైర్యసాహసపరాక్రమాది -ఉదాత్తగుణములు పరిపూర్ణముగా కలిగియున్నవాడవు. లంఘించుటలో నీవు అందఱికంటెను అగ్రేసరుడవు. కనుక పరాక్రమశాలివైన నీవు వెంటనే విజృంభింపుము. ఈ వానర సేనలన్నియును నీ శౌర్యపరాక్రమములను చూడగోరుచున్నవి. కావున వానరోత్తమా! లెమ్ము. ఈ మహాసముద్రమును లంఘింపుము. (33-36)

ఓ మారుతీ! సమస్తప్రాణులగమనముకంటెను నీది (నీగమనము) మిక్కిలి ఉత్కృష్టమైనది. ఈ వానరులందఱును విషాదములో మునిగియున్నారు. ఇక నీవు ఉపేక్షింపరాదు. వామనావతారమున తన పాదత్రయముచే ముల్లోకములను ఆక్రమించునప్పుడు పరాక్రమించిన శ్రీమహావిష్ణువువలె నీవు ఇప్పుడు మహావేగముతో విజృంభింపుము." (37)

జాంబవంతుడు ఇట్లు ప్రేరేపింపగా వాయుసుతుడైన ఆ హనుమంతునకు తన వేగముపై (తన శక్తి సామర్థ్యములపై) గట్టి విశ్వాసము ఏర్పడెను. వెంటనే ఆ మహాత్ముడు సమస్తవానరవీరసైనికులలో ఉత్సాహమును పెంచుచు తన అద్భుతరూపమును ప్రకటించెను. (38)

* * *

67. అఱువదిఏడవసర్గము

హనుమంతుడు సముద్రలంఘనమునకు ఉత్సాహమును ప్రకటించుట - జాంబవంతుడు ఆ మహాత్ముని కొనియాడుట - పిమ్మట మారుతి మహేంద్రగిరిపై చేరుట

నూఱుయోజనములమేర ఉన్న సముద్రమును వెంటనే లంఘించుటకై వానరోత్తముడైన ఆ మారుతి తనలో పరాక్రమమును కూడగట్టుకొనుచు, తన అద్భుతరూపమును పెంచసాగెను. అట్టి ఆ మహావీరుని జూచిన వెంటనే ఆ వానరులు తమవిచారములను మానిరి. పిదప మహాబలశాలియగు హనుమంతుని ప్రస్తుతించుచు, వారు సంతోషముతో బిగ్గఱగా కేరింతలు కొట్టిరి. (1-2)

వామనావతారమున మూడు పాదముల విన్యాసములతో ఉత్సాహముగా ముల్లోకములను ఆక్రమించిన శ్రీమహావిష్ణువును ప్రజలు దర్శించినట్లు, అందు అంతటను చేరియున్న వానరులు సంభ్రమాశ్చర్యములతో పరమానంద భరితులై ఆ మారుతిని గాంచిరి. (3) మహావీరుడైన హనుమంతుడు వానరుల ప్రశంసలకు సంతోషించుచు, వాలమును సైకెత్తి ఇంకను బలమును పుంజుకొనుచున్నవాడై వృద్ధిపొందెను. వృద్ధులు, వానర ప్రముఖులు ప్రశంసించుచుండగా ఆయనలోని తేజస్సు వెల్లివిరియుచుండెను. అప్పుడు ఆ మహాత్ముని రూపము అద్భుతముగా ఉండెను. (4-5)

పర్వతగుహయందు సింహము జూలువిదల్చి విజృంభించుచున్నట్లుగా వాయుసుతుడు ఇప్పుడు ఒక్కసారిగా అత్యుత్సాహముతో పరాక్రమించెను. (6)

ధీశాలియైన హనుమంతుడు ఆవులించుచుండగా ఆయన ముఖము వెలుగొందుచున్న వెనమువలెను, పాగలేనిఅగ్నివలెను శోభిల్లుచుండెను. వానరులమధ్యనున్న హనుమంతుడు లేచి నిలబడెను. అప్పుడు ఆయన శరీరము గగుర్పాటును పొందెను. అంతట అతడు వృద్ధులైన కపివరులకు నమస్కరించి ఇట్లు నుడివెను. (7-8)

"ఆకాశమున సంచరించుచుండెడి వాయుదేవుడు మిగుల బలశాలి, అతనిశక్తికి హద్దులు లేవు. అతడు అగ్నిదేవునకు మిత్రుడు, తనవేగముచే ఉన్నతములైన పర్వతశిఖరములను గూడ ఛిన్నాభిన్నమొనర్పగలడు. శీఘ్రముగా సాగిపోగల గరుత్మంతుడు మున్నగువారివలె ఆ మహాత్ముడు వేగగమనుడు. అట్టి మహాత్ముడైన వాయుదేవునియొక్క పుత్రుడను నేను. ఎగురుటలో నాకు ఎవ్వరును సాటి కాజాలరు. (9-10)

ఆకాశమును తాకుచున్నదా? అన్నంతగా మహోన్నతమై, విశాలమైన మేరుపర్వతముచుట్టును నేను అనాయాసముగా వేలకొలది పర్యాయములు వరుసగా తిరిగి రాగలను. నా బాహుబలముచే సముద్రమును అల్లకల్లోలమొనర్చి, పర్వతములతోడను, నదులతోడను, చెఱువులతోడను కూడియున్న ఈ భూమండలమును ఆ సాగరజలములలో అవలీలగా ముంచివేయగలను. నా తొడలయొక్క, పిక్కల యొక్క వేగముచే వరుణదేవుని నివాసమైన సముద్రమును క్రిందుమీదు గావించెదను. అప్పుడు ఆ కల్లోలిత జలములచే అందలి మొసళ్లు మొదలగు మహాజలచరములు అన్నియును పైకి ఎగురగొట్టబడును. (11-13) పక్షులు సంచరించెడి ఆకాశమునందు పన్నగాశనుడైన గరుత్మంతుడు

అమితవేగముతో ఎగురుచుండును. అప్పుడు నేను అంతకంటెను మించిన వేగముతో ఆ వైనతేయుని చుట్టును వేలకొలది పర్యాయములు ప్రదక్షిణములు చేయగలను.(14)

ఓ వానరప్రముఖులారా! ఉదయాద్రినుండి బయలుదేఱిన సూర్యునితోపాటు నేను కదలి, ఆయనను మించిన వేగముతో ముందుగా అస్తాద్రికి చేరెదను. మఱల నేను ఆ అస్తాద్రినుండి బయలుదేఱి, మధ్యాహ్న సమయమునఱకు (ఆ భాస్కరుడు ఆకాశము మధ్యకు చేరునప్పటికి) ఆ వేడి కిరణముల స్వామికి (సూర్యునకు) ఎదురురాగలను. అనంతరము భూమిని తాకకుండగనే (మధ్యలో ఎచ్చటనూ విశ్రాంతి తీసికొనకుండా) తీవ్రమైన మహావేగముతో (అదే వేగముతో) తిరిగి రాగలను. అంతటి వేగముతో సుదూర తీరములకు నిర్విరామముగా వెళ్లిరాగల నాకు ఈ సముద్రమును లంఘించుట ఒక లెక్కయా? (15-16)

నా వేగగమనముచే ఆకాశమున సంచరించెడి గ్రహ నక్షత్రాదులను సైతము నేను అధిగమింపగలను. సముద్రము ఎండిపోవునట్లుగా చేయగలను. భూమిని బ్రద్దలు గావింపగలను. ఓ వానరులారా! నేను పర్వతములపై గంతులువేయుచు వాటిని నుగ్గునుగ్గు గావింపగలను, నేను ఊరువేగముతో సాగుచు ఎంతటి మహాసముద్రముల నైనను అవలీలగా దాటగలను. (17-18) నేను ఆకాశమున వేగముగా సాగిపోవునప్పుడు ఆ పరిసరములలోగల వృక్షములయొక్క, తీగెలయొక్క వివిధములగు పూవులు అన్నియును ఆ వేగములో నాతో కలిసి ఎగిరి రాగలవు. పుష్పములు అన్నియును చెల్లాచెదరై నా వెంటవచ్చుచున్నప్పుడు (ఆ పూవులన్నియును మిలమిలమెఱయుచుండుటచే) నా మార్గము అనేక నక్షత్రముల సముదాయములచే కూడియున్న స్వాతీ నక్షత్రమార్గమువలె శోభిల్లును. (19)

ఓ వానరులారా! నేను భయంకరమైన ఆకాశమున పైకి వెళ్లుచు, క్రిందికి వచ్చుచు సంచరించునప్పుడు ఆదృశ్యమును సమస్తప్రాణులును కాంచగలవు. విశాలమైన మహామేఘతుల్యమగు ఆకారముతో అంబరమును మ్రింగివేయుచున్నట్లు ఆకాశమును అంతయును వ్యాపించియున్న నన్ను మీరందఱును చూడగలరు. (20-21)

ఏకాగ్రచిత్తముతో అంతరిక్షమున ఎగురుచు మేఘజాలమును చెల్లాచెదరుగావింతును, పర్వతములను కంపింపజేయుదును. సాగరమును అల్లకల్లోలమొనర్చెదను. గరుత్మంతునివలెను, వాయుదేవునివలెను నేను మహాశక్తిమంతుడను. మహావేగముగలవైనతేయుడు, వాయుదేవుడు తప్ప ఇతర ప్రాణులెవ్వియును దివమందు త్వరితగతితో పురోగమించుచున్న నన్ను అనుసరింపజాలవు. (22-24)

మేఘమునుండి వెలువడు మెఱుపువలె నేను విద్యుద్వేగముతో నిరాధారమైన ఆకాశమునకు తెప్పపాటు కాలములో (క్షణములో) ఎగురగలను. మహాసముద్రముపై ఎగురునప్పుడు నా రూపము పాదత్రయముతో ముల్లోకములను ఆక్రమించుటకై విజృంభించినప్పటి విష్ణురూపమువలె ఒప్పారును. (25-26)

నా బుద్ధిద్వారా నిశ్చయించుకొనిన కార్యమునకు నా మనస్సుగూడ అనుకూలముగా ప్రవర్తించును. (నేను ఎప్పుడేది అనుకొన్నను దానిని సాధించి తీరెదను.) కనుక నేను సీతాదేవిని తప్పక దర్శింపగలను. మీరును ఆనందింపగలరు. (27)

వేగమునందు నేను వాయుదేవునియంతటి వాడను. బలపరాక్రమములయందు గరుత్మంతునితో సమానుడను. వేలకొలది యోజనములదూరమునకైననూ లంఘింపగలనని నా నమ్మకము. నేను పరాక్రమించినచో వజ్రాయుధమును చేతబట్టియున్న దేవేంద్రునినుండిగాని, స్వయముగా ఆవిర్భవింపగల ప్రభావశాలియైన బ్రహ్మదేవునినుండిగాని అమృతమును బలవంతముగా లాగికొని రాగలను. అట్లే రావణునిలంకనుసైతము పెకలించి తీసికొని రాగలను. ఇది నా దృఢమైన విశ్వాసము." (28-29)

మిగుల తేజోబలసంపన్నుడును, వానరులలో శ్రేష్ఠుడును ఐన ఆ హనుమంతుడు ఇట్లు గట్టిగా నొక్కి వక్కాణించుచుండగా ఆ వానరులు అందఱును ఆనందాశ్చర్యములతో ఆస్వామివైపు తేఱిపాఱజూచిరి. (30) తోడివానరులయొక్క విచారమును తొలగించుచు వానరశ్రేష్ఠుడైన హనుమంతుడు పలికిన వచనములను విని, జాంబవంతుడు పరమానందభరితుడై, పిదప ఆయనతో ఇట్లు నుడివెను.(31)

నాయనా! ఓ కేసరికుమారా! ఓ వాయువరప్రసాదీ! మహావీరుడవైన ఓ హనుమంతా! నీలోని ధైర్యోత్సాహములకు అనుగుణముగా చక్కని అభయవచనములను పలికి, మన వానరులలో గూడుకట్టుకొనియున్న అపారమైన దుఃఖమును రూపుమాపితివి. ఇచట చేరియున్న ఈ కపివరులందఱును నీ శుభమునుకోరుచున్నారు. వారు ఎల్లరును ఏకాగ్రతతో నీ కార్యము సఫలమగుటకు స్వస్తి వచనములను పలుకుదురు. ఋషులయొక్క, వృద్ధులైన వానరులయొక్క ఆశీస్సులతో, గురువుల అనుగ్రహముతో నీవు ఈ మహాసముద్రమును లంఘింపుము. (32-34)

ఓ మారుతీ! నీవు తిరిగి వచ్చెడివఱకును నీకై యెదురుతెన్నులు చూచుచూ, మేము నీ నామమునే స్మరించుచుందుము. మన వానరుల ప్రాణములన్నియును నీపైననే ఆధారపడియున్నవి". (35)

పిదప కపివరుడైన హనుమంతుడు ఆ వానరులతో ఇట్లు

నుడివెను. నేను కాలుమోపి లంఘించుటకు పూనుకొని నప్పుడు నా బలమునకు ఈ భూమి తట్టుకొనలేదు. (36)

ఎత్తైన శిలలతో గూడిన ప్రదేశములుగల ఈ మహేంద్రపర్వతము యొక్క ఈ శిఖరములు మహోన్నతములు, స్థిరములు. ఈ గిరిశృంగములు స్రవించుచున్న గైరికాది ధాతువులతో విలసిల్లుచున్నవి. ఇందు అంతటను వివిధములగు వృక్షములు వ్యాపించియున్నవి. నేను ఈ శిఖరములపైన బలముగా కాలుమోపి ఇచటినుండియే లంఘించెదను. ఓ వానరప్రముఖులారా! సముద్రముపై నూఱుయోజనముల దూరము లంఘించుటకు నేను పూనుకొనినప్పుడు (బయలుదేఱునప్పుడు) ఈ శిఖరములు నా పాదముల ఒత్తిడిని భరింపగలవు. (37-39)

అనంతరము శత్రుసంహారకుడు, వానరప్రముఖుడు, వేగమున వాయుదేవునితో సమానుడు ఐన ఆ మారుతి పర్వతములలో శ్రేష్ఠమైన ఆ మహేంద్రగిరిని అధిరోహించెను. (40)

ఆ మహేంద్రగిరిపై వివిధములగు వృక్షములు శోభిల్లుచున్నవి. అచటి పచ్చికబయళ్లపై మృగములు (లేళ్లు) హాయిగా సంచరించుచున్నవి. ఆయాప్రదేశముల యందు పూలతీగెలు దట్టముగా అలముకొనియున్నవి. అచటి వృక్షములు ఎల్లప్పుడును పుష్పములతో, ఫలములతో నిండి కలకలలాడుచుండును. అచట సింహములు, పెద్దపులులు సంచరించుచుండును, మదపుటేనుగులు స్వేచ్ఛగా తిరుగుచుండును. ఆగిరియందు నిరంతరము బాగుగా మత్తిల్లిన పక్షుల గుంపులయొక్క కలకలారావములు వినిపించుచుండును. ఆ గిరి నిర్మల జలప్రవాహములతో నిండియుండును. అద్భుతములైన శిఖరములతో అత్యున్నతమై ఒప్పుచున్న ఆ మహేంద్రగిరిపై పరాక్రమమున దేవేంద్రునితో సమానుడును, మహాబలశాలియు, కపివరుడును ఐన ఆ హనుమంతుడు ఇటునటు సంచరించెను. (41-43) ఆ మహాత్ముని పాదములయొత్తిడికి కంపించిన ఆపర్వతము సింహముచే కొట్టబడిన బలీయమైన మదపుటేనుగువలె ఒప్పుచు ధ్వని చేసెను. (కంపించిన ఆ పర్వతముపై గల ప్రాణులన్నియును గగ్గోలు పెట్టెను.) బ్రద్దలైన ఆ పర్వతముయొక్క పగుళ్లనుండి నీటి ఊటలు స్రవించెను. (44-45)

హనుమంతుని పాదముల ఒత్తిడికి ఆ గిరి కంపింపగా అందలి మృగములు, ఏనుగులు మిగుల భీతిల్లసాగెను. మహావృక్షములు సైతము ఊగిపోవుచుండెను. అచట జంటలు జంటలుగా విహరించుచు మధువులను సేవించుటయందే నిమగ్నులైయున్న నాగులు, గంధర్వులు, ఆ గిరిపై గుంపులుగుంపులుగా ఉన్న విద్యాధరులు అచటి పక్షులతో పాటు భయముతో ఆ గిరిసానువులను వదలి అంతరిక్షమునకు ఎగిరిపోవుచుండిరి. శిలలయొత్తిడికి మహాసర్పములు నలిగి పోవుచుండెను. ఉన్నతములై, పంక్తులు దీఱియున్న గిరిశిఖరములు చలించి పోవుచుండెను. ఈ విధముగా అప్పుడు ఆ మహేంద్ర గిరి సంక్షోభస్థితికి గుఱియయ్యెను.(46-47)

ఆ పర్వతప్రదేశములయందుగల పుట్టలలోనుండి మహాసర్పములు ఆర్తితో బుసలుకొట్టుచు సగము బయటికి రాగా ఆ మహేంద్రగిరి పతాకములతో విలసిల్లు చున్నట్లుండెను. (48)

అచట ఏర్పడిన కల్లోలపరిస్థితికి ఋషులు అందఱును భయభ్రాంతులై ఆ పర్వతమును వీడి వెళ్లిపోసాగిరి అప్పుడు ఆ గిరి విశాలమైన కీకారణ్యమునందు ఎవ్వరునూ తోడులేక ఆపదలలో చిక్కుకొని ఏకాకియైన బాటసారి వలె. దుఃస్థితికి లోనయ్యెను. (49)

శత్రువీరులను సంహరించుటలో దక్షుడు, వానరులలో శ్రేష్ఠుడు, వేగగమనుడు, మనోనిగ్రహము గలవాడు, మహానుభావుడు ఐన ఆ మారుతి వేగముగా సముద్రమును లంఘించుటకు నిశ్చయించుకొనెను. ఏకాగ్రచిత్తముతో మనస్సులో లంకను గూర్చి ఆలోచించుచు బయలుదేఱెను. (50)

ఇది వాల్మీకిమహర్షి విరచితమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి
కిష్కింధాకాండము సమాప్తము

శ్రీ శ్రీ శ్రీ

మంగళమ్ మహత్

* * *

శ్రీసీతారామాభ్యాం నమః

శ్రీమద్రామాయణము

సుందరకాండము

1. మొదటి సర్గము

హనుమంతుడు సముద్రమును దాటుట, మైనాకుని స్వాగతము, సురసను జయించుట, సింహికావధ, లంకాశోభను గాంచుట

అనంతరము (జాంబవంతుని ప్రేరణతో) అరివీర భయంకరుడైన ఆంజనేయుడు రావణాపహృతయైన సీతయొక్కజాడను అన్వేషించుటకై, చారణాది దివ్యజాతుల వారు సంచరించు ఆకాశమార్గమున వెళ్లుటకు నిర్ణయించుకొనెను. (1) దుష్కరమైన, సాటిలేని ఆ కార్యమును సాధింపనెంచినవాడై హనుమంతుడు తనమెడను, శిరస్సును నిటారుగా నిలిపి, వృషభేంద్రునివలె ప్రకాశించుచుండెను.(2)

అచటి పచ్చికబయళ్లు వైడూర్యవర్ణశోభితములై చల్లదనము గలిగి, మృదువుగా స్వచ్ఛములైయుండుటచే అవి సలిలకల్పములై వాయుస్పర్శచే తరంగాయితములై అలరారు చుండెను. అంతట ధీరుడును, మహా బలశాలియు ఐన హనుమంతుడు వాటిపై హాయిగా అటు నిటు సంచరించుచుండెను. (3) ప్రతిభాశాలియైన ఆ హనుమంతుడు ఒక మహా సింహమువలె విజృంభించుచు తిరుగుచుండగా ఆయన వక్షఃస్థలముయొక్క తాకిడికి అచటివృక్షములు కూలిపోసాగినవి. వాటిపైగల పక్షులు భయపడినవి. పెక్కు మృగములు అసువులను కోల్పోయినవి.(4)

ఆ మహేంద్రగిరి సహజముగనే నీలము, ఎఱుపు, పసుపు, ఆకుపచ్చ, తెలుపు, నలుపు మొదలగు చిత్ర విచిత్రవర్ణములుగల ధాతువులచే అలంకృతమైయుండెను. అచట దేవతాసములైన కామరూపులగు యక్షకిన్నరగంధర్వ నాగులు పలుపరికరములతో నిరంతరము సంచరించుచుండిరి. అసంఖ్యాకములైన ఏనుగులతో ఒప్పుచున్న ఆ మహేంద్రగిరి తలమున నిలిచియున్న ఆ కపివరుడు జలాశయము నందలి ఒక మహాగజమువలె భాసించెను. (5-7)

అతడు సూర్యునకును, మహేంద్రునకును, వాయుదేవునకును, బ్రహ్మదేవునకును, ఇతరదేవతలకును అంజలిఘటించి, బయలుదేఱుటకు నిశ్చయించుకొనెను. పిమ్మట కార్యదక్షుడైన మారుతి తూర్పునకు తిరిగి తన తండ్రియగు వాయుదేవునకు ప్రణమిల్లెను. దక్షిణదిశగా వెళ్లదలచినవాడై అతడు తనశరీరమును పెంచెను. (8-9)

రామకార్యసిద్ధికై, సముద్రమును లంఘింప నిశ్చయించుకొని, వానరవీరులందఱును చూచుచుండగా, అతడు పున్నమి (పర్వ)దినములయందు ఉప్పొంగు సముద్రుని వలె వృద్ధిచెందెను. (10) హనుమంతుడు సముద్రమును అవలీలగా దాటగోరి, అపరిమితముగా తనశరీరమును పెంచెను, లంఘించుటకు ఉద్యుక్తుడై మహేంద్రగిరిని తన కరచరణములచే బలముగా అదిమెను. (11) ఆ పర్వతము స్థావరమేయైనను మారుతి గట్టిగా అదుముటచే అది కొన్నిక్షణములపాటు కంపించెను. విరబూసిన చెట్లకొమ్మల నుండి పూవులన్నియును జలజలరాలెను. చెట్లనుండి రాలి సువాసనలను వెదజల్లుచున్న పుష్పములతో ఆ పర్వతము నిండిపోయెను. అప్పుడది ఒక పూలకొండవలె భాసించెను. (12-13)

ఆ మహావీరునిచే అదుమబడిన ఆ పర్వతము ఒక భద్రగజము మదజలమునువలె జలధారలు స్రవింప జేసెను. మహాబలశాలియైన ఆ మారుతిచే అదుమబడిన మహేంద్రగిరి తన పగుళ్లనుండి బంగారు, వెండి, కాటుక ధారలను వెలిగ్రక్కెను. ఏలనన అగ్ని యొక్క [1] సప్తార్చులలో 'మధ్యమార్చి' అనునది సులోహిత. దాని జ్వాలలనుండి పొగలు వెలువడుచున్నట్లు, ఆంజనేయునిచే అదుమబడిన ఆ మహేంద్రగిరినుండి పెద్ద పెద్ద ఎఱ్ఱని శిలలు ముక్కలు ముక్కలుగా బయటపడసాగెను.[2] ఆ గిరి గట్టిగా అదుమబడుటచే దాని గుహాలయందు అంతటా నివసించు చున్న ప్రాణులన్నియును మిగుల నలిగి, వికృత స్వరములతో గగ్గోలు పెట్టెను. శైల పీడకులోనైన వివిధప్రాణుల ఆ ఆక్రందన ధ్వనులు పృథ్వి యందంతటను నిండెను. ఉపవనముల యందును. దశదిశలయందును వ్యాపించెను. (14-18)

---

1. **కాలీ, కరాలీ, చ మనోజవా చ, సులోహితా యా, చ సుధూమ్రవర్ణా! స్ఫులింగినీ, విశ్వరుచీ, చ దేవీ లేలాయమానా ఇతి సప్త జిహ్వాః ॥** (ముండకోపనిషత్తు 1-2-4) అను ఏడును అగ్ని జ్వాలలు. వాటిలో మధ్యమజ్వాలయైన 'సులోహిత' నుండి ధూమము బయలుదేఱును.
2. కొండశిలల రాపిడివలన ఉత్పన్నమైన అగ్నులచే తప్తమైన ఆ పర్వతమునందలి బంగారు, వెండి మొదలగు ధాతువులన్నియును కఱిగి పగుళ్లనుండి బయటికి ప్రవహించెను.

స్పష్టముగా వ్యక్తమగుచున్న స్వస్తికలక్షణములుగల విశాలమైన పడగలతో భయంకరముగా విషాగ్నులను గ్రక్కుచు సర్పములు తమ కోఱలతో శిలలను కాటు వేయుచు గట్టిగా పట్టుకొనసాగెను. (19) బుసలుకొట్టుచున్న విషసర్పముల కాటుకులోనైన ఆ గండశిలలు విషాగ్ని కీలలతో మండెను. అప్పుడు అవి 'ఫెళేల్ ఫెళేల్‌మనుచు' వేలకొలదిగా తుత్తునియలాయెను. (20)

ఆ మహేంద్రగిరిపై పుట్టిపెఱిగిన ఓషధులలో విషహరములైనవి పెక్కుగలవు. ఐనను అవి ఆ మహాసర్పముల ఘోరవిషమును మాత్రము హరింపజాలకపోయినవి. (21)

'భూతములచే ఈ కొండ పగులగొట్టబడుచున్నది' అని తలంచి, తాపసులు కలతచెందిరి. విద్యాధరులును భయపడి, తమ స్త్రీలతోగూడ అచటినుండి ఆకసమునకు ఎగిరిపోయిరి. (22)

ఆ విద్యాధరులు పానభూమియందలి మధుర పానీయములుగల బంగారుపాత్రలను, అమూల్యములైన భోజనపాత్రలను, కనకకలశములను భయముతో అచటనే వదలివెళ్ళిరి. (23) వారు లేహ్యములను రుచ్యములైన భక్ష్యములను బాగుగా గుజ్జుగలిగిన వివిధమధురరసఫలములను, ఎద్దు చర్మములతో చేయబడిన డాళ్లను, బంగారుపిడులుగల ఖడ్గములను అచటనే విడిచిపెట్టిపోయిరి. (24) వారు గళములయందు కంఠహారములను, ఎఱ్ఱని పూలమాలలను ధరించియుండిరి. శరీరములపై ఎఱ్ఱ చందనములను అలందుకొనియుండిరి. సహజముగనే ఎఱ్ఱతామరలవంటి వారికన్నులు మధుపానముచే ఇంకను ఎఱుపెక్కియుండెను. అట్టి విద్యాధరులు మిక్కిలి భీతితో ఆకాశమునకు చేరిరి.(25)

విద్యాధరస్త్రీలు హారములను, అందెలను, దండ కడియములను, కరకంకణములను ధరించియుండిరి. వారు సంభ్రమాశ్చర్యములతో, దరహాసములతో తమ ప్రియులతోగూడి అంతరిక్షమున నిలిచియుండిరి. (26)

విద్యాధరులును, మహర్షులును ఆకాశమున ఒక్కచోట చేరి, నిరాధారముగా అంతరిక్షమున తేలియాడు తమ మహావిద్యను ప్రదర్శించుచు అచటినుండి మహేంద్ర గిరిని కుతూహలముతో వీక్షింపసాగిరి. (27)

అప్పుడు నిర్మలాకాశమున నిలిచియున్న పవిత్రాంతఃకరణులైన ఋషుల, చారణుల, సిద్ధుల మాటలను వారు వినిరి. (28) "పర్వతాకారుడును, వాయునందనుడును, మిక్కిలి వేగముగలవాడును ఐన ఈ హనుమంతుడు మొసళ్లకు నిలయమైన సముద్రమును లంఘింపదలంచుచున్నాడు.(29)

అతడు శ్రీరామకార్యార్థము వానరరాజైన సుగ్రీవుని ఆజ్ఞమేరకు ఇతరులకసాధ్యమైన పనిని చేయదలంచుచు, దాటశక్యముగాని సముద్రముయొక్క ఆవలిఒడ్డును చేరగోరుచున్నాడు." (30) ఆ మహాత్ములయొక్క ఈ వచనములను విని, విద్యాధరులు సాటిలేని ఆ వానరోత్తముని మహేంద్రగిరిపై చూచిరి. (31)

పర్వతసదృశుడైన ఆ మారుతి ఒక్కసారి ఒడలు విఱచి, రోమములను విదల్చెను, ప్రళయకాలమేఘము గర్జించినట్లు ఒక మహానాదము చేసెను. (32) ఆ మారుతి ఎగురసన్నద్ధుడై, రోమములతో నిండి, మొదట లావుగానుండి క్రమముగా సన్నబడుచు వర్తులాకారముననున్న తన వాలమును గరుడుడు పామును విదలించినట్లు విదల్చెను. (33) మహావేగగమనుడగు ఆ మారుతి తనవాలమును ఒక్కసారి విదల్చెను. అప్పుడు పృష్ఠభాగమునుండి నిట్టనిలువుగా వంకరగా నిలిచియున్న ఆ లాంగూలము గరుత్మంతునిచే కొనిపోబడు మహాసర్పమువలె గోచరించు చుండెను. (34)

ఆ కపీశ్వరుడు పెద్ద పెద్ద ఇనుపగుదియలవలెనున్న తనబాహువులను స్తంభింపజేసెను, ఊపిరి బిగబట్టి, కటి ప్రదేశమును కృశింపజేసి, పాదములను బాగుగా కుదించెను. (35) శుభలక్షణసంపన్నుడైన ఆ మారుతి తన భుజములను, మెడను కుదించెను. అప్పుడు ఆ వీరునియందు తేజస్సు, బలము, పరాక్రమము నిండారెను. (36) ఆ మారుతి చూపులను పైకి ప్రసరింపజేయుచు, తాను వెళ్లవలసినమార్గమును దూరమునుండి పరిశీలించుచు, ఆకాశమును నిశితముగా చూచుచు, ఉచ్ఛ్వాసమును హృదయమునందు బిగబట్టెను. (37) మహాబలశాలియగు ఆ కపివరుడు పాదములను నేలపై దృఢముగా మోపి, చెవులను రిక్కించి, పైకెగురసన్నద్ధుడయ్యెను. (38)

వానరశ్రేష్ఠుడైన హనుమంతుడు అంగదాది వానరులతో ఇట్లనెను. "వాయువేగమున సాగిపోవు రామబాణమువలె నేను మిక్కిలి వేగముగా రావణునిచే పాలింపబడుచున్న లంకకు వెళ్ళెదను. అచ్చట జానకీ మాతను కాంచజాలనిచో అదేవేగమున సురలోకమునకు పోయెదను. ఆ స్వర్గమునగూడ సీతాదేవిని దర్శింపనిచో రాక్షసరాజైన రావణుని అవలీలగా బంధించి, తీసికొని వచ్చెదను. ఏదియేమైనను కృతకృత్యుడనై సీతతోసహా తిరిగి వచ్చెదను. (39-42) లేనిచో రావణునితో సహా లంకను పెకలించుకొని, తీసికొనిరాగలను." వానరోత్తముడైన హనుమంతుడు తోడి వానరులతో ఇట్లు పలికి, మిక్కిలివేగముగా సాగిపోగల ఆ మారుతి ఎట్టి జంకుగొంకులులేక అతివేగముగా అంతరిక్షమునకు ఎగిరెను. అపుడాకపీశ్వరుడు తనను గరుత్మంతునిగా భావించుకొనెను. (43-44)

అతడట్లు ఎగురునప్పుడు ఆ వేగమునకు పర్వతము పైగల వృక్షములన్నియును అన్నివైపులనుండి కొమ్మలతో సహా ఆకసమునకు ఎగిరెను. (45) మదించిన కొక్కిరలను, కొంగలను, పూవులతో నిండిన వృక్షములను తనఊరువేగమున

వెంటగొనిపోవుచు నిర్మలమైన ఆకాశమున అతడు పురోగమించెను. (46)

సుదీర్ఘయాత్రకు బయలుదేఱిన ఆత్మీయుని వీడ్కొలుపుటకు ప్రియబంధువులు కొంతదూరము అనుసరించునట్లు, ఆ కపివరుని ఊరువేగమునకు పైకెగిరిన వృక్షములన్నియును ఒకముహూర్తకాలము అతనినివెన్నంటినవి. (47) ఆయన ఊరువేగధాటికి పెకలింపబడిన మద్దిచెట్లూ, తదితరమహావృక్షములును, సైన్యములు ఒక మహా రాజునువలె ఆ హనుమంతుని అనుసరించెను. (48)

పర్వతాకారుడును, కపివరుడును ఐన ఆ హనుమంతుడు బాగుగాపుష్పించిన పెక్కు మహా వృక్షములతో పరివృతుడు అగుటచే మిక్కిలి అద్భుతముగా కన్పట్టుచుండెను. (49)

దేవేంద్రునకు భయపడి, పర్వతములు సముద్రములో దాగికొనినట్లు చేవగల (బరువుగల) చెట్లన్నియును జలధిలో పడి మునిగిపోయెను. (50) మేఘసదృశుడై అలరారుచున్న విశాలాకృతిగల ఆ హనుమంతుడు వివిధములగు కుసుమములతో, చిగుళ్లతో, మొగ్గలతో పరివృతుడై, (రాత్రులయందు) మిణుగురు పురుగులతోగూడిన పర్వతమువలె శోభిల్లెను. (51) ఆత్మీయులను కొంత దూరము అనుసరించి, వెనుకకు మఱలిన మిత్రులవలె ఆ చెట్లు ఆయనవేగముతో కొంత దూరము అనుసరించినవై, ఆయనవేగమునుండి విడివడి, పూవులను రాల్చుచు నీటిలో పడి, అంతటను వ్యాపించెను. (52)

ఆ హనుమంతుని వాయువేగకారణముగా వృక్షముల యొక్క వివిధములగుపుష్పములు కొంత దూరము కొనిపోబడినవై, తేలికగా ఉండుటవలన తుదకు విచిత్రముగా అవి సాగరమున పడిపోయెను.[1] అప్పుడా మహాసముద్రము అసంఖ్యాకములైన నక్షత్రములతో గూడిన ఆకాశమువలె శోభిల్లెను. (53) వివిధములగు రంగులుగల పుష్పసమూహములు మారుతి శరీరముపై అంటుకొనియుండగా అతడు ఆకాశమున మెఱుపుతీగలతో అలరారు మేఘమువలె ప్రకాశించెను. ఆయనవేగముచే చెల్లాచెదరై పడిపోయిన పూవులతో ఆ సముద్రజలము మనోజ్ఞమై, ఉదయించుచున్న మనోహరములైన నక్షత్రములతో అలరారు ఆకాశమువలె విలసిల్లెను.(54-55)

బాగుగా చాచబడినవై, అంబరమున అలరారుచున్న ఆ మారుతి రెండుబాహువులు పర్వతాగ్రమునుండి వెలువడిన ఐదుపడగలసర్పములవలె భాసిల్లుచుండెను. (56) మహావేగగమనుడైన ఆ కపివరుడు ఉత్తుంగ తరంగములతో అలరారు ఆ సముద్రమును తన ఛాయ ద్వారా జుఱ్ఱుచున్న వానివలె ఒప్పారెను, ఇంకను అతడు ఆకాశమును పానము చేయగోరు వానివలెను భాసిల్లెను. (57)

వాయుమార్గమున సాగిపోవుచున్న ఆయనయొక్క కన్నులు విద్యుత్కాంతులవలె మెఱయుచు పర్వతము నందలి రెండగ్నులవలె ప్రకాశించుచుండెను. (58) వానరశ్రేష్ఠుడైన మారుతియొక్క నేత్రములు పింగళ (గోరోచన) వర్ణము గలిగి, మిక్కిలి విశాలములై గుండ్రముగా విలసిల్లుచుండెను. అప్పుడవి ఉదయించుచున్న సూర్యచంద్రులవలె భాసిల్లుచుండెను.(59)

ఎఱ్ఱని నాసికగల ఆయన ఎఱ్ఱని ముఖమండలము సంధ్యారాగ సంశోభితమగు సూర్యమండలమువలె విలసిల్లు చుండెను. (60) ఆకాశమున తేలిపోవుచున్న వాయుపుత్రుని యొక్క వాలము మహోన్నతముగా నిలిచి, పైకెత్తబడిన ఇంద్రధ్వజమువలె శోభిల్లుచుండెను. (61)

మహాత్ముడును, తెల్లని పలువరుస గలవాడును, మిక్కిలి ప్రజ్ఞాశాలియు ఐన ఆ వాయునందనుడు చక్రాకృతిలోనున్న వాలముతో గూడి పరివేషము (చుట్టును కాంతివలయము)తో ఒప్పుచున్న భాస్కరునివలె తేజరిల్లెను. ఎఱ్ఱని వాలమూలప్రదేశ శోభలతో ఒప్పారు ఆ కపీశ్వరుడు గైరికాదిధాతువులతో రెండుగా విభజింప బడిన పర్వతమువలె విరాజిల్లెను. (62-63)

సముద్రమును లంఘించుచు పోవుచున్న ఆ వానర వీరుని బాహుమూలములద్వారా ప్రసరించు వాయువు మేఘగర్జనవలె ధ్వనింపసాగెను. (64) పొడవైన వాలముతోగూడి ఉత్తరదిశనుండి దక్షిణ దిశకు (లంకకు) సాగిపోవుచున్న ఆ కపివరుడు ఆకాశమున ఉత్తరమునపొడమి, దక్షిణదిశగా రాలిపోవు తోకచుక్క వలె గోచరించెను. (ఉల్కాపాతము లోకమునకు అశుభసూచకము-అట్లే మారుతి దక్షిణదిక్కునకు సాగిపోవుట లంకకు అరిష్ట సూచకము.) (65) సాగిపోవుచున్న సూర్యునివలె ఒప్పుచు విశాల దేహముగల ఆ వానరేంద్రుడు కక్ష్యయందు బంధింప బడిన మహామాతంగమువలె శోభిల్లెను. (66)

హనుమంతుడు ఆకాశమున సాగిపోవుచుండెను. ఆయన నీడ సముద్రజలములలో ప్రతిబింబించుచు లోతుగా మునిగియుండెను. నీటిలో కొంతమునిగి, మిగిలినభాగము నీటిపై తేలుచు అనుకూల పవనముల ప్రభావమున సాగిపోవు నౌకవలె అతడు ఒప్పెను. (67) ఆకాశమున ఆ మారుతి సాగిపోవునప్పుడు అతడు దాటుచున్న సముద్రప్రాంతము లన్నియును అతని ప్రబల వేగమున అల్లకల్లోలములై ఉన్మాదభరితములైనట్లు కనబడెను. కొండలంతఎత్తునకు ఎగురుచున్న సముద్ర తరంగములను తన వక్షఃస్థలముతో నెట్టుచు, వాటిని ఛిన్నాభిన్నముగావించుచు ఆ మహాకపి మిక్కిలి

1) ఆత్మీయులను వీడ్కొలుపుటకై వారిని కొంతదూరము అనుసరించి, వారియెడబాటునకు తట్టుకొనలేక మిత్రులు దుఃఖాశ్రువులను రాల్చుచు శోకసాగరమున మునిగెదరు. అట్లే మహావృక్షములు ఆయనవేగమునకు కొంతదూరము (ఆయనను) అనుసరించి, పుష్పములను రాల్చుచు, సముద్రమునబడి నీటిపై తేలియాడుచుండెను.

వేగముగా ఆకసమున తేలిపోవుచుండెను. (68-69) హనుమంతుని గమనవేగమున ఏర్పడిన బలీయమైన వాయువు, మేఘములనుండి వెలువడు గాలియు రెండును కలిసి, భయంకరఘోషలతో ఘూర్ణిల్లుచున్న సముద్రమును ఇంకను కంపింపజేసినవి. (70)

లవణసముద్రమునందు ఉవ్వెత్తుగా ఎగురుచున్న పెద్దపెద్ద తరంగపంక్తులను చెల్లాచెదరుగావించుచు, ఆ కపివరుడు ఒక విభజనరేఖవలె భూమ్యాకాశములను వేఱుచేయుచున్నట్లు సాగిపోవుచుండెను. (71) మహావేగగమనుడైన హనుమంతుడు మేరుమందర పర్వతములయంత ఎత్తున ఎగిరిఎగిరిపడుచున్న ఆ మహా సముద్రతరంగములను లెక్కపెట్టుచున్న వానివలె, ముందునకు సాగెను. (72) ఆ వాయునందనుని వేగముచే పైకెగసిన సముద్రజలము ఆకాశమునందంతటను వ్యాపించి జలముతోగూడిన తెల్లని శరత్కాలమేఘమువలె విలసిల్లెను.(73)

తరంగితమైన సముద్రముయొక్క జలములు అటునిటు తొలగిపోవుటవలన అందలి తిమింగిలములు, మొసళ్ళు, పెద్దపెద్దచేపలు, తాబేళ్లు వస్త్రములుతొలగిన (దిగంబరము లైన) మానవశరీరములవలె కనబడు చుండెను. (74) సముద్రమునందలి సర్పములన్నియును ఆకాశమున తేలిపోవుచున్న కపీశ్వరునిగాంచి, ఆయనను గరుత్మంతునిగా తలపోసి(భీతిల్లి)నవి. (75)

ఆ వానరశ్రేష్ఠుని నీడ పదియోజనముల పొడవు ముప్పదియోజనముల వెడల్పు గలదై నీటిపై మిక్కిలి మనోహరముగా ఒప్పుచుండెను.[1] (76)

ఆ వాయునందనుని అనుసరించుచున్న విశాలమైన అతని నీడ సముద్రజలములలో స్వచ్ఛమైన, దట్టమైన మేఘ మండలమువలె విరాజిల్లెను. (77)

మహాతేజస్వియు, మహాకాయుడును ఐన ఆ కపివరుడు నిరాధారమైన వాయు (ఆకాశ) మార్గమున పయనించుచు ఱెక్కలుగల పర్వతమువలె భాసిల్లుచుండెను. (78)

అమిత బలశాలియైన ఆ కపీంద్రుడు మిక్కిలి వేగముగా వెళ్లుచున్న ఆ మార్గమున సముద్రము విశాలమైన ఓడవలె ఒప్పాఱెను. (79) పక్షిసమూహముల మార్గమున గరుత్మంతునివలె సాగిపోవుచు హనుమంతుడు మేఘములను ఆకర్షించుచు వెళ్లు వాయువువలె ఒప్పెను. (80)

మారుతిచే ఆకర్షింపబడుచున్న మహామేఘములు తెలుపు, ఎఱుపు, నీలము, పసుపు మొదలగు పలు వన్నెలతో ప్రకాశించుచుండెను. (81) పదేపదే మేఘములమధ్య ప్రవేశించుచు, బయటికి వచ్చుచు పురోగమించుచున్న హనుమంతుడు మేఘములచే కప్పబడుచు, అవి తొలగినంతనే ప్రకాశించుచున్న చంద్రునివలె గోచరించెను. (82)

అపుడు అతివేగముగా ఆకసమున పయనించుచున్న హనుమంతునిజూచి, దేవతలు, గంధర్వులు, దానవులు ఆయనపై పుష్పవర్షములను కురిపించిరి. (83)

రామకార్యార్థసిద్ధికై (సీతాన్వేషణ కార్యము ఫలించుటకై) ఆకసమున పయనించుచున్న ఆ వానరోత్తమునకు సూర్యుడు తాపమును కలిగింపలేదు. ఆయనశ్రమను తొలగించుటకై వాయుదేవుడుగూడ చల్లగా వీచుచు ఆయనను సేవించెను. (తండ్రియైన వాయుదేవుడు తనపుత్రుని సేవించుట (పూజించుట) ఏమిటి? రామకార్యప్రవృత్తుడైన రామభక్తుడు పూజ్యార్హుడే) (84)

అంతరిక్షమున పయనించుచున్న మహాతేజస్వియగు ఆ హనుమంతుని మహర్షులు స్తుతించిరి. దేవతలు, గంధర్వులు, ఆయనను ప్రశంసించుచు కీర్తించిరి. (85) ఏ మాత్రము అలసటచెందక అవలీలగా, శీఘ్రముగా పయనించుచున్న కపివరునిగాంచి, నాగులు, యక్షులు, దిక్పాలురు, దేవతలు మొదలగువారందఱును ప్రస్తుతించిరి, పక్షిగణములన్నియు నుతించెను. (86)

వానరపుంగవుడైన ఆ హనుమంతుడు సాగిపోవు చుండగా ఇక్ష్వాకువంశముయొక్క కీర్తిప్రతిష్ఠలను కోరునట్టి సాగరుడు ఇట్లు తలపోసెను. (87)

వానరేంద్రుడైన హనుమంతునకు సహాయపడనిచో నేను అన్నివిధములుగ అందఱి దృష్టిలో నిందార్హుడనగుదును.(88) నేను ఇంతటివాడనగుటకు ఇక్ష్వాకుప్రభువైన సగరుడే కారకుడు. ఇతడు ఆ ఇక్ష్వాకువంశసచివుడు. కావున ఇతడు ఎట్టిశ్రమలకును గురికారాదు. (89) కనుక నేను ఈ కపీశ్వరునకు తగురీతిగా విశ్రాంతిని సమకూర్చవలెను. అతడు ఇచ్చట విశ్రమించి, తరువాతి ప్రయాణమును హాయిగా కొనసాగింపగలడు". (90)

ఈ విధముగా సముద్రుడు నిండుమనస్సుతో బాగుగా ఆలోచించి, (సముద్ర) జలములలో దాగియున్న గిరిసత్తముడును, బంగారుశిఖరములు గలిగినవాడును అగు మైనాకునితో ఇట్లనెను. (91)

"ఓ మైనాకా! దేవరాజైన ఇంద్రుని కారణమున పాతాళవాసులైన రక్కసిమూకలకు అడ్డుగా నీవు మహా శిలవలె నిలిచిపోయితివి. (92)

పరాక్రమవంతులైన ఆ రాక్షసులు మఱల లేచి రాకుండ దుర్భేద్యమైన ఈ పాతాళద్వారమును పూర్తిగా మూసివేసి,

1) అది సంధ్యాసమయము. హనుమంతుడు ఉత్తరమునుండి దక్షిణమునకు వెళ్లుచుండెను. కనుక సంధ్యాకాల సూర్యకాంతి ప్రభావమున ఆ మారుతి శరీరచ్ఛాయ పొడవు యథా ప్రకారముగా ఉండును. వెడల్పు (దూరమునకు పోగా పోగా) పెద్దది యగును. అందువలన ఆయన నీడ పొడవు కంటెను వెడల్పు ఎక్కువ కనబడెను.

ఇచట ఉంటివి.[1] (93) ఓ మైనాకా! నైకిని, క్రిందికిని, అన్నివైపులకును పెఱుగుటకు నీవు సమర్థుడవు. కనుక ఓ గిరీంద్రా! నిన్ను ప్రోత్సహించుచున్నాను. లెమ్ము (94)

పరాక్రమవంతుడు, అసహాయశూరుడు, కపిప్రవరుడు ఐన ఈ హనుమంతుడు, రామకార్యార్థియై నీకు నైభాగమున ఆకాశమున ఇదిగో! వచ్చుచునేయున్నాడు. (95)

ఇక్ష్వాకువంశజులు నాకుపూజ్యులు, నీవు నన్ను ఆశ్రయించియుండుటవలన నీకును వారు పరమ పూజ్యులు. కనుక ఇక్ష్వాకువంశమువాడైన శ్రీరాముని ఆజ్ఞానువర్తి యగు ఇతనికి సహాయపడుట మనకర్తవ్యము. (96) కావున మాకు సహాయపడుము. (హనుమంతునకు విశ్రాంతిని చేకూర్చుము) ఈ (మా) కార్యమును విధిగా ఆచరింపుము. కర్తవ్యకార్యమును (సకాలములో) చేయనిచో పెద్దలకు కోపము వచ్చును. సజ్జనులకు కోపము రానీయరాదు. (97) ఈ కపివరుడు మనకు అతిథి, పరమపూజ్యుడు. కావున నీవు నీటినుండి (వెంటనే) బయటికి రమ్ము- ఆలసింపవలదు. నీపై అతడు విశ్రాంతిని తీసికొనగలడు. (98)

బంగారుశిఖరములుగలవాడా! దేవతలచే గంధర్వులచే సేవింపబడువాడా! ఓ మైనాకా! హనుమంతుడు నీపై ఒకింత విశ్రమించి, తరువాతిప్రయాణమును కొనసాగింపగలడు. పరాక్రమశాలియైన వానరశ్రేష్ఠుడు ఇదిగో! నీ సమీపమునకు రానేవచ్చినాడు. (99) సీతాదేవి విషయమున శ్రీరాముని విహ్వలతను, రాముని ఎడబాటువలన సీతాదేవియొక్క దుఃస్థితిని, హనుమంతుని కార్యభారమును (శ్రమను) గుర్తించి, (జలములనుండి) త్వరగా బయటికి రమ్ము" (100) సువర్ణశృంగుడైన మైనాకుడు సముద్రునిమాటలను పాటించి, లతలతో ఒప్పుచున్న పెనువృక్షములతోసహా వేగముగా నీటినుండి బయటికి వచ్చెను. (101) మేఘమండలమును చీల్చుకొని, ప్రకాశించు కిరణములతో వచ్చు భాస్కరునివలె అప్పుడు ఆ మైనాకుడు సాగర జలములను భేదించుకొని, బయటికి వచ్చెను. సముద్రునిచే నియోగింప (ఆదేశింప)బడిన, మహోత్ముడైన ఆ మైనాకుడు సాగరజలములచే ఆవృతుడై, ఒక్కసారిగా తటాలున తనశృంగములను దర్శింపజేసెను. (102-103)

ఆ మైనాకగిరి శిఖరములు బంగారుకాంతుల నీనుచుండెను. వాటిపై కిన్నరులు విహరించుచుండిరి. మహాసర్పములు సంచరించుచుండెను. ఆ శిఖరములు ఆకాశమున వ్రాయుచు ఒరయుచు, ఉదయించుచున్న సూర్యకిరణములవలె అంతట భాసిల్లు చుండెను. (104)

సముద్రజలములనుండి ఉవ్వెత్తుగా పైకిలేచిన, మైనాకపర్వత శిఖరములు పుటముపెట్టిన బంగారు వన్నెలను విరజిమ్ము చుండెను. అందువలన లోహవర్ణముగల ఆకాశము కాంచనప్రభలతో ఒప్పారెను. (105)

సువర్ణమయములై స్వయంప్రభలతో వెలుగొందు శిఖరములతో విరాజిల్లుచు, ఆ గిరీంద్రము వందలకొలది సూర్యులతో సమానముగా మిఱుమిట్లు గొల్పుచుండెను.(106)

లవణసముద్రమధ్యమున అనూహ్యముగా పైకి వచ్చి, ఎదురుగా నిలిచియున్న ఆ మైనాకపర్వతమును జూచి, హనుమంతుడు ఇది యొక 'ఆటంకము' (విఘ్నము) అని తలంచెను. (107) మిక్కిలి వేగముగా సాగిపోగల ఆ కపీశ్వరుడు, వాయువు మేఘమునువలె, అత్యున్నతమైన ఆ పర్వతమును తన వక్షఃస్థలముతో పడద్రోసెను. (108) కపివరునిచే అవలీలగా పడగొట్ట బడిన ఆ గిరీంద్రము ఆయనవేగబలమునకు అబ్బురపడి ఓహో! ఎంతటిశక్తి!! యనుచు హర్షముతో పులకించి, ఆనందముతో ఉప్పొంగిపోయెను. (109)

ఆ మైనాకపర్వతము ప్రేమతో, ప్రసన్నమైన మనస్సుతో మానవరూపమును ధరించి, తన శిఖరముపై నిలిచి, ఆకాశమున వెళ్ళుచున్న ఆ కపివీరుని సమీపించి ఇట్లు పలికెను. (110) "ఓ వానరోత్తమా! నీవు ఈ దుష్కరకార్యమునకు పూనుకొంటివి. (అలసితివేమో?) నా శిఖరప్రదేశములయందు నిలిచి, హాయిగా కొంతకాలము విశ్రమింపుము. (111)

ఈ జలధి రఘువంశజులచే ఇంతగా వృద్ధిచెందినది. కనుక అట్టి సాగరుడు రామకార్యమును సాధించుటకై నియుక్తుడవైన నీకు (కృతజ్ఞతాసూచకముగా) అతిథి సపర్యలు చేయదలచినాడు. (112) మేలుచేసినవారికి ప్రత్యుపకారము చేయుట అందఱికిని కర్తవ్యము. ఇది సనాతనధర్మలక్షణము. అట్టి సముద్రుడు నీకు సహాయపడదలచినాడు. నీ సమ్మానమును పొందుటకు అతడు అర్హుడు. (అతనిచే నియుక్తుడనైన నా ఆతిథ్యమును నీవు స్వీకరించుటయే అతనికి జరుగు సమ్మానము) (113)

'శతయోజనముల దూరము ప్రయాణము చేయుటకై ఈ కపివరుడు ఆకాశమార్గమున వెళ్లుచున్నాడు. నీ సానువుల (కొండచరియల) యందు కొంత విశ్రమించి, తరువాతి ప్రయాణమును పిదప కొనసాగింపగలడు' అని సముద్రుడు నన్ను నీ నిమిత్తమై సగౌరవముగా ప్రోత్సహించెను. కనుక ఓ కపివరా! కొంతసేపు నాపై విశ్రమించి, ముందునకు సాగుము. (114-115)

అందువలన ఓ హరివీర! ఇచట కందమూల ఫలములు

1) పూర్వము బలిచక్రవర్తి ఇంద్రుని పరాజితునిగావించి స్వర్గరాజ్యమును వశపఱచుకొనెను. దాని వలన దేవతలు కష్టాలపాలైరి. అప్పుడు శ్రీ మహావిష్ణువు 'వామనమూర్తి'గా అవతరించి, బలిచక్రవర్తిని పాతాళమునకు పంపెను. అతనితో రాక్షసులును పాతాళమునకు చేరిరి. వారు తిరిగి రాకుండ ఆ ద్వారమునకు ఇంద్రుడు మైనాకుని అడ్డుగా నిల్పెను.

సమృద్ధిగాగలవు. అవి కమ్మని వాసనలను కుమ్మరించుచున్నవి. మిక్కిలి రుచికరమైనవి. వాటిని ఆస్వాదించి, కొంతతడవు విశ్రమించి, పిమ్మట ముందుకు సాగిపోవచ్చును. (116)

ఓ కపివరా! మాతోగూడ నీకు సంబంధము గలదు. నీవు సత్పురుషుల ప్రేమాదరములను స్వీకరించువాడవుగా ముల్లోకములయందును ప్రసిద్ధికెక్కితివి. (117) ఓ మారుతీ! కపికుంజరా! వేగముగా ఎగిరి పోగల వానర శ్రేణిలో నిన్ను ఒక ప్రముఖునిగా తలంతును. (118) ధర్మాత్ముడైన బుద్ధిమంతుడు ఇంటికి వచ్చిన అతిథి సామాన్యుడైనను అతనిని పూజించును. ఇక నీవంటి మహాత్ముడు వచ్చినప్పుడు పూజింపవలసిన విషయము చెప్పనేల? ఓ కపీశ్వరా! నీవు దేవతలలోశ్రేష్ముడును, మహాత్ముడును ఐన వాయుదేవుని కుమారుడవు, వేగములో అతనికి నీవే సాటి. (119-120)

ఓ ధర్మజ్ఞా! నిన్ను పూజించినచో వాయుదేవుని పూజించినట్లే. అందువలన నీవు నాకు పూజ్యుడవు. ఇందుకు కారణమును చెప్పెదను. ఆలకింపుము. (121)

ఓ పూజ్యుడా! పూర్వకాలమున పర్వతములకు రెక్కలు ఉండెడివి. అవి గరుడవేగముతో, వాయువేగముతో అన్ని దిక్కులకును సంచరించుచుండెడివి. (122)

అందువలన సంచరించునప్పుడు అవి వచ్చి తమ మీద పడునేమోఅని దేవతలందఱును ఋషులెల్లరును, సకలప్రాణులును భయపడుచుండెడివారు. (123)

అంతట సహస్రాక్షుడైనఇంద్రుడు క్రుద్ధుడై పర్వతముల రెక్కలను అక్కడికక్కడే తన వజ్రాయుధముచే పూర్తిగా ఖండించివేసెను. (124) ఆ దేవేంద్రుడు క్రుద్ధుడై (నా రెక్కలు ముక్కలుగా చేయుటకై) వజ్రాయుధమునెత్తి, నాకడకు వచ్చుచుండగా మహాత్ముడైనవాయుదేవుడు నేర్పుగా నన్ను సముద్రమున పడవేసెను. (125)

ఓ వానరోత్తమా! నీ తండ్రియైన వాయుదేవునిచే నేను సురక్షితుడనై, చెక్కు చెదరని రెక్కలు గలవాడనై, ఈ లవణ సముద్రమున భద్రముగా ఉంచబడితిని. (126) ఓ కపివరా! అందువలన వాయుదేవుడు నాకు మిక్కిలి పూజ్యుడు. కనుక నేను నిన్ను సగౌరవముగా ఆదరించుచున్నాను. నీకును నాకును గల ఈ సంబంధము సద్గుణ ప్రధానమైనది. ఓ కపీశ్వరా! ఈ సంఘటనల కారణముగ నీవు నిండు మనస్సుతో సముద్రునకును, నాకును ప్రీతిని గూర్చుము. (127-128) ఓ కపిసత్తమా! నీ దర్శనమువలన నేను ఆనంద భరితుడనైతిని. ఇచట కొంతతడవు ఆగి అలుపు దీర్చుకొనుము. మా పూజలనందుకొనుము. (మా) ప్రేమను ఆదరింపుము." (129)

మైనాకుని మాటలను విన్న పిమ్మట హనుమంతుడు ఆ గిరివరునితో ఇట్లు పలికెను. "మీ ఆదరవచనములకు తృప్తి చెందితిని. నీ ఆతిథ్యమును స్వీకరించినట్లే భావింపుము. ఏమియు అనుకొనవద్దు. (130) కార్యసమయము మించిపోవుచున్నది. పగలు గడిచి పోవుచున్నది. ప్రొద్దు క్రుంకుచున్నది. మిత్రుల యెదుట ప్రతిజ్ఞ చేసియుంటిని. కావున మార్గమధ్యమున ఇచ్చట ఆగుటకు వీలులేదు." (131)

మహావీరుడైన ఆ హరిప్రవరుడు ఈ విధముగా పలికి, తన కరస్పర్శతో మైనాకుని ఆతిథ్యమును స్వీకరించినట్లుగా ప్రకటించి, ప్రసన్నముఖుడై ఆకాశమున కొంతపైకెగిరి, మిక్కిలి వేగముగా ముందునకు సాగెను. (132) వాయుసుతుడైన ఆ హనుమంతుని సముద్రుడు మైనాకుడు మిక్కిలి ఆదరముతో చూచుచు, (భక్తితత్పరులై)పూజించిరి. రామకార్యసిద్ధికి అనువగు ఆశీర్వచనములతో అభినందించిరి. (133)

అనంతరము మారుతి మైనాకుని, సముద్రుని వీడ్కొని, పైకి కొంతఎత్తునకు ఎగిరి, వాయు మార్గమును అనుసరించి, నిర్మలాకాశమున ఇంకను వేగముగా పురోగమించెను. (134)

వాయునందనుడు ఇంకనుపైకెగిరి, ఆ గిరివరుని జూచుచు నిరాధారమైన నిర్మలాకాశమున ఇంకను వేగముగా ముందునకు సాగెను. (135)

హనుమంతుడు ఒనర్చిన సుదుష్కరమైన ఆ రెండవ కార్యమునుజూచి, దేవతలు, సిద్ధులు, మహర్షులు, అందఱును ఆయనను ప్రశంసించిరి. (సముద్రమును లంఘించుటకై ఆకసమునకు ఎగురుట మొదటికార్యము. మైనాకునిఆడ్డంకిని అధిగమించి పురోగమించుట రెండవ కార్యము). (136)

సహస్రాక్షుడైన ఇంద్రుడును, అచ్చట నిలిచియున్న దేవతలందఱును కాంచన శిఖరములు గల ఆ మైనాకుని కృషికి మిక్కిలి హర్షించిరి. (137) ధీశాలియగు దేవేంద్రుడు సంతోషాతిరేకమున గద్గద స్వరముతో కాంచనశిఖరములు గల గిరివరునితో స్వయముగా ఇట్లనెను. (138)

"హిరణ్యనాభ! శైలేంద్ర! నీ కృత్యమునకు నేను మిక్కిలి సంతసించితిని. నీకు అభయమునిచ్చుచున్నాను. ఓ సౌమ్య! నీవింక హాయిగా నుండుము. (139)

మిక్కిలి పరాక్రమశాలియు, నూఱుయోజనముల (పరిమితిగల) దూరమునకు పయనించుచున్నవాడును, భయపడవలసిన సమయమునందును[1] నిర్భయముగా నున్న హనుమంతునకు నీవు గొప్పగా సహాయపడితివి. ఈ కపీశ్వరుడు

1) ఇచట 'భయేసతి' అను ప్రయోగమును ప్రాజ్ఞులు రెండు విధములుగా వివరింతురు- (1) నూఱుయోజనముల దూరము సముద్రముపై ఆకాశమున నిరాధారముగా పయనించుచున్న ఆంజనేయునకు ఏమి ప్రమాదము వాటిల్లునోయని ఇంద్రాదుల భయము- సముద్రమునుండి బయటికి వచ్చిన తనను ఇంద్రుడేమిచేయునో యని మైనాకుని భయము- ఇంద్రుడు అభయమిచ్చుటచే మైనాకుని భయము తొలగినది. మైనాకుని ఆతిథ్యమును స్వీకరించి, మారుతి ముందునకు సాగుటచే ఇంద్రాదుల భయము కూడ తొలగినది. వాస్తవముగా హనుమంతునకు ఎట్టి భయమూ లేదు.

దశరథనందనుడైన శ్రీరాముని దూతగా వెళ్లుచున్నాడు. అట్టి వానిని నీవు సత్కరించినందులకు నేను మిక్కిలి సంతోష పడుచున్నాను." (140-141)

అనంతరము దేవతలకు ప్రభువైన ఇంద్రుడు పరితుష్టుడగుటను గాంచి, పర్వతోత్తముడైన ఆ మైనాకుడు మిక్కిలి ప్రహర్షమును పొందెను. (142) అంతట ఇంద్రునిచే అభయ(వర)మును పొందిన ఆ గిరివరునకు మనస్సు కుదుటబడెను. హనుమంతుడు ఆ సాగరప్రదేశమును ఒక క్షణకాలములో దాటి పోయెను. (143)

పిమ్మట దేవతలును, గంధర్వులును, సిద్ధులును, మహర్షులును సూర్యతేజస్సుగల నాగమాత యగు'సురస'తో ఇట్లు పలికిరి. (144)

"(యోజనములకొలది ప్రయాణము చేసినను అలుపెఱుగక) చక్కని తేజస్సుతో విలసిల్లుచున్నవాడు, హనుమంతుడను పేరుగల ఈ వాయునందనుడు సాగరముపైభాగమున ఆకాశమున పయనించుచున్నాడు. నీవు భయంకరములైన కోఱలతో పచ్చనినేత్రములు గలిగి, ఆకాశమంతవెడల్పైన నోరుగలిగి, పర్వత సమానమైన భయంకరరాక్షసరూపమును ధరించి, క్షణకాలముపాటు ఆయనకు విఘ్నమును కల్పింపుము. (145-146) ఈయన బలపరాక్రమములను మఱల తెలిసికొన గోరుచున్నాము. ఇతడు ఉపాయముచే నిన్ను జయించునా? లేక (అపజయముపాలై) విషాదమునకు లోనగునా?" (147)

ఈ విధముగా దేవతలు గౌరవపూర్వకముగా నాగ మాతయగు సురసాదేవిని కోరగా, ఆమె వికారమైన, వికృతమైన రాక్షసరూపమును ధరించెను. సర్వలోక భయంకరమైన ఆ రూపముతో ఆమె ఆకాశమున పయనించుచున్న ఆ హనుమంతుని సముద్రమధ్యమున అడ్డగించి, ఇట్లు పలికెను. (148-149) "ఓ వానరేశ్వర! దేవతలు నిన్ను నాకు ఆహారముగా నిర్ణయించిరి. కనుక నిన్ను నేను భక్షింతును, నానోటిలో ప్రవేశింపుము." (150)

సురస ఇట్లుపలుకగా దివ్యశోభలతో విలసిల్లుచున్న హనుమంతుడు ప్రసన్నవదనుడై, చేతులుజోడించి, ఆమెతో ఇట్లనెను. (151)

"దశరథుని కుమారుడైన శ్రీరాముడు తనతమ్ముడైన లక్ష్మణునితోడను, భార్యయైన సీతాదేవితోను గూడి దండకారణ్యమున ప్రవేశించెను. (152)రాక్షసులను హతమార్చెదనని ఋషుల సమక్షమున చేసిన ప్రతిజ్ఞమేరకు మారీచుని వధించుటకై వెళ్లియుండగా ఆయన భార్యయగు యశస్వినియైనసీతాదేవిని రావణుడు అపహరించుకొని వచ్చెను. (153)

రాముని ఆదేశమును అనుసరించి, నేను ఆమెకడకు దూతగా వెళ్లుచుంటిని. ఓ సురసా! నీవును ఆయన రాజ్యమునందే నివసించుచున్నదానవు. ఆయన త్రిలోకప్రభువు కనుక ఆయన కార్యమునకు సహాయపడుము. (154) అట్లు కానిచో సీతామాతను జూచి, ఆమెకుశలవార్తను కార్యనిర్వహణ దక్షుడైన రామునకుదెలిపి, పిమ్మట నీ ముఖమున ప్రవేశింతును. నేను ఈమాటను ప్రతిజ్ఞాపూర్వకముగా పల్కుచున్నాను."(155)

హనుమంతుడు ఇట్లు వచింపగా కామరూపిణియైన సురస ఇట్లు పలికెను." ఎవ్వరును నన్నుకాదని ముందునకు సాగలేరు. ఇది నాకు వరము." (156)

(ఇట్లన్నను) ముందునకుసాగుచున్న హనుమంతుని జూచి, అతని బలమును పరీక్షింపగోరినదై, నాగమాతయైన సురస ఇట్లు పల్కెను. (157)

' ఓ వానరోత్తమా! ఇప్పుడు నీవు నానోట ప్రవేశించియే ముందునకు సాగవలెను. పూర్వము బ్రహ్మదేవుడు నాకు ఇచ్చిన వరమిది.' అని పలుకుచు త్వరపడుచున్నదై, నోటిని విపులముగా తెఱచి, హనుమంతుని ముందర నిలిచెను. సురస ఇట్లు వచింపగా హనుమంతుడుక్రుద్ధుడై, "నన్ను మ్రింగదలచినచో, నీనోటిని తెఱువుము". (158-159) అని సురసతో పలికి, మారుతి (కుపితుడై) పది యోజనములవెడల్పుతో పదియోజనముల ఎత్తునకు పెఱిగెను. పదియోజనముల వైపుల్యముతో ఎదిగి, మేఘ సదృశుడైయున్న ఆయననుజూచి, సురస తననోటిని ఇఱువదియోజనములకు పెంచెను. పిమ్మట హనుమంతుడు క్రుద్ధుడై ముప్పది యోజనములకు పెఱిగెను. (160-162)

అంతట సురస తన నోటిని నలుబదియోజనములు విస్తరింపజేసెను. వీరుడైన హనుమంతుడు ఏబది యోజనములకు పెఱిగెను. (163) పిమ్మట సురస అఱువది యోజనములమేరకు తన నోటిని విస్తరింపజేసెను. అప్పుడు వీరుడైన మారుతి డెబ్బదియోజనములు పెఱిగెను. (164)

పిదప సురస తనముఖమును ఎనుబది యోజనములకు పెంచెను. హనుమంతుడు పర్వత సదృశుడై తొంబది యోజనముల ఎత్తునకు ఎదిగెను. (165) సురస తనఆస్యమును నూఱుయోజనములు విస్తరింప జేసెను. సురసచే విస్తరింప చేయబడిన ఆస్యము దీర్ఘమైన జిహ్వాగలిగి, ఘోరముగా నరకప్రాయముగా నుండెను. దానిని జూచి మిక్కిలి బుద్ధిశాలియైన వాయుసుతుడు సమయస్ఫూర్తితో తన కాయమును సంక్షిప్తముగాజేసి, అంగుష్ఠ మాత్రుడయ్యెను. (166-167)

మిక్కిలి వేగముగలవాడైన ఆ మారుతి వెంటనే ఆమెముఖమున ప్రవేశించి, చిటికెలో బయటికి వచ్చెను. ప్రసన్నుడైయున్న ఆ వాయుసూనుడు అంతరిక్షమున నిలిచి, ఇట్లు వచించెను. (168)

"ఓ దాక్షాయణీ! నీకు నమస్కారము నీనోట ప్రవేశించితిని

గదా! ఇంక సీతాదేవికడకు వెళ్లెదను. నీకు బ్రహ్మదేవుడు ఇచ్చిన వరముగూడ నెరవేఱి (సత్యమై)నదిగదా!" (169)

రాహుముఖమునుండి చంద్రునివలె తనముఖము నుండి బయటపడిన కపివరునిజూచి, సురసాదేవి నిజస్వరూపముతో ఇట్లుపల్కెను - (170) "సౌమ్యుడవైన ఓ వానరశ్రేష్ఠా! రామకార్యసిద్ధికై హాయిగా వెడలుము. సీతామాతను మహాత్ముడైన రాముని కడకుచేర్చుము." (171)

అప్పుడు హనుమంతుడొనర్చిన మిక్కిలి కష్టసాధ్యమైన ఆ మూడవకార్యమును జూచి, ప్రాణులన్నియును 'బాగు బాగు' అని ఆయనను ప్రశంసించినవి. (172)

వేగమున గరుత్మంతునితో సమానుడైన ఆ మారుతి సులభముగా దాటుటకు శక్యముగాని వరుణాలయమైన సాగరమును (సురస కారణముగా) సమీపించెను. అనంతరము అతడు ఆకాశమార్గమునకెగిరి ప్రయాణమును సాగించెను. (173)

ఆ ఆకాశమార్గము వారిధారలచే ఒప్పుచుండును. పక్షులచే సేవింపబడుచుండును. అచట కైశికరాగ ప్రవీణులైన తుంబుర ప్రభృతిగంధర్వులు సంచరించు చుందురు. అది ఇంద్రవాహనమైన ఐరావతముతోగూడి యుండును. సింహములు, ఏనుగులు, పెద్దపులులు, పక్షులు, సర్పములు మొదలగువాటి ఆకారములుగలిగి వాటివలె సంచరించుచున్న నిర్మలవిమానములచే అది అలంకృతమై యుండును. వజ్రాయుధధ్వనులతో పిడుగుపాటుశబ్దములతో అగ్నుల కాంతులతో విలసిల్లు చుండును. పుణ్యకర్మలను ఆచరించి, స్వర్గమును జయించినవారు ఆయాప్రదేశములను అలంకరించి యుందురు. అది దేవతలకు సమర్పింపబడిన హవిస్సులను తీసికొనిపోవు అగ్నికి మార్గమైనది. అందు సూర్య చంద్రులు, తదితరగ్రహములు, అశ్విని మొదలగు నక్షత్రములు, తారాగణములు మనోహరముగా విలసిల్లు చుండును. మహర్షులతోడను, గంధర్వనాగయక్షుల తోడను అది నిండియుండును. అది స్వచ్ఛమై అతి నిర్మలమైయుండును. 'విశ్వావసుడు' అను గంధర్వరాజు అచట నివసించుచుండును. మంగళకరము, సూర్యచంద్రుల గమనమార్గమునైన ఆ ఆకాశమున దేవేంద్రుని గజములు సంచరించుచుండును. ఆ ఆకాశము ప్రాణికోటికి పైభాగమున బ్రహ్మనిర్మించిన వితానము (మేలుకట్టు)వలె విరాజిల్లుచుండును. శ్రేష్ఠులైన విద్యాధరులు, వీరులు పలువురు అచట సంచరించుచుందురు. అట్టి ఆకాశమార్గమున వాయుసూనుడు గరుత్మంతునివలె వేగముగా సాగిపోవు చుండెను. (174-180)

హనుమంతుడు వాయువువలె మేఘములను చీల్చుకొని పోవుచుండెను. నలుపు, అగరు, ఎఱుపు, పసుపు, తెలుపు వన్నెలుగల ఆ మేఘములు ఆయనచే ఆకర్షింపబడుచు ప్రకాశించుచుండెను. మారుతి మేఘ మండలమున పదేపదే లోపలికి చొరబడుచు బయటికి వచ్చుచు వర్షాకాలమున మేఘములమధ్య చరించు చంద్రునివలె ప్రకాశించెను. (181-182) నిరాధారమైన ఆకాశమార్గమునవెళ్లుచు ఎక్కడ చూచినను అతడే గోచరించుచు ఆ మారుతాత్మజుడు తొక్కలుగల ఒకమహాపర్వతమువలె ప్రకాశించెను. (183)

కామరూపిణియైన 'సింహిక' అనురాక్షసి ఆకాశమున ఎగిరిపోవుచున్న మారుతినిజూచి, ఉవ్వెత్తుగా పెఱిగినదై మనస్సున ఇట్లు ఆలోచించెను. (184) 'ఇంతకాలమునకు ఒక మహాజంతువు నాకు దక్కినున్నది. చాలాకాలమునకు పిమ్మట నేను మంచి ఆహారమును తనివిదీర తినబోవుచున్నాను'.(185)

ఆ రాక్షసి ఇట్లాలోచించి, ఆయనఛాయను ఒడిసి పట్టెను. తననీడ లాగికొనిపోబడుచుండగా హనుమంతుడు ఇట్లు తలపోసెను. (186)

'సముద్రమున ఎదురుగాలికి పయనించు మహా నావవలె నాపరాక్రమము కుంటుపడుచున్నది. నేను బలవంతముగా లాగబడుచుంటిని'. (187)

అనంతరము హనుమంతుడు క్రింద, పైన, అన్ని వైపుల పరికించెను. అపుడు అతడు సముద్రమునుండి బయల్వెడలిన ఒకమహాసత్త్వమును గాంచెను. (188) ఆ వికృతాకారమును జూచి, మారుతి ఇట్లుతలంచెను. 'చూచుటకు మిక్కిలి ఆశ్చర్యకరము, మహాశక్తిమంతము, ఐన ఈ ఛాయాగ్రాహిణిని గూర్చియే కపిరాజైన సుగ్రీవుడు తెల్పియుండెను. అదియేఇది. ఇందు సందేహములేదు'. ప్రజ్ఞాశాలియైన ఆ హనుమంతుడు యథార్థముగా 'అది సింహికయే' యని గుర్తించెను.(189-190)

వర్షాకాలమునందలి మేఘమువలె అతడు తనశరీరమును పెంచెను. ఆ మహాకపియొక్క పెఱుగుచున్నకాయమును జూచి, ఆ సింహిక పాతాళ కుహరమునుబోలు తననోటిని తెఱచెను. మేఘ మండలమువలె గర్జించుచు హనుమంతునిమీదికి విజృంభించెను. (191-192)

పిమ్మట మేధావియైన ఆ మహాకపి తనశరీరమును కబళించుటకు అనువుగా తెఱవబడిన ఆమె విశాల ముఖమును జూచెను. పిదప అతడు తన మర్మస్థానములను సంక్షిప్తమొనర్చి, (సూక్ష్మమొనర్చి) మహా వీరుడును, వజ్రదేహుడును ఐన ఆ కపివరుడు వివృతమైన దాని నోటియందు అతివేగముగా దుమికెను. (193-194)

పున్నమినాడు రాహువుచే గ్రసింపబడుచున్న పూర్ణ చంద్రునివలె, ఆమె ముఖమున మునిగిపోవుచున్న హనుమంతుని సిద్ధచారణులు చూచిరి. (195) పిమ్మట వానరేంద్రుడు తన వాడిగోళ్లతో సింహిక యొక్క ఆయువుపట్టులను చీల్చిచెండాడెను. వెంటనే మనోవేగముతో ఆకాశమునకెగిరెను. (196) మహాప్రజ్ఞాశాలియైన ఆ

హనుమంతుడు సమయస్ఫూర్తి తోను, ధైర్యముతోను, పటుత్వముతోడను ఆ సింహికను రూపుమాపి, మఱల వేగముగా పెఱిగి ఆకసమునకు ఎగిరి, ముందునకు సాగెను. (197)

హనుమంతుడు ఆమెగుండెలను చీల్చివేయగా ఆ సింహిక ఆర్తయై సముద్రమునపడిపోయెను. హనుమంతుడు సింహికను హతమార్చుటయు బ్రహ్మసంకల్పములోని భాగమేగదా! హనుమంతుని చేతిలో క్షణములో గతాసువై, సముద్రజలముల పాలైన ఆ సింహికను గాంచి, ఆకాశమున చరించు సిద్ధగంధర్వాదులందఱును ఆ కపివరునితో ఇట్లనిరి. "ఈ మహాప్రాణిని హతమార్చి, నీవు ఒక అద్భుతకార్యమును సాధించితివి. (198-199)

ఓ వానరోత్తమా! నీకు ఇష్టమైన, మంగళకరమైన కార్యమును సాధింపుము. నీవలె గట్టిధైర్యము, దూరదృష్టి, సమయస్ఫూర్తి, పటుత్వముగలవాడు తన కార్యసిద్ధియందు ఎన్నడును వైఫల్యమును పొందడు." పూజ్యుడైన హనుమంతుడు తాను ముందుగా చేపట్టియున్న సీతాన్వేషణ కార్యమును సాధింపదలచినవాడై, గంధర్వాదులచే గౌరవింపబడెను. అనంతరము ఆకాశమార్గమున గరుత్మంతునివలె ముందునకుసాగెను. ఇంచుమించుగా ఆవలి తీరమునకుజేరి, నలువైపుల పరికించిచూచెను. (200-202)

అతడు నూఱుయోజనములమేరకు సముద్రమును లంఘించిన పిదప వృక్షపంక్తులను గాంచెను. ఆ కపిశ్రేష్ఠుడు భూమిపైకి దిగుచునే వివిధవృక్షములతో కలకలలాడుచున్న ద్వీపమును, లంకకు దక్షిణముననున్న మలయపర్వతమునందలి ఉపవనములను గాంచెను. అతడు సముద్రమును, సముద్రమునకు సమీపమునగల జలాశయములను, ఆ ప్రదేశములలో పుట్టిపెఱిగిన వృక్షములను, త్రికూటపర్వతమునందు పుట్టి, ప్రవహించు నదీముఖములను గాంచుచు, మహామేఘసదృశమై ఆకాశమునడ్డగించుచున్నట్లు ఒప్పుచున్న తన శరీరమును చూచి, ప్రతిభామూర్తియగు అతడు ఇట్లాలోచించెను. "నా పెద్దశరీరమును, అమితవేగమును చూచినచో రాక్షసులందఱును సంభ్రమాశ్చర్యములకు లోనగుదురు." ఇట్లాలోచించి, పర్వతముతో సమానమగు తన శరీరమునుకుదించుకొనెను. జితేంద్రియుడుమోహముతొలగిన పిదప ఆత్మజ్ఞానియై, స్వస్వరూపమును పొందినట్లు హనుమంతుడుమఱలస్వస్వరూపస్థితుడాయెను. (203-207)

బలిచక్రవర్తిసంపదను హరింపదలచివచ్చిన విష్ణువు త్రివిక్రమావతారముధరించి, పిమ్మట యథాస్థితికి (వామనాకృతికి) వచ్చినట్లు అతడు తనసహజమైన ఆకృతితో ఒప్పెను. (208)

మనోహరమైన వివిధరూపములను ధరింపగల వాడును, శత్రువులకు జయింపనలవికానివాడును, అగు హనుమంతుడు సముద్రపుఆవలితీరమునకు చేరెను. పిమ్మట తనపర్వతప్రమాణ దేహమును జూచుకొని, తన కర్తవ్యమును నిర్ణయించుకొని, చిన్నదైన తన సహజ రూపమును ధరించెను. (209)

అనంతరము గొప్ప పర్వతశిఖరముతో సమానుడైన, మహోత్ముడైన ఆ హనుమంతుడు సర్వవస్తుసమృద్ధము, విచిత్రములైన రంగులుగల చిన్నచిన్న శిఖరములు గలదియు, మొగలిపొదలతోను, విరిగిచెట్లతోను, కొబ్బరి చెట్లతోను అలరారుచున్నదియునైన లంబపర్వతశిఖరముపై దిగెను. (210)

అంతట కపివరుడు సముద్రతీరమున జేరి, మహా పర్వతముయొక్క పైభాగముననున్న లంకానగరమును జూచి, తన పూర్వరూపమును విడిచి, ఆ గిరిపై దిగెను. ఆయన దిగునప్పుడు మృగములు, పక్షులు వ్యథచెందెను. (211)

పెద్దపెద్ద తరంగపంక్తులతో విలసిల్లుచు దానవులకును పన్నగములకును నెలవైన సముద్రమును హనుమంతుడు తన పరాక్రమముతో దాటి, ఆ జలధితీరమున దిగి, అమరావతివలె ఒప్పుచున్న లంకా నగరమును గాంచెను. (212)

* * *

2. రెండవసర్గము

లంకానగర వర్ణనము, అందు ప్రవేశించు విషయమున హనుమంతుని ఆలోచన, లఘు రూపమున అతడు నగరమున ప్రవేశించుట, చంద్రోదయము

మహాబలశాలియైన ఆ హనుమంతుడు ఇతరులకు ఎవ్వరికిని దాటశక్యముగాని సాగరమును అవలీలగా లంఘించి, స్వస్థచిత్తుడై, తిన్నగా త్రికూటపర్వత శిఖరముపైనున్న లంకానగరముమీదికి తనదృష్టిని సారించెను. (1)

పరాక్రమశాలియైన ఆ హనుమంతుడు ఆచట (త్రికూటపర్వతముపై) నిలిచియుండగా వృక్షములు ఆయనపై పుష్పములను వర్షించెను. అప్పుడతడు పుష్పమయవిగ్రహుడై భాసించెను. (2) మిక్కిలి పరాక్రమముగలవాడును, ప్రజ్ఞాశాలియునైన హనుమంతుడు నూఱుయోజనముల సముద్రమును లంఘించియు, అలసటను ఏమాత్రమూ పొందలేదు, (చెక్కుచెదరకయుండెను) పైగా ఒక్క నిట్టూర్పునుగూడ విడువలేదు. (3)

వందలకొలది యోజనముల దూరమునైనను నేను సులభముగా దాట(లంఘింప)గలను. కేవలము ఒక్క నూఱుయోజనములకు పరిమితమైన ఈ సాగరము నాకొక లెక్కయా?" అని యతడనుకొనెను. (4) ఆ మారుతి పరాక్రమ వంతులలో శ్రేష్ఠుడగుటయేగాక ఎగుర (లంఘింప) గలవారిలో గూడ సర్వోత్తముడు. అట్టి వేగముగలవాడైన అతడు మహాసముద్రమును దాటి (లంఘించి) లంకకు చేరెను. (5)

అచటి వనములు నల్లనిపచ్చికబయళ్లుగలిగి, సువాసనలు వెదజల్లుచుండెను. వాటిమధ్య అక్కడక్కడ గండశిలలు, ప్రశస్తమైన వృక్షములును గలవు. అట్టి వనములయందు అతడుసంచరించెను. (6)

వానరోత్తముడును, మహాతేజస్వియునైన హనుమంతుడు చెట్లతోనిండిన పర్వతములమీదను, పుష్పించిన వనముల మధ్యను తిరుగాడెను. (7) పవనసుతుడు ఆ త్రికూట పర్వతముపై మసలుచు అచటి వనములను, ఉపవనములను ఆ పర్వతశిఖరముపై నున్న లంకానగరమును తిలకించెను.(8)

ఆ కపివరుడు అచటి సరళ (దేవదారు) వృక్షములను, కొండగోగుచెట్లను, బాగుగా పుష్పించిన ఖర్జూరపు చెట్లను, మోరటి, నిమ్మవృక్షములను, కొండమల్లె, మొగలి పొదలను, సువాసనలను వెదజల్లు పిప్పలిచెట్లను, కడిమి, ఏడాకుల అరటి, వేగిస, కాంచనవృక్షములను, పుష్పించిన గన్నేరుచెట్లను, పూలభారముతో వంగినవియు, మొగ్గదొడిగినవియు, వివిధములగు పక్షులతో నిండినవియు, గాలితాకిడికి తలలూపుచున్నట్టివియునగు ఇతర వృక్షములను గాంచెను. (9-11) హంసలతోడను, కారండవపక్షులతోడను కూడినవియు, పద్మములతోడను, కలువలతోడను ఒప్పుచున్నవియునగు దిగుడుబావులను, రమ్యములైన వివిధములగు విహార ప్రదేశములను, అన్ని ఋతువులయందును పుష్పించు, ఫలించు వృక్షములతో చుట్టును వ్యాప్తములైయున్న పలువిధములగు జలాశయములను, మిక్కిలి మనోహరములైన ఉద్యానవనములను ఆ కపివరుడు దర్శించెను. (12-13)

సర్వశుభలక్షణసంపన్నుడైన హనుమంతుడు రావణునిచే పరిపాలింపబడుచున్న లంకను సమీపించెను. కనువిందు గావించు పద్మములచేతను, కలువలచేతను కూడిన అగడ్తలతో ఆ లంక విలసిల్లుచుండెను. (14) సీతాపహరణకారణముగా (శ్రీరామునకు భయపడుచున్న) రావణునిచే అది ప్రత్యేకముగా రక్షింపబడు చుండెను. ఉగ్రములైన ధనుస్సులను చేబూనిన రాక్షసులు దానిరక్షణకై చుట్టును సంచరించుచుండిరి. (15)

బంగారుప్రాకారములతో ఆవృతమై, శరత్కాల మేఘములవలె స్వచ్ఛములై, గ్రహసదృశములైన (ఆకాశమునంటుచున్న) గృహములతో ఆ మహా నగరము రమ్యముగా విలసిల్లుచుండెను. (16)

ఆ లంకానగరము స్వచ్ఛములైన, విశాలములైన ప్రధాన వీధులతో అలరారుచుండెను. అసంఖ్యాకములైన మహోన్నత హర్మ్యములతో పతాకధ్వజములతో శోభిల్లు చుండెను. దివ్యములైన బంగారుతోరణములతోడను, చిత్ర విచిత్రములైన లతాపంక్తులతోడను ఒప్పుచున్న ఆ లంకానగరము స్వర్గమునందలి అమరావతివలె భాసిల్లుచుండెను. అట్టి లంకానగరమును ఆ కపిశ్రేష్ఠుడు గాంచెను. (17-18) స్వచ్ఛముగా, అందముగానున్న భవనములతో ఆ లంకానగరము గిరిశిఖరమున నెలకొని యుండెను. అందువలన హనుమంతుడు దానిని 'ఆకాశమున అలరారుచున్న నగరము'గా జూచెను. (19) విశ్వకర్మచే నిర్మింపబడి, రాక్షసరాజైన రావణునిచే పరిపాలింపబడుచున్న ఆ పురము ఆకాశమున తేలియాడుచున్నదా? అనునట్లు ఒప్పుచుండెను. అట్టి ఆ లంకను మారుతి దర్శించెను. (20)

విశ్వకర్మ పూర్తిగామనస్సుపెట్టి నిర్మించిన ఆ లంకాపురి కోటప్రాకారమే జఘనము (నడుము)గా, విపులములైన అగడ్తలలోని జలములే నూతన వస్త్రములుగా, శతఘ్నులు, శూలములే కేశపాశములుగా, కోటబురుజులే కర్ణభూషణములుగా గలిగి, ఒక సుందరివలె భాసిల్లుచుండెను. హనుమంతుడు అట్టి లంకాపురియొక్క ఉత్తరద్వారమునకు చేరి సీతాదేవిని దర్శించుట ఎట్లు? అని ఆలోచింపసాగెను. (21-22) ఈ నగరము కైలాసశిఖరసదృశమై, అంబరమును ఒరసికొనుచు ఎత్తైన మహాభవనములతో ఆకాశమున ఎగురుచున్నదా? అనునట్లు శోభిల్లుచున్నది. (23) నాగజాతులచే వ్యాప్తమైన పాతాళనగరము (భోగవతి) వలె భయంకరులైన రాక్షసులచే ఇది నిండియున్నది. మిక్కిలి స్పష్టముగా చక్కగానిర్మింపబడి, ఊహకందని శోభలతో విలసిల్లుచున్న ఈనగరము పూర్వము కుబేరునిచే అధిష్ఠింపబడియుండెను. (24)

మహాసర్పములచే గుహవలె, ఈ లంకానగరము కోఱలుగలవారును, చేతులలో శూలములను, పట్టిసములను ధరించినవారును, శూరులును, భయంకరులును ఐన పెక్కుమంది రాక్షసులచేత రక్షింపబడుచున్నది. (25) ఆ లంకానగరముయొక్క మహారక్షణవ్యవస్థను, దాని చుట్టునుగల సాగరమును జూచి, ఆ కపివరుడు రావణుని ఒక భయంకర శత్రువుగా భావించి (గుర్తించి) ఇట్లు ఆలోచింపసాగెను. "వానరులు ఇచటికివచ్చినను ఏమియు ప్రయోజనముండదు. ఏలనన యుద్ధమున ఈ లంకను జయించుటకు దేవతలకును శక్యముగాదు. ఇతరులెవ్వరును తేజిపాఱజూడరానివిధముగా కట్టుదిట్టమైన రక్షణవ్యవస్థతో రావణుడు లంకానగరమును పాలించుచున్నాడు. ఇదిఎంతటి వారికిని ప్రవేశింపశక్యము గానిది. (శ్రీరాముడు ఒకే ఒక్క బాణముతో సప్తతాళవృక్షములను భేదించెను. సప్తకులపర్వతములను కూలద్రోసెను. ఆయన

బాణము భూలోకాది సప్తలోకములను చొచ్చుకొనిపోయి పాతాళలోకమునుజేరి మఱలివచ్చి అది తూణీరమున ప్రవేశించెను. ఐనను) మహాబాహువైన శ్రీరాముడు సైతము ఇట్టిలంకనుజేరి, ఏమి చేయగలడు? (26-28)

రాక్షసులను జయించువిషయమున వారిఆసురీ ప్రకృతి కారణముగా సామోపాయమునకు అవకాశమే లేదు. వీరు అర్థ సంపదలు కలవారగుటవలన దానము ఇచట పనిచేయదు, బలదర్పితులగుటవలన వీరికడ భేదోపాయమునకు తావులేదు, వీరు బుద్ధి పరాక్రమశాలురగుట వలన ఇక యుద్ధమున వీరిని జయించుట అసాధ్యముగా కన్పట్టుచున్నది. (అనగా చతురుపాయములును వీరియెడల నిరర్థకములు) (29)

అంగదుడు, నీలుడు, నేను, ధీశాలియైనసుగ్రీవుడు బలిష్ఠులైన ఈ నలుగురు వానరులకు మాత్రమే ఈ లంకలో ప్రవేశించుటకు సాధ్యమగును. (30) సీత బ్రతికియున్నదా? లేదా? అనునది ముందుగా తెలిసికొనదగిన ముఖ్యవిషయము. ఆ జానకీదేవిని చూచిన పిమ్మటనే ఈ విషయమునుగూర్చి ఆలోచించుట యుక్తము. (31) శ్రీరాముని అభ్యుదయ కార్యసాధనయందే నిరతుడైన కపివరుడు ఆ గిరిశిఖరముపై నిలిచినవాడై ఒక్క క్షణకాలము ఇట్లు ఆలోచింపసాగెను. (32) మిక్కిలి క్రూరులును, బలిష్ఠులునైన రాక్షసులచే రక్షింపబడుచున్న ఈ రావణనగరమును నేనీరూపముతో ప్రవేశించుట అసాధ్యము. (33) ఈ రాక్షసులెల్లరును తీక్ష్ణమైన తేజస్సుగలవారు, మహాపరాక్రమశాలురు, మిక్కిలిబలవంతులు. సీతాన్వేషణకై వీరిని నేనువంచింపవలెను. అనగా వీరికన్నుగప్పి, కార్యమును సాధించుటయెట్లు? (34)

లక్ష్య (కనబడు) రూపమున వెళ్లినచో నన్ను రాక్షసులు కనుగొందురు. అలక్ష్య (కనబడని) రూపమున సీతాన్వేషణ చేయుట సాధ్యముగాదు. కావున నా ఈమహాకార్యమును సాధించుటకై కనపడియు కనపడని (సూక్ష్మ) రూపమును నేను ధరింపవలెను. ఆవిధముగా ఈలంకాపురిలో ప్రవేశించుటకు రాత్రియే నాకు తగినసమయము. (35)

అట్టి ఆ లంకాపురినిజూచి, అది సురాసురులకును దుర్భేద్యమైనదనిభావించి, హనుమంతుడు లంకలో అడుగిడుటయెట్లు? అని మఱీమఱీ ఆలోచింపసాగెను.(36)

దుర్బుద్ధియు, రాక్షసరాజును ఐన రావణుని కన్నుగప్పి, నేను జనకాత్మజయైనసీతామాతను ఏవిధముగా చూడగలను? (37) అంతటి మహానుభావుడైనశ్రీరామునికార్యము భంగము కాకుండ నేను ఎట్లు ప్రవర్తింపవలెను? ఏకాంత ప్రదేశమున ఒంటరిగానుండు సీతమ్మతల్లిని నేను ఒక్కడనే ఎట్లు దర్శింపగలను? (38)

స్థిరచిత్తములేని పిఱికిదూతను పొందుటవలన సిద్ధములైన అర్థములు (కార్యములు) గూడ దేశ, కాలములకు విరుద్ధముగా చేయబడినచో సూర్యోదయ సమయమున చీకట్లవలె నశించును. (39) 'ఈ కార్యమును ఇట్లు చేయవలెను, ఇట్లు చేయరాదు'- అని నిశ్చయింపబడిన తరువాతగూడ వివేకములేని దూతల వలన ఆ కార్యము సఫలముగాదు. ఏలనన తమకుఏమియు తెలియకున్నను తామెంతో తెలిసినవారమని భావించి, గర్వపడు దూతలు కార్యములను చెడగొట్టుచుందురుగదా! (40) నా స్వామికార్యము భంగము కాకుండుట ఎట్లు? (సీతాదేవిజాడను తెలిసికొను ఉపాయమేమి?) వీరి ముందర నేను అవివేకిని కాకుండుట ఎట్లు? సముద్ర లంఘనము వృథా కాకుండుట యెట్లు? (41) నేను రాక్షసుల కంటబడినచో రావణసంహారమును కోరుచున్న ప్రజ్ఞాశాలియైన శ్రీరామునికార్యము వ్యర్థమగును. రాక్షసులు పసిగట్టకుండా రాక్షసరూపమును ధరించినను లంకలో ఎచ్చటనుండుటకును సాధ్యముగాదు. ఇక వేఱే రూపవిషయమును గూర్చి చెప్పనేల? (42-43)

రాక్షసులకు తెలియకుండ ఈ లంకలో గాలియును ప్రసరింపజాలదు- అని నేను తలంతును. ఇచ్చట బలవంతులైన రాక్షసులకు తెలియనిది ఏదియును ఉండదుగదా! (చీమ చిటుక్కుమన్నను వారికి తెలిసిపోవును.) (44) నేను ఇచ్చట నానిజ (పెద్ద) రూపముతోడనే దాగి యున్నచో నాకు మరణముతప్పదు. మీదుమిక్కిలి ప్రభు (రాముని) కార్యముగూడ చెడిపోవును. (45) అందువలన రామకార్యార్థసిద్ధికై నేను నా నిజరూపమును కుదించుకొని (నా సూక్ష్మరూపముతో) రాత్రివేళ లంకలోప్రవేశించెదను. (46) సులభముగా చొరరానిలంకానగరమును రాత్రివేళ ప్రవేశించి, రావణుని భవనమును పూర్తిగాగాలించుచు జానకీదేవిని దర్శింపగలను." (47) ఈ విధముగా నిశ్చయించుకొని, వానరవీరుడైన హనుమంతుడు వైదేహీదర్శనముకొఱకు ఆరాట పడుచున్నవాడై, సూర్యాస్తమయమునకై నిరీక్షింపసాగెను. (48)

సూర్యుడస్తమింపగనే మారుతి రాత్రియందు మార్జాల ప్రమాణమున[1] తనరూపమును కుదించుకొనెను. అప్పుడతని దేహము ఆశ్చర్యమునుగొల్పునదిగా నుండెను. (49)

పరాక్రమశాలియైన హనుమంతుడు ఆ ప్రదోష కాలమున వేగముగాఎగిరి, బాగుగావిభజింపబడిన మార్గములుగల రమ్యమైన లంకానగరమున ప్రవేశించెను. (50) ఆ లంకానగరము ప్రాసాదముల వరుసలతో విస్తరించి యుండెను.

1) చడీ చప్పుడు లేకుండా, ఎవ్వరి దృష్టిలోను పడకుండా సంచరించుట పిల్లి స్వభావము. కనుక హనుమంతుడు లంకలో ఎవరి కంటాపడకుండా సంచరింపదలచినవాడై, పిల్లిప్రమాణములో తన రూపమును కుదించుకొనెనని భావింపనగును. ఇది హనుమంతుని 'సూక్ష్మ బుద్ధికి' నిదర్శనము.

బంగారు, వెండిస్తంభములతోడను, స్వర్ణనిర్మితములైన కిటికీలతోడను గంధర్వనగరమువలె అద్భుతావహమై యుండెను. (51) ఆ నగరమునందలి భవనములు సువర్ణభూషితములై వీడంతస్తులతోను, ఎనిమిదంతస్తులతోను అలరారుచుండెను. వాటిభూభాగములు స్ఫటికమణులతో పొదగబడియుండెను. అట్టి మహానగరమును హనుమంతుడు గాంచెను. (52)

ఆ లంకాపురియందలి రాక్షసులభవనముల భూభాగములు వైడూర్యమణులచే చిత్రింపబడినవై, ముత్యముల సముదాయముచే అలంకరింపబడినవై, ప్రకాశించుచుండెను. (53) రాక్షసులు నివసించు లంకయందలిగోపురములు బంగారముతోనిర్మింపబడినవై, చిత్రవిచిత్రములుగానుండెను. అవి చక్కగాఅలంకరింపబడిన లంకా పట్టణమును అంతటను ప్రకాశింపజేయుచుండెను. (54)

ఊహకందని అద్భుతాకారముగల ఆ లంకను జూచి, హనుమంతుడు విషాదమునకులోనయ్యెను. కానిదైవీహ దర్శన కుతూహలుడై, అతడు మిక్కిలిసంతోషపడెను. (55) రావణునిచే పరిపాలింపబడుచున్న ఆ లంకానగరము స్వచ్ఛములైన రాజప్రాసాదపంక్తులతో అలరారుచుండెను. అమూల్యములైన బంగారుకిటికీలతోడను, తోరణముల తోడను విలసిల్లు చుండెను. మిక్కిలి బలశాలురైన రాక్షసులతోగూడి యుండెను. అట్టి ప్రసిద్ధమైన లంకాపురిని మారుతి గాంచెను. (56)

అట్టిసమయమున వేలకొలదికిరణములుగల చంద్రుడును నక్షత్రగణములమధ్య విరాజిల్లుచు వెన్నెలయనెడి చాందినీతో లోకమును కప్పివేయుచు హనుమంతునకు సహాయము చేయుచున్నవానివలె ఉదయించెను. (57) ఉదయించి పైకివచ్చుచున్న చంద్రుడు తెల్లని శంఖప్రభలతో, పాలవలె తెల్లనితామరతూడులశోభలతో ప్రకాశించుచుండెను. ఇంకను ఆ కళానిధి సరస్సున ఈదుచున్నహంసవలె మనోహరముగా నుండెను. అట్టి చంద్రుని ఆ వానరవీరుడు గాంచెను. (58)

* * *

3. మూడవసర్గము

హనుమంతుడు లంకాధిదేవతను దండించి, లంకలోప్రవేశించుట

మిక్కిలి ప్రజ్ఞాశాలియు, వాయుసుతుడును, మహాబల సంపన్నుడును ఐన ఆ కపిశ్రేష్ఠుడు ఉన్నతశిఖరములు గలిగి, ఎత్తైన మేఘమువలె ఒప్పుచున్న లంబ (త్రికూట) పర్వతమునందు రమ్యములైన వనములతోను, జలాశయములతోను విలసిల్లుచు, రావణపాలితమైన లంకానగరమున ధైర్యమువహించి ప్రవేశించెను. (1-2)

ఆ లంకానగరము శరత్కాలమేఘములవలె స్వచ్ఛములైన హర్మ్యములతో విలసిల్లుచుండెను. సముద్రఘోషలనుమించు రాక్షసుల భయంకర ధ్వనులతో నిండియుండెను. సముద్రము మీదుగా వచ్చు చల్లని పిల్లగాలులతో సేవింపబడుచుండెను. (3) ఆ లంకాపురి బలిష్ఠములైనసేనలతో నిండియుండెను. అచటి ద్వారబంధములపై మత్తగజములు చెక్కబడి యుండెను. అది స్వచ్ఛములైన ద్వారతోరణములుగలిగి, అలకాపురిని తలపించుచుండెను. (4)

సర్పసంచారములచే ఒప్పుచున్న భోగవతి (పాతాళ నగరము) వలె ఆ లంకా నగరము సురక్షితమై, సుందరమై విలసిల్లు చుండెను. అది ఇంద్రుని నగరమైన అమరావతివలె మెఱుపులతో గూడిన మేఘములచే వ్యాప్తమై, నక్షత్రమండలముతో శోభిల్లుచుండెను. అచట చల్లని పిల్లగాయువులు వీచుచుండెను. అది సకలవైభవములతో ఒప్పారుచుండెను. (5) ఆ పురి ఎత్తైన బంగారుప్రాకారముచే పరివృతమై యుండెను. చిఱుమువ్వల సవ్వడులతోగూడిన పతాకములతో అది అలంకరింపబడి యుండెను. (6)

ఆ లంకానగరమును త్వరత్వరగా చేరి, హనుమంతుడు సంతోషముతో దాని ప్రాకారము మీదికి ఎక్కెను. పిమ్మట ఆ లంకాపురిని కలయజూచిన మారుతిహృదయము ఆశ్చర్యచకితమయ్యెను. (7) ఆ నగరమునందలి ద్వారములు స్వర్ణమయములై యుండెను. వేదికలు (అరుగులు) స్ఫటికములతోను ముత్యములతోనుగూడి వైడూర్యమణి మయములై యుండెను. కుట్టిమములు (నేలలు) వజ్రములతోడను, మణులతోడను అలంకరింపబడి యుండెను. పుటముపెట్టిన బంగారముతో నిర్మింపబడిన ఏనుగులతోడను, వెండివలె ఆ భవనముల పైభాగములు నిర్మలములై స్వచ్ఛములై యుండెను. వైడూర్యమణులచే పొదగబడిన సోపానములతోడను, స్ఫటికమణిమయములైన ముంగిళ్లతోడను, మనోహరములైన సభాస్థలులతోడను, అంబరమును చుంబించుచు ఆ గృహములు శోభిల్లుచుండెను. (8-10)

క్రౌంచపక్షుల కలకలములతోడను, నెమళ్ల క్రేంకారముల తోడను, రాజహంసలనడకలతోడను అచటి భవనములు విరాజిల్లు చుండెను. అంతటను తూర్యధ్వనులును, ఆభరణముల గలగలలును ప్రతిధ్వనించుచుండెను. సంపదలకునెలవైన అలకాపురితో సదృశమై, ఆకాశమునకు ఎగిరిపోవుచున్నదాయనునట్లు ఒప్పుచున్న ఆ లంకానగరమును జూచి, హనుమంతుడు మిక్కిలి సంతసించెను. (11-12)

అత్యుత్తమము, ఐశ్వర్యసంపన్నము, అత్యంత సుందరము,

మంగళప్రదము, ఐన రావణునియొక్క ఆ లంకాపురిని మహాపరాక్రమశాలియైన మారుతి పరికించి చూచి ఆలోచింపసాగెను. (13) ఆయుధములతో సిద్ధముగానున్న రావణసైన్యములు రక్షించుచున్న ఈ నగరమును బలప్రయోగముతో ఇతరులెవ్వరును జయింపజాలరు.(14)

కాని దుర్భేద్యమైనదిగా ప్రసిద్ధికెక్కిన ఈ నగరమును కుముదుడు, అంగదుడు, మహాకపియైన సుషేణుడు, మైందుడు, ద్వివిదుడు – వీరికి మాత్రము జయింప సాధ్యము కావచ్చును. సూర్యసుతుడైన సుగ్రీవునకును, వానరవీరుడైన కుశపర్వునకును, భల్లూకరాజైన జాంబవంతునకును, కేతుమాలునకును, నాకును ఇందు ప్రవేశింపవీలగునేమో? (15-16) హనుమంతుడు శ్రీరాముని పరాక్రమమును, లక్ష్మణుని శౌర్యమును బాగుగా గుర్తుకుదెచ్చుకొని (లంక ఎంతటిదైనను రామలక్ష్మణుల బలపరాక్రమములముందు అది నిలువ జాలదని తలంచి) మిక్కిలి సంతసించెను. (17) ఆ లంకానగరము రత్నకాంతులే వస్త్రములుగా, కోష్ఠాగారములే కర్ణాభరణములుగా, యంత్రాగారములే స్తనములుగాగలిగి, ఐశ్వర్యసంపన్నయై వివిధాలంకార శోభితయైన స్త్రీవలె మనోహరముగాఉండెను. అచటి గృహముల దీపకాంతులచే నగరములోని చీకట్లన్నియు తొలిగిపోయెను. అట్టి లంకానగరమును ఆ కపివరుడు గాంచెను. (18-19)

మహాబలశాలియు, వానరశ్రేష్ఠుడును ఐన మారుతి లంకలో ప్రవేశించుచుండగా లంకాధిదేవత స్వస్వరూపముతో ఆయనను జూచెను. (20) రావణపాలితయైన ఆ లంక (లంకిణి) ఆ కపివరుని జూచి, భయంకరమైన ముఖముతో చూపులతో అచట లేచి నిలబడెను. (21) ఆ లంకాధిదేవత కపిశ్రేష్ఠుడైన మారుతికి ఎదురుగా నిలిచెను. పిమ్మట ఆమె భయంకరనాదమొనర్చుచు హనుమంతునితో ఇట్లనెను. (22)

"ఓ వానరా! నీవెవరు? నీవు ఇచటికి వచ్చిన పనియేమి? నా చేతిలో నీ ప్రాణములు పోకముందే యథార్థమును దెలుపుము. (23) ఓ వానరా! రావణబలములచే అంతటను బాగుగా రక్షింపబడుచున్న ఈ లంకలో ప్రవేశించుట నీకు అసాధ్యము సుమా!" (24)

పిమ్మట తన యెదుట నిల్చిన లంకతో (లంకాధిదేవతతో) మహావీరుడైన హనుమంతుడిట్లు పలికెను. "నీవడిగిన యథార్థమును తరువాత వచించెదను. ముందుగా నీవెవరో తెల్పుము. వికృతమైన ఆకారముతో, నేత్రములతో భయంకరముగా నున్న నీవెవరు? ఈ పురద్వారముకడ నిలిచియుండుటకు గల కారణమేమి? నన్ను ఎందులకు నిరోధించుచున్నావు? ఏల బెదరించుచున్నావు?" (25-26)

కామరూపిణియైన ఆ లంక (లంకాధిదేవత) హనుమంతుని మాటలనువిని, కుపితయై మారుతితో పరుషముగా ఇట్లు పలికెను. (27) "నేను మహాత్ముడును, రాక్షసరాజును అగు రావణుని ఆజ్ఞానువర్తిని, ఈ నగరమును రక్షించుచున్నాను. నన్ను ఎవ్వరును ఎదిరింపజాలరు. (28) నన్ను ధిక్కరించి, నీవీనగరమున ప్రవేశించుట అసాధ్యము. నేడు నాచేతిలో నీకు చావుతప్పదు. నీవు అసువులు వీడి దీర్ఘనిద్రలో మునిగెదవు.(29)

ఓ వానరా! నేను సాక్షాత్తు లంకాధిదేవతను. ఈ నగరమును అన్నివిధములుగా రక్షించుచుందును. ఈ విషయమునే నీకుతెల్పితిని." (30)

కపిశ్రేష్ఠుడును, వాయుసుతుడునుఐన ఆ హనుమంతుడు లంకాధిదేవతవచనములను విని, ఆమెనుఎదిరించుటకు సిద్ధమై పర్వతాకారమున నిలబడెను. (31) పిమ్మట వానరోత్తముడును, మిక్కిలి ప్రజ్ఞాశాలియు, మహాబలసంపన్నుడును ఐన ఆ హనుమంతుడు వికృతాకారమున స్త్రీరూపముననున్న ఆ లంకాధిదేవతను జూచి ఆమెతో ఇట్లుభాషించెను. (32)

"మేడలతో, ప్రాకారములతో, తోరణములతో ఒప్పుచు మనోహరముగానున్న లంకానగరమును చూడవలెనని నాకు మిక్కిలికుతూహలముగానున్నది. అందులకైనేనిచటికి వచ్చితిని. (33) లంకలోని తోటలను, ఉద్యానవనములను, అడవులను, అంతటను వరుసలుదీరియున్న భవనములను చూచుటకై ఇచటికి నేను ఏతెంచితిని." (34)

కామరూపిణియైన ఆ లంకాధిదేవత హనుమంతుని వచనములను విని, ఇంకను పరుషములైనవచనములను ఇట్లు పలికెను. (35) "దుర్బుద్ధిగల ఓ వానరాధమా! నేను రావణుని పోషణలో, ఆతని అండదండలతోనున్నాను. నన్ను జయింపకయే నేడు ఈ నగరమున నీవు ప్రవేశింపజాలవు"(36)

అంతట ఆ కపివరుడు ఆ రాక్షసితో "ఓ శుభాంగీ! ఈ నగరమును చూచిన పిమ్మట మఱల వచ్చినరీతిగనే వెళ్లెదను"- అని నమ్రస్వరముతో పలికెను. (37) పిదప ఆ లంకాధిదేవత భయంకరమైన ఒక మహాధ్వని గావించి, ఆ కపివరుని తన ఱుచేతితో వేగముగా బలముకొలది కొట్టెను. (38)

లంకాధిదేవత బలముగా కొట్టగా కపిశ్రేష్ఠుడును, మహా వీరుడును ఐన ఆ వాయుసుతుడు ఒక మహానాదమును గావించెను. (39) వెంటనే ఆ హనుమంతునకు పట్టరానికోపము వచ్చినను తన ఎడమచేతివ్రేళ్లను ముడిచి, ఆమెపై తిన్నగా ఒక దెబ్బవేసెను. (40)

'స్త్రీ' అని భావించి అతడు తనకోపమును ప్రకటింపలేదు. ఆ రాక్షసిమాత్రము ఆతని లఘుముష్టి ఘాతముతోడనే విహ్వలయై, వికృతములైన ముఖముతో చూపులతో వెంటనే భూమిపైపడిపోయెను. అనంతరము ప్రాజ్ఞుడును, తేజస్వియునైన హనుమంతుడు అట్లు నేలకొరిగిన ఆ రాక్షసిని జూచి, 'స్త్రీ' అనిభావించి, ఆమెను దయదలచెను. అప్పుడారాక్షసి మిక్కిలిదిగులుపడినదై గర్వమునువీడి, గద్గదస్వరముతో

వానరవీరుడైన హనుమంతునితో ఇట్లు పలికెను. "ఓ మహాబాహూ! అనుగ్రహింపుము. ఓ కపీశ్వరా! కాపాడుము. (41-44)

"ఓ మహాపురుషా! ధీరులైనమహాబలశాలురు 'స్త్రీవధ చేయరాదు' అను నియమమునకు కట్టుబడి యుందురు. ఓ వానరోత్తమా! నేను సాక్షాత్తుగా లంకాధిదేవతను. మహాబలశాలివైన ఓ వీరుడా! నీ పరాక్రమముచేత నేను జయింపబడితిని. ఓ కపీశ్వరా! నేనుచెప్పెడి ఈమాట తథ్యము, వినుము. (45-46) పూర్వము బ్రహ్మదేవుడు నాకొక వరమొసంగెను. అది ఏమనగా- 'ఒకవానరుడు నిన్ను తన పరాక్రమముచేత జయించినప్పుడు రాక్షసులకుకీడుమూడునని నీ వెఱుంగుము'- ఓ సౌమ్య! నీ దర్శనమగుటవలన నేడు ఆ సమయము ఆసన్నమైనట్లే- (47-48)

బ్రహ్మపలికిన మాట సత్యమైతీరును. దానికి తిరుగుండదు. దురాత్ముడును, రాక్షసరాజును ఐన రావణునకును, రాక్షసులందఱికిని సీతానిమిత్తముగా వినాశకాలము దాపురించినది. అందువలన ఓ కపిశ్రేష్ఠా! రావణుడు పాలించుచున్న ఈ లంకాపురిని ప్రవేశించి, నీవు తలపెట్టిన కార్యములనన్నింటిని నిర్వహింపుము. (49-50)

ఓ కపీశ్వరా! శాపమునకు గురియై, రావణునిచే పరిపాలింపబడుచున్న ఈ సుందరనగరమును ప్రవేశింపుము. హాయిగా వెళ్లి, స్వేచ్ఛగా (నిరాటంకముగా) పరమసాధ్వియైన జానకికై అంతటనువెదకుము." (51)

* * *

4. నాల్గవసర్గము

లంకలో రావణాంతఃపురమున హనుమంతుడు ప్రవేశించుట

మహాతేజశ్శాలియు, కపివరుడునుఐన ఆ హనుమంతుడు కామరూపిణియు, ఉత్తమురాలును అగు ఆ లంకాపురాధిదేవతను తనపరాక్రమముచేత జయించెను.

సుగ్రీవునకు హితకరుడు, మహాబాహువు అగు ఆ హనుమంతుడు ముఖ్యద్వారము నుండిగాక (అద్వారమున)[1] ప్రాకారముపైనుండి దుమికి లంకానగరమున అడుగిడెను. (1-2)

సత్త్వసంపన్నుడైన ఆ మారుతి శత్రువుల శిరముపైన (శత్రునగరమున) ఎడమపాదమునుంచెను.[2] పిమ్మట రాత్రివేళ ఆ నగరమున ప్రవేశించెను. (3)

ఆ మహాకపి ముత్యములతోను, పూవులతోను విరాజిల్లుచున్న రాజమార్గమును అనుసరించుచు రమ్యమైన ఆ లంకాపురిలోనికి వెళ్లెను. (4) అచటి గృహములు ఉత్కృష్టములైన హాసధ్వనులతో నిండియుండెను. అవి వివిధవాద్యఘోషలతో ఒప్పారు చుండెను. ఆ గృహములు ఐరావతమువలె ఉన్నతములై, స్వచ్ఛములై, వజ్రఖచితములై శోభిల్లుచుండెను.[3] అట్టి ఉన్నతగృహములతో అలరారుచు ఆ లంకానగరము ఆకాశమునందలి మేఘమండలమువలె భాసిల్లుచుండెను. ఆ లంకానగరము స్వచ్ఛములై తెల్లని మేఘములవలెనున్న రాక్షసుల గృహములతో జిలుగులను విరజిమ్ముచుండెను. వాటిలో కొన్ని చిత్రవిచిత్రాకారములు గలిగియుండెను. కొన్ని పద్మ- స్వస్తికచిహ్నములతో అలరారుచుండెను. మఱికొన్ని "వర్ధమాననామక-"[4] ఆకృతులతో విలసిల్లుచుండెను. అంతటను అట్టి రమ్యహర్మ్యములతో ఆ లంక నిరుపమానముగా నుండెను. (5-7) సుగ్రీవసచివుడు, స్వామికార్యసాధనదక్షుడుఐన హనుమంతుడు రామకార్యార్థము సంచరించుచు చిత్ర మాల్యాభరణములతో అలరారుచున్న ఆ లంకాపురిని చూచి, మిక్కిలి ఆనందించెను.[5] (8)

ఆ పావని ప్రతిగృహమును పరికించుచు ముందునకు

---

1) **గ్రామం వా నగరం వాపి, పత్తనం వా పరస్య హి । విశేషాత్ సమయే సౌమ్య! న ద్వారేణ విశేన్నృప! ॥** నీతిశాస్త్రము
ఓరాజా! శత్రువుయొక్క గ్రామమునుగాని, నగరమునుగాని, పట్టణమునుగాని విశేషసమయమున ముఖ్యద్వారమునుండి ప్రవేశింపరాదు.

2) **ప్రయాణ కాలే చ గృహప్రవేశే, వివాహ కాలేఽపి చ దక్షిణాంఘ్రిమ్ ।**
కృత్వాఽగ్రతః శత్రుపురప్రవేశే, వామం నిదధ్యా చ్చరణం నృపాల! ॥ - నీతిశాస్త్రము
ఓ నృపాలా! ప్రయాణముచేయునప్పుడును, గృహప్రవేశసమయమునను, వివాహకాలమునందును కుడికాలు ముందుంచవలెను. శత్రుపురమున ప్రవేశించునప్పుడు ముందుగా ఎడమకాలును మోపవలెను- బృహస్పతి వచనము.

3) **వజ్రాంకుశనికాశైః - వజ్రం అంకుశో యస్య సః వజ్రాంకుశః ఐరావతః, తత్తుల్యైః, తద్వత్ శుభ్రైః- ఇత్యర్థః-వజ్రాంకుశతుల్య సంస్థానైర్వా** - గోవింద రాజీయ వ్యాఖ్య- పుట 62.

4) దక్షిణ ద్వార రహితా 'వర్ధమానా' ధన ప్రదా । (వరాహ మిహిర సంహిత)
దక్షిణ దిశయందు ద్వారము లేని గృహమునకు 'వర్ధమానము' అని పేరు.

5) త్వరలో కార్యము సఫలమగునను ప్రబలవిశ్వాసముతో నూఱుయోజనముల పొడవుగల ఒక మహాసాగరమును లంఘించుట

సాగుచుండెను. అచటిగృహములు ఒకదానికంటె మఱియొకటి చిత్రవిచిత్రములైన ఆకారములు గలిగియుండెను. (9)

స్వర్గమునందలి అప్సరసలవలె గానముచేయుచున్న మదవతులైన[1] స్త్రీలయొక్క త్రిస్థానస్వర (మంద్ర, మధ్యమ, తార స్థాయిలుగల) మధురమైనసంగీతమును మారుతి వినెను. (10) మిక్కిలి సంపన్నులైనవారి గృహములయందు సంచరించుచున్న స్త్రీలఒడ్డాణపు గజ్జెలసవ్వడులను, వారి కాలియందెల ధ్వనులను, వారు మెట్లపైనడుచునప్పుడు కలిగెడి మధురరవములను ఆ మారుతి వినెను. (11)

అచ్చటచ్చట రాక్షసగృహములయందు యోధులు జబ్బలు చఱచుకొనుటవలన కలిగిన ధ్వనులును, వారి సింహగర్జనలును, మఱికొన్ని తావుల యందు జపించు వారి వేదమంత్రములును పవనికి వినబడెను. (12)

ఆ హనుమంతుడు వేదాధ్యయననిరతులైన రాక్షసులను, సంయుక్తముగా రావణస్తుతులొనర్చు వారిని, గర్జించుచున్న రాక్షసులను చూచెను. (13)

నగరముయొక్క నడిబొడ్డున సేనానివేశమునందు రాజమార్గమున చుట్టునుచేరిన గొప్ప రాక్షసబలములను, రావణుని యొక్క పెక్కుమంది గూఢచారులను అతడు చూచెను. (14)

ఆ నగరమునందలి యజ్ఞదీక్షానిమగ్నులను, జడలు ధరించిన వారిని, శిరోముండనము గావించుకొనినవారిని, వృషభచర్మములను వస్త్రములుగా ధరించినవారిని, అతడు చూచెను. దర్భలను పిడికిళ్లలో ధరించి వాటిని మంత్రించి, ఆయుధములుగా శత్రువులపై ప్రయోగించువారిని, యజ్ఞకుండములయందు హోమములొనర్చి కృత్యాదిశక్తులను పొంది, వాటిని పరులపై ప్రయోగించు వారిని అతడు వీక్షించెను. (15) కూట (ఆయుధ)ములను, ఇనుపగుదియలను, దండాయుధములను ధరించినవారిని, ఒంటికంటి వారిని, ఒంటిచెవివారిని, వ్రేలాడుచున్న పాట్లలు, స్తనములుగల వారిని, భయంకరాకారులను, వంకరమూతులుగల వారిని, వికృతాకారులను, పొట్టివారిని, ధనుస్సులను, ఖడ్గములను, శతఘ్నులను, ఇనుపదండములను ధరించినవారిని, గట్టి పరిఘ(ఇనుపకట్లగుదియ)లను చేబూనినవారిని, ఉజ్జ్వలములైన విచిత్రకవచములను ధరించినవారిని, ఆ హనుమంతుడు వీక్షించెను. అచట ఆ రాక్షసులలో కొందఱు మిక్కిలిలావుగా గాని, సన్నముగా గాని గాక మధ్యస్థముగానుండిరి. మఱికొందఱు పొట్టిగా గాని, పొడవుగా గాని కాక సమముగా నుండిరి. కొందఱు మిక్కిలి తెల్లనివారును గారు, నల్లనివారును గారు. అంతగా గూనివారును గారు, పొట్టి వారును గారు, కొందఱు వికృతరూపములను ధరింప గలవారు, కొందఱు బహు రూపములు గలవారు, కొందఱు అందమైనవారు, మఱికొందఱు మిక్కిలి తేజస్సుగల వారునుఐయుండిరి. ధ్వజములను, పతాకములను, వివిధములైన ఆయుధములను, బల్లెములను, వృక్షములను, పట్టిసము (అడ్డకత్తు) లను, వజ్రాయుధములను ధరించిన వారిని, క్షేపణులను (తెడ్లను) పాశములను చేబూనిన వారిని, ఆంజనేయుడు గాంచెను. (16-20)

పూలమాలలు ధరించిన వారిని, సుగంధ ద్రవ్యములను అలదుకొనిన వారిని, చక్కని ఆభరణములను దాల్చిన వారిని, నానావిధములైన వేషములను ధరించిన వారిని, స్వేచ్ఛగా సంచరించుచున్న పెక్కుమందిని, పదునైన శూలములను, వజ్రాయుధములను ధరించిన మహా బలశాలురను, హనుమంతుడు గాంచెను. (21-22) అంతఃపుర(ప్రాంగణమున మధ్యభాగమున రావణుని ఆజ్ఞానుసారము సావధానులైయున్న వేలకొలది సైనికులను అతడు చూచెను. (23)

అంతట విశాలమైన బంగారుసింహద్వారముగల రావణుని ప్రాసాదమును అతడు వీక్షించెను. ప్రసిద్ధమైన రావణుని ఆ మహాభవనము త్రికూటాద్రిపై సుప్రతిష్ఠితమై యుండెను. అది తెల్లని కమలములతో కలకలలాడుచున్న అగడ్తలతో శోభిల్లుచుండెను. దానిచుట్టును దుర్గమమైన ప్రాకారము నిర్మితమైయుండెను. అట్టివైభవోపేతమైన మహా భవనమును ఆ కపీశ్వరుడు దర్శించెను. (24-25)

రావణునియొక్క ఆ మహాప్రాసాదము స్వర్గవైభవతుల్యమై, దివ్యమై, దివ్యములైన నాదములతో ప్రతిధ్వనించుచుండెను. గుట్టముల సకిలింపులతో నిండియుండెను. ఆభరణముల ధ్వనులతో నినదించు చుండెను. అది రథములతోడను, పల్లకీలు మొదలగు వాహనములతోడను, విమానములతోడను, విలసిల్లు చుండెను. చక్కని గుట్టములతోను, ఏనుగులతోను, తెల్లని మేఘములవలెనున్న నాలుగు దంతములుగల భద్రగజములతోను అలరారు చుండెను. మత్తిల్లిన మృగములతోను, శారికాది పక్షులతోను భూషితమై,

---

వాయుసుతుడైన హనుమంతునకు ఒక సామాన్యవిషయమేయైనను, సాధారణముగా లోకదృష్టిలో అది మహాకార్యము. రాక్షసులచే నిరంతరము సురక్షితముగా కాపాడబడుచు ఇతరులకు దుర్భేద్యమైయున్నలంకలోప్రవేశించుట హనుమంతునిదృష్టిలో నిజముగా ఒక ఘనకార్యము– అనితరసాధ్యములైన ఈ మహత్కార్యములను రెండింటిని హనుమంతుడు అవలీలగా సాధించెను. ఈ కార్యద్వయ (రామకార్య) సిద్ధితో హనుమంతుడు మహదానందభరితుడయ్యెను. దీనితో 'త్వరలోనే సీతాదర్శనము అగునని ఆయనలో ప్రబల విశ్వాసము కుదురుకొనెను.

1) మదము = సంతోషము, గర్వము, మత్తు

మనోహరముగా ఉండెను. అట్టి రమ్యమైన ముఖద్వారము మహావీరులైన రాక్షసులచే పెక్కు విధములుగా రక్షింపబడు చుండెను. ఐనప్పటికిని ఆ రావణాంతఃపురమున ఆంజనేయుడు ప్రవేశించెను. (26-28)

ఆ రావణాంతఃపురము తప్తకాంచన ప్రాకారములతో విలసిల్లుచుండెను. అందలి లోపలి భాగము అమూల్యములైన ముత్యములతో, మణులతో అలంకృతమై యుండెను. శ్రేష్ఠములైన కాలాగరు చందన పరిమళములను అది వెదజల్లుచుండెను. అట్టి అంతఃపురమున ఆ కపివరుడు అడుగిడెను. (29)

* * *

5. ఐదవసర్గము

చంద్రశోభావర్ణనము, రావణాంతఃపురములో హనుమంతుడు సీతను అన్వేషించుట. ఆమెను గానక దుఃఖపడుట

అనంతరము ధీశాలియైన ఆ హనుమంతుడు ఆకాశ మధ్యభాగమున చల్లని కిరణములతో హాయిని గూర్చుచున్న చంద్రునిగాంచెను. ఆ కళానిధి వెన్నెలలను సర్వత్ర విరజిమ్ముచుండెను, గోశాలలో తిరుగుచున్న మదించిన వృషభమువలె ఒప్పుచుప్రకాశించుచుండెను. (1) లోకుల పాపములను (దుఃఖములను) నశింపజేయుచున్న వాడును, మహాసముద్రమునుసైతము వృద్ధిపొందించుచున్న వాడును, సమస్తప్రాణులను, భూతలమును, జలములను, వాయుమండలమును ఆకాశమును ప్రకాశింపజేయుచున్న వాడును, అమృత కిరణుడును అగు చంద్రుడు ఆకసమునపైకి వచ్చుచుండగా ఆ మారుతి దర్శించెను. (2)

భువియందు మందరగిరిపైనను, సాయంసంధ్యా (ప్రదోష) కాలములయందు సముద్రముమీదను, అట్లే జలములలోని పద్మములయందును విరాజిల్లునట్టి శోభలు (లక్ష్మి) ఆహ్లాదకరములైన చంద్రకిరణములయందు భాసించుచుండెను. (3) వెండిపంజరమున హంసవలెను, మందరగిరిగుహ యందలి సింహముభంగి, మదపుటేనుగుపై వీరునిభాతి చంద్రుడు అంబరమున దేదీప్యమానముగాప్రకాశించు చుండెను. (4)

వాడికొమ్ములుగల వృషభమువలెను, ఉన్నత శిఖరములుగల మహాపర్వతమురీతి, బంగారు తొడుగులుగల దంతములతో అలరారు ఏనుగువలెను షోడశకళలతోచంద్రుడు విరాజిల్లుచు నుండెను. (5)

చంద్రకిరణ ప్రభావమున శీతాంబువులు, మంచు బిందువులు, చీకట్లు తొలగిపోయెను. గ్రహరాజైన సూర్యుని యొక్క కిరణప్రతిఫలనముచేత ఆయనలోని మాలిన్యములు అంతరించెను. ప్రకాశలక్ష్మికి ఆశ్రయమగుటచే ఆయనలోని మచ్చయు నిర్మలమై ప్రకాశించెను. శశాంకుడైన చంద్రభగవానుడు ఈ విధముగా తేజరిల్లెను. (6) అంబరమున విరాజమానుడైన రేరాజు (చంద్రుడు) శిలాతలముపై స్థిరముగానున్న మృగరాజువలెను, మహారణరంగమున నిలిచిన గజరాజుపగిది, రాజ్యాధికారమును పొంది, సింహాసనముపై ఆసీనుడైన మహారాజుభంగి స్పష్టముగా తేజరిల్లుచుండెను.(7) పండువెన్నెలలను పంచియిచ్చుచున్న చంద్రోదయము వలన అంధకారము అంతరించుటచే జనులానందించుచుండిరి. నిశాచరులు మాంసభక్షణమునందు ప్రవృత్తులై సంతోషించు చుండిరి. స్త్రీపురుషులు ప్రణయకలహములనువీడి అనురాగ సౌఖ్యములలో ఓలలాడుచుండిరి. ఇట్లు అందఱికిని ఆనందావహమగు ప్రదోషకాలము సీతాన్వేషణ తత్పరుడైన హనుమంతునకు స్వర్గసుఖదాయకమయ్యెను.[1] (8)

వీణాతంత్రీరవములు వీనులవిందు గావింపసాగెను. అనుకూలవతు(సత్ప్రవర్తన)లైన స్త్రీలు పతులతోగూడి నిద్రించుచుండిరి. అట్లే మిక్కిలి అద్భుతమైన, భయంకరమైన ప్రవృత్తిగల నిశాచరులు విహారములు సల్పుచుండిరి. (9)

ధీరుడు ప్రజ్ఞాశాలియైన ఆ హనుమంతుడు చూచిన గృహములలో కొన్ని మదిరాపానమత్తులై స్పృహనుకోల్పోయిన వారిచే నిండియుండెను. మఱికొన్ని రథాశ్వములను, అంబారీలతోగూడిన గజములను గలిగియుండెను. ఇంకను కొన్ని వీరలక్ష్మీ సంపన్నములై కలకలలాడుచుండెను. (10)

ఆ గృహములలోని రాక్షసులలో కొందఱు ఒకరినొకరు పరిహసించుకొనుచుండిరి. బలిసినబాహువులను ఒకరిపై నొకరు వేసికొనుచుండిరి. మదిరామత్తులైన వారు అధికముగా ప్రేలాపనలను గావించుచుండిరి.వారు పరస్పరము బెదిరించుకొనుచుండిరి. (11) కొందఱు రాక్షసులు తొమ్ములు విరుచుకొనుచుండిరి. కొందఱు తమకాంతలపై తూలిపడుచుండిరి. మఱి కొందఱు వివిధవేషములను ధరించుచుండిరి. కొందఱు బలమైనధనుస్సులను అటునిటు త్రిప్పుచుండిరి. అట్టి రాక్షసులను మారుతి వీక్షించెను. (12)

ఆ భవనములలోని కొందఱుకాంతలు అంగరాగాదులను

1) **ఐశ్వర్యస్య సమగ్రస్య ధర్మస్య యశసః శ్రియః । జ్ఞానవైరాగ్యయోశ్చైవ షణ్ణాం భగఇతీరణా ॥**
సమగ్రమైన ఐశ్వర్యము, పరిపూర్ణమైనధర్మము, సత్కీర్తి, ఉత్తమసంపద , నిర్మలజ్ఞానము, సంపూర్ణవైరాగ్యము- ఈ ఆఱింటిని భగము- అని వ్యవహరింతురు- ఈ ఆఱునుగలవాడు భగవంతుడు. షణ్ణుజ్జైశ్వర్యసంపన్నుడైన హనుమంతునకు భగవత్స్వరూపమైన ఈ ప్రదోషకాలము స్వర్గతుల్యమైన సుఖానందములను గూర్చెను.

అలదుకొనుచుండిరి. మఱికొందఱు స్త్రీలు మఱుల నిద్రలో మునుగుచుండిరి. సుందరవదనలైన కొందఱు దరహాసములు చేయుచుండిరి. కొందఱు కుపితలు నిట్టూర్పులు విడుచుచుండిరి. (13)

ఆ లంకాపురి ఏనుగులఘీంకారములతో నిండియుండెను. మిక్కిలి పూజ్యులైన సజ్జనులతోడ విరాజిల్లుచుండెను. ఇంకను ఆ పురి నిట్టూర్పులు విడుచుచున్న వీరులతోగూడినదై బుసలుకొట్టుచున్న సర్పములతో నిండిన ఒక మడుగువలె ఒప్పుచుండెను. (14)

ఆ నగరమునందలి రాక్షసులలో బుద్ధిశాలురును, (వివిధవిద్యలలో ఆరితేఱినవారు) చక్కగా వ్యవహరించు వారును, ఆస్తికులును, వివిధములగు స్వభావములుగల వారును, చక్కని పేర్లుగలవారును గలరు. అట్టి ప్రముఖ రాక్షసులను మారుతి గాంచెను. (15) ఆ బుద్ధిశాలురు మిక్కిలి అందమైనవారు,[1] సద్గుణ సంపన్నులు, తమ స్వభావముల కనుగుణముగా ప్రవర్తించుచు వాసికెక్కినవారు. అట్టివారిని చూచి, ఆ కపివరుడు ఆనందించెను. ఇంకను అతడు వికృతాకారములుగలవారిని, తదనుగుణముగా ప్రవర్తించువారినిగూడ కొందఱిని జూచెను. (16) అనంతరము మారుతి శ్రేష్ఠపురుషులకు తగిన సతులను, పతులయందు ప్రేమానురాగములు గలవారిని, అనుగుణమైన మంచిప్రవర్తనలుగల శీలవతులను జూచెను. ఇంకను తమ ప్రియులపైనను, పానాదులయందును ఆసక్తిగలవారు, నక్షత్రములవలె మిక్కిలి శోభిల్లుచున్నవారు ఐన రాక్షసస్త్రీలను అతడచట చూచెను. (17) చక్కనిచుక్కలైన కొందఱుస్త్రీలు అర్ధరాత్రమున తమకాంతుల కౌగిళ్లలోచిక్కి, సిగ్గుదొంతరలలో మునిగి ఆనందపరవశులైయుండిరి. వారు పుష్పములచే కప్పబడిన పక్షులవలె ఒప్పుచుండిరి. అట్టిస్త్రీలను ఆ కపివరుడు గాంచెను. (18)

ధర్మపరాయణలైన కొందఱు కులసతులు కామ వికారములకు లోనైనవారై, హర్మ్యతలములయందు తమ ప్రియులయొడలలో చేరి, వారిని ఆనందింపజేయు చుండిరి. తాము సుఖానుభూతిని పొందుచుండిరి. అట్టి వారిని ధీశాలియైన హనుమంతుడు చూచెను. (19) అచటి స్త్రీలలో కొందఱు మేలిముసుగులు లేనివారై, బంగారుతీగెలవలె మెఱసిపోవు చుండిరి. కొందఱు రమణీమణులు తప్తకాంచన కాంతులతో విరాజిల్లు చుండిరి. మఱికొందఱు చంద్రునివలె తెల్లని కాంతులతో ప్రకాశించుచుండిరి. కొందఱు సుందరాంగులు ప్రియ విరహతాపములకు లోనై యుండిరి. అట్టి లతాంగులను ఆ మారుతి గాంచెను. (20)

అనంతరము మనస్సులకు ఆహ్లాదమునుగూర్చుచున్న ప్రియులనుపొంది, మిక్కిలి ఆనందమునుభవించుచున్న సుందరీమణులను ఆ కపివరుడు చూచెను. ఇంకను మిక్కిలి మనోహరముగానున్న స్త్రీలు తమతమగృహముల యందు ఆనందముగానుండుటను వీక్షించెను. (21) చంద్రకాంతులను విరజిమ్మునట్టి అచటి స్త్రీల ముఖములను, వంకరగానున్న కనుఱెప్పలుగల వారి నేత్రములను, విద్యున్మాలలవలె మనోహరముగానున్న వారి ఆభరణ పంక్తులను[2] అతడు చూచెను. (22)

కాని మిక్కిలి సౌందర్యవతియు, ధర్మమార్గమును అనుసరించు రాజవంశమునందు ఆవిర్భవించినదియు, వికసించినలతవలె రూపసౌభాగ్యముగలదియు, అయోనిజయు, కోమలాంగియు ఐన సీతాదేవిని మాత్రము అతడు చూడలేదు. (23) అవిచ్ఛిన్నమైన ధర్మమార్గమునందు ప్రవర్తించునట్టిదియు, రాముని ఎడబాటుకారణముగా దుఃఖితయై, ఆయన దర్శనమునకై ఎదురుతెన్నులుచూచు చున్నదియు, శ్రీరాముని యొక్క పవిత్రమైనమనస్సునందు స్థిరముగా నిల్చియున్నట్టిదియు, నారీరత్నములలో అత్యుత్తమురాలును ఐన సీతాదేవినిమాత్రము అతడు దర్శింపలేదు. (24)

శ్రీరామునిపై విరహముచే పరితపించుచున్నదియు, కన్నీరుమున్నీరుగా విలపించుచు గద్గదకంఠముతో ఒప్పుచున్నదియు, లోగడ మేలైన బంగారు కంఠాభరణములను ధరించుచున్నట్టిదియు, అందమైన కనుఱెప్పలుగలదియు, మధురమైన కంఠస్వరము గలదియు, వనమునందు చక్కగా నాట్యముచేయు మయూరివలె విలసిల్లునదియు ఐన సీతాదేవిమాత్రము కనబడలేదు. (25)

అస్పష్టమైన ఆకారముగల చంద్రరేఖవలెను, ధూళి ధూసరితమైన బంగరురేఖవలెను- గాయము మానినను గుర్తుగా మిగిలిన బాణరేఖవలెను, గాలితాకిడికి చెల్లాచెదరైన మేఘశకలమువలెను- కృశించి ఉన్న జానకీదేవి మాత్రము అచట ఆ పావనికి కన్పింపలేదు.[3] (26) వాక్చతురులలో శ్రేష్ఠుడును, నరేంద్రుడును ఐన శ్రీరాముని యొక్కపత్నియగు సీతాదేవిని ఎంతగా వెదకినను ఆమె కనబడకపోవుటచే కపిప్రవరుడు దుఃఖాక్రాంతుడై క్షణకాలముపాటు అజ్ఞానివలె దిక్కుతోచనివాడాయెను. (27)

---

1) విభీషణాది సజ్జనులనుజూచి హనుమంతుడు ఆనందముతో పొంగిపోయెను. తక్కినవారిని సాధారణముగా గమనించెను.

2) మానుష స్త్రీలకును, రాక్షసస్త్రీలకును మధ్యగల వ్యత్యాసములను గుర్తించుటకై ఆ లంకలోని స్త్రీలముఖములను, నేత్రములను, ఆభరణములను సీతాన్వేషణ తత్పరుడైన హనుమంతుడు పరికించిచూచెను.

3) మారుతి పెక్కుమంది సుందరీమణులను జూచెను. కాని వారిలో ఏ ఒక్కరును సీతాదేవికాదని తనమనస్సున అతడు నిర్ణయించుకొనెను. ఏలనన అతడు తనమనస్సులో ముద్రించుకొనిన సీతాదేవికి సంబంధించిన ఊహాచిత్రమిది- వాస్తవముగా, పదునాఱుకళలతోగూడిన చంద్రునివలె భాసిల్లు సీతాదేవి శ్రీరాముని ఎడబాటువలన ఇప్పుడు నీహారాచ్ఛాదితమైన విదియనాటి

6. ఆఱవసర్గము

రావణాదుల భవనములలో హనుమంతుడు సీతను అన్వేషించుట

కామరూపధారియైన ఆ హనుమంతుడు రావణుని గృహములయందు ఎచ్చటను సీతజాడగానక మిక్కిలి విచారగ్రస్తుడయ్యెను. అనంతరము జాగరూకుడై నేర్పుతో లంకయందంతటను అన్వేషింపసాగెను. (1)

పిమ్మట శుభలక్షణసంపన్నుడైన మారుతి సూర్యకాంతులతో ప్రకాశించుచున్న ప్రాకారముగల రావణుని ప్రాసాదమును సమీపించెను. (2) సింహములచే సురక్షితముగానున్న మహారణ్యమువలె ఆ రావణభవనము భయంకరులైనరాక్షసులచే కాపాడబడుచుండెను. అట్టిభవనమును పరికించి చూచుచు ఆ కపివరుడు ఆశ్చర్యచకితుడాయెను. (3) ఆ భవనము వెండిబంగారములతో నిర్మింపబడిన ముఖద్వారములతో అద్భుతముగా శోభిల్లుచుండెను. అది చిత్రవిచిత్రములైన అంతస్తులతోడను, అందమైన ద్వారములతోడను అలరారుచుండెను. (4) ఆ రావణభవన సమీపమున అలుపెఱుగనివారును, శూరులునుఐన ప్రముఖులు మదపుటేనుగులను అధిష్ఠించి యుండిరి. అజేయులైన అశ్వారూఢులును రథారూఢులును సర్వసన్నద్ధులైయుండిరి.(5)

అచట దంతములతో, వెండిబంగారములతో నిర్మింపబడిన విచిత్రములైన రథములు ధ్వనులనొనర్చుచు ఇటునటు సంచరించుచుండెను. అందు సింహవ్యాఘ్రచర్మములచే చేయబడిన కవచములు ఉంచబడియుండెను. (6)

ఆ భవనము అనేకరత్నములతో అలంకృతమైనది, శ్రేష్ఠములైన ఆసనములకును, పాత్రలకును నెలవైనది, మహారథులకు నిలయమైనది, మహారథముల ధ్వనులచే నిండినది. (7) అచ్చట నానావిధములైన జింకలు, శారికాది పక్షులు వేలసంఖ్యలో అంతటను చేరియుండెను. ఆయా మృగ పక్షులన్నియును గంభీరములై చూడముచ్చటగొల్పు చుండెను. (8) ఆ భవనము సుశిక్షితులు, వినయశీలురు, బాహ్యారక్షకులు ఐన రాక్షసులచే బాగుగారక్షింపబడు చుండెను. అది ప్రముఖవనితారత్నములచే పరిపూర్ణమై యుండెను. (9)

ఆ రాక్షసేంద్రుని నివాసమునందలి వనితారత్నములు ఆనందమున ఓలలాడుచుండిరి. వారి ఆభరణముల మంజుల రవములు సముద్రపుటలలధ్వనులవలె మనోజ్ఞములై యుండెను. (10)

ఆ ప్రాసాదము ఛత్రచామరాది రాజచిహ్నములచే ఒప్పారుచుండెను. అది శ్రేష్ఠములైన అగరుచందనాదుల పరిమళములను వెదజల్లుచుండెను. అది బలిష్ఠులైన రాక్షసులతోగూడి సింహములచే వ్యాప్తమైన మహారణ్యము వలె విలసిల్లుచుండెను. (11) ఆ భవనము భేరీమృదంగధ్వనులతోను, శంఖనాదములతోను మాఱుమ్రోగుచుండెను. అచట రాక్షసులచే నిత్యార్చనలు, పర్వదినములయందు హోమ కార్యములు పూజలు కొనసాగుచుండెను. (12)

ఆ రావణభవనము సముద్రమువలె లోతైనది, విశాలమైనది (రావణభయముచే) నిశ్శబ్దమైనది. అది మహా రత్నములతో పొదుగబడిన పైకప్పులు గలది, శ్రేష్ఠములైన రత్నములతో నిండినది, మహాత్ముడైన రావణునియొక్క అట్టి మహాభవనమును ఆ వానరవీరుడు దర్శించెను. గజాశ్వరథములతో నిండినదై, మధురాకృతితో విరాజిల్లు చున్న ఆభవనము లంకానగరమునకే ఆభరణమని ఆ మహాకపి తలంచెను. అట్టి రావణభవనసమీపమున అతడు సంచరించెను. (13-15) ఆ వానరోత్తముడు రాక్షసులయొక్కగృహములను, ప్రాసాదములను ఉద్యానవనములను క్రమక్రమముగా వీక్షించుచు నిర్భయముగా తిరుగసాగెను. (16)

మిక్కిలి పరాక్రమశాలియైన హనుమంతుడు అతివేగముతో ప్రహస్తునిభవనముపై దుమికెను. పిమ్మట మహాపార్శ్వుని గృహముపైకెగిరెను. అనంతరము మేఘ సదృశమైన కుంభకర్ణునిప్రాసాదముమీదికిని, పిమ్మట విభీషణుని హర్మ్యముపైకిని చేరెను. తదనంతరము ఆ మహాకపి మహోదరుడు, విరూపాక్షుడు, విద్యుజ్జిహ్వుడు, విద్యున్మాలి, వజ్రదంష్ట్రుడు, మొదలగువారి భవనములపై తిరిగెను. పిమ్మట మహాతేజశ్శాలియైన మారుతి ధీమంతుడైనశుకుడు, సారణుడు, ఇంద్రజిత్తు, జంబుమాలి, సుమాలి మొదలగువారి భవనములనన్నింటిని క్రమముగా గాలించెను. (17-21)

అటుపిమ్మట రశ్మికేతువు, సూర్యశత్రువు, వజ్రకాయుడు, ధూమ్రాక్షుడు, సంపాతి, విద్యుద్రూపుడు, భీముడు, ఘనుడు, విఘనుడు, శుకనాసుడు, వక్రుడు, శఠుడు, వికటుడు, హ్రస్వకర్ణుడు, దంష్ట్రుడు, రోమశుడు, యుద్ధోన్మత్తుడు, మత్తుడు, ధ్వజగ్రీవుడు, నాది, విద్యుజ్జిహ్వుడు, ఇంద్రజిహ్వుడు,

---

చంద్రునివలె కాంతిహీనయై యుండును, సహజముగా బంగారుకాంతిగల ఆమెదేహము ధూళిధూసరితమైన సువర్ణరేఖవలె నుండును బాణములగాయములు మానినను వాటిగుర్తులు మిగిలియుండునట్లు సీతాదేవి మనస్సుపై కొట్టబడిన రావణుని వాగ్బాణములగుర్తులు మాత్రము ఆమె ముఖకవళికలపై కన్పట్టుచుండును. గాలి తాకిడికి మేఘములు విచ్ఛిన్నములై శకలములు వేఱైనయట్లు రావణుడనెడి వాయుఘాతములకు రాముడనెడి మేఘమునుండి వేఱైన శకలమువలె సీతాదేవి కాంతిహీనయై యుండును- అట్టి జానకీదేవి మాత్రము ఎంతగా వెదకినను అచటి తరుణీమణులలో మారుతికి కనబడలేదు.

హస్తిముఖుడు, కరాళుడు, పిశాచుడు, శోణితాక్షుడు మొదలగు రాక్షసుల గృహములను ఆ మారుతి వరుసగాశోధించెను. (22-26)

సుప్రసిద్ధుడైన ఆ హనుమంతుడు అద్భుతావహములైన ఆయాభవనములయందు సంచరించుచు సంపన్నులైన ఆ రాక్షసుల సంపదలను తిలకించెను. (27) శుభలక్షణ సంపన్నుడైన మారుతి రాక్షసులందఱి భవనములను పూర్తిగా శోధించిన పిమ్మట రాక్షసప్రభువైన రావణుని ప్రాసాదమునకు చేరెను. (28) కపివరుడైన ఆంజనేయుడు అంతటను తిరుగుచు రావణుని సమీపమున శయనించినవారును, వికృతములైన చూపులుగలవారును ఐన రాక్షసస్త్రీలను జూచెను. (29) ఆ రాక్షసస్త్రీలలో కొందఱు శూలములను, ఇనుప గుదియలను చేతబట్టియుండిరి. కొందఱు శక్తి, తోమరములను దాల్చియుండిరి. ఆ రావణుని నిలయమున వివిధసేనా విభాగములనుగూడ అతడు చూచెను. (30)

అతడు వివిధాయుధములను ధరించియున్న మహాకాయులగు రాక్షసులను, ఎట్టనివి, తెల్లనివి, మహా వేగగమనముగలవియుఅగు బంధింపబడియున్న గుఱ్ఱములను గాంచెను. (31) ఉత్తమజాతికిచెందినవి, చక్కని ఆకారముగలవి, శత్రుసైన్యమునందలిగజములను పీడించుటలో సమర్థములైనవి, యుద్ధాదివిద్యలయందు సుశిక్షితములైనవి, ఐరావత తుల్యములైనవి, రణరంగమునందు శత్రుసైన్యములను హతమార్చునవి, వర్షించుచున్నమేఘములవలె మదజలములను స్రవించుచున్నవి, పర్వతసదృశములైనవి, మేఘగర్జనలవలె ఘీంకరించుచున్నవి, సమరరంగమున శత్రువులకు ఎదిరింపరానివియుఐన మదపుటేనుగులను ఆ రావణనిలయమున కపివరుడుగాంచెను. బంగారు అలంకారములుగలవియు, స్వర్ణాభరణములచే భూషితములైనవియు, మధ్యందిన సూర్యునివలెనున్న వేలకొలది సేనలను రావణనివేశమునందు హనుమంతుడు వీక్షించెను. (32-35)

రావణసదనమున వాయుసుతుడైన ఆ హనుమంతుడు వివిధాకారములతోనున్న పల్లకీలను, చిత్ర విచిత్రములైన పాదరిండ్లను, చిత్రశాలాగృహములను, క్రీడామందిరములను, దేవదారువృక్షములతోకూడిన క్రీడాపర్వతములను, సురత క్రీడాగారములను, పగటి పూట విహరించు రమ్యప్రదేశములను పరికించిచూచెను. (36, 37) మందరగిరివలె సువర్ణమయమై ఉన్నతమైనదియు, క్రీడామయూరములతో నిండినదియు, ధ్వజ పతాకములచే విలసిల్లుచున్నదియు, అనేకరత్నములతో విలసితమైనదియు, మహాపద్మాదినవనిధులకు నెలవైనదియు, సదాశివునకు నివాసమైన కైలాసమువలె దృఢవ్రతుల తపఃఫలముగా ప్రాప్తించినదియు, రత్నకాంతులతోను, రావణునితేజస్సుతోను వెలుగొందుచున్న ఆ భవనము చండకిరణుడైన సూర్యునివలె తేజరిల్లుచుండెను. అట్టి మహాభవనమును ఆ కపీశ్వరుడు కాంచెను. కాంచనమయము లైన అచటి తల్పములను, ఆసనములను, ముఖ్యములైన పాత్రలను హనుమంతుడు తిలకించెను. (38-41) తేనెలతోగూడిన మద్యములతో తడిసినదియు, మణులు పొదిగినపాత్రలతో అలరారుచున్నదియు అగు ఆ భవనము కుబేరప్రాసాదమువలె విశాలమై మనోహరముగానుండెను. అది కాలియందెలసివ్వడుల చేతను ఒడ్డాణముల రవళులచేతను, మృదంగనాదముల తోడను మార్మ్రోగుచుండెను. (42-43)

చక్కగా రూపొందింపబడిన గదులుగల ఆ రాజభవనము వందలకొలది వనితారత్నములతోను వరుసలుదీరియున్న ప్రాసాదములతోను విలసిల్లుచుండెను. అట్టి మహాభవనమున హనుమంతుడు ప్రవేశించెను. (44)

* * *

7. ఏడవసర్గము

రావణ భవన, పుష్పకవిమానముల వర్ణనము

ఆ మహాంతఃపురములోని గృహములు వైడూర్య ఖచితములైన బంగారుకిటికీలతో భాసిల్లుచుండెను. అవి పక్షులతో గూడినవై విద్యుత్కాంతులను విరజిమ్ముచు వర్షాకాలపు మేఘములవలె విలసిల్లుచుండెను- (ఇచట గృహములు మేఘములతోను, బంగారు కిటికీలు మెఱుపులతోను, వైడూర్యములు పక్షులతోను పోల్చబడినవి) (1) పర్వతాకార సదృశములైన ఆ గృహములలో హాయిగా కూర్చొనుటకు అనువైన వివిధములగు గదులను, శ్రేష్ఠతమములైన శంఖ-ఆయుధ, ధనుశ్శాలలను, మనోహరములు, విశాలములు ఐన చంద్రశాలలను హనుమంతుడు చూచెను. (2)

ధనకనకవస్తువాహనాది సకలసంపదలతో తులతూగు చున్నట్టివి, సురాసురులప్రశంసలను అందుకొనుచున్నట్టివి, ఏవిధములైన లోటులును లేనట్టివి, రావణుడు తన పరాక్రమముచే సంపాదించుకొనినట్టివి ఐన గృహములను మారుతి గాంచెను. (3) ఆ గృహములు రావణుని గట్టిపూనికతో మయుడను శిల్పియే స్వయముగా నిర్మించెనా? యనునట్లున్నవి. అవి భూతలమునందే సర్వగుణోత్కృష్టము లైనవి. అట్టి ప్రాసాదములను కపివరుడు దర్శించెను. (4)

పిమ్మట వాయుసుతుడు పుష్పకవిమానమును దర్శించెను. అది మేఘమువలె మహోన్నతమైనది, విశాలమైనది,

ఆహ్లాదకరమైనది, బంగారమువలె కనులకు మిఱుమిట్లు గొల్పుచున్నది. అది నిరుపమానమై, ఉత్తమోత్తమమై రావణునిస్థాయికి దగినట్లు విరాజిల్లుచున్నది. (5) అది దివినుండిభువికి దిగివచ్చిన స్వర్గమా యనునట్లుండెను. నానావిధరత్నప్రకీర్ణమై వెలుగులను వెదజల్లుచుండెను. అది పెక్కువిధములైన వృక్షములపూవులతో కప్పబడి కుసుమపరాగములచే ఆచ్ఛాదితమైన గిరిశిఖరమువలె విలసిల్లుచుండెను. (6)

అత్యంతశోభలతో అలరారుచున్న ఆ పుష్పక విమానము మెఱుపుతీగలవంటి నారీరత్నములచే గూడినదై విద్యుల్లతాయుతమేఘమువలె వెలుగొందుచున్నది, అందఱిచే సేవింపబడుచున్నది, రాజహంసలచే మోయబడుచున్న బ్రహ్మాది పుణ్యపురుషుల విమానమువలె అది శోభిల్లుచున్నది. (7) ఆ పుష్పకము చంద్రాదిగ్రహములచే శోభిల్లుచున్న ఆకాశమువలె నుండెను. నానావిధరత్నములచే చిత్రితమై, గైరికాదిధాతువులచే బహువర్ణశోభితమై ఒప్పుచున్న పర్వతశిఖరమువలె విలసిల్లుచుండెను. అది చిత్రవిచిత్రముగా గూడియున్న మేఘరాశివలె రాజిల్లుచుండెను. అట్టి విమానరత్నమును ఆ హనుమంతుడు గాంచెను. (8)

ఆ పుష్పకవిమానముపై పెక్కుదృశ్యములు చిత్రింపబడి యుండెను. అందు చిత్రితమైన భూమిపై పర్వతపంక్తులు విలసిల్లుచుండెను. ఆ పర్వతములపై వృక్షసమూహములు ఆ వృక్షములపై పుష్పవితానములు, వాటిపై కేసరములు పత్రములు విరాజిల్లుచుండెను. (9) ఆ పుష్పకముపై చిత్రితములైన గృహములు స్వచ్ఛకాంతులను విరజిమ్ముచుండెను. సరస్సులు రంగురంగుల పూవులతో శోభిల్లుచుండెను. పద్మములు కింజల్కములతో రాజిల్లుచుండెను. అచట చిత్రింపబడిన కొలనులు అత్యద్భుతములు. (10) ఆ కపిశ్రేష్ఠుడు దర్శించిన ఆ మహావిమానము "పుష్పకము" అనుపేరుతో విరాజిల్లుచుండెను. అది రత్నకాంతులను దశదిశల యందును విరజిమ్ముచు ఆకాశమునకు ఎగురుచున్నదా యనునట్లు ఉండెను, అచటగల ప్రాసాదములన్నింటికంటెను అది అత్యున్నత శ్రేణికి చెందినదైయుండెను. (11)

అందు వైడూర్యములతోను, వెండితోను, పగడములతోను చెక్కబడిన పక్షులును, వివిధమణులచే చిత్రితములైన సర్పములును, చక్కని అవయవసంపదగలిగిన ఉత్తమజాతి గుఱ్ఱములును రూపొందింపబడియుండెను. (12) ఆ విమానమునందు చూడముచ్చటగొల్పు చక్కని ముఖములు, మంచిఱెక్కలుగలపక్షులు చెక్కబడినవి. ఆ ఱెక్కలు, ముఖములు విలాసవంతమైనభంగిమలలో వంచబడి, వంకరలు దిరిగియున్నవి. ఆ పక్షములపై పగడముల పూవులు, బంగారుపుష్పములు ముద్రింపబడినవి. ఆ పక్షులు సాక్షాత్తుగా మన్మథసహాయకులవలె మనోహరముగా చిత్రితములైనవి.(13)

ఆ భవనమున లక్ష్మీదేవి తన మనోహరహస్తములతో పద్మములనుధరించి పద్మసరస్సున విరాజిల్లుచున్నట్లు చిత్రింపబడెను. ఆమెకు ఇరువైపుల మంచి తొండములుగల ఏనుగులు రూపొందింపబడినవి. అవి తమతొండములతో తామరపూవులను, ఆకులను గ్రహించి, ఆ దేవికి ఆత్మార్పణ బుద్ధితో అభిషేకము చేయుచున్నట్లుండెను. అట్టితఱి పద్మకేసరములు ఏనుగుల శరీములపై రాలియుండెను.(14)

పర్వతమువలె ఉన్నతమై, ఆహ్లాదకరముగా శోభిల్లుచున్న ఆ గృహమును (పుష్పకమును) జూచి హనుమంతుడు ఆశ్చర్యచకితుడాయెను. వసంతఋతువునందు పరిమళభరితమై, సుందరమై, చక్కనిగుహలుగల పర్వతమువలెనున్న ఆ భవనమును అతడు మఱొకమాఱు ప్రవేశించెను. (15) అనంతరము ఆ కపివరుడు రావణునిచే పరిపాలింపబడుచు అందఱి మన్ననలను అందుకొనుచున్న ఆ లంకాపురిలో ప్రవేశించి సంచరింపసాగెను. ఐనను పరమపూజ్యురాలును, శ్రీరాముని సద్గుణప్రభావముచే జయింపబడినదియు, (అంతేగాక శ్రీరాముడు శివధనుస్సు యొక్క గుణమును (అల్లెత్రాడును) బలముగా లాగగా ధనుర్భంగమాయెను. ఆ విధముగా జయింపబడినదియు) ఐన ఆ జానకి కనబడకపోవుటచే అతడు విచారగ్రస్తుడాయెను. (16) ధర్మమార్గానువర్తియు, ప్రజ్ఞాశాలియు, మహా ధైర్యవంతుడును, సూక్ష్మదృష్టిగలవాడును, ఐన ఆ హనుమంతుడు నిశ్చయబుద్ధితో అంతటను సంచరించుచు సీతాదేవికై వెదకెను. ఐనను ఆజానకిని గానక అతడు మిక్కిలి విచారగ్రస్తుడై పరిపరివిధముల ఆలోచింపసాగెను. (17)

* * *

8. ఎనిమిదవసర్గము

హనుమంతుడు పుష్పకవిమానమును చూచుట

ఆ భవనసముదాయమునకు మధ్యనున్నదియు, మణుల చేతను, వజ్రములతోడను చిత్రముగా నిర్మింపబడినదియు, మేలిమిబంగారముతో సిద్ధపఱచబడిన కిటికీలుగలదియునైన ఆ మహా విమానమును వాయుసుతుడైన మహావీరుడగు ఆ హనుమంతుడు జూచెను. (1)

లోకము "బాగు, బాగు" అని మెచ్చుకొనునట్లుగా ఆ విమానమును విశ్వకర్మ స్వయముగా నిర్మించెను. దాని నిర్మాణము సాటిలేనిది, ఊహలకందనిది. ఆకాశమున ఉన్నట్టిది,

అంతరిక్షముననెలకొని, అంతటను అప్రతిహత (తిరుగులేని) సంచారము గలది. అట్టి ఆ విమానము సూర్యమార్గమునకు సూచికయా అనునట్లుగా విరాజిల్లు చుండెను. (2) అచట ప్రయత్నపూర్వకముగా చక్కగా నిర్మింపబడని దేదియును లేదు. మేలుజాతి రత్నములచే పొదగబడనిదేదియును లేదు. ఆ విమానమునందలి విచిత్ర విశేషములు దేవతా భవనముల యందును కనబడవు. ఇంతయేల? అందులేని విశేషముగాని, చెక్కబడని శిల్పములుగాని లేనేలేవు. (3)

ఆ విమానము మహాతపశ్చర్యచేతను, పరాక్రమము చేతను సంపాదింపబడినది, అందు ఆసీనులైనవారి ఆలోచనలను అనుసరించి అది సంచరించును. అందలి వివిధ (సభాభవనములు, భోజనశాలలు, వినోదమందిరములు, గోపురములు మొదలగు) భాగములు వేర్వేఱుసౌకర్యములతో విలసిల్లుచున్నవి. అన్ని ప్రదేశములలోను శిల్పనిర్మాణవైశిష్ట్యము ఆ విమానమునకు తగినట్లుగను, సమానముగను ఉన్నది. (4)

ఆ విమానము యజమాని మనస్సునెఱింగి వేగముగా సంచరించునది, దానిగమనము శత్రువులకును నివారింప శక్యముగానిది, వాయువేగముతోసాగిపోగలది, మహాత్ముల, పుణ్యాత్ముల, తేజస్సంపన్నుల, సుప్రసిద్ధుల భవనముల వలెను, ఇంద్రాదిదేవతలకు ఆవాసమైన స్వర్గమువలెను సుఖసంతోషదాయకమైనది. (5) పలు విశిష్ట శిల్పరీతులను అవలంబించుటచే ఆ పుష్పకము యొక్క ఆకారము ఉదాత్తముగా నున్నది. చిత్రవిచిత్రములైన అనేకశిఖరములతో అలంకృతమైనది. శరత్కాలచంద్రునివలె నిర్మలమై స్వాంతములకు ఆహ్లాదమును గూర్చునది, అది గిరిశిఖరమువలె ఉపశిఖరశోభితమైనది. (6)

కర్ణకుండలములతో శోభించుచున్న ముఖములుగల వారును, మహాకాయులును, ఆకాశమునసంచరించెడి రాక్షసులును, తమప్రభువునకు అనుకూలముగా ప్రవర్తించు వారును,[1] విశాలములైన నేత్రములుగలవారును, అతివేగముగా సంచరింపగలవారును ఐన వేలకొలది భూతగణములవారు ఆ విమానమును మోయుచున్నట్లు దాని వెలుపలిభాగమున శిల్పములు చెక్కబడియుండెను. (7)

అది వసంతఋతువునందలి పుష్పరాశివలె చూడముచ్చటగా నున్నది, వసంతమాసముకంటెను మనోహరమై, దర్శనీయముగా నున్నది, అట్టి శ్రేష్ఠమైన విమానమును ఆ వానరవీరవరేణ్యుడు చూచెను. (8)

* * *

9. తొమ్మిదవసర్గము

హనుమంతుడు రావణాంతఃపురమును పరిశీలించుట

శ్రేష్ఠమైన ఆ పుష్పకవిమానము లోపల శోభిల్లెడి విశాలమైన ఒక మహా భవనమును వాయుసుతుడైన హనుమంతుడు దర్శించెను. (1)

రావణుని ఆ మహాభవనము చుట్టును అనేకప్రాసాదములు గలవు. ఆ భవనము అర్ధయోజనము వెడల్పునను, ఒక యోజనము పొడవునను విస్తరించియుండెను. (2)

శత్రుసంహారసమర్థుడైన హనుమంతుడు విదేహప్రభు సుతయు, విశాలములైన నేత్రములుగలదియు అగు సీతాదేవిని వెదకుచు ఆ భవనమును కలయజూచెను. (3) సర్వశుభ లక్షణములుగల ఆ హనుమంతుడు రాక్షసుల నిలయములను పరికించుచు సర్వోత్తమమైన ఆ రావణుని ప్రాసాదమును జేరెను. (4) విశాలమైన ఆ భవనము రెండేసి, మూడేసి, నాల్గేసి దంతములుగల మత్తగజములచేతను, ఆయుధములను చేతబట్టి సర్వసన్నద్ధులైయున్న రాక్షసులచేతను పరివేష్టింపబడి వారిచే అది సురక్షితముగా ఉండెను. (5)

ఆ మహాప్రాసాదము రాక్షసస్త్రీలైన రావణపత్నులతోను, ఇంకను అతడు పరాక్రమముచే బలవంతముగా తీసికొనివచ్చిన రాజకన్యలతోను నిండియుండెను. (6) ఆ మహాప్రాసాదము మొసళ్లతోడను, ప్రమాదకరములైన మత్స్యములతోడను, వీటినన్నింటిని హతమార్చి మ్రింగివేయగల తిమింగలముల తోడను, చేపలతోడను, విషసర్పముల తోడను, పెనుగాలులచే ఆకాశమునంటు చున్న ఉవ్వెత్తు తరంగముల తోడను వ్యాప్తమైన మహాసాగరమువలెనుండెను. (7) ధనపతియైన కుబేరభవనము నందలి సంపద్భోగములు, ఉచ్చైఃశ్రవము (దివ్యాశ్వము) వాహనముగాగల ఇంద్రుని ఐశ్వర్యములశోభలు, రావణ మహాభవనమునందు చిరస్థిరముగా తేజరిల్లుచుండెను. (8)

రావణునియొక్క, పుత్రుల, సోదరుల, మంత్రుల గృహముల యందలి సంపద్భోగములు యక్షరాజైన కుబేరునియొక్క, యమునియొక్క, వరుణునియొక్క సమృద్ధములైనసంపదలతో సమానములు- అని అనుటకంటెను, వాటికంటెను గొప్పవిఅని

1. **వివృత్త విధ్వస్త విశాల లోచనాः** - గోవిందరాజీయ వ్యాఖ్యాధారము-పుట 30 బొంబాయివారి-నాగరలిపి ప్రతి - వి-విరుద్ధం-స్వామి కార్యవిరుద్ధం, వృత్తం-చరితం, విధ్వస్తం యేషాం తే తథా! తే చ తే విశాలలోచనాశ్చేతి తథా- వివృత్తాని వర్తులాని విధ్వస్తాని భుగ్నాని లోచనాని యేషాం తే తథా- మహాజనాः మహాజన ఇవ స్థితాः ।

పేర్కొనుటయే సముచితము. (9)

ఆ మహాప్రాసాదమధ్యభాగమున ఒక విచిత్రభవనము గలదు. అది మత్తవారణప్రతిమలతో, అద్భుతముగా నిర్మింపబడి యుండెను. దానిని ఆ మారుతి వీక్షించెను. (10)

విశ్వకర్మ బ్రహ్మదేవునికొఱకై 'పుష్పకము'అను పేరుగల ఒక దివ్యవిమానమును సర్వవిధములైన రత్నములతో 'దివి'యందు స్వయముగా నిర్మించియిచ్చెను. (11) కుబేరుడు తీవ్రమైన తపస్సొనర్చి, బ్రహ్మదేవుని అనుగ్రహముతో దానిని (పుష్పకమును)కానుకగా పొందెను. రావణుడు తన పరాక్రమముచే కుబేరుని జయించి, ఆ పుష్పకమును తనవశము చేసికొనెను. (12)

ఆ పుష్పకమునందలిస్తంభములు వెండి బంగారములతో నిర్మింపబడియుండెను. వాటిపై క్రీడామృగములబొమ్మలు చక్కగా చిత్రింపబడెను. ఇంకను అవి అంతటను వెలుగులనువిరజిమ్ముచు కనువిందుగావించు ఆకారములతో ఒప్పుచుండెను. వాటి శిఖరములు ఆకాశమును తాకుచున్నవా యనునట్లు మహోన్నతములై మేరుమందరశిఖరములతో తుల్యములై విరాజిల్లుచుండెను. ఇంకను ఆ పుష్పకము అంతటను నేత్రపర్వముగావించు గుప్తగృహములతో అలరారు చుండెను. (13-14)

అది విశ్వకర్మచే చక్కగానిర్మింపబడినది, అగ్నిజ్వాలలతో, సూర్యరశ్మితో సమానముగ వెలుగొందుచున్నది, బంగారుమెట్లతో విలసిల్లుచున్నది. అందలి వేదికలు చూడముచ్చటగా నున్నవి. (15) ఆ పుష్పకముయొక్క కిటికీలును, గవాక్షములును బంగారముతోను, స్ఫటికములతోను నిర్మితములైనవి, అచటి ఉన్నతములైన వేదికలు అన్నియును, ఇంద్రనీలములతోను, మహా నీలములతోను పొదుగబడినవి. (16)

అందలి భూతలము (నేల) చిత్రవిచిత్రములైన పగడముల తోడను, అమూల్యములైనమణులతోడను, గుండ్రని ముత్యాల తోడను ఖచితమై, అద్భుతముగా విరాజిల్లుచుండెను. (17)

సువాసనలతో గుబాళించుచున్న ఎఱ్ఱచందనముచే ఆహ్లాదకరముగానున్న ఆ పుష్పకము బంగారుకాంతులను విరజిమ్ముచు మధ్యాహ్నసమయమునందలి సూర్యునితో సమానముగా తేజరిల్లుచుండెను. (18) వివిధములైన మధురాకృతులుగల గుప్తగృహములతో (కూటాగారములతో) ఆ పుష్పకవిమానము అలంకృతమై యుండెను. అట్టి దివ్యవిమానమును ఆ కపివరుడు అధిరోహించెను. (19)

అప్పుడు పానీయములనుండియు, తినుబండారముల నుండియు, అన్నములనుండియు వచ్చుచు మైమఱపించు (ఘ్రాణతర్పణమొనర్చు) దివ్యగంధము సర్వత్రవ్యాపించెను. ఆ వాసన నాసాపుటములకు తాకగానే వాయుదేవుడే ఆకృతిదాల్చి, ఈ పరిమళరూపమున వచ్చినాడాయని హనుమంతుడు భావించెను. (20) ఒక బంధువు తన ఆప్తబంధువును పిలిచినట్లుగా ఆ సువాసన (వాయువు) మిక్కిలిసత్త్వసంపన్నుడైన హనుమంతుని "ఇటు రమ్ము, ఇటు రమ్ము" అని-రావణుడున్న స్థలమునకు పిలుచుచున్నదా? అన్నట్లు ఒప్పుచుండెను. (21)

అనంతరము ముందునకుసాగుచున్న ఆ హనుమంతుడు శుభాకృతిగల ఒక విశాలమైన శాలనుగాంచెను. కాంత తన కాంతునకు ప్రియమైనట్లు అది మనోహరమైన సర్వాంగసుందరి వలె రావణునకు అత్యంత ప్రియమైనది. (22)

ఆ శాలసోపానములకు మణులుతాపబడినవి, కిటికీలు బంగారముచేనిర్మింపబడినవి, అచటి భూతలము స్ఫటికములచే పొదుగబడినది, మఱియు దంత ఫలకములచే రూపొందింప బడినది. (23) ఆ శాలయందు అనేక మణిస్తంభములు నిర్మింపబడినవి. అవి వెండిబంగారములతో సమంచితములై కాంతులీనుచున్నవి. వాటిపై మంచి ముత్యములు, స్వచ్ఛప్రవాళములు అమర్చబడినవి. (24) అచటి స్తంభములు సమానములై, ఏమాత్రము వంకరలేనివై, అత్యున్నతములై, ఆమూలాగ్రము అలంకృతములై దర్శనీయములైయుండెను. పక్షములవలె ఎత్తైనస్తంభములతో అది విశాలమైన ఆకాశమునకు ఎగురుచున్నదా అనునట్లు విలసిల్లుచుండెను. (25)

అందు భూతలముపై పృథివీ (నదులు, సముద్రములు, గిరులు, వనాది) లక్షణములుగల విశాలమై చిత్రమైన రత్నకంబళము పఱచబడియుండెను. అందువలన అది రాష్ట్రములతోను, వరుసలుగట్టిన గృహములతోను అలరారుచున్నట్టి విపులధరాతలమువలె తోచుచుండెను.(26)

అది మిక్కిలిమత్తిల్లిన (పరవశించిన) పక్షుల కలకలములచే మాఱుమ్రోగుచుండెను. దివ్యములైన పరిమళములతో సువాసితమైయుండెను. సర్వోత్తమములైన ఆస్తరణములతో అలరారుచుండెను. అట్టి భవనమున రావణుడు నివసించు చుండెను. (27) అది స్వచ్ఛమై, హంసలవలె శ్వేతకాంతిశోభితము, అగరు ధూపముచే ధూమ్రవర్ణవిలసితము, పుష్పహారములచే చిత్రవర్ణ విరాజితము, చిత్రవిచిత్రవర్ణశోభితముఐ వసిష్ఠుని ధేనువువలె[1] కోరికలను ఈడేర్చుచు విరాజిల్లుచుండెను.(28)

అది మనస్సులకు చక్కని ఆహ్లాదమును గూర్చును. అచ్చటి వన్నెచిన్నెలు రంగులకే హంగులుగూర్చును. శోకములను పాఱద్రోలును, సర్వదివ్యసంపదలకు జనని యైన (నిలయమైన) ఆ శాలను హనుమంతుడు కాంచెను. (29)

1. వసిష్ఠమహర్షి కామధేనువు అందఱి మనోరథములను తీర్చుచుండును. అట్లే శబల (కల్మాషీ) వర్ణశోభితమైన ఈ భవనము అందు నివసించువారి కోరికలను అన్నింటిని ఈడేర్చును.

ఇంద్రియార్థములద్వారా తల్లి సంతానముయొక్క పంచేంద్రియములను తృప్తిపఱుచురీతిగా రావణుని పాలనలోని ఆ శాలహనుమంతునకు మిక్కిలి సంతృప్తి గలిగించు చుండెను. (30) ఇది స్వర్గమా? ఇది ముప్పదిమూడుకోట్ల దేవతలకు నిలయమైన దేవలోకమా? ఇది ఇంద్రవైభవములకు నెలవైన అమరావతియా? దివ్యతపశ్చర్యలకు ఫలరూపమైన పరాసిద్ధియా? అని ఆ శాలను జూచి, హనుమంతుడు తలపోసెను- (31)

జూదమునందు ఆరితేఱినవారిచే ద్యూతక్రీడయందు ఓడింపబడి, దీర్ఘాలోచనలోపడిన (ధ్యానమగ్నులవలెనున్న) జూదరులవలె అచట బంగారుకాంతులతో నిశ్చలముగానున్న మణిస్తంభదీపములను మారుతిగాంచెను. (32) దీపజ్వాలల తోడను రావణుని తేజస్సుతోడను, ఆభరణముల ప్రకాశముల తోడను నిండి, అది దేదీప్యమానమైనదని హనుమంతుడు తలంచెను. (33)

నానావిధములైన వన్నెలు (రంగులు)గల వస్త్రములను, పూలమాలలను ధరించినవారును, వివిధములగు వేషభూషణములతో విరాజిల్లుచున్నవారును, కంబళములపై శయనించిన వారును అగు వేలకొలది సుందరీమణులను అతడు గాంచెను. (34) ఆ నారీమణులు అర్ధరాత్రివఱకు మద్యపానములతో, క్రీడావినోదములతో అలసిపోయి, నిద్ర క్రమ్ముకొనివచ్చు చుండగా తూలుచుండిరి. అనంతరము వారు గాఢమైన నిద్రలో మునిగిరి. (35) నిద్రాముద్రితలైన వారి ఆభరణములు నిశ్చలముగా నున్నందున అచట నిశ్శబ్దము తాండవించుచుండెను. కదలకమెదలకయున్న హంసలతో, తుమ్మెదలతో గూడిన మహాపద్మసరస్సువలె ఆ దృశ్యము ఒప్పుచుండెను. (36)

నిదురించుచున్న ఆ చక్కని వనితలదంతములను వారిపెదవులు కప్పివేసెను. వారి నేత్రములు మూసికొని యుండెను. ముఖములు పద్మములసువాసనలను విరజిమ్ము చుండెను. అట్టి స్త్రీలను హనుమంతుడు గాంచెను. (37)

"ఆరాక్షసస్త్రీలముఖములు పగటిపూట వికసించిన పద్మములవలెనుండి, రాత్రియందు మాత్రము ముకుళించుకొనిన కమలములరీతి ఒప్పారుచుండెను.(38)

ఆస్త్రీల ముఖపద్మములను జూచి, మదించిన తుమ్మెదలు నిజముగనే అవి బాగుగావికసించిన పద్మములని విశ్వసించి, రసాస్వాదనకై మఱలమఱల అభిలాషపడుచుండెను." (39)

సర్వశుభలక్షణములతో ఒప్పుచున్న ఆ కపివరుడు ఇట్లు యుక్తియుక్తముగా ఆలోచించి, సౌరభాది గుణములనుబట్టి అవి (ఆ ముఖములు) జలజసదృశములని తలంచెను. తటస్థ భావముగల హనుమంతుడు ఆ స్త్రీలను పద్మములనియే భావించెను. (40) అట్టి భామినులచే తేజరిల్లుచున్న ఆ రావణ భవనశాల తారకలచే మిక్కిలి శోభిల్లుచున్న శరత్కాలమునందలి నిర్మలాకాశమువలె విరాజిల్లుచుండెను. (41) తరుణీమణులచే పరివేష్టితుడైన ఆ రావణుడు తారలచే పరివృతుడైన కళానిధియగు చంద్రునివలె తేజరిల్లుచుండెను. (42) 'మిగిలియున్న పుణ్యవిశేషముగల తారలన్నియును అంబరము నుండి అవనిపై రాలుచుండును. ఆ తారలు అన్నియును ఈ వనితారత్నములుగా రూపుదాల్చి యుండును'- అని హనుమంతుడు అప్పుడు తలపోసెను. (ఈ స్త్రీలందఱును ఆ తారలవలె వెలుగొందుచున్నారని భావము-) (43)

రాత్రులయందు నిర్మలాకాశమున నక్షత్రముల ప్రభలు, వన్నెలు, స్వచ్ఛముగా చక్కగా ప్రకటితములగుచుండును. అదేవిధముగా ఈనారీమణుల దేహకాంతులు, రూపములు, ప్రసన్నముగా స్పష్టముగా వ్యక్తమగుచుండెను. (44) మద్యపాన సమయమునను, రతిక్రీడాసమయమునందును ఆ యువతుల యొక్క పెద్దవియైన లాలైన పూలమాలలు తారుమాఱైనవి, వారిఆభరణములన్నియు అటునిటు చెదరియున్నవి. క్రమముగా వారు అలసిసొలసి నిద్రలో మునుంగుటచే మనోవ్యాపారము లన్నియును ఆగిపోయినవి (45) అచట ఉత్తమస్త్రీలు గలరు. వారిలో కొందఱితిలకములు చెదరినవి, కొంతమంది వనితల అందెలస్థానములు తప్పినవి. కొందఱి కంఠహారములు ప్రక్కకు జాఱినవి. (46) కొందఱి ముత్యాలహారములు ఛిన్నములై మీదబడి యున్నవి. కొందఱి వస్త్రములు జాఱి (తొలగి)యున్నవి. కొందఱి మొలనూలు ఆభరణములు ఛిన్నములైయున్నవి. మార్గాయాసము తొలగుటకొఱకై భూమిపై అటునిటు పొరలాడుచున్న ఆడుగుజ్జుపుపిల్లలవలె ఆ యువతీమణులు తమశ్రమనివారణకై అటునిటు పొరలుచుండిరి. (47)

అందమైన కుండలములను ధరించియున్న కొందఱు తరుణీమణుల పూలమాలలు తెగి, నలిగిపోయియుండెను. వారు మహావనమునందు బాగుగా వికసించి, గజరాజు తుండము తాకిడిచే నలిగినలతలవలె ఒప్పుచుండిరి. (48)

కొంతమందికాంతల వక్షఃస్థలములపై మిలమిలలాడుచున్న హారములు చంద్రసూర్యకిరణతుల్యములై భాసిల్లుచుండెను. అవి నిద్రించుచున్న శ్రేష్ఠహంసలవలె ఒప్పుచుండెను. (49)

కొంతమంది కాంతలవైడూర్యమణిహారములు కలహంసలా యనునట్లును, మఱికొందఱి (తరుణీమణుల) బంగారు సూత్రములు చక్రవాకములా యనునట్లుగను అలరారుచుండెను. (50) ఇసుకతిన్నెలవంటిపిఱుదులుగల ఆ స్త్రీలు హంసలతోను, కారండవపక్షుల (కన్నెలేడి పిట్టల) తోడను చక్రవాకముల తోడను వ్యాప్తములై శోభిల్లుచున్న నదులవలె ఒప్పుచుండిరి. (51)

చిఱుగజ్జెలే మొగ్గలుగా, బంగారుఆభరణములే పెద్ద కమలములుగా, శృంగారభావములే (నిద్రావస్థయందు వాసనా

ప్రభావముచే ప్రకటితములగు శృంగారచేష్టలే) మొసళ్లుగా, కీర్తులే తీరములుగాగలిగి ఆ స్త్రీలు నదులవలె భాసిల్లుచుండిరి. (52)

కొంతమంది తరుణీమణులయొక్క సుకుమారములైన అవయవములయందును, స్తనములపైభాగముల యందును బాగుగా ఏర్పడియున్న భూషణముల చక్కనిగుర్తులు (ఆస్త్రీలు ధరించిన) ఆభరణములేయనునట్లుగా విరాజిల్లు చుండెను. (ఆ స్త్రీలు ఆభరణములను ధరింపకయున్నను ఆ రేఖలవలన వాటిని ధరించియున్నట్లుగానే వారు విరాజిల్లు చుండిరనుట) (53)

కొందఱు స్త్రీలు ముఖములపై తమ చీరెలకొంగులను కప్పుకొనియుండిరి. వారి ఉచ్ఛ్వాసనిఃశ్వాసములకు ఆ వస్త్రాంచలములు పదేపదే రెపరెపలాడుచుండెను. (54) నానావిధములైనవన్నెచిన్నెలతో శోభిల్లుచున్న రావణ కాంతల యొక్క ముఖములపై మనోజ్ఞములైన ప్రభలుగల చీరెలచెఱగులు ఎగురవేయబడిన పతాకములవలె శోభిల్లుచుండెను. (55) మనోహరమైన వర్చస్సులతో ఒప్పుచున్న కొందఱుస్త్రీల కుండలములు వారి ముఖవాయుస్పర్శల ప్రభావమున మెల్లమెల్లగా కదలుచుండెను. (56) సహజముగనే సువాసనాభరితములై సుఖకరములైన వారినిఃశ్వాసములు మధురములైన మద్యముల గుబాళింపులతో రావణుని సేవించెను. (57)

కొందఱు రావణపత్నులు రావణునిముఖమును భావనతో తమప్రక్కనగల సవతులముఖములను పదేపదే మూర్కొనిరి. (చుంబించిరి). (58) రావణునియందే అత్యాసక్తములైన మనస్సులుగల తరుణీమణులు మధుపానపరవశలై, (రావణుడే తమను ముద్దాడుచున్నట్లు తలంచి), వారును సపత్నులకు సంతసమును గూర్చుచుండిరి. (59) కొందఱు మదవతులు కంకణాలంకృతములైన బాహువులను, మఱికొందఱు రమ్యములైన వస్త్రములను తలగడలుగా జేసికొని అచట శయనించిరి. (60)

ఒక తరుణి మఱియొకయువతి వక్షఃస్థలముపై శిరముంచి శయనించెను. ఆమెభుజమును మఱియొకభామిని తలగడగా జేసికొని నిద్రించెను. ఒక తన్వి మఱియొకసుందరియొడిలో తలపెట్టుకొని నిద్రపోయెను. ఇంకొక జవ్వని మఱియొక లావణ్యవతి యొక్కభుజములపై తలనిడుకొని నిదురలో మునిగెను. (61) యౌవనమదమునకును, ప్రేమానురాగములకును లోనైన ఆ కాంతలందఱును పరస్పరము తొడలను, పార్శ్వములను, కటిప్రదేశములను, వీపులను ఆశ్రయించి, ఒండొరులపై అవయవములను పడవేసికొని నిదురించిరి. (62) కొందఱు తరుణీమణులు వరుసగా భుజములనుచాచి పండుకొనియుండుటచే అది 'స్త్రీమాల'గా గోచరించు చుండెను. మాలవలెనున్న ఆ భుజసూత్రమున తుమ్మెదలవలె కేశపాశములు నిగనిగలాడుచుండెను. (63)

రావణుని స్త్రీలసముదాయము (స్త్రీవనము) ఒక లతావనమువలె భాసిల్లుచుండెను. వసంతఋతువునందు చల్లనిగాలులు సోకుటచే వికసించినపూవులతో లతావనము శోభిల్లుచుండును. అట్లే మధుపరిమళభరితములైన ముఖ మారుతములచే ఆనందతరంగితమైనది ఆ స్త్రీవనము. వరుసగానున్న పుష్పపంక్తులచే అన్యోన్యము గ్రథితమైనది లతావనము. స్త్రీవనము పరస్పరము పెనవైచుకొనిన భుజపంక్తులతో ఒప్పుచున్నది. ప్రక్కప్రక్కనే ఒరసికొనియున్న పుష్పములతో విలసిల్లుచున్నది లతావనము. వనితలుధరించిన పూలమాలలు ఒకదానితోనొకటి కలిసియుండుటచే పుష్ప శోభలతో భాసిల్లుచున్నది స్త్రీవనము. లతలచే పరివృతములైన స్కంధములతో అలరారుచున్నది లతావనము. భుజములు పరస్పరము చుట్టుకొని వనశోభలను స్ఫురింపజేయుచున్నది స్త్రీవనము. అన్యోన్యముగా చేరియున్న భ్రమరములతో రాజిల్లుచున్నది లతావనము. పరస్పరము కలిసియున్న ముంగురుల మధుపాళితో తేజరిల్లుచున్నది స్త్రీవనము.(64-65)

ఆ సమయమున అచటి స్త్రీలయొక్కఆభరణములు, అవయవములు, వస్త్రములు, పూలమాలలు ఉచితస్థానముల యందే విలసిల్లుచున్నను, వారు సమ్మర్దముగా పరుండి యున్నందున అవి ఏవి ఎవరివో వింగడించి, స్పష్టముగా వివరించుటకు ఎవ్వరికిని శక్యముగాకుండెను. (66)

రావణుడు గాఢనిద్రలోనుండగా ప్రజ్వలించుచున్న కాంచనస్తంభ దీపములు పలువన్నెచిన్నెలతో రాజిల్లుచున్న ఆ రావణకాంతలను తెప్పపాటులేనివై (దేవతలవలె) చూచుచున్నవా యనునట్లు ఒప్పుచుండెను. (రావణుడు మేల్కొనియుండగా ఆయన కాంతలను ఎవ్వరును కన్నెత్తియైనను చూడలేరు అని భావము). (67)

రాజర్షుల, పితృదేవతల, దైత్యుల, గంధర్వుల కాంతలును, రాక్షసకన్యలును రావణునియెడగల మోహముతో అచటికి వచ్చిచేరియుండిరి. (68) అచటి స్త్రీలందఱును యుద్ధకాంక్షగల రావణునిచే అపహరింపబడినవారే. కాని మఱికొందఱు జవ్వనులు మాత్రము కామాతురలై రావణునిమోహించి తమకు తాముగా వచ్చినవారు. (69) మహాసాధ్వియైన జానకి తప్ప వారిలో రావణుడు కామాతురుడై తన పరాక్రమమునుచూపి, బలవంతముగా తీసికొనివచ్చిన వనితఒక్కతెయును లేదు. వారు అందఱును అతనిగుణములచే ఆకర్షితలై ఆతనిని పొందినవారే. వారిలో వేఱొకపురుషుని ప్రేమించిన ప్రమదగాని, లేక వేఱొకనికి భార్యయైన భామినిగాని లేనేలేదు. (70)

రావణుని భార్యలలో ఒక్కతెయు అకులీన (ఉత్తమవంశ

సంజాతకానిది)లేదు. వికృతరూపముగలది లేనేలేదు. అసమర్థురాలు (నేర్పులేనిది) అసలేలేదు. సేవలకు అర్హురాలు కానిదియులేదు. బుద్ధిహీనయునులేదు. కాంతునకు మరులుగొల్పజాలనిదియులేదు. (అందఱునూ అన్నింటను యోగ్యతలు గలవారే). (71)

రాక్షసరాజైన రావణునిభార్యలందఱును తమభర్తయైన రావణునితోగూడి సుఖముగానున్నరీతిగనే రాఘవ ధర్మపత్నియైన సీతాదేవియు తనభర్తయైన శ్రీరామునితోగూడి హాయిగాఉన్నచో ఇతనికి (రావణునకు) శుభమేకలుగును- (అనగా సీతాదేవిని అపహరింపకున్నను, లేదా ఆమెను శ్రీరామునకు అప్పగించినను రావణునకు మేలేజరుగును) అని బుద్ధిశాలియైన కపీశ్వరుని (హనుమంతుని) మనస్సునకు తట్టెను. (72)

'సీతామాత ఉత్తమగుణసంపన్నురాలు. ఇది ముమ్మాటికిని నిజము. రావణుడు ఉత్తమవంశమున జన్మించినవాడు, లంకకు ప్రభువు, గొప్ప శివభక్తుడు, ఐనను అతడు తనవంశమునకును, తనప్రభుస్థాయికిని, తనదైవభక్తిరీతికిని తగనివిధముగా ఈమె విషయమున ఎంతయో అనుచితమైన కార్యమును చేసినాడు.[1] ఇది యెంతేని విచారకరము'- అని చింతించుచు హనుమంతుడు దుఃఖితుడాయెను. (73)

* * *

10. పదవసర్గము

హనుమంతుడు గాఢనిద్రలోనున్న రావణుని, అతని భార్యలను చూచుట, మండోదరిని సీతగా భ్రమించి సంబరపడుట

సీతాదేవిజాడకై అతినిశితముగా వెదకుచున్న హనుమంతుడు ఆ మహాభవనమునందు ఒక శయనాసనము (తల్పము)ను గాంచెను. అది స్ఫటికములతో రత్నములతో భూషితమై యుండెను. దంతపునగిషీలతోను, బంగారు చిత్రములతోడను అలరారుచు, వైడూర్య ఖచితములైన మేలైనఆసనములు అచటరాజిల్లుచుండెను, అమూల్యములైన అత్యుత్తమములైన ఆస్తరణములును విలసిల్లుచుండెను. అట్టి ఆసనములతోను, ఆస్తరణములతోను అది దేవలోకము నందలి శయనాసనమును తలపించుచుండెను. (1-2)

ఆ శయనాసనమునకు ఊర్ధ్వభాగమున దివ్యములైన మాలలతోఅలంకృతమై, చంద్రునివలె స్వచ్ఛములైన కాంతులతోవిరాజిల్లుచున్న ఒకఛత్రమును ఆ మారుతి గాంచెను. (3) బంగారముతో నిర్మితమైనది, సూర్యకిరణములతో సమానమైనకాంతులు గలది, అశోకపుష్పమాలికలచే వ్యాప్తమైనదియగు (ఆ ఆసనమును చూచినంతనే దుఃఖములు దూరమగును. మనఃప్రశాంతి గల్గును) పరమాసనము (తల్పము)ను జూచెను. (4) అచట చామరములను చేతబట్టి అంతటను వాయు ప్రసారము జరుగునట్లు స్త్రీలు వీచుచుండిరి. అది వివిధ సుగంధభరితమై యుండెను, శ్రేష్ఠములైన ధూపములచే పరివ్యాప్తమైయుండెను. మేలైన ఆస్తరణములచే కప్పబడియుండెను, అత్యుత్తమములైన ఉన్నికంబళ్లతో విలసిల్లుచుండెను. సుగంధ పుష్పమాలికలతో అంతటను శోభిల్లుచుండెను. (5-6)

అట్లుభాసిల్లుచున్న తల్పముపై నిద్రించుచున్న వీరుడైన రావణుని ఆమహాకపి కాంచెను. అతడు నల్లని మేఘమువలె నుండెను. ఆతని కర్ణకుండలములు మెఱయుచుండెను. ఎఱ్ఱబాఱిన కన్నులును, మహాబాహువులును గలిగియున్న అతడు బంగారు జరీ వస్త్రములను ధరించియుండెను. పరిమళభరితమైన ఎఱ్ఱ చందనము అతని శరీరముపై పూయబడియుండెను. ధగధగ మెఱయుచున్న దివ్యాభరణములచే భూషితుడై స్ఫురద్రూపియు, కామరూపియు ఐన అతడు ఆకాశమున సంధ్యారాగ ప్రభావితమై, మెఱుపులచే ఒప్పుచున్న మేఘమువలె తేజరిల్లుచుండెను. వృక్షవనములతోను, పాదలతోడను నిండిన మందరపర్వతమే నిద్రించుచున్నదా అనునట్లు అతడు నిశ్చలముగా ఒప్పుచుండెను. అమూల్యములైన ఆభరణములను దాల్చినవాడును, రాక్షసకన్యలకు ప్రీతిపాత్రుడును, రాక్షసులకు సుఖములనుగూర్చువాడును ఐన రావణుడు రాత్రివేళ మదిరాపానమొనర్చి, సురతక్రీడలు సలిపి, గాఢముగా నిదురించుచుండెను. అట్టివానిని హనుమంతుడు చూచెను. (7-11)

ఏనుగువలె గురకపెట్టుచున్న రావణుని సమీపించి, ఆ కపివరుడు మిక్కిలి ఉద్విగ్నుడై "ఛీ! ఇతడు పరస్త్రీని అపహరించి, తీసికొనివచ్చిన దుర్మార్గుడు. ఇతనికి దూరముగానుండుటయే ఉచితము- అని అనుకొనుచు పాపని చాలభయపడినవానివలె అతనికి దూరముగా వెళ్లెను.[2] (12)

---

1) పరమ శాంభవాగ్రేసరుండననుచు బల్కు రావణుడు తెలియలేకపోయె. ॥ త్యాగరాజ ॥ (సంకీర్తనావళి)

2) **శకటం పంచహస్తేషు, దశహస్తేషు వాజినమ్ । గజం సహస్రహస్తేషు, దుష్టం దూరేణ వర్జయేత్ ॥** నీతిశాస్త్రము
శకటమునకు (బండికి) ఐదుమూరలదూరముగా, గుఱ్ఱమునకు పదిమూరలదూరముగా, ఏనుగునకు వేయి మూరలదూరముగా, దుష్టునకు వీలైనంత ఎక్కువదూరముగా ఉండవలెను.

అనంతరము ఆ మహాకపి సోపానమార్గమున మఱియొక వేదికను అధిష్ఠించి, గాఢనిద్రలోనున్న రావణుని చూడసాగెను. (13) నిద్రించుచున్నరావణుని మహాతల్పము ఒక మదపుటేనుగు చేరిన సెలయేఱువలె ప్రకాశించెను. (గంధహస్తిని-అనగా తన మదగంధముచే ఇతర గజములను భయపెట్టునది. ఈ మదగజము సెలయేటిలో ప్రవేశింపగనే తక్కిన మగవీనుగులు భయపడి పాఱిపోవును. ఆడువీనుగులు అచ్చటనే యుండును). (14)

బంగారుభుజకీర్తులుగలిగి, ఇంద్రధ్వజమువలె ఒప్పుచు, మహావీరుడగు రావణుని చాచబడియున్న రెండుబాహువులను ఆ హనుమంతుడు చూచెను. ఆ బాహువులపై ఐరావతము యొక్క కోఱలరాపిడికి ఏర్పడిన గాయములగుర్తులు కనబడుచుండెను. బలిష్ఠములైన ఆ భుజములు వజ్రాయుధము యొక్క తాకిడిమచ్చలను, ఉపేంద్రుని చక్రచిహ్నములను కలిగియుండెను. పుష్టిగలిగియున్న ఆ బాహువులు చక్కగా పొందికగానున్న భుజములతో బలోపేతములై ఉండెను. వాటి నఖములు, అంగుష్ఠములు, వ్రేళ్లు, అరచేతులు శుభలక్షణములు గలిగియుండెను. ఆ బాహువులు దృఢమైన సంధిబంధములు గలిగి, ఇనుపగుదియలవలె ఒప్పుచుండెను. ఇంకను ఏనుగు తుండములవలె అవి గుండ్రముగానుండెను. స్వచ్ఛమైన తల్పముపైచాచబడి యున్న అవి ఐదుపడగలుగల సర్పములవలె విలసిల్లుచుండెను. అవి కుందేటిరక్తమువలె ఎఱ్ఱనై చల్లని పరిమళములతో గూడిన, మేలైన చందనముల పూతలతో ఒప్పుచుండెను. అవి చక్కగా అలంకృతములైయున్నవి, ఉత్తమసుగంధద్రవ్యములు పూయబడియున్న ఆ బాహువులను వనితారత్నములు మర్దించియుండిరి. అవి యక్షులను, కిన్నరులను, గంధర్వులను, దేవదానవులను బాధించునవి. మందరగిరి గుహయందు నిద్రించుచున్న క్రుద్ధభుజంగముల వలె ఒప్పుచు ఆ తల్పముపైనున్న రావణుని బాహువులను ఆ కపీశ్వరుడు చూచెను. (15-21)

అట్టి నిండైన బాహువులతో తేజరిల్లుచున్న రావణుడు పర్వతసమానుడై శిఖరములతోగూడిన మందరగిరివలె రాజిల్లుచుండెను. (22) నిద్రించుచున్న రావణునియొక్క నిట్టూర్పులు ఆ మందిరమును నింపుచున్నవా! యనునట్లు ఆయన ముఖమునుండి బయల్వెడలెను. అవి మామిడి పున్నాగ సుమపరిమళములతో, పాగడలసువాసనలతో మృష్టాన్నరస ఘుమఘుమలతో మద్యపాన సుగంధములతో గుబాళించుచుండెను. (23-24)

హనుమంతుడు ఆ శయ్యాగృహమున రావణుని, ఆతని పత్నులను గాంచెను. అతడు ముత్యములు, మణులు పొదుగబడి, కొంచెము ప్రక్కకు ఒరిగిన సువర్ణ కిరీటముతో విరాజిల్లుచుండెను. ఆతనిముఖము కుండలముల కాంతులతో మనోహరముగానుండెను. ఎఱ్ఱ చందనముచే అనులిప్తమై హారములతోశోభిల్లుచున్నదై, ఆతని విశాలవక్షఃస్థలము పరిపుష్టమై విరాజిల్లుచుండెను. అతడు ధరించిన, తెల్లని పట్టువస్త్రము కొంచెము తొలగియుండెను. ఆయననేత్రములు ఎఱ్ఱబాఱియుండెను. అతడు అమూల్యమైన పచ్చనిమేలి వస్త్రములను అనువుగా ధరించియుండెను. అతడు మినుముల రాశివలె ఒప్పారుచుండెను. మహాసర్పము బుసలుకొట్టుచున్నట్లు అతడు నిట్టూర్పులు విడుచుచుండెను. గంభీరమైన గంగాజలములమధ్య గాఢనిద్రలోనున్న ఏనుగువలె అతడు తెల్లనివస్త్రముపై పరుండియుండెను. ఆ శయ్యామందిరము నందంతటను కాంచనదీపకాంతులు మిఱుమిట్లు గొలుపుచుండగా వాటిమధ్య ఆతని శరీరము విద్యుద్గణముల మధ్య మేఘమువలె విరాజిల్లుచుండెను. వానిపాదములచెంత చేరియున్న ఆతనిముద్దుల భార్యలందఱిని మారుతి చూచెను. (25-30) చంద్రునివంటి ముఖములుగలవారును, మనోహరములైన కుండలములచే అలంకృతలైనవారును, వాడని పూలమాలలను, ఆభరణములను ధరించినవారును ఐన రావణపత్నులను ఆ కపీశ్వరుడు చూచెను. (31)

నృత్యవాద్యకళలలో నేర్పరులును, అమూల్యములైన ఆభరణములను ధరించినవారునై, రావణుని భుజముల పైనను, ఒడియందును చేరినిద్రించుచున్న ఆతనిభార్యలను ఆ కపివరుడు గాంచెను. (32) ఆ కాంతలు చెవులకుధరించిన వజ్రవైడూర్య ఖచితములైన బంగారుకుండలములను, బాహువులయందు దాల్చిన దండకడియములను ఆతడు చూచెను. (33) అచటి వనితలయొక్క చంద్రసదృశములైన ముఖశోభలతోను, దర్శనీయములైన చక్కనికుండలముల తోను ఒప్పుచున్న ఆ విమానము (విమానాకారములోనున్న పర్యంకము) నక్షత్రకాంతులతోవెలుగొందుచున్న ఆకాశమువలె విరాజిల్లుచుండెను. (34)

అందమైననడుములుగల రావణకాంతలు రతిక్రీడలలో అలసినవారై ఎక్కడివారక్కడ గాఢనిద్రలో మునిగిరి. (35)

నృత్తమునందు ఆఱితేఱిన మఱియొకశుభాంగి నృత్తముచేయుచున్నప్పుడు ఉండెడి మనోహరములైన అంగభంగిమలతోడనే నిద్రించుచుండెను. (36) ఒక తరుణి వీణను కౌగిలించుకొని నిద్రించుచుండెను. ఆమె నదీప్రవాహమున కొట్టుకొనివచ్చి, ఒకనావను ఆశ్రయించిన పద్మలతవలె మనోహరముగానుండెను. (37)

'మడ్డుకము' అను చర్మవాద్యమును చంకలోనే ఉంచుకొని, నిద్రించుచున్న ఒకయువతి వాత్సల్యముతో బాలకుని చంక నిడుకొని, సుప్తయైయున్న భామినివలె భాసిల్లుచుండెను.(38)

స్తనసౌభాగ్యముగల ఒక సర్వాంగసుందరి 'పటహము' అను చర్మవాద్యమును వక్షఃస్థలమునకు అదుముకొని, చిరకాలము

పిమ్మట పొందిన ప్రియుని కౌగిలించుకొని యున్న భామినివలె నిద్రించెను. (39)

వేణువును హృదయమునకుహత్తుకొని, గాఢనిద్రలో మునిగిన కమలనేత్రయైన ఒకకాంత ఏకాంతమున కామావేశమునకు గురియై తమకముతో తనప్రాణ ప్రియుని కౌగిలించుకొనిన ఒకకామినివలె భాసిల్లుచుండెను. (40) నృత్తకళానిపుణురాలైన ఒకరమణి 'విపంచి'ని (ఏడు తీగల వీణను) తనయెదపై చేర్చుకొని, కాంతునితో జేరి నిద్రించుచున్న ఒక భామినివలె ఒప్పుచుండెను. (41)

మఱియొకకాంత బంగారువన్నెలుగల, మృదువై, పరిపుష్టములై, మనోహరములైనఅంగములతో మృదంగమును బాగుగా కౌగిలించుకొని, పారవశ్యముతో గాఢనిద్రలో మునిగియుండెను. (42)

మధుపానాదిక్రీడలలో అలసిసొలసి శ్లాఘనీయయైన ఒక అనింద్యసుందరి భుజపార్శ్వములమధ్య చంకలో నున్న వణవముతోగూడియే నిద్రలోనికి జారెను. (43) డిండిమమునందాసక్తయైన మఱియొక తరుణి ఒక 'డిండిమ' వాద్యమును గ్రహించి, ఇష్టమైన రమణుని కౌగిలించుకొనియున్న భామినివలె, అట్లే నిదురించెను.(44)

కమలపత్రాక్షియైన వేఱొకముదిత మదమోహితయై 'ఆడంబరము' అను- తూర్యవాద్యమును బిగికౌగిలిలో నుంచుకొని పరవశయై నిద్రించెను. (45)

గాఢనిద్రలో మునిగిన ఒకభామిని ప్రక్కనేయున్న కలశమును త్రోయగా అందలి గంధోదకములచే (పన్నీటిచే) ఆమె తడిసిపోయెను. అప్పుడామె వసంతఋతువునందు (వాడిపోకుండ ఉండుటకై)నీటిచే తడుపబడిన విచిత్రవర్ణ పుష్పమాలవలె ఒప్పుచుండెను. (46) ముంచుకొని వచ్చుచున్ననిద్రకు లోనైన ఒక అబల బంగారుకలశములవంటి తన కుచములను చేతులతో కప్పుకొని నిద్రించుచుండెను.(47)

చంద్రబింబమువంటి ముఖముగల ఒకకమలలోచన మదనావేశమునకులోనై, మఱియొక రమణిని కౌగిలించుకొని నిదురించెను. (48) అచటి తరుణీమణుల చిత్రవిచిత్రములైన చతుర్విధ వాద్యములను (వీణ, మృదంగము, వేణువు, తాళము మొదలగునవి చతుర్విధ వాద్యములు) హృదయములకు హత్తుకొని, ప్రియులను తమ కుచములతో బిగికౌగిళ్లలో ముంచెత్తిన కామినులవలె నిద్రించుచుండిరి. (49)

అచటి కాంతలలో మిక్కిలి సౌందర్యముగల ఒక స్త్రీ ప్రత్యేకముగా ఏర్పఱచబడిన చక్కనిశయ్యపై నిద్రించుచుండెను. ఆమెను ఆ కపివరుడు చూచెను. (50)

ఆమె మంచిముత్యములు పొదిగిన ఆభరణములను ధరించినదై, తనకాంతులచే ఆ మహాభవనమును ప్రకాశింపజేయుచున్నదా! యనునట్లుండెను. (51) అక్కడ శయ్యపై పరుండియున్న కనకవర్ణాంగియగు మండోదరిని ఆ హనుమంతుడు తిలకించెను. స్వచ్ఛమైన కాంతులతో ఆమెరూపము మనోహరముగా విరాజిల్లు చుండెను. ఆమె రావణునకు మిక్కిలిప్రీతిని గూర్చునది, ఆ అంతఃపురమునకు ఆమె పట్టమహిషి, (52) మహాబాహువైన ఆ మారుతి సర్వాలంకార శోభితయైన ఆ మండోదరినిజూచి, రూప, యౌవన సౌభాగ్యములను బట్టి ఆమె సీతాదేవి ఐయుండవచ్చునని తలంచెను. పిమ్మట ఆ కపివరుడు మిక్కిలి హర్షోల్లసితుడయ్యెను. (53)

సీతాదేవి కనబడినదని భావించి, ఆ ఆనందములో హనుమంతుడు భుజాస్ఫాలనము గావించెను, వాలమును ముద్దాడెను. అటునిటు గంతులువేయుచు అమిత సంతోషముతో పాటలుపాడెను, స్తంభములమీదికి ప్రాకెను. భూమిమీదికి జారెను. వానరులకు స్వామిభక్తి పరాయణత్వము స్వాభావికము.[1] కనుక హనుమంతునకు శ్రీరామునిపైగల భక్తి-ఉత్సాహములే ఆతని భుజాస్ఫాలనాది చర్యలకు ప్రేరకములు. (54)

* * *

1) వానరుల స్వామిభక్తి పరాయణత్వమును, వారి స్వాభావికచేష్టలను 'మహాకవి' గోస్వామి తులసీదాసు తన రామచరితమానసమున ప్రస్తావించెను. లంకాకాండము- దోహా 23, తరువాత గల చౌపాయి, చూడనగును.
"తన యజమాని సేవలో సిగ్గువిడిచి ఎక్కడైనను సరే నాట్యము చేయు వానరజాతి ధన్యము. నాట్యము చేయుచు, గంతులు వేయుచు, ప్రజలను సంతోషపెట్టి, వానరము తన యజమానికి మేలు చేయును. ఇది దాని ధర్మనిరతికి తార్కాణము. అంగదా! మీ జాతి వారందఱును స్వామిభక్తిపరాయణులే. కావున నీ స్వామి గుణములను పొగడకుండ ఎట్లుండ గలవు? నేను సద్గుణములను ఆదరించెదను, చతురుడను."

11. పదకొండవసర్గము

'ఈమె సీతకాదు' - అని నిర్ధారించుకొని , హనుమంతుడు మరల అంతఃపురమందును, పానభూమి యందును సీతకొఱకై అన్వేషించుట, అతని మనసులో ధర్మలోపశంక కలుగుట, అది నివృత్తమగుట

ఆ మహాకపి అంతకుముందున్న తనఆలోచనను (మండోదరినిజూచి, సీతయనుభ్రాంతిని) మార్చుకొనెను. సీతాదేవినిగూర్చి అతడు వేఱొకవిధముగా సరియైన ఆలోచనచేయసాగెను. రాముని (పతి) యెడబాటునకు గురియైనసీతాదేవి ఇట్లునిద్రించుట సంభవమా? ఆ స్థితిలో ఆమెకు అన్నపానాదులమీదికి మనసేపోదు, ఆభరణముల విషయమేపట్టదు. (1-2) పరపురుషుడు ఎంతటివాడైనను, కడకు అతడు సురాధిపతియేయైనను, అతనిని ఆమె దఱిజేరదు. దేవతలయందుసైతము ఎవ్వడునురామునితో సమానుడైనవాడు లేడు. (3) కనుక 'ఈమె సీతాదేవి కానేకాదు'- అని నిశ్చయించుకొని, ఆ కపివరుడు సీతాసందర్శనమునకై కుతూహలపడుచు పానభూమియందు మఱల అన్వేషింపసాగెను. (4)

ఆ పానభూమియందు ఆటపాటలతో అలసిపోయిన వారు కొందఱు, నృత్తములచే డస్సియున్నవారు మఱి కొందఱు, మధుపానములచేమత్తిల్లిపడియున్నవారు ఇంకను కొందఱు గలరు. (5) కొందఱు స్త్రీలు మురజములను, మృదంగములను, చిన్నచిన్న పీఠములను ఆనుకొని నిద్రించుచుండిరి. మఱి కొందఱు మేలైన ఆస్తరణములపైశయనించియుండిరి. (6)

అచటి అంగనలు వివిధాలంకారములతో భూషితలై యుండిరి. వారు తమతమ అందచందములనుగూర్చి సరసోక్తులాడుకొనువారు. తాము పాడెడి పాటల అర్థములనుగూర్చి చర్చించుకొనువారు, దేశ కాలములకు అనుగుణముగా ప్రవర్తించువారు, సందర్భోచితముగా సంభాషించువారు. అట్టి పెక్కుమందిఅంగనలతోగూడి, బాహ్యరతియందలి ఆసక్తితో అలసిసొలసినిద్రించుచున్న రావణుని కపీశ్వరుడుచూచెను. (7-8)

మఱియొకచోట రూపసౌభాగ్యములనుగూర్చి సల్లాపములను గావించువారును, స్త్రీలలో అగ్రశ్రేణికి చెందిన వారును ఐన పెక్కుమంది యువతులు నిద్రించు చుండగా ఆ హనుమంతుడు చూచెను. (9)

ఒక విశాలమైన గోశాలయందు ఉత్తమజాతి ఆవులమధ్య ఒక ఆంబోతువలె మహాబాహువైన రావణుడు ఆ తరుణీమణులమధ్య శోభిల్లుచుండెను. (10)

అరణ్యమునందు ఆడుఏనుగులచే పరివృతమైన ఒక మదపుటేనుగువలె రాక్షసరాజు ఆ లావణ్యవతులచే పరివృతుడై రాజిల్లుచుండెను. (11)

మహాకాయుడైన ఆ రావణుని శయనమందిరమున వివిధభోగ్యవస్తువులతోగూడిన పానభూమిని ఆ కపివరుడు తిలకించెను. (12) ఆ పానభూమియందు వేర్వేఱుగాఉంచబడిన లేళ్ల, దున్నల, అడవిపందుల మాంసఖండములను ఆ హనుమంతుడు చూచెను. (13) అక్కడ పెద్దపెద్ద బంగారుపాత్రలలో సగముతిని వదలివేయబడిన నెమళ్ల, కోళ్లమాంసఖండములను ఆ కపివరుడు గాంచెను. (14) పెఱుగుతో, 'రుచకము' అను లవణముతోడను కలిపి వండిన అడవిపందులు, ఖడ్గమృగములు, ముళ్లపందులు, లేళ్లు, నెమళ్లు మొదలగు జంతువుల మాంసఖండములను ఆ మారుతి వరుసగా చూచెను. (15)

బాగుగా వండబడిన కొక్కిరపక్షులు, వివిధములైన చకోరములు, మహిషములు, మత్స్యములు, మేకలు, మొదలగువాటి మాంసఖండములను, సగము భక్షించి వదలివేయబడినవానిని మారుతి గాంచెను. (16) వివిధములైన పచ్చళ్లను, పానీయములను, భోజ్యవస్తువులను, మఱియు పులుపు, ఉప్పు మొదలగు షడ్రసోపేతములైన తినుబండారములను ఆ కపీశ్వరుడు గాంచెను. (17)

అటునిటు చెల్లాచెదరుగా పడియున్న అమూల్య హారములను, అందెలను, కేయూరములను, వివిధములగు ఫలరసములతో నిండిన పానపాత్రలను ఆ మారుతి వీక్షించెను. (18)

అచ్చటచ్చట బాగుగా అమర్చబడిన శయనాసనముల తోడను, అలంకారార్థమై వెదజల్లబడిన పూవులతోడను, అచటినేల మిక్కిలి శోభావహమై ఆ పానభూమి అగ్ని లేకుండగనే వివిధజ్వాలలతో వెలుగొందుచున్నదా యనునట్లుండెను. ఘుమఘుమలాడునట్లు బాగుగా పలురీతులలో వండబడినవి, పానశాలయందు నేర్పుగా అమర్చబడినవిఐన మాంసములను, దివ్యములైన రుచికరములైన వివిధములగు సహజ మద్యములను, శర్కరలతో, తేనెలతో, పూదేనెలతో, ఫలములతో సిద్ధపఱచబడి, నానావిధములగు సువాసన చూర్ణములతో వేర్వేఱుగాకలుపబడిన కృత్రిమ మద్యములను మారుతి గాంచెను. (19-22) అనేకవిధములైన పూలమాలలతోడను, బంగారు పాత్రల తోడను, స్ఫటికపాత్రలతోడను నిండినదై ఆ పాన భూమి మిక్కిలిశోభించుచుండెను. (23)

ఇంకను బంగారముతో నిర్మితములైన కొమ్ముచెంబులతో గూడిన ఆ భూమి ఎంతయో శోభించుచుండెను. వెండి, బంగారు కడవలలో పూర్తిగా నింపబడిన మేలైనమద్యములను అక్కడ ఆ సమయమున కపీశ్వరుడుచూచెను. అతడు చెఱకురసముతో

సిద్ధమైన మద్యముతో నిండియున్న మణిమయములైన బంగారు పాత్రలను, వెండిపాత్రలను దర్శించెను. కొన్నిచోట్లగల పాత్రలలోని మద్యము సగము త్రాగబడియుండెను. మఱికొన్ని పాత్రలలోని మద్యము పూర్తిగా త్రాగబడి యుండెను. కొన్ని తావుల పాత్రలలోని మద్యములను ఎవ్వరునుతాకలేదు. ఈ దృశ్యములను అతడు వీక్షించెను. కొన్నిప్రదేశములయందు పెక్కువిధములగు భక్ష్యములను, కొన్నితావుల వేర్వేఱుగానున్న మద్యములను, తినగా మిగిలినఅన్నములను కొన్నిచోట్లను చూచుచు ఆ మారుతి అంతటనుసంచరించెను. (24-27)

కొన్నిచోట్ల చిన్నచిన్నపాత్రలు పగిలియుండెను. మఱికొన్ని తావుల ఘటములు దొర్లియుండెను. మఱికొన్నిప్రదేశముల యందు మిశ్రితములైన మాలలు, జలములు, ఫలములు పడియుండెను. (28)

ఒకచోట స్త్రీలయొక్క తల్పములు అనేక- ఆకారములు గలిగి స్వచ్ఛములైయుండెను. వాటిపై కొంతమంది తరుణీమణులు పరస్పరము కౌగిలించుకొని పరుండియుండిరి. (29) పూర్తిగా నిద్రమత్తులోనున్న కొందఱుస్త్రీలు నిద్రించుచున్న ప్రక్కనున్నస్త్రీలయొక్క దుప్పట్లను లాగికొనికప్పుకొనిరి.(30)

ఆ స్త్రీలఉచ్ఛ్వాసనిఃశ్వాసలకు వారిశరీరములపైగల వస్త్రములు, మాలలు పిల్లవాయువులకు కదలినట్లుగా చిత్రముగా స్వల్పముగా కదలుచుండెను. (31)

అచట చల్లనిచందనములు, చెఱకురసములతో, తేనెలతో సిద్ధపఱచబడిన మద్యములు, పరిమళములను వెదజల్లుచున్న మాలలు, ఘుమఘుమలాడు ధూపములును గలవు. (32)

అచట ప్రసరించుచున్నవాయువు ఆ రసచందనధూపాదుల వివిధసుగంధములను అంతటను వ్యాపింపజేయుచుండెను. (33) అప్పుడు ఆ సువాసనలు పుష్పకవిమానమునందు నలుమూలల వ్యాపించెను. ఆ రావణమందిరమున కొందఱు స్త్రీలు మనోహరమైన చాయగలవారు, కొందఱు స్వచ్ఛమైన శ్యామవర్ణముగలవారు, మఱికొందఱు బంగారువన్నె వారును గలరు. రతికేళిలో అలసిపోయి యుండుటవలనను, నిద్రాప్రభావమునను ఆ నిద్రించుచున్న వారిరూపము ముకుళించుకొనియున్న పద్మములవలె నుండెను. మహా తేజశ్శాలియైన మారుతి ఈవిధముగనున్న రావణాంతఃపురము నందు అంతటను అడుగడుగునను గాలించెను. కాని సీతాదేవి మాత్రము కనబడలేదు. (34-36)

ఆ స్త్రీలనుచూచుచున్న కపివరుడు 'తన వలన ధర్మలోపము జరిగినదేమో!' అను తీవ్రమైన సందేహమునకు లోనయ్యెను. (37) అంతఃపురమునందు ఇట్లు గాఢనిద్రలోనున్న పరకాంతలను చూచితిని. దీనివలన నా బ్రహ్మచర్య ధర్మనిష్ఠ దెబ్బతినునేమో? (38) పరసతుల విషయమున నాకెన్నడును విషయ వాసనా దృష్టియేలేదు. పైగా పరదారలను పరిగ్రహించిన ఈ దుష్ట రావణుడుగూడ ఇప్పుడు నాకంటబడెను. (39)

హనుమంతుడు మిక్కిలి మనోబలముగలవాడు, నిశ్చయించుకొనిన లక్ష్యమునందు ఏకాగ్రచిత్తమును కలిగి యుండువాడు. అట్టి మారుతిమనస్సున కర్తవ్య నిశ్చయమునకు తోడ్పడుచక్కనిఆలోచన తళుక్కున మెఱసెను. (40)

నిద్రించుచున్న రావణస్త్రీలను అందఱిని పరికించి చూచినది వాస్తవమే. ఐనను నాలో ఎట్టిమనోవికారమూ కలుగలేదు.(41)

శుభవిషయములయందును, అశుభవిషయముల యందును సమస్తమైన ఇంద్రియములతీరుతెన్నులకు మనస్సేకారణము. కాని నామనస్సు (ఈ పరిస్థితులలో గూడ) ఎట్టి వికారములకునులోనుగాక సన్మార్గమున నిశ్చలముగా నున్నది. (42) వైదేహిని మఱియొకచోట ఎక్కడనని వెదకను? స్త్రీలను స్త్రీసమూహముల మధ్యనే వెదకవలెనుగదా! (43)

ఒక ప్రాణిని ఆ జాతిప్రాణులమధ్యనే వెదకవలెను. తప్పిపోయిన స్త్రీని లేళ్లమధ్య వెదకుటవలన ప్రయోజనము ఉండదుగదా! (44) అందువలన నిర్మలమైన మనస్సుతో నేను ఈ రావణాంతఃపురమును నిశితదృష్టితో పూర్తిగా గాలించితిని. కాని జానకీదేవిమాత్రము కనబడలేదు. (45) సీతాన్వేషణ చేయుచున్న పరాక్రమశాలియగు హనుమంతునకు దేవగంధర్వ నాగకన్యలు కనబడిరిగాని సీతాదేవిమాత్రము కన్పింపలేదు.(46) వీరుడైన హనుమంతునకు అక్కడ సీతాదేవి తప్ప ఇతరస్త్రీలు ఎందఱో కనబడిరి- అప్పుడతడు కొంచెము దూరముగావెళ్లి మఱల దీర్ఘాలోచనలోపడెను. (47)

సర్వశుభలక్షణముతోఒప్పుచున్న ఆ హనుమంతుడు ఆ పానభూమినుండి వెలుపలికివచ్చి, తనప్రయత్నమునకు కృతనిశ్చయుడై, మఱల ఆ రావణాంతఃపురమున సీతాదేవిని వెదకసాగెను. (48)

* * *

12. పండ్రెండవ సర్గము

సీత మరణించి యుండునని తలచి, హనుమంతుడు దుఃఖితుడగుట, మరల ఉత్సాహము తెచ్చుకొని సీతను వెదకుట, ఆమెను ఎందును గానక చింతాక్రాంతుడగుట

సీతాదేవి దర్శనమునకై ఆరాటపడుచున్న మారుతి రావణభవనసముదాయముల మధ్యగల లతాగృహము లను, (పొదరిండ్లను) చిత్రశాలలను, రాత్రివిహారములకు అనువైన మందిరములను వెదకెను. కాని చక్కనిచుక్కయైన సీతాదేవి

మాత్రము కనబడలేదు. (1) శ్రీరాముని ప్రియపత్నియైన సీతాదేవి కనబడక పోవుటచే ఆ మారుతి ఇట్లుతలంచెను. "నిజముగా సీతాదేవి తన ప్రాణములను నిలుపుకొనియుండక పోవచ్చును. లేనిచో ఎంతగా వెదకినను ఆమెదర్శనము నాకు ఏలకలుగదు? (2)

జానకీదేవి ఉత్కృష్టమైన ధర్మమార్గమును అనుసరించు నట్టిది. తనశీలమును సంరక్షించుకొనుటలో తత్పరురాలు. పతివ్రతయైన అట్టి సీతాదేవి దుష్ప్రవృత్తిగల రాక్షసరాజైన ఈరావణునిచే నిశ్చయముగా సంహరింపబడియే యుండును. (3) రావణుని ఆజ్ఞలను తలదాల్చునట్టి రాక్షసస్త్రీలు భయంకరమైన ఆకారములను, క్రూరస్వభావములను, వికృతములైన ముఖములను, వికారములైన నేత్రములను గలిగి కాంతిహీనలై యున్నారు. అట్టి భీకరాకృతులనుజూచి, జానకీదేవి భయవిహ్వలయై, కనబడకుండ[1] దాగియుండవచ్చును. (4)

అంగదాది వానరులతోగూడి ఇంతకాలము సీతజాడను తెలిసికొనుటకు ప్రయత్నించితిని. కాని ఆమె ఉనికి తెలియలేదు. పురుషప్రయత్నమంతయు నిష్ఫలమైనది. ఇట్టిస్థితిలో సుగ్రీవునియొద్దకు వెళ్లుటతగదు. అతడు మహాబలవంతుడు, వెళ్లినచో తీక్ష్ణమైనదండన విధించును. (5)

రావణుని అంతఃపురమును పూర్తిగాగాలించితిని. రావణుని కాంతలు అందఱును కనబడిరి. కాని సీతాసాధ్వి మాత్రము కనబడలేదు. సముద్రమును లంఘించివచ్చిన నా ప్రయత్న మంతయును వృథాయైనది. (6)

నేను మఱలివెళ్లినచో నా రాకకై నిరీక్షించుచుండు వానరులు అందఱును నా చుట్టునుజేరి ఏమందురోగదా! "ఓ వీరుడా! లంకకువెళ్లి నీవేమి చేసితివి? మాకు తెలుపుము" అని యడిగెదరు. (7) ఆ జానకీదేవిని చూడకయే నేనువారికి ఏమని సమాధానమియ్యగలను? సమయముమించిపోయినచో వారు ప్రాయోపవేశము చేసెదరు. (8) సముద్రమునుదాటి నేనువారిని జేరినచో నాతోగూడి వచ్చిన పెద్దవాడైన జాంబవంతుడు, యువరాజైన అంగదుడు, తక్కినవానరులు ఏమందురో ఏమో? (9)

దిగులుపడకుండ ఉత్సాహముతోనుండుటవలన కార్యసిద్ధియు, పరమసుఖము కలుగును. కనుక నేను ఇంతవఱకును వెదకని ప్రదేశములనన్నింటిని గట్టిగా గాలింతును. (10) ఎల్లవేళలను అన్నిసందర్భములలో ఉత్సాహము కలిగియుండుటయే శ్రేయస్కరము. అదియే మానవుల కార్యములను సఫలమొనర్చును. (11) అందువలన దిగులుపడక గట్టిప్రయత్నమొనర్చెదను. ఇంతవఱకును వెదకని రావణపాలిత ప్రదేశముల నన్నింటిని అన్వేషింతును. (12)

పానశాలలు మొదలుకొని, పుష్పగృహములను, చిత్రశాలలను, క్రీడామందిరములనుసైతము పరికించి వెదకితిని. గృహోద్యానములను, అందలివీధులను, భవనములను పూర్తిగా గాలించితిని. ఐనను మఱల వెదకెదను." ఈ విధముగా ఆలోచించి, ఆ మారుతి మఱల అన్వేషణకు దిగెను.(13-14)

భూగర్భగృహములను, దేవాలయములను, విహారార్థము దూరముగా నిర్మింపబడినగృహములను పట్టిపట్టి వెదకెను. ఎత్తైనప్రదేశములకు ఎగబ్రాకుచు దిగుచు నిలబడుచు, ముందునకు సాగుచు, తలుపులను తెఱచుచు, మూయుచు, లోనికిప్రవేశించుచు బయటికి వచ్చుచు, దిగుచు ఎక్కుచు, అన్ని ప్రదేశములయందును. సంచరించెను. రావణాంతఃపురమున ఆ హనుమంతుడు వెదకనిస్థలమే లేదు. అతడు ప్రతి - అంగుళమూ గాలించివేసెను. (15-17)

ప్రాకారములమధ్యగల వీథులను, నాలుగుకూడళ్లను ఆశ్రయించియున్న మహావృక్షములను, అచటివేదికలను, దిగుడుబావులను, సరస్సులను అతడు పరిశీలించి చూచెను. (18) వికృతములైన వివిధాకారములుగలవారును, అంగ వికారములుగలవారును అగు రాక్షసస్త్రీలను హనుమంతుడు గాంచెను. కాని ఆయనకు జానకిజాడ మాత్రము దొరకలేదు.(19)

లోకమున సాటిలేని సౌందర్యముగల విద్యాధరస్త్రీలు మారుతికి అచట కనబడిరి. కాని రామపత్ని మాత్రము కనబడలేదు. (20) పూర్ణచంద్రబింబమువంటి అందమైన ముఖములు గలవారును, మంచిరూపవైభవముగలవారును అగు నాగకన్యలు ఆ హనుమంతునకు కనబడిరి- కాని చక్కని చుక్క సీతాదేవి మాత్రము కనబడలేదు. (21) రావణునిచే బలాత్కారముగా తీసికొనిరాబడి, నిర్బంధములలోనున్న నాగకన్యలను మారుతి చూచెను. కాని జానకీదేవిమాత్రము కనబడలేదు. (22) మహాబాహువు, బుద్ధిశాలియు, వాయునందనుడును ఐన హనుమంతుడు ఇతర సుందరీమణులను ఎందఱినో గాంచెను. కాని సీతాదేవిమాత్రము కనబడకుండుటచే ఆతడు మిక్కిలివిచారగ్రస్తుడయ్యెను.(23)

సీతాన్వేషణకై కిష్కింధనుండి అన్నిదిక్కులకును వెళ్లిన వానరుల ప్రయత్నములును, తాను సముద్రమును లంఘించి వచ్చుటయు వ్యర్థమైనవని భావించి, అనిలసుతుడు మఱల మిక్కిలిచింతాక్రాంతుడయ్యెను. (24)

వాయుసుతుడైన హనుమంతుడు విమానమునుండి క్రిందికిదిగి, మిక్కిలి కలవరపాటునకులోనైనవాడై దీర్ఘాలోచనలో పడెను. (25)

* * *

1) నశ్-అదర్శనే - కనబడకుండుట

13. పదమూడవ సర్గము

సీతాదేవి గతించియుండునని శంకించి, హనుమంతుడు చింతించుట, ఆ వార్తను శ్రీరామునకెఱింగించుటవలన అనర్థములు కలుగునని భావించుట, అశోకవాటికలో వెదకుటకై ఆలోచించుట

మేఘములమధ్య తళుక్కునమెఱసి క్షణములో అందు విలీనమగు విద్యుల్లతవలె వానరోత్తముడైన హనుమంతుడు భవనమునుండి ప్రాకారమునకు త్రుటిలో జేరెను. (1)

హనుమంతుడు రావణగృహములను అన్నింటిని చుట్టివచ్చి, జానకిజాడ గానక అతడు తనలోతాను ఇట్లు అనుకొనెను.(2)

"రామకార్యసాఫల్యమునకై సంచరించుచు లంకను పూర్తిగా గాలించితిని. కాని సర్వాంగసుందరియైన జనకసుతయగు సీతాదేవిజాడను మాత్రము కనుగొనలేక పోయితిని. (3)

చిన్నచిన్న నీటిగుంటలను, చెఱువులను, సరస్సులను, చిన్నచిన్నప్రవాహములను, నదులను, జలములతోనిండిన వనప్రాంతములను, దుర్గమములైన పర్వతములను- ఇది అది అనక లంకయందంతటను గాలించితిని. కాని జానకీ దేవి మాత్రము కనబడలేదు. సీతాదేవి రావణునిలంకలోనే కలదని గృధ్రరాజైన సంపాతి నుడివియుండెను. కాని ఆమె జాడను మాత్రము చిక్కించుకొనలేకపోయితిని. (4-5)

విదేహరాజైన జనకునిసుతయు, మైథిలియు ఐన సీతాదేవి చేయునది లేక దుష్టప్రవృత్తిగల రావణునకు వశమైయుండునా? (ఇది అసంభవము) (6)

రావణుడు సీతాదేవిని అపహరించి, ఆమెను లంకకు తీసికొని వచ్చునప్పుడు రామునిబాణములు తనను వెంటాడి చంపునని భయపడినవాడై, ఎగిరి వేగముగా వచ్చియుండవచ్చును. అప్పుడు ఆమె మధ్యలోనే (సముద్రములో) పడిపోయినదేమో? (7) లేదా! పూజ్యురాలైనసీత రావణాపహృతయై అతనిచే ఆకాశమార్గమున కొనిపోబడుచున్నప్పుడు క్రిందనున్న అపారసాగరమును జూచి, భయముతో గుండెపగిలి, సముద్రమున పడిపోయినదేమో? (8)

రావణుడుఅతివేగముగా ఆమెను తనభుజబలముచే తీసికొనిపోవుచున్నప్పుడు పరమపునీతయైన ఆ విశాలాక్షి తనప్రాణములను త్యజించియుండునని తలంతును- (9)

లేదా సముద్రమునకు పైపైన రావణుడామెను తీసికొని వెళ్లుచుండగా ఆమె పెనగులాడుచు సముద్రమున పడిపోయినదేమో? (10) అయ్యో! ఆదుకొనువారు ఎవ్వరునులేక నిస్సహాయురాలై దీనావస్థకు గురియైన సీత తన శీలమును రక్షించుకొను ప్రయత్నమున నీచుడైన ఈ రావణునిచే భక్షింపబడినదేమో? (11) అందమైన కనులుగలదియు, సౌశీల్యవతియు ఐన సీతాదేవినిజూచి, రావణుని భార్యలు అసూయాగ్రస్తులై ఆమెను భక్షించినారేమో? (12) తామరరేకులవంటి నేత్రములుగలిగి, పూర్ణచంద్రుని బోలిన శ్రీరాముని ముఖమును ధ్యానించుచు, దీనురాలైనసీత పతి విరహమును భరింపలేక అసువులను వీడినదేమో? (13)

విదేహ రాజసుతయైన ఆ మైథిలి 'ఓ రామా! ఓ లక్ష్మణా! అయ్యో! అయోధ్యా!' అని పలురీతుల విలపించుచు తన తనువును చాలించినదో ఏమో? (14)

అథవా రావణుని గృహమున గోప్యముగా ఉంచబడిన సీత పంజరమున బంధింపబడిన గోరువంకవలె నిజముగా విలవిలలాడుచుండునని నేననుకొందును. (15)

జనకమహారాజసుతయు, రామపత్నియు, సుమధ్యయు, ఉత్పలములవలె అందమైనకనులు గలదియు ఐన సీత రావణునకు వశమగుట అసంభవము. (16)

జానకి తప్పిపోయినదనిగాని, కనబడలేదనిగాని, మృతి చెందినదనిగాని, భార్యను ప్రాణముగా చూచుకొను శ్రీరామునకు తెలుపుట యుక్తముగాదు. (17)

ఇట్టివార్తను శ్రీరామునకు తెలుపుటయు దోషమే, తెలుపకుండుటయు దోషమే. నాకు విషమసమస్య ఎదురైనది గదా! ఇపుడు నా కర్తవ్యమేమి? (18)

తలపెట్టిన సీతాన్వేషణకార్యము ఇట్లైనది. ఇట్టి పరిస్థితులలో చేయదగినదేమి?" అను ఊగిసలాటకులోనై హనుమంతుడు మఱల దీర్ఘాలోచనలోపడెను. (19)

సీతాదేవిని చూడక (సీతజాడదెలిసికొనక) ఒకవేళ నేను ఇట్లే కిష్కింధకు వెళ్లినచో నేను ఏపురుషార్థమును సాధించినట్లు? (20) (సీతాదేవి ఆచూకీని తెలిసికొనకొనకుండవెళ్లినచో) నేను ఇంతగాశ్రమపడిసాగరమును లంఘించుటయు వ్యర్థమే. లంకలోప్రవేశించుటయు, రాక్షసులను జూచుటయు వృథాయే- (21) ఈ స్థితిలో కిష్కింధయందు అడుగిడినచో నన్ను జూచి, సుగ్రీవుడేమనునో? తోడివానరులు ఏమందురో? ఆ రామలక్ష్మణులు ఏమని పలుకుదురో? (22)

కిష్కింధకువెళ్లి "సీత నాకు కనబడలేదు" అను మిక్కిలి అప్రియమైన వచనమును రామునితోపల్కినచో తత్క్షణమే అతడు జీవితమును చాలించును. (23) సీతజాడనుగూర్చి, కఠినాతికఠినమైన, దారుణమైన, క్రూరమైన, మిక్కిలితీవ్రమైన, ఇంద్రియములను దహించివేయునట్టి "నదృష్టామయాసీతా" అను దుర్వార్తను విన్నచో ఆ సీతాపతి మిగులడు. (24) తీవ్రవేదనకు గురియై, మరణోన్ముఖుడైన శ్రీరాముని జూచి, ఆయనయందు అత్యంతానురక్తుడైన ధీశాలియైన

లక్ష్మణుడును జీవింపడు. (25) ఇద్దఱు సోదరుల (రామలక్ష్మణుల) మరణవార్త వినగానే భరతుడును మృతి చెందును. భరతుడు మరణించుటను జూచి, శత్రుఘ్నుడును జీవింపడు. (26) పుత్రులమరణవార్తలను విన్నంతనే కౌసల్యా, సుమిత్రా, కైకేయీమాతల అసువులు అనంతవాయువులలో కలియుట నిశ్చయము. (27)

వానరప్రభువైన సుగ్రీవుడు సత్యసంధుడు, చేసిన మేలు మఱవనివాడు, రామునకు ప్రియమిత్రుడు, కనుక రాముడు మృతిచెందగనే అతడును జీవితమును చాలించును. (28)

పతి మృతికి శోకాకులయైన'రుమ'యు మిక్కిలి వ్యథితయై, దీనురాలై ఆనందమును కోల్పోయినదై పరితాపముతో కుమిలికుమిలి తన ప్రాణములను విడుచును. (29) వాలి మరణకారణముగా దుఃఖములో మునిగియున్న తారయు రాజైనసుగ్రీవుడు మరణించినచో దుఃఖాక్రాంతయై అసువులను వీడును- (30) తల్లితండ్రులను కోల్పోయిన, పసివాడైన అంగద కుమారుడు సుగ్రీవుడును మృతి చెందినచో ఎట్లు జీవించును? (31)

ప్రభువైన సుగ్రీవుడు మరణించినచో వానరులందఱును పట్టరాని దుఃఖమునకులోనై అరచేతులతో, పిడికిళ్లతో తమ తలలను బాదుకొందురు. (32) వాసిగాంచిన సుగ్రీవునిచే వానరులందఱును అనునయ వచనములతోను, బహుమతులతోను సగౌరవముగా ఇంతవఱకును లాలింపబడు చుండిరి. కనుక సుగ్రీవుడు మరణించినచో వారును ప్రాణములను త్యజించెదరు. (33)

వనములయందుగాని, పర్వతములపైగాని, గృహాదుల ఆవరణములయందుగాని కపీశ్వరులందఱును కలిసి క్రీడాసుఖములను అనుభవింపజాలరు. (34) వానరులందఱును సుగ్రీవునిఎడబాటునకు తట్టుకొనలేని వారై, భార్యాపుత్రులతోను, సహచరులతోను పర్వతశిఖరముల నుండి సమతలములపైనను, ఎగుడు దిగుడుప్రదేశములలోను పడిపోయెదరు. (35) వానరులు విషముతినిగాని, ఉరిబోసికొనిగాని, మంటలలో దూకిగాని అన్నపానములు మానిగాని, ఆయుధములతో పొడుచుకొనిగాని, ప్రాణములను త్యజింతురు, (36)

నేను కిష్కింధకువెళ్లినచో ఇక్ష్వాకువంశము అంతరించును. వానరులందఱును గతించెదరు. భయంకరమైన రోదనధ్వనులు అంతటను విన్పించును. (37) కనుక ఇచ్చటినుండి కిష్కింధానగరముకు వెళ్లను. సీతాదేవి జాడను తెలిసికొనకుండ సుగ్రీవునియెదుట నిలబడుట నావలన కానిపని. (38) నేనచటికి వెళ్లకుండ ఇచ్చటనేయున్నచో ధర్మాత్ములును మహారథులును ఐన రామలక్ష్మణులును, బుద్ధిమంతులైన వానరులును (శుభవార్తతో హనుమంతుడు తిరిగి వచ్చునను) ఆశతో జీవింతురు. (39)

సీతాదేవిజాడను తెలిసికొనలేకున్నచో కందమూల ఫలములు ఉదకములు సమృద్ధిగా గల సాగరతీరమున, వృక్షమూలములను ఆశ్రయించినవాడనై చేతికిని, నోటికిని అందిన ఆహారమును భుజించుచు జితేంద్రియుడనై, వానప్రస్థుడనై కాలము గడిపెదను. లేదా! చితిని పేర్చుకొని ప్రజ్వలించుచున్న (అరణిని మథించుట వలన కలిగిన) పవిత్రాగ్నిలో ప్రవేశించెదను. (40-41) లేదా! ప్రాయోపవేశమును పూని, యోగసాధనద్వారా జీవాత్మకు శరీరసంబంధమును దూరమొనర్చి, ప్రాణములను త్యజించెదను. అప్పుడు ఈశరీరమును కాకులుగాని, పులులు మొదలగు క్రూరమృగములుగాని భక్షింపగలవు. (42)

జానకి కనబడకున్నచో జలసమాధి ద్వారా ఐనను అసువులను వీడెదను. ఇది మహర్షులు సమ్మతించిన నిర్యాణ (దేహత్యాగ) మార్గము- అని నా భావన. (43)

ఈ రాత్రిప్రారంభవేళలో లంకాధిదేవతను నేను జయించితిని. కనుక ఇది నాకు శుభదాయకమైనరాత్రి. చంద్రోదయముతో రమ్యమై సీతాన్వేషణకు అనుకూలించినది కావున ఇది సుభగ. ప్రారంభమున విజయమును, కీర్తిని కల్గించినందున ఇది నాకు కీర్తిదాయిని. నేను (హనుమంతుడు) లంకలో ప్రవేశించిన రాత్రిగా' ఖ్యాతికెక్కినదిగాన ఇది 'విఖ్యాత' జాగరణ వలన నాకు ఇది దీర్ఘమైనది కనుక ఇది 'చిరరాత్రి'. ఇంతవఱకును శుభములే కలిగినవి కాని సీతాదేవిజాడ తెలిసికొనలేకపోయినచో ఇవియన్నియును బూడిదలో పోసినపన్నీరే యగును. అందమైనకనులుగల సీతాదేవిని గాంచక ఇచటినుండి నేను వెళ్లనేవెళ్లను. దేహత్యాగము చేయుటకంటెను తాపసిగా ఉండుటయే మేలు. కనుక వృక్షమూలములను ఆశ్రయించి, నియమములను పాటించుచు తపస్వినయ్యెదను. (44 - 45)

పూజ్యురాలైన సీతాదేవిని దర్శింపక ఇచటినుండి నేను మిత్రులకడకు మఱలివెళ్లినచో అంగదాది వానరు లెవ్వరును జీవింపరు. (46) మరణించుటవలన పెక్కు (పూర్వోక్త) ప్రమాదములు సంభవింపవచ్చును. బ్రతికియుండిన సుఖముల బడయవచ్చు. బ్రతికియున్నవారు ఎన్నడైనను మఱల కలిసికొనుట నిశ్చయము.[1] అందువలన నేను ప్రాణములను నిలుపుకొందును- (47) హనుమంతుడు ఇట్లు మనస్సునందు పరిపరివిధముల దుఃఖపడుచు శోకమునుండి బయటపడలేక పోయెను. (48)

అనంతరము ధైర్యశాలియైనమారుతి పరాక్రమమును ప్రకటించుచు ఇట్లనుకొనెను. కానున్నది కానిమ్ము,

1) ఈ సూక్తి లోకోపకారకమైన 'మహోపదేశము'. కనుక ఎవ్వరును ఎట్టి పరిస్థితులలోను ఆత్మహత్యకు పూనుకొనరాదు.

అపహరింపబడిన సీత విషయమేమైనను మహాబలవంతుడును, దశకంఠుడును ఐన ఆ రావణుని హతమార్చెదను. దానితో నా పగతీఱును. (49) అథవా ఈ రావణుని సముద్రముమీదుగా ఎత్తుకొనిపోయి, పశువును అగ్నికి[1] ఆహుతిగా సమర్పించినట్లు వీనిని శ్రీరామునకు అర్పించెదను.' (50) ఈవిధముగా పరిపరివిధముల ఆలోచనలలో మునిగిన హనుమంతుడు ఆ సీతాదేవి కనబడనందున మిక్కిలి శోకాకులుడై ఆమెజాడను తెలిసికొనుధ్యాసతో ఇట్లు చింతింపసాగెను. (51)

రామపత్నియు, లోకవిఖ్యాతయుఐన ఆ సీతాదేవి దర్శనమగువఱకును ఈ లంకానగరమును మఱీమఱీ గాలించెదను. (52) సంపాతిమాటలమేరకు సీతాదేవి జీవించి యున్నదని భావించి, ఒకవేళనేను శ్రీరాముని ఇక్కడికి తీసికొనివచ్చినచో ఆ రాఘవుడు భార్యనుగానక కుపితుడై వానరులనందఱిని మట్టుపెట్టును. (53) కనుక ఆహారనియమములతో ఇంద్రియనిగ్రహము గలవాడనై, ఇచటనే నివసింతును. నా కారణముగా నరవానరు లెల్లరును నశించుట యుక్తము గాదు. (54) మహావృక్షములతో నిండి, ఎదురుగా కనబడుచున్న ఈ అశోకవనమును ఇంతవఱకును నేను వెదకలేదు. దానిని ఇప్పుడు గాలించెదను. (55) అష్టవసువులకును, ఏకాదశరుద్రులకును, ద్వాదశాదిత్యులకును, అశ్వినీ దేవతలకును, మరుత్తులకును నమస్కరించి, రాక్షసులకు శోకవర్ధనుడనైన నేను ఈఅశోకవనమునందు అడుగిడెదను. (56) నేను రాక్షసులందఱిని జయించి, ఇక్ష్వాకువంశమునకు ఆనందదాయినియైన సీతాసాధ్విని, ఒక మహాతపస్వికి తపఃఫలమునువలె శ్రీరామునకు సమర్పింతును. (57)

మహాతేజశ్శాలియైన వాయుసుతుడగు ఆ హనుమంతుడు చింతావ్యాకులుడై క్షణకాలముపాటు ధ్యానమగ్నుడాయెను. అశోకవనమును ప్రవేశించుటకు ఉద్యుక్తుడై లేచినిలబడెను. (58) శ్రీరామునకు నమస్కారము. జనకసుతయైన సీతామాతకు ప్రణతి, లక్ష్మణునకునమస్కారము. రుద్రునకు, ఇంద్రునకు, యమునికి, వాయుదేవునకు నమస్కారములు. సూర్య చంద్రులకును మరుద్దేవతలకును నమస్కారములు. (59) మారుతి వారందఱితోపాటు సుగ్రీవునకును నమస్కరించి, అశోకవనమునకు వెళ్లుసంకల్పముతో అన్ని దిక్కులను కలయజూచెను. (60) వాయునందనుడైన హనుమంతుడు ముందుగా అందమైన అశోకవనమునకేగుటకు మనస్సున నిశ్చయించుకొని, అనంతర కర్తవ్యమునుగూర్చి ఆలోచింప సాగెను. (61) అశోకవనము అవశ్యము రాక్షసుల మూకలతో నిండియే యుండును. అది వృక్షములతో కూడియుండును. అది అన్నివిధములుగా అలంకృతమై, మహా వనలక్షణములతో అందముగా ఒప్పుచుండును. (ఇంతవఱకును దానిని నేను వెదకిచూడలేదు.) (62)

అచ్చట వనవృక్షరక్షణకై భటులుతప్పక నియమింపబడి యుందురు. సర్వాత్ముడైన వాయుదేవుడు గూడ మితవేగముతో వీచుచుండును. (63)

రావణుని కంటబడకుండ రామకార్యసిద్ధికై నేను సూక్ష్మరూపమును ధరించితిని. దేవతలును, మహర్షులును ఇక్కడ నాకు కార్యసాఫల్యమును సమకూర్చెదరు గాక.(64)

స్వయంభువుఐన బ్రహ్మదేవుడు, ఇతర దేవతలును, అగ్నియు, వాయుదేవుడు, వజ్రాయుధుడైన ఇంద్రుడు, పాశహస్తుడైన వరుణుడును, అట్లే సూర్యచంద్రులును, మహాత్ములైన అశ్వినీదేవతలును, మరుత్తులును, శివుడును నాకు కార్యసిద్ధిని ప్రసాదింతురుగాక. (65-66) సమస్త భూతములును, సమస్తజీవకోటికి అధిపతియైన శ్రీమహావిష్ణువు, అదృశ్యమార్గమునచరించు ఇతర దేవతలు నాకుకార్యసిద్ధిని కలిగించెదరు గాక. (67)

అందమైన నాసికతోను, స్వచ్ఛమైనదంతపంక్తులతోను, ఆహ్లాదకరమైన చిఱునవ్వుతోను, తామరరేకులవంటి కన్నులతోను, విలసిల్లుచు పూర్ణచంద్రునివలె ప్రసన్నమై దర్శనీయమై, అత్యంతమనోహరమైన ఆ సీతాదేవి వదనమును దర్శించు భాగ్యము నాకు ఎప్పుడు కల్గునో గదా! (68)

రావణుడు నీచుడు, పాపి, క్రూరకర్మలను ఆచరించు వాడు, అతిభయంకర స్వభావముగలవాడైనను తిలకము, త్రిపుండ్రములు మొదలగు అలంకారములు. గలిగియుండువాడు. అట్టివానిచే బలవంతముగా అపహరింపబడినదియు, అబలయు, అనుక్షణము శ్రీరామునే ధ్యానించుచున్నదియు అగు ఆ సీతాదేవిని నేనుఎట్లు దర్శింపగలనోగదా! (69)

* * *

1) "ఇమం పశుం పశుపతే అద్య బధ్నామ్యగ్న" (తైత్తిరీయసంహిత)

14. పదునాల్గవ సర్గము

హనుమంతుడు అశోకవాటికలో ప్రవేశించి, దాని శోభలను తిలకించుట, ఒకశింశుపావృక్షమందు దాగియుండి అటనుండియే సీతను అన్వేషించుట

మహాతేజశ్శాలియైన ఆ హనుమంతుడు క్షణకాలముపాటు సీతాదేవిని మనస్సున ధ్యానించి, మానసికముగా అశోకవనమును చేరెను. పిమ్మట రావణుని భవనమునుండి అశోకవన ప్రాకారము మీదికి దుమికెను. (1) ప్రాకారముమీదికి చేరిన ఆ మహాకపివరుడు పులకితగాత్రుడై, వసంతఋతు ప్రారంభమున సమృద్ధిగా పుష్పములతోనిండిన వివిధములగు మహావృక్షములను దర్శించెను. (2)

మద్దిచెట్లు, అందమైన అశోకవృక్షములు, విరబూసిన సంపెంగలు, విరిగిచెట్లు, పొన్నచెట్లు, మామిడిచెట్లు, కోతి మామిడిచెట్లు మొదలగువాటినిజూచుచు, మామిడి తోపులచే ఆవరింపబడినదియు, వందలకొలది లతలచే నిండినదియు అగు వృక్షవాటికను ధనుస్సునుండి ప్రయోగింపబడిన బాణమువలె మారుతి వేగముగా ఒక్క గంతులో చేరెను.(3-4)

అతడు చిత్రవిచిత్రముగానున్న వృక్షవాటికలో ప్రవేశించి, పక్షులకిలకిలారావములతో విలసిల్లుచున్నదియు, అంతటను వెండిబంగారువన్నెలుగలచెట్లతో అలరారుచున్నదియు, వివిధములగు పక్షులతో, పలురంగులుగల లేళ్లగుంపులతో విచిత్రముగా ఉన్నట్టిదియు, ఉదయభానుని కాంతులతో తేజరిల్లుచున్నదియు అగు ఆ చిత్రకాననమును ఆ హనుమంతుడు దర్శించెను. (5-6)

మానవులకు ఆహ్లాదకారియు, మృగములకును పక్షులకును ఉల్లాసమునుగూర్చునదియు, వసంత ఋతువునందు పుష్పఫలసంపన్నములైన నానావిధ వృక్షములతోకూడినదియు, మత్తిల్లిన కోకిలలచేతను, గండుతుమ్మెదలతోడను సేవింప బడుచున్నదియు, హాయిగా విహరించు నెమళ్లకు ఆశ్రయమైనదియు, నానావిధములైన పక్షిగణములకు ఆటపట్టైనదియు అగు ఆ చిత్రవనమును కపీశ్వరుడు గాంచెను. (7-8)

సర్వశుభలక్షణసంపన్నయు, సౌందర్యరాశియుఅగు జనకసుతను వెదకుచు హనుమంతుడు సుఖనిద్రలోనున్న పక్షులనుమేల్కొల్పెను. (9) సైకెగురుచున్న పక్షులతెక్కలతాకిడి కారణముగా అచటి వృక్షములన్నియు పలువన్నెలుగల వివిధ పుష్పములను వర్షించెను. (10) వాయుసుతుడైన హనుమంతునిపై ఆ పూవులన్నియును జలజలరాలెను. ఆ పుష్పరాశిలో మునిగిన మారుతి అశోకవనమధ్యమున పుష్పమయమైన ఒకపర్వతమువలె విరాజిల్లుచుండెను. (11)

మారుతి ఆ మహావృక్షములపైచేరి, అన్ని వైపులకును గంతులిడుచు వెళ్లుచుండగా చూచిన ప్రాణులన్నియును అతడు వసంతుడేమోయని తలపోసెను. (12)

వృక్షములనుండిరాలిన నానావిధములగు పుష్పములతో కప్పబడిన వసుధ పూర్తిగాఅలంకారములతోగూడిన నారీమణివలె రాజిల్లుచుండెను. (13) మహాబలశాలియైన ఆ హనుమంతుడు తనబలము కొలది అచటివృక్షములను అటునిటు కదల్పగా వాటినుండి చిత్రవిచిత్రములైన పూవులు రాలినవి. (14)

హనుమంతునిచేత బలముగాకదల్పబడిన వృక్షములనుండి ఆకులు, పూవులు, ఫలములు పూర్తిగా రాలిపోయినవి. అప్పుడా బోసిపోయినచెట్లు జూదములో పూర్తిగాఓడిపోయి, వస్త్రాభరణములనుసైతము కోల్పోయిన జూదరులవలె[1] ఒప్పుచుండెను. (15)

మహాశక్తిశాలియైన వాయుసుతుడు ఫలపుష్పములతో నిండిన వృక్షములను పూర్తిగా కదల్చెను. అప్పుడవి వెంటనే పుష్పములను ఆకులను, ఫలములను రాల్చినవి. కావున పక్షులుసైతము ఎగిరిపోవుటచే మ్రోడులైపోయిన ఆ చెట్లన్నియు పెనుగాలులతాకిడికి లోనైనవాటివలె బోడెలతో మాత్రమే మిగిలి, ఆశ్రయించువారులేక నిరుపయోగములై యుండెను. (16-17) మారుతియొక్క తోకచేతను, కరములచేతను, పాదముల చేతనుమర్దింపబడి, ఆ వనమునందలి వృక్షములు మిక్కిలి భగ్నములైనవి. అప్పుడు ఆ అశోకవనము ప్రియుడుగావించిన శృంగారచేష్టలవలన నలిగినదై, చెదరిన జుట్టుతో, రాలిపోయిన మైపూతలతో ఒప్పుచున్న యువతివలె గోచరించు చుండెను. (18-19)

వర్షాకాలమునందు పెనుగాలులు వింధ్యపర్వతముపై గల మేఘపంక్తులను చెదరగొట్టినట్లు ఆ మారుతి తనబలముచేత మహాలతావలయములను ఛేదించెను. (20) ఆ హనుమంతుడు అటునిటు సంచరించుచు మణులు పొదుగబడుటచే మనోహరములైన వెండి బంగారు భూములను (వేదికలను)చూచెను. (21) వివిధములైన ఆకారములుగలిగి, స్వచ్ఛములైన మధురజలములతోనిండి, శ్రేష్ఠములైనమణిమయ

1) జూదరులు మిక్కిలి వ్యసనమునకు లోనగుదురు. వారు వివేకభ్రష్టులై అమూల్యములైన వస్తువులనుసైతము కడకు తమ వస్త్రములనుగూడ జూదమునందు పణముగా పెట్టుచుందురు. వాటిని ఓడిపోయినను సిగ్గుపడరు. కావున జూదమాడుట ప్రమాదకరము.

సోపానములతో ఒప్పుచున్న దిగుడుబావులను ఆ మారుతి అచ్చటచ్చట గాంచెను. ఆ దిగుడుబావుల అడుగు భాగములు స్ఫటికశిలలతో నిర్మితములై యుండెను. వాటిపై ఇసుకకు మాఱుగా ముత్యములు, పగడములు విలసిల్లుచుండెను. వాటితీరముల యందు కాంచన వృక్షములు (సంపెంగలు, పొన్నలు) మొదలగు అద్భుతములైన వృక్షములు శోభిల్లుచుండెను. ఆ సరస్సులు బాగుగా వికసించిన కమలములతోను, కలువలతోను భాసిల్లుచుండెను. చక్రవాకముల కూజితములతోను, వానకోయిలల కలకలములతోను, హంసల నాదములతోను, బెగ్గురు పక్షుల ధ్వనులతోను ఒప్పుచుండెను. ఆ దిగుడు బావులకు నలుదెసల చిన్నచిన్న కాల్వలు గలవు. ఆ కాల్వలదఱులపై ఎత్తైనవృక్షములు గలవు. ఆ బావుల యందలి జలములు అమృతతుల్యములు. ఆ కాల్వలు మంగళకరములు, అలంకృతములు, ఆ బావుల పరిసరములు అసంఖ్యాకములైన లతలతోను, కల్పవృక్ష పుష్పములతోను, వివిధములగు పాదలతోను, గన్నేరు చెట్లతోను వ్యాప్తములైయుండెను. (22-26)

పిమ్మట ఆ కపీశ్వరుడు మేఘములను తాకుచున్న ఎత్తైన శిఖరముగల పర్వతమును జూచెను. ఆ పర్వతమునందు పెక్కుగుహలు ఏర్పడియుండెను. అది వివిధ వృక్షములతో శోభిల్లుచుండెను. ఆ పర్వతము రమ్యాతిరమ్యమైనది.(27-28)

ఆ కొండనుండిక్రిందికి ప్రవహించుచున్న ఒకనదిని హనుమంతుడు దర్శించెను. ఆ నది ప్రణయకుపితయైన ప్రియురాలు ప్రియుని యొడినుండి తటాలున దిగిపోవుచున్నట్లుగా ఒప్పుచుండెను. కుపితయైన ఆ ప్రమదను తమచేతులతోఅడ్డగించి వారించుచున్న ప్రియ (సఖులవలె)బంధువులవలె, నదీతీరమునగల చెట్లకొమ్మలు జలములను తాకునంతగా వంగి, ప్రవాహమును అడ్డగించుచున్నవాయనునట్లు శోభిల్లుచుండెను. ప్రియ సఖులువారించి నచ్చజెప్పగా ప్రసన్నురాలై తనప్రియుని జేరుటకు వెనుదిరిగిన కాంతవలె దారిమరల్చుకొని పర్వతాభిముఖముగా ప్రవహించుచున్న పునరావృతమైన నదిని ఆ కపివరుడు మఱల గాంచెను. (29-31)

హరిప్రవరుడైన వాయునందనుడు ఆ పర్వత సమీపమున వివిధములగు పక్షులగుంపులతో గూడిన పద్మసరస్సులను గాంచెను. (32) అచట శీతలజలములతో నిండిన ఒక దీర్ఘికను (సరస్సును) అతడుచూచెను. అది మణిమయ సోపానములతోనూ, ముక్తాసికతములతోను శోభిల్లుచుండెను. దానిసమీపమున వివిధమృగసమూహములతో గూడి, ఆశ్చర్యమునుగొలుపు విచిత్ర వనములుండెను, విశ్వకర్మచే నిర్మితములైన మహాప్రాసాదములు విలసిల్లుచుండెను. అది విచిత్రములైన వనములతో అన్ని వైపులయందును చక్కగా అలంకృతమై యుండెను. అచటి వృక్షములలో కొన్ని పుష్పఫలభరితములై యుండెను. అవి పెక్కులతావితానములతో బంగారు వేదికలతో ఒప్పుచుండెను. అచట హనుమంతుడు ఒక శింశుపా వృక్షమునుజూచెను. దానిచుట్టును దట్టముగా ఆకులు లతలు అల్లుకొనియుండెను. అదిబంగారు వేదికలతో పరివృతమై యుండెను. (33-37)

అచటి వివిధప్రదేశములను, కొండలను, సెలయేళ్లను, అగ్నికాంతులను విరజిమ్ము బంగారువన్నెగల ఇతర వృక్షములను హనుమంతుడు దర్శించెను. (38)

మేరుపర్వత(సువర్ణ)ప్రభలతో ప్రకాశించు సూర్యునివలె, ఆ బంగారువన్నెల చెట్లకాంతులమధ్య విరాజిల్లు మారుతి తనను బంగారుదేహము గలవానినిగా భావించుకొనెను.(39)

ఆ శింశుపావృక్షమునకు చుట్టును కాంచనతరువులు గలవు. ఆ శింశుపావృక్షమునకు చిఱుగంటలు అమర్చబడి యుండెను. వాయుప్రసారమునకు కదలుచున్న ఆ గంటలు నిర్విరామముగా ధ్వనించుచుండెను. అట్టి ఆ దృశ్యమును గాంచి హనుమంతుడు ఆశ్చర్యపడెను. (40) ఆ శింశుపా వృక్షముయొక్క కొమ్మలపై పుష్పములు విరబూసియుండెను. అదిచక్కనిమొగ్గలతో చిగుళ్లతో మనోహరముగా ఉండెను. దట్టమైనఆకులతో అలరారుచున్న ఆ శింశుపావృక్షమునెక్కి మారుతి ఇట్లు తలంపసాగెను. (41)

దుఃఖార్తయై, రామునిదర్శించుటకై ఎదురుతెన్నులు చూచుచు, ఇటునటు సంచరించెడి వైదేహి దైవవశమున ఇటువచ్చినచో ఆమెను నేను చూచెదను. (42) దుర్మార్గుడైన రావణుని ఈ అశోకవనము సంపెంగ చెట్లతో, చందన వకుళ వృక్షములతో అలంకృతమై యుండుట వలన ఇది వర్ణనాతీతమై రమ్యముగా నున్నది. (43)

పక్షిగణములచేసేవింపబడుచున్న ఈ పద్మ సరస్సుగూడ మిక్కిలి మనోహరముగానున్నది. కనుక శ్రీరామపత్నియైన జానకి (పతియెడబాటువలన కలిగినతాపమును ఉపశమింప జేసికొనుటకై) ఈచల్లని ప్రదేశమునకు తప్పక రాగలదు.(44)

సీతాదేవి శ్రీరామునకు ప్రాణప్రియమైనది. ఆమె వనసంచారమున దక్షురాలు. సాధ్వియైన ఆ జానకి ఇచటికి వచ్చుటనిశ్చయము. (45) అందమైన నేత్రములుగలదియు, శ్రీరాముని ధ్యాసతో కృశించినదియు, ఈ వనవిషయములను బాగుగా ఎఱింగినదియు, పూజ్యురాలును ఐన ఆ సీతాదేవి ఈ వనమున సంచరించుచు ఇచటికితప్పకరాగలదు. (46) శ్రీరామునికై పరితపించుచున్నదియు, పదునాల్గు సంవత్సరములపాటు నిత్యము వనవాసనియమములను పాటించుచున్నదియుఐన ఆ వామలోచన (సీతాదేవి) ఇచ్చటికి తప్పక రాగలదు. (47)

జనకసుతయు, శ్రీరామునిప్రియపత్నియు ఐన సీతాసాధ్వి

లోగడ ఎల్లప్పుడును వనచరులయెడ ఎంతగానో ఆదరాభిమానములను చూపుచుండెడిది. (48) శ్రేష్ఠమైనదేహము గలదియు, అక్షయయౌవన సంపన్నురాలును, ప్రాతస్సంధ్యా కాలమును గమనించునదియు ఐన జానకి పవిత్రజలములుగల ఈ నదీతీరమునకు స్నానధ్యానాదులకై తప్పకవచ్చును.(49)

రాజశ్రేష్ఠుడైనశ్రీరామచంద్రునకు ప్రాణతుల్యయైనసీతాదేవి మిక్కిలి శుభలక్షణములుగలది. మంగళ ప్రదమైన, ఈ అశోకవనము ఆమె ఉనికికి అన్ని విధములుగ తగినట్టిది.(50)

చంద్రబింబాననయైన ఆ దేవి బ్రతికియున్నచో పవిత్ర జలములుగల ఈ నదికడకు తప్పకరాగలదు. (51)

మహాత్ముడైన హనుమంతుడు ఇట్లుఆలోచించి, శ్రీరామ పత్నిదర్శనమునకై నిరీక్షించుచు, బాగుగా పుష్పించి యున్న దట్టమైన ఆకులమధ్య దాగినవాడై నలువైపుల పరికించిపరికించి చూడసాగెను. (52)

* * *

15. పదునైదవ సర్గము

వనశోభను పరిశీలించిచూచుచు, హనుమంతుడు ఒక చైత్య ప్రాసాదముకడ దీనయైయున్న సీతనుచూచుట, గుర్తించుట, సంతోషపడుట

అశోకవృక్షముపై చేరియున్న ఆ హనుమంతుడు సీతాదేవి దర్శనమునకై ఎదురుచూచుచు, ఆ ప్రదేశము నంతయు పరికించుచు అశోకవనమును సాకల్యముగా కలయజూచెను.(1)

ఆ అశోకవనము లతాలంకృతములైన కల్పవృక్షముల తోడను, ఇతర పాదపములతోడను శోభిల్లుచుండెను. ఆ వనమునందు ఎల్లెడల దివ్యగంధరసములు గుబాళించు చుండెను. అది అంతటను శోభలనువెలార్చుచుండెను. మృగములతో, పక్షిగణములతోనిండి, ఇంద్రుని నందనవన సదృశమై యొప్పుచుండెను. అచట హర్మ్యములు, ప్రాసాదములు క్రిక్కిరిసియుండెను. కోకిలలు మధురస్వరములతో వీనులవిందు గావించుచుండెను. అచటి దిగుడుబావులు సంపెంగలతో, కలువలతో, కమలములతో శోభిల్లుచుండెను. అక్కడక్కడ పలువిధములైన ఆసనములు, ఆస్తరణములు ఏర్పఱచబడి యుండెను. అచట పెక్కు భూగృహములు దర్శనమిచ్చు చుండెను. అన్ని ఋతువుల యందును అచటి వృక్షములు పుష్పఫల భరితములై విలసిల్లుచుండుటచే అది మిక్కిలి మనోహరమై యుండెను. విరబూసిన అశోకవృక్షముల శోభలతో ఆ వనము ఉదయ సూర్యకాంతులను విరజిమ్ముచున్నదానివలె ఒప్పుచుండెను. వందలకొలది పక్షులు పదేపదే చెట్లపైవచ్చి వ్రాలుచుండుట వలన ఆ కొమ్మలపై పక్షులు తప్ప ఆకులే లేవన్నట్లుండెను. ఆ పక్షులు పుష్పములను ముక్కులగఱచుకొని, ఎగిరి పోవుచుండగా అవి చిత్రములైనపూవులతో అలంకరింప బడినట్లుండెను. ఈ విధముగా పక్షులు చెట్లపై వ్రాలుచుండుటను, అచటినుండిఎగిరిపోవుటను హనుమంతుడు చూచెను. ఆమూలాగ్రముగా వ్యాపించిన అశోక వృక్షములు చూచువారి శోకములనుహరించి వేయుచుండెను. తలకుమించిన పూల బరువులచేవంగి నేలను స్పృశించు చున్నట్లు ఉన్న గన్నేరుచెట్లతోను, బాగుగా విరబూసిన మోదుగుచెట్లతోను విరాజిల్లుచున్న ఆ అశోకవనమును అచటనున్న మారుతి కలయజూచెను. (2-8)

ఆ వనప్రదేశమంతయును వృక్షములశోభచే తేజోమయమై యొప్పుచుండెను. బాగుగాలావెక్కిన బోదెలుగల అసంఖ్యాకములైన పున్నాగవృక్షములు, ఏడాకుల అరటిచెట్లు, సంపెంగలు, విరిగిచెట్లు పుష్పభరితములై శోభిల్లుచుండెను. వేలకొలదిగానున్న ఆ అశోకవృక్షములలో కొన్ని బంగారువన్నెల తోడను, మఱికొన్ని అగ్నికాంతులతోడను, ఇంకనుకొన్ని నీలవర్ణములతోడను, కాటుకరంగులతోడను రాజిల్లుచుండెను. అది దివ్యమైన నందనోద్యానమువలెను, ఆశ్చర్యమునుగొలుపు చైత్రరథము (కుబేరుని ఉద్యానవనము) రీతి విలసిల్లుచుండెను. (9-11)

అంతేగాదు ఆ వనము నందనోద్యానము, చైత్రరథముల కంటెను ఉత్కృష్టమైవిలసిల్లుచుండెను. అది ఊహాతీతమై, దివ్యమై, మనోహరమై, బహువిధశోభలకు నెలవై, నక్షత్రముల వలె మిలమిలలాడు పుష్పములతో తేజరిల్లుచు మఱియొక ఆకాశమువలె అలరారుచుండెను. (12)

అసంఖ్యాకములైన పుష్పములనెడి రత్నములతోగూడిన ఆ వనము లంకచుట్టునుగల నాలుగుసముద్రములకు తోడుగా ఐదవరత్నాకరమువలె రాజిల్లుచుండెను. అక్కడి వృక్షములు ఆఱు ఋతువులలోను పుష్పించుచు కమ్మని సువాసనలను వెదజల్లుచుండెను. నానావిధములైన మృగములశబ్దములతోను, పక్షుల కూజితములతోడను అది మిక్కిలి రమ్యముగానుండెను, సువాసనలతోగూడి, బహువిధములైన పరిమళములను వెదజల్లుచు మనోహరమైన ఆ వనము సుగంధభరితమై రెండవ గంధ మాదనపర్వతమువలె ఒప్పుచుండెను. (13-14)

ఆ అశోకవనమునందు తానున్నప్రదేశమునకు సమీపమున ఎత్తైన ఒకచైత్యప్రాసాదమును ఆ వానరోత్తముడు గాంచెను. వేయిస్తంభములతో నిర్మితమైన ఆ ప్రాసాదము కైలాసమువలె ధవళకాంతుల నీనుచుండెను. పగడములు పొదిగిన సోపానములతో, మేలిమిబంగారువేదికలతో ఆ ప్రాసాదము మనోజ్ఞములైన కాంతులను ప్రసరింపజేయుచు కన్నులకు

మిఱుమిట్లు గొల్పుచుండెను. ఇంకను అది (ప్రాసాదము) నిర్మలమై అత్యున్నతమై ఆకాశమును తాకుచున్నట్లుండెను. (15-17) ఇంతలో హనుమంతుడు మలినవస్త్రములను ధరించిన ఒకస్త్రీనిచూచెను. ఆమెచుట్టును రాక్షసస్త్రీలు చేరియుండిరి. ఆమె ఉపవాసములచే కృశించినదై, శుక్లపక్ష ప్రారంభమునందలి నెలవంకవలె స్వచ్ఛముగానుండెను. ఆ అమలాంగి దీనురాలై, మాటిమాటికిని నిట్టూర్పులు విడుచుచుండుటను అతడుగమనించెను. (18-19)

జాజ్వల్యమానముగా ప్రకాశించుచున్న అగ్నిజ్వాలను పాగ కప్పివేసినప్పుడు దానికాంతి స్పష్టముగాగోచరింపదు. అట్లే మనోహరకాంతులుగల ఆమె రూపలావణ్యశోభలు హేతుబద్ధముగా ఆలోచించినప్పుడే గుర్తించుటకు సాధ్యమగును.[1] ఆమె ఒకే ఒక పచ్చనిపట్టువస్త్రమును ధరించి యుండెను. అది మలినమైనను ఉత్తమమైనది. ఆమె అలంకార రహితయై పద్మములులేనట్టి బురదతో గూడిన సరస్సువలె తోచుచుండెను. (20-21) ఆమె దుఃఖసంతప్తయై తఱిగిపోయిన శరీరచ్ఛాయతో ధ్యానస్థితిలోఉన్నదై బిడియముతో తలవంచుకొని, పాపగ్రహమైన అంగారకునిచే పీడింపబడిన రోహిణివలె నుండెను. (22)

సంతతధారగా కన్నీరుగార్చుచున్నదై, ఆహారమును మానివేయుటవలనకృశించినదై, శోకించుచు ధ్యానమగ్నయై, నిరంతర దుఃఖపరాయణయై ఆమె అతి దీనావస్థలో నుండెను. (23) ఆత్మీయులకు దూరమై, అనుక్షణము రాక్షసీగణముచే ఆవృతమైయున్న ఆమె, తనజాతిలేళ్లకుదూరమై వేటకుక్కల మధ్య చిక్కుపడిన ఆడులేడివలె బిక్కమొగముతో నుండెను. (24) జడగట్టిన ఆమెకేశపాశము నల్లత్రాచునుబోలి, కటి ప్రదేశమువఱకు వ్రేలాడుచుండెను. అప్పుడామె శరత్కాలము నందు నల్లనివృక్షపంక్తితోగూడిన భూమివలె ఒప్పుచుండెను. (25)

ఏమాత్రము కష్టములనుఎఱుగనదియు,సర్వసుఖములను పొందుటకు యోగ్యురాలయ్యును దుఃఖములపాలైనదియు, మలినవస్త్రధారిణియు, మిక్కిలి కృశించినదియుఅగు ఆ విశాలాక్షినిజూచి, తాను అనుకొనిన కారణములనుబట్టి కామరూపియైన ఆ రావణునిచే అపహరింపబడి తీసికొని రాబడిన ఆనాటిసీత ఈమెయే- అని హనుమంతుడు భావింపసాగెను. (26-27)

ఋశ్యమూకపర్వతముమీదుగా వెళ్లుచున్నప్పటి అంగనరూపురేఖలే ఈమెయందుగోచరించుచున్నవి. ఈమె నిండుచందురుని బోలిన ముఖముగలది. చక్కని కనుబొమ్మలు గలది. సర్వాంగసౌందర్యముగలది. ఈ దేవి తన తనుశోభలచే అన్నిదిశలయందును అలముకొనిన చీకట్లను పాఱద్రోలుచున్నది. ఈమె నల్లనికురులు, దొండపండువంటి పెదవులు, చక్కనినడుముగలిగి, సర్వాంగసౌష్ఠవముతో విలసిల్లుచున్నది. తామరరేకుల వంటికన్నులుగలిగి ఈమె మన్మథసతియైన రతీదేవివలె శోభిల్లుచున్నది. నిండుపున్నమి నాటి వెన్నెలవలె అందఱికిని ఆహ్లాదమునుగూర్చునది. కనుక నిజముగా ఈమె సీతయే- (28-30)

ఈమె అనుపైన తనుసౌభాగ్యముగలిగి, భూమిపై స్థిరముగా ఆసీనయైయున్నది. తపోనియమములను పాటించుచున్నది. భయమునకులోనై ఇతరులను దరిజేరనీయని ఆడుసర్పము వలె నిట్టూర్పులు విడుచుచున్నది. పాగచే ఆవృతమైన అగ్నిశిఖవలె ఈమె దుర్భరశోకకారణముగ కాంతి తఱిగియున్నది. (31-32)

సందేహమునకు తావిచ్చుచున్న ధర్మశాస్త్రమువలెను, క్షీణించిన సంపదవలెను, సన్నగిల్లిన శ్రద్ధవలెను, నెఱవేఱని ఆశవలెను, విఘ్నము లెదురగుటచే నిష్ఫలమైన కార్యసిద్ధివలెను, కలుషితమైన బుద్ధివలెను, నిరాధారమైన అపవాదముచే దెబ్బతినిన కీర్తివలెను ఒప్పుచు, రావణునిచే అపహరింపబడుట వలన కృశించినదై, శ్రీరాముని యెడబాటునకు వ్యథచెందినదై, అబలయైన జింకపిల్లవలె అటునిటు బిత్తరచూపులతో చూచుచున్న సీతాదేవిని మారుతి గాంచెను. (33-35)

ఆమె కన్నులు అశ్రుపూర్ణములైయుండెను. కనుఱెప్పల వెంట్రుకలు నల్లనై వంకరగానుండెను. పదేపదే నిట్టూర్పులు విడుచుచున్న ఆమెవదనము అప్రసన్నముగా నుండెను. తపశ్చర్యకారణముగ ఆమెశరీరమున ధూళి చేరియుండెను. అలంకారములకు అర్హురాలయ్యును ఎట్టి అలంకారములను గూడ ధరింపక దీనురాలై, ఆమె కారుమేఘములచే కప్పబడిన పూర్ణచంద్రునివలె నుండెను. (36-37)

పఠనపాఠనములు (ఆవృత్తులు) లేక వేదాదివిద్యల విషయమున సందేహములు పొడసూపినట్లు, సీతను జూచిన హనుమంతునకు ఆమెసీతాదేవి ఔనా? కాదా? అను సందేహములుఏర్పడెను. (38)

వ్యుత్పత్తి, వ్యాకరణ- ఉచ్చారణాదులసంస్కారము (అవగాహన) లేనప్పుడు విపరీతార్థములనుదెలుపు వాక్యమునువలె, తైలాదిసంస్కారములులేక అలంకార రహితయైన సీతాదేవిని ఆ మారుతి అతికష్టముమీద గుర్తింపగల్గెను. (39) సౌశీల్యవతియు, జనకసుతయు, విశాలాక్షియుఐన ఆమెను బాగుగాపరిశీలనగాంచి, తాను గమనించిన లక్షణములనుబట్టి హనుమంతుడు ఆమె సీతాదేవియే అని నిశ్చయించుకొనెను. (40) జానకీదేవి ధరించెడి ఆభరణములనుగూర్చి శ్రీరాముడు హనుమంతునకు తెలిపియుండెను. అవియన్నియును కొమ్మలకు

1) ఇప్పుడుహనుమంతుడు యుక్తియుక్తముగాతర్కించుకొని, ఆమెనుగుర్తించుటకై పరిపరివిధముల ఆలోచించుచున్నాడు.

వ్రేలాడుచుండుటను అతడు గాంచెను. (41)

"చక్కగా రూపొందింపబడిన కర్ణకుండలములు, బాగుగా అమరియున్న 'శ్వదంష్ట్రములు' అనుపేరుగల శ్రవణాభరణములు, మణులతో, పగడములతోగూడి చిత్రవిచిత్రముగా నున్న హస్తాభరణములు ఇచట గలవు, చాలకాలము ధరింపబడుటచే[1] నల్లబడి (శరీరతాపముచే నల్లబాఱి) యున్నవి. అట్లే శాఖలపైనుంచబడినవిగూడ నల్లబడినవి. 'ఇవియే నాడుశ్రీరాముడువర్ణించిన ఆభరణములు - అని నేనుభావింతును. (42-43)

రావణుడు సీతాదేవినిఅపహరించుకొని పోవునప్పుడు ఋశ్యమూకపర్వతముపై (ఆమెజారవిడువగా) పడిన ఆభరణములు ఇచటకన్పించుటలేదు. ఆమెచే జారవిడువ బడని ఆభరణములు ఇవియే. సందేహమేలేదు. (44) ఆనాడు ఋశ్యమూకపర్వతముపై జారవిడువబడిన బంగారపుటంచుగల పచ్చనిఉత్తరీయము చెట్లకు తగుల్కొని యుండగా ఆవస్త్రమును వానరులుచూచిరి. (45) ఈమెచేతనే భూమిపై పడవేయబడిన గలగలలాడు శ్రేష్ఠములైన, అతిముఖ్యములైన భూషణములను గూడ ఆ వానరులుచూచిరి. (46)

చాలాకాలమునుండి ఈమెధరించుచుండుటచే ఈ వస్త్రము మిక్కిలి మాసినట్లున్నది. కాని దానివన్నెలు, చిన్నెలు ఏమాత్రముతఱుగలేదు. అక్కడ జారవిడువబడిన వస్త్రముయొక్కశోభలుగూడ ఇట్లేయున్నవి. (47)

బంగారువన్నెతనువుగలఈసాధ్వి రామునకు అత్యంత ప్రేమపాత్రమైన సీతాదేవియే. శారీరకముగా ఈమె రామునకు దూరముగానున్నను ఆయనమనస్సులో మాత్రము సుస్థిరముగానే యున్నది. (48) ఆపత్కాలమునందు స్త్రీలను అవశ్యముగా ఆదుకొనవలెను. సీతను ఆపదలో రక్షింపలేక పోయితిని గదా! అని కనికరము, తననుఆశ్రయించినవారిని రక్షించు స్వభావముగలవాడు రాముడు- కావునదయ, భార్య దూరమైనందుకు శోకము, తనకుప్రియురాలైన సీత యెడబాటునకు విరహము, సీతానిమిత్తముగా పైనాల్గింటికిలోనై శ్రీరాముడు పరితపించుచున్నాడు. (49-50)

అంగప్రత్యంగసౌష్ఠవములచే అతిలోకసుందరి సీతాదేవి. అందచందములకు కుదురైనశ్రీరాముడు పురుషమోహనాకారుడు. అన్నివిధములుగా వీరు ఒకరికొకరుతగినవారు. కావున ఈ తన్వి శ్రీరామునకు తగినభార్య. (51) శ్రీరాముని మనస్సునందంతటను సీతాకృతియే నిండియున్నది. సీతాదేవి మనస్సునందు శ్రీరాముని రూపమే పరిపూర్ణమైయున్నది. కావున ధర్మాత్ములైన వారిరువురును జీవించియుండగలుగుచున్నారు. లేనిచో ఆ ఉభయులును క్షణకాలమైనను జీవించి యుండజాలరు. (52)

మహాసాధ్వియైన సీతాదేవికి దూరమైకూడ శ్రీరామచంద్రుడు తనప్రాణములను నిలుపుకొని, దుష్కర కార్యమును చేయుచున్నాడు ఇట్టి దుఃఖస్థితిలో ఆయన ధైర్యస్థైర్యములను కల్గియుండుట ప్రశంసావహము. (53)

నిండుజవ్వనియైన ఈ సీతాదేవిని విడిచి క్షణకాలమైనను ఉండజాలని శ్రీరాముడు ఇంతవఱకును జీవించి యుండుట నిజముగా అశక్యమైన కార్యమే". (54)

ఈ విధముగా సీతనుజూచి మారుతి ఎంతయు సంతోషించెను. అప్పుడతడు శ్రీరామచంద్రుని స్మరించి, ఆ ప్రభువును మిక్కిలికొనియాడెను. (ఇంతటి ఉత్తమ సాధ్వియైనభార్యకొఱకై పరితపించుట శ్రీరామునకు ఉచితమే. ఇంతటి సౌశీల్యవతిని భార్యగా పొందుటకు ఆయనయే యోగ్యుడు.) (55)

* * *

16. పదునాఱవ సర్గము

హనుమంతుడు సీతాదేవి శీలసౌందర్యములను ప్రశంసించుచు, కష్టదశలోనున్న యామెనుగాంచి ఆమెకై తానుగూడశోకించుట

సుగుణాభిరాములు, లోకస్తుత్యులు ఐన సీతారాములను మనస్సులోనే ప్రశంసించి, ఆ వానరోత్తముడు మఱల ఆలోచనలలో మునింగెను. (1) గొప్ప తేజశ్శాలియైన ఆ హనుమంతుడు ఒకక్షణకాలముపాటు ధ్యాననిమగ్నుడైసీతాదేవి స్థితినిజూచి, కన్నీరుమున్నీరుగా విలపింపసాగెను. (2)

మిక్కిలి వినయవిధేయతలుగల లక్ష్మణస్వామికి పూజ్యురాలును, అతనికి అన్నయైన శ్రీరామునకు ధర్మపత్నియు ఐన సీతామాత ఇడుములపాలైనది. విధివిధానము ఎవ్వరికైనను అనుల్లంఘనీయము గదా! (3)

శ్రీరాముని పరాక్రమమును, అభిప్రాయమును, అట్లే ధీశాలియైన లక్ష్మణుని శౌర్యమును (ఆ యిరువురి ప్రయత్న ప్రభావములను) బాగుగా ఎఱిగినందువలన వర్షాకాలమున గంగానది క్షోభింపనట్లు సీతాదేవియు మిక్కిలిక్షోభకు గుఱికాలేదు. (4) సీతారాములు పరస్పరము అనుగుణములైన స్వభావములు, వయస్సులు, ప్రవర్తనలుగలవారు. ఇద్దఱును సద్వంశసంజాతులు, సాముద్రిక లక్షణాదులును

1) 'పతి విరహమునకు లోనైనప్పుడు బాధతో స్త్రీలు ఆభరణములను ధరింపరుగదా!' అని పావని తలంచెను. వీటిని ముత్తైదువలు తప్పక ధరించుచుందురు.

అనురూపముగా గలవారు. కనుక సీతాదేవికి అనువైనవాడు రాముడు, అసితేక్షణయైన సీతాదేవియు శ్రీరామునకు తగినవధువు. (5) మేలిమి బంగారమువలె శోభిల్లుచు, లక్ష్మీదేవివలె లోకమనోహరయైన ఆ సీతాదేవిని మారుతిచూచి, మనస్సున రాముని స్మరించుచు ఇట్లు వచించెను. (6)

"ఈ విశాలాక్షికారణముగనే మహాబలుడైన వాలి వధింపబడెను, పరాక్రమమున రావణునితో సమానుడైన కబంధుడుగూడ కడతేర్చబడెను. (7) దేవేంద్రుడు శంబరాసురుని వధించినట్లు మహాపరాక్రమ శాలియైన శ్రీరాముడు వనవాస సమయమున రణరంగమునందు భీమవిక్రముడైన విరాధుడను రాక్షసునిగూడ హతమార్చెను.(8)

భయంకరకృత్యములనొనర్చు పదునాలుగువేలమంది రాక్షసులును అగ్నిశిఖాతుల్యములైన శ్రీరాముని బాణపరంపరకు జనస్థానమున బలియైరి. (9) జగద్విఖ్యాతుడైనశ్రీరామునిచే సమరరంగమున ఖరుడు, త్రిశిరుడు మట్టిగఱచిరి, యుద్ధవీరుడైన దూషణుడును నేలపాలాయెను. (10)

లోకప్రసిద్ధమైనదియు, వాలిచే పాలింపబడినదియు, దుర్లభమైనవానరరాజ్యము ఈమెకారణముననే గదా! సుగ్రీవునకు ప్రాప్తించినది. (11) ఈ విశాలాక్షికొఱకే నదీనదములకు పతియు, రత్నాకరము ఐన సాగరమునుదాటి, నేను ఇచటికివచ్చి, ఈ లంకానగరమును గాలించితిని.(12)

ఒకవేళ శ్రీరాముడుసంకల్పించినచో ఈమె (సీతాదేవి) కొఱకై సముద్రవలయితమైనఈభూమండలమునేగాదు, సకలలోకములనుసైతము తలక్రిందులుగావించును. అట్లు చేయుటయు యుక్తమే - అని నాఅభిప్రాయము. (13)

శ్రీరామునకు ముల్లోకములపై రాజ్యాధికారమును పొందుటముఖ్యమా? జనకాత్మజయైనసీతాదేవిని పొందుట ముఖ్యమా? అని ఆలోచించినచో త్రిలోకాధిపత్యమంతయును సీతాదేవియొక్క యౌన్నత్యముముందు పదునాఱవ వంతునకును సరిపోదు. (14)

యజ్ఞనిమిత్తమై నాగలితో భూమిని దున్నుచుండగా పద్మపరాగములవలె శుభకరములైన పంటపొలాల ధూళిచే కప్పబడినదై ఈమె భూమినిచీల్చుకొనిఉదయించెను. ఉత్తమ ధార్మికుడును మహాత్ముడును, మిథిలాధిపతియుఐన జనకమహారాజునకు సుతయు, మహాపతివ్రతయుఐన ఆ సీతాదేవియే ఈమె. (15-16) పరాక్రమశాలియు, శ్రేష్ఠస్వభావముగలవాడును, యుద్ధమునవెన్నుచూపనివాడును ఐన దశరథమహారాజునకు పెద్దకోడలైన యశస్విని ఈమెయే గదా! (17) ధర్మస్వరూపుడు, శరణాగతవత్సలుడు, ఆత్మజ్ఞానియు ఐన శ్రీరామునకు ప్రాణప్రియయు, భార్యయుఐన ఆ సీతాదేవియే ఇచట ఈ స్థితిలో రాక్షసస్త్రీలవశములోనున్నది గదా! (18)

ఈమె తనభర్తసైగల అపరిమితమైన అనురాగ కారణమున సకలభోగభాగ్యములను, ఆత్మీయులను వీడి, వనవాసమున ఎదురగు క్లేశములనుసైతము పరిగణింపక నిర్జనవనమున అడుగిడెను. (19) పతిసేవాపరాయణయై ఫలమూలములనే ఆహారముగా గొని సంతుష్టిపడుచు, భవనములయందు వలెనే అరణ్యము నందును పరమప్రీతిని పొందిన ఆ సీతయే ఈమె. (20)

నిరంతరము చిఱునవ్వుతోభాషించు పుత్తడి బొమ్మయైన సీతమ్మ ఎట్టి చిన్నకష్టమునకైనను ఏమాత్రము తట్టుకొనలేనిది. ఆ సీతమ్మయే ఈనాడు ఇట్టి తీవ్రవేదనలను భరించుచున్నది (21) దుష్టరావణుడు పెట్టుచున్న అన్నికష్టములకును తట్టుకొని, తనశీలసంపదను సంరక్షించుకొనుచున్న ఈ సీతాదేవినిజూచుటకై, దప్పిగొన్నవాడు చలివేంద్రమును చూచుటకు ఆరాటపడునట్లు, రాఘవుడు తహతహలాడు చున్నాడు. (22) శ్రీరాముడు ఈమెను మఱలపొందినచో, రాజ్యమును కోల్పోయినరాజు తిరిగి తనరాజ్యాధికారమును పొందినంతగా నిజముగామిక్కిలి ఆనందించును. (23) కామములను, భోగములను పరిత్యజించి, భర్తకు (బంధుజనులకు) దూరమైన సీతాదేవి తనస్వామిని జేరుకోరికతో ప్రాణములను చిక్కబట్టుకొనియున్నది (24)

ఈమె తనయెదుటనున్న రాక్షసస్త్రీలను చూచుటలేదు. ఈ పుష్పఫలవృక్షములనుసైతము కాంచుటలేదు. శ్రీరాముని తన హృదయమందిరమున నింపుకొని, నిరంతరము అనన్యచిత్తముతో ఆయననే ధ్యానించుచున్నది. (25) భూషణములెన్ని యున్నను నాతికి పతియే పరమ భూషణము. భూషణార్హయైన ఈమె పతియైన శ్రీరామునకు దూరమగుటచే శోభిల్లుటలేదు. (26)

శ్రీరామచంద్రప్రభువు దుస్సహమైన ఈమె యెడబాటునకులోనైగూడా దుఃఖముతో క్రుంగిపోక ప్రాణములను నిలుపుకొనియేయున్నాడు. వాస్తవముగా ఆయనకు ఇది దుష్కరమైనకార్యము.[1] (27)

నల్లనికురులుగలదియు, కమలములవంటి కన్నులు గలదియు, శ్రీరామునికడ దివ్యసుఖములనుపొందుటకు అర్హురాలును అగు ఈమె ఈ రాక్షసస్త్రీలమధ్య దుఃఖార్తయగుటచూచి, నామనస్సుగూడ కలతచెందుచున్నది. ఇక పరమదయాళువైన శ్రీరాముని విషయమై చెప్పవలసినదేమి?

1) 15వ సర్గమునందలి 53వ శ్లోకమునందును, 16వ సర్గము నందలి 27వ శ్లోకమునను భావములు ఇంచుమించు ఒకేవిధముగానుండి 'పునరుక్తి'గా కన్పట్టును, కాని మిక్కిలి సంతోషమునగాని, దుఃఖాతిరేకమునగాని ప్రకటింపబడువానిని' 'పునరుక్తిగా' భావింపరాదు ఇది మారుతి దుఃఖాతిరేక వచనము.

(28) ఓర్పులో భూదేవివంటిదియు, పద్మనేత్రయుఐన ఈమె ఇంతవఱకును రామలక్ష్మణులచే రక్షింపబడినది. కాని ఇప్పుడు ఒకచెట్టుక్రింద కూర్చొని, ఈమె రాక్షసస్త్రీలయొక్క భయంకరములైన వికారపుచూపుల కాపలాలో దీనురాలై యున్నది. (29) హిమపాతముచే దెబ్బతినిన పద్మలతవలె శోభారహితయు, ఆపదలపరంపరచే పీడింపబడు చున్నదియు ఐన జనకసుత తోడులేని ఆడుచక్రవాకము వలె చెప్పలేనంత దీనదశకు లోనయ్యెను. (30) పూలభారముచే వంగిన కొమ్మలుగల అశోకవృక్షములు ఈమెశోకమును అధికమొనర్చుచున్నవి. వసంతునితో గూడిన చంద్రుడు వేలకొలది చల్లనికిరణములతో ప్రకాశించుచు ఈమె విరహతాపమును ఇనుమడింప జేయుచున్నాడు".[1](31)

మిక్కిలి బలశాలియు, కపిశ్రేష్ఠుడును, మహావీరుడును ఐన హనుమంతుడు ఈ విధముగా విషయములను సమగ్రముగా పరిశీలించినపిమ్మట ఈమె సీతాదేవియే అని గట్టిగానిశ్చయించుకొని, ఆ వృక్షముపైననే ఉండిపోయెను.(32)

* * *

17. పదునేడవ సర్గము

సీతనుగాంచి, హనుమంతుడు ప్రసన్నమనస్కుడగుట

ఇంతలో కలువలతో సమానమైన కాంతిగల నిర్మల చంద్రుడు, నీలముగానున్న జలములయందు హంస ప్రవేశించినట్లు స్వయముగా స్వచ్ఛమైన వినీలాకాశ పశ్చిమభాగమును జేరెను. (1)

నిర్మలకాంతులతో విలసిల్లుచున్న చంద్రుడు తన ప్రభలతో సహాయపడుచున్నవానివలె చల్లని కిరణములతో ఆ మారుతిని సేవించెను. (2)

పిమ్మట హనుమంతుడు బరువుతో నీటిలో క్రుంగిపోవుచున్న నావవలె శోకభారముతోక్రుంగిపోవుచున్న పూర్ణచంద్రాననయగు సీతాదేవినిగాంచెను. (3) వాయుసుతుడైన హనుమంతుడు సీతాదేవిని స్పష్టముగా చూడగోరి, దృష్టిని అటుప్రసరింపజేసెను. అప్పుడాయనకు ఆ సమీపముననే భయంకరాకారములతో నున్న రాక్షసస్త్రీలు కనబడిరి. (4)

ఒక్కకన్నుమాత్రమేగలది, ఒకేచెవిగలది, తలచుట్టును వ్యాపించియున్న చెవులుగలది, చెవులులేనిది, శంకువువంటి కర్ణములుగలది, తలవఱకు వ్యాప్తమైయున్న ముక్కుగలది, శరీరమునకుమించిన తలగలది, సన్నని పొడవైన మెడగలది, చింపిరిజుట్టుగలది, జుట్టులేనిది, కేశములనే కంబళముగా ధరించినట్టిది, వ్రేలాడుచున్న కర్ణములు, లలాటముకలది, వ్రేలాడుచున్నపొట్ట, స్తనములు గలది, వ్రేలాడుచున్న పెదవులుగలది, గడ్డము వఱకువ్యాప్తమైన పెదవులు గలది, వ్రేలాడుముఖము గలది, వ్రేలాడుచున్న మోకాళ్లుగలది, మఱుగుజ్జది, పొడవైనది, గూనిది, వంకరగానున్నది, పొట్టిది, ఎత్తైన కోఱలుగలది, వంకరమూతిగలది, పచ్చనికళ్లుగలది, వికారముగానున్న ముఖముగలది. ఇట్టి రాక్షసస్త్రీలను మారుతిగాంచెను. (5-8)

వికారముగానున్నవారు, పచ్చనిశరీరములుగలవారు, నల్లనివారు, కోపస్వభావలు, కలహప్రియలు, నల్లని పెద్దఇనుప శూలములను, కూటములను, గుదియలను ధరించినవారు, పందులు, లేళ్లు, పెద్దపులులు, గేదెలు, మేకలు, నక్కలు వీటి ముఖములవంటి ముఖములు గలవారు, ఏనుగులు, ఒంటెలు, గుఱ్ఱములు - వీటి పాదములవంటి పాదములు గలవారు, కుదించుకొని పోయినశిరస్సులుగలవారు, ఒంటిచేయి గలవారు, ఒంటిపాదముగలవారు, గాడిద చెవులవారు, గుఱ్ఱముల చెవులవారు, ఆవుచెవులవారు, ఏనుగుచెవులవారు, కోతిచెవులవారు, ముక్కులు లేనివారు, పెద్దముక్కులుగల వారు, అడ్డముక్కులుగలవారు, వంకర ముక్కులుగలవారు, ఏనుగుతొండమువంటిముక్కుగలవారు, నుదుటవఱకు ముక్కుగలవారు, ఏనుగుకాళ్లవారు, పెద్ద పాదములుగల వారు, ఆవుపాదములవారు, పాదములమీద కేశములు గలవారు, మించినశిరస్సు, మెడగలవారు, పెద్దకుచములు, బానకడుపుగలవారు, పెద్దముఖము, నేత్రములుగలవారు, పొడవైననాల్క, గోళ్లుగలవారు, మేకముఖములవారు, ఏనుగుముఖములవారు, గోముఖముల వారు, సూకర ముఖములవారు, గుఱ్ఱములు, ఒంటెలు, ఏనుగులు - వీటినోళ్లవంటి నోళ్లుగలవారు- ఈవిధముగా భయంకరరూపములుగల రాక్షసస్త్రీలను హనుమంతుడు గాంచెను. శూలములను, ఇనుపగుదియలను చేతబట్టి యున్నవారు, కోపముఖములవారు, కలహ ప్రియలు, కోఱలుగలవారు, పొగబాటినజుట్టుగలవారు, వికారముగానున్న ముఖముల వారు ఐన రాక్షసీగణములను అతడు చూచెను. ఆ స్త్రీలు నిరంతరము మద్యపానముచేయుచుండిరి.

---

1) **తమతమ నెలవులుదప్పిన తమ మిత్రులె శత్రులగుట తథ్యము సుమతీ!** అట్లే సీత శ్రీరామునికడ ఉన్నపో ఆమెకు అశోకము, చంద్రుడు సుఖ (ఆనంద)మునేగూర్చుట జరుగును. రామునకు దూరముగా నున్నందున ఇప్పుడు సీతాదేవికి అశోకము, చంద్రుడు ఇద్దఱును పరితాపమునేగూర్చుచున్నారు.

మాంసభక్షణముసైనను, సురాపానముల మీదను వారికి మక్కువ ఎక్కువ. వారు రక్తమాంసభక్షకులు. వారిశరీరములు మాంసరక్తములతో పూయబడినట్లుండెను. చూచెడివారికి గగుర్పాటు గలిగించు ఆ భయంకర రాక్షసస్త్రీలను కపివరుడు గాంచెను. (9-17)

ఆ రాక్షసస్త్రీలు పెద్దస్కంధముగల వృక్షముచుట్టును కూర్చొనియుండిరి. ఆ చెట్టుక్రిందనేయున్న పూజ్యురాలును, జనకరాజసుతయుఐన సీతాదేవిని హనుమంతుడు దర్శించెను. ఆ జానకిని దర్శించుటవలన అతడు మహానందభరితుడై, దివ్యతేజోవిలసితుడయ్యెను. శోకసంతప్తయగుటవలన ఆమె వన్నెతఱిగియుండెను. ఆమె కేశములన్నియు ధూళితో నిండియుండెను. పుణ్యము క్షీణించుటవలన భూమిపైరాలిన తారవలె ఆమె నిస్తేజయై యుండెను. పతివ్రతాధర్మములను పాటించుచు ఉత్తమశీలసంపన్నయేయైయున్నను భర్తృదర్శన భాగ్యము లేకపోవుటచే ఆమె దీనురాలైయుండెను. (18-20)

శ్రేష్ఠములైన ఆభరణములను ధరింపకయున్నను ఆమెకు పతిప్రేమయే ఏకైకభూషణము. రావణునిచే అపహృతయై ఆత్మీయులకు (రామలక్ష్మణులకు) దూరమై ఒంటరిగానున్న సీతాదేవి, సింహముచేఅడ్డగింపబడి తోడిగజయూథములకు దూరమై ఏకాకిగా చిక్కులపాలైన ఆడుఏనుగువలె ఉండెను. ఆమె వర్షాకాలాంతమునందు శరత్కాలమేఘములచే కప్పబడిన చంద్రరేఖవలె ఒప్పు చుండెను. (21-22)

ఉద్వర్తనాది (నలుగుబెట్టుట.....మొదలగు) సంస్కారములు లేనందున ఆమెరూపము తీగలను సరిచేయని (శ్రుతిచేయని) వీణవలె శోభావిహీనమై యుండెను. ఆమె రాక్షసస్త్రీల మధ్యనున్నను. ఆమె మనస్సు శ్రీరామునియందే లగ్నమై యుండుటవలన వారిమాటలు ఆమె చెవికెక్కుటలేదు. అశోకవనమధ్యమున నున్నను ఆమె శోకసాగరమున మునిగి యుండెను. అచ్చట రాక్షసస్త్రీలచే పరివృతయై క్రూరగ్రహములచే చుట్టబడిన రోహిణివలెను, పుష్పములులేని లతవలెను నిస్తేజమైయున్న సీతాదేవిని ఆ మారుతి గాంచెను. ఆమె శరీరము మలినముతోకూడి శోభావిహీనమైయున్నను సహజ లావణ్య ప్రభావమున బురదతో నిండిన తామర తూడువలె తేజరిల్లుచుండెను. నలిగి మలినమైన వస్త్రమును దాల్చినదై లేడిపిల్లవలె బిత్తర చూపులుగల ఆ సీతాదేవిని ఆ వానరోత్తముడు వీక్షించెను. (23-26)

రాక్షసస్త్రీలమధ్య దీనవదనయై యున్నను ఆమె తనభర్తయైన శ్రీరాముని పరాక్రమమును బాగుగా ఎఱిగినదగుటవలన ధైర్యముతో ఎవ్వరికిని తలవంచనిదై యుండెను. చక్కని నేత్రసౌందర్యముగల సీతాదేవిని ఆమెశీలమే రక్షించు చుండెను. మనోహరములైన చూపులతో ఒప్పుచు, భయముతో అటు నిటు చూచుచున్న ఆడులేడివలె ఉన్న ఆ సీతాదేవిని హనుమంతుడు తిలకించెను. (27-28)

ఆమె తన వేడినిట్టూర్పులచే చిగుళ్లుదొడిగిన వృక్షములను కాల్చివేయుచున్నట్లుండెను. శోకముల రాశివలెను, ఎగసిపడుచున్న దుఃఖతరంగములవలెను ఒప్పుచును ఆభరణములు లేకున్నను చక్కని అవయవ సౌష్ఠవముతో శోభిల్లుచున్న క్షమామూర్తియైన ఆ సీతా మాతను జూచి, మారుతి మిక్కిలి సంతసించెను. (29-30) అందమైన కన్నులుగల ఆ సీతాదేవిని జూచుట తోడనే ఆ హనుమంతుని నేత్రములనుండి ఆనందాశ్రువులు స్రవించెను. పిమ్మట ఆంజనేయుడు రాముని స్మరించి, ఆయనకు అంజలిఘటించెను. సీతాదర్శనముతో ఆనందభరితుడై రామలక్ష్మణులకు నమస్కరించి, ఆ మహావీరుడు ఆకుల చాటున దాగికొనియుండెను.[1] (31-32)

* * *

18. పదునెనిమిదవ సర్గము

రావణుడు అశోకవాటికకు వచ్చుట, హనుమంతుడు అతనిని చూచుట

ఆవిధముగా హనుమంతుడు పూలతోనిండిన వృక్షములు గల ఆ వనమునందంతటను గాలించుచు సీతాదేవిని గుర్తించునంతలో వేకువజాము అయ్యెను. (1) వేదవేదాంగముల యందు నిష్ణాతులును, ప్రముఖ యజ్ఞములను జేసినవారును ఐన బ్రహ్మరాక్షసులు ఆ వేకువజామున కావించుచున్న వేదఘోషలను హనుమంతుడు వినెను. (2) పిమ్మట వినసొంపైన మంగళకరములైన చతుర్వాద్య ధ్వనులచే దీర్ఘబాహువు, మహాబలము గలవాడును ఐన దశకంఠుని అతనిఅనుచరులు మేల్కొలిపిరి. (3)

ప్రతాపశాలియైన రావణుడు సకాలమున మేల్కొనెను. చెదరినహారములను, జాఱిపోవుచున్న వస్త్రములను సర్దుకొనెను, ఎల్లప్పుడును సీతాదేవి ఆతని స్మృతిపథమున మెదలుచునే యుండెను. (4) సీతాదేవిపై మరులుగొనియున్న అతనిలో ఇంకను కామవికారములు చెలరేగెను. మదోన్మత్తుడైన

1) **తరు పల్లవ మహఁ రహొ లుకాఈ । కరఇ బిచార కరౌఁ కా భాఈ ॥**
హనుమంతుడు చెట్ల ఆకులమాటున దాగుకొనికూర్చుండి "ఈమెయొక్క దుఃఖమునుతొలగించుటకునేనేమి చేయవలెను?" అని ఆలోచింపసాగెను. – శ్రీరామచరితమానసము *5/8/1*

రావణుడు తనకామాతిరేకమును ఆణచుకొనలేకపోయెను.(5)

అతడు సర్వాభరణభూషితుడై నూతనశోభలతో తేజరిల్లు చుండెను. పిమ్మట వివిధములగు ఫలములతోడను, పూలతోను శోభిల్లుచున్న వృక్షములు గల ఆ అశోకవనమున ప్రవేశించెను. ఆ అశోకవనము సరస్సులతో నిండియుండెను. నానావిధపుష్పములచే శోభిల్లుచుండెను. అది నిరంతరము మత్తిల్లినపక్షుల కలకలారావములతో అద్భుతావహమై చిత్రవిచిత్రముగా నుండెను. చక్కనిచూపులుగల వివిధములగు క్రీడామృగములతో అలరారుచుండెను. అనేకవిధములగు మృగములగుంపులతో విలసిల్లుచుండెను. అందు ఆయావృక్షముల నుండి రాలినఫలములతో నేల యంతయు నిండియుండెను. అందలిచెట్లు దట్టముగా నుండెను. మణిఖచితములైన బంగారు ముఖ ద్వారములుగల ఉద్యానవన వీధులనుగాంచుచు రావణుడు అందు ప్రవేశించెను.(6-9)

దేవకన్యలు, గంధర్వకాంతలు దేవేంద్రుని అనుసరించినట్లు పులస్త్యవంశజుడైన ఆ రావణుని వందలకొలదిఅంగనలు అనుగమించిరి. అచట కొందఱు యువతులు బంగారు కరదీపికలను, మఱికొందఱు విసనకట్టలను, వింజామరలను చేబూని అతనిని సేవించుచుండిరి. కొందఱు బంగారు పూర్ణ కుంభములతో ముందునడచు చుండిరి. మఱికొందఱు ఖడ్గములను, ఆస్తరణములను (ఆసనములను) గ్రహించి, అతని వెనుక నడచుచుండిరి. (10-12)

మఱొకనెఱజాణ మద్యముతో నిండిన రత్నఖచిత పాత్రను కుడిచేతబట్టుకొని రావణునిప్రక్కన నడచుచుండెను. (13)

ఇంకొకతరుణి రాజహంసవలెస్వచ్ఛమై నిండు చంద్రుని వంటికాంతిగలిగిన బంగారు దండముగల గొడుగును పట్టుకొని అతనివెనుక నడచుచుండెను. (14) రావణుని అనుంగుసతులు నిద్రమత్తుతో మూతలు పడుచున్నకన్నులుగలవారై మెఱుపుతీగెలు మేఘమును వలె వీరుడైన తమపతిని అనుసరించుచుండిరి. (15)

రావణునిప్రియసతులు, మదిరలోచనలుఐన ఆ తరుణీమణుల హారములు, కేయూరములు తమతమ స్థానములనుండి తొలగియుండెను. వారిమైపూతలు రాలిపోయియుండెను. కొప్పులుజాఱి చెదరియుండెను, ముఖములపై స్వేదబిందువులు కన్పట్టుచుండెను. ముఖములు ముద్దులొలుకుచుండెను. వారు నిద్రమత్తుతో తూలుచుండిరి. వారి శరీరములపైగల కుసుమములు స్వేదబిందువులచే తడిసియుండెను, శిరోజములు, పూలమాలలు కదలుచుండెను. ఆతని ప్రియభార్యలందఱును ఆదరాభిమానములతోను, కామముతోను రావణుని అనుసరించుచుండిరి. (16-18)

వారికి పతియైన మహాబలుడగు ఆ రావణుడు కామవశుడగుటచే మందబుద్ధియై సీతాదేవిపైగల ఆసక్తితో మత్తిల్లిన నడకలతో తిన్నగా వచ్చెను. (19) అప్పుడు ఆ ఉత్తమస్త్రీలయొక్క ఒడ్డాణపు సవ్వడులను, అందెలరవళులను వాయుసూనుడు వినెను. (20)

సాటిలేని దుస్సాహసకార్యములను చేయువాడును, అమితబలపరాక్రమశాలియు అశోకవనద్వారముకడకు చేరినవాడునుఅగు ఆ రావణుని వానరోత్తముడైన హనుమంతుడు చూచెను. (21)

సుగంధతైలములతోతడుపబడిన అనేక కరదీపికలను ధరించి, స్త్రీలు ముందునడచుచుండగా అంతటనువ్యాపించిన వాటివెలుగులలో అతడు తేజరిల్లుచుండెను. అతనిలో కామము, గర్వము, మదము పెచ్చుపెఱిగియుండెను. అతని విశాలనేత్రములు కుటిలములై ఎఱ్ఱబాఱియుండెను. అతడు ధనుస్సును ధరింపక సమక్షమున నిలిచిన మన్మథునివలె నుండెను. మథింపబడిన అమృతపు నఱుగువలె స్వచ్ఛమై, నిర్మలమైన అతని ఉత్తరీయముజాఱి, కేయూరము నందు చిక్కుకొనెను. దానిని అతడు విలాసముగా లాగుచుండెను. అట్టి రావణుడు సమీపించుచుండగా హనుమంతుడు ఆకులతో నిండినకొమ్మపైఒదిగి, దట్టమైన పత్రపుష్పములచే కప్పబడినవాడై, అతనిని పరికించి చూడసాగెను. (22-25)

నలుదెసల పరికించి చూచుచున్న కపివరుడు రూపయౌవన సంపన్నులైన రావణుని ప్రియ(వర)పత్నులను గాంచెను.(26)

మిక్కిలి ప్రసిద్ధికెక్కిన రావణుడు ఆ సుందరీమణులచే పరివృతుడై, మృగములధ్వనులతో పక్షులకూజితములతో నిండిన ఆ ప్రమదావనమున ప్రవేశించెను. (27)

మదించియున్నవాడును, విచిత్రములైన ఆభరణములను ధరించియున్నవాడును, గర్వముతో చెలరేగుచున్నవాడును, మహాబలశాలియు, విశ్రవసుని పుత్రుడును ఐన రావణుని హనుమంతుడు చూచెను. (28) అతడు తారలచే చంద్రునివలె నారీమణులచే పరివృతుడై యుండెను. అట్టితేజశ్శాలిని మహా పరాక్రమశాలియైన హనుమంతుడు గాంచెను. (29) "మహాబాహువైన ఈ రావణుడు లంకాపురమునందలి మహాప్రాసాదమున శయనించియుండగా ఇంతకుముందే చూచియుంటిని. అతడే ఇతడు"- అని భావించి, దివ్యతేజోమూర్తియైన మారుతి కొంచెము క్రిందికి దిగెను.(30)

మహాతేజశ్శాలియైనను హనుమంతుడు ఆ రావణుని తేజస్సుముందు నిలువజాలనివానివలె అతని చేష్టలు గమనించుటకై (ఎవ్వరికినికనబడకుండ) ఆకులచాటున ఒదిగియుండెను. (31)

నల్లనికురులుగలదియు, చక్కని కటిప్రదేశము గలదియు, వక్షఃస్థలమును అనువుగా సర్దుకొని కూర్చొనియున్నట్టిదియు, నేత్రసౌందర్యముగలదియు ఐన ఆ సీతాదేవిని చూడదలచినవాడై ఆ రావణుడు ఆమెను సమీపించెను. (32)

19. పందొమ్మిదవ సర్గము

రావణుడు సీతను చూచుట

రూపయౌవనసంపన్నుడు, శ్రేష్ఠములైన ఆభరణములను ధరించినవాడు, రాక్షసులకుప్రభువు ఐన రావణుడు వచ్చిన మఱుక్షణముననే సౌశీల్యవతియు, సౌందర్యరాశియు, జనకరాజసుతయునైన సీతాదేవి అతనినిచూచి పెనుగాలికి అరటిచెట్టువలె కంపించెను. (1-2) విశాలములైన నేత్రములుగల సీతాసాధ్వి తొడలతో ఉదరమును, బాహువులతో వక్షఃస్థలమును కప్పుకొని (ముడుచుకొని) ఏడ్చుచుకూర్చొనెను. (3)

రాక్షసస్త్రీలచే రక్షింపబడుచు సముద్రము నడుమ కొట్టుమిట్టాడు నావవలె దీనస్థితిలోనున్న సీతాదేవిని రావణుడు చూచెను. (4) ఛేదింపబడినకొమ్మ చెట్టునుండి వేఱై భూమిపై బడియున్నట్లు కఠోరమైన వ్రతదీక్షలోనున్న సీతాదేవి కటికనేలపై కూర్చొనియుండెను. (5)

శరీరము ధూళిధూసరితమైయున్నను ఆమె తన సహజకాంతితో ప్రకాశించుచునేయుండెను. అలంకారములను ధరించుటకు అర్హురాలైన ఆ సౌభాగ్యవతి (పతి యెడబాటు కారణముగా) భూషణములను ధరింపక యున్నను ఆమె తేజస్సు తరుగలేదు, బురదతో లిప్తమైయున్న తామరతూడు వలె తేజోహీనగా కన్పట్టుచున్నను, ఆమె సహజతేజస్సు బహిర్గతమగుచునే యుండెను. (6)

సీతాదేవి సంకల్పములనెడి గుఱ్ఱములనుబూన్చి తన మనోరథములనే రథములుగాజేసికొని, జగద్విఖ్యాతుడు, రాజశ్రేష్ఠుడు ఐన శ్రీరామచంద్రునికడకు వెళ్లుచున్నదా యనునట్లు కన్పట్టుచుండెను. (7)

అందచందములతో మనోజ్ఞయైన సీతాదేవి రాముని యందే చిత్తమునునిల్పి, అతనినే ధ్యానించుచు శోకాకులయయ్యెను. ఈ దుఃఖమునకు అంతమేలేదా? అని ఒంటరిగా పరితపించుచు, శుష్కించియుండెను. (8) ఆమె మణిమంత్రాదుల ప్రభావమునకులోనైన ఆడు సర్పమువలె రావణునిచే బంధింపబడియుండెను. మఱియు 'ధూమకేతువు' అనెడి గ్రహబాధకులోనైన రోహిణివలె ఆమె పరితపించు చుండెను. (9)

సీతాదేవి ధార్మికసంప్రదాయములకు కుదురైన ఉత్తమ శీలములుగల జనకరాజవంశమునందు పుట్టినది, వివాహ సంస్కారఫలముగా[1] ఆమె పవిత్రమైన ఇక్ష్వాకు వంశమున మెట్టినది. మలినవస్త్రధారణాది దుఃస్థితులలోనున్న ఈ జానకి ఇప్పుడు దుష్కులమున మెట్టినదాయనునట్లు ఒప్పుచుండెను. (10) నిరాధారముగా వచ్చిపడిన అపవాదువలన దెబ్బతినిన కీర్తివలెను, పఠనపాఠనములు లేకపోవుటచే మిక్కిలిశిథిలమైన వేదాదివిద్యలవలెను ఆమె గోచరించుచుండెను. (11)

సన్నగిల్లిన మహాకీర్తివలెను, అవమానములకు గుఱియైనప్పుడు తఱిగిపోయిన శ్రద్ధవలెను, తగినంతగా పూజాద్రవ్యములులేని పూజవలెను, నిష్ఫలమైన ఆశవలెను ఆమె అతిదీనావస్థకు గుఱియైయుండెను. (12) ఆమెస్థితి తరిగిపోయిన ఆదాయమువలెను, ఆచరణకు నోచుకొనని ఆజ్ఞవలెను, ఉత్పాతకాలమున మండుచున్న దిక్కువలెను, పూజాద్రవ్యములు అపహరింప బడినప్పుడు భంగమైన పూజవలెను ఉండెను. (13)

నలిగిన తామరతూడువలెను, శూరులెల్లరును నేలగూలగా మిగిలియున్నసేనవలెను, చిమ్మచీకట్లచే మసకబాఱిన కాంతివలెను, దాదాపుగా ఎండిపోయిన నదివలెను ఆమె దీనావస్థలోనుండెను. (14) అపవిత్రులు అడుగిడిన యజ్ఞవేదికవలెను, చల్లారిన అగ్నిశిఖవలెను, రాహుగ్రస్త చంద్రగ్రహణమునాటి పున్నమిరాత్రి వలెను ఆమె నిస్తేజయైయుండెను. (15) ఒక యేనుగు తనతొండముచే తామరాకులను, పద్మములను పెకలించివేయగా, అచటి జల పక్షులన్నియును భయపడిపాఱిపోగా శోభావిహీనమైయున్న పద్మసరస్సువలె సీతాదేవి వ్యాకులచిత్తయై యుండెను. (16)

అభ్యంగనాదిసంస్కారములులేక భర్తృశోకముచే పరితపించుచున్న సీతాదేవి, దఱులుపాడై నీరంతయు వృథాకాగా ఎండిపోయిననదివలె, కృష్ణపక్షమునందలి చీకటి రాత్రివలె కళదప్పియుండెను. (17)

సుకుమారియు, సుందరాంగియు, రత్నఖచిత హర్మ్యములలో నివసింపదగినదియు ఐన సీతాదేవి అప్పుడే పెకలింపబడి, ఎండవేడికి కమిలిపోయిన తామరతూడువలె నుండెను. (18) వేటాడువారు పట్టుకొనిపోయి స్తంభమునకు బంధింపగా, గజరాజునకు దూరమగుటవలన మిక్కిలి దిగులుతో నిట్టూర్పులు విడుచుచున్న ఆడుఏనుగువలె ఆమె దుఃఖార్తయై యుండెను. (19)

పొడవైన ఒకేఒక్కజడతో సహజముగాశోభిల్లుచున్న సీతాదేవి వర్షాకాలాంతమున నల్లనివృక్షపంక్తితోఒప్పెడి భూమివలె నుండెను. (20) ఆమె ఉపవాసములతో, శోకముతో,

1) **"వైవాహికో విధిః స్త్రీణాం ఔపనాయనికః స్మృతః"** అను స్మృతివాక్య ప్రమాణమును అనుసరించి, స్త్రీలకు వివాహము పునర్జన్మ. **'కుమారాణాం ఉపనయనమివ, కుమారీణాం వివాహో ద్వితీయం జన్మ'**బాలురకు ఉపనయనము పునర్జన్మ. కన్యలకు వివాహము పునర్జన్మ.

ఆలోచనలతో, భయముతో వాయుమాత్రాహారముతో తపోవ్రత నియమములను పాటించుచు, మిక్కిలి క్షీణించి, కృశించి దీనదశలో నుండెను. (21)

దుఃఖార్తయైనసీతాదేవి అంజలిఘటించి, శ్రీరామునివలన రావణునకు పరాభవము కలుగవలెనని నిండుమనస్సుతో కోరుకొనుచు కులదేవతను ప్రార్థించు చున్నట్లుండెను.(22)

అందమైన కనుఱెప్పలతో కొనలయందెఱ్ఱగను, మధ్యన తెల్లగను ఉండి, విశాలమైన నేత్రములుగల సీతాదేవి తనను రక్షించువారికొఱకైనలుదెసలపరికించుచుదుఃఖించుచుండెను. ఆమె శ్రీరామునే తనసర్వస్వముగా భావించి, పతివ్రతా ధర్మములను నడుపుచుండెను. రావణుడు చావుమూడినవాడై సాధ్వియైన ఆ మైథిలిని ప్రలోభపెట్టసాగెను. (23)

* * *

20. ఇరువదియవసర్గము

రావణుడు సీతను ప్రలోభపెట్టజూచుట

పతివ్రతయు, తపోనిష్ఠలోనున్నదియు, దుఃఖితయు దీనురాలునుఐయున్న ఆ సీతాదేవికి రావణుడు హస్తముఖాది సంజ్ఞలతో మధురవచనములద్వారా తన మనోభావములను ప్రకటించెను. (1)

"ఓ సుందరీ! సీతా! నన్నుజూచి, నీవక్షఃస్థలమును హస్తములతో కప్పుకొనుచున్నావు. నాకు భయపడి నీవు ముఖమును చాటుచేసికొనగోరుచున్నావా ఏమి? (2)

సర్వాంగసుందరీ! సద్గుణసంపన్నా! సకల లోకములను ఆహ్లాదపఱుచు ఓ విశాలాక్షీ! నేను నిన్ను ప్రేమించు చున్నాను. ఓ ప్రియురాలా! నన్ను ఆదరింపుము. (3) ఓ సీతా! మనుష్యులు గాని, కామరూపులైన రాక్షసులుగాని ఇక్కడ లేరు. నేను ఒక్కడనే యున్నాను. నావలన నీకు ఏమాత్రము భయమక్కఱలేదు.(4)

ఓ భయస్వభావురాలా! బలాత్కారముగా పరస్త్రీలను అపహరించుటయు,పొందుటయురాక్షసులకుఅన్నివిధములుగా స్వధర్మము. ఇందు సందేహమునకు తావేలేదు.(5)

ఓ మైథిలీ! అదిఅట్లుండనిమ్ము. సహజముగా నేను కామాతురుడను. మన్మథుడు నాలో కామవికారములను ఎంతగారెచ్చగొట్టినను కొట్టనిమ్ము. కాని నాపైప్రేమలేని నిన్ను తాకనేతాకను.[1] (6) కనుక ఓ దేవీ! నీవు భయపడవలసిన పనిలేదు. నన్ను నమ్ముము. మనస్ఫూర్తిగాప్రేమింపుము. ఇట్లు శోకింపకుము. (7)

ఒంటిజడ కలిగియుండుట, నేలపైపరుండుట, ఎల్లప్పుడును ఆలోచించుచుండుట, మలినవస్త్రములను దాల్చుట, నిష్కారణముగా ఉపవాసములుచేయుట- ఇవన్నియును నీకు ఏమాత్రము తగినవిగావు. (8)

ఓ మైథిలీ! నీవు నన్నుచేరి చిత్రవిచిత్రములైన మాలలు, చందనములు, అగరులు, అనేకవిధములైన మేలివస్త్రములు, దివ్యాభరణములు, శ్రేష్ఠములైన పానీయములు, తల్పములు, ఆసనములు నృత్తగీతవాద్యములు మొదలగువాటిని అన్నింటిని పొందుము. (9-10) ఓ సుందరీ! నీవు స్త్రీలలో రత్నము వంటిదానవు. ఇట్లుండుట నీకుతగదు. తనువుపై సొమ్ములను ధరింపుము. నన్ను పొందియు నీవు సకలభోగభాగ్యములకు అనర్హురాలవు ఎట్లగుదువు? (11) మనోహరమైన నీయౌవనము వ్యర్థముగా గడచిపోవుచున్నది. ఆ తారుణ్యము తఱిగిపోయినచో శీఘ్రముగా ప్రవహించు నదీజలమువలె తిరిగిరాదు. (12)

ఓ దర్శనీయసుందరీ! రూపశిల్పియైనబ్రహ్మ నిన్ను సృజించినపిమ్మట తన సృష్టిరచనాకార్యమును చాలించె ననుకొందును. ఏలనన ఈ లోకములో నీకు సాటికాగల సౌందర్యవతి మఱియొకతె లేదుగదా! (నీవు సౌందర్యమునకు పరాకాష్ఠవు). (13)

ఓ వైదేహీ! చక్కనిరూపము, నిండుయౌవనముగల నిన్ను పొందినవాడు సాక్షాత్తు సృష్టికర్తయైనపితామహుడు ఐననుసరే నిన్నువిడువడు. (14) ఓ చంద్రబింబాననా! నీ అవయవసౌందర్య సౌభాగ్యములను తనివిదీర చూచునప్పుడు ప్రతి అవయవ లాలిత్యదర్శనము నందును నాదృష్టి అచటనే ఆగిపోవు చున్నది. (15)

ఓ మైథిలీ! నీవు నాదానవగుము. నేను నీకు శత్రువునను శంకనువీడుము. నేను ఆయాదిశలనుండి పెక్కుమంది యువతీమణులను తీసికొనివచ్చితిని. వారందఱిలో నీవే నాకుపట్టపురాణివి అగుదువు, నీకు మేలగును. (16) ఓ భయస్వభావురాలా! నేను సకలలోకములను జయించి, అచటి సంపదలనన్నింటిని తీసికొనివచ్చితిని, అవియన్నియును నీవే. నా రాజ్యమంతయునునీదే, ఇంతయేల? నేనును నీవాడనే.(17)

ఓ విలాసినీ! ప్రసిద్ధములైనమహానగరములతోనిండిన ఈ సమస్తభూమండలమును నేనుజయించి, నీకొఱకై దానిని నీ తండ్రియైన జనకునకు ఇచ్చివేసెదను. (18)

ఈ లోకములో ఎంతగాలించిచూచినను నన్నెదిరింపగల యోధుడు ఎవ్వడును లేడు. రణరంగమున సాటిలేని నా

1. అకారః = విష్ణువు, అ+కామా = శ్రీ మహావిష్ణువుపై ప్రేమగలది. (అకామా = విష్ణుప్రియ) విష్ణుకామాం త్వాం నస్ప్రక్ష్యామి, అనగా నీవు రాముని మాత్రమే ఇష్టపడుచుంటివి. కావున నేను నిన్నుతాకను. (ఇది గర్భితభావము)

మహాపరాక్రమమునుగూర్చి నీవు తెలిసికొనుము. (19) యుద్ధభూమిలో పెక్కుపర్యాయములు నేను సురాసురులను మట్టిగఱిపించితిని. వారిధ్వజములను భగ్నమొనర్చితిని. వారెవ్వరును శత్రువులుగా నాయెదుట నిలువజాలరు. (20)

ఇప్పుడు నీకు నచ్చినవిధముగా అలంకరించుకొనుము. కాంతులను విరజిమ్ముచున్న సొమ్ములను ధరింపుము. ఓ వరాననా! అలంకరింపబడిన నీ రూపమును కనులారగాంచెదను. నా మీది దయతో అలంకారములను దాల్చి, నాకనుకూలవతివికమ్ము. నీకు ఇష్టమైనరీతిగా భోగములనుఅనుభవింపుము, పానీయములను సేవింపుము. నాతోరమింపుము. నీయిష్టప్రకారము భూమిని, సంపదలను పంచిపెట్టుము. (21-23) నా యందు విశ్వాసముంచి ప్రీతినిగూర్పుము. నిస్సంకోచముగా నన్ను నీ సేవకునిగా భావించి, ఆజ్ఞాపింపుము. నన్ను అనుగ్రహించి నాతోగూడినీవు ఆనందించినచో నీతో పాటు నీ బంధువులును భోగములను అనుభవించెదరు. (24)

ఓ మంగళప్రదా! ఒక్కసారి ఇటుమఱలి నా ఐశ్వర్యమును, తేజస్సును, కీర్తిని బాగుగాపరికింపుము. ఓ సుందరీ! నారచీరలను ధరించియున్న రామునివలన నీకు ఒరుగునదియేమి? (25)

రాముడు జయమును, సంపదలను కోల్పోయినవాడు, సైగా అడవులపాలైనవాడు, మునివ్రతమును పాటించుచు నేలపై శయనించుచున్నవాడు, ఇంతకును అతడు జీవించి యున్నాడో లేడో? (26)

ఓ వైదేహీ! వర్షసూచకముగా కొక్కిరలగుంపులు సంచరింపగా నల్లనిమేఘములు దట్టముగా ఆకాశమును ఆవరించును.[1] అందువలన రాత్రివేళ వెన్నెలలుకన్పింపవు. అట్లే నా చెంతచేరి వెన్నెలవలెనున్న నిన్ను రాముడు పొందలేడు సరిగదా! చూడనుగూడ చూడలేడు. (బలశాలియైన) హిరణ్య కశిపుడు ఇంద్రహస్తగతయైన తన భార్యను తిరిగి పొందగల్గెను. కాని నా చేత చిక్కిన నిన్ను రాఘవుడు మఱల పొందజాలడు. (27-28)

అందమైన చిఱునవ్వు, చక్కనిపలువరుస, విశాల నేత్రములు గల ఓ విలాసినీ! భయస్వభావురాలా! గరుత్మంతుడు సర్పమును హరించునట్లు నీవు నా మనస్సును హరించుచున్నావు. (29)

నీవు సుందరాంగివే యైనను నలిగిపోయిన పట్టువస్త్రమును ధరించియుంటివి. అలంకరించుకొనలేదు. ఐనను నిన్ను చూచిన పిమ్మట నాసతులపై నాకు మనస్సే పోవుటలేదు. నా అంతఃపురమున సర్వసద్గుణసంపన్నలైన కాంతలు ఎందఱోగలరు. జానకీ! నన్ను జేపట్టినచో వారందఱిపై అధిపత్యము నీదేయగును. (30-31)

ఓ నల్లని కురులుగల సీతా! ముల్లోకములయందును సర్వశ్రేష్ఠలైన ఆ తరుణీమణులు, లక్ష్మీదేవిని అప్సరసలు సేవించునట్లు నీకు ఊడిగములు సలుపుదురు. (32)

ఓ శుభాంగీ! కుబేరునిజయించి, నేను తీసికొనివచ్చిన రత్నములను, ధనరాసులను, ముల్లోకసంపదలను అనుభవించుచు నాతోగూడి హాయిగానుండుము. (33)

ఓ దేవీ! తపస్సు, బలపరాక్రమములు, సంపదలు తేజస్సు, కీర్తిప్రతిష్ఠలు మున్నగువాటిలో ఏ విషయముననను రాముడు నాతో సమానుడుకాడు, కాజాలడు. (34)

ఓ లలనా! ధనరాసులను, రాజ్యమును నీకు అప్పగించెదను. యథేచ్ఛగాత్రాగుము, విహరింపుము, క్రీడింపుము, భోగములను అనుభవింపుము. నాపై ప్రేమజూపుము. అంతేగాదు నీవలె నీ వారుగూడ హాయిగా ఆనందింప వచ్చును. (35)

ఓ భయస్వభావురాలా! మేలిమిబంగారు ఆభరణములను ధరింపుము. సముద్రతీరమునందు బాగుగాపుష్పించి, తుమ్మెదలు వ్రాలియున్న వృక్ష పంక్తులుగల వనములలో నాతో జేరి విహరింపుము". (36)

* * *

21. ఇరువదియొకటవ సర్గము

సీత రావణునకు హితవు పల్కుట, అతనిని శ్రీరాముని ముందు కొరగాని వానినిగా చేసి మాటాడుట

భయంకరముగానున్న ఆ రాక్షసుని (రావణుని) పలుకులను విని, దీనురాలైన ఆ సీతాదేవి దీనస్వరముతో ఆర్తితో నెమ్మదిగా ఇట్లు ప్రత్యుత్తరమునిచ్చెను. (1)

సుందరాంగియైన సీతాదేవి దుఃఖార్తయై యేడ్చు చుండెను. వణకుచు జాలిగొల్పుస్థితిలో ఆ సాధ్వి తృణమునే బ్రహ్మాస్త్రముగా జేసి, కాకాసురునిపై ప్రయోగించిన తన పతినే ధ్యానించుచు ఒక గడ్డిపరకను అడ్డుగానుంచుకొని ఆ స్మేరముఖి-ఇట్లుపల్కెను "ఓ రావణా! నీమనస్సును నామీదినుండి తొలగించి, నీకాంతలపైకి మఱల్చుము. పాపకర్ముడు సుసిద్ధిని ఆసించుట యుక్తము కానట్లు నీవు నన్ను ఆసించుటతగదు. నేను ఉత్తమమైనజనకుని వంశమున పుట్టినదానను, పవిత్రమైన రఘువంశమున మెట్టినదానను. ఏకపత్నీవ్రతుడైన

1) ఆకాశమున గుంపులుగుంపులుగా ఎగురుచున్న బలాకపక్షులు వర్షాగమనమును సూచించును. పిదప ఆకాశము దట్టమైన నల్లని మేఘములచే ఆవృతమగును. అప్పుడు మేఘాచ్ఛాదితమైన ఆకాశమున వెన్నెల గోచరముగాదు.

శ్రీరామచంద్రుని భార్యను, పతివ్రతను. నీచమైన ఇట్టి అకృత్యము నావలన కానేకాదు" అనుచు ఉత్తమసాధ్విగా వాసికెక్కినవైదేహి రావణునియెడ నిర్లక్ష్యముతో అతనిని లెక్కచేయక ఇట్లు వచింపసాగెను. "నేనుపతివ్రతను, శ్రీరామచంద్రుని భార్యను, నీకుభార్యనుకాజాలను. చక్కని ధర్మదృష్టిని కలిగియుండుము. సత్పురుషుల నియమజీవన విధానమును చక్కగాపాటింపుము. ఓ నిశాచరా! నీ భార్యలవలెనే ఇతరసతులుగూడ రక్షింపదగిన వారని గ్రహించుచు నీకునిన్నే ఉపమానముగాజేసికొని, నీ భార్యలతో రమింపుము. (2-7)

తన భార్యలయందు సంతృప్తిపడక, చపల స్వభావముతో ఇంద్రియచాంచల్యముగల నికృష్టుని పరవనితలు పరాభవముపాలు చేసెదరు. (8) ఈ దేశములో సత్పురుషులే లేరా? ఉన్నచో నీవు వారిని అనుసరించుటలేదు గాబోలు. నీ బుద్ధి పెడదారిపట్టుట వలననే నీవు సదాచారమునకు దూరమైతివి. నీవు వ్యర్థముగా ప్రణయప్రలాపములను కావించు చున్నావు. సత్పురుషులు సదుపదేశములను ఇచ్చినను, రాక్షసులకు పోగాలముదాపురించియున్నందున వక్రమార్గముపట్టిననీకు ఆ హితవచనములు చెవికెక్కుట లేదు. (9-10)

అవినీతిపరుడును, జితేంద్రియుడుకానివాడును ఐన రాజుపాలనలోని నగరములు, రాష్ట్రములు ఎంతగా సస్యసమృద్ధములైనను అవి పూర్తిగా నశించియే తీరును. అట్లే సకలైశ్వర్యసంపన్నమైన ఈ లంకకు నీవు రాజగుట వలన నీఒక్కని అపరాధకారణముగ అది త్వరలోనే తప్పక నశించితీరును. (11-12)

ఓ రావణా! దూరదృష్టిలేనిపాపకర్ముడు తానుచేసిన అపరాధములఫలితముగా చావుదెబ్బలకులోనగును అప్పుడు అతనినిజూచి యెల్లరును సంతోషింతురు. పాపివైననీవును నశించినప్పుడు నీవలన ఇడుములపాలైన వారు (హింసలకులోనైన దేవగంధర్వాదులు) "మంచియే జరిగినది ఈ దుష్టునకు ఇట్టి దురవస్థ పట్టవలసినదే" అని యనుకొనుచు మిక్కిలి సంబరపడుదురు. (13-14)

ఎట్టిధనాశలకుగాని, ఐశ్వర్యాదిప్రలోభములకుగాని, నేను లొంగెడిదాననుగాను. సూర్యునినుండి కాంతి వేఱుగానట్లు శ్రీరామునినుండి నేను వేఱుగాను. (15) జగన్నాథుడైన శ్రీరాముని భుజము గౌరవాదరములకు పాత్రమైనది. అట్టి భుజమును తలగడగాజేసికొనినట్టి నేను ధన్యాత్మురాలను. ఇప్పుడు ఎవరోమఱియొకరి భుజమును విధముగా ఆశ్రయింతును? (16)

వేదవ్రతస్నాతకోత్సవమును ముగించుకొనినవాడై (నియమములను పాటించుచు వేదాధ్యయనమును ముగించుకొనినవాడై) ఆత్మజ్ఞానియైన బ్రాహ్మణునకు వేదవిద్యా సంపదవలె నేను అయోధ్యాపతిశ్రీరామునకు మాత్రమే భార్యగా తగినదానను. (17)

ఓ సాధు రావణా![1] వనములో సంచరించు ఆడు ఏనుగును గజరాజుతో చేర్చినట్లు దుఃఖార్తనైన నన్ను శ్రీరామునితో జేర్చుము. (18) ఓ రావణా! నీవు దుర్మరణముపాలుకాకుండ, నీ రాజ్యాధికారమును సుస్థిరముగా నిలుపుకొనగోరు కొనుచున్నచో మహా పురుషుడైన శ్రీరామునితో సఖ్యము సేయుటయే యుక్తము. శ్రీరామచంద్రుడు ధర్మజ్ఞుడుగా, శరణాగత వత్సలుడుగా మిక్కిలి వాసికెక్కినవాడు. నీవు బ్రతికియుండదలచినచో ఆయనతో మైత్రిని నెఱపుటయే క్షేమము. (19-20) శరణుగోరిన వారిని అనుగ్రహించునట్టి ఆ స్వామిని నీవు ప్రసన్నుని జేసికొనుము. నీవు జితేంద్రియుడవై, నిర్మల మనస్సుతో నన్ను ఆయనకు అప్పగింపుము. (21)

ఓ రావణా! నేను నుడివినరీతిగా నన్ను శ్రీరామచంద్ర ప్రభువునకు సమర్పించినచో నీకు మేలుకలుగును. లేనిచో నీకు మరణము తప్పదు. (22) ఇంద్రుడు ప్రయోగించిన వజ్రాయుధమైనను నిన్ను ఏమియు చేయజాలక వదిలిపెట్టవచ్చును, యముడు సైతము నిన్ను చాలాకాలము వఱకు విడిచిపెట్టవచ్చును. కాని జగత్ప్రభువైనశ్రీరాముడు ఆగ్రహించినచో నీవంటివానిని చంపుట తథ్యము. (23) ఇంద్రుడు ప్రయోగించిన వజ్రాయుధముయొక్క భయంకర ధ్వనివలె, భూమ్యాకాశములను దద్దరిల్లజేయు శ్రీరాముని ధనుష్టంకారమును నీవు త్వరలోనే వినగలవు. (24)

మంచికణుపులుగలవియు, బుసలుకొట్టుచున్న మహాసర్పములవలె నిప్పులుగ్రక్కుచున్నవియు, రామలక్ష్మణ నామాంకితములైన దివ్యములైనబాణములు శీఘ్రముగా ఈ లంకానగరముపై పడగలవు. (25) రామలక్ష్మణుల తెక్కల బాణముల పరంపరలు ఈ నగరము నందంతటను పడుచు రాక్షసులను తునుమాడగలవు. రవ్వంతయు చోటులేకుండ అవి లంకను కప్పివేయగలవు. (26)

మహాపరాక్రమశాలియైన శ్రీరాముడనెడి గరుత్మంతుడు రాక్షసులనెడి సర్పములను వైనతేయుడు నాగులనువలె వేగముగా నిర్మూలింపగలడు. (27) శ్రీ మహావిష్ణువు త్రివిక్రముడై మూడడుగులచేత అసురుల నుండి మహైశ్వర్యములను హరించివేసినట్లు శత్రుసంహారకు డైన నాభర్త నన్ను నీనుండి శీఘ్రముగా తీసికొనిపోగలడు. (28)

ఓ రావణా! ఖరదూషణాదిరాక్షసబలములు (పదునాల్గు

1) ఒక దుర్మార్గునికి సైతము హితవచనములను చెప్పునప్పుడు మంచిగా సంబోధించినచో అవి అతని చెవికెక్కవచ్చును అను బుద్ధితో 'ఓ సాధు రావణా!' అని సంబోధించి యుండవచ్చును. రావణుడు పంచవటి కడకు సాధువేషములో వచ్చెను- అందులకై అట్లు సంబోధించెనోయేమో?

వేలమంది) శ్రీరాముని చేతిలో దండకారణ్యమున మట్టిగఱచినవి. వారందఱును హతులగుటచే 'జనస్థానము'న నీఅధికారమును కోల్పోయితివి. అనగా నీ సేనాశిబిరములలో ఒకటి కూలిపోయినది. అంతేగాక రణరంగమున రాముని ఎదిరించి, యుద్ధము చేయుటకు చేతగాక నీవు ఈ దొంగపని చేసితివి. (29) ఓ నీచుడా! సింహపరాక్రములైన రామలక్ష్మణులు బయటికి వెళ్లుటచూచి, వారులేనప్పుడు ఆశ్రమములో ప్రవేశించి, నన్ను అపహరించుకొనివచ్చితివి. (30)

పెద్దపులులజాడలను పసిగట్టి కుక్క అచట నిలవజాలనట్లు రామలక్ష్మణులవాసన తగిలినను నీవు తట్టుకొనజాలవు. ఇక వారియెదుట ఎట్లునిలువగలవు? (31)

దేవేంద్రుని రెండుబాహువులను వృత్రాసురుని ఒంటిచేయి ఎదుర్కొనలేనట్లు రామలక్ష్మణులతో నీకు యుద్ధమే సంభవించినచో నీవువారిని జయించుట కల్ల. (32) సూర్యభగవానుడు తనకిరణములచే చిన్నమడుగులోని జలములను శుష్కింపజేసినట్లు నాభర్తయైనశ్రీరాముడు సలక్ష్మణుడై తనబాణములతో నీప్రాణములను తీయగలడు. (33) నీకు ఆయువు మూడినది. ఎంతటిమహావృక్షమైనను పిడుగుపాటు నుండి తప్పించుకొనజాలనట్లు, కైలాసగిరికి పరుగులు దీసినను, కుబేరుని అలకాపురికి చేరినను, వరుణదేవుని సభను ఆశ్రయించినను శ్రీరామునినుండి నీవు తప్పించుకొనలేవు. ఇది తథ్యము. (34)

* * *

22. ఇరువదిరెండవసర్గము

రావణుడు సీతకు రెండుమాసముల గడువు నొసగుట, సీతాదేవి నిరాకరింపగా అతడు ఆమెను భయపెట్టి, రాక్షసస్త్రీల రక్షణయందు ఉంచి, తన స్త్రీలతోగూడి రాజభవనమునకు తరలిపోవుట

సీతాదేవి పలికిన పరుషవచనములను విని, రావణుడు రూపసౌభాగ్యములుగల ఆమెయొక్క పలుకులకు సమాధానముగా ఇట్లు కఠోరమైన మాటలను పలికెను. (1)

"స్త్రీలను బుజ్జగించుకొలదియు పురుషుడువారికి లోకువయగును. వారిని తనకు అనుకూలముగా జేసికొనుటకై ప్రియవచనములను బల్కినచో అతడు వారి తిరస్కారములకు గుఱియగును. (2) అపమార్గమున పఱుగులుదీయుచున్న గుఱ్ఱములను సమర్థుడైనసారథి అదుపుచేయునట్లు, నీ కఠినవచనముల కారణముగా నాకువచ్చిన పట్టరాని కోపమును నాకు నీపైగల వలపు నిగ్రహించుచున్నది. (3) తమకు ఇష్టమైనవారి యెడగల వ్యామోహము జనులను కట్టివేయు చుండును. పైగా వారు ప్రతికూలముగా ప్రవర్తింతురు. అప్పుడు జనులకు వారిపై కోపము రాదుసరిగదా! జాలి, ప్రేమ అధికమగుచునే యుండును. వారు (జనులు) కుంఠితులు (ఏమియు చేయలేనివారు) అగుదురు. (4)

ఓ సుముఖీ! అందువలననే, నీవు వధార్హవైనను, అవమానింపదగిన దానవైనను, కపటవనవాసము చేయుచున్న రాముని యందే ఆసక్తిగలదానవైనను నిన్ను చంపక జాలిపడుచు నీపై ప్రేమను జూపుచుంటిని. (5) ఓ మైథిలీ! నీవు నాతో పలికిన ప్రతివాక్యమునకును నిన్ను దారుణముగా చంపవలసియున్నది." (6)

రాక్షసరాజైన రావణుడు వైదేహితో ఇట్లుపలికి, కోపోద్రేకములతో ఊగిపోవుచు మఱల ఆమెతో ఇట్లు వచించెను. (7)

"ఓ వరవర్ణిని! నేను నీకు రెండుమాసముల గడువును[1] ఇచ్చియుంటిని. దానికి నేను కట్టుబడియుందును. తదనంతరము నీవు నా దానవగుము. (8)

ఈ రెండుమాసముల వ్యవధిలోపల నీవు నన్ను భర్తగా అంగీకరింపనిచో ఆపిమ్మటవెంటనే నా ప్రాతఃకాల భోజనమునకై వంటశాలలో నిన్నుముక్కలు ముక్కలు గావింతురు". (9)

ఈవిధముగా రావణుడు జానకిని భయపెట్టుచుండగా జూచి, దేవగంధర్వకన్యలు బిత్తరబిత్తరచూపులతో బాధపడిరి. (10) రావణునిచే భయపెట్టబడుచున్న సీతను పెదవుల కదలికలతో కొందఱు, ముఖసంజ్ఞలతో మఱికొందఱు, చూపులసైగలతో ఇంకనుకొందఱు ఊరడించిరి. (11)

వారిచే ఆ విధలీరిగా ఓదార్పబడిన సీత రాక్షసరాజైన రావణునితో తన పాతివ్రత్య బలమును, దర్పమును ప్రకటించుచు అతనికి హితకరమైన వచనములను నుడివెను. (12) "నిజముగా నీ మేలుగోరువాడుగాని, అన్నివిధములుగా అతినింద్యమైన ఈ దుష్కార్యమునుండి నిన్ను నివారింపగల వాడుగాని ఇక్కడ ఎవ్వడును లేనట్లున్నది. (13) దేవేంద్రునకు శచీదేవివలె ధర్మాత్ముడైనశ్రీరామునకు నేనుధర్మపత్నిని. అట్టి నన్ను ఈ ముల్లోకములలో ఎవ్వడును మనస్సునసైతము కాంక్షింపజాలడు. నీవుమాత్రమే ఈదుస్సాహసమునకు ఒడిగట్టితివి. (14)

ఓ రాక్షసాధమా! మిక్కిలి తేజశ్శాలియైనశ్రీరాముని భార్యనైన నన్నుగూర్చి ఇట్టి కాఱుకూతలుకూసిన నీవు ఎచ్చటికివెళ్లినను చావునుండి తప్పించుకొనజాలవు. (15)

1) నీకు 12 మాసములగడువును ఇచ్చియుంటిని. అందు పదిమాసములు గడిచినవి ఇంక రెండుమాసముల వ్యవధియే మిగిలియున్నది.

నీవు రామునితో యుద్ధమునకుసిద్ధమగుట అడవిలో కుందేలు మదపుటేనుగును ఎదిరించుటవంటిది. రాముడు మదపుటేనుగువంటివాడు. తుచ్ఛుడా! నీవు కుందేలువంటి వాడవు. ఆనాడు ఇక్ష్వాకుప్రభువైన శ్రీరాముని కంటబడుటకు జంకి, మాయామృగమునెపముతో ఆయనను దూరముగాపంపి, ఇట్లు నన్ను అపహరించితివి. ఆయన పరోక్షమున ఇప్పుడు ఇట్లు ప్రగల్భములు పలుకుటకు నీకుసిగ్గులేదా? నీవు శ్రీరాముని కంటబడినచో ఆయనశక్తిరుచి నీకు తెలియును. (16-17)

ఓ దుష్టుడా! కృష్ణపింగళవర్ణములుగలిగిన నీనేత్రములు క్రూరములై వికృతములైయున్నవి. నన్నుజూచుచున్న నీ ఈ పాపపుకనులు ఏల నేలరాలకున్నవి? (18) ఓ పాపకర్ముడా! నేను ధర్మస్వరూపుడైన శ్రీరాముని భార్యను, దశరథునికోడలిని, అట్టి నన్నుగూర్చి ఈ విధముగా ప్రేలుచున్న నీ నాలుక ఏల చీలికలై పడిపోదు? (19)

ఓ దశకంఠా! నీవు భస్ముచేయదగినవాడవు. నా తపఃప్రభావమునను, పాతివ్రత్యమహిమచేతను నేను నిన్నట్లు చేయగలను. కాని అందులకు నాకు రామాజ్ఞ లేదు. కనుక నీవు బ్రతికిపోయితివి. (20) నేను ప్రజ్ఞాశాలియైనశ్రీరాముని పత్నిని, వాస్తవముగా నన్ను నీవు అపహరింపజాలవు. కాని నీకు చావు దగ్గరపడినందుననే విధి ఈ విధముగా సంకల్పించెను. ఇందుకు సందేహములేదు. (21)

"నేను వీరుడను, కుబేరునిసోదరుడను, అపార బలసంపన్నుడను" అని బీరములాడుచుంటివి. అట్టి నీవు శ్రీరాముని దూరముగా బంపి, దొంగవలె పరసతిని ఏల అపహరించితివి? (నిజముగా నీకు శక్తియున్నచో ఆయన యెదుటపడలేదేమి?)" (22)

రాక్షసరాజైన రావణుడు సీతాదేవిమాటలకు ఉగ్రుడై, ఆమెవైపు గ్రుడ్లుఱిమిచూచెను. (23)

రావణుడునల్లనిమేఘమువలెఉండెను.గొప్పభుజములను, మెడను, కల్గియుండెను. అతడు సింహమువంటి బలము, గమనము గలవాడు, ఐశ్వర్యవంతుడు, అతని జిహ్వాగ్రము, కన్నులు ఎఱ్ఱబాఱియుండెను.కోపముతో ఊగిపోవుచుండుటచే అతనిదృఢకిరీటముచలించుచుండెను.అతడురంగురంగుల మాలలను, మైపూతలను కలిగియుండెను. ఎఱ్ఱని దండలను, వస్త్రములనుధరించియుండెను.మేలిమిబంగారుభుజకీర్తులను, ఆభరణములను దాల్చియుండెను. (24-25)

అమృతముకొఱకై సముద్రమథన సమయమున వాసుకి (సర్పము)చే చుట్టబడిన మందరపర్వతమువలె ఆ రావణుడు నల్లనిగొప్పమొలత్రాడుచే ఒప్పుచుండెను. నిండుగా బలిష్ఠములైన భుజములతో ఆ రావణుడు పర్వతసదృశుడై రెండుశిఖరములతో విరాజిల్లుచున్న మందరగిరివలె శోభిల్లుచుండెను. (26-27)

తరుణభానునిశోభలతో ధగధగలాడు కుండలములను ధరించిన రావణుడు ఎఱ్ఱనిచిగుళ్లతో, పుష్పములతో ఒప్పుచున్న రెండుఅశోకవృక్షములను ఇరువైపులయందును కలిగియున్న పర్వతమువలె విలసిల్లుచుండెను. (28)

అతడు కల్పవృక్షసదృశుడై ఆకృతిదాల్చిన వసంతునివలె సర్వాలంకారభూషితుడై యుండెను. ఐనను అతడు శ్మశానమునందలి మంటపమువలె భయంకరుడై యుండెను. (29)

రావణుడు వైదేహిని గ్రుడ్లుఱిమి వీక్షించుచు కోపముతో మండిపడుచున్నవాడై మహాభుజంగమువలె బుసలుకొట్టుచు ఆమెతో ఇట్లుపలికెను. (30) "ఓ సీతా! రాముడు నీతిదప్పినవాడు, ధనహీనుడు, అట్టి వానిని అనుసరించుచున్న నిన్ను సూర్యుడు తన కాంతితో ప్రాతస్సంధ్యాకాలమునందలి తమస్సునువలె ఇప్పుడే రూపుమాపెదను." (31)

రాక్షసులకురాజు, శత్రువులను వేధించువాడుఐన రావణుడు సీతాదేవితో ఇట్లుపలికినపిమ్మట భయంకర ఆకారములతోనున్న అచటగల రాక్షసస్త్రీలనందఱిని ఇట్లుఆదేశించెను. (32)

ఆ రాక్షసస్త్రీలలో ఒకేకన్ను ఒకేచెవిగలది, అట్లే తలచుట్టును వ్యాపించిన చెవులుగలది. ఆవుచెవులుగలది, ఏనుగు చెవులుగలది, వ్రేలాడుచెవులుగలది, చెవులు లేనిది, ఏనుగు పాదములుగలది, గుఱ్ఱముల పాదములుగలది, ఆవు పాదములుగలది, పాదములపై వెంట్రుకలుగలది, ఒకేకన్ను, ఒకేపాదముగలది, పెద్దపాదములుగలది, పాదములేలేనిది, అసాధారణమైన తల, మెడగలది, పెద్దపెద్దకుచములు, పెద్ద ఉదరముగలది, అసహజమైన ముఖము, నేత్రములు గలది, పొడవైననాలుకగలది, నాలుకయేలేనిది, ముక్కు లేనిది, సింహముఖముగలది, గోముఖముగలది, పందిముఖము గలది - ఇట్టిరాక్షసస్త్రీలను అతడాదేశించెను. "మీరందఱును కలిసి అనుకూల విధానమున గాని, ప్రతికూలవిధానమునగాని (మంచిమాటలతోగాని, భయవచనములతోగాని) సామదానభేదోపాయములచే గాని, కడకు దండోపాయముచేగాని వెంటనే సీత నాకు వశమగునట్లు చూడుడు." (33-37)

రావణుడు ఇట్లు వారిని పదేపదేఆదేశించుచు కామక్రోధములకు లోనైనవాడై సీతాదేవిని మిక్కిలి భయపెట్టుచు వెళ్లెను. అప్పుడు ధాన్యమాలిని అను రాక్షసస్త్రీ వెంటనే రావణునిసమీపించి, వానిని కౌగలించుకొని, ఇట్లు వచించెను. 'ఓ మహారాజా! ఈ సీతాదేవి మనుష్యకాంత, శోభాహీన, దీనురాలు, కనుక ఈమెతో నీకేమిపని? నాతోరమింపుము. ఓ ప్రభూ! నీ బాహుబలార్జితములైన దివ్యభోగములను అనుభవించు యోగము సృష్టికర్తయైనబ్రహ్మ ఈమెనొసట వ్రాయలేదు. ఇదితథ్యము. తనపై ప్రేమలేని స్త్రీని

కోరుకొనుటవలన పురుషునకు తాపమే మిగులును. తనపై వలపుగలతరుణిని కోరుకొనినచో ఆనందముదక్కును." ధాన్యమాలిని ఆయనతో ఇట్లుపలికి, బలశాలియు, మేఘతుల్యుడు ఐన ఆ రాక్షసుని ప్రక్కకుతీసికొని పోయెను. అతడును నవ్వుచు వెనుకకు మఱలెను. (38-43)

దశగ్రీవుడు భూమికంపించునట్లు బయలుదేఱి వెళ్లెను. పిమ్మట అతడు సూర్యకాంతులతో విలసిల్లుచున్న తన ప్రాసాదమున ప్రవేశించెను. (44) దేవగంధర్వకన్యలును, నాగకన్యలును అతని చుట్టునుజేరి ఆ మహాప్రాసాదమున ప్రవేశించిరి. (45) ఆ రావణుడు ధర్మపరాయణయై భయముతోవణకి పోవుచున్న ఆ మైథిలిని మిక్కిలిభయపెట్టి, ఆమెను విడిచి వెళ్లెను, పిమ్మట అతడు కామవినశుడై వెలుగులను విరజిమ్ముచున్న తనభవనమునకు చేరెను. (46)

* * *

23. ఇరువదిమూడవసర్గము

రాక్షస స్త్రీలు సీతకు నచ్చజెప్పుటకు యత్నించుట

శత్రువులనుపీడించునట్టి రావణుడు ఇట్లు మైథిలితో పలికి, రాక్షసస్త్రీలకు ఆజ్ఞలను ఇచ్చినపిమ్మట అచటినుండి వెడలిపోయెను. (1) రావణుడు అక్కడినుండి బయలుదేఱి, అంతఃపురమునకు జేరగనే భయంకరాకారలైన ఆ రాక్షస స్త్రీలు సీతాదేవికడకు పరుగులుదీసిరి. (2) ఆ స్త్రీలు సీతాదేవిని సమీపించి, క్రోధపరవశలై పరుషముగా ఆమెతో ఇట్లు మాట్లాడదొడగిరి. (3)

"ఓ సీతా! రావణుడు పులస్త్యునివంశమున పుట్టినవాడు, మిక్కిలిశ్రేష్ఠుడు, మహాత్ముడు, ఆ దశకంఠుని భార్యవగుటను నీవు గౌరవముగా ఎందుకు భావించుటలేదు?" (4)

అనంతరము 'ఏకజట'అనుపేరుగల రాక్షసి కన్నులెఱ్ఱ జేసినదై, సన్ననినడుముగలసీతతో ఇట్లు పలికెను. (5)

"షట్‌ప్రజాపతులుగా (మరీచి, అత్రి, అంగిరసుడు, పులస్త్యుడు, పులహుడు, క్రతువు అను పేర్లతో) ప్రసిద్ధికెక్కిన ఆఱుగురిలో పులస్త్యుడు నాల్గవవాడు. అతడు బ్రహ్మమానస పుత్రుడుగా సుప్రసిద్ధుడు. (6) తేజస్వియైన 'విశ్రవసుడు' అను మహర్షి ఆ పులస్త్యుని మానసపుత్రుడు. అతడు తేజస్సున బ్రహ్మ యంతటి వాడు. ఓ విశాలాక్షీ! సుప్రసిద్ధుడైన ఆ విశ్రవసుని కుమారుడే రావణుడు. అతడు అరివీరభయంకరుడు, ఆ రాక్షసప్రభువునకు భార్యవగుటకు నీవు తగినదానవు. ఓ సుందరాంగీ! నేను నుడువుచున్న హితవచనములను నీవు ఏల ఆలకింపవు?" (7-8)

పిదప పిల్లికనులుగల 'హరిజట'యను ఒక రాక్షసి కోపముతో కన్నులు ద్రిప్పుచు ఇట్లు పలికెను. "ముప్పది ముగ్గురు దేవతలును, దేవేంద్రుడును రావణునిచేతిలో పరాజితులైరి. అట్టిరాక్షసేంద్రుని భార్యవగుటకు నీవు అర్హురాలవు. రావణుడు గర్వింపదగిన పరాక్రమముగలవాడు, మహావీరుడు, శూరుడు, రణరంగమున వెన్నుచూపనివాడు, మహాబలశాలి, మహాశక్తిసంపన్నుడు, అట్టివానికి భార్యవగుటకు ఏల సమ్మతింపవు?" (9-11)

అనంతరము 'ప్రఘస'యనుపేరుగల రాక్షసి క్రోధవిశయై ఆమెనుబెదరించుచు కఠోరముగా ఇట్లు వచించెను. (12)

"రావణుని భార్యలందఱిలోను మండోదరి సర్వసౌభాగ్యవతి. ఆమె యనిన ఆయనకు ఎనలేనిప్రేమ, గౌరవము, ఆమెను సైతము వీడి, మహాబలశాలియైన రావణుడు నిన్ను పొందగోరుచున్నాడు. (13) అమూల్యములైనరత్నములతో శోభిల్లుచున్న రావణుని అంతఃపురమునందు వేలకొలది కాంతామణులు గలరు. అట్టి తరుణీమణులనుసైతము వీడి, రావణుడు నిన్ను చేరగోరుచున్నాడు". (14)

'వికట' యను పేరుగల మఱియొక రాక్షసి ఇట్లనెను. "రావణుడు సంగ్రామరంగమున దేవతలను, నాగులను, గంధర్వులను, దానవులను పెక్కుపర్యాయములు ఓడించెను. అట్టివాడు నీ సరసనచేరుటకు ఉబలాటపడుచున్నాడు. అతడు రాక్షసులకుప్రభువు, ఓ అధమురాలా! అంతటి రావణుని భార్యవగుటకు నీవు ఏల ఇష్టపడకున్నావు? (15-16)

పిమ్మట 'దుర్ముఖి'యనురాక్షసి ఇట్లు పలికెను. "ఓ సుందరీ! రావణునకు భయపడి సూర్యుడు తీక్ష్ణ కిరణములను ప్రసరింపజేయడు, వాయువు పెనుగాలులనువీచడు, ఓ విశాలాక్షీ! అట్టి మహా ప్రభువుసరసన నీవేలచేరవు? అతనికిభయపడి చెట్లు సైతము అతని కోరికమేరకే పుష్పములను రాల్చును. అట్లే పర్వతములు, మేఘములు మధురజలములను సమకూర్చుచుండును. ఓ భామినీ! అతడు రాక్షసరాజు, అంతేగాదు రాజులకే రాజు, అట్టి రావణునిపై ఏల మనసు పడవు? అతని భార్యవగుటకు ఏల సిద్ధపడవు?" (17-19)

చిఱునవ్వుమోముగల ఓ తరుణీ! దేవీ! నీ మేలుగోరి నుడువుచుంటిని, నా మాటలను గ్రహింపుము, లేనిచో నీవు బ్రతికియుండవు. (20)

* * *

24. ఇరువదినాల్గవసర్గము

సీత రాక్షసస్త్రీల మాటలను నిరాకరించుట, వారామెను చంపివైచెదమని భయపెట్టుట

వికృతాననలైన ఆ రాక్షసస్త్రీలు సీతాదేవికి ఇంకను దగ్గరగాజేరి, పరుషవచనములకు తట్టుకొనలేని ఆ సుకుమారిని గదుముచు అప్రియములైన మాటలను పలికిరి. (1)

"ఓ సీతా! రావణునిఅంతఃపురము అందఱికిని ఆహ్లాదకరమైనది. అత్యుత్తమములైన తల్పములతో విలసిల్లుచున్నది, అచట హాయిగానుండుటకు ఏలఇచ్చగింపవు? (2)

మానవకాంతవైన నీవు మనుజునకు భార్యగా ఉండుటయే గొప్పగా తలంచుచున్నావు. నీవు ఎన్నడును, ఏ విధముగను రాముని చేరజాలవు. కనుక ఆయననుండి నీ మనస్సును మఱల్చుకొనుము. (3) రాక్షసేంద్రుడైన రావణుడు ముల్లోకములయందలి సర్వసంపదలకును అధికారి. ఆయనకు భార్యవై హాయిగా విహరింపుము. (4) ఓ మంగళస్వరూపిణీ! పూజ్యురాలా! నీవు మానవకాంత వగుటచే మానవుడైన ఆ రామునే కోరుకొనుచున్నావు. కాని అతడు రాజ్యభ్రష్టుడు, ఏకార్యమును సాధింపజాలనివాడు, పైగా శోకాకులుడు."(5)

పద్మనయనయైన సీతాదేవి రాక్షసస్త్రీలమాటలను వినినంతనే ఆమెకన్నులు అశ్రుపూర్ణములుకాగా వారితో ఇట్లనెను. (6)

"ఇచట చేరినమీరందఱును నాతోనుడువుచున్న విషయము లోకనింద్యము. మీరుపలికిన ఈ పాపవచనములు నా మనస్సునకు ఎక్కుటలేదు. (7) మానవకాంత రాక్షసునకు భార్యయగుటతగదు. మీరందఱునుకలిసి, మీ యిష్టానుసారము నన్ను చంపి తినివేయుడు. ఐనను మీరుచెప్పినట్లుగా మాత్రము నేను చేయనే చేయను. (8)

నా భర్త దీనుడైనను, రాజ్యహీనుడైనను అతడే నాకు గురువు. సువర్చలాదేవి సూర్యునియందువలె సర్వదా నేను నాపతియందే అనురక్తురాలను. మహాసాధ్వియైన శచీదేవి దేవేంద్రుని అనుసరించినట్లును, అరుంధతి వసిష్ఠుని, రోహిణి చంద్రుని, లోపాముద్ర అగస్త్యుని, సుకన్య చ్యవనమహర్షిని, సావిత్రి సత్యవంతుని, శ్రీమతి కపిలుని, మదయంతీదేవి సౌదాసుని, కేశినీదేవి సగరుని, దమయంతి నలుని అనుసరించినట్లు ఇక్ష్వాకువంశ శ్రేష్ఠుడును, నాకు పతియునుఐన శ్రీరామచంద్ర ప్రభువునే నేను అనుసరించెదను." సీతాదేవి యొక్క ప్రతివచనములనువిని, రావణునిచే ప్రేరితలైన రాక్షసస్త్రీలు కోపోద్రిక్తలై పరుషవచనములతో ఆమెను భయపెట్టసాగిరి. (9-13)

అశోకవృక్షముపై మౌనముగా దాగియున్న ఆ హనుమంతుడు సీతాదేవిని భయపెట్టుచున్న ఆ రాకాసిమూకలమాటలను నిశ్చలముగా వినెను. (14)

క్రోధావేశపరులైనరాక్షసస్త్రీలు వణకిపోవుచున్న సీతాదేవిని చుట్టుముట్టి, వ్రేలాడుచున్న తమఎఱ్ఱని పెదవులను నాకుచు, చప్పరించుచు, ఆమెను తినివేయబోవుచున్నట్లు ప్రవర్తించిరి. (15)

వెంటనే వారుక్రోధముతో గండ్రగొడ్డళ్లను చేతబట్టి, "రాక్షసాధిపుడైన రావణుని భర్తగాపొందుటకు ఈమె అర్హురాలు కానేకాదు"- అనిపలికిరి. (16) భయంకర రాక్షసస్త్రీలు మిక్కిలి బెదిరించుచుండగా వరాననయైన సీతాదేవి పొరలివచ్చుచున్న కన్నీటిని తుడుచుకొనుచు (హనుమంతుడు కూర్చొనియున్న) అశోకవృక్షము యొక్క మూలమునకు జరిగెను. (17)

అట్లు శింశుపావృక్షసమీపమునకు జేరిన సీతాదేవిని రాక్షసస్త్రీలు చుట్టుముట్టిరి. అప్పుడావిశాలాక్షి శోకమగ్నయయ్యెను.(18)

ఆ రాకాసిమూకలు దీనవదనయు, మాసినవస్త్రములను ధరించినదియు, బక్కచిక్కినదియుఐన ఆ సీతాదేవి చుట్టును జేరి, పెచ్చరికలతో ఆమెను బెదిరింపసాగెను. (19) చూచువారికి భయమును గొల్పునదియు, కోపదృష్టితో ఉన్నదియు, వంకరటింకరగానున్నదియు, ఎత్తైన పొట్టగలదియుఐన 'వినత'యను రక్కసి అప్పుడు ఇట్లు నుడివెను. "ఓ సీతా! ఇంతవఱకును నీపతివై నీవు చూపినప్రేమ ఇకచాలును. ఏ విషయముననైనను అతిగా ప్రవర్తించినచో అది కష్టములకుదారితీయును. (20-21) ఓ సీతా! ఒక మానవకాంతధర్మమును నీవు బాగుగా ఆచరించితివి. చాలసంతోషము, నీకు మేలుకలుగుగాక. నీ హితమునకే నేను నుడువుచున్న మాటనుగూడ పాటింపుము. (22)

రావణుడు గొప్పపరాక్రమశాలి, మిక్కిలిరూపసి, భోగానుభవమున దేవేంద్రునివంటివాడు, కడుసమర్థుడు, త్యాగశీలుడు, అందఱికిని ఆనందమునుగూర్చువాడు, అంతేగాదు అతడురాక్షసప్రభువు. అట్టి రావణుని నీవు భర్తగా సేవింపుము. మానవుడు, దీనుడుఅయిన రాముని త్యజించి, రావణుని ఆశ్రయింపుము. (23-24)

ఓ వైదేహి! నేటినుండి దివ్యములైన మైపూతలతో, అమూల్యములైన ఆభరణములతో వెలుగొందుచు, ఓ మంగళస్వరూపిణీ! అగ్నిదేవునకు-స్వాహాదేవివలె, దేవేంద్రునకు శచీదేవివలె, నీవు రావణునకుభార్యవై సర్వలోకములకును

రాణివగుము. దీనుడైనరాముడు ఆయువు తీరనున్నవాడు, అట్టివానితో నీకేమిపని? (25-26) నేను చెప్పిన ఈ మాటలను నీవు విననిచో మేమందఱము ఈ క్షణముననే నిన్నుభక్షించి వేయగలము". (27)

వ్రేలాడుచున్న స్తనములుగలిగిన 'వికట'యను మఱియొక రాక్షసి కుపితయై, పిడికిలిబిగించి, సీతను భయపెట్టుచు ఇట్లుపలికెను. (28) "ఓ సీతా! నీవు బుద్ధిహీనురాలవు. ఇంతవఱకును మాకు అప్రియమైన మాటలను ఎన్నోపలికితివి. ఐనను నీ మీదజాలిపడి మంచితనముతో వాటినన్నింటిని సహించితిమి. (29) ఓ మైథిలీ! కాలానుగుణముగ నీకు హితకరమైన మాటలనే మేము పలుకుచుంటిమి. వాటిని నీవు వినుట లేదు. సముద్రము యొక్క ఈవలితీరమునకు నీవు తీసికొనిరాబడితివి. ఇతరులెవ్వరును ఇచటికిచేరజాలరు. (30)

ఓ మైథిలీ! శత్రుభయంకరమైన రావణాంతఃపురమున నీవు ఉంచబడితివి. రావణగృహమునందు బంధింపబడిన నిన్ను మేము కాపలాకాయుచుంటిమి. (31)

సాక్షాత్తు ఆ దేవేంద్రుడుసైతము నిన్ను రక్షింపజాలడు. కావున ఓ మైథిలీ! నీ హితముగోరి చెప్పుచున్న నా మాటలను పాటింపుము. ఓ సీతాదేవీ! ఏడుపును చాలింపుము. అనర్థదాయకమైన నీ శోకమును వీడుము. అనుక్షణము దైన్యముతోనుండుట మానుము. సంతోషముతో ప్రియముగా మెలగుము. (32-33) భయస్వభావముగల ఓ సీతా! స్త్రీలయౌవనము స్థిరముగా నిలిచియుండదు. దానిశోభలు క్రమముగా క్షీణించును. ఈ విషయమును నీవును ఎఱుగుదువు. కనుక నీవు రావణునితో హాయిగా రమింపుము. (34) నీ యౌవనము జాఱిపోకముందే సర్వసుఖములను అనుభవింపుము. ఓ సుందరీ! ఈత్రికూటపర్వతము నందలి ఉపవనములలో రమ్యమైన ఉద్యానములలో రావణునితోగూడి నీవు విహరింపుము. అప్పుడు వేలకొలదిగాగల మేమందఱము నీకు పరిచారికలమై నీ అధీనములోనుందుము. (35-36)

సకలరాక్షసులకును ప్రభువైన రావణునకు నీవు భార్యవై ఆయనను భజింపుము. నేనునుడివిన ఈ మాటలను నీవు పెడచెవినబెట్టినచో నీ గుండెనుచీల్చి, దానిని తినివేయుదుము". (37)

అనంతరము 'చండోదరి'యనురాక్షసి క్రోధవివశయై ఒక మహాశూలమును త్రిప్పుచు ఇట్లువచించెను. (38)

"భయముచేకంపించుచున్న వక్షఃస్థలముగలదియు, లేడివలె బెదురుచూపులతోనున్నదియు, రావణునిచే అపహరింప బడినదియుఐన ఈమెను జూచి (గర్భవతులకువలె) నాకొక తీరనికోరిక కలిగినది. (39)

ఈమె యకృత్తును, (గుండెకు కుడివైపుననుండు మాంసము) ప్లీహమును (గుండెకు ఎడమవైపుననుండెడి మాంసము) ఉత్పీడమును (గుండెకుపైనుండుమాంసము) గుండెను, ప్రేగులను, శిరస్సును, తినివేయవలెనని నాకు ఇచ్ఛకలిగినది." (40)

అనంతరము 'ప్రఘస'యనురాక్షసి ఇట్లు వచించెను.(41)

"ఇట్లు వృథాగా ఊరకకూర్చొనుటఎందులకు? ఈ మూర్ఖురాలికంఠమును నులిపివేయుదము. పిమ్మట ఈ మానవకాంత మరణించినదని రాజుగారికి నివేదింతము. 'అయినచో తినివేయుడు' అని అతడు మనకు ఆజ్ఞను ఇచ్చును- ఇందుకు సందేహమేలేదు"- పిమ్మట 'అజాముఖి' యనురాక్షసి ఇట్లుపలికెను. (42-43) "మనమందరము ఈమెను ముక్కలు ముక్కలుగాజేసి, మాంసఖండములను సమానముగా పంచుకొందము. ఈ విషయమున అంతగావివాదపడుట నాకు రుచింపదు. త్వరగా మద్యములను, అనేకవిధములైన లేహ్యములను సమృద్ధిగా తీసికొనిరండు. మనము విందుచేసికొందము" (44)

పిదప 'శూర్పణఖ'యనురాక్షసి ఈ విధముగా నుడివెను. (45)

"అజాముఖి చెప్పినవిషయము నాకును సమ్మతమే. శీఘ్రముగా మద్యమును కొనిరండు. అది అన్నివిధములైన మనబాధలను దూరముచేయును. నరమాంసమును భక్షించి, నికుంభిలాదేవి (లంకయొక్క పశ్చిమ ద్వారమునందలి భద్రకాళి) తృప్తికై నృత్యములు చేయుదము. (46)

ఇట్లు ఘోరరాక్షసస్త్రీలు భయపెట్టుచుండగా దేవతవంటి ఆ సీత ధైర్యమును కోల్పోయి, వికలయై ఏడువసాగెను.(47)

* * *

25. ఇరువదియైదవసర్గము

సీత రాక్షసస్త్రీలమాటలను నిరాకరించి, శోకసంతప్తయై విలపించుట

క్రూరస్వభావముగల ఆ రాక్షసస్త్రీలు మిక్కిలిభీతిని గొలుపుచు పరుషములైన వచనములను పలుకుచుండగా వారిమాటలను విని, జానకి విలపింపసాగెను. (1) ఆ రాక్షసస్త్రీలమాటలకు మిక్కిలి భయపడినదై, సాధ్వియైన సీతాదేవి కన్నీరుగార్చుచు గద్గదస్వరముతో మాటలు తడబడుచుండగా ఇట్లు పలికెను - "ఒక మానవకాంత రాక్షసునకు ఎన్నటికిని భార్యకాజాలదు. నన్ను మీరు మీ ఇష్టానుసారము తినివేసిననుసరే! మీ మాటలను నేను ఏ మాత్రము పాటింపను". (2-3)

రావణునిచే భయపెట్టబడినదై, దేవకన్యవంటి ఆ సీతాదేవి రాక్షసస్త్రీలమధ్య బిక్కుబిక్కుమనుచు దుఃఖార్తయై శాంతికి నోచుకొనకుండెను. (4) వనమునందు తన గుంపునకు దూరమై తోడేళ్లచే పీడింపబడిన లేడివలె సీతాదేవి తనశరీరమును దగ్గరకు ముడుచుకొనుచు గడగడ వణకసాగెను. (5) శోకముచే మనస్సున కలతచెందిన ఆ సీతాదేవి బాగుగా పుష్పించిన అశోకవృక్షము యొక్క ఒక పెద్ద కొమ్మను ఆలంబనముగా జేసికొని, భర్తను తలచుకొనుచు చింతింపసాగెను. (6)

సీతాదేవి తనభర్తను స్మరించుచు కన్నీరుమున్నీరుగా విలపించుచుండెను. సంతతధారగా ప్రవహించు అశ్రువులచే ఆమెవక్షఃస్థలము తడిసిపోవుచుండెను. ఆమెశోకమునకు అంతమే లేకుండెను. (7) పెనుగాలికివంగి నేలనుతాకుచున్న అరటిచెట్టువలె ఆ సీతాదేవి రాక్షసస్త్రీలభయమునకు వణకుచు వెలవెల బోవుచుండెను. (8)

భయకంపితయై, వణకుచున్న ఆ సీతయొక్క పాడవైన దట్టమైనజడ అటునిటు కదలుచు ప్రాకుచున్న ఆడుపామువలె గోచరించుచుండెను. (9) సీతాదేవి తన భర్తయెడబాటునకు మిక్కిలి పరితపించు చుండెను. పైగా రాక్షసస్త్రీలమాటలు శూలములై ఆమెను బాధించుచుండెను. అప్పుడామె నిట్టూర్పులు విడుచుచు, కన్నీరుగార్చుచు, ఎంతయు విలపింపసాగెను.(10)

దుఃఖముతో కుమిలిపోవుచున్న సీత "హా! రామా! హా! లక్ష్మణా! అయ్యో! అత్తయైన కౌసల్యా! అయ్యో! సుమిత్రా దేవీ!" అని వాపోయెను. (11) "స్త్రీ పురుషులలో ఎవ్వరికైనను తాము కోరుకొన్నప్పుడే మరణము సంభవింపదు"- అను ప్రాజ్ఞులమాట సత్యము. రామునిఎడబాటునకు లోనై, ఈవిధముగా రాక్షసస్త్రీలచే బాధింపబడుచు, క్షణకాలమైనను నేను జీవించి యుండరాదు. కాని ఇంకను నేను జీవించి యుండుటనుబట్టిపండితులమాట నిశ్చయమని తోచుచున్నది- (12-13)

సముద్రమధ్యమున ఒక నిండునౌక పెనుతుఫానుకు లోనై కకావికలైనట్లు దీనావస్థకుగుఱియై, శోకభారముతో నేను అంతరించిపోవుదును. నిజముగా నేను దురదృష్టవంతురాలను. (14) రాక్షసస్త్రీలకు అధీనురాలనై, నా పతిదర్శనమునకు నోచుకొనక, జలప్రవాహముధాటికి శిథిలమైనగట్టువలె నేను శోకముతో క్రుంగిపోవుచున్నాను. (15) నా పతియైన రాముడు పద్మదళాయత నేత్రుడు, సింహమువలె పరాక్రమముతో గంభీరముగా నడచువాడు, కృతజ్ఞుడు ప్రియముగా మాట్లాడువాడు, అట్టి నా నాథునిదర్శనము అబ్బినవారు ఎంతయు ధన్యాత్ములు. (16)

సద్గుణసంపన్నుడుగా జగద్విఖ్యాతుడైన శ్రీరాముని యెడబాసిన నేను తీక్ష్ణమైనవిషమును మ్రింగిన దానివలె జీవించియుండుట దుర్లభము. (17)

నేను పూర్వజన్మలో ఎట్టిపాపమును చేసికొని యుంటినో ఏమో? ఇప్పుడు నాకు భయంకరమైన, మిక్కిలి దారుణమైన ఇట్టిదుఃఖము దాపురించినది. (18) రాక్షసస్త్రీల అధీనములోనున్న నేను రాముని చేరజాలను. కనుక అంతులేనిశోకములో మునిగిన నేను జీవితమును చాలించుటయే యుక్తము. (19)

నాజీవితము నాపతియైనశ్రీరాముని అధీనములోనిది. కనుక నా ఇష్టానుసారము దీనినిత్యజించుటకు నాకు అధికారములేదు. మనుష్యత్వము పుణ్యపాపవిచక్షణ చేయునట్టి వివేకముగలది. అందువలన ఈ జీవితమును త్యజించుటకు నాకు అవకాశములేదు.[1] (20)

* * *

1) ఈ మానవజన్మను ఇచ్చినవాడు భగవంతుడు. కనుక ఇది భగవదధీనమైనది- అనగా పరాధీనమైనది. (పరుడు=సర్వశ్రేష్ఠుడు, పరాధీనము= భగవంతుని అధీనమైనది) కావున దీనిని త్యజించు అధికారము మానవులకు ఎవ్వరికినిలేదు. అందువలన ఎవ్వరును ఆత్మహత్యకుపాల్పడరాదు. అట్లుచేయుట మహాపాపము. భగవదపచారము.

26. ఇరువదిఆఱవ సర్గము

సీత దైన్యముతో విలపించుట-ప్రాణములను విడుచుటకు నిశ్చయించుకొనుట

సరళస్వభావయైన జానకి ఇట్లు పలుకుచు అధోముఖియై నిరంతరము కన్నీరుగార్చుచు విలపింపసాగెను. ఉన్మత్తురాలివలె, మత్తెక్కినదానివలె, చిత్తభ్రమకు లోనైనదానివలె శోకించుచు, ఆడుగుఱ్ఱపు పిల్లవలె నేలపైబడి దొర్లసాగెను-(1-2)

"అయ్యో! శ్రీరాముడు బంగారులేడికొఱకై వెళ్లినప్పుడు, కామరూపియైన రాక్షసుడగు రావణుడు బలవంతముగా అపహరించి, ఏడ్చుచున్న నన్ను తీసికొనివచ్చెను. (3)

రాక్షసస్త్రీలు నన్ను తమఅదుపులోనుంచుకొని, మిక్కిలి దారుణముగా బెదరించుచున్నారు. దుఃఖములలో మునిగియున్న నాకు చింతావ్యాకులమైన ఈ జీవితముపై ఏమాత్రము ఆశలేదు. (4) మహాయోధుడైన నా ప్రాణనాథునకు దూరముగా ఈ రాకాసిమూకలమధ్య చిక్కుపడియున్న నాకు సంపదలెందుకు? భూషణములెందుకు? కడకు ఈ స్థితిలో నేను జీవించుట ఎందులకు? (5) నాగుండె నిజముగా ఒకఇనుపముద్ద. దీనికి జరామరణములులేవు. అట్లుగానిచో ఇంతటి దుఃఖమునకు గుఱియైగూడ ఇదియేల బ్రద్దలుగాకున్నది? (6)

శ్రీరామునకు దూరమైన ఈ జీవితము నిజముగా నికృష్టమైనది. దానిని క్షణమైనను కొనసాగించుట యుక్తముగాదు. ఐనను దీనిని రక్షించుకొనుచున్నాననగా ఛీ! నేను ఎంతటి అనార్యను? దుష్టురాలను? (7) సముద్రములే ఎల్లలుగాగల ఈ వసుధకు ప్రభువు నాభర్త, అతడు ప్రియభాషి. అట్టి ప్రాణప్రియునకు దూరమైన నాకు సుఖములపైగాని, జీవితముపైగాని ఆసక్తి ఎందులకు? (8)

ఈ రాక్షసస్త్రీలు నాశరీరమును ముక్కలుముక్కలు గావించినను, తినివేసినను నాకు సమ్మతమే, దీనిని త్యజించుటకు నేను సిద్ధముగా ఉన్నాను. ప్రియునకు దూరముగా అంతులేని ఈ దుఃఖములను ఇంక ఎంత మాత్రమూ సహింపజాలను. (9) నికృష్టుడైన ఆ నిశాచరుని నేను ఎడమకాలితోనైనను తాకను. ఇంక ఆ రావణుని కోరుకొనుట గూడనా? (10)

కపటస్వభావముతో నా కొఱకై ప్రాధేయపడుచున్న ఆ రావణుడు తానేమిటో? తన వంశమెట్టిదోగూడ ఎఱుగకున్నాడు, నేను వానిని తిరస్కరించుచున్నాననియు తెలియలేకున్నాడు. ఓ రక్కసులారా! మీరు నన్ను నిలువునా చీల్చినను, కొట్టిచంపినను, ఏకీలునకాకీలు వేఱుగావించినను, మంటలలో కాల్చివేసినను, నేను మాత్రము ఆ రావణుని దఱిజేరను, మీరు ఇట్లు అహర్నిశలు ప్రేలుచుండుట వ్యర్థము. (11-12)

శ్రీరాముడు శత్రువులచేతను ప్రశంసింపబడువాడు, ఇతరుల దోషములనుగూడ గుణములుగా భావించువాడు, ఆశ్రితులొనర్చిన స్వల్పకార్యమునైనను గొప్పగా తలంచువాడు, తనను నమ్ముకొనినవారికి చిన్నకష్టము కలిగినను దానిని తొలగించుటకే ఆరాటపడుచుండువాడు, అనుక్షణము తన భక్తుల యోగక్షేమములను వహించుచుండువాడు. ఐనను నాపై జాలిచూపుటలేదు. ఇది నా దురదృష్టము. (13)

రాముడు తానొక్కడే దండకారణ్యమునందు పదునాలుగు వేలమంది రాక్షసులను తుదముట్టించెను. అట్టి మహానుభావుడు నన్ను ఎందుకు ఆదుకొనుటలేదు? (14)

అల్పవీరుడైన రాక్షసుడగు రావణునిచే నేను బంధింపబడితిని. రణరంగమున ఈ తుచ్ఛరావణుని హతమార్చుటకు నా భర్త ఎంతయు సమర్థుడుగదా! (15)

శ్రీరాముడు దండకారణ్యమున 'విరాధు'డను ప్రముఖ రాక్షసుని యుద్ధమున రూపుమాపెను. అట్టి మహావీరుడు నన్నేల రక్షింపరాడు? (16) అపారమైన సముద్రమధ్యమునగల ఈ లంకలో ప్రవేశించుట ఎట్టివారికిని అసాధ్యము. అది నిజమే కావచ్చును, ఐనను రాఘవుని బాణముల గమనమును ఆపుటకు ఎవ్వరికిని శక్యముకాదుగదా! (17) తిరుగులేని పరాక్రమశాలియైన శ్రీరామునకు నేను భార్యను, ప్రాణప్రియను. అట్టి నన్ను రాక్షసుడు అపహరింపగా రక్షింపరాకుండుటకుగల కారణమేమో? (18)

నేను ఇచ్చట ఉన్నవిషయము లక్ష్మణాగ్రజునకు (రామునకు) తెలియదేమో? అనితలంతును. తెలిసియున్నచో ఈ అవమానమును తేజోమూర్తియైన ఆ స్వామి సహించునా? (ఎట్టిపరిస్థితిలోను సహింపడు) (19)

శ్రీరామునికడకువెళ్లి 'సీతాదేవి రావణునిచే అపహరింపబడినది' అను వార్తను తెలుపుటకు అవకాశమున్నవాడు గృధ్రరాజైన జటాయువుమాత్రమే. కాని అతడు కూడ రావణునిచే యుద్ధమున నిహతుడయ్యెను.(20)

జటాయువు వృద్ధుడైనను నన్ను రక్షించుటకై ద్వంద్వయుద్ధమున రావణుని ఎదుర్కొనెను. అతడు చేసినది ఒక మహత్కార్యము, అది శ్లాఘనీయము. (21)

నేనీలంకలో ఉన్న విషయమును శ్రీరాముడు ఎఱిగియే యున్నచో ఆ ప్రభువు మిక్కిలిక్రుద్ధుడై తనబాణములచే ఈ లోకమున ఒక్కరాక్షసుడుగూడ మిగిలియుండకుండ చేయును. అంతేగాదు ఈ లంకను ఊదివేయును, ఈ మహాసముద్రమును ఇంకింపజేయును, ఈ నీచరావణుని నామరూపములు సైతము లేకుండా చేయును. (22-23)

ఇప్పుడు నేను ఏడ్చుచున్నట్లే త్వరలో లంకలో ప్రతిగృహమునందును అనాథలైన రాక్షసస్త్రీలు కుమిలి కుమిలి

ఏడ్చుటతథ్యము. ఇందుకు సందేహము లేదు. (24) రామలక్ష్మణులిరువురును (ఇచటికివచ్చి) రాక్షసుల లంకను గాలించి, శత్రువులను వధింతురు. వారి కంటబడిన శత్రువు ఎవ్వడైనను క్షణకాలముగూడ ప్రాణములతో మిగులడు.(25)

త్వరలో ఈ లంకలోని వీధులయందంతటను చితుల (మంటల) పొగలు క్రమ్ముకొనును, గ్రద్దలు గుంపులు గుంపులుగా తిరుగాడును. ఇది (లంక) వల్లకాడుగా మాఱును- కొలదికాలములోనే నా మనోరథము ఈడేరితీరును. మీ ఈ దుర్మార్గధోరణి మీ అందఱికిని కలుగబోవు కీడును సూచించుచున్నది. ఈ లంకలో కనబడుచున్న అపశకునములనుబట్టి ధగధగలాడుచున్న ఈ లంక త్వరలోనే పాడుబడిపోవుట తథ్యమనిపించుచున్నది. మహాపాపియు, రాక్షసాధముడునుఐన రావణుడు మరణించిన వెంటనే ఇప్పటివఱకు దుర్భేద్యముగా నున్న లంక, భర్తనుకోల్పోయిన స్త్రీవలె కళాహీనయగును. ఇది తథ్యము. (26-29)

ఇచటి రాక్షసులతోగూడ ప్రభువైన రావణుడు మృతిచెందగా ఈ లంకలో రాక్షసస్త్రీలు మాత్రమే మిగులుదురు. అప్పుడు లంక వైధవ్యమును పొందిన స్త్రీవలె శుభకార్యములకు నోచుకొనదు. (30) త్వరలోనే ఈ లంకలో ఇంటింటను దుఃఖార్తులైన రాక్షసకన్యల రోదనధ్వనులను వినగలను. (31)

కోపముచే ఎఱ్ఱబాఱిన కనులుగలవాడును, శూరుడును ఐన శ్రీరామునకు నేను ఈ రావణునిలంకలో ఉన్నవిషయము తెలిసినచో ఈ లంకలోని రాక్షసవీరులందఱును ఆ రాముని బాణములచే హతులగుదురు, లంకానగరము పూర్తిగా దగ్ధమైపోవును, ఇందంతటను చిమ్మచీకట్లు క్రమ్ముకొనును. ఇందు నామమాత్రముగా నైనను వెలుగులుండవు.(32-33)

క్రూరుడును, అధముడునైన ఈ రావణుడు నాకు నిర్దేశించిన మృత్యుకాలము అతనికే ఆసన్నమైనది. ఆ దుష్టుడు నాకు విధించిన మృత్యువు అతనికే వర్తించును. పాపకర్ములైన రాక్షసులు చేయగూడనిపనిని ఎఱుగరు- పచ్చిమాంసములను తినువారైన ఈ రక్కసులు ధర్మమును ఎఱుగరు. వీరు చేయు అధర్మకార్యములవలన మహోపద్రవము అతిశీఘ్రముగా జరుగబోవుచున్నది. (34-36)

ఆ రాక్షసుడు ప్రాతఃకాలభోజనమునకై నన్ను వండించి తీరును. ప్రియదర్శనుడైన నా రాముడు చెంతలేనప్పుడు నేనేమి చేయగలను? అందమైనకనులుగల శ్రీరాముని దర్శనభాగ్యము లేనందున దుఃఖార్తనై పతియెడబాటునకు లోనైతిని. నాకు ఇప్పుడు ఎవరైనను విషమునిచ్చెడి ఒక మహాదాత లభించిన బాగుండును. అప్పుడు వెంటనే నేను యముని దర్శించి యుండెడిదానను. (37-38)

లక్ష్మణాగ్రజుడైన శ్రీరామునకు నేనింకను జీవించియున్నట్లు బహుశ తెలిసియుండదు. వారికి తెలిసియేయున్నచో ఈ పృథివియందు నాకొఱకై వెదకకుండ ఉండరుగదా! తప్పక వెదకియే తీరుదురు. (39)

లక్ష్మణుని అన్నయైన వీరుడగు ఆ రాముడు నా విరహ బాధతోనే తనతనువును ఈ భూలోకమునందే వీడి, దేవలోకమునకు తప్పక చేరియుండవచ్చును. (40)

(ఇప్పుడు) దేవలోకముననున్న దేవతలు, గంధర్వులు, సిద్ధులు, మహర్షులు మున్నగు వారందఱును రాజీవలోచనుడైన నా రామచంద్రప్రభువును దర్శించి, ధన్యులయ్యెదరు. (41)

ఆ రామచంద్రప్రభువు ధర్మైకదృష్టిగలవాడు, జ్ఞాననిధి, అంతేగాదు అతడు రాజర్షి, వస్తుతః పరమాత్ముడు. అట్టి మహానుభావునకు భార్యనైననాతో పనియేమి? (42) సాధారణముగా లోకములో జనులకు ఎదుటనున్న వారియెడనే ప్రేమ, సౌహార్దము నిలిచి యుండును. కనబడని వారిపై ప్రేమ సన్నగిల్లును. ఇది కృతఘ్నుల లక్షణము, కాని శ్రీరాముడు కృతజ్ఞుడు, కనుక ఆ స్వామి నన్ను మఱచుట కల్ల. (43) జగన్నాథుడైన శ్రీరామునకు పత్నినైయుండియు నేను ఈ దురవస్థల పాలగుటకు కారణమేమి? నాలో సద్గుణములు ఏమియునులేవా? లేక నా అదృష్టమే అడుగంటినదా? (44)

నారాముడు ఉదాత్తచరిత్రుడు, శత్రువులను నిర్మూలించుటలో ఏకైకవీరుడు, అతడు మహాత్ముడు, అట్టి నా ప్రభువునకు దూరముగానుండి జీవించియుండుట కంటెను ఈ తనువును త్యజించుటయే మేలు. (45)

అథవా మహాపురుషులైన ఆ సోదరులిరువురును అస్త్రశస్త్రములను ప్రక్కనబెట్టి, వనములయందు కందమూలములను భక్షించుచు మునివృత్తి నవలంబించి యున్నారాయేమి? (46) శూరులును, సోదరులును ఐన ఆ రామలక్ష్మణులను దుర్మార్గుడైన రాక్షసరాజగు రావణుడు కపటోపాయముచే చంపించెనాయేమి? ("అతిప్రేమఃపాపశంకీ"- అనిగదా) (47)

ఇట్టి కష్టకాలమున ఏ విధముగ ఆలోచించినను నాకు మరణమే శరణ్యమని తోచుచున్నది. కాని ఇట్టి దుఃఖములలో గూడ నాకు మృత్యువు రాకున్నది. (48)

మునీశ్వరులు పుణ్యపురుషులు. వారు జితేంద్రియులు, మహానుభావులు, అట్టి మహాత్ములు యథార్థముగా ధన్యులు. వారికి "ఇది ప్రియము, ఇది అప్రియము" అను ధ్యాసయే యుండదు. (49) ప్రియము ప్రాప్తించినప్పుడు దుఃఖము కలుగదు. అనగా సుఖమేకలుగును. అప్రియము ఎదురైనప్పుడు మిక్కిలి భయము కలుగును. ఇది సామాన్యుల లక్షణము-

ఈద్వంద్వములకు అతీతులైనవారు మహాత్ములు. అట్టి వారికి నా నమస్కారము.[1] (50)

ఆత్మజ్ఞానియు, నా ప్రేమస్వరూపుడును ఐన శ్రీరామునకు దూరమైతిని. పాపియైన రావణునివశములో ఉంటిని. ఇట్టిపరిస్థితిలో నేను ఆసువులను వీడెదను". (51)

* * *

27. ఇరువదిఏడవసర్గము

త్రిజటాస్వప్న వృత్తాంతము

సీతాదేవి పలికిన (ప్రాణత్యాగమునకు సంబంధించిన) మాటలనువిని, భీకరరాక్షసస్త్రీలు కోపముతో ఉడికిపోయిరి. వారిలో కొందఱు బలశాలియైన రావణునకు ఈ సంగతులను నివేదించుటకై వెళ్లిరి. (1) అనంతరము భయంకరాకారలైన రాక్షసస్త్రీలు సీతాదేవిని సమీపించి, రావణానుకూలముగా అనర్థకరములైన మాటలనే పరుషముగా మఱల నుడువసాగిరి. (2) "దుర్మార్గురాలైన ఓ సీతా! నీ నిర్ణయము (రావణుని తిరస్కరించుట) అనుచితమైనది. రాక్షసస్త్రీలము అందరము కలిసి, నేడే, ఇప్పుడే నీ శరీరమాంసమును తృప్తిగా భక్షింపగలము". (3)

అప్పుడు క్రూరలైన రాక్షసస్త్రీలు ఈ విధముగా సీతాదేవిని భయపెట్టుటచూచి, ఇంతవఱకు నిదురించియున్న జ్ఞాన వృద్ధురాలు, విభీషణుని కూతురు ఐన 'త్రిజట' యనురాక్షసి మేల్కొని, ఇట్లువచించెను. (4)

"ఓ దుష్టస్త్రీలారా! మిమ్ములనుమీరే తినివేయుడు. ఈమె జనకుని గారాలబిడ్డ, దశరథునికోడలు. మీరు సీతను భక్షింపజాలరు. (5)

నాకొక కల వచ్చినది. అది మిక్కిలిభయంకరమైనది, గగుర్పాటును కలిగించునది. రాక్షసులందఱినివినాశమును... సీతాపతియగు శ్రీరాముని జయమును సూచించునది".(6)

కోపోద్రేకములోనున్న ఆ రాక్షసస్త్రీలు త్రిజటమాటలకు మిక్కిలి భీతిల్లిరి. పిమ్మట వారందఱును ఆమెతో ఇట్లనిరి.(7)

"ఓ త్రిజటా! ఈ రాత్రి నీకువచ్చిన 'కల'యెట్టిదో వివరింపుము." ఆ రాక్షసస్త్రీల మాటలనువిని, త్రిజట ఆ ఉషఃకాలమున తనకువచ్చిన స్వప్నవిశేషములనుగూర్చి ఇట్లు వివరింపసాగెను. "ఏనుగుదంతములతో నిర్మింపబడి, వేయిహంసలనుపూన్చిన ఒక దివ్యమైనపల్లకి ఆకాశమున ఇటు వచ్చుచుండుట నేను కలలో చూచితిని. అందు లక్ష్మణునితో గూడిన శ్రీరాముడు శ్వేత మాల్యాంబరధారియై, ఆసీనుడై యుండెను. (8-10) నేను స్వప్నమున సీతనుగూడ చూచితిని. ఆమె సముద్ర మధ్యమునగల ఒకతెల్లనిపర్వతముపై ఆసీనురాలై యుండెను. ఆమెయు శుభ్రవస్త్రములను ధరించి యుండెను. సూర్యునికిని సూర్యకాంతికిని భేదము లేనట్లు శ్రీరామునకును సీతాదేవికినిగల సాంగత్యము విడదీయరానిది (11)

తరువాత శ్రీరాముడు పర్వతసదృశమై నాలుగు దంతములుగల ఒకమహాగజముపై ఆరూఢుడై లక్ష్మణునితోగూడి వచ్చుచుండుట నేను తిలకించితిని. తమతేజస్సులతో వెలుగొందుచు తెల్లనిపూలమాలలను, వస్త్రములను ధరించియున్న ఆ నరశ్రేష్ఠులు జానకిని సమీపించిరి. ఆకాశమునందు శ్రీరామచంద్రుడు తాను అధిష్ఠించియున్న ఏనుగును స్థిరముగా నిలిపెను. పిమ్మట పర్వతాగ్రమునైనున్న జానకి ఆ ఏనుగుయొక్క మూపుపై ఎక్కి శ్రీరాముని ఒడిలోనికి చేరెను. రామచంద్రప్రభువు జానకిని చేరదీసెను. పిదప ఆ కమలలోచన తనపతి యొడినుండిలేచి, సూర్యచంద్రులను స్పృశించు చుండుటను నేనుజూచితిని.[2][3] అనంతరము ఆ రామలక్ష్మణులు, సీతయు అధిరోహించిన మదపుటేనుగు లంకపైభాగమున నిలిచెను. (12-16)

పిదప తెల్లని ఎనిమిదివృషభములను పూన్చిన రథముపై చేరిన రాముడు శుక్లమాల్యాంబరధరుడై, భార్యయైనసీతతో, లక్ష్మణునితోగూడి ఇచ్చటికి విచ్చేసెను. మఱియు సాటిలేని పరాక్రమశాలియు, మహావీరుడును, పురుషోత్తముడును ఐన శ్రీరాముడు పత్నియైనసీతతో, తమ్ముడైనలక్ష్మణునితో గూడి

---

1) శ్లో॥ న ప్రహృష్యేత్ ప్రియం ప్రాప్య, నోద్విజేత్ ప్రాప్య చాప్రియమ్ । స్థిరబుద్ధిరసమ్మూఢో బ్రహ్మవిద్బ్రహ్మణిస్థితః ॥
– భగవద్గీత 5/20
ప్రియలాభములకు పొంగిపోనివాడును, అప్రియములు ఎదురైనప్పుడు క్రుంగిపోనివాడును, స్థిరమైన బుద్ధిగలవాడును, మోహవివశుడు కానివాడును, ఐన బ్రహ్మవేత్త పరమాత్మయందు ఏకీభావస్థితుడైయుండును.

2) **ఆదిత్యమండలం వాతు చంద్రమండలమేవ వా! స్వప్నే గృహ్ణాతి హస్తాభ్యాం రాజ్యం సంప్రాప్నుయాన్మహత్ ॥**
స్వప్నమున సూర్యమండలమును గాని, చంద్రమండలమునుగాని తనచేతులతో స్పృశించినవానికి మహారాజ్యము ప్రాప్తించును. –

3) ఆరోహణం గోవృషకుంజరాణాం, ప్రాసాదశైలాగ్రవనస్పతీనామ్। – ధ్రువమర్థలాభమ్ ॥ గజారోహణము, శైలాగ్రమునకుజేరుట– మున్నగువానివలన నిశ్చయముగా సంపదలు లభించును. –గోవిందరాజీయ వ్యాఖ్య.

సూర్యకాంతులను విరజిమ్ముచున్న దివ్యమైన 'పుష్పక విమానమును అధిరోహించి, ఉత్తరదిశకు వెళ్లెను. సీతాలక్ష్మణసమేతుడై విష్ణుపరాక్రముడైనశ్రీరాముని ఈ విధముగా స్వప్నములో నేనుదర్శించితిని. (17-20)

పాపులు స్వర్గమునుచేరజాలనట్లు, సురాసురులుగాని, రాక్షసులుగాని తదితరులుగాని మహాతేజశ్శాలియైన శ్రీరాముని జయింప సమర్థులు గారు. (21)

మానెపూయబడిన దేహముతో నేలపైబడియున్న రావణునిగూడ నేనుచూచితిని. ఆ రావణుడు ఎఱ్ఱని వస్త్రములను ధరించియుండెను. త్రాగుచు మత్తిల్లియుండెను. గన్నేరుదండలను దాల్చి యుండెను,[1] పుష్పక విమానము నుండి అతడు ఇప్పుడే నేలపై పడిపోయెను. అతడు శిరోముండనము గావించుకొని, నల్లని వస్త్రములను ధరించినవాడై, ఒకస్త్రీచే లాగబడు చుండెను. ఎఱ్ఱనిమాలలను, మైపూతలనుగలిగి, గాడిదలను కట్టిన రథముపై చేరియుండెను. అతడు కలతచెందిన మనస్సుతో, పిచ్చివానివలె (చాంచల్యముతో) మానెను త్రాగుచు, నవ్వుచు, నృత్యము చేయుచు గాడిదల రథముపై దక్షిణదిక్కునకు త్వరత్వరగా వెళ్లెను. పిమ్మట రాక్షసరాజైన రావణుడు భయవ్యాకులుడై, గాడిదపైనుండి తలక్రిందులుగా భూమిపై పడిపోవు చుండుటను చూచితిని. ఆ రావణుడు త్వరత్వరగా తొట్రుపడుచులేచి, భయపీడితుడై మత్తుచే స్పృహలేనివాడై, దిగంబరుడై, పిచ్చివానివలె నోటికివచ్చినట్లుగా పెక్కువిధములు ప్రేలుచుండెను. అతడు దుస్సహమై, దుర్గంధభూయిష్ఠమై, భయంకరమై అంధకారమయమైన నరకమువంటి మలకూపమునబడి వెంటనే అందు మునిగిపోయెను. (22-28)

అతడు దక్షిణదిశకు బయలుదేఱినవాడై బురదమడుగులో ప్రవేశించెను. ఒకనల్లనిస్త్రీ శరీరమంతయును బురదపూసికొని, ఎఱ్ఱనివస్త్రములను ధరించి, రావణునిమెడకు త్రాడుగట్టి, దక్షిణదిక్కునకు ఈడ్చుకొని పోవుచుండెను. కలలో నేనీ దృశ్యమును గాంచితిని. రాక్షసుడైన కుంభకర్ణునిగూడ నేను అట్లే చూచితిని. (29-30) రావణుని సుతులందఱును మానెలలోమునిగిన దేహములతో గనబడిరి. వరాహముపై రావణుడు, మొసలిమీద ఇంద్రజిత్తు, ఒంటెపైకుంభకర్ణుడు దక్షిణదిశగా సాగిపోయిరి. (31)

వారిలో ఒక్క విభీషణుడు మాత్రము తెల్లనిగొడుగుతో కనబడెను. అతడు తెల్లనిమాలలను, వస్త్రములను ధరించి యుండెను. స్వచ్ఛమైనగంధముతో, మైపూతలతో ఒప్పుచుండెను. శంఖదుందుభిధ్వనులతో, నృత్త గీతములతో ఆనందించుచుండెను. ఆ విభీషణుడు శైల సదృశమై, మేఘగర్జనలవంటి ఘీంకారములు సలుపుచున్న నాలుగు దంతములుగల దివ్యగజమును ఆరోహించి, నలుగురు మంత్రులతోగూడి ఆకాశముననుండెను. (32-35)

గీతములనుపాడుచు, వాద్యత్రయమును మ్రోగించుచున్న రాక్షససమూహమునుగూడ గాంచితిని. వారు మద్యములను సేవించుచుండిరి, ఎఱ్ఱని పూలదండలను, వస్త్రములను ధరించియుండిరి. (36) రమ్యమైన ఈ లంకాపురియందలి గోపురములు, తోరణములు ఛిన్నాభిన్నములాయెను, హయ, రథ, గజ బలములతో గూడ అది సాగరమున పడిపోవుటను జూచితిని. (37)

ఇంతవఱకును రావణునిచే రక్షింపబడిన ఈ లంక రాముని దూతయైన మహాబలశాలియైన ఒక వానర ప్రముఖునిచే దగ్ధమైపోవుచున్నట్లు స్వప్నమున గాంచితిని. (38) రాక్షసస్త్రీలందఱును తైలములనుద్రాగుచు, హ్హాహ్హాహ్హా అని వెకిలిగా నవ్వుచు, బిగ్గరగాఅరచుచుబుగ్గియై భయంకరముగా నున్న లంకలో గంతులువేయుచుండిరి.(39)

కుంభకర్ణుడు మొదలగు ఈ రాక్షసయోధులందఱును మాసినవస్త్రములను ధరించి, ఆవుపేడమడుగులో ప్రవేశించిరి." ఇంకను త్రిజట ఆ రాక్షసస్త్రీలతో ఇట్లు పలుకదొడగెను.(40)

"ఇక్కడినుండి దూరముగా కనబడకుండ తొలగి పొండు, శ్రీరాముడు సీతాదేవిని పొందితీరును, క్రుద్ధుడైన ఆ రాముడు రావణాది రాక్షసులతోపాటు మిమ్ముగూడ హతమార్చివేయును. శ్రీరామునకు సీతాదేవి బహిఃప్రాణము. ఆమె వనవాసమున ఆపత్కాలమునందు ఆయనకు తోడుగా దీక్షను కొనసాగించుచున్న సాధ్వి, ప్రేమకు ప్రతిరూపమైన తన భార్యను ఎవరైనా తిట్టినను, భయపెట్టినను అతడు ఏ మాత్రము సహింపడు. (41-42)

మీ క్రూరవచనములను ఇక చాలింపుడు, ఆమెతో మృదువుగా మాట్లాడుడు, సీతాదేవిని శరణువేడుదము. ఇదియే నాకు యుక్తముగాతోచుచున్నది. (43) ఏ స్త్రీయైనను దుఃఖమునకు లోనైయుండగా ఈ విధమైన కలవచ్చినచో ఆమె దుఃఖములనుండి విముక్తురాలై సర్వోత్కృష్టుడైన తనప్రియుని పొందగలదు. (44)

ఓ రాక్షసస్త్రీలారా! 'ఇంతవఱకును ఈమెను ఎంతగానో భయపెట్టుచు బాధించితిరి. ఇప్పుడు ఈమె మనలను క్షమించునా? అనుశంకను మానుడు. ఇంక క్షమాపణకోరుచు ఈమెను ప్రతిమాలుకొనుడు, ఏలనన శ్రీరామునివలన రాక్షసులకు ఘోరమైన ఆపదవచ్చిపడినది. (45)

ఓ రక్కసులారా! జనకసుతయైన ఈ సీతాదేవికి నమస్కరించినంత మాత్రముననే ఆమె ప్రసన్నురాలగును. ఈ గొప్ప ఆపదనుండి మనలను రక్షించుటకు దయామయురాలైన ఈమెయే సమర్థురాలు. (46) విశాలాక్షియైన ఈ

1) బలిపశువు మెడలో గన్నేరు దండలను అలంకరించుట ఆచారము.

సీతాదేవి అవయవములయందు దుఃఖములను సూచించు అవలక్షణములెవ్వియును ఏమాత్రమూ కనబడుటలేదు. (47) ఈమె శ్రీరాముని (తనభర్త)తోగూడి విమానమును అధిష్ఠించియున్నట్లు నేనుస్వప్నమునగాంచితిని. ఇది ఈమెకు శుభసూచకము. ఇట్టి శుభలక్షణములనుబట్టి ఈ సీతాదేవి దివ్యసుఖములకే అర్హురాలు. ఇప్పుడు కనబడుచున్న ఈ దుఃఖములు కేవలము ఛాయామాత్రములే. యథార్థములు ఏమాత్రమునుగావు. (ఇవి తాత్కాలికములే) ఈ మబ్బులు వీడగానే ఈమెకు రాజ్యలాభము తథ్యము.(48)

నా స్వప్నమున విమానదర్శనము అగుటనుబట్టి అతిత్వరలో సీతాదేవికి మనోరథసిద్ధియు, రావణునికి వినాశనమూ, శ్రీరామునికి విజయమూ, తప్పక కల్గితీరునని నాకు తోచుచున్నది. (49) పద్మపత్రమువలె విశాలమైన ఈమె ఎడమకన్ను అదురుట ఒక శుభశకునము. దీనినిబట్టి త్వరలోనే 'ఈమె ఒక శుభవార్త వినబోవుచున్నదని ఇది సూచించుచున్నది. (50) మృదుస్వభావముగల ఈ సీతాదేవియొక్క ఎడమభుజము గగుర్పాటుతో స్వల్పముగా అదురుచున్నది. ఈమెకు ఇదియును ఒక శుభసూచకము. (51) ఏనుగుతొండమువంటి శ్రేష్ఠమైన ఈమెఎడమతొడ కంపించుచున్నది. దీనినిబట్టి శ్రీరాముడు ఈమె యెదుట నిలిచియున్నట్లే అని తెలియనగును. (52)

ఒకపక్షి చెట్టుకొమ్మపైనున్నగూటిలో ప్రవేశించి, మాటి మాటికి మధురముగా కూయుచున్నది. ఆ కూజితము "సీతా! నీవు భయపడకుము" శ్రీరాముడునీయెదుటనే యున్నాడు. ఆయనకు "సుస్వాగతం" అని స్వాగతవచనములను పలుకుము అని ఊరడించుచు సంతోషముతో సీతాదేవికి ఉత్సాహమును కలిగించుచున్నట్లున్నది." (53)

పిమ్మట సీతాదేవి తనభర్తకు విజయము సిద్ధించునని ఎఱింగి, సంతసించి, స్త్రీకి సహజాలంకారమైన బిడియముతో ఇట్లనెను. "త్రిజట చెప్పిన స్వప్నవిశేషములు నిజమైనచో మీ అందఱికిని శరణమును (అభయమును) ఒసగెదను". (54)

* * *

28. ఇరువదిఎనిమిదవసర్గము

సీత విలపించుచు ప్రాణపరిత్యాగమునకు సిద్ధపడుట

ఆ సీతాదేవి రాక్షసరాజైనరావణుని కఠోరవచనములను విని దుఃఖించినదై, తనభర్త తనకడ లేనందున ఆర్తురాలై, దట్టమైన అడవినడుమ సింహముచేతజిక్కిన గున్నఏనుగువలె మిక్కిలి భీతిల్లెను. (1) భయస్వభావయైన సీతాదేవి రాక్షసస్త్రీలమధ్య దిక్కుతోచనిదై విలవిలలాడుచుండెను. పైగా ఆమెను రావణుడు కర్ణ కఠోరములైన తన మాటలతో మిక్కిలి బెదరించెను. అట్టిస్థితిలో ఆమె అడవిమధ్యలో ఒంటరిగా విడిచిపెట్టబడి, బిక్కుబిక్కు మనుచున్న అమాయక బాలికవలె విలపించెను. (2)

"లోకమునందు ఎవ్వరికైనను వారుకోరిన సమయమున మృత్యువు సంభవింపదు"- అని ప్రాజ్ఞులుపల్కుదురు. ఇది ముమ్మాటికి సత్యమేగదా! రావణుడును, ఈరక్కసి మాకలును నన్ను ఇంతగా భయపెట్టుచున్నప్పుడు ఒక్కక్షణముగూడ నేను జీవించియుండరాదు. ఐనను దురదృష్టవంతురాలనైన నేను జీవించియుంటిని. ఇదియే అందులకు ప్రబల నిదర్శనము.(3)

సుఖమనుమాటకే నోచుకొనక, అనేకములైన దుఃఖములలో మునిగిన నాగుండె వజ్రాయుధముచే కొట్టబడిన పర్వత శిఖరమువలె తుత్తునియలు కావలసి యున్నది. ఐనను అట్లు కాలేదనగా అది ఒక ఘాతివలె కఠినమైనది. (4)

ఈ భయంకరుడైన రావణుడు ఎట్టైనను నన్ను వధించి తీరును. కనుక ఇట్టిస్థితిలో నేను ఆత్మహత్యను చేసికొనుటలో దోషమేమాత్రమునులేదు. ఇది యథార్థము, ద్విజుడు ఒక అధ్విజునకు మంత్రమును ఉపదేశింపలేనట్లు నేను ఈ రాక్షసునకు నా మనస్సును ఇయ్యజాలను. (5)

జగన్నాథుడైన శ్రీరాముడు (రెండునెలల) గడువులోపల ఇచటికి రానిచో దుర్మార్గుడైన ఈ రావణుడు, శస్త్రచికిత్సకుడు గర్భస్థప్రాణిని ఛేదించినట్లు, నా అవయవములను తన పదునైనశస్త్రములతో నిజముగనే ముక్కలు ముక్కలు గావింపగలడు. (6) అయ్యో! చిరకాలమునుండి దుఃఖములోమునిగిన నాకు రావణుడు ఇచ్చిన రెండుమాసముల గడువు త్వరలోనే ముగియనున్నది. రాజాపరాధమువలన బద్ధుడై ఉరిశిక్షపడి, వేకువజాముననే వధింపబడనున్న దొంగస్థితివలెనే ఇప్పుడు నా స్థితియునున్నది. (7) అయ్యో! రామా! లక్ష్మణా! సుమిత్రాదేవీ! కౌసల్య అత్త గారూ! ఓ నాతల్లీ! (సునయనా!) అందఱును నా దుఃస్థితిని గూర్చి వినుడు. దురదృష్టవంతురాలనైనేను మహాసముద్రమున పెనుగాలికి గుఱియైన నావవలె తీవ్రమైన ఆపదలలో కొట్టుమిట్టాడుచున్నాను. (8)

బలశాలురు, రాజకుమారులు ఐన ఆ రామలక్ష్మణులు మృగరూపమును ధరించిన ఒక ప్రాణిచేత (మారీచుని చేత) పిడుగుపాటుచే రెండు సింహములవలె, నిజముగా నా కారణముగా ఆపదలపాలైరి. (9) వాస్తవముగా ఆ కాలపురుషుడే మృగరూపమునుదాల్చి అల్పభాగ్యనైన నన్ను అప్పుడు

ప్రలోభపెట్టెను. అందువలన మూర్ఖురాలనైననేను ఆ మృగమును తీసికొనిరమ్మని, ముందుగా పూజ్యుడైన శ్రీరాముని, పిమ్మట లక్ష్మణుని పంపితిని. (10)

ఓ రామా! నీవు సత్యవ్రతుడవు, దీర్ఘబాహుడవు, నిండుచంద్రుని బోలు ముఖవర్చస్సుగలవాడవు. నీవు సకల ప్రాణులకును హితైషిని, ప్రియతముడవు. నీ భార్యనైననన్ను రాక్షసులు వధింపబోవుచున్నారు. నీవెఱుగవా? (11)

నిన్నే పరమదైవముగా అనన్యభక్తితో సేవించుచుంటిని. నీ దర్శనభాగ్యము కల్గునను ఆశతో రాక్షసులు పెట్టు నానాబాధలను ఓర్పుతో సహించుచుంటిని. కటికనేలపై శయనించుచుంటిని. నియమపూర్వకముగా ధర్మమును ఆచరించుచుంటిని. పాతివ్రత్యముతో మనుగడ సాగించుచుంటిని - ఇవి అన్నియును కృతఘ్నులగు మానవుల కొనర్చిన ఉపకారమువలె నిష్ఫలమగుచున్నవి. (12)

అయ్యో! రామా! నా ధర్మాచరణము, పాతివ్రత్య పాలనము వ్యర్థములేయైనవి. నీ దర్శన భాగ్యమే కరవైనది. నీకై కృశించి వివర్ణనైతిని. నిన్ను మఱల కలిసికొనగలనను ఆశయు నాలో సన్నగిల్లినది. (13) ఓ రామా! నీవు పిత్రాజ్ఞను నియమపూర్వకముగా పాలించి, వనవాసవ్రతమును పూర్తిచేసి, గడువు ముగియగానే వనములనుండి అయోధ్యకు చేరెదవని భావింతును. లబ్ధమనోరథుడవై అచట నిర్భయముగ సుందరీమణులతో విహరించెదవని నేను తలంతును. (14)

ఓ రామా! నేనైతే నీయందే అనురక్తురాలను. చిరకాలము నీయందే బద్ధానురాగనగుటవలన ఈ రాక్షసులచే మడియుటకుగూడ లెక్కచేయలేదు. నిన్ను చేరజాలని నా ధర్మాచరణము నాతపస్సు, (నిరశనవ్రతము) పాతివ్రత్య జీవనము అన్నియు వ్యర్థములైనవి. నా జీవితమునే త్యజింతును. ఛీ! నేను దురదృష్టవంతురాలను. (15)

నేను విషభక్షణముచేగాని, వాడియైన శస్త్రముచేగాని నా జీవితమును వెంటనే చాలించెదను. కాని ఈ రాక్షస నివాసమున నాకు విషమునిచ్చువారుగాని, శస్త్రమునిచ్చెడి వారుగాని కనబడుట లేదు". (16)

ఇట్లు సీతాదేవి పలురీతుల విలపించుచు సర్వాత్మ భావముతో శ్రీరాముని స్మరించుచుండెను. ఆమె భయముతో వణకుచు నోరుఎండిపోయినదై, బాగుగా పుష్పించిన అశోకవృక్షమును సమీపించెను. (17) శోకాకులయైన సీతాదేవి పరిపరివిధముల ఆలోచించినదై, తనజడనే ఉచ్చుగా చేసికొనెను. పిమ్మట "నేను ఈ జడతో ఉరివేసికొని శీఘ్రముగా యమసదనమునకు చేరెదను." (తనువును చాలించెదను) అని ఆమె నిర్ణయించుకొనెను. (18)

సుకుమారియైన ఆ సీతాదేవి ఆ చెట్టుకొమ్మను బట్టుకొని నిలబడెను. అనంతరము ఆమె శ్రీరాముని, లక్ష్మణుని, తనవంశమును స్మరింపసాగెను. ఇంతలో శుభాంగియైన ఆమెకు శోకమును తొలగించి, ధైర్యమును గూర్చునవి, సత్ఫలదాయకములుగా లోకప్రసిద్ధములైనవి- శ్రీరాముని ఆగమనమును సూచించుచు లోగడకనపడిన పెక్కు శుభశకునములు మఱల గోచరించెను. (19-20)

* * *

29. ఇరువదితొమ్మిదవసర్గము

సీతకు గోచరించిన శుభశకునములు

ఆ విధముగా ప్రాణత్యాగమునకుసిద్ధమై వ్యథచెందు చున్నట్టిదియు, దోషరహితయు, సంతోషములేనిదై దైన్యముతో నున్నట్టిదియు ఐన ఆ శుభాంగిని, భాగ్యశాలి కడకు ఆశ్రితులు చేరినట్లు శుభశకునములు చేరెను. (1)

కేశసౌందర్యముతోఒప్పుచున్న ఆ సీతాదేవినేత్రములు వంకరదిరిగిన తెప్పలవెంట్రుకలతో మనోహరముగా ఉండెను. అవి శుభకరములై, విశాలములై తెలుపు నలుపు కంటిపాపలతో విలసిల్లుచుండెను. వాటిలో వామనేత్రము చేపతాకిడికి కెందామరవలె అదిరెను. (2) సీతాదేవిఎడమభుజము మిక్కిలిఅందమైనది. అది గుండ్రముగా పరిపుష్టమైయున్నది. శ్రేష్ఠమైన అగరు, చందనములను పూసికొనుటకు అర్హమైనది, సర్వశ్రేష్ఠుడైన శ్రీరామునకు చాలాకాలము తలగడగాఉన్నట్టిది, అట్టి వామభుజముగూడ అదిరెను. (3) పొందికగా చక్కగా చేరియున్న ఆమె రెండు ఊరువులలో ఎడమతొడ చలించెను. అది ఏనుగు తొండముతోసమానమై, పరిపుష్టమై సుందరముగా ఒప్పుచుండెను. ఆ ఊరువుయొక్క స్పందన రాముడు ఎదురుగా ఉన్నట్లు సూచించుచున్నది. (4)

సుందరగాత్రియైన ఆసీతాదేవి నయనములు నిర్మలముగా నుండెను. ఆమెపలువరుస దానిమ్మగింజల వలె మనోహరముగా ఉండెను. ఆమె నిలబడి యుండగా మంగళప్రదమైనదియు, బంగారువన్నెగలదియు, పరాగముచే కొంచెము మలినమైనదియు, ఐన వస్త్రము కొద్దిగా జారెను. (ఇది భర్తసమాగమ సూచకము) (5)

సీతాదేవికి పొడసూపిన ఈ శకునములు ఇదివరలో సత్ఫల సూచకములుగా ప్రసిద్ధికెక్కినవే. కనుక తనకు శుభములు కలుగబోవుచున్నవని భావించుచు చక్కని కనుబొమలుగల

సీతాదేవి ఎండకుఎండి, గాలికి ఎగిరిపోయిన విత్తనము వర్షముపడగానే మొలకెత్తినట్లు మిక్కిలి సంతోషించెను. (6)

సీతాదేవి ముఖము దొండపండువంటి ఎఱ్ఱని అధరోష్ఠము తోను, అందమైననేత్రములతోను, కనుబొమలతోను, ముంగురులతోను, వంకరదిరిగిన కనుఱెప్పల వెంట్రుకలతోను, నిగనిగలాడుచు అందముగా నున్న పలువరుసతోను మనోజ్ఞముగానుండెను. అట్టి ముఖము రాహుముఖము నుండివిముక్తుడైన చంద్రునివలె ప్రకాశించెను. (7) పూజ్యురాలైన ఆ సీతాదేవికి శోకము దూరమాయెను, ఆందోళన తొలగిపోయెను, మనస్తాపము శాంతించెను. మనస్సు సంతుష్టమై వికసించెను. అట్టి సీతాదేవిముఖము చంద్రోదయముతో (పండువెన్నెలలో) ప్రకాశించు శుక్లపక్షరాత్రివలె శోభిల్లెను.(8)

* * *

30. ముప్పదియవసర్గము

సీతాదేవితో సంభాషించు విషయమున హనుమంతుని ఆలోచన

అశోకవృక్షముపై చేరి అన్నింటిని ప్రశాంతముగా సావధానముగా గమనించుచున్న హనుమంతుడు సీతాదేవి పల్కిన మాటలను, త్రిజట చెప్పిన స్వప్నవృత్తాంతమును, రాక్షసస్త్రీలు సీతను భయపెట్టుచు పల్కినవచనములను పూర్తిగా వినెను. పిమ్మట హనుమంతుడు నందనవనము నందలి దివ్యకాంతవలెనున్న సీతాదేవినిచూచుచు ఇట్లనేకవిధముల ఆలోచింపసాగెను. (1-2)

"ఈ సీతాదేవిజాడను తెలిసికొనుటకొఱకే లక్షలకొలది వానరులు అన్నిదిశలకునువెళ్లి, వెదకుచుండిరి. కాని ఈమె దర్శనభాగ్యము నాకే దక్కినది. (3)

యుక్తిశాలియైనసేవకుడు (గూఢచారి) శత్రుబల స్థాయిని మెలకువతో సమగ్రముగా తెలిసికొనుట ఆవశ్యకము. ఆ పనిపైవచ్చిన నేను ఎవరూ ఎఱుంగని రీతిగా సంచరించుచు అన్నివిషయములను పూర్తిగా చూచితిని(గ్రహించితిని). (4)

రాక్షసులయొక్క విశేషములను గమనించితిని, ఈ లంకాపురిని పూర్తిగా చూచితిని, రాక్షసరాజైనరావణుని ప్రభావమును, ఆతని ధోరణిని తెలిసికొంటిని. (5)

సమస్తప్రాణులపై దయజూపువాడును, అపరిమితము లైన బలపరాక్రమములు గలవాడును ఐన ఆ శ్రీరామునకు భార్యయగు సీతాదేవి తనపతిదర్శనముకై ఆరాట పడుచున్నది. ఇప్పుడు ఈమెను ఓదార్చుట యుక్తమగును.(6)

నిండుచందురునిబోలు ముఖకాంతిగల సీతాదేవి లోగడ ఎన్నడును ఏ విధమైనదుఃఖములను ఎఱుగదు. కాని ఇప్పుడు దుఃఖములతో క్రుంగిపోవుచున్నది. ఈమె దుఃఖములకు అంతమే లేనట్లున్నది. ఈమెను నేను ఓదార్చెదను. (7) తీవ్రమైన శోకముల ధాటికి ఈమెమనస్సు వ్యాకులమై యున్నది. ఇట్టి పరిస్థితిలోనైతము నేను ఈమెను ఓదార్చకుండవెళ్లినచో నా ప్రయాణమున కర్థమే యుండదు. (8)

నేను ఈమెతో మాట్లాడకుండ తిరిగివెళ్లిపోయినచో మిక్కిలి వాసికెక్కిన రాజపుత్రికయగు ఈ జానకీదేవి ఎట్టి రక్షణోపాయమును గానక తనప్రాణములనే త్యజించును.(9)

ఆజానుబాహువు, చంద్రునివలె ఆహ్లాదకరమైన ముఖము గలవాడు, సీతాదేవినిగాంచుటకై తహతహపడుచున్నవాడు అగు ఆ శ్రీరామునిగూడ నేను ఓదార్చుట న్యాయము, సముచితము. (10)

ఈ రక్కసిమూకలయెదుట ఈమెతో మాట్లాడుటకు వీలుగాదు. ఇప్పుడు నేనేమిచేయవలెను? గొప్పక్లిష్ట పరిస్థితిలో చిక్కుపడితిని. (11) కొద్దిగా మిగిలియున్న ఈ రాత్రి సమయములోనే నేను ఈమెను ఓదార్పకున్నచో ఈమె తనజీవితమును చాలించుట తథ్యము. ఇందులకు ఏ మాత్రమూ సందేహము లేదు. (12)

'సీత నన్నుగూర్చి ఏమని పలికినది?' అని శ్రీరాముడు నన్నడిగినచో, సీతాదేవితో సంభాషింపకయే ఆ స్వామికి నేనేమని సమాధానము చెప్పగలను? (13) సీతాసందేశమును పొందకుండగనే నేను తొందరపడి వెళ్లినచో శ్రీరాముడు క్రుద్ధుడై తన వాడిచూపులతో నన్ను దహించివేయును. (14) రామకార్యార్థము ఇచటికి వచ్చుటకై సుగ్రీవుని నేను ప్రోత్సహించినచో (ఇంతలో సీతాదేవి తనువును చాలించిన యెడల) సైన్యసహితముగా ఆతనిరాక వ్యర్థముకాగలదు.(15)

నేను ఇక్కడనే ఉండి, రాక్షసస్త్రీలు ఆమె దగ్గరలేనప్పుడు గాని, లేక వారు ఏమరుపాటున ఉన్నప్పుడుగాని, మిక్కిలి శోకసంతప్తయైయున్న సీతాదేవిని మెల్లగా ఓదార్చెదను.(16)

నేను ప్రస్తుతము సూక్ష్మరూపుడనైయుంటిని, మీదు మిక్కిలి వానరుడను. సామాన్య మానవులరీతిలో నేను ఆమెతో సరళమైన భాషలో వినయముతో మాట్లాడగలను. (17)

నేను ద్విజునివలె సంస్కృతమునందు మాట్లాడినచో సీతాదేవి నన్ను రావణునిగా తలంచి భయపడును. "ఒక వానరుడు ఇట్టి చక్కని సంస్కృతములో మాట్లాడుట ఎట్లు సంభవము?" అని సీతాదేవి సందేహపడవచ్చును. (18)

నేను సరియైనరీతిలో సామాన్య మనుష్యభాషలో అర్థవంతముగామాట్లాడుటయే యుక్తము. అట్లుకానిచో 'అన్నెం పున్నెం' ఎఱుగని ఈమెను అనునయించుట ఎట్లు? (19)

ఇంతకుముందే రాక్షసులవలన ఈమె భయకంపితయై యున్నది. ఇప్పుడు నా వానరరూపమునుజూచి, నా మానవభాషను బట్టి ఈమె ఇంకను భీతిల్లగలదు. (20)

బుద్ధిమంతురాలును, విశాలాక్షియుఐన సీతాదేవి నన్ను కామరూపుడైనరావణునిగా భావించి, మిక్కిలి భయపడి బిగ్గరగాకేకలుపెట్టును. (21) సీతాదేవికేకలనువిని యమకింకరులవలె ఘోరముగానున్న రాకాసిమూకలు వెంటనే వివిధములైన ఆయుధములను దీసికొని గుమిగూడును.(22)

అటుపిమ్మట వికృతములైనరూపములుగల ఆ రాక్షసస్త్రీలు అన్నివైపులనుండియు చుట్టుముట్టి, నన్ను పట్టుకొనిచంపుటకు శక్తి కొలది ప్రయత్నింతురు. (23) వారికిఅందకుండ నేను మహావృక్షముల స్కంధములపైకి ఎగబ్రాకి, శాఖోపశాఖలపై గంతులు వేయుచు పరుగిడుచుండుటను చూచి, ఆ రాక్షసస్త్రీలు భయసందేహములకు లోనయ్యెదరు. (24)

ఈ వనమున అటునిటు సంచరించుచున్న నా మహద్రూపమును పరికించిచూచి, వికృతాకారలైన ఆ రాక్షసస్త్రీలు గజగజ వణకిపోవుదురు. (25) పిదప ఈ రాక్షసస్త్రీలు రావణుని భవనమునకువెళ్లి, ఆయన పరివారములోని రాక్షసులతో మొఱపెట్టుకొందురు. (26)

అప్పుడు ఆరాక్షసులు శూలములు, బల్లెములు, ఖడ్గములు మొదలగు వివిధాయుధములనుధరించి, పోరాడుటకు శీఘ్రముగా ఇచటికివచ్చి వాలుదురు. (27) వారందఱును అట్లునన్ను చుట్టుముట్టినప్పుడు ఆ రాక్షససేనలను పరిమార్చుచు నేను ఈ మహాసముద్రము యొక్క ఆవలితీరమును చేరలేకపోవచ్చును. (28)

చురుకైన కొంతమంది రాక్షసులు నామీదబడి నన్ను పట్టుకొని బంధించెదరు. ఆ స్థితిలో నేను శ్రీరాముని సందేశమును సీతాదేవికి అందింపజాలను. నేను వచ్చిన పని నెఱవేఱదు.(29)

లేదా హింసాప్రవృత్తిగల రాక్షసులు ఈ జానకీదేవిని చిత్రహింసలపాలు చేయవచ్చును. అందువలన రామసుగ్రీవులు నాకు అప్పగించిన సీతాన్వేషణకార్యము భంగమగును. (30)

జానకీదేవి ఉంచబడినస్థలము ఎవ్వరికిని తెలియని రహస్యప్రదేశము, ఇచ్చటికి చేరుటకు మార్గములు లేవు, దీనిచుట్టును సముద్రము గలదు. పైగా పెక్కుమంది రాక్షసులు నిరంతరము ఈమెను కాపలాకాయుచున్నారు. (31)

నేను యుద్ధమున రాక్షసులకు పట్టుబడినను, వారిచే చంపబడినను, రామకార్యసాధన విషయమున సహాయపడ గలవారు ఎవరునూ ఉండరు. (32) ఒకవేళ ఈ రాక్షసులు నన్ను చంపివేసినచో ఎంతగా ఆలోచించినను నూరు యోజనములవఱకు వ్యాపించియున్న ఈ సముద్రమును దాటి ఇచటికి రాగల వానరుడు ఎవ్వడును, నాకు కనబడుటలేదు.(33)

వేలకొలది రాక్షసులనుసైతము యుద్ధమున నేను పూర్తిగా హతమార్చగలను. కాని ఈ సమరమున నిమగ్నుడనైన నేను మహాసముద్రముయొక్క ఆవలి తీరమును సకాలములో గడువులోపల చేరజాలను. (34)

యుద్ధరంగమున జయాపజయములు అనిశ్చితములు, సంశయాత్మకమైన కార్యమునుజేయుట నాకు రుచింపదు. ప్రాజ్ఞుడైనవాడెవ్వడును సంశయాత్మకకార్యమును లోతుగా ఆలోచింపక తొందరపడి చేయనేచేయడు. (35)

సీతాదేవితో మాట్లాడకుండగనే నేను మఱలి పోయినచో ఆమె ప్రాణత్యాగము చేసికొనుటయు జరుగవచ్చును. ఆమెతో సంభాషించినచో రాక్షసుల వలననాకు ఈ మహావిపత్తు (యుద్ధము) సంభవింపవచ్చును. (36) తప్పక సఫలమగు కార్యములు సైతము అవివేకియైన దూత చేతిలోపడి, దేశకాలములకు ప్రతికూలముగా ఆచరింపబడి, సూర్యోదయ సమయమున చీకట్లు నశించురీతి అవి పూర్తిగా నిష్ఫలములగును. (37)

లాభనష్టములనుగూర్చి ప్రభువు తనసచివులతో చర్చించి, నిశ్చయించిన కార్యము అవివేకియైన దూతచేతిలో పడినచో అదిసఫలముగాదు. ఏలనన అసమర్థులైనను తాము సమర్థుల మనుకొను దూతలు కార్యములను చెడగొట్టుదురుగదా! (38) రామకార్యము నిష్ఫలముకాకుండుట ఎట్లు? ఈ రాక్షసుల యెదుట నేను తెలివిలేనివాడను కాకుండుట ఎట్లు? నా సముద్రలంఘనము వృథా కాకుండుట ఎట్లు? (39)

"సీతాదేవి భయసందేహములకు లోనుకాకుండునట్లుగా ఈమెకు నా మాటలను ఎట్లు విన్పింపవలెను?" అని ఆలోచించి, ప్రజ్ఞాశాలియైన హనుమంతుడు ఒక నిశ్చయమునకు వచ్చెను. (40)

శ్రీరాముడు ఎట్టి క్లిష్టకార్యమునైనను అవలీలగా నెఱవేర్చువాడు, ఆయన నాకుస్వామి. ఇప్పుడు ఈమె మనస్సు శ్రీరాముని యందే లగ్నమైయున్నది. కావున ఆయనను కీర్తించుచు ఈమె భయసందేహములకు లోనుకాకుండ చూచెదను. (నేను ఈమెకంటబడినచో ఈమె ఉద్వేగమునకు లోను కావచ్చును. కనుక ఈమె యెదుటబడకుండగనే శ్రీరామగుణకీర్తనము గావించుచు ఈమెను ప్రసన్నురాలినిగా జేసికొనెదను.) (41)ఇక్ష్వాకువంశజులలో సర్వశ్రేష్ఠుడును, పరమాత్మ స్వరూపుడును ఐన శ్రీరామునకు సంబంధించిన శుభకరములు, ధర్మయుక్తములుఅగు సమస్త విషయములను వివరించుచు, మృదుమధుర వచనములను వినిపించెదను. ఆ విధముగా ఈమెకు పూర్తిగా విశ్వాసము, శ్రద్ధాసక్తులు, మనశ్శాంతి కలుగునట్లు చేసెదను. (42-43)

చెట్టుపై కొమ్మలమధ్యనున్న మహానుభావుడగు హనుమంతుడు జగన్నాథుడైనశ్రీరాముని భార్యయగు సీతాదేవిని జూచుచు బహువిధములగు యథార్థ మధురవచనములను ఇట్లు పలుకసాగెను. (44)

31. ముప్పదియొకటవసర్గము

సీతాదేవికి వినపడునట్లు హనుమంతుడు రామకథను వర్ణించుట

ప్రతిభాశాలియైన హనుమంతుడు ఇట్లు పలు విధములుగా ఆలోచించి, కర్తవ్యమును నిర్ణయించుకొని, సీతాదేవిమాత్రమే శ్రద్ధగా ఆలకించునట్లుగా మధుర వచనములను పలికెను.(1)

"ఇక్ష్వాకువంశజులలో 'దశరథుడు' అనుపేరుగల ఒక మహారాజు గలడు. అతడు పవిత్రస్వభావముగలవాడు, గొప్ప కీర్తిశాలి, దివ్యములైన రథములు, ఏనుగులు, శ్యామకర్ణాశ్వములు, మొదలగు బలములు గలవాడు. అతడు దానధర్మాదులచే వాసికెక్కినవాడు, సరళస్వభావుడు, శౌర్యపరాక్రమముల యందు ప్రసిద్ధిగన్నవాడు. (2) అతడు రాజర్షులలో సద్గుణసంపన్నుడు, ఋషులవలె తపోధనుడు, చక్రవర్తులవంశమున జన్మించినవాడు, బలసంపదలో దేవేంద్రునివంటివాడు. (3)

అహింసా నియమములను పాటించువాడు, ఉదార స్వభావముగలవాడు, దయాళువు, సత్యసంధుడు ఐశ్వర్యవంతుడు, సంపదలను పరిరక్షించుటలో దక్షుడు అతడు ఇక్ష్వాకువంశమునకు తలమానికము. (4)

అతడు మహారాజలక్షణశోభితుడు, శుభలక్షణ సంపన్నుడు, రాజశిరోమణి, నేలనాలుగు చెఱగుల ఖ్యాతికెక్కినవాడు, తాను సుఖములను అనుభవించుచు, ప్రజలకు సుఖసంతోషములను గూర్చుచు రాజ్యమును పాలించువాడు. (5)

ఆ దశరథునకు ప్రియమైనవాడు, ఆయన పుత్రులలో జ్యేష్ఠుడు శ్రీరాముడు. అతడు చంద్రునివలె ప్రసన్నమైన ముఖము గలవాడు, జ్ఞాన స్వరూపుడు, ధనుర్ధారులలో అగ్రేసరుడు.(6)

అతడు స్వధర్మమును పాటించువాడు, ఆశ్రితులకు కల్పవృక్షము, సకలప్రాణులకును, సమస్తధర్మములకును సంరక్షకుడు, అంతేగాదు అరివీరభయంకరుడు. (7)

సత్యసంధుడు, వృద్ధుడుఐన తండ్రి (దశరథుని) ఆజ్ఞను అనుసరించి,వీరుడైన శ్రీరాముడు తనభార్యయైనసీతాదేవితో, సోదరుడైన లక్ష్మణునితో వనవాసమునకు వెళ్లెను. (8)

ఆ మహారణ్యమునందు దుష్టశిక్షణకై వెళ్లినప్పుడు శ్రీరాముడు కామరూపులైన పెక్కుమందిరాక్షస యోధులను అవలీలగా హతమార్చెను. (9) శ్రీరామునిచేతిలో దండకారణ్యమున ఖర దూషణులును, ఇతర రాక్షస యోధులును హతులైరి. ఆ వార్తలనువినిన రావణుడుక్రుద్ధుడై, మాయలేడి రూపమునుధరించిన మారీచుని సహాయముతో వనమున శ్రీరాముని మోసగించి, జానకీదేవిని అపహరించెను. (10) రాముడు సాధ్వియైన ఆ సీతాదేవినివెదకుచు వనమునందు 'సుగ్రీవుడు' అనుపేరుగల వానరుని మిత్రునిగాపొందెను.(11)

అనంతరము శత్రువిజేతయు, మహాబలశాలియు ఐన ఆ శ్రీరాముడు వాలినిచంపి, ఆ వానరరాజ్యమునకు సుగ్రీవుని రాజుగాజేసెను. (12) సుగ్రీవుని ఆదేశానుసారము కామరూపులైన వేలకొలది వానరులు అన్నిదిక్కులయందు ఆ దేవిని వెదకుచున్నారు. (13)

'సంపాతి'యను గృధ్రరాజు సూచనమేరకు నేను విశాలాక్షియగు ఆ సీతాదేవి నిమిత్తమై, నూఱుయోజనముల పొడవుగల మహాసముద్రమును వేగముగా లంఘించితిని.(14)

సీతాదేవియొక్కఆకారమును, రూపసౌభాగ్యమును, తేజోవిశేషములను, చిహ్నములను నేను రామునివలన విని, ఆ రూపమును నామనస్సులో ముద్రించుకొంటిని. నేనువిన్నరీతిగా అట్టిశుభలక్షణములతోనున్న సీతాదేవినే ఇచట నేను చూచితిని." కపివరుడైన హనుమంతుడు ఇట్లుపలికి తన మాటలను చాలించెను. జానకీదేవియు ఆ కపివరుని వచనములనువిని, ఆశ్చర్యపడెను. (15-16) ఆమె నొక్కులు దీఱియున్న చక్కని కేశసంపద కలిగియుండెను. పిమ్మట భయస్వభావురాలైన ఆ సీతాదేవి కేశములచే కప్పబడియున్న తనముఖమును పైకెత్తి శింశుపావృక్షమును జూచెను. (17)

సీతాదేవి కపీశ్వరుని పలుకులనువిని, అన్నిదిక్కులను పరికించిచూచెను. త్రికరణశుద్ధిగా శ్రీరాముని స్మరించుచు ఆమె పరమానందభరితురాలయ్యెను. (18)

ఆమె నలుప్రక్కలను, పై భాగములను అట్లే క్రిందను పరిశీలించిచూచెను. అప్పుడు ఆమె మహాబుద్ధిశాలియు, సుగ్రీవుని సచివుడును, ఉదయాద్రిపై బాలభానునివలె శోభిల్లుచున్నవాడును ఆగు మారుతిని గాంచెను. (19)

* * *

32. ముప్పదిరెండవసర్గము

సీతాదేవియొక్క ఆలోచనా పరంపరలు

కొమ్మలమధ్య కలిసిపోయియున్న వాడును, మెఱుపుతీగల రాశివలెఒప్పుచు పచ్చనివర్ణము కలిగియున్నవాడును, తెల్లని వస్త్రమును ధరించియున్న వాడును, బాగుగావికసించిన అశోకపుష్పములవలె శోభిల్లుచున్నవాడును, పుటముపెట్టిన బంగారువన్నె కనులుగలవాడును, వినయశోభితుడునుఐ మధుర వచనములను పలుకుచున్న ఆ కపివరునిజూచి, సీతాదేవి ఉలిక్కిపడి, కుతూహలముతో పరికించి చూడసాగెను.(1-2)

పిమ్మట చెట్టుపై వినయముతో ఒదిగియున్న కపివరునిజూచి, మైథిలి మిక్కిలి ఆశ్చర్యపడినదై ఆలోచింపసాగెను. 'అహో! ఈ వానరునిరూపము ఎంత ఆశ్చర్యమును గొలుపుచున్నది! ఇది భయంకరము, దఱిజేరరానిది, చూడశక్యముగానిది,' అనితలంచుచు వెంటనే ఆమె స్పృహను కోల్పోయెను. తేజోరాశియగు సీతాదేవి భయభ్రాంతయై, దుఃఖితయై 'రామా! రామా! లక్ష్మణా!' అని మిక్కిలి దీనముగా విలపించెను.(3-5)

సాధ్వియైనసీత సన్ననిస్వరముతో (రాక్షసులకు వినబడకుండ) తిన్నగా పలువిధముల రోదించెను. ఇంకను ఆ మైథిలి వినమ్రమూర్తియైయున్న ఆ కపివరునిగాంచి, 'ఇది స్వప్నముగావచ్చును.' అని తలపోయసాగెను. (6) ఆమె ఇటునటు గమనించుచు వెడల్పైన వక్రముఖము గలవాడును, వానరోత్తముడైన సుగ్రీవునకు ఆజ్ఞానువర్తియు, అమాత్యుడును, ప్రజ్ఞావంతులలో శ్రేష్ఠుడునుఐన మారుతిని వీక్షించెను. విశాలనేత్రయైన ఆ సీతాదేవి ఆ హనుమంతుని చూడగానే చేష్టలుడిగినదై, స్పృహను కోల్పోయెను. కొంతసేపటికి ఆమె స్పృహను పొంది, మఱల ఆలోచింపసాగెను. (7-8) "నేడు కలలో వికృతాకారముగల ఒకవానరమును గాంచితిని. 'స్వప్నమున వానరమును జూచుట మంచిదికాదు, అని శాస్త్రములు తెలుపుచున్నవి. (ఎవరికి ఏ ఆపదరానున్నదో? తెలియదు) శ్రీరామునకును, లక్ష్మణునకును, మాతండ్రియైన జనకమహారాజునకును శుభములు కలుగుగాక. (ఈ దుస్స్వప్న ప్రభావము వారిపై పడకుండుగాక) (9)

పూర్ణచంద్రునివలె ఆహ్లాదకరమైన ముఖముగల శ్రీరామునకు దూరముగానున్ననాకు సుఖమేలేదు. శోక దుఃఖపీడితురాలనైన నాకు నిద్రయే పట్టుటలేదుగదా! ఇక స్వప్నము ఎట్లువచ్చును? కనుక ఇది కల ఏమాత్రమూగాదు- (10)

నేను నిరంతరము మనస్సులో శ్రీరామునే స్మరించుచు రామా! రామా! అనిపల్కుచుంటిని. ఆ కారణమున తదనురూపముగా నేను ఆయన కథలనే వినుచున్నాను, ఆయన రూపమునే చూచుచున్నాను. (11)

నేను ఇప్పుడు శ్రీరామవిరహముతో బాధపడుచుంటిని. నా మనస్సునందంతటను రాముడేనిండియుండెను. అనవరతము ఆయనను గూర్చియే ఆలోచించుచుంటిని, కనుక ఎల్లప్పుడును భ్రమరకీటకన్యాయమున నేను ఆయన రూపమునే చూచుచున్నాను, ఆయన కథలనే వినుచున్నాను. బహుశా ఇది నామనోరథమే ఐయుండవచ్చును. బాగుగా తర్కించి చూచినచో ఇది మనోరథము కాజాలదు. ఏలనన మనోరథమునకు రూపము ఉండదుగదా! ఈ వానరుడు స్పష్టమైనరూపముగలవాడై నాతో ప్రత్యక్షముగా మాట్లాడుచున్నాడు. (12-13)

బృహస్పతికి నమస్కారములు, మహేంద్రునకు ప్రణతులు, బ్రహ్మదేవునకు ప్రణామములు, అగ్నిదేవునకు వందనములు. ఈ వానరుడు నా యెదుటపలికిన వచనములు తథ్యములగుగాక. అన్యథాకాకుండుగాక. (శ్రీరాముని గుణములను కీర్తించియున్నందున ఇతడు రామునిపక్షమువాడే ఐయుండును- ఇతర పక్షములకు చెందినవాడుకాడు".)(14)

* * *

33.ముప్పదిమూడవసర్గము

సీతాదేవి హనుమంతునకు తన వృత్తాంతమును తెలియజెప్పుట

పగడమువలె ఎఱ్ఱనిముఖముగలవాడును, సముచితమైన వేషము గలవాడును, సీతాదేవిదుఃస్థితిని జూచి దీనుడైయున్న వాడునుఅగు ఆ హనుమంతుడు ఆ శింశుపావృక్షమునుండి దిగి,[1] ఆమెను సమీపించి నమస్కరించెను. (1)

మహాతేజశ్శాలియు, వాయుసుతుడును ఐన హనుమంతుడు అంజలిఘటించి, శిరసా నమస్కరించినవాడై, ఆ సీతాదేవితో మధురవచనములను పలికెను. (2)

"తామరరేకులవంటి కన్నులుగల ఓ దేవీ! నల్లిన

1) త్రిజటా స్వప్నవృత్తాంతమును విని, రాక్షసస్త్రీలు అందఱును భీతిల్లిరి. అందువలన వారికి సీతాదేవిపై ఆదరభావము ఏర్పడెను. పిమ్మట వారు ఆమెను శరణుజొచ్చిరి. పిదప ఎక్కడివారక్కడనే నిద్రలోమునిగిరి. ఈ అవకాశమును జూచుకొని హనుమంతుడు చెట్టునుండి క్రిందికిదిగెను.

పట్టువస్త్రమును ధరించిన ఓ సాధ్వీ! చెట్టుకొమ్మను ఆశ్రయించి యున్న నీవెవరు? (3) పద్మపత్రములనుండి సంతతధారగా ఉదకము స్రవించునట్లు నీనేత్రములనుండి దుఃఖాశ్రువులు పెల్లుబుకుచుండుటకుగల కారణమేమి? (4)

ఓమంగళప్రదురాలా! నీవు దివ్యభామినివా? అసుర కాంతవా? నాగకన్యవా? గంధర్వయోషితవా? రాక్షసస్త్రీవా? యక్షతరుణివా? కిన్నరనారివా? నీవెవరు? (5) ఓ వరాననా! ఓ సుందరీ! రుద్రగణములకుగాని, మరుద్గణములకుగాని, వసుగణములకుగాని చెందిన దానవా? నాకొక దేవతవలె కన్పించుచున్నావు. ఇంతకును నీవెవరు? (6)

తారలలోశ్రేష్ఠురాలును, సర్వోత్తమగుణ సంపన్నయునై, చంద్రునకుదూరమై దివినుండి భువికి చేరిన రోహిణివా?(7)

చక్కని కనుతీరుగల ఓ కల్యాణీ! ఓ అసితేక్షణా! ఎవరమ్మా నీవు? రుసరుసలవలనగాని, పొరపాటువలన గాని భర్తయైన వసిష్ఠునికోపమునకు గుఱియై, ఇక్కడికి వచ్చిన అరుంధతివి కావుగదా! (8) ఓ సుమధ్యమా! నీపుత్రుడెవరు? తండ్రిఎవరు? సోదరుడెవరు? నీ భర్తఎవరు? పరలోకమునకు చేరిన ఎవరినైనను గూర్చి నీవు దుఃఖించుచున్నావా? (9)

నీ రోదన ధోరణినిబట్టియు, నిట్టూర్పులరీతి ననుసరించియు, నీవు భూతలమును తాకియుండుటవలనను, ఇంకను నీయందలి రాజచిహ్నముల కారణమునను నీవు దేవతాస్త్రీవి కావని నాకు తోచుచున్నది. (10) నీ అవయవచిహ్నములను బట్టియు, నీ సాముద్రిక లక్షణములను అనుసరించియు నీవొక రాజకన్యవనియు, చక్రవర్తికి పట్టపురాణివనియు నేను తలంతును. (11)

రావణునిచే దండకారణ్యమునుండి బలవంతముగా అపహరింపబడి,తీసికొనిరాబడినసీతాదేవివినీవేయైనచో నీకు శుభమగుగాక. ఆ విషయములను దయతో నాకు తెలుపుము. (12)

నీ లోకోత్తరరూపమును, దైన్యస్థితిని, తాపసవేషమును బట్టి చూచినచో నీవు నిజముగా శ్రీరామునిపట్టమహిషివే – అని నా విశ్వాసము." (13)

సీతాదేవి హనుమంతుని మాటలనువిని, అతడొనర్చిన రామసంకీర్తనమునకు హర్షితయయ్యెను. పిమ్మట ఆమె చెట్టుక్రిందికి చేరిన హనుమంతునితో ఇట్లనెను. (14)

"భూమండలమునగల మహారాజులలో దశరథుడు ప్రముఖుడు, అతడు ప్రజ్ఞాశాలి, శత్రుసైన్యములను పరితపింపజేయువాడు. అట్టి దశరథుని కోడలిని నేను.(15)

మహానుభావుడు, విదేహప్రభువుఐన జనకరాజుయొక్క పుత్రికను. నన్ను 'సీత' అనియందురు. నేను ధీమంతుడైన శ్రీరామునకు భార్యను. (16) నేను అయోధ్యలో శ్రీరాముని అంతఃపురమున ఏలోటూ లేనిదాననై, సమస్త మానవభోగములను అనుభవించుచు పన్నెండుసంవత్సరములు గడిపితిని. (17)

పిమ్మట పదమూడవసంవత్సరమున ఇక్ష్వాకు వంశవర్ధనుడైన శ్రీరామునకు యువరాజపట్టాభిషేకమును జరిపించుటకై మహారాజు పురోహితులతోగూడి సర్వసన్నద్ధుడాయెను.(18)

శ్రీరాముని పట్టాభిషేకనిమిత్తము సకలసన్నాహములు జరుగుచుండగా కైకేయి అనురాణి దశరథమహారాజుతో ఇట్లు పలికెను. (19)

"శ్రీరాముని యువరాజుగాజేసినచో ఈ క్షణమునుండి నాజీవితాంతమువఱకును అన్నపానాదులను ముట్టనేముట్టను. (20)

ఓ మహారాజా! నామీదిప్రేమతోలోగడ నాకు వాగ్దానము చేసియుంటివి. ఆ మాటను నిలబెట్టుకొనుటకై రాముని వనములకు పంపుము." (21)

సత్యవాక్పరిపాలకుడైన ఆ మహారాజు కైకేయీదేవికి ఇచ్చిన వరములనే స్మరించుచు, కర్ణకఠోరమైన, అప్రియమైన ఆమె పలుకులనువిని మూర్ఛిల్లెను. (22) అనంతరము, వృద్ధుడైన ఆ రాజు సత్యమునకును ధర్మమునకును కట్టుబడినవాడై, ఏడ్చుచు, తండ్రి మాటను జవదాటనివాడగు జ్యేష్ఠపుత్రుడైన శ్రీరాముని భరతునికై రాజ్యమును యాచించెను. (23)

సకలసద్గుణరాశియైన ఆ శ్రీరాముడు తండ్రిఆజ్ఞను పట్టాభిషేకముకంటెను గొప్పదిగా భావించి, మనస్ఫూర్తిగా సంతోషముతో దానికంగీకరించి, అందులకు తన ఆమోద(వచన)మును దెల్పెను. (24) శ్రీరాముడు సత్యపరాక్రముడు. ఎట్టి క్లిష్టపరిస్థితులలోగూడ ఆడినమాట తప్పడు. ఆయన ఇతరులకు దానముచేయునే గాని ఇతరులనుండి ఏమియు ప్రతిగ్రహింపడు. ఎవ్వరితోడను ఏమాత్రమైనను అప్రియముగా మాట్లాడడు. (25)

మిక్కిలివాసిగాంచిన శ్రీరాముడు అమూల్యములైన పట్టువస్త్రములను ఆభరణములను విసర్జించి, వల్కలములను ధరించి, మనస్ఫూర్తిగా రాజ్యమును త్యజించి, తన తల్లియైన కౌసల్యాదేవికడ ఉండుమని నన్నాదేశించెను. (26)

శ్రీరాముని సాహచర్యములేని స్వర్గవాసముగూడ నాకు రుచింపదు. అందువలన వెంటనే వనవాసమునకు సన్నద్ధనై ఆయనకంటెను ముందుగానే బయలుదేఱితిని. (27)

నిర్మలమైనమనస్సుగలవాడును, మిత్రులచే ప్రశంసింప బడువాడును. (మిత్రులను ఆనందింప జేయువాడును) సుమిత్రాదేవి కుమారుడును అగు లక్ష్మణుడు నాకంటె ముందుగనే నారచీరలు ధరించి, అన్నగారిసేవలకై ఆయనను అనుసరించుటకు సన్నద్ధుడయ్యెను. (28)

మేము రాజుగారి ఆదేశమును తలదాల్చి, దృఢమైన దీక్షతో కనివిని యెఱుగని దట్టమైన వనమున అడుగిడితిమి. (29)

మేము దండకారణ్యమున నివసించునప్పుడు అమిత పరాక్రమశాలియగు శ్రీరామునియొక్క భార్యనైన నన్ను దుష్టరాక్షసుడైన రావణుడు అపహరించి, ఇచటికి తీసికొని వచ్చెను. (30) రావణుడు నాకు రెండుమాసముల గడువుపెట్టినాడు. అట్టి గడువుముగియగనే నేను ప్రాణత్యాగమును చేసెదను". (31)

* * *

34. ముప్పదినాలుగవసర్గము

హనుమంతుని యెడల సీత సందేహము, అతడు శ్రీరాముని గుణములను కీర్తించుట

వానరశ్రేష్ఠుడైన హనుమంతుడు దుఃఖపరంపరతో క్రుంగిపోవుచున్న ఆ సీతాదేవివచనములను విని, ఆమెను ఓదార్చుచు ఇట్లుపలికెను. (1)

"ఓ జానకీదేవీ! నేను శ్రీరామునిదూతను. ఆ స్వామి సందేశముతో నీ కడకు వచ్చితిని, శ్రీరాముడు క్షేమముగా ఉన్నాడు, నీకుశలమును అడిగినాడు. (2) ఓ దేవీ! దశరథుని కుమారుడైన శ్రీరాముడు వేదములను బాగుగాఎఱిగినవాడు, అంతేగాదు, వేదవేత్తలలోశ్రేష్ఠుడు, బ్రహ్మాస్త్రము మొదలగు వివిధ అస్త్రములయందును పారంగతుడు. అతడు నీ క్షేమసమాచారములను తెలిసికొనగోరుచున్నాడు. (3) నీ భర్తయైన శ్రీరామునకు ఇష్టుడు, అనుచరుడుఐన లక్ష్మణుడు మహాతేజశ్శాలి, అతడు శోకసంతప్తుడై వినయముతో శిరస్సువంచి నీకు ప్రణతులర్పించినాడు. (4)

నరశ్రేష్ఠులైన ఆ ఇరువురు సోదరుల కుశలవార్తనువిని సీతాదేవి మిక్కిలి ఆనందముతో పొంగిపోయెను. పిమ్మట హనుమంతునితో ఇట్లు పలికెను. (5) "మానవుడు బ్రతికియున్నచో వంద సంవత్సరములకైనను (ఎప్పటికైనను) ఆనందమును (సుఖమును) పొందగలడు." అను లోకోక్తి శుభప్రదమైనది, యథార్థమైనది- అని నాకు తోచుచున్నది".(6)

శ్రీరామునిదూతగా వచ్చిన హనుమంతునిపై సీతాదేవికి పూర్తిగానమ్మకముఏర్పడెను. వారిద్దఱును పరమ విశ్వాసముతో పరస్పరము సంభాషింపసాగిరి. (7)

సీతాదేవి పలికిన ఆ మాటలనువిని, కపివరుడైన హనుమంతుడు దీనవదనయైన ఆమెకు చేరువగా రాసాగెను. (8)

హనుమంతుడు తనసమీపమునకు వచ్చుకొలదియు అతడు రావణుడేమోయని ఆమె శంకింపసాగెను. (9)

'అయ్యయ్యో! ఈతనిని పూర్తిగానమ్మి, నా కథనంతయు వివరించి, ఎంతయో పొరపాటు చేసితిని. ఈ వానర రూపమునవచ్చినవాడు నిజముగా ఆ రావణుడే,' దివ్యశరీర శోభితయు, శోకార్తయుఐన సీతాదేవి అశోక వృక్షముయొక్క కొమ్మనువీడి, నేలపై కూర్చుండెను. (10-11)

మహానుభావుడైన హనుమంతుడు దుఃఖార్తయై భయవిహ్వలయైయున్న ఆమెనుజూచి, ఏమియుతోచకవెంటనే ఆ జానకికి ప్రణమిల్లెను. అయితే భయాకులయైన సీతాదేవి మాత్రము మఱల ఆయనవైపు తిరిగిచూడలేదు. (12)

చంద్రునివలె ఆహ్లాదకరమైన ముఖముగల సీతాదేవి తనకు నమస్కరించుచున్న కపివరునిజూచి, దీర్ఘముగా నిట్టూర్చినదై, సున్నితముగా ఇట్లనెను. (13)

"నీవు వానరరూపములోవచ్చిన మాయావివైన రావణుడవే యైనచో మఱల నీవు నాకు సంతాపకారకుడవే అగుదువు. ఇది నీకు మంచిదిగాదు.(14) లోగడ నిజరూపమును త్యజించి, సన్న్యాసివేషముతో దండకారణ్యమున నాకు కనబడిన రావణుడవే నీవు. (15)

కామరూపుడవైన ఓ నిశాచరా! నేను ఉపవాసములచే కృశించి, శోకసంతప్తనైయున్నదానను. దీనురాలనైయున్న నన్ను పదేపదే సంతాపమునకు గుఱిచేయుట నీకు భావ్యముకాదు. (16) లేక నేను శంకించినరీతిగా నీవు నిజముగా రావణుడవు కాకపోవచ్చును. ఏలనన నీదర్శనము నాకు ప్రీతినిగూర్చినది. (17)

ఓ కపివరా! నీవు నిజముగనే రామునిదూతవై ఇచటికి వచ్చినచో నీకు శుభమగుగాక. నాకు ప్రియమైన రామకథను వినిపింపుము. (18) ఓ వానరా! నాకు ప్రియమైన రాముని గుణములను గూర్చి తెల్పుము. ప్రవాహవేగము నదీతటములను హరించి వేయునట్లు దానివలన నా మనస్తాపమును హరించివేయుదువు. (19)

అహో! ఈ స్వప్నము ఎంత సుభావహమైనది! నేను అపహరింపబడి చాలాకాలమైనది. ఇంతకాలమునకు శ్రీరాముడు దూతగాపంపిన వానరుని నేను ప్రత్యక్షముగా చూచుచున్నాను. (20) కలలోనైనను లక్ష్మణునితోగూడి వీరుడైన శ్రీరాముడు నాకు కనబడియున్నచో నా పరితాపమంతయును తొలగిపోయి యుండెడిది. (కాని స్వప్నమునందైనను ఆ స్వామిదర్శనము కలుగలేదు) నాయెడ స్వప్నమునకుగూడా అసూయయే.(21)

స్వప్నమున వానరుడు కనబడినచో శుభములు కలుగుటకు అవకాశము ఉండదు. కాని నాకు శుభమే కలిగినది. కనుక దీనిని నేను స్వప్నముగా భావింపను. (22) ఇది నాకు కలిగిన చిత్తభ్రమయా? వాతప్రకోపమా? ఉన్మాదమువలన కలిగిన వికారమా? లేక ఎండమావులేనా? (23)

నేను పూర్తిగా స్పృహకలిగియేయున్నాను. ఈ వానరునిగూడా గుర్తింపగల్గుచున్నాను. కనుక ఇది ఉన్మాదమేమాత్రమునుగాదు.

ఉన్మాదలక్షణమైనమోహమూగాదు." (24) అని[1] ఈ విధముగా సీతాదేవి పరిపరివిధముల బలాబలములనుగూర్చి తర్కించుకొని, రాక్షసులు కామరూపు లగుట వలన ఇతడు రావణుడేయని అనుకొనెను. (25)

సౌందర్యవతియైన ఆ సీతాదేవి ఈ విధముగా నిర్ణయించుకొనెను. పిమ్మట ఆమె హనుమంతునితో ఏమియు మాట్లాడక మిన్నకుండెను. (26)

వాయుసుతుడైన హనుమంతుడు ఆమె మనోభావములను ఎఱింగి, చెవులకింపగు మధురవచనములతో ఆమెకు మిక్కిలిసంతోషమును కలిగించెను- "శ్రీరామచంద్రుడు తేజస్సునందుసూర్యుడు, లోకమునకు ఆహ్లాదమునుగూర్చుటలో చంద్రుడు, సకల లోకాధిపత్యమున కుబేరుడు. పరాక్రమ వైభవమున అతడు సర్వలోకవిఖ్యాతుడైన మహావిష్ణువు. సత్యముగా మధురముగా మాట్లాడుటలో సాక్షాత్తుగా బృహస్పతియే. అతడు రమణీయ రూపసౌభాగ్యములుగలవాడు, మహా తేజశ్శాలి, మధురాకృతిలో మన్మథుడు, దండింపదగిన వారియెడ అనువైన సమయమున కోపమును చూపువాడు, దండించువాడు. సర్వలోక శ్రేష్ఠుడు, మహారథుడు, మహాత్ముడైన శ్రీరాముని బాహుచ్ఛాయను ఆశ్రయించి, లోకము మనుగడ సాగించును. (27-30)

అట్టి శ్రీరాముని మాయామృగరూపమున ఆకర్షింపజేసి రావణుడు ఆయనను ఆశ్రమమునకు దూరము గావించెను. పంచవటియందు ఒంటరిగానున్న నిన్ను అతడు అపహరించెను. దానిఫలమును అతడు పొందగలడు. త్వరలో మహావీరుడైన శ్రీరాముడు యుద్ధమున అగ్నిజ్వాలలవలె మంటలనుగ్రక్కునట్టి బాణములను రోషావేశముతో ప్రయోగించి, ఆ రావణుని వధించివేయును. ఆ స్వామి పంపగా నేను దూతగా నీ కడకు వచ్చితిని. (31-33)

నీ యెడబాటుకారణమున శ్రీరాముడు దుఃఖార్తుడై యున్నాడు, అతడు నీ కుశలమునడిగెను. సుమిత్రానందవర్ధనుడు, మహాతేజశ్శాలి, మహాబాహువు ఐన లక్ష్మణుడు అభివాదన మొనర్చి, నీక్షేమ సమాచారములను అడిగెను. ఓ దేవీ! సుగ్రీవుడను వానరుడు శ్రీరామునిమిత్రుడు, వానరులకు ప్రభువైన అతడును నీ క్షేమములనరసెను. ఆ రామచంద్రప్రభువు, లక్ష్మణస్వామి, సుగ్రీవుడు అందఱును అనుక్షణము నిన్ను స్మరించుచున్నారు. (34-36)

ఓ వైదేహీ! నీవు ఈ రక్కసిమూకలమధ్య ఈదుఃస్థితికి లోనైననూ జీవించియుండుట నిజముగా గొప్పఅదృష్టమే. మహాబలశాలురైన రామలక్ష్మణులను, అసంఖ్యాకమైన వానరసైన్యముతో గూడిన మహాతేజశ్శాలియగుసుగ్రీవుని త్వరలోనే నీవు చూడగలవు. నేను ఆ సుగ్రీవునకు మంత్రిని, వానరుడను, నా పేరు హనుమంతుడు. (37-38)

నేను ఆ మహాసముద్రమునుదాటి, ఈలంకానగరమున ప్రవేశించితిని. నా పరాక్రమమునుచూపుచు, దుర్మార్గుడైన రావణుని శిరస్సుపై పాదమునుమోపి, అతని కీర్తిప్రతిష్ఠలను మంటగలిపి, తిరుగులేని వాని యొక్క పరాక్రమమును వమ్మొనర్చి, నీ దర్శనమునకై ఇచటికి ఏతెంచితిని. నీవు అనుకొనుచున్నట్లు నేను కామరూపుడైన రావణుడను కాను, ఈ నీ సందేహమును వీడుము, నా మాటలను విశ్వసింపుము". (39-40)

* * *

35. ముప్పదిఐదవసర్గము

సీత కోరికపై హనుమంతుడు శ్రీరాముని శరీర చిహ్నములను, గుణములను వివరించుట, నరవానరుల మైత్రి విషయమును దెలిపి, యామెకు విశ్వాసమును గలిగించుట

సీతాదేవి వానరశ్రేష్ఠుడైన హనుమంతుని ద్వారా శ్రీరామగాథను విని, ఆతనిపై కనికరము చూపుచు మధుర వచనములను ఇట్లు పలికెను. (1)

"నీకు శ్రీరామునితో పరిచయము ఎట్లు ఏర్పడినది? లక్ష్మణుని ఏ విధముగా ఎఱుగుదువు? నరవానరుల సమాగమము జరిగినతీరేమి? (2) ఓ వానరోత్తమా! రామలక్ష్మణుల చిహ్నములు ఎట్టివి? వాటిని పూర్తిగా వివరింపుము. వాటిని వినుటవలన నాశోకము తొలగును. (3) రామలక్ష్మణుల అవయవములపొందిక ఎట్టిది? వారి ఆకారములెట్టివి, ఊరువులు, బాహువులు ఎట్టివి? నాకు వివరింపుము". (4)

సీతాదేవి ఇట్లడుగగా వాయుసుతుడైన హనుమంతుడు శ్రీరాముని రూపురేఖాలావణ్యములను యథాతథముగా వివరించుటకు ఉపక్రమించెను. (5)

"కమలపత్రములవంటి కన్నులుగల ఓ సీతాదేవీ! నీ భర్తయైన రామునియొక్క, మఱిదియైన లక్ష్మణునియొక్క అవయవ సౌభాగ్యములను నీవు ఎఱుగుదువు. ఐనను నీవు నన్నడుగుట నా అదృష్టము, చాలాసంతోషము. (6)

ఓ విశాలాక్షీ! శ్రీరామునిచిహ్నములను, లక్ష్మణుని లక్షణములను నాకు తెలిసినంతవఱకు వివరించెదను వినుము.

1) "రాక్షసులు మహాబలసంపన్నులు. వారితో పోల్చినప్పుడు వానరుల బలము అత్యల్పము. మహాసముద్రమును లంఘించుటగాని, ఈ రాక్షసులను తప్పించుకొని ఇక్కడికి చేరుటగాని ఒక వానరమాత్రునకు అసాధ్యము".

(7) ఓ జానకీ! శ్రీరాముడు కమలపత్రములవంటి కన్నులు గలవాడు, తన నిరుపమానకాంతిచే సమస్త ప్రాణులకును ఆనందమును గూర్చువాడు, పుట్టుకతోనే అతడు చక్కనిదేహసౌందర్యము, గుణసంపదయు గలవాడు. (8)

అతడు తేజస్సున సూర్యునివంటివాడు, సహనమునందు భూదేవితో తుల్యుడు, బుద్ధియందు బృహస్పతి, యశస్సుచే దేవేంద్రుడు. (9) సర్వప్రాణులకును సంరక్షకుడు, విశేషముగా తనను ఆశ్రయించిన (శరణుజొచ్చిన) వారిని పరిరక్షించువాడు, లోకమునకు ఆదర్శప్రాయమైన తనప్రవర్తన విషయమున జాగృతిగలవాడు, ధర్మరక్షకుడు, శత్రువులను రూపుమాపువాడు. (10)

ఓ సీతాదేవీ! అతడు నాలుగువర్ణములవారినీ రక్షించువాడు, లోకమర్యాదలను తాను పాటించుచు ఇతరులచే పాటింపజేయువాడు. (11) కాంతిమంతుడు, సర్వలోకములకును అత్యంత పూజ్యుడు, బ్రహ్మచర్యవ్రతమును పాటించువాడు, సత్పురుషులొనర్చు ఉపకారములనుమఱవని వ్యవహార జ్ఞానసంపన్నుడు, లోకకల్యాణమునకై కర్మలను ఆచరించువాడు. ఇతరులచే ఆచరింపజేయువాడు.[1] (12)

రాజవిద్యా కుశలుడు, బ్రాహ్మణులను ఆదరించువాడు, సర్వవిద్యాపారంగతుడు, సదాచారసంపన్నుడు, వినయశోభితుడు. శత్రుభయంకరుడు.[2] (13) రాముడు యజుర్వేదమునందు పారంగతుడు, ధనుర్వేదము నందును, ఋక్సామాథర్వవేదముల యందును, శిక్షాది వేదాంగముల యందును నిష్ణాతుడు, వేదపండితులచే పూజింపబడు చుండువాడు. (14)

ఓ సీతాదేవీ! రాముడు విశాలములైనభుజములు, దీర్ఘములైన బాహువులు, శంఖమువంటి కంఠముగలవాడు, శుభప్రదమైన ముఖముగలవాడు, కండరములతో మూసికొని పోయిన సంధియెముకలుగలవాడు, మనోహరములైన ఎఱ్ఱనికన్నులు గలవాడు, లోకవిఖ్యాతుడు. (15)

అతడు దుందుభిధ్వనివలె గంభీరమైనకంఠస్వరము గలవాడు, నిగనిగలాడు శరీరచ్ఛాయగలవాడు, ప్రతాపశాలి, ఎక్కువ తక్కువలు లేకుండా పరిపుష్టములైన చక్కని అవయవములుగలవాడు, మేఘశ్యామవర్ణ శోభితుడు. (16)

వక్షస్థలము, మణికట్టు, పిడికిలి - ఈ మూడు స్థానములును దృఢముగా[3] గలవాడు. (ఇవి రాజలక్షణములు), దీర్ఘములైన కనుబొమలు, బాహువులు, ముష్కములు గలవాడు[4] (ఇవి సంపన్నుల లక్షణములు) తలవెంట్రుకలు, ముష్కములు, మోకాళ్లు - ఈ మూడును సమప్రమాణమునగలవాడు.[5] (ఇవి రాజలక్షణములు) ఉన్నతమైననాభి, పొట్ట(కుక్షి), వక్షస్థలముగలవాడు,[6] (ఇవియు రాజలక్షణములు) ఎఱ్ఱని నేత్రాంతములు, నఖములు, అఱచేతులు, అఱికాళ్లు గలవాడు,[7] (ఇవి సుఖపురుషుని లక్షణములు) నునుపైన పాదరేఖలు, కేశములు, లింగమణియు గలవాడు.[8] (ఇవి భాగ్యవంతుని లక్షణములు) ఆయన కంఠస్వరము, నడక, నాభి గంభీరములైనవి.[9] (ఇవి ప్రశంసాపాత్రుని లక్షణములు)(17)

శ్రీరాముని ఉదరముపై లేక కంఠమునందు త్రిరేఖలు గలవు. (మూడు ముడుతలుగలవాడు) స్తనములు, స్తనాగ్రములు, పాదరేఖలు నిమ్నముగా నుండును.[10] ఆయన కంఠము, లింగము, వీపు, పిక్కలు హ్రస్వములుగా నుండును.[11] (ఇవి పూజ్యుని లక్షణములు) శిరస్సుపై మూడుసుడులు గలవాడు,[12] (ఇవి మహారాజలక్షణములు) నాలుగువేదములను సూచించు రేఖలుగలవాడు, అనగా బొటనవ్రేలి మొదటను, నొసటిపైనను, అఱచేతులలోను, అఱికాళ్లలోను నాలుగేసి రేఖలుగలవు.[13] (ఇవి వేదపారంగతుని లక్షణములు) లలాట, పాద, పాణి

---

1) **యద్యదాచరతి శ్రేష్ఠః తత్తదేవేతరో జనః । స యత్ప్రమాణం కురుతే లోకస్తదనువర్తతే** – *భగవద్గీత 3/21*
శ్రేష్ఠుడైన పురుషుని ఆచరణమునే (ప్రవర్తననే) ఇతరులును అనుసరింతురు. అతడు నిల్పిన (ప్రతిష్ఠించిన) ప్రమాణములనే లోకులందఱును పాటించెదరు.

2) **ఆన్వీక్షకీత్రయీ వార్తాదండనీతిశ్చ శాశ్వతీ । ఏతావిద్యాఃచతస్రస్తు లోకసంస్థితి హేతవః ॥**
ఆన్వీక్షకీ, త్రయి, వార్త, దండనీతి, ఈ నాల్గు లక్షణములను కల్గియుండు రాజే లోకకల్యాణమును గూర్పగలడు.

3) **ఉరశ్చ మణి బంధశ్చ ముష్టిశ్చ నృపతేః స్థిరాః ।** 4) **దీర్ఘ భ్రూబాహు ముష్కస్తు చిరంజీవీ ధనీ నరః ।**

5. **కేశాగ్రం, వృషణం, జాను సమా యస్య స భూపతిః ।** 6. **నాభ్యంతఃకుక్షివక్షోభిరున్నతః క్షితిపో భవేత్ ।**

7. **నేత్రాంతనఖ పాణ్యంఘ్రితలై స్తామ్రైః త్రిభిఃసుఖీ ।**

8. **స్నిగ్ధాభవంతివై యేషాం పాదరేఖాः శిరోరుహాः । తథాలింగమణిస్తేషాం, మహాభాగ్యం వినిర్దిశేత్ ॥**

9. **స్వరే గతౌచ నాభౌచ గంభీరः త్రిషు శస్యతే ।**

10. **పీనోపచితైः నిమ్నైः క్షితిపతయశ్చాచుకైఃస్తనైः । సుఖినఃస్నిగ్ధా నిమ్నా రేఖా ధనినాం తద్వ్యత్యయేన నిస్వానాం॥**
స్తనములుపుష్టములై నిమ్నముగానుండుట రాజలక్షణము. స్తనాగ్రములు, పాదరేఖలు లోతుగానుండుట ధనికలక్షణము, తద్భిన్నముగానుండుట దరిద్రలక్షణము.

11. **గ్రీవాప్రజననం పృష్ఠం హ్రస్వం జంఘూచ పూజ్యతే ।**

12. **అవర్తత్రయంరుచిరం యస్యశిరः సక్షితి భృతాం నేతా ।**

13. **మూలేఽంగుష్ఠస్య వేదానాం, చతస్రస్తిస్రఏవవా । ఏకా, ద్వేవా యథాయోగం, రేఖా జ్ఞేయాద్విజన్మనామ్ ॥**
అంగుష్ఠము మొదట ఎన్నిరేఖలుండునో అన్నివేదములలో ప్రావీణ్యముండును.

తలములయందు నాలుగురేఖలు గలవాడు.[1] (ఇవి ఆయుర్దాయమును, మహారాజలక్షణములను సూచించును) అతడు తొంబదియాఱు అంగుళముల (4 మూరల) ఎత్తైనవాడు.[2] దేవతాసమానుడు. (ఇవి దివ్యపురుషుని లక్షణములు). ఆయన బాహువులు, మోకాళ్లు, ఊరువులు, పిక్కలు అనునని (నాల్గును) పొచ్చు తగ్గులులేకుండా సమానముగా నుండువాడు.[3] (18)

పదునాలుగు జతలు అనగా కనుబొమ్మలు, నాసికా పుటములు, నేత్రములు, చెవులు, పెదవులు, స్తనాగ్రములు, మోచేతులు, మణికట్టులు, మోకాళ్లు, ముష్కములు, పిఱుదులు, చేతులు, పాదములు, పిఱుదులపై ఎత్తైన కండరములు సమప్రమాణములోగలవాడు,[4] (ఇవి రాజ లక్షణములు) అతడు నాలుగుదంష్ట్రలు. (సూదివలె మొనదేలిన దంతములు) కలవాడు[5] (రెండు పలువరుసలలో మధ్యగల నాలుగు దంతములకును ప్రక్కన ఉన్న నాలుగుపండ్లకును 'దంష్ట్రలు' అను పేరు ప్రసిద్ధము) నాలుగు మృగముల (సింహము, పెద్దపులి, ఏనుగు, వృషభము) నడకవంటి నడకగలవాడు.[6] అందమైన పెదవులు, చుబుకము, నాసికగలవాడు.[7] (ఇవి రాజలక్షణములు) ఓ దేవీ! ఆ రాముడు నిగనిగలాడు నేత్రములు, పలువరుస, చర్మము, పాదములు, కేశములుగలవాడు.[8] (ఇవి సుఖ పురుషలక్షణములు,) జానకీ! ఆయన శరీరము, చేతివ్రేళ్లు, కాలివ్రేళ్లు, కరములు, నాసిక, నయనములు, కర్ణములు, ప్రజనము అను అష్టవంశములు తగినప్రమాణములో గలవాడు.[9] (19)

శ్రీరాముడు పద్మములవంటిముఖము,నేత్రములు, నోరు, నాలుక, పెదవులు, దవడలు, స్తనములు, గోళ్లు, హస్తములు, పాదములుగలవాడు.[10] అతడు శ్రేష్ఠమైన శిరస్సు, లలాటము, చెవులు, కంఠము, వక్షము, హృదయము, నోరు, చేతులు, కాళ్లు, పీపు అను పదిఅవయములు గలవాడు.[11] ఆ శ్రీరాముని తేజస్సు, యశస్సు, సంపదలు సర్వలోక ప్రసిద్ధములు.[12] పవిత్రములైన మాతృ పితృ వంశములు గలవాడు. మఱియు స్వచ్ఛములైన దంతములు, నేత్రములు గలవాడు.[13] చంకలు, ఉదరము, వక్షఃస్థలము, నాసిక, భుజములు, లలాటము అను ఉన్నతములైన ఆఱు అంగములు గలవాడు.[14] సూక్ష్మములైన వ్రేళ్లకణుపులు, వెంట్రుకలు, రోమములు, గోళ్లు చర్మము, లింగము, మీసము, దృష్టి, బుద్ధి-గలవాడు.[15] పూర్వాహ్ణము, మధ్యాహ్నము, అపరాహ్ణము అను త్రికాలముల యందును ధర్మార్థకామములను ఆచరించుచుండువాడు.[16] (20)

---

1) **1) లలాటేయస్యదృశ్యన్తే చతస్రో ద్వ్యేకరేఖికాः । శతద్వయం, శతం, షష్టిः, తస్యాయుర్వింశతిస్తథా ॥**
లలాటముపై నాలుగురేఖలున్నచో 200 సం॥లు ఆపైన, మూడురేఖలున్నచో 100 సం॥లు, రెండు రేఖలున్నచో 60 సం॥లు, ఒకరేఖయున్నచో 20 ॥ సం॥ అంతకు లోపల ఆయుర్దాయము ఉండును.
2) యస్య పాదతలేవజ్రధ్వజశంఖాంకుశోపమాः । రేఖాः సమ్యక్ ప్రకాశన్తే మనుజేంద్రం తమాదిశేత్ ॥
అఱికాలిలో వజ్ర, ధ్వజ, శంఖ - అంకుశ - ఆకారములలో రేఖలున్నవాడు చక్రవర్తియగును.
3) పాణౌ చతస్రో రేఖాశ్చ యస్యతిష్ఠన్త్యభంగురాः - కరతలమునందును భంగము కాకుండ నాలుగురేఖలున్నవాడు చక్రవర్తియగును.

2) **షణ్ణవత్యంగులోత్సేధో యः పుమాన్ స దివౌకసः । 3. బాహుజానూరు జంఘాశ్చ చత్వార్యేతసమాని చ ।**

4) **భ్రువౌనాసాపుటే నేత్రే, కర్ణావోష్ఠౌ చ చూచుకే ।**
కూర్పరౌమణిబంధౌ చ, జానునీ వృషణౌ కటీ । కరౌ పాదౌస్ఫిజౌ యస్య సమౌజ్ఞేయ స్సభూపతిः ॥

5) **స్నిగ్ధా ఘనాశ్చ దశనాः సుతీక్ష్ణదంష్ట్రా స్సమాశ్చ శుభాः -** కాంతిగలవి, నునుపైనవి, పెద్దవి, మొనదేలినవి, సమములు ఐన దంష్ట్రములు మంగళకరములు.

6) **గజసింహగతీ వీరౌ శార్దూల వృషభోపమౌ ।**

7) **బంధుజీవకుసుమోపమోఽధరో, మాంసలోరుచిరబింబరూపధృత్ ।**
పూర్ణమాంసలహనుస్తుభూమిపः తుంగతుండరుచిరాకృతిస్తథా ॥ మంకెనపూవువలెను, దొండపండువలెను ఎఱ్ఱని వన్నెగలిగి బలిష్ఠమై మనోహరమైన అధరము, పరిపూర్ణమైన గడ్డము, ఉన్నతమైన నాసిక, - అనునవి రాజలక్షణములు.

8) **కేశనేత్రదంతత్వక్ పాదతలాని -పంచస్నిగ్ధాः చక్షుస్నేహేన సౌభాగ్యం, దంత స్నేహేన భోజనమ్ ।**
త్వచస్నేహేన శయనం, పాదస్నేహేన వాహనమ్ । స్నిగ్ధనీల మృదుకుంచితాస్తథా, మూర్ధజాస్సుఖ కరాస్సమంశిరః ॥
మనోహరమైననేత్రములు సౌభాగ్యమును, దంతములు భోజనసౌఖ్యమును, చర్మము-శయనసౌఖ్యమును, పాదములు వాహనసౌఖ్యమును, కేశములు సుఖములను కలిగించును.

9) **అష్టవంశశరీరంచ హస్తపాదాంగుళీకరౌ । నాసికాచక్షుషీ కర్ణౌ ప్రజనోయస్యచాహతాः ॥**

10) **ముఖనేత్రాస్య జిహ్వోష్ఠతాలుస్తననఖాः కరౌ । పాదౌచ దశపద్మాని పద్మాకారాణి యస్య చ ॥**

11) **శిరోలలాటే శ్రవణే గ్రీవా వక్షశ్చ హృత్తథా । ఉదరం పాణి పాదౌ చ పృష్ఠం దశ బృహంతి చ ॥**

12) **త్రిభిర్వ్యాప్తిశ్చయస్యస్యాత్ । తేజసా, యశసా, శ్రియా ॥**

13) **ద్వౌశుక్లౌతుశుభౌశుద్ధౌ । వంశౌ మాతుः పితుస్తథా ॥ ద్వేదంతనేత్రే శుక్లే యస్యసుः ద్విశుక్లవాన్ ॥**

14) **కక్షుకుక్షిశ్చ వక్షశ్చ భ్రూణాः స్కంధోలలాటికా । సర్వభూతేషు నిర్దిష్టా ఉన్నతాంగాశుభప్రదాः ॥**

15) **కేశశ్మశ్రునఖలోమత్వగంగులిపర్వశేఫోబుద్ధి దర్శనాని- నవ తనవः** 16) **ధర్మార్థకామాः కాలేషు త్రిషుయస్యస్వనుష్ఠితాः ।**

ఆ శ్రీరాముడు సకలైశ్వర్యసంపన్నుడు, సత్యభాషణము నందును, ధర్మాచరణమునందును నిరతుడు, ధర్మమార్గమున ధనమునార్జించి, పాత్రులకు దానము చేయువాడు, దేశకాలములకు అనువుగా ప్రవర్తించువాడు, అందఱితోడను ప్రియముగా మాట్లాడెడివాడు. (21)

శ్రీరాముని సోదరుడైన లక్ష్మణుడు. ఇద్దఱు తల్లుల (కౌసల్యా సుమిత్రల) ముద్దులకొడుకు. అతడు అనురాగముచేతను, రూపగుణములచేతను పూర్తిగా రామునివంటివాడే. అతడు సాటిలేనివీరుడు, వాసికెక్కిన శ్రీరాముడు మేఘశ్యాముడు, లక్ష్మణుడేమో బంగారు వన్నెవాడు. ఆ పురుషశ్రేష్ఠులిద్దఱును నిన్ను చూడవలెనని కుతూహలపడుచున్నారు. (22-23)

ఆ సోదరులిద్దఱును నిన్నేవెదకుచు, భూతలమునందు అంతటను గాలించుచు, నేల నాలుగు చెఱగుల యందును తిరుగుచు మా సమీపమునకు వచ్చిరి. (24) వానరరాజైన సుగ్రీవుడు తన అన్నయైనవాలిచే రాజ్య బహిష్కృతుడై అతనికి భయపడి దట్టమైనచెట్లుగల ఋశ్యమూకపర్వతముపై నివసించుచుండెను. ప్రియదర్శనుడైన ఆ సుగ్రీవుని రామ లక్ష్మణులు అచట చూచిరి. (25)

అగ్రజుడైనవాలిచే రాజ్యభ్రష్టుడైనను, సత్యప్రతిజ్ఞుడై వానరప్రభువైన సుగ్రీవుని మేము సేవించుచున్నాము. (26)

అనంతరము నారచీరలను ధరించినవారును, ధనుర్బాణములను చేతబట్టినవారును, నరశ్రేష్ఠులును అగు రామలక్ష్మణులు రమ్యమైన ఆ ఋశ్యమూకపర్వత ప్రాంతమునకు చేరిరి. ధనుర్ధారులైన ఆ నరవరులను ఆ కపీంద్రుడు చూచెను. (27-28) వారినిజూచి సుగ్రీవుడు భయకంపితుడై ఒక్క గంతులో పర్వతశిఖరమునుజేరి, అచటనే నిలబడెను. పిమ్మట వెంటనే వారికడకు నన్నే పంపెను.(29)

సుగ్రీవాజ్ఞననుసరించి నేను సర్వసమర్థులును, చక్కని రూపురేఖలుగలవారును, సద్గుణసంపన్నులును అగు ఆ నరవరులను సమీపించి, అంజలిఘటించి నిలిచితిని. వారు నావలన సుగ్రీవుని యథార్థవృత్తాంతమును దెలిసికొని, సంతోషపడిరి. పిమ్మట వారిని నేను నా భుజములపై ఎక్కించుకొని, ఆ పర్వతప్రదేశమునకు చేర్చితిని. వారి వాస్తవ విశేషములను మహాత్ముడైన సుగ్రీవునకు నివేదించితిని.(30-32)

ఆ రామసుగ్రీవులిరువురును అఱమరికలులేకుండా మాట్లాడుకొనుటవలన వారిమధ్య దృఢస్నేహము ఏర్పడెను. పిదప ఆ నరవానరప్రముఖులు దృఢమైన ప్రేమాదరములతో తమతమ పూర్వవృత్తాంతములను తెలుపుకొని పరస్పరము ఊరటనుపొందిరి. (33)

అనంతరము మిక్కిలి తేజశ్శాలియైన అన్నయగు వాలిచే స్త్రీ నిమిత్తముగా వెళ్లగొట్టబడిన సుగ్రీవుని శ్రీరాముడు ఓదార్చెను. (34) తదుపరి ఎట్టిదుష్కరములైన కార్యములనైనను అవలీలగా సాధించు రామునకు నీయెడబాటువలన కలిగిన శోకమును గూర్చి లక్ష్మణుడు సుగ్రీవునకు పూర్తిగా వివరించెను. (35)

లక్ష్మణుడు తెలిపిన విషయములను ఎఱింగినవాడై, ఆ సుగ్రీవుడు గ్రహగ్రస్తుడైనసూర్యునివలె మిక్కిలి కాంతిహీనుడయ్యెను. (36) రావణుడు నిన్ను అపహరించుకొని పోవునప్పుడు నీవు నీ శరీరముపై శోభిల్లుచున్న ఆభరణములను భూమిపై పడవేసితివి. వాటిని అన్నింటిని వానరవీరులు తీసికొని వచ్చి, సంతోషముతో శ్రీరామునకు చూపిరి. కాని రావణుడు నిన్నుకొనిపోయినమార్గమును మాత్రము తెలుపలేకపోయిరి. (37-38)

లోగడ ఆ ఆభరణములు ధ్వనిచేయుచు క్రిందబడినప్పుడు వాటిని నేనే సేకరించి సుగ్రీవునకు అప్పగించితిని. ఆ నగలను సుగ్రీవుడు శ్రీరామునకు సమర్పించెను. వాటిని చూచినవెంటనే శ్రీరాముడు స్పృహను కోల్పోయెను. సుందరములైన నీ ఆభరణములను దివ్యస్వరూపుడైన శ్రీరాముడు తన యొడిలోనుంచుకొని, పరిపరివిధముల పరితపింపసాగెను. రాముడు వాటిని పదేపదే చూచుచు, రోదించుచుండెను. ఈ విధముగ అవి ఆయన శోకాగ్నిని ప్రజ్వలింపజేయు చుండెను. (39-42)

ఆ మహాత్ముడు మిక్కిలిదుఃఖముతో చాలాసేపు నేలపై స్పృహలేక పడియుండెను. అప్పుడు నేను పెక్కు సాంత్వన వచనములతో అతికష్టముమీద ఆయనను లేవదీసి కూర్చుండబెట్టితిని. (43) మహాబాహువైన శ్రీరాముడు లక్ష్మణ సహితుడై ఆ నగలనుచూచి, పదే పదే ప్రక్కనఉన్నవారికి చూపించుచు, సుగ్రీవుని చేతులలో పెట్టెను. (44)

ఓ పూజ్యురాలా! నీవు కనబడకపోవుటచే ఆ శ్రీరాముడు నిత్యము ప్రజ్వలించుచున్నమహాగ్నిచేత అగ్నిపర్వతమువలె తపించుచున్నాడు. (45) నీ యెడబాటు కారణముగా నిద్రలేమి, శోకము, చింత మహాత్ముడైన ఆ రాముని అగ్నిగృహమును (అగ్ని కార్యములు నిర్వహింపబడుగృహమును) అగ్నులవలె (దక్షిణాగ్ని, గార్హపత్యాగ్ని, ఆహవనీయాగ్నుల వలె) తపింప జేయుచున్నవి. (46) నీవు కనబడనికారణమున శోకమునకు లోనైన రాఘవుడు మిక్కిలి భయంకరమైన భూకంపముచే ఒక మహాపర్వతమువలె ఎంతయో చలించి పోవుచున్నాడు. (47)

ఓ రాకుమారీ! అందమైన వనములయందును, నదీతీరముల యందును, సెలయేళ్లప్రక్కన సంచరించు చున్నను శ్రీరాముడు నీ సాహచర్యము కఱవైనందున ఆనందింపలేక పోవుచున్నాడు. (48)

ఓ జానకీ! ఆ నరశ్రేష్ఠుడు రావణుని బంధుమిత్ర పరివారసహితముగా సంహరించి, శీఘ్రముగా నిన్ను పొందును. (నిన్ను గొనిపోవును) (49)

రాముడు వాలిని చంపుటకును, సుగ్రీవుడు వానరులను

పంపి నిన్ను వెదకించుటకును ఆ ఉభయులు అప్పుడు ప్రతిజ్ఞాపూర్వకముగా ఒక 'ఒప్పందము' చేసికొనిరి. (50)

కపీశ్వరుడైన సుగ్రీవుడు వీరులైన ఆ రాకుమారులతో గూడి కిష్కింధను సమీపించెను. యుద్ధమున వాలి నిహతుడయ్యెను. (51) శ్రీరాముడు తనపరాక్రమముతో వాలిని రణరంగమున హతమార్చినపిమ్మట భల్లూకవానరసమూహములకు సుగ్రీవుని రాజుగాచేసెను. (52)

ఓ సీతాదేవీ! ఈ విధముగా రామసుగ్రీవులమైత్రి బలపడెను. నా పేరు హనుమంతుడు. నేను వారిదూతగా ఇచ్చటికి వచ్చితిని. (53)

ఓ దేవీ! సుగ్రీవుడు కిష్కింధారాజ్యమునకు ప్రభువై, మహావీరులైన వానరయోధులను రప్పించి, నిన్ను అన్వేషించుటకై వారిని అన్నిదిక్కులకును పంపెను. (54)

మహాతేజశ్శాలియగు వానరప్రభువగు సుగ్రీవునియొక్క ఆదేశముమేరకు మహాపర్వతసదృశులైన వానరవీరులు అందఱును భూమి నలుదిక్కులకును (నిన్ను వెదకుటకై) బయలుదేఱిరి. (55) ఆ వానరులు సుగ్రీవుడు ఆదేశించినపనిని నెఱవేర్చుటకై త్వరపడుచు నిన్ను అన్వేషించుచున్నవారై, భూమియందంతటను సంచరించుచున్నారు. మేము కూడా ఆ పనిమీదనే ఇటు (దక్షిణదిశకు) వచ్చితిమి. (56)

వాలి సుతుడైన అంగదుడు శ్రీమంతుడు, మహాబలశాలి. ఆ కపీశ్వరుడును వానరసేనలో మూడవవంతుబలములను వెంటనిడుకొని బయలుదేఱెను. (57)

శ్రేష్ఠమైన వింధ్యాద్రియందు సంచరించుచుండగా మేమందఱము దారితప్పి, శోకాతురులమైతిమి. మేము ఆస్థితిలోనుండగా పెక్కుదినములు గడచిపోయినవి. (58)

కార్యము సఫలముగాకుండుటవలనను, గడువుమీఱుట వలనను సుగ్రీవునివలనిభయముచేతను మేము అందఱము ప్రాణత్యాగమునకు సిద్ధపడితిమి. (59) మేము దుర్గమారణ్యములను, గిరులను, సెలయేళ్ల తీరములను గాలించితిమి. కాని దేవీ! మీ జాడగానక నిస్పృహతో అసువులను వీడుటకు పూనుకొంటిమి. (60)

పిమ్మట ఆ గిరిశిఖరముపై మేము ప్రాయోపవేశమునకు ఉపక్రమించితిమి. నిరాహారదీక్షకుదిగిన వానరపుంగవులను అందఱినిజూచి, అంగదుడు మిక్కిలి శోకమగ్నుడయ్యెను. అంతట అతడు నీ అపహరణమును, వాలిమృతిని, జటాయు మరణమును, మా ప్రాయోపవేశవిషయమును తలచుకొనుచు ఎంతయు విలపించెను. (61-62)

సుగ్రీవాజ్ఞను సకాలములో నెఱవేర్చజాలక మేము నిరాశోపహతులమై మరణింపదలచితిమి. అప్పుడు మా కార్యసాఫల్యమునకాయన్నట్లు మహాపరాక్రమశాలియైన 'సంపాతి' అనుపేరుగల గృధ్రరాజు అచటికి వచ్చెను. జటాయువు సోదరుడగు ఆ సంపాతి తనసోదరుని మరణవార్తను విని, క్రుద్ధుడై ఇట్లు పలికెను. (63-64)

"ఓ వానర వీరులారా! నా తమ్ముడైన జటాయువును ఎవరు ఎక్కడ చంపివేసిరి.? మీవలన వినగోరుచున్నాను తెల్పుడు.(65)

రావణునిచే జటాయువు చంపబడుటను (పరోపకారమునకై జరిగిన జటాయువుయొక్క శ్లాఘ్యమృతిని) గూర్చి అంగదుడు అతనికి పూసగ్రుచ్చినట్లు వివరించెను. (66)

ఓ సీతాదేవీ! జటాయువుమృతినిగూర్చి విని, దుఃఖితుడైన ఆ సంపాతి నీవు రావణాలయమునందు (లంకలో) ఉన్న విషయమును దెల్పెను. (67) పిదప ఆ సంపాతిపలికిన సంతోషకరములైన మాటలను విని, అంగదసహితులమై మేమందఱము వెంటనే బయలు దేఱితిమి. (68) వానరులందఱును సంతోషముతో పొంగిపోయి, నిన్ను చూడవలెనను కుతూహలముతో వింధ్యనుండి బయలుదేఱి, సముద్రముయొక్క ఉత్తరతీరమునకు చేరిరి. (69-70)

నీ దర్శనకాంక్షతో సాగరతటమునకు జేరిన అంగదాది ప్రముఖులెల్లరును భయముతో మఱలచింతాగ్రస్తులైరి.పిమ్మట అపారసముద్రమునుజూచి భీతిల్లుచున్న కపిసైన్యము యొక్క తీవ్రమైన భయాందోళనములను పోగొట్టి, నేను వందయోజనముల విస్తీర్ణముగలజలధిని లంఘించితిని. ఆ రాత్రియందేరాక్షసులతోనిండినలంకలోప్రవేశించితిని.(71-72)

ఓ పూజ్యురాలా! నేను రావణుని చూచితిని, శోకాకులవైన నిన్నును దర్శించితిని. ఈ వృత్తాంతమును పూర్తిగా యథాతథముగ నీకు విన్నవించితిని. (73)

ఓ దేవీ ! నేను శ్రీరామునిదూతను. నన్ను విశ్వసింపుము. ఆ స్వామిప్రోత్సాహముతో నిన్ను అన్వేషించుచు ఇచ్చటికి వచ్చితిని, దయచూపి నాతో మాట్లాడుము. (74)

అమ్మా! నేను వాయుసుతుడను, సుగ్రీవునిమంత్రిని, నన్ను నమ్ముము, శస్త్రధారులందఱిలోమేటియైన నీ నాథుడు కుశలమే. (75) సర్వశుభలక్షణములు కలిగినవాడును, అగ్రజునిసేవలయందే నిమగ్నుడునుఅగు లక్ష్మణుడును కుశలియే. అతడు పరాక్రమశాలియైన నీ భర్త (రాముని) యొక్క హితమునందే నిరతుడై యుండును. (76)

సుగ్రీవుని ఆదేశమును అనుసరించి, నేనొక్కడను మాత్రము ఈ లంకకు రాగలిగితిని. కామరూపుడనైన నేను నీ జాడను తెలిసికొనగోరి ఒంటరిగా సంచరించుచు ఈ అశోకవనమునకు (దక్షిణదిశకు) చేరితిని. (77) అమ్మా! నీజాడ తెలియక వానరవీరులు అందఱును శోకాకులురై, మిక్కిలి పరితపించుచున్నారు. నిన్ను దర్శించిన వార్తను తెలిపి, నేను వారి సంతాపమును తొలగింపగలను. నేను అదృష్టవంతుడను. ఓ దేవీ! భాగ్యవశమున నా సాగర లంఘనము వ్యర్థము కాలేదు. (78-79)

ఎన్ని ఆటంకములెదురైనను అందఱికంటెను ముందుగా నిన్ను దర్శించినకీర్తి నాకే దక్కినది. ఇది నాకు ప్రాప్తించిన మహద్భాగ్యము. మహావీరుడైన రాఘవుడు రాక్షసాధిపుడైన రావణుని, అతనిబంధుమిత్ర పరివారములను హతమార్చి, అతిశీఘ్రముగా నిన్ను పొందగలడు. (80)

ఓ వైదేహీ! 'మాల్యవంతము' అను పేరుగల ఒక మహాపర్వతము గలదు. అచటనివసించుచున్న 'కేసరి' అను వానరుడు 'గోకర్ణ' పర్వతమునకు వెళ్లెను. 'శంబసాదనుడు' అను ఒక రాక్షసుడు సముద్ర తీరమునగల అచటి పుణ్యక్షేత్రము నందు ఉపద్రవములను కల్గించుచుండెను. దేవతలు, ఋషులు ప్రార్థింపగా నా తండ్రియైనకేసరి ఆ రాక్షసుని హతమార్చెను. ఆ కపీశ్వరుని భార్యయగు అంజనాదేవి యందు వాయుదేవుని అనుగ్రహమున పుత్రుడనై జన్మించితిని. నా చర్యలనుబట్టి లోకమున నాకు 'హనుమంతుడు'అనుఖ్యాతి ఏర్పడినది. (81-83)

పవిత్రురాలైన ఓ వైదేహీ! నీవు విశ్వసించుటకై నీభర్తయైన శ్రీరాముని గుణములను తెల్పితిని. ఓ దేవీ! త్వరలోనే శ్రీరాముడు నిన్ను ఇచటినుండి తీసికొని పోగలడు." (84)

శోకముచే కృశించిన సీతాదేవి హనుమంతుడు పేర్కొనిన కారణములచే అతనిని విశ్వసించెను. తగిన నిదర్శనములచే అతనిని రాముని దూతగా ఎఱింగెను. (85) అప్పుడు జానకీదేవి అంతులేనిసంతోషమును పొందెను. ఆ మహాసంతోషములో అందమైన ఆమెకనులనుండి ఆనందాశ్రువులు స్రవించెను.(86)

ఎఱ్ఱని రేఖలతో విశాలమైన తెల్లని నేత్రములుగల ఆ సీతాదేవియొక్క మనోహరమైన వదనము రాహువునుండి విముక్తుడైన చంద్రునివలె భాసిల్లెను. (87)

'కపీశ్వరుడైన హనుమంతుడు నిజముగా రాము దూతయే అని ఆమె భావించెను. పిమ్మట హనుమంతుడు దర్శనీయురాలైన ఆమెకు ఇట్లు ప్రత్యుత్తరమును ఇచ్చెను.(88)

"ఓ మైథిలీ! నీకు విషయములను అన్నింటినీ తెల్పితిని, ఊరడిల్లుము. ఇప్పుడు నేనేమిచేసినచో నీకు సంతోషము కల్గునో తెల్పుము, తిరిగి వెళ్లెదను. (89)

ఓ మైథిలీ! మహర్షుల ప్రేరేపణలవలన కపివరుడైన కేసరి రాక్షసుడైన శంబసాదనుని యుద్ధమున చంపివేసెను. పిమ్మట నేను వాయుదేవుని వరమువలన కేసరి భార్యయైన అంజనాదేవి యందు జన్మించితిని. బలసంపదలో నేను ఆ వాయుదేవుని యంతటివాడను, వానరుడను". (90)

* * *

36. ముప్పదిఆఱవ సర్గము

హనుమంతుడు సీతాదేవికి రాముద్రికను సమర్పించుట, ఆమెపై శ్రీరామునకుగల ప్రేమను వివరించి ఆమెను ఊరడించుట

మహాతేజశ్శాలియు, వాయుసుతుడును ఐన హనుమంతుడు సీతాదేవికి తనపై ఇంకను విశ్వాసము దృఢపడుటకై వినయముతో మఱల ఇట్లు పలికెను. (1)

"ఓ మహాభాగ్యశాలినీ! దేవీ! నేను వానరుడను, ప్రజ్ఞాశాలియైన శ్రీరాముని దూతను, శ్రీరామనామాంకితమైన ఈ ఉంగరమును చూడుము. (2) నాపై నీకు విశ్వాసము కుదురుకొనుటకై మహాత్ముడైన శ్రీరాముడు దీనిని ఇయ్యగా నేను తీసికొని వచ్చితిని. ఊరడిల్లుము, దుఃఖములన్నియు తొలగి, నీకు శుభములు కలుగును." (3)

ఆ కపివరుడు ఇట్లుపలికి, సీతాదేవికి ఆ అంగుళీయకమును సమర్పించెను. జానకీదేవి తన భర్త కరస్పర్శకు నోచుకొనిన ఆ అంగుళ్యాభరణమును గ్రహించి, దానిని పరికించిచూచుచు భర్తనుపొందిన దానివలె మహానందభరితురాలయ్యెను. (4)

కనులపండువు గావించుచు వెలుగులతోనిండిన ఆమె ముఖము రాహువునుండి విముక్తుడైనచంద్రునివలె ఒక్కసారిగా ప్రసన్నమయ్యెను. (5) నిర్మల హృదయయైన ఆ సీతాదేవి తనపతి సందేశప్రాప్తిచే సంతోషముతో పొంగిపోయినదై, సిగ్గుదొంతరలలో మునిగిపోయెను, ప్రియవచనములతో సమ్మానించుచు ఆమె ఆ కపివరుని కొనియాడెను. (6)

"ఓ వానరోత్తమా! నిజముగా నీవు ఎంతయో పరాక్రమశాలివి, మిక్కిలి సమర్థుడవు, పరమప్రాజ్ఞుడవు, అందువలననే నీవు రాక్షసులకు ఆయువుపట్టైన ఈ లంకలో ఒంటరిగా ప్రవేశింపగల్గితివి. (7)

శతయోజనముల విస్తీర్ణముగలదై, భయంకర మకరములకు ఆలవాలమైన ఈ మహాసాగరమును గోష్పాదమంతగా భావించి '(ఒక పిల్లకాల్వనువలె) అవలీలగా లంఘించితివి' యథార్థముగా నీ పరాక్రమము ఎంతేని శ్లాఘనీయము. ఓ వానరశ్రేష్ఠా! రావణుడనిన నీకు భయముగాని, తత్తరపాటుగాని ఏమాత్రమూలేవు. కనుక నిజముగా నీవు సామాన్య వానరుడవుగావు. ఓ కపివరా! మహాత్ముడైన శ్రీరామచంద్ర ప్రభువు నిన్ను పంపెను. కనుక నాతో సంభాషించుటకు నీవు యోగ్యుడవు. సాటిలేని పరాక్రమముగల శ్రీరాముడు ఎవ్వరినైనను బాగుగా పరీక్షింపక, పరాక్రమమును తెలిసికొనక దూతగా ఎక్కడికిని పంపడు, విశేషించి నాయొద్దకు అసలే పంపడు. (8-11)

సత్యపరాక్రముడు, ధర్మాత్ముడు ఐన శ్రీరాముడును,

సుమిత్రానందవర్ధనుడు, మహాతేజశ్శాలియైన లక్ష్మణుడును క్షేమముగా నుండుట నా అదృష్టఫలమే. (12)

శ్రీరాముడు క్రుద్ధుడైనచో సైకెగసిన ప్రళయాగ్ని జ్వాలలవలె సాగరమే హద్దుగాగల ఈ సమస్త భూమండలమును దహించి వేయగల సమర్థుడు. ఐనను అట్లెందుకు చేయుటలేదు?(13)

ఆ రామలక్ష్మణులు దేవతలను సైతము నిగ్రహింపగల సమర్థులే, కాని నా దుఃఖములకే అంతములేదని నేను భావింతును. (14) శ్రీరాముడు వ్యధకు గుఱియగుటలేదు గదా? పరితపించుట లేదుగదా? ఆ పురుషోత్తముడు నన్నుపొందుటకై చేయవలసిన కార్యములకు సన్నద్ధుడగు చున్నాడా? (15)

రాజకుమారుడైన శ్రీరాముడు నిఃస్పృహకు, భ్రాంతికి లోనై అన్యమనస్కుడై, పనులలో పొరపడుటలేదుగదా! ఆయన ప్రయత్నశీలుడై కార్యములను ఆచరించు చున్నాడా? (16)

శత్రుభయంకరుడైన శ్రీరాముడు మిత్రుల విషయమున సౌహార్దముతో సామదాన - ఉపాయములను, శత్రువుల విషయమున జయేచ్ఛతో దాన, భేద, దండోపాయములను అవలంబించుచున్నాడా? (17) అతడు మిత్రులను సమకూర్చుకొనుచున్నాడా? మిత్రులు గూడ ప్రత్యుపకారము చేయుటకై ఆయనను చేరుచున్నారా? ఆయన మిత్రులందఱును మంచివారేనా? వారు ఆయనను గౌరవించువారేనా? (18) రాజకుమారుడైన శ్రీరాముడు దేవతల అనుగ్రహమునకై వారిని ప్రార్థించుచున్నాడా? తనవంతు (పురుష) ప్రయత్నమును చేయుచున్నాడా? దైవముయొక్క ఆనుకూల్యమును సంపాదించుచున్నాడా? (కార్యసిద్ధికి పురుషప్రయత్నము, దైవానుగ్రహము ఆవశ్యకములే.) ఓ వానరా? నాయెడబాటువలన ఆయనకు నాపై ప్రేమ తొలగిపోలేదు గదా? ఆయన నాకు ఈ ఆపదలనుండి విముక్తిని కల్గించును గదా? శ్రీరాముడు ఎల్లప్పుడును సుఖములలో తేలియాడిన వాడు, ఆయన కష్టమనుమాటనే యెఱుగడు, అట్టి ప్రభువు ఇప్పుడు అంతులేని దుఃఖములపాలై క్రుంగిపోవుట లేదుగదా! (19-21)

కౌసల్యాసుమిత్రాభరతుల క్షేమసమాచారములు అప్పుడప్పుడు తెలియుచున్నవిగదా! (22)

సర్వలోకపూజ్యుడైన శ్రీరాముడు నాకారణముగా పరితపించుటలేదుగదా! కార్యాంతరమగ్నుడై ప్రభువు నాకు విముక్తిని ప్రసాదించునా? (23) భరతుడు అన్నయైన శ్రీరామునియెడ అనన్యభక్తి పరిపూర్ణుడు. అతడు మంత్రుల పర్యవేక్షణలో సురక్షితమై అజేయమైన అక్షౌహిణీసేనను, ఈ రాక్షసుల బారినుండి నన్ను కాపాడుటకై ఇచటికి పంపునా?(24)

శ్రీమంతుడు, వానరాధిపతియైన సుగ్రీవుడు దంతములు, నఖములు ఆయుధములుగాగల వానరవీరులను వెంట నిడుకొని నా కొఱకై ఇటకు వచ్చునా? (25)

సుమిత్రానందనుడును, అస్త్రవిద్యలయందు ఆరితేఱిన వాడును, మహాశూరుడును ఐన లక్ష్మణ కుమారుడు తన శరపరంపరలతో ఈ రాక్షసహంతకులను చీల్చి చెండాడునుగదా! (26)

భయంకరముగా నిప్పులుగ్రక్కు(రాముని)శరజాలముతో బంధుమిత్ర పరివారసహితముగా రణరంగమున రావణుడు, నిహతుడగుటను అతిత్వరలో నేను చూడగలనా? (27)

బంగారువన్నెతో పద్మపరిమళములతో ఆహ్లాదకరమైన ఆ శ్రీరాముని ఆననము నాయెడబాటు కారణముగా నీరు ఇంకిపోయిన పిమ్మట ఎండతీవ్రతకు కమిలిపోయిన పద్మమువలె శోకదీనమై వాడిపోలేదుగదా! (28)

'పితృవాక్యపరిపాలన' అను ధర్మమును పాటించుటకై శ్రీరాముడు రాజ్యమును సైతము త్యజించునప్పుడుగాని, తనతోపాటు నన్నును నడిపించుచు అడవులకుతీసికొని వచ్చునప్పుడుగాని, ఆయన వ్యథచెందలేదు, భయపడ లేదు, శోకమునకు గుఱికాలేదు. ఐతే నేను దూరమై నందున ఇప్పుడాయన ధైర్యము సడలలేదుగదా? (29)

మా దంపతుల అన్యోన్యానురాగములు అనన్యములు. ఈ విషయమున ఆయనకు తల్లిదండ్రులు, బంధువులు, మఱియెవ్వరును నాతో సమానులుగాని, అధికులుగాని కారు. నాకు ప్రాణప్రియుడైన అట్టి శ్రీరాముని వృత్తాంతమును వినునంతవఱకే నేను జీవించి యుండగోరుదును." (30)

సీతాదేవి ఆ హనుమంతునితో ఈ విధముగా సహేతుకమైన మధురవచనములను పలికిన పిమ్మట, శ్రీరామునకు సంబంధించిన మనోహరవిషయములను మారుతినుండి మఱల వినగోరినదై మిన్నకుండెను. (31)

జానకీదేవి పలికిన మృదుమధుర వచనములను విని, మహాపరాక్రమశాలియైన మారుతి వినమ్రుడై, అంజలి ఘటించి, ఆమెతో ఇట్లనుడువసాగెను. (32)

"ఓ కమలలోచనా! నీవు ఈ లంకలో ఉన్నసంగతి శ్రీరామునకు ఏమాత్రము తెలియదు. అందువలన ఇంద్రుడు శచీదేవిని తీసికొనివచ్చినట్లుగా రాముడు నిన్ను గొనిపోలేదు.[1](33)

నా వచనములను విన్నంతనే రాఘవుడు శీఘ్రముగా వానరభల్లూక గణములతోగూడిన మహాసైన్యమును వెంట నిడుకొని రాగలడు. శ్రీరాముడు అక్షోభ్యమైన (క్షోభింప జేయుటకు అలవికాని) మహాసముద్రమును తన

1) అనుహ్లాదుడనువాడు శచీదేవిని అపహరించుకొనిపోయెను. ఆమె ఎక్కడున్నదియు తెలియక ఇంద్రుడు ఆమెను శీఘ్రముగా తీసికొనిరాలేకపోయెను. కొంతకాలమునకు తెలిసిన వెంటనే అతడు ఆమెను 'అమరావతి'కి తీసికొనివచ్చెను.

బాణపరంపరతో స్తంభింపజేసి, లంకానగరమునందలి రాక్షసులనందఱిని భస్మమొనర్చును. (34-35) ఆ సమయమున సురాసురులెవ్వరైనను, కడకు యముడైనను తనమార్గమునకు అడ్డుదగిలినచో శ్రీరాముడు వారినిగూడ చంపివేయును.(36)

పూజ్యురాలా! నీవు కనబడకపోవుటచే శోకాకులుడైన శ్రీరాముడు సింహముచే పీడింపబడిన ఏనుగువలె మనశ్శాంతిని పొందుటలేదు. (37)

ఓ దేవీ! వైదేహీ! శ్రీరాముడు చక్కని నయనశోభలు గలవాడు, మిక్కిలిసుందరుడు, దొండపండువంటి ఎఱ్ఱనిపెదవులు గలవాడు, అందమైన కుండలములను ధరించెడివాడు. పూర్ణచంద్రునిబోలు ఆ రాముని ముఖమును నీవు అతిత్వరలోనే దర్శింపగలవు. ఇది ముమ్మాటికి నిజము. మలయపర్వతము మీద, మేరుగిరిపైన, వింధ్యాచలము మీద, మందరాద్రిపైన, దర్దురశైలముమీద, కడకు మాప్రాణములను నిల్పునట్టి ఫలమూలములపైన ఒట్టుపెట్టుకొని చెప్పుచున్నాను.(38-39)

ఓ వైదేహీ! ఐరావతముపై ఆసీనుడైయున్న ఇంద్రునివలె ప్రస్రవణపర్వతముపై విరాజిల్లుచున్న శ్రీరాముని అతిశీఘ్రముగా చూడగలవు. (40)

రాఘవుడు ఎన్నడును, మద్యమాంసములను ముట్టడు, వనవాసులైన వానప్రస్థులకు విహితములైన సాత్త్వికములైన వన్యఫలములను, కందమూలములను ఐదు భాగములుగా జేసి, వాటిలో ఐదవభాగమును ప్రతిదినము శరీరధారణ నిమిత్తము తగినంతమాత్రమే భుజించును.[1] (41)

నీ మీదనే మనస్సును లగ్నమొనర్చి, తదన్యమును మఱచిన శ్రీరాముడు తనశరీరముపైవ్రాలెడి అడవి ఈగలను, దోమలను, తిరుగాడెడి పురుగులను, పాములనుసైతము ఏమాత్రము పట్టించుకొనడు. (42) నరోత్తముడైన శ్రీరాముడు ఎల్లప్పుడును నీ ధ్యాసలోనే మునిగి, శోకాకులుడై యుండును, నిన్ను జేరు కోరికతో ఇక దేనిని గూర్చియు ఏ మాత్రము ఆలోచింపడు.(43)

శ్రీరాముడు నిద్రనే ఎఱుగడు, ఎప్పుడైనను ఒకకునుకు వచ్చినచో "సీతా! సీతా!" అను మధురవచనముల పలవరింతలతో ఉలికిపడి లేచును. (44)

ఏదైన నొకఫలమునుగాని, పుష్పమునుగాని, మనోహరమైన మఱియొక వస్తువునుగాని చూచినప్పుడు "ప్రియా! ప్రియా! అని బహువిధముల పలుకుచు నిట్టూర్పులను విడుచుచుండును. (45) ఓ దేవీ! మహాత్ముడైన ఆ రాజకుమారుడు సర్వదా "సీతా! సీతా!" అని పలవరించుచు నీ కొఱకై పరితపించుచున్నాడు. అతడు కఠిననియమములను పాటించుచు నిన్నుపొందుటకే ప్రయత్నించుచున్నాడు."(46)

శ్రీరాముని గుణసంకీర్తన శ్రవణప్రభావమున వైదేహి శోకము తొలగిపోయెను. కాని శ్రీరాముడు శోకమగ్నుడైన విషయములనువిని ఆమెయు శోకమగ్నయయ్యెను. శరత్కాల ప్రారంభమున మేఘములచే కప్పబడిన చంద్రుడు ప్రకాశింపడు, మేఘములు తొలగినంతనే పూర్ణచంద్రుడు ఆహ్లాదకరుడై ప్రకాశించునట్లు సీతాదేవి శ్రీరామునిగుణసంకీర్తన వినినంతనే ప్రసన్నమైన ముఖముతో శరత్కాలరాత్రివలె శోభిల్లుచుండెను. సీతాదేవిస్థితియు శరత్కాలరాత్రివలె ఒప్పుచుండెను. (47)

* * *

37. ముప్పదిఏడవ సర్గము

శ్రీరామచంద్రుని శీఘ్రముగా తీసికొనిరమ్మని సీతాదేవి మారుతిని కోరుట, హనుమంతుడు తన వెంట రమ్మని జానకీదేవిని ప్రార్థించుట - ఆమె అందులకు నిరాకరించుట

హనుమంతుని ద్వారా శ్రీరామచంద్రుని కుశల సమాచారములను వినినంతనే సీతాదేవిముఖము నిండుచంద్రుని శోభలను వెదజల్లెను. ఆమె హనుమంతునితో ధర్మసమ్మతములై అర్థవంతములైన వచనములను ఇట్లు పలికెను. "ఓ వానరోత్తమా! 'శ్రీరాముడు తదేకధ్యాసతో ఎల్లప్పుడు నిన్నే స్మరించుచున్నాడు' అని నీవు నుడివిన వచనములు నాకు అమృతతుల్యములు. అవి ఆనందదాయకములు 'అతడు శోకమగ్నుడైయున్నాడు' అని నీవు తెల్పినమాటలు నాకు విషసదృశములు. ఇవి దుఃఖకారకములు. (1-2) అంతులేని ఐశ్వర్యమునందుగాని, దారుణమైన దుఃఖము నందు గాని త్రాడుతోవలె బంధించి, దైవము పురుషుని లాగికొనిపోవును. (3) ఓ వానరోత్తమా! విధివశమున ఆపదకులోనైన నన్ను, శ్రీరాముని, లక్ష్మణుని చూడుము. ప్రాణులకు విధి నిర్ణయము అనుల్లంఘనీయము సుమా![2] (4)

---

1) వానప్రస్థులు ఆహారపదార్థములను (కందమూలఫలములను) ఐదుభాగములుగా జేసి మొదటి నాలుగుభాగములను వరుసగా దేవతలకును, పితృదేవతలకును, అతిథులకును భూతగణములకును అర్పించి, మిగిలిన ఐదవభాగమును మాత్రము వారు స్వీకరించెడివారు. - గోవిందరాజీయ వ్యాఖ్య

2) వ్యసనము = కోరిక, క్రోధము, ఆపద. నేను బంగారులేడికై కోరికపడుట, నా కోరికను తీర్చుటకై శ్రీరాముడు మోహవశుడై లేడిని వెంబడించుట, నేను లక్ష్మణుని కోపగించుట ఈ ఆపదలకు మూలములు, ఈ వ్యసనముల ఫలితముగా విచక్షణను కోల్పోయితిమి. ఇదియంతయు విధినిర్ణయము.

మహాసముద్రమునందు నౌక బ్రద్దలుకాగా ఈదుచు అలసిపోయినవానివలెనున్న శ్రీరాముడు ఈ శోకసముద్రము నుండి ఎప్పటికి బయటపడగలడు?. (5) శ్రీరాముడు రాక్షసులనువధించి, రావణుని హతమార్చి, లంకానగరమును రూపుమాపి, నన్ను ఎప్పుడు చేరునోగదా? (6)

ఓ వానరోత్తమా! దుష్టుడైన రావణుడు నాకు ఒక సంవత్సరకాలము గడువు పెట్టియుండెను. అతడు విధించిన ఆ ఒకసంవత్సరకాలవ్యవధిలో పదియవనెల నడచుచున్నది. ఇకరెండుమాసములే మిగిలియున్నవి. ఆ గడువు ముగియువఱకే నేను జీవించియుందును. 'కావున త్వరపడుమ'ని శ్రీరామునితో విన్నవింపుము. (7-8)

"సీతాదేవిని శ్రీరామునకు తిరిగి అప్పగింపుము" అని అతని సోదరుడైన విభీషణుడు ఎంతగా బ్రతిమాలి చెప్పినను రావణుడు ఆతని మాటను ఏమాత్రమూ లక్ష్యపెట్టుటలేదు. శ్రీరామునకు నన్ను అప్పగించుట రావణునకు బొత్తిగా సమ్మతముగాదు. ఆయువుమూడిన రావణుని రణరంగమున కబళించుటకు మృత్యుదేవత ఎదురుచూచుచున్నది. (9-10)

ఓ కపివరా! 'అనల' అనునామె విభీషణుని పెద్దకూతురు. ఆమె తనతల్లి పంపగా ఇచటికివచ్చి, నాతో స్వయముగా ఇట్లు పలికెను. 'అవింధ్యుడు' అను ఒక వృద్ధ రాక్షసుడు గలడు. అతడు మిక్కిలి తెలివిగలవాడు, విద్వాంసుడు, ధైర్యశాలి, ఉత్తమస్వభావము గలవాడు, రావణునికడ చొరవగలవాడు. అతడు 'రామునివలన రాక్షసులనాశము తథ్యము' అని రావణునితో నొక్కి చెప్పెను. కాని ఆ దుష్టరావణుడు అతని హితవచనములను పెడచెవిని బెట్టెను.". (11-13)

ఓ కపీశ్వరా! నా స్వామి త్వరలోనే నన్ను చేరగలడు. ఇది నాపరమనిశ్చయము. నా అంతరాత్మ పవిత్రమైనది, శ్రీరామునిలో ఉత్సాహము, పౌరుషము, బలము, కరుణ, కృతజ్ఞత, పరాక్రమము, శక్తి మొదలగు పలుసద్గుణములు గలవు. (14-15) శ్రీరాముడు సోదరునితోడు లేకుండగనే తానొక్కడే దండకారణ్యమునందు పదునాలుగువేలమంది రాక్షసులను హతమార్చెను. అట్టి మహావీరునకు ఏ శత్రువు భయపడడు? (16)

ఎట్టి క్లిష్టపరిస్థితులును ఆ మహాపురుషుని చలింప జేయజాలవు. దేవేంద్రుని శక్తి శచీదేవికి తెలిసినట్లు ఆయన ప్రభావము నాకు తెలియును. (17) సూర్యుడు తన తీవ్రకిరణములచే నీటిని పూర్తిగా ఇంకింపజేసినట్లు, శూరుడైన శ్రీరాముడు, తన బాణపరంపరలచే శత్రురాక్షస సమూహములను నుగ్గు నుగ్గు గావింపగలడు." (18)

శ్రీరాముని యెడబాటు కారణముగా శోకముతో కృశించినదియు, కనులయందు అశ్రువులు నిండినదియు అగు సీతాదేవి ఈ విధముగా పలుకగా ఆమెతో హనుమంతుడు ఇట్లనెను. (19)

"శ్రీరాముడు నా మాటలను వినినంతనే భల్లూకవానర సమూహములతోగూడిన మహాసైన్యమును వెంటనిడుకొని, శీఘ్రముగా రాగలడు. (20) లేనిచో, అమ్మా! నేడే నిన్ను ఈ దుఃఖములనుండి విముక్తురాలనుగా చేయగలను. ఓ పూజ్యురాలా! నా వీపును అధిరోహింపుము. నిన్ను నావీపుపై చేర్చుకొని, ఈ మహాసముద్రమును దాటగలను, రావణునితో గూడ ఈ లంకను పెకలించి తీసికొనిపోగలశక్తి నాకు గలదు. (21-22)

ఓ మైథిలీ! అగ్నిదేవుడు హవ్యమును ఇంద్రునకు అందజేసినట్లు, ప్రస్రవణగిరిపైనున్న శ్రీరామునకు నేడే నిన్ను అప్పగింతును. ఓ వైదేహీ! దైత్యసంహారమునకు సన్నద్ధుడైన విష్ణువువలె, లక్ష్మణునితోగూడియున్న శ్రీరాముడు రాక్షసులను వధించుటకై సిద్ధముగా ఉన్నాడు. మహా బలశాలియు, ఆశ్రమనివాసియు, నిన్ను చూచుటకై కుతూహలపడుచున్న వాడును. ఐన శ్రీరాముడు ఇంద్రుడు ఐరావతము మూపుపైనున్నట్లు ప్రస్రవణగిరిపై ఆసీనుడై యున్నాడు. అట్టి ప్రభువును నీవు నేడే చూడగలవు. (23-25)

ఓ మంగళదాయినీ! దేవీ! నా వీపును అధిరోహింపుము, కాదనవలదు. రోహిణి చంద్రునిజేరినట్లు శ్రీరాముని జేరుటకు నిశ్చయించుకొనుము. (26) నీవు నావీపుపై ఆసీనవై, చంద్రునితోను, మహాతేజశ్శాలియైన సూర్యునితోను సంభాషించుచున్నట్లు ఆకాశమార్గమున పయనించుచు ఈ మహాసముద్రమును దాటుము. (27) ఓ దేవీ! ఇక్కడినుండి ఆకాశమార్గమున నిన్ను తీసికొనిపోవునప్పుడు నా వేగగతిని అనుసరించుటకు ఈ లంకానివాసులకెవ్వరికిని శక్యముగాదు. (28) ఓ వైదేహీ! నేను ఇక్కడికి వచ్చిన విధముగనే, ఆకాశమార్గమున నిన్ను దీసికొని వెళ్లగలను సుమా! ఇందు సంశయము లేదు." (29) సీతాదేవి కపివరుని అద్భుతవచనములను విని, ఆనందాశ్చర్యములతో పులకితగాత్రయై, హనుమంతునితో ఇట్లు పలికెను. (30)

"ఓ హనుమంతుడా! ఇంతదూరము నన్ను ఎట్లు మోసికొని వెళ్లగలవు? దీనినిబట్టి నీ వానరలక్షణము ప్రకటితమగుచున్నది. (31) ఓ కపివరా! నీ శరీరమేమో చిన్నది. నన్ను ఇచటినుండి మహాపురుషుడైన నాస్వామికడకు ఎట్లు తీసికొని పోగలవు?(32)

సర్వశక్తిసంపన్నుడును, వాయుసుతుడును ఐన హనుమంతుడు సీతాదేవి వచనములనువిని, తనకు అది ఒక అవమానముగా భావించెను. (33) సీతాదేవి నా బలమునుగాని, ప్రభావమునుగాని ఎఱుగదు. అందువలన నా యిచ్ఛానుసారము ఆమెకు నా పర్వతాకారరూపమును ప్రకటింతును'. (34)

వానరోత్తముడును, శత్రువులను పరిమార్చువాడును ఐన హనుమంతుడు ఇట్లాలోచించి, సీతాదేవికి తన బృహద్రూపమును జూపెను. (35)

ధీశాలియగు ఆ కపివరుడు ఆ చెట్టువేదికనుండి[1] ఒక్కగంతులో కొంతదూరమునకు చేరి, సీతాదేవికి నమ్మకము కల్గించుటకై శరీరమును పెంచసాగెను. (36)

ఆ హనుమంతుడు మేరు, మందరగిరులతో సమానముగా పెఱిగి, ప్రజ్వలించుచున్న అగ్నిజ్వాలలవలె వెలుగొందుచు సీతాదేవి సమ్ముఖమున నిలిచెను. (37)

పర్వతసదృశుడును, ఎఱ్ఱని ముఖముగలవాడును, మిక్కిలిబలశాలియు, వజ్రమువలె తీక్ష్ణములైనకోరలు, నఖములు, భయంకరమైన ఆకారముగలవాడై హనుమంతుడు సీతాదేవితో ఇట్లు పలికెను. (38)

"పర్వతములతో వనప్రదేశములతో ఒప్పుచున్నదియు, కోటబురుజులతో, ప్రాకారములతో, ముఖద్వారములతో విలసిల్లుచున్నదియు అగు ఈ లంకానగరమును రావణ సహితముగా తీసికొనిపోగలశక్తి నాకు గలదు. (39) దేవీ! అందువలన సందేహమును వీడుము, మనస్సును కుదుటపఱచుకొనుము. నీవు నావీపును అధిరోహించి రామలక్ష్మణులకడకుచేరి, వారి శోకమును తొలగింపుము."(40)

పద్మపత్రములవలె విశాలములైన నేత్రములుగల ఆ జానకి, పర్వతసమానుడగు ఆ వాయుసుతునితో ఇట్లనెను. "ఓ వానరోత్తమా! నీ బలపరాక్రమములను, వాయువేగగమనమును అగ్నిజ్వాలలవంటి నీ అద్భుతతేజస్సును నేను తెలిసికొంటిని. ఓ వానరపుంగవా! సామాన్య మానవుడెవ్వడైనను, ఊహకుఅందని సముద్రమునుదాటి ఈ ప్రదేశమునకు రాగలడా? (41-43)

నీ గమనవేగమును, నన్ను తీసికొనివెళ్లగల నీశక్తిని నేనెఱుగుదును. మహాత్ములు తమకార్యసిద్ధికై ముందుగా బాగుగా ఆలోచించెదరు. నేను గూడ ముందువెనుకలు ఆలోచించి, ఒక నిర్ణయమునకు రావలసియున్నది. (44)

ఓ పుణ్యపురుషా! కపివరా! నేను నీతో ప్రయాణము చేయుట యుక్తముకాదు. నీ వాయువేగగమనము నాకు తత్తఱపాటును కలిగింపవచ్చును. (45) సముద్రమునకు ఎంతోయెత్తున మిక్కిలివేగముతో ఆకాశమార్గమున వెళ్లుచున్న నీవీపుపైనుండి భయముతో నేను క్రింద పడిపోవచ్చును. సముద్రము తిమింగిలములతో, మొసళ్లతో పెద్దపెద్ద చేపలతో నిండియుండును. నేను పట్టుదప్పి అందు పడిపోయినచో వెంటనే ఆ జలజంతువులు నన్ను భక్షించును. (46-47)

ఓ అరిసూదనా! నీతో ప్రయాణముచేయుటకు నాకు ధైర్యముచాలదు. ఏలనన నన్ను రక్షించు ప్రయత్నమున నీ భద్రతకును ముప్పువాటిల్లవచ్చును. (48) నీవు నన్ను తీసికొనిపోవుచుండగా జూచి, భయంకరులైన రాక్షస యోధులు దురాత్ముడైన రావణుని ఆదేశముతో మనలను వెంటాడుదురు. (49)

ఓ వీరుడా! శూలములను, ఇనుపగుదియలను చేతబట్టిన రాక్షసవీరులు నిన్ను చుట్టుముట్టెదరు. అప్పుడు నన్ను రక్షించుచున్న నీ పరిస్థితియు ప్రమాదములోబడును. నీవేమో ఒంటరివాడవు, నిరాయుధుడవు, రాక్షసులేమో పెక్కుమంది, పైగా ఆయుధములుగలవారు. అట్టి స్థితిలో ఆకాశమున నీవు ముందుకు ఎట్లు ప్రయాణింపగలవు? నన్ను ఎట్లు రక్షింపగలవు? (50-51)

ఓ కపివరా! క్రూరకర్మలను చేయునట్టి ఆ రాక్షసులతో నీవు యుద్ధము చేయునప్పుడు నేను భయకంపితనై నీ వీపునుండి జాఱిపడిపోవచ్చును. (52) ఓ వానరోత్తమా! రాక్షసులు మిక్కిలి భయంకరులు, స్థూలకాయులు, బలవంతులు వారు ఏదేని ఒకరీతిగా నిన్ను యుద్ధమున జయింపగలరు. (53) లేక- నీవు వారితో యుద్ధముచేయుచు నా విషయమున ఏమరుపాటుతో ఉన్నచో నేను పడిపోగలను. అప్పుడు పాపులైన రాక్షసులు పడిపోయిన నన్ను తీసికొని పోవుదురు. లేదా! నీ చేతినుండి నన్ను వారు హరించుకొని పోవుదురు. లేక, చంపివేయుదురు. 'యుద్ధమునందు జయాపజయములు అస్థిరములు' అని అందఱెఱిగినదే గదా! (54-55) ఓ వానరోత్తమా! రాక్షసులచేత భయపెట్టబడినదాననై నేను ఆపదలపాలునూ గావచ్చును. అప్పుడు నీ కృషియంతయు వృథాయే యగును. (56)

రాక్షసులనందఱిని చంపివేయుటకు నీవు మిక్కిలి సమర్థుడవే కావచ్చును. రాక్షసయోధులనందఱిని నీవే చంపి, నన్ను దీసికొని పోయినచో శ్రీరామునికీర్తికి భంగమువాటిల్లును. (57) లేదా, రాక్షసులు నన్ను దీసికొనిపోయి, ఆ వానరులు గాని రామలక్ష్మణులుగాని తెలిసికొనలేనంత రహస్య ప్రదేశమున దాచియుంచగలరు. (58) అందువలన నన్ను దీసికొనిపోవుటకై నీవు సంకల్పించిన ప్రయత్నమంతయును వ్యర్థమేయగును. కావున ఇక్కడికి శ్రీరాముడు నీతోకలిసివచ్చుటయే మంచిది. (59)

ఓ మహావీరుడా! మహాత్ముడైన శ్రీరాముడు, ఆయన సోదరులు, నీవు, నీ రాజైనసుగ్రీవుడు ఆయన పరివారము వీరియందఱి జీవితములు నాపైననే ఆధారపడియున్నవి గదా! (60) ఆ రామలక్ష్మణులు ఇరువురును నిరాశపడి, శోకసంతాపములచే కృశించినవారై, భల్లూకవానరులతో గూడ ప్రాణములను విడుతురు. (61)

ఓ వానరపుంగవా! నా పాతివ్రత్య ధర్మమునుసరించి,

1) 33వ సర్గలో మొదటి శ్లోకమునందు- ఆంజనేయస్వామి వృక్షముపైనుండి క్రిందికిదిగి, సీతాదేవి సమీపమునకు చేరినట్లు పేర్కొనబడినది. కావున ఇంతవఱకును, మారుతి వృక్షమూలముననే యున్నట్లు భావింపవలెను. ఇప్పుడు సీతాదేవికి తన బృహద్రూపమును జూపుటకై చెట్టుమూలమునుండి కొంతదూరమునకు జరిగినట్లు గ్రహింపవలెను.

శ్రీరాముని దప్ప, మఱియొక పురుషునిశరీరమును నా బొందిలో ప్రాణము ఉండునంత వరకు తాకను. (62)

రావణుడు బలవంతముగా నన్ను అపహరించుకొని వచ్చినప్పుడు నాకు వాని శరీరస్పర్శ కలిగినది. ఏలనన స్వయముగా ఎదుర్కొనగలశక్తి లేనిదానను, పరాధీనురాలను, పైగా నన్ను రక్షించునాథుడు అచట లేకుండెను. నేను ఏమి చేయగలను? (63) శ్రీరాముడు దశకంఠుని సపరివారముగా పరిమార్చి, నన్ను ఇచటినుండి తీసికొనిపోవుటయే ఆ మహావీరుని స్థాయికి తగినపని. (64) రణరంగమున శత్రుసమూహములను నుగ్గునుగ్గు గావించు ఆ మహాత్ముని పరాక్రమవైభవములను వినుటయేగాక నేను స్వయముగా చూచితిని, దేవతలలో, గంధర్వులలో, నాగులలో, రాక్షసులలో ఎవ్వరును శ్రీరామునకు సమరభూమియందు సాటికాగలవారు లేరు. (65)

శ్రీరాముడు అద్భుతమైన ధనుస్సుగలవాడు, మహాబలశాలి, పరాక్రమమున దేవేంద్రుని మించినవాడు. వాయువుతోడై మహాజ్వాలలతో మీదికెగయుఅగ్నివలె, లక్ష్మణుడుతోడై, తేజరిల్లుచుండెడి ఆ మహావీరుని జూచి సంగ్రామరంగమున ఎదురుగా నిలబడగలవాడెవ్వడు?" (66)

ఓ వానరోత్తమా! యుద్ధమున శత్రువులను మర్దించు శ్రీరాముడు లక్ష్మణసహితుడై బాణములనెడి కిరణములను విరజిమ్ముచు, ప్రళయకాలసూర్యునివలె తేజరిల్లుచు, కదనరంగమున మదించిన దిగ్గజమువలె నిలిచియున్నప్పుడు ఆ వీరునిఎదుర్కొనగల యోధుడెవ్వడు? (67)

కావున ఓ కపివరా! లక్ష్మణునితో, వానరసమూహములతో గూడియున్న నాస్వామిని వెంటనే ఇచటకు తీసికొనిరమ్ము. చాలకాలమునుండి రామవిరహశోకముతో కృశించియున్న దానను. శ్రీరాముని తోడ్కొనివచ్చి నాకు ఆనందమును గూర్పుము". (68)

* * *

38. ముప్పదిఎనిమిదవసర్గము

అభిజ్ఞానార్థము సీతాదేవిచే కాకాసుర వృత్తాంత కథనము, చూడామణి ప్రదానము, శ్రీరాముని శీఘ్రముగా తీసికొని రమ్మని కోరుట

అంతట హనుమంతుడు యుక్తియుక్తములైన సీతాదేవి వచనములనువిని పొంగిపోయెను. అనంతరము మాటనేర్పరియైన అతడు ఆమెతో ఇట్లు పలికెను. (1)

"అమ్మా! మంగళస్వరూపిణీ! నీ వచనములు సహేతుకములు, మిక్కిలి యుక్తియుక్తములు. అవి స్త్రీ స్వభావమునకును, పతివ్రతలనమ్రతకును తగియున్నవి.(2)

నా వీపుపై అధిష్ఠించి, విశాలమై నూఱుయోజనముల పొడవుగల మహాసాగరమును దాటుట స్త్రీసహజమైన భయస్వభావమునకు అనువుకానిది. (3)

అమ్మా! ఓ వినయశీలా! 'నా భర్తయైన శ్రీరామునితప్ప అన్యపురుషుని తాకను' అని నీవు పేర్కొనిన రెండవ కారణము ఆ మహాపురుషునియొక్క పత్నివగు నీకే తగును. ఓ దేవీ! నీవుతప్ప ఇట్టివచనమును ఏ స్త్రీ పలుకగలదు? ఓ దేవీ! ఇచటి నీ ప్రతిచర్యను, నాతో నీవు పలికిన ప్రతి వచనమును, శ్రీరామునకు నేను పూసగ్రుచ్చినట్లు[1] పూర్తిగా వివరింతును. (4-6)

ఓ తల్లీ! నీకును శ్రీరామునకును ప్రియమును చేకూర్పవలెనను కోరికతోడను, ఆ స్వామిపైగల స్నేహాతిరేకమున మనస్సునకు తోచకపోవుటవలనను, ఇంకను పెక్కుకారణముల చేతను నీతో ఇట్లు (నిన్ను నా వీపుపై మోసికొనిపోయి శ్రీరామునియెద్దకు చేర్చెదనని) చెప్పియుంటిని. (7) లంకాప్రవేశము అసాధ్యమగుటవలనను, మహా సముద్రము దాటశక్యముగానిది యగుటచేతను, నాకు నిన్ను తీసికొనివెళ్లగల సామర్థ్యము ఉండుటవలనను నేనిట్లు పలికితిని. (8) తల్లీ! శ్రీరామునిపైగల విశేషమైన భక్తిప్రపత్తులచేత, నేడే శ్రీరాముని కడకు నిన్ను చేర్చవలెనను కోరికతోడను ఇట్లు నుడివితిని. మఱియొక కారణమేదియు లేదు. (9)

ఓ పూజ్యురాలా! నా వెంట వచ్చుటకు నీకు సమ్మతము కానిచో శ్రీరాముడు గుర్తింపగల ఏదైన నొక 'ఆనవాలు'ను దయతో ప్రసాదింపుము." (10)

దివ్యకాంతవంటి సీతాదేవి హనుమంతునివచనములను విన్న పిమ్మట కన్నీరుపెట్టుచు తడబడుచు మెల్లగా (రాకాసి మూకలకు వినబడకుండ) ఇట్లు పలికెను- (11)

నా స్వామికి గుర్తుగా శ్రేష్ఠమైన ఈకథను తెలుపుము. "చిత్రకూటపర్వతమునకు ఈశాన్యభాగమున ఒక ఉపపర్వతము గలదు. అచ్చట ఫలమూలములు, ఉదకములు, సమృద్ధిగాగలవు.

1) రావణుడు నిన్ను భయపెట్టుట, నీవు రావణుని తృణీకరించుట, రాక్షసస్త్రీలు నిన్ను బెదిరించుట, విరహ తాపమునకు తట్టుకొనలేక నీవు ప్రాణత్యాగమునకు సిద్ధపడుట, నిరంతరము శ్రీరామునే ధ్యానించుచుండుట, నీ పాతివ్రత్యధర్మాచరణము, శ్రీరామునకు నీసందేశము మున్నగు విషయములను యథాతథముగ శ్రీరామునకు తెలుపుదును. ఈవిషయములను అన్నింటిని వృక్షముపైనున్న నేను గమనించియే యుంటిని.

ఆ ప్రదేశమున మందాకినీ నదీసమీపమున ఒక సిద్ధాశ్రమము ఉన్నది. అందు పూర్వము నేను నీతో (రామునితో) తాపసాశ్రమవాసినిగా ఉన్నప్పుడు ఈ కథ జరిగినది.(12-13)

ఆ సిద్ధాశ్రమసమీపమున నానాపుష్పపరిమళములతో నిండిన పెక్కు ఉపవనములు విలసిల్లుచున్నవి. ఆ ఉపవనములయందు విహరించి, అలసి, స్వేదజలములతో తడిసి, నేను నీ యొడిలో కూర్చొనియుంటిని. (14)

ఇంతలో ఒకకాకి వచ్చి, మాంసమునకు ఆశపడి, నా స్తనములమధ్య తన ముక్కుతో పొడిచెను. నేనా వాయసమును ఒక మట్టిబెడ్డతో వారించితిని. (15)

ఆ కాకి నన్ను పదేపదే బాధించుచు, నా నుండి తప్పించుకొనుచు అచటనే తిరుగుచుండెను. ఆహారకాంక్షగల ఆ కాకి మాంసముకొఱకైన తన ప్రయత్నమును విరమించుకొనలేదు. (16)

నేను కోపముతో ఆ వాయసమును అదలించుచు, పడలిన ఒడ్డాణమును సరిచేసికొనుచు, జాఱిపోవుచున్న వస్త్రమును సర్దుకొనుచుంటిని అప్పుడు నీవు నన్ను చూచితివి. (17)

వాయసముపైక్రుద్ధురాలనైయున్న నన్ను నీవు పరిహసింపగా నేను సిగ్గుపడితిని. ఆహారముపైగల ఆశతో వాయసము నన్ను చీరగా నేను నీ కడకు వచ్చితిని. (18)

అలసియున్న నేను, కూర్చొనియున్న నీయొడిలో జేరితిని. కోపముతోనున్న నన్ను నీవు నవ్వుచు ఓదార్చితివి. (19)

వాయసబాధ కారణముగా కుపితనైన నా కన్నులలో నీరు నిండెను. మెల్లగా ఆ అశ్రువులను తుడుచుకొనుచున్న నన్ను నీవు చూచితివి." (20) నేను మిక్కిలి అలసట చెందియుండుట వలన శ్రీరాముని యొడిలో చాలాసేపు నిద్రించితిని. నేను మేల్కొనిన పిమ్మట శ్రీరాముడు నా యొడిలో నిద్రించెను.(21)

అటుపిమ్మట కొంతసేపటికి ఆ వాయసము మఱల అచటికి వచ్చెను. శ్రీరాముని ఒడిలో నిద్రించి, మేల్కొని లేచిన నన్ను ఆ కాకివేగముగా సమీపించి, నా స్తనములమధ్య చీరెను. (22) అది మాటిమాటికి ఎగిరి యెగిరి నన్ను మిక్కిలి బాధించెను. అంతట శ్రీరాముడు నా వక్షఃస్థలమునుండి స్రవించుచున్న రక్తబిందువులతో తడిసెను. (23) అప్పుడు ఆ వాయసముచేత ఎంతయు బాధింపబడుచున్న నేను సకలైశ్వర్యసంపన్నుడు, అరిసూదనుడైన శ్రీరాముని గాఢనిద్రనుండి మేల్కొల్పితిని.(24)

మహాబాహువులుగలవాడైన ఆ రాముడు అప్పుడు ఆ కాకముచే స్తనములమధ్య పీడింపబడుచున్న నన్ను జూచి, రెచ్చిపోయి బుసలుకొట్టుచున్న త్రాచుపామువలె క్రుద్ధుడై, నిట్టూర్పులు విడుచుచు ఇట్లుపలికెను- (25)

'ఓ సుందరీ! సీతా! నీస్తనమధ్యభాగమున గాయపఱిచిన వాడెవడు. కోపముతోనున్న విస్తృతమైన పడగగల భయంకరమైన మహాసర్పముతో ఆడుకొనుచున్న వాడెవడు?' (26)

శ్రీరాముడు అటునిటు పరికించుచు రక్తసిక్తములైన వాడిగోళ్లతో నాకెదురుగా నిలిచియున్న ఆ కాకిని జూచెను.(27)

ఆ వాయసము ఇంద్రునికుమారుడట! అతడు పక్షులలో శ్రేష్ఠుడట, శీఘ్రగమనమున వాయుతుల్యుడట. అతడు (శ్రీరామునిజూచి) తనరక్షణకై మఱియొక ప్రదేశమునకు వెళ్ళెను. (28)

పిమ్మట, మహాబుద్ధిశాలియు, గొప్పబాహువులుగల శ్రీరాముడు కోపముతో కన్నులు ఎఱ్ఱజేసినవాడై, వాయసమును గట్టిగా శిక్షించుటకై నిర్ణయమును తీసికొనెను. (29)

అతడు తన ఆస్తరణమునుండి దర్భను దీసికొని, దానిని బ్రహ్మాస్త్రముగా అభిమంత్రించెను. ఆ అస్త్రము మండుచున్న ప్రళయకాలాగ్నివలె ఆ పక్షియెదుట మంటలను ఎగజిమ్మెను. (30)

పిమ్మట రాముడు ఆ జ్వలించుచున్న దర్భను ((బ్రహ్మాస్త్రమును) ఆ వాయసముపై ప్రయోగించెను. అప్పుడు భలే! ఆ ఇషీకాస్త్రము (బ్రహ్మాస్త్రము) ఆకాశమున పాఱిపోవుచున్న ఆ పక్షిని వెంటాడెను. (31)

అట్లు ఆ అస్త్రము వెంటాడుచుండగా ఆ కాకి దాని ప్రమాదమునుండి తప్పించుకొనుటకై వివిధప్రదేశములకు వెళ్లెను, తనను రక్షించువారికొఱకై ఈ లోకము నందంతటను సంచరించెను. (32)

తండ్రియగు దేవేంద్రుడును, ఇతరదేవతలును, మహర్షులును ఆ కాకమును రక్షించుటకు తమ అశక్తతను ప్రకటించిరి. అంతట అది ముల్లోకములనుగాలించి, తనను రక్షింపగలవారినిగానక తిరిగివచ్చి, ఆ శ్రీరామచంద్రునే శరణువేడెను. సర్వలోకశరణ్యుడైన ఆ రాఘవుడు తనను శరణుగోరి నేలపై సాగిలపడిన ఆ వాయసము వధార్హమేయైనను దయదలచి దానిని రక్షించెను. (33-34)

పశ్చాత్తాపముతో విషాదమునకులోనై తనను శరణువేడిన ఆ వాయసముతో శ్రీరాముడు ఇట్లు పలికెను. "నేను ప్రయోగించిన బ్రహ్మాస్త్రము వృథాకారాదు. కనుక ఏమి చేయవలెనో తెల్పుము." (35)

పిమ్మట ఆ కాకి "నీ బ్రహ్మాస్త్రము నాకుడికంటిని రూపుమాపుగాక" అని నుడివెను. అప్పుడు శ్రీరాముడు ఆ వాయసము యొక్క దక్షిణనేత్రమును తీసివేసెను. ఆ వాయసము గూడ తన కుడికంటిని సమర్పించి, ప్రాణములతో బయటపడెను. (అప్పటినుండి కాకులన్నియు ఒకే కన్నుగలవియైనట్లు-ప్రసిద్ధి) (36)

ఆ వాయసము శ్రీరామచంద్రప్రభువునకు నమస్కరించి, రామునకు కన్నతండ్రియు, తనకు స్వర్లోకమిత్రుడును ఐన దశరథమహారాజునకు మనస్సులోనే ప్రణతులు చెల్లించి, మహావీరుడైన రాముని నుండి సెలవుగైకొని, తన ఇంటికి

చేరెను. (37) "నా కొఱకై ఒక కాకిమీద బ్రహ్మాస్త్రమునే ప్రయోగించిన ఓ స్వామీ! నన్ను అపహరించిన ఈ రావణుని హతమార్చక ఉపేక్షించుటకు కారణమేమి? (38) ఓ ప్రాణనాథా! నీవు మహాపురుషుడవు, మిక్కిలి ఉత్సాహశక్తిగలవాడవు. ఇక్కడ నీ ధర్మపత్ని ఒక దిక్కులేని దానివలె పడియున్నది. నాపై కనికరము చూపుము. (39)

'దీనులపై కరుణచూపుట పరమధర్మము' అని నీవే నాకు తెలిపియుంటివి. నీ పరాక్రమవైభవమును, మహోత్సాహ శక్తిని, మహాబలసంపదను నేనెఱుగుదును. (40) నీ గుణములు, కర్మలు అనంతములు, అవి ఊహకు అందనివి, నిన్నెవ్వరును క్షోభపెట్టజాలరు. గాంభీర్యమున సముద్రునివంటివాడవు. సముద్రములే హద్దులుగాగల విశాలభూమండలమునకు ప్రభుడవు. ఐశ్వర్యమున దేవేంద్రుడవు. (41) ఓ స్వామీ! నీవు అస్త్రవిద్యలలో ఆరితేఱినవాడవు, సత్యపరాక్రముడవు. మహాబలశాలివి. ఐనప్పటికిని రాక్షసులపై అస్త్రములను ఏల ప్రయోగించుటలేదు." (42)

నాగులు, గంధర్వులు, అసురులు, మరుద్గణములవారు వీరిలో ఎవ్వరును సమరభూమియందు రామునిఢాటికి తట్టుకొనజాలరు. (43) నా మీద ఆ మహావీరునకు ఏ కొంచెమైనను తొట్రుపాటు ఉన్నచో ఆయన తనతీక్ష్ణశరములచేత రాక్షసులను ఏల నశింపజేయడు? (44) మహావీరుడు, మిక్కిలిబలశాలి, శత్రువులను రూపుమాపువాడు అయిన లక్ష్మణుడైనను అన్నగారి ఆజ్ఞను గైకొని, నన్ను ఎందులకు కాపాడుటలేదు? (45)

వాయుదేవునివలె మహాబలసంపన్నులును, అగ్నిదేవునివలె మిక్కిలితేజశ్శాలురును ఐన ఆ మహాపురుషులు దేవతలకును ఎదిరింపశక్యముగాని వారు. ఐనప్పటికిని నన్నెందులకు ఉపేక్షించుచున్నారు? నేను చేసికొనిన పాపము కొద్దిగనో గొప్పగనో యుండియేతీరును. అందు సందేహములేదు. లేనిచో శత్రువులను పరిమార్చుటయందు మిక్కిలి సమర్థులై యుండియు వారు నావైపే తిరిగిచూచుట లేదేమి?(46-47)

మహాతేజస్సంపన్నుడును, వాయుసుతుడును ఐన హనుమంతుడు, సీతాదేవి కన్నీరుగార్చుచు పలికిన జాలిగొలుపు వచనములనువిని ఇట్లు నుడివెను. (48)

"శ్రీరాముడు నీయెడబాటువలన కలిగిన దుఃఖముచే ఎల్లవేళలా నిన్నే తలంచుకొనుచు, ఇతర విషయములన్నింటి యందును విముఖుడైయున్నాడు. దీనిని ఒట్టుపెట్టుకొని చెప్పుచున్నాను. దుఃఖమగ్నుడైన రామునిజూచి లక్ష్మణస్వామి పడుచున్న పరితాపమునకు మేరయే లేకున్నది. (49)

ఓ పూజ్యురాలా! ఎట్టకేలకు నేను నిన్ను కనుగొంటిని. ఇది దుఃఖింపదగిన సమయముగాదు. త్వరలోనే ఈ దుఃఖము లన్నియు తొలగిపోవుట నీవు చూడగలవు. (50)

పురుషశ్రేష్ఠులు, రాజకుమారులు, మహాబలసంపన్నులు, నిన్నుజూచుటకై ఆరాటపడుచున్నవారు ఐన రామ లక్ష్మణులు ఇరువురును లంకను భస్మమొనర్పగలరు. (51) ఓ విశాలాక్షీ! శ్రీరాముడు క్రూరుడైన రావణుని సమరాంగణమున సపరివారముగ హతమార్చి, నిన్ను తన నగరమైన అయోధ్యకు గొనిపోవును. (52)

ప్రభువైన శ్రీరామునకు, మహాబలశాలియైన లక్ష్మణస్వామికి, తేజస్వియైన సుగ్రీవునకు, సముద్రతీరమునకు చేరియున్న వానరయోధులకు నీవు ఈయదలచుకొనిన సందేశమును తెల్పుము." (53)

ఆ హనుమంతుడు ఇట్లుపలికిన పిమ్మట దివ్యభామిని వలె ఒప్పుచున్న సీతాదేవి శోకముచే తపించుచున్నదై, ఆ వానరశ్రేష్ఠునితో ఇట్లనెను. (54)

"విశాలహృదయయైన కౌసల్యాదేవియొక్క కడుపు పంటయు, జగన్నాథుడును ఐన నా స్వామి కుశలమును అడిగినట్లు తెల్పుము. ఆయనకు నా ప్రణామములను అర్పింపుము. (55)

ఓ పావనీ! లక్ష్మణుని గుణగుణములను గూర్చి ఎంతచెప్పినను తక్కువయే. అతడు అన్ని విధములైన భోగ్యవస్తువులను వదలిపెట్టెను. తనకు ప్రియమునుగూర్చు భార్యను, ఆమె సఖులను, విశాలమైన భూమండలమును, దుర్లభమైన ఐశ్వర్యమును త్యజించెను. తండ్రిని, తల్లిని గౌరవించి, వారి అనుగ్రహాశీస్సులను పొంది, కన్నతల్లి సుమిత్రాదేవికి పేరుదెచ్చిన సుపుత్రుడు లక్ష్మణుడు. ధర్మాత్ముడైన అతడు నిండైన సుఖజీవితమును పరిత్యజించి, శ్రీరాముని అనుసరించి, వనవాసమునకు వచ్చెను. అతడు సోదరుడైన శ్రీరామునకు కుడిభుజముగానుండి, వనమున అనుకూలములైన సేవలను అందించుచు ఆయనవెంట నడిచెను. (56-57)

అతడు సింహమువంటి భుజబలముగలవాడు, దీర్ఘబాహువు, మంచిమనస్సుగలవాడు, చూచువారికి ముచ్చటగొలుపువాడు, శ్రీరాముని, తండ్రిగా, నన్ను తల్లిగా భావించి, సేవించుచుండువాడు. రావణుడు నన్ను అపహరించి, ఇచ్చటికి తీసికొనివచ్చిన విషయమును మహావీరుడైన లక్ష్మణుడు అప్పుడెఱుగడు. అతడు పెద్దలను సేవించువాడు, శుభలక్షణములుగలవాడు, శక్తిశాలి, మితభాషి, ఆ రాజకుమారుడు శ్రీరామునకు అత్యంతప్రీతిపాత్రుడు, మా రక్షణవిషయమున మా మామగారైన దశరథునివంటివాడు. వనవాస సమయమున అతడును- వెంటనుండుటవలన మా అత్తమామలు మాకడ లేనిలోపము కనబడలేదు. (58-60)

సోదరుడైన లక్ష్మణుడు శ్రీరామునకు నాకంటెను మిక్కిలి ప్రియమైనవాడు. అప్పగించిన ప్రతికార్యమును ఆ వీరుడు

వెంటనే చక్కగా నెఱవేర్చుచుండెడివాడు. అతనినిజూచి శ్రీరాముడు స్వర్గస్థుడైన తనతండ్రిని గూర్చినబెంగనుగూడ మఱచిపోయెడివాడు. అట్టి లక్ష్మణుని క్షేమసమాచారములను అడిగినట్లు నామాటగా దెల్పుము. (61-62)

ఓ వానరశ్రేష్ఠా! శ్రీరామునకు ప్రియవిధేయుడు సర్వదా మృదుస్వభావముగలవాడు, పవిత్రముగానుండువాడు, సర్వసమర్థుడు, ఐన లక్ష్మణుడు నా దుఃఖములను రూపుమాపుటకును, శ్రీరాముడు నన్ను ఈ చెఱనుండి విడిపించుటకును నీవే పూనుకొనుము. ఈ కార్య నిర్వహణమునకు నీవే దక్షుడవు. (63-64)

మహావీరుడును, నా స్వామియు ఐన శ్రీరామునకు పదేపదే ఈ విషయమును నొక్కిచెప్పుము. "ఓ దశరథాత్మజ! ఒకమాసము వఱకే నేను ప్రాణములతో నుందును. నెలముగిసిన పిమ్మట ఒక్కక్షణముకూడ నేను బ్రతికియుండను. ఈమాట ముమ్మాటికిని నిజము.(65) క్రూరకర్ముడైన రావణుడు నన్ను వంచనతో అపహరించి, నిర్బంధములోనుంచినాడు. అట్టి నన్ను ఓ మహావీరా! పాతాళము నుండి ఇంద్రునిఐశ్వర్యమును విష్ణువు కాపాడినట్లు[1] నన్ను రక్షించుటకు నీవే సమర్థుడవు."(66)

అనంతరము సీతాదేవి తన కొంగుముడివిప్పి, అందున్న శుభప్రదమైన దివ్యచూడామణిని దీసి 'దీనిని శ్రీరామునకు సమర్పింపుము' అని పల్కుచు హనుమంతునకు ఇచ్చెను.(67)

అప్పుడు వీరుడైన హనుమంతుడు అత్యుత్తమమైన ఆ చూడామణిని (మణిశిరోభూషణమును) గ్రహించెను. అది భుజమున ఇముడదు గావున దానిని తన చేతివ్రేలియందు భద్రపఱచుకొనెను. పిదప సీతాదేవికి నమస్కరించి, ప్రదక్షిణ మొనర్చి, వినమ్రుడై ప్రక్కకుచేరి నిలబడెను. (68-69)

సీతాదేవిని దర్శించుటవలన అతడు మహదానందమును పొందెను. శారీరకముగా అతడు ఇచ్చటనేయున్నను ఆతని మనస్సుమాత్రము రాముని సన్నిధికి చేరెను. (70)

ఇంతవఱకును సీతాదేవిశిరమున అలంకృతమైయున్న అమూల్యమైన ఆ చూడామణిని ఆంజనేయుడు గ్రహించెను. దానిప్రభావమున, మహావాయువుచే కంపితమై నిలద్రొక్కికొనిన పర్వతమువలె, ఇప్పటివఱకును ఊగిసలాటకులోనైన అతడు స్వస్థచిత్తుడై తిరుగు ప్రయాణమునకు సన్నద్ధుడాయెను.[2](71)

* * *

39. ముప్పదితొమ్మిదవ సర్గము

శ్రీరామునకు సీతా సందేశము - ఆంజనేయుడు ఆమెను ఓదార్చుట, వానరుల సముద్రతరణ విషయమున సీతాదేవికి గల సందేహము - మారుతి దానిని నివారించుట

శిరోభూషణమును ఇచ్చిన పిమ్మట సీతాదేవి హనుమంతునితో ఇట్లు నుడివెను. "శ్రీరాముడు ఈ ఆనవాలును పూర్తిగా గుర్తింపగలడు. (1) వీరుడైనశ్రీరాముడు ఈ మణిని జూచినవెంటనే నా తల్లిని, నాతండ్రియైన జనకుని, దశరథమహారాజును సంస్మరించును. అట్లే నన్నును గుర్తుకు తెచ్చు కొనగలడు. (2)

ఓ కపివరా! మఱల ఉత్సాహమును పొందినవాడవై, ఈ కార్యసిద్ధికై అనంతరకర్తవ్యమును ఆలోచింపుము. ఓ కపీశ్వరా! ఈ కార్యనిర్వహణమునకు నీవే తగినవాడవు. ఓ మారుతీ! నడుముబిగించి, నా దుఃఖములను తొలగించుటకు పూనుకొనుము. (3-4)

నీవు బాగుగా ఆలోచించి ప్రయత్నించినచో నిజముగా నా దుఃఖములు దూరమగును.!" పిమ్మట మిక్కిలి పరాక్రమ శాలియైన ఆ మారుతి 'అట్లే చేయుదును' అని ప్రతిజ్ఞచేసి, వైదేహికి శిరసాప్రణమిల్లి, వెళ్లుటకు ఉపక్రమించెను. (5)

వాయుసుతుడైన హనుమంతుడు బయలుదేఱుచున్నట్లు తెలిసికొని, సీతాదేవి కంటనీరుపెట్టుచు గద్గదస్వరముతో ఇట్లు వచించెను. (6)

ఓ హనుమంతుడా! రామలక్ష్మణులిద్దఱికిని, అమాత్యులతో గూడిన సుగ్రీవునకును నేను వారి క్షేమసమాచారములను అడిగినట్లు తెలుపుము. ఓ వానర శ్రేష్ఠా! ఇంకను వృద్ధులైన భల్లూకవానరులందఱికిని ధర్మక్రమముననుసరించి, వారి వారి

---

1) పూర్వము వృత్రాసురుని చంపిన కారణముగా ఇంద్రుడు బ్రహ్మహత్యాపాపమునకు లోనయ్యెను. అందువలన ఇంద్రునిఐశ్వర్యము పాతాళమును జేరెను. దేవతలు, విష్ణువు, వైష్ణవ అశ్వమేధయాగమునొనర్చి ఇంద్రుని పవిత్రునిగా జేసిరి. విష్ణువు పాతాళమునుండి ఇంద్రుని సంపదలను తీసికొనివచ్చి, అతనికి ఇచ్చెను.

2) ధైర్యశాలియైన హనుమంతునకు ఎదురైన అవరోధప్రభంజనములు- వాటిని అధిగమించిన తీరు తెన్నులు. సముద్ర తీరమునకు చేరునప్పటికే అన్వేషణ- అవధి ముగియుటచే సుగ్రీవాజ్ఞవలన మరణభయము, సముద్రలంఘన సమయమున ఎదురైన అవరోధములు, దుర్భేద్యమైన లంకలో ప్రవేశించుట, విశాలమైన లంకలో సీతాన్వేషణమును కొనసాగించుట- సీతజాడ తెలియక నిస్పృహకులోనై, ప్రాణత్యాగమునకు సిద్ధపడుట- సీతాదేవి దర్శనమైనను ఆమె మారుతిని రావణునిగా భావించి, ఆయనతో మాట్లాడకుండుట- ప్రబలములైన ఈ ఆటంకములను అధిగమించి, ఆమెకు రాముద్రికను ఇచ్చి, ఆమె నుండి చూడామణిని గ్రహించిన పిమ్మట ఆ మారుతి మనస్సు కుదుటబడెను.

కుశలముల నడిగినట్లు తెలుపుము. (7, 8)

ఆజానుబాహుడైన రాఘవుడు నన్ను ఈ దుఃఖ సముద్రము నుండి ఉద్ధరించునట్లు చేయుటకు నీవే తగినవాడవు. (9)

ఓ మారుతీ! 'ధర్మపరిరక్షకుడు' అని వాసిగాంచిన శ్రీరాముడు నన్నాదుకొని, నా ప్రాణములను నిలుపునట్లు తగినవిధముగా విన్నవించి, నీవు పుణ్యముకట్టుకొనుము.(10)

అనుక్షణము ఆయనలో ఉత్సాహమునునింపు నా మాటలను విన్నపిమ్మట శ్రీరామునకు నన్ను పొందుటకై పౌరుషము ఇనుమడించును. (11) నా సందేశముతోగూడిన ఈ మాటలను నీవలన వినినంతనే వీరుడైనశ్రీరాముడు తన పరాక్రమమును ప్రకటించుటకు తగినరీతి నిర్ణయింపగలడు." (12)

వాయుసుతుడైన హనుమంతుడు సీతాదేవి పలికిన వచనములనువిని, వినమ్రుడై ఆమెకు నమస్కరించి, ఇట్లు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. (13)

"శ్రీరాముడు భల్లూకవానరయోధులతో గూడినవాడై శీఘ్రముగా ఇచటికిరాగలడు, ఆ స్వామి యుద్ధమున శత్రు వీరులను తునుమాడి, నీ దుఃఖమును రూపుమాపగలడు.(14)

శ్రీరాముడు బాణములను వేయునప్పుడు ఆయనకు ఎట్టఎదుట నిలబడుటకు సాహసింపగలవానిని మనుష్యులలో గాని సురాసురులలోగాని నేను ఇంతవఱకు చూడలేదు, ఇక ముందుచూడబోను. (15) ఆ ప్రభువు రణరంగమున తీక్ష్ణకిరణుడగు సూర్యునైనను, ఇంద్రునైనను, సూర్యపుత్రుడైన ఆ యమునినైతము ఎదిరింపగల సమర్థుడు. ఇక నీ నిమిత్తముగా ఐనచో చెప్పవలసిన పనియేమి? (16) శ్రీరాముడు సముద్రములే ఎల్లలుగాగల ఈ సమస్త భూమండలమును పాలింపగోరు చున్నాడు. ఓ జానకీ! నీ నిమిత్తముగా ఆయనకు జయము తప్పక కలుగును." (17)

జానకీదేవి ఆ హనుమంతుడు పలికిన సహేతుకములైన, పరమార్థదాయకములైన, వీనులవిందు గావించు వచనములను విని, అతనిని ప్రశంసించుచు ఇట్లు నుడివెను. (18)

అంతట సీతాదేవి బయలుదేఱుచున్న అతనిని మాటి మాటికి చూచుచు, తనభర్తయైన శ్రీరామునిపై భక్తి పూర్ణములైన అతనిమాటలను వాత్సల్యముతో అభినందించెను. (19)

"ఓ మహావీర! అరిమర్దన! నీకు ఇష్టమైనచో ఇచట ఒక దినము ఉండుము, ఏదైననొక రహస్యప్రదేశమున విశ్రాంతి గైకొనుము, రేపు వెళ్లవచ్చును. (20)

ఓ వానరోత్తమా! నీవు సమీపమున ఉండుటవలన మందభాగ్యురాలనైన నాయొక్క ఈ అంతులేని శోకమునకు ఒక క్షణకాలముపాటైనను శాంతి లభింపగలదు. (21)

ఓ కపివరా! నీవు వెళ్లి తిరిగివచ్చువఱకు నా ప్రాణములు నిలుచునో? లేదో? అనునదిసందేహాస్పదమే! ఇదితథ్యము.(22)

ఓ కపీశ్వరా! నీ రాక నాకు కొంతఊరట గూర్చినది. కాని నీవు కనబడకుండపోయినచో కలుగు దుఃఖము, ఇంతవఱకును నాకున్న దుఃఖమునకుతోడై అది నన్ను ఇంకను పరితపింపజేయును. (23)

మహావీరుడవైన ఓ కపివరా! నీకు సహాయకులైన భల్లూకవానరుల విషయమున నాలో ఒక తీరని సందేహము మెదలుచున్నది. (24) దాటశక్యముగాని ఈ మహాసముద్రమును ఆ వానరభల్లూకసైన్యములుగాని, ఆ రాజకుమారులుగాని ఎట్లు దాటగలరు? ఈ సాగరమును లంఘించుటకు గరుత్మంతునకును, నీకును, ఆ వాయుదేవునకును (ఈ ముగ్గురికి) మాత్రమే సాధ్యమగును. (25-26) అందువలన మిక్కిలి క్లిష్టమైన ఈ కార్యసాఫల్యమునకు నీకు తోచుచున్న ఉపాయమేమి? ఏలనన కార్యసాధకులలో నీవే అగ్రేసరుడవు.(27)

ఓ శత్రుసంహారకా! ఈ కార్యమును సాధించుటలో నీవు ఒక్కడవు మాత్రమే సమర్థుడవు. ఇది నిజము. కాని ఇట్లు చేయుట వలన ఈకీర్తి నీకుమాత్రమే దక్కును. రామునకు లభింపదు. ఈ కార్యసిద్ధివలన నీ కీర్తి ప్రతిష్ఠలు ఇనుమడించును. (28)

శ్రీరాముడు యుద్ధమునందు రావణుని, ఆతని సైన్యములను జయించి, నన్ను గ్రహించి, జయ పతాకములతో తన పురమునకు (అయోధ్యకు) వెళ్లినచో అది నాకు శోభను చేకూర్చును. శత్రుబలములను పరిమార్చువాడైన శ్రీరాముడు తన శరపరంపరలతో లంకను అతలాకుతలమొనర్చి, నన్ను తీసికొనివెళ్లినచో అది ఆయన పరాక్రమమునకు వన్నె దెచ్చును. (29-30)

అందువలన సమరశూరాగ్రణియైన ఆ మహాత్ముని యొక్క నిరుపమానపరాక్రమమునకు తగినట్లుగా కార్య సాధనవిధానమును రూపొందింపుము." (31)

హనుమంతుడు అర్థవంతములైన, ఆమోదయోగ్యములైన, యుక్తియుక్తములైన సీతాదేవి వచనములను విని, ఇంకను చెప్పవలసియున్న మాటలను ఆమెతో ఇట్లు పలికెను. (32)

"అమ్మా! సీతాదేవీ! వానరశ్రేష్ఠుడైనసుగ్రీవుడు భల్లూకవానర సైన్యములకు ప్రభువు, అతడు మహాబల సంపన్నుడు, ఎట్టినను నిన్ను ఆదుకొనుటకై కృతనిశ్చయుడై యున్నాడు. (33)

ఓ వైదేహీ! అతడు కోట్లకొలది వానరసమూహములతో గూడినవాడై రాక్షసులను సంహరించుటకు త్వరలోనే ఇక్కడికి రాగలడు. (34)

పరాక్రమవంతులును, శక్తిసంపన్నులును, మిక్కిలి బలశాలురును, మనోవేగమున ఒక్కగంతులో ఎక్కడికైనను చేరగలవారును ఐన వానరులు ఆయన ఆజ్ఞను ఎల్లవేళల శిరసావహింతురు. (35) భూమ్యాకాశములయందును, వివిధదిశలయందును వారిగమనములకు అడ్డులేదు. వారు

అమిత తేజస్సంపన్నులు, ఎట్టి క్లిష్టకార్యములను సైతము చేయుటకు వెనుకాడరు. (36)

మహోత్సాహశక్తిగల ఆ భల్లూకవానరులు ఆకాశమార్గమున సంచరించుచు, మహాసముద్రములతో, గొప్ప గొప్ప పర్వతములతో గూడిన ఈ భూమండలమును పెక్కు పర్యాయములు చుట్టివచ్చిరి. (37) ఆ సుగ్రీవుని సన్నిధిలోగల భల్లూకవానరులు ఎల్లరును నా కంటెను ఘనులు, నాతో సమానులు, వారిలో నా కంటెను తక్కువవాడు ఒక్కడును లేడు. (38)

అల్పుడనైన నేనే ఇచటికి రాగలిగితిని, ఇక మహాబల సంపన్నులమాట చెప్పనేల? సాధారణముగా లోకములో సామాన్యులనే పంపుదురు. శ్రేష్ఠులను పంపరుగదా![1] అమ్మా! అందువలన పరితాపపడుట మానుము. నీ శోకము తొలగిపోవును. ఆ వానరయోధులు ఒక్క గంతులో లంకకుచేరగలరు. (39-40)

మహాశక్తిసంపన్నులు, నరోత్తములు ఐన ఆ రామలక్ష్మణులు నా వీపును అధిష్ఠించి, ఉదయించిన సూర్యచంద్రులవలె నీ సన్నిధికి రాగలరు. (41) వీరులు, మహాపురుషులు ఐన ఆ రామలక్ష్మణులు ఇద్దఱునువచ్చి, లంకానగరమును తమ శరములచే ధ్వంసము చేసెదరు. (42) ఓ సీతాదేవీ! రఘువంశమునకు ఆనందదాయకుడైన రాఘవుడు సపరివారముగా రావణుని హతమార్చి, నిన్ను దీసికొని తనఅయోధ్యానగరమునకు చేరగలడు. (43)

అందువలన అమ్మా! ఊరడిల్లుము, నీకు శుభమగుగాక, నీవు తగినసమయమునకై వేచియుండుము. జ్వాలలతో వెలుగుచున్న అగ్నివలె తేజరిల్లు శ్రీరామచంద్రుని త్వరలోనే నీవు దర్శింపగలవు. (44)

పుత్రులతో, అమాత్యులతో, బంధువులతోగూడ ఈ రావణుడు నేలగూలిన పిమ్మట రోహిణి చంద్రుని జేరినట్లు నీవు శ్రీరామచంద్రప్రభువును జేరగలవు. (45)

ఓ సీతాదేవీ! నీవు అతిత్వరలో ఈ శోకమునుండి బయటపడగలవు. అచిరకాలములోనే శ్రీరాముని చేతిలో రావణుడు హతమగుట చూడగలవు. (46)

వాయుసుతుడైన హనుమంతుడు ఈ విధముగా వైదేహిని ఓదార్చి, బయలుదేఱబోవుచు ఆమెతో మఱల ఇట్లు వచించెను. "శత్రువులను పరిమార్చుటకు కృతనిశ్చయుడైన ఆ రాముని, ధనుర్ధారియైన లక్ష్మణుని త్వరలోనే లంకానగరమున ప్రవేశించుచుండగా నీవు చూడగలవు". (47-48)

వానరులు నఖములు, దంతములు ఆయుధములుగా గలవారు, వారు మహావీరులు, సింహవ్యాఘ్రములవలె గొప్ప పరాక్రమము గలవారు, మదగజములవలె ఉన్నతములైన శరీరములుగలవారు, వారందఱును కలిసి త్వరలో ఇచ్చటికి వచ్చుటను నీవు కాంచగలవు.[2] (49) ఓ పూజ్యురాలా! పర్వతములతో, మేఘములతో సమానులైన అసంఖ్యాకులైన వానరయోధుల సమూహములు లంకయందును, మలయపర్వత శిఖరములపైనను గర్జించుచుండుట శీఘ్రముగానే నీవు చూడగలవు. (50)

క్రూరమైన మన్మథబాణములతాకిడికిలోనైన ఆ శ్రీరాముడు సింహముచే పీడింపబడిన ఏనుగువలె శాంతిని పొందుటలేదు. (51)

ఓ సీతాదేవీ! ఇంక ఏడువవలదు, నీ మనస్సు శోకముచే వ్యాకులపాటును చెందకుండుగాక, ఇంద్రునితోగూడిన శచీదేవివలె నీవు నీభర్త రక్షణలోనేఉన్నావు. శ్రీరాముని కంటెను శ్రేష్ఠుడెవడు? లక్ష్మణస్వామికి సాటికాగల వాడెవ్వడు? అగ్నివాయువులవలె ఆ సోదరులు ఇద్దఱును నీకు అండగాగలరు. ఇంక చింతయెందులకు? (52-53)

రాక్షసుల సమూహములతోనిండి, అతిభయంకరమైన ఈ ప్రదేశమునందు నీవింక ఎంతోకాలము ఉండవలసిన పనిలేదు. నీ స్వామి అతిత్వరలోనే ఇచ్చటికి విచ్చేయును. నేను వెళ్లి శ్రీరామునితో కలిసి వచ్చువఱకు ఓపిక పట్టుము. (రావణుడు సపరివారముగాహతుడగుట నీవు తప్పక చూడగలవు".)(54)

* * *

40. నలుబదియవ సర్గము

హనుమంతుని ద్వారా శ్రీరామునకు సీతాసందేశము - మారుతి ఆమెను ఓదార్చుట

దివ్యభామినివంటి సీతాదేవి మహాత్ముడైన ఆ వాయుసూనుని మాటలనువిని, తనకు హితకరమైన వచనములను ఇట్లు పలికెను. (1)

"ఓ వానరోత్తమా! పైరుసగమువఱకు పెఱిగియుండగా వర్షముపడగానే వికసించినభూమివలె ప్రియభాషినైన నిన్నుజూచి, నేను మిక్కిలి సంతోషపడుచున్నాను.(2) శోకముచే నేను మిక్కిలి కృశించియున్నాను. ఎట్లైనను మహాపురుషుడైన నా స్వామితో స్పర్శసుఖమును పొందగోరుచున్నాను. నాయందు దయయుంచి, నామనోరథము ఈడేరునట్లు చూడుము.(3)

ఓ కపివరా! నాడు శ్రీరాముడు కోపోద్రిక్తుడై 'ఇషీకము' అను

1. ఈ మాటలు మారుతి వినయమునకు మచ్చుతునకలు. ఇవి సీతాదేవి మనస్సులో ధైర్యమును నింపెను.
2. శ్రీరామలక్ష్మణులు ఒంటరివారుగారు. వారిని వెన్నంటి నడచు మహావానరసైన్యము అపారమైనది, అజేయమైనది.

తృణమునుమంత్రించి, కాకియొక్క ఒకకన్నును తొలగించెను. ఆ కథను నా ప్రభువునకు ఆనవాలుగా తెలుపుము. (4)

"రామా! ఒకనాడు నానుదుట తిలకము చెదరగా నీవు మణిసిలగంధతిలకమును నుదుటిపై ఉంచుటకు మాఱుగా నా చెక్కిలిపై దిద్దితివి. ఆ విషయమును జ్ఞప్తికి దెచ్చుకొనుము. (5) మహేంద్రునితో, వరుణునితో సమానమైన పరాక్రమము గలవాడవైనను నీ భార్యయైన సీత (నేను) రావణునిచే అపహరింపబడి, రాక్షసులమధ్య కాలము వెళ్లబుచ్చుచుండగా నీవెట్లు ఓర్చుకొనుచున్నావు. (6)

ఓ సత్పురుషా! ఈ దివ్యచూడామణిని నేను ఇంత వఱకును కాపాడుకొనుచువచ్చితిని, ఈ దుఃఖ సమయమునగూడ దీనిని చూచినప్పుడెల్ల నిన్నే దర్శించినట్లు సంతోషపడుచుంటిని.(7)

రత్నాకరమునందు[1] పుట్టి మిలమిలలాడుచున్న ఈ చూడామణిని నీకు పంపుచున్నాను. శోకమగ్నమైన నేను (ఇది లేకుండా) ఇక మీదట జీవించియుండజాలను- (8)

భయంకరులైన రాక్షసస్త్రీలు నాకు కలిగించిన దుఃఖములు భరింపరానివి, పలికినపలుకులు హృదయ విదారకములు, వాటిని అన్నింటిని నీకొఱకై (ఏనాటికైనను నీవువచ్చి నన్ను రక్షింతువను ఆశతో) ఇంతవఱకును సహించుచువచ్చితిని. (9)

ఓ శత్రుసంహారకా! ఒకనెలవఱకుమాత్రమే నా ప్రాణములను నిలుపుకొనియుందును. ఓ రాజకుమారా! నీవు రానిచో అటుపైన నా ప్రాణములు నిలువవు. (10)

రాక్షసరాజైన ఈ రావణుడు మిక్కిలి క్రూరుడు. వాని చూపులు నన్నెంతగానో బాధించుచున్నవి. నీవు వచ్చుట ఆలస్యమైనచో గడువునకు (నెలకు) పిమ్మట ఒక్కక్షణము గూడ ప్రాణములతో నుండజాలను." (11)

మహాతేజశ్శాలియు, వాయుసూనుడును ఐన హనుమంతుడు, సీతాదేవి కన్నీరుగార్చుచు పలికిన దీన వచనములను విని, పిమ్మట ఇట్లు నుడివెను. (12)

"ఓ సీతాదేవీ! శ్రీరాముడు నీ శోకములోమునిగి, సుఖ భోగములకు విముఖుడైయున్నాడు, 'ఇది సత్యము' అని శపథపూర్వకముగా తెలుపుచున్నాను! శ్రీరాముడు దుఃఖమగ్ను డగుటనుజూచి, లక్ష్మణుడును మిక్కిలి పరితపించుచున్నాడు. (13) ఓ భామినీ! ఎట్టకేలకు నీవునాకు కనబడితివి. ఇది శోకింపవలసిన సమయముగాదు, ఇక ఈక్షణమునుండి నీ దుఃఖము దూరమైనట్లు భావింపుము. (14) శత్రుసంహారకులు, మహాపురుషులు ఐన ఆ రాజకుమారులు ఇరువురును నీ దర్శనమునకై ఆరాటపడుచున్నారు. ఈకారణముగా వారు లంకను భస్మమొనర్తురు. (15) ఓ విశాలాక్షీ! ఆ రామలక్ష్మణులు దుర్మార్గుడైన రావణుని బంధుమిత్రపరివారసహితముగా రణభూమికి బలియిచ్చి, నిన్ను అయోధ్యానగరమునకు తీసికొని వెళ్లెదరు. (16)

ఓ పూజ్యురాలా! శ్రీరామునకు సంతోషమును గూర్చునట్టి ఆయన గుర్తింపగల్గిన ఏదైన మఱియొక ఆనవాలును ఇమ్ము". (17)

"ఓ వీరుడా! నేనిదివఱకే ఉత్తమమైన నా చూడామణిని ఆనవాలుగా ఇచ్చియున్నాను. ఓ హనుమంతుడా దీనిని చూచినపిమ్మట శ్రీరాముడు నీ మాటలను పూర్తిగా విశ్వసించును." అని సీతాదేవి పలికెను. (18)

సర్వశుభలక్షణసంపన్నుడైన ఆ వానరోత్తముడు ఆ మణిభూషణమును తీసికొని, సీతాదేవికి శిరసా ప్రణమిల్లి, వెళ్లుటకు ఉపక్రమించెను. (19) ఎగురుటకు సిద్ధమైనవాడును, దేహమును పెంచుచున్న వాడును, మహావేగముగలవాడును ఐన ఆ వానరశ్రేష్ఠుని జూచి, ఆ జానకి కన్నులలో అశ్రువులు నిండగా, గద్గదస్వరముతో దీనముగా ఇట్లు నుడివెను.(20-21)

"ఓ హనుమంతుడా! సింహపరాక్రములైన ఆ రామలక్ష్మణ సోదరులను, అమాత్యులతోగూడిన సుగ్రీవుని, తదితరులు అందఱిని కుశలప్రశ్నలతో అడిగినట్లు తెలుపుము. (22)

ఆజానుబాహుడైన ఆ శ్రీరామచంద్రుడు నన్ను ఈ దుఃఖసాగరమునుండి గట్టెక్కించుటకు తగిన ఉపాయమును నీవే ఆలోచింపుము. (23) ఓ మహావానరవీరా! నీవు రాముని సన్నిధికేగి, తీవ్రమైనదియు, అంతులేనిదియు ఐన నా ఈ వేదనను, రక్కసిమూకలు నన్ను భయపెట్టుచు బాధించుచున్న తీరును ఆయనకు విన్నవింపుము. నీ ప్రయాణము హాయిగా కొనసాగుగాక." (24)

ఆ హనుమంతుడు రాజకుమారియైన సీతాదేవి సందేశమును అందుకొని, కృతార్థుడై సంతోషముతో పొంగిపోయెను. పిమ్మట అతడు మిగిలిన కొద్దికార్యమునుగూర్చి ఆలోచించి, ఉత్తరదిశగా వెళ్లుటకు సంకల్పించుకొనెను.(25)

* * *

1) రత్నాకరమునందు పుట్టిన ఈ చూడామణిని సముద్రుడు వరుణునకు ఇయ్యగా అతడు జనకునకు ఇచ్చెను. ఆ జనకమహారాజు ఆ మణిని తన భార్యద్వారా దశరథుని సమక్షమున సీతాదేవికి ఆమె వివాహకాలమున ఇచ్చెను.

41. నలుబదియొకటవసర్గము

హనుమంతుడు ప్రమదావనమును (అశోకవాటికను) ధ్వంసము చేయుట

సీతాదేవి తనకడసెలవుదీసికొని వెళ్లబోవుచున్న హనుమంతుని యెడ పూజ్యభావముతో కృతజ్ఞతా పూర్వకముగా ఆయనను కొనియాడెను. పిమ్మట ఆ వానరోత్తముడు ఆ ప్రదేశమునుండి కొంతదవ్వరిగి ఇట్లు ఆలోచింపసాగెను. (1)

'సీతాదేవిని దర్శించుట' అను ఒకకార్యము ముగిసినది, ఇంకను చేయవలసినకార్యము కొంచెము మిగిలియున్నది. చతురుపాయములలో మొదటి మూడింటిని (సామ, దాన, భేదోపాయములను) ప్రక్కనబెట్టి, నాల్గవదియగు దండోపాయమును మాత్రమే ఆశ్రయించుట యుక్తమని తోచుచున్నది. (2) రాక్షసులకడ సామోపాయము పనిచేయదు. ధనమదాంధుల యెడ 'దానము' నిష్ప్రయోజనము. బలగర్వితులవిషయమున భేదోపాయమునకు తావులేదు. ఇంక నాపరాక్రమమునకు పనిచెప్పుటయే సమంజసము. (3)

ఇప్పుడు ఈ కార్యమునందు పరాక్రమమును చూపుటయే సరియైనయుపాయమని నా నిశ్చితాభిప్రాయము. ఏలనన ప్రముఖులైన రాక్షసయోధులెల్లరును రణరంగమున హతులైనచో మిగిలిన వారు ఏదోయొకవిధముగా సులభముగనే చల్లబడుదురు. (4)

అప్పగింపబడిన కార్యమును సాధించి, దానికి భంగము వాటిల్లకుండా మఱియెన్నికార్యములనైనను సాధింపవచ్చును. అట్టివాడే నిజముగా కార్యదక్షుడు. (5) కార్యమదెంత స్వల్పమైనదైనను దానినిసాధించుటకు పెక్కు ఉపాయములుండును. వాటినన్నింటిని ఎఱింగిన వాడే యథార్థముగా కార్యసమర్థుడు. (6) నేను ఇక్కడనే శత్రుబలములకును, మనవారి బలములకును యుద్ధనైపుణ్యమునందలి తారతమ్యములను బాగుగాతెలిసికొనుట యుక్తము. పిమ్మట కృతనిశ్చయుడనై, సుగ్రీవునికడకు వెళ్లినచో అప్పుడు ప్రభుశాసనమును చక్కగా నెఱవేర్చిన వాడనగుదును. (7)

ఇప్పుడు నాకు రాక్షసులతో తీవ్రమైనయుద్ధము సులభముగా సంభవించునట్లు చూడవలెను. అప్పుడే రావణుడు యుద్ధమున తనవారిబలమును, నాబలమును వాస్తవముగా తెలిసికొనగలడు. (8) కావున రావణుని, వానిమంత్రులను, సైన్యమును, అనుచరులను యుద్ధమున ఎదుర్కొని, వాని శక్తి సామర్థ్యములను, మనస్సులోని ఆలోచనలను, బాగుగా ఎఱింగి, తృప్తిగా తిరిగివెళ్లెదను. (9)

క్రూరుడైన రావణుని యొక్క ఈఅశోకవనము శ్రేష్ఠమైనది, 'నందనవనముతో' సమానమైనది, బహువిధములైన చక్కని, వృక్షములతోడను, లతలతోడనుగూడి, నయనానందకరముగా, మనోజ్ఞముగానున్నది. (10)

ఎండిపోయిన వనమును అగ్ని భస్మమొనర్చినట్లు నేను ఈ వనమును ధ్వంసముచేసెదను. ఇది పాడైపోయిన వార్తను విన్నవెంటనే దశాననుడు కుపితుడగును. (11)

పిమ్మట అశ్వములతోను, రథములతోను, ఏనుగులతోను, త్రిశూలములు, నల్లని ఇనుపపట్టిసములు మొదలగు ఆయుధములను ధరించిన కాల్బలములతోను గూడినగొప్ప సైన్యములను, రావణుడు ఇచ్చటికి పంపును. అప్పుడు ఒక మహాయుద్ధము జరుగును. (12) తీక్ష్ణమైన పరాక్రమముగల ఆ రాక్షసయోధులతో రణరంగమున నేను ఎదురులేని ప్రతాపముతో పోరాడి, ఆ రావణప్రేరిత బలములను హతమార్చి, హాయిగా సుగ్రీవుని సన్నిధికి చేరగలను". (13)

అనంతరము తీవ్రమైన పరాక్రమముగల మారుతి విజృంభించిన వాడై, పెనుగాలివలె అత్యంతవేగముతో బలముగా వృక్షములను పెకలించివేయనారంభించెను. (14)

పిమ్మట మహావీరుడైనహనుమంతుడు మదించిన పక్షుల కలకలారావములతోను, వివిధములగు వృక్షములతోను లతలతోను విలసిల్లుచున్న ప్రమదావనమును భగ్నము చేసెను. (15)

ఆ వనమునందలి వృక్షములన్నియును పూర్తిగా నేలమట్టమాయెను. సరస్సులు పాడైపోయెను. క్రీడా పర్వతములన్నియును నుగ్గునుగ్గాయెను. అప్పుడా వనము ప్రాణములేని దేహమువలె శోభావిహీనమయ్యెను. (16)

ఆ అశోకవనము కలవరపాటునకులోనైన వివిధములగు పక్షుల వికృతధ్వనులతో నిండిపోయెను. అచటి జలాశయములు ఛిన్నాభిన్నములాయెను. ఎఱ్ఱని చిగుళ్ళు వాడిపోయెను. వృక్షములు, లతలు నేలకూలెను. కారుచిచ్చుచే బుగ్గియైపోయినట్లు ఆ వనము నిస్తేజమాయెను. ఆధారములను కోల్పోయిన తీగలు నిరాశ్రయములై, విహ్వలలైన స్త్రీలవలె కళదప్పియుండెను. (17-18)

హనుమంతుడు విజృంభించుటచే తత్ప్రభావమున ఆ వనము నందలి పాదరిండ్లు, చిత్రశాలలు అతలాకుతలములాయెను. అందలి మహాసర్పములు, పెద్దపులులు మొదలగు క్రూరజంతువులు ఆర్తధ్వనులు చేయసాగెను. క్రీడాపర్వత గుహలు, ఇతర గృహములు పూర్తిగా దెబ్బతినెను. ఈ కారణముగా ఆ సుందరవనము తన పూర్వవైభవమును పూర్తిగాకోల్పోయెను. (19)

సీతాదేవిని ఆదుకొనుటకై వచ్చిన ఆ కపీశ్వరుని బలప్రభావముచే రావణుని అంతఃపురకాంతల విహారార్థమై

ఏర్పడిన అశోకలతాసమూహములతో కలకలలాడు ఆ వనప్రదేశము శోకమునమునింగిన స్త్రీలతోగూడినదై, నిస్తేజమై ఒప్పెను- (20)

ఆ కపీశ్వరుడు మిక్కిలిబలశాలియైన రావణునిమనస్సు క్లేశపడునట్లుగా వనమును భంగపఱచెను. పిమ్మట మహాబలశాలురైన పెక్కుమంది రాక్షసయోధులతో ఒంటరిగా పోరాడదలచినవాడై, అతడు ఉత్సాహశక్తితో ఒప్పారుచు ఆ వనముఖద్వారముపై నిలిచి, శత్రువులరాకకై ఎదురు చూచుచుండెను. (21)

* * *

42. నలుబదిరెండవసర్గము

రాక్షసస్త్రీలవలన ప్రమదావన విధ్వంసవార్త నెఱిగి , రావణుడు ఎనుబదివేలమంది రాక్షసులనుపంపుట, హనుమంతుడు వారిని సంహరించుట

పిమ్మట పక్షుల ఆర్తనాదములను, వృక్షములు విఱిగి పడిపోవునప్పటి ఫెళఫెళారావములనువిని, లంకా నివాసులందఱును మిక్కిలి భయభ్రాంతులైరి. (1)

ఆ వనమునందలి మృగములు, పక్షులు భయపడి గగ్గోలు పెట్టుచు పాఱిపోసాగెను. రాక్షసులకు భయమును గొలుపు అపశకునములు వచ్చిపడెను. (సూచితములయ్యెను.) (2)

అంతవఱకును నిద్రలోమునిగియున్న, వికృతాకారలైన ఆ రాక్షసస్త్రీలందఱును వనభంగధ్వనులకు మేల్కొని, సర్వనాశనమైన ఆ వనమును, మహావీరుడైన ఆ వానరుని చూచిరి. (3)

మహాబాహువు, గొప్పశక్తిశాలియు, మిక్కిలి బలవంతుడును ఐన ఆ హనుమంతుడు ఆ రాక్షసస్త్రీలకు దడపుట్టునట్లుగా తనశరీరమును ఇంకను పెంచెను. (4) మహాకాయుడును, మిక్కిలి బలశాలియు, పర్వతమంత ఎత్తునకు పెఱిగినవాడును అగు ఆ వానరుని జూచి, రాక్షసస్త్రీలు సీతాదేవితో ఇట్లనిరి.(5)

"ఇతడెవరు? ఎవరికిసంబంధించినవాడు? ఎచటినుండి వచ్చినాడు? ఎందులకువచ్చినాడు? నీతో అతడు మాట్లాడినదేమి? ఓ సుందరీ! ఓ విశాలాక్షీ! నిన్ను మేము ఏమియు అనము, భయపడకుము, ఈతడు నీతో ఏమి మాట్లాడెను? తెలుపుము-" (6-7)

సర్వాంగసుందరియు, సాధ్వియుఐన సీతాదేవి ఇట్లు పలికెను. "కామరూపులైన భయంకరరాక్షసుల విషయము నాకేమి తెలియును? ఇతడెవరో? ఏమిచేయనున్నాడో? మీకే తెలియును. పాముజాడలు పామునకే యెఱుక. ఇది లోకవిదితము, ఇతనిని జూచి నేనును భయపడుచున్నాను. ఇతడు ఎవరో నేనెఱుగను. కామరూపియైన రాక్షసుడే ఇట్లు వచ్చినాడా అని తలంతును". (8-10)

వైదేహి వచనములనువిని రాక్షసస్త్రీలు నలుదెసలకును (వనమునందటునిటు) పరుగులుదీసిరి. వారిలో కొందఱుచటనే యుండిరి, మఱికొందఱు ఈ విషయమును రావణునకు నివేదించుటకైవెళ్ళిరి. (11) వికృతాకారములుగల ఆ రాక్షసస్త్రీలు రావణునికడకేగి, విశిష్టరూపముతో భయంకరముగానున్న వానరునిగూర్చి ఆతనికి తెలుపసాగిరి. (12)

"ఓ మహారాజా! భయంకరరూపుడైన ఒకవానరుడు అశోకవనమునకువచ్చి సీతాదేవితో సంభాషించెను, అతడు, అమితపరాక్రమశాలి. ఆ వానరునిగూర్చి తెలుపుమని జానకిని పెక్కురీతుల అడిగితిమి. కాని హరిణలోచనయైన ఆసీత ఆ వివరములను తెలుపుటకు ఏ మాత్రము ఇష్టపడుటలేదు. అతడు అక్కడనే యున్నాడు. (13-14) అతడు ఇంద్రుని దూతయైనను కావచ్చును, లేక కుబేరుని దూతయైనను కావచ్చును, లేదా సీతాన్వేషణార్థము శ్రీరామునిచే పంపబడినవాడైనను కావచ్చును. (15)

నీ మనస్సునకు మిక్కిలిఆహ్లాదమును గూర్చునదియు, వివిధములగు మృగములతో నిండినదియుఐన ప్రమదావనమును అద్భుతరూపుడైన ఆ కపి ధ్వంసమొనర్చెను.(16)

ఆ వనమునందు ఆ మహావీరుడు ధ్వంసముచేయని ప్రదేశమేలేదు. కాని జానకియున్నచోటును మాత్రము అతడు తాకైననుతాకలేదు. (17) జానకిని రక్షించుటకొఱకో, లేక శ్రమవలన అలసటచెందియో తెలియుటలేదు, కాని, అంతటి పరాక్రమశాలికి శ్రమయేమిటి? కావున ఆమెను రక్షించుటకే ఆ ప్రదేశమును అతడు భగ్నమొనర్చలేదు- అని మాకు అనిపించుచున్నది. (18) సీతాదేవి స్వయముగా ఆశ్రయించియున్న శింశుపావృక్షము అందమైనచిగుళ్లతో, పుష్పములతో విలసిల్లు చున్నది. దానిని అతడు భగ్నమొనర్చకుండుటచే ఏపుగాపెఱిగిన ఆ వృక్షము కలకలలాడుచునే యున్నది. (19)

ఓ ఉగ్రరూపా! అతడు ముందుగా సీతాదేవితో సంభాషించెను. అంతేగాక ప్రమదావనమును నాశమొనర్చెను. ఈ రెండు మహాపరాధములను గావించిన ఆ భయంకరాకారుని తీవ్రముగా దండించుటకు ఆజ్ఞాపింపుము. ఓ రాక్షసరాజా! నీవు ఎంతగానో మనసుపడిన సీతతో సంభాషించుటకు సాహసించువాడు నిజముగా తన ప్రాణములపై ఆశ

వదలుకొనవలసినదే''- రాక్షసరాజైన రావణుడు ఆ రక్కసిమూకలమాటలను విని, కోపముతో గ్రుడ్లుఱుముచు హుతాగ్నివలె భగ్గున మండిపడెను. మండుచున్నదీపములనుండి జ్వాలలతోగూడిన తైలబిందువులు రాలుచున్నట్లు క్రోధావేశముతో ఊగిపోవుచున్న అతనినేత్రములనుండి అశ్రుకణములు జాఱెను. (20-23)

మిక్కిలితేజశ్శాలియైనరావణుడు హనుమంతుని బంధించితెచ్చుటకై తనకుదీటైన శూరులగు ప్రముఖ రాక్షసయోధులకు ఆజ్ఞలను ఇచ్చెను- (24)

రావణుని ఆజ్ఞమేరకు బలశాలురైన ఆ కింకరులలో ఎనుబదివేల మంది యోధులు బాణములను, ఇనుప గుదియలను చేబూనినవారై, ఆ భవనమునుండి బయలుదేఱిరి. (25) మహోదరులు, పెద్దపెద్ద కోఱలుగలవారు, భయంకరాకారులు, మహాబలశాలురు, రణోత్సాహముతో ఉన్నవారు, ఐనట్టివారందఱును హనుమంతుని బంధించుటకై ఉబలాటపడుచుండిరి. (26) యుద్ధసన్నద్ధుడై వన ముఖద్వారముపై నిలిచియున్న ఆ కపివరుని వారు సమీపించి, మండుచున్న అగ్నిమీదికి మిడుతలవలె అతనిపైకి (తమ నాశముకొఱకై) అతి వేగముగా దూసికొనివచ్చిరి. (27) ఆ రాక్షసయోధులు గదలను, చిత్రములైన ఇనుపగుదియలను, బంగారుపిడులుగల అడ్డకత్తులను, సూర్యకిరణములవలె వాడియైన బాణములను ఆ వానరోత్తమునిపై విసరివేసిరి.(28)

ఆ రాక్షసవీరులు ఇనుపగుదియలతోడను, అడ్డకత్తుల తోడను, శూలములతోడను, ఈటెలతోడను, తోమరముల (చిన్నఈటెల) తోడను, బల్లెములతోడను అతి వేగముగా హనుమంతునిచుట్టుముట్టి, ఆయనను ఎదిరించి నిలిచిరి.(29)

మహాతేజశ్శాలియు, పర్వతసదృశుడునుఐన ఆ హనుమంతుడును హర్షాతిరేకముతో తనవాలమును నేలపైకొట్టి, భయంకరముగా సింహనాదమొనర్చెను. (30)

వాయుసుతుడైన హనుమంతుడు తనశరీరమును మిక్కిలిపెంచినవాడై, లంకలోప్రతిధ్వనించునట్లుగా దృఢముగా తనజబ్బలుచఱచెను. ఆ హనుమంతుడు తనభుజములను చఱచగా ఏర్పడిన మహాధ్వనికారణముగా ఆకాశమున ఎగురుచున్న పక్షులన్నియును నేలరాలెను. అతడు బిగ్గరగా ఇట్లు జయఘోషమొనర్చెను. (31-32)

"మహాబలసంపన్నుడైన శ్రీరామునకు జయము, మిక్కిలి పరాక్రమశాలియైన లక్ష్మణస్వామికి జయము, శ్రీరామునకు విధేయుడై, కిష్కింధకు ప్రభువైన సుగ్రీవునకు జయము- అసహాయశూరుడు, కోసలదేశప్రభువు ఐన శ్రీరామునకు నేను దాసుడను, వాయుపుత్రుడను, నా పేరు హనుమంతుడు, శత్రుసైన్యములను రూపుమాపు వాడను. (33-34) వేయిమంది రావణులైనను యుద్ధరంగమున నన్నెదిరించి నిలువజాలరు. వేలకొలదిశిలలతోను, వృక్షములతోను, సకలరాక్షసులను, లంకాపురిని నాశనమొనర్చెదను. రాక్షసులందఱును ఏమియు చేయలేక చూచుచుందురుగాక- నేను వచ్చినపనిని ముగించుకొని, సీతాదేవికి నమస్కరించి వెళ్లెదను".(35-36)

హనుమంతుని భీషణధ్వనులకు రాక్షసకింకరులు భయముతో గడగడవణకిరి. వారు సంధ్యాకాలమేఘము వలె పద్మరాగ శోభలతో ఉన్నతుడైయున్న హనుమంతుని జూచిరి. (37)

(ఆవిధముగా భయకంపితులైనను) ఆ రాక్షసులు రావణుని ఆజ్ఞమేఱకు జంకుగొంకులులేనివారై చిత్ర విచిత్రములైన భయంకరములైన ఆయుధములతో అన్నివైపులనుండి అతనిని ఎదుర్కొనిరి. (38)

మహాబలశాలియైన ఆ హనుమంతుని రాక్షసవీరులు చుట్టుముట్టగా అతడు ముఖద్వారమునకు బిగించిన భయంకరమైన ఇనుపగడియను చేతబట్టెను. (39) హనుమంతుడు ఆ పరిఘను గ్రహించి, రాక్షసవీరులను హతమార్చెను. గడియను చేతబట్టియున్న ఆ హనుమంతుడు కదలుచున్న పన్నగమును పట్టుకొనిన గరుత్మంతునివలె ఆకాశమున సంచరించెను. పిమ్మట ఆ మహావీరుడు 'ఇంద్రుడు తన వజ్రాయుధముచే దైత్యులను సంహరించినట్లు' రావణ కింకరులను పరిమార్చెను. (40-41)

పరాక్రమశాలియైన ఆ వాయుసుతుడు కింకర రాక్షసులను అందఱిని చంపి, ఇంకను యుద్ధము చేయదలచినవాడై వనముఖద్వారము మీదికి చేరెను- (42)

తదుపరి హనుమంతునకు భయపడి ప్రాణములను అఱచేతబట్టుకొని, పాఱిపోయిన కొంతమంది రాక్షసులు రావణునికడకేగి, 'కింకరులందఱును మారుతిచేతిలో మడిసిరి'- అని చావుకబురు చల్లగా తెలిపిరి. (43)

రాక్షసబలములన్నియును నిహతమైనట్లు దెలియగానే రావణుడు కన్నులెఱ్ఱజేసినవాడై, సాటిలేని పరాక్రమవంతుడు, యుద్ధమున అజేయుడు ఐన ప్రహస్త పుత్రుని (ప్రహస్తుడను మంత్రియొక్క కుమారుని) హనుమంతునితో తలపడుటకు ఆజ్ఞాపించెను. (44)

* * *

43. నలుబదిమూడవసర్గము

హనుమంతుడు చైత్యప్రాసాదమును ధ్వంసము చేయుట, దాని రక్షకులను అంతమొందించుట

హనుమంతుడు రాక్షసకింకరులను అందఱిని హతమార్చిన పిమ్మట, చైత్యప్రాసాదము అతని దృష్టిలో పడెను. అప్పుడతడు "నేను అశోకవనమును ధ్వంస మొనర్చితిని. కాని ఈ చైత్య (దేవాలయాకృతిలో ఉన్న) ప్రాసాదముజోలికి మాత్రము పోలేదు. కనుక ఈ గొప్ప ప్రాసాదమును విధ్వంసము చేసెదను"- అని మనస్సున నిర్ణయించుకొనెను. పిదప తనబలమును ప్రకటించుచు ఆ ముఖద్వారముసైనుండి మేరుశిఖరమువలె ఎత్తునఉన్న చైత్యప్రాసాదముమీదికి ఎగిరి, కపివరుడైన ఆ మారుతి దానిని అధిరోహించెను. (1-3)

ఆ వానరయోధుడు ఒక పర్వతమువలెనున్న ఆ ప్రాసాదమును ఆరోహించి, మఱియొక ఉదయభానుని వలె మహాతేజశ్శాలియై విరాజిల్లెను. (4)

చేరశక్యముగాని ఉన్నతచైత్యప్రాసాదమును హనుమంతుడు ఆక్రమించి, 'పారియాత్ర' కులపర్వతముతో సమానుడై, చక్కగా శోభిల్లుచుండెను. (5) ఆ వాయుసూనుడు తనప్రభావముచే శరీరమును పెంచి, లంకానగరమునందంతటను మాఱు మ్రోగునట్లుగా నిర్భయముగా భుజాస్ఫాలనము గావించెను.(6)

హనుమంతుడు చెవులకు చిల్లులుపడునట్లు తీవ్రముగా భుజాస్ఫాలనముచేయగా ఆకాశమున ఎగురుచున్నపక్షులు నేలపైబడిపోయెను. అచటి చైత్య సంరక్షకులెల్లరును మూర్ఛపోయిరి. (7)

"అస్త్రవిద్యా పారంగతుడైన శ్రీరామునకు జయము మిక్కిలి బలపరాక్రమములుగల లక్ష్మణునకు జయము- రాఘవుని అనుగ్రహమునకుపాత్రుడై కిష్కింధకు ప్రభువైన సుగ్రీవునకు జయము. (8)

మిక్కిలి క్లిష్టములైన కార్యములను సైతము అవలీలగా సాధింపగల కోసలేంద్రునకు నేను నమ్మినబంటును. శత్రుబలములను రూపుమాపువాడను. వాయుసూనుడను. హనుమంతుడను. (9) వేయిమంది రావణులైనను యుద్ధమున నాకు సాటిరారు. అసంఖ్యాకములైన ఱాళ్లతోను, వృక్షములతోను కొట్టుచు రాక్షసులనుపరిమార్చి, లంకానగరమును ధ్వంసమొనర్చెదను, సీతాదేవికి ప్రణమిల్లి, కృతార్థుడనై వెళ్లెదను. రాక్షసులెల్లరును కన్నులప్పగించి చూచుచుందురు గాక." (10-11)

ప్రాసాదముపైనున్న వానరయోధుడు చైత్యపాలకులకు జయఘోషలు వినిపించుచు రాక్షసులకు దడపుట్టునట్లుగా భయంకరమైన నాదమొనర్చెను. (12) ఆ మహాశబ్దమునువిని, వందలకొలది చైత్యరక్షకులు వివిధములగు అస్త్రములను, ఈటెలను, ఖడ్గములను గండ్రగొడ్డళ్లను తీసికొని, హనుమంతుని ఎదుర్కొనుటకు ఏతెంచిరి. (13) పిమ్మట మహాకాయులైన ఆ రాక్షసులు ఆయుధములను ప్రయోగించుచు మారుతిని చుట్టుముట్టిరి. వారు విచిత్రములగు గదలతోను, సూర్యకిరణములవలె తీక్ష్ణములైన బాణములతోను తమ బలముకొలదియు అతనిని కొట్టిరి. (14)

హనుమంతునిచుట్టునుచేరియున్న ఆ రాక్షసులగుంపు గంగాజలములయందలి విశాలమైన గొప్ప సుడిగుండము వలె ఒప్పారెను. (15) పిదప వాయుసూనుడు క్రుద్ధుడై, భయంకర రూపమును దాల్చినవాడై, ఆ ప్రాసాదముయొక్క స్వర్ణాలంకృతమైన మహాస్తంభమును పెకలించెను. తదుపరి మహాబలశాలియైన హనుమంతుడు నూఱంచులుగల ఆ స్తంభమును గిరగిర త్రిప్పసాగెను. అప్పుడు దానినుండి అగ్ని ఉద్భవించెను. అది ప్రాసాదమును దహించివేసెను.(16-18)

పిమ్మట ఆ వానరోత్తముడు దహింపబడుచున్న ప్రాసాదమునుజూచి, ఆ వందలకొలదిరాక్షసులను, ఇంద్రుడు తన వజ్రాయుధముచే అసురులను సంహరించినట్లు హతమార్చెను. సర్వశక్తిసంపన్నుడైన హనుమంతుడు అంతరిక్షముననిల్చి, ఇట్లు బిగ్గరగా వారిని హెచ్చరించెను.(19)

"నా వంటి మహాపరాక్రమశాలురైన వానరయోధులు వేలకొలది పంపబడిరి. మహాబలశాలురైనవారు అందఱును సుగ్రీవాజ్ఞలను శిరసావహించువారే, మేమును, ఇతర వానరులును భూమండలమందంతటను సంచరించుచున్నాము. (20-21) మాలోకొందఱు పది యేనుగుల బలముగలవారు, మఱికొందఱు వారికి పదిరెట్లు (వంద యేనుగుల) బలము గలవారు, ఇంకనుకొందఱు వేయి యేనుగుల బలము గలవారు. (22)

ఆ వానరయోధులలో కొందఱు (ఓఘసంఖ్యాక) కోట్ల కొలది ఏనుగులబలముగలవారు. మఱికొందఱు వాయువేగబలసంపన్నులు, ఇంకనుకొందఱు ఊహలకు అందని అంతగా బలసమంచితులు. (23) దంతములు, నఖములు ఆయుధములుగాగల ఇట్టి వానరయోధులు వందలు, వేలు, లక్షలు, కోట్లకొలది వెంటరాగా సుగ్రీవుడు ఇచటికివచ్చి, మిమ్ములనందఱిని తుదముట్టింప గలడు. మీరు మహాత్ముడైన శ్రీరామచంద్రప్రభువుతోవైరముపెట్టుకొనినారు. ఆ కారణమున మీరును ఉండరు. మీకు ఆధారభూమియైన లంకానగరమూ ఉండదు. కడకు మీ ప్రభువైన దుష్టరావణుడు సైతము మిగులడు". (24-25)

* * *

44. నలుబదినాల్గవసర్గము

మారుతి ప్రహస్తపుత్రుడైన జంబుమాలిని హతమార్చుట

ప్రహస్తుని కుమారుడైన జంబుమాలి మిక్కిలి బలశాలి, అతడు పెద్దపెద్ద కోఱలుగలవాడు, ధనుర్ధారి, అతడు రాక్షసరాజైన రావణుని ఆదేశముననుసరించి, యుద్ధమునకు బయలుదేఱెను. (1) అతడు ఎఱ్ఱని వస్త్రమాల్యములనుధరించి, కంఠమున పూలదండలను కలిగియుండెను. ఆతని శ్రవణకుండలములు మనోహరములు, మిక్కిలి తీక్ష్ణస్వభావము గలవాడు, యుద్ధమున జయింపశక్యము కానివాడు, అతడు కన్నులెఱ్ఱజేయుచు వచ్చెను. (2)

ఇంద్రుని ధనుస్సుతో తుల్యమైనదియు, మిక్కిలి శక్తిమంతములైన బాణములను ప్రయోగింపగలదియు అగు ధనుస్సునుఎక్కుపెట్టి, అతడు వజ్రాయుధమువలె, పిడుగుపాటువలె భయంకరములైన ధనుష్టంకారములను గావించుచు అతివేగముగా వచ్చెను. (3) ఆ గొప్పధనుష్టంకార ధ్వనులతో అష్టదిక్కులును, భూమ్యాకాశములును క్షణములో నిండిపోయెను. (4)

గాడిదలను పూన్చిన రథముపై ఆ జంబుమాలి వచ్చుటను జూచి, హనుమంతుడు హర్షముతో మిక్కిలి ఉప్పొంగిపోయినవాడై గర్జించెను. (5)

మహాబాహువైన జంబుమాలి ముఖద్వారముయొక్క పైభాగమున ఉన్న కపివరుడగు ఆ హనుమంతునిపై వాడియైన బాణములను ప్రయోగించెను. (6) అతడు హనుమంతుని ముఖముపై ఒక అర్ధచంద్రాకారబాణమును, శిరస్సుపై ఒక వంకర ములికిగల బాణమును, బాహువులపై పది తీవ్రములైన బాణములను ప్రయోగించి, ఆయనను బాధించెను. (7)

జంబుమాలియొక్కబాణముచే కొట్టబడిన ఆ కపివరుని ఎఱ్ఱనిముఖము శరత్కాలమునందు సూర్యకిరణ స్పర్శచే బాగుగా వికసించిన కెందామరవలె శోభిల్లెను. (8) సహజముగా ఎఱ్ఱనైన హనుమంతుని ముఖము బాణాహతిచే రక్తరంజితమై ఆకాశమున చందనబిందువులచే ఆర్ద్రమైన మహాపద్మమువలె భాసిల్లెను- (9)

జంబుమాలి బాణముచేకొట్టగా ఆ కపివరుడు మిక్కిలి క్రుద్ధుడాయెను. అంతట అతడు ప్రక్కనేయున్న విపులమైన ఒక మహాశిలను చూచెను- (10) హనుమంతుడు ఆ మహాశిలను వేగముగాపెకలించి, ఆ రాక్షసునిపై బలముకొలది గట్టిగావిసరెను. అందులకు జంబుమాలిక్రుద్ధుడై పదిబాణములతో దానిని ముక్కలుగావించెను. (11)

మహావీరుడైన హనుమంతుడు తన శిలాప్రయోగము వ్యర్థమగుటచూచి, పరాక్రమముతో విజృంభించినవాడై ఒక పెద్దమద్దిచెట్టునుపెకలించి, దానిని త్రిప్పసాగెను. (12)

ఆ సాలవృక్షమును త్రిప్పుచున్న మహాబలశాలియైన హనుమంతుని జూచి, పరాక్రమవంతుడైన జంబుమాలి ఆయనపై పెక్కుబాణములను వేసెను. (13) రాక్షసుడు నాలుగు బాణములతో ఆ సాలవృక్షమును ముక్కలు గావించెను. భుజములపై ఐదుబాణములను గుండెపై ఒకశరమును, వక్షఃస్థలమున పదిబాణములను వేసి, అతడు కపీశ్వరుని నొప్పించెను. (14)

శరీరమునిండా శరములు గ్రుచ్చుకొనియుండగా కోపముతో ఉడికిపోయిన హనుమంతుడు ఆ పరిఘనే దీసికొని వేగముగా త్రిప్పసాగెను. (15) మహాబలశాలియు, మిక్కిలి వేగముగలవాడును ఐన వాయుసుతుడు ఆ పరిఘను గిరగిర త్రిప్పుచు, దానితో జంబుమాలి గుండెలపై మోదెను. (16)

ఆ పరిఘఘాటికి జంబుమాలియు, ఆతని రథవాహనములు నుగ్గునుగ్గయ్యెను. మీదుమిక్కిలి అతనిశిరస్సు, బాహువులు, మోకాళ్ళు, ధనుర్బాణములు పొడిపొడియై అవి మచ్చునకైనను మిగులలేదు. (17) మహాబలవంతుడైన ఆ జంబుమాలి హనుమంతుని దెబ్బకు వెంటనే నేలకొరిగెను. వాని అవయవములు, భూషణములు చూర్ణములాయెను. (18)

మహాబలశాలురైన ఎనుబదివేలమంది కింకరులును, జంబుమాలియు అసువులను కోల్పోయిన విషయమునువిని, రావణుడు కోపోద్రేకములతో కన్నులెఱ్ఱజేసి, మండిపడెను.(19)

ప్రహస్తపుత్రుడు, మహాబలవంతుడు ఐన జంబుమాలి రణభూమికి బలియైపోగా, రాక్షసరాజైన ఆ రావణుడు రోషముతో గ్రుడ్లుఱుముచు, మిక్కిలి బలపరాక్రమములు గల అమాత్యపుత్రులను హనుమంతునితో తలపడుటకు వెంటనే పంపెను. (20)

* * *

45. నలుబదిఐదవసర్గము

ఏడుగురు మంత్రిపుత్రుల వధ

పిమ్మట అగ్నివలె తేజరిల్లుచున్న ఏడుగురు మంత్రి కుమారులును రావణుని ఆదేశానుసారము ఆభవనమునుండి యుద్ధమునకు బయల్వెడలిరి. (1) వారందఱును మహాబలశాలురు, గొప్పధనుర్ధారులు, అస్త్రవిద్యలలో

సుశిక్షితులు, అస్త్రవేత్తలలో శ్రేష్ఠులు, హనుమంతుని జయించుటకై ఒకరినిమించి మఱియొకరు 'నేనంటే నేను' అని ఉబలాటపడుచున్నవారు, వారి వెంటనున్న సైనికులుగూడ మహాబలసంపన్నులు. (2)

అశ్వములనుపూన్చిన వారి రథములు బంగారుతెరలు గలవి, ధ్వజపతాకములతో అలరారుచున్నవి. మేఘగర్జనల వలె రణధ్వనులు గావించుచున్నవి. అమిత పరాక్రమశాలురైన ఆ యోధుల ధనుస్సులు మేలిమి బంగారుకాంతులతో చిత్ర విచిత్రములుగా నున్నవి, వారు రణోత్సాహముతో మెఱుపులను విరజిమ్ముచున్న మేఘములవలె విలసిల్లుచు, ధనుష్టంకారములను గావించుచుండిరి. (3-4)

ఎనుబదివేలమంది కింకరరాక్షసులు రణరంగమున నిహతులైనవార్తను ఎఱింగి, వారి తల్లులు, బంధువులు, మిత్రులు మొదలగువారు శోకసంభ్రాంతచిత్తులైరి. (5)

మేలిమిబంగారు ఆభరణములనుదాల్చిన ఆ మంత్రి కుమారులు ఒకరితోనొకరు పోటీపడుచు వన ముఖద్వారముపైచేరి, యుద్ధసన్నద్ధుడైయున్న హనుమంతునిపై దాడిచేసిరి. (6) వర్షాకాలమేఘములవంటి ఆరాక్షసులు మేఘగర్జనలను బోలిన రథధ్వనులతో బాణవృష్టిని గురిపించుచు, వర్షించుచున్నమేఘములవలె సంచరింపసాగిరి. (7)

అప్పుడు శరవర్షముచే ఆవరింపబడిన హనుమంతుడు వర్షజలములచేకప్పబడిన పర్వతరాజువలె విలసిల్లెను.[1] (8)

అతిశీఘ్రముగా సాగిపోగల ఆ హనుమంతుడు నిర్మలమైన ఆకాశమున సంచరించుచు ఆ రాక్షసవీరులరథముల ఉధృతిని, బాణపరంపరను నిర్వీర్యమొనర్చెను. (9)

ధనుర్ధారులైన ఆ రాక్షసులతో ఆకాశమున రణక్రీడ సల్పుచున్న ఆ వానరవీరుడు, అంబరమున ఇంద్ర ధనుశ్శోభితములైన మేఘములతోవిరాజిల్లెడి వాయుదేవునివలె ప్రకాశించెను. (10) సాటిలేనివీరుడైన హనుమంతుడు ఆ మహా సైన్యమునకు వణకుపుట్టించుచు భయంకరముగా గర్జించెను. పిమ్మట అతడు ఆ రాక్షసయోధులను హతమార్చుటకు విజృంభించెను. (11)

శత్రుసంహారకుడైన హనుమంతుడు వారిలో కొందఱిని అఱచేతితో చావగొట్టెను. కాళ్లతో తన్నుచు కొందఱిని, ముష్టిఘాతములతో మఱికొందఱిని మట్టిగఱపించెను. కొందఱిని గోళ్లతోచీల్చిచెండాడెను. తన వక్షఃస్థలముతో కొందఱిని, తొడలతాకిడితో కొంతమందిని నుగ్గునుగ్గు గావించెను. కొందఱుఆమారుతిగర్జనలకేనేలగూలిరి.(12-13)

ఇట్లు రాక్షసయోధులందఱును రణభూమికిబలికాగా హతశేషులైన సైనికులు భయకంపితులై అన్నిదిశలకును పాఱిపోయిరి. (14) వీనుగులు ప్రాణములన్నుబట్టి వికృతధ్వనులు గావించెను, గుఱ్ఱములునేలకొరిగెను, రథముల పైకప్పులు ధ్వజములు ఛత్రములు ముక్కలుముక్కలై, రణభూమి యందంతటను చెల్లాచెదరుగా పడిపోయెను. (15)

సమరభూమియందంతటను శత్రుసైన్యముల రక్తము కాల్వలుగట్టెను, లంకయంతయు వివిధములైన వికారధ్వనులతో మార్మ్రోగెను. (16)

మహాబలసంపన్నుడు, చండపరాక్రమశాలియైన హనుమంతుడు మహాయోధులైనరాక్షసులనందఱిని పరిమార్చి, ఇంకను ఇతర రాక్షసవీరులతో యుద్ధము చేయగోరి, మఱల అదే ముఖద్వారము పైకి చేరి, (శత్రు వీరులరాకకై) ఎదురుచూడసాగెను. (17)

* * *

46. నలుబదిఆఱవసర్గము

రావణుని ఐదుగురు సేనాపతుల సంహారము

మొక్కవోని పరాక్రమముగల కపీశ్వరునిచేతిలో మంత్రి పుత్రులైన ఏడుగురుయోధులును హతులైన విషయమును ఎఱింగిన రావణుడు తన దిగులును పైకి కనబడనీయక మేకపోతు గాంభీర్యముతో బాగుగా ఆలోచించెను. (1)

పిమ్మట విరూపాక్షుడు, యూపాక్షుడు, దుర్ధరుడు, ప్రఘసుడు, భాసకర్ణుడు అను ప్రముఖసేనానాయకులను ఆ దశకంఠుడు హనుమంతునితో యుద్ధమొనర్చుటకు ఆజ్ఞాపించెను. వారు మహావీరులు, రణనీతికోవిదులు, హనుమంతుని బంధించుటకై ఆరాటపడుచున్నవారు మఱియు వాయువేగముతో పోరుసల్పగలవారు. (2-3)

"ఓ సేనానాయకులారా! మీరందఱును రథగజతురగపదాతి దళములతోగూడిన మహా సైన్యమును వెంటనిడుకొని వెళ్లుడు, ఆ వానరుని పట్టుకొనుడు." అని రావణుడు వారిని ఆజ్ఞాపించెను. "ఆ వానరుని చేరువలో మిక్కిలిజాగరూకులై యుండుడు. దేశకాలములకు అనుకూలముగా ప్రవర్తింపుడు." (4-5) 'యుద్ధసామర్థ్యమునుబట్టి చూడగా అతడొక సామాన్య వానరుడు' అని నేననుకొనను. అతడు మిక్కిలి బలపరాక్రమములు గల ఒక మహాప్రాణియని తలంతును.(6)

అతనిని వానరమాత్రునిగా భావించుటకు నా మనస్సు సమ్మతించుటలేదు. ఇప్పటివఱకును జరిగిన సంఘటనలను

1. వర్షధారల ప్రభావము పర్వతముపై ఏమియుఉండనట్లు రాక్షసులయొక్క బాణములు హనుమంతుని ఏమియు చేయలేకపోయెను.

బట్టి ఆయనను సామాన్యవానరునిగా నేను తలపోయను.(7)

మనలను రూపుమాపుటకై ఆ ఇంద్రుడే తన తపోబలముచే ఈ మహాప్రాణిని సృష్టించి యుండవచ్చును. ఆ ఇంద్రుని, నాగ, యక్ష, గంధర్వులను, దేవతలను, అసురులను, మహర్షులను, మీ సహకారముతో నేను పెక్కుపర్యాయములు జయించి యుంటిని. కనుక వారివలన మనకు ఎప్పుడైనను ఏదైననొక అపకారము జరుగుటతథ్యము. (8-9)

ఓ సేనాపతులారా! మీరందఱును చతురంగ బలములతో వెళ్లి, ఆ వానరుని బంధింపుడు.[1] (10) ఇతడు ఆ ఇంద్రుడు పంపిన మహాభూతమే, ఇందు సందేహమునకు తావులేదు. బలప్రయోగముతోనైనను ఇతనిని బంధింపుడు. ఈ వానరుడు ధీరుడు, పరాక్రమవంతుడు, ఇతనిని ఏమాత్రము తక్కువగా పరిగణింపరాదు. (11)

నేను ఇదివరలో బలపరాక్రమసంపన్నులైన పెక్కుమంది వానరులను చూచియుంటిని, వాలి, సుగ్రీవుడు, మహాబలశాలియైన జాంబవంతుడు, సేనాపతియైన నీలుడు, ద్వివిదుడు మొదలగువారిని చూచితిని. వారిలో ఇట్టి భయంకరమైన గమనము, తేజస్సు, పరాక్రమము, బుద్ధిబలము, ఉత్సాహశక్తి, కామరూపధారణశక్తి నాకు కనబడలేదు. ఇతనిని వానర రూపముననున్న ఒకమహాప్రాణియని ఎఱుంగవలెను. (12-14)

గట్టిపూనికవహించి, ఇతనినిపట్టుకొనవలెను. ఇంద్రుడు, సురాసురులు, మానవులు-ఇంకను ముల్లోకములయందలి వీరులెల్లరును సంగ్రామరంగమున మీ యెదుట ఏ మాత్రము నిలువజాలరు. ఐనప్పటికిని యుద్ధమున జయమును కాంక్షించు రణనీతిజ్ఞుడు తానెంతటివాడైనను ఆత్మరక్షణవిషయమున జాగరూకుడై యుండవలెను. విజయము ఎల్లప్పుడును ఒక్కరినే వరించుచుండునని చెప్పజాలముగదా!" (15-16)

మిక్కిలి బలపరాక్రమములుగల ఆ రాక్షసవీరులందఱును తమప్రభువుయొక్క ఆజ్ఞను తలదాల్చి, అగ్నితుల్య తేజస్సులతో వెలుగొందుచు మహావేగముతో ముందునకు సాగిరి. (17)

వారు రథములు, మదగజములు, వేగముగాసాగిపోగల అశ్వములు, తీక్ష్ణములైన వివిధములగు అస్త్రములు మొదలగు బలముల సమృద్ధితో ఒప్పుచుండిరి. (18)

అంతట ఆ వీరులు ఉదయభానునివలె తన దివ్యతేజఃకిరణములచే వెలుగొందుచు వనముఖద్వారముపైనున్న హనుమంతునిగాంచిరి. గొప్పఉత్సాహశక్తిగలవాడు, మహాసత్త్వసంపన్నుడు, అద్భుతబలశాలి, చక్కనిప్రతిభావంతుడు, సాటిలేని వేగముగలవాడు, ఉన్నత విగ్రహము గలవాడు, దీర్ఘబాహువు ఐన ఆవానరోత్తమునిదర్శించినపిమ్మట రాక్షసవీరులందఱును అన్నిదిక్కులయందుచుట్టుముట్టినిలిచిరి. పిదప వారు ఆయా దిక్కులనుండి భయంకరములైన వివిధాయుధములతో హనుమంతునిపై విజృంభించిరి. (19-21)

పీతవర్ణముతో తీక్ష్ణముగానున్న వాడియైన ఐదు ఇనుప బాణములను దుర్ధరుడనువాడు మారుతిశిరస్సుపై ప్రయోగించెను. ఆశరములు మారుతికి కలువరేకులవలె సుఖస్పర్శనే యిచ్చెను. (అవి ఆయనను ఏ మాత్రము బాధింపలేదు) (22) ఆ ఐదుబాణములునువచ్చి తన శిరస్సునకు తాకగా, వెంటనే హనుమంతుడు దశదిశలు ప్రతిధ్వనించునట్లుగా గర్జించుచు ఆకసమునకుఎగిరెను.(23)

తదుపరి మహాబలశాలియు, వీరుడును, అగు దుర్ధరుడు తన రథముతో గూడ గగనమునకెగిరి, విల్లెక్కుపెట్టి, వాయుసుతునిపై వందలకొలది శరములను ప్రయోగించెను. (24)

శరదృతుప్రారంభకాలమున వర్షించుమేఘమును వాయువువలె, ఆకపివరుడు తనపై దుర్ధరుడు వర్షించుచున్న శరములను ఆకసమునందే చెల్లాచెదరు గావించెను. (25)

ఆ దుర్ధరుడు బాణపరంపరచే తనను పీడించుచుండగా మారుతి అతనితోపోరాటము సలుపుచునే వేగముగా తన శరీరమునుపెంచెను. (26) పిమ్మట వానరోత్తముడు క్షణములో మిక్కిలి ఎత్తునకు ఎగిరి, పర్వతముపై పిడుగుపడినట్లు దుర్ధరుని రథముపై దూకెను. (27) హనుమంతుని ధాటికి ఆ దుర్ధరుని రథముయొక్క ఇరుసు, నొగలు భగ్నములైనవి, దానికి (రథమునకు) పూన్చిన ఎనిమిది గుఱ్ఱములు నుగ్గునుగ్గైనవి. దుర్ధరుడు నేలపైబడి అసువులను కోల్పోయెను. (28)

శత్రువులను రూపుమాపగలవారును, ఎదిరింపరాని వారును, ఐన విరూపాక్ష యూపాక్షులు ఆ విధముగా దుర్ధరుడు నేలపాలగుటచూచి, రోషావేశపూరితులై అంతరిక్షమునకెగిరిరి. (29) అతివేగముగా ఆకాశమునకెగిరిన ఆ రాక్షసయోధులు ఇరువురును నిర్మలాకాశమున నిలిచియున్న మహాబాహువగు ఆ కపివరునియొక్క గుండెలపై తమ ముద్గరములతో మోదిరి. (30)

గొప్పబలశాలియు, వాయుసుతుడునుఐన హనుమంతుడు మిక్కిలి శక్తిశాలురైన ఆ యోధుల విజృంభణమును అరికట్టెను. పిమ్మట గరుత్మంతుడు క్షణములో ఒకసర్పమును తన్నుకొనిపోయినట్లు ఆ వానరోత్తముడు ఒక సాలవృక్షమును అతివేగముగా పెకలించుకొనిపోయి, దానితో ఆ ఇరువురు రాక్షసవీరులను హతమార్చెను. (31-32) మిక్కిలి

1) (4వ శ్లోకము 10వ శ్లోకము ఒక్కటియే. కాని దీనిని పునరుక్తిగా భావింపరాదు. రావణుడు తన సైన్యములోని మహావీరులను హతమార్చిన హనుమంతునిపై మిక్కిలి క్రుద్ధుడై యుండెను. అతనిలోని ఆ క్రోధావేశము కొన్నికొన్ని మాటలను మఱలమఱల ఆ రావణునినోట పలికించినట్లు భావించుట సముచితము.

బలసంపన్నుడైన హనుమంతునిచేతిలో ఆ ముగ్గురు యోధులు, నిహతులైనట్లుఎఱింగి, మిక్కిలి శక్తిమంతుడైన ప్రఘసుడు గట్టిగావిజృంభించి, హనుమంతునిపై దాడికిదిగెను. (33)

అదే సమయమున పరాక్రమవంతుడైన భాసకర్ణుడును ఎంతయు క్రుద్ధుడై, వాసికెక్కిన మహావీరుడగుమారుతి మీదికి మఱియొక ప్రక్కనుండి విజృంభించెను. (34) ప్రఘసుడు మిక్కిలి పదునుగానున్న పట్టిసమును (అడ్డకత్తి)ని, భాసకర్ణుడు మొనదేలి యున్న శూలమును హనుమంతునిపై విసరివేసిరి.(35)

ఆ ఇరువురురాక్షసయోధుల యొక్క ఆయుధముల దెబ్బలకు గాయపడిన హనుమంతుని శరీరమంతయును రక్తసిక్త మయ్యెను. అంతట బాలసూర్యసమప్రభలతోభాసిల్లు ఆ వానరోత్తముడు మిక్కిలి క్రుద్ధుడాయెను. (36)

కపిశ్రేష్ఠుడు, వీరుడుఐన హనుమంతుడు మృగములతోను, సర్పములతోను, వృక్షముతోను కూడిన గిరిశిఖరమును పెకలించి, ప్రఘస భాసకర్ణులు అను ఆ ఇరువురు రాక్షస యోధులను చంపెను – గిరిశిఖరము క్రిందబడి నలిగిపోయిన వారి శరీరములు నుప్పగింజలంతగా ముక్కలు ముక్కలైపోయెను. (37) హనుమంతుడు ఆ ఐదుగురు సేనాపతులను హతమార్చిన పిమ్మట మిగిలినసైన్యమును పూర్తిగా రూపుమాపెను. (38)

ఆ కపివరుడు అశ్వములతో అశ్వములను, ఏనుగులతో ఏనుగులను, రథములతో రథములను యోధులతో యోధులను 'ఢీ'కొట్టించి, దేవేంద్రుడు అసురులను వలె సంహరించెను. (39) చచ్చిపడియున్న ఏనుగుల, గుఱ్ఱముల కళేబరముల తోడను, ముక్కలు ముక్కలై చెల్లాచెదరుగా పడియున్న మహారథముల ఇరుసులతోడను, హతులైన రాక్షసుల శవములతోడను ఆ రణభూమియంతయు నిండిపోయి, దారులన్నియు మూతపడెను. (40) మహావీరుడైన ఆ హనుమంతుడు గొప్ప బలశాలురైన సేనాపతులను, వారివారి రథాశ్వగజవాహనములను, పదాతిదళములను సంగ్రామ రంగమున పరిమార్చిన పిమ్మట వనముఖద్వారముమీదికిజేరి, ప్రళయకాలమున కబళించుటకు మృత్యుదేవతవలె అతడు శత్రుబలములకొఱకు ఎదురుచూచుచు ఉండెను. (41)

* * *

47. నలుబదిఏడవసర్గము

అక్షకుమారుడు పరాక్రమించుట – మారుతి వానిని వధించుట

దుర్ధరుడు మొదలగు ఐదుగురు సేనాపతులును, వారి అనుచరులును, వాహనములును హనుమంతునిచేతిలో మడిసినట్లు రావణుడు తెలిసికొనెను. అప్పుడు రణకండూతితో గర్వమున విఱ్ఱవీగుచు, సమరోత్సాహముతో ఎదురుగానున్న అక్షకుమారుని అతడు వీక్షించెను. (1)

రావణునిదృష్టి తనపైబడగానే ఉత్సాహము ఇనుమడింపగా ప్రతాపశాలియు, చిత్రమైన బంగారు ధనుస్సును చేతధరించిన వాడును ఐన అక్షకుమారుడు, సభలోనివారిచే ప్రోత్సహింపబడిన వాడై, బ్రాహ్మణోత్తములచే అర్పింపబడిన హవిస్సుతో ప్రజ్వలించుచున్న అగ్నివలె తటాలున లేచినిలబడెను. (2)

అనంతరము మహావీరుడును, రాక్షసశ్రేష్ఠుడునుఐన ఆ అక్షకుమారుడు, ఉదయభానుని కాంతులతో వెలుగొందు చున్నదియు, మేలిమిబంగారుఅల్లికలతో విలసిల్లుచున్నదియు అగు రథమును అధిరోహించి, వానరోత్తముడైన ఆ హనుమంతునితో యుద్ధమొనర్చుటకై బయలుదేఱెను.(3)

అక్షకుమారునికి ఆ రథము గొప్పతపఃఫలితముగా లభించినది, పుటముపెట్టిన బంగరుతెఱలతో శోభిల్లుచున్నది, రత్నములుపొదిగిన ధ్వజముతో, మనోహరమైన పతాకముతో దర్శనీయమైయున్నది, మనోవేగముతో పరుగెత్తగల ఎనిమిది ఉత్తమాశ్వములతో పూన్చబడియున్నది, (4)

ఇంకను ఆ రథము సురాసురులకును ఎదిరింపశక్యము గానిది, నిరాటంకముగా సాగిపోవునది, సూర్యకాంతులతో ఒప్పుచున్నది, అంతరిక్షమునసైతము సంచరింపగలది, సముచిత స్థానములయందు అమ్ములపొదులతో, ఎనిమిది కత్తులతో, శక్తితోమరములతో అలరారుచు, సర్వసన్నద్ధమై యున్నది. (5)

సమస్త యుద్ధోపకరణములతో, బంగారుమాలలతో సూర్యచంద్రకాంతులతో అది విరాజిల్లుచున్నది. సూర్యరథ వేగముతో సాగిపోగల ఆ రథమునందు అధిరోహించియున్న ఆ అక్షకుమారుడు దేవతలతో సమానమైన పరాక్రమము గలవాడై పురోగమించెను. (6) హయ, గజ, మహారథముల సవ్వడులతో భూమ్యాకాశములను, పర్వతములను ప్రతిధ్వనింప జేయుచు, సకలబలములతో గూడిన ఆ అక్షకుమారుడు వనముఖద్వారమువై ఆసీనుడైయున్న యుద్ధవిద్యావిశారదుడగు హనుమంతుని సమీపించెను. (7)

సింహమువలె క్రూరమైనచూపులుగల ఆ అక్షకుమారుడు, ప్రజాక్షయకారకుడైన ప్రళయకాలాగ్నివలె ఒప్పుచున్న ఆ వానరోత్తముని సమీపించి, సంభ్రమాశ్చర్యములకు లోనైనవాడై, ఆయనను గర్వదృష్టితోజూచెను. (8)

మిక్కిలి బలముగలవాడైన ఆ రావణకుమారుడు, మహాశక్తిసంపన్నుడైన ఆ వానరునియొక్క వేగమును శత్రువుల విషయమున బలపరాక్రమములను, తన బలమును తారతమ్యములతో నిర్ధారించుకొనెను. అంతట చలికాలము

ముగిసినపిమ్మట సూర్యతాపమువలె అక్షకుమారునిలో రణోత్సాహము పెల్లుబికెను. (9)

ఆ అక్షకుమారుడు, యుద్ధమునఎదురులేని స్థిరమైన పరాక్రమముగల హనుమంతునిజూచి క్రుద్ధుడయ్యెను. క్రమముగ యుద్ధమున స్థిరముగానిలిచినవాడై ఏకాగ్ర చిత్తముతో అతడు వాడియైన మూడుబాణములను ప్రయోగించి, ఆ కపివరుని యుద్ధమునకు కవ్వించెను.(10)

శత్రువు ప్రయోగించినబాణములు హనుమంతునకు ఎట్టిశ్రమయు కలిగింపలేదు. 'శత్రువులను అవలీలగా ఓడింపగలను'- అనుధీమాతో ఆ వానరుడు విజృంభించి యున్నాడని అక్షకుమారుడు బాగుగా తెలిసికొనెను. పిమ్మట అతడు బాణములను, ధనుస్సును చేతబట్టి తొణకని మనస్సుతోయుద్ధసన్నద్ధుడై ఎదురుచూడసాగెను. (11)

అతడు బంగారుపతకములతో, భుజకీర్తులతో, మనోహరమైన కుండలములతో శోభిల్లుచు తీవ్రమైన పరాక్రమముతో హనుమంతుని జేరెను. యుద్ధసందర్భముగా ఆ ఉభయుల సమాగమము జరిగిన తీరు సాటిలేనిదిగా నుండెను. అది సురాసురులకును సంభ్రమాశ్చర్యములను గొల్పునదిగా నుండెను. (12)

హనుమంతుడు, అక్షకుమారుడు జరుపుచున్న ఘోరయుద్ధమునుజూచి, భూమిదద్దరిల్లెను. సూర్యుడు తాపమును ప్రసరింపజేయుట మానెను, వాయువువీచుట నిలిపెను, పర్వతము మిక్కిలిచలించెను. ఆకాశము ధ్వనించెను, సముద్రము క్షోభకులోనయ్యెను. (13)

బాణములనుఎక్కుపెట్టుటలోను, వాటినిగురి తప్పకుండ ప్రయోగించుటలోను సమర్థుడైన ఆ అక్షకుమారుడు మొనదేలియున్నవియు, ఱెక్కలు గలవియు, బంగారుపిడులు గలవియు, విష సర్పములవలె ఒప్పుచున్నవియు, ఐన మూడు బాణములతో హనుమంతునిశిరస్సుపై కొట్టెను. (14)

ఒకేసారి మూడుబాణములువచ్చి శిరస్సుపై దెబ్బతీయగా హనుమంతునితలనుండి రక్తధారలు స్రవించెను. అతడు రక్తముతోతడిసిన గుండ్రని కనులుగలవాడై ఉదయించుచున్న సూర్యునివలె విరాజిల్లుచుండెను. ఆ మారుతి శరములనెడి కిరణములతోగూడి, ఆదిత్యునివలె విలసిల్లుచుండెను. (15)

ఆ అక్షకుమారుడు చిత్రవిచిత్రములైన ఆయుధములతో, ధనుర్బాణములతో యుద్ధసన్నద్ధుడై కదనరంగమున నిలిచియుండెను. అతనినిజూచి, వానరరాజైన సుగ్రీవునకు మంత్రియగు హనుమంతుడు హర్షముతో పొంగిపోయెను, వెంటనే అతడు రణోత్సాహముతో తన శరీరమునుపెంచెను. (16)

హనుమంతుడు మిక్కిలికోపోద్రిక్తుడై, బల పరాక్రమములను ప్రకటించుచు మందరగిరిపై కిరణపుంజములతో వెలుగొందుచున్న సూర్యునివలె ఒప్పుచుండెను. అప్పుడు అతడు తన నేత్రాగ్ని జ్వాలలచే, అక్షకుమారుని, అతని బలములను, వాహనములను దహించివేసెను. (17) పిమ్మట విల్లు అనెడి ఇంద్రధనుస్సుగలిగి, బాణములనెడి వర్షముగలిగిన అక్షకుమారుడనెడి మేఘము యుద్ధరంగమున హనుమంతుడనెడి పర్వతముపై, మేఘము ఒక మహాగిరిపై వర్షధారలను కురిసినట్లు, శీఘ్రముగా బాణములను కురిపించెను. (18)

అప్పుడు మేఘముతో సమానమైన పరాక్రమముగల హనుమంతుడు రణమొనర్చుటయందు తీవ్ర పరాక్రమమును జూపువాడును, మిక్కిలి తేజోబలవీర్య సంపన్నుడునుఅగు అక్షకుమారుని సమరరంగమున జూచి, హర్షాతిరేకముతో మహాధ్వని గావించెను. (19) ఆ అక్షకుమారుడు మూర్ఖత్వముతో యుద్ధమున తానొకమహావీరుడనను గర్వముగలవాడై, పిచ్చి కోపముతో కన్నులెఱ్ఱజేయుచు, గడ్డిచేకప్పబడిన మహా కూపమునుజేరు ఒక యేనుగువలె, రణమున సాటిలేని వీరుడైన వానరోత్తముని జేరెను. (వేలకొలదిరాక్షసులను ఒంటరిగా హతమార్చిన హనుమంతునిపరాక్రమమును గుర్తెఱుంగక ఆయనను ఎదుర్కొనజూచుటయే మూర్ఖత్వము.) (20)

ఆ అక్షకుమారుని బాణములు వేగముగావచ్చి తన మీదపడుటచే మారుతి విజృంభించి, మేఘమువలె గర్జించెను. పిమ్మట భుజములను, తొడలను చఱచుచు అతడు భయంకరాకారముతో ఆకసమునమిక్కిలి ఎత్తునకెగిరెను.(21)

మిక్కిలి బలముగలవాడును, రాక్షసులలోశ్రేష్ఠుడును, ప్రతాపశాలియు, రథమును అధిష్ఠించియున్నవాడును, రథికులలో దిట్టయైనవాడును అగు ఆ అక్షకుమారుడు మేఘము పర్వతముపై వడగండ్లను వర్షించినట్లు[1] ఆకాశమున కెగురుచున్న హనుమంతునిపై బాణములను చిమ్ముచు అతనిని వెంటాడెను. (22)

మనోవేగముతో సంచరింపగలవాడును, యుద్ధమున తీవ్రముగా పరాక్రమించువాడును, మహావీరుడునుఅగు ఆ మారుతి బాణముల మధ్య వాయువువలె అతిలాఘవముతో మిక్కిలివేగముగా తిరుగుచు, అతని బాణములకు చిక్కకుండ తప్పించుకొనుచు, ఆకాశమార్గమున సంచరించెను. (23)

విల్లెక్కుపెట్టి, రణోన్ముఖుడై, వివిధములగు వాడియైన బాణములతో ఆకాశమును కప్పివేయుచున్న ఆ అక్షకుమారుని హనుమంతుడు ఇంతటి పరాక్రమశాలియైన ఈ బాలుని వధించుట ఎట్లు? అని సానుభూతితో క్షణకాలముపాటు ఆలోచనలో పడెను. (24)

1) పర్వతముపై పడిన వడగండ్లు నీరై జాఱిపోవును. అట్లే అక్షకుమారుని బాణములు వజ్రశరీరుడైన హనుమంతునిపైబడి కుంఠితములై నేలపాలాయెను.

గొప్పవీరుడైన అక్షకుమారుని బాణములకు మహా భుజబలము గల ఆ కపివరుని వక్షఃస్థలము గాయపడెను. అప్పుడు సమయస్ఫూర్తితో కర్తవ్యమును నిర్ణయించుకొనగల మారుతి గట్టిగాఅఱచుచు ఆ రాక్షసయోధుని యుద్ధపటిమను గూర్చి ఆలోచింపసాగెను. (25)

"బాలభానునివలె తేజరిల్లుచున్నవాడై మిక్కిలి బలశాలియైన ఈ అక్షకుమారుడు ఆరితేఱిన యువకునివలె యుద్ధమొనర్చు చున్నవాడు. వివిధములైన యుద్ధవిద్యలలో నేర్పరియైన ఇతనిని చంపుటకు నా మనస్సు అంగీకరించుట లేదు.[1] (26)

ఇతడు మిక్కిలిబుద్ధిశాలి, మహావీరుడు, ఏకాగ్రమనస్కుడు, యుద్ధశ్రమలకు తట్టుకొనగలవాడు, కార్యసామర్థ్యమునుబట్టి నిస్సంశయముగా నాగులు, యక్షులు, మునులు మొదలగు వారి ప్రశంసలకును పాత్రుడైయుండవచ్చును. (27)

ఈతనిమనస్సు పరాక్రమోత్సాహములతో ఉరకలు వేయుచున్నది. ఇతడు నాయెదుట నిర్భయముగా నిలిచి, నన్ను పరికించి చూచుచున్నాడు. మిక్కిలి శీఘ్రగమనముగల ఈతని పరాక్రమమునకు సురాసురులమనస్సులు సైతము కంపించును. (28)

ఇతనిని ఏవిధముగను ఉపేక్షింపదగదు. ఉపేక్షించినచో యుద్ధమున ఇతనిపరాక్రమము అవధులుదాటును. అప్పుడు అతడు నన్ను అవమానము పాలుచేయడనుమాట ఉండదు. అనగా అతడు నన్ను తప్పక ఓటమిపాలు చేయును. కావున ఇప్పుడితనిని చంపుటయే యుక్తమని నాకు తోచుచున్నది. ఎగిసిపడుచున్న మంటలను ఆర్పివేయక ఉపేక్షించుట ఉచితము కాదుగదా!" (29)

ఈ విధముగా శత్రుబలములనుగూర్చి బాగుగా తర్కించినపిదప ఆ కపివరుడు అక్షకుమారుని వధించుటకే నిర్ణయించుకొనెను. అనంతరము మహాబలపరాక్రమశాలియైన హనుమంతుడు తాను అనుసరింపవలసిన యుద్ధక్రమమును ఆలోచించి, వేగముగా ముందునకుసాగెను. (30)

మహావీరుడు, వాయుసుతుడు ఐన ఆ వానరోత్తముడు మిక్కిలి వేగముగలవియు, ఏ మాత్రమూ ఏమఱుపాటు లేనివియు, శత్రువులకు చిక్కకుండ ఇటునటు వివిధములగు మార్గముల యందును సంచరింపగలవియు, రథభారమును వహింపగలవియుఐన అక్షకుమారుని ఎనిమిదిగుఱ్ఱములను తన అఱచేతి దెబ్బలతో ఆకాశమునందే చంపివేసెను. (31)

పిమ్మట సుగ్రీవ సచివుడైన హనుమంతుడు బలిష్ఠమైన తన అఱచేతితో అక్షకుమారునిరథమును కొట్టెను. ఆ దెబ్బకు రథచక్రములు ముక్కలయ్యెను, నొగలు వేఱైపోయెను, గుఱ్ఱములును హతమై పోవుటచే ఆ రథము ఆకసమునుండి నేలపై గూలెను. (32)

ఉగ్ర తపశ్శక్తిసంపన్నుడైనబుషి తనతపఃప్రభావమున భౌతికదేహమును వీడి స్వర్గమునకు వెళ్ళుచున్నట్లుగా ధనుస్సును, ఖడ్గమును ధరించియున్న ఆ అక్షకుమారుడు భగ్నమైనరథమును వీడి, అంతరిక్షమున కెగిరెను. (33)

వాయువువలె మిక్కిలి పరాక్రమముగలవాడగు హనుమంతుడు, గరుత్మంతుడు, వాయువు, సిద్ధపురుషులు సంచరించునట్టి ఆకాశమునందు మసలుచున్న ఆ అక్షకుమారుని క్రమముగా సమీపించి, ఆతనికాళ్లను గట్టిగా చిక్కించుకొనెను. (34) తన తండ్రియైన వాయుదేవునివలె మహాపరాక్రమశాలియైన హనుమంతుడు గరుత్మంతుడు మహాసర్పమును గ్రహించినట్లు, ఆ అక్షకుమారుని పట్టుకొని, పెక్కుమార్లు గిరగిర త్రిప్పి, యుద్ధరంగమున వేగముగా విసరి నేలకేసి కొట్టెను. (35)

హనుమంతునిధాటికి అక్షకుమారుని యొక్క చేతులు, తొడలు, కటిప్రదేశము, కంఠము శిథిలములయ్యెను, రక్తములో తడిసి ఎముకలు, కన్నులు నుగ్గునుగ్గాయెను. కీళ్లన్నియు దెబ్బతినెను, నరములన్నియు తెగిపోయెను అంతట అతడు ప్రాణములను కోల్పోయి నేలకొరిగెను. (36)

ఆ వానరోత్తముడు అక్షకుమారుని నలిపి, అతనిని భూమిపై పడునట్లు చేసి, రాక్షసరాజైన రావణునకు మిక్కిలి భయమును కలిగించెను. హనుమంతుడు అక్షకుమారుని హతమార్చు చుండగా జ్యోతిశ్చక్రమున సంచరించుచు, వ్రతనియములను పాటించు మహర్షులు, యక్షులు, నాగులు, ఇతర ప్రాణులు, ఇంద్రుడు మొదలగు దేవతలు, మిక్కిలి విస్మయముతో ఆయనను వీక్షించిరి. (37)

ఎఱ్ఱబాఱినకన్నులుగలవాడైన మహావీరుడగు హనుమంతుడు ఇంద్రుని కుమారుడైన జయంతుని వలె రాజిల్లు ఆ అక్షకుమారుని పరిమార్చిన పిమ్మట, ఆ వనముఖ ద్వారము మీదికిచేరి, ప్రళయ కాలమున జీవులప్రాణములను కొనిపోవుటకు నిరీక్షించు మృత్యుదేవత (యముని)వలె ప్రతియోధులైన రాక్షసులకొఱకు అతడు ఎదురు చూచుచుండెను. (38)

* * *

1) ఒక మహావీరుడు శత్రుపక్షముననున్న ఒక వీరుని శ్లాఘించుట నిజముగా ఒక ఉదాత్తలక్షణము. ఒక వీరుడు శత్రుపక్ష మహావీరుని ప్రశంసలకు పాత్రుడగుటయు ఒక అదృష్టము.

48. నలుబదిఎనిమిదవసర్గము

ఇంద్రజిత్తుహనుమంతుల యుద్ధము - బ్రహ్మాస్త్రముచేత బంధింపబడి, హనుమంతుడు రావణుని సభలో ప్రవేశించుట

హనుమంతునిచేతిలో అక్షకుమారుడు నిహతుడు కాగా మహావీరుడైన రాక్షసరాజగు రావణుడు (లోలోపల ఆందోళన పడుచున్నను) మనస్సును కుదుటబఱుచుకొని ధైర్యము వహించి, కుపితుడై దేవేంద్రునితోసమానమైన పరాక్రమముగల ఇంద్రజిత్తును యుద్ధమునకాదేశించుచు ఇట్లుపలికెను. (1)

"ఓ కుమారా! నీవు అస్త్రవేత్తలలో, శస్త్రములను ప్రయోగించువారిలో శ్రేష్ఠుడవు. సురాసురులుసైతము నీ పరాక్రమమునకు గడగడలాడుదురు. బ్రహ్మదేవునిగూర్చి తపమొనరించి, బ్రహ్మాస్త్రముమొదలగు పెక్కు అస్త్రములను సంపాదించినవాడవు, నీయుద్ధకౌశలమును ఇంద్రాది దేవతలుగూడ చవిచూచిరి. (2) అసురులుగాని, ఇంద్రాది దేవతలుగాని, మరుద్గణములు గాని, యుద్ధరంగమున నీ అస్త్రబలము ముందు నిలువ జాలకపోయిరి. (3)

ముల్లోకములలోను కదనరంగమున నీచే పరాజితుడు కానివాడు ఎవ్వడునులేడు, నీ భుజబలపరాక్రమములే సర్వదా నీకు భద్రకవచములు, నీతపఃప్రభావమే నీకు సర్వరక్షకము. దేశకాలములననుసరించి, కర్తవ్యములను నిర్వహించుటలో నీవు నిరుపమానప్రజ్ఞాశాలివి. సమయస్ఫూర్తిగలవాడవు. (4)

వివిధయుద్ధరీతులలో కుశలుడవైననీకు అసాధ్యమైన కార్యము ఏదియునులేదు, వివేకముతోఆలోచించి, చేయదగిన కార్యములలో నీకుతెలియనిదిలేదు. నీ అస్త్రబలములను, శారీరకశక్తిని ఎఱుగనివాడు ముల్లోకములయందు ఎవ్వడును లేనేలేడు. (5) తపోబలమునందును, యుద్ధమున పరాక్రమించుటలోను, అస్త్రబలవిజృంభణమునందును, అన్ని విధముల నీవు నాతో సమానుడవు. యుద్ధసంఘర్షణ ఎదురైనప్పుడు నీవునిలబడిన పక్షమునకు జయము తథ్యము, నా మనస్సునకు ఆందోళన ఏమాత్రమూ కలుగదు. (6)

ఎనుబదివేలమంది కింకరులును, జంబుమాలియు, వీరులైన అమాత్యపుత్రులు ఏడుగురును, సేనానాయకులైదుగురును రణరంగమున మడిసిరి. అసంఖ్యాకముగానున్న అశ్వములు, గజములు, రథములు పదాతిబలములు కదనరంగమున ప్రాణములను కోల్పోయెను. నీ అనుంగుతమ్ముడైన అక్షకుమారుడు గూడ నిహతుడయ్యెను. అయితే ఓ అరిమర్దనా! నాకు నీపై ఉన్నంత గట్టినమ్మకము వారిపైలేదు. (7-8)

ఆ వానరుని ప్రశస్తమైన బుద్ధికౌశలమును, శారీరక బలమును, ప్రభావమును, పరాక్రమమును దృష్టిలో నుంచుకొని, నీ బలపరాక్రమములనుగూడ చూచుకొని, నీ శక్తియుక్తులకు తగినట్లుగా విజృంభింపుము. (9)

అస్త్రవిదులలో శ్రేష్ఠుడా! నీ నీ నిరుపమాన బలపరాక్రమములను చూచిన వెంటనే శత్రువులు లొంగిపోవుదురు. అట్టి నీవు, ఆ వానరుని సమీపించినప్పుడు నీ బలమును శత్రుబలమును సమీక్షించుకొని, మనసేనలు నశింపకుండునట్లుగా ప్రయత్నము చేయుము. (10)

ఓ వీరుడా! ఒకేప్రయత్నమున (ఒక్కదెబ్బతో) పెక్కుమందిని హతమార్చగల ఆ వానరునినుండి సేనలు మనలను రక్షింపజాలవు. (కనుక నీవుసేనలతో వెళ్లకుము.) తీక్ష్ణమైన వజ్రాయుధముగూడ ఆయన కడ కుంఠితమగును. కనుక ఆయనమీదికి వజ్రాయుధముతోగూడవెళ్లవద్దు. అది ఆయనకడ పనిచేయదు- ఈవానరుని వేగము వాయువునకును లేదు. ఈతనిబలముముందు వాయుబలము సైతము దిగదుడుపే. అతడు అగ్నితుల్యుడు, అందఱిని కాల్చివేయగలడు. ముష్ట్యాది సాధనములతో అతనిని చంపుట అసాధ్యము- కనుక అట్టి ప్రయత్నము చేయకుము. (11)

నేను ఇంతకుముందు చెప్పినరీతిగా బాగుగా ఆలోచింపుము. నీ కార్యసాఫల్యమునకై (నీవు శత్రువును జయించుటకై) ఏకాగ్రచిత్తుడవై ధనుర్విద్యకు (ధనుస్సునకు) సంబంధించిన బ్రహ్మాస్త్రాదిబలమును జ్ఞప్తికి దెచ్చుకొనుచువెళ్లుము తిరుగులేని విధముగా (యుద్ధ) కార్యమునకుదిగుము- పితామహుడిచ్చిన ఆ బ్రహ్మాస్త్రమునే స్మరించుచువెళ్లుము- దానికితప్ప మఱి దేనికిని అతడు లొంగడు. (12)

బాలుడవైన నిన్ను యుద్ధమునకుపంపుట నాకు ఉచితముగా తోచుటలేదు. ఐనను క్షాత్రధర్మమును అనుసరించి ఇట్లు చేయుటయుక్తమే. ఏలనన సమర్థులైన యోధులుండగా రాజు స్వయముగావెళ్లుట రాజధర్మ విరుద్ధము. (13) కదనరంగమున విజయకాంక్షకలిగియుండుట అవసరము. కనుక వివిధములగు అస్త్రప్రయోగముల యందు నేర్పు (ప్రహరణసామర్థ్యము) కలిగియుండ వలెను. జయార్థము అస్త్రములన్నియు స్మృతిలో ఉండవలెను. (14)

దేవతలవలె దివ్యప్రభావము గలవాడు, వీరుడు, ఐన ఇంద్రజిత్తు తండ్రిపలికిన హితవచనములనువిని, కొండంత బలమునుపొందినవాడై, యుద్ధముచేయుటకే నిశ్చయించుకొని, ప్రభువైన రావణునకు ప్రదక్షిణ పూర్వకముగా నమస్కరించెను. (15)

ఇంద్రజిత్తు తనకు అత్యంతప్రీతిపాత్రులైనవారిచేతను, తనవారిచేతను ప్రశంసలనందుకొని, రణోత్సాహముతో విష్ణువీగుచు సమరభూమికివెళ్లుటకు ఉద్యుక్తుడాయెను.(16)

వైభవోపేతుడు, పద్మదళములవంటినేత్రములు గలవాడు, రాక్షసప్రభుడైన రావణునికుమారుడు, మహా తేజశ్శాలియుఅగు ఇంద్రజిత్తు, పర్వదినములలో సముద్రునివలె ఉప్పొంగుచు సంగ్రామమునకు బయలుదేఱెను. (17) పరాక్రమమున ఇంద్రునితో సమానుడైన ఆ ఇంద్రజిత్తు నిరాఘాటముగా మిక్కిలి వేగముతో సాగిపోగల రథమును అధిరోహించెను. దానికి గరుత్మంతునివలె మిక్కిలివేగము గలవి, తీక్ష్ణములైన తెల్లనికోఱలుగలవి అగు నాలుగు సింహములు పూన్చబడియుండెను. (18)

ధనుర్ధారులలో శ్రేష్ఠుడు, శస్త్రాస్త్రప్రయోగములలో ఆరితేఱినవాడు ఐన ఆ ఇంద్రజిత్తు హనుమంతుడున్న ప్రదేశమునకు రథముపై వేగముగా వెళ్లెను. (19)

వానరవీరుడైన హనుమంతుడు ఇంద్రజిత్తుయొక్క రథచక్రములసవ్వడులను, ధనుష్టంకారమును విని, (తనకుదీటైనవీరునితో యుద్ధముచేయుఅవకాశము లభించినదని) మిక్కిలి ఆనందభరితుడాయెను. (20)

రణవిద్యలలో కుశలుడైన ఇంద్రజిత్తు మిక్కిలి శక్తిమంతమైన ధనుస్సును, వాడియైన ములుకులుగల బాణములను చేతబట్టి హనుమంతుని ఎదుర్కొనుటకై వెళ్లెను. (21) పిమ్మట ఆ ఇంద్రజిత్తు రణోత్సాహభరితుడై బాణములనెక్కుపెట్టి, ముందునకుసాగుచుండగా పైకెగసిన ధూళులతో దిశలన్నియు నిండిపోయెను. క్రూరమృగములు బహువిధములుగా అఱవసాగెను. (22) అంతట అక్కడికిచేరిన నాగులు, యక్షులు, మహర్షులు, జ్యోతిశ్చక్రమున సంచరించుసిద్ధులు, ఆకాశమునందంతటను వ్యాపించి, హర్షోల్లాసములను ప్రకటించిరి. కాకులు, గ్రద్దలు మొదలగు పక్షులు (తమ కాహారము లభించునను) సంతోషముతో బిగ్గరగా అఱచినవి. (23)

రథముపై అతివేగముగా తనవైపునకు వచ్చుచున్న ఇంద్రజిత్తును గాంచి, హనుమంతుడు సింహనాదమొనర్చుచు, శత్రువునకు దడపుట్టునట్లు అతి శీఘ్రముగా తనశరీరమును పెంచెను. (24)

ఇంద్రజిత్తు దివ్యమైన రథముపై నిలకడగానున్నవాడై, చిత్రమైనవింటిని చేబూని, పిడుగుపాటుధ్వనితో భయంకరముగా ధనుష్టంకారమును గావించెను. (25)

మిక్కిలితీవ్రముగా విజృంభించినవారును, గొప్ప బలశాలురును, రణభయములేనివారునుఐన హనుమంతుడు, ఇంద్రజిత్తు ఇరువురును బద్ధశత్రువులైన దేవేంద్ర, రాక్షసేంద్రులవలె పరస్పరము యుద్ధమునకు తలపడిరి.(26)

సాటిలేనివీరుడు, అత్యున్నతముగా తనశరీరమును పెంచినవాడుఅగు హనుమంతుడు, వీరుడును, మహా రథుడును, ధనుర్ధారియు, యుద్ధమున వాసికెక్కినవాడును ఐన ఇంద్రజిత్తుయొక్క బాణములధాటిని వమ్మొనర్చి, వాయు(ఆకాశ)మార్గమున సంచరింపసాగెను. (27)

శత్రువీరులనుహతమార్చుటలోఘటికుడైన ఇంద్రజిత్తు, పొడవైన వాడిములుకులుగలవియు, మంచి ఱెక్కలు గలవియు, చిత్రముగానున్న బంగారుపిడులు గలవియు, బాగుగా వంగినవియు, వజ్రాయుధమువలె బలమైనవియు అగు బాణములను హనుమంతునిపై వేసెను. (28)

అంతట ఆమారుతి ఇంద్రజిత్తుయొక్క రథచక్రధ్వనులను, మృదంగ, భేరీ, పటహాదివాద్యముల స్వనములను ఎక్కువపెట్టబడుచున్న వింటిధ్వనిని విని, మఱల గగనమునకు ఎగిరెను. (29) గుఱిచూచి కొట్టుటలోసమర్థుడైనఇంద్రజిత్తు యొక్క లక్ష్యమును వమ్మొనర్చుచు ఆ వానరోత్తముడు బాణములకు చిక్కకుండా వాటిమధ్య తిరుగసాగెను. (30)

వాయుసుతుడైన హనుమంతుడు ఆ ఇంద్రజిత్తు యొక్క బాణములకు ఎదురుగా నిలబడుచుండెడివాడు. ఇంద్రజిత్తు గుఱిచూచి, బాణములను ప్రయోగించునంతలో అతడు వెంటనే చేతులుచాచి దాగుడుమూతలాడువానివలె రివ్వున మఱలపైకి ఎగిరెడివాడు. (31)

మిక్కిలి వేగముగా యుద్ధమొనర్చుటలో సమర్థులైన వారిద్దఱును సకలప్రాణులకు ఆశ్చర్యము గొల్పునట్లుగా మహాయుద్ధమొనర్చుచుండిరి. (32)

హనుమంతుని ఎట్లుజయింపవలెనో ఇంద్రజిత్తునకు తెలియకుండెను. ఇంద్రజిత్తును పడగొట్టుఉపాయము హనుమంతునకు తోచకుండెను. దేవతలతో సమానమైన పరాక్రమముగలవారిద్దఱును పోరుసల్పుచు ఒకరిని మఱియొకరు జయించుటకు అసాధ్యులుగానుండిరి. (33)

బాణములను సంధించి ప్రయోగించుటలో ఏకాగ్రచిత్తుడైన ప్రతిభాశాలియగు ఆ ఇంద్రజిత్తు తన గుఱి వమ్మైపోవుచుండుట వలనను, అమోఘములైన శరములుగూడ గుఱితప్పి పడిపోవు చుండుటచేతను తీవ్ర విచారమునకు లోనయ్యెను. (34) ఆ ఇంద్రజిత్తు హనుమంతుని చంపుట అసాధ్యమని తలంచెను. "అది సరే! కనీసము ఆ వానరప్రముఖుని బంధించుటకై అతనిని నిశ్చేష్టునిగా చేయుటకు ఉపాయమేమి?" అని అతడు బాగుగా ఆలోచింపసాగెను. (35)

పిమ్మట అస్త్రవిదులలోప్రముఖుడు, వీరుడు, మహా తేజశ్శాలియు ఐన ఆ ఇంద్రజిత్తు ఆ వానరోత్తమునిపై బ్రహ్మాస్త్రమును సంధించెను. (36) 'ఈ మహావానరుని చంపుట అసాధ్యము'- అని తలచి, అస్త్ర రహస్యములను ఎఱింగిన భుజబలశాలియగు ఇంద్రజిత్తు ఆ మారుతిని బ్రహ్మాస్త్రముచే బంధించెను. (37)

ఇంద్రజిత్తు ప్రయోగించిన బ్రహ్మాస్త్రమునకు కట్టుబడినవాడై, ఆ కపివరుడు నిశ్చేష్టుడై, భూమిపై పడిపోయెను. (38)

ఆ హనుమంతుడు తాను బ్రహ్మాస్త్రముచే బంధింపబడినట్లు తెలిసికొనెను. కాని బ్రహ్మదేవుని వర ప్రభావమున ఆ అస్త్రశక్తి క్షణకాలములో తొలగిపోయెను. అది ఆయనను ఏమాత్రమూ బాధింపలేదు. అప్పుడు అతడు తనను బ్రహ్మదేవుడు అనుగ్రహించెనని తలంచెను. (39)

'అది స్వాయంభువ (బ్రహ్మ) మంత్రములచే అభిమంత్రింపబడిన బ్రహ్మాస్త్రము'- అని యెఱింగి, బ్రహ్మ తనకు ప్రసాదించిన వరమును గుర్తునకు తెచ్చుకొనెను.(40)

"పితామహుని మహిమచే ప్రభావితమైన ఈబ్రహ్మాస్త్రము నుండి తప్పించుకొనగలశక్తి నాకులేదు." అనితలంచి, ఇంద్రజిత్తు దానిని నాపై ప్రయోగించెను. సరే ఈ బ్రహ్మాస్త్రమునకు నేను కట్టుబడియుండుటయే యుక్తము. ఆవిధముగా నేను బ్రహ్మదేవుని గౌరవించినట్లగును." (41)

ఆ హనుమంతుడు బ్రహ్మాస్త్రముయొక్క ప్రభావమును, తనపై పితామహునకుగల అనుగ్రహమును గుర్తునకు దెచ్చుకొనెను. బ్రహ్మాస్త్రమునుండి తప్పించుకొనగలశక్తి తనకు ఉన్నదని తెలిసియు, అతడు బ్రహ్మదేవునిఆజ్ఞను శిరసావహించెను. (42)

"నేను బ్రహ్మాస్త్రముచే బంధింపబడినను, బ్రహ్మదేవుడు, దేవేంద్రుడు, వాయుదేవుడు నన్ను రక్షించుచున్నందున నేను భయపడవలసిన పనియేలేదు. (43)

రాక్షసులు నన్ను బంధించి (రావణునికడకు) తీసికొనివెళ్లినను నాకు లాభమేయగును. ఏలనన నేను స్వయముగా అక్కడ రావణునితో మాట్లాడవచ్చును. అందువలన శత్రువులు నన్ను తీసికొనివెళ్లుదురుగాక".(44)

శత్రువులను పరిమార్చగలవాడును, సదసద్వివేచక్షణతో దూరదృష్టిగలవాడునుఐన హనుమంతుడు కృతనిశ్చయుడై, నిశ్చేష్టుడైయుండెను. అంతట శత్రువులు ఆయనమీదికి విజృంభించి, బలప్రయోగముతో బంధించి, భయపెట్టసాగిరి. అప్పుడు మారుతి బిగ్గరగా కేకవేసెను. (45)

అనంతరము రాక్షసులు శత్రుసంహారకుడైన హనుమంతుడు నిశ్చేష్టుడైయుండుటచూచి, గట్టిగాపేనిన జనుపనారత్రాళ్లతోడను, వల్కములచేతను ఆయనను బంధించిరి. (46) 'ఒకవేళ రావణుడు నన్ను చూచుటకై కుతూహలపడుచు ఉన్నను ఉండవచ్చును'- అని నిశ్చయించు కొని, హనుమంతుడు తనను శత్రువీరులు బంధించుటను, నిందించుటనుగూడ ఇష్టముతో సహించెను. (47)

మహావీరుడైన హనుమంతుడు వల్కముల (నార)చే బంధింపబడిన వెంటనే బ్రహ్మాస్త్రము అతనిని తన బంధమునుండి విముక్తుని గావించెను. ఏలనన తనచే బంధింపబడినవానిని ఇతరసాధనములచే మఱల బంధించినచో బ్రహ్మాస్త్రము అతనిని తనబంధమునుండి విడిచిపెట్టును.(48)

వల్కములు మున్నగువానిచే బంధింపబడిన ఆ వానరోత్తముని బ్రహ్మాస్త్రము తనబంధమునుండి విముక్తుని జేయుటను గమనించి, వీరుడైన ఇంద్రజిత్తు ఇట్లుతలపోయ సాగెను. "ఇతరసాధనములచే బంధింపబడిన వానిని బ్రహ్మాస్త్రము తనబంధమునుండి విడిచిపెట్టును, అయ్యో! నా శక్తినంతయును ధారపోసి చేసిన ఈ ఘనకార్యము బూడిదలో పోసిన పన్నీరైనది గదా! బ్రహ్మాస్త్రమంత్రపద్ధతిని ఎఱుగక రాక్షసులు తెలివిమాలిన వారై ఇట్లుచేసిరి. బ్రహ్మాస్త్రమును ప్రయోగించినపిమ్మట మఱియొకఅస్త్రము ఏదియు పనిచేయదు. బ్రహ్మాస్త్రమును మఱల ప్రయోగింపవలను పడదు. అతడీ బంధములను త్రెంచుకొనినచో మనందఱినీ ఇరుకున బెట్టవచ్చును. ఐనచో మన కర్తవ్యమేమి? ఇప్పుడు అతడు చేయజాలనిది ఏమిటి? గొప్పచిక్కేవచ్చిపడినది". (49-50)

హనుమంతుడు బ్రహ్మాస్త్రమునుండి తాను విముక్తుడైన విషయమును ఇతరులకు తెలియనీయలేదు. క్రూరులైన రాక్షసులు అతనిని బంధములతోకట్టి కట్టెలతో బాదుచు, పిడికిళ్ళతో పొడుచుచు, రావణుని సమీపమునకు లాగికొని పోయిరి. (రావణుని చూడవలెనను సంకల్పముతో ఈ రాక్షసులుపెట్టుబాధలను అన్నింటిని హనుమంతుడు బుద్ధిపూర్వకముగా ఓర్చుకొనెను.) (51-52)

అంతట బ్రహ్మాస్త్రమునుండి విముక్తుడై జనుపనారత్రాళ్ళ చేతను, వల్కములచేతను బంధితుడై యున్న మహావీరుడగు వానరోత్తముని ఇంద్రజిత్తు సభాస్థలికి తీసికొని వెళ్లి, పరివారములతోగూడియున్న రావణునకు జూపించెను.(53)

బంధింపబడిన మదపుటేనుగువలెనున్న హనుమంతుని గూర్చి రాక్షసులు "అశోకవనమును ధ్వంసమొనర్చిన వానరుడు ఇతడే" అని- తమ రాజైన రావణునకు నివేదించిరి. (54)

ఆ సభలోని రాక్షసవీరులు ఆ వానరునిజూచి, ఇతడు ఎవరు? ఎవరివాడు? ఎక్కడినుండివచ్చినాడు? ఇతడు వచ్చిన పనియేమి? ఇతనికి ఆశ్రయమును ఇచ్చినదెవరు?" అని పరస్పరము చర్చించుకొనసాగిరి. (55)

అచట మిక్కిలి ఆగ్రహముతోనున్న మఱికొందఱు రాక్షసులు "చంపుడు, కాల్చివేయుడు, భక్షింపుడు"- అని ఒకరితో నొకరు చెప్పికొనసాగిరి. (56)

మహోత్కృష్టమైన హనుమంతుడు మార్గమునుదాటి, అమూల్యరత్నములతో అలంకృతమైయున్న రావణుని భవనమును, సభలో రావణునిపాదముల సమీపముననున్న అతని ముఖ్యసచివులను ఒక్కసారిగా పరికించుచు చూచెను. (57)

మహాతేజశ్శాలియైన ఆ రావణుడు వికృతాకారులైన రాక్షసులచే ఇటునటు లాగబడుచున్న కపీశ్వరుని చూచెను. (58)

తేజోబలసంపన్నుడై, సూర్యునివలెవిరాజిల్లుచున్న రాక్షసరాజును ఆకపిసత్తముడు చూచెను. (59)

ఎఱ్ఱబాఱిన కనులతో రోషముతో గ్రుడ్లుఱుముచు రావణుడు కపివరుని పరికించిచూచి, సభలో ఆసీనులైయున్న, కులశీలములుగలిగి అనుభవజ్ఞులైన, ప్రముఖులగు మంత్రులను 'అతనినిగూర్చి తెలిసికొనుడు'- అని ఆజ్ఞాపించెను. (60) ఆ మంత్రివరులు 'వచ్చిన పనిని గూర్చియు, ఆ కార్యహేతువు మొదలగు వానిని గూర్చియు' క్రమముగా ఆ కపివరుని ప్రశ్నించిరి. అంతట మారుతి 'నేను వానరప్రభువైన సుగ్రీవుడు పంపగా వచ్చిన దూతను'- అని తెలిపెను.(61)

* * *

49. నలుబది తొమ్మిదవసర్గము

రావణుని ఆకారమును జూచి, హనుమంతుడు ఆశ్చర్యపడుట

శత్రువులకు భయమునుగొలుపునట్టి పరాక్రమవంతుడైన ఆ హనుమంతుడు రావణుని కృత్యమునకు ఆశ్చర్యపడెను.[1] అతడు క్రోధముతో కన్నులెఱ్ఱజేసి,[2] ఆ రావణుని జూచెను.(1)

రావణుడు ధరించిన కిరీటము మేలిమిబంగారముతో నిర్మింపబడి, మంచిముత్యములచే పొదుగబడి ధగధగ లాడుచుండెను. అట్టి కిరీటద్యుతులతో అతడు విరాజిల్లు చుండెను. సానలుదీఱిన జాతివజ్రములతోడను, అమూల్యములైన మణులతోడను పొదుగబడి, సంకల్పమాత్రమున సిద్ధములై చిత్రవిచిత్రముగానున్న స్వర్ణాభరణములతో అతడు తేజరిల్లుచుండెను. వెలకట్టుటకు సాధ్యముగాని పట్టువస్త్రములను అతడు ధరించియుండెను. ఎఱ్ఱచందనపుపూతలతో, కస్తూరి మొదలగు ద్రవ్యములచే పంక్తులుదీఱి కుదురుకొనిన త్రిపుండ్రములతో వివిధములగు చిత్రములతో అనులిప్తుడై ప్రకాశించుచుండెను. (2-4)

ఆతనికనులు విశాలముగానుండుటచే దర్శనీయములై, ఎఱ్ఱబాఱియుండుటచే భయమును గొల్పుచును ఉండెను, దంతములు పదునుదేఱి ప్రకాశించుచుండెను, పెదవులు వ్రేలాడుచుండెను, మహాతేజశ్శాలియు వీరుడునుఐన రావణుడు పదిశిరస్సులతో ఒప్పుచు, అనేకములైన క్రూరమృగములతో నిండిన శిఖరములుగల మందరపర్వతమువలె ఒప్పుచుండెను. (5-6)

అతడు కాటుకకొండవలె విలసిల్లుచు, వక్షఃస్థలమునందు మిలమిలలాడుచున్న హారములతో శోభిల్లుచుండెను. పూర్ణచంద్రునివలె ధగధగలాడుచున్న రత్నహారములతో విరాజిల్లుచు, పెద్దకొంగలతోగూడిన మేఘమువలె ఒప్పాఱుచుండెను. అతనిబాహువులు మేలిచందనములచే పూయబడి యుండెను. అవి జిలుగుపనితనముగల భుజకీర్తులతో, మెఱయుచున్న దండకడియములతో అలంకృతములై యుండెను, ఆ బాహువులు పరిపుష్టములై ఐదుపడగల సర్పములవలె అలరారుచుండెను. (7-8)

అతనిపీఠము మేలైనస్ఫటికమణులతో చిత్రముగా నిర్మితమై యుండెను, అది రత్నములకూర్పుతో అలంకృతమై యుండెను, దానిపై శ్రేష్ఠమైన ఆస్తరణము (రత్నకంబళము) పఱచబడియుండెను, అట్టి ఉన్నత సింహాసనముపై అతడు సుఖాసీనుడైయుండెను. (9)

చక్కగా అలంకరించుకొని, వింజామరలను చేబూనిన కాంతలు చుట్టును జేరి, సమీపముననుండి ఆ రావణునకు సేవలనొనర్చుచుండిరి. (10)

మంత్రాంగతత్త్వమును బాగుగా ఎఱిగినవారును, బలదర్పితులునుఐన దుర్ధరుడు, ప్రహస్తుడు, మహాపార్శ్వుడు, నికుంభుడు అను రాక్షసమంత్రులు అతని చుట్టును చేరియుండిరి, ఆ నలుగురు సచివులచే పరివృతుడై హాయిగా ఆసీనుడైయున్న రావణుడు నాలుగు సముద్రములచే పూర్తిగా ఆవరింపబడియున్న భూమండలమువలె ఒప్పాఱుచుండెను. (11-12) మంత్రాంగమును నెఱపుటలో సమర్థులైనవారును, తనమేలుగోరువారునుఐన మంత్రులతో సేవింపబడుచున్న రావణుడు దేవతలతో సేవలను అందుకొనుచున్న దేవేంద్రునివలె తేజరిల్లుచుండెను. (13)

ఆ విధముగా మహావైభవోపేతుడై, మేరుశిఖరముపై నిలిచిన సజలమేఘమువలె తేజరిల్లుచున్న రాక్షసేంద్రుని హనుమంతుడు వీక్షించెను. (14) ఘోరపరాక్రమశాలురైన రాక్షసులు తనను మిక్కిలి పీడించుచున్నను ఆ మారుతి పరమాశ్చర్యముతో రావణుని జూచెను. (15)

తేజోవిరాజమానుడైన రావణునిగాంచి, అతని తేజస్సునకు ఆకర్షితుడై, హనుమంతుడు అప్పుడు ఆలోచింపసాగెను.(16)

"అహో! రావణుని ఈ రూపము అత్యద్భుతము, ధైర్యము నిరుపమానము, సత్త్వము ప్రశంసార్హము, తేజస్సు అసదృశము, నిజముగా ఈ రాక్షసరాజు సర్వలక్షణశోభితుడు. (17)

---

1) రావణుడు ఇంద్రజిత్తు ద్వారా తనను బంధింపజేసి, సభకు రప్పించుకొనుటచే హనుమంతుడు విస్మయపడెను.

2) రావణుడు సీతాదేవిని అపహరించుకొని వచ్చినందులకును, అశోకవనమున ఆమెను బెదరించినందులకును అతనిపై హనుమంతుడు కన్నులెఱ్ఱజేసి క్రుద్ధుడయ్యెను.

ప్రబలమైన ఇట్టి అధర్మమునకు ఒడిగట్టకున్నచో, ఈ రావణుడు దేవేంద్రునితోగూడిన సురలోకమునకు సైతము ప్రభువైయుండెడివాడు. (18) క్రూరములైన, హింసాత్మకములైన, లోకనింద్యములైన ఇతని అధర్మకృత్యముల కారణముగా సురాసురులతో గూడిన లోకములు అన్నియును ఇతనికి భయపడుచున్నవి.(19) ఇతడు క్రుద్ధుడైనచో సమస్తజగత్తును సముద్రమున ముంచి, ప్రళయమును సృష్టించుటకు సమర్థుడు గదా!" మిక్కిలి పరాక్రమశాలియైన రావణునిప్రభావమును గ్రహించి, ప్రతిభామూర్తియైన హనుమంతుడు ఇట్లు పెక్కు రీతుల చింతింపసాగెను. (20)

* * *

50. ఏబదియవసర్గము

రావణుడు ప్రహస్తుని చేత హనుమంతుని లంకా ప్రవేశమునకు కారణమడిగించుట, హనుమంతుడు తాను శ్రీరాముని దూతనని తెలుపుట

మహాబాహువు, లోకకంటకుడు ఐన రావణుడు తన ఎదుటనున్న ఆ వానరోత్తముని పరిశీలనగాజూచి, కోపోద్రిక్తుడాయెను. (1) మహాతేజస్సుతో ప్రకాశించుచున్న కపివరునిగాంచి, సంశయచిత్తుడై, అతడుఇట్లు ఆలోచింప సాగెను. "పూర్వము నేను కైలాసపర్వతమును కదిలించినప్పుడు కుపితుడై నన్ను శపించిన నందీశ్వరుడే ఈ రూపముతో ప్రత్యక్షముగా ఇచటికి వచ్చెనా ఏమి? కానిచో ఇతడు వానరరూపమున వచ్చిన ఆ బాణాసురుడై యుండవచ్చును" (2-3)

రోషముతో కన్నులెఱ్ఱజేసిన ఆ రావణుడు మంత్రి ముఖ్యుడైన ప్రహస్తునివైపు చూచి, సందర్భోచితములగు అర్థవంతములైన మాటలను గంభీరముగా ఇట్లు పలికెను-(4)

"ఈ దుష్టుడు ఎచటినుండి వచ్చెను? వీనిరాకకు కారణమేమి? వనమును నాశమొనర్చుటవలనను, రాక్షస స్త్రీలను భయపెట్టుటలోను అతనికిగల ప్రయోజనమేమి?'- అని ఇతనిని అడుగుము. (5) ఏ ప్రయోజనమును ఆసించి దుర్భేద్యమైన నా నగరమున ఇతడు ప్రవేశించెను? యుద్ధమొనర్చుటలో ఇతని ఉద్దేశ్యమేమి?- అని ఈ దుర్మతిని అడుగుము"-(6)

రావణుని ఆజ్ఞననుసరించి ప్రహస్తుడు ఇట్లనెను. "ఓ వానరా! ఊరడిల్లుము, నీవు భయపడవలసిన పనిలేదు. నీకు భద్రమగుగాక. దేవేంద్రుడే నిన్ను ఈ లంకానగరమునకు పంపియున్నచో తెలుపుము. నిర్భయముగా నుండుము. నిన్ను బంధవిముక్తుని చేయుదుము. (7-8) గూఢచారి రూపమున నీవు మా నగరమున ప్రవేశించితివి. నిన్ను ఇచటికి పంపినవాడు కుబేరుడా? యముడా? వరుణుడా? లేక విజయకాంక్షతో విష్ణువే నిన్ను దూతగా ఇచటకు పంపెనా? నీవు రూపమునమాత్రమే వానరుడవు, ఇట్టి అద్భుతమైన నీ తేజస్సు వానరమాత్రులకు ఉండదు. (9-10)

ఓ వానరా! నిజము నుడువుము. నీవు ఇప్పుడే బంధవిముక్తుడవు కాగలవు. అన్యథామాడినచో నీప్రాణములు దక్కవు. (11)

అట్లుకానిచో నీవు ఈ రావణనగరము (లంక)లో ఎందులకు ప్రవేశించితివి?"- అని ప్రహస్తుడు అడుగగా అప్పుడు హనుమంతుడు రావణునితో ఇట్లు పలికెను. "నేను ఇంద్రయమవరుణులలో ఎవ్వరిదూతనూ గాను, కుబేరుని మిత్రుడనూగాను, నేను విష్ణు దూతనూగాను (12-13)

నేను సహజముగనే వానరజాతివాడను. నాయంతట నేనే ఈ లంకకు వచ్చితిని. దుర్లభమైన (రావణ) దర్శనమునకై నేను ఇట్లు చేసితిని. (14) నీ (రావణుని) దర్శనమునకే వనమును పాడుచేసితిని. అప్పుడు బలశాలులైన రాక్షసులు యుద్ధకాంక్షతో వచ్చిపడిరి. నా దేహరక్షణకొఱకు వారిని ఎదిరించి యుద్ధమొనర్చితిని, సురాసురులు సైతము అస్త్రములతో నన్ను బంధింపజాలరు. నీ కుమారునకు బ్రహ్మాస్త్రమును అనుగ్రహించిన బ్రహ్మదేవుడే నాకును ఈ వరమును ఇచ్చెను. రాక్షసరాజైన నిన్ను చూచుకోరికతోనే బుద్ధిపూర్వకముగా ఈ బ్రహ్మాస్త్రమునకు నేను కట్టుపడితిని. (15-17)

నేను బ్రహ్మాస్త్రబంధమునుండి పూర్తిగా విముక్తుడను. ఒకానొక రాజకార్యనిమిత్తమై నేను ఇచటికి వచ్చితిని. నిన్నుచూచుటకే ఈ రాక్షసులు పెట్టుచున్న బాధలను అన్నింటిని ఓర్చుకొనుచుంటిని. ఓ రాజా! మిక్కిలి పరాక్రమ వంతుడైన శ్రీరామునిదూతగా నన్నెఱుంగుము. నీకు హితమును గూర్చు నా మాటలను శ్రద్ధగా వినుము". (18-19)

* * *

51. ఏబదియొకటవసర్గము

హనుమంతుడు రావణునకు హితమునుపదేశించుట

మహాపరాక్రమశాలియైన హనుమంతుడు మిక్కిలి బలపరాక్రమములుగల ఆ రావణునిజూచి, ఎట్టి తత్తఱపాటును లేకుండ అర్థవంతములైన మాటలను అతనితో ఇట్లు పలికెను. (1) "సుగ్రీవుని సందేశముతో నీ లంకానగరమునకు వచ్చితిని.

సోదరునివలె[1] నీహితమునుగోరు వానరరాజైన ఆ సుగ్రీవుడు రాక్షసరాజువైన నీ క్షేమసమాచారములను అడిగెను. (2)

మహాత్ముడు, నీకు సోదరతుల్యుడుఐన సుగ్రీవుని సందేశమును వినుము. ఇది ధర్మార్థములతో గూడినది, ఇహపరలోకములయందు శ్రేయస్సును గూర్చునది- (3)

దశరథుడను పేరుగల ఒక మహారాజు గలడు, అతడు రథాశ్వగజబలములుగలవాడు, లోకమునకు తండ్రి వంటివాడు, బంధువు, ఇంద్రునివలె మహాతేజశ్శాలి. (4)

అతని పెద్దకుమారుని పేరు శ్రీరాముడు, అతడు ఆజానుబాహువు, ఎల్లరకును ప్రియమును గూర్చువాడు, సర్వసమర్థుడు, మహాపరాక్రమోపేతుడు, ధర్మమార్గను వర్తనుడు, అట్టి శ్రీరాముడు తండ్రి ఆజ్ఞానుసారము సోదరుడైన లక్ష్మణునితో, భార్యయైన సీతాదేవితో రాజ్యమును వీడి, దండకారణ్యమున ప్రవేశించెను. (5-6)

ఆయన భార్యయైన సీతాదేవి మహాసాధ్వి. ఆమె మహాత్ముడు విదేహరాజుఐన జనకుని కూతురు. ఆమె దండకారణ్యమునందు అపహరింపబడినది. (7)

ఆ రాజపుత్రుడు తమ్ముడైన లక్ష్మణస్వామితోగూడి ఆ సీతాదేవినివెదకుచు ఋశ్యమూకపర్వతమునుజేరి, సుగ్రీవునితో కలిసెను. (8) సీతాదేవినివెదకించుటకు సుగ్రీవుడును, వానర రాజ్యమునకు సుగ్రీవుని రాజుగాజేయుటకు శ్రీరాముడును ప్రతినలు పూనిరి. (9)

పిదప రాజకుమారుడైన ఆ శ్రీరాముడు వాలిని యుద్ధమునందు హతమార్చెను. అతడు సుగ్రీవుని వానర భల్లూకములకు ప్రభువుగను, కిష్కింధకు రాజుగను జేసెను. (10) వానరప్రముఖుడైన వాలి నీకు ఇంతకుముందే తెలియును. శ్రీరాముడు ఆ వానరప్రముఖుని ఒకే ఒక్క బాణముతో రణరంగమున పరిమార్చెను. (11)

సత్యసంధుడు, వానరరాజు ఐన ఆ సుగ్రీవుడు సీతాన్వేషణ తత్పరుడై అన్నిదిశలకును తనవానరులను పంపెను. (12)

లక్షలకొలదిగానున్న ఆ వానరులు సకలదిశలయందును భూమండలమునందును, పాతాళమునందును, ఆకాశమునందును ఆమెను వెదకుచున్నారు. (13)

వారిలో కొందఱు గరుత్మంతునివలె పరాక్రమశాలురు. మఱికొందఱు వాయువేగముతో సాగిపోగలవారు, మహా బలశౌర్యములు గల ఆ వానరవీరులు అడ్డులేని గమనము గలవారై ఎక్కడికైనను శీఘ్రముగా వెళ్లగలరు. (14)

నా పేరు హనుమంతుడు, నేను వాయుదేవుని పుత్రుడను. సీతాదేవికొఱకై నూఱుయోజనముల పొడవుగల సముద్రమును లంఘించి, ఆమెజాడను తెలిసికొనుటకై తీవ్రవేగముతో ఈ లంకకు వచ్చితిని. ఆమెను అన్వేషించుచు, తిరుగుచున్న నాకు ఆమె ఇచట కనబడినది. (15-16)

ఓ మహాబుద్ధిమంతుడా! నీవు ధర్మార్థములను బాగుగా ఎఱిగినవాడవు, తీవ్రతపస్సులనొనర్చి, గొప్ప వరములను పొందినవాడవు. అట్టి నీవు పరసతులను బంధించుట తగదు. (17) ధర్మశాస్త్రములకు విరుద్ధములైనవియు, మిక్కిలి అపాయకరములైనవియు, మూలమునకే విచ్ఛిత్తిని గూర్చునవియు అగు దుష్కృత్యములకు మీ వంటి బుద్ధిమంతులు పూనుకొనరు. (18)

క్రుద్ధులైన రామలక్ష్మణులు ప్రయోగించిన బాణములకు ఎదురుగా నిలబడుటకు దేవాసురులలో సైతము ఎవరికి శక్తిగలదు? (ఎవ్వరును నిలువజాలరు.) (19) ఓ రాజా! ధర్మస్వరూపుడైన శ్రీరామునకు కీడుతలపెట్టిన వానికి ముల్లోకములయందును సుఖము సున్న. (20) అందువలన సర్వకాలములయందును హితమును గూర్చునదియు, ధర్మబద్ధమైనదియు, అర్థవంతము (ప్రయోజనకారి) ఐనదియు అగు నామాటను ఆలకింపుము, సాక్షాత్తు పురుషోత్తముడైన శ్రీరామునకు జానకీదేవిని అప్పగింపుము. (21)

నేను సీతాదేవిని కనుగొంటిని, ఇతరవానరులకు అలభ్యమైన జానకీదేవి దర్శనము నాకు ఇచట లభించినది. ఇక తరువాత చేయవలసిన కార్యమును శ్రీరాముడే నిర్ణయించును. (22)

శ్రీరాముని స్మరించుచు ఇచట శోకాకులయైయున్న సీతాదేవిని నేను చూచితిని. నీవు అపహరించి, తీసికొని వచ్చిన సీతాదేవి నిన్ను, నీలంకను కాటువేయనున్న ఐదుపడగల ఆడుసర్పమని ఎఱుంగకున్నావు. ఆమె నీపాలిటి మృత్యుదేవత సుమా! (23) మిక్కిలి విషపూరితమైన అన్నమును భుజించి, ఎంతటి జఠరాగ్ని కలిగినవాడైనను దానిని జీర్ణించుకొనజాలడు. అట్లే ఎంతటి పరాక్రమవంతులైనను, ఆ సురాసురులు సైతము, సీతాదేవిని వశమొనర్చుకొనజాలరు. (24)

నీవు ధర్మమును ఆచరించుచు పెక్కుకష్టములను ఓర్చుకొని తపస్సుచేసితివి. తత్ఫలితముగా మరణములేని వరమును పొందితివి. అట్టి తపఃప్రభావమును చేతులార నాశనము చేసికొనుట యుక్తము కాదు. (25)

కఠినమైన తపశ్చర్యల ఫలితముగా నీవు దేవతలవలన గాని, అసురులవలన గాని మరణములేకుండ వరమును పొందితివి. ఐనను నీ మరణమునకు అనివార్యమైన గొప్ప హేతువులు గలవు. (26) దేవతలు, అసురులు, రాక్షసులు, దానవులు, గంధర్వులు, యక్షులు, నాగులు మొదలగువారిలో సుగ్రీవుడు ఏ జాతికిని చెందినవాడు గాడు. శ్రీరాముడు

1) వాలికిని రావణునకును సఖ్యముగలదు. (ఉత్తరకాండము-34వ సర్గమున చూడదగును) వాలికి సోదరుడు అగుటవలన సుగ్రీవుడు రావణుని క్షేమసమాచారములను అడుగుట రాజమర్యాద.

మానవుడు, సుగ్రీవుడు కపీశ్వరుడు. (నీవు నరవానరులవలన మరణము లేకుండునట్టి వరమును పొందలేదుగదా!) కనుక ఓ రాక్షసరాజా! నీ ప్రాణములను ఎట్లు కాపాడుకొనగలవు? (27-28) ధర్మఫలము, అధర్మఫలము ఎప్పుడునూ కలిసియుండవు. ధర్మకార్యము శుభఫలమును, అధర్మకార్యము అశుభ ఫలములను ఇచ్చును. ధర్మకార్యాచరణమువలన అధర్మ కార్యఫలము నశింపదు.[1] "అవశ్యమనుభోక్తవ్యమ్, కృతం కర్మ శుభా-శుభమ్-" అనిగదా! ఆర్యోక్తి- (29)

నీవు ఆచరించిన ధర్మఫలము పూర్తిగా నీకు లభించినది. ఇందు ఏమాత్రము సందేహము లేదు. ఇప్పటి నీ అధర్మఫలమును శీఘ్రముగనే పొందగలవు. (30) దండకారణ్యమునందలి ఖరదూషణాదులవధను, కిష్కింధ యందలి వాలివధను, రామసుగ్రీవుల మైత్రీబంధమును జ్ఞప్తికి దెచ్చుకొని, నీహితమునుగూర్చి బాగుగా ఆలోచించుకొనుము. (31) హయ, రథ, గజ బలములతో గూడిన నీ లంకను సర్వనాశనము చేయుటకు నేనొక్కడనే చాలుదును సుమా! కాని అందులకు శ్రీరామునిఅనుమతి లేదు. (32)

"సీతాదేవిని అవమానపఱచిన (అపహరించిన) శత్రువులను హతమార్చి తీఱుదును." అని శ్రీరాముడు భల్లూక వానరుల సమక్షమున ప్రతిన బూనియున్నాడు. (ఆ కార్యమును నేనుజేసినచో ఆ స్వామి ప్రతిజ్ఞ భంగమగును.) (33)

శ్రీరామునకు అపకారము చేయువాడు సాక్షాత్తు ఆ దేవేంద్రుడే ఐనను అతడు సుఖమును పొంద (జీవించియుండ) జాలడు. ఇంక నీవంటి సామాన్యుల విషయము చెప్పనేల?(34)

నీవు అపహరించుకొని వచ్చి, నీ లంకలో నిర్బంధించిన సీత సామాన్య స్త్రీయే యని తలంచుచున్నావు. కాని ఆమె నీలంకను సర్వనాశనమొనర్చెడి నీపాలిటి 'కాళరాత్రి'యని ఎఱుంగుము. (35) సీతాదేవి స్వరూపముననున్న ప్రబలమైన కాలపాశమును నీవే స్వయముగా నీ మెడకు చుట్టుకొంటివి. (ఆమె తనకు తానుగా రాలేదు.) ఇక నీవు క్షేమముగా ఎట్లుందువు? ఆలోచింపుము. (36)

'ఎత్తైన బురుజులతో, విశాలమైన వీథులతో గూడియున్న ఈ లంకానగరము సీతాదేవితేజస్సుచే దగ్ధమైనది, శ్రీరాముని కోపజ్వాలలతో ఇంకను మండిపోవుచున్నది అని యెఱుంగుము. మంటలలోనున్న నగరమును చూడుము. (ఇప్పటికైనను తెలివి తెచ్చుకొని, నిన్ను, నీలంకను కాపాడుకొనుము) (37)

ఆత్మీయులైన మిత్రులను, మంత్రులను, బంధువులను, సోదరులను, సుతులను, హితులను, భోగైశ్వర్యములను, భార్యలను వేయేల కడకు నీ బంగారులంకను నీవు చేతులార వినాశమునకు గుఱిచేయవద్దు. (38)

ఓ రాక్షసరాజా! నేను శ్రీరామునిబంటును, ఆయన శక్తితో నేను ఏమైనను చేయగలను, దూతను, నీకు హితోపదేశము చేయుట నావిధి. విశేషించి వానరుడను, శ్రీరాముడు మానవుడు, నీవు రాక్షసుడవు, కావున నేను మధ్యస్థుడను. (నాకు ఎట్టి పక్షపాతమూ లేదు) నా సత్యవచనమును ఆలకింపుము.(39)

మహాయశస్వియైన శ్రీరాముడు రుద్రునివలె సమస్త లోకములను సంహరింపగలడు. పంచభూతాత్మకములైన చరాచరములతోనిండినవాటినన్నింటిని మఱల అదే విధముగా క్షణకాలములో సృష్టింపగలడు. (40) దేవతలలో, అసురులలో, నరేంద్రులలో, యక్షులలో, రాక్షసులలో, విద్యాధరులలో, సమస్తగంధర్వులలో, నాగులలో, సిద్ధులలో, కిన్నరులలో, పక్షులలో, సకలప్రాణులలో ఎవ్వరును విష్ణుతుల్యపరాక్రముడైన శ్రీరాముని ఎదిరించి యుద్ధము చేయుటకు ఏవిధముగనైనను, ఎచ్చటనైనను, ఏ కాలము నందైనను సమర్థులుగారు.(41-42)

సకలలోకములకు ప్రభువు, రాజశ్రేష్ఠుడు ఐన శ్రీరాముని యెడ ఈ విధముగా ఘోరమైన అపరాధము గావించి, ఇక నీవు జీవించియుండుట అసాధ్యము. (43)

ఓ రాక్షసరాజా! దేవతలు, దైత్యులు, గంధర్వులు విద్యాధర, నాగ, యక్షులు మొదలైనవారు విడివిడిగాగాని, కలిసిగాని, ముల్లోకాధిపతియైన శ్రీరామునకు ఎదురుగా యుద్ధముల యందు నిలువజాలరు. (44)

సమరమున శ్రీరామునిచేతిలో చావుమూడినవానిని స్వయంభువు, చతుర్ముఖుడు ఐన బ్రహ్మగాని, త్రినేత్రుడు, త్రిపురాంతకుడు ఐన రుద్రుడుగాని, మహైశ్వర్యసంపన్నుడు, సురపతియు ఐన దేవేంద్రుడు గాని రక్షింపజాలరు. అనగా అట్టివానిని ఎవ్వడును రక్షింపలేడు. (45)

నిర్భయముగా మాట్లాడుచున్న హనుమంతునియొక్క సహేతుకములైన, తనకు అప్రియములైన హిత[2] వచనములను సాటిలేనివాడగు ఆ రావణుడు వినెను. పిమ్మట అతడు కోపముతో గ్రుడ్లుఱుముచున్నవాడై ఆ వానరోత్తముని చంపుటకు ఆదేశించెను. (46)

---

1) జనులు పెక్కువిధముల పాపకార్యములను ఆచరించుచు ఆ పాపఫలములనుండి విముక్తిని ఆసించుచు కొన్ని దానధర్మములను చేయుచుందురు. కాని అట్లు జరుగదు. అనన్యభక్తితో భగవంతుని సేవించినవారు మాత్రము పాపప్రవృత్తినుండి బయట పడుదురు.

2) **శ్లో॥ సులభాః పురుషా రాజన్ సతతం ప్రియవాదినః । అప్రియస్య చ పథ్యస్య వక్తా శ్రోతా చ దుర్లభః ॥**
ఓ రాజా! ముఖప్రీతికొఱకై ప్రియముగా మాట్లాడువారు లోకములో కొల్లలుగానుందురు. కాని అవి హితకరములేయైనను అప్రియవచనములను పలికెడివారుగాని, వినెడివారుగాని ఉందరు. (వాల్మీకిరామాయణము-అరణ్యకాండము 37వ సర్గము-2వ శ్లోకము. యుద్ధకాండము-16వ సర్గము, 21వ శ్లోకము)

52. ఏబదిరెండవసర్గము

"దూతను వధింపదగదు"- అని విభీషణుడు రావణునకు తెలుపుట

మహాపరాక్రమశాలియైన ఆ హనుమంతుడు పలికిన హితోక్తులనువిని, క్రోధోద్రిక్తుడైన రావణుడు అతనిని సంహరింపుడని ఆజ్ఞాపించెను. దుష్టుడైన రావణుడు హనుమంతుని చంపుటకు ఆదేశించెను 'దూతగావచ్చినవానిని చంపుటకు విభీషణుడు అంగీకరింపలేదు. ఏలనన యజమాని మాటలను వినిపించుట దూతధర్మముగదా! (1-2)

రాక్షసరాజైన రావణుడు క్రుద్ధుడై తలపెట్టిన కార్యమునెఱింగి, దానిని నివారించుటకై కార్యాకార్యవిచక్షణ గల విభీషణుడు 'ఇట్లు' ఆలోచింపసాగెను. (3) అంతశ్శత్రువులను జయించినవాడు, మాట నేర్పుగలవాడు, కర్తవ్య-అకర్తవ్య నిశ్చయముగలవాడు ఐన విభీషణుడు వినమ్రుడై అగ్రజుని ప్రశంసించుచు మిక్కిలి హితకరములైన వచనములను సగౌరవముగా పలికెను. (4)

"ఓ రాక్షసరాజా! క్షమింపుము, కోపమును వీడుము, ప్రసన్నుడవు కమ్ము. దయయుంచి నేను చెప్పబోవుచున్న వచనములను వినుము, ఉచితానుచితములను ఎఱిగిన, సజ్జనులగు రాజశ్రేష్ఠులు దూతను వధింపరు. ఓ మహావీర! ఈ దూతను చంపుట రాజధర్మమునకు విరుద్ధము, ఇది లోకమర్యాదయుగాదు, నింద్యము, పైగా ఇతడు వానరుడు, మీ వంటివానికి ఇది ఏ మాత్రము తగదు. (5-6) నీవు ధర్మమునెఱిగినవాడవు, కృతజ్ఞుడవు, రాజధర్మకోవిదుడవు, యుక్తాయుక్తములు తెలిసినవాడవు, ప్రాణికోటిలో మంచిచెడ్డలను బాగుగా తెలిసినవాడవు, పరమార్థము నెఱిగినవాడవు నీవే! నీ వంటి జ్ఞానులుగూడ రోషవశులైనచో, కష్టపడి శాస్త్ర పాండిత్యమును సంపాదించుట కేవలము వృథాశ్రమయే.(7-8)

కావున ఓ అరిమర్దనా! ఎదిరింప శక్యముకానివాడా! రాక్షసరాజా! ప్రసన్నుడవగుము, ఉచితానుచితములను విచారించి, దూతకు తగిన శిక్షను విధింపుము." (9)

రాక్షసప్రభువైన రావణుడు విభీషణుని వచనములను విని, మిక్కిలి క్రోధవివశుడై ఇట్లు నుడివెను. (10)

"ఓ శత్రుమర్దనా! పాపులను వధించుట దోషము ఏమాత్రము గాదు. అందువలన పాపకృత్యములనొనర్చిన ఈ వానరుని తప్పక వధించెదను." (11)

అధర్మమునకు మూలమైనదియు, పెక్కుదోషములు గలదియు, సజ్జనులు సమ్మతింపనిదియుఐన రావణుని వచనమును విని, బుద్ధిమంతులలో శ్రేష్ఠుడైన విభీషణుడు యథార్థముగా మిక్కిలి హితకరమైన వచనమును ఇట్లు పలికెను. (12) "లంకాధిపతివైన ఓ రాక్షసరాజా! మన్నింపుము, ధర్మార్థ యుక్తమైన నావచనమును ఆలకింపుము- ఓ ప్రభూ! ఏ కాలములయందైనను, ఏదేశములయందైనను, ఎట్టిపరిస్థితులలోను దూతలను వధించుట తగదని సజ్జనులు పల్కెదరు. (13) ఇతడు ప్రబలశత్రువే, అందుకు సందేహములేదు. ఇతడు (మనకు) చెప్పలేనంత అపకార మొనర్చినాడు. ఐనను దూతను వధింపరాదని సత్పురుషులు వచింతురు. దూతను దండించు పద్ధతులు ఇంకను పెక్కుగలవు. (14)

అంగములకు వికారరూపమును గూర్చుట, కొరడాతో దెబ్బలు కొట్టుట, శిరోముండనము గావించుట, శరీరముపై వాతలు వేయుట అనునవి దూతను దండించు పద్ధతులని ప్రాజ్ఞులు పేర్కొనిరి. దూతను వధించుటను గూర్చి (ఇంత వఱకు) మనము వినియేయుండలేదు. (15)

నీవు బుద్ధిబలముచే ధర్మార్థములను బాగుగా ఎఱిగినవాడవు, యుక్తాయుక్తవిచక్షణతో తగిన నిర్ణయము చేయగలవాడవు. అట్టి ప్రాజ్ఞుడవైన నీవు కోపవశుడనైయుండుట యెట్లు? జ్ఞానులు కోపమును నిగ్రహించుకొందురు. (16)

ఓ వీరా! ధర్మశాస్త్రపరిజ్ఞానమునందును, లౌకికాచారముల యందును, శాస్త్రార్థములను గ్రహించుటలోను, ఇతరుల మనస్సులను అవగాహన చేసికొనుటలోను నీకు దీటైన వాడెవ్వడునులేడు. సురాసురులందఱిలోను నీవే శ్రేష్ఠుడవు.(17)

పరాక్రమము, ఉత్సాహశక్తి, మనోబలముగల దేవతలకును అసురులకును నీవు దుర్జయుడవు, అట్టి సాటిలేనిశక్తిగల నీచేతిలో దేవతలును, నరేంద్రులును పెక్కుపర్యాయములు యుద్ధమున పరాజితులైరి. (18) ఇట్టిగుణములుగల నీవు అమరులకును, దైత్యులకును భీతిగొలుపువాడవు, శూరుడవు, వీరుడవు, అజేయుడవు, అట్టి నీకు ఎవ్వరును మనస్సునగూడ కీడు తలపెట్టరు. ఓ మహారాజా! పూర్వము నీకు హానిచేయ సంకల్పించిన వీరులెల్లరును వెంటనే అసువులను కోల్పోయినవారే. (19)

ఈ కపిని వధించుటవలన ఎట్టిప్రయోజనమూ నాకు కనబడుటలేదు. ఈ మరణదండనను ఈతనిని పంపిన వారికి విధింపవలెను. (20)

ఈ వానరుడు మంచివాడైనను, చెడ్డవాడైనను శత్రువులచేత పంపబడినవాడు. ఇతడు అస్వతంత్రుడు, వారిమాటలను వినిపించుచున్నవాడుమాత్రమే. కనుక ఈ దూత వధార్హుడుగాడు. ఇంకను, ఓ రాక్షసప్రభూ! 'ఇతనిని చంపినచో మఱియొకడెవ్వడును ఆకాశమార్గమున ఈ మహోదధిని దాటి ఇచటికి రాగలవాడు ఉండడు'- అని నాకు తోచుచున్నది. (ఇతనిని ప్రాణములతో విడిచిపెట్టినచో ఇతడు రామలక్ష్మణుల

కడకు వెళ్ళి, ఇచటి సమాచారమును అంతయును వారికి దెలుపును. అపుడు వారు ఇచటికి వత్తురు. ఆ పిమ్మట శత్రువులను తుదముట్టించుట సులభమగును.) ఓ శత్రుమర్దనా! అందువలన ఈతనిని వధించుప్రయత్నము చేయదగదు. నీవు ఈ ప్రయత్నమును ఇంద్రాది దేవతల విషయమున జరుపుట తగును. (ఈ చిన్నివానరునిపై నీపరాక్రమమును చూపుట ఎందుకు?) (21-23)

ఓయుద్ధప్రియా! బలగర్వితులైన ఆ రాజకుమారులు ఇచ్చటికి మిక్కిలిదూరముగా (సుదీర్ఘమైన ఈ మహాసాగరమునకు ఆవలితీరమున) ఉన్నారు. ఇతనిని వధించినచో మఱియొక దూత ఉండడని నాకు తోచుచున్నది. (24)

రాక్షసుల (మనస్సుల)కు ఆనందమును కలిగించువాడా! నీవు సురాసురులకును అజేయుడవు. పరాక్రమము, ఉత్సాహము, మనోబలముగల రాక్షసులకు వచ్చిన ఈ యుద్ధావకాశమును నీవు చేతులార విడిచి పెట్టుట యుక్తముకాదు. (25) నీకు హితులు, శూరులు, అతిజాగరూకులై యుద్ధసన్నద్ధులై యున్నవారు, సద్గుణవంశసంజాతులు, మనోబలముగలవారు, శస్త్రధారులలో శ్రేష్ఠులు, నీచే పోషింపబడుచున్నవారు ఐన కోట్లాది యోధులు నీకు తోడుగాగలరు. అట్టి నీసైన్యములో భాగమైన కొందఱు యోధులు నీ ఆజ్ఞానువర్తులై (వెళ్ళి) మూఢులైన ఆ రాజపుత్రులను బంధించెదరు. అప్పుడు నీ పరాక్రమము ఎంతటిదో నీ శత్రువులకు తెలిసివచ్చును." (26-27)

రాక్షసులకు ప్రభువు, దేవతలకు శత్రువు, మహాబలశాలి, రాక్షసరాజులలో ప్రముఖుడు ఐన రావణుడు తమ్ముడైన విభీషణునిసూచనను ఉత్తమమైనదిగా భావించి, మనస్ఫూర్తిగా అంగీకరించెను. (28)

* * *

53. ఏబదిమూడవసర్గము

రాక్షసులు హనుమంతునితోకకు నిప్పంటించి, నగరములో త్రిప్పుట

మహాబలశాలియైన రావణుడు దేశకాలములకు అనుగుణముగా తన తమ్ముడు పలికిన వచనములను విని, అతనితో ఇట్లు నుడివెను. (1)

"నీవు చెప్పినది యుక్తమే. దూతను వధించుట నిజముగా నింద్యమే. ఈ వానరుని వధించుటమాని వీనిని మఱియొక రీతిగానైనను శిక్షించియే తీరవలెను. (2) వానరులకు వాలముపై మక్కువ ఎక్కువ. అదియే వారికి అలంకారము. వెంటనే ఇతని వాలమునకు నిప్పు అంటించుడు, ఇతడు కాలినవాలముతో వెళ్లిపోవును. (3) తిరిగి వెళ్లిన పిమ్మట అంగవికారబాధచే దీనుడైయున్న ఇతనిని మిత్రులు, ఆప్తులు, బంధువులు, సుహృదులు మొదలగు వారందఱును చూచెదరు. (4) 'మండుచున్న తోకతో ఈ కోతిని కూడళ్లయందును, పురమునందంతటను త్రిప్పుడు'- అని రావణుడు రాక్షసులను ఆజ్ఞాపించెను. (5)

రాక్షసులు ఆ రావణుని ఆదేశవచనమును విన్నంతనే కోపోద్రిక్తులై హనుమంతునివాలమునకు చినిగిపోయిన నూలువస్త్రములను, తక్కిన గుడ్డలను చుట్టిరి. (6)

ఆ వానరోత్తముడు తనవాలమునకు రాక్షసులు బట్టలను చుట్టునప్పుడు వనములలో మోడువారి, ఎండియున్నచెట్లకు అంటుకొనిన అగ్నివలె వృద్ధిచెందెను. (7)

ఆ రాక్షసులు ఆయన వాలమును నూనెతో తడిపి, దానికి నిప్పంటించిరి. వెంటనే అతడు రోషావేశముతో కోపోద్రిక్తుడై బాలసూర్యునివంటి ముఖకాంతులతో తేజరిల్లుచు మండుచున్న (తన) వాలముతో ఆ రాక్షసులను పొఱిద్రోలెను. (8)

రాక్షసులెల్లరును అందుకు సంతోషించి, బాగుగా మండుచున్న ఆ హనుమంతునితోకను వినోదముగా జూచుటకై స్త్రీలతో, బాలురతో, వృద్ధులతోగూడి అచటికి చేరిరి. (9)

క్రూరులైన ఆ రాక్షసులందఱును కలిసి, ఆ వానరోత్తముని దృఢముగా బంధించిరి. ఆ బంధములనుండి బయటపడగల సామర్థ్యమున్నను, అప్పుడా వీరుడు సమయస్ఫూర్తితో తగు విధముగా ఆలోచించి, ఆ బంధములలోనే ఉండిపోయెను.(10)

"ఈ రాక్షసులు నన్ను బంధించినను వారేమియు చేయజాలరు. కావున నేను ఈ పాశములను త్రెంచుకొని ఆకసమున కెగిరి వీరిని చంపివేసెదను. (11) నాస్వామియైన శ్రీరాముని కార్యసిద్ధికై ప్రయత్నించుచున్న నన్ను ఈ దుర్మార్గులు రావణుని ఆజ్ఞతో బంధించిరి. నేను వారికి కల్గించిన కష్టనష్టములముందు ఇది ఏమాత్రమూ లెక్కలోనికిరాదు.(12)

యుద్ధమునందు రాక్షసులనందఱిని ఎదుర్కొనుటకు నేనొక్కడనే చాలుదును. శ్రీరాముని ప్రీతికై ఈ బంధనమును నేను సహించెదను. ఈ నెపముతోనైనను లంకను పరిశీలించుచు మఱియొకసారి తిరిగి చూడవచ్చును. (13-14)

ఇంతకుముందు రాత్రివేళ దుర్గనిర్మాణవిధానమును (నగర రక్షణకై రహస్యములైన ఏర్పాట్లను) నేను సరిగా చూడలేదు. కనుక పగటిపూట ఈలంకను తప్పక పరిశీలించుచు చూడవలెను. (అందువలన ముమ్ముందు లంకలో ఎట్లు పోరాడవలెనో తెలియును.) (15)

ఈ రాక్షసులు మఱల నన్ను బంధించి, నా వాలాగ్ని జ్వాలలతో తమ ఇష్టప్రకారము నన్ను బాధింతురుగాక, నా

మనస్సునకు క్లేశము ఏమాత్రమూ కలుగదు- (16)

అనంతరము ఆ రాక్షసులు సంతోషించుచు మహాబలశాలియు, తనమనోభావములను బయటికి పొక్కనీయకుండ ఉన్నవాడును అగు ఆ కపిశ్రేష్ఠుని పట్టుకొనివెళ్లిరి. (17) క్రూరకర్ములైన ఆ రాక్షసులు శంఖనాదములతో భేరీధ్వనులతో తమభుజాస్ఫాలనములతో (జబ్బలను చఱుచుచు) సింహగర్జనలతో ఆ లంకానగరమును ప్రతిధ్వనింపజేయుచు అంతటను ఆ హనుమంతుని త్రిప్పసాగిరి. (18) శత్రుసూదనుడైన హనుమంతుడు రాక్షసులు తనవెంట నడుచుచుండగా హాయిగా తిరుగుచు రాక్షసుల పురమైనలంకను శోధింపసాగెను. (19)

అంతట ఆ వానరోత్తముడు విచిత్రములైన రాజ ప్రాసాదములను, గుప్తములైన భూగృహములను, బాగుగా తీర్చిదిద్దబడిన వీధులకూడళ్లను పరికించుచు చూచెను.(20)

గృహములతో ఇరుకుగానున్న వీధులను, కూడళ్లను, విశాలమార్గములను, చిన్నచిన్న సందులను, రహస్యద్వారములు గల చిన్నగృహములను, ఆకాశమునంటుచున్న ఎత్తైన భవనములను ఆ మారుతి గాంచెను. (21)

రాక్షసులందఱును నాలుగువీధులకూడళ్లయందు, నాలుగుస్తంభముల మంటపములయందును, రాజమార్గమునందును 'ఈ వానరుడు గూఢచారి' (చూడండి, చూడండి) అని చాటుచుండిరి. (22)

మంటలతో గూడియున్న వాలముగల ఆ హనుమంతుని చూడగోరినవారై ప్రతిగృహమునుండియు స్త్రీలు, బాలురు, వృద్ధులు కుతూహలముతో బయటికి వచ్చిరి. (23)

ఆ హనుమంతుని వాలాగ్రము మండుచుండగా వికృత నేత్రలైన రాక్షసస్త్రీలు ప్రియమైన ఆ విషయమును సీతాదేవితో ప్రస్తావించిరి. (24) "ఓ సీతా! ఇంతకుముందు ఎఱ్ఱనిముఖముగల ఒక వానరుడు నీతో మాట్లాడియున్నాడుగదా! అతని వాలమునకు నిప్పంటించి, రాక్షసులు అతనిని నగరమంతయు త్రిప్పుచున్నారు". (25) ఆ రాక్షసస్త్రీల పలుకులు సీతాదేవి చెవులకు ములుకులవలె గ్రుచ్చుకొనెను. అప్పుడు ఆమె తనను రావణుడు అపహరించిననాటి బాధకులోనై, విలవిలలాడుచు అగ్నిదేవుని ప్రార్థించెను. (26)

విశాలాక్షియు, సాధ్వియు ఐన సీతాదేవి హనుమంతుని క్షేమమును (శుభములను) గోరుచు అగ్నిదేవునకు ఇట్లు విన్నవించెను. (27) "నేను పతిసేవాపరాయణనే ఐనచో, తపమాచరించి యున్నచో, నేను నిష్కలంక పతివ్రతనైనచో ఓ అగ్నిదేవా! హనుమంతుని చల్లగాజూడుము. (28) దేవా! నేను ఏమాత్రమైనను ధీమంతుడైన ఆ శ్రీరామ ప్రభువుయొక్క దయకు నోచుకొనియున్నచో, నాపుణ్యఫలము ఏకొంచెమైనను మిగిలియున్నచో మారుతిని చల్లగాచూడుము. (29)

ధర్మాత్ముడైన నా స్వామి నన్ను సచ్ఛీలసంపన్నగా భావించినచో, తన సమాగమమునకై నేను వేయికన్నులతో ఎదురుచూచుచున్నట్లు ఎఱింగినచో, ఓ హవ్యవాహనా! వాయుసూనుని చల్లగా చూడుము. (30) పూజ్యుడు, సత్యసంధుడుఐన సుగ్రీవుడు నన్ను ఈ దుఃఖసముద్రమునుండి గట్టెక్కింపగలడేని ఓ వైశ్వానరా! ఆంజనేయుని చల్లగాజూడుము". (31)

సీతాదేవి యొక్కప్రభావమున హనుమంతునకు క్షేమము కలుగును అని తెలుపుచున్నాడా? యనునట్లుగా తీక్ష్ణమైనఅగ్ని నెమ్మదిగా ప్రదక్షిణపూర్వకముగా ప్రజ్వలింపసాగెను. (32)

హనుమంతుని తండ్రియైన వాయుదేవుడుగూడ కపీశ్వరుని వాలాగ్నితో గూడియుండి, సీతాదేవి ప్రభావమున మారుతికి స్వస్థతచేకూరునట్లు మంచుగాలివలె చల్లగా వీచెను. (33)

వాలము దహింపబడుచుండగా వానరోత్తముడు ఇట్లు ఆలోచింపసాగెను.ప్రజ్వలించుచున్న ఈఅగ్ని నాశరీరమును ఏల కాల్చుటలేదు, మహాజ్వాలలతో కనబడుచున్న ఈఅగ్ని నన్నేమాత్రము బాధించుటలేదు- (34-35)

నా వాలము చివర ఒక మంచురాశి పెట్టబడినట్లున్నది. లేదా దానికి కారణము ఇదియైయుండవచ్చును- నిన్న సముద్రముపై ఎగురుచున్నప్పుడు శ్రీరామునిపైగల ఆదరమువలన మైనాకపర్వతము నాకు సహాయపడుటకై సముద్రమునుండిపైకి వచ్చెను. ఇది ఒక ఆశ్చర్యకరమైన దృశ్యము. సముద్రమునకును, ధీమంతుడైన మైనాకునకును శ్రీరామునకు సహాయపడుటకై అంతగా తమకమున్నప్పుడు అగ్నిదేవుడుసైతము ఏల సహాయపడడు? (36-37)

సీతాదేవి కనికరమువలనను, శ్రీరాముని తేజఃప్రభావమునను ఇట్లు జరిగియుండవచ్చును, లేదా! నా తండ్రియైన వాయుదేవునకు మిత్రుడగుటవలన అగ్ని(దేవుడు) నన్ను దహింపకయుండవచ్చును. మఱల ఆ హనుమంతుడు ఒక క్షణకాలముపాటు ఆలోచనలో పడెను. (38-39)

"ఈ రాక్షసాధములు రామబంటునైన నాయంతటివానిని బంధింపగల్గిరి? సరే! నేను పరాక్రమవంతుడనేయైనచో దీనికి ప్రతీకారమును చేసియేతీరవలెను". (40) అంతట మహాబలశాలియైన హనుమంతుడు ఆ బంధములను ఛేదించుకొని వేగముగా ఆకసమునకెగిరి, పెద్దగాగర్జించెను.(41)

అప్పుడు సర్వశుభలక్షణసంపన్నుడైన హనుమంతుడు పర్వతశిఖరమువలె ఉన్నతమైనదియు, రాక్షససంచారము లేనిదియు అగు లంకానగరముద్వారము మీదికి ఎక్కెను.(42)

ప్రతిభాశాలియైన మారుతి పర్వతమంత ఎత్తునకు ఎదిగి, క్షణములో మఱల చిన్నరూపమును పొంది, ఆ బంధములను వదలించుకొనెను. (43) ధీశాలియైన మారుతి బంధవిముక్తుడైన వెంటనే మఱల పర్వతసదృశుడై, అటునిటు పరికించిచూడగా ఆయనదృష్టి తోరణద్వారముమీదనున్న ఇనుపగుదియపై

బడెను. (44)

మహాబాహువైన ఆమారుతి ఆ ఇనుపగుదియను దీసికొని, ఆ ద్వారరక్షకుల నందఱిని సంహరించెను. (45)

యుద్ధమున వీరవిహారమొనర్చి, రాక్షసులను పరిమార్చిన హనుమంతుడు మఱల లంకను పరికించి చూడసాగెను. అప్పుడతడు బాగుగా మండుచున్న వాలాగ్ని జ్వాలలతోఒప్పుచు కిరణతేజఃపుంజములతో విలసిల్లుచున్న సూర్యునివలె తేజరిల్లెను. (46)

* * *

54. ఏబదినాల్గవసర్గము

లంకా దహనము – రాక్షసుల విలాపము

ఇంతవఱకును తనసంకల్పములను నెఱవేర్చుకొనిన హనుమంతుడు తదేకదృష్టితో లంకనుజూచుచు ఉప్పొంగుచున్న ఉత్సాహముతో అనంతరకర్తవ్యము (కార్యశేషము)ను గూర్చి ఆలోచింపసాగెను. (1)

ఇప్పుడు నేను ఈరాక్షసులకు ఇంకను తీవ్రమనస్తాపము కల్గింపవలసియున్నది. అందులకై ఈ సమయమునకు తగినట్లుగా నేను చేయవలసిన కార్యమేమి మిగిలియున్నది?(2)

అశోకవనమైతే ధ్వంసమైనది, ప్రముఖులైన రాక్షసులందఱును నిహతులైరి. సైన్యములో కొంత భాగము మట్టిగఱచినది. ఇంక లంకానగరమును నాశమొనర్చుట మాత్రము మిగిలియున్నది. (3)

దుర్గమును (లంకానగరమును) నశింపజేయుట పూర్తియైనచో నేను ఇంతవఱకును చేసినకార్యములు (సముద్రలంఘనము, సీతాదేవిని దర్శించుట, అశోకవనమును భంగపఱచుట, దౌత్యము మొదలగునవి) అనాయాసముగా నెఱవేఱినట్లే- స్వల్ప ప్రయత్నముతోడనే ఈ కార్యమునుగూడ పూర్తిచేసినచో నా శ్రమయంతయు ఫలించినట్లేయగును.(4)

నా వాలమున ప్రజ్వలించుచున్న ఈ అగ్నిదేవునకు (నన్ను చల్లగాజూచి, నాకు తోడ్పడినందులకై కృతజ్ఞతగా) ఈ మహాభవనములను ఆహుతిగా సమర్పించుట న్యాయమగును". (5)

అనంతరము ఎగయుచున్న వాలాగ్నిజ్వాలలతోగూడిన హనుమంతుడు విద్యుత్కాంతులతో మెఱయుచున్న మేఘమువలె విలసిల్లుచు లంకానగరమునందలి భవనాగ్రములపై సంచరింపసాగెను- (6)

ఆ కపివరుడు నిర్భయముగా ఉద్యానవనములను, ప్రాసాదములను చూచుచు, రాక్షసులయొక్క గృహములపై (ఒక గృహమునుండి మఱియొక గృహముపై) తిరుగసాగెను.(7)

మహాబలపరాక్రమశాలియై, వాయువేగముగల ఆ హనుమంతుడు మొదట ప్రహస్తునిఇంటిపై వాలి, దానికి నిప్పంటించెను. (ఈవిధముగా ప్రధానమంత్రి గృహముతో లంకానగర దహనకార్యక్రమమునకు 'బోణీ' గావించెను.)(8)

పిదప మహాశక్తిమంతుడైన మారుతి ఆ సమీపముననే గల మహాపార్శ్వుని భవనముమీదికి దూకి, దానిపై ప్రళయాగ్నితుల్యమైన అగ్నిజ్వాలలను ఉంచెను. (9)

అట్లే, మహాతేజశ్శాలియు, వానరోత్తముడునుఐన హనుమంతుడు వరుసగా వజ్రదంష్ట్రునిభవనము మీదను, ప్రజ్ఞాశాలియైన శుకునిహర్మ్యముపైనను, సారణుని గృహోపరిభాగమునను, ఇంద్రజిత్తు ప్రాసాదముపైనను వ్రాలి వాటినన్నింటిని దహించివేసెను. పిదప జంబుమాలి, సుమాలి అనువారి భవనములకును నిప్పంటించెను. (10-11)

మహాతేజశ్శాలియైన హనుమంతుడు క్రమముగా రశ్మికేతుడు, సూర్యశత్రువు, హ్రస్వకర్ణుడు, దంష్ట్రుడు, రోమశుడు, యుద్ధోన్మత్తుడైన మత్తుడు, ధ్వజగ్రీవుడు, విద్యుజ్జిహ్వుడు,ఘోరుడు,హస్తిముఖుడు,కరాళుడు,పిశాచుడు, శోణితాక్షుడు, కుంభకర్ణుడు, మకరాక్షుడు యజ్ఞశత్రువు, బ్రహ్మశత్రువు, నరాంతకుడు, కుంభుడు, నికుంభుడు, దురాత్ముడు మొదలగువారి గృహములను దహించివేసెను. కాని గొప్పకృతజ్ఞుడైన మారుతి విభీషణుని ప్రాసాదమును మాత్రముతాకనైనతాకలేదు.(ఏలనన విభీషణుడు రావణసభలో తనకు అండగానిలిచి, ధర్మవచనములను పలికెను.)(12-16)

వాసికెక్కిన ఆ వానరోత్తముడు ఐశ్వర్యవంతులైన రాక్షసుల యొక్క భవనములయందును, అమూల్యములైన హర్మ్యముల యందునుగల మణులు, ప్రవాళములు మున్నగు సంపదలను బుగ్గిపాలుచేసెను. (మొదట అగ్ని వాయువులు రావణునకు భయపడి తమశక్తులను మందముగా ప్రదర్శించినను, పిమ్మట సీతాదేవి ప్రభావముచేతను, ఆంజనేయుని విజృంభణ కారణమునను ఒక్కసారిగా చెలరేగిరి.) (17)

సర్వశుభలక్షణసంపన్నుడైన మహావీరుడగు హనుమంతుడు అందఱి గృహములను అగ్నికి ఆహుతి యొనర్చినపిమ్మట రాక్షసరాజైన రావణుని ప్రాసాదమునకు చేరెను. (18) వీరుడగు హనుమంతుడు, మేరుమందర పర్వతములవలె మహోన్నతమైనదియు, సర్వవిధశుభలక్షణములతో విలసిల్లుచున్నదియు, నానావిధములగు రత్నములతో అలంకృతమైనదియు ఐన ఆ ముఖ్యప్రాసాదమునకు తన వాలాగ్రమున మండుచున్న అగ్నిని అంటించి, ప్రళయ

కాలమేఘమువలె గర్జించెను. (19-20)

మహాబలశాలియైన అగ్ని(దేవుడు) వాయువు తోడగుటవలన మంటలు చెలరేగగా వృద్ధిపొంది, ప్రళయాగ్నివలె ప్రజ్వలించెను. (21) అగ్ని తనకు వాయువు తోడగుటవలన మిక్కిలివేగము గలవాడై, మహాబలశాలియై ప్రళయకాలాగ్నివలె చెలరేగిన జ్వాలలతో వ్యాపించెను. (22)

బంగారు గవాక్షములతో ఒప్పుచున్నవియు, ముత్యములతోను, మణులతోడను, రత్నముల తోడను తేజరిల్లుచున్నవియుఐన ఆ మహాభవనములు శిథిలములై కూలిపోయినవి. (23) పుణ్యముక్షీణింపగా సిద్ధుల భవనము లన్నియును ఆకాశము నుండికూలి, ధరిత్రిపైబడినట్లు ఆ ప్రాసాదముల యొక్క పైకప్పులన్నియును నేలపాలయ్యెను.(24)

స్వగృహములను రక్షించుకొనుటకై పరుగులు దీయుచున్న వారును, ఉత్సాహమును, బలమును, సంపదలను కోల్పోయిన వారునుఐన రాక్షసులు "అయ్యో! నిజముగా అగ్నిదేవుడు వానరుని రూపములో వచ్చినాడు"- అని గగ్గోలుపెట్టసాగిరి.(25)

కొంతమందిస్త్రీలు 'లబోదిబో'యనుచు చంటి పిల్లలను చంకనబెట్టుకొన్నవారై, విడివడిజారిపోయిన కొప్పులను సవరించుకొనకయే మంటలలో చిక్కుపడిన హర్మ్యములనుండి గబగబ దూకిరి. అప్పుడు వారు ఆకాశమునగల మేఘములనుండి క్రిందికిపడుచున్న మెఱుపుతీగలవలె తేజరిల్లిరి. (26-27)

ఆహనుమంతుడు వజ్రములు, పగడములు, వైడూర్యములు, ముత్యములు వెండి మొదలగువానితో నిర్మింపబడిన చిత్ర విచిత్రములగు భవనములను, అగ్నితప్తములై కఱిగి స్రవించుచున్న బంగారు, వెండి ధాతువులనుచూచెను. (28) అగ్ని కట్టెలతో, తృణములతో తృప్తిపడుటలేదు, ఎన్ని భవనములను దగ్ధమొనర్చినను హనుమంతునకు తృప్తికలుగుటలేదు, హనుమంతుని చేతిలో హతులైన రాక్షసశవములతో భూమికి తృప్తికలుగుటలేదు.(29)

అగ్నిజ్వాలలు కొన్నిచోట్ల మోదుగుపూవువలె ఎఱ్ఱరంగుతోను, మఱికొన్నిచోట్ల బూరుగుపూవువలె లేత గోధుమరంగుతోను, ఇంకనుకొన్నితావుల కుంకుమపూవు రంగుతోను ప్రకాశించినవి. (30)

మహాత్ముడు, మహాబలపరాక్రమములుగలవాడుఐన వానరోత్తముడగు హనుమంతునిచే ఆ లంకానగరము రుద్రునిచే త్రిపురములవలె దగ్ధమాయెను. (31)

మహాశక్తిశాలియైన హనుమంతుడు లంకానగర పర్వతాగ్రము నందు (త్రికూటపర్వతాగ్రముపై గల గృహములమీద) అగ్నిని ఉంచెను. అప్పుడు భీమపరాక్రముడైన అగ్ని వలయాకారమున ప్రజ్వలించుచున్న మంటలతో ఆ భవనములయందు విజృంభించెను. (32)

వాయువుతోడైన ఆ అగ్ని పొగలేనిమంటలతో ఆ భవనముల యందు వ్యాపించెను. రాక్షసులశరీరములే ఆ అగ్నిజ్వాలలకు ఆహుతులయ్యెను. ఆకాశమునంటుచున్న మంటలతో ప్రళయకాలాగ్ని వలె అది మహాశక్తిగలదై వృద్ధిచెందెను. (33)

ఆ మహాగ్ని కోటిసూర్యులతోసమానమైన తేజస్సులతో పూర్తిగా లంకచుట్టును వ్యాపించెను. ఆ అగ్ని భయంకరమైన 'పెళేల్‌పెళేల్' అను పెక్కుపిడుగుల శబ్దములతో బ్రహ్మాండమును బ్రద్దలొనర్చుచున్నట్లు విజృంభించెను. (34)

తీవ్రమైనకాంతులతో, మోదుగపూవులవలె ఎఱ్ఱని అగ్నిజ్వాలలు ఆకాశపర్యంతము అత్యంతము పైకెగసెను. అప్పుడు దగ్ధములైన భవనములనుండి వెడలిన ధూమపంక్తులతో మంటలుచల్లారిన పిమ్మట ఏర్పడిన మేఘములు నల్లకలువలవలె ఒప్పుచు ప్రకాశించెను. (35)

"ఆలోచించిచూడగా ఇతడు వానరమాత్రుడుగా అనిపించుట లేదు. ఇతడు దేవతలకు ప్రభువు, వజ్రాయుధమును ధరించినవాడు ఐన ఇంద్రుడైనను కావచ్చును. లేదా సాక్షాత్తుగా యముడో, వరుణుడో, వాయుదేవుడో ఐయుండవచ్చును. రుద్రుడైనను, అగ్నియైనను, కుబేరుడైనను, సూర్యుడైనను చంద్రుడైనను కావచ్చును. లేనిచో స్వయముగా ఆ (ప్రళయ) కాలపురుషుడే ఐయుండవచ్చును. (36) సమస్త జీవకోటిని సృష్టించువాడును, పోషించువాడును, ఐన చతుర్ముఖ బ్రహ్మయొక్క ఆగ్రహావేశమే రాక్షస సంహారమునకై ఈ వానరరూపమునుదాల్చి ఇచటికి వచ్చినదా? (37)

అనంతము, అవ్యక్తము, ఊహింపశక్యముగానిది, అఖండమైనది, సర్వోత్తమమైనదియగు ఆ విష్ణుమూర్తి యొక్క మహాతేజమే రాక్షసులను నిర్మూలించుటకై తనమాయాశక్తిచే వానరాకృతినిదాల్చి ఇప్పుడు ఇచటికి వచ్చినదా! ఏమి?"-(38)

ప్రాణిసంఘములతో, గృహములతో, వృక్షములతోగూడ క్షణములో దగ్ధమైన ఆ లంకానగరమునుజూచి, పెక్కుమంది ధీశాలురు, రాక్షసులందఱును అచ్చటిచ్చట గుమిగూడి పైవిధముగా అనుకొనిరి. (39)

పిమ్మట రాక్షసులు, రథాశ్వగజములు' పక్షుల గుంపులు, మృగములు మొదలగువానితోగూడిన లంకయంతయు పూర్తిగా దగ్ధమైపోగా మిగిలియున్న లంకావాసులెల్లరును దీనవదనములతో గగ్గోలుపెట్టుచు ఏడువసాగిరి. (40)

"అయ్యో! తండ్రీ! హా కుమారా! అయ్యో! నాథా! హా మిత్రమా! పుణ్యఫలమైన ఓ భోగమయజీవితమా!"అని విలవిలలాడుచు రాక్షసులు ఎల్లరును రోదింపసాగిరి. వారి విలాపధ్వనులు మిక్కిలిఘోరముగా భయంకరముగా నుండెను. (41)

హనుమంతుని క్రోధప్రభావముచే లంక నిర్జీవమయ్యెను. దాని చుట్టును అగ్నిజ్వాలలు ఆవరించెను. అందలి ప్రముఖ వీరులెల్లరును హతులైరి, భటులెల్లరును పలాయనము చిత్తగించిరి.లంకానగరము శాపగ్రస్తమైనదానివలెఉండెను.(42)

తత్తఱపాటుతో భయవిషాదములతోగూడిన రాక్షసులు గలదియు, మహాగ్నియొక్క ఉత్తుంగజ్వాలలతో గూడినదియు, బ్రహ్మయొక్క కోపాహతికి గుఱియైన అవనివలె ఒప్పుచున్నదియుఅగు లంకానగరమును మహాత్ముడైన హనుమంతుడు వీక్షించెను. (43)

వాయుసూనుడైన హనుమంతుడు శ్రేష్ఠములైన వృక్షములుగల అశోకవనమును భగ్నమొనర్చెను రణరంగమున రాక్షస మహాయోధులను హతమార్చెను. వరుసలుదీఱియున్న మేలైన భవనములుగల ఆ లంకాపురిని దగ్ధమొనర్చెను. సంకల్పించిన కార్యములు చక్కగాపూర్తియగుటవలన నిండుమనస్సుతో సంతసించెను. (44)

విచిత్రమైన త్రికూటపర్వతశిఖరాగ్రప్రదేశమున నిలిచియున్న వానరోత్తముడు వాలాగ్రమున ప్రదీప్తములైన అగ్నిజ్వాలామాలికలతో విలసిల్లుచు కిరణపుంజములతో ప్రకాశించుచున్న ఆదిత్యునివలె తేజరిల్లెను. (45)

మహాత్ముడైన హనుమంతుడు గుంపులు గుంపులుగానున్న ఆ రాక్షసులను పరిమార్చి, బహువృక్షశోభితమైన ఆ వనమును ఛిన్నాభిన్నమొనర్చి, రాక్షసుల భవనములను అగ్నికి ఆహుతి గావించి, రామధ్యాన నిమగ్నుడాయెను. (46)

వానరవీరులలో ప్రముఖుడును, మహాబలశాలియు, వాయుతుల్య పరాక్రముడును, మిక్కిలిధీమంతుడును సర్వశ్రేష్ఠుడును ఐన ఆ మారుతిని దేవతలందఱును వేనోళ్ల ప్రస్తుతించిరి. (47) మహాతేజశ్శాలియైన ఆవానరోత్తముడు అశోకవనమును ధ్వంసమొనర్చి, రాక్షసులను సమర భూమికి బలిగావించి, ధగధగలతో రమ్యమైన లంకానగరమును అగ్గిపాలుచేసి, విరాజిల్లెను. (48) అంతట దేవతలు, గంధర్వులు, సిద్ధులు, మహర్షులు అగ్నిజ్వాలలలో దగ్ధమగుచున్న ఆ లంకాపురిని జూచి, మిక్కిలి ఆశ్చర్యపడిరి. సకలప్రాణులు వానరోత్తముడైన ఆ హనుమంతుని జూచి ఆయనను ప్రళయకాలాగ్నిస్వరూపునిగా భావించి, భయభ్రాంతములయ్యెను. (49-50)

సమస్తదేవతలును, మునీశ్వరులును, గంధర్వులును, విద్యాధరులును, నాగులును, యక్షులును, పరమ ప్రీతినొందిరి. అచటగల సకలప్రాణులును మహానందభరితములాయెను.

* * *

55. ఏబదిఐదవసర్గము

సీతనుగూర్చి హనుమంతుడు చింతించుట.

మహాబలశాలియైనహనుమంతుడు లంకను పూర్తిగా దగ్ధమొనర్చినపిమ్మట వాలాగ్నిని సముద్రమునందు చల్లార్చెను. ఈవిధముగా బుద్ధిశాలియైన ఆంజనేయస్వామి రాక్షసులందఱికిని బుద్ధిచెప్పెను. (1)

లంకానగరము అగ్నిజ్వాలలకు భస్మమై పోవుచుండెను. అచటి రాక్షసులెల్లరును భయముతో వణకిపోవుచుండిరి. అట్టి లంకను జూచిన పిమ్మట వానరోత్తముడైన హనుమంతుడు ఆలోచింపసాగెను. (2)

'అయ్యో! ఈ లంకను కాల్చివేసి, నేను ఎంతతప్పుపని చేసితిని?' అని మిక్కిలి బాధపడుచు మారుతి తనను తాను నిందించుకొనెను. (3)

"మహాత్ములైన ధీరపురుషులు తమలో పెల్లుబికిన ఆగ్రహావేశములను, ఎగయుచున్నమంటలను నీటితో చల్లార్చినట్లు, నిశ్చయాత్మకబుద్ధితో నిగ్రహించుకొందురు. నిజముగా వారు ధన్యాత్ములు. కోపావేశమునకు లోనైనవాడు ఎట్టిపాపములకైనను ఒడిగట్టును, అతడు గురువులను హత్యచేయుటకైనను వెనుకాడడు, కన్నుమిన్నుగానక పరుషవచనములతో సజ్జనులనుసైతము నిందించును. కోపోద్రిక్తుడైనవాడు 'ఇది అనవచ్చును, ఇది అనగూడదు' అను విచక్షణను సైతము కోల్పోవును. అట్టివానికి చేయగూడని పనియుండదు, అనగూడనిమాట యుండదు. సర్పము జీర్ణమైనచర్మమును (కుబుసమును) విడుచునట్లు క్షణికోద్రేకములో వచ్చిన పిచ్చికోపమును సైతము ఓర్పుతో అణచుకొనినవాడే యథార్థముగా పురుషుడు.[1] (4-7)

ఛీ! నేనెంత బుద్ధిహీనుడను? ఎంతసిగ్గులేనివాడను? ఎంతటి మహాపాపిని? ముందువెనుకలాలోచింపక సీతాదేవిని అగ్గిపాలుచేసి, స్వామిద్రోహమునకు ఒడిగట్టితిని. ఈ లంక పూర్తిగాదగ్ధమైయున్నచో పూజ్యురాలైన సీతాదేవియు నిశ్చయముగా దహింపబడియేయుండును. అజ్ఞానవశమున నేను చేసిన ఈపనివలన నాస్వామి కార్యమునకు భంగము వాటిల్లినది. (8-9) నేను లంకకు నిప్పు పెట్టుటవలన సీతామాత రక్షణకును భంగము ఏర్పడినది. దానివలన నా లక్ష్యమే దెబ్బతినినది. నేనుచేసిన ప్రయత్నమంతయు బూడిదలోపోసిన పన్నీరైనది. ముఖ్యమైన సీతాన్వేషణ కార్యము నెరవేఱినది. ఇంక సీతాదేవి సందేశమును శ్రీరామునకు వినిపింపవలసిన కార్యము మాత్రము మిగిలియున్నది. కాని క్రోధాంధుడనైన నేను మూలవిచ్ఛేదమునకే (సీతాదేవికిప్రాణాపాయమేర్పడుటకు) కారకుడనైతిని. ఇందు సంశయములేదు. (10-11)

1) ఈ సందర్భమున వాల్మీకిమహర్షి హనుమంతునిద్వారా "కోపాతిరేకమునకు గుఱియైనవారు ఎట్టిఅనర్థములకు పాల్పడుదురో తెల్పుచు, ఎవ్వరును కోపమునకు లోనుకారాదు." అని లోకమునకు ఒక చక్కనిసందేశమును ఇచ్చుచున్నాడు.

లంకాపురియంతయు భస్మమైనది, దగ్ధముగాని చోటేలేదు, కనుక సీతాదేవియు తప్పక మరణించియేయుండును. (12) నాబుద్ధి వైపరీత్యమువలన నేను చేయవలసిన కార్యము భంగమైనచో (సీతాదేవి ప్రాణములకు ముప్పు ఏర్పడినచో) ఇచ్చటనే, ఇప్పుడే నా ప్రాణములను త్యజించుట యుక్తమగును. (13) నేను ఏవిధముగా అసువులనుబాయుట యుక్తము? మంటలలో దూకుదునా? సముద్రమునందలి బడబాగ్నికి ఆహుతియగుదునా? లేక నాశరీరమును సాగరమునందలి జలజంతువులకు ఆహారముగా అర్పింతునా? (14)

కార్యమును పూర్తిగా భంగపఱచి, బ్రతికియున్న నేను వానరప్రభువైన సుగ్రీవునకును, మహాపురుషులైన రామలక్ష్మణులకును నాముఖమును ఎట్లు చూపగలను? 'వానరులబుద్ధి నిలకడలేనిది' అనుమాట ముల్లోకములలోను ప్రసిద్ధము. నా పిచ్చికోపమువలన వానర సహజలక్షణమైన బుద్ధిచాంచల్యమును ప్రదర్శించితిని గదా! (15-16)

ఛీ! రాజసభావము ఎంతచెడ్డది? ఇది అదుపులేనిది, చంచలమైనది. కార్యదక్షుడనైనను రజోగుణాత్మకమైన ఆగ్రహమువలన సీతాదేవిని రక్షింపలేకపోయితిని. (17)

సీతాదేవి ప్రాణములకే ప్రమాదము ఏర్పడినచో ఆ రామలక్ష్మణులు ఇద్దఱును తనువులు త్యజింతురు. ఆ కారణముగా బంధువులతోగూడ సుగ్రీవుడు ప్రాణత్యాగము చేయును. (18) ఈ వార్తలు చెవికిచేరినంతనే భ్రాతృవత్సలుడును, ధర్మాత్ముడును ఐన భరతుడు, శత్రుఘ్నుడు జీవించియుండజాలరు. (19)

ఈవిధముగా ధర్మమునకు ఆలవాలమైన ఇక్ష్వాకువంశము నాశనమైనచో పిమ్మట ప్రజలెల్లరును శోక సంతాపములతో అలమటించుట తథ్యము. (20)

ఇంతమంది ఆత్మీయుల ప్రాణనష్టకష్టములకు కారకుడను అగుచున్నందున నిజముగా నేను దురదృష్టవంతుడను, ధర్మార్థఫలములను కోల్పోయితిని, రోషాతిరేకముచే దోషములలో కూరుకొనిపోయితిని. నిశ్చయముగా నేను లోకవినాశకుడను. కిష్కింధనుండి అయోధ్యవఱకుగల ప్రజలందఱికిని బాధగల్గించినవాడను. (21)

ఇట్టి విచికిత్సలోనున్న హనుమంతునకు ఇదివరలోవలెనే ప్రత్యక్షముగా శుభశకునములు కన్పట్టెను. అందువలన మఱల ఆయన ఆలోచనలోపడెను. (22) మంగళస్వరూపిణియు, సర్వాంగసుందరియునైన సీతాదేవిని ఆమె దివ్యతేజస్సే రక్షించును. అగ్నిని అగ్ని దహింపజాలదుగదా! కనుక ఆమె నశింపదు. (23)

సీతాదేవి ధర్మస్వరూపుడును, మిక్కిలితేజశ్శాలియు ఐన శ్రీరామునిభార్య. ఆమె పాతివ్రత్యమే భద్రకవచమై ఆమెను రక్షించును. అట్టి జానకీదేవిని అగ్ని తాకుటకుసైతము అశక్తుడు.[1] (24) ఈ జగత్తునందు దేనినైనను దహించివేయగల అగ్ని కేవలము శ్రీరామునిప్రభావముచేతనే, సీతాదేవి పుణ్యపరిపాకము చేతనే నన్ను దహింపలేదు. ఇది ముమ్మాటికిని సత్యము. (25) భరతలక్ష్మణశత్రుఘ్నులకు సీతాదేవి పరమ పూజ్యురాలు. శ్రీరామునకు ప్రాణేశ్వరి. అట్టి జానకీ దేవి అగ్నికి ఆహుతి యగుట అసంభవము. (26)

అంతేగాక ఈఅగ్ని అంతటను దహనస్వభావము గలిగి యుండువాడు, సర్వసమర్థుడు, నాశములేనివాడు. ఐనప్పటికిని నా వాలమునే కాల్చలేదు. ఇక పూజ్యురాలైన సీతాదేవిని ఎట్లుదహించును?[2] (27)

సముద్రమును లంఘించునప్పుడు తనకు జలమధ్యమున కనవచ్చిన మైనాకపర్వతుని గుర్తునకు తెచ్చుకొని హనుమంతుడు విస్మితుడాయెను. రామకార్యసిద్ధికై సహాయపడుటకు మైనాకుడు ముందునకు వచ్చినపుడు అగ్ని ఎందులకు సహాయపడకుండును? (28)

తనతపోబలముచేతను, సత్యభాషణ ప్రభావమువలనను ఏకాగ్రతతో తన్మయత్వమున తనభర్తయగు శ్రీరాముని ధ్యానించునది అగుటచేతను సీతాదేవి అగ్నినే పూర్తిగా రూపుమాపగలదు. కనుక ఆమెను అగ్ని దహింపజాలదు.(29)

ఆ విధముగా సీతాదేవి ధర్మపరత్వమునుగూర్చి ఆలోచించుచున్న ఆ హనుమంతుడు మహాత్ములైన చారణులు (ఆకాశమునుండి) పలుకుచున్న మాటలను వినెను. "రాక్షసులకు

---

1) **యదాదిత్యగతంతేజో, జగద్భాసయతేఽఖిలమ్ । యచ్చంద్రమసి యచ్చాగ్నౌ తత్తేజో విద్ధిమామకమ్ ॥**
(భగవద్గీత॥ 15/12)
సమస్తజగత్తును ప్రకాశింపజేయు సూర్యునితేజస్సూ, అట్లే చంద్రునితేజస్సూ, అగ్నితేజస్సూ (అగ్నిలోని దాహక శక్తియును) నా తేజస్సేయని యెఱుగుము. అగ్నిలోని దాహకశక్తి భగవత్స్వరూపము. కనుక శ్రీరాముని స్వరూపమేయైన అగ్ని రామపత్నియైన సీతాదేవిని ఎట్లు దహించును?

2) ప్రహ్లాదుడు హిరణ్యకశిపునితో పలుకుచున్న సందర్భము –
రామనామజపతాం కుతోభయం, సర్వతాపశమనైకభేషజమ్ ।
పశ్యతాత! మమ గాత్రసన్నిధౌ, పావకోఽపి సలిలాయతేఽధునా ॥ (విష్ణుపురాణము).
రామనామమును జపించువారికి భయము ఏమాత్రము ఉండదు. ఇది సర్వవిధతాపములను హరించివేయు దివ్యౌషధము. తండ్రీ! ఇటుచూడుము. నా శరీరమునందు అగ్నిదేవుడుగూడ నీటివలె చల్లదనమును ప్రసాదించుచున్నాడు. అనుక్షణము శ్రీరాముని నామమును స్మరించుచుండు వారికి అగ్నివలన ప్రమాదము ఎట్లు సంభవించును.?

రాజైన రావణుని ప్రాసాదమునకు (లంకానగరమునకు) భయంకరముగా నిప్పంటించి, దానిని పూర్తిగాదగ్ధమొనర్చిన హనుమంతుడు మిక్కిలి దుష్కరమైన కార్యమునే చేసెను. ఇది ఎంతయు ఆశ్చర్యకరము. రాక్షసులు, వారిస్త్రీలు, బాలురు (పిల్లలు) వృద్ధులు మొదలగువారు కోలాహలములతో అటునిటు పరుగులు దీయుచుండిరి. వారిఆక్రందనలు లంక యందంతటను ప్రతిధ్వనించుచుండెను. అప్పుడు లంకయే గుహలో దాగికొని ముఖము చాటుచేసికొని, ఏడ్చుచున్నదా? అనునట్లుండెను. (30-32)

కోటబురుజులతో, ప్రాకారములతో తోరణములతో కూడిన ఈలంకానగరమంతయు దగ్ధమైనది,సీతాదేవి మాత్రము దగ్ధము కాలేదు. ఇది అత్యద్భుతమై, ఆశ్చర్యమును గొలుపుచున్నది.(33)

అమృతతుల్యములైన ఈ (చారణుల) వచనములను హనుమంతుడు వినెను. అంతట అతని మనస్సు వెంటనే పరమానంద భరితమాయెను. (34) సఫలములైన శకునముల చేతను, సీతాదేవి పాతివ్రత్యము, శ్రీరాముని ప్రభావము మున్నగు గొప్ప గుణముల కారణముగను, చారణుల మాటలవలనను, సీత క్షేమముగానున్నట్లు గ్రహించి, హనుమంతుడు సంతుష్టుడాయెను. (35) అంతట మనోరథము లీడేరినవాడైన హనుమంతుడు, సీతాదేవికి ఎట్టిప్రమాదమూ జరుగలేదని తెలిసికొని, స్వయముగా ఆమెను మఱల దర్శించిన పిమ్మట తిరుగు ప్రయాణముచేయుటకు నిశ్చయించుకొనెను. (36)

* * *

56. ఏబదిఆఱవసర్గము

హనుమంతుడు మరల సీతను దర్శించుట, సముద్రమును లంఘించుట

పిమ్మట హనుమంతుడు అశోకవృక్షచ్ఛాయలో ఆసీనురాలై యున్న సీతాదేవికి పాదాభివందనమొనర్చి, "అమ్మా! దైవానుగ్రహముచే ఎట్టిఅపాయమునకును లోనుగాక సురక్షితముగా నున్న నిన్ను చూడగల్గితిని". అని పలికెను.(1)

పిమ్మట సీతాదేవి తిరుగుప్రయాణమునకు సన్నద్ధుడైయున్న హనుమంతుని మాటిమాటికి వీక్షించుచు, తనకు భర్తపై గలప్రేమను ప్రకటించుచు ఇట్లు నుడివెను. (2)

ఓ పుణ్యపురుషుడా! నీకిష్టమైనచో ఇక్కడ మఱియొక దినము ఉండుము. సరియగు ఒక రహస్య ప్రదేశమున విశ్రాంతిగైకొని రేపు వెళ్లుదువుగాక. (3)

ఓ వానరోత్తమా! అల్పభాగ్యురాలనైన నా యొక్క ఈ అంతులేని శోకము నీ సాన్నిధ్యమువలన ఒక క్షణకాలము పాటైనను దూరమగును. (4) ఓ వానరోత్తమా! నీవు శ్రీరామునికడకు వెళ్ళి, మఱల ఇచటికి వచ్చువఱకు నా ప్రాణములు నిలిచియుండునని నాకు నమ్మకములేదు. (5)

ఓ మహావీర! ఇప్పటికే మానసికముగా తట్టుకొనలేని శోకమునకు నేను గుఱియైతిని. నీవు కనబడకుండ వెళ్లినచో కలుగు దుఃఖము ఇంకను హృదయ విదారకముగా ఉండును. (6)

"ఓవానరవీరా! అసంఖ్యాకములైన వానరభల్లూక సైన్యముల అండదండలున్న మాట వాస్తవమే. అది సరే! ఆ సైన్యములుగాని, రామలక్ష్మణులుగాని అపారమైన ఈ మహాసాగరమును దాటివచ్చుట ఎట్లు? ఈ ప్రబలమైన సందేహము నన్ను పీడకున్నది. (7-8)

గరుత్మంతుడు, నీవు, వాయుదేవుడు- మహాబలశాలురైన ఈ ముగ్గురు మాత్రమే సాగరమును లంఘించుటకు సమర్థులు. (9) కార్యసాఫల్యవిషయమున ఎదురగుచున్న ఈగొప్ప అడ్డంకిని తొలగించుటకు కార్యదక్షుడవైన నీవు ఏమి ఆలోచించుచున్నావు? ఇందులకు నీ సమాధానమేమి? (10)

శత్రువీరులను పరిమార్చుటలో సాటిలేనివాడా! ఈ కార్యమును (రాక్షసులను వధించుట, నన్ను నా భర్తకడకు చేర్చుట- అనుకార్యమును) పూర్తిగా నెఱవేర్చుటకు నిజముగా నీవొక్కడవే చాలుదువు. దీనివలన కీర్తి ప్రతిష్ఠలు నీకు దక్కును. రామునకుగాదు. (11) అరివీర భయంకరుడైన రాముడు తన బాణములచే లంకను అల్లకల్లోలముగావించి, నన్ను తీసికొని వెళ్లినచో-అదియే ఆయన పరాక్రమమునకు తగును. (12)

రణధీరుడైన ఆ మహాత్ముని పరాక్రమమునకు తగిన రీతిగా కార్యవిధానమును నీవు ప్రతిపాదింపుము". (13)

సీతాదేవి నుడివిన అర్థవంతములైన, సహేతుకములైన వినమ్రవచనములనువిని హనుమంతుడు ఆమెకు ఇట్లు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. (14)

"ఓ సీతాదేవీ! భల్లూకవానరులసైన్యములకు ప్రభువు, కపీశ్వరుడు ఐన సుగ్రీవుడు మహాబలశాలి. నీ కార్యసిద్ధికై (నిన్ను రావణునిచెఱనుండి విడిపించి, శ్రీరాముని కడకు జేర్చుటకై) కృతనిశ్చయుడై యున్నాడు. (15)

ఓ వైదేహీ! కపివరుడైన ఆ సుగ్రీవుడు కోట్లకొలది వానరయోధులతోగూడి వెంటనే ఇచటికి రాగలడు. (16)

వీరులు, నరవరులుఐన ఆ రామలక్ష్మణులు ఇరువురును గూడి ఇచటికివచ్చి, తమ బాణములచే లంకానగరమును ధ్వంస మొనర్చెదరు. శ్రీరాముడు అతిత్వరలో సపరివారముగా రావణుని హతమార్చి, నీతోగూడి తన నగరమైన అయోధ్యకు వెళ్లగలడు. అమ్మా! ఊరడిల్లుము, నీకు శుభముకలుగును,

నీవు కొద్దికాలము వేచియుండుము. యుద్ధమున శ్రీరాముని చేతిలో రావణుడు హతమగుటను నీవు త్వరలోనే చూడగలవు. పుత్రులతోను, అమాత్యులతోను, బంధువులతోను రావణుడు నిహతుడుకాగా- రోహిణి చంద్రుని కలిసినట్లు నీవు శ్రీరాముని చేరగలవు. వానరభల్లూకములతోగూడి శ్రీరాముడు అతిత్వరలో ఇచటికి రాగలడు. అతడు యుద్ధమున శత్రువులను పరిమార్చి, నీ శోకమును తొలగింపగలడు." (17-21)

వాయుసుతుడైన హనుమంతుడు సీతాదేవిని ఇట్లు ఓదార్చి[1] తిరిగివెళ్లుటకు నిశ్చయించుకొనిన వాడై,ఆమెకు అభివాదమొనర్చెను. (22)

ఆ వానరోత్తముడు ప్రముఖులైన రాక్షసులను హతమార్చి, "నేను రామబంటును, నాపేరు హనుమంతుడు" అని ఎలుగెత్తిచాటి, వైదేహికి ఊరటను గూర్చెను. తన అమోఘమైన బలమును ప్రదర్శించెను. లంకానగరమును అల్లకల్లోలమొనర్చి, రావణుని మదమణచి, భయంకరమైన తనబలమును వారికి రుచిచూపెను. మఱల వైదేహికిప్రణమిల్లి, శ్రీరాముని సందర్శించు కుతూహలముతో సాగరముమీదుగా మఱలి పోవుటకు నిశ్చయించుకొనెను. (23-25)

శత్రుసూదనుడైన హనుమంతుడు 'అరిష్టము' అను పేరుగల ఒక మహాగిరిని అధిరోహించెను. ఆ పర్వతము ఎత్తైన 'పద్మక' వృక్షములుగల నల్లని వనపంక్తులతో గూడియుండెను. అందలి శిఖరములమధ్య వ్రేలాడుచున్నమేఘములచే అది ఉత్తరీయమును దాల్చినట్లుండెను. మంగళకరములైన సూర్యకిరణముల చేత ప్రేమతో మేల్కొలుపబడు చున్నట్లుండెను. ఆ పర్వతములనుండి వెలువడిన గైరికాది ధాతువులు దానికి కన్నులవలె విలసిల్లుచు తెఱచి చూచుచున్నట్లు ఉండెను. జలపాతముల మంద్రస్థాయి సవ్వడులచే అది వేదాధ్యయనము చేయుచున్నట్లుండెను. అత్యున్నతములైన దేవదారువృక్షములుగల ఆశైలము చేతులు పైకెత్తి తపమొనర్చు మునివలెనుండెను. చఱియలనుండి ప్రవహించు నిర్ఝరముల ఘోషలతో ఆ పర్వతము బిగ్గరగా అఱచు చున్నట్లుండెను. ఆ గిరి శ్యామవర్ణములు గలిగి కంపించుచున్న శరద్వనములతో వణకుచున్నట్లుండెను. గాలులతోనిండిన వెదుళ్లసవ్వడులచే అది వేణువులూదు చున్నట్లుండెను. భయంకరములైన విషసర్పములబుసలతో అది కోపాతిరేకముచే నిట్టూర్పులు విడుచుచున్నట్లుండెను. (26-31)

మంచుచే కప్పబడి గంభీరములైయున్నగుహలచే అది ఇంద్రియములను నిరోధించి, ధ్యానమగ్నుడైన మునివలె నుండెను. ప్రక్కనగల ప్రత్యంతపర్వతములు మేఘపాదముల వలె నుండుటచే ఆ 'అరిష్ట'గిరి ముందునకు సాగుచున్నట్లుండెను. శిఖరములపై వరుసలుదీఱిన మేఘములతో అది ఆకాశమున ఆవులించుచున్నట్లుండెను. ఆ పర్వతము అనేకములైన శిఖరములతోను, గుహలతోను అలరారుచుండెను. అది అనేకములైన మద్దిచెట్లతోను, తాళవృక్షములతోను, అశ్వకర్ణ పాదపములతోను, వెదుళ్లతోను పరివృతమైయుండెను. పూవులతోనిండి, విస్తారములైన పొదరిండ్లతో అలంకృతమై యుండెను. (32-34)

ఆ గిరి వివిధములగు మృగముల గుంపులతో, గైరికాది ధాతువుల స్రావములతో ఒప్పుచున్నది, పెక్కు సెలయేళ్లతో విలసిల్లుచున్నది. ఎగుడుదిగుడు ఱాళ్లతో, ఱప్పలతో సంచరించుటకు ప్రతికూలముగానున్నది. (35)

మహర్షులు, యక్షులు, గంధర్వులు, కిన్నరులు, నాగులు మున్నగువారిచే అది సేవింపబడుచుండెను. లతల, వృక్షముల సముదాయములతో అలరారుచుండెను. ఆ పర్వతగుహల యందు సింహములు నివసించుచుండెను. (36)

పెద్దపులులగుంపులచే అది వ్యాప్తమైయుండెను, రుచికరములైన మూలములతోడను, ఫల వృక్షములతోడను రాజిల్లుచుండెను. సీతాదర్శనశుభవార్తను, ఆమె సందేశమును రామునకు తెలుపవలెనను కుతూహలము తొందర పెట్టుచుండగా వాయుసూనుడైన హనుమంతుడు ఆ 'అరిష్ట'గిరిని అధిరోహించెను. (37) పిమ్మట రమ్యములైన పర్వతశిఖరములపై ఆ మారుతి తనపాదములను మోపినంతనే అందలి గండశిలలు పెద్దగా పటపట ధ్వనులుచేయుచు నలిగి, పిండిపిండియై పోయెను. (38)

ఆ మహాకపి సముద్రముయొక్క దక్షిణతీరమునుండి ఉత్తరతీరమునకు వెళ్లదలచినవాడై, ఆ మహాగిరియొక్క పై భాగమునకెక్కి, తనశరీరమును పెంచెను. (39)

వీరుడైన ఆ వాయుసూనుడు పర్వతమును అధిరోహించిన పిమ్మట మీనములతోను, సర్పములతోను కూడిన భయంకరమైన సముద్రమును గాంచెను. (40)

వాయుసుతుడైన ఆకపివరుడు దక్షిణమునుండి ఉత్తరదిశగా ఆకాశమున వాయువేగముతో సాగిపోయెను.(41)

ఆ అరిష్టాద్రి హనుమంతుని పాదఘట్టనప్రభావమున అచటనున్నప్రాణులతోసహా భూమిలోనికి క్రుంగిపోసాగెను. అపుడు దానిశిఖరములన్నియు కంపించినవి, చెట్లన్నియు నేలగూలినవి. వీటన్నిటితోగూడి, ఆ గిరి క్రుంగిపోవుచుండగా అందుండి ఒకమహాధ్వని వెలువడినది. (42-43)

హనుమంతునియొక్క బలమైన ఊరువులతాకిడికి నిలువలేక పూవులతో విలసిల్లుచున్న వృక్షములన్నియు పెల్లగిల్లినవై, వజ్రాయుధముచే కొట్టబడినవాటివలె

1) ఇక్కడ శోకాకులయైన సీతాదేవిని ఊరడించినట్లే, అక్కడ విరహాతురుడైన శ్రీరామునకును ఊరటగూర్చిన హనుమంతుడు ఎంతయో ధన్యాత్ముడు.

ఛిన్నాభిన్నములై కూలిపోయినవి. (44)

హనుమంతుని పాదములత్రొక్కిడికి ఆ పర్వత గుహలన్నియు శిథిలములైనవి. అందువలన ఆ గుహలలో నివసించుచున్న మహాతేజస్సుగల సింహములన్నియును బాధలకులోనై భయంకరముగా గర్జించినవి, ఆ గర్జనలు ఆకాశమును బ్రద్దలు చేయుచున్నట్లు వినబడెను. (45)

ఆ గిరిపై హనుమంతునిపాదాహతిచే ఏర్పడిన సంక్షోభ కారణముగా అచటి విద్యాధరవనితలు మిక్కిలి భయపడిరి. అప్పుడు వారివస్త్రములు చెదరి జారిపోవుచుండెను. వారి ఆభరణములన్నియును అస్తవ్యస్తములాయెను. వెంటనే వారు భయముతో పైకెగిరిరి. (46) మిక్కిలి పాడవైనవి, బలముగలవి, ప్రజ్వలించుచున్న నాలుకలుగలవి ఐన మహావిషసర్పములు మిక్కిలి పీడితములై మెడలు, పడగలు, ఎంతయు నలిగిపోగా భయముతోచుట్టలు చుట్టుకొనియుండెను. (47) అప్పుడు కిన్నరులు, నాగులు, గంధర్వులు, యక్షులు, విద్యాధరులు మొదలగువారు సంక్షోభమునకులోనైన ఆ అరిష్టగిరిని వీడి ఆకాశమునకుచేరిరి. (48)

మహాబలశాలియైన హనుమంతుని పాదములధాటికి తట్టుకొనలేక ఆ మహాపర్వతము వృక్షములతో, ఉన్నత శిఖరములతోగూడ పాతాళమునకు క్రుంగెను. (49) పదియోజనములవిస్తీర్ణము, ముప్పదియోజనముల ఎత్తుగల ఆ 'అరిష్ట' పర్వతము క్రుంగిపోయి, నేలతో సమానమాయెను. (50) తీరములను తనతరంగములచే చఱచుచు భయంకరముగా ఉన్న ఆ లవణసముద్రమును అవలీలగా దాటగోరినవాడై ఆ వానరోత్తముడు ఆకసమునకు ఎగిరెను. (51)

* * *

57. ఏబదిఏడవసర్గము

హనుమంతుడు సముద్రమును దాటి, జాంబవంతుని, అంగదాదులను కలిసికొనుట

మహాబలపరాక్రమములుగలహనుమంతుడుఱెక్కలుగల పర్వతమువలె ఎగిరెను, వాయువేగముగలహనుమంతుడు ఒక మహానౌకసాగరమునుదాటినట్లు, అపారమైనగగనార్ణవమును అనాయాసముగా దాటెను. ఆ ఆకాశసముద్రమున నాగులు, యక్షులు, గంధర్వులేవికసించినకమలములు, ఉత్పలములు, చంద్రుడే రమ్యమైన తెల్లకలువ, సూర్యుడే శుభకరమైన జలకుక్కుటము (కన్నెలేడిపిట్టలు), పుష్యమీ, శ్రవణానక్షత్రములే కలహంసలు మేఘములే పచ్చికబయళ్ల నాచులు పునర్వసు నక్షత్రమే ఒక మహామీనము, కుజగ్రహమే ఒక పెద్దమొసలి ఐరావతమే ఒక మహాద్వీపము. ఇంకను ఆ గగనార్ణవము స్వాతీ నక్షత్రమనెడిహంసచేకదల్పబడుచుండెనువాయుపరంపరలనెడి నీటి తరంగములతో విలసిల్లుచుండెను. చంద్రకిరణము లనెడిచల్లనిజలములతో రాజిల్లుచుండెను. అట్టిగగనార్ణవమును మారుతి దాటెను. (1-4)

వాయుసూనుడును, శుభలక్షణసంపన్నుడును, వానరోత్తముడును ఐన హనుమంతుడు ఆకాశమును క్రింగుచున్నవానివలెను, చంద్రుని ఒరసికొనుచున్న వానిరీతిగను, నక్షత్రసూర్యమండలములతో గూడిన అంతరిక్షమును హరించుచున్నవానిపగిది, మేఘములను లాగుచున్నవానివలెను ఆకాశమార్గమున సంచరించుచు వెళ్లుచుండెను. (5-6)

ఆ గగనమునందలి మేఘములు తెలుపు, ఎఱుపు, నీలము, పసుపు, ఆకుపచ్చ, ముదురు ఎఱుపు రంగులతో విరాజిల్లుచుండెను. (7) మాటిమాటికి మేఘములలో ప్రవేశించుచు బయటికి వచ్చుచున్న హనుమంతుడు మబ్బులచాటునదాగి, బయటికివచ్చుచున్న చంద్రునివలె తేజరిల్లుచుండెను. (8)

తెల్లని వస్త్రములను ధరించిన హనుమంతుడు దట్టముగా ఉన్న మేఘములసమీపమున సాగిపోవుచు ఆకసమున ఒక్కొక్కప్పుడు కనబడుచు, మఱియొకప్పుడు కనబడని చంద్రునివలె గోచరించుచుండెను. (9) వాయుసూనుడు పదేపదే మేఘసమూహములను జీల్చుచు, బయటికివచ్చుచు గరుత్మంతునివలె ఆకాశమున భాసించెను. (10) మేఘగర్జనలవలె గంభీరనాదమొనర్చెడి హనుమంతుడు మహాధ్వనిగావించి, ప్రముఖరాక్షసులను హతమొనర్చి, తన పేరును (నేను రామబంటును, నా పేరు హనుమంతుడు అని) చాటెను. (11)

మిక్కిలితేజశ్శాలియగు మారుతి లంకానగరమును అస్తవ్యస్తమొనర్చి, రావణునకు మనోవ్యథను గలిగించెను. ఘోరమైన రాక్షసబలములను చీల్చిచెండాడెను. పిమ్మట సీతాదేవికి పాదాభివందనముగావించి, మహాసముద్రము మీదుగా మఱల విచ్చేసెను. (12) మహావీరుడును, గొప్పశక్తిశాలియుఐన హనుమంతుడు మార్గమధ్యమున మైనాకమహాపర్వతమును స్పృశించి, వింటినారినుండి విడువబడిన బాణమువలె అతివేగముగా (ఉత్తరతీరమునకు) ఏతెంచెను. (13)

ఆ వానరోత్తముడు మేఘసదృశమైన మహేంద్రపర్వతము సమీపించుచుండగా దానినిగాంచి మహాధ్వని యొనర్చెను. (14)

అప్పుడు హనుమంతుడు మేఘమువలె గంభీరనాదమొనర్చెను. అది దశదిశలయందంతటను నిండెను. (15) ఆ కపివరుడు సముద్రముయొక్క ఆవలితీరమునకు

చేరి, మిత్రులను దర్శించుటకై ఉబలాటపడుచున్నవాడై, సింహగర్జనచేయుచు[1] వాలమును అటునిటు త్రిప్పెను. గరుత్మంతుడు సంచరించునట్టి ఆ నభోమార్గమున గర్జనలు గావించుచున్న ఆ హనుమంతుని మహాధ్వనులకు సూర్యమండల సహితముగా ఆకాశము బ్రద్దలగుచున్నట్లు ఒప్పాజెను. (16-17)

ఇంతకుముందు సముద్రముయొక్క ఉత్తరతీరమున చేరియున్న మహాబలశాలురైన అంగదాదివానరవీరులు వాయుపుత్రునిదర్శనమునకు ఎదురుతెన్నులు చూచుచుండిరి. అప్పుడు వారు పెనుగాలిచే కొట్టబడిన మేఘముయొక్క గర్జనవలెనున్న హనుమంతుని మహానాదమును, ఆయన యొక్క ఊరువేగముచే ఏర్పడిన సవ్వడులను వినిరి.(18-19)

ఇంతవఱకును దీన మనస్కులైయున్న ఆ వానరులందఱును మేఘగర్జనసదృశమైన వానరోత్తముని యొక్క నిర్ఘోషమును వినిరి- మిత్రుడైన హనుమంతుని దర్శనమునకై తహతహలాడుచున్న ఆ వానరులందఱును నలుదిక్కుల వ్యాపించిన హనుమంతుని సింహనాదమును విని, ఉత్సాహభరితులైరి. వానరనాయకుడైన జాంబవంతుడు సంతోషముతో పొంగిపోయినవాడై, వానరులనందఱిని దగ్గరకుపిలిచి, ఇట్లు నుడివెను. (20-22)

"ఈ హనుమంతుడు అన్నివిధములుగా కృతకృత్యుడై ఇచటకు వచ్చుచున్నాడు. అందుకు సందేహములేదు- వెళ్లిన కార్యము సఫలముకానిచో అతడు ఇట్లు మహానాదమొనర్పడు. (23)

మహాత్ముడైన ఆ హనుమంతుని బాహువేగమును, ఊరువేగమును గమనించి, మహాధ్వనిని విని, వానరులందఱును సంతోషముతో ఇటునటు గంతులు వేయసాగిరి. (24) వారు సంతోషాతిరేకముతో హనుమంతుని జూచుటకు ఆరాటపడుచున్నవారై ఆ కొమ్మలనుండి ఈ కొమ్మలమీదికిని, ఆ శిఖరములనుండి ఈ శిఖరములమీదికిని ఎగురుచుండిరి. (25)

ఆ వానరులు సంతోషముతోపొంగిపోయినవారై, చెట్లకొన కొమ్మలయందు శాఖలనుపట్టుకొని, దృఢముగా నిలిచి, చిన్నచిన్న కొమ్మలను బట్టలనువలె దులిపిరి. (కదల్చిరి) ఈవిధముగా వారు తమ సంతోషాతిరేకమును ప్రదర్శించిరి. (26)

పర్వతగుహలలో ప్రవేశించిన వాయువు ప్రతిధ్వనించిన రీతిగా బలశాలియైన వాయుసూనుడగు హనుమంతుడు గర్జించెను. (27) మహామేఘ సమానుడైన ఆ హనుమంతుడు భూమిపై దిగుచుండగాజూచి, ఆ వానరులందఱును అంజలి ఘటించి, స్వాగతముపలుకుచు ఆయనయెదుట నిలబడిరి. (28) మిక్కిలి శక్తిమంతుడును, శైలసమానుడునుఅగు హనుమంతుడు వృక్షములతో ఆవరింపబడియున్న ఆ మహేంద్రగిరి శిఖరముపై అడుగిడెను. (29)

సంతోషముతో ఉప్పొంగిపోవుచున్న ఈ హనుమంతుడు ఱెక్కలుతెగిన పర్వతమువలె ఒప్పుచు రమ్యమైన సెలయేటి తీరమున దిగెను- (30) అప్పుడు పరమానందభరితులైన అంగదాది వానరోత్తములు అందఱును మహాత్ముడైన హనుమంతుని సమీపమున చుట్టునుజేరిరి. (31) క్షేమముగా తిరిగివచ్చిన హనుమంతుని గాంచినపిమ్మట వారి ముఖములు ప్రసన్నములాయెను. అతని చుట్టునుచేరిన వారందఱును ఎనలేని సంతోషమునకు లోనైరి. (32)

అంగదాదివానరులు కందమూలఫలములను తీసికొనివచ్చి, వాటిని కపివరుడైన హనుమంతునకు కానుకలుగా సమర్పించి, ఆయనను భక్తితో పూజించిరి. (33)

ముదితాంతరంగులైన ఆ వానరోత్తములలో కొందఱు గట్టిగా అఱచిరి. మఱికొందఱు కిలకిలారావములు గావించిరి. ఇంకను కొందఱు సంతోషమునుపట్టలేక చెట్లకొమ్మలను ఆసనములకై తీసికొనివచ్చిరి. (34)

వానరోత్తముడైన ఆ హనుమంతుడు గురువులకును, వృద్ధులైన జాంబవంతుడు మొదలగు ప్రముఖులకును, యువరాజైన అంగదునకును ప్రణమిల్లెను. (35)

పరాక్రమశాలియు, పూజ్యుడును ఐన హనుమంతుని అంగద జాంబవంతులు పూజించిరి. ఇతర వానరోత్తములు అందఱును సాదరముగా శ్లాఘించిరి. అప్పుడు మారుతి "కనుగొంటిని సీతమ్మను" (దృష్టా సీతా) అని సంక్షేపముగా నివేదించెను. (36) అతడు వాలి కుమారుడైన అంగదుని సాదరముగా దగ్గరకు దీసికొని, మహేంద్రగిరిపైగల రమణీయమైన వనప్రదేశము నందు ఉపవిష్టుడయ్యెను.(37)

వానరులందఱును 'విశేషములను వివరింపుము'- అని కోరగా హనుమంతుడిట్లు తెలిపెను. "ఆ జానకీదేవిని అశోకవనమునందు దర్శించితిని. పూజ్యురాలైన ఆ సీతామాతను భయంకరాకారములుగల రాక్షసస్త్రీలు కాపలాకాయుచున్నారు. ఆమె కేశములన్నియు ఒకే జడగా ఏర్పడియుండెను. ఆ అమాయకురాలు శ్రీరాముని దర్శనముకై తహతహపడుచున్నది. జటాధారిణియై మలిన వస్త్రయై ఉపవాసములచే కృశించియున్నది"- (38-39)

అంతట "కనుగొంటిని" అను అమృతతుల్యము, విశేషార్థదాయకము ఐన హనుమంతుని వచనమునువిని, వానరులు ఎల్లరును పరమానందమునొందిరి. (40)

1) రైలుబండి గమ్యస్థానమును చేరుటకు ముందుగా తన రాకను తెలుపుచు బిగ్గరగా కూతవేయును. మహేంద్ర గిరిపైనున్న అంగదాది వానరులకు తన ఆగమనమును సూచించుచు మారుతి సింహగర్జన గావించెను.

మహాబలశాలురైన ఆ వానరులలో కొందఱు సింహనాదము గావించిరి, మఱికొందఱు కేకలువేసిరి, ఇంకను కొందఱు, అంకెలు వేసిరి, మఱి కొందఱు కిలకిలారావములను గావించిరి, ఇంకను కొందఱు ప్రతిగర్జనలనొనర్చిరి. కొందఱు తోకలను పైకెత్తియుంచి, తమసంతోషములను ప్రకటించిరి. నిర్భరానందభరితులైన కపివరులు కొందఱు స్థూలమైన మిక్కిలిపొడవైన తమ వాలములను విలాసముగా నేలకేసి కొట్టిరి. (41-42)

మఱికొందఱు వానరులు సంతోషపరవశులై, పర్వత శిఖరముల నుండి క్రిందికిదూకి, భద్రగజమువలె ఒప్పుచున్న మారుతిని కౌగిలించుకొనిరి. సీతను దర్శించి ఆ చల్లని వార్తను దీసికొనివచ్చిన హనుమంతుని ప్రశంసించుచు అంగదుడు ఆ వానరవీరులందఱి సమక్షమున సాదరముగా ఇట్లనుడివెను. (43-44)

"ఓ మారుతీ బలపరాక్రమములయందు నీతో ఎవ్వరును సమానులు కాజాలరు. నీవు అపారమైన ఈ సాగరమును లంఘించి తిరిగివచ్చితివి. ఓ వానరోత్తమా! నిజముగా మాప్రాణములను కాపాడిన పుణ్యాత్ముడవు నీవేసుమా! నీ అనుగ్రహమువలననే కృతార్థులమై, మేమందఱము శ్రీరాముని చేరగలుగుచున్నాము. (45-46) అహో! నీ స్వామిభక్తి అపూర్వమైనది, నీ పరాక్రమము, నీధైర్యసాహసములు కొనియాడదగినవి. సాధ్వీ శిరోమణియైన రామపత్నియగు సీతాదేవి జాడతెలియుట (కనబడుట) వాస్తవముగా మన అదృష్టమే- ఇక జానకీదేవి యెడబాటువలన కలిగినశోకమును శ్రీరాముడు త్యజింపగలడు-అది మన భాగ్యఫలము.(47-48)

పిమ్మట వానరులు అంగద హనుమజ్జాంబవంతుల చుట్టునుజేరి, వారు మిక్కిలి సంతసించినవారై, పెద్దపెద్ద శిలలపై ఆసీనులైరి. హనుమంతుడు సముద్రమును లంఘించుట, లంకను గాలించుట, సీతాదేవినిదర్శించుట, రావణుని కలియుట మున్నగువిషయములను వినగోరినవారై, ఆ వానరోత్తము లందఱును విపులములైన ఆ పర్వతశిలలపై కూర్చుండిరి. వారు హనుమద్వచనములకై కుతూహలపడుచు చేతులు జోడించి, అచట ఏకాగ్రచిత్తులైయుండిరి. (49-51)

శుభలక్షణసంపన్నుడైన అంగదుడు తనచుట్టును చేరిన వానరులు తననుసేవించుచుండగా, స్వర్గమునందు దేవతలసేవలను అందుకొను దేవేంద్రునివలె అలరారెను.(52)

ధీశాలిగా వాసికెక్కినవాడును, మహాపరాక్రమ వంతుడుగా పేరుగాంచినవాడును ఐన హనుమంతుడును, భుజకీర్తులతో శోభిల్లుచున్న అంగదుడును, అధిష్ఠించి యుండగా సమున్నతమైన ఆ మహాగిరిశిఖరాగ్రము చక్కనిశోభలతో తేజరిల్లుచుండెను. (53)

* * *

58. ఏబదిఎనిమిదవసర్గము

హనుమంతుడు సీతాన్వేషణ వృత్తాంతమును వానరులకు తెల్పుట

మహాబలశాలురైన హనుమదాది వానరప్రముఖులు అందఱును ఆ మహేంద్రగిరిశిఖరముపై కలిసికొని, మిక్కిలి సంతృప్తులైయుండిరి. (1) మహాత్ములైన వానరులు సంతుష్టులై కూర్చొనియుండగా పరమానందభరితుడైయున్న జాంబవంతుడు సంతోష తరంగితుడు, కపిప్రవరుడు ఐన ఆ హనుమంతునితో సీతా దర్శనాది రామకార్య వృత్తాంతమును గూర్చి ఇట్లు ప్రశ్నించెను. "సీతాదేవిని ఎట్లు కనుగొంటివి? ఆమె అచట ఎట్లున్నది? ఆ సాధ్వియెడ క్రూరకర్ముడైనరావణుని ప్రవర్తన ఎట్టిది? ఓ మహాకపీశ్వరా! ఈ విషయములనన్నింటిని యథాతథముగ వివరింపుము"- (2-4)

"సీతాదేవిజాడను ఎట్లుతెలిసికొంటివి? ఆమె ఇచ్చిన సందేశమేమి? విషయములనన్నింటిని తెలిసికొనినపిమ్మట కర్తవ్యమునుగూర్చి ఆలోచింతము. (5)

మనము శ్రీరామునిసన్నిధికివెళ్లి, అచ్చట ఆ ప్రభువునకు తెల్పదగిన విషయములను, దాచవలసిన విషయములను అన్నింటిని ప్రజ్ఞాశాలివైన నీవు స్పష్టముగా వివరింపుము".(6)

జాంబవంతుడు ఇట్లుఅర్థింపగా అప్పుడు హనుమంతుడు గురువాటును పొందినవాడై, సీతాదేవికి మనస్సునందే ప్రణమిల్లి, జాంబవంతునకు ఇట్లు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. (7)

"నేను సముద్రముయొక్క దక్షిణతీరమునకు చేరగోరి, సన్నద్ధుడనై మహేంద్రగిరిపైనుండి ఆకాశమునకు ఎగురుటను మీరు స్వయముగా చూచియుంటిరిగదా! (8)

నేను వెళ్లుచుండుగా దారిలో నాకు ఒక మహా విఘ్నము వంటిది ఎదురయ్యెను. మిక్కిలిమనోహరమైన దివ్యమైన ఒక బంగారుశిఖరమును గాంచితిని. నా దారికి అడ్డముగా నిలిచియున్న ఆ గిరిని ఒకవిఘ్నముగా తలంచితిని. దివ్యమైన ఆ బంగారుకొండను సమీపించి, 'దీనిని బ్రద్దలుకొట్టవలెను'- అని లోలోన భావించితిని. వెంటనే సూర్యసదృశమైన ఆ మహాగిరి శిఖరమును నా వాలముతో కొట్టితిని. అది క్రిందపడిపోయెను. ఆ నా సాహసకార్యమును దెలిసికొని, ఆ మహాగిరి 'నాయనా!' 'కుమారా!' అని మనస్సునకు ఆహ్లాదకరముగా మధుర వచనములను పలికెను- 'నేను వాయుదేవుని మిత్రుడను. నన్ను నీ పినతండ్రిగా భావింపుము. (9-13)

నా పేరు మైనాకుడు, నేను ఈ మహాసముద్రమున నివసించు

చున్నాను. కుమారా! పూర్వము మహాపర్వతములకు రెక్కలు ఉండెడివి. అవి అందఱిని బాధించుచు భూమిపై స్వేచ్ఛగా సంచరించుచుండెను. (14)

ఈ పర్వతముల పోకడలనువిన్న దేవేంద్రుడు తన వజ్రాయుధముచే వాటిరెక్కలను ముక్కలు ముక్కలు గావించెను. ఓ బాలుడా! నీకు తండ్రియు, మహాత్ముడు ఐన వాయుదేవుడు నన్నీ మహా సముద్రమునకు చేర్చి, ఆ ప్రమాదమునుండి రక్షించెను. (15-16)

శ్రీరాముడు ధర్మపరిరక్షకులలోశ్రేష్ఠుడు, దేవేంద్రునితో సమానమైనపరాక్రమశాలి. ఓ శత్రుసంహారకా! అట్టి శ్రీరామునకు సహాయపడుట నావిధి. (17) మహాత్ముడైన ఆ మైనాకుని ఈ వచనములనువిని, అతనికి నేను నిర్వహింపవలసిన రామకార్యమును దెలిపి, మహాకాయుడైన అతనిఅనుజ్ఞ బడసి, ముందునకు సాగుటకు ఉద్యుక్తుడను ఐతిని. (18-19) మైనాకుడు తన మానుషరూపమును ఉపసంహరించుకొనిశైల రూపమున మహాసముద్ర గర్భమునకు జేరెను. (20)

పిదప నేను వేగమునుపుంజుకొని, ఆకాశమార్గమున శీఘ్రముగా ముందునకుసాగుచు, మిగిలిన ప్రయాణమును చాలతడవు కొనసాగించితిని. (21)

అంతటనేను 'సురస' అనుపేరుగల నాగమాతను సముద్ర మధ్యమునచూచితిని. ఆ దేవి నాతో ఇట్లు పలికెను. (22)

'ఓ వానరోత్తమా! దేవతలు నిన్ను నాకుఆహారముగా నిర్దేశించిరి. నీవు చాలాకాలమునకు నాకు లభించితివి. కనుక నిన్ను భక్షించెదను'. (23)

సురస ఇట్లుపలుకగా నేను వివర్ణవదనుడనై, ఆమెకు అంజలిఘటించి, ప్రణమిల్లి ఇట్లునుడివితిని. (24)

'శ్రీమంతుడు, అరిమర్దనుడు, దశరథునికుమారుడు ఐన శ్రీరాముడు సోదరుడైన లక్ష్మణునితోడను, తనధర్మపత్నియగు సీతాదేవితోడను దండకారణ్యమున ప్రవేశించెను. (25)

దుర్మార్గుడైన రావణుడు సీతాదేవిని అపహరించుకొని పోయెను. నేను శ్రీరామునిఆజ్ఞమేరకు దూతగా ఆమెకడకు వెళ్లుచుంటిని. (26) రాముని రాజ్యమున నివసించుచున్న నీవు ఆయనకు సహాయపడుట యుక్తము. సీతాదేవినిజూచి, ఆమె క్షేమసమాచారములను అసహాయశూరుడైన శ్రీరామునకు నివేదించి, నీకాహారమగుటకు తిరిగి ఇచటికి రాగలను. ఇదియే నా సత్యప్రతిజ్ఞ'- అని కామరూపిణియగు ఆ సురసతో నేను వచించితిని. (27-28)

అంతట సురస, "ఎవ్వరును నన్ను తప్పించుకొని పోజాలరు, ఇది నాకొకవరము"- అని ఆమెపలుకగా పదియోజనముల పాడవు ఉన్న నేను నా దేహమును క్షణములో ఇంకను ఐదు యోజనములు పెంచితిని. నా శరీరప్రమాణమునకు తగినట్లుగా ఆమె తన నోటిని తెఱచెను. (29-30)

ఆమె తననోటిని తెఱచుటను జూచి, నా శరీరమును సూక్ష్మమొనర్చితిని. ఆక్షణముననే నేను అంగుష్ఠమాత్రుడనైతిని. (31)

అతివేగముగా ఆమెనోటిలో ప్రవేశించి, తత్క్షణమే బయటికి వచ్చితిని. పిమ్మట సురసాదేవి దివ్యమైన తన స్వరూపమునుదాల్చి, మఱల నాతో ఇట్లనెను. (32)

"ఓ వానరోత్తమా! సత్పురుషుడా! కార్యసిద్ధికై వెళ్లిరమ్ము. వైదేహిని మహాత్ముడైనశ్రీరామునితో చేర్చుము- (33)

ఓ మహాబాహూ! కపిసత్తమా! నీయెడ నేను సంతుష్టురాల నైతిని. సుఖీభవ" పిమ్మట ప్రాణులన్నియును 'బాగుబాగు' అని నన్ను ప్రశంసించినవి. (34)

అనంతరము విశాలమైన అంతరిక్షమునకు గరుడునివలె ఎగిరితిని. ఇంతలో నా నీడను ఎవరో గట్టిగా పట్టుకొని నట్లనిపించెను. నావేగము మాత్రముకుంటుపడెను. అన్ని దిశలను పరికించి చూచినను నా గమనమును అడ్డగించిన వారెవ్వరును నాకు అచట కన్పింపలేదు. (35-36)

'చూడగా ఇచ్చట ఎవ్వరును కన్పించుటలేదు. నా గమనమునకు ఇట్టి విఘ్నమేర్పడినది, కారణము ఏమై యుండును?' అను ఆలోచన నాకు కలిగెను. (37)

ఇట్లు ఆలోచించుచుండగా నాదృష్టి అధోభాగము వైపునకు మఱలెను. అప్పుడు సముద్రజలములయందున్న ఒక భయంకరరాక్షసి నా కంటబడెను. (38) ఎట్టి తొట్రుపాటూ లేకుండ దృఢముగానున్న నాతో ఆ ఘోర రాక్షసి వికటాట్టహాసము చేయుచు ఇట్లు కటువచనములను పలికెను. (39)

"ఓ మహాకాయుడా! ఎక్కడికేగుచున్నావు? రాక్షస జాతిదానినైన నాకు నీవు ఇష్టమైనఆహారము. చాలాకాలము నుండి ఆహారములేక నేను ఆకలితో అలమటించుచుంటిని. కనుక నీదేహమును నాకు ఆహారముగా సమర్పించి, నా ఆకలిని దీర్చి నాకు సంతృప్తిని గూర్చుము'. (40)

'సరే' యనుచు ఆమెమాటకు ఎదురుచెప్పక, ఆమె నోటి ప్రమాణముకంటె అధికముగా నేను నా శరీరమును పెంచితిని. (41)

నన్ను భక్షించుటకై ఆమెయు తనముఖమును భయంకరముగా పెద్దదిగాజేసెను. కామరూపుడనైన నన్ను గూర్చిగాని, నా ప్రతిక్రియనుగూర్చిగాని ఆమె యెఱుగదు.(42)

పిమ్మట నేను నా మహాకాయమును సూక్ష్మముగాజేసి, మఱుక్షణముననే (ఆమెనోటిలో ప్రవేశించి) ఆమె గుండెను చీల్చుకొనివెంటనే ఆకాశమునకెగిరితిని. (43) పర్వతసదృశమైన దేహముగల ఆమెయొక్క గుండెను నేను చీల్చివేసినప్పుడు భుజసంధులు శిథిలముకాగా భయంకరముగా నున్న ఆమె కళేబరము సముద్రజలములలో పడిపోయెను. (44)

హనుమంతుడు 'భయంకరాకారయైన 'సింహిక' యను

రాక్షసిని హతమొనర్చెను'- అని ఖేచరులైన సిద్ధులు, చారణులు పలుకుచున్న వచనములు నా చెవులబడెను- (45)

ఆ సింహికను చంపినపిమ్మట- ఛాయాగ్రహణము ద్వారా ఆమె నన్ను చంపుటకు చేసిన ప్రయత్నమును గూర్చి జ్ఞప్తికి దెచ్చుకొని, ఆకాశమార్గమున పురోగమించితిని, కొంతతడవునకు వృక్షములతో అలరారుచున్న సముద్రదక్షిణ తీరమును గాంచితిని. లంకానగరముగూడ ఆ తీరమునందే గలదు. (46) సూర్యుడు అస్తమించుచుండగా, మిక్కిలి పరాక్రమశాలురైన రాక్షసుల కంటబడకుండ నిశాచరులకు నిలయమైన లంకను జేరితిని. (47) నేను లంకలో ప్రవేశింపబోవుచుండగా ప్రళయకాలమేఘ సదృశమైన ఒక స్త్రీ వికటాట్టహాసము చేయుచు నాయెదుట నిలబడెను. (48) పిదప అగ్నిజ్వాలలవంటి కేశములుగల ఆ రాక్షసస్త్రీ నన్ను చంపుటకై నా మీద దాడిచేసెను. ఆ భయంకర రాక్షసిని ఎడమచేతితో ఒక చిన్న ముష్టిఘాతముద్వారా పరాజితను గావించితిని. ప్రదోషకాలము నందు లంకలో ప్రవేశించుచున్న నన్ను జూచి భయపడి ఆమె నాతో ఇట్లు పలికెను. (49-50)

"ఓ మహావీరా! నేను లంకాపురాధిదేవతను. నీ పరాక్రమముచే అపజయముపాలైతిని. నన్ను ఓడించిన నీకు ఈ రాక్షసులు ఒక లెక్కగాదు. అందువలన ఈ రాక్షసులందఱును నీచేతిలో నిశ్శేషముగా ఓటమిని చవిచూచెదరు." (51)

జానకీదేవిజాడకై ఆ రాత్రియంతయు లంకానగరమును గాలించుచు క్రమముగా రావణాంతఃపురమున అడుగిడితిని. ఐనను ఆమె అచట కనబడలేదు. (52) రావణుని మందిరమున సీతను గానక నేను అంతులేని శోకసాగరమున మునిగితిని. (53) శోకమగ్నుడనైన నాకు విశాలమైన బంగారుప్రాకారము గల సర్వోత్తమమైన ఒక గృహోపవనము కనబడెను. (54)

అంతట నేను ఆ ప్రాకారమునుదాటి అనేక వృక్ష పంక్తులు గల అశోకవనమును చూచితిని. ఆ వనమధ్యభాగమున మిక్కిలి యెత్తైనఒక శింశుపా వృక్షము గలదు. ఆ చెట్టుపైకెక్కి బంగారు అరటి వనమును గాంచితిని ఆ శింశుపావృక్షసమీపమున బంగారుమేనిఛాయగల సీతాదేవిని కనుగొంటిని. (55-56)

ఆమె నడియౌవనమున నుండెను. ఆమెకనులు తామర రేకులవలె ఉండెను. ఉపవాసములచే ముఖము వాడియుండెను, ఒకే వస్త్రమును ధరించియున్న ఆమె కేశములు ధూళిధూసరితములై యుండెను. (57)

ఆమె శోకసంతాపములచే దీనవదనయైయుండెను, నిరంతరము పతిహితమునుగూర్చియే ఆలోచించుచుండెను. భయంకరరూపములుగలిగి, రక్తమాంసములను భక్షించునట్టి క్రూరరాక్షసస్త్రీలచే పరివృతయైయున్న సీతాదేవి ఆడుపులుల మధ్య చిక్కుపడియున్న లేడివలె ఉండెను. దుఃఖితయైయున్న ఆమెను రాక్షసస్త్రీలు మాటిమాటికిని భయపెట్టుచుండిరి. అట్టి సీతాదేవిని నేనచట చూచితిని. (58-59)

తైలసంస్కారమునకు నోచుకొనని ఆమెకేశములు ఒకే జడగా ఏర్పడియుండెను. నిరంతరము భర్తనే స్మరించు చుండెను. నేలపై కూర్చొనియుండెను. మంచుతాకిడికి పద్మమువలె ఆమె వివర్ణయైయుండెను. (60)

రావణుని ఏవగించుకొనుచున్నదై, ఆమె నిస్పృహతో తన తనువును త్యజించుటకు నిర్ణయించుకొనెను. ఎట్టకేలకు లేడివంటిచూపులుగల సీతాదేవిని నేను శీఘ్రముగా కనుగొంటిని. (61) రామపత్నియు, వాసికెక్కిన వనితయుఐన ఆ సీతాదేవిని ఆ స్థితిలోజూచి, నేనచటనే శింశుపావృక్షముపై కూర్చొని యుంటిని. (62)

అనంతరము రావణునిగృహమునుండి, ఒడ్డాణముల ధ్వనులు, కాలియందెల రవళులు కలిసిన గంభీరములైన గలగలధ్వనులు వినిపించెను. (63) అంతట నేను మిక్కిలి కలత చెందినవాడనై, నా రూపమును చిన్నదిగా జేసికొని, శింశుపావృక్షముపై ఆకులచాటున పక్షివలె దాగియుంటిని.(64) పిమ్మట మహాబలశాలియగు రావణుడు, ఆతని భార్యలు సీతాదేవియున్న ప్రదేశమునకు వచ్చిరి. (65)

సౌందర్యవతియైన సీతాదేవి రాక్షసప్రభువైన రావణుని గాంచిన వెంటనే ఊరువులను దగ్గరకు ముడుచుకొని, వక్షఃస్థలమును తనబాహువులతో కప్పుకొనెను. (66)

ఆమె దిగులుతో తత్తఱపడుచు అటునిటు చూచుచుండెను. వ్రతదీక్షలోనున్న ఆ దేవి ఏవిధమైన రక్షణయు లేదని వణకుచుండెను. (67) అంతట, మిక్కిలి దుఃఖితయై యున్న జానకీ దేవి ఎదుట దశకంఠుడు శిరస్సు వంచి, నేలపైవ్రాలి, ఇట్లనెను. ఓ సీతా! నాప్రేమనుఆదరింపుము (ఇట్లుపలుకుచున్న రావణుని సీతాదేవి తిరస్కారభావముతో జూచెను. అప్పుడురావణుడు క్రుద్ధుడై) ఓ గర్విష్ఠురాలా! ఒకవేళ నీవు అహంకారముతో నన్ను ఆదరింపనిచో రెండుమాసముల తరువాత నీ రక్తమును ద్రాగెదను." (68-69)

దుర్మార్గుడైన ఆ రావణుడు పలికిన ఈ మాటలను విని, సీతాదేవి మిక్కిలి క్రుద్ధురాలై, పాతివ్రత్యతేజస్సుతో గూడిన ఉత్తమవచనములను ఇట్లు నుడివెను. (70)

ఓ రాక్షసాధమా! నేను మిక్కిలితేజశ్శాలియైన శ్రీరాముని భార్యను, ఇక్ష్వాకువంశప్రభువైన దశరథునకు కోడలిని. (71)

అట్టి నన్ను దుర్భాషలాడుచున్న నీ నాలుక తెగి ఏలనేలపై బడుటలేదు? ఓరీ! దుష్టుడా! నా భర్త నా సమీపమున లేనప్పుడు ఆ మహామహునికన్నుగప్పి, దొంగవలె నన్ను అపహరించుకొని వచ్చిన నీ పరాక్రమము ఏపాటిది? నీవు ఏవిధముగను శ్రీరామునితో సమానుడవు కాజాలవు. నీవు ఆయనకు దాసుడవగుటకును అనర్హుడవు. ఆ రఘువంశ ప్రభువు అజేయుడు, సత్య వాక్పరిపాలకుడు, యుద్ధమున సాటిలేని

వీరుడు సమరమున ఎవ్వరిని విడిచిపెట్టడు. శత్రువులు సైతము ఆయన రణకౌశలమును మెచ్చుకొందురు."- (72-73)

సీతాదేవి పలికిన ఈ పరుషవచనములకు రావణుడు కోపముతో చితాగ్నివలె మండిపడెను. (74)

అంతట అతడు క్రూరముగా గ్రుడ్లుఱుముచు తన కుడిచేతిపిడికిలిని పైకెత్తి, మైథిలిని చంపుటకు ఉద్యుక్తుడాయెను. అప్పుడు అచటి స్త్రీలందఱును హాహాకారములనొనర్చిరి.(75)

ఆ దుష్టుని భార్యయైనమండోదరి స్త్రీలమధ్యనుండి ముందునకు వచ్చెను. ఆమె అతని సమీపమునజేరి, ఆ కామాతురుని వారించుచు, మధురవచనములను ఇట్లు పలికెను. "పరాక్రమమున దేవేంద్రునివంటివాడా! సీతాదేవితో నీకేమి పని? ఆర్యా! నాతో రమింపుము. ఏ విధముగను 'సీత' నా కంటె అందగత్తెగాదు. (76-78) ఓ ప్రభూ! దేవగంధర్వ యక్షకన్యలతో నీవు హాయిగా క్రీడింపుము. వీరు ఇందఱుండగా సీతకై ఏల ఆరాటపడెదవు? అనంతరము మండోదరితోసహా ఆ స్త్రీలందఱును మహా బలశాలియైన ఆ నిశాచరుని (రావణుని) ప్రసన్నునిగా జేసికొని, వెంటనే తమతో అతనిని ఆయన భవనమునకు దీసికొనివెళ్లిరి. (79-80)

ఆ రావణుడు వెళ్లిన పిమ్మట వికృతాననలైన రాక్షసస్త్రీలు అందఱును క్రూరములైన పరుష వచనములతో సీతాదేవిని మిక్కిలి భయపెట్టసాగిరి. (81) సీతాదేవి వారిమాటలను గడ్డిపోచక్రింద పరిగణించెను. వారిగర్జనలన్నియును ఆమెయెడ ఏమాత్రము పనిచేయక పోయెను. (82) పచ్చిమాంసమును భక్షించెడి ఆ రాక్షసస్త్రీలు తమగర్జనలు అన్నియు వృథాకాగా ఏమియు చేయజాలక సీతాదేవియొక్క దృఢనిర్ణయమును రావణునకు నివేదించిరి. పిదప ఆశలు వదలుకొని, చేష్టలు ఉడిగినవారై, వారందఱును కలిసి, ఆమె చుట్టునుజేరి, నిద్రలో మునిగిరి. ఆ రాకాసిమూకలు గాఢనిద్రకు లోనుకాగా పతిహితమునే గోరునట్టి సీతాదేవి దీనురాలై, జాలి గొలుపునట్లు విలపించి, మిక్కిలి దుఃఖించుచు, కన్నీరు మున్నీరుగా శోకించెను. (83-85)

ఆ రక్కసిమూకల మధ్యనుండి 'త్రిజట' అనునామె వారితో ఇట్లనెను. "సీతాదేవి జనకమహారాజు కూతురు, దశరథుని కోడలు, ఆ మహాసాధ్విని చంపుటకు ఎట్టి వారికిని సాధ్యము గాదు. అంతగా అవసరమగుచో మీ ఆకలిని తీర్చుకొనుటకై మిమ్ములను మీరే భక్షింపుడు. (86)

ఈ రోజు నేనొక కలగంటిని. అది భయంకరమైనది, గగుర్పాటుగూర్చునది. అది రాక్షసుల వినాశమును, సీతాపతియగు శ్రీరాముని జయమును సూచించుచున్నది. ఆ శ్రీరాముని నుండి రాక్షసస్త్రీలను రక్షించుటకు ఈమెయే సమర్థురాలు, కనుక మనము ఈమెను వేడుకొనుటయే సముచితమని నాకనిపించుచున్నది. (87-88)

దుఃఖితులైన వారివిషయమున ఎవ్వరికైనను ఇట్టి కలవచ్చినచో ఆ దుఃఖితుల అవస్థలు దూరమగుటయేగాక వారికి మిక్కిలి ఉత్తమసుఖములు కలుగును. జనకుని కూతురైన మైథిలి నమస్కరించినంత మాత్రముననే ప్రసన్నురాలగును. ఈ మహాప్రమాదమునుండి మన రాక్షసస్త్రీలను రక్షించుటకు ఈమెయే అర్హురాలు." (89-90)

అనంతరము 'భర్తకు విజయము కలుగును' అను స్వప్నసూచనకు సంతసించినదై, ఆ సీతాదేవి బిడియ పడుచు ఇట్లుపలికెను. "అదియే తథ్యమగుచో మీకు నేను అభయమిత్తును." (91)

సీతాదేవియొక్క అట్టి ఆ దారుణదశనుచూచి, నేను పరాక్రమవంతుడనైనను మిక్కిలి దుఃఖాక్రాంతుడనైతిని. ఎంతగా ఆలోచించినను నామనస్సు ఊరట చెందలేదు. (92)

జానకీదేవితో మాట్లాడుటకు తగినఉపాయమును గూర్చి నేను ఆలోచించితిని. పిమ్మట ఇక్ష్వాకు వంశప్రభువుల ఔన్నత్యమునుగూర్చి వర్ణించితిని. రాజర్షిగణపరంపరను గూర్చి నేను నుడివిన ఆ పలుకులను ఆమె వినెను. నేత్రములు అశ్రుపూర్ణములుకాగా సీతాదేవి నాతో ఇట్లనెను. (93-94)

'ఓ వానరోత్తమా! నీవు ఎవరు? నిన్ను పంపినదెవరు? ఇచటికి ఎట్లువచ్చితివి? నీకు రామునితో మైత్రి ఎట్లు పొసగినది? మొదలగు విషయములను పూర్తిగా వివరింపుము'. అమె నుడివిన ఆ మాటలను విని, నేను ఆమెతో ఇట్లు వచించితిని. (95-96)

"ఓ దేవీ! సుగ్రీవుడను వానరప్రభువు నీ భర్తయైన శ్రీరామునకు సహాయకుడు. అతడు మహాబలపరాక్రమ సంపన్నుడు. (97) నేను ఆ సుగ్రీవునకు భృత్యుడను. నా పేరు హనుమంతుడు. అసహాయశూరుడును, నీకు భర్తయు ఐన శ్రీరామచంద్ర ప్రభువు నిన్ను వెదకుటకై పంపగా నేను ఇచటికి వచ్చితిని. (98) ఓ పూజ్యురాలా! పురుషోత్తముడు, శ్రీమంతుడు ఐన శ్రీరాముడు 'ఆనవాలు'గా ఈ అంగుళీయకమును నీకిమ్మని స్వయముగా ఇచ్చెను. (99)

ఓ దేవీ! నేనేమి చేయవలయునో దయతో ఆజ్ఞాపింపుము. రామలక్ష్మణులసన్నిధికి నిన్ను చేర్చగలను. నీ యాదేశమేమి?" (100)

జనకనందినియగు సీతాదేవి నా వచనములను విని, విషయమునుగ్రహించి, 'రాఘవుడు రావణుని సంహరించి, నన్ను తీసికొనివెళ్లుట యుక్తము'- అని పలికెను. (101)

పూజ్యురాలైన సీతాదేవికి సాష్టాంగదండ ప్రణామమాచరించి శ్రీరామునిమనస్సునకు ఆహ్లాదమును గూర్చెడి 'ఆనవాలు'ను ఇమ్మని అర్థించితిని. (102) అంతట సీతాదేవి "సర్వోత్కృష్టమైన ఈ చూడామణిని గ్రహింపుము. దీనినిజూచి, ఆజానుబాహువైన ఆ స్వామి నిన్ను సాదరముగా అభినందించును." అని నాతో

నుడివెను. (103)

ఈ విధముగా పలికిన పిమ్మట 'సౌందర్యరాశి'యైన సీతాదేవి అత్యద్భుతమైన చూడామణిని నాకు ప్రసాదించి, రక్కసిమూకల భయమువలన కలతచెందిన మనస్సుతో కొన్ని సందేశవచనములను నుడివెను. (104)

పిదప జనకునిపుత్రికయైన సీతాదేవికి ప్రదక్షిణ పూర్వకముగా ప్రణమిల్లి, సావధానచిత్తుడనై ఇచ్చటికి బయలుదేఱుటకు సంసిద్ధుడనైతిని. (105)

ఆ దేవి లోలోన బాగుగా ఆలోచించి, నాతో మఱల ఇట్లుపలికెను. 'ఓమారుతీ! ఇచటి నా సంకట పరిస్థితినంతయును రాఘవునకు నివేదింపుము. (106)

మహావీరులైన రామలక్ష్మణులిరువురును సుగ్రీవ సహితులై త్వరలో ఇచ్చటికి వచ్చునట్లు చూడుము. (107)

నేను జీవించియుండునది రెండుమాసములుమాత్రమే. వెంటనే వారు ఇచ్చటికిరానిచో శ్రీరాముడు నన్ను చూడజాలడు. నేను ఈ రాక్షసులమధ్య దిక్కులేని దానివలె నా తనువును చాలింతును. (108) జాలిగొలుపు ఆ దైన్యవచనములనువినగానే నాకు పట్టరానికోపము వచ్చెను. చేయవలసిన మిగిలిన కార్యమునుగూర్చి ఆలోచించితిని. (109)

పిమ్మట నా శరీరమును పర్వతమంతగా పెంచితిని. యుద్ధ కాంక్షతో ఆ వనమును ధ్వంసము చేయనారంభించితిని.(110)

నేనావనమును భగ్నమొనర్చితిని. అచటి మృగములు పక్షులు అన్నియును భయభ్రాంతములై అఱవసాగినవి. ఇంతలో వికృతాననలైన రాక్షసస్త్రీలు మేలుకొని, ఈ అస్తవ్యస్తదృశ్యమును చూడసాగిరి. (111)

ఆ వనములో అక్కడక్కడనున్న రాక్షసస్త్రీలు ఒక్కుమ్మడిగా వచ్చి నన్నుజూచి, వెంటనే రావణుని కడకు వెళ్లి, తొట్రుపడుచు ఆ విషయమును అతనికి నివేదించిరి. (112)

మహాబలశాలియైన ఓరాజా! దుష్టుడైన ఒక వానరుడు నీ పరాక్రమప్రభావమును ఎఱుంగక శత్రువులు అడుగిడరాని అశోకవనమును ధ్వంసమొనర్చెను. (113) ఓ మహారాజా! నీకు అపకారమొనర్చిన దుర్మార్గుడగు ఆ వానరుని వధించుటకు మీ ఆజ్ఞయైనచో మఱుక్షణమే అతడు నేలపాలగును.(114)

వన ధ్వంసవార్తను వినిన పిమ్మట రావణుడు తనమనస్సు నెటిగి ప్రవర్తించువారును, మిక్కిలి దుర్జయులునుఅగు 'కింకరులు' అను రాక్షసులను నా మీదికి (యుద్ధమునకు) పంపెను. (115)

శూలములను, ఇనుపగుదియలను చేతబట్టి యుద్ధమున నాతో తలపడుటకై ఎనుబదివేలమంది 'కింకరులు' అను రాక్షసులు ఆ వనప్రదేశమునకు వచ్చిరి. వారినందఱిని ఇనుపగుదియతో హతమార్చితిని. (116) ఆ కింకరులలో చావగా మిగిలిన అల్పపరాక్రమము గలవారు కొందఱు తిన్నగా రావణునికడకువెళ్లి "మనమహా సైన్యమంతయు మట్టిగఱచినది"- అని అతనికడ మొఱపెట్టుకొనిరి. (117)

తరువాత నాకు కలిగిన ఆలోచననుబట్టి, నేను ఒక చైత్యప్రాసాదమును ఆక్రమించితిని. అచ్చటనున్న వందమంది రాక్షసులను ఒక స్తంభముతో చంపితిని. లంకానగరమునకే అలంకారప్రాయమైన ఆ చైత్య ప్రాసాదమును పూర్తిగా ధ్వంసమొనర్చితిని. (118)

పిదప రావణుడు ఘోరరూపములతో భయంకరముగా నున్న పెక్కుమందిరాక్షసులతోసహా ప్రహస్తునికుమారుడైన జంబుమాలిని నాపై యుద్ధమునకు పంపెను- (119)

మహాబలశాలియు, రణకోవిదుడును ఐన ఆ జంబుమాలిని వాని అనుచరులను భయంకరమైన పరిఘతో చావమోదితిని. (120)

అనుచరులతోగూడ జంబుమాలి మట్టిగఱచిన విషయమును విని, రావణుడు మహాబలశాలురైనమంత్రి పుత్రులను పదాతి బలములతోసహా వెంటనే సమరమునకు పంపెను. వారినందఱిని క్షణములో నా పరిఘతోడనే యమపురికి పంపితిని. (121-122)

మహాపరాక్రమవంతులైన మంత్రిపుత్రులు కదన రంగమున మడిసిన విషయమును ఎఱింగి, రావణుడు మహాశూరులైన ఐదుమందిసేనాధిపతులను సైన్యములతో పంపెను. నేను ఆ సేనానాయకులను, వారిసేనలను పూర్తిగా మట్టుపెట్టితిని. వెంటనే దశకంఠుడైన రావణుడు మిక్కిలి బలశాలియు, తనపుత్రుడును ఐన అక్షకుమారుని పెక్కుమంది రాక్షసులతోగూడ నాపై యుద్ధమునకు పంపించెను. (123-124)

మండోదరీ సుతుడును, రణశూరుడును ఐన ఆ అక్షకుమారుడు డాలును, ఖడ్గమును చేబూని ఆకాశమున కెగిరెను. వెంటనే నేను అతనిపాదములను చిక్కించుకొని వానిని వందలసార్లుత్రిప్పి రావణునిపైపు విసరివేసితిని. అతడు నేలకొరిగి పిండి పిండి ఆయెను. (125-126)

నా చేతిలో అక్షకుమారుడుగూడ హతుడైన విషయమును విని, దశకంఠుడైన రావణుడు మిక్కిలి క్రుద్ధుడై మహాబలశాలియు, యుద్ధోన్మత్తుడును ఐన 'ఇంద్రజిత్తు' అను మఱియొక కుమారుని (యుద్ధమునకు పంపబడిన కుమారులలో ఇతడు రెండవవాడు) నా మీదికి రణమొనర్చుటకు ఆజ్ఞాపించెను. (127)

నేను రాక్షసప్రముఖుడైన ఆ ఇంద్రజిత్తును, అతని సమస్త బలములను రణరంగమున నిర్వీర్యమొనర్చి, ఎంతయు హర్షించితిని. (128) రావణుడు గొప్పవిశ్వాసముతో మిక్కిలి మదించిన వీరులతో సహా పంపిన మహాబలశాలియు, మహాబాహువు ఐన ఇంద్రజిత్తును అతనిబలములను నేను ఎంతయు దెబ్బతీసితిని. ఆ ఇంద్రజిత్తు నన్ను అజేయునిగా

ఎఱింగి, వెంటనే నన్ను బ్రహ్మాస్త్రముతో బంధించెను. అతని అనుచరులైన రాక్షసులు నన్ను త్రాళ్లతో కట్టివేసిరి.(129-131)

పిదప వారు నన్ను రావణునికడకు తీసికొనివెళ్లిరి. దుష్టుడైన రావణుడు నన్నుజూచి, నాతో సంభాషింప సాగెను. (132)

నా లంకాగమనమునకును, ఆరాక్షసులను వధించుటకును గల కారణములను అడిగెను. ఆ పనులనన్నింటిని సీతాదేవి నిమిత్తమై చేసితిని. ఓ రాజా! ఆమెను దర్శించుటకై వచ్చి, క్రమముగా నీ భవనమునకు చేరితిని.' నేను వాయుదేవుని సుతుడను, వానరుడను, నా పేరు హనుమంతుడు, నేను శ్రీరామునిబంటును, సుగ్రీవునిసచివుడను. రామునిదూతగా నేను నీ కడకు వచ్చితిని. (133-135)

ఓ రాక్షసరాజా! సుగ్రీవుడు నీ హితమునుగోరి, ఒక సందేశమును పంపెను. దానిని నీకు వినిపింతును. శ్రద్ధగా ఆలకింపుము. (136) మహాతేజశ్శాలియైన సుగ్రీవుడు నీ క్షేమసమాచారములను అడిగెను. నీకు హితకరమైన ధర్మమునూ, ధర్మబద్ధమైన అర్థకామములద్వారా నీకు మేలునూ, గూర్చునట్టి సందేశ వచనములను నీకై ఇట్లు నుడివెను. (137)

"దట్టమైన వృక్షములుగల ఋశ్యమూకపర్వతముపై నివసించుచున్న నాకు రణశూరుడైన శ్రీరామునితో అగ్ని సాక్షిగా మైత్రి ఏర్పడినది. (138) ఆ రామచంద్రప్రభువు నాతో ఇట్లనెను 'నాభార్యను ఒకరాక్షసుడు అపహరించెను. ఆ విషయమున నీవు త్రికరణశుద్ధిగా మాకు సహాయపడవలెను. (139)

అంతట నేనును (వాలిచే పీడింపబడుచున్న విషయమును దెలిపి,) ఆ వాలిని వధింపవలసిన అవసరమును వివరించి, "ఓ ప్రభూ! వాలివధవిషయమున తప్పక సహాయపడుటకై ప్రతిజ్ఞాపూర్వకముగా నాకు వాగ్దానము చేయుడు" అని పలికితిని.(140) లక్ష్మణునితో గూడియున్న శ్రీరామచంద్రప్రభువు వాలి వలన రాజ్యమును కోల్పోయిన సుగ్రీవునితో అగ్నిసాక్షిగా సఖ్యమును చేసెను. (141)

శ్రీరాముడు ఒకేఒక్క బాణముతో యుద్ధమున వాలిని సంహరించి, సుగ్రీవుని వానరులకు రాజుగా జేసెను. (142)

ఇప్పుడు సర్వవిధముల ఆ ప్రభువునకు సహాయపడుట మావిధి. అందువలన సుగ్రీవుడు తన మిత్రధర్మము ననుసరించి, నన్ను నీ యొద్దకు పంపెను. (143)

వీరులైన వానరులు మీబలములను రూపుమాపక ముందే వెంటనే సీతాదేవిని శ్రీరామునకు అప్పగింపుము. (144)

వానరులయొక్క బలప్రభావములు ఇంతవఱకును ఎఱుగనివారెవరు? యుద్ధమున సహాయపడుటకై వారు ఆహూతులై దేవతలకడకుగూడ వెళ్లుచుందురు. (145)

వానరరాజైన సుగ్రీవుడు ఈ సందేశమును నీకు పంపెను." అని నేను రావణునితో నుడివితిని. వెంటనే అతడు క్రుద్ధుడై తనచూపులతో నన్ను దహించి వేయుచున్నట్లుగా నా వైపు చూచెను. (146) క్రూరకర్మలను ఆచరించువాడును, దుష్టుడును, ఐన రావణాసురుడు నా శక్తిసామర్థ్యములను దెలియక నన్ను చంపుటకై ఆజ్ఞాపించెను. (147)

పిమ్మట రావణునిసోదరుడు, బుద్ధిమంతుడు ఐన విభీషణుడు నావిషయమై అతనిని ఇట్లు అభ్యర్థించెను.(148)

ఓ రాక్షసరాజా! ఇట్లు చేయుట తగదు. ఈ నిర్ణయమును మార్చుకొనుడు. మీ ఆజ్ఞ రాజధర్మమునకు విరుద్ధముగా నున్నది. (149)

ఓ రాక్షసరాజా! రాజనీతిశాస్త్రములలో దూతవధ ఎచ్చటను పేర్కొనబడలేదు. ప్రభువుహితమును గోరెడి సరియైనదూత యథార్థమునే వచింపవలెను. ఆ దూత ద్వారా శత్రుపక్షము వారి అభిప్రాయములను తెలిసికొనవలెను. (150)

ఓ సాటిలేని పరాక్రమముగలవాడా! 'దూత ఎంతటి అపరాధమొనర్చినను అతనిని వికృతరూపునిగా జేయవచ్చును గాని చంపరాదు-' అని శాస్త్రములు పేర్కొనుచున్నవి.(151)

విభీషణుడు ఇట్లుపలుకగా రావణుడు "అదిసరే, చాలా మంచిది, అట్లేకానిమ్ము. ఇతనివాలమునకు నిప్పంటించుడు" - అని ఆ రాక్షసులను ఆదేశించెను. (152)

రావణుని ఆజ్ఞయైన వెంటనే రాక్షసులు జీర్ణమైన జనుపనార వస్త్రములను, నూలుగుడ్డలను నా వాలమునకు పూర్తిగా చుట్టిరి. (153)

అనంతరము తీవ్రమైనపరాక్రమముగల ఆ రాక్షసులు అప్పుడు సర్వసన్నద్ధులై నా పుచ్ఛమునకు (తోకకు) నిప్పుపెట్టిరి, కట్టెలతో, పిడికిళ్లతో మోదిరి. (154) వారు పెక్కుత్రాళ్లతో బంధించి, నన్ను కదలకుండ జేసిరి. పగటివేళ నగరమును చూడవేడుకపడిన నాకు కొంచెముగూడ బాధకలుగలేదు.(155)

అంతట బంధింపబడి, అగ్నిజ్వాలలమధ్య చిక్కుపడి యున్న నన్ను నగరద్వారముకడకు తీసికొనిపోయి, 'చూడుడు, చూడుడు ఈ కోతిని'- అని సంబరపడుచు నా విషయమును అందఱికిని చాటించిరి. (156)

పిమ్మట నేను నా బృహద్రూపమును సూక్ష్మమొనర్చి, బంధములను విడిపించుకొంటిని, మఱల యథాప్రకారము మునుపటివలెనే దేహమును పెంచితిని. (157) అచటనేయున్న ఇనుపగుదియను చేతబట్టి ఆ రాక్షసులను పరిమార్చితిని. పిదప వేగముగా ఆ నగర ద్వారము పైభాగమునకు ఎగిరితిని. (158) వాలాగ్నిజ్వాలలతో బురుజులు, గోపురములుగల ఆ లంకానగరమును ఎట్టి తొట్రుపాటులేకుండ, ప్రళయాగ్ని ప్రజలనువలె క్షణములో దహించివేసితిని. (159) లంకానగరమునందు ప్రతిప్రదేశము బుగ్గియై పోయినది. దగ్ధముగాని ప్రదేశమే లేదు. కనుక సీతాదేవియు అగ్నికి ఆహుతియై యుండును- అని నాకు భయాందోళనలు కలిగెను. (160) నేను లంకను పూర్తిగా దగ్ధమొనర్చితిని. సీతాదేవియు

దగ్ధమైయుండును. అందుకు సందేహములేదు- శ్రీరాముని ఈ మహత్కార్యము నాకారణముగా భగ్నమైనది. (161)

ఈ విధముగా నేను శోకనిమగ్నుడనై చింతింపసాగితిని. ఇంతలో చారణులు పలికిన శుభ వచనములను నేనువింటిని. (162)

'జానకీదేవి క్షేమముగా నున్నది' అను ఆశ్చర్యకరమైన అద్భుతావహమైన పలుకులను వింటిని, కనబడిన శకునములనుబట్టి 'జానకీదేవి దగ్ధముకాలేదు' అనియే నేనును అనుకొంటిని. (163) నా వాలమున మంటలు కొనసాగుచున్నను అగ్ని నన్ను దహింపలేదు. నా హృదయము సంతోషభరితమై యున్నది. వాయువులు సువాసనలు వెదజల్లుచున్నవి. ఇదివరలో కార్య సాఫల్యమును సూచించిన ఈ శకునములచేతను, సత్ఫలితములనిచ్చిన నేత్రస్ఫురణాదికారణముల చేతను, పొల్లుపోని ఋషులవచనములచేతను నా మనసు ఆనందమున ఓలలాడెను. మఱల సీతాదేవిని దర్శించి, ఆమెకడ సెలవుదీసికొంటిని. ఋషులవచనములు ఎప్పుడునూ వ్యర్థములు కావుగదా! (164-166)

వెంటనే లంకాసమీపమునగల అరిష్టపర్వతము మీదికిజేరితిని. మిమ్ముచూడవలెనను కుతూహలముతో సముద్రలంఘనమును ఆరంభించితిని. (167)

పిమ్మట వాయువు, సూర్యచంద్రులు, సిద్ధులు, గంధర్వులు సంచరించునట్టి గగనమార్గమున పయనించి, ఈ తీరమునకు చేరి మిమ్ములను దర్శించితిని. (168)

శ్రీరామచంద్రప్రభువుయొక్క ప్రభావముచేతను, మీ అనుగ్రహము వలనను, సుగ్రీవుడాజ్ఞాపించిన కార్యమును నెఱవేర్చుటకును ఈ పనులనన్నింటిని కావించితిని. (169)

ఈ సమస్తకార్యములను అచట నేను యథోచితముగా ఆచరించితిని. ఇంకను మిగిలియున్నపనులను మనము చేయవలసియున్నది". (170)

* * *

59. ఏబదితొమ్మిదవసర్గము

హనుమంతుడు వానరులకు సీతయొక్క దురవస్థను తెలిపి, లంకపై దండెత్తుటకు వారిని పురికొల్పుట

వాయుసుతుడైన హనుమంతుడు తాను బయలు దేఱినది మొదలుకొని, తిరిగి ఇచటికి చేరువఱకు జరిగిన వృత్తాంతము నంతయును వివరించెను. ఇంకను చెప్పవలసిన విశేషములను ఇట్లు నుడువనారంభించెను. (1)

"శ్రీరాముని ప్రయత్నము సఫలమైనది. సుగ్రీవుని కార్యోత్సాహము ఫలించినది. రామసుగ్రీవులమైత్రి దృఢపడినది. సీతాదేవి యొక్క సౌశీల్య ప్రభావములకు నా మనస్సు భక్తిపరవశమైనది. (2)

ఓ వానరోత్తములారా! సౌశీల్యపాతివ్రత్యముల విషయమున పూజ్యురాలైన సీతాదేవికి సీతాదేవియే సాటి. ఆమె తనతపశ్శక్తిచే సర్వలోకములభారమును మోయగలదు. కోపించినచో వాటినన్నింటిని దహించి వేయగలదు. (3)

రాక్షసరాజైన రావణుడును అన్ని విధములుగా గొప్పవాడు. తపోబలసంపన్నుడు. అతడు ఆమెను స్పృశించినను తన తపోబలముచేతనే నశింపలేదు. (4)

జనకాత్మజయైన సీతాదేవి కోపించినచో కేవలము తన కరస్పర్శచే దేనినైనను భస్మముచేయగలదు. ఆ విధముగా అగ్నిశిఖయు చేయజాలదు. (రావణుడు శ్రీరాముని చేతిలోనే చావవలసియున్నందున ఆమె అతనిని భస్మము చేయలేదు.) (5)

జాంబవంతుడు మొదలగు ప్రముఖవానరోత్తముల అందఱి అనుజ్ఞను గైకొని, ఇప్పటివఱకు జరిగిన కార్యవిశేషములను మీకు వివరించియుంటిని. సీతామాతను దీసికొనివచ్చి, ఆమెతోగూడ మనము ఆ రామలక్ష్మణులను దర్శించుట యుక్తముగదా! (6)

ఆ లంకాపురిని, అందలి రాక్షసగణములను, మహాబలశాలియైనరావణుని చంపుటకు నేనొక్కడనే చాలుదును. (7)

వీరులును, మహాబలశాలురును, దృఢనిశ్చయము గలవారును అస్త్రవిద్యలలో ఆరితేఱినవారును, విజయమును కాంక్షించు వారును అగు మీవంటి వానరవీరులు తోడుగా నున్నచో ఇక చెప్పవలసినదేమి? (8) రావణుని, అతనిసైన్యమును, భటులను, పుత్రులను సహోదరులను (అందఱిని) యుద్ధమున నేనొక్కడనే మట్టుపెట్టగలను. (9) ఇంద్రజిత్తు యుద్ధమున బ్రహ్మాస్త్రము, ఐంద్రాస్త్రము, రౌద్రాస్త్రము, వాయవ్యాస్త్రము, వారుణాస్త్రము మొదలగు దుర్నిరీక్ష్యములైన అస్త్రములను ప్రయోగించినప్పటికిని వాటినన్నింటిని నేను వమ్ముచేయగలను, రాక్షసులను వధింపగలను. మీ అనుజ్ఞ ఐనచో అచటికి వెళ్లుటకు నాపరాక్రమము నన్ను తొందరపెట్టుచున్నది. మీ ఆజ్ఞ అగుటయే ఆలస్యము. (10-11)

నేను యుద్ధమున నిరంతరముగా ప్రయోగించెడి నిరుపమానమైన శైలవృష్టిచే దేవతలు సైతము హతులగుదురు. ఇంక రాక్షసులవిషయము చెప్పనేల? (12)

సముద్రము చెలియలికట్టనుదాటుట, మందరపర్వతము చలించుట ఒకవేళ సాధ్యము కావచ్చునేమోగాని,

శత్రుసైన్యములు యుద్ధమున జాంబవంతుని ఎదుర్కొని నిలుచుటమాత్రము ఏవిధముగను సాధ్యముగాదు. (13)

సకలరాక్షసులును, అంతేగాదు వారి తాతముత్తాతలు వచ్చినను వారిముందుతరములవారు వచ్చినను, వారిని అందఱిని సైతము హతమార్చుటకు వాలిసుతుడైన మహావీరుడగు అంగదుడొక్కడే చాలును. (14)

వానరవీరుడైన పనసుడు, మహాప్రతాపశాలియైన నీలుడు తమ బలపరాక్రమములచే మందరపర్వతమును సైతము నుగ్గునుగ్గు చేయగలరు. ఇంక వారికి రాక్షసులు ఒకలెక్కయా? (15)

దేవతలలో, అసురులలో, యక్షులలో, గంధర్వులలో నాగులలో, పక్షులలో ఎవ్వరైనను మైందుని, ద్వివిదుని యుద్ధములో ఎదుర్కొని నిలువగలవారు ఎవరో తెల్పుడు. అశ్వినీపుత్రులును, మహాబలశాలురును ఐన ఈ వానరోత్తములకు (మైంద, ద్వివిదులకు) రణరంగమున ప్రతియోధులెవ్వరును కానరారు. (16-17) ఈ ఇద్దఱును బ్రహ్మదేవునివరమువలన రణోత్సాహులై యున్నారు. వీరు అమృతపానము చేసిరి, వానరులందఱిలోను శ్రేష్ఠులు, అశ్వినీదేవతల గౌరవార్థము బ్రహ్మదేవుడు వీరికి ఎవ్వరి వలనను మరణము లేకుండునట్లు పూర్వము అమోఘమైన వరములనిచ్చెను. (18-19) వరము ప్రాప్తించుటచే కలిగిన ఉత్సాహముతో ఈ వానరోత్తములు దేవతల మహాసైన్యములను గూడ జయించి, అమృతమును ద్రాగిరి. (20)

వానరులందఱును ఉందురుగాక. వీరావేశముతో యుద్ధమునకుదిగినచో లంకను, అందలి రథాశ్వగజ బలములను రూపుమాపుటకు వీరు మాత్రమే చాలుదురు.(21)

నేనే లంకానగరమును ధ్వంసమొనర్చితిని, దానిని కాల్చి బుగ్గిచేసితిని. అంతట రాజమార్గముల యందన్నింటను నా స్వామిపేరు మాఱుమ్రోగినది. (22)

'నిరుపమానపరాక్రమశాలియైన శ్రీరామచంద్రప్రభువునకు జయము, మహాబలసంపన్నుడైన లక్ష్మణ స్వామికి జయము, శ్రీరామానుగ్రహమునకు పాత్రుడైన వానరరాజు సుగ్రీవునకు జయము, నేను వాయు సూనుడను, నా పేరు హనుమంతుడు, శ్రీరాముని బంటును' అని అంతటను చాటితిని. (23-24)

దుష్టుడైనరావణునియొక్క అశోకవనమునందు శింశుపా వృక్షచ్ఛాయలో సీతామహాసాధ్వి దైన్యముతో నుండెను.(25)

ఆమెచుట్టును రాక్షసస్త్రీలుచేరి, కాపలా కాయుచుండిరి. ఆమె శోకసంతప్తయై కృశించియుండెను. పూర్ణచంద్రశోభలు గలదేయైనను ఆమె మేఘములచే కప్పబడిన చంద్రరేఖవలె తేజోవిహీనయై యుండెను. (26) బలగర్వితుడైన రావణుడు ఆమెను ఎంతగా నిర్బంధించినను సౌందర్యవతియు, పతివ్రతాలలామయు ఐన జానకీదేవి అతనిని ఏ మాత్రము లెక్క చేయుటలేదు.(27)

శుభలక్షణసంపన్నయైన సీతాదేవి త్రికరణశుద్ధిగా శ్రీరాముని యందే అనురక్తురాలైయున్నది. ఇంద్రునియందు శచీదేవివలె ఆమె రామునియందే మనస్సును నిల్పియున్నది. (28)

ఆ సీతాదేవి ఒంటివస్త్రమును ధరించి యుండెను, ఆమెశరీరము ధూళిచే మలినమైయుండెను. శోకసంతాపములచే ఆమె దీనయైయుండెను. సర్వదా పతిహితమునే కోరుకొనుచుండెను. ఆమెకేశములు అన్నియు జడగట్టియుండెను. ఆమె అనుక్షణము తనభర్తనే ధ్యానించుచుండెను. ఆ అశోకవనమునందు రాక్షసస్త్రీలమధ్య ఉండగా ఆమెను నేను చూచితిని. వికృతాకారలైన ఆ రాక్షస స్త్రీలు ఆమెను మాటిమాటికిని భయపెట్టుచుండిరి. (29-30)

ఆమె నేలపై కూర్చొనియుండెను, ఆమెశరీరము మంచుపడిన పద్మమువలె వివర్ణమైయుండెను, ఆమె రావణునియెడ విముఖురాలై, తనువును త్యజించుటకు నిశ్చయించుకొనియుండెను. (31)

ఎట్టకేలకు ఆమెకు నాసైనమ్మకమును కలిగించితిని, ఆమెతో మాట్లాడితిని, విషయములనన్నింటిని ఆమెకు తెలిపితిని. (32)

రామసుగ్రీవుల మైత్రిని విని, ఆమె ఎంతయు సంతోషపడినది. ఆ సీతాదేవి ఆచరించిన పవిత్ర జీవనవిధానము, భర్తయందు ఆమెకుగల భక్తిప్రపత్తులు నిరుపమానములు. అపరాధియైన ఆ రావణుని అవియే చంపగలవు. ఆమె పాతివ్రత్యప్రభావమున అతడు ఇంతకు ముందే మృతప్రాయుడు. సీతానిమిత్తమై శ్రీరామునిచేతిలో అతడు మరణించును. (అప్పుడు అతనికి మోక్షము లభించును.) కావున అతడు మహాత్ముడు. (33-34)

సీతాదేవి సహజముగనే తన్వంగి (సన్నని శరీరము గలది) పైగా శ్రీరాముని ఎడబాటువలన ఆమె పాడ్యమినాడు వేదాధ్యయనముచేయువాని విద్యవలె సన్నగిల్లి[1] (కృశించి) యుండెను. (35)

పూజ్యురాలైన సీతాదేవి శోకాతురయై ఇట్లు దీనావస్థలో ఉన్నది. కనుక ఈ విషయమున మనము చేయవలసిన ప్రతిక్రియనుగూర్చి ఆలోచింపుడు. (36)

* * *

1) అష్టమి, చతుర్దశి, పూర్ణిమ అమావాస్య, పాడ్యమి దినములలో వేదాధ్యయనము చేయరాదు. ఈ సంప్రదాయమును ఉల్లంఘించి, వేదములను అధ్యయనము చేసినచో అది ముందునకు సాగదు. ఆ విద్య విఘ్నములకులోనై క్రమముగా అధ్యయనశీలమే కుంటుపడును.

60. అఱువదియవసర్గము

లంకను జయించి, సీతను గొనివచ్చెదనని అంగదుడు ఉత్సాహముతో పలుకుట, జాంబవంతుడు అతనిని వారించుట

హనుమంతుని వచనములను వినిన పిమ్మట వాలిసూనుడైన అంగదుడు ఇట్లు పలికెను. "ఓవానర వీరులారా! సీతాదేవి జాడతెలిసిన పిమ్మటగూడ ఆమె లేకుండ మనము మహాత్ముడైన శ్రీరామచంద్రుని సమీపమునకువెళ్లుట యుక్తముగాదు. (1)

హనుమంతుడు తనప్రతాపముచేతనే లంకను దగ్గమొనర్చెనని మనము వింటిమి. 'సీతాదేవిని చూచితిమి, కాని వెంటనిడుకొని రాలేదు' అని శ్రీరామునకు నివేదించుట పరాక్రమవంతులుగా ప్రసిద్ధికెక్కిన మనవంటి వారికి తగదని నా అభిప్రాయము. (2)

ఓ వానరోత్తములారా! ఆకాశమున ఎగురుట యందును, పరాక్రమమునందును ముల్లోకముల యందలి దేవతలలోగాని, దైత్యులలోగాని మనకు సాటిరాగలవారు లేరు. లంకలోని రాక్షసులనందఱిని జయించి, రణరంగమున ఆ రావణుని హతమార్చి, సీతాదేవిని గొనివచ్చి, కృతార్థులమై, హర్షోల్లాసములతో శ్రీరామచంద్రునికడకు చేరుదము.(3-4)

హనుమంతుడు అచటి రాక్షసవీరులను అందఱిని ఇంతకుముందే పరిమార్చినాడు. ఇంక మనము చేయవలసిన దేమున్నది? జానకీదేవిని తీసికొనివచ్చుటయే మిగిలియున్నది. (5) ఆ వానరులను, వానరప్రముఖులను అందఱిని కష్టపెట్టుట యెందులకు? మనమే (లంకకు) వెళ్లి, ఆ రాక్షసప్రముఖులను వధించివచ్చి, శ్రీరాముని, లక్ష్మణుని, సుగ్రీవుని దర్శించెదముగాక - జనకాత్మజను రామ లక్ష్మణులచెంతకు చేర్చెదముగాక". (6-7)

అట్లు సంకల్పించిన అంగదునితో కార్యసాధన విధానమును ఎఱిగిన భల్లూక ప్రముఖుడగు జాంబవంతుడు మిక్కిలి సంతసించినవాడై, ప్రయోజనకరమైనవచనములను ఇట్లు పలికెను. "ప్రజ్ఞాశాలివైన ఓ అంగదా! నీవు చెప్పినమాట సముచితముగా కన్పట్టుటలేదు. వానరప్రభువైన సుగ్రీవుడు, ప్రతిభామూర్తియైనశ్రీరాముడు దక్షిణదిశ యందు సీతాదేవిని వెదకుటకై మనలను ఆజ్ఞాపించిరి. ఆమెను తీసికొనిరమ్మనలేదు. ఏవిధముగనైనను సీతాదేవిని మనము తీసికొనివెళ్లుట శ్రీరామునకు ఇష్టముగాకపోవచ్చును. (8-10)

శ్రీరాముడు రాజసింహుడు. అతడు తనపరాక్రమము చేతనే సీతాదేవిని తీసికొనివచ్చునుగాని ఇతరుల పరాక్రమముపై ఆధారపడడు. ఆ ప్రభువు వానరులందఱి సమక్షమున 'శత్రువును జయించి సీతను గొనివచ్చెదను'- అని తనవంశముపై ఒట్టుపెట్టుకొని ప్రతిజ్ఞ చేసియున్నాడు. ఆయన తనప్రతిజ్ఞా భంగమునకు ఎట్లు పాల్పడగలడు? మనము జానకిని తీసికొనివెళ్లినచో ఆయన చేసిన ప్రతిజ్ఞ విఫలమగును. అది ఆయనకు తృప్తినిగూర్చదు. ఓ వానరప్రముఖులారా! మన ప్రయత్నమంతయు వ్యర్థమగును. (11-12)

అందువలన మనమందఱము రామలక్ష్మణులు, మహాతేజశ్శాలియైన సుగ్రీవుడు ఉన్నచోటికివెళ్లి, ఇంతవఱకును జరిగిన విశేషములను వారికి నివేదింతము. (13)

ఓ రాజపుత్రా! అంగదా! నీవు చేసిన సూచనయు త్రోసిపుచ్చదగినదిగాదు. కాని శ్రీరాముని ఆలోచనను అనుసరించి, మనము కార్యసిద్ధికై పూనుకొనుట యుక్తము. సీతాదేవిజాడను తెలిసికొని వచ్చుటకే ప్రభువు మనలను ఆదేశించెను. ఆమెను తీసికొనివచ్చుటకు గాదు". (14)

* * *

61. అఱువదియొకటవసర్గము

వానరుల మధువన ప్రవేశము, వారి కేరింతలు

పిమ్మట అంగద ప్రముఖులైనవానరవీరులు, కపివరుడైన హనుమంతుడు జాంబవంతుని సూచనను ఆమోదించిరి.(1)

అనంతరము వానరోత్తములందఱును మిక్కిలి సంబరపడుచున్నవారై వాయుసూనుడైన హనుమంతుని ముందుంచుకొని, మహేంద్రగిరినివీడి పైకెగిరిరి. (2)

మహాకాయులు, మహాబలసంపన్నులైన ఆ వానరులు మేరుమందరపర్వతములవలెను, మదించిన మహాగజముల వలెను ఒప్పుచు ఆకాశమును కప్పివేయుచున్నట్లుండిరి. (3)

సకలప్రాణులచే గౌరవింపబడుచున్నవాడును, మిక్కిలి ప్రజ్ఞాశాలియు, ఎంతయుబలసంపన్నుడును, శీఘ్రముగా సాగిపోగలవాడును అగు ఆ హనుమంతుని వారు తమచూపులతో మోయుచున్నట్లు ఒప్పుచు తదేక దృష్టితో ఆయననే చూచుచుండిరి.[1] (4)

'సీతజాడతెలిసికొనుట'- అనుకార్యము సిద్ధించినందులకై

1) హనుమంతుడు సముద్రమును లంఘించుటకు పూనుకొనకముందు వానరులు ప్రాయోపవేశమునకు సిద్ధపడి విషాదవదనులై యుండిరి. కాని నూఱు యోజనముల సముద్రము లంఘించుట, అభేద్యమైన లంకలో ప్రవేశించుట, పెక్కు సాహసములొనర్చి

గొప్పయశమునుపొంది, వానరులందఱును కృతార్థులై యుండిరి. కార్యసాఫల్య లాభములతో వారిమనస్సులు ఉత్సాహపూరితములయ్యెను. వారు ఈ సంతోషవార్తను శ్రీరామునకును, సుగ్రీవునకును తెల్పుటకు నిశ్చయించుకొని ముందునకు సాగుచుండిరి. రావణునితోయుద్ధము చేయుటకై అందఱును ఉబలాటపడుచుండిరి. సుగ్రీవుని రాజుగాచేసిన శ్రీరామునకు ప్రత్యుపకారముచేయుటకు వారు నిండు మనస్సుతో కటిబద్ధులైయుండిరి. (5-6)

అంతట ఆ వానరులు ఆకాశమార్గమున పురోగమించుచు సుసంపన్నమైన వృక్షములతోను, లతలతోను అలరారుచు నందనవనసదృశమైన మధువనమును చేరిరి. (7) ఆ మధువనము సుగ్రీవుని రక్షణములో ఉండెను. అది సకల ప్రాణులకును ఆహ్లాదమును గూర్చునది. కాని సుగ్రీవుని భయముతో ఎవ్వరును దానివైపునకే చూడజాలరు. (8)

దధిముఖుడనువానరుడు మహాత్ముడైన వానరప్రభువగు సుగ్రీవునకు మేనమామ, ఆ మహావీరుడు ఆ వనమును నిరంతరము పరిరక్షించుచుండెను. (9) వానరేంద్రుడైన సుగ్రీవునకు ఎంతయు మానసోల్లాసమును గూర్చు ఆ మహావనమును సమీపింపగానే ఆ వానరు లందఱును మధుపానమునకై ఎంతో ఆరాటపడసాగిరి. (10)

పిదప తేనెవలె పింగలవర్ణముగల ఆ వానరులు ఆ గొప్ప మధువనమునుగాంచి, సంతోషించి, మధువులను గ్రోలుటకై అంగదకుమారుని అభ్యర్థించిరి. (11)

పిదప యువరాజైన అంగదుడు ప్రముఖులైన జాంబవదాది వృద్ధవానరుల ఆమోదముతో మధుభక్షణమునకై వారికి అనుమతిని ఇచ్చెను. (12) ధీశాలియు, వాలికుమారుడును ఐన అంగదుని అంగీకారమును పొందిన ఆ వానరులు తేనెపట్టులతో నిండిన చెట్లపైకెక్కిరి. (13) వారందఱును కమ్మనిదుంపలను, మధురఫలములను భక్షించుచు అమితానందమును పొందిరి. మత్తులో మైమఱచిరి. (14)

అంగదుని అనుమతినిపొందిన ఆవానరులందఱును పరస్పర ప్రేరణలతో ఆనందమున ఓలలాడుచు నృత్యములు చేయసాగిరి. (15) కొందఱు గానములు చేయుచుండిరి. కొందఱు చెట్లకొమ్మలకు తలక్రిందులుగా వ్రేలాడుచుండిరి. కొందఱు నృత్యములు చేయుచుండిరి. కొంతమంది పకపక నవ్వుచుండిరి. కొందఱు క్రిందబడుచుండిరి. కొందఱు ఆటునిటు తిరుగుచుండిరి. కొందఱు గంతులు వేయుచుండిరి. కొందఱు ప్రేలుచుండిరి. (16)

వారు ఒకరినొకరు ఆశ్రయించుచుండిరి, ఒకరి వీపులపైకి మఱియొకరు ఎక్కుచుండిరి. ఒండొరులు మాట్లాడుకొను చుండిరి. పరస్పరము క్రీడలు సల్పుచుండిరి. (17)

కొందఱు ఒక చెట్టునుండి మఱియొక చెట్టునకు దూకుచుండిరి. కొందఱు వృక్షాగ్రభాగములనుండి నేలమీదికి దూకుచుండిరి. మఱికొందఱు భూమిపైనుండి చెట్ల పైభాగములకు ఎగురుచుండిరి. (18) గానము చేయుచున్నవాని కడకు మఱియొకడు నవ్వుచుచేరెను ఆ నవ్వుచున్నవానియొద్దకు వేఱొకడు భోరున ఏడ్చుచు వచ్చెను. ఇంకొకడు ఆ ఏడ్చుచున్న వానిని సమీపించి త్రోయుచుండెను. మఱియొకడు ఆ త్రోయుచున్నవానిపైబడి గట్టిగా అఱచెను. (19) ఆ వానరులందఱును అతిగా మధుపానము చేయుటవలన వారి మనస్సులు అదుపుతప్పినవి. వారి వికారచేష్టలు వనము నందు అంతటను వ్యాపించెను. వారిలో మధుపానమత్తుడు కానివాడే లేడు, తృప్తిచెందిన వాడునులేడు. (20)

ఆ వానరులందఱును యథేచ్ఛగా ఆ మధువనమునందలి ఫలములను భక్షించుచు, మధువులను సేవించుచు, పత్రములతో, పుష్పములతో కలకలలాడుచున్న చెట్లను ధ్వంసము చేయుచుండగాజూచి, వనపాలకుడైన దధిముఖుడను వానరుడు మిక్కిలి కోపముతో వారిని వారింపసాగెను. (21)

వానరవీరులలో వృద్ధుడు, వనసంరక్షకుడు ఐన ఆ దధిముఖుని మాటలను లెక్కచేయక, ఆ వానరులు మితిమీఱి ప్రవర్తించుచు అతనినే భయపెట్టసాగిరి. అప్పుడతడు కోపోద్రిక్తుడై వారినుండి వనమును కాపాడుటకై పునరాలోచన చేయసాగెను. (22)

ఆవానరులనువారించుటకైఅతడుకొందఱితోపరుషముగా మాట్లాడెను, వారెవ్వరను విషయమును పట్టించుకొనకయే కొందఱినిఅరచేతులతోచఱచెను,మఱికొందఱినిసమీపించి, వారితోకలహించెను. అట్లే ఇంకను కొందఱిని సమీపించి సామోపాయముతో వారిని ప్రార్థించెను. (23)

అతడు సామవచనములతో, ఆ వానరులను నివారింప సాగెను. అంతట మత్తిల్లియున్న ఆ కపివరులు ఎట్టి జంకుగొంకులునులేనివారై, దోషమనియు తలంపక బలప్రయోగముచేత అతనిచుట్టును జేరి భయపెట్టుచు ఈడ్వసాగిరి. (24) మధుపానమత్తులైయున్న ఆ వానరులందఱును ఆ దధిముఖుని గోళ్లతోగీఱిరి, దంతములతోకొఱికిరి, చేతులతోకొట్టిరి, పాదములతో తన్నిరి, ఆ వనమునంతయును ధ్వంసమొనర్చిరి. (25)

* * *

సీతమ్మను జూచుట, లంకను దహించుట మొదలగు ఘనకార్యములను సాధించుకొనివచ్చి మారుతి వారి అందఱి ప్రాణములను కాపాడెను. అందువలన వానరులందఱును హర్షోల్లసితులై, ఱెప్పవాల్పక పూజ్యభావముతో ఆ పావనినే చూచుచుండిరి.

62. అఱువదిరెండవసర్గము

వానరులు మధువన రక్షకులను, దధిముఖుని పరాభవించుట, అతడు సేవకులతోడ సుగ్రీవుని కడకు వెడలుట

వానరోత్తముడైన హనుమంతుడు దధిముఖుని కారణముగా కలతచెందియున్న మనస్సులుగల వానరులతో ఇట్లనెను. "ఓ కపివరులారా! మీరు ప్రశాంతచిత్తులై మధువులను సేవింపుడు. మీకు అడ్డువచ్చువారిని నేను నివారించెదను"- (1) వానర ప్రముఖుడైన అంగదుడు హనుమంతుని వచనములనువిని, 'ఓవానరోత్తములారా! ప్రసన్నమనస్కులై మధువులను స్వీకరింపుడు. కృతకృత్యుడైవచ్చిన హనుమంతుని మాటను నేను అవశ్యము (విధిగా) పాటింపవలయును. అది అకార్యమైనను సరే! - ఇట్టి ఘనకార్య విషయమున ఇక చెప్పవలసిన దేమున్నది? అని అనెను. (2-3)

ఆ వానరవీరులు అంగదునినోటివెంటవచ్చిన మాటలను విని 'బాగుబాగు' అనుచు మిక్కిలి సంతోషముతో అతనిని ప్రశంసించిరి. (4) వానరులందఱును కపివరుడైన అంగదుని అభినందించి, నదీప్రవాహమువలె వేగముగా మఱల మధువనమున ప్రవేశించిరి. (5) సీతాదేవిని చూచివచ్చిన వార్తను విని, అంగదుని ఆజ్ఞవలన నిర్భయులై, ఆ వానరులు మధువనమున ప్రవేశించిరి, పిమ్మట వనపాలకులమాటలను త్రోసిపుచ్చి, అందఱును మధువులను గ్రోలిరి, రసవంతములైన ఫలములను తృప్తిగా ఆరగించిరి. (6-7)

అప్పుడు వనమునురక్షించుటకై ఆరాటముతో వందలకొలదిగా వచ్చిన వనపాలకులనందఱిని వారు మీదబడికొట్టిరి. (8)

ఆ వానరులందఱునుగూడి, తమబాహువులతో ద్రోణముల (ద్రోణము = ఒక తూమెడు ద్రవపదార్థము పట్టెడికుండ) కొలది మధువులను గ్రహించి, త్రాగిరి, తమకు అడ్డువచ్చినవారిని చావగొట్టిరి. (9)

తేనెవలె పింగళవర్ణముగల కొందఱువానరులు కడుపునిండా మధువులనుగ్రోలి, మిగిలినవాటిని నేలపై ఒలకబోయుచుండిరి. మఱికొందఱు మధుపానమత్తులై, మధువులనుత్రాగగా మిగిలిన తేనెపట్టులతో ఒకరి నొకరు కొట్టుకొనుచుండిరి. (10) కొందఱు కొమ్మలనుపట్టుకొని, చెట్లబోదెల సమీపమున కూర్చొని యుండిరి. మధువును అతిగా సేవించి మత్తులో ఉన్నవారు ఆకులను పఱుచుకొని శయనించుచుండిరి. (11)

మధుపానమత్తులైన వానరులు కొందఱు పిచ్చి యెక్కిన వారివలె సంతోషముతో ఒకరినొకరు ఎత్తి నేలపై పడవేసి కొనుచుండిరి. మఱికొందఱు నడువలేక తడబడుచుండిరి.(12)

కొంతమంది సింహనాదములను చేయుచుండిరి, మఱికొందఱు సంతోషముతో పక్షులవలె కూయుచుండిరి, మధుపానముచే మత్తిల్లియున్న వానరులు కొందఱు నేలపై పరుండిరి. (13)

కొందఱు వికృతచేష్టలు చేయుచు నవ్వసాగిరి, మఱికొందఱు ఏడ్చుచున్నట్లు నటించుచుండిరి. కొందఱు చేయునది ఒకటి, చెప్పునది మఱియొకటి. మఱికొందఱు అల్లరిచిల్లరమాటలను నుడువుచుండిరి. (14)

దధిముఖుని అనుచరులైన వనపాలకులను ఆ వానరులు భయపెట్టి, బాధించుచుండగా వారు అచటి నుండి నలుదెసలకు పలాయనము చిత్తగించిరి. (15)

ఆ వానరులు వనరక్షకులను మోకాళ్లతోక్రుమ్మి, నేలపై ఈడ్చుచు, ఆకాశమునకు విసరివేసిరి. అంతట వనపాలకులు కలతచెందినవారై, దధిముఖునికడకు వెళ్లి, ఇట్లు మొఱపెట్టుకొనిరి. (16) హనుమంతునిఅనుమతినిపొందిన వానరులు తమఇష్టము వచ్చినట్లు మధువనమును ధ్వంసము గావించిరి. మమ్ము మోకాళ్లతో పొడుచుచు లాగిరి. మమ్ములను ఆకాశమునకు విసరివేసిరి. (17) అంతట వనపాలకుడైన దధిముఖుడను వానరుడు మధువన ధ్వంసవార్తను విని, మిక్కిలి క్రుద్ధుడై ఆ దెబ్బలు తినివచ్చిన తన అనుచరకపులను ఓదార్చెను. (18)

"ఇటు రండు, బలగర్వితులైన ఆ వానరులకడకు వెళ్లుదము. మధువులను భక్షించుచున్న ఆ వానరులను మనము బలప్రయోగముతో నివారింతము. (19)

వీరులైన ఆ వానరపుంగవులు దధిముఖునిమాటలను విని, వెంటనే ఆతనితోగూడి వేగముగా మధువనమును చేరిరి.(20)

వారిమధ్యనున్న దధిముఖుడు వెంటనే ఒకచెట్టును పెకలించి తీసికొని, వేగముగా పరుగెత్తెను. అతని అనుచరులైన వారందఱును అతని వెంటపరుగిడిరి. (21) క్రుద్ధులైన ఆ వానరులు ఱాళ్లను, వృక్షములను, పర్వతములను గ్రహించి, అంగదాది వానర ప్రముఖులున్న ప్రదేశమునకు బయలుదేఱిరి. (22)

వీరులైన ఆ వనపాలకులు తమనాయకుడైన దధిముఖుని మాటను తమహృదయములయందు నిలుపుకొని, త్వరత్వరగా మద్దిచెట్లను, తాళవృక్షములను, శిలలను ఆయుధములుగాగొని పరుగులుదీసిరి. (23)

అంతట వీరులైనవేలకొలది ఆ వనపాలకులు, బలగర్వితులై, వృక్షములమీదను, నేలపైనను ఉన్న అంగదాది వానరులను చుట్టుముట్టిరి. (24) పిమ్మట హనుమంతుడు మొదలగు వానరప్రముఖులు క్రుద్ధుడైయున్న దధిముఖునిజూచి, వెంటనే

వానిని ఎదుర్కొనిరి. (25) మహాబలశాలియు, మిక్కిలి బాహుపరాక్రమము గలవాడును ఐన దధిముఖుడు వృక్షమును దీసికొని వచ్చుచుండగా క్రుద్ధుడైన అంగదుడు పెద్దవాడైన అతనిని తనబాహువులతో కొట్టెను. (26) ఆ అంగదుడు మత్తులోనుండినవాడై 'ఇతడు నాకు పూజ్యుడైన తాత'యని గుర్తింపక వెంటనే అతనిని నేలపై బడద్రోసి, క్రుమ్మెను.(27)

అంగదునిదెబ్బకు వానరవీరుడైన ఆ దధిముఖుని బాహువులు, ఊరువులు, భుజములు నుగ్గునుగ్గయ్యెను. అతనిదేహము పట్టుదప్పి, రక్తసిక్తమయ్యెను. వెంటనే అతడు ఒక క్షణకాలముపాటు మూర్ఛిల్లెను. (28)

సుగ్రీవుని మేనమామయైన ఆ దధిముఖుడు వెంటనే ఊరటచెంది, పిమ్మట క్రుద్ధుడై దండమునుచేతబట్టి, మధుపానమత్తులైన వానరులను నివారించెను. (29)

వానరోత్తముడైన ఆ దధిముఖుడు ఎట్టకేలకు ఆ అంగదాదులనుండి విముక్తుడై తనయొద్దకువచ్చిన అనుచరులతో ఏకాంతముగా ఇట్లు పలికెను. (30)

"వీరిని ఇట్లే ఉండనిండు, (ఇక వీరితో మనకు పనిలేదు) మనకు ప్రభువు, సమయస్ఫూర్తిగలవాడు, కఠోరముగా శాసించువాడు, (సముచితముగా మాట్లాడువాడు) అగు సుగ్రీవుడు, శ్రీరాముని చెంతగలడు అచటికి వెళ్లుదము.(31)

మనమందఱము అచటికివెళ్లి, అంగదుని దోషములను అన్నింటిని మనప్రభువునకు నివేదింతము. మనమాటలను విని, అతడు క్రుద్ధుడై ఈ వానరులను శిక్షింపగలడు. (32)

ఈ మధువనము మహాత్ముడైన సుగ్రీవునకు ప్రాణప్రియమైనది. ఇది తండ్రితాతలనుండి ప్రాప్తించినది, దివ్యమైనది, దేవతలకుగూడ చొరరానిది. (33)

మధుపానలోలురైన ఈ వానరులందఱికిని ఇక నూకలు చెల్లినట్లే, సుగ్రీవుడు వీరిని, వీరిమిత్రులందఱిని తగినరీతిగా దండించితీఱును. (34) రాజాజ్ఞను ధిక్కరించినందులకు ఈ దురాత్ములు అందఱును వధార్హులే. (మరణశిక్షను పొందవలసినవారే) అప్పుడే దుస్సహమైన మన కోపము చల్లారును." (35) మహాబలశాలియైన దధిముఖుడు ఆ వనరక్షకులతో ఇట్లు పలికి, వారితోగూడి, వెంటనే ఆకాశమునకు ఎగురుచు బయలుదేఱెను. (36)

అనుచరసహితుడై ఆ దధిముఖుడు సూర్యపుత్రుడును ధీశాలియు ఐన సుగ్రీవుడున్న వనమునకు మఱుక్షణములో చేరెను. అతడాకాశమునుండియే రామలక్ష్మణులను, సుగ్రీవుని దర్శించి, ఒక సమతలప్రదేశమున అనుచరులతోగూడ క్రిందికిదిగెను. (37-38) మహావీరుడును, వనపాలకులకు నాయకుడును, అగు ఆ దధిముఖకపివరుడు తన అనుచర పాలకులతో పరివృతుడై భూమిమీదికి దిగినపిమ్మట దీనవదనముతో వినమ్రుడై చేతులు జోడించి, పవిత్రములైన సుగ్రీవుని పాదములకు ప్రణమిల్లెను. (39-40)

* * *

63. అఱువదిమూడవసర్గము

మధువన విధ్వంస వార్తను విని, సుగ్రీవుడు హనుమదాదులవలన కార్యము సఫలమైనట్లు భావించుట

వానరప్రభువైన సుగ్రీవుడు తనకు సాష్టాంగ ప్రణామములను ఆచరించుచున్న దధిముఖునిజూచి, ఆందోళనపడినవాడై ఈ విధముగా పలికెను. (1)

"లెమ్ము లెమ్ము, ఎందువలన నీవు నా పాదములపై బడితివి? నీకు అభయమునిచ్చుచున్నాను. విషయములనన్నింటిని విపులముగా దెలుపుము. (2)

ఓ దధిముఖుడా! ఎందులకు తత్తరపడుచుంటివి? నీవు చెప్పదలచుకొనిన హితవచనములను నుడువుము. 'మధువనము' భద్రముగనే యున్నదిగదా! వినగోరుచున్నాను, తెలుపుము." (3)

మహాత్ముడైన ఆ సుగ్రీవుడు దధిముఖుని ఓదార్చెను. మిక్కిలిబుద్ధిశాలియైన అతడు లేచినిలబడి ఇట్లనెను. (4)

"ఓ రాజా! నీ తండ్రియగు ఋక్షరజసుని కాలమునను, నీ అన్నయైన వాలిపాలనమునను, నీ ప్రభుత్వమునందును ఇంతవఱకు మధువనమున యథేచ్ఛగా భక్షించుటకు ఎవ్వరికిని అవకాశమే లేకుండెను. ఈనాడు వానరులు ఆ వనమునందలి ఫలాదులను భక్షించి, దానిని భగ్నమొనర్చిరి. (5)

నేనును, తోడి వనపాలకులును వారిని అడ్డుకొంటిమి. కాని వారు మమ్ములను లెక్కసేయక ఆనందముతో ఫలములను భక్షించుచు మధువులను సేవించుచున్నారు. (6)

ఈ వనపాలకులు ఆ వానరులను మిక్కిలి భయపెట్టుచు వారించినను, వారు వీరినిలక్ష్యపెట్టక ఫలములను తినుచు మధువులను త్రాగుచునేయున్నారు. (7) కొందఱువానరులు త్రాగగా మిగిలిన మధువులను అచటనే పాఱబోయుచున్నారు. మఱికొందఱు భక్షించు చున్నారు. వారందఱును తమను నివారించుచున్న వారిని కనుబొమల నెగురవేయుచు హెచ్చరించుచున్నారు. (8)

ఈ వనపాలకులు సంభ్రమముతో 'ఈ వనమును విడిచివెళ్లుడు,' అని వారిని వారించుచుండగా ఆ వానరశ్రేష్ఠులు క్రుద్ధులై వీరినే చావగొట్టితఱిమివేసిరి. (9)

ఓ కపిరాజా! పిమ్మట అంగదాదిప్రముఖ వానరవీరులలో పెక్కుమంది క్రోధావేశముతో కన్నులెఱ్ఱ జేసి, మన

వనపాలకులను తఱిమికొట్టిరి. (10) ఆ వానరులలో కొంతమంది మనవారిని చేతులతో చఱచిరి. మఱికొంతమంది మోకాళ్లతోక్రుమ్మిరి. ఇష్టము వచ్చినట్లుగా లాగుచు చిత్తుగావించి, ఆకాశము (దేవమార్గము)ను జూపిరి. (11) నీవు రాజువై పరిపాలించుచుండగా వీరులైన మన వన రక్షకులను వారు హతమొనర్చిరి. మీదుమిక్కిలి వారు విశృంఖలముగా మధువనమును పూర్తిగా పాడుచేసిరి." (12)

ఈవిధముగా దధిముఖుడు సుగ్రీవునకు మొఱపెట్టు కొనుచుండగా, శత్రువీరులను తునుమాడుటలో సమర్థుడు, మహాధీశాలియుఐన లక్ష్మణస్వామి ఆ వానరప్రభువును ఇట్లు ప్రశ్నించెను. (13)

ఓ రాజా! వనపాలకుడైన ఈ వానరుడు ఇచ్చటికి వచ్చుటకు కారణమేమి? ఏల దుఃఖించు చున్నాడు? ఏ విషయమును గూర్చి మీకు నివేదించు కొనుచున్నాడు? (14)

మహాత్ముడైన లక్ష్మణుడు ఈవిధముగా ప్రశ్నింపగా మాటనేర్పరియైన సుగ్రీవుడు ఇట్లు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను.(15)

పూజ్యుడవైన ఓ లక్ష్మణా! అంగదాది ప్రముఖ వానరవీరులు మధువనమున ఫలములను భక్షించి, మధువులనుగ్రోలి, ఆ వనమును భగ్నమొనర్చినారని దధిముఖుడను ఈ కపివీరుడు నివేదించుచున్నాడు. (16)

దక్షిణదిశయందు సీతాన్వేషణను ముగించుకొని వచ్చినవారు తమ కార్యము సఫలముకానిచో ఇట్టిపనులకు పూనుకొనరు.(17)

అంగదాదివానరులు తమను వారింపవచ్చిన వన పాలకులను తమమోకాళ్లతో బలముగాపాడిచిరి. మిక్కిలి బలశాలియైన ఈ దధిముఖవానరుని వనరక్షణ పాలకులకు నాయకునిగా నియమించితిమి. అట్టి ప్రముఖునిగూడ వారు లక్ష్యపెట్టలేదు- దీనినిబట్టి చూచినచో సీతాదేవి కనబడియే యుండును. అందులకు సందేహము లేదు. ఆ చూచినవాడు గూడ హనుమంతుడు తప్ప మఱియొకడు కాడు.(18-19)

ఆ హనుమంతునియందు కార్యసాధనకౌశలము, ప్రజ్ఞ, ప్రయత్నసామర్థ్యము, పరాక్రమము, శాస్త్రజ్ఞానము చక్కగా నెలకొనియున్నవి. కనుక ఈ కార్యమును సాధించినవాడు హనుమంతుడే. మఱియొకడు కానేకాడు. ప్రజ్ఞాశాలియైన జాంబవంతుడు, మహాబలశాలియైన అంగదుడు నాయకత్వము వహించినప్పుడు, హనుమంతుడు పర్యవేక్షకుడుగా నున్నప్పుడు ఆ కార్యము తప్పక సఫలమయితీఱును. మఱియొకవిధముగా జరుగదు. అందువలననే (తమకార్యము ఫలించినందువలననే) ఆ సంతోషములో అంగదాదిప్రముఖవీరులు ఆ మధువనమును భగ్నముచేసి యుండవచ్చును. (20-22)

ఆ వానరోత్తములు సీతాదేవికొఱకై దక్షిణదిశను గాలించి వచ్చియుందురు. కృతార్థులై వచ్చియున్నందుననే ఇతరులు కన్నెత్తియైనను చూడజాలని ఆ మధువనమును వారు భగ్నమొనర్చియుందురు. ఆ కపివరులు ఆ వనమునందలి ఫలములను, మధువులను తనివిదీర ఆరగించి, దానిని పూర్తిగా ధ్వంసమొనర్చియుందురు. అంతేగాక వారు తమకు అడ్డుపడిన వనపాలురను క్రిందపడద్రోసి, మోకాళ్లతో పొడిచియుందురు. ఇతడు 'దధిముఖుడు' అను ప్రముఖ వానరుడు, వాసిగాంచిన పరాక్రమశాలి. ఇతడు వనభంగ విషయమును దెల్పు నెపముతో తన మృదుమధుర వచనములతో ఈ శుభవార్తను దెల్పుటకే ఇక్కడికి వచ్చినాడు. (23-25)

ఓ మహాబాహూ! లక్ష్మణా! 'సీతాదేవికనబడినది' అనుట ముమ్మాటికి సత్యము. దీనిని పూర్తిగా నమ్ముము. అంగదాది వానరులందఱునువచ్చి, వనమున సంతోషముతో మధువులను గ్రోలుటయే ఇందులకు ప్రబలనిదర్శనము. (26)

ఓమహాపురుషా! సుప్రసిద్ధులైన హనుమదాది వానరులు సీతాదేవిని చూడకయున్నచో ఋక్ష రజసునకు బ్రహ్మదేవుడు వరముగానిచ్చిన ఈ దివ్యవనమును వారు ఇట్లు ధ్వంసమొనర్చి యుండరు. (27) సుగ్రీవుని నోట వెలువడిన, వీనులవిందు గావించు ఈ వచనములనువిని, ధర్మాత్ములైనరామలక్ష్మణులు మహానంద భరితులైరి. (28) దధిముఖుడు పలికినమాటలను విని, రాముడును, లక్ష్మణుడును మిక్కిలిముదితులైరి. సుగ్రీవుడును హర్షించెను. (29) సుగ్రీవుడు "కృతార్థులైవచ్చిన ఆ వానరులు వనమునందలి ఫలములను, మధువులను సేవించుట నాకు సంతోషదాయకమే"- అని వనరక్షకుడైన దధిముఖునకు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. మామా! ఈ శుభవార్తను తెల్పినందులకు నీయెడ ప్రసన్నుడనైతిని. కార్యమును సాధించుకొని వచ్చినందులకు వానరుల చర్య (మధువనమును ధ్వంసమొనర్చిన చర్య) సహింపదగినదే, వెంటనే మధువనముకు వెళ్లుము, దానిని నీవే రక్షింపుము. హనుమదాది వానరప్రముఖుల నందఱిని శీఘ్రముగా ఇచటికి పంపుము- (30-31)

సింహపరాక్రములైన హనుమదాదివానరులందఱును కృతార్థులైవిచ్చేసిరి. వారినందఱిని జూచుటకును, వారినోట సీతాన్వేషణప్రయత్నవిశేషములను వినుటకును, నేను రామలక్ష్మణులును మిక్కిలి కుతూహలపడుచున్నాము.(32)

కార్యము సఫలమైనందున ప్రీతితోవిప్పాఱిననేత్రములద్వారా తమసంతోషములను ప్రకటించుచున్న రాజకుమారులగు రామలక్ష్మణులను, వానరరాజైన సుగ్రీవుడు గాంచెను- తనకు శరీరమంతయు పులకితమగుటచే 'కార్యసిద్ధి' ఇక 'కరతలామలకము' అని భావించి, అతడు మహానందముతో పొంగిపోయెను. (33)

* * *

64. అఱువదినాల్గవసర్గము

సుగ్రీవుని సందేశము ప్రకారము అంగద హనుమదాదులు కిష్కింధకు వచ్చుట, హనుమంతుడు శ్రీరామునకు ప్రణమిల్లి, సీతా సందర్శన వార్తను తెలుపుట

వానరుడైన దధిముఖుడు సుగ్రీవుని అనుజ్ఞనుపొంది, సంతోషపడినవాడై, రామలక్ష్మణులకును, సుగ్రీవునకును నమస్కరించెను. (1) రాజైన సుగ్రీవునకును, మహాబలశాలురైన రామ లక్ష్మణులకును ప్రణమిల్లినపిమ్మట ఆ దధిముఖుడు శూరులైన వానరులతోగూడినవాడై ఆకాశమునకు ఎగిరెను.(2)

ఆ దధిముఖుడు సుగ్రీవాదులకడకు వచ్చినట్లుగనే తిరిగి వేగముగా పయనించి, ఆకసమునుండి భూతలమునకు దిగి, మధువనమున ప్రవేశించెను. (3) అతడు ఆ వనమున ప్రవేశించినప్పుడు, వానరులకు మత్తుతొలిగియుండెను. వారు లేచి మధూదకములను (మూత్రరూపమున) విసర్జించుచుండిరి. అప్పుడు అతడు ఆ వానరులను అందఱినిచూచెను. (4) వీరుడైన దధిముఖుడు ఆ వానరులసమీపమునకు చేరి, సంతోషముతో చేతులు జోడించి, అంగదునితో మృదుమధుర వచనములను ఇట్లు పలికెను. (5) ఓ సౌమ్యుడా! వీరు మిమ్ములను వారించినందులకు కోపపడవలదు. ఈ వనపాలకులు అజ్ఞానమువలన కోపముతో మీయందఱిని అడ్డుకొనిరి. (6)

ఓ బలశాలీ! నీవు యువరాజువు, ఈ మధువనమునకు అధిపతివి. మీరందఱును దూరమునుండి అలసిసొలసి వచ్చితిరి. ఈ ఫలములు, మధువులు అన్నియును మీవే, ఇష్టమువచ్చినట్లు భుజింపుడు. (7)

మూర్ఖత్వమువలన మేము ఇంతకుముందు తప్పుచేసితిమి. యువరాజువైన నీవు మా దోషములను మన్నింపుము. ఓ వానరోత్తమా! ఇదివరలో మీతండ్రివలె ఇప్పుడు నీవు, సుగ్రీవుడు ఈ వానర గణములకు ప్రభువులు- మఱి ఇతరులు కారు. ఓ పుణ్యపురుషా! మీ పినతండ్రియైన సుగ్రీవునికడకు వెళ్లి, నీవును, ఈ వానరోత్తములందఱును ఇచ్చటికి వచ్చినట్లు ఆయనకు తెలిపితిని. ఈ వానరప్రముఖులతోగూడి నీవు ఇచ్చటికి వచ్చినవిషయమును విని, అతడెంతయు సంతసించెను. మధువనము ధ్వంసమైనవార్తను వినియు, వానరప్రభువు, మీ పినతండ్రియు ఐన సుగ్రీవుడు కోపగింపలేదు, మీదు మిక్కిలి సంతోషపడెను. (8-11)

ఆ ప్రభువు "వారినందఱిని వెంటనే ఇచటికి పంపుము" అని నన్ను ఆదేశించెను. దధిముఖుడు పలికిన ఈ మృదు వచనములను విని, మాట్లాడుటలోనేర్పరి, వానర ప్రముఖుడు ఐన అంగదుడు తన సహచరవానరులతో మృదుమధురముగా ఇట్లు పలికెను. "ఓ వానర యోధులారా! ఈ వృత్తాంతమును శ్రీరాముడుగూడ విని యుండునని భావింతును. (12-13)

ఏలనన దధిముఖుడు సంతోషముతో ఈ సందేశమును తెలుపుటనుబట్టి నేనట్లనుకొనుచున్నాను. ఓ వీరులారా! కార్యసిద్ధియైన పిమ్మట మనము ఇక్కడ ఒక్క క్షణముగూడ ఉండరాదు. (14) వానరులందఱును ఇచ్ఛానుసారముగా మధువులను సేవించి, బడలికలను తీర్చుకొనియున్నారు. ఇంకను మనకిక్కడ పనియేమి? మన ప్రయాణములో ఇక సుగ్రీవుని యొద్దకు వెళ్లుటయే మిగిలియున్నది. ఇంక మనప్రభువైన సుగ్రీవుడున్న ప్రదేశమునకు శీఘ్రముగా వెళ్లుటయే మన కర్తవ్యము. (15) ఓవానరయోధులారా! నేను మీ అధీనములో నున్నవాడను. మీరందఱునుకలిసి కర్తవ్యమును నిర్ణయింపుడు. మీరు చెప్పినప్రకారము దానిని నేను ఆచరింతును. (16)

నేను యువరాజునే ఐనప్పటికిని మిమ్ములను ఆజ్ఞాపింప గలవాడనుగాను, మీరు కార్యమును సఫలమొనర్చుకొని వచ్చినవారు. మిమ్ములను నేను శాసింపదగదు." (17)

అంగదుడు వచించిన ఈ మంచిమాటలనువిని, వానరులందఱును సంతుష్టులై ఇట్లనుడివిరి. (18) వానరోత్తముడవైన ఓ యువరాజా! సామాన్యముగా ప్రభువైన వాడెవ్వడైనను ఐశ్వర్యమదమత్తుడై 'నేనే సర్వాధికారిని' అని తలంచునేగాని ఈ విధముగా నమ్రతతో పలికెడివాడెవడు? (19) ఇట్లు నుడువుట నీకేతగును. ఇతరులకు ఇది అసాధ్యము. భవిష్యత్తులో నీకు కలుగనున్న మహాశుభములకు ఇది సూచకము. (20)

మీవెంటనున్న మేమందఱముగూడ శుభలక్షణ సంపన్నుడు, వానరయోధులకు సంతతప్రభువు ఐన సుగ్రీవునికడకు చేరుటకు వేచియున్నాము. (21)

ఓ వానరశ్రేష్ఠా! నీ అనుజ్ఞలేనిదే వానరులెవ్వరును ఒక్క అడుగుగూడ ముందుకువేయజాలరు. (మీ ఆజ్ఞను ఏమాత్రము అతిక్రమింపరు) సత్యమును పలుకుచున్నాము. (22)

ఆ వానరులందఱును ఇట్లుపలుకగా అంగదుడు 'సరే! వెళ్లుదము' అని ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. వెంటనే ఆ మహాబలశాలురు అందఱును ఒక్కుమ్మడిగా ఆకసమున కెగిరిరి. (23) ఆ వానరయోధులందఱును ఎగురుచున్న అంగదుని అనుసరించుచు యంత్రములచే పైకిచిమ్మబడిన పర్వతముల వలె ఆకాశమున ఏమాత్రము ఎడములేకుండ వ్యాపించి యుండిరి. అనగా ఆకాశమునందతటనువారే కనబడుచుండిరి. (24) యువరాజైన అంగదుడు, కపివరుడైనహనుమంతుడు ముందుకు సాగిపోవుచుండగా మిక్కిలివేగముగల ఆ వానరులు వారిని అనుసరించుచు రివ్వున ఆకాశమునకెగిరి, వాయువుచే నెట్టబడుచున్న మేఘములవలె మహానాదముల నొనర్చుచు

పురోగమించిరి. (25)

అంగదాదులు తమను సమీపించుచుండగాంచి, వానరేంద్రుడైన సుగ్రీవుడు సీతావిరహకారణముగా మిక్కిలి దుఃఖమగ్నుడైయున్న శ్రీరామునితో ఇట్లనెను. "ఓరామా! సీతాదేవి కనబడినది, ఇందులకు సందేహము లేదు- ఊరడిల్లుము- నీకు భద్రమగును. చూడుము- ఇదిగో! అంగదాదులు రానేవచ్చినారు." (26-27)

ఓ శుభదర్శనా! అట్లుకానిచో గడువుమీఱిన పిమ్మట వారు ఇచ్చటికి వచ్చుట అసంభవము- అంగదుని అమితోత్సాహమునుబట్టి నేనిట్లు తలంచుచున్నాను. (28)

కార్యము సఫలముగానిచో, మహాబాహువు, వానర ప్రముఖుడు, యువరాజు ఐన అంగదుడు నా కడకు వచ్చి యుండెడివాడుగాడు. (29) ఒకవేళ వానరులు కార్యమును సాధింపకయేవచ్చి మధు వనమును భగ్నమొనర్చినచో అంగదుడు దీనవదనుడై, భ్రాంతిచే మనస్సుకలతచెందినవాడై యుండెడివాడు. (30)

ఈ మధువనము మా తాతముత్తాతలనుండి పూర్వులచే చక్కగా రక్షింపబడుచు వచ్చినది. అట్టి మధువనమును దుఃఖితుడైన అంగదుడు ధ్వంసముకానీయడు. (ఏలనన అంగదుడు బాధ్యతగల యువరాజు గదా!) (31)

కౌసల్యామాతకు ఆనందమునుగూర్చు ఓ రామా! నియమనిష్ఠులుగలవాడా! ఊరడిల్లుము. 'సీతాదేవి కనబడినది (దృష్టా దేవీ) సందేహములేదు. ఆమెను హనుమంతుడే దర్శించియుండును. (32)

ఓ ప్రజ్ఞాశాలీ! ఈ కార్యమును సఫలమొనర్చినది మఱెవ్వరో గాదు, హనుమంతుడేయైయుండును. ఏలనన సూర్యుని యందుతేజస్సువలె సహజముగనే హనుమంతుని యందు కార్యదక్షత, ప్రజ్ఞ, ప్రయత్నశీలము, పరాక్రమము కొల్లలుగా గలవు. (33) మహావీరుడైన జాంబవంతుడు, మిక్కిలి బలశాలియైన అంగదుడు నాయకత్వము వహించునప్పుడు, వాయుసూనుడైన హనుమంతుడు పర్యవేక్షించునప్పుడు ఏకార్యమైనను సఫలమైతీరును, కావున అమిత పరాక్రమశాలీ! ఓ రామా! ఇప్పుడు చింతను దఱిజేరనీయకుము. వానరులు దర్పాతిశయముతో రానేవచ్చినారు. కార్యసాఫల్యముకానిచో వారు ఈ విధముగా ప్రవర్తింపరు- మధువనమునందు వారు యథేచ్ఛగా ఫలభక్షణము మధుసేవనము చేయుటనుబట్టియు, వనమును భంగపఱచుటనుబట్టియు నేను ఇట్లు ఊహించుచున్నాను. ఊహించుటయే కాదు. ఇది నాపరమ విశ్వాసము." (34-36)

పిమ్మట హనుమంతుడుసాధించిన కార్యసాఫల్యమునకు గర్వించుచు గర్జించుచున్న వానరులు కిష్కింధను సమీపించుచు, తమకార్యసిద్ధినిగూర్చి ప్రకటించుచున్నారా? అనునట్లు ఆకాశము నందు కిలకిలా రావములను గావించిరి. అనంతరము వానర ప్రభువైనసుగ్రీవుడు కపీశ్వరుల నినాదములనువిని, వాలమును నిటారుగా పైకెత్తి, తన పరమానందమును ప్రకటించెను.[1] (37-39) ఆ కపులును వానరోత్తములైన అంగదుని, హనుమంతుని ముందుంచుకొని శ్రీరాముని దర్శించు కాంక్షతో వచ్చివాలిరి. (40)

మహావీరులైన ఆ అంగదాదిప్రముఖులు మిక్కిలి ఆనందముతో పొంగిపోవుచు కపిరాజైనసుగ్రీవుడు, పురుషోత్తముడైన శ్రీరాముడు ఉన్న ప్రదేశమునదిగిరి. (41)

మహాబాహువైన హనుమంతుడు సాష్టాంగనమస్కార మొనర్చి, 'సీతామహాసాధ్వీక్షేమముగా నున్నది' అని శ్రీరామునకు నివేదించెను. 'కనుగొంటిని సీతమ్మను' (దృష్టాదేవీ) అను అమృతతుల్యమైన వచనమును హనుమంతుని నోటవిని, రామలక్ష్మణులు మహదానంద భరితులైరి. (42-43)

'హనుమంతుడే కార్యమునుసాధింపగలడు' అను విశ్వాసముగల లక్ష్మణుడు సంతుష్టుడై, గౌరవాదరములను గూర్చు తనచూపులతో ఆ సుగ్రీవుని సంతోషపెట్టెను.[2](44)

శత్రువీరసంహారకుడైన శ్రీరాముడు సంతోషమున ఓలలాడుచు అత్యంతగౌరవభావముతో హనుమంతుని వీక్షించెను. (అప్పుడు హనుమంతుడు పొందిన బ్రహ్మానందమునకు అవధులు లేకుండెను.) (45)

* * *

65. అఱువదిఐదవసర్గము

హనుమంతుడు సీతాదేవి సమాచారమును శ్రీరామునకు తెలుపుట

అంతట ఆ వానరులందఱును యువరాజైన అంగదుని నాయకత్వమున చిత్రములైన వనములుగల ప్రస్రవణ పర్వతమును జేరిరి, అచట వారు రామలక్ష్మణులకు సాష్టాంగముగా ప్రణమిల్లిరి. అనంతరము సుగ్రీవునకు

1) ఆకాశమున పయనించుచు గమ్యస్థానమును సమీపించిన విమానమును క్రిందికిదిగుటకు అనుమతించుచు విమానాశ్రయమున దీపకాంతులు ప్రదర్శింపబడును. రామసుగ్రీవుల సన్నిధికి చేరుటకై గగన మార్గమున వచ్చుచున్న హనుమదాది వానరులకు హర్షామోదములను దెల్పుచు సూర్యపుత్రుడైన సుగ్రీవుడు కాంతులను విరజిమ్ము తన వాలమును పైకెత్తెను.

2) రామకార్యార్థమై హనుమంతుని పంపినవాడు సుగ్రీవుడే. హనుమంతుడే ఈ కార్యమును సాధించెనని గట్టిగా నొక్కి చెప్పినవాడును సుగ్రీవుడే. కావున అతడు లక్ష్మణస్వామియొక్క గౌరవాదరములతోగూడిన చూపులకు అర్హుడాయెను.

నమస్కరించి, సీతాదేవివృత్తాంతమును దెలుపుటకు ఉపక్రమించిరి. (1-2)

రావణాంతఃపురమునందు సీతాదేవి నిర్బంధింపబడుట, రాక్షసస్త్రీలు ఆమెను భయపెట్టుచుండుట, రామునిపై ఆమెకుగల అనురాగము, రావణుడు ఆమెకు విధించిన గడువు మొదలగు విషయములను వానరులందఱును రామసన్నిధియందు చెప్పదొడంగిరి. సీతాదేవి క్షేమముగానున్నట్లు దెలిసికొని, శ్రీరాముడిట్లు నుడివెను- (3-4)

"ఓ వానరులారా! సీతాదేవి ఎచ్చట ఉన్నది? నా విషయమున ఆమెఅభిప్రాయమేమి? ఆమెకు సంబంధించిన ఈ విషయములనన్నింటిని విపులముగా దెల్పుడు. (5)

వానరులు రాముడు పలికినమాటలనువిని, సీతాదేవి వృత్తాంతమును బాగుగా ఎఱిగిన హనుమంతునితో "నీవే వివరింపుము" అని శ్రీరాముని సన్నిధిలో ఆయనను ప్రోత్సహించిరి. (6) ఆ వానరుల మాటలనువిని, వాయుసూనుడైన హనుమంతుడు ఆ దక్షిణదిక్కునకు మఱలి సీతాదేవికి వినయముతో ప్రణమిల్లెను. తదుపరి వాక్చతురుడైన ఆ మారుతి తాను సీతాదేవిని దర్శించినరీతిని తెలుపసాగెను.(7)

(సీతాదేవి తనకు ఆనవాలుగా అనుగ్రహించినదియు) కాంచనమయము, తనతేజస్సుతో దివ్యకాంతులను వెదజల్లుచున్నదియగు ఆ చూడామణిని హనుమంతుడు శ్రీరామునకు సమర్పించెను. పిమ్మట అంజలిఘటించి, అతడు ఇట్లునుడివెను. (8)

"నేను నూఱుయోజనముల పొడవుగల సముద్రమును లంఘించి, జనకునికూతురైనసీతాదేవిని చూడగోరినవాడనై ఆమెను వెదకుచువెళ్లితిని. (9) దక్షిణసముద్రముయొక్క దక్షిణతీరమునందు దుర్మార్గుడైన రావణునియొక్క 'లంక' అను నగరము గలదు. అచట రావణాంతఃపురమున 'అశోక' వనమునందు నేను సీతాసాధ్విని జూచితిని. (10-11)

ఓ రామా! ఆ సాధ్వి తన ఆశలనన్నింటిని నీ మీదనే పెట్టుకొని జీవించుచున్నది. ఆమె చుట్టును రాక్షసస్త్రీలు చేరియుండిరి. వారు ఆమెను మాటిమాటికిని భయపెట్టుచుండగా నేను జూచితిని. వికృతాకారములుగల ఆరాక్షసస్త్రీలు ప్రమదావనము నందు ఆమెను కాపలాకాయుచున్నారు. (కలలోగూడ) దుఃఖమను మాటనే ఎఱుగని ఆ సాధ్వి నేడు దుఃఖములకులోనైనది. (12-13)

రావణాంతఃపురమునందు (అశోకవనమునందు) ఆమె నిర్బంధములోనున్నది. రాక్షసస్త్రీలు ఆమెను పర్యవేక్షించుచున్నారు. ఆమె కేశములన్నియు ఒకేజడగా ఏర్పడియున్నవి, దీనురాలై యున్న ఆమె నిరంతరము నిన్నే చింతించుచున్నది. (14) ఆమె నేలపైపరుండియున్నది, మంచుదెబ్బకు గుఱియైన పద్మమువలె వన్నెదఱిగియున్నది, రావణుని ఏవగించుకొనుచున్నది, విరక్తికారణముగా తనువును త్యజింపవలెనని నిర్ణయించుకొనియున్నది- (15)

కాకుత్స్థుడవగు ఓ రామా! నీపైననే మనస్సును నిలుపుకొనియున్న సీతాదేవిని అతికష్టముతో వెదకి కనుగొంటిని. ఓ పుణ్యపురుషా! నేను (అప్పుడు) ఇక్ష్వాకువంశ విఖ్యాతిని తిన్నగా క్రమముగా ప్రస్తుతించితిని. (16)

ఓ మహాపురుషా! ఆవిధముగా ఆమెకు నాపై విశ్వాసమును పాదుకొల్పితిని. అప్పుడు ఆ తల్లి నాతో సంభాషించినది. ఆమెకు నేను అన్ని విషయములను దెల్పితిని. (17)

రామసుగ్రీవుల మైత్రిని దెలిసికొని, ఆమె పరమప్రీతిని పొందినది, పాతివ్రత్యధర్మాచరణము, నీపైభక్తి ప్రపత్తులు ఆమెలో స్థిరముగానున్నవి. (18) ఓ నరోత్తమా! పూజ్యురాలైన ఆ జనకునికూతురు తీవ్రముగా తపమాచరించుచు నీయందు భక్తి తత్పరురాలై యున్నది. ఈ విధముగానున్న ఆ సాధ్విని నేను వీక్షించితిని. (19)

మహాప్రాజ్ఞా! ఓ శ్రీరామా! చిత్రకూటపర్వతమునందు ఆమె నీ ప్రక్కన ఉన్నప్పుడు జరిగిన కాకవృత్తాంతమును 'గుర్తు'గా నీకు తెల్పుటకై ఆమె నాకు వివరించినది. (20) "ఓ మారుతీ! ఇక్కడ నీవు చూచినదంతయును నరోత్తముడైనశ్రీరామునకు విన్నవింపుము."- అని జానకీదేవి నాతోనుడివినది. (21) ఈ వచనములను అన్నింటిని సుగ్రీవునిసమక్షమున శ్రీరామునకు దెలుపుము. ఈ శిరోభూషణమును ఎంతో భద్రముగా కాపాడుకొనుచు వచ్చితిని. దీనిని శ్రీరామునకు సమర్పించి, ఇట్లు పలుకుము. (22)

"జాతిరత్న శోభలను వెదజల్లు ఈ చూడామణిని నేను జాగ్రత్తగా పరిరక్షించుకొనుచువచ్చితిని. మణిశిలల గంధమును (నీవు) నా చెక్కిలిపై తిలకముగా తీర్చిదిద్దితివి. (23)

జలములలో జన్మించి, కాంతులనుచిమ్ముచున్న ఈ చూడామణిని నేను నీకడకు పంపుచున్నాను. ఓ అనఘా! దుఃఖసమయమునందు దీనిని జూచుచు నిన్ను జూచినట్లు ఆనందించుచున్నాను. (24) ఓ దాశరథీ! మాసముగడువు ముగియువఱకు నేను జీవించియుందును. రాక్షసుల అధీనములోనున్న నేను ఒక నెలపూర్తియైనపిమ్మట జీవించియుండను"- అని (25)

ధర్మచారిణియు, కృశాంగియు ఐన సీతాదేవి నాతో నుడివినది. ఆడులేడివలె విశాలనేత్రములు గల సీతాదేవి రావణాంతఃపురమున (అశోకవనమున) నిర్బంధములో నున్నది. (26)

ఓ రఘువంశోత్తమా! విషయములను అన్నింటిని యథాతథముగా విన్నవించితిని. ఇంక సాగరమును దాటు ఉపాయమును గూర్చి ఆలోచింపవలెను." (27)

వాయుసూనుడైన హనుమంతుడు ఈ విధముగా తన

మాటలద్వారా ఆ రామలక్ష్మణులు ఊరటచెందినట్లు గ్రహించి, సీతాదేవి ఆనవాలుగా తనకిచ్చిన చూడామణిని శ్రీరామునకు సమర్పించెను. సీతాదేవిసందేశమును క్రమము తప్పకుండా సంపూర్ణముగా తెలియజేసెను. (28)

* * *

66. అఱువదిఆఱవ సర్గము

చూడామణిని గాంచి, సీతాదేవి క్లేశములను విని, శ్రీరామచంద్రుడు పరితపించుట

హనుమంతుడు ఈవిధముగా తెలిపినపిమ్మట దశరథుని కుమారుడైన శ్రీరాముడు ఆ చూడామణిని తన హృదయమునకు హత్తుకొని, మిక్కిలి విలపించెను. లక్ష్మణుడును కంటతడిపెట్టెను. (1)

శ్రీరాముడు ఉత్కృష్టమైన ఆ మణినిజూచి, శోకాకులుడై కన్నులనీరునిండగా సుగ్రీవునితో ఇట్లనెను. (2) "లేగదూడపై గలవాత్సల్యముచే ధేనువు పాలను చేపునట్లు ఈ అమూల్యమైన చూడామణిని చూడగానే నా హృదయము ద్రవించుచున్నది.(3)

మామయైన జనకమహారాజు వివాహసమయమున (ఆమె తల్లి ద్వారా) నా తండ్రి సమక్షమున వైదేహికి కానుకగానిచ్చెను. దానిని ఆమె తన శిరస్సున ధరించినప్పుడు ఆమణిశోభలు ఇనుమడించెను. (4) జలమునుండి ఆవిర్భవించిన ఈ మణి సజ్జనుల పూజలను అందుకొనినది. జనకుడుచేయు యజ్ఞమునకు ధీశాలియైన దేవేంద్రుడు సంతుష్టుడై దీనిని ఆ మహారాజునకు బహూకరించెను. (5) సౌమ్యుడవైన ఓ సుగ్రీవా! నేను విశిష్టమైన, ఈ మణిని జూడగానే నేడు నాకు మాతండ్రియైన దశరథుని, మామయైన జనకుని దర్శించినట్లున్నది. (6)

ఈ మణియే నాప్రియురాలైన సీతయొక్క శిరస్సునందు ఇంతవఱకు అలంకృతమగుచు శోభిల్లుచున్నది. నేడు దీనినిజూచి ఆమెను పొందినట్లు తలంచుచున్నాను. (7)

ఓ మారుతీ! సీతాదేవి పలికినమాటలను పదేపదే తెలుపుము. దప్పిగొన్నవానికి జలములవలె ఆ మధుర వచనములు నాకు హాయినిగూర్చును. (8)

ఓ లక్ష్మణా! వైదేహి ఇచటలేకుండా జల సంభవమైన ఈ చూడామణిని చూచుటవలన నా దుఃఖము ఇంకను అధికమగుచున్నది. (9) సౌమ్యుడవైన ఓ లక్ష్మణా! సీతాదేవి ఒకమాసము తన ప్రాణములను నిలుపుకొనియున్నచో ఆమె చిరకాలము జీవించినట్లేయని తలంపవచ్చును. కాని మనోహరమైన నల్లని చూపులుగల ఆ జానకి లేకుండా ఇంక ఒక్క క్షణకాలమైనను నేను జీవించియుండజాలను. (10)

ఓ మారుతీ! నాకు అత్యంతప్రీతిపాత్రురాలైన సీతాదేవి యున్న ప్రదేశమునకు నన్నును చేర్చుము. ఆమె ఉనికి తెలిసిన పిమ్మట ఒక్కక్షణముగూడ నేనిక్కడ ఉండలేకున్నాను. (11)

సుందరాంగియు, సహజముగా భయపడు స్వభావము గలదియు, సాధ్వియు అగు నాసీత భయంకరులైన ఘోరరాక్షసులమధ్య ఎట్లు ఉండగలుగుచున్నది? (12)

చీకట్లనుండి బయటపడి మేఘములచే ఆచ్ఛాదితుడైన శరత్కాలచంద్రునివలె రాక్షసులచే ఆవరింపబడిన ఆమెముఖము ప్రకాశింపదు. ఇది నిశ్చయము. (13)

ఓ హనుమంతుడా! నా సీత ఇంకను ఏమనినదో దాచక ఇప్పుడు నుడువుము. ఔషధసేవనముచే రోగివలె ఆమె కమ్మనిమాటలచే నేను నా ప్రాణములను నిలుపుకొందును. (14)

ఓ హనుమంతుడా! నా భార్య మధురస్వభావము గలది, మధురముగా మాట్లాడునది, నా వియోగ దుఃఖముననున్న ఆమె పలికిన మాటలనే నాకు యథాతథముగా వినిపింపుము. దుఃఖపరంపరనుపొంది జానకి ఎట్లు జీవించుచున్నది?"(15)

* * *

67. అఱువదిఏడవసర్గము

హనుమంతుడు సీతా సందేశమును శ్రీరామచంద్రునకు వినిపించుట

మహానుభావుడైన శ్రీరాముడు ఇట్లు పలుకగా హనుమంతుడు సీతాదేవి నుడివిన వచనములనన్నింటిని ఆయనకు నివేదించెను. (1)

ఓ పురుషోత్తమా! జానకీదేవి ఇదివరలో చిత్రకూటమున జరిగిన వృత్తాంతమును మీకు గుర్తుచేయుటకై యథా తథముగా తెలిపినది. (2) నీతోగూడి హాయిగా నిద్రించుచున్న జానకి ముందుగా మేల్కొనెనట. ఇంతలో ఒక కాకి వేగముగా అచటికివచ్చి, ఆమె వక్షఃస్థలమును గాయపఱచెనట. (3) ఓ భరతాగ్రజా! పిమ్మట నీవు ఆమెయొడిలో తలయుంచి, నిద్రించితివట. మఱల ఆపక్షి సీతాదేవిని బాధించెనట- (4)

ఆ కాకి మాటిమాటికి సమీపమునకువచ్చి, ఆమెను మిక్కిలి గాయపఱచెనట, అప్పుడు ఆమె గాయములనుండి స్రవించిన రక్తముచే తడిసి నీవు మేల్కొంటివట. (5) శత్రుసంహారకుడవైన ఓ రామా! ఆ వాయసముచే మఱలమఱల బాధింపబడుచున్న

సీతాదేవి సుఖముగా నిద్రించుచున్న నిన్ను మేల్కొలిపెనట.(6)

ఓ మహాబాహూ! వక్షఃస్థలమునందు గాయపడిన ఆమెను జూచినంతనే రెచ్చిపోయిన విషసర్పమువలె బుసలుకొట్టుచు నీవు ఇట్లు పలికితివట- (7) "ఓ భయస్వభావురాలా! నీ వక్షఃస్థలమును గోళ్లతో గాయపఱచినదెవరు? కోపముతో ఊగిపోవుచున్న విశాలమైన పడగగలసర్పముతో ఆడుకొనుచున్నది ఎవరు?" (8)

అటునిటు కలయజూచుచు రక్తసిక్తమైన వాడిగోళ్లతో ఆమెకు ఎదురుగానున్న ఒక కాకిని నీవు వీక్షించితివట. (9)

పక్షులలో శ్రేష్ఠమైనదియు, వాయువేగమున సంచరించు నదియుఐన ఆ కాకము ఇంద్రుని కుమారుడట- అది మఱియొక ప్రదేశమునకు వెళ్లెనట. (10)

ఓ మహాబాహూ! ప్రజ్ఞావంతులలో శ్రేష్ఠుడా! కోపముతో కన్నులెఱ్ఱజేయుచు ఆ వాయసమును క్రూరముగా శిక్షింపదలచితివట. (11) అట్టి నీవు ఆసనమునుండి ఒకదర్భను దీసికొని, దానిని మంత్రించి బ్రహ్మాస్త్రముగా ప్రయోగించితివట. ఆ అస్త్రము ప్రళయాగ్నివలె మంటలను వెలిగ్రక్కుచు కాకమునకు అభిముఖముగా ప్రజ్వలించెనట. (12) నీవు ప్రజ్వలించుచున్న ఆ దర్భను (బ్రహ్మాస్త్రమును) వాయసముపై ప్రయోగించితివట- అప్పుడు ఆ దర్భ మంటలను చిమ్ముచు ఆ వాయసమును వెంబడించెనట. (13)

ఆ వాయసముయొక్క తండ్రియైన ఇంద్రుడును, దేవతలును, మహర్షులును అతనిని ఆదుకొనలేదట. ఆ కాకము ముల్లోకములు తిరిగిచూచినను దానిని రక్షించువారు దొరకలేదట. (14) ఓ శత్రుసంహారకా! ఆ వాయసము ప్రాణభీతితో తిరిగి తిరిగి కడకు నీ యొద్దకేవచ్చెనట. అనన్య శరణ్యుడవైన నిన్ను శరణుజొచ్చి, భూమిపైబడి, నీ ముందు మోకరిల్లెనట. కాకుత్స్థుడవైన ఓ రఘురామా! ఆ కాకము వధింపదగినదే యైనప్పటికిని కనికరముతో దానిని నీవు రక్షించితివట. (15)

అమోఘమైన ఆ బ్రహ్మాస్త్రమును వ్యర్థముచేయుట అశక్యమనిభావించి, నీవు ఆ కాకముయొక్క కుడికంటిని తొలగించితివట. (16)

ఓ రామా! ఆ వాయసము నీకును, దశరథమహారాజునకును నమస్కరించి, నీయొద్ద సెలవుగైకొని, తననివాసమునకు చేరెను."-అట. (17)

"సీతాదేవి ఇంకను ఇట్లుపలికెను. అస్త్ర విద్యాకోవిదులలో శ్రేష్ఠుడు, బలశాలి, ఉత్తమశీల సంపన్నుడు ఐన శ్రీరాముడు రాక్షసులపై అస్త్రములను ఏల ప్రయోగించుటలేదు. (18)

నాగులుగాని, గంధర్వులుగాని, అసురులుగాని, దేవగణములు గాని, వీరందఱునుకలిసిగాని రణ రంగమున శ్రీరాముని ఎదిరించినిలబడుటకు సమర్థులు గారు. (19)

మహాపరాక్రమశాలియైన శ్రీరామునకు నా విషయమున కొంచెమైనను కనికరమున్నచో వెంటనే వాడియైన బాణములతో యుద్ధమున రావణుని హతమొనర్పవలెను. (20)

అన్న అనుజ్ఞను బడసి శత్రుభయంకరుడు, నరోత్తముడు, రఘువంశజుడు ఐన లక్ష్మణుడైనను, నన్ను రక్షించుటకై ఏలవచ్చుట లేదు? మానవోత్తములైన ఆ ఇద్దఱును వాయుదేవుని వలె మహాబలసంపన్నులు, అగ్నిదేవునివలె మహాతేజశ్శాలురు, దేవతలకును అజేయులు, అట్టి మహావీరులు నన్నెందులకు ఉపేక్షించుచున్నారు. అరివీరభయంకరులైన ఆ ఇరువురును విడివిడిగానైనను ఎవరికివారు సర్వసమర్థులు. వారిరువురుకలిసి యుండియు నా విషయమును విస్మరించుటకు కారణము నా వలననే కొంచెముగనో గొప్పగానో దోషము వాటిల్లి యుండవచ్చును ఇందులకు సందేహము లేదు! (21-23)

వైదేహి కన్నీరుగార్చుచు పలికిన జాలిగొలుపు మాటలను విని, మఱల నేను పూజ్యురాలైన ఆమెతో ఇట్లు పలికితిని.(24)

ఓ దేవీ! నేను ఒట్టుపెట్టుకొని చెప్పుచున్నాను. శ్రీరాముడు నీకై శోకించుచు ఏమియుతోచని స్థితిలోనున్నాడు. అతడు దుఃఖమున మునిగియుండుటచే లక్ష్మణుడును పరితపించు చున్నాడు ఎట్టకేలకు నిన్ను చూడగలిగితిని. ఇది దుఃఖింపవలసిన సమయముగాదు. అమ్మా! అనతి కాలములో ఈ దుఃఖములన్నియు సమసి పోవును. (25-26) పూజ్యులు, రాజకుమారులు ఐన ఆ నరవరులిద్దఱును నీ దర్శనమునకై ఉత్సాహముతో తహతహలాడుచున్నారు. వారు క్రూరుడైన రావణుని అతనిపరివారములను సమర భూమికి బలియిచ్చి, లంకను భస్మమొనర్పగలరు. తల్లీ! శ్రీరాముడు నిన్ను అయోధ్యానగరమునకు తీసికొనివెళ్లుట తథ్యము. (27-28)

పూజ్యురాలా! రాముడు వెంటనే గుర్తింపగల ఆనవాలును నాకు దయచేయుము. దానినిజూచి ఆ ప్రభువు మిక్కిలి ప్రీతిచెందును. (29) మహాబలశాలివైన ఓరామా! ఆమె అన్నిదిక్కులను పరికించి చూచి, తన శిరోభూషణమైన, అమూల్యమగు ఈ చూడామణిని తనకొంగుముడినుండితీసి, నాకు ప్రసాదించెను. (30)

ఓ రఘురామా! నీ ఆనవాలుకొఱకై ఆ దివ్యమణిని గ్రహించి, పూజ్యురాలైన ఆ దేవికి సాష్టాంగముగా నమస్కరించి, తిరుగు ప్రయాణమునకై త్వరపడుచుంటిని. (31) ఉత్సాహముతో తిరుగు ప్రయాణమునకు ఉన్ముఖుడనై శరీరమును పెంచుచున్న నన్ను జూచి, ఆ సీతాసాధ్వి ఇట్లు పలికెను.(32)

ఆ సీతాదేవి నేను తిరిగివెళ్లిపోవుచున్నానని దిగులు చెందెను. ఆ దీనురాలిముఖము కన్నీటితో తడిసెను. డగ్గుత్తికతో ఆమెకు మాటలు తడబడెను. శోకాతిరేకముతో "ఓ మహాకపీ! కమలలోచనుడు, మహాబాహువు ఐన శ్రీరాముని, భుజబల సంపన్నుడు, వాసిగాంచినవాడు ఐన నా మఱది లక్ష్మణుని,

దర్శింపనున్న నీవు ఎంతో అదృష్టవంతుడవు." (33-35)

సీతాదేవి నాతో ఇట్లు నుడువగా నేను ఆమెతో ఈ రీతిగా వచించితిని. "ఓ జానకీదేవీ! నా వీపును అధిరోహింపుము. ఓ మహాత్ములారా! అసితేక్షణా! నిన్ను శీఘ్రముగా గొనిపోయెదను. నీస్వామియైన శ్రీరామచంద్రుని, లక్ష్మణుని, సుగ్రీవుని నీవు నేడే దర్శింపగలవు. (36-37)

అంతట ఆ దేవి నాతో ఇట్లనెను. ఓ వానరోత్తమా! నా యంతట నేను నీవీపుపై నెక్కుట ధర్మము గాదు. (38)

ఓ మహావీరా! కాలము ప్రతికూలించుటచే పీడితనైన నేను ఇదివరలో రాక్షసుడైన రావణునిచే తాకబడితిని. అట్టి దుఃఖ స్థితిలో నిస్సహాయురాలనైన నేను ఏమి చేయగలను? (39)

'ఓ కపివరా! ఆ రాజకుమారులిరువురును ఉన్న ప్రదేశమునకు నీవు వెళ్లుము'- ఇట్లు ఉదాత్తముగా పలికి, మఱల ఆమె నాకు ఒక సందేశమును ఇయ్యసాగెను- (40)

'ఓ మారుతీ! సింహపరాక్రములైన ఆ రామలక్ష్మణుల క్షేమ సమాచారములను అడిగితిననుము. అట్లే సుగ్రీవుని యొక్క, అతని అమాత్యుల యొక్క, తదితరులందఱి యొక్క కుశలప్రస్తావన చేసితినని తెల్పుము. (41)

మహాబాహువైన శ్రీరాముడు నన్ను ఈ దుఃఖ సముద్రమునుండి గట్టెక్కించునట్లుగా చూడుము. (42)

ఓ వానర వీరుడా! నా ఈ తీరని దుఃఖాతిరేకస్థితిని, ఈ రాక్షసస్త్రీలు నన్ను భయపెట్టుచున్న విషయమును, నీవు శ్రీరామునికడకు చేరినవెంటనే తెలుపుము. నీ ప్రయాణము సుఖముగా సాగుగాక.' (43) ఓ మహారాజా! పూజ్యురాలైన సీతాదేవి నీకొఱకై (నీకు తెల్పుటకై) ఈ వచనములను విషాదముతో తెల్పినది- నేను నుడివిన ఈ మాటలను దెలిసికొని, ఆమె భద్రముగానున్నట్లు భావింపుము (విశ్వసింపుము)- (44)

* * *

68. అఱువదిఎనిమిదవ సర్గము

హనుమంతుడు శ్రీరామునకు సీతా సందేహమును దానిని తాను నివారించిన విధమును తెలుపుట

హనుమంతుడు శ్రీరామునితో ఇంకను ఇట్లు పలికెను. ఓ నరేంద్రా! నీకు నాపై మిక్కిలిప్రేమాదరములు, సౌహార్దము ఉండుటవలన ఆ దేవియు నాతో సాదరముగా మఱల ఇట్లు పలికెను. (1)

ఓహనుమంతుడా! దశరథునికుమారుడైన శ్రీరాముడు యుద్ధమున రావణుని హతమార్చి, శీఘ్రముగా నన్ను గొనిపోవునట్లు ఆయనతో మఱీమఱీ చెప్పుము. (2)

ఓ మహావీరా! శత్రువులను పరిమార్చువాడా! నీకు సమ్మతమైనచో మఱియొకదినము ఇచట ఉండుము- ఏదైననొక రహస్యప్రదేశమున విశ్రాంతి దీసికొనుము- నీవు రేపు వెళ్లవచ్చును. (3) ఓ పరాక్రమవంతుడా! నా సమీపమున నీవు ఉన్నచో మందభాగ్యురాలనైన నాయొక్క ఈ అంతులేనిశోకము ఒక్కక్షణకాలముపాటైనను దూరమగును. (4)

పరాక్రమవంతుడనైన నీవు వెళ్లిన పిమ్మట తిరిగి వచ్చువఱకు నాప్రాణములు నిలుచుటయు సందేహాస్పదమే. ఇందులకు సంశయములేదు. (5) ఓ మహావీరా! నీవు ఇచటినుండివెళ్లినచో నీదర్శనభాగ్యము నాకు దూరమగును. అందువలన ఇప్పటి నాదుఃఖము ఇనుమడించి, అది ఇంకను నన్ను బాధించును. ఆ విధముగా నేను దుఃఖ పరంపరకులోనై ఇంకను దుఃస్థితుల పాలగుదును. (6)

ఓ కపివరా! నీవు సర్వసమర్థుడవే, నీ విషయమట్లుంచుము. నీ సహాయకులైన భల్లూకవానరుల విషయమున ఒక పెనుసందేహము నన్ను వేధించుచునే యున్నది. దాటశక్యముగాని ఈ మహోదధిని ఆ భల్లూక వానర సైనికులును, ఆ దశరథ రాజకుమారులిరువురును ఎట్లు దాటిరాగలరు? (7-8) ఈ మహాసాగరమును లంఘించుటకు మిగుల బలశాలురైన గరుత్మంతునకు, నీకు, ఆ వాయు దేవునకును, ఈ ముగ్గురికి మాత్రమే సాధ్యము. ఇతరులకు అది అసాధ్యము. (9)

కార్యసాధకులలో శ్రేష్ఠుడవైన ఓ మహావీరా! అందువలన ఇట్లు అతిక్రమింపశక్యముగాని ఈ సముద్రమును లంఘించు కార్యసాధన విషయమున ఏయుపాయమును ఆలోచించు చుంటివి? తెలుపుము. (10) శత్రువీరులను సంహరించు ఓ మారుతీ! ఈ కార్యమును సాధించుటకు సర్వసమర్థుడవైన నీవు ఒక్కడవేచాలుదువు. కాని ఈ బలప్రదర్శన వలన నీ కీర్తి ప్రతిష్ఠలే పెఱుగును. నాకుగాని, శ్రీరామునకుగాని కలుగవు.(11) శ్రీరాముడు సమస్తబలములతో (ఇచటికివచ్చి) రణరంగమున రావణుని హతమొనర్చి, విజేతయై, అయోధ్యా నగరమునకు నన్ను తీసికొనిపోయినచో అది ఆ ప్రభువునకును, నాకును యశస్కరము. (12)

ఆ శ్రీరామునకు భయపడి రాక్షసుడైన రావణుడు వంచనతో నన్ను వనమునుండి అపహరించెను. ఇప్పుడు నీవు రావణుని కన్నుగప్పి, నన్ను తీసికొని పోవుటకు రాముడు ఇష్టపడడు. ఏలనన అతడు వీరుడు, నేనువీరపత్నిని. (13)

శత్రుబలములను రూపుమాపగలశ్రీరాముడు తన బలములతో లంకను కల్లోలపఱచి, నన్ను స్వయముగా

తీసికొనివెళ్లుటయే ఆ మహావీరునకు తగును. (14)

రణవీరుడు, మహాత్ముడు ఐన శ్రీరాముని పరాక్రమమునకు తగినట్లు కార్యసాధనరీతిని నీవు రూపొందింపుము. (15) అర్థవంతములైనవియు, హేతుబద్ధములైనవియు, వినయముతో గూడినవియు అగు ఆమెమాటలు వినిన పిమ్మట నేను వాటికి ఇట్లు ప్రత్యుత్తరము ఇచ్చితిని. (16)

అమ్మా! వానరభల్లూకసైన్యములకు ప్రభువు, కపిశ్రేష్ఠుడు, మహాబలశాలిఅగు సుగ్రీవుడు నిన్ను శ్రీరామునికడకు చేర్చుటకై దృఢముగా నిశ్చయించుకొని యున్నాడు. (17)

మహాపరాక్రమవంతులును, మిక్కిలిబలశాలురును, ఐన వానరులు సుగ్రీవుని ఆజ్ఞకు బద్దులైయున్నారు. ఆయన మనస్సులో సంకల్పము కలిగినమాత్రముననే వారు ఇచటికి వచ్చివాలుదురు (18)

ఆ వానరులు ఆకాశమునగాని, పాతాళమునగాని, భూమిపై గాని నిరాటంకముగా సంచరింపగలరు. అమితతేజశ్శాలురైన ఆవానరులు ఎంతటి ఘనకార్యములనైనను అనాయాసముగా చేయగలరు. (19)

మహాభాగ్యశాలురు మిక్కిలి బలశాలురు, వాయు మార్గమున సంచరింపగలవారు ఐన ఆ వానరులు పెక్కు పర్యాయములు భూమిని చుట్టివచ్చిరి. (20)

సుగ్రీవుని సన్నిధియందున్న వానరులలో ఏవిధముగ జూచినను నా కంటె గొప్పవారును, నాతో సమానులును మాత్రమే గలరు. నాకంటె తక్కువవారు అచట లేనేలేరు.(21)

(అల్పుడనైన) నేనే ఇచటికి రాగలిగినప్పుడు మహా బలశాలురైన తక్కినవారివిషయము చెప్పనేల? సాధారణముగా యజమానులు ఏ కార్యమునకైనను చిన్నవారినే పంపుదురు. గొప్ప (పెద్ద) వారిని పంపరుగదా! (22)

ఓ దేవీ! ఇక నీవు పరితపింపవలదు. విచారమును వీడుము. ఆ వానరులందఱును ఒక్కగంతులో వచ్చి లంకలో వాలగలరు. (23)

పవిత్రమైనమనస్సుగల ఓ దేవీ! ఉదయించుచున్న సూర్యచంద్రులవలె తేజోమూర్తులును, నరేంద్రులును ఐన ఆ రామలక్ష్మణులు నా భుజములపైఎక్కి ఇచటికి రాగలరు. (24)

శత్రుసూదనుడు, సింహపరాక్రముడు ఐన రామచంద్ర ప్రభువును, ధనుష్పాణియైనలక్ష్మణస్వామిని త్వరలో లంకాద్వారముకడ నీవు దర్శింపగలవు. (25)

నఖములు, దంతములు ఆయుధములుగాగలవారును, సింహములవలె, పులులవలె పరాక్రమించువారును, మహావీరులును, గజేంద్రులవలె బలశాలురును ఐన వానరులను త్వరలోనే నీవు ఇచట చూడగలవు. (26) పర్వతములవలె, మేఘములవలెఉన్నతులు, లంకా మలయపర్వతసానువుల యందు గర్జించుచుండు వారునుఅగు వానరులయొక్క ధ్వనులను నీవు శీఘ్రముగనే వినగలవు. (27) శత్రుమర్దనుడైన శ్రీరాముడు వనవాసము ముగిసిన పిమ్మట సీతోగూడి అయోధ్యయందు పట్టాభిషిక్తుడగుటను నీవు త్వరలోనే చూడగలవు. (28)

నీ ఎడబాటువలనకలిగిన శోకముచేతను, రాక్షసులు ఎంతయు పీడించుటవలనను, మిక్కిలి పరితాపమునకులోనైన సీతాదేవికి ధైర్యమును గూర్చితిని. నాతల్లి మైథిలీదేవికి నేను నీ బలపరాక్రమములను గూర్చి తెలిపితిని. ఆమెకు తృప్తికరములైన, శుభసూచకములైన, వచనములతో ఆమెను ఓదార్చి, ప్రసన్నురాలిని గావించితిని. అప్పుడు ఆ తల్లి నాసమక్షముననే మనశ్శాంతిని పొందినది. (29)

ఇది వాల్మీకిమహర్షి విరచితమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి
సుందరకాండము సమాప్తము

శ్రీ శ్రీ శ్రీ

మంగళమ్ మహత్

* * *